

7 400 410 MADE IN SWITZERLAND

ALTER TOMVS EPI

STOLARVM DIVI HIERONYMI STRI

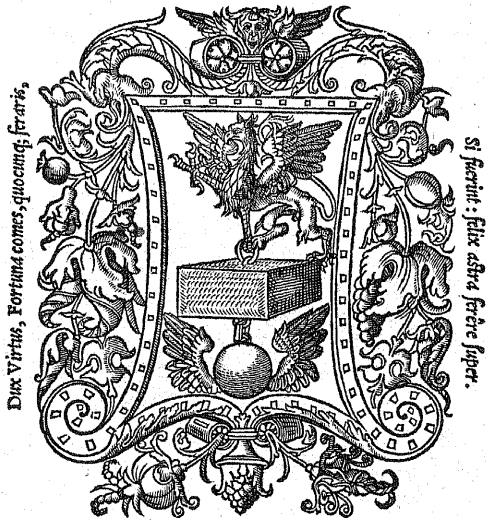
donensis, complectens ελληνικά καὶ ἀπολογητικά, nimirum ea
quæ pertinent ad diuerfas hæreseis, & maledi
corum calumnias; unâ cum argu
mentis & scholijs DES.

ERASMI

ROT.

*autem dicitur, hoc est opus hadley
Siffriz, nunc uentum expurgare per
sum.*

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

*expurgare per multos expurgatores delecta iniquissima
in summa a 22. Nov. subgi-
Elieph de summa
D. Don. P. de summa*

Handwritten text, possibly a signature or name, located in the upper left quadrant of the page.

Handwritten text, possibly a signature or name, located in the lower left quadrant of the page.

1

ERASMI ROTERODAMI

in librum sequentem argumentum.

Heluidius Auxentij, discipulus Symmachi imitator, homo nec facundus nec eruditus, scripsit librum, in quo testimonijs diuinæ scripturæ non intellectis probare conabatur: Deiparam Mariam posteaquam Iesum citra coniugis operam pepererat, ex Ioseph marito communi more filios aliquot produxisse, eosq; in diuinis literis fratres domini uocatos fuisse. Et inuenit hic egregius doctor discipulos, hoc est, reperit dignum patella operculum, qui Heluidiani sint dicti: siue, quemadmodum testatur Epiphanius, Antidicomariani Græco uocabulo, quos Latine possis dicere aduersarios Mariæ: ita refert Augustinus in libello de hæresibus ad Quoduultdeum. Hunc igitur Heluidium refellit Hieronymus, & confirmat Mariam perpetuo fuisse uirginem, etiam si hoc non est aperte scriptum in literis diuinis, sed apostolorum ac sanctorum patrum traditione, ueluti per manus ad nos deriuatum, & omnium Christianorum consensu comprobatum.

HIERONYMVS ADVERSVS HELUIDIUM,
de perpetua uirginitate beatæ Mariæ.

UPER rogatus à fratribus, ut aduersus libellum cuiusdam Heluidij responderem: facere distuli: non quod difficile fuerit hominem rusticanum, & uix primis quoq; imbutum literis, super ueri assertionem conuincere; sed ne respondendo dignus fieret qui uinceretur. Huc accedebat, quod uerebar, ne homo turbulentus, & solus in uniuerso mundo simul & laicus & sacerdos: qui (ut ait ille) loquacitatem facundia ex istimar: & maledicere omnibus bonæ conscientia signum arbitratur: accepta materia disputandi, amplius inciperet blasphemare: & quasi de sublimi loco in totum orbem ferre sententiam: meq; quia ueritate non posset lacerare conuicijs. Verum quia hæ

omnes tam iustæ silentij mei causæ, ob scandalum fratrum, qui ad eius rabiem mouebatur, iustiori sine cessarunt: iam ad radices infructuosæ arboris Euægelij securis est admoüenda, & cum infecunditate foliorum tradenda flammis: ut discat aliquando reticere, qui nunquam didicit loqui. Igitur sanctus mihi inuocandus est spiritus, ut beatæ Mariæ uirginitatē, suo sensu, ore meo defendat. Inuocandus est dominus Iesum, ut sacri uentris hospitium, cuius nouem mensibus inhabitator fuit, ab omni cõcubitus suspitione tueatur. Ipse quoq; deus pater est imprecandus, ut matrem filij sui uirginem ostendat fuisse post partum, quæ fuit mater antequam nupta. Non rhetorici campum desideramus eloquij, non dialecticorum tendiculas, nec Aristotelis spineta conquirimus: ipsa scripturarum uerba ponenda sunt, ut ipsis quibus aduersum nos usus est testimonijs, reuincatur: ut intelligat se & legere potuisse quæ scripta sunt, & non potuisse quæ pietate roborata sunt cognoscere. Prima eius propositio fuit: Matthæus loquitur: Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, priusquam cõuenirent, inuenta est habens in utero de spiritu sancto. Ioseph autem uir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini in somnis apparuit ei, dicens: Ioseph fili David, ne timeas accipere Mariam cõiugem tuam. Quod enim natum est in ea, de spiritu sancto est. Ecce, inquit, habes desponsatā, non commendatam, ut dicitis: & utiq; non ob aliud desponsatam, nisi quandoq; nupturam. Neq; enim de non conuenturis euægelista dixisset: Priusquam conuenirent: quia nemo de non pransuro dicit, anteq; pranderet. Deinde ab angelo uxorem appellatam & coniunctam. Audiamus nunc quid scriptura pronunciet: Exurgens, inquit, Ioseph à somno, fecit sicut præceperat ei angelus domini: & accepit uxorem suam, & non cognouit eam, donec peperit filium suum. Curramus per singula, & impietatem eisdem quibus ingressa est uestigijs persequentes, pugnantia inter se dixisse, doceamus. Desponsatam confitetur: & statim uxorem uult esse, quam confessus est sponsam.

6
 C Rursum quam uxorem nominat, dicit non ob aliud desponsatam, nisi quandoque nupturam. Et ne parum hoc arbitremur: habes, inquit, desponsatam, non commendatam, id est, necdum uxorem, necdum maritali uinculo copulatam. In eo uero quod ait, neque enim de non cōuentu ris euāgelista dixisset: Priusquē cōuenirent: quia nemo de non pransuro dicit, antequē pranderet: doleam ne, an rideam, nescio: imperitiæ arguam, an temeritatis accusem: Quasi si quis dixerit, antequam in portu pranderem, ad Africam nauigauit: non possit stare sententia nisi in eo portu prandendum quandoque sit. Aut si uelimus dicere: Paulus apostolus antequam ad Hispanias pergeret, Romæ in uincula coniectus est, aut certe illud: Heluidius antequam pœnitentiā ageret, morte præuētus est: statim aut Paulo post uincula ad Hispanias sit eundum: aut Heluidio pœnitentiā agenda post mortem, cum scriptura dicat: In inferno autem quis confitebitur tibi: Ac non potius sit intelligendum, quod, ante, præpositio licet sæpe consequentiā indicet, tamen nonnunquē ea tantum quæ prius cogitabantur, ostendat. Vnde nec necesse sit ut cogitata fiant, cum aliud ideo interuenerit, ne ea quæ cogitata sunt, fierent. Igitur cum euāgelista dicat: priusquam conuenirent, proximum nuptiarum tempus ostendit: & in eo iam rem fuisse, ut quæ prius sponsa fuerat, esse uxor inciperet. Quasi dixerit: antequē oscula amplexusque miscerent: antequē rem agerent nuptiarum, inuēta est habens in utero. Inuenta est autem à nullo alio, nisi à Ioseph: qui sponsæ uterum tumentem penē iam licētia maritali, & curiosis oculis deprehendit. Non tamē sequitur, ut prioribus docuimus exemplis, eum cum Maria cōuenisse post partum, cuius cōueniendi desiderium, uteri conceptione sublatum est. Quod autem in somnis dicitur ad Ioseph: Ne timeas accipere Mariam uxorem tuam. Et rursum: Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus domini, & accepit uxorem suam: nullum mouere debet, quasi ex eo quod uxor est appellata, sponsa esse desierit: cum hanc esse scripturæ diuinæ cōsuetudinem nouerimus, ut sponsas appellet uxores. Sicut in sequētibus Deuteronomij testimonia approbatur: Si quis, inquit, inuenerit uirginem desponsatā uiro in cāpo, & uim faciens dormierit cum ea, morte moriatur: quia humiliat uxorem proximi sui. Et in alio loco: Si autem fuerit adolescētula desponsata uiro, & inuenerit homo eam in ciuitate, & dormierit cum ea, educetis utrunque ad portas ciuitatis illius, & lapidabuntur lapidibus, & morientur. Adolescētula quidem, quia non proclamauit cum esset in ciuitate: uir autem quia humiliat uxore proximi sui: & eradicabitis malum ex uobismetipsis. Necnon & alibi: Et quis est ille homo, cui desponsata est uxor, & nō accepit eam? Vadat & reuertatur in domum iuam, ne forte moriatur in bello, & forte homo alius accipiat eam. Si cui autem scrupulus cōmouetur, quare desponsata, & non potius sine sponso, siue (ut scriptura appellat) marito, uirgo conceperit: sciat triplicem fuisse rationem. Primo, ut per genealogiam Ioseph, cui Maria cognata erat, origo quoque Mariæ monstraretur. Secundo, ne iuxta legem Moyfi ut adultera lapidaretur à populo. Tertio, ut ad Aegyptum fugiens haberet solatium custodis potius quam mariti. Quis enim in tempore illo credidisset uirgini de sancto eam spiritu concepisse, uenisse ad eam angelum Gabrielem, dei detulisse mandatum, ac non magis quasi adulteram iuxta exemplum Susannæ sententiæ omnium condemnassent: cum hodie toto iam credente mundo argumētentur Iudæi, Esaiā docente de Maria & uirginitate eius: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium, in Hebræo iu uenculam scriptum esse, non uirginem, id est, alma, non bethula: Aduersus quos in alio loco cōpetētius disseremus. Denique excepto Ioseph & Elizabet & ipsa Maria paucisque admodum, si quos ab his audisse possumus existimare, omnes Iesum filium existimabāt Ioseph: intantum, ut etiam euāgelistæ opinionem uulgi exprimentes, quæ uera historiæ lex est, patrem eum dixerint saluatoris: ut ibi: & uenit in spiritu in templum, haud dubium quin Simeon. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent de illo secundum consuetudinem legis. Et alibi: Et erant pater illius & mater admirantes super his quæ dicebantur de eo. Et rursum: Et ibant parentes eius per annum in Hierusalem in solenni die Paschæ. Ac deinde: Et completis diebus cum reuertentur, remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius.

A tes eius. Ipsa quoque Maria quae ad Gabrielem responderat, dicens: Quomodo fiet hoc, quia virum non cognoui; quid de Ioseph loquitur, ausculta; Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego, dolentes quarebamus te. Non enim haec Iudaeorum, ut plerique argumentantur, non illudentium vox est. Evangelistae patrem Ioseph dicunt; patrem Mariae confitentur. Non quod (ut superius indicavi) vere pater Ioseph fuerit saluatoris; sed quod ad famam Mariae conservandam, pater sit ab omnibus existimandus; qui antequam moneretur ab angelo: Ioseph filii David, ne timueris accipere Mariam coniugem tuam; quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est; cogitabat occulte dimittere eam. Intantum suum non esse, qui conceptus fuerat, confidebat. Sed iam satis docendi magis quam respondendi studio disputatum est, cur Ioseph pater domini, cur Maria appellata sit coniunx; in quo & hoc breuiter continetur, cur fratres eius quidam esse dicantur. Verum quia suum locum huic quaestiuunculae referuamus, & ad reliqua festinat oratio: nunc illud est dissidendum, quomodo scriptura dicat; Exurgens autem Ioseph a somno, fecit sicut praecipit ei angelus domini; & accepit uxorem suam, & non cognouit eam, donec peperit filium, & uocauit nomen eius Iesum. In quo primum aduersarius superfluo labore defudat, cognoscendi uerbum ad coitum magis quam ad scientiam referendum, quasi hoc quisquam negauerit; & eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quisquam poterit suspicari. Deinde uult docere, quod donec siue usque aduerbia, certum tempus significant; quo completo fiat id, quod usque ad illud temporis quod praescriptum est non fiebat, uelut in praesenti; Et non cognoscebat eam, donec peperit filium. Apparet, inquit, cognitam esse post partum, cuius cognitionem filij tantum distinebat generatio. Et ad hoc approbandum cogit de scripturis exempla quam plurima, more Andabatarum gladium in tenebris uentilans, & linguarum sonum ad confodienda sui tantum corporis membra concutiens. Ad quod nos breuiter respondemus, & cognoscebat, & donec & usque ad sermonem, in scripturis sanctis dupliciter intelligi; & de eo quidem quod scriptum est, cognoscebat, ad coitum esse referendum; imple distulerit, nullo dubitante, quin ad scientiam saepe referatur, ut ibi; Remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Nunc illud est ostendendum, ut quomodo ibi consuetudinem scripturae secutus est; sic etiam in donec, eiusdem scripturae autoritate frangatur; quae saepe certum tempus (ut ipse distulerit) in eius assumptione significat, saepe infinitum: ut est illud quod deus ad quosdam loquitur in prophetis; Ego sum, ego sum; & donec senescatis ego sum. Nunquid postquam illi senuerint deus esse desistet? Et saluator in Euangelio ad apostolos; Ecce ego, inquit, uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Ergo post consummationem saeculi a discipulis suis dominus abscedet; & tunc quando in duodecim solijs iudicaturi sunt duodecim tribus Israel, domini consortio fraudabuntur; Paulus quoque apostolus Corinthijs scribens; Primitiae, ait Christus; deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt; deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum destruxerit omnem principatum & omne potestatem & uirtutem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius; omnia enim sub pedibus eius subiecit. Esto, de homine dictum sit; non negamus, de eo qui passus est crucem, qui postea sedere iubetur a dextris. Quid sibi uult hoc quod ait; Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius? Nunquid tamdiu regnaturus est dominus, donec incipiant esse inimici sub pedibus eius; & postquam illi sub pedibus fuerint, regnare desistet; cum utique tunc magis regnare incipiet, cum inimici coeperint esse sub pedibus? Dauid quoque in quarto gradu psalmo; Sicut oculi ancillae in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nostri. Ergo tamdiu propheta oculos habebit ad dominum, quamdiu misericordiam impetret, & post impetratam misericordiam oculos torquet in terram? Qui in alio loco dicit; Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in uerbum iusticiae tuae. Poteram super hoc innumerabilia exempla congerere, & omnem laceffentis procacitatem testimoniorum nubae caelare, uerum adhuc pauca subiiciam, ut his similia ipse sibi lector inueniat. Loquitur in

C tur in Genesi sermo diuinus: Et tradiderunt Iacob deos alienos, qui erant in manibus eorum, & in aures quæ erant in auriculis eorum. Et abscondit eos Iacob subter terebinthum, quæ est in Sichimis, & perdidit eos usq; in hodiernum diem. Item in fine Deuteronomij: Et defunctus est Moyses seruus domini in terra Moab per uerbum domini, & sepelierunt eum in Geth prope domum Phegor, & nemo scit sepulchrum eius usq; in diem istum. Certe hodiernus dies illius temporis existimandus est, quo historia ipsa contexta est: siue Moysen dicere uoueris autorẽ pentateuchi, siue Esdræ eiusdem instauratorẽ operis, non recuso. Nunc hoc quaeritur, an id quod dictum est, usq; in diem istum, ad illam referatur ætatem, qua libri æditi siue conscripti sunt. Doceat igitur post illam diem tot iam annorum usq; ad nos uoluminibus exactis, aut idola quæ sub terebintho condita fuerant reperta, aut Moysi tumulum inuestigatur: quia obnixè asserit, post, donec & usq; esse incipere, quod tam diu non fuit, quam diu usq; cõpleretur & donec: quin potius animaduertat scripturæ sanctæ idioma, & nobiscum in quo hæsitabat intelligat ea, de quibus posset ambigi, si non fuissent scripta, signari: cætera uero nostræ intelligentiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore uiuentibus his qui uiderant Moysen, sepulchrum eius potuit ignorari, multo, magis tot seculis prætereuntibus. Iuxta quod & illud intelligitur de Ioseph, euangelistam id indicasse, de quo scandalum poterat moueri, non eam cognitam esse à uiro suo usq; ad partum: ut multo magis intelligeremus cognitam non fuisse post partum, à qua tunc se abstinuit, cum adhuc de usione poterat fluctuare. Ad summam, illud requiro, quare se abstinerit Ioseph usq; ad partum diem. Respondebit utiq; quia angelum audivit dicentem: Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Ad quod nos inferimus: Et certe audierat: Ioseph fili Dauid, ne timeas accipere Mariam uxorem tuam, Prohibitum ei fuerat ne relinqueret, ne adulteram existimaret uxorem. Nunquid & à congressu cõiugis separatus fuerat, cum utiq; ne separaretur magis fuisset admonitus: Et audebat, inquit, uir iustus dei, in utero audiens filium de uxoris coitu cogitare: Pulchre. Qui ergo somnio tantum credidit, ut uxorem non auderet attingere: is postq; pastorum uoce cognouerit angelum domini uenisse de cœlis, & dixisse ad eos: Nolite timere: Ecce euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est nobis hodie saluator, qui est Christus dominus in ciuitate Dauid: & cum eo laudes militiæ concinuisse cœlestis: Gloria in excelsis deo, & super terram pax hominibus bonæ uoluntatis: qui Symeonem iustum inter amplexus paruuli uiderat prædicantem: Nunc dimittis seruum tuum domine secundum uerbum tuum in pace: quia uiderunt oculi mei salutare tuum: qui Annam prophetissam, Magos, stellam, Herodẽ, angelos uiderat, qui, inquam, miracula tanta cognouerat, dei templum, spiritus sancti sedem, domini sui matrem audebat attingere: Et certe Maria conseruabat omnia uerba hæc, conferens in corde suo. Ac nec imprudẽter neges ista ignorasse Ioseph: Et erant, inquit Lucas, pater illius & mater admirantes super his quæ dicebantur de eo. Licet tu mira impudentia hæc in Græcis codicibus falsata contendas, quæ non solum omnes penè Græciæ tractatores in suis uoluminibus reliquerunt, sed nonnulli quoq; è Latinis, ita ut in Græcis habentur, assumpserint. Nec necesse est nunc de exemplariorum uarietate tractare, cum omne & ueteris & nouæ scripturæ instrumentum in Latinum sermonem exinde translatum sit: & multo purior manere credenda sit fontis unda, quam riuus. Hæc, ais, apud me nugæ sunt, & argumentationes superflue, & disputatio magis curiosa quam uera. Nunquid non potuit scriptura dicere: & accepit uxorem suam, & non fuit amplius ausus contingere eam: sicut de Thamar dixit & Iuda? Aut defuerunt Matthæo uerba, quibus id quod intelligi uolebat, posset effari: Non cognouit, inquit, eam, donec peperit filium. Post partum ergo cognouit, cuius cognitionem ad partum usque distulerat. Si tam contentiosus es, iam nunc tua mente superaberis. Nolo mihi aliquod inter partum & coitum tempus interferas. Nolo dicas mulier quæcunq; cõcepit & peperit masculum, immunda erit septem diebus, secundum dies secessionis & purgationis suæ immunda erit: & octauo die circumcidet carnem præputij eius, & trigintatribus diebus sedebit in sanguine puro,

A puro, & omne sanctum non tanget, & reliqua. Statim eam inuadat Ioseph: statim audiat per Hieremiam: Equi insanientes in sceminas facti sunt mihi, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Alioqui quomodo stare poterit: non cognouit eam, donec peperit filium: si post purgationis tempus expectat: si quadraginta rursus diebus tanto tempore dilata libido differtur: Polluatur cruore puerpera: obstetrices suscipiant paruulum uagientem: maritus lassam teneat uxorem. Sic incipiant nuptiae, ne euangelista metitus sit. Sed absit, ut hoc de matre saluatoris & uiro iusto sit existimandum. Nulla ibi obstetrix: nulla muliercularum sedulitas intercessit: ipsa pannis inuoluit infantem: ipsa & mater & obstetrix fuit. Et collocauit eum, inquit, in praesepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Quae sententia & apocryphorum deliramenta conuincit, dum Maria ipsa pannis inuoluit infantem: Et Heluidij expleri non patitur uoluntatem, dum in diuersorio locus non fuit nuptiarum. Verum quia iam satis abundeque respondimus ad id quod proposuerat antequam conuenirent, & non cognouit eam donec peperit filium: ad tertiam ueniendum est quaestionem, ut iuxta disputationis eius ordinem, etiam nostrae responsionis ordo procedat. Vult enim alios quoque filios Mariam procreasse: & ex eo quod scriptum est: Ascendit autem Ioseph in ciuitatem David, ut profiteretur cum Maria uxore sua praegnanate: Factum est autem cum ibi essent, impleti sunt dies ut pareret, & peperit filium suum primogenitum: nititur approbare primogenitum non posse dici, nisi eum qui habeat & fratres: sicut unigenitus ille uocatur, qui pariteribus solus sit filius. Nos autem ita definimus: Omnis unigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, & unigenitus. Primogenitus est non tantum post quem & alij, sed ante quem nullus. Omne, inquit dominus ad Aaron, quod aperit uulua ab omni carne quae offertur domino, ab homine usque ad pecus, tibi erunt: tantummodo precijs redimantur primogenita hominum, & primogenita pecorum immundorum. Definiuit sermo dei, quid sit primogenitum: Omne, inquit, quod aperit uulua. Alioqui si non est primogenitus, nisi is tantum quem sequuntur fratres, tam diu sacerdotibus primogenita non debentur, quam diu & alia fuerint procreata, ne forte partu postea non sequente, unigenitus sit, & non primogenitus. Redemptio, inquit, eius erit ab uno mense, aestimatio quinque siclorum. Siclus, secundum solum sanctuarij uiginti oboli sunt. Tantummodo primogenita uitulorum & primogenita ouium & primogenita caprarum non redimes, quia sancta sunt. Cogit me sermo dei, ut omne masculinum quod aperit uulua, si de mundis animalibus sit, deo uoueam, si de immundis, redimam, dans precium sacerdoti. Possum respondere, & dicere: Quid me in unius mensis stringis articulos: Quid primogenitum uocas, quem an fratres sequantur, ignoro: Expecta donec nascatur secundus. Nihil debeo sacerdoti, nisi & ille fuerit procreatus, per quem is qui ante natus est, incipiat esse primogenitus. Nonne mihi ipsi apices loquentur, & me stulticiae redarguent, eum esse dictum primogenitum, qui aperiat uulua, non qui habeat & fratres: Denique interrogo de Iohanne, quem constat esse unigenitum, an & primogenitus fuerit: Vtrum ne & ipse secundum legem, pro toto ei legi fuerit obnoxius: Ambigi non potest. Certe de saluatore scriptura sic loquitur: Cum expleti essent dies purgationis eorum, secundum legem Moysi, duxerunt eum in Hierusalem, ut offerrent eum domino: sicut scriptum est in lege domini: Quia omne masculinum adaperiens uulua, sanctum domino uocabitur: & ut darent hostias secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Si haec lex tantum ad primogenitos pertinet primogenitum autem sequentes faciunt, non debuit lege primogeniti teneri, qui de sequentibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiam ille quem fratres caeteri non sequuntur: colligitur eum primogenitum uocari, qui uulua aperiat, & ante quem nullus sit, non eum quem frater post genitus subsequatur. Moyses scribit in Exodo: Factum est autem circa mediam noctem, & dominus percussit omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat super thronum eius, usque ad primogenitum captiuae, quae est ad lacum, & omne primogenitum pecoris. Responde mihi: Qui tunc ab exterminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt, an & unigeniti: Si primogeniti tantum illi uocantur, qui fratres habent: ergo

C ab interpretatione unigeniti liberati sunt. Si autem & unigeniti cęsi sunt, contra sententiam factum est, ut inter primogenitos & unigeniti morerentur: aut unigenitos liberabis à poena, & ridiculus eris; aut si confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, & unigenitos primogenitos appellari. Extrema propositio fuit (licet id ipsum in primogenito uoluerit ostendere) fratres domini in Euangelijs nominari, ut ibi: Ecce mater eius & fratres eius stabāt foris, quærentes loqui cum eo. Et alibi: Post hæc descendit Capharnaum, ipse & mater eius, & fratres eius. Et ibi: Dixerunt ergo fratres eius ad eum: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo enim aliquid in occulto faciens, quærīt ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo, Ioanne desuper inferente: Nec enim fratres eius tunc credebant in eum. Item Marcus & Matthæus: Et docebat eos in synagoga eorum in patria sua, ita ut stuperent, & dicerent: Unde huic omnis hæc sapientia & uirtutes? Nonne hic est fabri filius? nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas, & sorores eius omnes apud nos sunt: Lucas quoque in actibus apolorum ita refert: Hi omnes erant instantes unanimes in oratione cum mulieribus & Maria matre Iesu, & fratribus ipsius. Necnon & Paulus apostolus in eadē historię ueritate pari uoce concordat: Ascēdi autem secundum reuelationem, & neminem uidi nisi Petrum & Iacobum fratrem domini. Et rursus in alio loco: Nunquid nō habemus potestatem manducandi & bibēdi? Nūquid nō habemus potestatem uxores circūducendi sicut & cæteri apostoli & fratres domini, & Cephas? Et ne fortē aliquis Iudæorum testimoniū non admitteret, qui etiam nomina fratrum illius ædiderunt, simili eos asserens in fratribus errore deceptos, quo in patre æstimando sunt lapsi, argute precauit, & ait: Hæc eadem uocabula ab euāgelistis in alio loco nominari, & eisdem esse fratres domini filios Mariæ. Matthæus loquitur: Erāt autem ibi & mulieres (haud dubium quin ante crucem domini) multæ à longe spectantes, quæ sequutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes illi. Inter quas erant Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioseph mater, & mater filiorū Zebedæi. Item Marcus: Erant autē & mulieres à longe aspicientes, inter quas erant Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater Salome; ibique post modicum: & aliæ multæ, quæ ascēderant cum eo in Hierusalem. Necnon & Lucas: Erant autem Maria Magdalene & Iohanna, & Maria Iacobi, & cæteræ cū eis. Hæc idcirco replicauimus, ne calumniatur & clamitet, ea quæ pro se faciant, à nobis esse subtracta: & sententiam suam nō testimonijs scripturarū, sed lubrica disputatione conuulsam: Ecce, inquit, Iacobus & Ioseph filij Mariæ, quos Iudæi fratres appellauerunt. Ecce Maria Iacobi minoris, & Iosetis mater. Minoris autē Iacobi, ad distinctionē maioris, qui erat filius Zebedæi, sicut & in alio loco Marcus ponit, Maria autē Magdalene, & Maria Iacobi, & Iosetis, uiderunt ubi poneretur, & transacto sabbato, emerunt aromata, & uenerunt ad monumentū. Et utique ait: Quam miserū erit & impium de Maria hoc sentire, ut cū aliæ sceminæ curam sepulturæ Iesu habuerint, matrē eius dicamus absente; aut alteram esse Mariā, nescio quā, confingamus; præsertim cum euangelium Ioannis testetur præsentem eam illic fuisse, quando illam de cruce dominus iam uiduam, ut matrē Ioanni cōmendabat. Aut nūquid euangelistæ & falluntur & fallunt, ut eorū Mariam matrem dicerent, quos Iudæi fratres Iesu esse dixerunt? O furor cæcus, & in propriū exitium mens uesana. Dicis ad crucem domini matrē eius fuisse præsentē; dicis Iohanni discipulo ob uiduitatē & solitudinem cōmendatam, quasi iuxta te nō haberet quatuor filios, & innumeras filias, quarū consortio frueretur. Viduam quoque nominas, quod scriptura nō loquitur. Et cum omnia euangelistarū exempla proponas, solius tibi Ioannis uerba non placēt. Dicis transitorie ad crucē domini eam fuisse præsentē, ne consulto præterisse uidearis; & tamen quæ cū illa mulieres fuerint, files. Ignoscerē nescienti, nisi uiderem cōsulto reticentē. Audi itaque Ioannes quid dicat: Stabant autē iuxta crucē domini mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Nulli dubiū est, duos fuisse apostolos Iacobi uocabulo nuncupatos; Iacobū Zebedæi, & Iacobum Alphæi. Istum, nescio quem minorem Iacobum

A cobum, quem Mariæ filiū, nec tamen matris domini scriptura cōmemorat, apostolū uis esse, an nō; Si Apostolus est, Alphæi filius erit; & credidit in Iesum, & non erit de illis fratribus, de quibus scriptum est. Neq; enim tūc fratres eius credebāt in eū. Si nō est apostolus, sed tertius nescio quis Iacobus: quō est frater domini putādus; & quomodo tertius ad distinctionē maioris appellabitur minor: cū maior & minor nō inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam, & frater domini apostolus sit, Paulo dicente: Deinde post trienniū ueni Hierusalē uidere Petrū, & mansi apud illū diebus quindecim. Aliū autē apostolorū uidi neminem nisi Iacobum fratrem dñi; Et in eadē epistola: Et cognita gratia quæ data est mihi, Petrus & Iacobus et Ioānes, qui uidebātur columnæ esse. Ne aut hunc putes Iacobum filiū Zebedæi, lege Actus apostolorum. Iam ab Herode fuerat interemptus. Restat cōclusio, ut Maria ista quæ Iacobi minoris scribitur mater, fuerit uxor Alphæi; & soror Mariæ matris domini, quā Mariā Cleophe Ioannes euangelista cognominat, siue à patre siue à gentilitate familiæ, aut quacūq; alia causa ei nomen imponēs. Si autē inde tibi alia atq; alia uideatur, quod alibi dicatur: Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophe; discere scripturæ cōsuetudinem, eundē hominem diuersis nominibus nuncupari. Raguel focer Moyfi & Iethro dicitur. Gedeon, nullis causis immutati nominis ante præmissis, subito Hieroboal legitur. Ozias rex Iuda uicissim Azarias uocatur. Mons Tabor Iabryū dicitur. Rursum Hermon Phœnicis cognominant Sanior, & Amorraeus cognominat eū Sanir. Eadem coeli plaga tribus nominibus appellatur, Nageb, Theman, Darom. Lege Ezechiel. Petrus & Simon dicitur & Cephas. Iudas zelotes, in alio euangelio Thaddæus dicitur; multaq; alia quæ ad exemplū horū pertinent ipse sibi de oibus scripturis lector poterit cōgregare. Nunc illud est quod conamur ostendere quemadmodū fratres domini appellentur, filij materteræ eius Mariæ; qui antea nō credentes, postea crediderūt. Licet fieri potuerit, ut uno statim credente, alij diu increduli fuerint; & hanc fuisse matrē Iacobi & Iosetis; id est Mariam Cleophe uxore Alphæi; hanc dictā Mariam Iacobi minoris. Quæ si esset mater domini, magis eam, ut in omnibus locis, matrē illius appellasset; & nō aliorum dicendo matrē, alterius uoluisset intelligi. Verū in hac parte contentiosum funem nō traho; alia fuerit Maria Cleophe, alia Maria Iacobi & Iosetis, dummodo cōstet non eandē Mariā Iacobi & Iosetis esse, quam matrē domini. Et unde, ais, fratres domini dicti sunt, qui nō erant fratres; Iam nūc doceberis, quatuor modis in scripturis diuini fratres dici, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, Esau, Iacob, duodecim patriarchæ, Andreas & Petrus, Iacobus & Ioannes. Gente, qua omnes Iudæi inter se fratres uocantur; ut in Deuteronomio; Si autem emeris fratrem tuum qui est Hebræus, uel quæ est Hebræa, seruiet tibi sex annis; & septimo anno dimittes eum liberum abs te. Et in eodem: Constituendo constitues super te principem, quem elegerit dominus deus tuus: eum qui ex fratribus tuis sit. Non enim poteris constituere super te hominē alienigenam, quia non est frater tuus. Et rursum: Ne uiso uitulo fratris tui uel oue eius errātibus per uiam, negligas ea. Reuerfione reduces ea fratri tuo. Quod si non appropinquat frater tuus, neq; noueris eum, colliges ea intra domum tuam; & erunt tecum, donec quærat ea frater tuus, & reddes ei. Et apostolus Paulus: Optabam, inquit, ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnē, qui sunt Israëlites. Porrò cognatione fratres uocantur, qui sunt de una familia; id est patriæ; quas Latini paternitates interpretantur; cū ex una radice multa generis turba diffunditur ut in Genesi. Dixit autem Abraham ad Lot: Non sit rixa inter me & te: & inter pastores meos & pastores tuos; quia omnes fratres nos sumus. Ibiq; & elegit sibi Lot regionem Iordanis, & eleuauit Lot ab Oriente, & discesserunt unusquisq; à fratre suo. Et certe Lot non est frater Abraham, sed filius fratris eius Aram. Thara quippe genuit Abraham & Nachor & Aram; & Aram genuit Lot. Et rursum: Abraham autem erat annorum septuaginta quinque, & cum exiret de Charian. Et sumpsit Abraham Saram uxorem suam, & Lot filium fratris sui. Quod si adhuc dubitas fratrem, fratris filium nuncupari: accipe exemplum. Cum autem audisset Abraham, quia captiuus ductus est Lot frater suus, numerauit uernaculos suos

C suos trecentos decem & octo. Et cum eadem nocturni impetus descripsisset, adiecit: Et re-
duxit omnem equitatum Sodomorum, & Lot fratrem suum reuocauit. Sufficiebant hæc ad
ea quæ diximus approbanda. Sed ne in aliquo cauilleris: & te quasi lubricus anguis euoluas,
testimoniorum stringendus es uinculis, ne querulus sibilis: & dicas te magis argumenta-
tionibus tortuosis, quam scripturarum ueritate superatum, Iacob Isaac filius ac Rebecca,
quum fratris insidias metuens Mesopotamiam perrexisset: accessit & deuoluit lapidem ab
ore putei, & adaquauit oues Laban fratris matris suæ. Et osculatus est Iacob Rachel: & ex-
clamans uoce sua plorauit: & indicauit Rachel, quia frater est patris eius: & quia filius Re-
becca est. Ecce & hic eadem lege qua supra frater fororis filius appellatur. Et iterum: Dixit
autem Laban ad Iacob: Quoniam frater meus es, non seruius mihi gratis: Dic mihi, quæ sit
merces tua. Expletis itaque uiginti annis, cum ignorante focero, uxoribus filijsque comitatus re-
uerteretur ad patriam, consecutus est eum Laban in monte Galaad. Et cum idola quæ Ra-
chel occultabat quæsitâ non inuenisset in sarcinis: respondit Iacob, & dixit ad Laban: Quæ
culpa mea est, & quod delictum meum, quod persecutus es me? & quare scrutatus es omnia
uasa mea? Quid inuenisti de omnibus tuis? Pone hic in conspectu fratrum tuorum & fra-
trum meorum: & redarguent inter nos duos. Responde, qui sint isti fratres Iacob & Laban,
qui tunc fuerant in presenti. Esau certe frater Iacob absens erat, & Laban filius Bathuel fratres
excepta forore Rebecca non habuit. Innumerabilia sunt istiusmodi, libris inserta diuinis.
Sed ne longum faciam: ad extremam diuisionis partem reuertar: id est, & affectu fratres dicit:
qui in duo scinditur: in spiritale & in commune. In spiritale, quia omnes Christiani fratres uo-
camur, ut ibi: Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in unum. Et in alio psal-
mo saluator: Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis. Et alibi: Vade dic fratribus meis.
Porro in commune, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate con-
iungimur. Dicite, ait, his qui oderunt uos, fratres nostri estis. Et Apostolus ad Corinthios. Si
D quis frater nominatur fornicator aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebrius,
aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Et cætera his similia. Interrogo nunc, iuxta quem
modum fratres domini in euangelio intelligas appellari, iuxta naturam? Sed scriptura nõ dicit:
nec Mariæ eos uocans filios nec Ioseph, iuxta gentem? Sed absurdum est, ut pauci ex Iudæis
uocati sint fratres: cum omnes qui ibi erant hac lege Iudæi, fratres potuerint appellari, iuxta
affectum humani iuris ac spiritus: Verum si sic, qui magis fratres quàm apostoli, quos doce-
bat intrinsecus: quos matres uocabat & fratres? Aut si omnes, quia homines, fratres, stultum
fuit nunciari quasi proprium: Ecce fratres tui quærentes te: cum generaliter omnes homines
hoc iure sint fratres. Restat igitur, ut iuxta superiorem expositionem fratres eos intelligas ap-
pellatos, cognatione, non affectu, non gentis priuilegio, non natura: Quomodo Lot Abraham:
quomodo Iacob Laban est appellatus frater: quomodo & filia Salphaad accipiunt clerum
inter fratres suos: quomodo & Abraham ipse Saram sororem suam habuit uxorem. Etenim
ait: Vere soror mea est de patre, sed non de matre: id est, fratris est filia, non fororis. Alioqui
quale est, ut Abraham uir iustus, patris sui filiam coniugem sumplerit: cum in primis homi-
nibus propter aurium sanctitatem id ipsum scriptura non nomet, mallens intelligi, quàm
proferri: & deus lege postea sanciat ac minetur: Qui acceperit sororem suam de patre suo, uel
de matre sua, & uiderit turpitudinem eius, & ipsa uiderit turpitudinem illius, opprobrium est:
& exterminabuntur coram filiis generis sui. Turpitudinem fororis suæ detexit, peccatum
suum recipiet. Imperitissime hominum, ista non legeras: & toto scripturarum pelago dere-
lictò, ad iniuriam uirginis tuam rabiem contulisti, in exemplum eius quem fabulæ ferunt, cū
uulgò esset ignotus, & nihil boni posset facinoris excogitare, quo nobilis fieret, Dianæ incen-
disse templum: & nullo prodente sacrilegium, fertur ipse in medium processisse, clamitans sese
incendium subiecisse: sciscitantibus Ephesi principibus, quam ob causam hoc facere uoluisset,
respondisse: ut quia bene non poteram, male omnibus innotescerem. Et hoc quidem Græca
narrat

A narrat historia. Tu uero templum dominici corporis succendisti, tu cōtaminasti sanctuariū
 5 spiritus sancti, ex quo uis quadrūgam fratrum & sororum processisse congeriem. Denique cum Iudæis uoce fociata dicis: Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioannes & Simon & Iudas, & sorores eius omnes apud nos sunt? Omnes, nisi de turba, non dicitur. Quis te oro ante hanc blasphemiam nouerat, quis dupon dii supputabat? Consequutus es quod uolebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse qui contra te scribo, cum in eadem tecum urbe consistam albus, ut aiunt, atē ue sis, nescio. Prætermitto uitia sermonis, quibus omnis liber tuus scætet. Taceo ridiculum exordium. O tempora, o mores. Non quæro eloquentiam, quam ipse non habens, in fratre Craterio requisisti. Non, inquam, flagito linguæ nitore, animæ quæro pietatem. Apud Christianos enim sollicitissimus est magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te cornuta in interrogatione concludo, sicq; tecum agam, quasi superius nihil egerim, eodem modo dictos esse fratres domini, quo Ioseph dictus est pater: Ego, inquit, & pater tuus, dolentes quærebamus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipse euangelista referens: Et erāt pater & mater illius admirantes super his quæ dicebātur de eo, & his similia quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne forte de exemplariorum ueritate causeris, quia tibi stultissime persuasisti Græcos codices esse falsatos: Ad Ioannis euangelium uenio, in quo plenissime scribitur: Inuenit Philippus Nathanael, & ait illi: Quē scripsit Moyse in lege, & propheta, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Certe hoc in tuo codice continetur. Responde mihi quomodo Iesus sit filius Ioseph, quem constat de spiritu sancto esse procreatum? Vere Ioseph pater fuit? Quamuis sis hebes, dicere non audebis. An putabatur? Eodem modo æstimantur & fratres, quo æstimatus est pater. Sed quoniam iam è cautibus & confragosis
 B locis enauigauit oratio, pandenda sunt uela, & in epilogos illius irruendum, in quibus scio
 6 lus sibi uisus, Tertullianum in testimonium uocat, & Victorini Pictauiensis episcopi uerba proponit. Et de Tertuliano quidem nihil amplius dico, quàm ecclesiæ hominem non fuisse. De Victorino uero id assero, quod & de euangelistis, fratres eum dixisse domini non filios Mariæ, fratres autem eo sensu, quem superius exposuimus, propinquitate, non natura. Verum nugas terimus, & fonte ueritatis omisso, opinionū riuulos consectamur. Nunquid non possum tibi totam ueterum scriptorum seriem commouere: Egnatium, Polycarpum, Hirenæum, Iustinum martyre, multosq; alios apostolicos & eloquentes uiros, qui aduersus Hebronem & Theodotum Byzantium, Valentinum, hæc eadem sentientes, plena sapiētiae uolumina conscripserunt? Quæ si legisses aliquando, plus saperes. Sed melius puto breuiter ad singula respondere, quàm diutius immorando, uolumen extendere. In illud nunc impetum facio: in quo tu uirginitatem & nuptias comparando, disertus esse uoluisti. Risimus in te pro uerbum, camelum uidimus saltitantem. Dicis: Nunquid meliores sunt uirgines Abraham, Isaac & Iacob: qui habuere coniugia? Nunquid non quotidie dei manibus, paruuli finguntur in uentribus, ut merito erubescere debeamus Mariam nupsisse post partum? Quod si hoc illis turpe uideatur, superest ut non credant etiam deum per genitalia uirginis natum. Turpius est enim iuxta eos deum per uirginis pudenda genitum, quàm uirginem suo uiro nupsisse post partum. Iunge si libet & alias naturę contumelias, nouem mensibus uterum insolescentem, fastidia, partum, sanguinem, pannos. Ipse tibi describatur infans, tegmine membrarum solito conuolutus. Ingerantur dura præsepia, uagitus paruuli: octauæ diei circuncisio, tempus purgationis, ut probetur immundus. Non erubescimus, non silemus. Quanto sunt huiusmodi meliora quæ pro me passus est, tanto plus illi debeo. Et cū omnia replicaueris, cruce nihil contumeliosius proferes, quam profiteremur & credimus, & in qua de hostibus triumphamus.

Sed ut hæc quæ scripta sunt non negamus, ita ea quæ non sunt scripta, renuimus. Natum deum esse de uirgine credimus, quia legimus. Mariam nupsisse post partum, non credimus, quia non legimus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias cōdemnemus, ipsa quippe uirginitas
 B fructus

C fructus est nuptiarum, sed quod nobis de sanctis uiris temere aestimare nihil liceat. Possumus enim hac aestimatione possibilitatis contendere, plures quoque uxores habuisse Ioseph, quia plures habuerit Abraham, plures habuerit Iacob, & de his esse uxoribus fratres domini, quod plerique non tam pia quam audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non permanuisse, ego mihi plus uendico, etiam ipsum Ioseph uirginem fuisse per Mariam, ut ex uirginali coniugio uirgo filius nasceretur. Si enim in uirum sanctum fornicatio non cadit, & aliam eum uxorem habuisse non scribitur: Mariæ autem quam putatus est habuisse, custos potius fuit, quam maritus: relinquitur, uirginem eum mansisse cum Mariâ, qui pater domini meruit appellari. Et quia de comparatione uirginitatis & nuptiarum sum aliqua dicturus: obsecro lecturos, ne me putent nuptijs detraxisse in uirginum laude, & aliquam fecisse distantiam inter sanctos ueteris testamenti & noui, id est inter eos qui habuere coniugia, & hos qui à complexu mulierum penitus recesserunt, uerum pro conditione temporum alij eos tunc subiacuisse sententiæ: & alij nos, in quos fines seculorum decurrerunt. Quamdiu lex illa permanuit: Crescite & multiplicamini, & replete terram: Et, maledicta sterilis, quæ non parit semen in Israël, nubebant omnes, & nubebantur, & derelictis parentibus, fiebant una caro. Quando uero uox illa peritonuit: Tempus breuiatum est: reliquum est, ut qui habent uxores sic sint, quasi non habeant, adhærētes domino, unus cum eo efficitur spiritus. Et quare? Quia qui sine uxore est, cogitat ea quæ dei sunt, quomodo placeat deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori. Et diuisa est, mulier, & uirgo. Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt dei, ut sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro. Quid oblatras? quid repugnas? Vas electionis hæc loquitur. Diuisa est, dicens mulier & uirgo: Vide quantæ felicitatis sit, quæ & nomen sexus amiserit. Virgo iam mulier non uocatur. Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Virginis definitio, sanctam esse corpore & spiritu, quia nihil profit carnem habere uirginem, si mente quis nupserit. Quæ uero nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro. Idem tu putas esse diebus & noctibus uacare orationi, uacare ieiunijs, & ad aduentum mariti expolire faciem, gressum frangere: simulare blanditias? Illa hoc agit, ut turpior appareat, & naturæ bonum infuset in iuria. Hæc ad speculum pingitur, & in contumeliam artificis conatur pulchrior esse quam nata est. Inde infantes garrunt, familia perstrepat, liberi ab osculis & ab ore dependent, computantur sumptus, impedia præparantur. Hinc cocorum accincta manus carnes terit, hinc textricum turba commurmurat, nunciatur interim uir uenisse cum focijs. Illa ad hirundinis modum lustrat uniuersa penetrantia, si thorus rigeat, si pauimenta uerrerint, si ornata sint pocula, si prandium præparatum. Responde quaeso, inter ista ubi sit dei cogitatio? Et hæc felices domus. Cæterum ubi tympana sonant, tibia clamitat, lyra garrit, cymbalū concrepat, quis ibi dei timor? Parasitus in contumelijs gloriatur, ingrediuntur expolitæ libidinum uictimæ, & tenuitate uestium nudæ impudicis oculis ingeruntur. His infelix uxor, aut lætatur, & perit: aut offenditur, & maritus in iurgia cōcitur. Hinc discordia, seminarium repudij. Aut si aliqua inuenitur domus, in qua ista non fiant, quæ rara auis est, tamen ipsa dispensatio domus, liberorum educatio, necessitates mariti, correctio seruulorum, quam à dei cogitatione non auocent? Defecerunt, inquit scriptura, Saræ muliebria: post quod dicitur ad Abraham: Omnia quæcunq; dicit tibi Sara, audi uocem eius. Quæ non est in partus anxietatibus & dolore, quæ deficientibus mēstrui cruoris officijs, mulier esse desijt, à dei maledictione fit libera: nec est ad uirum conuersio eius, sed econtrario uir subiicitur ei, & domini uoce præcipitur: Omnia quæcunq; tibi dicit Sara, audi uocem eius, & sic incipiunt uacare orationi. Quia quamdiu in coniugio debitum soluitur, orandi præteritur instantia. Non negamus uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri, sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate coniugij, uirginum imitentur castitatem. Hoc est, quod Apostolus breuiter Christo in se loquente testatus est: Innupta cogitat quæ

A tat quæ dei sunt, quomodo placeat deo, nupta uero cogitat, quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro, nobis super hoc campum intelligentiæ derelinquens. Neque tamen alicui necessitatem imponit aut laqueum, sed id quod honestum est suadet, uolens omnes esse sicut seipsum. Et quanquam de uirginitate, domini præceptum non habet: quia ultra homines est, & quodammodo impudens erat, aduersum naturam cogere; alioque modo dicere: uolo uos esse, quod angeli sunt, unde & uirgo maioris est meriti, dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit: nihilominus in coherentibus infert; Consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quia bonum est homini sic esse. Quæ est ista necessitas? Væ prægnantibus & nutrientibus in illa die. Ideo sylua succrescit, ut postea recidat. Ideo ager feritur, ut metatur. Iam plenus est orbis, terra nos non capit. Quotidie bella nos secant, morbi subtrahunt, naufragia absorbent, & nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero sunt illi, qui agnum sequuntur, qui uestimenta sua non coinquinauerunt, uirgines enim permanserunt. Obserua quid significet, non coinquinauerunt. Ego non audeo exponere, ne Heluidius calumniatur. Quod aut ais quædam esse uirgines tabernarias, ego tibi plus dico, esse in his & adulteras; & quo magis miseris, clericos esse caupones, & monachos impudicos. Sed quis non statim intelligat, nec tabernariam uirginem, nec adulterum monachum, nec clericum posse esse cauponem? Nunquid uirginitatis est culpa, si simulator uirginitatis in crimine est? Ego certe, ut alijs personis prætermittis ad uirginem ueniam, quæ institutorias exercet artes, nescio an corpore, quod scio spiritu uirgo non permanet. Rhetorici sumus, & in morem declamatorum, paululum lusimus. Tu nos Heluidi coëgisti: qui iam euangelio coruscante, eiusdem uis esse gloriæ uirgines & maritatas. Et quia arbitrator te ueritate superatum, ad detractionem uitæ meæ & ad maledicta conuertit, solent enim hoc & mulierculæ facere quæ uictoribus dominis male optant in angulis, illud dico præueniens, gloriæ mihi fore tua conuicia, cum eodem quo Mariæ detraxisti ore me laeres, & caninam facundiam seruus domini pariter experiatur & mater.

DES. ERASMI ROTVEDAMI

in præcedentem epistolam scholia.

I **D**ignus fieret qui uinceretur) Sic Ajax apud Ouidium adeo contemnit aduersarium Vlysem, ut eum hoc quoque putaret indignum, quod secum contenderet. Ille tulit præcium, iam nunc certaminis huius. Qui si uictus erit mecum certasse feretur. Taxat autem Heluidium hominem alioquin obscurum, quod hac uia famam affectaret. Et cum infœcunditate foliorum. Alludit ad ficum, quæ folijs onusta, procul esuriienti Christo fructum aliquem pollicebatur. Verum simulatque reperit infrugiferam, maledixit illi Iesus & exaruit. Deus pater est imprecandus. Aut non ue dixit imprecandus pro implorandus, aut precandus legendum est, aut certe comprecandus. Non rhetorici campum. Ut apte singulis sua tribuit. Oratoribus campum dicendi, quod horum oratio fufius explicet sese. Dialecticis tendiculas, quod captiose disputent & insidiosæ. Aristoteli spinas, quod acute refellens omnia, molestus sit argutia sua. Hæc autem dicit Hieronymus, non quidem damnans omnino Rhetoricam, aut Dialecticam, aut Aristotelis acumen, sed quod aduersus idiotam Heluidium his frustra uteretur. More Andabatarum. Proverbialiter dictum est. Sumptum est autem à ludo quodam, in quo duo mittebantur clausis oculis, ut non uiderent quæ ferirent. Sic enim colligimus è quodam apud Senecam loco. Significat autem Heluidium, multa congerere, sed temere, & nihil ad rem pertinentia. Demonactes Cynicus de duobus, quorum alter inepte proponebat, alter respondebat nihil ad rem. Alter, inquit, mulget hircum, alter supponit cribrum. Vide de hoc proverbio in Chiliadibus nostris, Andabata. Id est aalma non Bethula. De his uide Hieronymi disputationem, in septimum Esaiæ caput. In eius assumptione. Id est in usurpatione eius aduerbij donec. Pentateuchi. πεντάτευχος appellatur opus quinque contextum uoluminibus, Genesis, Exodi, Deuteronomij, Numerorum, Leuitici, à πέντε quinque. & πύλον instrumentum siue uolumen. Hic annotandum, quosdam olim in ea fuisse sententia, ut dicerent pentateuchum à Moysè quidem scriptum, sed postea ab Esdra fuisse instauratum, Moyse scriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ scripturæ idiotia, id est proprietas linguæ, siquidem unaquæque lingua, sua quædam habet ac pecularia, quorum gustus in alienam linguam transfundi non possit. Tua mente. Id est tua sententia, & tua ipsius interpretatione. Secundum solum sanctuarij. Sic enim legitur Leuitici cap. 17. Omnis æstimatio,

- C fido sanctuarij ponderabitur. Siclus uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius edoceri, legat opus Gulielmi Budei Parisiensis, hominis & diligentis & eruditi, cui titulum fecit de Assē. Id eodem modum in lucem emerferat, cum hæc scriberemus. Ioanne desuper inferente.) Hæc uerba mihi uidentur addita, nisi quod Heluidio digna sunt, ex quo referuntur. Eadem coeli plaga.) Idumæa regio est Idumæorum, uergens ad australem partem, quæ Hebræis dicitur Theman, Verum eadem provincia, nominatur tribus nominibus, Theman, Nageb, Darom, quod obliquo flexu Eurum, Austrum, Aphricumque respiciat, ut indicauit Hieronymus enarrans primū caput Amos. Id est patria.) Hoc loco patria Græca uox est non Latina. Nam quod Latini uocant patriam, Græci *πατρίδα* uocant, *πατρίδα* autem, quod nos gentem siue familiam. Vnde patriæ legendum apud Hieronymum. Porro quod addit, quas Latini paternitates interpretantur, indicat uulgatam æditionem, quæ locum hunc Pauli ad Ephesios cap. 3, sic habet: Ex quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. Vbi paternitas, non accipitur uulgari significato, pro abstracto, quod uocant, respondente patri siue paterno, sed pro gente ac familia ab eodem patre profecta. Est autem in Græcis uerbis uenusta uocum allusio, *πατρίδα* & *πατρίδα*, quæ perisset, nisi pro familia uertisset paternitatem, quemadmodum indicauimus & in annotationibus nostris. Quem fabulæ ferunt.) Imò refertur à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Valerio Maximo, non ut fabula, sed ut historia, Erostratum quendam, cum omnino nobilis esse cuperet, nec ulla bona re sibi famam parare posset, incendit templum Ephesiae Dianæ, quod tum toto orbe celeberrimum erat. Deprehensus, confessus est se gloriæ cupiditate fecisse. Deceuit igitur magistratus, ne postea quisquam hoc nomine nominaretur. Et prorsus hodieque nomen hominis ignotum erat, nisi Theopompus id suis historijs inseruisset. Ex quo uis quadrigam.) Aut congeriem, uerbum omitendum est, aut quadrijugam legendum est, non quadrigam. Heluidius quatuor genera fratrum fecit. Et ea omnia refert ad Christum. Dipondij supputabat.) Dipondium siue dupondium hic pro nummulo ponit, qui ualebat duobus assibus. Siquidem & assis nummus erat uilissimus. Vnde & tressis agaso, Persio dicitur est, homo nihil. Quare balbutis & erubescis.) Hæc uerba quæ sequuntur post, consistam, non reperi addita in antiquo quodam exemplari, nec uideo quid ad sensum pertineant, & tamen mirum, unde in hunc uenerint locum. Fortasse legendum erat, in qua balbutire non erubescis. Nam turpe erat Romæ, hoc est in totius orbis teatro, hominem illiteratū inter eruditissimos & eloquentissimos non loqui, sed balbutire. Albus, ut aiunt, atèr ue sis.) Hoc modo significabant hominem prorsus ignotum, aded ut nec faciem illius unquam uiderint, ut indicauimus in Chiliadibus.
- D Cornuta interrogatione.) Intelligit dialecticum dilemmatis genus, in quo duobus propositis, utriuscunque elegeris, aduersarius obtineat id quod cupit. Cautibus & confragosis.) Cautes scopulos uocat, & saxa confragosa loca aspera & flexibus difficilia. Sic more suo notat argumentationes, in quibus plus est difficultatis quam uoluptatis. Pictauiensis.) Hoc addidit, discernens eum à Victorino Afro, cuius meminit diuus Augustinus. Hunc autem Pictauiensem episcopum Hieronymus testatur profundis fuisse sensibus, sed stilo parum composito, quod magis Græce sciret quam Latine.
- De Tertulliano quidem.) Quod inuidia clericorum in heresim postea sit prolapsus, ut in Catalogo testatur Hieronymus. Egnatium.) Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ ecclesie tertius post Petrum episcopus. Polycarpum.) Is Smyrnæ episcopus fuit, à sancto Ioanne ordinatus. Hirenæum.) Hic fuit Polycarpi discipulus, Lugdunensem in Gallia rexit ecclesiam. Iustinum.) Hic sub habitu philosophi, Christum professus est. Hebionem.) Hæreticum, unde Hebionitæ dicitur. Marcionem.) Vnde Marcionitæ. Vide Augustinum de hæresibus ad Quoduultdeum. Illud miror in omnibus quæ refert Hieronymus de superioribus in libro de uiris illustribus, cur nihil memorit de scriptis aduersus Marcionem, cum hunc à Policarpo Romæ uisum tradat. Theodotum.) Hunc, nisi fallor, Augustinus Theodotionem uocat, qui Christum merum hominem fuisse sensit.
- Valentinum.) Vnde Valentiniani. De his omnibus uide diuum Augustinum in libro quem modo citauit. Nam Isidorus, in decretis causa. 24, q. 3, qui sua hinc collegit, plane, penè dixeram, nugatur.
- 7 Camelum saltitantem.) Cum quis affectat indecore ad quod non est aptus. Camelorum est onera gestare, non saltitare. Prouerbiū est, cuius meminimus in Chiliadibus. Et diuisa est mulier & uirgo.) Hunc locum aliter citat Hieronymus aduersus Iouinianum libro primo. Nempe ut nos uulgo legimus, sed ita, ut fateatur sese pro loci qualitate in alium sensum interpretatum fuisse. Verum hanc lectionem putat apostolicæ ueritatis esse. Qui cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta & uirgo &c. In Græcis autem codicibus diuisus est, non additur, nec refertur ad uirum, sed ad sequentia, *νεχάρισται νοδι η γαμι* & *η ηγδελ*, id est, diuisa est mulier & uirgo. Ego maluissem uertere uerbū *νεχάρισται* numero multitudinis, & diuisa sunt hæc duo, nempe mulier & uirgo. Ambrosius uerbum repetit, ad hunc modum: Quomodo placeat uxori & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo. Intelligit autem diuisus est, id est in diuersas curas distractus, pietatis & matrimonij. Diuisa est mulier & uirgo, non natura, sed actu. Virgo iam mulier non uocatur.) Mulier apud Latinos anceps nomen est. Nam & sexum significat, & iunctam uiro ac deuringi natam. Itidem apud Græcos, *γαμι* aliquando mulierem, hoc est sexum, aliquando uxorem declarat. Ego quidem

A
2
quidem hoc loco uxorem uertere maluiffem. Verum hac de re copiofus dicemus in annotationibus nostris. Infuscet iniuria.) Iniuriam uocat, cum læditur forma naturalis, nisi mauis legere incuria, id est neglectu. Ad speculum pingitur.) Apte dixit pingitur propter colores purpuriffum & ceruffam, quibus faciem fucant, & stibium quo oculos quoq; nigrore tingunt. Parasitus in con.) Cū perfunduntur aqua, aut solea petuntur. Siquidem his modis hoc hominū genus delectat. Exposita libidinū uicti.) Ita uocare solet publicas prostibulas. ANTI D O T V S. In hac quoq; parū tribuit matrimonio, nec uidetur probare coniugium, nisi in quo studium castimonie sit, & imitatio uirginitatis; inuens in Sara, tam diu mulierem obnoxiam esse maledictioni, & subiectam uiri dominio, quam diu coitum appetit. Non negamus, inquit, uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri; sed quæ uxores esse deserint, quæ in ipsa necessitate coniugij, uirginum imitentur castitatem. Quasi bonæ non sint, quæ libenter sunt uxores, quæq; uoluptatem eam amplectuntur. Et paulo post, cū ait: Ideo sylua succrescit, ut postea recidatur, &c. significat, ne prolis quidem causa matrimonium probari, cum nunc tendi sit tempus, non ferendi; cædendi, non conferendi. Quid autem dicemus? Num immodico quodam amore castitatis, uere hæc sensisse Hieronymū, quod toties inculcat? An in his Rhetoricatum esse, sicut ipse mox testatur, Rhetorici sumus, & in morem declamatorum paululum Iulianus? An in hanc partem propensior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati; & iuxta pro uerbiū, iniquum petit, ut æquum ferat? An satis est, quod in initio huius disputationis testatur se nō detrahare nuptijs, cum laudat uirginitatem, ut hæc semper ad illam regulam sint accipienda, quæ diuisius dicta uidebuntur?

ARGVMENTVM OPERIS SEQVENTIS.

Iouinianus ex monacho clericus, homo obscurus, sed diues, nec eruditus tamen nec eloquens, iam olim extinctam Basilidis hæresim, conatus est instaurare, æditis super hac re commentarijs, quibus ex diuinæ scripturæ testimonijs perperam intellectis, probare nitebatur uirgines, uiduas, & maritatas eiusdem esse meriti, si cæteris uitæ operibus nō discreparent. Deinde uere baptizatos, nō posse relabi in peccatum. Quem errorē Augustinus ascribit & Pelagio. Ad hæc nihil interesse inter uescentem cibus & abstinentē, modo cum gratiarum actione sumat. Postremo par omnibus fore præmium in regno cælorum quicūq; suū baptisma seruaauerint. Hæc cum Romæ doceret, neminem sacerdotem aut alicuius nominis clericum in errorem potuit trahere, tantum mulierculas quasdam corrupit, adeo ut hoc audito, quædā uirgines sacræ prouectæ iam ætatis nupserint uiris. Porro quod ipse non duceret uxorem, id negabat se facere, quod hinc præmium aliquod speraret, sed ne molestijs matrimoniorum irretiretur, hoc est, non ut melior esset, sed liberior. Diuus Augustinus errores quosdam confert in Iouinianum, quos tamen illi nō impingit Hieronymus, utiq; non dissimulaturus, si quid tale docuisset. Nempe Mariam Iesū matrem pariendo fuisse corruptam. Ad hæc omnia peccata esse paria, quemadmodum habent Stoicorum paradoxa. Verum apparet diuum Augustinum, nec Iouiniani, nec in hunc Hieronymi libros legisse, tantum rumore populari didicisse quod nouerat de Iouiniano. Testatur autem Iouiniani nullam factam esse mentionem, nec apud Epiphanium, nec apud Philastrum, in hæresiarum Catalogo. Reperisse tamen in quodam libro, qui scriptoris titulum non habebat, Iouinianum inter hæresiarum annumeratum. Addit, hanc hæresim se iuene ortam, ac protinus extinctam fuisse, nec ad ullorum sacerdotum deceptionem peruenisse. Apparet autem huius errorem damnatū fuisse opera Victorini & Pammachij, & anteq̃ aduersus eum scriberet Hieronymus. Attamen hoc argumentum, non illibenter arripuit, impendio semper fauens uirginitati, & ob id nuptijs iniquior, q̃ episcopi quidam esse uolebant. Nactus itaq; suum campum, omneis ingenij & eloquentiæ uires explicat ac ueluti luxuriat, & ita refellit hominem, ut literarum etiam imperitiā, & prodigiosam sermonis infantiam rideat & infectetur, tota disputatione, quoniam erat prolixior, in duos distributa libros.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM
LIBER PRIMVS.

I. Auci admodum dies sunt, quod sancti ex urbe Roma fratres cuiusdam mihi Iouiniani commentariolos transmiserunt, rogantes, ut eorum ineptijs responderem, & Epicurum Christianorum, euangelico atq; apostolico uigore contererem. Quos cum legissem & omnino non intelligerem, cœpi reuoluere crebrius, & non uerba modo atq; sententias, sed singulas penè syllabas discutere, uolens prius scire quid diceret, & sic uel probare uel redarguere, quod dixisset. Verum scriptorum tanta barbaries est, & tantis uitijs spurcissimus sermo confusus, ut nec quid loquat, nec quibus argumentis uelit probare quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tumet, totus iacet; Attollit se per singula; & quasi debilitatus coluber, in ipso conatu frangitur.

C Non est contentus nostro, id est, humano more loqui, alius quiddam aggreditur. Partu-
 riunt montes, nascetur ridiculus mus, Quod ipse: Non sani esse hominis, non sanus iu-
 ret Orestes. Præterea sic inuoluit omnia, & quibusdam inextricabilibus nodis uniuersa
 3 perturbat, ut illud Plautinarum literarum ei possit aptari: Has quidē præter Sibyllam le-
 get nemo. Nam diuinandum est. Furiosas Apollinis uates legimus, Et illud Vergilianū:
 Dat sine mente sonum, Heraclitum quoque cognomento *κροτωνος*, sudantes philosophi uix
 intelligunt, Sed quid ad nostrum *δωριον*, cuius libros multo difficilīus est nosse, quā uincere:
 Quamquam & in uictoria non parua sit difficultas, Quis enim superare queat, cuius asser-
 tionem penitus ignoret: Et ne lectorem longius traham cuiusmodi eloquentiæ sit, & quibus
 uerborum floribus ornatus incedat, secundi libri eius monstrabit exordium, quod hesternā
 4 crapulam ructans ita euomit: Satisfactio inuitatis, nō ut claro curram nomine, sed ut rumo-
 re purgatus uiuam uano; Obfero agrum, nouellas plantationum, arbuta teneritudinis, ere-
 pra de uitiorum gurgitibus; audientiam, communitam agminibus, Scimus ecclesiam, spe, fi-
 de, charitate, inaccessibilem, inexpugnabilem, Non est in ea immaturus, omnis docibilis; im-
 petu irrumperere, uel arte illudere potest nullus. Rogo, quæ sunt hæc portenta uerborum:
 5. Quod descriptionis dedecus: Nōne uel per febrem somniare eum putes, uel arreptū mor-
 bo phrenetico, Hippocratis uinculis alligandum: Quotiescunque eum legero, ubi me defecerit
 spiritus, ibi est distinctio, Totum incipit, totum pendet ex altero, nescias quid cui cohereat,
 & exceptis testimonijs scripturarum, quæ illo uenustissimo eloquentiæ suæ flore mutare nō
 ausus est, reliquus sermo omni materiæ conuenit, quia nulli conuenit, Quæ res mihi aliquam
 suspicionem intelligentiæ dedit, uelle eum ita nuptias prædicare, ut uirginitati detrahat, Quā-
 do enim minora maioribus coæquantur: inferioris comparatio, superioris iniuria est, Neque
 uero nos Marcionis & Manichæi dogma sectantes nuptijs detrahimus, nec Tatiani princi-
 6. pis Encratitarum errore decepti, omnem coitum spurcum putamus; qui non solum nuptias,
 sed cibos quoque quos deus creauit ad utendum, damnat & reprobat. Scimus in domo ma-
 gna, non solum uasa esse aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, Et super fundamentum
 Christi, quod Paulus architectus posuit, alios ædificare aurum, argentum, lapides preciosos:
 alios ecōtrario scēnū, ligna, stipulā. Non ignoramus honorabiles nuptias & thorum imma-
 culatum, Legimus primam dei sententiam: Crescite & multiplicamini, & replete terram; sed
 ita nuptias recipimus, ut uirginitatem quæ de nuptijs nascitur, præferamus, Nunquid argen-
 tum non erit argentum, si aurum argēto preciosius est: Aut arboris & fegetis contumelia est,
 si radici & folijs, culmo & aristas, poma præferantur & fructus: Vt poma ex arbore, frumen-
 tum è stipula, ita uirginitas è nuptijs. Centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus, quāquā
 7. de una terra & de una semente nascatur, tamen multum differt in numero, Triginta referuntur
 ad nuptias. Nam & ipsa digitorum coniunctio, quasi molli se complexans osculo & fœ-
 derans, maritum pingit & coniugem, Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in angustia & tri-
 bulatione sunt positæ, Vnde & superiori digito deprimuntur, quantoque maior est difficul-
 tas expertæ quondam uoluptatis illecebris abstinere, tanto maius est præmium, Porro cente-
 8. simus numerus, diligenter quæso lector attende, de sinistra transfertur ad dexteram, & eisdē
 quidem digitis, sed nō eadem manu, quibus in læua nuptiæ significantur & uiduæ: circum-
 faciens, exprimit uirginitatis coronam, Hæc de impatientia magis quæ iuxta ordinem disputa-
 tionis dixerim, Cū enim adhuc uix de portu egrediar, & rudētibus uela sustollam, in mediū
 me quæstionū pelagus, subitū loquēdi æstus abripuit, Vnde cohibebo cursum, & paulisper
 sinus cōtraham, nec indulgebo mucroni, iam nūc pro uirginitate ferire cupienti, Balista quā-
 to plus retrahitur, tanto fortius mittit. Nō est dānum dilatio, ubi certior fit ex dilatione uictō-
 ria, Proponam breuiter aduersarij sententias, & de tenebrosis libris eius quasi de foueis serpe-
 tes protrahā, neque sinā uenenosum caput, spirīs maculosi corporis protegi, Pateat quod no-
 xium est, ut possit conteri, cum patuerit. Dicit uirgines, uiduas, & maritatas, quæ semel in
 Christo

A Christo lotæ sunt, si non discrepent cæteris operibus, eiusdem esse meriti. Nititur approbare eos, qui plena fide in baptisate renati sunt, à diabolo non posse subuerti. Tertium proponit inter abstinentiam ciborum, & cum gratiarum actione perceptionem eorum, nullam esse distantiam. Quartum quod & extremum, esse omnium qui suum baptisina seruauerint, unam in regno cælorum remunerationem. Hæc sunt sibila serpentis antiqui, his consilijs draco de paradiso hominem expulit. Nam & saturitatem ieiunijs præferendo; repromisit eos immortales futuros, quasi nunquam possent corruiere, & dum diuinitatem æqualem deo pollicetur, expulit eos de paradiso, ut qui nudi & expediti, & absque ulla macula uirgines, domini consortio fruebantur, deiecti in uallem lachrymarum, tunicis consutis & pelliceis uestirentur. Sed ne lectorem diutius morer; sequar uestigia partitionis expositæ, & aduersus singulas propositiones eius, scripturarum uel maxime nitæ testimonijs, ne querulus garriat se eloquentia magis quàm ueritate superatum. Quod si expleuero, & illum utriusque testamenti nube oppresero, assumam exempla secularis quoque literaturæ, ad quam & ipse prouocat. Doceboq; etiam inter philosophos & egregios in republica uiros, uirtutes uoluptatibus, id est

9 Pythagoram, Platonem & Aristidem, Aristippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus solere præferri. Vos quæso utriusque sexus uirgines & continentes, mariti quoque & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum in commune Iouinianus hostis est. Nam qui æqualia omnium asserit merita, tam uirginitati facit iniuriam, dum eam nuptijs comparat, quàm & nuptijs; sic eas licitas asserens, ut secunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & trigamis aduersarius est, ibi ponens scortatores quondam libidinosisimos post poenitentiam, ubi duplicata & triplicata matrimonia, nisi quod in eo digami & trigami dolere non debent, quia idem scortator & poenitens, in regno cælorum etiam uirginibus adæquatur. Proponam igitur manifestioribus uerbis & habentibus aliquam consequentiam, argumenta eius & exempla de nuptijs, eodemq; ordine omnia, quo ab eo dicta sunt, digeram. Nec molestum lectori sit, si nauseam eius & uomitum legere compellatur. Libentius antidotum Christi bibet, cum diaboli uenena præcesserint. Audite patienter uirgines, audite quæso uoluptuosissimum concionatorem, imò quasi sirenarum cantus & fabulas clausa aure transite. Vestras ferte paulisper iniurias, putate uos cum domino crucifixo, pharisæorum audire blasphemias. Prima, inquit, dei sententia est, propter quod dimittet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Ac ne forte diceremus hoc scriptum in ueteri testamento, asserit à domino quoque idipsum in euangelio confirmari, quod deus coniunxit, homo non separet, statimq; subnectit: Crescite & multiplicamini & replete terram, & per ordinem replicat, Seth, Enos, Cainan, Malalehel, Jared, Enoch, Matusalem, Lamech, Noë, omnes habuisse uxores, & ex dei sententia filios procreasse, quasi generationis ordo & historia conditionis humanæ, sine coniugibus & liberis potuerit enarrari. Iste, inquit, est Enos, qui ambulauit cum deo, & raptus in cælum est. Iste Noë, qui cum essent utique multi uirgines propter ætatem, solus cum filijs & uxoribus naufrago orbe seruatus est. Rursus post diluuium, quasi altero principio generis humani, uirorum & uxororum paria iunguntur, & ex integro generationis instauratur benedictio: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Insuper etiam comedendarum carniū licentia relaxatur. Et omne quod mouetur, erit uobis in escam; sicut holera herbarum, dedi uobis uniuersa. Currit ad Abraham, Isaac & Iacob, è quibus prior trigamus, secundus monogamus, tertius quatuor uxorū est: Lia, Rachel, Balæ, Zelphæ, & asserit Abraham ob fidei meritum, benedictionem in generatione filij accepisse. Saram in typum ecclesiæ, cui defecerant muliebria, maledictionem sterilitatis partus benedictione mutasse, quod Rebecca ierit quasi propheta interrogare dominum, & audierit ab eo, duæ gentes & duo populi in utero tuo sunt, quod Iacob pro uxore seruerit, & existimante Rachel uiri esse dare liberos, ac dicente: da mihi filios: sin autem, moriar, responderit; num pro deo ego sum qui te conclusit. In tantum, inquit, sciebat fructus nuptiarum esse domini, non mariti:

- C Quod Ioseph uir sanctus atque castissimus, & omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moysen æqualiter benedicat deus. Iudam quoque proponit, & Thamar & occisum Onan
 11 perfringit à domino, quia fratri inuidens, semen nuptiarum dedita opera perdebat. Moysen proponit & Mariæ lepram, quæ fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percussa est. Laudat Sampson, & uxorium Nazaræum miris effert præconijs. Debboram quoque replicat & Barach, quod absque uirginitatis bonis, Sisaram & Iabin & currus ferreos debellarint. Iahel uxorem Chaber Cynei adducit in medium, & palo armatam prædicat manum. Inter leptæ patrem & filiam uirginem quæ immolata sit domino, dicit nullam fuisse distantiam, quin potius fidem patris præfert ei, quæ cæsa sit lugens. Venit ad Samuel alterum Nazaræum domini, qui ab infantia nutritus in tabernaculo est, & uestitus est ephod bad, quod interpretatur uestibus lineis, dicitque eos filios procreasse, nec sacerdotalem pudicitiam, uxoris imminutam
 12 esse complexu. Booz cum sua Ruth in area collocat, & Iesse ac Dauid inde producit. Ipsumque Dauid centum præputijs etiam cum uitæ periculo, regis filiaë quæsiisse concubitus. Quid dicam de Solomone, quem ponens in catalogo maritorum, imaginem asserit saluatoris: & de illo uult esse scriptum; Deus iudicium tuum regi da, & iusticiam tuam filio regis. Et dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt pro eo semper. Ac repente transcendit ad Eliam & Elisæum; & narrat quasi grande mysterium, quod requieuerit spiritus Eliæ in Elisæo, & cur hæc dixerit, tacet; nisi forte Eliam quoque & Elisæum uxores habuisse arbitratur. Transit ad Ezechiam,
 13 & cum in eius laudibus immoretur, miror cur oblitus sit dicere: A modo filios faciam. Iosiam uirum iustissimum, sub quo in templo Deuteronomij liber repertus est, ab Holda uxore Solum instructum refert. Daniel quoque & tres pueros inter maritos ponit, & ad euangelium repente transcendens, Zachariam & Elizabeth, Petrum ponit & focrum eius, cæterosque apostolos. Et consequenter infert dicens; Si autem uoluerint assumere uanam defensionem, &
 D obtendere, quod rudis mundus eguerit incremento, audiant Paulum loquentem; Adolefcentiores uiduas uolo nubere, filios procreare, & honorabiles nuptiæ & cubile immaculatum, & mulier alligata est uiro quamdiu uiuit uir eius. Si autem mortuus fuerit; nubat cui uult, tantum in domino. Et Adam non est seductus; mulier autem seducta, facta est in præuarcationem, Salua autem fiet per filiorum generationem, si permanferint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Certe cessat hic illud apostolicum, & qui habent uxores sic sint quasi non habeant; nisi forte dicetis, propterea uult eas nubere, quia iam quædam conuersæ sunt retro post satanam, quasi ex uirginibus nulla cadat, & non sit earum maior ruina. Ex quo manifestum est, uos Manichæorum dogma sectari, prohibentium nubere & uesci cibis quos deus creauit ad utendum, cauteriatam habentium conscientiam. Et post multa, quæ nunc
 15 ociosum est reuoluere, excutit se quasi in locum Rhetoricum, & facit apostrophem ad uirginem dicens: Non tibi facio uirgo iniuriam, elegisti pudicitiam propter præsentem necessitatem, placuit tibi ut sis sancta corpore & spiritu, ne superbias; eiusdem ecclesiæ membrum es, cuius & nuptæ sunt. Nimius fortasse fuerim in expositione propositionum eius, & legenti fastidium fecerim, sed utile ratus sum cuncta molimina eius, quasi instructam aciem contra me ponere, & totum hostilem exercitum cum suis turmis ac ducibus congregare, ne post primam uictoriam, alia mihi deinceps prælia nascerentur. Igitur non dimicabo contra singulos, nec paucorum ero passim congressione contentus, toto certandum est agmine, & incompositi hostium cunei, ac latrocinijs more pugnantem, instructa & ordinata acie repellendi. Opponam in prima fronte apostolum Paulum, & fortissimum ducem, suis telis, id est, suis arum sententijs, Sciscitantibus enim super hac quæstione Corinthijs plenissime respondit doctor gentium, & magister ecclesiæ. Quicquid autem statuerit, hic, Christi in eo loquentis legem putemus. Simulque ne lectoris tacita cogitatio cum cœperimus singula quæ proposita sunt diluere, semper ad apostolum se reseruet, & studio ualidissimarum quæstionum priora negligens ad extrema festinet; inter cætera Corinthij per literas quæsierant, utrum post fidem

A fidem Christi cœlibes esse deberent, & continentiae causa quas habebant uxores dimittere, an si uirgines credidissent, inirent matrimonia: Et cum è duobus ethnicis, unus credidisset in Christum, utrum nam credens relinqueret non credentem. Et si essent ducendæ uxores, Christianas tantum accipi iuberet, an & ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Paulus rescripserit: De his autem quæ scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationes autem unusquisque uxorem suam habeat, & unaquæque uirum suum habeat. Vxori uir debitum reddat, si similiter & uxor uiro. Vxor proprii corporis non habet potestatem, sed uir. Similiter & uir proprii corporis sui non habet potestatem, sed uxor: Nolite fraudare inuicem, nisi forte ad tempus ex consensu, ut uacatis orationi. Et iterum, ad id ipsum reuertimini, ne tentet uos satanas, propter incontinentiam uestram. Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non iuxta imperium. Volo autem omnes homines esse ut meipsum, sed unusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Dico autem in nuptis & uidiuis, bonum est eis, si sic permanferint ut ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. Reuertamur ad caput testimoniij: Bonum est, inquit, homini mulierem non tangere. Si bonum est mulierem non tangere, malum est ergo tangere: Nihil enim bono contrarium est, nisi malum. Si autem malum est & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat. Quale autem illud bonum est, quod cōditione deterioris cōceditur: Nunquam enim subiecisset, unusquisque uxorem suam habeat, nisi præmisisset, propter fornicationes autem. Tolle fornicationes, & non diceret, unusquisque uxorem suam habeat. Velut si quis definiat: Bonum est triticeo pane uesci, & edere purissimam similam. Tamen ne quis compulsus fame comedat sterqus bubulum: concedo ei, ut uescatur & hordeo. Num idcirco frumētum non habebit puritatem suam, si simo hordeum præferatur: Bonum est illud naturaliter, quod comparisonem non habet mali, quod prælatione alterius non obumbratur. Simulque animaduertenda est Apostoli prudentia. Non dixit bonum est uxorem non habere, sed bonum est mulierem non tangere, quasi & in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat, quæ uiroborum preciosas animas rapit, quæ facit adolescentium euolare corda. Alligabit quis in sinu ignem, & non comburetur: Aut ambulabit super carbones ignis, & non ardebit: Quomodo igitur qui ignem tetigerit, statim aduritur: ita uiri tactus & sceminae, sentit naturam suam, & diuersitatem sexus intelligit. Narrant

16 & gentilium fabulæ Mitram & Erichonium, uel in lapide uel in terra, de solo aestu libidinis esse generatos. Vnde & noster Ioseph, quia tangere uolebat eum Aegyptia, fugit ex manibus eius, & quasi ad morsum rabidissimæ canis, ne paulatim uirus serperet, pallium quod tetigerat, abiicit. Propter fornicationes autem unusquisque uxorem suam habeat, & unaquæque uirum suum habeat. Non dixit autem unusquisque propter fornicationes ducat uxorem, alioquin hæc excusatione libidini frena laxasset, ut quotiescunque uxor moritur, toties ducenda sit alia ne fornicemur, sed unusquisque uxorem suam habeat. Suam, inquit, habeat, sua utatur, quam habebat antequam crederet. Quam bonum erat uxorem non tangere, & post fidem Christi fornicationem tantum nosse, non coniugem: nisi fornicatio tactum eius excusabilem faceret. Vxor proprii corporis non habet potestatem, sed uir: Similiter & uir sui corporis non habet potestatem, sed uxor. Omnis hæc quæstio de his est qui in matrimonio sunt deprehensi, an eis liceat uxores dimittere, quod & dominus in euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus: Bonum est, ait, uxorem non tangere. Sed quia qui semel duxit uxorem, nisi ex consensu, non ualet se abstinere: nec dare repudium non peccanti: reddat coniugi debitum, sponte quippe se alligauit ut reddere cogeretur: Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut uacatis orationi. Oro te quale illud bonum est, quod orare prohibet: Quod corpus Christi accipi non permittit: Quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani. Iubet idem Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunquam ergo coniugio seruiendum, quoniam quotiescunque uxori debitum reddo, orare non possum. Petrus apostolus experimentum habens coniugalium uinculorum, uide quomodo informet ecclesiam, quid doceat Christianos:

C stianos: Similiter uir i cohabitantes iuxta scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri tribuente honorem, & sicut cohaerentes multiplicis gratiae, ut non impediatur orationes uestrae. Ecce eodem sensu, quia eodem & spiritu, impediri dicit orationes officio coniugali. Quod autem, ait, similiter, idcirco ad imitationem prouocat uiros, quia iam supra uxoribus praeeperat, dicens: Ut uideant uiri in timore castam uestram conuersationem, quarum sit non exterius compositio crinium & distinctio auri, & in cultu uestis ornatus, sed absconditus cordis homo, in incorruptione mitis & silentis spiritus. Hoc est coram deo placens. Cernis, quale coniugium inter uiros uxoresque praecipiat: Cohabitanter iuxta scientiam, ut nouerint quid uelit, quid desideret deus, ut tribuant honorem uasculo muliebri. Si abstinemus nos a coitu, honorem tribuimus uxoribus: si non abstinemus, perspicuum est honori contrariam esse contumeliam. Ad uxores quoque ut uideant, inquit, uiri castam conuersationem uestram, & ornatum in abscondito cordis hominem, in incorruptione mitis & silentis spiritus. O uere digna uox apostolo & petra Christi. Maritis uxoribusque dat legem, & damnato carnis ornatu, castitatem praedicat, & ornatum interioris hominis, in incorruptione mitis & silentis spiritus, quodammodo hoc dicens: Quoniam exterior uester homo corruptus est, & beatitudinem incorruptionis, quae propriae uirginum est, habere desistis, imitamini incorruptionem spiritus saltem per saeram abstinentiam, & quod corpore non potestis, mente praestate. Has enim Christus diuitias, & hos uestrae coniunctionis quaerit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod sequitur, ut uacatis orationi, & iterum reuertimini ad id ipsum, Apostolum hoc uelle, & non propter maiorem ruinam concedere, statim infert, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Pulchra nimis rum indulgentia, & interim ad id ipsum, quod erubescit suo uocare nomine, quod tentationi praefert satanae, quod causam habet incontinentiam, laboramus quasi obscurum differere, cum exposuerit ipse quod scripsit. Hoc autem, inquit, dico iuxta intelligentiam, non iuxta imperium, & mustitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiam, sed praecipuum: quasi non eodem modo & secunda & tertia matrimonia concedantur: quasi non & fornicatoribus per poenitentiam fores aperiantur ecclesiae, quodque his est maius, & incestis. Nam illum uiolatorem noueris, quem in prima ad Corinthios epistola tradiderat satanae, in interitum carnis, in spiritus saluus fieret: in secunda retrahit, & ne abundantiori tristitia absorbeatur frater, laborat. Aliud est uelle quid apostolum, aliud est ignoscere. In uoluntate promeremur, uenia abutimur. Vis scire quid uelit Apostolus: Iunge quod sequitur: Volo autem omnes homines esse, sicut me ipsum. Beatus qui Pauli similis erit. Felix qui audit Apostolum praecipientem, non ignoscentem. Hoc, inquit, uolo, hoc desidero, ut imitatores mei sitis, sicut & ego Christi. Ille uirgo de uirgine, de incorrupta incorruptus. Nos quia homines sumus, & natiuitatem saluatoris non possumus imitari, imitemur saltem conuersationem. Illud diuinitatis est & beatitudinis, hoc humanae conditionis est & laboris. Volo omnes homines similes mei esse, ut dum mei similes sunt, similes fiant & Christi, cuius ego similis sum. Qui enim in Christum credit, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Sed unusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Quid, inquit, uelim perspicuum est. Sed quoniam in ecclesia diuersa sunt dona, concedo & nuptias, ne uideat damnare naturam. Simulque considera, quod aliud donum uirginitatis sit, aliud nuptiarum. Si enim eadem esset merces nuptiarum & uirginum, nunquam dixisset post praecipuum continentiae, sed unusquisque proprium habet donum ex deo, alius quidem sic, alius autem sic. Vbi proprietas singulorum est, ibi aliter diuersitas. Concedo & nuptias esse dei donum, sed inter donum & donum magna diuersitas est. Denique & Apostolus de eodem post incestum poenitente e contrario, inquit: Donate ei & consolamini, & si cui quid donastis, & ego. Ac ne putaremus donum hominis esse contemnendum, addidit: Nam & ego quod donauit, si quid donauit propter uos, coram Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde & Ioseph in typo eius uariam habet tunicam. Et in psalmo quadragesimo quarto legimus: Astetit regina a dextris tuis, in uestitu deaurato, circumdata uarietate. Et

Petrus

A Petrus apostolus, sicut cohaeredit, ait, multiplicis gratiae dei. Quod significantius Graece dicitur *ποικίλων*, id est, uariae. Sequitur: Dico autem innuptis & uidiuis; Bonum est eis, si sic permanerint ut ego. Si autem non se continent, nubant. Melius enim est nubere, quam uri. Postquam nuptis concesserat usum coniugij, & ostenderat ipse quid uellet, quid uide concederet, transit ad innuptas & uidiuas, & sui proponit exemplum, & felices uocat, si sic permanerint. Si autem non se continent, nubant, id ipsum quod supra; propter fornicationes autem, & ne tetet uos fatanas, propter incontinentiam uestram. Redditq; causam, cur dixerit, si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. Ideo melius est nubere, quia peius est uri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, melius est nubere. Melius enim semper ad comparationem deterioris respicit, non ad simplicitatem incomparabilis per se boni. Velut si dicit: Melius est unum oculum habere, quam nullum. Melius est enim uno inniti pede, & alteram partem corporis baculo sustentare, quam fractis cruribus reperere. Quid ais Apostole? Non tibi credo dicenti, & si imperitus sermone, non tamen scientia. Quomodo illud de humilitate descendit, quia non sum dignus uocari apostolus, & mihi minimo omnium apostolorum, & tanquam abortiuo, sic & hoc humilitatis dictum puto. Nosti sermonum proprietates, quam obrem & de Epimenide & de Menandro & de Arato quaedam sumis testimonia.

17 Vbi de continentia loqueris & uirginitate: Bonum est, ais, homini mulierem non tangere, & bonum est eis, si sic permanerint ut ego, & puto hoc bonum eis esse propter instantem necessitatem, & quia bonum est homini sic esse. Vbi ad nuptias uenis, non dicis, bonum est nubere, quia non potes iungere, quam uri: sed dicis: Melius est nubere, quam uri. Si per se nuptiae sunt bonae, noli illas incendio comparare: sed dic simpliciter, bonum est nubere. Suspecta est mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius mali, malum esse cogit inferius. Ego autem non leuius malum, sed simplex per se bonum uolo. Hucusq; primum capitulum edisseritum est, ueniamus ad sequentia. His autem qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed dominus, uxorem a uiro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari.

B Et uir uxorem suam non dimittat, Nam caeteris ego dico, non dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, & haec consentit habitare cum illo; non dimittat illam; & caetera, usq; ad eum locum, ubi ait: Vnusquisq; sicut uocauit eum deus ita ambulet. Et sicut in omnibus ecclesijs doceo. Hic locus ad praesentem controuersiam non pertinet. Docet enim iuxta sententiam domini, uxorem excepta causa fornicationis non repudiandam, & repudiatam uiuo marito, alteri non nubere, aut certe uiro suo reconciliari debere. His autem quos in matrimonio deprehendisset fides, hoc est, si unus credidisset e duobus, praecipit ne credens repudiet non credentem. Causisq; expositis, quod candidatus fidei sit infidelis, si nolit a credente discedere. Eccontrario iubet, si infidelis repudiet fidelem propter fidem Christi, discedere debere credentem, ne coniugem praeferat Christo, cui etiam anima postponenda est. At nunc pleraeq; contemnentis apostoli iussionem, iunguntur gentilibus, & templa Christi idolis prostituunt, nec intelligunt se corporis eius partem esse, cuius & coetae sunt. Ignoscit apostolus infidelium coniunctioni, quae habentes maritos in Christum postea crediderunt; non his, quae cum Christianae essent, nupserrunt gentilibus, ad quas alibi loquitur: Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Quae autem conuentio Christi ad Belial? Aut quae pars fidei cum infidei? Qui autem consensus templo dei cum idolis? Vos enim estis templum dei uiui. Licet enim in me saeuituras sciam plurimas matronarum, licet eadem impudentia qua dominum contempserunt, in me pulicem & Christianorum minimum debacchaturas, tamen dicam quod sentio: loquar quod me Apostolus docuit, non illas iustitiae esse, sed iniquitatis: non lucis, sed tenebrarum; non Christi, sed Belial; non templa dei uiuentis, sed fana & idola mortuorum. Vis apertius discere, quod Christianae omnino non liceat ethnico nubere? Audi eundem Apostolum: Mulier, inquit, alligata est uiro quanto tempore uir eius uiuit, quod si dormierit uir eius, liberata est; cui uult nubat, tantum in domino, id est,

- C id est, Christiano. Qui secundas tertiasque nuptias concedit in domino, primas cum ethnico prohibet. Vnde & Abraham adiurat seruum suum in sermone suo, hoc est in Christo, qui de eius semine erat nasciturus, ut filio suo Isaac alienigenam non adducat uxorem. Et Esdras offensam dei huiusmodi uxorum repudiatione compescit. Et Malachias propheta: Præuariatatus est, inquit, Iudas, & abominationem fecit in Israël & in Hierusalem. Polluit enim sanctum domini, & dilexit & habuit filiam dei alieni. Disperdat dominus uirum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum, de tabernaculis Iacob, & offerentem munera domino uirtutum. Hæc idcirco dixi, ut qui nuptias uirginitati comparant, sciant saltem tales nuptias digamiae & trigamiae subiiciendas. Ad superiorem disputationem, in qua docuerat fidelem ab infideli non debere discedere, sed permanere in matrimonio sicut eos inuenisset fides, & unumquemque uel coelibem uel maritum ita durare, ut esset Christi baptisinate deprehensus, infert subito parabolas circuncisi & ethnici, serui & liberi; & sub metaphora earum de nuptis disputat & innuptis. Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium. In præputio uocatus est, non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei est. Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat; Seruus uocatus es, nõ sit tibi curæ. Sed & si potes liber fieri, magis utere. Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est domini. Similiter & qui liber uocatus est, seruus est Christi. Precio empti estis; nolite fieri serui hominum. Vnusquisque ergo in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud deum. Ac primum, quia nonnullos hanc intelligentiam reprehensuros arbitror, interrogare libet quæ sit consequentia, ut de maritis & uxoribus disputans, repente transfret ad comparationem Iudæi & ethnici, serui & liberi, & rursus hac disputatione finita, rediret ad uirgines, dicens: De uirginibus autem præceptum domini non habeo. Quid sibi uult inter coniugia & uirginitatem, Iudæi & ethnici, serui liberi que collatio? Secundo, quomodo possit intelligi, circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium. Num qui semel amputatum habet præputium, potest si uelit rursus illud adducere? Deinde quo sensu exponendum sit, qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est domini? Similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi? Quarto, quomodo ille qui præcepit seruis obedire dominis carnalibus, nunc dicat: Nolite fieri serui hominum? Ad extremum, quid pertineat ad seruitutem uel circuncisionem, unusquisque in quo uocatus est frater, in eo permaneat apud deum, Nam & contrarium est superiori sententiæ. Si enim illud audiuimus: Nolite fieri serui hominum, qua ratione possumus in ea permanere uocatione qua uocati sumus, cum multi crediderint habentes carnales dominos, quibus nunc seruire prohibentur? Porro ad circuncisionem quid facit permanere in ea uocatione in qua uocati sumus, cum in alio loco idem Apostolus clamitet: Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit. Restat igitur, ut circuncisio & præputium, seruus & liber, superiori sensui coaptentur, & de antecedentibus pendeant. Circuncisus aliquis uocatus est, non adducat præputium. Eo, inquit, tempore quo uocatus es & credidisti in Christum, si circuncisus uocatus es ab uxore, & cœlebs eras; noli ducere uxorem, hoc est noli adducere præputium, ne circuncisionis & pudicitiae libertatem oneres sarcina nuptiarum. Rursus si in præputio quis uocatus est, non circuncidatur. Habebas, inquit, uxorem cum credidisti, noli fidem Christi putare causam dissidij; quia in pace uocauit nos deus. Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Nihil enim prodest absque operibus cœlibatus & nuptiæ, cum etiam fides, quæ proprie Christianorum est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur, & hac lege uirgines quoque Vestæ & Iunonis uniuiræ in sanctarum queant ordine numerari. Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Quando credidit, siue habebat, siue non habebat uxorem; in eo permaneat, in quo uocatus est. Ac per hoc non tam uirgines cogit ut nubant, quam repudia prohibet. Et sicut habentibus uxores tollit licentiam dimittendi eas, sic uirginibus nubedi amputat facultatem. Seruus uocatus es, nõ sit tibi curæ, sed & si potes liber fieri, magis utere. Etiam si habes, inquit,

uxorem,

coacta inter
pretatio.

A uxorem, & illi alligatus es, & soluis debitum, & non habes tui corporis potestatem; atque (ut manifestius loquar) seruus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiam, nec de amissa uirginitate suspires. Sed etiam si potes causas aliquas inuenire dissidij, ut libertate pudicitiae perfruaris, noli salutem tuam cum alterius interitu quaerere. Habeto paulisper uxorem, nec praecuras morantem; expecta dum sequitur. Si egeris patienter, coniunx mutabitur in sororem. Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est domini; similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi. Reddit causas cur nolit uxores deferi. Idcirco ait: Praecipio ut in Christum de gentilitate credentes, inita ante fidem matrimonia non relinquunt; quia qui uxorem habens credidit, non tanto fidei seruitio detinetur, quanto uirgines & innuptae; sed quodammodo est liberior, & seruitutis illi frena laxantur; & dum uxoris est seruus (ut ita dicam) libertus est domini. Porro qui uxorem non habens credidit, & liber a seruitute coniugij uocatus est a domino, ille uere seruus est Christi. Quanta felicitas, non uxoris seruum esse, sed Christi; non carni seruire, sed spiritui. Qui enim adharet domino, unus spiritus est. Ac ne forsitan in eo quod supra dixerat, seruus uocatus es, non sit tibi cura; sed & si potes liber fieri, magis utere; fugillasse continentiam uideretur, & in famulatum nos tradidisse coniugum; infert sententiam, quae omnem amputet caullationem: Precio empti estis, nolite fieri serui hominum. Redempti sumus precio sanguine Christi, immolatus est pro nobis agnus; & aspersi calidissimo rore hyssopi, omnem pituitam noxiae uoluptatis excoimus. Quibus in baptismate mortuus est Pharaon, & uniuersus eius suffocatus est exercitus; cur rursus Aegyptum quaerimus, & post manna angelorum cibum, allia & cepe & pepones, & carnes uarias suspiramus. Maritorum & continentium disputatione praemissa, tandem ad uirgines uenit, & ait: De uirginibus autem praecipium domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus a domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Hic aduersarius tota exultatione bacchatur; hoc uelut fortissimo ariete, uirginitatis murum quatens; Ecce, inquit, Apostolus profitetur de uirginibus domini se non habere praecipium; & qui cum autoritate de maritis & uxoribus iusserat, non audet imperare quod dominus non praecipit. Et recte. Quod enim praecipitur, imperatur; quod imperatur, necesse est fieri; quod necesse est fieri, nisi fiat, poenam habet. Frustra enim iubetur, quod in arbitrio eius ponitur, cui iussum est. Si uirginitatem dominus imperasset, uidebatur nuptias condemnare, & hominum auferre seminarium, unde & ipsa uirginitas nascitur. Si praecidisset radicem, quomodo fruges quaereret? Nisi ante fundamenta iecisset, qua ratione aedificium extrueret, & operturum euncta desuper culmen imponeret? Multo labore fossorum subuertuntur montes; terrarum penè interna penetrantur, ut inueniatur aurum. Cumq; de granis minutissimis prius conflatione fornacis, deinde callida artificis maun fuerit monile compactum; non ille beatus uocatur, qui de luto excreuit aurum, sed qui auri utitur pulchritudine. Noli igitur admirari, si inter titillationem carnis, & incetiuam uitiorum, angelorum uitam non exigimur, sed docemur. Quia ubi consilium datur, offerentis arbitrium est; ubi praecipium, necessitas est seruientis. Praecipium, inquit, domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus a domino. Si non habes praecipium domini, quare audes dare consilium, de quo non habes iussionem? Respondebit mihi Apostolus: Et uis ut ego iubeam quod dominus obtulit potius quam praecipit? Ille creator & figulus sciens fragilitatem uasculi quod operatus est, uirginitatem in audientis potestate dimisit; & ego doctor gentium, qui omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem, onus perpetuae castitatis statim in principio credentium imponam ceruicibus infirmorum? Discant prius ferias nuptiarum; uacent ad tempus orationi, ut accepto gustu pudicitiae, id semper habere desiderant, quo ad modicum delectati sunt. Dominus tentatus a pharisaeis, utrum secundum legem Moyli uxores liceret dimittere, omnino fieri prohibuit. Quod discipuli considerantes, dixerunt ei: Si talis est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quibus ille respondit: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datur.

C tum est.

C um est. Sunt enim eunuchi: qui de utero matris ita nati sunt: & sunt eunuchi qui ab hominibus eunuchizati sunt: & sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. In propatulo est, cur Apostolus dixit: De uirginibus autem præceptum domini non habeo, profectio quia præmiserat dominus: Non omnes capiunt uerbum, sed quibus datum est: & qui potest capere, capiat. Proponit ἀγνοούμενος præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu uirginitatis brauium: ostendit purissimum fontem, & clamitat: Qui sitit, ueniat & bibat: qui potest capere, capiat. Non dicit, uelitis nolitis bibendum uobis est, atque currendum: sed, qui uoluerit, qui poterit currere atque potare, ille uincet, ille satiabitur. Et ideo plus amat uirgines Christus, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Maiorisque gratiæ est, offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigaris. Apostoli uxoris onera contemplant: Si talis est, inquit, causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quorum dominus sententiam probans: Recte quidem sentitis, ait, quod non expedit homini ad cœlorum regna tendenti, accipere uxorem, sed difficilis res est: & non omnes capiunt uerbum istud, uerum quibus datum est. Alios eunuchos natura facit, alios uis hominum. Mihi illi eunuchi placent, quos castrauit non necessitas, sed uoluntas. Libenter illos in meos sinus recipio, qui se castrauerunt propter regna cœlorum: & ob mei cultum noluerunt esse quod nati sunt. Simulque tractanda sententia: Qui se, inquit, castrauerunt propter regna cœlorum, Si castrati mercedem habent regni cœlorum, ergo qui se non castrauerunt, locum non possunt accipere castratorum. Qui potest, inquit, capere, capiat. Grandis fidei est, grandisque uirtutis, dei templum esse purissimum, totum se holocaustum offerre domino: & iuxta eundem Apostolum, esse sanctum & corpore & spiritu. Hi sunt eunuchi, qui se lignum aridum ob sterilitatem putantes, audiunt per Esaiam, quod pro filiis & filiabus locum in cœlis habeant paratum. Horum typus est Abdimelch eunuchus in Hieremia, & spado ille reginæ Candacis in Actis apostolorum: qui ob robur fidei, uiri nomen obrinuit. Ad hos & Clemens successor apostoli Petri, cuius Paulus apostolus meminit, scribit epistolas, omnemque penè sermonem suum de uirginitatis puritate contextiuit, & deinceps multi apostolici & martyres & illustres tam sanctitate quàm eloquentia uiri, quos ex proprijs scriptis nosse perfacile est. Existimo enim, inquit, hoc opus bonum esse propter instantem necessitatem. Quæ est illa necessitas, quæ spreto uinculo conjugali, uirginitatis appetit libertatem? Væ prægnantibus & nutrientibus in illo die. Non hic scorta, non hic lupanaria condemnantur, de quorum damnatione nulla dubitatio est: sed uteri tumefcentes, & infantum uagitus, & fructus atque opera nuptiarum. Quoniam bonum est homini sic esse. Si bonum est homini sic esse, malum est ergo homini sic non esse. Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Habet unusquisque nostrum terminos suos: redde mihi meum, & tuum tene. Si alligatus es uxori, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, non quæram uxorem. Ut ego non soluo cōiugia si semel ligata sunt, ita tu non liges quod solutum est. Simulque significantia consideranda uerborum est. Qui uxorem habet, & debitor dicitur, & esse in præputio, & seruus uxoris: & quod malorum seruorum est, alligatus. Qui autem sine uxore est, primum nullius debitor est, deinde circumcissus, tertio liber, ad extremum solutus. Curramus per reliqua: neque enim nos patitur magnitudo uoluminis diutius in singulis immorari. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Aliud est non peccare, aliud benefacere. Et si nupserit uirgo, non peccauit. Non illa uirgo, quæ semet dei cultui dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de uiduis dictum obiecerit, quanta magis de uirginibus præualebit: cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit. Virgines enim quæ post consecrationem nupserint, non tam adulturæ sunt, quàm incestæ. Ac ne uideretur in eo quod dixerat: Et si nupserit uirgo, non peccauit: rursus cœlibes ad nuptias prouocare, statim se refrenat: & aliud inferendo, infirmat quod concesserat, dicens: Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Qui sunt isti qui tribulationem carnis habebunt? Quibus supra indulserat: Si acceperis uxorem, non

A non peccasti; & si nupserit uirgo, non peccauit; tribulationem tamē carnis habebunt huiusmodi: Nos ignari rerum, putabamus nuptias saltem carnis habere læticiam. Si autem nubētibus etiam in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias: quid erit reliquum propter quod nubāt, cum & in spiritu & in anima & in ipsa carne tribulatio sit: Ego autē uobis parco. Sic ait, obtendo carnis tribulationem, quasi non maiora sint propter quæ nubere non debeatis. Igitur hoc dico fratres: Tempus breue est. Reliquum est, ut qui habent uxores, sic sint tantū non habentes. Nequaquam iam de uirginibus disputo, quos nulla ambiguitas est esse felices. Ad maritos uenio. Tempus breue est, dominus prope est. Etiam si nongētis uiueremus annis, ut antiqui homines, tamen breue putandum esset, quod haberet aliquando finem, & esse cessaret. Nunc uero cum breuis sit non tam læticia, quam tribulatio nuptiarum: quid accipimus uxores, quas cogemur cito amittere? Et qui flent, inquit, & gaudent, & emunt & utuntur hoc mundo, sic sint, quasi non fleant: gaudeāt, emant, utātur hoc mundo. Præterit enim figura huius mundi. Si mundus transit, quo uniuersa clauduntur: imò figura & cōuersatio huius mundi, quasi nubes præterit, inter cætera mundi opera nuptiæ præteribunt. Neque enim erunt post resurrectionem cōiugia. Si autem mors finis est nuptiarum, cur necessitatē non in uoluntatem uertimus? Et quod inuitis extorquēdum est, cur non spe præmiorum offerimus deo? Qui sine uxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Intueamur curarum uirginis, maritiq; distantias. Virgo domino, maritus uxori placere desiderat: & ut uxori placeat, sollicitus est de his quæ sunt mundi, quæ cum mundo utiq; transitura sunt: & diuisus est, in multas scilicet sollicitudinum partes, miseriarumq; distractus. Nō est huius loci nuptiarum angustias describere, & quasi in cōmunibus locis rhetorico exultare sermone. Plenius super hac re contra Heluidium, & in eo libro quem ad Eustochium scripsi, arbitror absolutum. Certe & Tertullianus cum adhuc esset adulescens, iussit in hac materia. Et præceptor meus Gregorius Nazianzenus uirginitatem & nuptias disserens, Græcis uersibus explicauit. Nunc illud breuiter admoneo, in Latinis codicibus hunc locum ita legi: Diuisa est uirgo & mulier. Quod quantū habeat suum sensum, & à me quoq; pro qualitate loci sic edisseritum sit, tamem non est apostolica ueritatis. Siquidem Apostolus ita scripsit, ut supra transulimus: Sollicitus non est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est: & hac sententia definita, transgreditur ad uirgines & cōtinentes, & ait: Mulier innupta & uirgo, cogitat quæ sunt domini, ut sit sancta corpore & spiritu. Non omnis innupta, & uirgo est, quæ autem uirgo, utiq; & innupta est. Quantū ob elegantiam dictionis potuerit id ipsum altero uerbo repetere, mulier innupta & uirgo: uel certe definire uoluisse quid esset innupta, id est, uirgo: ne & meretrices putemus innuptas, nulli certo matrimonio copulatas. Quid ergo cogitat innupta & uirgo? Quæ domini sunt: ut sit sancta & corpore & spiritu. Ut nihil aliud esset, ut nulla merces uirginem amplior sequeretur: sufficeret ei hæc sola prælatio, cogitare quæ domini sunt. Statimq; docet quæ sit ipsa cogitatio, ut sit sancta & corpore & spiritu. Nonnullæ quippe sunt uirgines carne, nō spiritu: quarum corpus integrum est, anima corrupta. Sed illa uirginitas hostia Christi est, cuius nec mētem cogitatio, nec carnem libido maculauit. Econtrario, quæ nupta est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat uiro. Sicut qui uxorem habet, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori: sic nupta res mundi cogitat, quomodo placeat uiro. Nos autē non sumus de hoc mundo, qui in maligno positus est, cuius figura præterit. De quo dicitur ad apostolos: Si essetis de hoc mundo, amaret utique mundus quod suum erat. Ac ne forsitan putaretur onus grauissimum castitatis nolētibus imponere, statim iungit causas suadendi, & ait: Hoc autem ad utilitatem uestram dico: non ut laqueum uobis iniiciam, sed ut ad id quod honestum est, & intente facit seruire domino, absque ulla distractione uos adhorter. Proprietatem Græcam Latinus sermo non explicat, quibus enim uerbis quis possit dicere, τοῦτο ἡ πρὸς τὸ ὑμῶν ἀντὶν συμφέρον λέγει, οὐχ ἵνα βροχὸν ὑμῖν ὑπὲρβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐχρημοῦμαι ἐν πρὸς ὑμῶν ὅτι κερία ἀπὸ πρὸς ὑμῶν.

C codicibus, ob translationis difficultatem, hoc penitus non inuenitur: utamur igitur eo quod nos uertimus. Non imponit nobis Apostolus laqueum, nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est & decorum: & intente facit seruire domino, & semper esse sollicitum, & expectare paratum domini uoluntatem; ut cum quid imperauerit, quasi strenuus & armatus miles, statim impleat quod præceptum est, & hoc faciat sine ulla distentione; quæ data est secundum Ecclesiasten hominibus huius mundi, ut distendantur in ea. Si quis autem considerat uirginem suam, id est, carnem lasciuire & ebullire in libidinem, nec refrenare se potest; duplex ei incumbit necessitas, aut accipiendæ coniugis, aut ruendi; quod uult faciat, non peccat si nubat; faciat, inquit, quod uult, non quod debet. Non peccat si ducit uxorem; non tamen bene facit, si duxerit. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis; & hoc iudicat in corde suo seruare uirginem suam, bene facit, igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit; & qui non iungit, melius facit, signanter & proprie supra dixerat; qui ducit uxorem, non peccat; hic qui seruat uirginem suam, bene facit. Aliud est autem non peccare, aliud est benefacere. Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Illud declinamus, hoc sequimur. In altero initium, in altero perfectio est. Verum ne in eo quod dixit; & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit, existimet aliquis oblationem nostram non stare; protinus hoc ipsum bonum extenuat, & obumbrat comparatione melioris, & dicit: Et qui non iungit melius facit. Nisi illaturus esset, melius facit, nunquam præmississet, bene facit. Vbi autem bonum & melius est, ibi boni & melioris non unum est præmium; & ubi non unum præmium, ibi utique dona diuersa. Tantum est igitur inter nuptias & uirginitatem, quantum inter non peccare & benefacere; imò, ut leuius dicam, quantum inter bonum & melius. Finita disputatione coniugiorum & uirginitatis, inter utrunque cauto moderamine præceptorum, ut nec ad sinistram, nec ad dexteram diuideret; sed uia regia graderetur, & illud impleat; ne sis iustus multum, rursum monogamiam digamiae comparat; & quomodo nuptias subdiderat uirginitati, ita digamiam primis nuptiis subiicit, & ait; Mulier alligata est, quanto tempore uir eius uiuit: quod si dormierit uir eius, libera est, cui uult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit, si sic permanferit, secundum cōsiliū meum. Puto autem quod & ego spiritum dei habeam. Concedit secundas nuptias, sed uolētibus; sed his, quæ se cōtinere non possunt; ne luxuriatæ in Christo, nubere uelint; habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerint; & hoc concedit, quia multæ abierunt retro post Satanam. Cæterum beatiores, inquit, erunt, si sic permanferint; continuoque subiungit apostolicam auctoritatem, secundum meum consilium. Porro ne auctoritas Apostoli quasi hominis leuior uideretur, addidit; Puto autem quod & ego spiritum dei habeam. Vbi ad continentiam prouocat, ibi non hominis, sed spiritus dei consilium est. Vbi autem nubendi concedit ueniam, spiritum dei non nominat, sed prudentiæ librat consilium; ita singulis relaxans, ut unusquisque ferre potest, iuxta hunc sensum omnia illa sunt accipienda. Nam quæ sub uiro est mulier, uiuente uiro alligata est legi; si autem mortuus fuerit uir, soluta est à lege uiri. Igitur uiuente uiro uocabitur adultera, si fuerit cum altero uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, soluta est à lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio uiro. Et illud ad Timotheum: Volo ergo iuniores uiduas nubere, si illos procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post Satanam, & reliqua his similia. Quomodo enim uirginibus ob fornicationis periculum cōcedit nuptias, & excusabile facit, quod per se non appetitur: ita ob eandem fornicationem uitandam, cōcedit uiduis secunda matrimonia. Melius est enim licet alterum & tertium, unum uirum nosse, quàm plurimos; id est, tolerabilius est uni homini prostituta esse, quàm multis. Siquidem & illa in euāgelio Ioannis Samaritana, sextum se maritum habere dicens, arguitur à domino, quod non sit uir eius. Vbi enim numerus maritorum est, ibi uir, qui proprie unus est, esse desijt. Vna costa à principio in unam uxorem uersa est. Et erunt, inquit, duo in carnem unam, non tres neque quatuor; alioquin iam nō duo, sed plures.

Primus

A 21 Primus Lamech sanguinarius & homicida, unam carnem in duas diuisit uxores; fratricidium & digamiam, eadem cataclysmi deleuit poena. De altero septies, de altero septuagies septies uindicatum est. Quantum distat in numero, tantum & in crimine. Quam sancta sit digamia, hinc ostenditur, quod digamus in clerum eligi non potest; & ideo Apostolus ad Timotheum: *Viua* dua, inquit, eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius uiri uxor. Hoc omne præceptum de his est uiduis, quæ ecclesiæ pascuntur eleemosynis. Et idcirco ætas præscribitur, ut illæ tantum accipiant pauperum cibos, quæ iam laborare non possunt. Simulque cõsidera, quod quæ duos habuit uiros, etiam si anus est & decrepita & egens, ecclesiæ stipēs non metetur accipere. Si autem panis illi tollitur eleemosynæ, quanto magis ille panis qui de coelo descendit, quem qui indigne comederit, reus erit uolati corporis & sanguinis Christi? Quancumque hæc testimonia quæ supra posui, in quibus uiduis conceditur, ut si uelint, denuo nubant; quædam interpretantur, super his uiduis, quas amissis maritis, sic inuenerit fides Christi. Nec enim consequens esset, ut Apostolus post baptismum uiro mortuo, iubeat alteri nubere; cum habentibus quoque uxores præceperit, ut sic sint, quasi non habentes; & ob hanc causam non esse uxorum numerum definitum; quia post baptismum Christi, etiã si tertia & quarta uxor fuerit, quasi prima reputetur. Alioqui si post baptismum primo mortuo accipitur secundus, quare non secundo & tertio & quarto & quinto mortuo, accipiatur sextus, & reliqui? Potest enim accidere, ut infelicitate quadam uel iudicio dei succidentis nuptias repetitas, a dolescentula plures accipiat uiros; & anus primo marito in extrema senectute uiduetur. Primus Adam monogamus, secundus agamus. Qui digamiam probant, exhibeant tertium Adam digamum, quem sequatur. Verum fac ut cõcesserit Paulus secunda matrimonium, eadem lege & tertia cõcedit & quarta, & quotiescunque uir moritur. Multa cõpellitur Apostolus uelle, quæ non uult. Circumcidit Timotheum, rasit in se caluitium, nudipedalia exercuit, comam nutriuit, & totondit in Cenchris; & certe castigauerat Galatas; Petrumque reprehederat, quod se propter obseruationes Iudaicas à gentibus separaret. Quomodo igitur in cæteris ecclesiæ disciplinis Iudæis Iudæus, ethnicis ethnicus; & omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret; sic & digamiam cõcessit incontinentibus, nec nuptiarum numerum præfinit; ut dum uideret sibi mulieres ita post mortem marito secundum concedi, ut tertius quartusque conceditur; erubescant alterum accipere, ne trigamis & quadrigamis cõparentur. Vbi enim unus exceditur, nihil refert secundus an tertius sit, quia desinit esse monogamus. Omnia licent, sed non omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos; & (si dici potest) octogamos; plus aliquid inferam, etiam scortatorem recipio poenitentem. Quicquid æqualiter licet, æqua lance pensandum est. Sed quoniã ad uetus nos trahit testamentum, & incipiens ab Adam, ad Zachariã & Elisabet peruenit; ac deinde opponit Petrum & cæteros apostolos habuisse uxores; nos quoque debemus per eadẽ currere uestigia quæstionum, & docere castitatẽ semper operi nuptiarum fuisse prælatã. Ac de Adam quidẽ & Eua illud dicendum, quod ante offensam in paradiso uirgines fuerint, post peccatum autem & extra paradysum protinus nuptiæ. Deinde, quod hoc ipsum interpretetur Apostolus: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Statimque subiungit. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in ecclesia, Christus in carne uirgo, in spiritu monogamus. Vnam enim habet ecclesiam, de qua idem Apostolus: Viri, inquit, diligite uxores uestras, sicut & Christus ecclesiam. Si Christus sancte, si caste, si absque ulla macula ecclesiam diligit; uiri quoque in castitate uxores suas diligant, & sciat unusquisque uas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes, quæ nec sciunt deum. Neque enim uocauit nos deus in immundiciam, sed in sanctificationem; exuentes nos ueterem hominem cum operibus suis, & induentes nouum, qui renouatur in cognitionem secundum imaginem creatoris sui; ubi non est masculus & foemina, Græcus & Iudæus, circumcisio & præputium, barbarus & Scythia, seruus & liber, sed & omnia in omnibus Christus. Imago creatoris non habet copulam nuptiarum. Vbi diuersitas sexus

C aufertur, & ueteri homine exuimur, & induimur nouo: ibi in Christum renascimur uirginem, qui & natus ex uirgine, & renatus per uirginem est. Quod autem ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, necesse fuit prius plantare syluam & crescere, ut esset quod postea posset excidi; simulq; consideranda uis uerbi, replete terram. Nuptiæ terram replent, uirginitas paradisum. Sed & hoc intuendum duntaxat iuxta Hebraicam ueritatē, quod cum scriptura in primo & tertio & quarto & quinto & sexto die expletis operibus singulorum dixerit; Et uidit deus quia bonum est, in secundo die hoc omnino subtraxit; nobis intelligētiam derelinquens, non esse bonum duplicē numerum, qui ab unione diuidat, & præfiguret fœdera nuptiarum. Vnde & in arca Noë, omnia animalia quæcunq; bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. Quancp; in duplici numero ostēdatur & aliud sacramētum, quod ne in bestijs quidem & in immundis auibus digamia comprobata sit, Bina enim ingrediuntur immunda; & septena, quæ munda sunt; ut haberet Noë post diluuium, quod de impari numero statim deo posset offerre. Si autē transferretur Enos, & seruetur in diluuium Noë, non reor idcirco translatum Enos, quod uxorem habuerit, sed quod primus inuocauerit deum, & crediderit in saluatorem, de quo Paulus apostolus in epistola ad Hebræos plenissime docet. Porro Noë, qui quasi secunda radix humano generi seruabatur, utiq; cum uxore & filijs debuit seruari. Quancp; in hoc mysterium scripturarum sit, Arca illa, iuxta apostolum Petrum, typus ecclesie fuit, in qua octo animæ saluæ factæ sunt. Quando ingreditur in eam Noë, tam ipse quàm filij eius, ab uxoribus separātur; quādo uero egreditur in terram, iunguntur paria; & quod in arca, id est, in ecclesia fuerat separatum, in mundi conuersatione sociatur. Simulq; si arca plures habuit mansiones & nidulos, & bicamerata & tricamerata, & diuersas bestias, & pro qualitate animalium habitationes quoq; uel maiores uel minores; existimo quod diuersitas illa mansionum, præfigurauerit ecclesie uarietatem. Quod autem nobis objicit in secunda dei benedictione, comedēdarum carniū licentiam datam, quæ in prima concessa non fuerat; sciat quomodo repudium iuxta eloquium saluatoris ab initio nō dabatur; sed propter duritiam cordis nostri, per Moysen humano generi cōcessum est, sic & esum carniū usq; ad diluuium ignotum fuisse. Post diluuium uero, quasi in eremo murmurāti populo coturnices; ita dentibus nostris neruos & uirilētias carnis ingestas. Docet Apostolus scribens ad Ephesios, deum proposuisse in adimplentione temporum recapitulare omnia, & ad principium trahere in Christum Iesum, quæ sunt super cœlos & super terrā. Vnde & ipse saluator in Apocalypsi Ioannis: Ego sum, inquit, & initium & finis. Ab exordio conditionis humanæ, nec carnibus uescēbamur, nec dabamus repudium, nec præputia nobis eripiebantur in signum. Hoc cursu usq; ad diluuium peruenimus. Post diluuium autem cum datione legis, quam implere nullus potuit, carnes ingestæ sunt ad uescēdum; & repudiā cōcessa duritia; & cultellus circumcisionis appositus; quasi dei manus plus in nobis creauerit, quàm necesse est. Postq; autem Christus uenit in fine tēporum, & reuoluit ad & extremitatem retraxit ad principium; nec repudium nobis dare permittitur, nec circumcidimur, nec comedimus carnes, dicente Apostolo: Bonum est uinum nō bibere, & carnes nō comedere. Et uinum enim cum carnibus post diluuium dedicatum est.

Quid loquar de Abrahā, ut ipse asserit trigamo, qui signum fidei in circumcisione suscepit? Si imitamur uxorū illius numerum, imitemur & circumcisionem. Neq; enim in parte sectandus, & in parte repudiandus est. Porro Isaac unius Rebeccæ uir, Christi præfiguratur ecclesiam, & digamie suggillat lasciuiam. Si autem duas bigas uxorū & concubinarum habuit Iacob, & non uult aduersarius acquiescere, lippientem Liam deformem atq; foetosam synagogæ typum prætulisse. Rachel uero pulchram & diu sterilem, ecclesie significasse mysterium, sciat eo tempore hoc fecisse Iacob, quando erat inter Assyrios, & in Mesopotamia Laban durissimo domino seruebat. Quando autem terram sanctam ingredi uoluit, & in monte Galaat extruxit aceruum testimoniij, in quo nihil inter sarcinas eius Mesopotamiæ possessor inuenerat; iurans se nuncq; ad locum in quo seruerat reuersurum; & ad torrentem Iaboch cum angelo lustratus

A status claudicare coepit & *πλάτῃ* *νεῖρο* eius emarcuit, statimq; Israël fortitus est nomen: & illa
 3 quondam dilecta coniunx, pro qua seruierat iuxta Bethlehem, in qua erat uirginitatis præco
 dominus nasciturus, à filio doloris occiditur, & cōfortia Mesopotamiæ Euāgelica in ciuitate
 moriuntur. Miror autem cur Iudam & Thamar nobis propofuerit in exemplum, nisi fortè
 & meretricibus delectatur, aut occifum Onam, quod fratri semē inuiderit; quasi nos qualem
 cunq; feminis fluxum absque liberorum opere comprobemus. Perspicuum est de Moysē,
 quod periclitatus esset in diuersorio, nisi Sephora, quæ interpretatur auis filium circūcidisset,
 & præputium nuptiarum cultro Euangelico defecasset. Iste nempe Moyses est, qui cum ui
 diffet uisionem magnam, & angelum siue dominum loquentem in rubo, nequaquā ualuit ad
 eum accedere, nisi soluisset corrigiam calciamenti sui, & abiecit uincula nuptiarum. Nec mi
 rum hoc de amico & propheta & legifero dei, cum omnis populus accessurus ad montē Si
 na, & dei auditorus eloquium tribus diebus sanctificari iussus sit, & se ab uxoribus abstinerē,
 Quod quidem scimus (licet præpostere faciam historiæ ordinem confundere) etiā ad Da
 uid fugientem ab Achimelech sacerdote dictum; Si mūdi sunt pueri ab uxoribus? Et ille res
 spondit; Ab heri & nudius tertius. Panes enim propositionis quasi corpus Christi de uxorū
 cubilibus cōsurgentes edere nō poterant, Et nobis in transitu est contemplandū quod dixit;
 Si mundi sunt pueri ab uxoribus, uidelicet quod ad mundicias corporis Christi, omnis cois
 tus immundus sit. In lege quoq; præcipitur, ut pontifex nisi uirginem non ducat uxore, nec
 uiduam accipiat, Si eadem uirginis uiduæq; conditio est, quare altera recipitur, altera repro
 batur? Et sacerdotalis uidua in domo iubetur sedere patris sui, nec secundum nosse matris
 monium. Si soror uirgo moritur sacerdotis, quomodo ipse ad patris exequias, ita pater ad
 eam iubetur accedere. Si uero nupta sit, quasi aliena contemnitur. Qui uxorem duxerit, &
 qui plantauerit uineam, uelut propagines filiorū prohibetur ad bella procedere. Non enim
 potest domini seruire militiæ, seruus uxoris; & de speculis mulierum ieiunantiū, quasi de pu
 3 rissimis corporibus uirginum, luter in tabernaculo funditur; & intrinsecus in sanctuario tam
 cherubim quā propiciatorium & arca testamenti & mensa propositionis & candelabrum
 & thuribulum ex auro mūdissimo sunt. Neq; enim in sancta sanctorum inferri poterat argē
 tum. Quid moror in Moysē, cum mihi propositum sit cursim celeriterq; dictanti, singu
 la breuiter perstringere, & intelligētiae quasdam lineas ducere? Transcēdam ad Iesum filium
 Naue, qui ante dictus est Auser; siue ut rectius habetur in Hebræo, Osee, id est, saluator. Ipse
 enim, secūdum epistolam Iudæ, saluauit; & eduxit populum Israël ex Aegypto, & in terram
 repromissionis induxit. Hic Iesus statim ut uenit ad Iordanem, aquæ nuptiarū, quæ semper
 in lege fluxerant, arefactæ sunt & steterūt, & siccis pedibus ac nudis populus omnis transiit,
 & uenit in Galgala, ibiq; secundo est circūcisus. Quod si iuxta literam accipimus, penitus sta
 re non potest. Si enim duplex haberemus præputium, uel excisa pellicula iterum nasceretur,
 recte secunda circūcisio haberet locum. Nunc autem hoc significatur, quod Iesus cultello
 Euangelij populum qui per desertum uenerat circūcidit, & circūcidit cultello petri; ut qd
 in Moysi filio præfigurabatur ante in paucis, id sub Iesu duce impleretur in cunctis. Sed &
 ipsa præputia in unū cumulum coaceruata & sepulta, & terra obruta, & ablatum opprobriū
 Aegypti, & nomen loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, ostendunt, dum in præputio
 ambularet populus per desertum, oculos eius fuisse cæcatos. Videamus & consequentia.
 Post Euangelij circūcisionem, & consecrationem duodecim lapidū in loco reuelationis, sta
 tim pascha celebratur; immolatur eis agnus, & sanctæ terræ uescuntur alimētis. Egreditur Ie
 sus, occurrit ei princeps militiæ gladiū tenēs, id est, uel pro circūciso populo pugnare se mon
 strans, uel dissecans glutinum nuptiarū. Similiterq; ut Moysi præceptum fuerat, et huic præ
 cipitur. Solue calciamentum tuū. Locus enim in quo stas, terra sancta est. Quia sic erat domi
 ni armatus exercitus in tubis sacerdotalibus, quasi ad Euāgelicā prædicationē sub typo He
 richo mūdus subuertitur. Et ut infinita prætereā (necq; enim nūc mihi propositū est omnia ues
 C 4 teris

32
 C teris testamenti aperire mysteria) quinque reges, qui in terra repromissionis ante regnabant, resistebantque; Evangelico exercitui, Iesu pugnante superantur. Hoc puto intellectu esse perspicuum, quod antequam dominus populum suum educeret de Aegypto, & circumcideret eum, uisus, odoratus, gustus, auditus, tactusque regnauerint; & his quasi principibus fuerint uniuersa subiecta. Quos Iesus ad speluncam corporis confugientes, & ad tenebrosum locum, id est, ipsum ingredients corpus interfecit: ut per id occiderentur, per quod ante regnabant. Verum iam tempus est, ut castitatis Iesu uexillum leuemus. Moyses scribitur habuisse uxorem, Moysen autem & dominus noster & Apostolus interpretantur legem; Habent Moysen & prophetas, Et: Ab Adam usque ad Moysen regnauit peccatum, etiam super eos qui non peccauerunt, in similitudine prauaricationis Adae: nullique dubium est, in utroque testimonio Moysen legem significare. Sicut ergo legimus quod Moyses, id est, lex habuerit uxorem, ostende mihi Iesum Naue uel uxorem habuisse uel filios; & si potueris monstrare, uictum me esse fatebor. Et certe pulcherrimum terrae Iudaeae in partitione accepit locum, moriturque non in uicenario numero, qui semper in scripturis infaustus est: in quo seruiuit Iacob, & uenditus est Ioseph, & quem diligit Esau, accipiens in eo quaedam munera: sed in decimo, de cuius laude crebro diximus: sepeliturque in Thamnat sareth, id est, in perfectissimo principatu, siue in numero operamenti noui: ut uirginum significaret greges, saluatoris auxilio coopertos in monte Ephraim, hoc est, in monte frugifero, ab aquilone montis Gaas, qui interpretatur commotio. Mons enim Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni: quae opposita semper inuidiae est, & per singulas tentationes dicit: Mei uero penes moti sunt pedes. Cumque in sepultura Iesu, liber qui ex nomine eius appellatur, expletus sit: rursum in Iudicum uolumine, quasi uiuens resurgensque describitur; & sub *ἀνοικεφαλαιωσας* opera ipsius praedicantur, & legitur: Misit Iesus populum, & abierunt filij Israel, unusquisque in haereditate suam, ut possiderent terram. Et seruiuit populus domino cunctis diebus Iesu &c. Statimque subiungitur: Et mortuus est Iesus Naue seruus domini centum decem annorum. Porro Moyses uidit tantum terram repromissionis, & intrare non potuit, & mortuus est in terra Moab, & sepeliuit eum dominus in ualle terrae Moab contra domum Phegor, & non cognouit uir sepulchrum eius usque in diem hunc. Comparemus utriusque sepulturam: Moyses in terra Moab moritur, Iesus in terra Iudaeae. Ille sepelitur in ualle contra domum Phegor, quod interpretatur ignominia (proprie quippe Phegor lingua Hebraea priapus appellatur) hic in monte Ephraim ab aquilone montis Gaas. Et est in uerbis simplicibus semper diuinarum scripturarum sensus augustior. Quia apud Iudaeos gloria erat in partibus & parturitionibus; & maledicta sterilis, quae non habebat semen in Israel; & beatus, cuius erat semen in Sion; & domestici in Hierusalem; & in benedictione maxima ponebatur: Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuae; Filij tui sicut nouellae oliuarum in circuitu mensae tuae; idcirco sepulchrum eius positum in ualle describitur contra domum idoli, quod proprie libidini consecratur. Nos autem qui militamus sub Iesu duce, usque ad praesentem diem ignoramus ubi Moyses sit sepultus. Contemnimus enim Phegor, & omnem ignominiam eius, sciens quod qui in carne sunt, deo placere non possunt. Et dominus ante diluuium quoque dixerat: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Quobrem & Moyses moriens plangitur a populo Israel; Iesus autem quasi uicturus non plangitur. Nuptiae enim finiuntur in morte, uirginitas post mortem incipit coronari. Sanson quoque producit in medium: nec decalatum quondam domini Nazareum a muliere considerat: qui licet typum teneat saluatoris, quod meretricem ex genibus adamarit ecclesiam; & multo plures hostium moriens quam uiuus occiderit, tamen coniugalis pudicitiae exempla non praebet. Et certe iste est secundum prophetiam Iacob: qui cum concitus equi pernicitate ferretur, a serpente percussus, retrorsum cecidit. Debboram autem & Barach & uxorem Heber Cynei cur enumerauerit, propterea non intelligo, cum aliud sit bellorum principes & historiae ordinem texere: aliud figuras ali quas significare coniugum, quae in istis omnino non comparantur. Porro quod praefert Lepte patris fidei, lachrymis uirginis filiae, pro nobis facit. Et nos enim non tam uirgines seculi, quam eas quae

propter

A propter Christum sunt uirgines, prædicamus: & à plerisque Hebræorum reprehenditur pater uoti temerarij, quia dixerit: Si tradens tradideris filios Ammon in manibus meis, quicumque exierit de domo mea in occursum mihi, cum reuerti coepero in pace à filijs Ammon, erit domino, & offeram illum holocaustum. Si canis (inquiunt) si asinus occurrisset, quid faceret? Ex quo uolunt dei dispensatione esse factum, ut qui improspecte uouerat, errorem uotorum in filia morte sentiret. Si autem Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorem, quid hoc ad præiudicium uirginitatis? Quasi non hodie quoque plurimi sacerdotes habeant matrimonia: & Apostolus episcopum describat unius uxoris uirum, habentem filios cum omni castitate. Simulque noscendum, quod Samuel leuita, non sacerdos, non pontifex fuerit. Unde & faciebat illi mater sua ephod bad, superhumeralis uidelicet lineum, qui habitus proprie leuitarum & minoris est ordinis. Unde & in psalmis non nominatur inter sacerdotes, sed inter eos qui inuocant nomen domini. Moyses, inquit, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. Leui enim genuit Caath, Caath genuit Aminadab, Aminadab genuit Chore, Chore genuit Assir, Assir genuit Helchana, Helchana genuit Sub, Sub genuit Tou, Tou genuit Heliu, Heliu genuit Ieroam, Ieroam genuit Helchana, Helchana genuit Samuelem. Nullique dubium est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos. Qui cum & ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur; si errore Encratitarum ducti, contenderemus matrimonia reprobanda; & non esset noster pontifex secundum ordinem Melchisedec sine patre, sine matre ἀνευλογητός, hoc est, sine nuptijs. Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel capit: ut quia ipse placuit deo, tales genuerit, qui domino displicerent. Quod si Booz & Ruth nobis obicit ad comprobandam digamiam, sciat in Euangelio ob typum ecclesiae, etiam Raab meretricem in ordine maiorum domini enumeratam. Porro quod Dauid ducentis præputijs emisse iactat uxorem, nouerit illum & alias habuisse quam plurimas; & Michol filiam Saul, quam pater alteri tradiderat, postea recepisse; & iam senem, Sunamitidis puellae calefactum esse complexibus.

B Nec hoc dico, quod sanctis uiris quicumque detrahere audeam, sed quod aliud sit in lege uersari, aliud in Euangelio. Ille occidit Vriam Ietheum, moechus extitit in Bethsabee. Et quia erat uir sanguinarius, non (ut plerique existimant) propter bella, sed propter homicidium, templum domini ædificare prohibetur. Nos autem si unum de minimis scandalizauerimus, et si fratri dixerimus Raca, & non recte uiderimus; expedit ut mola asinaria ligetur circa collum nostrum, & rei erimus gehennae & adulterium in solo nobis aspectu reputabitur. Transit ad Solomonem per quem fecerit ipsa sapientia; & cum uxorum eum dicat, atque in illius laudibus immoretur, miror cur non iungat & illud de Cantico canticorum: Sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae; & adole scētulae, quarum non est numerus. Et illud de Regnorum tertio, quod septingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, & alias innumerabiles. Hæc nempe sunt, quæ auerterunt cor eius à domino; & tamen antequam plures haberet uxores, & carnis uitijs laboretur, in principio regni & adolescentiæ extruit domino templum. Vnusquisque enim non de futuris, sed de presentibus iudicatur. Quod si Solomonis exempla ei placent, iam non digamus erit & trigamus, sed nisi septingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, typum eius & meritum implere non poterit. Obsecro te lector, & id ipsum sæpe commoneo, ut scias me, quæ loquor, necessitate dicere; nec detrahere his qui in lege præcesserint, sed seruasse eos temporibus & conditionibus suis, & illam domini impleuisse sententiam: Crescite & multiplicamini, & replete terram: & quod his maius est, futurorum typos præbuisse. Nobis autem, quibus dicitur: Tempus in collecto est, superest, ut qui habent uxores, sic sint, quasi non habeant; aliud præcipi, & uirginitatem à saluatore uirgine dedicari. Eliam & Eliseum quam stulte in Catalogo posuerit maritorum, me tacete manifestum est. Si enim Ioannes Baptista uenit in spiritu & uirtute Eliæ, & Ioannes uirgo est; utique non solum in spiritu eius uenit, sed etiam in corporis castitate. Porro illud quod de Ezechia commemorari potest, quantum hoc ille solita stoliditate non uiderit, quod post uitam recuperatam, &

14 quidecim annorum spatia protelata, dixerit: Amodo filios faciam; sciat in Hebræis uoluminibus

C bus non haberi, sed legi pro hoc: pater filijs notam faciet veritatē tuam. Nec mirum si Oidae uxor Sellum prophetissa consolatur ab Iosia rege Iudae, iam captiuitate uicina, & ira domini stillante super Hierusalem: cum hæc norma sit scripturarū, ut deficientibus uiris sanctis, mulieres in uirorum laudentur opprobria. Superfluū autem est de Daniele dicere, cū Hebræi usq; hodie autumēt, & illū & tres pueros fuisse eunuchos, ex illa dei sententiā, quā Elaias loquitur ad Ezechiam: Et de filijs tuis qui nascentur ex te tollent & facient eunuchos in domo regis. Rursusq; in Daniele legimus: Et dixit rex Alphanes principi eunuchorum, ut introduceret de filijs captiuitatis Israël, & de semine regio, & de phorthōmim pueros, in quibus non esset macula, pulchros facie, & intelligētes sapientiā. Et argumentant, si de semine regio electi sunt Daniel & tres pueri: de semine aut regio eunuchos fore scriptura prædixit, hos esse qui eunuchi facti sunt. Si uero & illud opposuerit, quod in Ezechiele dicit, Noë & Daniel & Iob in terra peccatrice filios & filias liberare nō posse: respondendū est, quod iuxta hypothesin dictū sit. Nec em̄ eo tempore Noë & Iob erant, quos multis ante seculis fuisse cognouimus. Et est sensus, si tales & tales uiri fuerint in terra peccatrice, filios suos & filias liberare non poterunt, quia iusticia patris non liberabit filium: nec peccatū alterius alteri imputabitur. Anima enim quæ peccauerit, ipsa moriet̄. Sed & hoc dicendū, Danielē iuxta historiā libri eius, cū Ioachim rege captum eo tempore, quo Ezechiel quoq; ductus est in captiuitatē. Quomodo ergo potuit habere filios, qui adhuc puer erat: & expleto triennio, inductus est ad regis obsequiū. Ac ne quis putet Ezechiel iam uiri meminisse Danielis, & nō pueri: Factū est, inquit, in anno sexto, regis scilicet Ioachim, in mēse sexto, in quinta mēsis: & ego sedebā in domo mea, & senes Iuda sedebant corā me. Atq; in eadē die ad eum dicitur: Si fuerint interpretationē somniorū regis, uel igitur Daniel adhuc puer, & notus populo, uel propter interpretationē somniorū regis, uel propter Susannæ liberationē, & occisionē presbyterorū. Et perspicue comprobatur, eo tempore quo hæc dicebantur de Noë & Daniele & Iob, adhuc puerū fuisse Danielē, nec potuisse habere filios & filias, quos sua iusticia liberaret. Hucusq; de lege. Venit ad Euangelium, & proponit nobis Zachariā & Elizabet, Petrū & socrū eius: & consueta uecordia non intelligit istos quoq; inter eos qui legi seruiert, debuisse numerari. Neq; enim Euangelium ante crucem Christi est, quod passione & sanguine ipsius dedicatur. Iuxta quā regulā Petrus & cæteri apostoli, ut ei ex superfluo interim concedā, habuerunt quidē uxores, sed quas eo tempore acceperant, quo Euangelium nesciebant. Qui assumpti postea in apostolatū, relinquunt officium cōiugale. Nam cum Petrus ex persona apostolorum dicit ad dominū: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, respondit ei dominus: Amen dico uobis, quoniam nemo est qui dimiserit domū, aut parentes, aut fratres, aut uxore, aut filios propter regnū dei, qui non recipiat multo plura in seculo isto, & in seculo futuro uitam æternā. Si autē nobis illud opposuerit ad probandū, quod omnes apostoli uxores habuerint, nunquid nō habemus potestatem mulieres uel uxores circūducendi (quia *γυναικας* apud Græcos utrunq; significat) sicut cæteri apostoli & Cephas & fratres domini: iungat & illud quod in Græcis codicibus est: Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres uel uxores circūducendi? Ex quo apparet eum de alijs sanctis dixisse mulieribus, quæ iuxta morem Iudaicū magistris de sua substantia ministrabāt, sicut legimus ipsi quoq; domino factitatū. Nam & ordo uerborū hoc significat: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi, aut sorores mulieres circūducendi? Vbi de comedendo & bibendo, ac de administratione sumptuū præmittitur, & de mulieribus fororibus infert: perspicuū est non uxores debere intelligi, sed eas, ut diximus, quæ de sua substantia ministrabāt. Quod & in ueteri lege de Sunamitide illa scribitur, quæ solita sit Eli sæū recipere, & ponere ei mēsam, & panē, & candelabrū &c. Aut certe si *γυναικας* uxores accipimus, nō mulieres: id quod addit, sorores, tollit uxores: & ostendit eas germanas in spiritu fuisse, nō coniuges. Quancq; excepto apostolo Petro, non sit manifeste relatū de alijs apostolis, quod uxores habuerint, & cū de uno scriptum sit, ac de cæteris tacitū, intelligere debemus

A sine uxoribus eos fuisse, de quibus nihil tale scriptura significet. Et tamē ille qui nobis obiecit Zachariam & Elizabet, Petrum & socrum eius; sciat de Zacharia & Elizabet Ioannē fuisse generatū, id est, de nuptijs uirginem, de lege Euangeliū, de matrimonio castitatē; ut à propheta uirginē, uirgo dominus & annuntiaretur & baptizaretur. Possumus autem de Petro dicere, quod habuerit socrum eo tempore quo credidit, & uxorem iam non habuerit; quanquā legatur in *μαρτοῦ οἶκος*, & uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen est. Et quia ad apostolos prouocauit, quod principes disciplinæ nostræ, & Christiani dogmatis duces, uirgines non fuerint: ut eos interim uirgines concedamus non fuisse (neque enim hoc præter Petrum probari potest) nouerit hos esse apostolos, de quibus Esaias uaticinatur: Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma essemus, & similes Gomorræ fuissetemus. Qui ergo erant ex Iudæis, uirginitatem quam in Iudaismo amiserant, in Euangelio habere non poterant. Et tamen Ioannes unus ex discipulis, qui minimus traditur fuisse inter apostolos; & quem fides Christi uirginem reppererat, uirgo permansit; & ideo plus amatur à domino, & recumbit super pectus Iesu. Et quod Petrus, qui uxorem habuerat, interrogare non audeat, illum rogat ut interroget. Et post resurrectionem, nūciantē Maria Magdalene quod dominus resurrexisset, uterque cucurrit ad sepulchrum, sed ille præuenit. Cumque essent in nauī & piscarentur in lacu Genesareth, Iesus stabat in littore, nec sciebant apostoli quem uiderent; solus uirgo uirginem agnoscit, & dicit Petro: Dominus est. Rursum post auditam sententiā, quod ab alio cingendus esset Petrus, & ducendus quod nollet; & crucis fuisset illi passio prophetata, & ille diceret: Domine, quid iste; nolens deserere Ioannē, cum quo semper fuerat copulatus, dicit ei dominus: Si cum sic uolo esse, quid ad te? Unde & sermo exiuit inter fratres, illum discipulum non moriturum, Ex quo ostenditur uirginitatem non mori; nec sordes nuptiarū abluī cruore martyrii, sed manere cum Christo, & dormitionem eius transitum esse, non mortem. Si autem obnixē contenderit Ioannem uirginem non fuisse, & nos amoris præcipui causam uirginitatem diximus, exponat ille: si uirgo non fuit, cur cæteris apostolis plus amatus sit? At dicis, super Petrū fundatur ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes apostolos fiat, & cuncti clauēs regni cœlorū accipiant, & ex æquo super eos ecclesię fortitudo solidetur; tamen propterea inter duodecim unus eligitur; ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. *Cauete legere.* Sed cur non Ioannes electus est uirgo? Aetati delatū est, quia Petrus senior erat; ne adhuc adolescens ac penē puer, progressæ ætatis hominibus præferretur; & magister bonus, qui occasione iurgij debuerat auferre discipulis, & qui dixerat eis: Pacem meā do uobis, pacē relinquo uobis. Et: Qui uoluerit inter uos maior esse, minimus omnium sit; in adolescentē quem dilexerat causam præbere uideretur inuidiæ. Ut autē sciamus Ioannem tunc fuisse puerū, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quod usque ad Traiani uixerit imperiū, id est, post passionem domini sexagesimo octauo anno dormierit; quod & nos in libro de illustribus uiris breuiter perstrinximus. Petrus apostolus est, & Ioannes apostolus; maritus, & uirgo. Sed Petrus apostolus tantū; Ioannes & apostolus & euangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister; euangelista, quia librū Euangeliij condidit; quod excepto Matthæo, alij ex duodecim apostoli non fecerūt. Propheta, uidit enim in Pathmos insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob domini martyriū relegatus, Apocalypsim infinita futurorum mysteria continenti. Refert autē Tertullianus, quod à Nerone missus in feruentis olei doliū, purior & uegetior exiuerit, quam intrauerit. Sed & ipsum eius Euangeliū multū distat à cæteris. Matthæus quasi de homine incipit scribere; Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham; Lucas à sacerdotio Zachariæ; Marcus à prophetia Malachiæ pphetæ & Esaiæ. Primus habet faciē hominis propter genealogiā; secundus faciē uituli, propter sacerdotiū; tertius faciē leonis, propter uocē clamantis in deserto: Parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Ioannes uero noster, quasi aquila ad supna uolat, & ad ipsum patrē peruenit, dicēs: In principio erat uerbū, & uerbum erat apud deū, & deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud deū &c. Expouit

C Expofuit uirginitas, quod nuptiæ ſcire non poterant: & ut breui ſermone multa comprehen-
 dam, doceamq; cuius priuilegij ſit Ioannes, imò in Ioanne uirginitas: à domino uirgine, ma-
 ter uirgo, uirgini diſcipulo cõmendatur. Verum caſſo labore ſudamus. Obijcit quippe nobis
 aduerſarius apoſtolicam ſententiã, & ait: Adam primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam
 non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione facta eſt. Salua autem fiet per filio-
 rum generationem, ſi permanſerint in fide & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate. Cõ-
 ſideremus cur Apoſtolus ad hanc ſententiã, & unde peruenerit: Volo ergo uiros orare in
 omni loco, leuãtes ſanctas manus ſine ira & cogitationibus. Cõſequẽter itaq; mulieribus dat
 præcepta uitæ, & ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecũdia & caſtitate, ornan-
 tes ſe non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis, ſiue ueſte precioſa: ſed ſecundum quod
 decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat cũ omni ſub-
 iectione. Docere autem mulieri nõ permitto, neq; dominari in uirum, ſed ſubditam eſſe in ſi-
 lentio. Et ne uideretur mulieris dura conditio, quæ eam in mariti redigeret ſeruitutem: legis
 recordatur antiquæ, & ad originale exemplum redit: quod Adam primus factus ſit, deinde
 mulier ex coſta eius: & quod Adam diabolus ſeducere non potuerit, ſed Euam: & quod poſt
 offeñſam dei ſtatim uiro ſubiecta ſit, & ad maritum illius facta conuerſio: quodq; errorem ue-
 terem illa quæ ſemel connubio copulata eſt, & redacta in conditionẽ Euæ, filiorum procrea-
 tione deleret: ita tamen, ſi ipſos filios erudiret in fide & dilectione Chriſti, & in ſanctificatione
 & pudicitia. Nõ em̄ (ut male habetur in latinis codicibus) ſobrietas eſt legenda, ſed caſtitas,
 id eſt, *σωφροσύνη*. Vide igitur quomodo ex hoc quoq; ipſo teſtimonio ſupereris: & quod putas
 28 eſſe pro nuptijs, pro uirginitate ſentire cogaris. Nam ſi ſaluatur mulier in filiorum gene-
 ratione, & liberorum numerus ſalus matrum eſt: cur addidit, ſi permanſerint filij in charitate
 & ſanctificatione cum caſtitate: Tunc ergo ſaluabitur mulier, ſi illos genuerit filios, qui uirgi-
 nes permanſuri ſunt: ſi quod ipſa perdidit, acquirat in liberis: & damnum radicis & cariem,
 D flore compenſet & pomis. Supra in tranſitu ubi nobis aduerſarius propoſuerat Solomõ-
 nem multũ nubum, qui templum dei extruxit, ſtrictim reſponderam, ut per quæſtiones reli-
 quas currerem. Nunc ne clamitet & hunẽ & alios in lege patriarchas & prophetas & ſanctos
 uiros à nobis eſſe temeratos, proponamus huius ipſius, qui multas uxores & concubinas ha-
 buit, de nuptijs uoluntatem. Nemo enim melius ſcire poteſt quid ſit uxor uel mulier, illo qui
 paſſus eſt. Loquitur ergo in Prouerbijs: Mulier inſipiens & audax, inops panis efficitur. Cur-
 ius panis: Nempe illius, qui de cælo deſcendit: ſtatimq; ſubiungit: Terrigenæ apud eam pe-
 reunt, & in profundum infernũ incurrunt. Qui ſunt terrigenæ qui apud eam pereunt: Vtiq;
 illi, qui ſequũtur primum Adam, qui de terra eſt: & nõ ſecundum, qui de cælo eſt. Et ruruſum
 in alio loco: Sicut in ligno uermis, ita perdit uirum ſuum uxor malefica. Si autem aſſeueraueris
 hoc de malis coniugibus dictum eſſe, & ego tibi breuiter reſpondebo. Quæ enim mihi in-
 cumbit neceſſitas uenire in dubium, utrum bona an mala futura ſit quæ duxero: Melius eſt,
 inquit, habitare in terra deſerta, quàm cum uxore litigioſa & iracunda. Quàm rarum ſit uxo-
 rem ſine his uitijs inueniri, nouit ille qui duxit uxore. Vnde pulchre Varius Geminius ſubli-
 mis orator: Qui nõ litigat, inquit, ccelebs eſt. Melius eſt habitare in angulo recti, quàm cum
 uxore maledica in domo cõmuni. Si domus communis mariti & uxor, erigit uxorem in ſu-
 perbiam, & contumeliam uiro facit: quanto magis ſi ditior uxor fuerit, & in domo eius uir
 manſerit: Incipit enim non uxor eſſe, ſed domina: & uiro ſi offenderit, migrandum eſt. Stillæ
 cidia eiſciunt hominem in die hyemali de domo ſua, ſimiliter & mulier maledica de propria
 domo. Aſſiduis quippe iurgijs & quotidiana garrulitate facit perfluere domum eius, & eiſcit
 eum de ædibus ſuis, id eſt, de eccleſia. Vnde & ſupra ab eodem Solomone præcipitur: Filii ne
 ſuperefluas. Et Apoſtolus ad Hebræos: Propterea, inquit, debemus intendere amplius his
 quæ dicuntur, ne fortè ſuperefluamus. Illud uero quis taceat, quod ſub ænigmate ſcribitur:
 Sanguisugæ tres filiæ erant dilectione dilectæ, ſed iſtæ non ſaturauerunt eam: & quartæ
 non

A non sufficit dicere satis est: Infernus, & amor mulieris, & terra quæ non satiatur aqua, & ignis non dicit satis est. Sanguisuga diabolus est, diaboli filia sunt dilectione dilectæ, quæ satiari interfectoꝝ cruore non possunt: Infernus & amor mulieris, & terra arens, & ignis exæstuat. Non hic de meretrice, nõ de adultera dicitur, sed amor mulieris generaliter accusatur, q̄ semper infatigabilis est, qui extinctus accenditur, & post copiam rursus inops est, animumq̄ uirilem effeminat, & excepta passione quam sustinet, aliud non finit cogitare. Simile quid & in sequenti parabola legimus: Per tria mouetur terra, quartum autem non potest ferre, si feruus regnet, & stultus si faturetur panibus, & odiosa uxor si habeat bonum uirum, & ancilla si eijciat dominam suam. Ecce & hic inter malorum magnitudinem uxor ponitur. Quod si responderis, sed uxor odiosa, dicam tibi quod & supra. At qui hoc periculum in memet fieri graue est. Qui enim ducit uxorem, in ambiguo est, utrum odiosam an amabilem ducat. Si odiosam duxerit, ferri non potest. Si amabilem, amor illius inferno & arenti terræ & incedio comparatur. Veniamus ad Ecclesiasten, de ipso quoq̄ pauca testimonia ponentes. Omnis tempus est, & tempus omni rei sub coelo. Tempus pariendi, tempus moriendi, tempus plantandi, tempus euellendi quod plantatum est. Peperimus in lege cum Moyse, moriamur in euangelio cum Christo. Plantauimus in nuptijs, euellamus per pudicitiam quod plantatum est. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu. Tempus amandi, & tempus odiendi. Tempus belli, & tempus pacis. Simulq̄ nos commonet, ne legem euangelio præferamus, ne puritatem uirginitatis, nuptijs putemus æquandam. Meliora sunt dicens nouissima sermonis, quàm initium eius. Statimq̄ subiūgit: Ne dixeris quid factum est, quia dies priores meliores erant, quàm hi. Quia non sapienter interrogasti de hoc, reddit causam quare dies posteriores meliores sunt quàm priores, quia bona, inquit, est sapientia cum hæreditate. In lege enim sapientiam carnis, mors sequebatur occidens: in euangelio sapientiam spiritus, hæreditas expectat æterna. Ecce hoc inueni dixit Ecclesiastes, hominem unum de mille inueni, & mulierem in his omnibus nõ inueni. Verũtamen reperi, quod fecit deus hominẽ rectum, & ipsi quæserunt cogitationes malas. Rectum hominem inuenisse se dicit. Considera uim uerbi: in homine, & uir & scemina continetur, & mulierem, inquit, in his omnibus non inueni. Legamus principium Geneleos, & inueniemus Adam, hoc est hominẽ, tam uirum quàm mulierem nuncupari. Cum ergo boni creati simus & recti à deo, ipsi uitio nostro sumus ad peiora delapsi: & quod in paradiso rectũ in nobis fuerat, egredientibus de paradiso deprauatum est. Quod si obieceris, antequam peccaret, sexum uiri & sceminæ fuisse diuisum, & absq̄ peccato eos potuisse coniungi. Quid futurum fuerit incertum est. Neq̄ enim dei possumus scire iudicia, & ex nostro arbitrio, illius sententiæ præiudicare. Hoc quod factum est in proptulo est, quod qui in paradiso uirgines permanerunt, eieci de paradiso copulati sunt. Aut quid nocebat, si paradisos nuptias recipit, & nulla est inter maritatã uirginemq̄ diuersitas, etiam in paradiso eos ante sociari: Eijciuntur de paradiso: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt, ut statim à principio conditionis humanæ, uirginitatem paradisos, & terra nuptias dedicauerit. In omni tempore sint uestimenta tua candida. Candor uestium sempiternus, uirginitatis est puritas. In matutino seminauimus semen nostrum, & ad uesperam non cessamus. Qui seruiuimus in lege nuptijs, uirginitati in euangelio seruiamus. Transeo ad Canticum canticorum, & quod aduersarius totum putat esse pro nuptijs, uirginitatis cõtinere sacramenta monstrabo. Audiamus quid loquatur sponsa antequã sponsus eius ad terras ueniat, patiat, inferos penetret ac resurgat: Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quoadusq̄ rex in accubitu suo est. Antequam resurgeret dominus & euangeliũ coruscaret, non habebat aurum sponsa, sed similitudines auri. Argentum autem quod in nuptijs habere se pollicetur, habebat uarium atq̄ distinctum in uiduis, continentibus ac maritatis. Deinde sponsus respondet ad sponsam, & eam docet, quod ueteris legis umbra transierit, & ueritas euangelij uenerit: Surge ueni proxima mea, sponsa mea, columba mea, quoniã

D ecce

C ecce hyems transijt, pluuia abiit sibi. Hoc de ueteri testamento. Rursum de euangelio & uirginitate: Flores uisi sunt in terra, tempus sectionis aduenit. Nonne tibi uidetur id ipsum dicere, quod & Apostolus: Superest ut qui habent uxores, sic sint quasi non habeant. Et manifestius de praeconio castitatis: Vox, inquit turturis audita est in terra nostra. Turtur auis pudicissima, semper habitans in sublimibus, typus est saluatoris. Legamus physiologos, & reperiemus turturis hanc esse naturam, ut si parem perdidit, alteri non iungatur, & intelligemus dignam etiam a multis auibus reprobari. Statimque turtur dicit ad turturam: Ficus protulit grossos suos, id est, ueteris legis praecepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt odorem. Vnde & Apostolus: Christi bonus odor sumus. Surge ueni proxima mea, sponsa mea, & ueni. Tu columba mea in uelamento petrae iuxta promurale, & ostende mihi faciem tuam, & auditam fac mihi uocem tuam quoniam uox tua suauis, & facies tua speciosa. Dum uultum tuum tegeres cum Moyse, & uelamentum esset in lege, nec faciem tuam uidebam, nec uocem tuam dignabar audire, dicens: Et si multiplicaueritis preces uestras, nec sic exaudiam uos. Nunc autem reuelata facie contemplare gloriam meam, & petrae firmissimae tegere promurali. Quod audiens sponsa aperit sacramenta pudicitiae. Fratruelis meus mihi: & ego illi, qui pascit inter lilia, hoc est inter uirginum candidissimos choros. Vis scire, quale uerus Solomon & pacificus noster solium, quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, sexaginta potentes in circuitu eius de potentibus Israél, omnes tenentes frameam & docti bello, uniuscuiusque uiri gladius in femore ipsius. Qui in circuitu Solomonis sunt, gladium habent in femore, sicut Aoth ille iudex ἀμφιδέξιος, qui interfecit hostem pinguisimum & totum carnideditum, omnes amputans uoluptates. Ibo, inquit, ad montem myrrhae, ad eos scilicet qui mortificauerunt corpora sua, & ad collem Libani ad purissimos uirginum greges, & loquar sponsae meae: Tota speciosa es amica mea, & non est macula in te. Vnde & Apostolus: Ut exhibeat, inquit, sibi sanctam ecclesiam, non habentem maculam neque rugam. Veni a libano sponsa, ueni a libano: Venies, & pertransibis ab initio fidei, a capite Sanir & Hermon, a cubilibus leonum, a montibus leopardorum. Libanus λιβανός, id est, candor interpretatur. Veni ergo sponsa candidissima, de qua alibi dicitur: Quae est ista quae ascendit dealbata, & transit per uiam huius seculi: ab exordio fidei, & ex Sanir, quod interpretatur deus lucernae, iuxta illud quod in psalmo legimus, Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine, & lux semitis meis; & Hermon, id est consecratione, & fuge leonum cubilia et leopardorum montes, qui non possunt mutare uarietatem suam. Fuge, inquit, cubilia leonum, fuge superbiam daemonum, ut postquam mihi fueris consecrata, possim tibi dicere: Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa uulnerasti cor meum, in uno oculorum tuorum, in uno ornamento colli tui. Quod dicit huiusmodi est. Non repudio nuptias, habes & sinistrum oculum, quem tibi dedi propter imbecillitatem eorum qui recta uidere non possunt. Sed magis mihi dexter uirginitatis oculus placet, qui si caecatus fuerit, omne corpus in tenebris est. Ac ne putaremus eum amorem carnis, & nuptias significare corporeas, ilico excludit hunc sensum, & ait: Vulnerasti cor meum soror mea sponsa. Vbi sororis nomen est, suspitio omnis foedi amoris excluditur. Quam speciosa sunt ubera tua a uino, de quibus & supra dixerat: Fratruelis meus mihi et ego illi in medio uberum meorum commorabitur; in principali cordis, ubi habet sermo dei hospitium. Quam speciosa sunt ubera tua uino. Quod istud uinum est, quod sponsae mammas pulcherrimas facit, & pudicitiae lacte fecundat: Nempe illud, de quo sponsus in consequentibus loquitur: Bibi uinum meum cum lacte meo. Manducate proximi mei & bibite, & inebriamini fratres. Vnde & Apostoli dicebantur multo pleni: Musto, inquit, non uino ueteri, quia uinum nouum in utres novos mittitur: & non ambulabunt in uetustate literae, sed in nouitate spiritus. Hoc est uinum quod cum inebriauerit adolescentes & puellas, statim uirginitatem sentiunt, & in crapulam castitatis eructant, & expletur illud uaticinium Zachariae, duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem de ecclesiae uirginibus prophetantis: Complebuntur infantibus, & puellis ludentibus

A dentibus plateæ eius. Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius: nisi frumentū electorum & uinum germinans uirgines: Istæ sunt uirgines, de quibus in quadragesimo quarto psalmo scriptum est: Adducentur regi uirgines post eam, proximæ eius afferentur tibi in læticia & exultatione. Adducentur in templū regis. Sequitur: Hortus conclusus soror mea sponsa: hortus conclusus, fons signatus. Quod clausum est atq; signatum, similitudinem habet matris domini, matris & uirginis. Vnde & in sepulchro saluatoris nouo, quod in petra purissima fuerat excisum, nec ante, nec postea quisquam positus est. Et tamen hæc uirgo perpetua multarum est mater uirginum. Sequitur enim: Emissiones tuæ paradus malogratorum cum fructu pomorum. In malogranatis & pomis, omnium uirtutum significatur in uirginitate contentus. Fratruelis meus candidus & rubicundus: candidus in uirginitate, rubicundus in martyrio. Et quia rubicundus & candidus est, idcirco statim additur, gustus eius dulcedines, & totus concupiscentia. Sponsus uirgo laudatus à spōsa uirgine, laudat uicissim uirginem sponsam, & dicit ei: Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filij Aminadab, quod interpretatur populi se sponte offerentis. Virginitas enim uoluntaria est, & ideo gressus ecclesiæ in castitatis pulchritudine collaudantur. Non est huius temporis in morem commentarij omnia de Cantico canticorum uirginitatis pandere sacramenta, quia & hæc ipsa fastidioso lectori nares contractura non ambigo. Loquatur Esaias spei nostræ fidei q; mysterium: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium, & uocabis nomen eius Emanuel. Scio Iudæos opponere solere, in Hebræo uerbum alma, non uirginem sonare, sed adolescentulā, Et reuera uirgo proprie bethula appellatur, adolescentula autem uel puella, nō alma dicitur, sed naara. Quid est igitur quod significat alma? Absconditam uirginem, id est, non solū uirginem, sed cum ^{intra} uirginem quia non omnis uirgo abscondita est, nec ab hominū fortuito separata conspectu. Deniq; & Rebecca in Genesi ob nimiam castitatem & ecclesiæ typum, quem in sua uirginitate signabat, alma scribitur non bethula, sicut manifestum esse poterit ex sermonibus pueri Abraham, quos loquitur in Mesopotamia, & dicit: Domine deus domini mei Abraham, si tu dirigis uiam meā per quam ego ingredior, ecce dum stetero super fontem aquæ, uirgo quæ egredietur ut hauriat aquam, & dixerō ad eam: Da mihi paululum aquæ, ut bibam de hydria tua, & responderit, & tu bibe, & camelis tuis hauriā, hæc erit uxor, quam præparauit dominus filio domini mei. In eo enim loco, in quo ait: Virgo quæ egredietur, ut hauriat aquam, in Hebræo scriptum est alma, id est, uirgo secreta, & nimia parentum diligentia custodita. Aut certe ostendant mihi ubi hoc uerbo appellentur & nuptæ, & imperitiam cōfitebor: Ecce uirgo in utero cōcipiet & pariet filiū. Si nō præfertur nuptijs uirginitas, spiritus sanctus, cur maritatum, cur uiduam nō elegit? Nam illo tēpore erat Anna filia Phauuelis de tribu Aser insignis pudicitia, & semper uacans orationibus & ieiunijs in tēplo dei. Si conuersatio tantum & bona opera & ieiunia absq; uirginitate, spiritus sancti ad se merentur aduentū, potuit & ista mater esse domini. Curramus ad reliqua: Spreui te, inquit, & desperi, uirgo filia Sion. Quam filiam dixerat, appellauit & uirginem: ne si tantum filiam nominasset, arbitraretis & nuptam. Hæc est uirgo filia ad quā alibi dicitur: Lætare sterilis quæ nō parit, erumpe & clama quæ nō parturit, quoniam multi filij desertæ magis, q̄ eius quæ habet uirum. Ista est de qua per Hieremiam loquitur deus, dicens: Nunquid obliuiscetur spōsa ornamenti sui, aut uirgo fasciæ pectoralis suæ? De hac in eadem prophetia grande miraculum est, quia focmina circundederit uirum, & uniuersitatis parentē, uirginis uenter incluserit.

B Esto, inquit, nuptiarum & uirginitatis sit diuersa cōditio, quid ad hoc potes dicere? Si uirgo & uidua fuerint baptizata, & ita permanserint, quæ erit inter utrāq; diuersitas? Quod de Petro & Ioanne, Anna & Maria dudum diximus, hoc præsentī loco proficiat. Si enim inter uirginem & uiduam baptizatas nihil interest, quia baptisma nouum hominem facit, eadem conditione & scorta atq; prostibula si fuerint baptizata, uirginibus æquabūtur. Si enim præteritæ nuptiæ nihil nocent uiduæ baptizata, & præteritæ in meretricibus uoluptates, expositæ

C taq; publicæ libidini corpora, post lauacrum uirginitatis præmia cōsequentur. Aliud est pur
 rissimam mentem, & nulla recordatione pollutam deo iungere, aliud meminisse amplexuū
 uiri, scdæ necessitatis, & quod corpore nō agas, recordatione simulare. Hieremias qui in uete
 ro sanctificatus est, & cognitus in uulua matris, ideo hoc priuilegio fruitur, quia uirginitatis
 erat beatitudini destinatus. Et cum omnes capti sint, uasa quoq; templi Babylonio rege uas
 tate direpta, iste solus liber ab hostibus est, & captiuitatis nescit iniurias, & à uictoribus ac
 cepit stipendia, & Nabuzardan, cui de sanctis sanctorum Nabuchodonosor non præceperat,
 præcepit de Hieremia. Hoc enim uerum templum dei est, & hæc sancta sanctorum, quæ
 uirginitatis puritate domino consecrantur. At econtrario Ezechiel qui captiuus tenebatur in
 Babylone, qui tempestatem ab aquilone uenientem uiderat & turbinem cuncta rapientem,
 ait; Mortua est uxor mea ad uesperam, & feci mane sicut præceptum mihi erat. Prædixerat
 enim ei dominus, quod in die illa aperiretur os eius, & loqueretur, & non taceret amplius.
 Diligenter attende, donec uxor uiueret, non habebat libertatem populum commonēdi. Mo
 ritur uxor, & coniugale uinculum soluitur, & absq; ulla trepidatione semper in officio pro
 phetali est. Qui enim liber uocatus est, uere est seruus Christi. Non nego beatas esse uiduas,
 quæ ita post baptismum manserint; nec illarum detraho merito, quæ cum uiris in castitate
 perdurant, sed sicuti hæ maioris apud deum præmij sunt, quàm nuptæ cōiugali officio ser
 uientes, ita & ipsæ æquo animo patiantur uirginitatem sibi præferri. Si enim illas særa pudic
 itia post despumatas corporis uoluptates erigit contra maritatas, cur non infra perpetuam
 castitatē esse se nouerint? Frustra, inquit, hæc loqueris, quia & episcopi & presbyteri & dia
 conī, unius uxoris uiri, & habentes filios, ab apostolo constituantur. Quomodo de uirginibus
 Apostolus dicit se non habere præceptū; & tamen dat cōsiliū, quasi misericordiā cōse
 cutus à domino, & hoc agit in omni illa disputatione, ut uirginitatē præferat matrimonio, &
 D suadet quod imperare non audeat, ne iniicere uideatur laqueum, & plus imponere ponderis,
 quàm potest hominum sustinere natura: ita & in ecclesiastico ordine cōstituendo, quia rudis
 ex gentibus constituebatur ecclesia, leuiora nuper credētib; dat præcepta, ne terrii ferre nō
 possent. Deniq; & apostoli & seniores de Hierosolymis literas mittunt, ut non amplius im
 ponatur oneris his, qui de gentibus crediderunt, nisi ut abstineant se ab idololatria, & forni
 catione, & à sanguine & à suffocatis, & quasi paruulis atq; infantibus lac potum dāt, nō soli
 dum cibum; nec præcipiunt de continentia, nec de uirginitate significāt, nec ad ieiunia prouo
 cant, necq; dicunt illud quod in euangelio ad apostolos dirigitur, ne habeant duas tunicas, ne
 peram, ne æs in zonis, ne uirgā in manu, ne calciamenta in pedibus, aut certe illud: Si uis per
 fectus esse, uade & uende omnia tua, & da pauperibus; & ueni sequere me. Si enim adolescēs
 ille qui se iactauerat cuncta fecisse quæ legis sunt, audiens hoc tristis abiit, quia habebat pos
 sessiones multas, & pharisæi huiuscemodi domini sententiam subsannabant, quanto magis
 tanta gentium multitudo, cui summa uirtus erat aliena non rapere; nō habebat necesse præ
 ceptum de castitate & continentia perpetua, quibus scribebatur, ut abstinerent se ab idolis, &
 à fornicatione, & in quibus audiebatur fornicatio; & talis fornicatio, quæ ne inter gentes qui
 dem est; Sed & ipsa episcopalis electio mecum facit. Non enim dicit; eligatur episcopus, qui
 unam ducat uxorem, & filios faciat; sed qui unam habuerit uxorem, & filios in omni subditos
 disciplina. Certe confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat. Alioqui, si
 deprehensus fuerit, non quasi uir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permittit sa
 cerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint uirgines quod mariti; aut si sacerdotibus
 non licet uxores tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam uirginalem. Sed & hoc
 inferendum. Si laicus & quicumque fidelis orare non potest, nisi careat officio coniugali; sa
 cerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandum est. Si semper oran
 dum est, ergo semper carēdum matrimonio. Nam & in ueteri lege qui pro populo hostias
 offerrebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab uxori
 bus se

A bus separati, & uinum & siceram non bibebant, quæ solent libidinem prouocare. Eliguntur mariti in sacerdotium, non nego: quia non sunt tanti uirgines, quanti necessarij sunt sacerdotes. Nunquid quia in exercitu fortissimus quisq; eligendus est, idcirco non assumuntur & infirmiores, cum omnes fortes esse non possint? Si exercitus uiribus tantum constaret, & non etiam numero militum, abijcerentur imbecilliores. Nunc & secundarum et tertiarum uirium gradus assumitur, ut turba & numero exercitus compleatur. Et quomodo, inquires, frequenter in ordinatione sacerdotali uirgo negligitur, & maritus assumitur? Quia forte cætera opera non habet uirginitati cõgruentia; aut uirgo putatur, & non est; aut est uirginitas infamis, aut certe ipsa uirginitas ei parit superbiam, & dum sibi applaudit de sola corporis castitate, uirtutes cæteras negligit. Non fouet pauperes, pecuniæ cupidior est. Euenit interdum, ut tristior uultus, adductum supercilium, incessus pomparum ferculis similis, offendat populū, & quia nihil habet quod reprehendat in uita, habitum solum oderit & incessum. Multi eliguntur nō amore sui, sed alterius odio. In plerisq; suffragium meretur sola simplicitas, & alterius prudentiæ & calliditati quasi maliciæ opponuntur. Nonnunquam errat plebis uulgicq; iudicium, et in sacerdotibus comprobandis, unusquisq; suis moribus fauet: ut non tam bonum, quàm sui similem quærat prepositum. Euenit aliquoties, ut mariti, quæ pars maior in populo est, maritis quasi sibi applaudant, & in eo se arbitrentur minores non esse uirginibus, si maritū uirgini præferant. Dicam aliquid quod forsitan cum multorum offensa dicturus sum, sed boni mihi non irascuntur, quia eos peccati conscientia non remordebit. Interdum hoc & pontificū uitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerum allegunt, & simpliciores quosq; atq; innocentes inhabiles putant, uel affinis & cognatis quasi terrenæ militiæ officia largiuntur, siue diuitum obediunt iussioni. Quodq; his peius est, illis clericatus donant gradum, quorū sunt obsequijs deliniti. Alioqui si iuxta sententiam Apostoli non erunt episcopi nisi mariti, ipse Apostolus episcopus esse nō debuit, qui dixit: Volo autem omnes sic esse, sicut ego sum. Et Ioānes indignus hoc gradu existimabitur, & omnes uirgines & continentes, quibus quæ si pulcherrimis gemmis ecclesiæ monile decoratur. Episcopus & presbyter & diaconus non sunt meritorum nomina, sed officiorum. Nec dicitur: Si quis episcopatum desiderat, bonum desiderat gradum, sed bonum opus desiderat, quod in maiori ordine cõstitutus, possit si uelit, occasionem exercendarum habere uirtutum. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, ut nulli uitio mancipatus sit: unius uxoris uirum, qui unam uxorem habuerit nō habeat. Sobrium, siue, ut melius in Græco dicitur, uigilantem, id est, *ὑπεύθυνος*: Pudicum, hoc enim significat *σώφρονος*, ornatum, & castitate & moribus: Hospitalem, ut imitetur Abraham, & cū peregrinis, imò in peregrinis Christum suscipiat. Doctorem: Nihil enim prodest conscientia uirtutum frui: nisi & creditum sibi populum possit instruere, ut ualeat exhortari in doctrina, & eos qui contradicunt redarguere. Nō uinolētum, quia semper in sanctissimorum est, & qui offert hostias, uinum & siceram non bibit, quia in uino luxuria est. Sic bibit episcopus: ut an biberit, ignoretur. Non percussorem, id est, qui conscientias non percutiat singulorum. Neq; enim pugilem describit sermo apostolicus, sed pontificem instituit, quid facere non debeat. Docet nunc è regione quid faciat, Sed modestum, nō litigiosum, non cupidum, domū suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni castitate. Vide quanta pudicitia exigatur in episcopo, ut si filij eius impudici fuerint, ipse episcopus esse non possit: & eodem uitio offendat deum, quo offendit Heli pontifex, qui corripuerat quidem filios, sed quia non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit & mortuus est, lucerna dei antequam extingueretur. Mulieres similiter pudicas, & reliqua. In omni gradu & sexu, tenet pudicitia principatū. Cernis igitur, quod episcopus, presbyter & diaconus nō ideo sint beati, quia episcopi uel presbyteri sint, aut diaconi, sed si uirtutes habuerint nominum suorum & officiorum. Alioqui si diaconus sanctior episcopo suo fuerit, non ex eo quod inferior gradu est, apud Christum deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus martyrio coronatus est, minor futurus

C est in regno cœlorum multis episcopis & Timotheo ac Tito, quos ut subiicere non audeo, ita nec anteponeo. Quomodo in legionibus & exercitu sunt duces, sunt tribuni, sunt centuriones, sunt ferentarii, ac leuis armaturæ, & miles gregarius, & manipuli, commilita; pugna uacant nomina dignitatum, & sola fortitudo quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra dæmones dimicamus, non quærentur nomina, sed opera: & gloriosior ille sub uero imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior est. At dices: Si omnes uirgines fuerint, quomodo stabit humanum genus? Par pari referam. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matrimonio continentes, quomodo stirps mortalium propagabitur? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia: Si cuncti philosophi sint, agricolæ non erunt. Quid loquar de agricolis? non oratores, non iurisperiti, non reliquarum artium præceptores. Si uniuersi principes, quis erit miles? Si omnes caput, cuius uocabuntur caput, cum cetera membra defuerint? Vereris, ne si uirginitatem plures appetierint, cessent lupæ, cessent adulteræ, ne infantes in urbibus uillisq; non uagiant. Quotidie mœchorum sanguis effunditur, adulteria damnantur, & inter ipsas leges & seculares ac tribunalia, flagrans libido dominatur. Nolli metuere ne omnes uirgines fiant, difficilis res est uirginitas, & ideo rara, quia difficilis: Multi uocati, pauci electi. Incipere plurimorum est, perseverare paucorum. Unde & grande præmium eorum, qui perseverauerint. Si omnes uirgines esse possent, nunquam & dominus diceret: Qui potest capere, capiat, & Apostolus in suadendo non trepidaret: De uirginibus autem præceptum domini non habeo. Et cur inquires, creata sunt genitalia, & sic à conditore sapientissimo fabricati sumus, ut mutuam nostri patiamur ardorem, & gestamus in naturalem copulam? Periclitamur responsionis uerecundia, & quasi inter duos scopulos, & quasdam necessitatis & pudicitia *αυτην τὴν ἡγασθαι* hinc atque inde, uel pudoris, uel causæ, naufragium sustinemus. Si ad proposita respondeamus, pudore suffundimur. Si pudor impetrarit silentium, quasi de loco uidebimur cedere, & aduersario ferendi occasionem dare. Melius est tamen clausis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa spicula, clypeo non repelere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo posterior pars corporis & meatus, per quem alui stercorea egeruntur relegatus est ab oculis, & quasi post tergum positus, ita & hic qui sub uentre est, ad dirigendos humores & potus, quibus uenæ corporis irrigantur, à deo conditus est. Sed quoniam ipsa organa & genitalium fabrica, & nostra foeminarumq; discretio, & receptacula uulua, ad suscipiendos & coalendos foetus condita, sexus differentiam prædicant, hoc breuiter respondebo. Nunquam ergo cessemus à libidine, ne frustra huiusmodi membra portemus. Cur enim maritus se abstineat ab uxore? Cur casta uidua perseueret, si ad hoc tantum nati sumus, ut pecudum more uiuamus? Aut quid mihi nocebit, si cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium officium est mandere, & in aluum ea quæ sunt mansa transmittere, & non habet crimen qui coniugi meæ panem dederit: ita si genitalium hoc est officium, ut semper fruantur natura sua meam lassitudinem alterius uires superent; & uxoris, ut ita dixerim, ardentissimam guttam, forruita libido restinguat. Quid sibi autem uult Apostolus, ut ad continentiam cohortetur, si contra naturam est? Quid ipse dominus, qui eunuchorum præcipit uarietates? Certe Apostolus: qui ad suam nos prouocat pudicitiam, debet constanter audire, cur portas ueretrum ò Paule? Cur à sexu foeminarum barba, pilis, aliisque membrorum qualitate distinguas? Cur tuæ non intumescunt papillæ, non dilatantur renes, non pectus artatur? Vox obsoletior est, sermo ferocior & hirsutius supercilium. Frustra hæc omnia uiroꝝ habes, si complexu non uteris foeminarum. Compellor aliquid loqui & insipiens fieri, sed uos me ut loqui audeam coëgitis. Dominus noster atque saluator, qui cum in forma dei esset, formam serui dignatus est assumere, factus obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis: quid necesse erat, ut his membris nasceretur, quibus usurus non erat? Qui certe ut sezum ostenderet, etiam circumciscus est. Cur Ioannem apostolum & Baptistam sua dilectio

A ne castrauit, quos uiros nasci fecerat. Qui ergo in Christum credimus, Christi sectemur exempla. Et si noueramus illum iuxta carnem, sed iam non nouimus eum secundum carnem. Certe in resurrectione eadem erit corporum substantia, qua nunc utimur, licet auctior gloria. Nam & saluator intantum ipsum corpus habuit post inferos, in quo & crucifixus est, ut manus perforatas clauis & lateris uulnus ostenderet. Porro si clausis ingressus est ostijs, quod humanorum corporum natura non patitur, ergo & Petrum & dominum negabimus uera habuisse corpora, quia ambulauerunt super aquas, quod contra naturam est. In resurrectione mortuorum, non nubent neque nubentur, sed similes erunt angelis. Quod alij postea in caelis futuri sunt, hoc uirgines in terra esse coeperunt. Si angelorum nobis similitudo promittitur: inter angelos autem non est sexus diuersitas: aut sine sexu erimus, quod angeli sunt, aut certe quod liquido comprobatur, resurgentes in proprio sexu, sexus non fungemur officio.

Verum quid agimus argumentis, & propositiones aduersarij callida cupimus responsione superare? Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. Curram per apostolorum sententias, & quomodo in Solomonis exemplis breues expositiunculas subdidi, ob intelligendi facilitatem, ita & nunc castitatis & continentiae Christianae exempla replicabo, & de multis testimonijs quasi unum corpus efficiam, quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat praetermittam, & nimiae prolixitatis declinem fastidium. Scribit inter caetera Paulus apostolus ad Romanos: Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc uero liberati à peccato, serui autem dei facti, habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem uero uitam aeternam. Puto quod & nuptiarum finis mors sit. Fructus autem sanctificationis: qui uel ad uirginitatem, uel ad continentiam pertinet, uita pensatur aeterna. Ac deinde: Iraque fratres mei & uos mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit; ut fructificemus deo. Cum enim essemus in carne, passiones quae per legem erant, operabantur in membris nostris ut fructificarent morti: Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literae. Cum, inquit, essemus in carne, & non in nouitate spiritus, sed in uetustate literae, faciebamus ea quae carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc autem quia mortui sumus legi, per corpus Christi: fructificemus deo, ut simus eius, qui ex mortuis resurrexit. Nec non & in alio loco cum praedixisset: Scio quia lex spiritualis est, & cum de uiolentia carnis, quod crebro nos impellat facere quod nolimus, latius disputasset, ad extremum intulit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et iterum: Ipse igitur mente seruo legi dei, carne autem legi peccati. Et nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manifestius in consequentibus docet, Christianos non ambulare secundum carnem, sed secundum spiritum, dicens: Qui enim secundum carnem sunt: quae sunt carnis sapiunt. Qui uero secundum spiritum, quae sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus, uita & pax: quoniam prudentia carnis, inimicitia est in deum, Legi enim dei non subijcitur, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in uobis, & reliqua usque ad illum locum, in quo ait: Ergo fratres debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secundum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicumque enim spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt. Si prudentia carnis, inimicitia est in deum, & qui in carne sunt, deo placere non possunt: arbitror eos qui seruiunt officio coniugali, quod prudentiam carnis diligant, & in carne sint. A qua nos retrahens Apostolus, & iungens spiritui, deinceps loquitur: Obsecro uos fratres per misericordiam dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem sanctam, deo placentem, rationabile obsequium uestrum. Et nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis quae sit uoluntas dei bona, & beneplacens, &

D 4 perfecta,

C perfecta. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos: non plus sa-
 33 pere quam oportet sapere, sed sapere ad pudicitiam: non ad sobrietatem, ut male in Latinis co-
 dicibus legitur: sed sapere, inquit, ad pudicitiam. Siquidem Græce scriptum est, εις τὸ σωφρονισμῶν.
 Consideremus sententiam Apostoli: Reformamini, inquit, in nouitate sensus uestri, ut probe-
 tis quæ sit uoluntas dei bona, & beneplacens, & perfecta. Quod dicit, huiusmodi est. Con-
 cedit quidem deus nuptias, concedit digamiam, & si necesse fuerit, fornicationi & adulterio
 præfert etiam trigamiam. Sed nos qui corpora nostra exhibere debemus, hostiam uiuam, san-
 ctam, placentem deo, rationabile obsequium nostrum, non quid concedat deus, sed quid uelit
 consideremus: ut probemus quæ sit uoluntas dei bona & beneplacens & perfecta. Ergo quod
 concedit, nec bonum, nec beneplacens est, nec perfectum. Redditur; causas cur hoc suadeat:
 scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nunc autem propior est nostra sa-
 lus, quam cum credimus. Nox processit, dies autem appropinquauit. Et in extremo: Induimur
 ni dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs. Aliud est uoluntas dei,
 aliud indulgentia. Vnde & ad Corinthios scribens, ait: Ego fratres non potui loqui uobis sicut
 spiritualibus: sed sicut carnalibus, sicut paruulis in Christo, lac uobis potum dedi non escam:
 Nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis. Adhuc enim carnales estis. Qui animalis
 est, & non recipit ea quæ spiritus dei sunt, stulticia enim illi est: nec potest intelligere, quia spiri-
 tualiter dijudicatur, iste non perfecto castitatis cibo, sed rudi nuptiarum lacte nutritur. Sicut
 per hominem mors, sic & per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo in Adam omnes
 morimur, sic in Christo omnes uiuificabimur. Seruiuimus in lege ueteri Adam: seruiamus in
 euangelio nouo Adam. Factus est enim primus homo Adam, in animam uiuentem, & nouis-
 simus Adam in spiritum uiuificantem. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de
 cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Sicut porta-
 34 uimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Hoc autem dico fratres, quia caro
 & sanguis regnum dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem possidebit.
 Hoc tam clarum est, ut nulla expositione queat manifestius fieri: Caro, inquit, & sanguis re-
 gnum dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem. Si corruptio ad omnem coi-
 tum pertinet, incorruptio autem proprie castitatis est, præmia pudicitiae nuptiæ possidere non
 possunt. Scimus enim quoniam si terrena domus huius habitationis destructa fuerit, ædifica-
 tionem habeamus ex deo, domum non manufactam, sed piternam in cælis. In quo ingenis
 scimus, habitaculum nostrum, quod de cælo est superindui cupientes. Cupimus enim egredi
 de corpore, & habitare cum Christo, propter quod & studiosissime nitimur, siue in corpore, si-
 ue extra corpus placere deo. Et ut plenius exponeret, quales nos esse uellet, in alio loco docet, di-
 cens: Despondi enim uos uni uiro, uirginem castam exhibere Christo. Quod si ad totam eccle-
 siam credentium uolueris referre, & in hac desponsione Christi, & maritatas & digamas & ui-
 duas & uirgines contineri, hoc quoque pro nobis facit. Nam dum omnes ad pudicitiam & præ-
 mium uirginitatis inuitat, ostendit cunctis gradibus uirginitatem esse potiorem. Rursumque ad
 Galatas: Ex operibus, inquit, legis, non iustificabitur omnis caro. Opera legis & nuptiæ sunt,
 unde & maledicuntur in ea, qui non habent filios. Quæ si conceduntur etiam in euangelio, aliud
 est indulgentiam infirmitati tribuere, aliud uirtutibus præmia polliceri. Dicam & ego nu-
 ptiatoribus meis, qui post castitatem & diurnam continentiam subant ad coitum, & pecudum
 more lasciuunt: sic insipientes estis, ut cum coeperitis spiritu, nunc carne consummemini: Tan-
 ta passi estis sine causa. Apostolus quod continentiae quibusdam nodos relaxat, & dimittit fre-
 na currentibus, propter infirmitatem carnis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquitur:
 Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiri-
 tum, & spiritus aduersus carnem. Non necesse est nunc de operibus carnis dicere, quia longum
 est, & facile potest de Apostoli epistola sumere, qui uoluerit. Dicam tantum de spi-
 34 ritu, cuius fructus sunt, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides,
 mansuetudo,

A manfuetudo, continentia. Omnes uirtutes fpiritus, quali folidiffimum fundamentum & fublime culmen, continentia fufientat & protegit. Aduerfum huiufcemodi non eft lex. Qui autem funt Chrifti, carnem fuam crucifixerunt cum uitijs & concupifcentijs. Si uiuimus fpiritu, fpiritu & ambulemus. Qui cum Chrifto carnem noftram & paffiones eius defideriaq; crucifiximus, quid rurfum ea quæ carnis funt agere cupimus? Quodcunque feminauerit homo, hoc & metet. Qui feminat in carne fua, de carne metet corruptionem. Qui autem feminat in fpiritu, de fpiritu metet uitam æternam. Exiftimo quod qui uxorem habet, quàm diu reuertitur ad idipfum, ne tentet eum fatanas; in carne feminet, & non in fpiritu. Qui autem in carne feminat; non ego, fed Apoftolus loquitur; metit corruptionem. Elegit nos in Chrifto deus pater ante mundi constitutionem, ut effemus fanchi & immaculati coràm eo. Ambulauimus in concupifcentijs carnis, facientes uoluntatem eius, & cogitationum; & fuimus filij iræ, ficut & cæteri. Nunc autem conrefuscitauit & confidere nos fecit in cœleftibus in Chrifto Iefu, ut deponamus fecundum priorem conuerfationem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta defideria erroris, & aptari nobis illa benedictio poffit, quæ miffam ad Ephefios epiftolam, tali fine concludit: Gratia uobis cum omnibus qui diligunt dominum in incorruptione. Conuerfatio noftra in cœlis eft. Vnde & faluatorem expectamus dominum noftrum Iefum Chriftum, qui tranffigurat corpus humilitatis noftræ, conforme fieri corpori gloriæ fuæ. Quæcunq; ergo funt uera, quæcunq; pudica, quæcunq; iufta, quæcunq; ad caftitatem pertinentia; his copulemur, hæc fequamur. Reconciliauit nos Chriftus in corpore fuo, deo patri per mortem; & exhibuit fanchos & immaculatos & abfque ulla reprehenfione coràm fe: in quo & circumcifimus circumcifione non manufacta, in expoliationem corporis carnis, fed circumcifione Chrifti, confepulti ei in baptifmo, in quo & confurreximus. Si ergo confurreximus cum Chrifto, ea quæ furfum funt quæramus, ubi Chriftus eft in dextera dei fedens, ea fapiamus quæ furfum funt, non quæ fuper terram. Mortui enim fumus, & uita noftra abfcondita eft cum Chrifto, in deo. Cum enim Chriftus apparuerit uita noftra, tunc & nos apparebimus cum ipfo in gloria. Nemo militans deo, implicat fe negocijs fecularibus, ut poffit ei placere, qui fe elegit. Apparuit enim gratia dei faluatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes, impietatem & fecularia defideria, cafte & iufte & pie uiuamus in præfenti feculo. Dies me deficiet, fi uolero omnia caftitatis de Apoftolo præcepta memorare. Ifta funt, de quibus ad apoftolos dominus loquebatur: Adhuc multa habeo uobis dicere, fed non potefis ea portare modo. Cum autem uenerit ille fpiritus ueritatis, docebit uos omnē ueritatem. Post crucem Chrifti, ftatim in Actis apoftolorum una domus Philippi euangeliftæ, quadrigam producit uirginum filiarum; ut Cæfarea, in qua ex gentibus ecclefia per centurionem Cornelium fuerat dedicata, etiam uirginum puellarum præberet exempla. Cumq; dominus in euangelio dixerit: lex & prophetæ, ufque ad Ioannem; iftæ quia uirgines erant, etiam post Ioannem prophetaffe referuntur. Neque enim poterant ueteris testamenti lege retineri, quæ uirginitatis fulferant claritate. Tranfeamus ad Iacobum, qui frater domini dicebatur, tantæ fanchitatis, tantæq; iuftitiæ & perpetuæ uirginitatis, ut Iofephus quoque hiftoricus Iudæorum, propter huius necem Hierofolymam fubuerfam referat. Hic primus epifcopus ex Iudæis Hierofolymæ credentis ecclefie, ad quem Paulus cum Tito Barnabæq; pergebat, loquitur in epiftola fua: Nolite errare fratres mei dilecti. Omne datum bonum, & omnis perfecta donatio, de furfum eft, defcendens à patre luminum, apud quem non eft differentia, aut conuerfionis obumbraculum: Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut fimus primitiæ creaturarum eius. Virgo myftice uirginitatem docet: Omne perfectum donum, de furfum defcendit, ubi non funt nuptiæ; & defcendit, non à quolibet, fed à patre luminum, qui dicit ad apoftolos: Vos eftis lux mundi, apud quem non eft differentia Iudæi fide gentilis; nec illa umbra quæ uerfabatur in lege, premit eos qui de nationibus crediderunt: fed uerbo nos genuit, & uerbo ueritatis; quia umbra & imago & fpecies quædam ueritatis præcellit in lege, ut fimus primitiæ creaturarum eius.

Et quomodo

- C Et quomodo ipse primogenitus ex mortuis, omnes in se mortuos suscitauit: sic ipse uirgo, primitias uirginum suarum in se uirgine dedicauit. Petrus quoque quid de uocatione gentium sentiat, contempletur: Benedictus, inquit, deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam, regenerauit nos in spem uitæ, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptam & immaculatam & immarcescibilem, quæ seruatur in cælis, in uos qui uirtute dei custodimini per fidem, in salutem quæ præparata est reuelari in tempore nouissimo. Vbi incorrupta prædicatur hæreditas, & immaculata, & immarcescibilis, & præparata in cælis, & in tempus nouissimum reseruata, & spes uitæ æternæ, quædo non nubent neque nubentur, ibi alijs uerbis uirginitatis priuilegia describuntur. Nam & in sequentibus hoc ipsum docet: Propter hoc accincti lumbos mentis uestre uigilantes perfectè sperate in eam gratiam, quæ uobis deferenda est in reuelatione Iesu Christi. Quasi filij obedientiæ non conformemini prioribus ignorantia uestre desiderijs, sed secundum eum qui uos uocauit sanctum, & ipsi sancti estote, in omni conuersatione. Scriptum est enim: Sancti estote, quia ego sanctus sum. Neque enim corruptibili auro & argento redempti sumus, sed precioso sanguine immaculati agni Iesu Christi, ut castificemus animas nostras in obedientia ueritatis, renati non ex coitu corruptibili: sed ex incorruptione, per uerbum uiuentis dei & permanentis, & sicut lapides uiui ædificemur in domum spiritualem, sanctum sacerdotium, offerentes spirituales uictimas, per Christum dominum nostrum. Nos enim sumus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Christus pro nobis carne mortuus est. Armemur eadem conuersatione qua Christus, quoniam qui passus est in carne, quieuit à peccato, ut nequaquam in desiderijs hominum; sed in uoluntate dei, reliquum in carne tempus exigamus. Sufficit enim nobis præteritum tempus, quando ambulauimus in luxurijs & desiderijs carnisque uitijs. Grandia nobis & preciosa uirginitatis promissa donauit, ut per hanc efficiamur diuinæ consortes naturæ, fugientes eam quæ in mundo est concupiscentiam corruptionis.
- D Nouit dominus pios de tentatione eripere, & iniquos cruciandos in diem reseruare iudicij, præcipue eos qui post carnem in desiderijs pollutionis ambulāt, & dominationes despiciunt, audaces & procaces. Isti enim quasi irrationabilia iumenta in uentrem & libidinem proni sunt, blasphemantes, qui & in corruptione sua corrumpentur: recipientque mercedem iniquitatis luxuriam, qui putant delicias esse, iniusticiam, sordes, & maculas, & nihil aliud nisi de uoluptatibus cogitantes. Qui habent oculos plenos adulterio & insatiabili libidine, & decipiunt animas necdum Christi charitate robustas: Loquuntur enim uerba tumentia, & indoctos facile illecebris carnis irretiunt: repromittentes eis libertatem, cum ipsi serui uitiorum sint atque luxuriæ & corruptionis. Vnusquisque enim ei subiacet passioni, à qua uincitur. Quod si fugientes conuinationes mundi per scientiam saluatoris nostri Iesu Christi, ipsædem rursum superantur, quæ ante superauerant, facta sunt eis nouissima peiora prioribus. Meliusque eis erat non nosse uiam iusticiæ, quam post agnitionem retrorsum conuerti, & relinquere sanctum mandatum, quod eis traditum fuerat. Completumque est in eis uerissimum illud prouerbium: Canis reuersus ad uomitum suum, Et sus lota in uolutabro luti. Nolui omnem locum secundæ Petri epistolæ ponere, ne longum facerem, sed tantummodo ostendi spiritus sancti uaticinio huius temporis & doctores & hæresim prænunciatam, Denique manifestius eos denotat, dicens: Venient in nouissimis diebus illutores seducetes, iuxta propria desideria ambulantes &c. Descripsit sermo apostolicus Louinianum loquentem buccis tumētibus, & inflata uerba trutinatem, repromittentem in cælis libertatem, cum ipse corruptionis seruus sit atque luxuriæ, canis reuertens ad uomitum suum. Nam cum monachum esse se iactitet: & post sordidam tunicam & nudos pedes, & cibarium panem, & aquæ potum, ad candidam uestem, & nitidam cutem, ad mulsum, & elaboratas carnes, ad iura Apitiij & Paxami, ad balneas quoque ac fritillas, & popinas se conferat: manifestum est, quod terram cælo, uita uirtutibus, uentrem præferat Christo, & purpuram coloris eius: putet regna cælorum. Et tamen iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi

A & quasi sponſus ſemper incedens, aut uxorem ducat, ut æqualem uirginitatem nuptijs prober; aut ſi non duxerit, fruſtra contra nos uerbis agit, cum opere nobiſcum ſit, Sed & Ioannes in eadem uerba concordat: Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo ſunt, Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. Quoniam omne quod in mundo eſt, deſiderium carnis eſt, & deſiderium oculorum, & ſuperbia huius uitæ, quæ nõ eſt de patre, ſed de mundo eſt. Et, mundus præterit, & deſiderium eius. Qui autem facit uoluntatem dei, manet in æternum. Mandatum nouum ſcripſi uobis, quod eſt ueriffimum, & in Chriſto, & in nobis: quia tenebræ præterierunt & lux iam lucet. Et ruruſum: Chariffimi nunc filij dei ſumus, & necdum apparuit quid futuri ſumus. Scimus autem, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus; quoniam uidebimus eum ſicuti eſt; Et omnis qui habet hanc ſpem; caſtificat ſemetipſum, ſicut & ille caſtus eſt. In hoc perfecta eſt noſtra charitas, ſi fiduciam habeamus in diem iudicij, ut quomodo ille eſt, ſic & nos ſimus in hoc ſeculo. Epistoſa quoq; Iudæ tale quid ſignificat. Odientes & carnis pollutam tunicam. Legamus Apocalypſim Ioannis, & ibi reperiemus agnum ſuper montem Sion, & cum eo centum quadragintaquatuor milia ſignatorum, habetium nomen eius, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis, qui cantant canticum nouum, & nemo poteſt dicere canticum illud, niſi hi qui empti ſunt de terra. Iſti ſunt qui cum mulieribus ſe nõ coinquinauerunt, uirgines enim permanferunt. Hi ſequuntur agnum quocunq; uadit; Empti ſunt enim ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore ipſorum non eſt inuentum mēdacium, & ſine macula ſunt. De ſingulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua reponitur tribus Leui, duodena milia uirginum ſignatorum creditura dicuntur, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati. Ac ne putaremus de his dici, qui ſcorta non norunt, ſtatim intulit; Virgines enim permanferunt. Ex quo oſtēdit omnes qui uirgines non permanferunt, ad cōparationem puriffimæ & angelicæ caſtitaſis, & ipſius domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe pollutos. Hi ſunt qui cantant canticum nouum, quod nemo poteſt canere, niſi qui uirgo eſt. Hi ſunt primitiæ dei & agni, & ſine macula. Si uirgines primitiæ dei ſunt; ergo uiduæ & in matrimonio continentes, erunt poſt primitias, id eſt, in ſecundo & tertio gradu; nec prius perditus populus ſaluari poterit, niſi tales hoſtias caſtitaſis deo obtulerit, & immaculatum agnum, puriffimis uictimis reconciliauerit. Inſinitum eſt de euangelio decem uirginum exponere ſacramentum, quinq; ſtultarum, & quinq; ſapientum. Hoc ſolum nunc dico, quod quomodo abſq; cæteris operibus uirginitas ſola non ſaluat, ſic omnia opera abſque uirginitate, puritate, continentia, caſtitate, imperfecta ſunt. Ex quo nequaq; nos illud poterit impedire, quod aduerſarius obijcit, fuiſſe dominum in Cana Galilææ, & nuptiarum feſta celebratſe, quādo aquas uertit in uinum. Hoc enim breuiſſime reſpondebo, quod qui octaua die circunciſus eſt, & pro quo par turturum & duo pulli columbarum die purgationis oblati ſunt, cum cæteris anteq; pateretur Iudaicam conſuetudinem comprobauit, ne illis occaſionem iuſte ſe interficiendi tribuere uideretur, quaſi legem deſtruens damnansq; naturam. Quāq; & hoc pro nobis faciat. Qui enim ſemel uenit ad nuptias, ſemel docuit eſſe nubēdum. Et tunc uirginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt uirginitatem & uiduitatis caſtimoniā non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorum ſit damnare cōiugia, & dei ſpernere conditionē, quicquid de laude dixerit nuptiarum, libenter audimus. Eccleſia enim matrimonia nõ damnat, ſed ſubijcit; nec abijcit, ſed diſpēſat: ſciens ut ſupra diximus in domo magna nõ ſolum eſſe uafa aurea & argētea, ſed & lignea & fictilia, & alia eſſe in honorē; alia in contumeliā; & quicunq; ſe mundauerit, eum futurum eſſe uas honorabile, & neceſſarium in omne opus bonum præparatum. Satis abundeq; Chriſtianæ pudicitie & uirginitatis angelicæ, de diuinis libris exēpla præbuiſſimus; Sed quoniā intellexi in comētarijs aduerſarij, prouocari nos etiā ad mundi ſapentiā, quod nunc hoc genus in ſeculo ſit probatum, & nouum dogma contra naturā religio noſtra prodiderit, percurrā breuiter Græcas & Latinas Barbarasq; hiſtorias, & docebo uirginitatē ſemper tenuiſſe pudicitie principatum. Referunt fabulæ Atalantam Calydoniā uirginē ſemper in uenatibus, ſemper in ſyluis,

non tamen

C non tumentes uteros sceminarum fastidiacq; cōceptuum, sed expeditam & castam amasse uir-
 37 tutem. Harpalicen quoq; uirginem Thraciam, insignis poëta describit, & reginā Volscorum
 Camillam, quam Turnus cui auxilio uenerat, laudare uolens, non amplius habuit quod dice-
 38 ret, nisi uirginem nominaret. O decus Italiae uirgo. Chalciceus quoq; filia illa Leo uirgo
 perpetua, pestilētiam patriae scribitur spontanea morte soluisse, & Iphigeniae uirginis sanguis
 aduersos placasse uentos. Quid referam Sibyllas Erithraeam atque Cumanam, & octo reli-
 quas: Nam Varro decem fuisse autumat, quarum insigne uirginitas est, & uirginitatis præ-
 mium diuinationis: Quod si Aeolici genere sermonis Sibyllae ^{Προβόλη} appellatur, recte consilium
 dei sola scribitur nosse uirginitas, Cassandram quoque & Chrysein uates Apollinis, ac luno-
 39 nis uirgines legimus. Et sacerdotes Dianae Tauricae, & Vestae, innumerabiles extiterunt.
 Quarum una Minutia propter suspicionem stupri uiua defossa est, iniusta, ut reor, poena, nisi
 grande crimen putaretur laesa uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore uirgines
 semper habuerit; hinc apparet, quod consules & imperatores, & in curribus triumphantes,
 qui de superatis gentibus trophoea referebant, & omnis dignitatis gradus, eis de uia cedere
 solitus sit. Claudia uirgo uestalis cum in suspicionem uenisset stupri, & simulacrum matris
 Idae in uado Tyberis haereret, ad comprobendam pudicitiam suam fertur cingulo duxisse
 40 nauem, quam multa milia hominum trahere nequiuertant, Melius tamen, inquit, Lucani poe-
 tae patruus, cum illa esset actum: si hoc quod euenit, ornamentum potius exploratae fuisset
 pudicitiae, quam dubiae patrocinium. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruam quo-
 que & Dianam uirgines deas finxerit error gentilium; & inter duodecim signa caeli, quibus
 mundum uolui putant, uirginem collocarint. Magna iniuria nuptiarum, ut ne inter scorpis
 41 quidem, & centauros, & caneros, & pisces & aegocerotas, uxorem maritumque contrulerint.
 Triginta Atheniensium tyranni cum Phidonom in conuiuio necassent, filias eius uirgines
 D ad se uenire iusserunt, & scortorum more nudari: ac super pauimenta, patris sanguine cruen-
 tata impudicis gestibus ludere, quae paulisper dissimulato doloris habitu, cum temulentos
 conuiuias cernerent, quasi ad requisita naturae egredientes, inuicem se complexae praecipitauerunt
 in puteum, ut uirginitatem morte seruarent. Demotionis Areopagitarum principis
 uirgo filia, audito sponsi Leosthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitarat, se interfecit:
 42 asserens quanquam intacta esset corpore, tamen si alterum accipere cogere, quasi secundum
 acciperet, cum priori mente nupsisset. Spartiatae & Messenij diu inter se habuere amicitias, in-
 tantum ut ob quaedam sacra etiam uirgines ad se mutuo mitterent. Quodam igitur tempo-
 re cum quinquaginta uirgines Lacedaemoniorum Messenij uiolare tentassent, de tanto nu-
 mero ad stuprum nulla consensit, sed omnes libentissime pro pudicitia occubuerunt. Quam
 43 ob rem graue bellum & longissimum concitatum est, & post multum temporis Mamertia
 subuersa est. Aristocles Orchomeni tyrannus adamauit uirginem Stymphalidem, quae
 cum patre occiso ad templum Dianae confugisset, & simulacrum eius teneret, nec ui posset
 auelli, in eodem loco cōfossa est. Ob cuius necem, tanto omnis Arcadia dolore commota est,
 ut bellum publice sumeret, & necem uirginis ulcisceretur. Aristomenes Messenius uir iustissi-
 mus, uictis Lacedaemonijs, & quodam tempore nocturna sacra celebrantibus, quae uocaban-
 tur Hiacynthina, rapuit de choris ludentium uirgines quindecim, & tota nocte gradu concu-
 tor fugiens excessit de finibus Spartanorum. Cumq; eas comites eius uellent uiolare, monuit
 quantum potuit, ne hoc facerent, & ad extremum quosdam non parentes interfecit, ceteris
 metu coërcitis. Redemptae postea à cognatis puellae, cum Aristomenem uiderent caedis reum
 fieri, tam diu ad patriam non sunt reuersae, quam diu iudicum aduolutae genibus defenso-
 rem pudicitiae suae cernerent absolutum. Quo ore laudandae sunt Scedasi filiae in Leuctris
 Boeotiae, quas traditum est absente patre duos iuuenes praetereuntes iure hospitij suscepisse.
 44 Qui multum indulgentes uino, uim per noctem intulere uirginibus. Quae amissae pudicitiae
 nolentes superuiuere, mutuis conciderunt uulneribus. Iustum est & Locridas uirgines non
 tacere,

A tacere, quæ cum Ilium mitteretur ex more per annos circiter mille, nulla obscœni rumoris & pollutæ uirginitatis ullam fabulam dedit. Quis ualeat silentio præterire septē Milesias uirgines, quæ Gallorum impetu cuncta uastante, ne quid indecens ab hostibus sustinerent, turpitudinem morte fugerunt; exemplum sui cunctis uirginibus relinquentes, honestis mentibus magis pudicitiam curæ esse, quàm uitam. Nicanor uictis Thebis atq; subuersis, unius uirginis captiuæ amore superatus est. Cuius coniugium expetens, & uoluntarios amplexus, quod scilicet captiua optare debuerat, sensit pudicis mētibus plus uirginitatem esse quàm regnū; & interfectam propria manu, flens & lugens amator tenuit. Narrant scriptores Græci & aliam Thebanam uirginem, quam hostis Macedo corruperat, dissimulasse paulisper dolorem, & uiolatorem uirginitatis suæ iugulasse postea dormientem: sc̄q; interfecisse gladio, ut nec uiuere uoluerit post perditam castitatem, nec ante mori, quàm sui ultrix existeret. Apud gymnosophistas Indiæ, quasi per manus huius opinionis autoritas traditur, quod Buddam principem dogmatis eorū, è latere suo uirgo generarit. Nec hoc mirum de Barbaris, cū Minervam quoq; de capite Iouis, & Liberum patrē de femore eius procreatos, doctissima finxerit Græcia. Pseusippus quoq; sororis Platonis filius, & Clearchus in laude Platonis, & Anaxilides in secūdo libro Philosophiæ, Perictionem matrē Platonis, phātafmate Apollinis oppressam ferunt; & sapientiæ principem non aliter arbitrantur, nisi de partu uirginis æditum. Sed & Timæus scribit Pythagoræ uirginē filiā choro uirginū præfuisse, & castitatis eas instituisse doctrinis. Diodorus Socraticus quinq; filias dialecticas insignis pudicitiae habuisse narratur, de quibus & Philo Carneadis magister plenissimā scribit historiā. Ac ne nobis dominum saluatorē de uirgine procreatum Romana exprobari potētia, autores urbis & gentis suæ Iliā uirginē & Marte genitos arbitrantur. Hæc de uirginibus seculi, currēs per multiplices historias, & properans sermo perstrinxerit. Veniam ad maritatas, quæ mortuis uel occisis uiris, superuiuere noluerunt, ne cogerentur secundos nosse concubitus; & quæ mire uicos amauerunt maritos, ut sciamus digamiam apud ethnicos etiam reprobari. Dido soror Pygmalionis, multo auri & argenti pondere congregato, in Africam nauigauit, ibiq; urbem Carthaginem condidit; & cum ab Iarba rege Libyæ in coniugium peteretur, paulisper distulit nuptias, donec conderet ciuitatem. Nec multo post extructa, in memoriā mariti quōdam Sichæi pyra, maluit ardere quàm nubere. Casta mulier Carthaginem condidit, & rursus eadem urbs in castitatis laude finita est. Nam Hasdrubalis uxor capta, & incensa urbe: cum cerneret à Romanis capiendam esse, apprehensis ab utroq; latere paruulis filiis, in subiectum domus suæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniugem? Quæ impatiens iniuriæ uiri, mortem sibi ipsa consciiuit: ne triginta tyrānorum, quos Lysander uictis Athenis imposuerat, libidinem sustineret. Artemisia quoq; uxor Mausoli insignis pudicitiae fuisse perhibetur. Quæ cum esset regina Cariae, & nobilium poëtarum atq; historicorum laudibus prædicetur: in hoc uel maxime effertur, quod defunctum maritum sic semper amauit, ut uiuum & miræ magnitudinis extruxit sepulchrum: intātum, ut usq; hodie omnia sepulchra preciosa ex nomine eius Mausolœa nuncupentur. Teuta Illyricorum regina, ut longo tempore uiris fortissimis imperaret, & Romanos sæpe frangeret miraculo utiq; meruit castitatis. Indi & omnes penè barbari uxores plurimas habent. Apud eos lex est, ut uxor charissima cum defuncto marito cremetur. Hæc igitur cōtendunt inter se de amore uiri: & ambitio summa certantium est, ac testimonium castitatis, dignam morte decerni. Itaq; uictrix in habitu ornataq; pristino iuxta cadauer accubat, amplexans illud & deosculans; & suppositos ignes, pudicitiae laude contemnens. Puto quæ sic moritur, secundas nuptias non requirit. Alcibiades ille Socraticus, uictis Atheniēsis, fugit ad Pharnabacum. Qui accepto precio à Lysandro principe Lacedæmoniorū, iussit eum interfici. Cumq; suffocato caput esset ablatum, & missum Lysandro in testimonium cædis expletæ reliqua pars corporis iacebat insepulta. So-

la igitur concubina contra crudelissimi hostis imperium inter extraneos & imminente discrimine

C mine, funeri iusta perfoluit; mori parata pro mortuo, quæ uiuum dilexerat. Imitentur matronæ, & matronæ saltem Christianæ concubinarū fidem; & præsent liberæ, quod captiua feruauit. Strato regulus Sidonis manu propria se uolens confodere, ne imminentibus Persis ludibrio foret, quorum foedus Aegyptij regis societate neglexerat; retrahebatur formidine, et gladiū quem arripuerat circūspectans, hostium pauidus expectabat aduentum. Quem iam iamq; capiendū uxor intelligens, extorsit acinacē de manu, & latus eius transuerberauit. Cōpositoq; ex more cadaueri se moriens superiecit, ne post uirginalia foedera alterius coitum sustineret. Xenophon in Cyri maioris scribit infantia, occisio Abradote uiro, quem Panthea uxor miro amore dilexerat, collocasse se iuxta corpus lacerum; & cōfosso pectore sanguinem suū mariti infudisse uulneribus. Iustam causam regis occidendi putauit uxor, quā amicus nudā amico suo & ignorantē monstrauerat. Iudicauit enim se nō amari, quæ & alteri posset ostendi. Rhodogune filia Darij, post mortē uiri nutricem quæ illi secundas nuptias suadebat, occidit. Alcestin fabulæ ferunt pro Admeto sponte defunctā, & Penelopes pudicitia Homeri carmen est. Laodamia quoq; poetarū ore cantatur, occiso apud Troiam Protefilao, noluisse superuiuere. Ad Romanas foeminas trāseam, & primā ponam Lucretiam: quæ uoluita pudicitia nolens superuiuere, maculam corporis cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit, Biliam uirginem duxit uxore, tantæ pudicitia, ut illo quoq; seculo pro exemplo fuerit; quo impudicitia monstrū erat, non uitium. Is iam senex & trementi corpore, in quodam iurgio audiuit exprobari sibi os foetidum, & tristis se domum contulit. Cumq; uxori questus esset, quare nunq; se monuisset, ut huic uitio mederetur; Fecissem, inquit illa, nisi putassem omnibus uiris sic os olere. Laudanda in utroq; pudica & nobilis foemina, & si ignorauit uitium uiri, & si patienter tulit; & quod maritus infelicitatē corporis sui, non uxoris fastidio, sed maledicto sensit inimici. Certe que secundū ducit maritum, hoc nō potest dicere. Martia Catonis filia minor, cum quæreretur ab ea, cur post amissum maritum denuo non nuberet; respondit nō se inuenire uirum, qui se magis uellet, quàm sua. Quo dicto ostendit diuitias magis in uxoribus eligi solere, quàm pudicitiam; & multos non oculis, sed digitis uxores ducere. Optima sanè res quā auaricia conciliat. Eadem cum lugeret uirum; & matronæ ab ea quærerent, quē diem haberet luctus ultimū; ait, quem & uitæ. Arbitror, quæ ita uirum quærebat absentē, de secundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginem duxit uxore; Martiam Cato non uirginē, sed Martia inter Hortensium Catonemq; discurrit; & sine Catone uiuere Martia potuit, Portia sine Bruto non potuit. Magis enim se unicis uiris applicant foemina; & nihil aliud nosse, magnū arctioris indulgentiæ uinculum est. Anniam cum propinquus moneret, ut alteri uiro nuberet, esse enim ei & ætatem integram & faciem bonam; nequaq; inquit, hoc faciam. Si enim uirum bonū inuenero, nolo timere ne perdam; si malum, quid necesse est post bonum pessimū sustinere? Portia minor cum laudaretur apud eam quædam bene morata, quæ secundum habebat maritum, respondit: Felix & pudica matrona, nunquā præterq; semel nubit. Marcella maior rogata à matre sua, gauderet ne se nupsisse, respondit: ita ualde, ut amplius nolim. Valeria Messalarū soror, amissio Seruio uiro, nulli uolebat nubere. Quæ interrogata cur hoc faceret, ait sibi semper maritum Seruū uiuere. Sentio in catalogo foeminarum multo me plura dixisse, quàm exemplorum patitur consuetudo, & à lectore erudito iuste posse reprehendi. Sed quid faciam, cum mihi mulieres nostri temporis Apostoli ingerant autoritatē: & necdum elato funere prioris uiri, memoriter digamiae præcepta decantent. Vt quæ Christianæ pudicitia despiciunt fidē, discant saltem ab ethnicis castitatem. Fertur Aureolus Theophrasti liber de nuptijs, in quo quærit an uir sapiens ducat uxorem. Et cum definisset si pulchra esset, si bene morata, si honestis parentibus, si ipse sanus ac diues, sic sapientem aliquando inire matrimoniū, statim intulit: hæc autem in nuptijs raro uniuersa concordant. Non est ergo uxor ducenda sapienti. Primum enim impediri studia philosophiæ, nec posse quemq; libris & uxori pariter inferuire.

Multa

A Multa esse quæ matronarū usibus necessaria sint, preciosæ uestes, aurum, gemmæ, sumptus, ancillæ, supellex uaria, lectica & esseda deaurata, Deinde per noctes totas garrulæ conuersiones: Illa ornatio procedit in publicum: hæc honoratio ab omnibus; ego in cōuentu sceminarum misella despicio. Cur aspiciebas uicinam? Quid cum ancillula loquebaris? de foro ueniens quid attulisti? Non amicum habere possumus, non sodalem, Alterius amorem, suum odium suspicatur. Si doctissimus præceptor in qualibet urbium fuerit, nec uxorem relinquere, nec cum sarcina ire possumus. Pauperem alere difficile est, diuitem ferre tormentum. Adde, quoniam nulla est uxoris electio, sed qualiscunq; obuenerit, habenda. Si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si foetida: quodcunq; uitij est, post nuptias discimus. Equus, asinus, bos, canis, & uilissima mancipia, uestes quoque & lebetes, sedile ligneum, calix & urceolus fictilis probantur prius, & sic emuntur: sola uxor non ostenditur, ne ante displiceat, quam ducatur. Attendenda semper eius est facies & pulchritudo laudanda: ne si alteram aspexeris, se existimet displicere. Vocanda domina, celebrandus natalis eius, iurandum per salutem illius: ut sit superstes optandum, honoranda nutrix eius, & gerula, seruus, patrimus, & alumnus, & formosus assecla, & procurator calamistratus, & in longam securamq; libidinem exectus spado: sub quibus nominibus adulteri delitescunt. Quoscunq; illa dilexerit, ingratissimum amandi. Si totam domum regendam ei commiseris, seruendum est. Si aliquid tuo arbitrio reseruaueris, fidem sibi haberi non putabit, sed in odium uertetur ac iurgia: & nisi cito consulueris, parabit uenena. Anus & auruspices & hariolos & institutores gemmarum sericarumq; uestium si intromiseris, periculum pudicitia: est: si prohibueris, suspicionis iniuria. Verum quid prodest etiam diligens custodia: cum uxor seruari impudica non possit, pudica non debeat. Infida enim custos est castitatis necessitas: & illa uere pudica dicenda est, cui licuit peccare si uoluit. Pulchra cito adamat, foeda facile concupiscit. Difficile custoditur, quod plures amant. Molestum est possidere, quod nemo habere digneur. Minore tamen miseria deformis habetur, quam formosa seruatur. Nihil tutum est, in quod totius populi uota suspirant. Alius forma, alius ingenio, alius facultijs, alius liberalitate sollicitat. Aliquo modo uel aliquando expugnatur, quod undiq; inaccessibile est. Quod si propter dispensationem domus & languoris solatia & fugam solitudinis ducuntur uxores: multo melius seruus fidelis dispensat, obediens autoritati domini, & dispensationi eius obtemperans, quam uxor: quæ in eo se existimat dominam, si aduersum uiri faciat uoluntatem, id est, quod placet, non quod iubetur. Assidere autem ægrotanti magis possunt amici & uernulae beneficijs obligati, quam illa quæ nobis imputat lachrymas suas, & hereditatis spe uendit illuuiem: & solitudinem iactans, languentis animum desperatione conturbat. Quod si ipsa languerit, coægrotandum est, & nunquam ab eius lectulo recedendum. Aut si bona fuerit & suauis uxor (quæ tamen rara auis est) cum parturiente gemimus, cum periclitante torque-mur. Sapiens autem nunquam solus esse potest. Habet secum omnes qui sunt, quicunq; unquam fuerunt boni, & animum liberum quocunq; uult, transfert. Quod corpore non potest, cogitatione cōplectitur. Et si hominum inopia fuerit, loquitur cum deo. Nunquam minus solus erit, quam cum solus fuerit. Porro liberorum causa uxorem ducere, ut uel nomen nostrum nō intereat, uel habeamus senectutis præsidia, & certis utamur hæredibus, stolidissimum est. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo, si nomine nostro alius nominetur: cum & filius non statim patris uocabulum referat, & innumerabiles sint, qui eodem appellentur nomine? Aut quæ senectutis auxilia sunt, enutrire domi, qui aut prior te fortè moriatur, aut peruersissimis sit moribus? Aut certe cum ad maturam ætatem uenerit, tarde ei uidearis mori? Hæredes autem meliores & certiores amici sunt & propinqui, quos iudicio deligas, quam quos, uelis nolis, habere cogaris. Licet certior hæreditas sit, dum ad uiuis bene abuti substantia tua, quam tuo labore quaesita in incertos usus relinquere. Hæc & huiusmodi Theophrastus disseres, quem non suffundat Christianorum, quorum cōuersatio est in cœlis, qui quotidie dicunt: Cupio dissolui & esse cum Christo: Hæredem nimirum desiderabit hominem, coheres Christi: & optabit li-

- C beros, nepotumq; serie delectabitur, quos forsitan sit occupaturus Antichristus, cum legamus Moysen & Samuelem filijs suis alios prætulisse: nec putasse liberos, quos uidebant domino displicere? Cicero rogatus ab Hircio, ut post repudium Terentiæ, sororẽ eius duceret, omnia no facere super sedit, dicens non posse se uxori & philosophiæ pariter operam dare. Illa interrim coniunx egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauserat sapientiam, nupsit Salustio inimico eius, & tertio Messallæ Coruino, & quasi per quosdam gradus eloquentiæ deuoluta est.
- Socrates Xantippen & Myron neptem Aristidis duas habebat uxores. Quæ cum crebro inter se iurgarẽtur, & ille eas irridere esset solitus, quod propter se scedissimum hominem, simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, & repandis cruribus, disceptarẽt: nouissime uerterunt in eum impetum, & male mulctatum fugiẽtemq; diu persequutæ sunt. Quodam autẽ tempo-
- 56 re cum infinita cõuicia ex superiori loco ingerenti Xantippæ restitisset, aqua perfusus immunda, nihil amplius respondit, quàm capite deterso: Sciebam, inquit, futurum, ut ista tonitrua humber sequeretur. L. Syllæ Felicis (si non habuisset uxorem) Metella coniunx palàm erat impudica: & (quia nouissimi mala nostra discimus) id Athenis cantabatur, & Sylla ignorabat, secretaq; domus suæ primum hostium conuicio didicit. Cn. Pompeio Mutiam uxore impudicam; quam Pontici spadones & Mithridaticæ ambiebãt cateruæ: cum eum putarent cæteri scientem pati, indicauit in expeditione cõmilito, & uictorem totius orbis tristi nuncio consternauit. M. Cato Censorius habuit uxorem Astoriam Paulam, humili loco natam, uinosa lentam, impotentem, & (quod nemo posset credere) Catoni superbam. Hoc ideo dico, ne quis putet si pauperẽ duxerit, satis se cõcordiæ prouidisse. Philippum regem Macedonum, contra quem Demosthenis Philippicæ tonant, introeuntem ex more cubiculum uxor exclusit irata: qui exclusus tacuit, & iniuriam suam uersu tragico consolatus est. Gorgias rhetor librum pulcherrimum de cõcordia Græcis tunc inter se dissidẽtibus recitauit Olympiæ. Cui Melanthius
- D inimicus eius: Hic nobis, inquit, de cõcordia præcipit, qui se & uxorem & ancillam treis in una domo cõcordare nõ potuit. Aemulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudini, & castissimum uirum quotidianis iurgijs exagitabat. Totæ Euripidis tragœdiæ, in mulieres maledicta sunt. Vnde & Hermione loquitur: Malarum me mulierum decipere cõsilia. In Lepti urbe semibarbara, posita in solitudine, moris est ut nurus altera die socrum ollam mutuum postulet.
- 58 Cui illa statim negat, ut scias illud uerum esse Terentiũ, quod cõsulto ambigue extulit: Quid est hoc? omnes focrus oderunt nurus. Legimus quendã apud Romanos nobilem, cum eum amici arguerent quare uxorem formosam & castam & diuitem repudiasset, protendisse pedem, & dixisse eis: Et hic focrus quem cernitis, uidetur uobis nouus & elegans, sed nemo scit præter me ubi me premat. Scribit Herodotus, quod mulier cum ueste deponat & uerecundiam. Et noster
- 60 Comicus fortunatum putat, qui uxorem nunq; duxerit. Quid referã Palsiphaën, Clytemnestram, & Eriphylam: quarum prima delitijs distfluens, quippe regis uxor, tauri dicitur experisse concubitus; altera occidisse uirum ob amorem adulteri; tertia prodidisse Amphiarum, & saluti uiri monile aureum prætulisse. Quicquid tragœdiæ tumet, & domos, urbes, regnaq; subuertit, uxorū pellicumq; contentio est. Armantur parentum in liberos manus, nefandæ apponuntur epulæ; & propter unius mulierculæ raptum, Europa atq; Asia decenali bello confligunt. Quasdam repudiatas, altero nuptiarum die statim nupsisse legimus. Vterq; reprehẽdendus maritus, & cui tam cito displicuit, & cui tam cito placuit. Epicurus uoluptatis assertor (quanq; Metrodorus discipulus eius Leontium habuerit uxorem) raro dicit sapientiũ in eunda cõiugia, quia multa incõmoda admixta sunt nuptijs. Et quomodo diuitiæ & honores & corporum sanitates, & cætera quæ indifferẽtia nominamus, nec bona nec mala sunt, sed uelut in meditullio posita, usu & euentu uel bona uel mala fiunt: ita & uxores sitas in bonorum malorumq; confinio. Graue autem esse uiro sapienti uenire in dubium, utrum bonam an malam ducturus sit. Ridicule Chrysippus ducendam uxorem sapienti præcipit, ne Iouem Gamelium & Genethlium uiolet. Isto enim modo apud Latinos ducẽda uxor nõ erit, quia Iouem non habent nuptialem.

A nuptialem. Quod si deorum (ut putant) nomina, uitæ hominum præiudicât, offendet ergo sta-
 66 torem Iouem, qui libèter sederit. Scripserunt Aristoteles & Plutarchus & noster Seneca de
 matrimonio libros, ex quibus & superiora nõnulla sunt, & ista quæ subijcimus. Amor formæ,
 rationis obliuio est, & infantiæ proximus: scdum minime cõueniens animo sospiti uitium.
 Libat cõsilia, altos & generosos spiritus frangit: a magnis cogitationibus ad humilia de-
 trahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperiosos, seruiliter blandos, omnibus inuites,
 ipsi nouissime amori facit. Nam cum fruēdi cupiditate infatiabilis flagrat: plura tēpora suspi-
 cionibus, lachrymis, cõquestionibus perdit, odium sui facit: & ipse nouissime sibi odio est. To-
 ta amoris infectatio apud Platonē exposita est, & omnia eius incõmoda Lyfias explicat: quod
 nõ iudicio, sed furore ducatur: & maxime uxorum pulchritudini, grauissimus custos accubet.
 Refert præterea Seneca, cognouisse se quendā ornatum hominē, qui exiturus in publicum, fa-
 scia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præsentia eius carere poterat: potio-
 nemq; nullā, nisi alterius tactam labris uir & uxor hauriebāt: alia deinceps nõ minus inepta fa-
 cientes, in quæ improuida uis ardentis affectus erumpebat. Origo quidē amoris honesta erat,
 sed magnitudo deformis. Nihil autem interest, quàm ex honesta causa quis insaniat. Vnde &
 Xystus in sententijs: Adulter est, inquit, in suam uxore amator ardētior. In aliena quippe uxore
 omnis amor turpis est, in sua nimius. Sapiens uir iudicio debet amare cõiugem, nõ affectu. Re-
 get impetus uoluptatis, nec præceps feretur in coitum. Nihil est scdus quàm uxorem amare
 quasi adulterā. Certe qui dicunt se causa rei publicæ, & generis humani uxoribus iungi, & libe-
 ros tollere: imitētur saltem pecudes, & postq; uxorum ueter intumuerit, non perdāt filios; nec
 64 amatores uxoribus se exhibeāt, sed maritos. Quorundam matrimonia adulterijs cohaeserunt:
 & d rem improbā, ijdem illis pudicitia præceperūt qui abstulerāt. Itaq; cito eiusmodi nuptias
 satietas soluit. Cum primum lenocinium libidinis abscessit, quod libebat euiluit. Nam quid,
 B ait Seneca, de uiris pauperibus dicā, quorum in nomē mariti, ad eludēdas leges quæ cõtra cœ-
 libes latae sunt, pars magna cõducitur: Quomodo potest regere mores & præcipere castitatē,
 & mariti autoritatē tenere, qui nupsit: Doctissimi uiri uox est, pudicitia in primis esse retinen-
 dam: qua amissa, omnis uirtus ruit. In hac muliebrium uirtutum principatus est. Hæc paupe-
 rem cõmendat, diuitiē extollit, deformē redimit, exornat pulchrā: bene meretur de maioribus,
 quorum sanguinē furtiua sobole nõ uitiat: bene de liberis, quibus nec de matre erubescēdum,
 nec de patre dubitādum est. Bene in primis de se, quam à cõtumelia externi corporis uindicat.
 Captiuitatis nulla maior calamitas est, quàm ad alienā libidinē trahi. Viros cõsulatus illustrat:
 eloquētia in nomē æternum effert: militaris gloria triumphusq; nouæ gentis cõsecrat. Multa
 sunt quæ præclara ingenia nobilitēt. Mulieris uirtus proprie pudicitia est. Hæc Lucretia Bru-
 to æquauit, nescias an & prætulerit: quoniam Brutus non posse seruire à scemina didicit. Hæc
 65 æquauit Corneliam Graccho: hæc Portia alteri Bruto. Notior est marito suo Tanaquil. Illum
 inter multa regum nomina iam abscondit antiquitas. Hanc rara inter sceminas uirtus, altius se-
 culorum omnium memoriæ, quàm ut excidere possit, infixit. Imitentur ergo nuptæ Theano,
 66 Cleobulina, Gorgunten, Timocliam, Claudias atq; Cornelias: & cum Apostolum malis mu-
 lieribus digamia uiderint ignoscētem, legāt anteq; religio nostra fulgeret in mundo: unicubas
 67 semper habuisse inter matronas decus: per illas Fortunæ muliebri sacra fieri solitum, nullum
 sacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum: hierophātas quoq; Atheniensium usq;
 hodie cicutæ forbitioe castrari: & postq; in pontificatum fuerint electi, uiros esse desinere.

IN PRIMVM LIBRVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA.

1 Ancī ex urbe.) In ipso statim ingressu præparat nos ad causam, Siquidem honorifica men-
 tio eorum, qui libros attulerunt Iouiniani, facit huius causam deteriorem. Et cum addit cu-
 iusdam Iouiniani, contemptum autorem, & obscurum significat. Porro fratres accipe, non
 ex hoc genere, quos uulgo fratres appellant, sed olim omnes Christiani fratres inuicem ap-
 pellabant. Epicurum Christianorum.) Epicurus philosophus, finem boni constituit in uoluptate,

C non animi tantum, sed etiam corporis: quæ pecudum est potius, quam hominis. Nacti sunt & Christiani suum Epicurum, Iovinianum, qui tantopere fauerit nuptiis, & elui carniū. Est autem elegans *μετρομαχία*, nec mediocrem habet emphasim. Apostolico uigore.) In alijs scriptum erat, rigore: utraque lectio tolerabilis. Vigor opponitur molli & languido: rigor, molli & effeminato. *uitijs*.)

2 *Totus enim tumet.*) Exponit ipse, quare copularit hæc inter se pugnantia, tumere & facere. Tumebat, quia affectabat grandiloquentiam: iacebat, quia deerant nerui. Solent enim infelices affectatores in proximum incidere uitium. Ita qui grandes uideri student, euadunt turgidi. Qui pressi, ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.) Versus est Horatii ex arte poetica, referens apologum Aesopicum. Prisci rudesq; mortales, cum forte terram intumescerent uidissent, concurrerunt: expectantes ut ingens aliquid monstrum nasceretur. Tandem prodigium, magno omnium risu. Quæ res in prouerbiū abiit. Est autem uersus Horatianus ex arte poetica, in scriptorem tumido utentem exordio, cum cætera non respondeant. Ut scriptor, inquit, Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo & nobile bellum: Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus? Parturient montes, nascetur ridiculus mus. Quin & apud rhetores inter uitiosa ponitur exordium elaboratum. Non sani esse hominis.) Annexuit Persianum uersum è Satyra tertia. Est autem mira exaggeratio insaniam, cum rem ait eiusmodi, ut insano quoque, qualis fuit Orestes, uideatur insana. Nam est in fabulis, Orestem, ob interfectam matrem, à furijs ultricibus agitatum fuisse.

3 Plautinarum literarum.) Nam apud hunc quispiam, cum literas resignatas, quod inepte scriptæ essent, non posset legere, iocatur ad hunc modum. Locus est in pseudolo, sic habens: Has quidem pol credo, nisi Sibylla legerit, interpretari alium posse neminem. Sibylla uates erat, quæ diuinare posset, quid esset scriptum. Furiosas Apollinis uates.) Plato triplicem posuit furorem: uatum, poetarum, & amantium. Dat sine mente sonum.) Nam correpti à numine, proloquuntur quod ipsi non intelligunt. Hemistichium est Maronis. Heraclitum.) Is philosophus fuit Ephesius, *ἄνθρωπος ἀεικλής*, id est, qui nullo præceptore fuerat usus. Affectauit obscuritatem in scriptis, cum posset si libuisset, perspicue rem explicare. Vnde cognomen additum *σκοτεινός*, id est, tenebricosi. Ad huius libros intelligendos Socrates dixit, *ἡ δὲ τῆς θηρίας καλυμμένη*, id est, opus esse Delio natatore. Cum hydropē laboraret, adiji medicum, rogans num ex hymbri posset facere siccitatem. Ad nostrum *ἀνιγνόμενον*.) Aenigmatistes Græcis est, qui loquitur per ænigmata, resq; per se dilucidas data opera obscurat: cuiusmodi sunt carmina Lycophronis apud Græcos. Satisfactio inuitatis.) Apparet Iovinianum ita finxisse, quasi sermo superioris libri sit habitus in conuiuio. Quemadmodum fecit Macrobius & Athenæus. Et huius libri sermo sit habitus postridie apud amicos. Et ob eam causam dixerat paulo ante, hester nam crapulam ructans euomit. Est enim & hoc Epicuræum, in conuiujs & in ortis philosophari. Quanquam hoc loco pro satisfactio, quidam habebant satisfactio. Quid autem attinet huius hominis sententiam uelle exponere, quam Hieronymus negat se percipere potuisse: Tum sermo est adeo barbarus, adeo incompertus & insulsus, ut non solum indoctum, sed uel ebrium, uel freneticum loqui putes: qui nec ipse sua uerba intellexerit. Diuino tamen hunc illius esse sensum: Posteaquam heri satisfeci meis conuiujs, resellens ac diluens quæ mihi falso obijciebantur: non quo mihi famam ac gloriam ea pararem disputatione, sed ut calumniatorum suggillationibus nomen meum purgarem. Nunc obsecro neophytos, hoc est nouitios Christianos, qui nuper plantati in Christo, & adhuc ueluti teneræ quædam arbutusculæ sunt, quiq; iam per baptismum abluti sunt à uitijs, ut me constanter audiant, nec cedant ullis hæreticorum uocibus. Siquidem ecclesia Christi his tribus ducibus munita defensaq; est: fide, spe, charitate. Et idcirco in hac nullus est tam infans quin possit discere, sed omnes dociles sunt. Et Christi fides quæ est in ecclesia, nec ui potest expugnari, nec dolis opprimi. Hoc operæ libuit sumere, quo magis rideret lector, utcunq; intellectis Ioviniani uerbis. Pro obsecro, quidam codices habebant obsecro, præsertim uetusti, quam lectionem non improbamus: ac tum hic erit sensus: Heri refelli calumnias, nunc instituam nouitios Christianos: quæ est audiëntia communita agminibus. Est autem hoc unum Ioviniani dogma: qui semel in baptismate renatus sit, à diabolo non posse superari. Quod descriptionis dedecus.) Eleganter ludit deprauatione uerbi, dedecus ponens, pro decus. Est enim & hoc iocandi genus, ut cum pro Tyberio dicimus Biberium, pro Claudio Caldium, pro Tullio Tollium. Hippocratis uinculis.) Hippocratem pro quouis medico posuit, ac ridicule quidam hoc loco nodum in scirpo quærunt. Quæ res.) Nempe uerba sacra scripturæ admixta. Hic autem proponit summam argumenti. Marcionis & Manichæi.) Marcion Cerdonis dogma ferè sequebatur. Manichæus Perla quispiam eius hæreseos autor, docebat, ut si quis uellet uti coniugio, conceptum tamen & generationem deuitaret. Atq; ita prorsus damnauit nuptias, cum id prohibuerit, cuius causa matrimonium est institutum: autor Augustinus in Catalogo hæresiarum. Nec Taciani principis.) Enkratitæ dicti sunt à temperantia, quod abstinerēt à carnibus, & ab omni coitu: nec recipiebāt in numerum suorum uel marem uel foeminam utentem coniugio, nihil interesse putâtes inter coitum coniugatorum, & aliam

A & aliam quamuis libidinis speciem. Testis diuus Augustinus. (Paulus architectus.) Locus est in priore ad Corinthios epistola, cap. 3. Hic palam Hieronymus indicat aurum, argentum, & lapides pertinere ad recte facta; lignum, fœnum, stipulam pertinere ad opera mala. Hoc obiter admonui, quod quidam recentiores hunc locum secus exponant, nimirum non de duplici genere bonorum & malorum, sed de gradibus bonorum operum. Honorabiles nuptias. Ita Paulus ad Hebraeos cap. 13. Honorabile conubium in omnibus & thorus immaculatus; Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sed ita nuptias.) Hic constituit controuersiam, & quid in summa sit acturus, ostendit. Io- uinianus æquabat nuptias uirginitati; Hieronymus nuptias non damnat, sed eas tertio ponit loco, uirginitatem primo. Triginta referuntur ad nuptias.) Locus est apud Matthæum cap. 13; Christus in parabola seminantis, triplicem differentiam proponit bonæ terræ: quæ trigecuplum reddat, quæ sexagecuplum, & quæ centuplum. Maximus numerus pertinet ad uirginitatem, medijs ad uidas castas, minimus ad honestum matrimonium. Quidam iniquiores nuptijs, centenarium numerum referunt ad martyrium, proximum ad uirginitatem, tertium ad uiduarum continentiam, excluso matrimonij statu. Quam opinionem diuus Hieronymus non admodum execratur, in commentarijs hunc euangelicæ locum enarrans: & illic, ut semper amore pudicitie, durior in nuptias. Quidam, inquit, no- strorum centesimum fructum ad martyres referunt. Quod si sunt sancta cõsortia nuptiarum, cur excluduntur à bono fructu? Cum ait: si sunt, non affirmat; nisi, si, coniunctionem accipias rationatiue,

7 Nam ipsa digitorum coniunctio.) Veteres non solum notulis quibusdam numeros significabant, uerumetiam gestu digitorum, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in aliam atq; aliam figuram uariabant. Ac fuisse quidem huiusmodi signandorum numerorum rationem, facile multis ex locis deprehenditur. Cæterum quæ nam ea fuerit, id non perinde facile sit explicare. Etenim Donatus explicans illum Terentij locum in Adelphis: Nunquid quisquã ita bene subducta ad uitã ratione fuit; admo- net poetam ad uetustum numerandi morem respicere, qui complicandis aut subducendis digitis consta- bat. Clarius autem Plinius libro. 34. capite. 7. de Iani statua loquens: Præterea, inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquagintaquinque dierum nota, per significationem annui temporis, & æui se deum indicet. Item Macro- bius Saturnalium libro primo, similia ferme de Iano prodidit, quanquam numerorum ratione parum consentiente cum Plinio, sed scriptura, sicut opinor, uitiata. Præterea Iuuenalis in Satyra decima de Nes- tore loquens, quæ poetæ fingunt ætates uixisse treis. Felix nimirum, qui per tot secula mortem Distu- lit, atq; suos iam dextra computat annos. Simile quiddam colligitur ex epigrammate Græco, quod Ni- candri fertur titulo.

B Η πολλήν κροτάφοισι κοκίτταρις, ἢ πολὺ μῦθος ἔξωλα, δὲ ἢ ἡν ἕως οὐκ ἔτι πρὸς ἑσπέρτατος. ἢ φῶς ἀσπῆσθ' ἐλάφης πωλεῖν, ἢ χεῖρι λαλῆν ἡλικῆ ἀριμύδιος ἀντροῦ ὀφθαλμῶν, ζωῆς, ὅ λεισσεα, καὶ ἀσπίτος, οἶατε ἢ ἡμῶν ὡσεὶ μεθ' ἑσπέρην, μήτι ὡσπὸν δ' ἀϊδόνη. Quorū carminū hic est sensus, si quis fortè Græce nesciat: Cana illa uer- tice Cocytaris, illa multiloqua anus, propter quã Nestor nō iam natu maximus, illa quæ lucē aspexit diutius ceruo, illa quæ manu leua senectutē numerare iterū cœpit, uiuit, & uidēs, & integris pedibus, ueluti sponsa: adeo ut dubitē, ne quid acciderit Orco. Apuleius in Apologiæ secunda oratione, in ad- uersarium, qui dixisset uerū quadraginta annos natam nupsisse, cum nō esset maior annis uiginti, scribit ad hunc modum: Quid multis; ut cum quadruplatore agam, bis duplum quinquenniū faciam, uiginti annos semel detraham. Ac Paulo inferius: O mendacium uiginti annorum exilio puniendum. Dimidia tanta Emiliane mentiri, falsa audeas se squialtera? Si triginta annos pro decem dixisses, pos- ses uideri pro computationis gestu errasse: & quos circulare debueras digitos, aperuisse. Cum uero quadraginta, quæ facilius cæteris, porrecta palma significantur, ea quadraginta in dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse; nisi fortè triginta annorum Pudentillam ratus, binos cuiusq; anni con- sules numerasti. Ex his uerbis tamen si non nihil deprauatis, licet colligere Pudentillam uiginti annos fuisse natam cum nuberet, & totidem ferme annos cum Apuleio uixisse. Quod si nupsisset quadra- genaria, iam oportebat esse sexagenariam, duplicatis consulibus, si triginta putasset annorum. Nec desunt qui ferant extare Bedæ libellum, in quo huiusmodi numerandi ratio tradatur; uerū eum non- dum potuimus nancisci. Quancq; non usq; adeo ad rem theologiam pertinet anxie hæc disquirere, quod Hieronymus eleganter magis, quam serio uideatur id ad sensum Euangelicum detorquere. Nec *His de rebus compertiora quædã habes in appendice huius commo- tarij.* enim uerisimile est, eandem supputandi rationem fuisse apud omnes nationes. Atqui ista ratio non aliunde quam ab Hebræis erat petenda, quibus proposita fuit parabola, non à Romanis, unde Hie- ronymus, opinor, est mutuatus. Quin huiusmodi res ætatibus quoque nouantur. Quandoquidem his quoq; temporibus extat huiusmodi supputatio, sed longe diuersa ab ea, quam ætate Hieronymi colligimus in usu fuisse. Sanè nec ex Plinio, nec ex Macrobio quicq; potest elici certum, quod ad hæc rem pertineat. Ex Apuleio & Iuuenale non nihil conijcere licet, sed multo magis ex ipso Hieronymo. Primū illud satis perspicuū est, hanc supputandi rationem, duabus in rebus potissimum constituisse, in mutata manu & gestu digitorum. In dextra numerabāt usq; ad quinquaginta, Deinde in sinistra usque ad centum, Rursus ad dexteram redibatur, uelut alterius initium centenarij. Inde Nestorem fingunt treis hominū ætates uixisse, quod annum centesimum esset egressus, hoc est, duas ætates, & tertiam in-

C greffus. Proinde dictum est à poëta: Atq; suos iam dextra computat annos; nempe numero à sinistra reciprocante in dextram. Atq; anus illa denuo cœpit in sinistra numerare senectutem, quod iam centum annos esset prætergressa, & ternos quinquaginta aggredere. Et triginta circulatoris digitis notari solere, satis indicat Apuleius, quod Hieronymus complexum & coniunctionem digitorum uocat. Ac rursus hic numerus duplicabatur, si coniunctos ac circulatoris digitos superiore digito pressisset aliquis; uerum id non in eadem manu, sed in leua, quanq; eisdem digitis, sed aliter compositis; ut intelligas aliquid esse affinitatis matrimonio cum uirginitate. Porro uirginitas ueluti nouo numero redit ad dextram, & centenarium incipit numerum, ceu circulo quodam recurrens ad id unde ceptum erat, hoc est, ad naturam incorruptam, in qua conditi sumus. Quanq; haud me præterit, quibusdã eruditus uiris diuersam esse sententiam, existimantibus à sinistra numerum incipi: in qua numeratis nonagintanovem, ita demum ad dextram transiri. Cui sanè nec ipse refragor admodum, imò propemodum mihi magis probatur quàm illa superior, quod satis quadret. Primum ad illud Iuuenalis: Atque suos iam dextra computat annos; de Nestore, qui ad centesimum peruenerit annũ. Deinde ad Græcum epigramma quod citauimus, de anu, quæ iterum exorsa esset in sinistra numerare ætatis annos, utpote iam annũ egressa centesimũ. Postremo cū ipsius Hieronymi uerbis pulchre conuenit, ex quibus palàm est, digitis in leua molliter cõiunctis, significari triginta. Rursus hos ipsos coniunctos si premas superiore digito, significari sexaginta. Postremo iisdem digitis circulatoris & ueluti in coronam collectis, ut in triginta, sed iam in dextra, representari numerum centenarium. Tantum coniecturis utriusq; colligere licuit, & satis arbitrator huius intellectũ loci. Cui data sit copia codicis, fortassis apud Bedam super hac re compertiora reperiet. Attrigit Hieronymus & in epistola ad Gerontiam de monogamia, sed leuiter ac paucis. Cum enim uix adhuc. Mire lusit hac metaphora, & item sequentibus; nam & cursus nauarum dicitur. Noue autem dixit prohibere, cum Ciceroni magis placuerit inhibere, quemadmodum ipse testatur in epistolis ad Atticum. Nam prohibemus ne quid fiat; inhibemus, quod iam ceptum est, ne progredatur. Loquedi æstus. Aestus est fluxus ac refluxus maris. Sinus contraham. Sinus carborum sentit, unde & sinuosa uocantur. Iam nunc. Vt subito mutauit metaphoram, planeq; duriuscule. Balista. Bellicum est instrumentum, quo trabes funibus adducta, magno impetu telum, aut simile quippiam emittit. Spiras maculosi corporis. Habent hoc serpentes, ut in metu conuoluto corpore caput tegant; quo læso, sciant sibi pereundum. Spiras dicuntur tortuosi flexus funium. Dicit. Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuisionem; deinde per enumerationem ostendit se primum ad hæc responsurum testimonijs diuinæ scripturæ; deinde adhibeturũ literas seculares. Pythagoram. Is deterruit ab esu carniũ, nouo commento, quod diceret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare; unde periculum esse, ne fortè cum Gallum occidis, patris animam uioles. Platonem. Hic à uulgi uoluptatibus semper auocat ad amorem eorum quæ semper sunt. Et uoluptatem appellauit *τὸ ἐπιθυμῶδες καὶ κενὸν*, id est, escam malorum, quod per hanc mortales in omnem miseriam pelliceantur. Aristidem. Is ob uitæ integritatem uulgò iusti cognomen meruit, & ob huius cognominis inuidiam ostracismo in exilium actus est. Aristippo. Tribus laudatis opponit treis illaudatos. Aristippus Cyrenæus fuit philosophus, Socratis auditor, sed ubiq; uoluptatem amplectens. Hic est quem Diogenes solitus est appellare canem regium. Epicuro. Et hic assertor est uoluptatis. Alcibiadi. Hunc opposuit Aristidi, corruptum integro, diuitem pauperi. Sicut Epicurum opposuit Platoni, quod hic uoluptatem ceu rem pestiferam detestetur; ille asserat, ut fontem summi boni. Aristippum opposuit Pythagoræ, quod ille uiueret holusculis, hic regiæ mensæ canis fuerit. Prima, inquit, dei serui. Refert nonnihil, ut admonet etiam Fabius, quomodo proponantur aduersarij rationes. Nam Hieronymus ita refert argumenta Iouiniani, ut sic commemorasse propemodum sit diluisse. Et per ordinem. Hoc dixit per ironiam, nihil enim attinebat ad probationem ille Catalogus, nisi si quis fortè non crederet humanum genus primum usu matrimonij fuisse propagatum. Ille, inquit, est Enos. Et hoc habet irrisionem. Nec enim ob matrimonium isti tantopere deo placuerunt, sed ob pietatem, etiam si sic euenit, ut habuerint uxores. Intantum, inquit, sciebat. Stultum hoc epiphonema Iouinianis risit, quasi deus gignat filios, non maritus. Prior trigamus. Quia treis habuit uxores: quarum prima fuit Sarai, postea dicta Sara, ex qua iam senex suscepit Isaac. Secunda Agar, ex qua sustulit Ismaëlem. Tertia Cetura, ex qua plures habuit liberos. Quanq; Hieronymus in Hebraicis traditionibus, testatur quibusdam Ceturam eandem esse cum Agar; quæ mortua Sara, in ius transferit uxoris, uel delictet ne iam decrepita aliena ætate lasciuiscere uideatur. Iudam quoq;. Is fuit unus ex filijs Iacob, qui primogenito filio suo Her, uxorem dedit nomine Thamar; sed Her ob impietatem suam occisus est à domino, iussit itaq; pater Onam natus secundum Her maximũ, suscipere fratris uxore; ille cogitans liberos qui nascerentur, fratri imputandos, non sibi, semen effudit in terram. Et hunc itaq; percussit dominus, ob tam execrabile facinus. Locus est Geneleos cap. 38. Dedita opera. In hoc erat malicia; nam fieri potest & casti. Vxorij Nazaræum. Quod damnandum erat in Sampson, id ille stulte laudarat. Vxorij dicitur, uxori addictior; quod Sampson indulsit Dalidæ, amanti more. Et hunc

- A hunc tamē miris effert præconijs, qui reprehensionem merebatur. Debboram quoq; replicat.) De Debbora & Barach legis Iudicum cap. 4. De Iahel quoq; legis eodem capite. Quod absq; uirginitatis bonis.) Nec hoc sine naso dictum est: quid enim ad uirginitatis negotium pertinet, si qua non uirgo facinus aliquod strenuum quomodocunq; designauit? Fidem patris.) Quod damnandum erat in Iepte, laudat; quod in uirgine laudandum damnat. Ille impie uouerit, & impie occidit. Illa dolet ut Iudæa, nullam ex se relictam sobolem, Ephod Bad.) ^{Ἐφὸδ} Ephod Hebræis sonat uestis genus, & ^{Ἰαδ} Bad lineum. Et his subest tacita irrisio. Quid enim Ephod Bad ad uirginitatē facit? Quasi quis nesciat omnes sacerdotes ueteris instrumenti habuisse uxores. In area collocat.) Nihil hic recensetur ab Hieronymo sine tacita irrisione. In area dixit, pro in Catalogo, quod ea spicas sublegisse legatur. Centum præputijs.) Hac lege Saul pactus est Michol filiam suam uxorem, si Dauid adduxisset centum præputia Philistæorum, ut legis libro Regum primo, & item secundo. Odiosus autem rem explicauit præputijs, quasi ea fuerit dos: & concubitus dicitur, non matrimonium. Imaginem uult esse.) Ridiculum est, imaginem non conuenire cum eo quod representat. Solomon enim uxorius fuit, Christus uirgo, & uirginum princeps. Solomon in hoc quod pacificus fuit, gessit Christi typum, non in hoc quod uxorius. Deus iudicium.) Psalmus est septuagesimus primus. Hieronymus ostendit hunc non quadrare profus in Solomonem, nec conuenire, quod is non maneat cum sole & luna. Solus enim deus manet in æternum. Dabitur ei de auro.) Primum, quid aurum Arabiæ ad nuptias, de quibus hic agitur? Deinde, qui quadrat in Solomonē adorari semper? Ac repete.) Nempe à regibus ad prophetas & aetatibus distinctos. Atq; obiter notat duram digressionem. Elisæum uxores.) Stulticiam uocant rhetores, ubi quis adducit ea, quæ non solum nihil conferunt ad causam, uerumetiam quæ nocent: ut hoc exemplum Eliæ & Elisæi, quorū uterq; caruit uxore. Deinde, quid spiritui domini cum nuptijs, quas insituerat laudare? Quintilianus admonet, ne quid extra causam dicamus. Nam quicquid superfluum est, uel hoc ipso officit, quod onerat auditorem. Quanto igitur stultius ea congerere, quæ contra te faciunt? Obijcit & Origenes stulticiam Celsi. Amodo filios faciam.) Velut illud ex laudibus esset consequens: ut Iouinianus quoq; daret operam liberis, posteaquā Ezechias uir tantus habuit uxorem. Sed Ezechias nec admodū laudatur in sacris literis, & filium reliquit illaudatum: ut legis libro Regum quarto, cap. 21. Alludit autē ad id quod est in cantico Ezechiae: Pater, filijs notam faciam uoluntatem tuam: pro quo septuaginta uerterant: Ab hodie filios faciam, qui annuntiabunt iusticiam tuam, ut indicat Hieronymus enarrans Esaiæ cap. 38. Iosiam uirum.)
- B Sub Iosia rege, Helchias sacerdos repperit in templo librum legis domini, qui datus fuerat per manum Moyfi. Sic enim legis Deuteronomij libro secundo, cap. 34. Sed quomodo librum Deuteronomij reperit legis in ipso Deuteronomij libro? Nisi dicas plures fuisse Deuteronomij libros. Ab Holda uxore.) Holda erat uates, cuius maritus dicitur esse Sellum, quem Helchias de libro reperit consuluit: ut legis eo quem modo diximus loco. Daniel quoq;.) Quid hoc stultius oratore, qui castitatis exempla profert in laudem matrimonij? Et repente transcendens.) Rursum notat duram transitionem à ueteri testamento ad nouum, tot in medio relicta. Et socrum eius.) Locus est Lucae capite quarto: ex quo cognoscimus Petro fuisse uxorem, qui socrum habuerit. Est enim socrus uxoris tuæ mater. Certē cessat hic.) Scilicet diluit, quod è Paulo poterat obijci, sed omnia sulte. Sic enim agit, quasi Paulus pugnantia scriperit, ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abrogari. In locum rhetoricum.) Hic enim mos oratoribus, post molestam argumentationem, expatiantur in locum amœnum, quo reficiant auditorem, & tædium abstergant. Hæc omnia cum ironia dicuntur ab Hieronymo. Facit apostropham.) Apostrophe est, cum uertimus sermonem ad alteram personam uel absentem. Nihil autem fingi poterat hac apostropha stultius. Eiusdem ecclesiæ membrum.) Stultissima conclusio, quasi uero non sit discrimen inter membrum & membrum. Non tangere.) ^{ἄπειθε} hoc est, non habere commercium cum uxore, & abstinere à matrimonio. Tangimus enim à quo non abstinemus. Ne quis duntaxat accipiat de contactu digitorum, quod tamē sic aliquoties uolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiae. Sic Vergilius de matrimonio loquens: Et taleis non tangere curas. Si bonum est.) Meo quidem iudicio Paulus hoc loco non accipit bonum, ut opponatur proprie uitio, sed bonum est dixit, pro expedit: & malum uocat, quod incommodum est. Sicut dicimus, bonus bello & malus urbi, pro utili & inuitili. Alioqui non consequitur necessario, præsertim in contrarijs, quæ medium recipiunt, ut admonet diuus Augustinus: quam id quoq; dialectice magis quàm grauitur. Esto, non consequatur iuxta rationem dialecticam, certe consequitur hoc loco accedentibus circumstantijs. Etenim si quis rogatus, utrum expediat iter ingredi sarcinis onustum, an absq; sarcinis: respondeat, bonum est expeditum iter ingredi, nōne partem sentit alteram partem de qua tacet, aut incommodam esse, aut certe eiusmodi, ut de ea pronunciare non auserit. Deinde cum colligit incommoda conjugij, non commemorat flagitia quæ matrimonio coniuncta sint, sed necessitatem & occupationes, quibus auocentur à libertate Christiana.
- Mithrā & Erichtoniū.) De Erichtonio meminit Vergilius libro Georgicōn tertio: Primus Erichtonius currus & quatuor aufus Iungere equos: de quo Seruius hanc ascribit fabulam: Vulcanus impetrato

C impetrato à Ioue Mineruæ confugio, illa reluctate, effectum libidinis proiecit in terram. Inde natus est puer dracontæis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de lite ac terra procreatus. Nam *ἕρως* lis est, *χθών* terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis ad consimilem modum natum fuisse Mithrâ, *ζεμίνε* genitili faxis excepto: Quanquam ea fabula mihi nondum comperta est apud autores, nisi fortè apud barbaros huiusmodi quippiam traditum est de Mithra Perfarum deo, de quo libros æditos postea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nonnihil attigimus. Ex Petra Christi.) Respexit ad nomen Petri. Nam *πέτρος* Græcis lapis est. Multiplicis gratiæ *ποικίλος*. Id est, uariæ. Non enim significat copiosum, sed diuersi generis diuersiq; habitus. Quod enim uarijs coloribus aut gemmis distinctum sit, id Græci *ποικίλος* uocant. Sunt autem uaria dona spiritus. Et si imperitus.) Seruauit causæ suæ, quanq; aliàs non semel affirmat Paulum non calluisse Græci sermonis elegantiam, adeo ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni *μέρι* nõ reddiderit suam comitem *δέ*. De Epimenide.) Ex Epimenide sumpsit illud: Cretenses semper mendaces, malæ bestia, uentres pigri. Ex Menandro: Corruptunt bonos mores, colloquia praua. Ex Arato sumpsit illud in Actis apostolorum: Cuius & genus sumus. Candidatus fidei.) Candidati uocantur, qui nondum assequuti sunt honorem, sed ambiunt, & spes est eos assequuturos esse. De luto extulit.) Nonnulli codices habebant, excrucit. Nam excernere, est separatum ab alijs eijcere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum sit, eruit. *Αγνοούμενος*. Ita Græci uocant eum qui certaminis præsidet, propositis præmissis, Hunc Latini munerarium appellant. Nam munus uocant aliquoties spectaculum exhibitum populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum.) Esaias capite quinquagesimo sexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Ac paulo post: Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum & nomen melius à filijs & filiabus. Abdemelech.) Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit è lacu, sicut legis Hieremias cap. 38. Spado ille.) Eunuchi uocantur, quod essent custodes cubilis uxoris; Spadones, quod exectis genitalibus. De hoc eunucho baptizato à Philippo, legis in Actis apostolicis capite octauo. Viri nomen.) Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter se pugnent uirum esse, & esse eunuchum. Ad hos & Clemens.) Hic tertius fuit Romanæ ecclesiæ pontifex, secundum aliquos quartus. Etiam si Petrus hunc sibi iusserit succedere: uerum is mortuo Petro, cessit Lino & Cleto modestiæ gratia, haud iuxta mores horum temporũ. Vtinam huius uiri lucubrations extarent. Simulq; significantia.) Quam Græci uocant *ἑμφασία*, ea est peculiaris quædam uis & proprietas uerborum aut sermonis, quæ sentiri possit magis quàm explicari. Et quod malorum.) Nam fugitiui serui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam compedem uocat: Tenetq; grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stulti est compedes suas quamuis aureas amare. Ludit in hac materia.) Ludere dicuntur, non solum qui rem non seriam agunt, uerum etiam qui sese exercēt, Vnde ludus, in quo exercētur artes. Ita ad Augustinũ scribens, optat ut sine dolore mutuo ludant in campo scripturarum. Explicauit.) Testatur & in huius Catalogo, hunc scripsisse librum hexametro uersu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter se decertantes. Ita concludens.) Hæc nõ habebantur in ullis exemplaribus, unã cum quatuor uersibus sequentibus: *συζυγίαν ποθεύοντες, ἕμωσ γε σέψασι κέλευσιν, παρθενίης χρίσος δὲ δ'ιδούσας γέρας ἀμφοτέρωσιν, τὴν δὲ δεξιὰν παρθενοτη ἐγγυδι χρίσι, τὴν δ' ἐπέσω λαῶν, κῆδος δέτε, καὶ τὸ μέγιστον.* Quæ quo planius intelligantur ab omnibus, ad uerbum quoad licet transferemus; Coniugium desiderantes, tamen coronantur aput uirginitatis. Christus autem qui dat præmium utrisq; hanc quidem ad dexteram assistere faciet, prope manum; alteram uero ad leuam. Honos autem & hic maximus. Verum hos uersus quoniam olfecimus, à studioso quodam audacius quàm rectius ascriptos, non uisum est in contextum referre. Quibus enim uerbis.) Græca sic habent: *τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ἡμῶν ἀντὶ τοῦ συμφέρον λόγῳ, οὐχ ἵνα βέλγω ἡμῶν ἐπιβέβλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐνδοξοῦσθαι τῷ κρείττω ἀποστεινωσέωσιν.* Horum sententiam explicuit modo Hieronymus; ad uerbum ita reddi possunt, si quis forsitan hoc requirat: Hoc autẽ ad uestram ipsorum utilitatem dico, non ut laqueum uobis iniiciam, sed ad honestatem & assidentiam domino indiuisse. Hæc ascripti, ut intelligat lector quamobrem Hieronymus dixerit Græcam sententiã non posse cõmode reddi Latine. Quod honestum & decorum.) Nam utrumq; significat *ἐνδοξοῦσθαι*, à *δόξα* figura, & *ἔμωσ* bene, quasi dicas, cõpositũ & boni habitus; unde *ἀρχιμοῦσθαι* dicitur, qui se gerūt indecore. Et intente facit.) Ita reddit *ἐπιδοξοῦσθαι*, quod fermè sonat bonã assidentiam siue adhærentiam. Et expectare paratam.) Paratũ haud dubie legendũ est, ut referatur ad expectantem, non ad uoluntatem. Secundum ecclesiasten.) Nempe capite tertio: Vide, inquit, afflictionẽ quam dedit dominus filijs hominũ, ut distendantur in ea. Aut ruendi.) Nempe in fornicationem. Sed prudẽtiã librat.) Cũ expendit pro causaru ratione, quid minus aut magis expediat. Et erunt, inquit, duo in carnẽ unã.) Locus hic haud dubie nõnihil deprauatus est à librarijs: restituetur ad hunc modũ, ut legas: Et erunt, inquit, duo in carnẽ unã, non in duas, nec in tres, nec in quatuor; alioqui iam nõ duo, sed plures. Nã Hieronymus notat hoc uerbũ, unam. Et ad consimilem modũ citat hũc locum in libro ad Gerontiam de monogamia, quod & illic in scholijs annotauimus. Primus Lamech.) Hic primus omniũ digamus fuit, & fraticida secũdus à Cain. Legis de hoc Genesis cap. 4. Cataclysmi.) *κατακλιςμός* diluuiũ siue

17

18

D

19

20

21

- A siue inundatio Græcis. Quàm sancta sit digamia.) Per ironiam accipiendum est. Succidentis nuptias repetitas.) Repeti dicitur ad quod reditur. Ita mare repetitur, aut patria. Secundus agamus.) Prima syllaba acuta pronunciandum est, ἄγαμος, id est, coelebs, & expers matrimonij. Circuncidit Timotheum.) Legis in Actis apostolorum capite decimosexto, sed addit propter Iudæos, quod omnibus notum esset Timotheum natum esse patre gentili. Rarit in se caluitium.) Legis in Actis apostolorum capite uigesimalimo, quemadmodum Paulus ob plebis tumultum consilio Iacobi assumpserit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raserit. Nudipedalia.) De quibus & Iuuenalis: Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges. Nutriuit comam.) Quod erat Nazaræorum, & nutritam totondit. Totondit in Cenchris.) Nempe uoti causa, sicuti legis in Actis apostolorum capite decimo octauo. Quomodo igitur.) Hic aperit discrimen inter Paulum & alios asserentes legem Moyse. Paulus exercuit aliquoties legis ceremonias, sed coactus & inuitus: cum sciret alioqui nihil ad rem pertinere, ceteri putabant hæc oportere coniungi cum Christo. In passione desiderij.) Passionem animi morbum uocat ἐν πένθει, quod alij affectum. Non esse bonum duplicem numerum.) Prima numeri compositio est in dyade: uerum is numerus accedente uno, ad simplicitatē suam redit. Quaternarius bis compositus est unde hic erat numerus mulieris in coniugio. Ternarius uiri, quod illa corpus, hic animum repræsentet. Corporea composita sunt, animus simplex & incompositus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo de nuptijs Philologiæ & Mercurij. Et o reuoluit ad alpha.) ∞ Græcis extrema litera est, alpha prima. Unde præcipuos ac summos alpha uocant. Martialis Alpha penultorum. Finis legis Mosæicæ, initium erat euangelij. Et in monte Galaad.) Hic extructus est aceruus testimonij, monumentum fœderis inter Iacob & Laban: ut habes Genesis cap. 31. Mesopotamiæ possessor.) Opponit Mesopotamiam campestem & humilem, monti in quem iam ascenderat Iacob, ad ardua tendens. Ad torrentem laboch.) De uado laboch, quo transit Iacob luctatus sit cum angelo: legis Genesis capite trigesimalo secundo. Significat illi tum deniq; commutatum nomen, posteaquam libidō in eo fuit extincta. Ἰδαρυῦν uiginti.) Id est, Iatus neruus. Hic storiæ ordinem cōfundere.) Hac loquēdi figura usus est & alibi, licet noua Latinis. Si soror uirgo.) Legis de his Leuitici cap. 21. Etiam si hoc loco citatio diui Hieronymi, nostra æditio, & Græca exemplaria non nihil discrepant in sententia. Hoc obiter admonendum putauimus, quo docti, quibus plulculum oculi fuerit, hunc locum diligentius expendant. Luter in tabernaculo.) Λουτρῆς à lauando, quod Latini labrum indidem uocant, eo uerbo usa est æditio nostra uulgata. Locus autem est Exodi 38.
- B Quasdam lineas.) Translatum à pictoribus, qui primum imaginem lineis extremis signant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundum epistolam.) Legis capite primo: Commonere autem uos uolo, scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans secundo, eos qui non crediderunt perdidit. In unum tumulū.) Ita melius quam cumulum. Vult enim uideri sepulta præputia. Locus est Iosue quinto. Nomen loci Galgala.) Id quidam interpretatur collem præputiorū. At Galgal aiunt significare rotam siue reuolutionem. Duodecim lapidum.) De his legis in eodem libro capite quarto, & admonuimus alias. In tubis sacerdotibus.) Quomodo septem sacerdotibus, septem item tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Iosue capite sexto. Quos Iesus.)
- 14 Quinq; reges, quinq; sensus corporis interpretatur: quos Iesus interficit in his qui spiritu ducuntur, non carne. Historia est Iosue capite decimo. In partitione.) Nempe in monte, & in monte Ephraim. Non in uicenario.) Pro Rachel pactus erat seruitutem septem annorum, supposita Liaturus alteros septem durauit, anno uigesimo fugit. Historia est Genesis cap. 29. Et uenditus est Ioseph.) Nam Ioseph uiginti aureis uenditus est fratribus, ut legis Genesis cap. 37. Et quem diligit Esau.) Sic habes Genesis capite trigesimalo secundo: Separabat de his quæ habebat munera fratri suo, capras ducas, hircos uiginti, oues ducētos, & arietes uiginti, camelos fœtus cum pullis suis triginta, uaccas quadraginta, tauros uiginti, asinas uiginti & pullos earum. Infaustus est.) Quia par & compositus. Decas autem ex imparibus est numeris. Sed in decimo.) Quia mortuus est natus annos centum & decem. Centenarius ex decem constat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnathareh.) Ciuitas est Iesu Naue in monte sita, quo loco & sepulchrum illius olim ostendebatur. Montis Gaas.) Bene opponitur aquiloni, à qua parte uenit omne malum. ⲘⲓⲘ Gaas Hebræis sonat comotionem. Ἀνακεφαλῶσαι.) Id est, recapitulatione, quam Græci uocant etiam epilogum: Latinis quoque recepto nomine, quo summam rerum capita repetuntur. Et legitur.) Nempe Iosue capite ultimo. Vidit tantum.) In monte Nebo, in uertice Phasga procul apexit terram: sed in campis sepultus est. Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.) Idem enim mons appellatur ⲘⲓⲘⲓⲘ Bethphegor. ⲘⲓⲘ Beth autem domus est, ⲘⲓⲘⲓⲘ Phegor idoli nomen est. Mons est Moabitarum, in quo Balam conatus est maledicere populo Israëlitico. Errore Encratarum.) Hæretici sunt abstinentes ab esu carniū, & ab omni coitu, de quibus iam diximus. Sine matre, ἀγενεαλόγητος.) Quod perinde ualet ac si dicas, cuius originis ordo reddi non possit. Nam composita sunt etiam quæ præcesserunt, sine patre, sine matre, ἀπατὴρ, ἀμήτωρ. Ducentis præputijs.) De centum legimus in libris Regum, Synamitidis puellæ.) De Abyfag fentit, quam Dauid senex

- C senex sibi ascituit, quo cum ea dormiens incalesceret. Tempus in collecto est.) *ὁ πολὺς ὁ ἀνακαλιμένος*, id est, tempus contractum est, quasi dicas, in angustum adductum & coartatum. Stulte in Catalogo.) Non accipit hic stulte vulgari more, sed iuxta id quod rhetores usurpant. Nam & stulticiam appellat uitium oppositum ei uirtuti, quam Fabius appellat consilium: ea committitur, cum orator ea dicit, quæ officium suæ causæ, de quo superius admonuimus. A modo filios faciam.) Sic enim uerterant Septuaginta uersum cantici Ezechiae: Ab hodie filios faciam, qui annuntiabunt iusticiam tuam. Cur autem decepti sint interpretes, causam aperit Hieronymus, exponens Esaie caput trigessimum octauum. Ex illa dei sententia.) Esaie capite trigessimono, quem locum explanans Hieronymus, admonet idem quod hic dicit de tribus pueris iuratis. De tyrannorum pueris.) Sic habent Hebraei, *בני ירמיהו* parthomim: quam uocem Hieronymus uertit in tyrannos, ut ipse testatur. Hoc Hebraei referunt ad Ezechiam, de cuius stirpe uolunt pueros hos descendisse: ut admonet Hieronymus, enarrans primum huius prophetae caput. Iuxta hypothesein.) *ὑποθεσις* Graece suppositionem sonat, cum exempli causa fingimus esse quod non est. Locus autem est Ezechielis capite decimo quarto. *γαμή* apud Graecos.) Ut uir apud Latinos aliquando maritum significat, aliquando mare: ita *γαμή* apud Graecos nunc sexum significat, nunc coniugem. In periodis.) *περίοδος* circulus, aut circuitus est. Indicat hoc opus in circulis hominum haberi, non in concilio ecclesiastico. Nam Petri nomine ferebantur complura opuscula quæ non comprobauit autoritas ecclesiæ. Si eum uolo sic esse.) Quanquam dissentiebant exemplaria, tamen satis liquet ex uestigijs, Hieronymum citasse locum ut habent Graeci: Si eum uolo manere, & non sic eum, quemadmodum nunc uulgo legunt. In nonnullis tamen germana scriptura erat integra. Quod & non in libro.) Sic habet: Quartodecimo igitur anno, secundam post Nerone persecutionem mouente Domitiano, in Pathmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretantur Iustinus martyr, & Hirenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem a senatu rescissis, sub Pertinace principe redit Ephesum: ubi usque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiae fundauit rexist; ecclesias: & coeques senio, sexagesimo octauo post passionem domini anno mortuus, iuxta eandem urbem sepultus est. Sine ira & cogitationibus.) Graece est, *χωρὶς ἔργου & διολογισμῶν*, id est, absq; ira & disceptatione. Quod tamen aliquoties uertitur in cogitationem, ut illic: Euanuerunt in cogitationibus suis. Locus autem est primæ ad Timotheum capite secundo. Non enim ut male habetur.) Vox hæc *σωφροσύνη* Graecis significat aliquando sobrietatem siue temperantiam, aliquando modestiam aut uerecundiam, aliquando pudicitiam, quod ista ferme cohaereant. Quanquam bene habebat sobrietas, sed Hieronymus captat commodum argumentationis suæ, & torquet hanc dictionem ad patrocinium partis suæ. Cur addidit si permanserint.) Hinc palam est nos deprauate legere locum hunc: si permanserint, quasi referatur ad mulierem. Et Graece est, *ἐὰν μείνωσιν*, id est, si manserint, numero multitudinis: refertur enim ad filios. Et cariem.) Radix putris est & sordida, sed ob utilitatem toleratur, quod flores & poma hinc nascuntur. Multinubum.) Finxit uocem ridiculam, qua tamen usus est alibi quoq; Graecis est *πολυγαμος*, à multitudine coniugiorum. Qui non litigat coelebs est.) Coelebs qui caret uxore. Significat non abesse litem, si adit uxor. In domo eius.) Nam uiri dicuntur ducere, quod in aedes sponsi abduceretur uxor. Talem inducit Terentius Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum.) Hic locus uarie fuerat deprauatus. In nonnullis sic habebatur: Ac per hoc periculum imminet, ferri graue est. In alijs sic: Ad hoc periculum memet ferri graue est. Restituimus ad hunc modum: Atqui hoc periculum in memet fieri graue est. Rettulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana: At istud periculum in filia fieri graue est. Periculum autem uocat experimentum. Adam, hoc est, hominem.) Id enim sonat Hebraeis *אדם* Adam, ab *אדמה* Adama terra, unde finxit illum deus. Locus quem hic notat, est Genesis capite primo: Masculum & foeminam creauit eos. Physiologos.) Id est, qui de rerum naturis disputant. *ἀμφοτέρωθεν*) Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur: id quod paucis uiris contingit, mulierum nulli. Quidam codices habebant *ἀμφοτέρωθεν ἕξιος*. De Aoth legis Iosue capite tertio, *δὸν καστρώς*.) Id est, dealbatio, à uerbo *λευκαίνω*, Hebraei candidum uocant *לבן* Laban. Hermon.) Mons Hebraeis ita dictus, idem Saron Sidonijs. Amorraeis Sanir: ut legis Deuteronomij tertio. Interpretationem non nihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta.) Locus est apud Zachariam capite octauo. In uirginitate concentus.) Quod infinita grana pomum hoc mire concinnata complectitur. Alma.) *אלמא* Alma Hebraeis puellam sonat, ætatem magis significans quam integritatem, ut putant pleriq; quanquam dissentiente Hieronymo. Cæterum *בתולה* Bethula dicitur puella, dum adhuc est intacta uiro. *נארא* Naara autem ætatem duntaxat significat, non integritatem. Sed cum epitali.) *ἐπιτασίη* intensio siue uehementia, à uerbo *ἐπιπέτω*. In clerum allegunt.) Id est, coopant. Vnde allesti in senatum dicuntur, quibus est datus locus in senatu. *νηφάλειον*) Quod utrunq; significat Graecis, & sobrium & uigilantem, quod hæc duo ferme cohaereant: & *νήφειν* sobrium esse & uigilare, hoc est, attentum & diligentem esse. *σώφρονα*.) Agit suum negocium Hieronymus, ut par est in pugna: Alioqui nihil uetat, quo minus *σώφρονα* sobrium interpretetur. Cum omni castitate.) Graece est *σεμνότητος*, quæ uox ut est uaria, significat uerecundiam & grauitatem ac seueritatē morum, qualis est in uirginibus

- A uirginibus & in adoleſcētibz pudice ac probe inſtitutis. An biberit ignoretur.) Vt æque ſobrius ſit à potu atque ante potum. Lucerna dei.) Sic enim legimus primo libro Regum capite quarto de Helii: Nec poterat uidere lucernam dei, antequam extingueretur. Sunt ferentarij.) A ferendo dicitur, qui in militia ferrent pugnantiſſimum cibum, aut potum: aut qui leuibus inſtructi armis, auxilium ferrebant feſſis. Miles gregarius.) Dicitur non inſignis, ſed undecunq; collectus, ad explendum numerum. Et manipuli.) Manipulus eſt manus militum parua & unum ſequens ſignum. Terentius: Et manipulus fuſſum. Commiſſa pugna.) Eleganter: nam proprie committi dicuntur, qui conferunt manus. Ceſſent lupæ.) Lupas hic meretrices uocat. Συμπαλιγαδία.) Anguſtias uocat. Sunt enim duæ inſulæ, de quibus fabulis proditum eſt eas aliquando concurriffe, quod anguſto ſpatio inter ſe diſſitæ, procul intuentibus collidi uideantur: Vnde & nomen habent apud Græcos. Clauſis, quod dicitur.) Id eſt, nullo iudicio, nulloq; delectu. A luſu quodam ſumptum, in quo duo obteſtis oculis congregiebantur pugnatuſque, qui à concurſu Andabatae dicti uidentur. De his copioſius dicitur eſt in Chiliadibus prouerbiorum, & ſuperius meminimus. Officiū eſt mandere.) Expreſſit elegantiam uerbi: nam mandere, non eſt idem quod edere, quemadmodum uulgo putant, ſed cibum dentibus comminuere: inde cibum manuſum uocamus, & nutrices præmandunt cibum pueris. Tuæ non intumescunt.) Nam hæc ſunt peculiaria ſexui fœminino. Turgent papillæ, renes dilatantur & pectus eſt anguſtius, ut intelligas ad fœturam natas. Vox obſoletior.) Obſoletum uocat minus tenerum & exilic. Iam enim recentet ſigna maſculi. Sermo ferocior.) Id eſt, minus ſupplex, minusq; blandus. Quidam habebant fortior, ſed ferocior mihi magis arridet. Inimicitia eſt in deum.) Hinc palam eſt à nobis corrupte legi, inimica eſt deo. Nam Græca ſic habent ἔχθρα εἰς θεόν. Quam cœperant & hunc deprauare locum ſcribæ, qui nihil non corrumpunt. Rationabile obſequium.) τὸ λογικὸν λατρεῖον, id eſt cultum ſiue ſacrificium, non brutum, quale maſtabant Iudæi bouem aut hircum, ſed rationis particeps, hoc eſt ipſum hominem, quod iam ſæpius admonuimus: quoniam quidam nimium ſæpe perperam citant hoc Pauli dictum: Alluſit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur, id ſi à nobis fiat eo modo quo Paulus ſentit, nulla uictima deo gratior. Ut male in Latinis.) Torquet nonnihil hunc locum Hieronymus ad commoditatem ſuæ cauſæ: Nam hic certe magis quadrat uertere, modeſtiam uel ſobrietatem, quam pudicitiam, εἰς τὸ σωφρονισμόν, id eſt ad hoc ut ſobrii ſint & modeſti, non inſolentes & elati. Locus eſt in epiſtola ad Romanos cap. 12. Nec agitur illic de pudicitia, ſed de concordia, quæ non conſtat inter elatos, ſed inter modeſtos. Nox præceſſit.) Lego proceſſit, non præceſſit. Nam proceſſiſſe dicitur, quod in ſuo tempore progreſſum eſt & conſenuit. Eſt enim Græcis προέκοιλεν. Nuptiatoribus meis.) Hac uoce uſus eſt & alibi, quam contumeliæ cauſa conſinxit, à uerbo nuptiari, ut à iuvene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum.) Nonnulli habebant ſudant, ſed ſubant arbitror ab Hieronymo fuiſſe ſcriptum, qui in conſimili ſententiâ eodem alibi quoq; eſt uſus uerbo. Eſt autem ſubare, ſuum more ad coitum tumultuari. Reperitur in eum ſenſum, apud Plautum & Horatium. Verbum eſt obſcœnentis & ad exaggeradā rei turpitudinem adhibitum. Benignitas, bonitas.) χρηστότητα uertit benignitatem ἀνιδροπικότητα bonitatem. Hic Pauli locus habetur nonnihil diuerſus apud theoloſogos, ut indicauimus in noſtris annotationibus. Inreſtrentia.) Ita reddidit ἐργαστήριον, quam ſere temperantiam uertere ſolemus. Ad caſtitatem pertinentia.) Sic apparet eum reddidiſſe Græcam uocem πρῶτον. Vulgata æditio habet amabilia. Vna domus Philippi.) Hic erat unus eſt ſeprem euangeliiſtis, in urbe Cæſarea, cui domi alebantur quatuor uirgines filiæ prophetantes, in huius domum diuertit Paulus, ut legis in Actis apoſtolicis cap. 21. Centurionem Cornelium.) Hunc Cæſaræ baptizauit Petrus admonitus uſo, primum eſt gentibus. Non eſt differentia.) Græcis eſt ἰσὸς ἀλλοιῶν, quod nos legimus tranſmutatio. Qui poſt carnem.) Locus quem reddit, eſt in epiſtola Iudæ cap. 1. Et dominationes deſpiciunt.) Græcis eſt δόξα, id eſt gloria. Verba trutinantem.) Alluſit ad illud Perſianum, quod dictum eſt in faſtuofum & arroganter ſua uerba promentem. Atq; exporrecto trutinantur uerba labello. Ad iura Apitiij.) Apitius nobilis eſt inter artiſices gulæ. Cuius meminit Plinius & Iuuenalis. Extant hodieq; Apitiij lucubrationes de condiendis cibis. Ad candidas ueſtes.) Olim pullis ueſtibus utebatur monachi: Nam candidis uti aulicum erat ac triumphale. Notat autem & Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum, Iouinianum, quod à monachorum inſtituto ad reliquos clericos deſciuiſſet. Quod ne fieret in ſuis, olim ſtatueraſt, ſed poſtea coactus, mutauit decretum, quod mallet languidum, quam extinctum: ut ipſe teſtatur in ſermone quondam ad populum de ſuis clericis. Paxami.) Et is fuit apud Græcos, quod Apitius apud Romanos. Scripſit libros de condiendis obſonijs, de tincturis, atque huiusmodi de rebus quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suida. Ad balneas.) Olim inſituri conuiuium prius utebantur balneo, uel calido, uel frigido. Ab his delitijs abſtinebant monachi. Ac fritillas.) Quidam habebant friticulas, uide num legendum ſit fritillos, ut intelligas alearum luſum, quanquam fritillum inuenio pro cibi genere friſo. Et olim friſa in delitijs erant, ſequitur enim de popinis. Ad mulſum & elaboratas.) Mulſum uinum eſt facticum, nempe melle dilutum, id quod olim mire in delitijs erat.

- C Carnes elaboratas arte appellat contusas, ut forberi quoque possint, non solum edī. Et purpuram eius coloris.) Hoc sane loco duo uerba, eius coloris, mihi uidentur superesse, fortassis addita ab interpretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat regna cœlorum, hoc est, summum bonum existimat purpura uestiri, nisi maus de cibo ostreorum accipere, quod paulo ante uentris meminit. Nam antiquitus ostreorum esus in luxu ponebatur, teste Iuuenale: Ostrea callebat primo deprehendere morsu. Atq; hic sensus hoc magis arridet, quod superius de candidis uestibus meminit, non de purpura. Porro purpura non solum colorem significat, uerum etiam ipsum piscem, e cuius succo purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalantam.) De hac puella proditum est in fabulis, quod inter plurimos præstanti uirtute iuuenes Calydonium aprum prima uulnerauerit, cuius amore postea captus est Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem Hieronymus Calydonium, quo distingueret à cæteris, quod plures inueniantur huius nominis. Harpalicen quoq;.) Hæc patrem à Getis captum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumine transmissō. Nam à celeritate cursus, nomen quoq; à Græcis inditum uidetur puellæ. Insignis poëta.) Vir tam sanctus ac doctus, ut honorifice citat Maronem, etiam in disputatione theologica. Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad hunc modum: Virginis os habitumq; gerens, ac uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threissa fatigat Harpalice, uolucrumq; fuga præuertitur Hebrum. Namq; humeris de more habilem suspenderat arcum, Venatrix, dederatq; comam diffundere uentis, Nuda genu nodoq; sinus collecta fluentis. Hæc ascripti, quod Hieronymus hypotyposin notarit, cum ait, describit. Volscorum Camilla.) Hæc uirago ductrix Volscorum, Turno duci Rutilorum aduersus Troianos auxilio fuit. Quam Vergilius undecimo Aeneidos libro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc desumpsit hemistichium, quod hic citat: O decus Italiæ uirgo. Chalcœcus.) Id cognomen inditum erat Palladi Spartanorum, siue quod ædem haberet æream, siue quod à Chalcidensibus fuerit extracta, χαλκός æs sonat, οἰκὸς domus. Non extat hæc historia apud ullum scriptorem, qui super sit quod sciam. Nec mirum, cum omnes ferme rerum scriptores perierint. Res autem ipsa satis liquet ex Hieronymi uerbis, cum publica peste laboraretur, & consulti uates respondissent, immolata uirgine placandam esse deorum iram, Chalcœcus ultro sese ad mortem obrulit. Simile quiddam legimus de filiabus Ericthei uirginibus, quarum duæ nempe Protogenia & Pandora, se pro liberanda ab hostibus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines appellant Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa Leo, forte legendum Philolai, aut aliud simile. Nam mihi quidem locus uidetur non uacare mendo. Iphigenia.) Filia fuit Agamemnonis, quam immolauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum classe, per uentos non liceret adire Troiam. Exstat super hæc Euripidis tragœdia, quam nos olim Latinam fecimus. Quid referam.) Nam & Vergilius Cumanam illam honoris causa uirginem appellat. Non ulla laborum o uirgo noua mi facies inopi naue surgit. Aeolici genere sermonis) Quinque feruntur sermonis species, quas Græci uocant διαλέκτες, Ionica, Dorica, Attica, Aeolica, & communis. Aeoles sua lingua pro θεοῖς dicunt εἰς. Porro θεοῖς consilium significat, quod illi forte uariant θεοῖς. Quandoquidem Aeolicum est e diphthongis alteram abijcere uocalem, & conduplicare consonantes immutabiles: Vnde pro θεοῖς εἰς εἰς dicunt illi, quod ita ferme sonat, quasi dicas diuini consilij. Succurrit hoc loco ridere Suidam, aut quisquis is fuit hominum uel deum, qui Sibyllam scripserit uocem esse Romanam. Cassandra.) Filia Priami quam urbe Troiana capta adamatam secum abduxit Agamemnon, eam Euripides phœbada uocat in Hecuba, quod uates esset Apollinis & futuri præcicia. Chrysin.) Lego Chrysein. Chryses sacerdos & uates erat Apollinis, cuius filiam Chryseidem habebat Agamemnon. Quam obrem iratus Apollo, pestem immisit in exercitum Græcorum, ut tandem suo malo coactus sit puellam restituere. Iunonis uirgines.) Cum ipsa maritum habeat, tamen à uirginibus quædam eius sacra peragi mos erat. Dianæ Tauricæ.) Nam huc raptam legimus Iphigeniam uirginem, & deæ eius loci in sacerdotem adoptatam. Huic sacrificabatur corporibus humanis. Vestæ.) Vestales uirgines Romæ instituit Numa, quæ primis decem annis discerēt ritus sacrificiorum, alteris exercebant, tertio decennio docerent. Quibus annis exactis permittebantur nubere, uerum præmonitæ nuptias fore inauspicatas. Has sacris & ceremonijs honorabiles fecit. Minutia.) Virgo uestalis, primum suspecta propter mundiorem iusto cultum: deinde insimulata apud pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset sacris abstinere familiamq; in potestate habere, facto indicio, uiua sub terram defossa est ad portam Collinam dextra uia strata. Loco nomen inditum ab incestu, camptus sceleratus. Ita Liuius Decadis primæ libro octauo. Eis de uia cedere.) Honoris causa de uia cedere, & hodie mos est, præsertim apud Italos. Claudia uirgo Vestalis.) Meminit huius historiae Titus Liuius Decadis tertiæ libro nono. Item Ouidius in fastis. Meminit & Valerius Maximus, libro octauo, capite de reis infamibus. Suetonius in duodecim Cæsaribus. Plinius in libro de uiris illustribus recenset ad hunc modum: Hannibale Italiam deuastante, ex responso librorum Sibyllinorum mater deum e Pessimonte accersita, cum aduerso Tyberi ueheretur, repente in alto stetit: & cum moueri uiribus nullis posset, ex libris cognitū est, castissimæ demum sceminæ manu moueri posse. Tum Claudia

- A Claudia uirgo Vestalis falsò incesti suspecta, deam orauit, ut si pudicam sciret, sequeretur: & zona imposta, nauim mouit, simulacrum matris deum aduexit, templum ædificauit Nafica, qui uir optimus iudicabatur. Lucani poetæ patruus.) Senecam intelligit Neronis præceptorem, cuius hæc de Claudia sententia est. Sentit autem hoc ipsum esse infelicitatis genus fuisse in uirgine, quod eguerit patrocínio numinis ad purgandam infaniam impudicitæ. Nam uestalem ita castam oportet esse, ut nec falsus rumor ullus de illa possit oriri. Virginem collocari ue.) De Erigone sentit, quæ inter leonem & libram habet locum, aristam manu gestans. Hanc quidam esse putant iusticiam, quæ offensa uitæ mortalium, postea se receperit in cælum. Magna iniuria.) Ironice dictum est. Siquidem ueteres illi qui fabularum inuolucris omnia contexerunt, huiusmodi monstris cælum expleuerunt. Nam est scorpium inter Zodiaci signa, à quo fingunt occisum Orionem. Est & Cætaurus, quem sagittarium uocant, quanquam est & alius centaurus. Chiron præceptor Achillis. Cancrum autem fingunt à lunone inter zodiaci signa collocatum, quod hic à mari progressus, Herculis cum hydra depugnantis pedem momorderit. Aegocerotem uocat, quem Latini appellat capricornum, ad Græce uocis imitationem. cuius enim capra dicitur & uicæ cornu. Porro numerus festiuitatis gratia commutatus est, cum horum animantium singula tantum sint in zodiaco. Contruferint.) Mira Emphasis in ipso uerbo. Nam contrudere est, cum locus deest, tamen insulcire quempiam, quod Græci uocant *ἄβυσσος*, quasi dicas consulcire. Indignum enim uidetur, cum uirgo locum habeat amplum, uxori aut marito nec inter monstra illa locum quantumuis angustum datum esse. Cum Phidonem necassent.) Meminit huius Herodotus in Eratone, indicans fuisse tyrannum Argiuorum, & Græcorum omnium insolentissimum appellans, à quo mensuras & pondera reperta tradit Eusebius. Verum hoc loco magis apparet ciuem quempiam fuisse Atheniensem, eum opinor, qui nauale fabricatus est mille capax nauium. Celebratissima historia est, Athenienses ab Euagora Lacedæmoniorum duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepisse, qui Alcibiade ac Theramene interfecto, omnia cædis ac uolentia miscuerunt, quos deinde Thrasýbulus sustulit. Vide lector, num forte legendum sit Philonem non Phidonem. Nam huius meminit Plutarchus in uita Syllæ qui armamentarium Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areopagitarum.) Lamiam belum appellat, quod circa Lamiam urbem gestum sit, ea est in Thessalia. Spartiata & Messenij.) Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum pertinentem. Aristocles Orchomeni tyrannus.) Orchomenum Bœotia pars est. Aristomenes Messenius.) Hic dux Messeniorum diu Lacedæmoniorum hostium uictoriam remoratus est. Scedasi filia.) Est apud Plutarchum in amatorijs narrationibus. Scedasus quidam pauper ac probus habitabat in Leuciris. Bi duæ fuerunt filia. In harum amorem exarserant duo Spartani iuuenes, à Scedaso hospitio excepti, uerum pudore cohibiti sunt, ne quid in eas molirentur. At eodem redeuntes absente iam Scedaso à filiabus nihilominus excepti sunt, ceu noti iam hospites. At illi uim inferunt puellis, quas cum conspicerent non passuras eam contumeliam inultam, interfectas ambas in puteum conijciunt. Patet cum frustra magistratus Ephoros atq; item reges ad ultionem sollicitasset, sibi mortem consciiuit. Qua quidem ex re grauissima clades accidit Lacedæmonijs. Quod autem ait Hieronymus in Leuciris Bœotia, ad loci situm explicandum est dictum, & ad historiae fidem pertinet, nam Leucitra uicus est Thespiensis. Porro Thespia Bœotia pars est. Sciolus quispiam pro Leuciris mutarat lecturis. Deinde quod ait: Quo ore laudata, significat hanc rem summis laudibus ab eloquentissimis scriptoribus fuisse celebratam. Quod autem nonnihil uariat Hieronymus à Plutarcho, nil mirum est, quandoquidem ne de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores. Et Locridas uirgines non tacere.) Locri populi sunt Italiae ex Græcis tamen oriundi. Apud hos mos erat, ut quotannis uirgines aliquot religionis causa mitterentur ad Troiam. Porro tam longum iter, & religionis prætextus, solet alijs labendi dare occasionem. Septem Milesias uirgines.) Olim Gallorum gens, non Italiam modo, uerumetiam Græciã peruasit, unde & Gallatarum & Gallogræciæ uocabula. Nicanor uictis Thebis.) Rem ipse diuus Hieronymus clarius explicat, quàm ut sit aliter explicanda. Tantum lector annota Emphasis & auxesin, ex contentione contrariorum. Qui tam potentem uicit ac subuertit urbem, & tam multos uiros superauit, ab una uirgine superatus est: Porro Nicanor hic præfectus fuit Alexandri, cuius mentionem facit libro secundo. Budda.) Gymnosophista, philosophorum est genus apud Indos, de quo mira produntur apud autores. Horum origo refertur ad Buddam quendam, quem ob sapientia miraculum, fingunt prodigioso more natum. Mineruam.) Est in fabulis Mineruam, quæ eadem Pallas, è cerebro Iouis natam fuisse, cui deæ placuit perpetua uirginitas. Et Bacchum.) Hunc bis natum fingunt, primum è matre, quanquam nondum perfectò foetu, deinde rursus è femore Iouis. Doctissima Græcia.) Addidit honorificum epitheton, ut ostendat hæc à doctissimis uiris, non temere fuisse conficta. Perictionem.) Hæc fabula celebris fuit apud Græcos, Aristonem Platonis, ut putant, patrem frustra conatum congregi cum Perictione sponsa, cum esset formosissima, quod in somnijs uidisset Apollinem cum ea coeuntem. Proinde abstinuit ab uxore, quoad pareret Platonem, ex Apolline scilicet conceptum. Ita Laërtius, citans eosdem autores, quos

- C hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.) Socraticum appellat, ut distinguat ab historiogra-
 pho. Huic tribuit Syllogismi qui cornutus dicitur inuentionem, & Chronius per contumeliam dic-
 ctus est, quod in conuiuio propositis ab alio quodam quaestunculis, non potuit ex tempore respon-
 dere. Secta fuit Stoica. Philo Carneadis magister.) Et hoc addidit ut distingueret a Philone Lu-
 daeo. Ex Illia uirgine.) Haec eadem & Rhea Syluia uocatur, Numitoris filia. Eam Amulius per ho-
 noris speciem, uirginem Vestalem legit, quo perpetua uirginitate spem partus adimeret fratri, cuius
 regnum occuparat. Verum haec cum incerto patre concepisset, finxerunt ex Marte grauidam factam,
 Autorem autem urbis Romulum uocat, qui Romam condidit & eius gentis princeps fuit. At dicit
 quispiam, quid haec fabulosa ad uirginitatis commendationem? Plurimum haud dubie. Nam ut maxi-
 me conficta sint, tamen in hoc conficta sunt a doctis, ut excellentiam uiroorum aut mulierum, huius-
 modi natiuitate illustrarent. Vnde consequitur, ethnicos quoque nescio quid magnum ac diuinum tri-
 buisse uirginitati, alioqui non ista ficturos. Dido soror Pigmaleonis.) Reliqua nota sunt ex Aeneide
 45 de Maronis. Illud unum annotandum, Hieronymum hic in eadem esse opinione, in qua fuit Macro-
 bius, qui in quinto Saturnalium libro, testatur hanc historiae partem de amore Aeneae a Vergilio
 fuisse confictam. Nam illam sibi manus iniectisse, ne pateretur damnum pudoris, & diuus Augustinus
 in Confessionum libris, indicat adeo non fuisse uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas,
 feculis quoque fuerint disincti. Et eadem urbs.) Mira arguitur; per transitionem, exempla duarum
 foeminarum connexuit. Nam Hasdrubalis.) Hunc deuicit Scipio, quanquam hoc quoque aliquan-
 to secius refert Valerius Maximus libro rerum memorabilium tertio, capite secundo. Nempe Car-
 thagine capta uxorem Hasdrubalis indignatam, quod is soli sibi uitam impetrasset, neglecta uxoris
 ac liberorum incolumitate, sese cum tribus filijs in ignem coniecisset, sed prius exprobrata uiro impie-
 tate. Nicerati coniugem.) Hos triginta tyrannos Lyfander Lacedaemoniorum dux imposuerat
 Atheniensibus, multaque & flagitiose & crudeliter patrauit in ciues Athenienses. Eo insolentiae uene-
 rat, ut propemodum diuinos honores sibi uindicaret, Choceryli & Antilochi uersibus decantari gau-
 debat, ea per Niceratum Heracleoten, & Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc,
 ni fallor, Hieronymus iniuriam uiri uocat, quod tyranno tam abiecte cogeretur adulari. Meminit
 46 Plutarchus in Lyfandri uita. Artemisia quoque.) Mausolus rex fuit Cariae, unde Mausoleum uoca-
 tum illius monumentum, quod operis, opera quatuor summorum artificum fuit extractum, tanto
 sumptu tantoque apparatu, ut inter septem orbis miracula fuerit commemoratum. Illa sic uirum etiam
 D extinctum adamauit, ut iuxta quosdam dolore contabuerit, iuxta alios mariti cineres, potui asper-
 sos imberit, ceu uituum mariti sepulchrum factum. Meminit praeter alios Valerius libro quarto.
 Teuta Illyricorum regina.) Hanc Iulius Florus in Epitomis Teusam appellat. Illyrici, inquit, siue
 Liburnij sub extremis alpium radicibus agunt, inter Arsam Tyriumque flumen longissima per tota
 Adriatici maris littora fusi. Hi regnante Teusa muliere populationibus non contenti, licentiae scelus
 addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quae deliquerant iure agentes, ne gladio quidem, sed ut
 uictimas securi percipiunt, praefectos nauium igne comburunt, idque quo indignus foret, mulier im-
 perabat. Indi ut omnes.) Attingit & hanc historiam Valerius Maximus libro secundo cap. de insti-
 tutis: Protrahe, inquit, in medium Cymbricam audaciam, adijce Celtibericam fidem, iunge animos-
 sam Thraciae sapientiam, annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callide quaesitam rationem. Indi-
 co tamen rogo nihil eorum praeferes, quem uxoris pietas in modum genialis thori, propinqua mor-
 tis secura conscendit. Alcibiades ille Socraticus.) Non quod esset philosophiae professor, sed quod
 Socratis & auditor fuisset & amicus: Is incitante Critia, & iubentibus Lacedaemoniorum literis, au-
 tore Lyfandro per Pharnabazum Phrygiae praefectum, ad quem in periculo confugerat, huius ope-
 ra ad Artaxersem Persarum regem perrecturus, interfectus est. Huic cum insepultum cadauer relin-
 queretur, capite uidelicet ad Lyfandrum perlato, Amanda concubina satis magnificum pro suis sa-
 47 cultatibus sepulchrum extruxit, ut refert in huius uita Plutarchus. Suffocato caput.) Plutarchus
 narrat eum iaculis procul fuisse confossum. Hieronymus eos sequitur autores quibus placet Alcibia-
 dem, non a Pharnabazi militibus interemptum, sed ab alijs quibusdam, qui illum cum sua sorore cu-
 bantem deprehenderunt. Regulis Sidon.) Quondam opulentissima fuit urbs Phoenices, quem-
 admodum & Tyrus, postea dicta Stratonis turris, quod ab hoc esset instaurata. Extorsit acinacem
 e manu.) Acinaces genus est gladij Persici, ipsa quoque uox eiusdem uidetur esse gentis, cuius est res.
 Utitur hac uoce Horatius in Odis & Lucianus in Toxaride. Post uirginalia foedera.) Quod illi
 uirgo nupsisset, & ob hoc a secundis nuptijs abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.)
 Maioris addidit quod duo fuerint Cyri, Maior Cambyse & Mandanes filius Astyagis nepos, Mi-
 nor Darij filius Artaxerxis nepos. Res narratur apud Xenophontem plurimis uerbis libro septimo.
 Panthea quaedam habebatur apud Cyrum captiua, ea impetrauit ut uiro remitteretur: Remissa in-
 duit eum armis magnificis quae ex suo mundo parauerat, adhortans ut Cyro a quo benigne fuisset
 habita, se praerberet fidum amicum. Is in bello perijt: illa diu complexa defuncti cadauer, spadones ius-
 sit fecedere: uni nutrici mandat, ut se mortuam eodem cum uiro linteo tegetet. Deinde ad tacto in pe-
 ctus gla

- A ctus gladio, capite reclinato in uiri pectus, mortua est. Quod ubi conspexere tres spadones, & ipsi sibi necem conciuerunt, eodem in loco in quem iussi fuerant abire. Meminit Panthea & Philostratus Græcus in imaginibus. Iustam causam.) Candaules siue Myrsilus Sardiū tyrānus, uxorem Gygi amico nudam ostendit, sed ita ut illa non sentiret se conspici. Quod ubi illa sensisset, indignata marito, Gygen accersit, proponens, ut e duobus alterum eligat, aut pereat ipse, aut occiso marito regnum suscipiat. Hic igitur insidijs adortus Candaulem, obruncat & regnū occupat. Narrat Herodotus lib. 1. Rhodogunæ.) Et huius foeminae meminit Philostratus in imaginibus. Alcestis.) Admeti regis uxor, apud hunc quoniam benigne habitus est Apollo, impetrauit illi à fatis, ut mortem effugeret. Nam fatalis dies iam aderat, si reperisset qui pro se mori uellet. Cum nullum inueniret huius functionis uicarium, sola uxor mariti uitam sua morte redemit. Extat super hac re Euripidis tragœdia. Penelopes pudicitia.) Penelope fuit uxor Vlyssis inter exempla pudicitiae commemorata. Nam ea mariti absentis reditum, uiginti annos expectauit, nec ab ullis procis ad secundas nuptias perpelli potuit. Eleganter autē dixit carmen est, pro argumento carminis. Siquidē in Odyssæa nihil ferè tractat Homerus, nisi quibus factatus casibus Vlysses, ad Penelopen suam reuersus sit. (Maculam corporis.) Quod animus esset incorruptus, & per uim stuprata, corpore duntaxat uitatio fuerit stuprata. Historiam recenset Lilius, & Valerius lib. 6. cap. 1. Duellius.) Gn. Duellius imperator electus aduersus Carthaginenses, iniectis in hostium naues manibus, uictoriam reportauit, ac primus delectus aduersus storia Romæ triumphum egit. Quin & illud honoris additum, ut solus prælucente tæda, & præcinente tibicine rediret à cœna. Porro quod hic narrat de Duellio & Bilia, Plutarchus alijs accommodat. Meminit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia Catonis.) Imò Plutarchus tradit Martiam secundam Catonis Vticensis uxorem fuisse. Portiam autē filiam quæ Bibulo nupsit ab Hortensio petitā in matrimonium, cæterum id Catonem recusasse. Verū in hac parte diuersa feruntur de Catone, quem admodum testatur & Plutarchus. Vnde nō mirum si quam Hieronymus Portiam appellat, hic Martiam uocat. Non oculis, sed digitis.) Oculis forma perspicitur: Digitis numeratur pecunia. Hoc est illud Iuuenalis: Prostinus ad censum, de moribus ultima fiet Quæstio. Optima sanè res.) Per Iro-niam accipiedum est. Martiam Cato nō uirginem.) Quod ante nupsisset alteri. Inter Hortensium Catonemq;.) Hortensius cupiens cum Catone summā contrahere necessitudinē, Portiam ut diximus Bibulo nuptam, tantisper uxorem postulauit, donec ex ea sobolem susciperet. Id cum nō impetraret, B palam cœpit ipsius uxorem usurariam petere, quandoquidē ipse iam non daret operam liberis & mulier adhuc esset idonea ferendo utero: id impetrauit, sed assentiente patre. Deinde ubi peperisset Hortensio, ad Catonem est reuersa, nimirum hoc erat inter duos maritos discurre. Portia sine Bruto non potuit.) Hæc ubi uidit maritum Brutum secum agitate de consciscenda sibi morte, tonforio gladio sibi sponte manum pupugit: id ubi ille sensisset, dixissetq;, cur tōfori suas partes præripis? Imò, inquit, periculum facere uolui, quā æquo animo tecum latura sim mortē, si tu perliteris in proposito moriendi. Tandem extincto marito, cum obseruaretur à familiaribus, amotis gladijs, ardentis ex igni fauillas plenis hausit faucibus, atq; ita secuta maritum est. Anniam.) Recenset aliquod matronarum
- 51 Apophthegmata. Portia minor.) Apparet Catonem duas habuisse filias nomine Portias, quantq; de nominibus uariant Historici. Valeria Messallarum soror.) Duo fuerunt Messallæ, maior & minor. Id autē adiunxit, ut hanc distingueret à Valeria Publicolæ filia. Quantq; de Valeria longe diuersa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.) Nam efferrī proprie dicebātur, qui ad sepulturā deportabantur, quod olim extra portam cadauera sepeliri mos fuerit. Lecticæ & effeda.) In lecticis accumbebāt, aut etiam uectabantur nobiles matronæ. Effedum uehiculi genus, uox autē ipsa Britanica est, quanquam usurpata iam Latinis. Illa ornatior procedit.) Hæc ob *μακροσφύ* sunt gratiora. Nec cum sarcina.) Sarcinam uocat ipsam uoxorem cum sua pompa. Vtus est autē duobus dilemmatis, sed tectus. Explicuisset ad hunc modum: Si domi relinquitur illa, offenditur: sin adducitur, grauis est sua pompa. Item si pauper est, grauaris sumptus: si diues, non fers superbiam fastidium. Vocanda domina.) Notat & hoc Epictetus, quod uiri uxoribus coitus gratia adulantur, dominas eas appellantes, atq; ita superbiam docent ipsi. Celebrandus natalis.) Id olim in honorem amicorum aut potentum fieri cōsueuit. Iurādum per salutem illius.) Ita Vergilius: Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat. Et in Pandectis puniuntur, qui per principis genium iurassent. Et gerula.) Id est baiula, quæ gestasset infantulam. Et patrimus.) Patrimi dicuntur quorum patres adhuc in uitis sunt, ut Matrīmi quorum matres adhuc supersunt. At hic uidetur uulgato more patrimus appellare, quem Dionysius uocat susceptorem, uulgus compatrem. Et alumnus.) Incertum an de nutricio dicat, an de alio quopiam, quem alendum ipsa susceperit. Adoptant enim mulieres nonnunq; adulescentulos benignitatis specie tanquam alendos, de quo alās Hieronymus. Et formosus assecla.) Assecla dicitur ab affectando, qui officij causa deducit. Hic mos durat & hodie Neapoli, ut nobiles foeminae aliquot habeant iuuenes elegantes ac festiuos qui comitentur, horum manibus fulcitur innitens delicatula matrona. Porro non sine emphasi addidit formosus, quod ea res bis molesta sit marito, & ob sumptum & zelotypiam. Procurator calamistratus.) Procurator, qui res alienas administrat.

- C frat, & hoc prætectu mulieres adducunt adulteros. Nam calamistrati dicuntur, qui candenti acu crispant capillos. Et in longâ securam.) Notat & Iuuenalis quasdam matronas quas eunuchi imberbes ac mollia tantum oscula delectent. Longam uocat libidinem, quod hoc hominum genus semper pruriat: securâ, quod periculum nō sit, ne quid illinc nascatur. Spado.) Nam proprie Spadones dicuntur qui uti castrati sunt, à uerbo Græco *σπάδος*, quod his testes euellerentur. Nam eunuchus potest & natura esse. Si totam ei.) Rursum est usus dilemmate. Cōsuleris.) Id est prospexeris & caueris tibi. Si aliquid tuo.) Ludit crebris dilemmatis, & quidē elegātissime. Et illa uere.) Iuxta illud Ouidianum: Quæ quia non licuit non facit, illa facit. Difficile est cur.) Est dilemma Theophrasti, quæ paulopost clarat, quo probare nititur non esse ducendam uxorem. Quamq̃ reprehenditur ab Aulo Gellio in noctibus Atticis. Est enim & stata forma, quam uocant uxoriâ, nec obnoxia amoribus multorū, neq̃ molesta uiro. Et uernulæ.) Hæc uocem restituiimus in prima epistola ad Heliodorum. Vernulæ sunt serui domi tuæ nati, hi propemodum filiorum instar erāt. Imputat lachrymas.) Tantū flet uxor, nihil subleuat, & hoc ipsū imputat marito uelut officium, cum oblit etiā ægrotanti. Et hæreditatis spe.) Illiuriam uocat sumptus immodicos uxoris, quibus exhaurit & exedit maritum. Hos ille tollerat, sperans futurū, ut illa mortua lucrificiat dotem. Nam sunt qui nō in aliud ducant uxores. Sollicitudinem iactans.) Cum festiuis sermonibus aliq̃ subleuent & erigant ægrotantis animā, illa molestis ac putridis fabulis morbum exasperat, & miserum adducit in desperationem uitæ. Rara auis est.) Prouerbialiter dici solet de re qua uis inuentu rara, ductum à spectaculis Romanorum, in quæ solēt populo aues peregrinæ exhiberi. Ita Persius: Si forte quid aptius exit: Quando hæc rara auis est. Habet enim secum.) Quod horum memoriā in animo semper circunferat. Ita Scipio dicere solebat, se nunq̃ minus esse solum, quam cum solus esset. Vel nomen nost.) Nam olim parētum nomina transibant ad liberos, ut Cicero filius, & Tullia filia Ciceronis. Non statim.) Non perpetuo siue semper: Nam aliquoties usurpant alia nomina. Quod si maxime referat, nullū est uocabulū non cōmune plurimis. Occupaturus.) Nempe priusquam fiant Christiani. Mosen & Samuelē.) Moses instituit Aaron & filios illius, non suos. Deinde moriens, Iosue uoluit successorem, non filios. Samuel autem abdicatis filiis suis, qui illo iam sene administrabāt rem populī, Saul unxit regem. Ab Hircio.) Hic cōsul fuit collega Pansæ. Repudium Terentiæ.) Ad hanc multa scripsit in exilio, uerum reuersus repudiavit. Repudiatam duxit Sallustius, ut ex ea Ciceronis arcana cognosceret. Per quosdam grad.) Nam & Sallustius orator fuit, sed inferior Cicerone, & hoc rursum inferior Messalla, ita ueluti paulatim deo luta est. Socrates Xanthippen.) Plato quoq̃ in Dialogis indicat Socratem fuisse ridicula corporis specie. Vnde Alcibiades illum, silenī & satyris cōfert in Symposio. Dicere solitus est, cum plures horretarentur ut Xanthippen repudiaret, imō ab hac domi disce tolerantiam, qua mihi foris opus est. Et Alcibiadi demirāti, quod talem ferret uxorem. Jam his, inquit, assueui. Num tu domi toleras anserum clamorem: Cumq̃ ille respondiſset, at mihi domi anseres ponunt oua. Et hæc, inquit, mihi ponit oua. Ad hæc, cum die quadam haberet conuiuiam philosophum, & in longum progressa disputatione, cōmota uxor mensam subuertisset, abire paranti conuiuiæ: Mane mane, inquit: Quid nouæ rei accidit? Nunquam ne domi tuæ gallina subuolans cyathos subuertit? Restitisset.) Non quod repugnaret uxori, sed quod ibi substitisset, nec abisset: à restādo non à resistendo. Syllæ Felicis.) Nam id cognominis sibi usurpauit infelix. Siquidem plures habuit uxores, primum Ceciliam Metelli pontificis maximī filiam, Deinde Aeliam. Tertio loco Celiā, paulopost Metellam, quam uehementer adamauit, sed tamen morientem repudiavit. Et quia nouissimi.) Ad eundem modum Iuuenalis: Deducus ille domus sciet ultimus. Athenis catabatur.) Refert enim Plutarchus, cum obsideret urbem Atheniensem, Græcos de muris conuicia quædam id Metellam uxorem huius iactitasse: qua re prouocatus, crudelius exercuerit suam uictoriam. Gn. Pompeio.) Rebus aduersus Mithridatem & in pleuraque Asia felicissime gestis, cum Italiā repeteret, de uxoris infamia certior factus est, moxq̃ eam repudiavit, nec usquam repudiij causam fassus est. Testis Plutarchus in huius uita. Pontici spado.) Eunuchi Asiatici. Nam Pontus Asiæ pars est. Mos autem huic genti uxoris eunuchos addere putatitæ custodes. Incertum est autem, an hoc & quod sequitur: Mithridaticæ ambiebat cateruæ, hunc habeat sensum: eunuchos & milites Asiaticos ambisse & affectasse concubitum Mutiæ, an illam more barbarico his custodibus cinctam, tamen impudicam fuisse. Scientem pati.) Et ob id non audebant indicare, ne quid offenderent. Totius orbis.) Nam maximā orbis partem subegerat. M. Cæto Cenforius.) Cenforius dictus est maior, ob censuram seuerius gestam. Plutarchus prodidit huic ductam uxorem genere magis quam diuitijs commendatam, in quam tamen comiter se gesserit, nec admirabatur laudatam illam Socratis patientiam, qui Xanthippen morosam, & filios immorigeros pertulisset. Sed haud scio, an hæc fuerit Salonij scribæ filia, quam Cato iam admodum senex, puellam duxit uxorem, non sine infamia. Violentam impotentem.) Nonnulli codices habebāt, uiolentam. Et pro impotentem, quod non intelligerent, mutarant mentis impotem, ipsi mentis impotes. Impotentes enim uocamus qui animo suo non temperant, sed quicquid libuerit id pertinaciter urgent. Catonī superbam.) In quem nec uiri solent audere. Tantis erat hominis rigor & autoritas. Philippum

A Philppum regem.) Is fuit Alexandri Magni pater, uir ciuili ingenij, multoq; quam filius fuit moderatior. Duxerat autem Olympiadam uxorem, quam adamatam adolescens sibi iunxerat, medio: cri sicut uidetur, fortuna Versu tragico consolatus est.) Apparet uersum Tragicum hic ascriptum fuisse. Totæ Euripidis Tragœdiæ.) Hic Tragœdiarum scriptor, olim dictus est *μισογυνικῆς*, id est, osor mulierum. Duxit duas uxores, Chærinam Mnefilochi filiam, ex qua duos sustulit filios, deinde repudiauit. Deinde ducta altera cum hanc quoq; comperisset impudicam, & ipsam repudiauit. Hinc opinor odium in omnes, quod duas expertus, utrâq; malâ comperisset. Huius Tragœdiæ plenæ sunt conuiciorû in fœmînas, quanquam id quidē habet cum Hesiodo commune. Et Hermonie loquitur.) Carmen est in Euripidîs Andromacha, etiam si Hieronymus sententiam magis reddidit quam uerba. Nam Hermione persuasa à ceteris mulieribus nupsit Neoptolemo, cum is haberet uxorem Andromacham, id indignans illius frater Orestes, loquitur ad hunc modum, *πῶς οὐ τὰς αἰετὶς ἐξ ἡμῶν μάστανε*, id est, quomodo igitur hæc ut dixerit aliquis peccasti? Illa respondet in hunc modum, *καὶ ὧν γυναικῶν εἶσοδοὶ ματωμέναι, εἰ μοὶ λέγεσθαι τὸν δὲ χαλκῶσαν λέγεις*, id est, malarum mulierum ingressus me perdidit, quæ mihi loquentes hos blandè persuaserunt sermones. In Lepti.) Leptis oppidulum est Africae, cuius meminit & Pomponius Mela. Consulto ambigue extulit.) Ut significare esse tuum odium, & utriusq; par. Nam & focus inuisæ sunt nuribus, & nurus focibus. Locustus est in Ecyra Terentiana. Legimus quædam.) Apparet Hieronymo cum hæc scriberet, non succurrissè nomen. Nam id quidem proditum est de Paulo Aemyllo, qui Papyriam Mnasonis uiri consularis filiam, cum qua diu uixerat, & ex qua Maximum illum susceperat Scipionem, tandem repudiauit. Nec unquam adduci potuit, ut diuortij causam æderet. Hunc cum rogarent amici, quid illum offendisset in ea fœmina, dicerentq;: An non formosa est, an non fœcunda, an non nobilis, an non casta? Ille porrecto pede uidetis, inquit, hunc calceum, nōne nouus est? nōne bellus? Atqui nemo uestrum sentit, qua parte pedem meum torqueat. Scribit Herodotus.) Verba sunt Gygis apud Herodotum lib. primo, dissuadere conantis Candauli, ne sibi nudam uxorem ostenderet, *εὐα δὲ χιτῶν ἐκδυσολύει*, *σάωνδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γλυκί*, id est, una cum exuta tunica, simul & pudorem exiit mulier. Et nos ster comicus.) Sic apud Terentium Mitio: Et quod fortunatum isti putant, uxorem duxi nunquã, Pasiphaë.) Ea fuit uxor Minois tyranni Cretensis, quam poëtæ fingunt adamasse taurum, ex cuius concubitu natus sit Minotaurus. Clytemnestram.) Vxorem Agamemnonis, quæ dū ille beligeratur apud Troiam, Aegisthum adulterum adduxit, & huius adiuta ope, maritum reuersum occidit. Eriphyllam.) Hæc uxor fuit Amphiarî auguris, qui cum detrectaret ad obsidionem Thebanæ ciuitatis proficisci, quod præciret se illic periturum, & ob id abdidisset sese, monili quodam eleganti conducta est, ut maritum proderet. Ille ad bellum protractus perijt. Quicquid Tragœdiæ tument, non sine Emphasi dictum est: tument, pro narrant; indicauit enim tragicorum grandiloquentiam. Vxorum pellicumq;.) Hoc dictum est propter Medæam, quæ filios occidit, & puellam quam Iason ducere parabat. Et propter Clytemnestram, quæ ob Cassandra adductam occidit maritum, propter Helenam &c. Armantur parentum.) Hoc ad Medæam pertinet ut diximus. Nefandæ.) Hoc ad Thyestem pertinet, cui frater Atreus ob stupratam uxorem, treis filios epulandos apposuit. Extat hoc argumento Senecæ tragœdia. Vnius mulierculæ.) Helenam sentit. Porrò Troia in Asia est, Græcia in Europa. Quasdam repudiatas.) Iuuenalis: Sic sunt octo mariti; Quinq; per autumnos. Vterq; maritus.) Et qui repudiauit, & cui repudiata nupsit. Epicurus uoluptatis assertor.) Cum laudandus fuerit magis quem citat autorem, tamen non sine consilio additum est, uoluptatis assertor. Adeo res est misera matrimonium, ut nec Epicuro placuerit, qui finem bonorum constituerit in uoluptate, & tamen uulgius hominum uoluptatis gratia potissimum ducit uxorem. Metrodorus Leontium.) Hic Metrodorus certissimus amicus Epicuri & diuturnus auditor, cui moriens filios suos commendauit. Haud scio, an hæc fuerit Leontium meretricula, quæ scripserit aduersus Theophrastum. Laërtius indicat Leontium meretriculam Atheniensem à Metrodoro pellicem ascitam. Ne Iouem Gamelium.) Iupiter apud Græcos multis cognomentis uariatur, uocatur *μειλίχης*, quem offendi putant, si quis supplicè reñciat: *ἐπιφίλιος*, ad quē hospitij religio pertineat: *φίλιος*, cui cura sit seruandæ amicitia; *γαμήλιος*, cui cura sit nuptiarû; *γάμος* enim Græcis matrimonium sonat: *γενετήλιος*, ad quem pertineat cura gignendorum liberorû. Statorem Iouem.) Allusit ad historiam quam prodidit Titus Liuius lib. i. Romulus pugnans aduersus Sabinos, cū uideret altero à ductibus occiso, nempe Hostio, Romanorum aciem inclinari, Ioui statorem uouit se templū extructurum, si fugientem militem inhibuisset. Deinde quasi certus, preces auditas à Ioue, cohortatus est suos, ut intrepido animo redirent in hostem, Iouem polliceri uictoriam, pugnatū est feliciter. Hoc loco quidam insulsiissime notant ditium Hieronymum uirum tãto q; ipsi sunt doctiorem, quasi putarint Iouem statorem à stando dictū, non à sistendo, propterea quod subiicit, qui libenter sederit. At non intelligunt illum per iocum alludere ad uocem standi. Quod si uox ipsa quenquam comouet, is timebit ne statorem offendat, qui plerunq; sedere gaudeat, cū à stando uideatur habere nomen. Ad hæc cū sisto significet idem quod stare facio, non dicetur proprie sisti, qui subsederit, sed qui ante fugiens stare cœperit.

- C Offendit igitur non solum qui non feterit, uerum etiam qui fedit. Verum locus fit argutior ob ineptiam superstitionis, si quis inani uocula commoueatur. Pudet me, simulque piget istiusmodi rabularum, qui non uereantur tanto supercilio censere uirum, ut omitamus sanctimoniam, in finitis partibus eruditio-rem, indigni profecto, qui Hieronymo matulam porrigant. Scripserunt Aristoteles, Huius operis non meminit Laertius, nisi forte sentit de economicis, ubi tradidit officia maritorum & uxorum. Et Plutarchus. Extat hic liber inscriptus, γαμικά πρῶτα. Et noster Seneca. Nostrium uocat, quia Latinus. Hoc opus intercidit, quemadmodum & illud de superstitione, ex quo nonnulla retulit Augustinus in opere de ciuitate dei: item de terrae motu, quod ipse commemorat in naturalibus quaestionibus. Tota amoris infectatio. Locus est in Phaedro Platonis, ubi Socrates corrigit orationem Lyfiae, qui suaserit utiliores esse non amantes quam amates. At ille distinguit inhonestum amorem ab honesto, illius incommoda, huius comoda commemorans. Xystus in sententijs. Versus est Xysti Pythagorici γυναικογίσις, cuius extant fragmenta quaedam. Alterius tacta. Nam & illud amatorium. Ita Paris: Et qua tu biberas hac ego parte bibi. Liberos tollere. Tollere dixit pro educare. Non perdat filios. Quod mulieres aliquoties, si coeant a conceptu, abortiunt. In eadem sententia fuit diuus Augustinus, maritos a conceptu abstinere debere a suis uxoribus, ut referunt in decretis.
- 64 Amatores. Amator est concubinae. Adulterijs cohaeserunt. Quod rem habuerunt cum ea quam postea ducunt uxorem. Rem improba. Id est impudentem. Impudentissimum enim, illi ab uxore requirere pudicitiam, quam ante matrimonium docuit esse impudicam. Lenocinium libidinis. Lenocinium uocat, quicquid aliqua uoluptate pellicit. Quorum in nomen. Senus est: Quosdam pauperes, ut effugiant poenam quam leges irrogabant ciuibus, qui non duxissent uxores, aliquoties diuites matronas accipere, quibus serui sint potius quam mariti, tanquam dote conducti ut coeant. His non nubunt mulier, sed ipsi nubunt mulieri. Talis inducitur Chremes in phormione Terentiana. Deformem redimit. Incertum an a redimendo, an a redimendo. Redimere pensare est. Redimere, ornare. Aut igitur intellige pudicitia quasi tegi conuestitioque deformitatem mulieris, aut pensari damnorum forma, dote pudicitiae. Bruto aquauit. Ille tyrannum expulit, uerum ne pateretur indignam seruitutem, a Lucretia didicit, quae mortem praetulit impudicitiae. Est autem ingens contumelia uxori ab alieno corpore pollui. Cornelia Graccho. Cornelia Tiberij Gracchi uxor, insigni pudicitia, quam sic amaui maritus, ut illius uitam suam praetulerit, ex anguibus duobus occiso mare. Portia alteri Bruto. Nam qui Tarquinium expulit, Iunius Brutus dicitur: Portia maritus, Decius Brutus, de quo superius facta est mentio. Tanaquil. Uxor Tarquinij prisci regis Romani, miro in uirum amore, ut cui uulnerato omnem admouerit curam quo reuiuisceret. Populum ingenio suo cohibuit, ac Seruium licet ex ancilla natum substituit, mortis mariti uindictam, si mori contigisset. Refert Liuius primae Decadis lib. 7. Theano. Multae fuerunt huius nominis, eruditae mulieres. Verum opinor hic signari eam quam quidam putant Pythagorae fuisse uxorem. Meminit huius Lucianus in imaginibus. Extant aliquot epistolae huius nomine. Cleobulina. Haec gente Lindia fuit, filia Cleobuli philosophi qui inter septem sapientes refertur, cuius mulieris opera quondam celebrabantur, ut testatur Suidas. Gorgunte. De hac nihil adhuc compertum legi, uerum apparet & hanc unam fuisse ex eruditissimum numero mulierum. Timoclam. Huius meminit Plutarchus inter claras mulieres, soror erat laudatissimi uiri Theagenis Thebani, qui apud Cherontam pro totius Graeciae salute fortiter pugnas occubuit. At ubi Thebas cepisset Alexander, & milites alius alio per urbem populabundi discurrebant, quidam Thracum equitum praefectus in Timoclae aedes irrupit. Iam multo cibo potuque ferocis, non ueritus est nobilem & pudicam mulierem de concubitu sollicitare, ac coniugium etiam pollicitus, expiscari nititur, si quid opum reconditum haberet. Illa simulans se assentiri, ducit hominem in hortum, femotis arboribus, mentiens in puteo quodam sicco magnam pecuniarum usum abditam esse: credit barbarus, occluditur ostium horti, tollitur operculum putei, descendit in puteum. At illa adiuuantibus perdissequis hominem saxo ex summo deiecit puteo, obruit. Alexander ubi cognouit factum, mulieris uirtutem admiratus, & impunitate donat Timoclam, & omnes illi consanguinitate coniunctos immunes esse iubet. Claudias atque Cornelias. Festiuitatis gratia mutauit numerum. De Claudia uirgine Vestali, de Cornelia matre Gracchorum iam dictum est. Fortunae muliebris. Fortuna Romanae & in Italia non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, Fortuna praenestina, & Fortuna muliebris, cui templum dicatum, & cognomen additum, ob rem publicam mulierum beneficio adiutam. Etenim cum Coriolanus exul Volscis hostibus adiunxisset sese, atque ita immineret, ut actum uideretur de Romanis, Veturia mater, & Volumnia uxor duos complexa filios, una cum ingenti mulierum agmine uenit in hostium castra, & mater autoritate, uxor & liberi blanditijs, Coriolani flexere animum, effeceruntque, ut exercitum ex agro Romano, deduceret. Populus Romanus huius officij memor, templum Fortunae muliebris statuerunt, dicaruntque. Auctor Liuius, libro ab urbe condita secundo. Nullum flaminem. Flamen genus est sacerdotij apud Romanos. Hierophantas. Ἱεροφάντης, Graecis dicitur aedituus, nonnunquam pro sacrificio accipitur, inde dicitur, uel quod ostendat sacra, uel quod uelcatur sacris.

A

Appendix Scholiorum primi aduersus Iovinianum libri.

Inter omnia quæ solet obseruare mortalium superstitio, nullam ego auem, nec præpetem, nec osci-
nem, nullum solitimum tripudium auspiciatus esse puto quàm sit boni uiri & amici occurfus. Cum
superiores paginæ iam formulis essent excusæ, commodum occurrit mihi, Ludouicus Berus, indy-
tæ Basileæ, non tam ciuis quàm ornamentum, ac sui generis, & alioqui cum primis clari lumen ac des-
cus, theologus insignis, ac uir modis omnibus eiusmodi, ut haud facile sit pronuciare, magis ne sit
suspiciendus ob egregiam eruditionem: an uenerandus, ob undiq; inculpatam uitæ integritatem: an
amandus, ob incredibilem quandam morum comitatem & consuetudinis iucunditatem. Ac uix so-
lenni salutatione ultro citroq; dicta ac reddita, nescio quis deus mihi miserit in mentem, ut repente
de numeris inijcerem mentionem. Nam quemadmodum iuxta Græcorum adagionem, ubi dolet, ibi
quisq; manum habet, ita si quis uehementer torquet animum ibi quisq; linguam habet. Rogabam
ecquid legisset unquam de prisca in digitis numerandi ratione, de qua Beda præcepisset. Respondit
silio sibi domi esse quædam ex eo Bedæ libro enotata. Id quo magis præter spem, hoc gratius accidit.
Mittit protinus codicem, ut est singulari candore præditus. Quæ tametsi pauca sunt, tamen quo-
niam magnopere pertinent ad rem, hic uice coronidis adijcienda putauit. Sunt autem huiusmodi. Cum
dicis unum, minimum in leua digitum inflectens, in medium palmæ artum figas. Cum dicis duo, se-
cundum à minimo ibidem impones. Cum dicis tria, tertium similiter inflectes. Cum dicis quatuor,
minimum leuabis. Cum dicis quinq; secundum à minimo similiter eriges. Cum dicis sex, tertium ni-
hilominus eleuabis, medio duntaxat, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. Cum dicis septē,
minimum solum supra palmæ radicem cæteris interim leuatis impones, iuxta quem cum dicis octo,
medium. Cum dicis nouem, impudicum è regione compones. Cum dicis decem, unguem indicis in
medio figes artu pollicis. Cum dicis uiginti, summitatem impudici inter nodos indicis & pollicis arcte
figes. Cum dicis triginta, unguis indicis & pollicis blando coniunges amplexu. Cum dicis quadra-
ginta, interiora pollicis lateri uel dorso indicis superduces, ambobus duntaxat erectis. Cū dicis quin-
quaginta, pollicem exteriore artu, instar Græcæ literæ s incuruatum ad palmam inclinabis. Cum dicis
sexaginta pollicē ut supra curuatum indice circūflexo diligenter à fronte præcinges. Cū dicis septua-
ginta, indicē ut supra circūflexum, pollice in longū tenso implebis, ungue illius duntaxat erecto trans
medium indicis artum. Cū dicis octoginta, indicē ut supra circūflexum pollice in longū extenso im-
plebis, ungue uidelicet illius in mediū indicis artū fixo. Cū dicis nonaginta, indicis inflexi unguem ra-
dici pollicis erecti infiges. Atq; hæc in leua. Centum uero in dextra, quomodo in leua decem fa-
cies. Ducenta in dextra, quomodo uiginti in leua. Eodem modo & cætera usq; ad nongenta. Itē mille
in dextra, quomodo unum in leua. Duo milia in dextra, quomodo duo in leua, & cætera usq; ad no-
uem milia. Porro decem milia cum dicis, leuam in medio pectoris supinā appones, digitis tantum ad
cælum erectis. Viginti milia cum dicis, eandem pectori late expansam superpones. Triginta milia cū
dicis, eadem pronā, sed erecta, pollicem cartilagini mediæ pectoris immittes. Quadraginta milia cum
dicis, eandem in umbilico erectam supinabis. Quinquaginta milia cum dicis, eiusdem pronæ, sed ere-
ctæ pollicem umbilico impones. Sexaginta milia cum dicis, eadem pronā femur leuum cōprehendes.
Septuaginta milia cū dicis, eandem supinam femori superimpones. Octoginta milia cum dicis, ean-
dem pronam femori superimpones. Nonaginta milia cum dicis, eadem lumbos comprehendes, polli-
ce ad inguina uerso. At uero centum milia, ducenta milia, & cætera usq; ad nongenta milia, eodem quo
diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies autē centena milia cum dicis, ambabus
sibi manibus confertis inuicem digitos implicabis. Hæc in leua. Hæc in dextera. Hæc in eo quo dixi libello
excerpta ex monumentis Bedæ, atq; hoc uelut auctario, uel serius impartendum lectorum duximus.
Cæterum an omnia quadrent cum his quæ prodidit Apuleius, non est huius loci disquirere. Certe
cum his quæ scripsit Hieronymus, de triginta, sexaginta & centum adamussim concinunt. Coëuntia
enim molli contactu pollicis & indicis unguibus, ueluti matrimonium depingitur. Rursum ipsæ
digitis aliter iunctis, sic ut inflexum pollicem præcingat index, uiduas in afflictione constitutas ac de-
solatas exprimit. Postremo à sinistra manu demigrans ad dextram, & indicis ungui in medium polli-
cis artum infixio, coronam exprimit, & uirginum felicitatem repræsentas.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM
LIBER SECVNDVS.

Secunda propositio est, eos qui fuerint baptizati, à diabolo non posse tentari. Et
ne hoc stulte dicere uideretur, adiecit: Quicumq; autem tentati fuerint ostendit
eos aqua tantum, & non spiritu baptizatos, quod in Simone mago legimus.
Vnde & Ioannes dicit: Omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit, quo-
niam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quia ex deo natus est. Et
in hoc manifesti fiunt filij dei, & filij diaboli: Et in fine epistolæ: Omnis qui natus est ex deo
non

C non peccat, sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Reuera fortis obiectio, & quæ indissolubilis permaneret, nisi ipsius Ioannis testimonio solueretur. Statim enim intulit: Filioli custodite uos à simulacris. Si omnis qui natus est ex deo, non peccat, & à diabolo tentari non potest, quomodo præcipit ut caueant ne tententur? Et in eadem rursus epistola: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quia non peccauimus: mendacem facimus eum, & uerbum eius non est in nobis. Existimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos scripsit, & quod omne peccatum à diabolo sit. Ille peccatorem se confitetur, & sperat remissionem post baptismum peccatorum: & Iouinianus meus dicit: Ne tangas me, quoniam mundus sum. Quid ergo? contraria sibi Apostolus loquitur: Minime. In eodē quippe loco cur hoc dixerit, statim edisserit: Filioli mei hæc scribo uobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et in hoc scimus, quod cognouimus eum, si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo ueritas non est. Qui autem seruat uerbum eius, uere in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Propterea, inquit, scribo uobis filioli mei: Omnis qui natus est ex deo, non peccat, ut non peccetis: & tamdiu sciatis uos in generatione domini permanere, quādiu non peccaueritis. Imò qui in generatione domini perseuerant, peccare non possunt. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Christo & Belial? Quomodo dies & nox misceri non queunt: sic nec iusticia & iniquitas, peccatum & bona opera, Christus & antichristus. Si susceperimus Christum in hospitio nostri pectoris, ilico suscipimus diabolum: Si peccauerimus, & per peccati ianuam ingressus fuerit diabolus: protinus Christus recedit. Vnde & Dauid post peccatum: Redde mihi, ait, læticiam salutaris tui, scilicet quam peccando amiserat. Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc ueritas non est. Christus ueritas appellatur: Ego sum, inquit, uia & ueritas. Frustra nobis in eo plaudimus, cuius mandata non facimus. Sciēti bonū & nō facienti illud peccatum est. Quomodo corpus sine spiritu mortuū est, sic et fides sine operibus mortua est. Nec grande putemus unū deum nosse, cū & dæmones credant & cōtremiscant. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Eligat aduersarius è duobus quod uult, optionem enim damus. Manet in Christo, an nō manet? Si manet, ita ergo ambulet ut Christus. Si autem temerarium est similitudinem uirtutum domini polliceri, non manet in Christo, quia non ingreditur ut Christus. Ille peccatum non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, non remaledixit, & tanquā agnus coram tondente sic nō aperuit os suum, ad quem uenit princeps mundi istius, & inuenit in eo nihil: Qui cum peccatum non fecisset, pro nobis peccatū eum fecit deus: nos autem iuxta epistolam Iacobi, multa peccamus omnes, & nemo mūdus à peccatis, nec si unius quidem diei fuerit uita eius: Quis enim gloriabitur castum se habere cor? Aut quis confidet mundum se esse à peccatis? Tenemurque rei in similitudinem præuaricationis Adam. Vnde & Dauid: Ecce, ait, in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea. Et beatus Iob: Si fuero iustus, os meum impia loquetur: & si sine crimine, prauus inueniar. Et si purificatus in niue & lotus mūdus manibus, satis me forde tinxisti, & execratum est me uestimentum meum. Verum ne penitus desperemus, arbitrātes nos post peccata baptismi nō posse saluari, statim hoc ipsum temperat: Et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrē Iesum Christū iustū, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Nō pro nostris aut tantū, sed etiā pro totius mūdi. Hoc ad credentes post baptismum loquitur, & aduocatum pro delictis eorum dominum pollicetur. Nec dicit: Si quid peccaueritis, aduocatum habetis apud patrem Christum, & ipse est propiciatio pro pec

A pro peccatis uestris, ne eos dices non plena fide baptismum consecutos, sed aduocatum inquit, habemus Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non solum pro Ioannis illorumque peccatis: sed etiam pro totius mundi. In toto autem mundo & apostoli sunt omnesque credentes. Ex quibus liquido comprobatur, post baptismum posse peccari. Frustra enim habemus aduocatum Iesum Christum, si peccari non potest. Petrus apostolus ad quem dictum fuerat: Qui lotus est, non necesse habet iterum lauet. Et, tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam: ab ancilla perterritus negat. Et ipse dominus: Simo, Simon: Ecce, inquit, satanas postulauit uos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ne deficeret fides tua. Et in eodem loco: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Quod si ante crucem dictum responderis, certe post crucem in oratione dominica dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Si non peccamus post baptismum: cur nobis poscimus peccata dimitti, quae in baptismate iam dimissa sunt? Quid oramus ne intremus in tentationem, & ut liberemur a malo, si diabolus tentare non potest iam baptizatos? Aliud autem est, si ad catechuminos haec oratio pertinet, & non conuenit fidelibus & Christianis. Paulus electionis uas castigat corpus suum, & in feruitutem redigit, ne alijs praedicans, ipse reprobos inueniatur. Et datus est mihi, inquit, stimulus carnis, angelus satanae, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo, inquit, ne sicut serpens decepit Euam in astutia sua, ita corrumpatur sensus uestri a simplicitate quae est in Christo. Et alibi: Cui autem aliquid donastis & ego. Nam et ego quod donauit, si quid donauit, propter uos, in persona Christi, ut non circumueniamur a satana. Non enim eius ignoramus astutias. Et rursus: Tentatio uos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem deus, qui non dimittet uos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, ut possitis sustinere. Et qui sibi uideatur stare uideat ne cadat. Et ad Galatas: Currebatis bene, quis uos impediuit ueritati non obedire? Et alibi: Volumus uenire ad uos: ego quidem Paulus, & semel & iterum, sed impediuit nos satanas. Et ad maritos: Et iterum reuertimini ad id ipsum, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Et rursus: Dico autem, spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, haec enim inuicem aduersantur sibi, ut non quae uultis illa faciatis. Ex utroque compacti, necesse est, ut utriusque contra se substantiae bella patiamur. Et ad Ephesios: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus rectores tenebrarum istarum, aduersus spiritualia nequitiae in coelestibus: Et existimat aliquis securos & dormientes nos esse debere post baptismum? Necnon ad Hebraeos: Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt donum caeleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntque nihilominus bonum dei uerbum, uirtutesque seculi futuri, & prolapsi sunt: renouari iterum ad poenitentiam, rursus crucifigentes sibi metipsis filium dei, & ostentui habentes. Certe eos qui illuminati sunt & gustauerunt dei donum caeleste: & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntque bonum dei uerbum; negare non possumus baptizatos. Si autem baptizati peccare non possunt, quomodo nunc Apostolus dicit, & prolapsi sunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt non posse renouari per poenitentiam eos qui crucifixerunt sibi met filium dei, & ostentui habuerunt: consequenter hunc errorem soluit, & ait: Confidimus autem de uobis dilectissimi meliora & uiciniora salutis, tamen si ita loquimur. Non enim iniustus est deus, ut obliuiscatur boni operis uestri & dilectionis, quam ostenditis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & nunc ministratis. Et reuera grandis iniusticia dei, si tantum peccata puniret, & bona opera non susciperet. Ita locutus sum, inquit Apostolus, ut uos a peccatis retraherem, & desperationis metu facerem cautiore. Caeterum confido de uobis dilectissimi meliora & uiciniora salutis. Neque enim iusticiae dei est, ut obliuiscatur bonorum operum, & ministerij quod propter nomen eius exhibuistis, & exhibetis

C & exhibetis in sanctos, & tantum meminerit peccatorum. Sed & Apostolus Iacobus sciens baptizatos posse tentari, & propria corrumpere uoluntate: Beatus, ait, uir qui suffert tentationē, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit deus diligētibus se. Ac ne putaremus secundum illud Geneseos, ubi scribitur Abraham à deo fuisse tentatū: nos quoque tentari à deo; nemo, inquit, cum tentatur dicat, quoniam à deo tentor. Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat. Vnusquisque uero tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus: Dehinc concupiscentia cum conceperit, parit peccatum; peccatum autē cum consummatum fuerit, generat mortem. Liberi arbitrii nos condidit deus, nec ad uirtutes, nec ad uitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec dānatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfectior est deus, non est enim uolentis, neque currentis: sed miserentis & adiuuantis dei, ut peruenire ualeamus ad calcem: sic in malis atque peccatis, semina nostra sunt incentiua & perfectio diaboli. Cum uiderit nos super fundamentum Christi aedificare focum, ligna, stipulam, tunc supponit incendium. Aedificemus ergo aurum, argentum, lapides preciosos, & tentare non audebit, quanquam & in hoc non sit certa & secunda possessio. Seder quippe leo in insidijs & in occultis, ut interficiat innocentem. Et uasa figuli probat fornax; homines autem iustos tentatio tribulationis. Et in alio loco scribitur: Fili accedens ad seruitutem dei, præpara te ad tentationem. Rursum idem Iacobus loquitur: Estote factores uerbi, & non auditores tantum. Si quis auditor est & non factor: iste similis est uiro, qui considerat uultum natiuitatis sue in speculo. Considerauit illud, & statim recedens oblitus est qualis sit. Frustrā monuit, ut iungerent opera fidei, si post baptismum peccare non poterant. Qui totam legem, inquit, seruauerit, & peccauerit in uno: factus est omnium reus. Quis nostrum absque peccato? Concluserit deus omnia sub delicto, ut omnibus misereatur. Petrus quoque: nouit, inquit, dominus pios de tentatione eruere. Et de falsis doctoribus: Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbidibus exagitatae; quibus caligo tenebrarum reueratur: Superbia enim uanitatis loquentes pelliciet in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululum effugerāt, & ad errorem reuersi sunt. Nonne tibi uideretur pinxisse sermo apostolicus nouam imperitiæ factionem? Aperiunt enim quasi fontes scientiæ, qui aquam non habent doctrinarum, promittunt hymbrem, uelut nubes prophetiæ, ad quas perueniat ueritas dei, & turbidibus exagitantur demonum atque uitiorum. Loquuntur grandia, & totus eorum sermo superbia est. Immundus est autem apud deum omnis qui exaltat cor suum, ut qui paululum refugerant à peccatis, ad suum reuertantur errorem, & suadent in luxuria, ciborum carnisque delicias. Quis enim non libenter audiat: manducemus & bibamus, & in æternum regnabimus? Sapientes & prudentes, prauos uocant; eos uero qui dulces sunt in sermonibus, plus audiunt. Ioannes apostolus, imò in Ioanne saluator scribens angelo Ephesi ecclesiæ: Scio, inquit, opera tua, & laborem & patientiam tuam, & quia sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti, sed habeo aduersus te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto unde cecideris: & age poenitentiam, & prima opera fac. Sin autem, ueniam tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco nisi poenitentiam egeris. Similiter & cæteras ecclesias, Smyrnam, Pergamum, Thyatiram, Sardis, Philadelphiam, Laodiciam, ad poenitentiam prouocat, & nisi reuertantur ad opera pristina, comminatur. Et in Sardis paucos habere se dicit, qui non coinquinauerunt uestimenta sua, & ambulaturi sunt cum eo in albis, quia digni sunt. Cui autem dicit: Memento unde cecideris, & ecce missurus est diabolus ex uobis in carcerem, ut tētemini; & scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ: & in mente habe, qualiter acceperis, & audieris, & serua, & poenitentiam age, & reliqua: utique ei dicit qui credidit & baptizatus est, & stans quondam, corruit per delictum.

Paulisper de ueteri testamento exempla distuleram, quia solent ubicunque contra eos facit dicere, lex & prophetæ usque ad Ioānem. Cæterum quis ignorat sub altera dispensatione dei, omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo ante Abraham placuit in coniugio, sic nunc uirgines placent in perpetua castitate. Seruiuit ille legi & tempori

A tempore suo, seruiamus & nos Euangelio & tempore nostro, in quos fines seculorum decurrerunt. Dauid electus secundum cor domini, qui omnes eius fecerat uoluntates, & qui in quodam psalmo dixerat: Iudica me domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, & in domino sperans non infirmabor: Proba me domine & tenta me, ure renes meos, & cor meum: postea tentatur à diabolo, & post peccatum poenitens loquitur: Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Magnum peccatum, magna delicti uult misericordia. Solomon amabilis domini, & cui bis deus fuerat reuelatus: quia amator mulierum fuit, à dei amore discessit. Manassen impiissimum regem post captiuitatem Babylonicam, in pristinam dignitatem liber dierum restitutum refert. Et Iosias uir sanctus, in campo Magedo ab Aegyptio rege confoditur. Iesus quoque filius Iosedech, sacerdos magnus, quanquam in typo praeclerit saluatoris, qui nostra peccata portauit, & alienigenam sibi ex gentibus ecclesiam copulauit, tamen secundum litteram post sacerdotium sordidatus inducitur, & stat diabolus à dextris eius: & candida illi uestimenta deinceps redduntur. Superfluum est de Moyse & Aaron scribere, quod ad aquam contradictionis offenderint deum, & terram repromissionis non intrauerint: cum beatus Iob angelos quoque & omnem creaturam peccare posse commemoret, dicens: Quid enim, nunquid homo coram deo mundus est? Aut in operibus suis sine macula uir? Si contra seruos suos non credit, & aduersum angelos suos prauum quid repperit, quanto magis habitates in domibus Iudeis, de quibus & nos ex eodem luto sumus? Tentatio est uita hominum super terram. Et cecidit Lucifer, qui mittebat ad uniuersas nationes. Et ille qui in paradiso delictiarum inter duodecim nutritus est lapides, uulneratus à monte domini, ad inferna descendit. Unde & saluator in Euangelio: Videbam, inquit, Satanam quasi fulgur de caelo cadentem. Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere non possit? Si in caelo ruinae, quanto magis in terra? Et tamen cum ceciderit Lucifer, imò post casum coluber antiquus: uirtus eius in lumbis eius, & potestas eius super umbilicum uentris: obumbrantur in eo arbores magnae, & dormit iuxta iuncum & calamus & caricem. Ipse est rex omnium quae in aquis sunt: ubi scilicet uoluptas & luxuria, & pro pago, & irrigatio nuptiarum. Quis enim denudabit faciem uestitus eius? Et portas uultus eius quis aperiet? Saginantur in eo nationes Aethiopum, & patiuntur eum Phoenicum gentes. Ac ne forsitan tacite legentis cogitatio putaret eas tantum Phoenicum gentes & populos Aethiopum significari, quibus draco in escam datus sit, statim de his qui per mare huius seculi transierunt, & ad portum salutis peruenire festinant, dicitur: Et in nauibus piscatorum caput eius stat, sicut incus infatigabilis: reputat ferrum ut paleas, & sicut lignum putre aes. Et omne aurum maris sub eo est sicut lutum. Feruescere facit abyssum, sicut uas aeneum: aestimat mare sicut delictum, & tartarum abyssi ut captiuum. Omne altum uidet. Et arbitratur Iouinianus meus facile sibi eum posse succumbere. Quid loquar de sanctis uiris & de angelis: qui cum creaturae dei sint, possunt utique recipere peccatum? Filium dei tentare ausus est, & prima eius & secunda sententia re percussus, nihilominus caput leuat, & tertio uulneratus usque ad tempus recedit, differens magis tetationem quam auferens: & nos nobis blandimur de baptismo, quod sicut priora peccata dimittit, sic in futurum seruare non potest, nisi baptizati omni custodia seruauerint cor suum? Tandem peruenimus ad cibos, & tertiae quaestioni nobis opponitur difficultas, ad hoc creata esse omnia, ut usui mortalium deseruirent. Et quomodo homo rationale animal, quasi quidam habitator & possessor mundi deo subiacet, & suum ueneratur autorem: ita cuncta animantia, aut in cibos hominum, aut in uestitum, aut ad scindendam terram, aut ad subuectionem frugum, aut ipsius hominis esse creata: unde & iumenta ab eo quod iumentum appellantur. Quid est, ait Dauid, homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uisitas eum? Minuisti eum paulò minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora campi. Volucres caeli & pisces maris, qui perambulāt semitas maris. Esto, inquit, bos ad arandum, ad sedendum equus, canis ad seruandum, caprae ad lac, oues

G ad lanitia

- C ad lanitiã cõditã sint. Quis usus porcorum absq; esu carniũ? Quid capræ, ceruuli, damulæ, apri, lepores, & huiusmodi uenatio? quid anseres syluestres & domestici? quid anates? quid ficedulæ? quid attagen? quid fulicæ? quid turdus? Cur in domibus gallina discurret? Si non comeduntur hæc omnia frustra à deo creata sunt. Verum quid opus est argumentis, cum manifestissime scriptura doceat, omne quod mouetur, sicut holera herbarum, data nobis in escam; & Apostolus clamitet: Omnia munda mundis; & nihil reijciendum, quod cum gratiarũ actione percipitur; & uenturos in nouissimo, qui prohibeant nubere & uesci cibus, quos deus creauit ad utendum. Ipse dominus uini potator & uorator à pharisæis appellatur, & publicanorum cõuiuia & peccatorum: Zacchæi prandium non recusans, uadens ad nuptiarum epulas. Porro aliud est, si stulta cõtentione dicitis eum esse ad nuptias ieiunaturum, & impostorum more dixisse: hoc comedo, illud non comedo; nolo uinum bibere quod ex aquis creauit. In typo sanguinis sui non obtulit aquam, sed uinum. Post resurrectionẽ piscem & fauum comedit, non zizania, nuces & sorbitiunculas. Petrus apostolus nõ expectans stellã more Iudaico, sed hora sexta in solarium pransurus ascendit. Paulus in naui panem frangit, non caricas. Timotheo dolenti stomachum, uinum suadet bibere, non piracium. De ciborum sibi placent abstinentia, quasi non & superstio gentiliũ colsum matris deum obseruet & Isidis. Sequar ergo uestigia propositionis expositæ; & anteq; ad scripturas ueniam, doceamq; ex eis deo grata ieiunia, & acceptabilem continentiam, argumentis philosophorum argumẽta componam; & probabo
- 6 non Empedoclis & Pythagoræ nos dogma sectari, qui propter *μεταμύχωση*, omne quod mouetur & uiuit, edendum non putant; & eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abicem quemcumq; succiderint, cuius parricidæ sunt & uenefici; sed uenerari conditorẽ nostrum, qui in usus hominũ cuncta generauit. Et quomodo bos ad arandum, equus ad sedendum, canes ad seruandum, capræ ad lac, oues ad lanitiã conditæ sunt; ita sues & ceruos, & capreas, & lepores, & cætera; sed illa non statim ad comedẽdum creata esse, sed in alios usus hominũ. Si enim omne quod mouetur & uiuit, ad uescendum factum est, & præparatum gulæ, respondeant mihi: cur elephanti, cur leones, ursi, leopardi, lupi; cur uiperæ, scorpij, cimices, culices, pulicesq; cur uulturnus, aquila, coruus, accipiter; cur ceti, delphines, phocæ, minutæq; cochleolæ cõditæ sint? Quis nostrum leonem, quis uiperam, quis uulturem, quis ciconiam, quis miluum, quis reptantes in littoribus uermiculos unquam comedit? Sicut igitur hæc proprios usus habent, ita possumus dicere & cæteras bestias, pisces, aues, non ad esum, sed ad medicinas creatas. Deniq; carnes uiperæ, unde theriace conficitur, quãtis rebus aptæ sint, norunt medici. Segmenta eboris in medelas uarias assumuntur. Fel hyenæ oculorum restituit claritatem, & stercus eius putrida curat uulnera. Et (quod forsitan legenti mirum sit) hominis firmus quantis curationibus proficiat, Galenus *ἐν ἀπλοῖς* docet. Aiunt phisici, quod pellis colubri qua exiuit, decocta in oleo, mire dolorem aurium mitiget. Quid ita inutile uidetur nescientibus ut cimices? Si sanguisuga faucibus hæserit, fumo eius excepto, statim euomitur; & difficultas urinæ huius appositione laxatur. Porcorum autem & anserum & gallinarum phasianorumq; adipēs, quid commodi habeant, omnes medicorum declarãt libri; quos si legeris, uidebis tot curationes esse in uulture, quot mēbra sunt. Pavi fimus podagræ feruorẽ mitigat. Gruis, ciconiæ fel, aquilæ, sanguis accipitris, struthiocamelus, ranæ chamæleontes, hirundinis stercus, & carnes, quibus morbis aptæ sint, dicerẽt, si mihi propositũ esset de medela corporum disputare. Legat qui uult Aristotelẽ
- 8 & Theophrastum prosa, Marcellum Sidetem, & nostrum Flauium hexametris uersibus disserẽtes. Plinium quoq; Secundum, & Dioscoridem, & cæteros tam phisicos, quàm medicos, qui nullã herbã, nullum lapidem, nullum animal tam reptile quàm uolatile & natatile, nõ ad suæ artis utilitatem referunt. Igitur cum mihi dixeris, cur porcus creatus est? statim tibi respondebo puerorum more certantium, cur uiperæ, cur scorpij? Nec deum superfluorum iudicabis artificem, quia plurimæ & bestia & uolucres sunt, quas tuæ fauces recusent. Sed ne cõtentiosum hoc, & pugnax magis uideatur esse quàm uerũ, audi idcirco sues, & apros, & ceruos, & reliquas

A & reliquas animantes creatas: ut milites & athletæ, nautæ, rhetores, metallorumq; fossores, & cæteri duro operi mancipati haberent cibos, quibus fortitudo corporum necessaria est; qui portant arma & cibaria: qui pugnis & calcibus sua inuicem membra debilitant; qui remos trahunt, quorum latera ad clamandum dicendumq; sunt ualida: qui subuertunt montes, & sub diuo & imbribus dormiunt. Cæterum nostra religio, non *πίκτελος*, non atletam, non nautas, non milites, non fossores: sed sapientiæ erudit sectatorem, qui se dei cultui dedicauit; & scit cur creatus sit, cur uersetur in mundo, quò abire festinet. Vnde & Apostolus loquitur: Quando infirmor, tunc fortior sum. Et: Si exterior noster homo corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Et: Cupio dissolui & esse cum Christo. Et: Carnis curâ ne feceritis in desiderijs. Nunquid omnibus præceptum est, ne duas tunicas habeant; ne cibos in pera, æs in zona, uirgam in manu, calciamentum in pedibus: ut uendant uniuersa quæ possident, dentq; pauperibus, & sequantur Iesum; Sed de his utiq; qui uolunt esse perfecti. Alioquin à Ioanne Baptista aliud præcipitur militibus, aliud publicanis. Dominus autem dicit in Euangelio ad eum qui se iactauerat legis uniuersa complexisse: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. Ne graue onus nolenti uideretur imponere, in propria audientis uoluntate dimisit, dicens: Si uis perfectus esse. Quamobrem & ego tibi dicam: Si uis perfectus esse, bonum est uinum non bibere, & carnem non manducare. Si uis perfectus esse, melius est saginare animam, quàm corpus. Si autem paruulus es, & cocorum iura te delectant, nemo eripit faucibus tuis esculentas dapes. Manduca & bibe; & si tibi placet, cum Israële lude confurgens & canito; Māducemus & bibamus, cras enim moriemur. Manducet & bibat, qui post cibos expectat interitum: qui cum Epicuro dicit: Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est. Nos Paulo credimus intonanti: Esca uentri, & uenter escis; deus autem & hunc & illam destruet. Hæc autem de scripturis pauca posuimus, ut congruere nostra cum philosophis doceremus. Cæterum quis ignoret, unamquancq; gentem non cōmuni lege naturæ, sed his, quorum apud se copia est uesci solitam: Verbi gratia: Arabes & Saraceni, & omnis eremi barbaria, camelorum lacte & carnibus uiuit: quia huiuscemodi animal pro temperie & sterilitate regionum facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitrantur, porcorum uesci carnibus. Sues enim, qui glande, castaneis, radicibus filicum & hordeo ali solent, aut raro apud eos, aut penitus non inueniuntur; & si inuenti fuerint, alimenta non habent, quæ supra diximus. E regione septentrionales populos, si ad esum asinorum camelorumq; compellas, simile putabunt eorum uesci carnibus, ac si lupum comedere cogantur, aut coruum. In Ponto & Phrygia, uermes albos & obesos, qui nigello capite sunt, & nascuntur in lignorum carie, pro magnis redditibus paterfamilias exigunt. Et quomodo apud nos attagen & ficedula, miullus & scatus, in delictijs computantur: ita apud illos *εὐλοπάγγυ* comedisse luxuria est. Rursum Orientales & Libyæ populos, quia per desertum & calidam eremi uastitatem locustarum nubes reperiuntur, locustis uesci moris est. Hoc uerum esse Ioannes quoq; Baptista probat. Compelle Phrygem & Ponticum, ut locustam comedat, nefas putabit. Coge Syrum, Afrum & Arabem, ut uermes Ponticos glutiat: ita eos despiciet, ut muscas, millepedias, & lacertos. Quanquam Syri & crocodilis terrenis, Afri etiam lacertis uiridibus uesci soleant. In Aegypto & Palæstina propter bouum raritatem nemo uaccam comedit, taurorumq; carnes & bouum uitulorumq; assumunt in cibis. At in nostra prouincia scelus putant uitulos deuorare. Vnde & imperator Valens nuper legem per Orientem dederat, ne quis uitulorum carnibus uesceretur, utilitati agriculturæ prouidens; & pessimā Iudaizantis uulgi emēdans consuetudinem, pro altilibus & lactentibus uitulos consumētis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ & Hunorum noua feritas, semicrudis uescuntur carnibus. Porro Ichthyophagi gens errans in littore maris rubri, super petras solis calore feruentes, assant pisces, & hoc solo alimento uictitant, Sarmatæ, Quadi, Vuandali, & innumerabiles aliæ gentes, equorum & uulpium carnibus delectantur. Quid loquar de cæteris nationibus, cum ipse adolescētulus in Gallia uiderim Scottos gentem Britannicam, humanis uesci

C nis uesti carnibus; & cum per sylvas porcorum greges & armentorum pecudumq; reperiant, pastorum nates & foeminarum papillas solere abscindere, & has solas ciborum delicias arbitrarari; Scottorum natio uxores proprias non habet; & quasi Platonis politiam legerit, & Caronis sectetur exemplum, nulla apud eos coniunx propria est, sed ut cuiq; libitum fuerit, pecudum more lasciuunt. Persae, Medi, Indi, & Aethiopes, regna non modica, & Romano regno paria, cum matribus & auis, cum filiabus & neptibus copulantur. Massagetæ & Derbices miserimos putant, qui ægrotatione moriantur; & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam uenerint, iugulatos deuorant; rectius esse ducentes, ut à se potius quàm à uermibus comedantur. Tibareni quos dilexerint, senes suspèdunt in patibulis. Hircani uolucris & canibus, semiuiuos projiciunt, Capsijs isdem bestijs mortuos, Scythæ eos qui à defunctis amati sunt, uiuos infodiunt cum ossibus mortuorum. Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis, obijciunt senes. Quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluisset, penè amisit prouinciam. Coge Aegyptium, ut ouium lacte uestatur; impelle, si uales, Pelusioten ut manducet cepe. Singula penè in Aegypto ciuitates, singulas bestias & mōstra uenerantur; & quodcunq; coluerint, hoc inuiolabile & sacrum putat. Vnde & urbes quoq; apud eos ex animalium uocabulis nuncupantur: Leonto, Cyno, Lyco, Bussyris, Thmuïs, quod interpretatur hircus. Et ut sciremus quales deos semper Aegyptus recepisset, nuper ab Hadriani amasio urbs eorum Antinoïs appellata est. Peruides igitur, quod nō solum in esu, sed & in sepulturis & in cōnubijs, & in omni cōuersatione unaquæq; gens suo ritu & proprietatibus uictitet; & hoc eam naturæ legē putare, quod didicit. Verum fac esum carnium cunctis nationibus esse cōmunē; & passim licere, quod passim gignitur. Quid ad nos, quorum cōuersatio in caelis est; qui super Pythagorā & Empedoclem, & omnes sapiētiae sectatores; nō ei debemur cui nascimur, sed cui renascimur; qui repugnātem carnem, & ad libidinum incētium rapientem, inedia subiugamus; Esus carniū, & potus uini, uentrisq; saturitas, seminarium libidinis est. Vnde & Comicus; Sine Cerere, inquit, & Libero friget Venus. Per quinque sensus, quasi per quasdam fenestras, uitiorum ad animam introitus est. Nō potest ante metropolis & arx mentis capi, nisi per portas eius irruerit hostilis exercitus, Horum perturbationibus anima prægrauatur; & capitur aspectu, auditu, odoratu, sapore, tactu. Si Circensibus quispiā delectetur; si athletarum certamine; si mobilitate histrionum; si formis mulierum, splendore gemmarum, uestium, metallorum, & cæteris huiusmodi, per oculorum fenestras animæ capta libertas est, & impletur illud propheticum: Mors intrauit per fenestras uestras. Rursum auditus uario organorum cantu, & uocum inflexionibus delinitur; & carmine poetarum & comædiarum, mimorumq; urbanitatibus & strophis; & quicquid per aures introiens, uirilitatē mentis effeminat. Odoris autem suauitas, & diuersa thymiamata, & amomum, & cyphi, oënanthe, muscus, & peregrini muris pellicula, quod dissolutis & amatoribus conueniat, nemo nisi dissolutus negat. Porrò ciborum auaritas, quod auariciæ mater sit, & animum quasi quibusdam compedibus degrauiatum in terra teneat, quis ignorat; Propter breuem gulæ uoluptatem, terræ lustratur & maria; & ut multum uinum preciosusq; cibus fauces nostras transeat, totius uitæ opera desudamus. Tactus autē alienorum corporum & foeminarum ardētior appetitus, uicinus infantiæ est. Ob hunc sensum cupimus, irascimur, gestimus, inuidemus, æmulamur, solliciti sumus; & expleta uoluptate, per quandam plenitudinē rursus accēdimur; quærimusq; facere, quod cum fecerimus, iterum poeniteamus. Igitur cum per has portas, quasi quidam perturbationum cunei ad arcem nostræ mentis intrauerint; ubi erit libertas, ubi fortitudo eius, ubi de deo cogitatio; maxime cum tactus depingat sibi etiam præteritas uoluptates, & recordatione uitiorum cogat animam cōpati, & quodammodo exercere quod non agit; His igitur rationibus inuitati multi philosophorum, reliquerunt frequentias urbium, & hortulos suburbanos, ubi ager irriguus & arborum comæ, & susurrus auium, fontis speculum, riuus immurmurans, & multæ oculorum auriumq; illecebræ, ne per luxum & abundantiam copiarum, animæ fortitudo mollesceret, & eius pudicitia cōstupraretur. Inutile quippe

A quippe est crebro uidere per quæ aliquando captus sis; & eorum te experimento committere, quibus difficulter careas. Nam & Pythagoræi huiuscemodi frequentiam declinantes, in solitudine & desertis locis habitare consueuerunt. Platonici quoque & Stoici in templorum locis & porticibus uersabantur, ut admoniti augustioris habitaculi sanctitate, nihil aliud quam de uirtutibus cogitarent. Sed & ipse Plato cum esset diues, & thoros eius Diogenes lutatis pedibus conculcarerit: ut posset uacare philosophiæ, elegit Academicam uillam ab urbe procul non solum desertam, sed & pestilentem; ut cura & assiduitate morborum, libidinis impetus frangeretur: discipulique sui nullam aliam sentirent uoluptatem, nisi earum rerum quas discerent. Quosdam legimus effodisse sibi oculos, ne per eorum uisum à contemplatione philosophiæ auocarentur. Vnde & Crates ille Thebanus, proiecto in mari non paruo auri pōdere: Abite, inquit, pessum malæ cupiditates: ego uos mergam, ne ipse mergar à uobis. Quod si quis existimat & abundantia ciborum potionumque se perfrui, & uacare posse sapientiæ, hoc est, & uersari in delitijs, & deliciarum uitijs non teneri, seipsum decipit. Cum enim procul ab his remoti sæpe capiamur naturæ illecebris; & cogamur ea cupere, quorum copiam non habemus: quanto magis, si circumdati retibus uoluptatum, esse nos liberos arbitremur: Sensus noster illud cogitat, quod uidet, audit, odoratur, gustat, atrectat: & ad eius rei trahitur appetitum, cuius capitur uoluptate: quod mens uideat, & mens audiat, & quod nec audire quippiam, nec uidere possimus: nisi sensus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Verus quoque sententia est: difficile est, imò impossibile, delitijs & uoluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus, frustra que quidam simulant salua fide & pudicitia & integritate mentis se abuti uoluptatibus, cum contra naturam sit, copijs uoluptatum sine uoluptate perfrui: & Apostolus hoc ipsum cauens, dixerit: Quæ autem in delitijs est uidua, uiuens mortua est. Sensus corporum quasi equi sunt, sine ratione currentes, anima uero in aurigæ modum retinet frena currentium. Et quomodo equi absque rectore præcipites ruunt: ita corpus sine ratione & imperio animæ, in suum fertur interitum. Alia quoque comparatio animæ & corporis à philosophis ponitur: corpus puerum, animam pædagogum esse dicentibus. Vnde & historicus: Animæ, inquit, imperio, corporis seruitio magis utimur. Alterum nobis cum dijs, alterum cum beluis commune est. Igitur nisi uitia adolescentis & pueri, prudentia pædagogi rexerit, omnis conatus eius & impetus ad lasciuiam properant. Sine quatuor sensibus uiuere possumus, id est, sine aspectu, auditu, odoratu atque complexu. Absque gustu autem & cibus impossibile est humanum corpus subsistere. Adesse ergo debet ratio, ut tales ac tantas sumamus escas, quibus non oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur: quia & comedendum est, & deambulandum, & dormiendum, & digerendum: & postea inflatis uenis, incentiua libidinum sustinenda. Luxuriosa res uinum, & tumultuosa ebrietas. Omnis qui cum his miscetur, non erit sapiens. Ne tales accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere, aut comesos, magno partos & perditos labore doleamus. Holerum, pomorum, ac leguminum, & facilior apparatus est, & arte impendijque cocorum non indiget; & sine cura sustinet humanum corpus, moderateque sumptus (quia nec auide deuoratur, quod irritamenta gulæ non habet) leuiori digestionem concoquitur. Nemo enim uno aut duobus cibus, hisque uilibus, usque ad inflationem uentris oneratur: quæ diuersitate carniū, & saporis delectatione percipitur. Cum uarijs nidoribus fumant patinæ: ad esum sui, expleta esurie, quasi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex saturitate nimia concitantur, multique impatiētiam gulæ, uomitu remediuntur: & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt. Hippocrates in Aphorismis, docet crassa & obesa corpora, quæ crescēdi mensuram complerint: nisi cito ablatione sanguinis imminuantur, in paralytim & pessima morborum genera erumpere: & idcirco esse necessariam demptionem, ut rursum habeant in quæ possint crescere. Non enim manere in uno statu naturam corporum, sed aut crescere semper, aut decrescere: nec posse uiuere animal, nisi crescēdi capax sit. Vnde & Galenus uir doctissimus Hippocratis interpres, athletas, quorum uita & ars sagina est, dicit in exhortatione medicinæ, nec ui-

C uere posse diu, nec sanos esse; animasq; eorum ita nimio sanguine & adipibus, quasi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœleste, sed semper de carnibus & ructu & uentris ingluuie cogitare. Diogenes tyrannos & subuersiones urbium, bellaq; uel hostilia, uel ciuilia; non pro simplici uictu holerum pomorumq;, sed pro carnibus & epularum delitijs asserit excitari. Quodq; mirandum sit. Epicurus uoluptatis assertor, omnes libros suos repleuit holeribus & pomis; & uilibus cibis dicit esse uiuendum, quia carnes & exquisitæ epulæ, ingenti cura ac miseria præparantur; maioremq; pœnam habeant in inquirendo, quam uoluptatem in abutendo. Corpora autē nostra cibo tantum & potu indigere. Vbi aqua & panis sit, & cætera his similia, ibi naturæ satisfactum. Quicquid supra fuerit, non ad uitæ necessitatem spectare, sed ad uitium uoluptatis. Bibere & comedere non deliciarum ardor est, sed sitim famemq; restinguere. Qui carnibus uescantur, indigere etiam his quæ non sunt carniū. Qui autem simplici uictu abutantur, eos carnes non requirere. Sapientiæ quoq; operam dare non possumus, si mensæ abundantia cogitemus, quæ labore nimio & cura indiget. Cito expletur naturæ necessitas; frigus & fames, simplici uestitu & cibo expelli potest. Vnde & Apostolus: Habentes, inquit, uictum & uestitum, his contenti sumus. Delitiæ & epularum uarietates, fomenta auariciæ sunt. Grandis exultatio animæ est, cum paruo contentus fueris, mundum habere sub pedibus, & omnem eius potentiam; epulas, libidines, propter quæ diuitiæ cōparantur, uilibus mutare cibus, & crassiore tunica cōpensare. Tolle epularum & libidinis luxuriam, nemo quæret diuitias; quarum usus, aut in uentre, aut sub uentre est. Qui ægrotat, non aliter recipit sanitatem, nisi tenti cibo & castigato uictu, quæ *νεσφι διατροφα* dicitur. Quibus ergo cibus recipitur sanitas, his & seruari potest; ne quis putet morbos holeribus cōcitari. Si autem Milonis illius Crotoniatae uires holera non ministrant, quæ nascuntur & aluntur carnibus; quid necesse est uiro sapienti & philosopho Christi tantam habere fortitudinem, quæ athleticis & militibus necessaria est; quam cum habuerit, ad uitia prouocetur? Illi arbitrantur carnes sanitati congruas, qui uolunt abuti libidine; & in cœnum demersi uoluptatum, ad coitum semper exæstuant. Christiano sanitas absque uiribus nimis necessaria est. Nec turbare nos debet, si rari sint huius propositi sectatores; quia rari sunt & amici boni & fideles, & pudici & continentes, semperq; uirtus rara est. Lege Fabricij cōtinentiam, Curij paupertatem, & in tanta urbe uix paucos inuenies, quos sequaris. Noli timere, ne si carnes nō comederis, aucupes & uenatores frustra artificia didicerint. Legimus quosdam morbo articulari & podagræ humoribus laborantes, proscriptioe honorum ad simplicem mensam & pauperes cibos redactos, cōualuisse. Caruerant enim solitudine dispensandæ domus, & epularum largitate, quæ & corpus frangunt & animam. Irridet Horatius appetitum ciborum, qui consumpti, relinquunt pœnitentiā: Sperne uoluptates, nocet emptæ dolore uoluptas. Et cum in amœnissimo agro in morsum uoluptuosorum hominum se crassum pinguemq; describeret, lusit his uersibus: Me pinguem & nitidum & bene curata cute, uises Cum ridere uoles, Epicuri de grege porcum. Sed & ex uilissimis cibus uitanda satietas est. Nihil enim ita obruit animum, ut plenus uenter & exæstuans, & huc illucq; se uertens, & in ructus uel in crepitus uentorum efflacione respirans. Quale illud ieiunium est, aut qualis illa refectio post ieiunium, cum pridianis epulis distendimur, & guttur nostrum medicatorum efficitur latrinarum? Dumq; uolumus prolixioris inediæ famam quærere, tantum uoramus, quantum uix alterius diei nox digerat. Itaq; non tam ieiunium appellandum est, quam crapula ac fœtens & molesta digestio. Decæarchus in libris antiquitatum & descriptione Græciæ, refert sub Saturno, id est, in aureo seculo cum omnia humus funderet, nullum comedisse carnes; sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ spōte terra gignebat. Perfarū regis Cyri uitam, Xenophon octo uoluminibus explicat; polenta, & cardamo & sale ac pane cibario eos asserens uictitare. Lacedæmoniorū mensæ frugalitatisq;, & superscriptus Xenophon & Theophrastus, & omnes penē scriptores Græciæ testes sunt. Cheræmon Stoicus, uir eloquentissimus, narrat de uita antiquorum Aegypti sacerdotū, quod omnibus mundi ne-

A gocijs curisq; postpositis semper in templo fuerint: & reum naturas, causasq; ac rationes syderum contemplati sint, nunquam mulieribus se miscuerint, nunquam cognatos & propinquos, ne liberos quidem uiderint: ex eo tempore quo cepissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se semper abstinerint, propter tenuitatem sensus & uertiginem capitis, quam ex paruo cibo patiebantur: & maxime propter appetitus libidinis, qui ex his cibis & ex hac potione nascuntur. Pane raro uescebantur, ne onerarent stomachum. Et si quando comedebant, tustum pariter hyssopum sumebant in cibo, ut escam grauiorem illius calorem decoquerent. Oleum tantum in holeribus nouerat, uerum & ipsum parum, propter nauisam & asperitatem gustus leniendam. Quid loquar, inquit de uolauibus, cum ouum quoque pro carnibus uitauerint & lac? Quorum alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicebant, colore mutato, Cubile eis de solijs palmarum, quas baias uocant, contextum erat: scabellum accliuæ & ex una parte obliquum, in terra pro puluillo capiti supponebant, bidui triduiq; in ediam sustinentes. Humores corporis qui nascuntur ex ocio & ex mansione unius loci, nimia uictus castigatione siccabant: Iosephus in secunda Iudaicæ captiuitatis historia, & in octauodecimo antiquitatum libro: & contra Appionem duobus uoluminibus, tria describit dogmata Iudæorum: Phariseos, Sadduceos, Essænos. Quorum nouissimos miris effert laudibus, quod & ab uxoribus & uino & carnibus semper abstinerint, & quotidianum ieiunium uerterint in naturam, Super quorum uita & Philo uir doctissimus, proprium uolumen ædedit. Eantes Cizycenus, & Aclepiades Cyprius, ætate qua Pygmalion in Oriente regnabat, scribunt esum carniū non fuisse. Eubulus quoque, qui historiam Mithræ multis uoluminibus explicuit, narrat apud Persas tria genera Magorum: quorum primos, qui sint doctissimi & eloquentissimi, excepta farina & holere, nihil amplius in cibo sumere. Apud Eleusinam etiam uolucris & piscibus, & quibusdam pomis abstinere, solenne est. Bardesanes uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnophistas diuidit: quorum alterum appellat Bragmanas, alterum Samangos: qui tantæ continentiæ sint, ut uel pomis arborum iuxta Gangen fluum, uel publico orizæ uel farinæ alantur cibo: & cum rex ad eos uenerit, adorare illos solitus sit, pacemq; suæ prouinciæ in illorum precibus abitrari sitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas, non solum carnibus, sed & coctis cibis abstinuisse refert. Xenocrates philosophus de Triptolemi legibus apud Athenienses tria tantum præcepta in templo Eleusinæ resideri scribit: honorandos parentes, uenerandos deos, carnibus non uescendum. Orpheus in carmine suo esum carniū detestatur. Pythagoræ, Socratis, Antisthenis, & reliquorum frugalitatem referrem in confusionem nostram: nisi & longum esset, & proprii operis indigeret. Hic certe est Antisthenes: qui cum gloriose docuisset rhetoricam, audissetq; Socratem, dixisse fertur ad discipulos suos: Abite, & magistrum quærite, ego enim iam repperi. Statimq; uenditis quæ habebat, & publice distributis, nihil sibi amplius quam palliolum reuerauit. Paupertatisq; eius & laboris, & Xenophon testis est in Symposio, & innumerabiles libri eius: quorum alios philosophico, alios rhetorico genere scripsit. Huius Diogenes ille famosissimus sectator fuit, potentior rege Alexandro, & naturæ uictor humanæ. Nam cum discipulorum Antisthenes nullum reciperet, & perseverantem Diogenem remouere non posset, nouissime claua minatus est, nisi abiret. Cui ille subiecisse dicitur caput, atq; dixisse: Nullus tam durus baculus erit, qui me à tuo possit obsequio separare. Refert Satyrus, qui illustrium uirorum scribit historias, quod Diogenes palliolo duplici usus sit propter frigus: peram pro cellario habuerit: secumq; portarit clauam ob corpusculi fragilitatē, qua iam senex membra sustentare solitus erat: & ^{in uicibus} uulgo appellatus sit, in præsentem horam poscens à quolibet, & accipiens cibum. Habitauit autem in portarum uestibulis & porticibus, ciuitatum. Cumq; se contorqueret in dolio, uolubilem se habere domum iocabatur, & se cum temporibus immutantem. Frigore enim os dolij uertebat in meridiem, æstate ad septentrionem: & utcumq; sol se inclinauerat, Diogenis simul prætorium uertebatur. Quodam uero tempore habens ad potandum ^{caueum} *caueum* ^{lis} *alis canthū*

- C gneum, uidit puerum manu cōcaua bibere, & elisisse illud fertur ad terram, dicens: Nesciebā quod natura haberet poculum. Virtutem eius & continentiam mors quoq; indicat. Nam cum ad agonem Olympiacum, qui magna frequentia Græciæ celebrabatur, iam senex pergeret, febrī in itinere dicitur apprehensus, accubuisse in crepidine uix; uolentibusq; eum amicis, aut in iumentum, aut in uehiculum tollere, non acquieuit; sed transiens ad arboris umbram, locutus est; Abite quæso, & spectatum pergite; hæc me nox aut uictorem probabit, aut uictum. Si febrem uicero, ad agonem ueniam; si me uicerit, ad inferna descendam, Ibiq; per noctem eliso gutture non tam mori se ait, quā febrem morte excludere. Vnius tantum philosophi exemplum posui, ut formosuli nostri & thorsoli, & uix summis pedibus adumbrantes uestigia; quorum uerba in pugnis sunt, & syllogismi in calcibus; qui pauertatem apostolorum & crucis duriciam, aut nesciunt, aut contemnunt, imitentur saltem gentiliū paritatem. Hæc de argumentis philosophorum exemplisq; disserui. Nunc ad exordium generis humani, id est, ad nostra transiens, docebo primum Adam in paradiso accepisse præceptum, ut cætera poma comedens, ab una arbore ieiunaret. Beatitudo paradisi absq; abstinentia cibi non potuit dedicari. Quamdiu ieiunauit, in paradiso fuit; comedit, & eiectus est; eiectus, statim duxit uxorem. Qui ieiunus in paradiso uirgo fuerat, satur in terra matrimonio copulatur; & tamen eiectus, non protinus accepit licentiam carniū uescendarum, sed tantum poma arborum & fruges segetum, & herbarum holera ei traduntur in cibum; ut exul quoq; paradisi, non carniibus, quæ in paradiso non erant, sed similitudine frugum paradisi uesceretur. Postea uero uidens deus quod diligenter appositum esset ad maliciam cor hominis ab adolescentia, & spiritus eius in his permanere non posset, quia erant caro, opera carnis diluuiō condemnauit; & auarissimam hominum gulam probans, dedit eis licentiam comedendarum carniū; ut dum sibi intelligunt licere omnia, non desiderent magnopere quod non licebat, ne mandatum in causam uerterent præuaricationis. Quanquam & tunc ex parte imperatum ieiunium sit. Nam cum alia munda dicantur, alia immunda; & in arca Noë de immundis bina, de mundis introducuntur imparia; & utiq; immundorum esus ablatus sit, ne sine causa dicerentur immunda; ex parte ieiunium dedicatum est, docens abstinentiam omnium in quorundam rescissione. Cur perdidit Esau primogenita sua; nonne propter cibum; impatientiamq; gulæ lachrymis emēdare nō potuit. Eiectus de Aegypto populus Israēl, & in terram repromissionis lacte & melle manantem introducēdus, Aegyptias carnes & pepones alliaq; desiderat. Vtinam, iquit, obissemus percussi à deo in terra Aegypti, quando super ollas carniū sedebamus. Et iterum; Quis nos uescet carniibus? Venerunt in mentem nobis pisces, quos in Aegypto comedebamus gratis, & cucumeres, & pepones, & porri, & cepe, & allia. At nunc anima nostra arida, nihil nisi manna oculi nostri cōspiciunt. Angelorum cibum contemnentes, carnes Aegyptias suspirabant. Moyses quadraginta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, nō in pane solo uiuere hominem, sed in omni uerbo dei, cum domino loquitur; populus aut satur idola fabricatur. Ille uacuo uentre, legem accipit scriptam digito dei. Ille māducans & bibens, consurgensq; ludere, aurum conflat in uitulum, & Aegyptium bouem præfert domini maiestati. Tor dierum labor, unius horæ saturitate perit. Frangit audacter Moyses tabulas; sciebat enim dei sermōnem non posse audire temulentos. Incrassatus est & pinguefactus & dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & dereliquit dominū, qui fecerat eum, & abcessit à deo saluari suo. Vnde & in eodē Deuteronomio præcipitur; Ne cum manducaueris & biberis, & domos opimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & argento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiscaris domini tui. Denique manducauit populus, & incrassatum est cor eius, ne uideret oculis, & audiret auribus, & corde conijceret; & uultū ieiunātis Moysei, & iuxta Hebraicam ueritatem, dei confabulatione cornutum, pafus & pinguior populus sustinere nō potuit. Quāobrem et dominus noster atq; saluator non ob differentiā uirginitatis & nuptiarum, ut quidā putant, sed

* Forte, pascet, legendū. Nunc, .r. sic habetur: Quis dabit nobis ad uescendum carnes?

A sed ob ieiuniorum confortia, Moysen & Eliam transfiguratus in monte secum ostendit in gloria. Quanquam Moyses & Elias typum proprie legis prophetarumq; monstraerint: sicut manifeste scriptura testatur: Dicebant ei exitum quem completurus erat in Hierusalem. Passionem enim domini non uirginitas & nuptiæ, sed lex nunciat & propheta. Quod si contentiose in Moysen nuptias, in Elia uirginitatem dixerint demonstrari: breuiter audiant Moysen mortuum & sepultum, Eliam igneo curru raptum; ante immortalem esse cepisse, quam mortuum. Sed nec secunda conscriptio tabularum absq; ieiunio potuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat, inedia repperit. Ex quo ostenditur, posse nos per ieiunium redire in paradysum, unde per saturitatem fueramus eieci. In Exodo aduersus Amalech, oratione Moysi, & totius populi, usq; ad uesperam ieiunio dimicatum est. Iesus filius Naue stationem imperauit soli & lunæ; & inedia plus quam unius diei, uictoris exercitus protelauit. Saul (sicut in Regnorum primo libro scribitur) Maledictus, inquit, qui edes rit panem usq; ad uesperam, donec ulciscar me de inimicis meis. Et non gustauit omnis populus eius, & tota terra prandeat. Tantiq; fuit autoritas stationis semel domino destinata, ut Ionatham, qui causa uictoriæ extiterat, deprehenderet fors; & ignorantia crimen declinare non posset, patrisq; in se concitaret manum, & uix populi precibus saluaret. Elias quadraginta dierum ieiunio præparatus, deum uidit in monte Oreb, & audit ab eo: Quid tu hic Elia? Multo familiarior ista uox quam illa in Genesi: Adam ubi es? Illa enim pactum terrebat & perditum; hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Congregatum Samuel populum in Masphat, in dicto ieiunio roborauit, & fecit hostibus fortiorem. Assyriorum impetum, & potentiam Sennacherib, Ezechia regis lachrymæ, sacculus, & humiliatio uictus, fregit, prostrauit & uicit. Et ecotrario ciuitas Ninie, imminentem iram domini ieiuniorum miseratione detorsit: quam & Sodoma placasset & Gomorra, si uoluissent agere poenitentiam, & lachrymas poenitentia patrocinate conciliare ieiunio. Achab rex impiissimus, ut sententiam dei subterfugeret, & euersio domus eius differretur in posteros, ieiunio impetrauit & sacco, Anna uxor Helchanæ inanem cibo uentrem, filio meruit implere. Periclitantur in Babylone Magi, omnis coniecto & hariolus & aruspex cæditur. Daniel & tres pueri reuelationem merentur ieiunio; & pasti leguminibus, pulchriores sunt & prudentiores his, qui de mensa regis carnibus uescebantur. Deinde scriptum est, quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit: panem suauem non comederit; caro & uinum non intrauerit os eius; oleo unctus non sit, & uenerit ad eum angelus, dicens: Daniel homo miserabilis es. Qui deo miserabilis apparuerat, post ieiunium leonibus in lacu fuit horribilis. Quam pulchra res: quæ placat deum, leones mitigat, dæmones terret. Mittitur ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuenimus) Habacuc messorum prandium portans. Talem enim discophorum inedia meruerat hebdomadis. Dauid, periclitante filio post adulterium, *ἡχομοδὸς* in cinere & ieiunio facit, dicens: Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Et infirmata sunt in ieiunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan; Dominus abstulit à te hoc peccatum. Sampson & Samuel uinum & ficeram non bibunt. Erant enim filij reppromissionis, & per abstinentiam ieiuniorumq; concepti. Aaron & cæteri sacerdotes ingressuri templum, omne quod potest inebriare non potant, ne moriantur. Ex quo intelligimus mori eos, qui in ecclesia non sobrii ministrarint. Quamobrem exprobratur Israël, potum dabis Nazaræis meis uinum. Ionadab filius Rechab, præcepit filijs suis, ut non biberent uinum usque in æternum. Quibus cum offerret Hieremias uinum ut biberent, & illi bibere nolissent, loquitur dominus per prophetam: Quia obedistis præcepto Ionadab patris uestri, non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. In foribus Euangelij Anna filia Phanuelis uniuira inducitur, semperq; ieiunans, & dominum uirginem longa castitas longaq; ieiunia susceperat. Præcurfor eius ut præco Ioannes locustis alitur, & syluestri melle, non carnibus; habitatioq; deserti & incunabula monachorum, talibus inchoan

C
17 tur alimentis, Sed & ipse dominus baptisma suum quadraginta dierum ieiunio dedica-
uit, & acriora daemonia docuit non nisi oratione & ieiunijs posse superari. Cornelius centu-
rio, ut spiritum sanctum acciperet antequam baptisma, eleemosynis meruit, crebrisq; ieiunijs.
Paulus apostolus post famem & sitim, & caeteros labores suos & pericula latronum, naufra-
gia, solitudines, crebra ieiunia enumerat. Et discipulo Timotheo dolenti stomachum, & in-
firmitates plurimas sustinenti, suadet uini modicam potionem: lam noli, inquit, aquam bi-
bere. Cui autem dicit iam noli aquam bibere, ostendit eum aquam ante potasse. Quod non
concederet, nisi crebrae infirmitates & dolor stomachi postulasent. Reprobatur quidem Apo-
stolus eos qui prohibebant nuptias: & iubebant cibis abstinere, quos deus creauit ad uten-
dum cum gratiarum actione: sed Marcionem designat & Tatianum, & caeteros haereticos,
qui abstinentiam indicunt perpetuam, ad destruenda & contemnenda & abominanda ope-
ra creatoris. Nos autem & creaturam omnem laudamus dei: & maciem saginae, abstinen-
tiam luxuriae, ieiunia praefereamus saturitati. Vir quippe in laboribus laborat sibi, & uim facit
in interitum suum. Et a diebus Ioannis Baptistae ieiunatoris & uirginis, regnum caelorum
uim patitur, & uiolenti diripiunt illud. Timemus enim, ne ab aduentu aeterni iudicis, sicut in
diebus diluuij, & euerfionis Sodomae & Gomorrae deprehendamus manducantes & biben-
tes, & nubentes & nuptui tradetes. Nam & diluuium & ignis de caelo saturitatem pariter &
nuptias quas deleret inuenit. Nec mirum, si omne quod in macello uenditur, Apostolus emi-
iubeat, & comedit; cum idololatris adhuc in templis idolorum, quasi idolothyta uescentibus,
pro summa abstinentia fuerit, cibis tantum abstinere gentilium. Quod si loquitur ad Ro-
manos: Is qui manducat, non manducantem non spernat; & qui non manducat, manducan-
tem non iudicat; non inter ieiunia & saturitatem aequalia merita dispensat, sed contra eos lo-
quitur, qui in Christum credentes, adhuc Iudaizabant; & eos qui ex gentibus crediderant mo-
net, ut ne scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant. Denique & in consequentibus
D hoc ipsum sonat. Scio & confido in domino Iesu, quod nihil commune per seipsum est,
nisi ei, qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus
contristatur, iam non secundum charitatem ambulat. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo
Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim regnum dei
esca & potus. Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & non de superstitione Iudaica, statim
edisserit: Alius credit manducare omnia. Qui autem infirmus est, holera manducat. Et rur-
sum: Alius iudicat diem plus quam diem, alius iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu
abundet. Qui sapit diem, domino sapit. Et qui manducat, domino manducat: Gratias enim
agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo. Qui enim adhuc
infirmi erant in fide, & alias carnes mundas, alias arbitrabantur immundas; & inter diem &
diem esse aliquid existimabant. Verbi gratia: Sanctius esse sabbatum & neomenias & scenope-
giam quam reliquos dies, iubentur holera manducare, quae indifferenter comeduntur ab omni-
bus. Qui uero firmioris erant fidei, omnes carnes & dies omnes aequales esse credebant. Illud
autem quod proponere aduersarius ausus est, dominum uoratore & potatore uini a pharisaeis
appellatum: & quia ad epulas ierit nuptiarum, et conuiuia non despexit peccatorum, existimo quod
nobiscum faciat. Ille est dominus, ut arbitraris, uorator: qui quadraginta diebus Christianorum
ieiunium sanctificauit: qui beatos appellat esurietes & sitietes; qui escam habere se dicit: non quam
discipuli suspicabantur, sed quae in perpetuum non periret; qui de die castino cogitare prohibet;
qui cum esurisse & sitisse dicatur, & ille frequenter ad prandia, excepto mysterio quod in ty-
pum suae passionis expressit: & probandi corporis ueritate, nec gulae scribitur seruasse, nec uentri.
Qui diuitem purpuratum propter epulas narrat in tartaro, & Lazarum pauperem ob inedia dicit
esse in sinu Abrahae. Qui quando ieiunamus, ungi caput & lauare faciem praecipit: ut non glo-
riae hominum, sed domino ieiunemus. Qui comedit quidem post resurrectionem partem piscis
assii & fauam: non propter esuriam & gutturis suauitatem, sed ut ueritatem sui corporis compro-
baret.

A baret. Nam quotiescunq; mortuum suscitauit, iussit ei dari manducare, ne resurrectio phantasma putaretur. Et Lazarus post resurrectionē, ob hanc causam scribitur cum domino inisse conuiuium. Nec hoc dicimus, quod negemus pisces & cætera (si uoluntas fuerit) in cibo esse sumenda: sed quomodo nuptijs uirginitatē, ita saturitati & carnibus ieiunia spiritumq; præferimus. Si autem Petrus hora sexta pransurus ascendit in cenaculum fortuita esuries non facit præiudiciū ieiuniorum. Hoc enim modo & dominus, quia ad puteū Samaritanæ hora sexta fessus resedit, & bibere uoluit; omnibus incūber necessitas, uelint nolint hoc tempore bibendi. Potuit autem fieri, ut uel sabbatum esset, uel dies dominicus; & post bidui, triduiq; ieiuniū, hora sexta esurierit. Nunq̄ em̄ crediderim apostolū, si ante unā diem cœnauerat, epulisq; distentus fuerat, alterius diei esurisse meridie. Quod si cœnauit pridie, & sequenti die esuriuit ante prandium, non existimo quod usq; ad satietatē comederit, qui tam cito potuit esurire. Porro si per Esaiam loquitur deus, quod non tale ieiunium elegerit, dicens: In diebus ieiuniorum uestrorum inueniuntur uoluntates uestre; & subiectos percutitis, & in iudicia & in lites ieiunatis, & ceditis pugnis: non tale ieiunium elegi dicit dominus. Quale elegerit, docet: Frange esurienti panem tuum, & pauperes sine tecto induc in domum tuam. Si uideris nudum, uesti; & domesticos seminis tui ne despicias. Non igitur ieiunium reprobauit, sed quale uellet, ostendit. Neq; enim uentris esuries accepta est deo, quam lites & rapinæ & luxuria destruit. Si non uult ieiunium deus, quomodo in Leuitico præcipit, ut septimo mense, decima mensis omnis populus ieiunet usq; ad uesperam; & qui non afflixerit animam suam, moriatur & exterminetur de populo suo: Quare sepulchra concupiscentiæ, ubi carnibus deditus populus ruit, usq; hodie in solitudine perseverant: Et crassus populus ortygommetram scribitur ad choleram usque ructasse? Cur homo dei, ad cuius prophetiam manus aruerat regis Hieroboam: qui manducauit contra edictum dei, ilico percussus est: Et leo qui asinam custodiuit intactam, prophetæ leuanti se de prandio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat, pransus ilico saturitatis poenas luit. Sed & Ioël clamat: Sanctificate ieiunium; prædicate curationem, ut monstraretur ieiunium sanctificari cæteris operibus; & sanctificatum ieiunium curationi proficere peccatorum. Quomodo autem uirginitati ueræ non præiudicat imitatio uirginum diaboli, ita nec ueris ieiunijs cossorum Isis & Cybeles, & quorūdam ciborum in æternum abstinentia: maxime cum apud illos ieiunium panis, sagina carniū compensetur. Et sicut signa quæ faciebat Moyses, imitabantur signa Aegyptiorum, sed non erant in ueritate: nam uirga Moysi uirgas Magorum deuorabat: ita per omnia quæ per æmulationem dei facit diabolus, non religionis nostræ superstitio, sed nostra arguitur negligentia, id nolum facere quod bonum esse, etiam seculi homines non ignorāt. Quarta propositio, quæ & extrema est, duos esse ordines, ouium & hircorum: alterum iustorum, alterum peccatorū; alios stare à dextris, alios à sinistris: & audire iustos: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnum à constitutione mundi, Peccatoribus uero dicit: Discedite à me maledicti in ignem æternū, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Arborem bonā non posse malos fructus facere, nec malam bonos. Vnde & saluator loquitur ad Iudæos: Vos de patre diabolo estis, & cōcupiscentias patris uestri facere uultis. Decē uirgines proponit stultas atq; sapientes: & quinq; quæ oleum nō habuerunt, remansisse extrinsecus; alias uero quinq;, quæ sibi lumen bonorū operum præparauerant thalamū intrasse cū sponso. Ascendit ad diluuiū & ait: Qui erant cū Noë, iusti seruati sunt; qui uero peccatores, omnes in cōmune perierunt. Apud Sodomā & Gomorram, exceptis duobus gradibus bonorū malorumq;, nulla diuersitas inuenitur. Qui est iustus, eripitur; qui peccator, pari deuoratur incēdio. Vna salus liberatis, unus interitus remanētibus. Ne paululū quidē à iustitia declinandū, indicio est uxor Lot. Si autē, inquit, mihi opponis, quare iustus labore in pace, aut persecutionibus; si nullus profectus est, nec maiora præmia; scias hoc eū facere, nō ut plus quid mereat, sed ne perdat quod accepit. In Aegypto quoq; decē plagas æqualiter oēs sentiunt peccatores; & similes tenebræ,

domino

C domino & seruo, nobili & ignobili, regi imminēt & uulgo. Sanctis uero dei & populo Israël una erat lux. Sed & in mari rubro iusti pariter transeunt, peccatores pariter obruunt. Sexcenta hominū milia, excepta imbelli ætate & sexu, in deserto æqualiter ruunt; & duo qui iusticia pares erant, æqualiter liberantur. Per quadraginta annos cunctus Israël similiter laborat & moritur. Gomor, mannæ uniuerſis ætatibus una in cibo mensura est: uestitus pariter nō deturuntur, capilli simul non augentur, barba in cōmune non crescit, calciamēta ex æquo omnibus durant. Non incalluere pedes, cibus in ore cunctorum æqualiter sapit. Ad mansionem unam pari labore & mercede pergebant, Omnis Hebræus æquale habet pascha, æquales scenopogias, æquale sabbatum, æquales neomenias. Septimo requietionis anno absq; personarum discretione dimittitur, & in iubilæo uniuerſa cunctis debita relaxantur, atq; ad antiquā possessionem uenditor redit. Parabolā autem in Euangelio seminantis, in qua in terra bona centesimus & sexagesimus & tricesimus fructus exoritur; & e contrario in terra mala, triplex sterilitatis uarietas indicatur, in duos ordines diuidit, bonæ terræ & malæ. Et quomodo apostolis pro derelictis filijs & uxoribus, in alio Euangelio cēties, in alio septies dominus repromittit, & in futuro uitam æternā: nullaq; distantia est inter centū & septem: sic & in hoc numero nō facere præiudicium, ubi huius terræ fertilitas prædicatur; præsertim cum & euangelista Marcus retrorsum numeret triginta, sexaginta & centum, Dicit dominus: Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut ergo sine aliqua differentia graduum Christus in nobis est, ita & nos in Christo sine gradibus sumus. Omnis qui diligit me, sermonem meū seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui iustus est, diligit: qui diligit, ueniūt ad eum pater & filius, & in eius habitant hospitio. Vbi autem huiuscemodi habitator est, puto quod nihil deesse possit hospiti. Sin autem dicit: Multæ mansiones sunt apud patrem meū, nō in regno cœlorum diuersas significat mānsiones, sed ecclesiarum in toto orbe numerum, quæ constat una per septem.

D Vado, inquit, & præparabo uobis locū, nō loca. Si hæc repromissio proprie duodecim apostolorum est, ergo Paulus exclusus est de hoc loco, & electionis uas superfluum putabitur & indignus. Ioannes & Iacobus, quia plus cæteris petierunt, nō impetrauerunt: & tamē non est dignitas eorū imminuta, quia reliquis apostolis æquales fuerūt. Nescitis quia corpora uestra templū est spiritus sancti: Templū, inquit, est, non templā: ut similiter in omnibus habitatorum ostenderet deum. Non pro his rogo tantum, sed pro illis qui credituri sunt per uerbum eorum in me: ut sicut tu pater in me, & ego in te unum sumus, ita omnes unum sint in nobis. Gloriam quam dedisti mihi, dedi eis: dilexi eos, sicut me dilexisti, Et quomodo nos sumus pater & filius & spiritus sanctus unus deus, sic & unus populus in ipsis sit, hoc est, quasi filij charissimi, diuinæ confortes naturæ. Sponsa, soror, mater, & quæcunq; alia putaueris uocabula: unius ecclesiæ congregatio est, quæ nunq; est sine sponso, fratre, filio. Vnam habet fidem, nec constupratur dogmatum uarietate, nec hæresibus scinditur. Virgo permanet. Quocunq; uadit agnus, sequitur illum: sola nouit canticum Christi. Si autem, inquit, mihi opposueris, stella à stella differt in claritate, audies differre stellam à stella, hoc est, spirituales à carnalibus. Omnia membra æqualiter diligimus, nec oculum preponimus digito, nec digitem auriculæ: sed in singulorum amissione, membrorum cōmunis dolor est. Æqualiter introimus in hoc seculum, & æqualiter de eo egredimur. Vnus Adam terrenus, & alter cœlestis. Qui in terreo fuerit, à sinistris est, & peribit; qui in cœlesti, à dextris est, & saluabitur. Qui fratri dixerit factue & raca, reus erit gehennæ. Et qui homicida fuerit & adulter, mittetur similiter in gehennā. In persequutione qui incenditur, qui suffocatur, qui decollatur, qui fugerit, qui in carcere inclusus obierit: uaria quidem luctæ genera, sed una corona uictorum est. Inter eum fratrem qui semper cum patre fuerat, & qui postea poenitens est receptus, nulla diuersitas est. Operarijs primæ horæ & tertiæ & sextæ & nonæ & undecimæ, unus denarius æqualiter reddit: et, quo magis admireris, ab his incipit præmiū, qui minus in uinea laborarūt. His & huiuscemodi diuinarum

A diuinarum scripturarum testimonijs, quæ ad peruersitatem sui dogmatis, callidus disputator inclinatur, quis non tentetur etiam electorum dei? Et quod Ioannes apostolus, antichristos dicit uenisse multos, hæc uera est antichristi prædicatio, quæ inter Ioannem & ultimum poenitentem nullam facit esse distantiam. Simulque miror, quomodo serpens lubricus & Proteus noster, in uariarum se mutet portenta formarum. Qui enim in coitu & in saturitate Epicureus est, subito in retributione meritorum Stoicus efficitur. Hierosolymam Cito; Iudæam Cypro, Christum Zezone commutat. Si non licet à uirtutibus paululum declinare, & omnia peccata sunt paria, eiusdemque criminis reus est, qui panem esurienti furripuerit, & qui hominem occiderit, tu quoque maximorum scelerum reus teneris. Porro aliud est, si te dicas ne minima quidem habere peccata, & cum omnes apostoli & prophetae & sancti, iuxta id quod in secunda propositione disserui, peccatores esse se plangent, solus de iusticia gloriaris. Ante nudo eras pede: modo non solum calciato, sed & ornato. Tunc pexa tunica, & nigra subucula uestibaris, sordidatus & pallidus, & callosam opere gestitans manum, nunc lineis & sericis uestibus, & Atrebatum ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontemque tornantur, protensus est aqualiculus, infurgunt humeri, turget guttur; & de obelis faucibus uix suffocata uerba promuntur. Certe in tanta diuersitate uictus & uestitus, necesse est, aut hic, aut ibi esse peccatum. Non quod peccatum in cibo, aut in uestibus asseram: sed quod uarietas & commutatio in deterius, reprehensioni proxima sit. Quod autem reprehenditur, à uirtute procul est: quod à uirtute procul est, uitio mancipatur. Quod uitiosum arguitur, peccato iungitur. Quod peccatum est, iuxta tuam sententiam in sinistra parte & hircorum grege describitur. Aut reuerteris igitur ad antiquum propositum, ut ouis possis esse ad dexteram, aut si priorem sententiam peruersa poenitentia commutaris: uelis uolens, quamquam barbam raseris, inter hircos numeraberis. Verum quid prodest luscum uocare luscum, & accusatoris docere inconstantiam, cum propositionum series diluenda sit? Oues & hædos à dextera & sinistra, duos iustorum & peccatorum esse ordines non negamus. Arborem bonam, fructus malos non facere; nec malam bonos, nulli dubium est. Decem quoque uirgines sapientes & stultas, in bonas malasque diuidimus. In diluuium liberatos iustos, & peccatores aquis obrutos, non ignoramus. In Sodoma & Gomorra ereptum iustum, & impios igne consumptos, omnibus perspicuum est. Decem quoque plagis percussam Aegyptum, & Israël fuisse solpitem nouimus. In mari rubro transisse iustos, & Pharaonem cum suo exercitu demersum, etiam in scholis cantant paruuli. Sexcenta milia in deserto cecidisse, quia increduli fuerint, & duos tantum terram repromissionis intrasse, scripturae docent, & reliqua quæ usque ad operarios uineæ, in duos bonorum & malorum ordines descripsisti. Sed quale est, ut quia inter bonos & malos diuisio est, tu asseras inter ipsos bonos uel e contrario malos nullam esse distantiam, nihilque referre, utrum in pecore aliquis aries sit, an ouicula? Vtrum primam lanam habeat, an secundam? Vtrum scabidum pecus sit & morbidum, an uegetum atque suffultans? maxime cum Ezechiel oues rationabiles, & diuersitatem inter pecus & pecus, suæ prophetiæ autoritate demonstrat, dicens: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, & inter arietes & hircos, & inter pecus pingue & macilentum: Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus uestris uentilabatis omnia infirma pecora donec dispergerentur. Et ut sciremus quæ ista sunt pecora, statim intulit. Vos autem greges mei, oues pascuæ meæ homines estis. Id ipsum ergo erit Paulus, & ille poenitens, qui cum patris uxore dormierat, quia in ecclesiam post poenitentiam receptus est, & quia simul à dextris est, in eadem cum apostolo claritate fulgebit: Et quomodo in uno agello usque ad messem in consummationem mundi zizania pariter frumentaque succrescunt? Qua consequentia pisces boni & mali, lagena Christi & reti euangelico continentur? Cur in typo ecclesiæ, in arca Noë, diuersa animalia, & pro qualitate meritorum, diuersæ sunt mansiones? Cur asstitit regina à dextris domini in uestitu deaurato, circumdata uarietate? Cur Ioseph in forma Christi, uariam habuit tunicam? Cur Apo-

C stolus loquitur ad Romanos: Vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei: Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes, siue prophetiam secundum mensuram fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, & reliqua: Et in alio loco, alius iudicat diem plus quam diem, alius iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu abudat. Et ad Corinthios: Ego plantauit, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid: neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Qui plantat & qui rigat, unum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Et rursus alibi: Secundum gratiam dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præterquam id quod positum est, quod est Christus Iesus: Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscuiusque opus apparebit. Dies enim domini illud manifestabit, quoniam in igne reuelabitur: & singulorum opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet, Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Si is cuius opus arsit & perierit, & damnum sustinuit laboris sui, perdet quidem laboris præmium, sed ipse saluabitur, non tamen absque probatione ignis, ergo is cuius opus manserit, quod superædificauit sine ignis probatione saluabitur, & inter saluationem & saluationem utique erit diuersitas aliqua. Necnon in alio loco: Sic nos, inquit, existimet homo quasi ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei. Hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis scire, quoniam inter dispensatorem, & dispensatorem sit multa distantia (non dico de malis & bonis, sed de ipsis bonis qui ad dexteram stant) audi consequentia: Nescitis, quoniam qui in sacrificijs operantur, de sacrificijs comedunt: qui altario deseruiunt, de altario participantur: Sic & dominus disposuit his, qui euangelium annunciant de euangelio uiuere: Ego autem non abutar horum aliquo. Non scripsi autem hæc, ut sic fiant in me. Melius est enim mihi mori, quam ut gloriam meam quis euacuet. Si enim euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas quippe mihi incumbit. Væ enim mihi est, si non euangelizauero. Nam si uoluntate hoc ago, mercedem habeo. Si autem nolens, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? Ut euangelizans sine sumptu, ponam euangelium Christi, ut non abutar potestate, quæ data est mihi in euangelio: Cum enim essem liber, ex omnibus omnium me seruum feci, ut plures lucrificerem. Nunquid potes dicere peccare eos, qui uiuunt de euangelio: & qui de sacrificijs participantur? Utique non. Dominus enim disposuit, ut qui prædicant euangelium, de euangelio uiuant. Apostolus autem qui non abutitur hac licentia: sed laborat manibus suis, ne quæ grauet, & die ac nocte operatur, & ministrat his qui secum sunt: utique ideo hoc facit, ut plus laborans, plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: Et diuisiones operationum sunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem data est operatio spiritus iuxta id quod expedit. Et iterum: Sicut corpus unum est, & membra plura habet, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus est, sic & Christus. Verum ne dicas in uno corpore diuersa membra unum habere meritum, statim gradus describit ecclesiæ, & ait: Quosdam quidem posuit deus in ecclesia: primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores. Denique uirtutes & gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum. Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes uirtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemul

A lamini autem dona maiora, & adhuc excellentiorem uiam uobis demonstro. Cumq; de charitatis uirtutibus latius disputasset, adiecit: Siue prophetiae euacuabuntur, siue linguae cessabunt, siue scientia destruetur: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cū autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et in continentibus. Nūc autem manent fides, spes, & charitas, tria hæc. Maior autem horū est charitas: Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis. Et iterum: Volo autē omnes uos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quam qui loquitur linguis. Et rursum: Gratias ago deo, quod omnium uestrū linguis loquor. Vbi diuersa sunt dona, & alius maior, alius minor est, & omnes spirituales a pellātur: certe oues sunt, & stant à dextris, & inter ouem & ouem est aliqua diuersitas. Loquitur quidem de humilitate Paulus apostolus: Ego sum nouissimus apostolorum, qui nō sum dignus uocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei: Gratia autem dei sum, id quod sum: & gratia eius in me uacua non fuit, sed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autem, sed gratia dei quæ in me est. Veruntamen in eo quod se humiliat, ostendit posse apostolos alios minores, alios esse maiores, & qui utiq; uas electionis dicitur, & cunctis amplius laboraui: non est iniustus deus, ut obliuiscatur operis eius, & dispar meritum, æquali mercede compenset. Dehinc legimus: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, unusquisq; autem in suo ordine. Quando unusquisq; in suo resurget ordine, utiq; diuersa sunt merita resurgentium. Non omnis caro, eadem caro: sed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia autem piscium. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria, sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate. Sic erit & resurrectio mortuorum. Quod tu scilicet doctus interpret sic exposuisti, ut diceres spirituales differre à carnalibus: Ergo & spirituales & carnales in cœlestibus erunt: & iam non solum oues, sed etiam hirci tui conscendent regna cœlorum. Stella, inquit, à stella differt in claritate, nō oues & hirci, sed oues & oues, id est, stella & stella. Deniq; alia, inquit, claritas solis, & alia claritas lunæ. Ne stellam & stellam totum humanæ multitudinis assereres genus, solem posuit & lunam, quos certe inter hircos non poteris numerare. Sic, inquit, erit & resurrectio mortuorum, ut iusti in claritate solis luceant, & qui in sequenti gradu sunt, lunæ splendore rutilent, ut alius Lucifer sit, alius Arcturus, alius Orion, alius Mazuroth, & cetera stellarum uocabula, quæ sacrata, in Iob uolumine continentur. Omnes enim, ait, manifestari nos oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisq; quæ gessit per corpus, siue bonum siue malum. Ac ne forsitan dicas ante tribunal Christi nos manifestari: ut boni, bona; mali recipiant mala, in eadem epistola docet: Qui parce seminat, parce & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Certe & qui plus, & qui minus seminat, de parte sunt dextra. Et cum unius sementis genus sit, tamen mensura & numero differunt. Scribit ad Ephesios idem Paulus: Vt nota fieret nunc principatibus & potestatibus in cœlis per ecclesiam, multiplex & uaria sapientia dei. Cernis quod in diuersis agminibus ecclesiæ, uaria & multiplex sapientia dei prædicetur: Necnon in eadem epistola: Vnicuiq; autem nostrum data est gratia, iuxta mensuram gratiæ Christi: non quod mensura Christi diuersa sit, sed tantum gratiæ eius infunditur, quantum ualemus haurire. Frustra igitur oues & hircos, quinq; & quinq; uirgines, Aegyptios, & Israëlitas, & cætera huiuscemodi replicas, quia non est in præsentī retributio, sed in futuro. Vnde & dies iudicij in consumptione promittitur, quia nunc non est iudicium. Sine causa enim appellatur dies extrema iudicij, si modo iudicat deus. Impræsentiarum nauigamus, luctamur, atq; pugnamus, ut in fine perueniamus ad portum, coronemur, triumphemus. Tu autem peruerse & lubricè præsentis seculi conuersationem in futurorum exempla proponis, cum utiq; hic iniusticia sit: ibi iusticia, donec intremus in sanctuarium dei, & intelligamus in nouissimis eorum. Non aliter sanctus, aliter peccator moritur: In eodem mari nauigantibus eadem tranquillitas & tem-

- C pestas est: Non aliter latro, aliter martyr occiditur: Nec alio modo de adulterio & profubus, alio de castis matrimonijs nascuntur liberi: Certe dominus & latrones aequali iudicio crucifixi sunt, Si idem est huius seculi futuriq; iudiciũ, ergo q̄ hic pariter crucifixi sunt, & in futuro similiter habebuntur. Paulus & qui eum uinzerant, simul nauigant, simul sustinent tempestatem, simul nauis fluctibus dissipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uinctum & uincientes diuersa sint merita. Et quomodo unum apostoli militumq; naufragium? Refert postea Paulus apostolus reuelationem, & eos qui in nauis fuerant dicit sibi à domino esse donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donantur unius meriti sunt? Decem sancti, peccatricem possunt eruere ciuitatem. Lot cum filiabus ereptus est de incendio, liberati essent & generi, si exire uoluissent. Et certe multa differentia est inter Lot & generos eius. Liberatur Segor una urbs de pentapoli, & quæ eiusdem meriti erat atque uni sententiæ subiacebat, cui Sodoma & Gomorra, Adama, & Seboim, sancti precibus custoditur. Ecce diuersum meritum in Lot & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi qui absente Dauid, uassauerat Sicelech & uxores eorum & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur in campo, & quadringenti homines ascensis camelis fugiunt. Dic aliquam inter eos qui caesi sunt, & qui fugere potuerunt, esse distantiam. Legimus in euangelio turrem Siloë cecidisse super decem & octo uiros, & obrutos occidisse. Certe iuxta sententiam saluatoris, non soli fuerant peccatores, sed in formidinem reliquorum puniti sunt, ut pestilente flagellato, stultus sapientior fieret. Si omnium peccatorum unum est supplicium, iniuste alius occiditur, & per mortem alterius alius commonetur. Opponis mihi Gomor mannæ, unamq; mensuram, & uestitum & capillos & barbam & calciamenta, ex æquo fuisse Israëlitarum, quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus, Vna est in mysterijs sanctificatio, domini & serui, nobilis & ignobilis, regis & militis, quãquam pro accipientium meritis diuersum fiat quod unũ est. Qui enim indigne manducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi. Nunquid quia & Iudas de eodem calice bibit, de quo & cæteri apostoli, unius cum reliquis erit meriti? Quod si non uis recipere sacramentum: certe omnes æqualiter uiuimus, unũ trahimus aërem, eodem humore irrigamur, iisdem cibus pascimur. Porro si alimenta cocorum arte mutantur in melius, & fit aliquid suauius condituris, huiuscemodi cibi non naturæ satifaciunt, sed uoluptati. Aequè elurimus, æquè algemus: simul contrahimur frigore, æstibus & calore dissoluimur. Sol quoq; ipse & luna & omnis astrorum chorus, & pluuiæ, & mundus æqualiter nobis currunt, & iisdem omnes iuxta euangelium imbribus irrigamur, boni & mali, iusti & iniusti. Si præsentia, exempla sunt futurorum, ergo & sol iusticiæ æqualiter iustis & peccatoribus, impijs & sanctis, Christianis & Iudeis atq; gentilibus orietur, cum scriptura dicat: Timentibus autem dominum orietur sol iusticiæ. Si timentibus orietur, ergo contemptoribus & pseudoprophetis occidet. Oues quæ stant à dextris, ad regna cælorum introducuntur, hirci in tartarum detruduntur. Parabola ista non ouium inter se merita & e contrario describit hircorum, sed inter oues & hircos tantum distantiam facit. Neque enim in omnibus locis docentur omnia, sed unaquæq; similitudo ad id refertur cuius similitudo est. Sicut & decem uirgines, non totius generis humani, sed sollicitorum & pigrorum exempla sunt, quorum alteri semper domini præstolantur aduentum, alteri somno & inertia se dantes, futurum iudicium non putant. Vnde & in fine parabolæ dicitur: Vigilate quia nescitis diem neque horam. Sed in diluuiò liberatus est Noë, & omnis orbis interiit. Omnes caro erant, & propterea perierunt. Aut non eiusdem meriti dices filios Noë, & Noë propter quem filij liberati sunt, aut maledictum Cham in eodem pones loco, in quo & patrem, quia de diluuiò simul liberatus est. In passione Christi omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, & non fuit qui faceret bonum, non fuit usq; ad unum. Audebis ne igitur dicere sic negasse Petrum & cæteros apostolos qui fugerunt, quomodo Caiphan & pharisæos, & clamantem populum, crucifige crucifige talem? Et ut de apostolis taceam, eiusdem ne tibi sceleris uidebitur reus

A **Annas & Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulsus est contra do-**
minum ferre sententiam: Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis est; &
 quanto maioris criminis, tanto maioris et poenae: Potentes enim potenter tormenta patien-
 tur. Arbor mala fructus bonos non facit, nec bona malos. Si hoc ita est, responde mihi quo-
 modo Paulus cum esset arbor mala, persequens ecclesiam Christi, postea fructus bo-
 nos; Et Iudas cum esset arbor bona, signa faciens cum apostolis, postea uersus in prodito-
 rem fecerit fructus malos. Tam diu ergo nec arbor bona, malos fructus facit: nec mala bo-
 nos, quam diu uel in bonitate sua, uel in malicia perseverat. Porro quod omnis Hebraeus
 aequaliter facit pascha, & septimo anno liber efficitur; & in iobileo, id est, quinquagesimo, uni-
 uersa possessio redit ad dominos, hoc non de praesenti dicitur, sed de futuro: quia in sex die-
 bus huius seculi seruientes, in septimo die uero & aeterno sabbato liberi erimus: si tamen uo-
 luerimus esse liberi, dum adhuc seruiumus in seculo. Si autem noluerimus, perforabitur nos-
 bis auricula, in testimonium inobedientiae, & cum uxore & liberis nostris, quos praetulimus
 libertati, id est, cum carne & operibus eius iugiter seruiemus. Parabola autem seminantis, quae
 ex utraque parte ternos fructus facit, & iuxta Apostolum super fundamentum Christi alius
 aedificat, aurum, argentum, lapides preciosos: alius ligna, foenum, stipulam, cum & in domo
 magna, diuersa uasa sint, perspicue patet; & huic uelle contradicere, aperitissime impudentiae
 est. Amen ne exultet in mendacio, & exemplum apostolorum in praedictum centenarij et
 sexagenarij & tricenarij afferat numeri, sciat in Matthaeo & in Marco, apostolis qui uniuersa
 sua dimiserant, centuplum repromissum: In euangelio autem Lucae multo plura, id est,
 ποδὸν ὀλίονα, & penitus in nullo euangelio pro centum scriptum esse septem: sed quae aut falsarij,
 aut imperitiarum reum teneri; nec nocere nobis, quia in alio euangelio a centum, in alio a tri-
 ginta incipit numerari; cum omnis scriptura, maxime uetus, minorem praeponat numerum,
 & sic ad maiorem gradatim conscendat. Verbi gratia, ut dicat aliquem fuisse annorum quin-
 que & septuaginta & centum, nec tamen quinque & septuaginta plura poterunt esse quam cen-
 tum, quae priora sunt nominata. Si non accipis in bonam partem diuersitatem numeri cen-
 tum & sexaginta & triginta, nec in malam partem accipies, & idem uitium erit seminis,
 quod secus uiam cecidit, & super petras & super spinas. Si & illa tria, & haec uel in bona, uel
 in malam partem singula sunt, stultum fuit pro duabus rebus sex species numerare, praeser-
 tim cum in Matthaeo & in Marco & in Luca narrata parabola, saluator semper intulerit: qui
 habet aures audiendi, audiat. Vbi nihil est quod intrinsecus lateat, frustra ad intelligentiam my-
 sticam prouocatur. Si autem pater & filius mansionem faciunt apud credentes, & ubi Chri-
 stus hospes est, ibi nihil deesse existimas, puto quod aliter Christus habitauerit in Corin-
 thijs, aliter in Ephesijs: hoc est, aliter in his, apud quos Paulus apostolus peccata multa de-
 prehendit; & aliter in his, quibus sacramenta a seculis ignorata differuit, aliter in Tito & Ti-
 motheo, aliter in Paulo. Certe inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.
 Vbi autem maior dicitur necesse est ut caeteros habuerit minores. Et qui minimus est in re-
 gno caelorum, maior est illo. Vides ergo, quod in caelis sit maximus & minimus, & inter an-
 gelos quoque, & inter inuisibiles creaturas sit multiplex & infinita diuersitas. Quare dicit apo-
 stoli: Domine auge nobis fidem, si omnium una mensura est: Et dominus ad discipulum:
 Modicae fidei, quid dubitasti? In Hieremia quoque de futuro regno legimus: Ecce dies ue-
 niunt dicit dominus, & feriam domui Israe'l & domui Iacob foedus nouum, non secundum
 pactum, quod pepigi cum patribus uestris. Et post paululum: Dabo legem meam in uisceribus
 eorum, & in corde eorum scribam illam & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in popu-
 lum, & non docebit uir ultra proximum suum, & uir fratrem suum, dicens: cognosce domi-
 num. Omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum. Perspicue ex contextu il-
 lius loci, futurum Christi regnum propheta describit, & qua consequentia ibi erit minimus
 & maximus, si omnes aequales futuri sunt: Vtique ea qua & in euangelio dicitur: Qui do-

C

cuerit & fecerit, hic uocabitur maximus in regno cœlorum. Qui autem docuerit, & non fece-

rit, erit minimus. In conuiuio saluator præcipit, ut inferiorem occupemus locum: ne cum ma-

ior uenerit, de superiori turpiter detrudamur. Si cadere non possumus, sed tantum per poeni-

tentiam subleuamur; quid sibi uult scala illa in Bethel, per quam angeli descendunt atque

ascendunt, qui de cœlis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexteram stabant, dum

ibi essent. Angeli de cœlis descendunt, & Iouinianus de eorum possessione securus est. Quis

autem risum tenere queat in eo, quod multas mansiones apud patrem, ecclesias arbitretur

in toto orbe diffusas, cum manifestissime scriptura doceat secundum euangelium Ioannis,

non de ecclesiarum numero, sed de cœlorum mansionibus & æternis tabernaculis, quæ pro-

pheta desiderat, domino fuisse sermonem? In domo, inquit, patris mei mansiones multæ

sunt. Si quo minus, dixissem uobis: quia uado uobis parare locum, & si abiero & præpara-

uero uobis locum, iterum ueniam & accipiam uos ad meipsum: ut ubi ego sum, & uos sitis.

Locus & mansiones quas præparare se dicit Christus apostolis, in domo utique sunt patris,

id est in regno cœlorum: non in terra, in qua præsens apostolos relinquebat. Simulq; sen-

sus scripturæ intuendus: Dicerem, inquit, uobis, quia uado & præparabo uobis locum, si nō

mansiones multæ essent apud patrem, hoc est, si non unusquisq; mansionem sibi nō ex lar-

gitate dei, sed ex proprijs operibus præpararet, & ideo non est meum parare, sed uestrum,

quia & Iudæ nihil profuit paratus locus, quem suo uitio perdidit. Iuxta quem sensum & il-

lud intelligendum, quod ad filios dicitur Zebedæi, quorum alter à sinistris, alter cupiebat

federe à dextris; Calicem quidem meum bibetis, sedere autem à dextris meis siue à sinistris,

non est meum dare uobis, sed quibus paratum est à patre meo. Non est filij dare, & quo-

modo patris est præparare? Paratæ, inquit, sunt in cœlo diuersæ & plurimæ mansiones, plu-

rimis diuersisq; uirtutibus, quas non personæ accipiunt, sed opera. F. ustra ergo à me peti-

tis quod in uobis situm est, quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus, ad tantam

ascensuri sunt dignitatem. Porro quod ait, iterum ueniam & accipiam uos ad meipsum, ut

ubi ego sum & uos sitis, proprie ad apostolos loquitur, de quibus & in alio loco scriptū est:

Ut quomodo ego & tu pater unū sumus, sic & illi in nobis unum sint, qui crediderunt, qui

perfecti sunt, qui possunt dicere, pars mea dominus. Si autem non sunt plurimæ mansio-

nes, quomodo & in ueteri testamento & in nouo, alium ordinem pontifex tenet, alium sa-

cerdotes, alium leuitæ, alium ianitores, alium æditui; Et in uolumine Ezechielis, ubi futura

ecclesiæ & cœlestis Hierusalem ordo describitur, sacerdotes qui peccauerant, regradantur in

ædituos, & in hostiarios; & cum sint in templo dei, hoc est, à dextris, non sunt inter arietes,

sed inter minimas oues. In fluuio quoque illo, qui de templo egreditur, & irrigat salsum ma-

re, & uniuersa uiuificat, multæ species piscium describuntur. Quare in regno cœlorum archā

geli sunt, angeli, throni, dominationes, potestates, cherubim, & seraphim, & omne nomen

quod nominatur, non solum in præsentī seculo, sed etiam in futuro; Sine causa diuersitas no-

minum est, ubi non est diuersitas meritorum. Archangelus utique aliorum minorum est an-

gelorum archangelus, & potestates, & dominationes, habent alia, per quæ exercent pote-

statem, & in quæ subiecta dominantur. Hoc in cœlis est, hoc in mysterio dei, ne nos solito

more irrideas, atque subsannes, si imperatores posuerimus, & præfectos & comites, & tri-

bunos, & centuriones, & manipulos, & reliquum militiæ ordinem. Illud autem quod ait:

Nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti: friuolum est, cum scriptura diuina

soleat & unum pluraliter, & plura singulariter appellare; & tamen sciat in templo quoque

ipso multas esse mansiunculas, esse exterius atrium, esse interius, esse uestibula, esse sanctum,

esse sancta sanctorum. Sunt & culinæ in templo: sunt & cellariola, sunt & torcularia, & uaso-

rum receptacula. Ita & in templo corporis nostri, diuersa sunt merita. Non æque deus omnes

inhabitat: nec ad eandem mensuram omnibus infunditur. De spiritu Moyse aufertur, & se-

ptuaginta presbyteris datur. Puto aliam esse abundantiam fluminis, aliam riuulorum. Elia

spiritus

A spiritus Elisæo duplex datur: unde & duplex gratia, fecit signa maiora. Ille uiuus mortuum, iste mortuus mortuum suscitauit. Ille famem imprecatus est populo, iste obsessæ ciuitati sub una die hostiles copias præbuit. Licet hoc quod ait: Nescitis quia corpora uestra templum est spiritus sancti, de cuncta credentium dicat ecclesia, qui pariter cōgregati, unum Christi corpus efficiunt. Hic iam quæritur in corpore: qui pedibus Christi dignus sit, qui capite, qui oculus eius sit, qui manus. Quod & duæ mulieres in euangelio, pœnitens & sancta significant; quarum altera pedes, altera caput tenet. Tamen si nonnulli existimant unam esse, & quæ primum cœpit à pedibus, eam gradatim ad uerticem peruenisse. Sed & illud quod obiicit; non pro his rogo tantum, sed & pro illis qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut sicut ego pater in te, & tu in me unum sumus: ita omnes unum sint in nobis. Et quod omnis populus Christianus unum sit in deo, quasi filij charissimi diuinæ cōsortes naturæ; iam supra diximus, & nunc plenius inculcandum est, non nos secundum naturam, sed secundum gratiam unum esse in patre & filio. Neque enim eiusdem substantiæ est (quod Manichæi solent dicere) anima humana & deus. Sed dilexisti, inquit, eos, sicut & me dilexisti. Vides ergo quod in consortium substantiæ eius assumimur, non naturæ esse, sed gratiæ: & ideo nos diligit; quia filium dilexit pater, & membra diliguntur, scilicet in corpore. Quotquot enim receperunt Christum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Verbum caro factum est, ut nos de carne transiremus in uerbum. Nec uerbū desijt esse quod fuerat: nec homo perdidit esse, quod natus est. Gloria aucta est, non mutata natura. Vis scire quomodo cum Christo unum corpus efficiamur? Doceat te ipse, qui cōdidit. Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinē meum: hic in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui comedit me, uiuit propter me. Iste est panis qui de cœlo descendit. Sed & Ioannes euangelista,

B qui de pectore Christi hauserat sapientiam, in eadem uerba concordat, dicens: In hoc intelligimus quod in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de spiritu suo dedit nobis. Si quis cōfessus fuerit, quoniam Iesus est filius dei; deus in eo manet, & ipse in deo est. Si credis in Christum, quomodo & apostoli crediderunt, unum cum eis in Christo corpus efficieris. Si autem temerarium est fidem eorum tibi & opera uendicare, qui fidem eandem & opera non habes, eundem locum habere non poteris. Porro quod iactitas spōsam, sororem, matrem, & omnia hæc uocabula unius esse ecclesiæ; cunctosque credentes his nominibus significari, contra te facit. Si enim unus ordo ecclesiæ est, & non habet plurima membra in uno corpore: quid necesse est ut spōsa, soror uocetur & mater; nisi aliorum sponsa, aliorum soror, aliorum mater sit. Stant quidem omnes ad dexteram; sed alius stat ut sponsus, alius ut frater, alius ut filius. Filioli, inquit, mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis. Putasne eiusdem esse meriti eos qui parturiuntur, & qui parturit? Vnde & stulte asserere uoluisti omnia membra æqualiter nos diligere, nec oculum præponere digito, nec manum auriculæ, sed in singulorum amissione membrorum, dolorem esse cōmunem, cum Apostolus doceat ad Corinthios, alia membra esse honestiora, alia uerecundiora: & quæ uerecundiora sunt, maiore honestate circundari; quæ uero per se honesta, nostri non indigere sollicitudine. Eiusdem ne ordinis arbitraris & meriti, os & aluum, oculos & meatus per quos simus egeritur & urina? Lucerna, inquit, corporis tui est oculus tuus. Si oculus cæcus fuerit, totum corpus in tenebris est. Si digitum amputes, si summitatem auriculæ; est quidem dolor, sed non tantum damnum, nec tanta cum dolore deformitas, quanta si oculos eruas, truces nares, os disseces. Sine alijs membris uiuere possumus, sine alijs omnino nō possumus. Sunt peccata leuia, sunt grauiora. Aliud est decem milia talēta debere, aliud quadrantem. Et de ocioso quidem uerbo & adulterio rei tenebimur, sed non est idem suffundi & torqueri, erubescere & longo tempore cruciari. Putas nostrum esse quod loquimur? Audi apostolum Ioannem: Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, peccat, & dabit ei uitam, peccanti non ad mortem. Qui uero peccauerit ad mortem, quis orabit

C pro eo; Cernis quod si pro peccatis minoribus deprecemur, impetremus ueniam. Si pro maioribus, difficilis impetratio sit, & inter peccata & peccata, magnam esse distantiam. Vnde & de populo Israël, quia peccauerit peccatum ad mortem, dicitur ad Hieremiam: Noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis deprecationem, & non obstitas mihi, quia non exaudiam te. Si autem omnes æqualiter & introimus seculum, & eximus de seculo, & hoc præiudicium futurorum est, ergo æqualiter & iusti & peccatores habebimur apud deum, quia nunc pari modo & generamur & morimur. Quod si duos esse contendis Adam, alterum terrenum, alterum coelestem, & qui in terreno fuerint, eos esse ad sinistrum, qui uero in coelesti, eos esse à dextris: responde mihi interim, ut de duobus te fratribus interrogem: Esau in terreno fuit, an in coelesti? Nulli dubium est, quin in terreno eum fuisse respondeas. Iacob in quo fuit? Dices protinus in coelesti. Et quomodo in coelesti fuit, cum adhuc Christus non uenisset in carne, qui secundus & coelestis Adam dicitur? Aut igitur omnes ante incarnationem Christi in ueteri reputabis Adam, & iusti quoque in terreno homine, & ad sinistram erunt inter hereticos tuos, aut si impium est tibi Isaac ponere, ubi Ismaël; ibi Iacob, ubi Esau; ibi sanctos, ubi peccatores: nouissimus Adam ex eo tempore numerabitur, quo Christus est natus ex uirgine, & argumentum duorum Adam non proficiet uobis & hædis tuis, quia in primo Adam & oues & hædos conuincimus fuisse, & in uno atque eodem homine, alios à dextris dei steterisse, alios à sinistris. Ab Adam enim usque ad Moysen, mors super omnes dominata est, etiam super eos qui non peccauerunt in similitudine præuarcationis Adam. De eo autem quod niteris approbare cõuicium & homicidium, rãca & adulterium, & ociosum sermonem, & impietatem uno supplicio repensari, iam & supra tibi respõsum est, & nunc breuiter respondebo. Aut peccatorem te negabis, ut non sis reus gehennæ; aut si peccator fueris, etiam de leui crimine duceris ad tartarum. Os, inquit, quod mentitur, occidit animam. Suspicio te aliquando ut hominem fuisse mentitum: omnis enim homo mendax, ut sit solus deus uerax, & iustificetur in sermonibus suis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax sis; aut si quia homo es mendax fueris, cum parricidis & adulteris punieris. Nulla est enim inter peccata diuersitas: & non tibi habebunt tantas gratias, quos de humili in sublime leuas: quantum irascuntur, quos propter leue quotidianumque peccatum, in exteriores tenebras retrulisti. Si autem in persecutione, qui suffocatur, & qui decollatur, & qui fugerit, & qui in carcerem reclusus obierit, in uarijs luctu generibus una corona uictoriæ est, & hoc pro nobis facit. In martyre enim uoluntas, ex qua ipsa mors nascitur, coronatur. Meum est, opponere me gentilium furori, & dominum non negare. Iam in illorum arbitrio est, aut decollare, aut urere, aut recludere in carcerem, aut uaria adhibere genera poenarum. Quod si fugero, & in solitudine obiero, nec eadem erit corona morientis, quia non eadem causa mortis est Christus. Ad illud uero quod dicis, inter eum fratrem qui semper cum patre fuerit, & qui postea poenitens est receptus, nihil penitus discrepare; adijcio si uis, & drachmam unam, quæ perdita fuerat & inuenta, iunctam esse cum reliquis, & ouem unam quam nonagintanouem ouibus derelictis bonus pastor inquisiuit & retulit, expleffe numerum cetenarium. Sed aliud est poenitentem esse, & lachrymis ueniam deprecari, aliud semper esse cum patre. Vnde per Ezechielẽ ad reportatã ouem, & perditum quondã filium, loquitur pastor & pater: Et suscitabo pactum meum tecum; & scies quia ego dominus, & recordaberis, & cõfunderis, ut non sit tibi ultra aperire os præ cõfusione tua, cum placatus fuero tibi in omnibus quæ fecisti. Ut nihil minus iusto habeant poenitentes, sufficit eis pro omni poena sola cõfusio. Vnde & in alio loco dicitur ad eos: Et recordabimini uias uestrarum pessimarum, & omnium scelerum quibus polluti eratis, & displicebitis uobis in conspectu uestro, in omnibus malicijs uestris quas fecistis, & scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis, propter nomẽ meum, & non secundum uias uestras malas, neque secundum scelera uestra pessima. Arguitur quoque à patre filius, quod saluti fratris inuideat, & cum angeli lætetur in cælo, ille liuore crucietur. Quãquam duorum fratrum similitudo frugi & luxuriosi:

non ad

A non ad merita totius generis humani, sed uel ad Iudæi pertinent Christianicę personas, uel ad sanctorum & poenitentium. Super qua parabola libellum quondam Damaso episcopo, dum adhuc uiueret, dedicaui. Porro si operarijs primæ horæ & terciæ & sextæ & nonæ & undecimæ, unus denarius redditur, & ab eis incipit præmium, qui nouissimi in uinea laborauerunt; & hic non unius temporis & unius ætatis homines describuntur, sed ab exordio mundi usq; ad finem: uocationum sacramenta sunt diuersarum. Prima hora uocatus est Abel & Seth; Tertia Enoch & Noë; Sexta Abraham Isaac & Iacob; Nona Moyses & prophetæ; Vndecima gentium populus; cui primo redditur merces, quia in crucifixum credens dominum, difficultate fidei magnitudinem meruit præmiorum. Multiq; reges & prophetæ quæsierunt uidere quæ uidemus, & non uiderunt. Vnus autem denarius non unum est præmium, sed una uita, & una de gehenna liberatio. Cæterum quomodo ad indulgentiam principalem, diuersorum criminum rei dimittuntur de carcere, & unusquisq; pro labore uel operibus suis, in hoc uel in illo statu uitæ est; ita & denarius quasi indulgentia ueri principis, omnes per baptismum emitit de carcere. Iam nostri laboris est, pro diuersitate uirtutum, diuersa nobis præmia præparare. Hucusq; per partes ad proposita respondimus. Sequens sermo in commune ad omnes respondebit. Dominus ad discipulos suos: Qui uult, inquit, inter uos maior esse, sit omnium minimus. Si omnes in caelo æquales futuri sumus; frustra nos hic humiliamus, ut ibi possimus esse maiores. De duobus debitoribus quingentorum denariorum & quinquaginta; cui plus dimittitur, plus amat. Vnde & saluator: Dico, inquit, tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Qui minus diligit, & minus ei dimittitur; utique in minori gradu erit. Paterfamilias proficiscens tradidit seruis suis substantiam, alij quinque talenta, alij duo, alij unum: unicuique secundum proprias uires. Simile quid & in alio euangelio scribitur, quod homo nobilis proficiscens in regionem longinquam ut acciperet sibi regnum & reuerteretur; uocauerit decem seruos, & dederit eis singulas mnas, de quibus unus lucratus est decem mnas, alius quinque; & singuli iuxta uires suas, & emolumentum, uel decem, uel quinque acceperint ciuitates. Porro alius qui unum talentum siue unam mnam acceperat, quod accepit infodit, siue in sudario colligauit, & domini reseruauit aduentui. Primo considerandum, quod si iusti non spe profectus laborant, ut uult noster Zenon: sed ne perdant quod acceperant, iste qui mnam & talentum infodit, ne perderet quod acceperat, non peccauit; magisq; laudanda est cautio reseruantis, quam cassus labor eorum, qui sine laboris præmio defudarunt. Deinde quod hoc ipsum talentum quod aufertur à timido, uel negligente seruo, non datur ei qui minus lucrificerat, sed qui plus, id est, qui super decem positus fuerat ciuitates, si numerus non facit ordinem; quare dixit, dedit unicuique secundum uires suas. Si eadem lucra sunt quinque talentorum & decem; cur ei qui minus lucrificerat, non decem; & ei qui plus, non quinque traduntur urbes? Quod autem dominus non his contentus sit, quæ habemus; sed semper maiora desideret, ipse monstrat, dicens: Quare nõ dedisti pecuniam meam ad trapezitas, & ego ueniens cum usura exegissẽm? Quod quidem & Paulus apostolus sciens, præteritorum obliuiscitur; & ad ea quæ in ante sunt, se extendit, id est, quotidie proficit, nec seruat in sudario delicate gratiam, quam accepit, sed auarus negociator renouatur de die in diem; & decrescere se putat, nisi semper creuerit. Sex urbes fugitiuorum describuntur in lege, qui homines interficere nolentes, & ipsæ urbes sacerdotales sunt. Rogare libet, fugitiuos istos inter hircos tuos, an inter oues nostras colloces? Si hirci essent, occiderentur ut homicidæ cæteri, nec ministrorum dei intrarent ciuitates. Si oues dixeris; utique non erunt tales oues, quæ absque luporum metu tota libertate pascantur. Et probabitur tibi oues quidem eas esse, sed erroneas à dextris esse, uerum non stare, sed fugere, donec moriatur sacerdos magnus, & ad inferna descendens, liberet animas fugitiuorum. Gabaonitæ occurrunt filijs Israël, & caeteris alijs gentibus in lignarios & aquarios reseruatur. Tantiq; apud deum meriti sunt, ut stirps Saul ob eorum iniurias sit deleta. Inter quos eos collocabis? Inter hircos?

Sed non

- C Sed non sunt interfecti, & sententia domini uindcantur: Inter oues: Sed dicit scriptura diuina, quod non sint eiusdem meriti cuius & Israëlita. Vides ergo quod stent quidem à dextris, sed multo inferiori gradu. Inter Dauid uirum sanctum & Saul regem pessimum, medius Ionathas fuit. Quem nec inter hædos possumus ponere, quia prophetæ amore dignus est; nec inter arietes, ne parem eum faciamus Dauid, maxime cum & ipse interfectus sit. Exit igitur inter oues, sed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid & Ionatham: ita inter ouem & ouem cogere suscipere differentias. Seruus qui cognouit uoluntatem domini sui, & non præparauit, nec fecit secundum uoluntatem eius, uapulabit multis. Qui autem non cognouit, nec fecit digna, plagis uapulabit paucis. Omni enim cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendatur multum, plus exigetur ab illo. Ecce seruo & seruo, plus minusue committitur, & pro qualitate commissi atque peccati, plagarum quoque numerus irrogatur. Tota Iudææ terra tribumet; descriptio, futuræ ecclesiæ in cælis typus est. Legamus Iesum Naue, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero quasi per historiam in terra distribuitur, in altero in cælis spiritualiter repromitti. Quid sibi uolunt in descriptione templi, septem & octo gradus: Quid rursus quod in psalterio post elementa centesimioctauidecimi psalmi, quibus mysticum erudimur alphabetum, per quindecim gradus usque illuc peruenimus, ut possimus canere: Ecce nunc benedicite dominum, omnes serui domini. Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri: Quare duæ & semis tribus, trans Iordanem habitant, ubi plurima sunt iumenta: & nouem & semis, reliquæ uel expellunt pristinos habitatores de sedibus suis, uel cum ipsis habitant: Cur leuitica tribus in terra partem non accipit, sed dominus pars eius est, & inter ipsos leuitas & sacerdotes ad sancta sanctorum ubi cherubim & propiciatorium est, pontifex solus ingreditur: Quare reliqui sacerdotes, lineis tantum utuntur uestibus, & non habent indumentum auro, hiacyntho, cocco, purpura, bissoque contextum: Inferioris gradus leuitæ & sacerdotes plaustra & boues accipiunt. Maioris ordinis gestant arcam domini humeris suis. Si tollis ordinem tabernaculi, templi, ecclesiæ, si omnes qui à dextris sunt, corpus unum & ut uulgò dicitur *ἐν νόμῳ*, nequicquam episcopi, frustra presbyteri, sine causâ diaconi sunt. Quid perseverant uirgines: Quid laborant uiduæ: Cur maritæ se continent: Peccemus omnes, & post penitentiam idem erimus quod apostoli sunt. Verum iam cœpimus terram prospectare de pelago, & post montes gurgitum & spumosos fluctus & nauim, uel in sublime subrectam, uel in ima præcipitem, paulatim fessis & languentibus portus aperitur. Diximus de nuptiis, uiduis, uirginibus. Viduitati uirginitatem, uiduitatem prætulimus matrimonio. Expōsita est *περί τῆς ἀποστολῆς* apostoli, de huiusmodi quæstionibus disputantis, singulis oppositionibus responsum est. Secularis quoque literatura uenit in medium, quæ uirgines fuerint, quæ uniuersæ, & econtrario quas interdum habeat molestias uinculum coniugale. Transiuimus ad secundam partitionem: in qua negat eos, qui tota fide baptisma consequuti sunt, deinde posse peccare. Et docuimus, quod excepto deo, omnis creatura sub uitio sit: non quod uniuersi peccauerint, sed quod peccare possint: & similitum ruina, stantium metus sit. Tertio uenimus ad ieiunia, & quia aduersarij duplex propositio fuerat, uel ad philosophos, uel ad diuinarum scripturarum prouocantis exempla, nos quoque ad utranque respondimus. Quarta, id est extrema diuisio, oues & hædos, dexteram & sinistram, iustos & peccatores, in duos ordines distribuerat: uolens ostendere, nullam inter iustum & iustum, peccatorem & peccatorem esse distantiam. Et ut hoc probaret, infinita de scripturis exempla congefferat, quasi suo sensui congruentia: cui nos quæstioni, & argumentis & exemplis respondimus scripturarum, ueterumque Zenonis sententiam, tam communi sensu, quàm diuina lectione contriuimus. Nunc restat ut Epicurum nostrum, subantem in hortulis suis inter adolescentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi crassi, nitidi, dealbati. Adde si uis iuxta Socraticam irrisionem, omnes fues & canes: & quia carnem amas, uultures quoque, aquilas, accipitres, & bubones.

Nunquam

- A Nunquam nos Aristippi multitudo terreat. Quoscunque formosos, quoscunque calamistratos, quos crine composito, quos rubentibus buccis uidero; de tuo armento sunt, imò inter tuos sues grunniunt. De nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius seculi, licet sermone taceant, habitu loquuntur & gestu: Hei mihi quia peregrinatio mea prolongata est, habitauimus cum habitantibus cedar, uidelicet in tenebris huius mundi, quia lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Ne gloriaris, quod multos discipulos habes: filius dei docuit in Iudæa, & duodecim tantum illum apostoli sequebantur. Torcular, inquit, calcavi solus, & de gentibus uir non est mecum. Ille in passione solus remansit, & Petri quoque erga eum trepidauit constantia: pharisæorum autem doctrinæ, omnis populus applaudabat, dicens: Crucifige, crucifige talem. Non habemus regem nisi Cæsarem, id est, uitiam sequimur non uirtutes: Epicurum, non Christum; Iouinianum, non apostolum Paulum. Quod multi acquiescunt sententiæ tuæ, indicium uoluptatis est: Non enim tam te loquentem probant, quàm suis fauent uitij. In circulis platearum quotidie fictus hariolus, stultorum nares uerberat, & obtorto fuste dentes mordentium quatit, nec tamen deest qui semper possit induci: & pro magna sapientia deputas, si plures porci post te currant, quos gehennæ succidiæ nutrias: Post præconium tuum & balneas, quæ uiros pariter & foeminas lauant, omnis impatientia quæ ardentem prius libidinem, quasi uerecundiæ uestibus tegebat, nudata est & exposita: quæ ante in occulto erant, nunc in propatulo sunt. Ostendisti tales discipulos, non fecisti. Hoc profecit doctrina tua, ut peccatum ne poenitentiam quidem habeat. Virgines tuæ quas prudentissimo consilio, quod nemo unquam legerat, nec audierat, de Apostolo docuisti, melius est nubere quàm urit: occultos adulteros in apertos uerterunt maritos, Non suauis hoc Apostolus, non electionis uas. Vergilianum consilium est: Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam. Quadringenti ferme anni sunt, quod Christi prædicatio fulget in mundo.
- B Ex quo innumerabiles hæreses tunicam illius cõsciderunt. Vniuersus penè error de Chaldaeo & Syro & Græco sermone processerat. Basilides magister luxuriæ & turpissimorum complexuum, post tot annos ita in Iouinianum, quasi in Euphorbum transformatus est, ut Latina quoque lingua haberet hæresim suam. Nulla ne fuit alia in toto orbe prouincia, quæ reciperet præconium uoluptatis, in quam coluber tortuosus irreperet, nisi quam Petri doctrina super petram fundauerat Christum, uexillum crucis & prædicationis austeritas, idolorum templa destruxerat: E regione luxuria ueteris & gutturis, subuertere nititur fortitudinem crucis. Unde per Esaiam loquitur deus: Populus meus, qui uos beatificant, seducunt uos, & semitas pedum uestrorum conturbant. Nec non per Hieremiam: Fugite de medio Babylonis & seruate unusquisque animam suam, & nolite credere pseudoprophetis, qui dicunt pax, & non est pax: qui semper ingeminant, templum domini, templum domini. Prophetæ tui uiderunt tibi falsa & insipientia, non aperuerunt iniquitatem tuam, ut te ad poenitentiam prouocarent: qui deuorant plebem dei, ut cibum panis, deum non inuocauerunt. Hieremias captiuitatem nuncians, lapidatur à populo. Ananias filius Azur frangebat ad præsens ligneas torques, & in futurum ferreas præparabat. Semper pseudoprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicum placeant. Amara est ueritas, & qui eam prædicant, replentur amaritudine. In azymis enim ueritatis & sinceritatis, domini pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur. Egregia sane uox, & quam audiat sponsa Christi, inter uirgines & uiduas & cœlibes, unde & ipsum nomen inditum est, quod cœlo digni sint, quia coitu careant: Raro ieiunate, crebrius nubite. Non enim potestis implere opera nuptiarum, nisi mullum & carnes & nucleum sumseritis. Viribus opus est ad libidinem. Cito caro consumpta marcescit. Nolite timere fornicationem. Qui semel in Christo baptizatus est, cadere non potest, habet enim ad despumandas libidines, solacia nuptiarum. Quod & si cecideritis, redintegrabit uos poenitentia: & qui in baptisinate fuistis hypocritæ, eritis in poenitentia solidæ fidei. Neque turbemini, putantes inter iustum & poenitentem aliquid interessè, & humiliorem gradum dare quidem ueniam, sed coro

C sed coronam tollere. Vna est enim retributio. Qui ad dexteram steterit, introibit in regna cœlorum. His consilijs subulci tui, pastoribus nostris ditiores sunt, & hirci plurimas secum capras trahunt. Equi infantes in fœminas facti sunt, statim ut mulieres uiderint adhinnunt, & impatientiam suam, pro nefas, scripturarum solantur exemplis. Sed & ipsæ mulierculæ miseræ & non miserabiles, præceptoris sui uerba cātantes: quid enim nisi semen requirit deus? non solum pudicitiam, sed etiam uerecundiam perdidērunt: maioriq; procacitate defendunt libidinem, quàm exercent. Habes præterea in exercitu tuo plures succenturiatos: habes scurras
 23 & uelites in præfidijs, crassos, comptos, nitidos, clamatores, qui te pugnis calcibusq; defendāt. Tibi cedunt de uia nobiles, tibi osculantur diuites caput. Nisi enim tu uenisses, ebrij atque ruantes paradysum intrare non poterāt. Macste uirtute, imò uitijs, habes in castris tuis & Amazonias exerta mamma, & nudo brachio & genu, uenientes contra se uiros ad pugnam libidinum prouocantes. Et quia opulentus paterfamilias es, in auarijs tuis non turtures, sed upupæ nutriuntur, quæ tota fœtidæ uoluptatis lustra circumuolent. Me carpe, me disijce, obijce crimina quæ uolueris, argue luxuriæ & deliciarum. Magis me amabis, si talis fuero, ero enim de armento tuo. Sed ad te loquar, quæ scriptam in fronte blasphemiam, Christi confessione deleti. Vrbs potens, urbs orbis domina, urbs Apostoli uoce laudata, interpretare uocabulum
 24 tuum. Roma aut fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis iuxta Hebræos. Serua quod diceris, uirtus te excelsam faciat, non uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi saluator in Apocalypsi comminatus est: potes effugere per pœnitentiam, habens exemplum Niuiitarum. Caue Iouiniani nomen, quod de idolo deriuatum est. Squalet capitolium, templa Iouis & cerimonix conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeant? Adhuc sub regibus, & sub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quàm sub consulibus Epicuri luxuriam susceperunt.

D

IN LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS IOVINIANVM
 SCHOLIA.

Intentator est malorum.) Latina uox longe aliud sonat quàm Græca. Nam nobis intentare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Vergiliū; Præsentemq; intentant omnia mortem. At Græcis est, ἀπειθεῖς, id est, qui non tentatur, aut qui non tentat, quasi dicas intentabilis. Sapientes & prudentes &c.) Equidem inuitus discedo ab exemplariorum præscripto, uerum in hisce uerbis, nihil uideo, quod ab Hieronymo scriptum uideri possit. Aulim propemodum alleuerare legendum hoc pacto. Sapientes & prudentes, patruos uocant: hi uero qui dulces sunt in sermonibus, patres audiunt. Nam patruus seuerus est in nepotes. Vnde & Horatius: Ne sis patruus mihi: Patres impensius amant. Quanquam illa duo uerba, sapientes & prudentes, mihi nondum satis arrident, uerum non ausim omnia diuinare. Fortasse pro sapientes, seueros erat: pro prudentes, pudicos. Solomon amabilis domini.) Alludit ad hoc quod legimus secundo Regum libro cap. 12. Dauid extincto iam puero, rursus habuisse rem cum Bethsabee. Ea cum peperisset Solomonem, commisisse puerum Nathan prophetae, qui uocauit eum amabilis domino, eo quod dominus diligeret eum. Cui bis deus.) Bis enim apparuit dominus Solomoni: semel in somnis, cum mille uictimas immolasset in Gabaon, quod erat cacumen maximum, & illa permissa à deo, quod uellet optandi potestate, optauit sapientiam, quo posset cum laude rempublicam administrare, quemadmodum legis tertio libro Regum cap. 3. Rursus apparuit ei iam extructo templo, & restatus est illius preces à se exauditas fuisse, ut legis eiusdem libri cap. 9. Quia amator fuit mulierum.) Habebat enim uxores ueluti reginas septingentas, & concubinas trecentas, ascitas ex impijs ac barbaris nationibus, in quarum amorem sic insanijt, ut ad colendos etiam deos barbaricos adduceretur, quemadmodum legis paulò post cap. 11. Hoc est quod deplorat Ecclesiasticus cap. 47. De disti maculam in gloriam tuam, & inclinasti femora tua mulieribus. Manassen.) Hic erat filius Ezechiae sceleratissimus, & idem crudelissimus, ut legis quarto Regum cap. 21. At libro Paralipomenon secundo cap. 33, narratur quemadmodum catenis uinctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde malis comonitus respicit: Et orauit, inquit, dominum deum suum, & egit pœnitentiam ualde, coram deo patrum suorum, deprecatusq; est eum, & obsecrauit intente. Et exaudiuit orationem eius, reduxitq; eum in Hierusalem, in regnum suum. Post hæc referuntur illius benefacta, quibus uitæ superioris impietatem pensauit. Et Iosias uir sanctus, Hic tertius à Manasse, successit Amon illauro
 3 dato

- A dato patri, laudatissimus ipse: sic enim de illo testificatur historia libro Regum quarto, cap. 23. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & uniuersa uirtute sua, iuxta omnem legem Moy si, nec post eum surrexit similis illi. Nam ad hunc referunt Iudæi laudem beati uiri, quem habet primus psalmus: uerum hoc loco dicitur percussus à Nechaone rege Aegypti, non ob sua malefacta, sed Manasse. Verum libro Paralipomenon secundo, cap. 35. satis apparet eum perisse, quod inuito deo moueret arma aduersus Nechaonem, à quo non erat lacessitus. Et alienigenam sibi ip.) Lege Zachariæ prophetæ caput tertium, quo rectius hunc intelligas locum. Nominatim autem addidit, filius Iosedech, ut distinguat eum à Iosue filio Nun, qui successit Moy si. Inter duodecim lapides.) Locus est apud Ezechielem capite uigesimo octauo. Quod enim illic in Tyri principem dicitur, per allegoriam refertur ad luciferum cœlo deiectum. Relege, quo melius hæc intelligas. A monte domini.) Alludit ad ipsa prophetæ uerba: Peccasti, & eiecisti te de monte dei. Obumbrantur in eo.) Locus est allegoricus sub nomine Belemoth Iob cap. 40. ad quem totum hic alludit Hieronymus. Quanquam multo aliter referat, quam uulgata habeat æditio. Saginantur in eo, & cætera quæ sequuntur, sumpta sunt ex capite proximo. Omni custodia.) Alludit ad illud: Omni custodia serua cor tuum, quoniam ex ipso uita procedit. Quid attragen, quid fulica? Attragenes olim in delitijs erant, de quo iam sapius dictum est. Fulica item auis est aquatica, pennis nigris. Porro aliud est.) His uerbis diuus Hieronymus solet inferre rem absurdam, quæ tamen faciat ad probationem. Vnus est eadem figura in prologo quem scripsit in Pentateuchum Moy si: Aliud est, inquiens, si contra se postea ab apostolis usurpata testimonia probauerunt, & emendatio ra sunt exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Quem locum quàm ridicule citet interpretes iuris pontificij, facile perspiciet, qui legerit egregium illud glossema, in caput illud, ut ueterum librorum fides, distinctione nona. Verum ut hunc citant, ita se penumero, imò plerumque citant reliquas leges è codice ac pandectis, ut si quis attentius expendat rem, statim exclamarè cogatur Græcum illud *αὐτὸν ἴσως ἔροσ.* Expectans stellam.) Hesperum intelligit, qui apparet statim ab occasu solis. Hunc nisi Iudæi uideant exortum, non capiunt cibum his diebus quibus ieiunant. Olim nec sponso ius erat in sponfam, nisi apparente uespero stella. Non zizania.) in neutro genere extulit. Est autem tritici genus, sed quasi degener, & in aliam mutatum speciem: quo quidam utebantur à uulgari abstinentes tritico, superstitiose magis quàm religiose. Et forbitiunculas.) Idem testatur Seneca, quodam in totum à potu abstinuisset, & succis herbarum uixisset, quas forbitiunculas uocat. Hora sexta.) Locus est in Actis apostolicis capite decimo: Ascendit Petrus in superiora domus, ut oraret: uerum cum esset irret, uoluit fumere cibum. Paulus in nau.) Locus est in eisdem Actis capite uigesimo septimo. Caritas autem dixit: quod his delitijs quidam id temporis superstitiose uisitarent, abstinentes à cibis communibus, adeo ut nec pane uescerentur. Non piracium.) Ex piris facticum uinum, piracium uocant, quod olim factitabant in his regionibus, in quibus uinum non proueniret. Cossium matris deum.) Cossi uermiculi dicuntur qui roboribus innascuntur. Hos olim in delitijs habitos, testatur Plinius, adeo ut eos farina saginarent, quo uidelicet & uermes atiles fierent. Ab his sacerdotes Cybelis matris deorum & Isis abstinere, ridicula superstitione, uelut illi sacris. Qui *μετεμύχουσι.*) Ita Græci uocant animarum ex alio in aliud corpus demigrationem, quam dicitur Pythagoras fuisse commentus, quo mortales ab esu carniū ad uictum innocuum auocaret. Minuta & cochleola.) Nam maiores & hodie sunt in delitijs apud Italos. Vnde Theriaca.) Sic Græce nonnunquam prouenata bestia accipitur & maxime pro uisera. Nam suo nomine Græcis uisera, dicitur echidna. Ridiculum uero quam fabulam medicorum uulgus narret hodie de Tyro serpente, unde Tyriacam confici uolunt. Segmenta eboris.) Meminit huius & Dioscorides, Puluerem siue scobem, ut appellat Plinius, ex osse dentis elephantini, mederi unguum uitio, quod appellant *πυρωμαχίαν.* Habet enim uim stypticam, Plinius tradit sanguinem huius animantis, præcipue maris, sistere rheumatismum: Ramēta eboris, tolli nubeculam in facie. Fel Hyænæ.) Hyæna animal est noxium, & adeo auidum corporum humanorum, ut hac de causa sepulchra quoque eruat: quod nullum aliud animantium facit. Vulgus putat esse utriusque sexus, sed Aristoteles negat. Loco dentium est os continuum utriusque. Magicis etiam maleficijs infame. In Africa potissimum nascitur, uenenorum feracissima: & tamen ex huius felis medicamenta conficiuntur. Fel illitum fronti, lippitudini medetur oculorum: & cætera permulta, quæ Plinius diligenter commemorat libro 28. cap. 8. Galenus *ἐν ἀπλοσίε.*) Id est, in simplicibus. Nam
- 7 conficiuntur aliquoties remedia è diuersis. Et Lucianus in tragoedia Podagra, sterces humanum recenset inter huius morbi remedia. Pellis colubri.) Nam huic animanti mos est, sub uernum tēpus pellem abijcere. Eo exuuiō, quod Græci *σὶφρα* appellant, medici ad multa remedia utuntur. Cimex.) Pediculi genus est molle, sed quod attractum, tetrum odorem ædat. De huius animantis remedijs meminit & Dioscorides libro secundo. Difficultas urinæ.) Quam Græci *δυσουρία* uocant. Huic malo medetur cimex immixtus in meatum urinarium. Sanguisuga.) Nulla ui potest auelli hirsudo, etiam si corpus incidat: relinquit enim linguam bifurcam in corpore nō sine noxa. In uulture.) Cum tamen hæc auis nō sit esculenta. Pauus fitus.) Vt scorpionem dicimus & scorpionem, ita pauus

- C & pavonem. Aristotelem & Theophrastum.) Quantum bonorum librorum perijt, haud scio cuius culpa. Quid enim est omnino dignum cognitu, de quo non scripserit Aristoteles: id quod ex illius patet uita. Quod si extarent, unde haufit Hieronymus, nihil esset negocij uel corrigere deprauatum, uel exponere obscurum. Marcellum Sideten.) Cognomen est à patria. Nam Side ciuitas est Pamphyliæ, suum autem Flauianum appellat, opinor, ob patriam communem. Puerorum more.) Nam hi sic soluunt quod obiectum est, ut aliud simile proponant. Cum iuxta Flaccum: Nil agat exemplum litem quod lite resoluit. Nautæ rhetores.) Rhetores uideri poterat uox suppositicia: quidam habebant, rectores. Nec hoc satis arridet, ac ne ferri quidem potest, nisi legas, nautici rectores, aut nauium rectores. Nisi forte tacite notat, non eruditos, sed clamosum hoc rhetorum genus, qui apud populum agunt. Nam his bonis lateribus est opus. Id propemodum explicat paulò post, quorum latera ad claudendum &c. Pugnis & calcibus.) Pugiles intelligit ac palæstritas. Qui subuertunt montes.)
- 9 Hoc ad metallorum fossores refert. Quomodo autem subuertant, mire explicat Plinius. Non *πίπυ* κτιω.) Græce maluit, ut esset odiosius. Nam à Græcis hæc omnia manarunt ad Romanos. *πυλιν* autè pugil Latine dicitur. Et mors ipsa nihil.) Putabat enim Epicurus, nihil superesse nostri post mortem: & arguto syllogismo collegit, mortem nihil ad nos attingere. Pro tempore.) Lego pro tempore: ut intelligas æstus illius regionis non esse aptum cæteris animalibus nutriendis. Nam Camelus æstus patientissimus est. Radicibus filicum.) Nam has eruit rostro. Est autem filix herbe syluestris genus. In Ponto & Phrygia.) Hos uermes paulò superius uocauit collos. *εὐλοφάριον*.) Plinius teredinem appellat, quod denticulis exerat materiam, capite ad corporis reliqui portionem grauissimo, Græci *εὐλοφάριον* appellant, à *εὐλον* ligno, & *φαρῖον* comedere: Luxuria.) Vel hinc palam est, aliud esse luxuriam, aliud libidinem. Luxus est edisse collos, non libido. Locustarum nubes.) Nubes appellat, quod magno agmine deuolent, ut nubis speciem præbeant. Ex hoc loco reuinci possunt qui stultissime locustam, qua uicitasse legitur Baptista, fruticem esse uolunt, non animal. *Vermes Ponticos.*) De collos sentit. Lacertis uiridibus.) Nam in hoc genere maculosi formidabiliores sunt, & uenenum habent. Taurorumq; carnes.) Fœminæ parcunt ob fœturam, maribus uescunt, quod pauci sufficiant implendo armento. In nostra prouincia.) Dalmatiam intelligit. Pro alitibus & lactentibus.) Non est dubium quin hic locus sit deprauatus. Fortasse pro alitibus, legendum est alitibus, ut intelligas suam alilem: qui tum optimi sunt, cum adhuc fugunt mammam matris. Et ideo dixit, Iudæzantis. Magis nutrit lactens porcellus, quem Græci *δελφάριον* appellant, quam uitulus: & tamen illo cõtempo hîc præferebât. Semicrudis uescitur.) Imò apud Saxones quosdã & crudis uescuntur hodie, præsertim suillis. Ichthyophagi.) *ἰχθυὸς* piscis, *φαγῖν* edere. Inde nomen habet, quod piscibus ad solem siccatis uicitent, ob inopiam rei frumentariæ. Adolescentulus in Gallia.) Admodum & alius Hieronymum uixisse Treueris, & reliquam lustrasse Galliam. Sed quàm fuerit adolescentulus, haud intelligo. Opinor enim post Romana studia unã cum Bonafo Gallias adisse. Scotos gentem.) Olim omnes insulæ Britannia uocabantur. Quanq; & hodie eadem est insula, Anglorum & Scottorum, in duos diuisa reges. Meminerunt cosmographi de Anthropophagis Scythia populo, qui carne humana uescantur, ueluti Pomponius Mela in descriptione Britannia, & Strabo in quarto Geographia suo libro, nisi quod hic *ἀνθρωποφάγος*, hoc est, humanis uescens carnibus in Hibernia Britannia uicina ponit, non in ipsa Britannia, at ipsẽm ascribit cõmunitatem uxorũ. Tametsi de carnibus hominũ esitandis, magis putat ad Scytharũ ritus pertinere. Addit idem factitatum à Gallis & Hispanis in obsidionibus, huc adigente cõmeatus inopia. Verũ cum Hieronymus testetur se uidisse gẽtem huiusmodi in Gallia, uide ne fortè sentiat de minore Britannia. Quanq; mihi sanè locus non uidetur omnino uacare mendo. Platonis politiam.) Quod is tradiderit uxorũ cõmunitatem. Massagetæ.) Scythia populi sunt. Derbiees.) Fortè legendum Derbitæ, ea gens est Isauria. Et Cato nis exemplum.) Nam is uxorem cõmunicauit Hortensio, sicuti superius dictum est. Pelusioten.) à Pelusio ostio Nilũ, uno è septem. In hos iocatur, Iuuenalis: Porrum & cepe nefas uiolare & frangere morsu, Carnibus humanis uesci licet. Leonto, Cyno, Lyco.) Et Leonto à leone, Cyno à cane, Lyco à lupo, Busiris à busiride, in sepulto boui, opera Iliadis. In hac urbe summum templum erat Iliadis, autore Stephano. Thmuis.) Ciuitas est Aegypti sacra Mercurio, quod Mercurius sub hirci specie quondam illic latitasset, cum dii fugissent cœlo, ob seditionem inter ipsos exortam. Verum de his in primo Tomo habes copiosius. Antinous.) Sic habebant omnes quos uiderim codices. Ceterũ legendum est Antinois, *ἀντινοίς*, Eadem dicta est *ἀδριανοπολις*, id est, Adriani ciuitas. Metropolis.) Dicitur præcipua ciuitas regionis: ea expugnata, facile capiuntur cæteræ. Et arx præsidium est ciuitatis. Alludit autem ad illud Platonis: Qui rationi ceu regi locum in cerebro, uelut in arce dedit. Circensibus.) Ludi sunt Romæ in honorẽ magnæ matris deum instituti, à circo dicti in quo peragebatur. In hæc spectacula uulgus insaniebat. Mobilitate histrionũ.) Nã hi saltant & gesticulantur. Et Strophis.) Strophæ sunt oblique dicta, ueluti si quis uituperet sub specie laudis. Cyphi.) Barbara uox sicut Synapis genus est odoramenti, quo plurimũ utebantur sacerdotes Aegyptij in sacris: admiscetur & alia, quo sit gratioris odoris. Meminit huius Dioscorides libro primo. Oenanthe.) Herba est nascens

- A est nascens in petris, folio pastinacæ, radice magna ac numerosa, Quam describit Plinius libro uigessimo primo, cap. 24. Meminit & Dioscorides libro quinto, Oenanthini quod conficitur è flore uitis, unde & nomen habet. Nam Græcis οἶνος uinum est, ὄνος flos, Apparet autem non solum ad remedia
- 13 adhiberi solere, uerum etiam ad unguentorum delicias. Muscus.) Diminutiuum apparet à μῦς, anis malculum est, unde caruncula siue glans exciditur, odoribus gratissima. Muris peregrini.) Est aliud genus, cuius pellicula in delitijs est. Miror quid uenerit in mentem Volaterrano, ut scriberet Hieronymum muscum & murem peregrinum, in epistolis appellare animal, quod uulgus ratum uocat, cum nunquã usurparit hæc nomina, nisi cum de delitijs odorum agit. Degrauat in terra.) Allusit ad illud Horatianum: Nam corpus onustum Externis uitijs animum quoque degrauat ipsum, Atque affigit humo diuinæ particulam auræ. Angustioris.) Angustioris legendum est per u, quod in porticibus & templis heroum & laudatorum uirorum imagines haberentur, quæ non nihil maiestatis addebant loco. Diogeni.) Diogeni calcanti culcitram Platonis, cum dixisset: Calco Platonis fastum, Plato respondit: Calcas quidem, sed alio fastu. Quosdam legimus.) Hoc nonnulli tradunt de Democrito, Crates ille Thebanus.) Huius sæpenuero meminit Hieronymus, Sensus corporum.) Hanc similitudinem mutuatus est à Platonis Symposio, ubi sub nomine equi & fessoris, depingit animum & corporis affectus. Vnde & historicus.) Ita Salustius in præfatione belli Catilinarij, Luriosa res.) Verba sunt Solomonis in Prouerbijs cap. 20. Hippocrates in Aphorismis.) Aphorismi sunt ueluti leges quædam separatim pronunciatae, nec inter se coherentes. Quæ non sunt carniæ.) Nempe condimentis, quæ ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut sub uentre.) In uentre gula uoluptas, sub uentre libido. Δεπτή δίαιτα.) Ita medici uocant parciolem uictum, quo sibi medentur plerique. In morsum.) Mire torquet, quasi Horatius non ex animo se talem descripserit, sed ut sub sua persona morderet eos, qui uere tales essent. Meditatorium.) Meditatorium, locus est ubi exercetur aliquis, Nam in illorum gutture hoc agitur, & illud incipit esse, quod postea deuorat latrina. Nec omnino dissimile est mittere in latrinam, & mittere in gulam. Mox enim incipit corrumpi quod immittitur. Pariter hyssopum.) Habet enim uim extenuandi & calefaciendi, ut tradit Dioscorides libro tertio. Carnes liquidas.) Nempe oua. Lac autem sanguis est albus, ob decoctionem. Nam è sanguine menstruo lac nasci putant physici. Essenos.) De his habes & in primo Tomo: quorum meminit & Plinius, De Phariseis & Sadduceis fit mentio & in Euangelicis literis. Historiam Mithræ.) Apparet hunc esse Mithram, de quo meminit superius, significans sine matre natum, Et apparet fuisse Magum, aut principem apud Persas: cuiusmodi faciunt Thyaneum Apollonium Græci.
- B Solenne est.) Eleganter usus est hac uoce. Nam solenne dicitur, quod ex more fit: unde ridicule quidam solennes doctores uocant, quos eximios uolunt significare. Orizæ.) Oriza hordei genus est. Antisthenes.) Hic erat Cynicæ sectæ princeps. ἡμεροβίος.) Quod in diem uiueret, nihil sollicitus de postero. Prætorium.) Festiuitate uile dolium, mendici prætorium uocat. Neque enim prætorium dicitur duntaxat locus in quo prætor reddit ius, uerum etiam quæuis magna domus magnis impendijs extructa: cuiusmodi sunt ædes primatum. Thorosuli.) Sic enim lego: nam codices habebant Trosuli. De Trosulis militibus Romanis aliàs dictum. Thorosulos autem uocat pinguiolos & obesiores, quod his thori protuberent. Adumbrantes.) Non imprimum uestigia, sed adumbrant, ut uix appareat pedis uestigium. Verba in pugnis.) Non respondent dictis, sed uerberibus se defendunt: & calcibus impetunt, quem uelint refellere. Gulam probans.) Probans dixit, proprehendens, & comperiens: uel potius arguens ac demonstrans, non autem approbans. Hic autem ingreditur ueluti campum, locum communem de laudibus ieiunij: in quo testatur aliàs se sæpenuero lusisse. Domos opimas.) Opimas uocat splendidas, Locus est Deuteronomij cap. 8. Et incrassatum est cor eius.) Referre uidetur Esaiæ uerba cap. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius agegraua, & oculos eius claudet: ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Confabulatione cornutum.) Sic enim legis Exodi cap. 34. Et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis domini. Elias quadraginta dies.) Pastus uno pane subcinericeo, ambulauit ieiunans quadraginta dies, Locus est tertio Regum cap. 9. Quid tu hic Elias? Festiuitate contulit hanc uocem cum illa Adæ. Cōgregatum Samuel.) Locus est primo Regum libro cap. 7. Assyrionum impetum.) Locus est apud Esaiam cap. 37. Achab rex.) Locus est tertio Regum libro cap. 21. Filio meruit.) Ieiunabat & concepit, ut legis primo Regum cap. 1. Quamquam illic non est proditum, Annam ieiunasse, sed duntaxat abstinuisse ab his quæ possent inebriare. Periclitantur.) Locus est apud ipsum Danielem capite secundo & primo. Discophoron.) Δισκοφόρος, qui portat discum. Quamquã discus quoque dicitur, quo olim exercebantur, simili nimirum figura, Locus est Danielis cap. 14. Hebdomadis.) Sex dies legitur in lacu fuisse sine cibo. ἑβδομημερολογισμῶν.) Id est, confessionem, ab ἑβδομημερολογία. Locus est secundi Regum cap. 12. Exprobratur Israël.) Nempe Amos cap. 2. De Rechab.) Et illius filijs, habes Hieremiæ ca. 35, quorum meminimus copiosius in primo Tomo. In foribus Euangelij.) Hoc est, in ipso statim exordio: nempe apud Lucam cap. 2. Et acriora demonia.) Allusit ad dæmonium lunatici à Christo eiecctum, cum apostoli tentassent, nec potuissent eiecere.

- C Admirantibus autem illis, ait hoc genus demoniorum eijci non posse, nisi in oratione & ieiunio. *Locus est apud Matthæum cap. 17. Cornelius centurio.) De eleemosynis fit mentio in Actis apostolicis cap. 10. de ieiunio non fit, nisi quod qui semper orat, ieiunet oportet. Crebra ieiunia.) Sic enim addit: In ieiunijs multis. Iam noli aquam.) Iam enim idem ualet, quod post hac. Regnum celorum uim.) In hunc quidem sensum identidem Hieronymus usurpat hunc Matthæi locum: at mihi, quod cum tanti uiri honore pacetq; dixerim, magis illud inuuit Christus, iam adesse tempus Euangelij, & instare turbam ingredi uolentium: adeo ut ui uideantur irrupturi, ni admittantur, sic eos animauerat prædicatio Ioannis. Cum hoc consentiunt quæ sequuntur: Omnes enim prophetae & lex usq; ad Ioannem. Vir quippe.) Refere uidetur locum ex Solomonis Proverbij cap. 16. Anima laborantis laborat sibi. Diem plus quam diem.) *ἡμέραν παρ' ἡμέραν.* Hieronymus ancipitem præpositione accepit pro ultra, siue suprateriti poterat, diem ad diem: hoc est, confert diem cum die. Id autem qui facit, putat aliquid interesse: ueluti qui purpuram componit cum purpura, ut uideat ultra sit ardentior. Neomenias.) Id est, nouilunia, & scenopegia: id est, tabernaculorum compactiones. Nam utraq; uox Græca est, *νεομηνία & σκηνοπηγία.* Ortygometram.) Græca uox est. Nam illis *ὄρτυξ* coturnix est, *ὄρτυξ* coturnicum rex. Fortasse quod in eo genere maribus sit sapor præstantior. Cur homo dei.) Historia est tertio libro Regum cap. 13. atq; inibi de leone, qui occiso fessore, pepercit asino. Gomor.) *גֹּמֹר* Gomor Hebræis mensuræ genus est, quod Græci choentecem appellat, Latini de mensum. Est autem modus diurni cibi, hoc est, quantum satis est ad unius diei uitium. Diuus Hieronymus in Hebræicis nominibus dicit esse decimam partem Ephî. Porro Ephî mensuram esse trium modiorum. In coitu & saturitate.) Hoc est, in duabus primis propositionibus. Stoicus efficitur.) Hoc est, seuerus, qui nullum omnino delictum admittat: & iuxta Stoicorum paradoxam, uelit omnes uirtutes pares esse, & omnia uitia paria. Hierosolyma Citio.) Nam Zeno Stoicæ sectæ princeps Citiensis fuit. Porro Citium oppidum est Cypri. Proinde Hierosolymam & Iudæam ceu Christi patriam opposuit Citio ut Cypro Zenonis patriæ. Lineis.) Sæpius admonuimus, lineorum usum olim parum uirilem fuisse, ac propemodum parem sericis. Pexa.) Quod nullos habere floccos, detrita nitirum. Subucula uestis est, quam alij uocant interulam. Atrebatum & Laodiceæ.) Apparet ex his regionibus candidissima ac subtilissima linea mitti solere. Nunc huius laudis principatum, si tamen ea laus, penes meos Hollandos est. Quanquam & Atrebates in Belgis haud ita procul a nobis absunt. D Quanq; barbam raseris.) locatur quod hirci barbato sint mento. Lusco uocare luscum.) Hoc est, quid prodest uitioso suum exprobrare uitium: Nam ille nihilominus luscus est. Confine prouerbium illi Græco, *τὰ σὺνα οὐκὰ, τὴν σὺναίω σὺναίω λέγοι.* Est autem uerfus Persianus: Et lusco, qui possit dicere lusce. Ille poenitens.) Nam ante tradiderat illum Satanæ. Variam habuit.) Quam polymitam alibi uocat. Sanctus ac doctus.) Per ironiam dictum est. Alius Mazuroth.) Locus est apud Iob capite nono. Timentibus autem.) Locus est Malachiæ capite quarto. Regradantur in ædituos.) Sic enim legis apud hunc cap. 44. Sed & Leuitæ, qui longe recesserunt à me, in errore sanctorum Israëli: & errauerunt à me post idola sua, & portauerunt iniquitatem suam: erunt in sanctuario meo æditui, & saniores portarum domus, & ministri domus. Elegatè autem dixit regradare, pro eo quod est à gradibus deijcere, quibus ascenderant ad Leuitarum honorem. In fluuio quoq; illo.) *Locus est apud eundem cap. 47. Plurimæ, inquit, erunt species piscium &c. Noster Zeno.) Ita per ironiam appellat Iouinianum Stoicorum more paria facientem peccata & merita. Sex urbes fugitiuorum.) Ex urbibus peculiaribus Leuitis, sex separatae sunt ad suffugium fugitiuorum, ut legis Numerorum cap. 35. *ἐν κόνιοι.* Locus hic nos aliquandiu torfit. Nam sciolus quispiam subdiderat Græcas uoces *ἐν σόμα.* cum ea tamen nihil faciant ad prouerbium uulgi, præsertim cum hoc iam dixerit ante Latine: & ita Latine, ut non cōmodius dici possit Græce. Nos igitur ex uestigijs ueterum exemplarium, germanam ac ueram lectionem diligenter subodorati, restituumus ad hunc modum, *ἐν κόνιοι*, id est, idem puluisculus. Siquidem apud Græcos & hoc inter adagia fertur, *μία κόνιοι*, id est, idem puluis, quo nullū inesse discrimen significant. Tractum ab his qui res minutim tritas miscent, sic, ut è multis unus fiat puluis, quemadmodum dicunt eiusdem farinae: sicut diligentius explicuimus in Chiliadibus nostris. Cæterum quod *κόνιοι* dixit, diminutiuum fecit à *κόνιοι*. Verum iam cepimus.) Hoc transitu finit argumentationem & ad epilogum progreditur, quo summam perstringit quod fusius disputatum est. Expōita est *πρῶτον.* Quam & hodie decisionem appellat, quoties definitur aliquid ac statuitur, amputatis hinc atq; hinc opinionibus diuersis. Vniuersa.) Quas Græci *μονογόμενα* uocant. Epicurum nostrum.) Quem paulo ante Zenonem dixit. Subantem.) Rursus usus est obsceno uerbo, pro libidinantem & lasciuientem. Codices habebant, sudantem: uerum ea uox ab alijs eruditis ante nos fuit emendata. Socraticam irrisionem.) Quod is solet per canem & anserem iurare. Sues & canes.) Hoc dictum est ideo, quod astruat libidinem, & nuptijs faueat. Vultures quoq;.) Hoc propter esum carniū, quem æquabat abstinentiæ. Sunt enim aues hæ carniuoræ. Aristippi multitudo.) Nam & is canis regius dictus est, & uoluptatum sectator, dissimillimus Diogeni. Multitudinem uocat turbam hominum, cui hoc uitæ institutum probatur. De tuo armento.) Aprè de hominibus**

- A hominibus pecuinis, & beluis uerius quam hominibus. Ita paulò superius Horatius; Epicuri de grege porcum. Hariolus.) Sic appellat circulatores fori, qui tanquam diuinaturi aliquid, non animaduertentium nasos ferunt risus causa: & fuste subito intorto, uexant dentes. Induci.) Induci dixit, pro decipi. Gehennæ succidiæ.) Succidiam uocant carnem suillam; suillam autem fumo duratam; unde quoties opus est, aliquid decidunt in cibum. Significat autem istos uoluptuarios, (sues non homines, maclandos gehennæ, ut daemonum sint cibus. Quæ uiros.) Significat balnea obscœna, quæ sunt & apud Christianos passim nimium multa, in quibus permixtim nudæ foeminae cum nudis uiris lauant. Ostendisti taleis.) Nihil dici potuit argutius. Ne peccatum quidem.) Lego, ut peccatum, ne poenitentiam quidem habeat. Id autem fit, quoties persuasum est peccatum non esse peccatum.
- De Chaldaeo.) Propter Hebionitas, Nicolaitas, & huiusmodi alios. Nam Porphyrius Syrus erat, Arius & Celsus Græci. Quasi in Euphorbum.) Alludit ad Pythagoram, ex Euphorbo renatum. Ananias filius Azur.) Historia refertur apud Hieremiam capite uigesimo octauo. Cœlibes.) Dicuntur non qui caste uiuunt, sed qui carent uxoribus. Verum torquet hoc quoque nonnihil Hieronymus, qui cœlibe quoque à cœlo uocatum uideri uult. Et nucleum.) Nō satis uideo quid sibi uelit hoc loco nucleum, nisi quod quidam nucleî putantur ad coitum facere, ueluti pinei, quod in his in fit uis quædam seminalis. Subulci tui.) Sic uocat malos doctores aut episcopos, quasi suum pastores, non ouium. Velites.) Sentit de pugnacibus, de quibus supra dixit, quod syllogismos habent in calcibus. Amazonas.) Quod de Amazonibus scriptum est, mire torquet in Iouinianum. Nam hæc exerta, hoc est, enudata habent mammam, non ut expeditius pugnent, quemadmodum illæ, sed ut uiros ad libidinem prouocent, nudato corpore. Non turtures.) Quod casta sit auis, quæ nec adultærium nouit, nec amisso compare, secundas sequitur nuptias. Vpupas.) Quod falax sit hæc auis & immunda. Lustra circumuolent.) Mire lustris ambiguitate uerbi, Nam lustra sunt animantium, sunt & scortorum. Ad te loquar.) Vertit apostrophen ad urbem Romam. Scriptam in fronte.) Quod est in Apocalypsi capite decimotertio, multi putant de Roma dictum: Et uidi de mari ascendentem bestiam, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiarum. Apostoli uoce.) Nempe in epistola ad Romanos, quod fides uestra annunciat in toto mundo. Aut fortitudinis nomen est.) ^{græcum} Græce robur, siue ualentia. Latini putant à Ruma dictum, hoc est, à mamma lupæ quam suxerunt Remus & Romulus. Roma Hebræis sonat sublimitas. Quod de idolo.) Nimirum à Ioue dictus Iouinianus, ac Ioui sacrum erat capitolium, unde & Capitolinus dictus, & idcirco subiicit: Squalet capitolium. At nunc ambigunt omnino Romanis, ubi nam fuerit illud admirandum capitolium. Neque desunt tamen, qui paganam illam gloriam adhuc somniant, quasi parum habeat splendoris ipse Christus.
- B

Nam huius ætate docuit Pythagoras in Italia, cuius continentiam dicit, quod iusserit abstinere ab esu carniarum. Sub consulibus.) Nam regibus exactis, consules successerunt, sub quibus adhuc diu Roma fuit frugalis. Et admodum sero luxuria immigrauit in urbem Romam à Græcis captis.

*Pythagoras. enseno es
de roma. 7 man
afus 73. pulus. p
neran. ab effu. c*

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quamquam Iouiniani dogma iam Romæ damnatum esset opera Victorini & Pammachij, tamen multos offenderant duo aduersus eum ab Hieronymo scripti libri, quod propensior uideretur in laudem uirginitatis quam oportuisset, & durior in matrimonium. Notatis igitur locis Pammachius Paulæ gener, & Hieronymi quondam condiscipulus, admonuerat familiariter amicum, ut ad ea responderet. Id quod mira causæ fiducia facit Hieronymus, ut non solum refellat quæ obijciébantur, uerum etiã multis conuicijs infectetur obrectatores. Vtinam hanc epistolam diligenter legant isti, qui maligne pauca uerba decerpunt ex alienis libris quæ calumniantur, haud perpendentes à quo dicantur, cui, qua occasione dicantur, quid præcesserit, quid consequatur: tantum circa duo uerba mulsebriter cauilantes, arguti sibi uidentur.

C HIERONYMI PRO LIBRIS ADVERSUS IOVINIANVM Apologia ad Pammachium.

Quid ad te huc usq; non scripsi, causa fuit silentiū tuū. Verebar enim, ne si tacenti scriberem, molestum me magis quam officiosum putares. Nunc autē prouocatus dulcissimis literis tuis, & huiuscemodi literis, quæ me ad philosophiam nostri dogmatis prouocarent, & condiscipulum quondā & sodalem & amicū, obuijs (ut aiunt) manibus excipio, defensoremq; meorum opusculorum paro, ita tamen, si ante te placatū iudicem habuero, imò si oratorem meū super omnibus quæ in me arguuntur, instruxero. Hoc enim & Tullius tuus, & ante illum in breui & solo uolumine scripsit Antonius, primam causam esse uictoriæ, diligenter causam pro qua dicturus es, discere. Reprehendūt me quidam, quod in libris quos aduersum Iouinianū scripsi, nimius fuerim: uel in laude uirginū, uel in suggillatione nuptiarū; & aiunt condemnationem quodāmodo esse matrimonij, intantum pudicitiam prædicare, ut nulla uideatur inter uxorem & uirginē comparatio derelinqui. Ego si bene problematis memini, inter Iouinianū & nos ista contentio est, quod ille exæquet uirginitati nuptias, nos subijciamus; ille parum uel nihil, nos multum interesse dicamus. Deniq; idcirco te post dominū faciente, damnatus est, quod ausus sit perpetuæ uirginitati matrimonium comparare. Aut si id ipsum uirgo putatur, & nupta: cur piaculū uocis huius Romæ Victorinus audire nō potuit? Virgo à uiro, nō uir à uirgine generatur. Mediū esse nihil potest, aut mea sententia sequenda est, aut Iouiniani. Si reprehendor quod nuptias uirginitati subijcio, laudetur ipse qui comparat. Si autē damnatus est qui æquales putabat, damnatio eius mei operis testimoniū sit. Si seculi homines indignantur in minori gradu se esse quam uirgines, miror clericos & monachos et continentes id non laudare quod faciunt. Castrant se ab uxoribus suis, ut imitentur uirginū castitatem; et id ipsum uolunt esse maritatas, quod uirgines? Aut iungantur itaq; uxoribus suis quibus renunciauerāt; aut si se abstinerint, etiam tacentes confitebūtur melius esse, quod nuptiarum operi prætulerūt. An ego rudis in scripturis, & nunc primū sacra uolumina legens, lineam & (ut ita dicam) tenue dicendi filum inter uirginitatem & nuptias seruare nō potui? Videlicet ne crebam dictum: Noli esse iustus multum; & dum unū latus protego, in altero uulneratus sum; atq; ut manifestius loquar, dum contra Iouinianū prelo gradū paginæ à Manichæo terga mea confossa sunt. Nonne, quæcūq; ista uis in principio operis mei ista præfatus sum. Neque enim nos Marcionis & Manichæi dogmata fecerunt; nuptijs detrahimus. Nec Tatiani principis Eliciauiti errore decepti, omnem contum spurcum putamus; qui non solum nuptias, sed cibos quoq; quos deus creauit, ad uirginitatem damnat & reprobat. Scimus in domo magna non solum uasa aurea & argentea esse, sed & lignea & fictilia; & super fundamentum Christi, quod Paulus architectus posuit, alius superædificauit aurum, argentum, lapides preciosos; alius ecōtrario scenum, ligna, stipulam. Non ignoramus honorabiles nuptias, & cubile immaculatum. Legimus primam dei sententiam: *relicite & multiplicamini & replete terram.* Sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatem quæ de nuptijs nascitur, preferamus. Nūquid argentū nō est aurum, si aurum preciosius est? Aut arboris & fegetis contumelia est, si radici, folijs, culmo & aristis, poma preferantur & fructus? Ut poma ex arbore, frumentum ex stipula; ita uirginitas ex nuptijs. Ceterisimus & sexagesimus & tricesimus fructus, quantq; de una terra, & de una semente nascatur, tamē multum differt in numero. Triginta referunt ad nuptias, quia & ipsa digitorū coniunctio quasi molli osculo se complexans & fœderans, maritum pingit & coniugem. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in angustia & tribulatione sint positæ. Vnde & superiori digito deprimuntur: quantoq; maior est difficultas expertæ quondam uoluptatis illecebris abstinere, tanto maius & præmiū. Porro numerus centesimus (quæso diligenter lector attende) de sinistra transferitur ad dexteram; & isdem quidem digitus, sed nō eadem manu quibus in læua, nuptiæ significantur & uiduæ; circulum faciens, exprimit uirginitatis coronā. Oro te, qui hæc loquitur damnat nuptias.

* Vide num.
argentum, le
gendum sit.

A nuptias: Aurum uirginitatem, argentum diximus matrimonium. Centesimum & sexagesimum & tricesimum fructum de una terra exposuimus, & de una semente generari, licet multum differat in numero. Et quis unquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, sed ex suo me sensu iudicet? Et certe multo clementiores erga cōiugia fuimus, omnibus penè Latinis & Græcis tractatoribus: qui cētēsimum numerum ad martyres referunt, sexagesimum ad uirgines, tricesimum ad uiduas: atq; ita fit iuxta illorum sententiā, ut de bona terra, & de patrifamilias femine excludātur mariti. Verum ne in principio cautus, in reliquis forsitan imprudus fuerim: nōne post partitionem opusculi, cum ad quæstiones uenirem, statim intuli? Vos quæso utriusq; sexus uirgines & cōtinentes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuatis. Cunctorum in cōmune Iouinianus hostis est. Quorum ego orationibus indigeo, & quos adiutores mei operis precor, eos possum Manichæi errore damnare? Curramus ad reliqua. Nec enim epistolæ breuitas patitur, diutius in singulis immorari. Interpretantes illud Apostoli testimonium; Vxor proprii corporis sui nō habet potestatem, sed uir; similiter & uir corporis sui non habet potestatem, sed uxor, hoc subiunximus; Omnis hæc quæstio de his est qui in matrimonio sunt, an eis liceat uxores dimittere; quod & dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apostolus; Bonum est, ait, homini uxorem uel mulierem non tangere; quasi in tactu eius periculum sit, quasi qui eam tetigerit, non euadat. Vnde & Ioseph, quia illum tãgere uolebat Aegyptia, fugiens de manibus eius, pallium abiecit. Sed quia qui semel duxit uxorem, nisi ex consensu se non ualet abstinere, nec dare repudium non peccati; reddat cōiugi debitum, quia sponte se alligauit, ut reddere cogeretur. Qui domini dicit esse præceptum, ne dimittantur uxores; & absq; consensu, quod deus coniunxit, homo non separet; hic potest dici nuptias cōdemnare? Rursum in sequentibus; Sed unusquisq; ait, habet proprium donum ex deo. Alius quidem sic, alius autem sic. Quam sententiam nos exponentes, hæc intulimus.

B Quid, inquit, uelim, perspicuum est. Sed quoniam in ecclesia diuersa sunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturā. Simulq; considera, quod aliud donum uirginitatis sit, aliud nuptiarum. Si enim eadem esset merces nuptiarum & uirginum, nequaquã dixisset post præceptum cōtinentiæ; Sed unusquisq; proprium habet donum ex deo; alius quidem sic, alius autē sic. Vbi proprietas singulorum est, ibi altriuscōm diuersitas. Concedo & nuptias esse donum dei, sed inter donum & donum magna diuersitas est. Deniq; & Apostolus de quodā post incæstum pœnitente; Econtrario, inquit, donate ei & cōsolamini. Et si cui quid donastis, & ego. Ac ne putaremus donum hominis cōtemnendum, addidit; Nam & ego quod donauit, si quid donauit, propter uos coram Christo. Diuersa sunt dona Christi. Vnde Ioseph in typo eius uariam habebat tunicam. Et in psalmo quadragesimo quarto legimus; Assitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata uarietate. Et Petrus apostolus; Sicut cohæredes, ait, multiplicis gratiæ dei. Quod significatius Græce dicitur ποικίλος, id est, uariæ. Rogo, quæ ista contentio claudere oculos, nec aperitissimum lumen aspicere? In ecclesia diximus esse dona diuersa, & aliud donū uirginitatis, & aliud nuptiarum. Et post paululum; Cōcedo & nuptias esse donū dei. Sed inter donū & donū magna diuersitas est. Et quod dei donū uoce apertissima pronunciamus, damnare dicimur? Porro si Ioseph in typo domini accipitur, tunica eius uariā atq; distincta in uirginibus, uiduis, cōtinentibus ac maritatis est. Et potest uideri quasi alienus, qui de tunica Christi est; cum & ipsam reginā, hoc est, ecclesiā saluatoris in uestitu deaurato, eadē uarietate circumdatā dixerimus. Sed & in cōsequentibus de cōiugio disputantes, eundem sensum secuti sumus. Hic locus ad præsentē controuersiā nō pertinet. Docet enim iuxta sententiā domini, uxore extepta causa fornicationis nō repudiandā; & repudiatam uiuo marito alteri non nubere, aut certe uiro suo debere reconciliari. Et in alio loco; Mulier, inquit, alligata est, quanto tēpore uir eius uiuit. Quod si dormierit uir eius, liberata est à lege uiri. Cui uult nubat, tantum in domino, id est, Christiano. Qui secundas nuptias tertiasq; cōcedit in domino, primas cum ethnico prohibet. Aperiāt, quæso, aures obtrẽctatores mei, & uideāt me secundas & tertias nu

C ptiās cōcessisse in domino. Qui secundas & tertias non damnauit, primum potui damnare ma-
 trimonium? In eo quoque loco, ubi interpretamur capitulum Apostoli: Circumcisus aliquis uo-
 catus est, non adducat præputium. In præputio uocatus est, non circumcidatur (licet quidam
 prudentissimi interpretes scripturarum hoc de circumcissione & seruitute legis dictum esse con-
 tendant) nōne apertissime fœdera seruamus nuptiarum? Diximus enim: Si in præputio quis
 uocatus est, non circumcidatur. Habebas, inquit, uxorem cum credidisti; noli fidem Christi cau-
 sam putare dissidij, quia in pace nos uocauit deus. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est;
 sed obseruatio mādatorum dei. Nihil enim prodest absque operibus coclibatus & nuptiæ: cum
 etiam fides, quæ propriæ Christianorum est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur. Et hac
 lege uirgines quoque Vestæ & Iunonis inuiriæ, in sanctarum queant ordine numerari. Et post
 paululum: Seruus uocatus es, non sit tibi curæ; sed & si potes fieri liber, magis utere. Etiam si
 habes, inquit, uxorem, & illi alligatus es; & soluis debitum, & non habes tui corporis potestas-
 tem; atque (ut manifestius loquar) seruus uxoris es, noli propter hoc habere tristitiam, nec de
 amissa uirginitate suspires. Sed etiam si potes causas aliquas inuenire dissidij, ut libertate pudic-
 itiæ perfruaris, noli salutem tuam cum alterius interitu quærere. Habeto paulisper uxorem,
 nec præcurras morantem. Expecta dum sequitur: Si egeris patienter, coniunx mutabitur in so-
 rorem. In eo quoque loco ubi tractauimus, cur dixisset Paulus: De uirginibus autem, domini
 præceptum non habeo, cōsilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, ut sim
 fidelis; ita uirginitatē prætulimus, ut nuptiarum ordinem seruaremus. Si uirginitatē dominus
 imperasset, uidebatur nuptias cōdemnare, & hominum auferre seminarium, unde & ipsa uir-
 ginitas nascitur. Si præcidisset radicem, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta ier-
 cisset, qua ratione ædificium extrueret, & operturum cuncta desuper culmen imposeret? Si ra-
 dicem nuptias, si uirginitatē diximus fructus; si fundamētum matrimonium, & ædificium uel
 D culmen perpetuam castitatem: quis uel tam inuidus, uel tam cæcus obtrectator mei erit, ut in
 eadem domo ædificium uel culmen uideat; & fundamentum quod ædificium & culmen por-
 tat, ignoret? Porro & in alio loco proponentes Apostoli testimonium, in quo ait: Alligatus es
 uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem; ilico hæc subiecit:
 Habes, unusquisque nostrum terminos suos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es
 uxori tuæ, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, nō quæram uxorem. Vt ego nō sol-
 uo coniugia, si semel ligata sunt; ita tu non liges, quod solutum est. Sed & in alio testimonio,
 quid de uirginitate & nuptijs senserimus, manifestissime declaratur. Non imponit nobis Apo-
 stolus laqueum, nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est & decorum; &
 intente facit seruire domino, & semper esse sollicitos; & expectare paratam domini uoluntatē,
 ut cum quid imperauerit, quasi strenuus & armatus miles, statim impleat quod præceptum
 est; & hoc faciat sine ulla distictione, quæ data est secundum Ecclesiasten hominibus huius mun-
 di, ut distendantur in ea. In fine quoque comparationis nuptiarum & uirginum, disputationem
 nostrā hoc sermone concludimus: Vbi bonum & melius est, ibi boni & melioris non unum est
 præmium; & ubi nō est unum præmium, ibi utique dona diuersa. Tantum igitur interest inter
 nuptias & uirginitatē: quantum inter non peccare & benefacere; imò ut leuius dicam, quantum
 inter bonum & melius. Porro in cōsequētibus, cum dicimus: Finita disputatione cōiugiorum
 & uirginitatis, ut inter utrunque cauto moderamine præceptorum, nec ad sinistram, nec ad dexte-
 ram diuertet; sed uia regia graderetur, & illud impleret: Ne sis multum iustus, rursus mono-
 gamiam digamiæ cōparat; & quomodo nuptias subdiderat uirginitati, ita digamiam nuptijs
 subiicit; nōne perspicue ostendimus, quæ sit in scripturis sanctis sinistra, quæ dextra; & quid
 significet, ne sis multum iustus? Quod uidelicet sinistra sit, si Iudæorum & gentilium sequamur
 mur libidinem, & semper æstuemus ad coitum. Dextra, si Manichæorum sequamur erro-
 rem; & simulata pudicitia, impudicitia retribus implicemur. Via autem regia sit, ita appetere
 uirginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea quis tam iniquus meorum opusculorum
 iudex

A iudex erit: ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de secundis dixisse me legerit: Concedit Apostolus secundas nuptias, sed uolentibus, sed his quæ se continere nō possunt: ne luxuriatæ in Christo, nubere uelint; habētes damnationem, quod primam fidem irritam fecerint: Et hoc concedit, quia multæ abierunt retrorsum post Satanam, Cæterum beatiores erunt, si sic permanferint. Continuoq; subiungit apostolicam auctoritatem: secundum consiliū meū. Porro ne auctoritas Apostoli quasi hominis leuior uideretur, addidit: Puto autem quod & ego spiritum dei habeam. Vbi ad continentiam prouocat: ibi nō hominis, sed spiritus dei consilio usus est. Vbi autē nubendi concedit ueniam, spiritū dei non nominat, sed prudentiæ librat consiliū: ita singulis relaxans, ut unusquisq; ferre possit. Propositis ergo testimonijs, in quibus Apostolus secundas concedit nuptias, statim subiecimus. Quomodo uirginibus ob fornicationis periculum, cōcedit nuptias: & excusabile facit, quod per se nō appetitur: ita ob eādem fornicationem, concedit uiduis secunda matrimonia. Melius est enim, licet alterum & tertium unū uirum nosse, quàm plurimos; id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse quàm multis. Faceſſat calumnia, De secūdo hic & de tertio & quarto (si libet) matrimonio disputauimus, non de primo. Sed ne quis in eo quod diximus tolerabilius est uni homini prostitutam esse quàm multis, ad primum matrimonium referat, cum omnis nobis quæstio de digamia & trigamia fuerit; denique digamiæ & trigamiæ disputationem hoc calce signauimus: Omnia licent, sed nō omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest, octogamos. Plus aliquid inferam, etiam scortatorē recipio poenitentē. Quicquid æqualiter licet, æquali lance pensandum est. Erubescat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quando legit, non damno digamos & trigamos, & si dici potest, octogamos. Aliud est non damnare, aliud prædicare: aliud est ueniam cōcedere, aliud laudare uirtutem. Si autē durus in eo uideor, quia dixi: quicquid æqualiter licet, æquali lance pensandū est: puto nō me crudelem iudicabit & rigidum, qui alia loca uirginitati & nuptijs, alia trigamis, & octogamis, & poenitentibus legerit præparata. Christum in carne uirginem, in spiritu monogamū, quod unā habet ecclesiam, nos ter in reliquis sermo testatus est: & creditū sumus nuptias cōdemnare: Damnare dicor nuptias, cuius hic sermo est: Nulliq; dubiū est sacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees stirpe generatos: qui cum & ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, si errore Encratarū contenderemus matrimonia reprobanda. Tatianū Encratarum principem, qui abiicit matrimonia, reprehēdimus, & ipsi nuptias condemnauimus: Rursumq; ubi uirgines & uiduas comparo, quid de nuptijs senserim: & quomodo tres gradus uirginitatis, uiduitatisq; uel continentiae & coniugij fecerim, declarant ipsa quæ scripta sunt. Non nego beatas esse uiduas, quæ ita post baptismum manserint: nec illarum detraho merito, quæ cū uiris in castitate perdurāt: sed sicut hæ maioris præmij apud deum sunt, quàm nuptiæ coniugali officio seruientes: ita & ipsæ æquo patientur animo, uirginitatem sibi præferri. Ad Galatas quoque testimonium Apostoli proponentes: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, huiuscemodi sensum intulimus. Opera legis & nuptiæ sunt. Vnde & maledicuntur in ea, quæ non habent filios: quæ si conceduntur etiam in Euangelio, aliud tamen est indulgentiam infirmitati tribuere, aliud est uirtutibus præmia polliceri. Ecce perspicue nuptias diximus concedi in Euangelio: sed tamen easdem in suo officio permanentes, præmia castitatis capere non posse. Quod si indigne accipiunt mariti, non mihi irascantur, sed scripturis sanctis, imò episcopis & presbyteris & diaconis, & uniuerso choro sacerdotali & leuitico: qui se nouerunt hostias offerre non posse, si operi seruiant coniugali. Sed eo loco ubi de Apocalypsi testimonium posuimus, nōne manifestum est, quid de uirginibus & uiduis & coniugibus senserimus? Hi sunt qui cantant canticum nouum, quod nemo potest cantare, nisi qui uirgo est. Hi sunt primitiæ dei & agni, & sine macula. Si uirgines primitiæ dei sunt, ergo uiduæ & in matrimonio cōtinentes, erunt post primitias, hoc est, in secundo & tertio gradu. In secundo & tertio gradu uiduas ponimus & maritatas;

C ritatas; & hæretico furore dicimur damnare nuptias; Multa sunt quæ per omnē librum cau-
 to moderamine, de uirginitate, de uiduis, de nuptiis diximus. Sed breuitatis studio unum
 adhuc ponam testimonium, cui non reor contradicendum: nisi eum, qui aut se inimicum
 probare uoluerit, aut uecordem. Nam cum proposuissē, quod dominus iisset ad nuptias in
 Cana Galilææ, post quædā etiā hæc addidi, Qui enim semel iuit ad nuptias, semel docuit
 esse nubendum; & tunc uirginitati posset officere, si nuptias post uirginitatem & uiduitatis ca-
 stimoniam, non in gradu tertio poneremus. Nunc autem cum hæreticorum sit damnare con-
 iugia, & dei spernere conditionem; quicquid de laude dixerint nuptiarum, libenter audimus,
 Ecclesia enim nō damnat matrimonia, sed subijcit; nec abijcit, sed dispensat, sciens (sicut supra
 diximus) in domo magna, non solum esse uasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia; &
 alia esse in honorem, alia in contumeliam. Et quicumq; se mundauerit, cum futurum esse uas
 honorabile & necessarium, in omne opus bonum præparatum. Quicquid, inquam, de laude
 dixerint nuptiarum, libenter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, & nuptias conde-
 mnamus; Ecclesia matrimonia nō damnat, sed subijcit, Velitis nolitis, maritus subijcitur uir-
 ginitati & uiduitati. Ecclesia nuptias, sed nuptias in suo opere permanentes; subijcit, non da-
 mnat; nec abijcit, sed dispensat. In potestate uestra est, si uelitis secundum pudicitia gradum
 scandere. Quid indignamini, si in tertio stātes, nolitis ad superiora properare? Igitur cum to-
 ties & tam crebro lectorem admonuerim, & per singula penè tractuum milia, cautus uiator
 incesserim, me ita recipere nuptias, ut eis continentes, uiduas, uirginesq; præferrem; debuerat
 prudens & benignus lector, etiā ea quæ uidentur dura, æstimare de cæteris; & non in uno
 atq; eodem libro, criminari me diuersas sententias protulisse. Quis enim tam hebes, & sic in
 scribendo rudis est, ut idem laudet & damnet; ædificata destruat, & destructa ædificet; &
 cum aduersarium uicerit, suo nouissime mucrone feriat; Si rustici homines, & uel rheto-
 D rica, uel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerem ueniam imperitiæ; nec accusa-
 tionem reprehenderem, ubi non uoluntatem in culpa cernerem, sed ignorantiam. Nunc
 uero cum disertis homines, & liberalibus studiis eruditi magis uelint lædere, quàm intelli-
 gere; breuiter à me responsum habeant, corrigere eos debere peccata, nō reprehendere. Patet cā-
 pus, stat e contra acies, aduersarii dogma manifestum est; & (ut Vergilianum aliquid infe-
 ram) illum aspice contra, Qui uocat: Respondeant aduersario. Aliter teneant nodum in di-
 sputando, aliter uirgam in docēdo, & me in libris suis, quid uel prætermiserim uel addiderim,
 3 doceant. Reprehensores non audio, sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnanti ictus
 dictare de muro; & cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis.
 Nec hoc dicens, statim iactantiæ reus sum, quod cæteris dormientibus solus certauerim. Sed
 hoc dico, cautius eos posse pugnare, qui me uiderint uulneratum. Nolo tale certamen adeas,
 in quo tantum te protegas; & torpente dextra, sinistra clypeum circumferas. Aut ferien-
 dum tibi est, aut cadendum. Non possum te existimare uictorem, nisi aduersarium uidero
 trucidatum. Legimus, ô eruditissimi uiri, in scholijs pariter, & Aristotelea illa de Gorgiæ fon-
 4 tibus manantia; simul didicimus, plura esse uidelicet genera dicendi; & inter cætera, aliud esse
 5 *γυμναστικὸς* scribere, aliud *δογματικὸς*. In priori uagam esse disputationem; & aduersario respon-
 dentem nunc hæc, nunc illa proponere; Argumentari ut libet, aliud loqui, aliud agere, pa-
 nem (ut dicitur) ostendere, lapidem tenere. In sequenti autem aperta frons; &, ut ita dicam,
 ingenuitas necessaria est. Aliud est quærere, aliud definire; In altero pugnadum, in altero do-
 cendum est. Tu me stantem in prælio, & de uita periclitantē studiosus magister doceas; No-
 li ex obliquo, & unde non putaris, uulnus inferre. Directio percutere gladio. Turpe tibi est ho-
 stem dolis ferire, non uiribus. Quasi non & hæc ars summa pugnantium sit, alibi minari, alibi
 percutere, Legite, obsecro uos, Demosthenē; legite Tullium; ac ne forsitan rhetores uobis di-
 spliceant, quorū artis est, uerisimilia magis quàm uera dicere; legite Platonē, Theophrastum,
 Xenophontē, Aristotelē, & reliquos q̄ de Socratis fonte manantes, diuersis cucurrere riuulis:
 quid

A quid in illis apertum, quid simplex est? Quæ uerba non sensuum? Qui sensus non uictoriae?
 6 Origenes, Methodius, Eusebius, Apollinaris, multis uersuum milibus scribunt aduersus Celsum & Porphyrium. Considerate quibus argumentis, & quàm lubricis problematibus diaboli spiritu contexta subuertant; Et quia interdum coguntur loqui, non quod sentiunt, sed quod necesse est, dicunt aduersus ea, quæ dicunt gentiles. Taceo de Latinis scriptoribus, Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse, quàm alios uidear accusasse. Paulum apostolum proferam, quem quotiescunq; lego, uideor mihi non uerba audire, sed tonitrua. Legite epistolas eius, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est; & uidebitis eum in testimonijs, quæ sumit de ueteri testamento, quàm artifex, quàm prudens, quàm dissimulator sit eius quod agit. Videntur quædam uerba simplicia, & quasi innocentis hominis ac rusticanti; & qui nec facere nec declinare nouerit insidias; sed quocunq; respexeris, fulmina sunt. Hæret in causa, capit omne quod tetigerit; tergum uertit, ut superet; fugam simulat, ut occidat. Calumniemur ergo illum, atq; dicamus ei: Testimonia quibus contra Iudæos uel cæteras hæreses usus es, aliter in suis locis, aliter in tuis epistolis sonant. Videmus exempla captiua, seruiuerunt tibi ad uictoriã, quæ suis in uoluminibus non dimicant. Nonne nobis loquitur cum saluatore, aliter foris, aliter domi loquimur? Turbæ parabolæ, discipuli audiunt ueritatem. Proponit pharisæis dominus quæstiones, & non edisserit. Aliud est docere discipulum, aliud aduersarium uincere. Mysterium, inquit, meum mihi, mysterium meum mihi & meis. Indignamini mihi, quod Iouinianum non docuerim, sed uicerim. Imò indignatur hi, qui illum anathematizatum dolent; & cum laudat quod sunt, accusant quod esse se simulant. Quasi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & non inuitus ac repugnans, in ueritatis uincula ducendus. Et hæc dicerem, si uincendi studio contra regulam scripturarum quippiam locutus fuisset; & sicut uiri fortes in controuersijs solent facere, culpam præmio redimerem. Nunc uero cum interpret magis Apostoli fuerim quàm dogmatistes, & commentatoris sim usus officio; quicquid durum uideatur, ei magis imputetur quem exposuimus, quàm nobis qui exposuimus. Nisi forte ille aliter dixit, & nos simplicitatem uerborum eius, maligna interpretatione detorsimus. Qui hoc arguit, de ipsis scripturis probet. Diximus; Si bonum est mulierem non tangere, malum ergo est tangere; nihil enim bono contrarium est, nisi malum. Si autem malum est & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat; & cætera usq; ad propositionem alterius capituli. Hoc ideo subieci-mus, quia Apostolus dixerat: Bonum est homini mulierem non tangere; Propter fornicationem autem unusquisq; uxorem suam habeat, & unaquæq; suum uirum habeat. In quo differunt uerba mea à sensu Apostoli; Nisi fortè in eo, quod ille pronunciat, ego dubito; ille definit, ego sciscitor; ille aperte dicit; Bonum est homini mulierem non tangere, ego timide quæro, si bonum est mulierem non tangere. Si, dubitantis est, non confirmantis. Ille dicit; Bonum est non tangere; ego quid bono contrarium esse possit, adiungo. Statimq; in consequentibus: Animaduertenda Apostoli prudentia. Non dixit; Bonum est homini uxorem non habere; sed, bonum est mulierem non tangere; quasi & in tactu eius periculum sit; quasi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de coniugibus nos exponere, sed de coitu simpliciter disputare, quod ad comparisonem pudicitiae & uirginitatis, & angelicæ similitudinis, bonum est homini mulierem non tangere. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas, dicit Ecclesiastes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono creatore conditæ, quomodo uniuersa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cæli, & angeli, & throni, dominationes, potestates, cæteræq; uirtutes? Sed quæ per se bona sunt, ut à bono creatore condita, ad comparisonem meliorum uanitas appellantur. Verbi gratia: Lucerna, lampadis comparatione pro nihilo est; lampas stellæ comparatione non lucet; stellam lunæ confer, cæca est, Lunam soli iunge, non rutilat. Solem Christo confer, tenebræ sunt. Ego sum, inquit, qui sum. Omnem igitur creaturam si deo contuleris, non subsistit. Ne tradas, inquit, Hæster hæreditatem tuam his qui non sunt, idolis scilicet

C licet & dæmonibus. Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob
 7 quocq; legimus, à Baldach, dictum de impio: Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo focij eius, qui nō est: haud dubium quin diaboli: qui cum habeat focios: non autem haberet nisi esset: tamen quia deo perijt, non esse dicitur. Ergo secundum hunc comparationis sensum, malum diximus mulierem tangere (licet uxoris nulla facta sit mentio) quia bonum est non tangere. Et subiicimus: Virginitatem frumentum, nuptias hordeum, fornicationem stercus bubulum nuncupantes. Vtiq; frumentum & hordeum creatura dei est. Verum in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur: Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine. Alijs uerbis id ipsum locuti sumus, quādo aurum uirginitatem, argentum nuptias diximus, & centum quadragintaquatuor milia uirginum signatorum, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: in quo ostendi uoluimus, omnes qui uirgines non permanserint, ad comparationem purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Iesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperum & reprehensione dignum uidetur, tantam nos inter uirginitatem & nuptias fecisse distantiam, quanta inter frumentum & hordeum est, legat sancti Ambrosij de uideis librum, & inueniet illum inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs disputauit, etiam hoc dixisse. Neq; ita coniugium prætulit Apostolus, ut studia uirginitatis extingueret: sed à continentia persuasionibus incipiens, ad incontinentiæ remedia descendit. Et cum brauium supernæ uocationis fortibus demonstrasset, deficere tamē in uia neminem passus est: ita plaudens prioribus, ut non despiceret & sequentes. Didicerat enim & ipse, quia dominus Iesus alijs panem hordeaceum, ne in uia deficerent: alijs corpus suum, ut ad regnum tenderent, demonstrauit. Et in consequentibus: Non ergo copula nuptialis quasi culpa uitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda est. Lex enim astringit uxorem, ut in laboribus & tristitia filios generet: cōuersio eius ad unum uirum sit, ut ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum addicitur nupta, non uidua: & dominatui uiri subditur copulata, nō uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominum. Videtis quā euidens coniugalis sit definitio seruitutis. Et post pusillum. Si igitur bonum coniugium, seruitus malum quidem, quādo nequeunt se inuicem sanctificare, sed perdere. Vniuersa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato sermone distulimus, ille breui artauit compendio, in paucis multa comprehendens. Virginitas ab eo persuasio continentia, nuptiæ remedia incontinentiæ prædicantur. Et significanter à maioribus ad minora descendens, uirginibus brauium supernæ uocationis ostendit: nuptas ne in uia deficiant, consolatur. Alios laudat, alios non despicit. Coniugium hordeo, uirginitatem corpori Christi comparat. Et puto multo minorem distantiam inter frumentum esse & hordeum, quā inter hordeum & corpus Christi. Deniq; nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinam declinandam, & definitionem esse euidentiſsimæ seruitutis. Et multa alia, quæ tribus libellis de uirginibus latissime profecutus est. Ex quibus uniuersis perspicuum est, me nihil noui de uirginibus nuptisq; dixisse: sed maiorum in omnibus secutum esse sententiam, tam huius uidelicet, quā reliquorum, qui de ecclesiasticis dogmatibus disputarunt: quorum æmulari exopto negligentiam potius, quā aliorum obscuram diligētiam. Tumeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bonum est, quod orare prohibet: quod corpus Christi accipere non permittit. Quando impleo mariti officium, non impleo continentis. lubet idē Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper orandum est, nunq; ergo coniugio seruiēdum. Quoniam quamdiu uxori debitum reddo, orare non possum. Hoc quare dixerim, perspicuum est, quia interpretabar illud Apostoli dictum: Nolite fraudare inuicem, nisi fortē ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Paulus apostolus dicit, quādo coimus cum uxoribus, nos orare non posse. Si per coitum quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod maius est, id est, corpus Christi prohibetur accipere. Petrus ad continentia hortatur: Ne impediatur orationes nostræ. Quod hic, quæso, peccatum meum est? Quid commerui? Quid deliqui? Si turbida

A turbidæ & nebulosæ aquæ fluunt, non est alvei culpa, sed fontis. An idcirco arguor, quod de meo ausus sum adijcere: Quale illud bonum est, quod corpus Christi accipere non permittit? Ad hoc breuiter respondebo. Quid est maius, orare an corpus Christi accipere? Vtique accipere corpus Christi. Si per coitum quod minus est impeditur, multo magis quod maius est. Diximus in eodem uolumine, panes propositionis ex lege non potuisse comedere David & focios eius: nisi se triduo mundos à mulieribus respondissent: non utique à meretricibus, quod damnabatur à lege: sed ab uxoribus, quibus licite iungebantur. Populum quoque quando accepturus erat legem in monte Sina: tribus diebus iustum esse ab uxoribus abstinere. Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo. Vnusquisque enim in suo sensu abundat. Sed ipsorum conscientiam conuenio: qui eodem die post coitum communicant: & iuxta Persum, noctem flumine purgant: quare ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur ecclesias? An alius in publico, alius in domo Christus est? Quod in ecclesia non licet, nec domi licet. Nihil deo clausum est, & tenebræ quoque lucent apud deum. Probet se unusquisque, & sic ad corpus Christi accedat: non quod dilatae communionis unus dies, aut biduum sanctiorem efficiat Christianum, ut quod hodie non merui, cras uel perendie merear: sed quod dum doleo me non communicasse corpori Christi, abstineam me paulisper ab uxoris amplexu. Vt amor coniugis amorem Christi præferam. Durum est, non ferendum est. Quis hoc secularium sustinere potest? Qui potest sustinere, sustineat: qui non potest, ipse uiderit. Nobis curæ est, non quid unusquisque possit aut uelit, sed quid scripturæ præcipiant dicere. Illud quoque in commentariolis meis eiusdem Apostoli carpitur, in quibus dixi: Verum ne quis putet ex eo quod sequitur: ut uacatis orationi, & iterum ad id ipsum reuertimini: Apostolum hoc uelle, & non propter maiorem ruinam concedere, statim infert, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Pulchra nimirum indulgentia, & iterum reuertimini ad id ipsum, quod erubescit suo uocare nomine: quod tentationi præfert satanæ, quod causam habet incontinentiam. Laboramus quasi obscurum differere, cum exposuerit ipse qui scripsit: Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non secundum imperium. Et musitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiam, sed præceptum: quasi non eodem modo, secunda & tertia matrimonia concedantur & reliqua. Quid hic locutus sum, quod Apostolus non dixerit? Nimirum illud, quod erubescit suo uocare nomine: Ego arbitrator quando dicit, ad id ipsum, & rem ipsam tacet, non eum nominare palam coitum, sed uerecunde ostendere. An quia sequitur, quod tentationi præfert satanæ, quod habet causam incontinentiam? Nonne alio uerborum ordine id ipsum est, ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram? An quia dixi, & musitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiam, sed præceptum? Quod si durum est, imputetur Apostolo, qui ait: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium: non mihi, qui excepto præpostero ordine, nec sensum, nec uerba mutauit. Transiamus ad reliqua: Epistolari enim breuitate festinat oratio. Dico, inquit, Apostolus, in nuptis & uiduis, bonum est eis, si sic permanserint ut ego. Si autem se non continent, nubant: melius est enim nubere quam uri. Quod capitulum nos sic interpretati sumus. Postquam nuptis concesserat usum coniugij: & ostenderat ipse quid uellet, quid uere concederet: transit ad innuptas & uiduas, & sui proponit exemplum, & felices uocat, si sic permanserint: si autem se non continent, nubant: id ipsum, dicens quod supra: Propter fornicationem autem, & ne tentet uos satanas propter incontinentiam uestram. Redditque causam cur dixerit, si se non continent, nubant: Melius est nubere, quam uri. Ideo melius est nubere, quia peius est uri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, quia melius est nubere. Melius semper ad comparationem deterioris respicit: non ad simplicitatem incomparabilis per se boni. Velut si diceret: Melius est unum oculum habere, quam nullum. Et post paululum cum apostropham fecissem ad Apostolum, intuli: Si per se bonæ nuptiæ sunt, noli eas incendio comparare: sed dic simpliciter bonum est nubere. Suspecta est mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius

- C do alterius mali, malum cogit esse inferius. Ego autem non leuius malum, sed simplex per se bonum uolo. Vult Apostolus innuptas & uiduas absque coitu permanere, & ad exemplum sui prouocat, & feliciores uocat, si sic permanerint. Si autem se continere non possunt, & ardorem libidinis, non tam continentia uolunt quam fornicatione restinguere, melius est nubere quam uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius est nubere, quia peius est uri: non nostram sententiam proferentes, sed interpretantes illud Apostoli, melius est nubere, quam uri, id est, melius est maritum ducere, quam fornicari. Si uri uel fornicari bonum esse docueris, tunc bono melius praefertur. Si autem nubere melius est, quod malo praefertur: non est germana & pura integritatis; nec eius beatitudinis, quae angelis comparatur. Si dixerero, melius est uirginem esse, quam nuptam, bono melius praetuli. Si autem alterum gradum fecero, melius est nubere, quam fornicari; ibi non bono melius, sed malo bonum praetuli. Multa diuersitas est inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obsecro te, quid in hac dissertatione peccauit? Propositum mihi erat, non ad meam uoluntatem scripturas trahere: sed id dicere, quod scripturas uelle intelligebam. Commentatoris officium est, non quid ipse uelit: sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si contraria dixerit: non tam interpres erit quam aduersarius eius, quem nititur explanare. Certe ubicunq; scripturas non interpretor, & libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet durum quid dixisse contra nuptias. Quod si non repererit, quicquid uel austerum esse uidetur uel durum: id scriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis posset, quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apostoli, in quo de coniugibus scripsit, tribulationem carnis habebunt huiusmodi, dixerim: Nos ignari rerum putabamus nuptias saltem carnis habere laeticiam. Si autem nubentibus & in carne tribulatio est: in qua sola uidebantur habere delicias, quid erit reliquum propter quod nubant; cum & in spiritu, & in anima, & in ipsa carne tribulatio sit? Quae haec condemnatio matrimonij est, si infantum uagitus, filiorum mortes, diuortia, damna, domus, & caetera huiusmodi tribulationem diximus nuptiarum? Dum adhuc uiueret sanctae memoriae Damasus, librum contra Heluidium de beatae Mariae uirginitate perpetua scripsimus: in quo necesse fuit nobis ad uirginitatis beatitudinem praedicandam, multa de molestijs dicere nuptiarum. Num uir egregius & eruditus in scripturis, & uirgo, ecclesiae uirginis doctor, aliquid in illo sermone reprehendit? In libro quoque ad Eustochium, multo duriora de nuptijs diximus, & nemo super hac re laesus est. Amator quippe castitatis, praekonium pudicitiae, intenta aure captabat. Lege Tertullianum, lege Cyprianum,
- 9 lege Ambrosium: & cum illis me uel accusa, uel libera. Inuentae sunt Plautinae familiae, & scioli tantum ad detrahendum, qui in eo se doctos ostentare uelint, si omnium dicta lacerent, & in una atque eadem causa, utrunq; id est, & me & aduersarium reprehendant: & cum e duobus alterum necesse sit uincere, ambos uictos esse contendant. Porro ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius est licet alterum & tertium, unum uirum nosse, quam plurimos, id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse, quam multis: nonne statim cur hoc dixerim subiecimus? Siquidem & illa in euangelio Samaritana, sextum maritum habere se dicens; arguitur a domino, quod non sit uir eius. Ego etiam nunc libera uoce proclamo, non damnari in ecclesia digamiam, imò nec trigamiam: & ita licere quinto & sexto & ultra, quomodo & secundo marito nubere: sed quomodo non damnantur istae nuptiae: ita nec praedicantur. Solatia miseriae sunt, non laudes continentiae. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur, nihil refert, secundus an tertius sit: quia definit esse monogamus. Omnia licet, sed non omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos, & si dici potest octogamos: habeat cui libet octauum maritum, & esse desinat prostituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die secundo non additum, sicut in primo & in tertio & reliquis: Vidit deus, quia bonum est: statimq; subiecerim, nobis intelligentiam derelinqui; non esse bonum duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & praefi

A & præfiguret foedera nuptiarum. Vnde & in arca Noë, omnia animalia quaecumq; bina ingre-
 diuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. In hoc nescio quid reprehendatur inter-
 rim de secunda die: utrum quia scriptum est, & scriptum esse nō diximus; an quia etiam si scri-
 ptum est; nos aliter intelleximus, quā scripturæ simplicitas patitur. Scriptum non esse, in se-
 cundo die uidit deus quia bonum est; non meum accipiant testimonium, sed cunctorum He-
 bræorum & aliorum interpretum; Aquilæ uidelicet & Symmachi & Theodotionis. Si autem
 scriptum non est, cum in cæteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorē causam,
 quare non scriptum sit; aut si non reppererint, ingratius suscipiāt quod à nobis dictum est. Porro
 si in arca Noë omnia animalia, quæ bina ingrediuntur immūda sunt, & impar numerus mun-
 dus est, & hoc scriptum esse nemo dubitat, quare scriptum sit edisserant. Si autem non edisse-
 runt, quod à me expositum est, uelint nolint, suscipient. Aut profer meliores epulas, & me con-
 uia utere; aut qualicūq; nostra cænula, cōtentus esto. Scilicet nunc enumerandū mihi est, qui
 ecclesiasticorum de impari numero disputarunt, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionysius,
 Eusebius, Didymus, nostrorumq; Terullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius;
 quorum Hilarius de septenario, id est, impari numero differens, quæ & quanta dixerit ad For-
 tunatum liber illius testimonio est. An forsitan Pythagoram & Architam Tarentinum & Sci-
 pionem in sexto de republica, de impari numero proferam disputantes? Et si hos audire no-
 luerint obrectatores mei; grammaticorum scholas eis faciam conclamare. Numero deus im-
 pare gaudet. Grande piaculum, euerse sunt ecclesiæ, orbis audire non potest, si mundiorem
 uirginitatem diximus esse quā nuptias, si parem numerum impari subieciimus, & ueteris tes-
 tamenti typos, euangelicæ ueritati profecisse monstrauiimus. Cætera quæ in libro nostro re-
 prehensa sunt, uel leuiora puto, uel ad eundem sensum pertinentia, unde ad ea respondere no-
 luit, ne & libelli excederem magnitudinem, & tuo uiderer ingenio distidere, quem patronum
 B causæ meæ ante habui, quā rogarem. Igitur hoc extrema uoce protestor, me nec damnas-
 se nuptias, nec damnare; respondiisse aduertiario, non meorum insidias formidasse. Virginitas
 tem autem in cælum fero, non quia habeam, sed quia magis mirer quod non habeo. Ingenua
 & uerecunda confessio est; quo ipse careas, id in alijs prædicare. Nunquid quia graui corpore
 10 terræ hæreo, auium non miror uolauis, nec columbam prædico, quod Radit iter liquidum,
 celeres neque commouet alas? Nullus se decipiat, nemo blando adulatore se præcipitet.
 Prima est uirginitas à prima natiuitate, secunda uirginitas à secunda natiuitate. Non est meus
 sermo, antiqua sententia est; Nemo potest duobus dominis seruire, carni & spiritui. Caro
 concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem; hæc adinuicem sibi aduersan-
 tur, ut non quæ uolumus illa faciamus. Quando aliquid tibi asperum uidetur in nostro opu-
 sculo; non ad mea uerba respicias; sed ad scripturam, unde mea tracta sunt uerba. Christus
 uirgo, mater uirginis nostri uirgo perpetua, mater & uirgo, Iesus enim clausis ingressus est
 ostijs; & in sepulchro eius, quod nouum & in petra durissima fuerat excisum, nec antea quis,
 nec postea positus est. Hortus conclusus, fons signatus; de quo fonte ille fluuius manat iuxta
 loël; qui irrigat torrentem, uel funium uel spinarum; funium peccatorum, quibus ante alliga-
 bantur; spinarum, quæ suffocant sementem patrisfamilias. Hæc est porta orientalis (ut ait Eze-
 chiel) semper clausa & lucida, operiens in se uel ex se proferens sancta sanctorum, per quam sol
 iusticiæ & pontifex noster secundum ordinem Melchisedek ingreditur & egreditur. Respon-
 deant mihi, quomodo Iesus ingressus est clausis ostijs, cum palpandas manus, & latus consi-
 derandum, & ossa carnemq; monstrauerit, ne ueritas corporis, phantasma putaretur; & ego
 respondebo, quomodo sancta Maria sit & mater & uirgo. Virgo post partum, mater ante
 quā nupta. Igitur, ut dicere cœperamus, Christus uirgo, uirgo Maria, utriusq; sexus uirgini-
 11 tatem dedicauere. Apostoli, uel uirgines, uel post nuptias continentes, episcopi, presbyteri, dia-
 cono, aut uirgines eliguntur, aut uidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici. Quid
 nobis metipsis illudimus, & irascimur, si subâtib; nobis semper ad coitum, præmia pudicitia
 K 2 denegentur?

- C denegentur? Volumus opipare comedere; uxorum adhaerere complexibus, & in numero uirginum & uiduarum regnare cum Christo. Idem ergo habebit fames praemium & ingluuies, fordes & mundiciae, sacculus & sericum. Lazarus recepit mala in uita sua; & diues ille purpuratus, crassus & nitidus, fructus est carnis bonis dum ad uiueret; sed diuersa post mortem tenent loca: Miseriae delicias, & deliciae miserijs commutantur. In nostro arbitrio est, uel Lazarum sequi, uel diuitem.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1 **A**D philosophiam.) Id est, literariam exercitationem. Dogma uocat decretum, quod haberet de nuptijs & uirginitate. Condiscipulum.) Modestiae causa uocat, cum magis discipulus fuerit quam condiscipulus. Sodalem.) Sodales sunt admodum familiares, & quibus uel ineptias nostras, non uereamur communicare. Amicum.) Id nomen sanctius est. Obuijs, ut aiunt, manibus.) Quod auide accipimus, id manibus porrectis occurrentes excipimus. Quod obruditur inuitis, longe secus accipere solemus. Oratorem meum.) Id est, causae meae patronum. Nam qui litigant primum aduocatum instruunt in causa, hoc est, ea docent, quibus cognitis opus est ad causae defensionem. Nam instruere uelut armare est & praeparare. Tullius tuus.) Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius stilo delectaretur. Ante illum.) Marcus enim Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc est illo admodum puero. Breui & solo.) Quia nihil aliud scripsit praeter unicum librum eumque breuem. Reprehendunt me.) Haec est causae constitutio, siue argumenti expositio. Problematis.) Id est, questionis, sic enim Graeci uocant *προβλήματα* *πρὸς τὸ πρόβλημα*, quod in congressu solent in medium proponi. Denique.) Hinc apparet Iouiniani dogma Romae damnatum fuisse, priusquam Hieronymus aduersus eum scriberet. Apte dixit, denique; cum hoc argumento possit urgere uel praetermissis ceteris. An ego.) Hoc per Irontiam dictum est. Significat enim se satis exercitatum in diuinis literis. Lineam.) Tractum est a pictoribus, qui sic exercentur, ut lineam lineae inducant, quemadmodum legimus apud Plinium de Protegene & Apelle. Tenue dicendi.) Hoc a textoribus est ductum. Ita Horatius: Tenui diducta poemata filo. Neque enim nos.) Haec ad uerbum citat ex suo ipsius libro aduersus Iouinianum. Homini uxorem uel mulierem.) Rursum ostendit *γυνή* uocem esse ambiguum. Iunonis uniuersae.) Potest & ad Iunonem referri, quae tantum uni nupsit, & ad mulieres *μοιρογάμους* per quas huius sacra peraguntur. Quid, inquit, uelim.) Haec sub Pauli persona legenda sunt. Illum aspice contra qui uocat.) Carmen est ex Aeneide Maronis. Aliter teneant modum.) Quanquam refragantibus exemplaribus, nodum lego, non modum. Nam & athletarum & palestrarum nexus uocantur. Qui dissputat, in hoc tenet & dissimulat nodum, ut illaqueet aduersarium. Qui docet, uirga emendat, si discipulus non obtemperet. Pugnanti ictus dictare de muro.) Qui spectant in tuto periculum aliorum, de muro iudicare dicuntur. Allusit autem ad Graecum prouerbium *τί τοῦ ἀρχαίου ἐπὶ πύργου κείνομαι*, id est quid Achiuos de turri iudicamus. Verum haec copiosius explicamus in nostris Chiliazibus. Eleganter autem dixit, dictare ictus, pro praescribere, quomodo debeas ferire. Nolo tale certamen.) Utinam attente legant hunc locum, rixosi quidam, qui quatuor, aut quinque uerba decerpunt ex opere alieno, atque inde statim pronunciant. Quam multa possent hinc torqueri in Hieronymum, nisi sequeretur. Et haec dicerem, si uincendi studio &c. In scholis pariter.) Et ob hoc superius eum condiscipulum uocat. Aristotelea.) Graece dixit *Ἀριστοτέλης*. Gorgias primus Athenis de omni re quaecumque propofita fuisset, disputauit, non quod ita sentiret, sed exercendi ingenij causa. Genera dicendi.) Quidam codices habebant dicendi, quidam dictandi, legendum arbitror disputandi, aut certe differendi. Porro locus quem hic citat est apud Aristotelem libro Elenchorum primo his uerbis, *ὅστι δὲ τῶν ἐν τῷ διαλέγεσθαι λόγων ἤσπι τέτταρα, διδασκαλικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ καὶ περὶ φυσικοὶ, ὁ ἐριστικοὶ καὶ διδασκαλικοὶ μὲν, οἱ ἐκ τῆς οὐκείων ἀρχῶν ἐκείσε μαθηματικοί, καὶ οὐκ ἐκ τῆς τοῦ ἀποκεινομένου διοξῶν συλλογιστικοί. δὲ ἄρ' ἰσιν ἐν τῷ μαθηματικῷ. διαλεκτικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς ἐνδοξῶν συλλογιστικοὶ ἀνὰ φασίως, περὶ φυσικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς ἀποκεινομένου, καὶ ἀναγκαιῶν εἶδέναι τῶν προσποιημένων, ἔχον τὴν ἐπιστήμην, ἢ τῶν διοξῶν ἐν ἐτέροις, ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς φαυλομένου ἐνδοξῶν συλλογιστικοί, πρὶ μὲν οὖν τῆς διδασκαλικῶν καὶ ἀποδοτικῶν ἔργῳ, περὶ δὲ τῆς διαλεκτικῶν καὶ περὶ φυσικῶν ἐν τοῖς πρῶτοις, πρὶ δὲ τῆς ἀγωνιστικῶν καὶ ἐριστικῶν νῦν λεγόμενῳ, id est sunt autem disputandi genera quatuor. Doctrinale & disputatiuum, & tentatiuum, & contentiosum. Ac doctrinale quidem, quod ex proprijs principijs uniuscuiusque disciplinae, non ex respondentis opinionibus ratiocinatur. Oportet enim credere, eum qui discit. Disputatoriium autem quod ex probabilium ratiocinatur contradictione. Tentatiuum uero, quod ex his quae uidentur respondentem, & ex his quae necesse est scire eum, qui se fingat habere scientiam, quemadmodum in alijs est definitum. Contentiosum autem quod ex his quae uidentur esse probabilia, ratiocinatur. Itaque de doctrinali quidem ac demonstratiuo, dictum est. De disputatorio uero, ac tentatiuo, in libris superioribus. De contentatorio autem & contentioso nunc dicamus. Gymnasticos.) *γυμναστικῶς*, id est ad exercitationem.*
- 5 Dogmaticos.) *δογματικῶς*, id est ad decernendum. Panem ut dicitur.) Prouerbiuum est Plautinum illud,

- A illud, altera manu fert lapidem, panem ostentat altera: sumptum ab ijs, qui quo canem fallant, pane offenso alliciunt, deinde lapidem, quem altera manu clam tenebant, impingunt. Studiosus magister. Ita consentiebant exemplaria. At ego malim ociosus magister. Noli ex obliquo.) Hæc sic legenda, ut dicantur non ab Hieronymo, sed ab ocioso magistro, qui his uerbis obiurgat pugnantem. Nec id contumeliosum est in Pammachium, cum secunda persona, pro qua uis abutatur. Quasi hæc.) Hæc respondentur ab Hieronymo. Diuersis cucurrere.) Quoniam Socrates ambigue disputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uariæ sunt ortæ sectæ. Academicorum, qui dicebant nihil sciri. Stoicorum, qui negabant quicquam bonum, aut malum, præter unam uirtutem ac turpitudinem. Peripateticorum, qui ordines honorum fecerunt, & felicitatis gradus. Quæ uerba non sensuum.) Ostendit in hoc obliquo disputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, sed pugnat cum aduersario, licere uerba detorquere ad eum sensum, qui tibi commodus sit, & ipsos sensus ad uictoriam detorquere. Dicunt aduersus eos.) Locus hic uel ex hoc deprehenditur esse corruptus, quod in exemplaribus uariis habebatur. Sic equidem coniectio legendum: Et quam interdum coguntur loqui, non quod sentiunt, sed quod necesse est aduersus gentiles.

Hæret in causa.) Cum aliud uideatur agere, ac digredi, tamen hoc ipsum agit. Aliquando uidetur concedere, aliquando reuocat quod concessit, & tamen quid uelit, magis intelligitur, quam auditur. Secretum meum mihi.) Est apud Esaiam prophetam cap. 24.

- Imò indignantur.) Correxerunt uerbum indignantur. Quod sunt.) Id est, Iovinianista. Quod simulant, hoc est, orthodoxi. Et sicuti uiri fortes.) Sic inducuntur in controuersijs rhetorum, aliquando ut uiri fortes, & de republica benemeriti, loquentes non ut negent factum, aut ut recte factum defendant: sed ut admissum, superiorum meritorum respectu, condonetur: Ita inducunt Horatium occasione forore reum: ita Manilius, affectati regni reum, ita pro Milone loquitur Cicero. Auellatur de tabernaculo.) Locus est apud Iob cap. 18. Omnes qui uirgines permanserint.) Sic habebant uetus codices. Si uirginitas impura, collatione angelorum ac dei, quid dici conuenit de nuptiis & uidiuis: Verum leguor arbitrari non permanserunt. Sancti Ambrosij de uidiuis.) Extat liber, sed in eo multo æquior est uidiuis. Ait enim in ipso statim initio: Et propemodum non inferioris uirtutis est, eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quam coniugij oblectamenta nescire. At paulo post, Angelus mittitur ad uirginem, propheta ad uiduam, Rursum alibi. Ita igitur uirginitatem prædicamus, ut uidiuas non reuiciamus: ita uidiuas honoramus, ut suos honores coniugio referatur. De secundis nuptiis illud eleganter dicit: Habeat faucia remedium, honesta consilium. Certe in summa cum Hieronymo consentit, uirginitatem primo statuens loco, proximo castam uidiuitatem, tertio nuptias. Tribus libellis.) Extant & hi. Quorum æmulari exopto.) Retulit per allusionem Terentij uerba. Et noctem flumine purgat.) Ita Persius, Satyra secunda, Hæc sancte ut poscas, Tyberino in gurgite mergis Mane caput bis terq; & noctem flumine purgas. In eos qui dabant operam, ut pure orarent, cum nihil peterent à suis dijs, nisi ridicula. Quare non ingrediuntur ecclesias.) Ex hoc loco colligimus olim domi suæ quemq; corpus Christi sumere solere, qui uoluisset. Idem uidetur innuere Paulus, cum ait: An domos non habetis ad manducandum? Ut amor coniugis.) Hoc sub alterius persona dicitur non Hieronymi. Est enim *μυμιονος*, mox enim suo nomine respondet. Qui potest sustinere sustineat. Et mussitamus adhuc.) Quanquam consentientibus inter se quæ uiderim exemplaribus, malum ita legi: Et mussitamus adhuc nuptias indulgentiam uocare non præceptum, nam mussitamus posuit, pro timemus. Mussat enim qui non audet eloqui quod sentit.

Et uirgo ecclesiæ uirginis.) Hoc adiecit, non simpliciter ad laudem Damasi, sed ad pondus argumenti: Quod is uir, non solum iudicio, sed etiam ipsa uita prætulisset uirginitatem, in cuius laudem librum etiam scripserat. Nemo super hac.) Mirum, cum aliàs scribat eum librum Romæ lapidatum fuisse.

- 9 Vel libera.) Liberari dicuntur, qui iudicium sententijs absoluuntur. Plautinæ familiæ.) Quidam codices habebant fabulæ pro familiæ. Familiæ appellat factiones. Plautinas addit, quod is procacior est in conuicijs, præsertim quoties seruos, coquos, meretrices, aut lenones altercantes facit: non quod ipse Plautus sit mordax, sed quod tales inducat personas. Sic & in proxima epistola de mordaci obrectatore, Plautinæ familiæ columen. Porro Plautinos sales olim uehementer placuisse ueteribus, testis est Horatius. At nostri proaui Plautinos & numeros, & laudare sales: nimis patienter utriq; ne dicā stulte, mirati. Aut profer meliores epulas.) Allusit ad illud Horatianum: Si quid nouisti rectius istis, Candidus impartī, si non, his utere mecum. Scilicet.) Hæc cum stomacho & Ironia dicuntur. Mirum est autem, cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem. Quorum Hilarius.) Quæ quælibet uirorum monumenta perdidimus, ut summulariorum istorum nugæ legere cogere mur. Extant nonnulla de numeris apud hunc in initio commentariorum in psalmos. Numero deus impare gaudet.) Olim ad grammaticos pertinebat poetarum enarratio. Est autem hemistichium ex Maronis Aeglogis. Virginitatem autem in cœlum.) Hic locus arguit Hieronymum uirginem

C non fuisse, sed lapsum in adolescentia, id quod alio quoque loco testatur, sororem commendans amicis quibusdam. Nec hic ulla causa, cur modestiae gratia se uirginem negaret, si uere uirgo esset. Radit iter liquidum.) Versus est ex quinto Vergilianae Aeneidos, de columba, cuius uolatus ab autoribus traditur esse perniciosissimus. Nemo blando adulate se.) Hoc est, nemo praecipitur in errorem, se adulate, hoc est, ut ipse sibi sit adulator. Est enim pestilentissimum assentandi genus, cum aliquis ipse assentator sibi, quod uisum Graeci *ἑλατρίαν* appellant. Clausis ingressus est.) Cum apparet discipulis a resurrectione. Id trahit ad allegoriam, simul alludens ad portam Ezechielis principi clausam, cuius mox meminit. Funium uel spinarum.) Duplex enim lectio est. Nam septuaginta uertuntur *χορτοίωψ*, id est, funium, Symmachus interpretatus est spinarum. Locus est apud prophetam cap. 3. Igitur ut dicere.) Bene per coniunctionem igitur, corrigit digressunculam, & recipit se in uiam. Nam quae modo dicta sunt, nihil faciunt aduersus Heluidium, qui non negabat Christum ex uirgine natum. Dedicauere.) Dedicatur enim quod initiat. Vnde Graecis *ἐγκαινία* dicuntur ab innouando. Locus hic mendosus habebatur: uerum ex diuersis mendis, facile germana lectio colligebatur. Substantiuus nobis) Passus hoc usus est uerbo, quo uidetur delectatus esse. Inluuicus.) Id est inurgitatio, siue adactas. Sordes) Hic non parsimoniam significat, sed apparatus & cultum molitum, unde monachos sordidatos uocat. Et huc opponit mundiciem. In nostro arb.) Concluturum Epiphonemate.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Monachus quidam iuuenis, & audis gloriae, cum ante Iouiniani dogma, cum caeteris oppugnasset, postea coepit in Hieronymi libros, quos aduersus Iouinianum scripserat, passim declamare, quod cotumeliosus scripserat aduersus matrimonium. Hic igitur mordicus arreptum, miris iocis fursum ac deorsum factat, ac uexat. Siue uere fuit aliquis talis, siue sub huius persona, uoluit omnes obtrectatores suos deterrere, ut est uaser Hieronymus, & hunc nescio quem subornauit, ne quid offenderet Domnionem, ut apparet episcopum, aut certe abbatem, nam patrem uocat & alia. Est autem tota iocosa epistola, a capite usque ad calcem, sed a nomine temperans, quo liberius conuicietur.

D HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

1 **L**iterae tuae & amorem pariter sonant & querelam. Amorem tuum, quo sedulo monens, etiam quae tuta sunt in nobis pertimescis: Querelam eorum qui non amant, & quærentes occasionem in peccatis, garrunt aduersus fratrem suum, & contra filium matris suae ponunt scandalum. Scribis enim monachum, imò nescio, quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uafum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi sui festucam alterius nitatur eruere, concionari aduersum me, & libros quos contra Iouinianum scripsi, canino dente rodere, lacerare, conuelleret.

2 Hunc dialecticum urbis uestrae & Plautinae familiae columen, non legisse quidem *κορυφαίως* Aristotelis, non *περὶ ἑμμενείας*, non *τοῦ κινῶ*, non saltem Ciceronis *τόπικος*, sed per imperitorum circulos, muliercularum *ἑξ συμπόσιον*, syllogismos texere, & quasi sophismata nostra callida argumentatione dissoluere. Stultus ego qui me putauerim haec absque philosophis scire non posse, qui meliorem filii partem eam legerim quae deleret, quam quae scriberet. Frustra ergo Alexandri uerti commentarios: nequicquam me doctus magister per *ἑισαγωγὴν* introduxit ad logicam: & ut humana contemnam, sine causa Gregorium Nazianzenum & Didymum in scripturis sanctis catechistas habui: nihil mihi profuit Hebraeorum eruditio, & ab adolescentia usque hanc aetatem quotidiana in lege, prophetis, euangelis, apostolis *ἑξ* meditatio. Inuentus est homo absque praepatore perfectus *ὡνευ ματῆρος, ἑνός καὶ αὐτῶν ἰδίουτος*, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelem, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum, multitudinem librorum Chalcenterum, Didymum scientia scripturarum, omnes *ἑξ* sui temporis uincat tractatores. Denique dicitur materiam poscere: & Carneadeum aliquid referens in utranque partem, hoc est, & pro iusticia & contra iusticiam disputare. Liberatus est mundus a periculo, & haereditariae uel centumuirales causae de barathro erutae, quod hic forum negligens se ad ecclesiam transfudit. Quis hoc uolente fuisset innoxius? Quem criminolum non huius seruasset oratio, cum coepisset in digitis partiri causam, & syllogismorum suorum retia tendere? Nam si apploisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, tactasset manum, uerba tonasset, tenebras ilico ob oculos offudisset iudicibus. Nec mirum si me & absentem iam diu & absque

A absq; usu Latinæ linguæ, semigræculū barbarumq; homo latinissimus & facundissimus su-
 peret, cum præsentem Iouinianum, Iesu bone qualem & quantum uirum, cuius nemo scri-
 8 pta intelligeret, dignum qui sibi caneret tantum & musis, eloquentiæ suæ mole oppresserit.
 Quæro igitur pater charissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositum suum;
 ne castitatem habitu pollicens, uerbis destruat; ne uirgo uel continens, ipse enim uiderit
 quid esse se iactet maritatas uirginibus comparet, & frustra aduersus hominem disertissimū,
 tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarum cellu-
 las circumire, & adducto supercilio de sacris inter eas literis philosophari. Quid in secreto,
 quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc sciant esse uirgines quod maritatas, ut florē acta-
 tis non negligant, ut comedant & bibant & balneas adeant, mundicias appetant, unguenta
 non spernant? An magis ieiunia & pudicitiam & illuuiem corporis? Vtique illa præcipit
 quæ plena uirtutis sunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut si & domi eadē do-
 cet quæ & publice, à puellarum consortio separandus est. Miror autem non erubescere iuue-
 nem & monachum ut sibi uideatur disertum; cuius de ore ueneres fluunt; qui tantæ in sermo-
 cinando elegantia est, ut Comico sale ac lepōre conspersus sit, lustrare nobilium domos, hæ-
 9 rere salutationibus matronarum, religionem nostram paganam facere; & fidem Christi con-
 tentione torquere uerborum, atq; inter hæc fratri suo detrahere. Vtique si errare me arbi-
 tratus est (in multis enim offendimus omnes; & si quis in uerbo non peccat, hic perfectus est
 uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus & nobilis fecit Pamma-
 chius, cui ego responsum dedi ut potui, & epistola longiore differui, quo quicq; sensu dixerim.
 Imitatus saltem fuisset tuam uerecundiam, qui ea loca, quæ scandalum quibusdam face-
 re uidebantur, excerpta de uolumine per ordinem digelisti, poscens ut uel emendarem uel
 exponerem, & non tantæ me putasti dementia; ut in uno atq; eodem libro, & pro nuptijs, et
 B contra nuptias scriberem. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nomini Christiano, Monachum se
 esse non loquendo, & discursando; sed tacendo, & sedendo nouerit. Legat Hieremiam, dicen-
 tem: Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit solus & tacebit; quia
 tulit super se iugum. Aut si cerre in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam, & idcirco se
 eruditum putat, quia Iouinianum solus intelligit, est quippe prouerbium: Balbum melius
 balbi uerba cognoscere, *πῶντος οὐρανῶν* pellamus Atilio iudice. Ipse quoque Iouinianus
οὐρανῶν ἐργαμματος iustissime proclamabit, quod me damnat episcopi, non est ratio, sed con-
 9 spiratio. Nolo mihi ille uel ille respondeat; quorum me autoritas opprimere potest, docere
 non potest. Scribat contra me uir; cuius & ego linguam intelligo; quem cum uicero, omnes
 homines simul uicerim. Ego enim bene noui, experto credite, quantus in clypeum allurgat,
 quo turbine torqueat hastam. Fortis est, & in disputando nodosus & tenax, & qui obliquo
 & acuminato pugnet capite. Sæpe de nocte usque ad uesperam contra nos in plateis cla-
 mauit; habet latera & athletarum robur, & belle corpulentus est. Videtur mihi occulte mei
 dogmatis esse sectator. Præterea nunquam erubescit, nec considerat quid, sed quantum dis-
 car; & in tantam uenit opinionem eloquentiæ, ut soleant dicta eius Cirratorum esse dictata.
 Quoties me iste in circulis stomachari fecit, & adduxit ad choleram; Quoties conspuit, &
 10 consputus abscessit; Sed hæc uulgaria sunt, & à quolibet de sectatoribus meis possunt fie-
 ri, ad libros prouoco, ad memoriam in posteros transmittendam. Loquamur scriptis, ut
 de nobis tacitus lector iudicet, ut quomodo ego discipulorum gregem duco, sic ex huius
 nomine Gnathonici uel Phormionici uocentur. Non est grande mihi Domnion garrire
 per angulos & medicorum tabernas, ac de mundo ferre sententiam; hic bene dixit, ille ma-
 le; iste scripturas nouit, ille delirat; iste loquax, ille infantissimus est. Vt de omnibus iudicet;
 cuius hoc iudicio meruit; Contra quemlibet passim in triuijs strepere, & congerere maledicta
 non crimina; scurrarum est, & parasitorum. Moueat manum, figat stilum, commoueat se,
 & quicquid potest scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini suæ.

- C Possum remordere, si uelim, possum genuinum dentem laesus infigere. Et nos didicimus literas, & nos saepe manum ferulae subduximus. De nobis quoque dici potest: Foenum habet in cornu, longe tuge. Sed magis uolumus esse discipuli eius, qui ait: Dorsum meum posui ad flagella, & faciem meam non auerti a confusione sputorum. Qui cum malediceretur non remale dixit; & post alapas, crucem, flagella, blasphemias, nouissime pro crucifigentibus deprecatus est dicens: Pater ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt. Et ego ignosco errori fratris, intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi & eloquens uidebatur. Postquam Romam mea opuscula peruenerunt, quasi æmulum exhorruit, & de me quoque captauit gloriam, ut nullus esset in terris, qui non eius eloquentiae displiceret, exceptis his quorum potentiae non parcat, sed cedit. Imò quos non honorat, sed metuit. Voluit scilicet homo peritissimus, ut ueteranus miles uno rotatu gladij percutere utrumque, & ostendere populis quod quicquid ipse uellet, hoc scriptura sentiret. Dignetur igitur nobis sermonem suum mittere, & non reprehendendo, sed docedo garrulitatem nostram corrigere. Tunc intelliget aliam, non fori esse, aliam triclinijs, non aequae inter fusos & calathos puellarum, & inter eruditos ueros de diuinae legis dogmatibus disputari. Nunc libere & imprudenter iactat in uulgis & perstrepat, damnat nuptias; & inter uteros tumentes, infantium uagitus, & lectulos maritorum, quid Apostolus dixerit tacet ut me solum in inuidiam uocet. Cum autem ad libros uenerit, & pedem pedi contulerit, & uel proposuerit aliquid de scripturis, uel audierit proponentem, tunc sudabit, tunc haerebit; procul Epicurus, longe Aristippus, subulci non aderunt, foeta scorpha non grunniet. Et nos tela pater ferrumque; haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de uulnere sanguis. Porro si non uult scribere, & tantum maledictis agendum putat, audiat tot interiacentibus terris, fluctibus, populis, saltem hoc clamoris mei: Non damno nuptias, non damno coniugium. Et ut certius sententiam meam teneat, uolo omnes qui propter nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.
- D

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Morem tuum. Id opposuit alteri parti, hoc est querelis aliorum non ipsius. Etiam quae tuta sunt. Nam id amantis est, & tuta timere, iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens. Imò nescio quem. Hoc mira arte agit, ut quam minime multos laedat. Nescio quem de triuio. Mire exaggerauit contemptum. Nescio quem, uelut obscurum. Addit de triuio, alludens ad Graecum prouerbium, ἀνδρωτιστικὸν ἐκ τριῶν, id est, homunculus de triuio. Nam in triuijs circulatorum agebant olim. De compitis & plateis. Compitum est coitus multarum uiaarum. Plateae uiae latiores, quae nunc fora uocamus, in his solent huiusmodi scurrae consistere. Hic illi regnant, ubi plus ualet impudentia quam eruditio, nempe apud indoctum uulgis. Ita Horatius: Nec circum compita pugnax. Circumforaneum monachum. Contumeliose addit circumforaneum, cum monachus nomen habeat a solitudine. Vafrum tantum. In caeteris stupidum, & infantem. Vafrum uocat dicacem & argutum, & in taxandis uitijs nasutum. Dialecticum urbis uestrae. Per Ironiam, cum Roma soleat oratores habere, Graecia dialecticos. κατηγορίαι. Quae nos uocamus praedicamenta. Nam ab his rudimenta dialectices auspicamur, quanquam Graeci κατηγορίαι & accusationem uocant. Περι ἐξηγητικῶν. Id est de interpretatione, siue de enunciatione, a uerbo ἐξηγητικῶν, id est interpretari. Non τοπικῶν. Id est localia, quod in hisce libris Aristoteles tradat locos, hoc est sedes argumentorum & probationum. Ciceronis τόποι. Id est, locos. Nam hic ad Trebatium de locis scripsit, Aristotelem secutus, sed exemplis ad usum forenses accommodatis. Ad didit saltem, quod si Graece nesciret, hunc certe legere potuerit. Circulos. Appellat hominum conuentus, qui mos & hodie durat apud Italos. συμποσίαι. Id est, compotationes, & maluit uti Graeca uoce, quod sit odiosior quam Latina, conuiuia. Hic in quibusdam exemplaribus habebatur Graeca uox Latinis literis, ofanoistis, forte scriptum erat syllogismos νεσχετινός, ne scire, id est, syllogismos cornutos. Meliorem stili partem. Olim aereis stilis scribebant in tabulis ceratis, & cuspidem scribebant in uerso stilo, diuersa parte debebant, & aequor complanabant. Vnde & Flaccus: Saepē stilū uertēs, iterū quae digna legi sint, Scripturus, Sentit autē se plurimū sudasse in exercendo stilo, & saepius deleuisse ut corrigeret, quam scripsisse. Alexandri uerti. Alexander enim Aphrodisaeus addidit commentarios in aliquot Aristotelis libros. Porro uerti dixit, pro uersaui & euolui, nō pro transtuli. Doctus magister. Hunc locū deprauatū fuisse, uel ipsa codicū uarietas arguit. Opinor ita legendū: Nequicquam

A quàm me doctus magister *ἑισαγωγῆ* ad logicam. Nam Græcis *ἑισαγωγῆ* est introducere, quod nos dicimus instituire: & illi *ἑισαγωγῆ* uocant, quâ nos institutionem, quoties res à primis traditur elementis. Simulq; alludit ad libellum Porphyrii de quinque uocibus, quem ipse *ἑισαγωγῆ* appellat, quod inducat, ad cognitionem logices Aristotelicæ. *κατηχίσεις*.) Catechistæ dicebantur apud Christianos, qui uoce uita, tradebant religionis nostræ mysteria baptizandis. Quo tempore & catechumeni dicebantur à uerbo *κατηχέω*, quod est instituo, uoce ducta ab *ἵκεῖν* sonare, quod olim nefas esset mysteria literis committere, sed uoce tradebantur: id quod obseruatum est, & apud Gallorum theologos Druidas. Ipse in antiquissimo quodam codice legi pontificem quendam Romanum, in literis suis cum multa docuisset, eum à quo fuerat interrogatus de sacramentis, subtraxisse uerba quibus sacrum oleum consecraretur, ne mysterium literis commissum, aliquo modo permaneret ad prophanos. At nunc etiã ea quibus Christi corpus conficitur, & tonsores memoriter tenent. Caterum hos duos Catechistas appellat, quod non solum legisset illorum libros, sed disputantes audisset. Absq; præceptore perfectus.) *πυθιατοφῆς*, *ἕρπυ* καὶ *ἀυτοφῆς* id est, spiritus lymphatus, afflatus numine, & per se doctus. Sic & Hesiodus scribit se ab ipsis musis didicisse, & earum afflatu scribere. Et Homerus cantorem *ἀυτοφῆς* *δακτύλῳ* appellat, quod non ex hominis institutione, sed ex afflatu dei canat. Chalcenteron Didymus.) De Didymo grammatico fentit, qui supra mille uolumina scripsisse legitur, unde & Adamantium didictus, ob inuictam laboris tolerantiam; & chalcenteros, quod ferreis esset intestinis, *χαλκός* enim *ἄσ*, *ἕρπυς*, uiscera. Et Carneadeum aliquid.) Carneades philosophus solitus est de quauis re, quæcunq; esset proposita in utrâuis disputare partē, tanta erat ingenij promptitudo, & pro iusticia & contra iusticiam. Opere precium est audire, quemadmodum sciolus aliquis, hunc corruerat locum. Etenim cum Carneadeum non reperisset, nec in suo Breuiloquo, nec in Gemma gemmarum, nec in Mammætrecto, scripturam emendauit ad hunc modum, Deniq; dicitur materiam poscere, & ad deum aliquid referens in utranq; partem &c. O miseros autores, qui in huiusmodi nebulonum incidunt manus. Hereditarij uel centumuirales.) Romæ cum essent triginta quinque tribus, è singulis tribubus delecti, centumuirales iudices constituebantur, qui de hæreditatibus, de testamentis, de usu capionibus, mancipijs, nexis, atq; id genus alijs causis cognoscebant, quæ capitales non essent. Et barathro eruta.) Id est, ex summa desperatione. Nam actum erat de illis, si hic se ad forum contulisset potius quàm ad ecclesiam. In digitis partiri causam.) Id Hortensio tribuunt, quod in digitis sit partiri causam solitus. Applodisset.) Mire expressit gestus oratorum, presertim impudentium. De suppositione pedum loquitur & Quintilianus capite de actione. Iactasset manum.) Id fiebat in contentione. Attigit omnia in quibus sita est pronuntiatio, nempe in uultu, gestu corporis, & uoce. Absentiam iam dicit.) Nempe à Roma, ubi Latine loquebantur. Et facile est uincere absentem, qui non repugnet. Scripta intelligeret.) Anceps sermo, qui quadrat etiam in hominem egregie doctum. Semigræculum.) Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciam spectat, tum pleraque Græce loqueretur. Quæ ad Saracenos, suam habebat linguam ut incultior. Sibi caneret & musis.) Dicitur est alias de musico, qui discipulum eruditum quidem, sed populo parum gratum iusserit sibi canere & musis. Eloquentiæ suæ.) Ridicule, cum illum etiam uicerit ineptia sermonis, qui fuit ineptissimus. Contra propositum.) Quia monachus erat. Balbum melius balbi.) Hoc quod prouerbio dicunt mirum quàm uerum sit. *πάντας συγγραφῆς*.) Id est, omnes scriptores. Maluit autem Græce dicere, uel quo magis esset ridiculum, uel quod scriptor, apud Latinos anceps uerbum est, com mune scribæ, & auri uoluminis. Attilio iudice.) Prodigiousum dictu fuerit, quibus modis hic locus fuerit deprauatus, quem tamen è certissimis uestigijs restituumus. Quantum debent bonæ literæ, pessimo isti hominum generi, qui summam arrogantiam cum summa imperitiâ coniunxerunt. Attilius filius fuit. M. Attilij reguli, qui maluit ad exquisita redire supplicia, quàm uel hosti non præstare iusturandum. Hic igitur censor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affectit, unâ cum suo collega L. Furio Philippo. Lege Valerij Maximi librum secundum, caput de censoria nota. Nam ante dixerat, si in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam. Iouinianus *συγγραφῆς* *ἑισαγωγῆ*.) Id est scriptor absq; literis, id quod Græce uenustius est, propter allusionem uocis. Nam *ἕισαγωγῆ* à *ἕισαγω* deducitur, perinde quasi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce dicere, quo seruaret gratiam schematis. Opprimere potest, docere non potest.) At nunc bone deus cuiusmodi sunt, qui uelut ex alytis sua produnt oracula, hoc impie, hoc hæretice, hoc indocte. Hæc autem dixit quod Domnion esset episcopus, ut apparet è proxima epistola. In Clypeum.) Reddidit carmen Maronis ex Aeneide; uerum hæc omnia per Ironiam dicuntur. In disputando nodosus.) Ita paulò superius, nodum in disputando tenere. Obliquo & acuminato.) A palestra duxit metaphoram, in qua & nexibus utuntur, ac nonnunquam obliquant caput, ut attrahat coluclantem, aliquando intendunt caput. Habet latera.) Latera pro robore sæpius usurpant oratores. In Athletis potissimum corporis firmitas, & in Oratore latera requiruntur, qui apud populum dicat. Cirratorum esse dictata.) Cirratos uocat adolescentes comatos, alludens ad illud Satyrum: Ten cirratorum centum dictata fuisse. Est autem festiua *ἡεροσομομασία*, inter dicta & dictata.

Dictata

C Dictata dicuntur quasi praescripta ad imitandum. Videtur mihi occulte.) Planè ludit, quasi Hieronymus sit homo uoluptuarius, & faginae deditus. Addit occulte, quod alioqui cultu monachum profiteretur. Ad choleram.) Id est ad bilem, id quod accidere solet moto stomacho. Loquamur scriptis.) Festiuiter duo diuersa coniunxit. Nam non loquitur qui scribit. Gnathonici uel Phormionici.) Alludit ad illud quod est in Eunucho Terentiana. Itidem & isti gnathonici uocentur. Gnathonem inducit Terentius, adulatorem optimum, & Phormionem impudentissimum parasitum. Medicorum tabernas.) Ut in tonstrinis, ita & in pharmacopolijs, quas hic medicorum tabernas appellat, confident ociosi. Saepe manum.) Retulit illud Iuuenalis: Et nos ergo manum ferulae subduximus.

Foenum habet in cornu.) Carmen ex Satyris Horatii, de mordaci Poëta, metaphora sumpta à boue cornupeta. Et ego ignosco.) Totus hic sermo obliquus est, maxime mordens, cū uideatur mereri morsum. Parcit sed cedit.) Parcit qui ueretur, cedit qui timet periculum, idque ipse mox interpretatur, non honorat, sed metuit. Harebit.) Harent perplexi. Procul Epicurus.) Hi uoluptatum sectatores non erunt auxilio, cum res diuinæ scripturae testimonijs agitur. Subulci non.) Sic appellat fautores Iouiniani, quod coitum approbent, ut indicatum est superius. Fœta scropha.) Est autè hoc animal mire foecundum. Et nos tela pater.) Carmen est ex Aeneide Vergiliana. Nocturnos forsitan metus.) Nempe ob metum lemorum, aut spectrorum, Nam soli magis timent.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Pammachius uir nobilis, affinis Paulae, confobrinus Marcelle, Hieronymo amicus, cū uideret multos offendi libris quos aduersus Iouinianum scripserat, supprellit exemplaria, & ut idem faceret Hieronymus admonuit, quo liberum esset emendare quae displicebant. Ad id responder Hieronymus, eumque adhortatur, ut sacrarum studio literarum se dignum praebet honore sacerdotij, ad quod uideretur omnium studijs accersendus.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM PRO LIBRIS SVIS ADVERSVS IOVINIANVM.

D ristiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, & humilitatem suam magis silentio consolari, quam retractando ueteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quamdiu tacuisti, tacui, nec unquam ex postulare super hac re uolui: ne non amicum quaerere, sed potentiores uiderer expetere: Nunc autem prouocatus officio literarum, primas partes semper habere tentabo; & non tam rescribere, quam scribere, ut & uerecunde hucusque tacuisse, & uerecundius loqui coepisse cognoscar. De opusculis meis contra Iouinianum, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria subtrahendo: optime noui. Sed nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex urbe uenientes, mihi eadem lecitarent, quae se Romae excepisse referebant. In hac quoque prouincia iam libri fuerat diuulgati; & ut ipse legisti, nescit uox missa reuerti. Non sum tantae felicitatis, quantae plerique huius temporis tractatores, ut nugas meas quando uoluerim emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerso quidem studio: sed pari certamine in uulgus nostra disseminant; & uel in laude, uel in uituperatione nimij sunt; non meritum stulti, sed suum stomachum sequentes. Itaque quod solum facere potui, apologeticum ipsius operis tibi misi, quae proserwanica, & te poscente addidi, Quem cum legeris, ipse pro nobis caeteris satisfacies, aut si tu quoque narem contraxeris, illam apostoli περικοπήν, in qua de uirginitate & nuptijs disputat, aliter differere compelleris. Nec hoc dico, quod te ad scribendum prouocem: cuius in sacris literis studiū mihi praefero; sed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt literas, uidentur sibi scioles; possunt me non reprehendere, sed docere. Si quid scripserint, magis ex operis eorum comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege quae te & diligenter Apostoli uerba considera, & tunc uidebis me propter calumniam declinandam multo plus quam ille uoluit in maritos fuisse clementem. Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Caesariensis, Didymus, Apollinaris latissime hanc epistolam interpretati sunt: quorum Pierius cum sensum apostoli uentilaret atque edissereret: & proposuisset illud exponere: Volo autem omnes esse sicut me ipsum, adiecit ταῦτα λέγων ὁ παῦλος ἀντικεῖς ἀγαθίαν κηρύσσει. Quod hic quae so peccatum meum est, quae duritia; Vniuersa quae scripsi, huic sententiae comparata leuissima sunt. Res uolue omnium quos supra memorau commentarios, & ecclesiarum bibliothecis frueri, & magis

A magis concito gradu ad optata cœptaq; peruenies. Audio totius in te urbis studia concitata. Audio pontificis & populi uoluntatem pari mente cōgruere. Minus est tenere sacerdotium, quàm mereri. Libros sedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo sermone uerti, si legeris, & delectari te hoc opere comperero, prouocabis nos etiã cœtera clausa armario non tenere. Transuli nuper Iob in linguam nostram: cuius exemplar à sancta Marcella consobrina tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum, & ueterem æditionem, nostræ translationi compara; & liquido peruidebis quantum distet inter ueritatem, & mendacium. Miseram quædam *ἢ ἰπομνημάτων* in prophetas duodecim, sancto patri Domnioni, Samuelem quoq; & Malachim, id est, quatuor Regū libros. Quæ si legere uolueris: probabis quantæ difficultatis sit diuinam scripturam, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uisio quæ apud suos purissimo cursu orationis labuntur, apud nos scatere uitij. Porro eloquentiam quam pro Christo in Cicerone contemnis, in paruulis ne requiras. Ecclesiastica interpretatio etiã si habet eloquij uenustatem dissimulare eam debet & fugere, ut non ociosis philosophorum scholis paucisq; discipulis, sed uniuerso loquatur hominum generi.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 **M**ilitatem suam.) Hic humilitas non uirtutem significat, sed fortunam & conditionem. Super hac re.) Nempe de tuo silentio. Amicum querere.) Querere pro requirere, & amicum uelut æqualem. Sed potentiorum.) Erat enim Pamachus Romæ nobilissimus. Exemplaria subrahendo.) Quantum inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo ex his libris, uel hinc apparet, quod Pamachus amicissimus, exemplaria subtraxerit ne uulgarentur. Alii quanti.) Id est aliquammulti. Excepisse.) Id est transcripsisse. Nescit uox missa.) Hemistichium est Horatianum. Non meritum.) Hoc adiecit, ne quod præcessit uideretur arrogantius dictum. Quem *προσφώνησα*.) Id est, quem ante promisi. Narem contraxeris.) Ita Flaccus. Si fordidam mappam corrugat nares. Offenditur, qui nares contrahit. *ἡμισησάλω*.) Id est, decisionem, quando ex omni parte decidit erroribus res absoluitur. Adiecit *ταῦτα λέγω ὁ παῖλ(θ), ἀντικείναι ἀγαθῶν κερύσσεια*.) Id est, hæc dicens Paulus, palam cœlibatum prædicat. Quid hic attinet commemorare, quot modis hunc locum deprauarint, & quanti mihi constiterit, ex uarijs codicibus uestigijs ueram inuestigare lectionem? Et ecclesiarum biblio.) Apparet publicas etiã fuisse bibliothecas. Optata cœptaq;.) Innuitt illum tendere ad honorem episcopatus, id citius impetraturum, si se exercuerit in ecclesiasticis libris, futurus ecclesiæ princeps. Minus est tenere.) Elegans epiphonema Marcella consobrina.) Ad hanc & de hac multa scribit, Consobrini uocantur duarum sororum, aut sororis & fratris filij. Inter ueritatem & mendaciū.) Aperte damnat superiorē translationē, qua nos tamen maxima ex parte utimur. Quædam *ἢ ἰπομνημάτων*.) Id est, commentariorum: sic enim appellant, qui tantum ad memorię subsidium annotantur. Ecclesiastica interpretatio.) Hic locus impendio placet crassis quibusdã, qui sibi in cœlo uidentur esse quod procul absint ab omni eloquentia. At Hieronymus non uult eloquentiam abesse, sed dissimulari uult, hoc est non ostentari, præsentim in commentarijs, & sermonem dilucidum uult esse non spurcum & portentosum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis, quod Vigilantius quidam doceret martyrum non esse adorandos cineres, damnaretq; solēnes Christianorum ad horum sepulchra uigilias, hac epistola quasi uelitatur ac præcludit ad pugnam, ostendens se paratum ad refellendum hominis errorem, si libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM,

ad Riparium presbyterum.

1 **A**cceptis primum literis tuis, non respondere, superbiæ est: respondere, temeritatis. De his enim rebus interrogas, quæ & proferre & audire sacrilegium est. Ais Vigilantium qui *κατ' ἀντίθεσιν* hoc uocatur nomine. Nam Dormitantius rectius diceretur, os fœtidum rursus aperire, & putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias, & nos qui eas suspicimus appellare cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum ossa ueneremur. O infelicem hominem, & omni lachrymarum fonte plangendum; qui hæc dicens, non se intelligat esse Samaritanum & Iudæum, qui corpora mortuorum, pro immundis habent, & etiã uasa quæ in eadem domo fuerint, polui suspicantur; sequentes occidentem literam, & non uiuificantē spiritum. Nos autē non dico martyrum

C martyrum reliquias, sed ne solem quidem & lunam, non angelos, non archangelos, non cherubim, non seraphim, & omne nomen quod nominatur & in præsentī seculo & in futuro, colimus & adoramus: ne seruiamus creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Honoramus autem reliquias martyrum, ut eum cuius sunt martyres adoremus. Honoramus seruos, ut honor seruorum redundet ad dominum, qui ait: Qui uos suscipit, me suscipit. Ergo Petri & Pauli immundæ sunt reliquiae: Ergo Moyſi corpusculum immundum erit: quod iuxta Hebraicam ueritatem ab ipſo sepultum est domino: Et quotiescunq; apostolorum & prophetarum, & omnium martyrum basilicas ingredimur, toties idolorum templa ueneramur: Accensiq; ante tumulos eorum cerei, idololatriæ insignia sunt: Plus aliquid dicam, quod redundet in autoris caput: & insanum cerebrum, uel sanet aliquando uel debeat, ne tantis sacrilegijs simplicium animæ subuertantur. Ergo & domini corpus in sepulchro positum, immundum fuit: Et angeli, qui candidis uestibus utebatur: mortuo cadaueri atq; polluto præbebant excubias, ut post multa secula: Dormitantius somniaret, imò eructaret immundissimam crapulam: & cum Iuliano persecutore, sanctorum basilicas aut destrueret, aut in templa conuerteret: Miror sanctum episcopum, in cuius parochia esse presbyter dicitur, acquiescere furori eius: & non uirga apostolica, uirgaq; ferrea confringere uas inutile, & tradere in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat: nec meminerit illius dicti: Si uidebas furē currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Et in alio loco: In matutino intericiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Et iterum: Nonne odientes te domine, odio habui, & super inimicos tuos tabescebam: Perfecto odio oderam illos. Si non sunt honorandæ reliquiae martyrum, quomodo legimus: Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius: Si ossa mortuorum polluunt contingentes, quomodo Elifæus mortuus, mortuum suscitauit, & dedit uitam corpori, quod iuxta Vigilantium iacebat immundū: Ergo omnia castra Israëliti exercitus & populi dei fere immunda, quia Ioseph & patriarcharum corpora portabant in solitudine: & ad sanctam terram, immundos cineres pertulerant: Ioseph quoq; qui in typo præcessit domini saluatoris nostri sceleratus fuit: qui tanta ambitione, Iacob in Hebron ossa portauit: ut immundum patrem, auo & atauo fociaret immundis, & mortuum mortuis copularet: O præcidendam linguam à medicis, imò insanum curandum caput, ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego uidi hoc aliquando portentum, & testimonijs scripturarum, quasi uinculis Hippocratis uolui ligare furiosum: sed abijt, excessit, euasit, erupit, & inter Hadriæ fluctus, Cotinq; regis alpes, in nos declamando clamauit. Quicquid enim amens loquitur uociferatio & clamor est appellandus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas: cur in absentem inuehar. Fatebor tibi dolorem meū. Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Legi enim Syromasten Phinees, austeritatem Eliæ, zelum Simonis Cananæi, Petri sæueritatem, Ananiam & Sapphiram trucidantis. Pauliq; constantiam qui Elymam magum uijs domini resistentem, æterna cæcitate dānauit. Non est crudelitas pro deo, sed pietas. Vnde & in lege dicitur: Si frater tuus & amicus & uxor quæ est in sinu tuo, deprauare te uoluerit à ueritate: sit manus tua super eos, & effunde sanguinem eorum: & auferes malum de medio Israël. Iterum dicam: Ergo martyrum immundæ sunt reliquiae: Et quid passi sunt apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent: ut facerent ei planctum magnum, ut eorum luctus in nostrum gaudium uerteretur. Nam quod dicis eum uigilias execrari, facit & hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius, & non audiat saluatorem dicentem: Sic non potuistis una hora uigilare mecum: Vigilate & orate, ne intretis in tērationem: Spiritus promptus est, sed caro infirma. Et in alio loco propheta decantat: Media nocte surgebam; ut cōfiterer tibi, super iudicia iusticiæ tuæ. Dominum quoq; in euangelio legimus pernōctasse, & apostolos clausos carcere tota nocte uigilasse, ut illis psallentibus terra quate retur, custos carceris crederet, magistratus & ciuitas terrerentur. Loquitur Paulus: Orationi insilite,

A insiftite, uigilantes in ea. Et in alio loco: In uigilijs frequenter. Dormiat itaque Vigilantius, & ab exterminatore Aegypti cum Aegyptijs dormiens suffocetur. Nos dicamus cum Dauid: Non dormitabit necq; dormiet, qui custodit Israel, ut ueniat ad nos sanctus & Hir, qui interpretatur uigil. Et si quando propter peccata nostra dormierit, dicamus ad eum: Surge, ut quid dormitas domine? excitemusq; illum, & nauicula fluctuante clamemus: Magister saluos nos fac, perimus. Plura dicere uolueram, si non epistolaris breuitas pudorem nobis tacendi imponeret: & si librorum ipsius ad nos uoluiffes mittere cantilenas, ut scire possemus ad quae rescribere deberemus. Nunc autem aërem uerberauimus, & non tam illius infidelitatem quam omnibus patet, quam nostram fidem aperuimus. Cæterum si uolueris longiorem nos aduersum eum librum scribere, mitte nœnias illius & ineptias, ut Ioannem baptistam audiat prædicantem: iam securis ad radices arborum posita est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 **A**ceptis primum. Id est, qui nunquam antea scripserat. Quo magis erat respondendum. Qui hæc dicitur scripsisse. Figura est Grammaticorum, quoties diuersum significamus ac dicimus, proxima ironia: ut qui bellum dictum putant, quod nil habeat belli: & lucum, quod obscurus sit: & Eumenides furias, quod nulli bene uelint. Hoc autem dixit, quod Vigilantius insectaretur uigilias ad sepulchra martyrum. Qui eas suspicimus. Suspiciamus quæ ueneramus ac magnificamus. Nonnulli codices habebant, suscipimus: quod si probandum est, Græce magis loquutus est, quam Latine. Siquidem illi dicunt ἀποδοξασθαι pro probare & in precio habere. Pro immundis. Vnde purgabatur qui morticinum uel casu contigisset. Iuxta Hebraicam ueritatem. Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuusq; est ibi Moyse feruus domini in terra Moab, iubente domino, & sepeliuit eum in ualle terræ Moab contra Phegor, & non cognouit homo sepulchrum eius usq; in præsentem diem. Et sepeliuit eum, utiq; dominus, quo iubente mortuus est. Candidis uestibus. Cum in exequijs pullis uti mos sit. Cum Iuliano persecutore. Nam is imperator adeo fuit inimicus nomini Christiano, ut Christianam gentem funditus decreuerit extinguere, si uictor redisset. In cuius parochia. Parochi Græcis dicuntur, qui cibos & uitæ necessaria exhibent: quo uerbo & Horatius usus est in Satyris. Inde dictum uidetur παραρτοία, nisi mauiσ παραρτοία, quod coetum significat in eadem habitantium uicinia. Aut in templa. Templa uocat gentiliū deorum. Ergo omnia castra. Historiam habes Iosue cap. ultimo. Iacob in Hebron. Refertur Genesis cap. I. Ego uidi aliquando. Quidam codices scriptum habebant, uici, quod non probo. Nam & Hieronymus uersatus erat in Gallia, & nondum scripserat aduersus Vigilantium, ut uictus esse potuerit, quod uel ex hac ipsa patet epistola. Abijt, excessit, euasit. Retulit uerba Ciceronis de Catilina. Cotijq; regis. Quidam habebant, Gothiciq; regis. At magis placet Cotij, ut intelligas alpes Cotias à rege sic appellatas. Sentit Vigilantium elapsum, partim alpium, partim maris Adriatici subsidio. Declamando clamauit. Declamant rhetores, clamant rabulæ. Syromasten Phinees. Historia extat in Numeris cap. uicesimo quinto. Trucidantis. Atroci uerbo usus est, ad causæ commoedum, cum Petrus nõ trucidarit, sed denunciarit duntaxat diuinam uindictam. Eliæ zelum. Qui occidit omnes prophetas Baal ad fluuium Cyson, nec uno dimisso, ut legis Regum lib. tertio, cap. decimo octauo. Atq; hoc nomine laudatur libro Machabæorum primo, cap. 2. Eliás dum zelat zelum legis, receptus est in celum. Simonis Chananæi. De hoc permulta legis toto libro Machabæorum primo. Elymam magum. Habes in Actis apostolorum cap. 13. Aeternam autem cæcitatem dixit, quoniam non legitur recepisse uisum. Si frater tuus. Locus est partim Deuteronomij cap. 24. partim uicesimo octauo. Quid passi sunt apostoli. Hoc Græce dixit magis quam Latine, ἡ τῶν ἀποστόλων, hoc est, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir. Hir Chaldæis uigilem sonat. Cantilenas. Festiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis & semper in conuiujs agentis: eas paulo post nœnias uocat eodem sensu. Excidetur. Græcis est, exciditur & mittitur, instantis temporis, ἐκκοπεται ἡ σὺν ἐπιπέτοι.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcelonensis ecclesiæ, quæ in Hispania est, presbyter, scripsit librum, in quo docebat non esse sic adorandas martyrum reliquias, nec ad horum sepulchra uigilandum, id quod id temporis magna religione fiebat à Christianis.

Gennadius huic tribuit eloquentiam, sed diuinarum scripturarum scientiam detrahit. Hieronymus

C mus neutrū illi tribuit, Attamē quæ citat Hieronymus, mediocrem dicendī munditię præ se ferunt.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

1 **M**ulta in orbe monstra generata sunt, Centauros & Sirenas, ululas, & onocrotta-
 2 los in Esaia legimus. Iob Leviathan & Behemoth mystico sermone describit. Cer-
 berum & Symphalidas, aprumq; Erimanthium, & leonem Nemæum, chi-
 3 mæram atq; hydram multorum capitum narrant fabulæ poetarum. Cacus de-
 scribit Vergilius. Triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia monstra non
 habuit, sed uiris semper fortissimis & eloquentissimis abundauit. Exortus est subito Vigi-
 lantius, seu uerius Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum, &
 4 martyrum neget sepulchra ueneranda; damnandas dicit esse uigilias, nunquam nisi in pas-
 cha Alleluia cantandum; continentiam, hæresim; pudicitiam, libidinis seminarium. Et quo-
 modo Euphorbus in Pythagora renatus esse perhibetur, sic in isto Iouiniani mens praua
 surrexit; ut & in illo, & in hoc diaboli respondere cogamur infidijs. Cui iure dicitur: Semen
 pessimum, para filios tuos occisioni peccatis patris tui. Ille Romanæ ecclesiæ autoritate da-
 5 mnatus, inter phasides aues & carnes suillas non tam emisit spiritum quàm eructauit. Iste
 caupo Calagurritanus & in peruersum propter nomen uiculi mutus Quintilianus, miser
 6 aquam uino; & de artificio pristino, suæ uenena perfidiæ catholicæ fidei fociare conatur, im-
 pugnare uirginitatem, odisse pudicitiam, in conuiuio secularium contra sanctorum ieiunia
 proclamare; dum inter phialas philosophatur, & ad placentas liguriens, psalmodum modus
 latione mulcetur; ut tantum inter epulas, Dauid & Idithum, & Asaph & filiorum Choræ can-
 7 tica audire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo quàm ridentis, dum me cohibere
 non possum; & iniuriam apostolorum ac martyrum surda nequeo aure transire. Proh ne-
 8 phas, episcopos sui sceleris dicitur habere consortes, si tamen episcopi nominandi sunt, qui
 non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint; nulli coelibes credentes pudicitiam, imò
 ostendentes quàm sancte uiuant, qui male de omnibus suspicantur; & nisi prægnantes uxo-
 res uiderint clericorum, infantesq; de ulnis matrum uagientes, Christi sacramenta non tri-
 9 buunt. Quid facient Orientis ecclesiæ? quid Aegypti & sedis apostolicæ: quæ aut uirgines
 clericos accipiunt, aut cōtinētes; aut si uxores habuerint, mariti esse desistūt; Hoc docuit Dor-
 mitantius, libidini frena permittens, & naturalem carnis ardorē, qui in adolescentia plerumq;
 feruefcit, suis hortatibus duplicans, imò extinguiens coitu sceminarum; ut nihil sit quo diste-
 10 mus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis; de quibus scriptum est:
 Equi insaniētes in sceminas facti sunt mihi: unusquisq; in uxorem proximi sui hinniebat.
 11 Hoc est quod loquitur per Dauid spiritus sanctus: Nolite fieri sicut equus & mulus, qui-
 bus non est intellectus. Et rursus de Dormitatio & socijs eius: In chamo & freno maxil-
 las eorum constringe, qui non approximant ad te. Sed iam tempus est, ut ipsius uerba po-
 12 nentes ad singula respondere nitamur. Fieri enim potest, ut rursus malignus interpres di-
 cat fictam à me materiam, cui rhetorica declamatione respondeam: sicut illam quam scrip-
 psi ad Gallias, matri & filiæ inter se discordantibus. Autores sunt huius dictatiunculæ meæ
 sancti presbyteri Riparius & Desiderius, qui parochias suas uicinia istius scribūt esse macu-
 13 latas, miseruntq; libros per fratrem Syllinnium, quos inter crapulam stertens euomuit. Et asse-
 runt repertos esse nonnullos, qui fauentes uitijs suis, illius blasphemijs acquiescant. Est qui-
 dem imperitus, & uerbis & sciētia & sermone incōditus, ne uera quidē potest defendere: sed
 propter homines seculi & mulerculas oneratas peccatis, semper discētes & nunq; ad scientiā
 uertens perueniens, una succubrat uenena illius nanijs respondebo, ne sanctorum uirorum qui
 ut hæc a me deprecari sunt uideat literas respuisse. Nimirum respondet generi suo, ut qui
 de latronibus & uenarum natus est semine, quos Cin. Pompeius edomita Hispania & ad con-
 14 phum redire festinans, de Pyrenæi iugis deposuit, & in unū oppidū cōgregauit: unde & cō-
 uenarum

A uenarum urbs nomen accepit. Hucusq; latrocinetur contra ecclesiam dei: & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberisq; descendens, incurset Galliarum ecclesias, portetq; nequaquam uexillum Christi, sed insigne diaboli. Fecit hoc idem Pompeius, etiam in orientis partibus: ut Cilicibus & Isauris piratis, latronibusq; superatis: sui nominis inter Ciliciam & Isauriam conderet ciuitatem. Sed hæc urbs hodie seruat scita maiorum, & nullus in ea ortus est Dormitantius. Gal-
 5 liae uernaculum hostem sustinent, & hominem moti capitis, atque Hippocratis uinculis alligandum, sedentem cernunt in ecclesia: & inter cætera uerba blasphemiae, ista quoq; dicentem: Quid necesse est, te tanto honore, non solum honorare, sed etiam adorare. illud nescio quid, quod in modico uasculo transferendo colis? Et rursus in eodem libro: Quid puluerem lin-
 teamine circumdatum, adorando oscularis? Et in consequentibus: Prope ritum gentilium uidemus sub prætextu religionis introductum in ecclesijs, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi, & ubicunque puluisculum nescio quod, in modico uasculo precioso linteamine circumdatum osculantes adorant. Magnum honorem præbent huiusmodi homines beatissimis martyribus, quos putant de uilissimis cereolis illustrandos: quos agnus, qui est in medio throni cum omni fulgore maiestatis suae illustrat. Quis enim, ò insanum caput, aliquando martyres adorauit? quis hominem putauit deum? nonne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis uellent hostias immolare, sciderunt uestimenta sua, & se homines esse dixerunt: Non quod meliores non essent olim mortuis hominibus Ioue atque Mercurio: sed quod sub gentilitatis errore, honor eis deo debitus deseretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientem manu subleuauit, & dixit: Surge: nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid quod in modico uasculo transferendo colis? Quid est illud, nescio quid: scire desidero. Expone manifestius, ut
 B tota libertate blasphemes, puluisculum nescio quod in modico uasculo precioso linteamine circumdatum. Dolet martyrum reliquias precioso operiri uelamine: & non uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in sterquilinum, ut solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreae, Lucae, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas daemones rugiunt, & inhabitatores Vigilantijs illorum se sentire praesentiam confitentur? Sacrilegus dicendus est, & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudaea transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem uilissimam & cineres dissolutos in serico & uase aureo portauerunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquijs: & tanta laetitia, quasi praesentem, uiuentemq; prophetam cernerent, susceperunt: ut de Palestina usq; Chalcedonem iungerentur populorum examina: & in Christi laudem una uoce resonarent. Videlicet adorabant Samuelem, & non Christum: cuius Samuel & leuita & propheta fuit. Mortuum suspicaris, & idcirco blasphemias. Lege Euangelium: Deus Abraam, deus Isaac, deus Iacob: non est deus mortuorum, sed uiuorum. Si ergo uiuunt, honesto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim uel in sinu Abrahæ, uel in loco refrigerij, uel subter aram dei, animas apostolorum & martyrum confedissee, nec posse suis tumulis, & ubi uoluerint adesse praesentes. Senatoriae uidelicet dignitatis sunt, & non inter homicidas terribi-
 mo carcere, sed in libera honestaq; custodia in fortunatorum insulis & in campis Elysijs recluduntur. Tu deo leges pones? Tu apostolis uincula iniicies, & usque ad diem iudicij te neantur custodia, nec sint cum domino suo: de quibus scriptum est: Sequuntur agnum quocunque uadit. Si agnus ubique, ergo & hi qui cum agno sunt, ubiq; esse credendi sunt. Et cum diabolus & daemones toto uagentur in orbe, & celeritate nimia ubique praesentes sint, martyres post effusionem sanguinis sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt: Dicis in libello tuo, quod dum uiuimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullus sit pro alio exaudienda oratio: praesertim cum martyres ultionem sui
 L 2 sanguinis

fanguinis obsecrantes, impetrare non quiuerunt. Si apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quanto magis post coronas, uictorias & triumphos? Vnus homo Moyse, sexcentis milibus armatorum impetrat à deo ueniam: & Stephanus imitator domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecutoribus ueniam deprecatur: & postquam cum Christo esse cœperint, minus ualebunt: Paulus apostolus ducentas septuagintafex sibi dicit in nauis animas condonatas: & postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est: & pro his qui in toto orbe ad suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit: Meliorq; erit Vigilantius canis uiuens, quam ille leo mortuus: Recte hoc de Ecclesiaste proponerem, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Denique sancti non appellantur mortui, sed dormientes. Vnde & Lazarus qui resurrecturus erat, dormisse perhibetur. Et Apostolus uetat Thessalonicenses de dormientibus contristari. Tu uigilans dormis, & dormiens scribis: & proponis mihi librum apocryphum, qui sub nomine Esdræ à te, & similibus tui legitur: ubi scriptum est, quod post mortem nullus pro alijs audeat deprecari: quem ego librum nunquam legi. Quid enim necesse est in manus sumere, quod ecclesia non recipit: Nisi forte Balsamum mihi, & Barbelum, & thesaurum Manichæi, & ridiculum nomen Leusiboræ proferas: & quia ad radices Pyrenæi habitas, uicinusq; es Hiberiæ, Basilidis antiquissimi hæretici & imperitæ scientiæ, incredibilia portenta prosequeris, & proponis quod totius orbis autoritate damnatur. Nam in commentariolo tuo quasi pro te faciens de Solomone sumis testimonium, quod Solomon omnino non scripsit: ut qui habes alterum Esdræ, habeas & Solomonem alterum: & si tibi placuerit, legito fictas reuelationes omnium patriarcharum & prophetarum: & cum illas didiceris, inter mulierum textrinas cantato, imò legendas propone in tabernis tuis: ut facilius per has nœnias uulgus indoctum prouoces ad bibendum. Cereos autem non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris: sed ut noctis tenebras hoc solatio temperemus: & uigilemus ad lumen, ne cæci tecum dormiamus in tenebris. Quod si aliqui propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum, uel certe religiosarum fecminarum: de quibus uere potest sumus dicere: Confiteor, zelum dei habent, sed non secundum scientiam: hoc pro honore martyrum faciunt, quid inde perdis? Causabantur quondam & apostoli, quod periret unguentum, sed domini uoce correpti sunt. Neq; enim Christus indigebat unguento, nec martyres lumine cereorum: & tamen illa mulier in honore Christi hoc fecit, deuotioq; mentis eius recipitur. Et quicumq; accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo: Vnusquisq; in suo sensu abundat. Idololatrias appellas huiusmodi homines: Non diffiteor, omnes nos qui in Christo credimus de idololatriæ errore uenisse. Non enim nascimur, sed renascimur Christiani. Et quia quondam colebamus idola, nunc deum colere non debemus, ne simili eum uideamur cum idolis honore uenerari: Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est: hoc fit martyribus, & idcirco recipiendum est. Nam & absq; martyrum reliquijs per totas Orientis ecclesias, quando legendum est Euangelium, accenduntur luminaria, iam sole rutilante: non utiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum læticiæ demonstrandum. Vnde & uirgines illæ Euangelicæ semper habent accensas lampades suas. Et ad apostolos dicitur: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus uestris. Et de Ioanne baptista: Ille erat lucerna ardens & lucens: ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in psalterio legimus: Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine, & lumen semitis meis. Male facit ergo Romanus episcopus, qui super mortuorum hominum Petri & Pauli, secundum nos ossa ueneranda, secundum te uilem puluisculum offert domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria: Et non solum unius urbis, sed totius orbis errant episcopi, qui cauonem Vigilantium contemnentes, ingrediuntur basilicas mortuorum, in quibus puluis uisissimus & fauilla, nescio quæ, iacet linteamine cōuoluta, ut polluta omnia polluat: & quasi sepulchra pharisaica foris dealbata sint, cum intus immundo cinere iuxta te, immunda omnia oleant

A oleant atq; fordeant. Et post hæc de barathro pectoris tui coenofam spurcitiam euomens, au des dicere: Ergo cineres suos amant animæ martyrum, & circūuolant eos, semperq; præfentes sunt: ne forte si aliquis precator aduenerit, abfentes audire non possint? O portentum in terras ultimas deportandum. Rides de reliquijs martyrum, & cum autore huius hæreseos, Eunomio, ecclesijs Christi calumniâ fruis: nec tali locietate tereris, ut eadē contra nos loquaris, quæ ille contra ecclesiam loquitur? Omnes enim sectatores eius basilicas apostolorum & martyrum non ingrediuntur, ut scilicet mortuum adorent Eunomiū, cuius libros maioris autoritatis arbitrantur, quàm Euangeliâ: & in ipso credunt esse lumen ueritatis: sicut aliæ hæreses paracletū in Montanū uenisse contendunt, & Manichæū ipsum dicunt esse paracletum. Scribit aduersum hæresim tuâ, quæ olim erupit aduersum ecclesiam (ne & in hoc quasi repertor noui sceleris gloriaris) Tertullianus uir eruditissimus in signe uolumen, quod Scorpia cum uocat rectissimo nomine: quia arcuato uulnere in ecclesiæ corpus uenena diffudit, quæ olim appellabatur Caina hæresis: & multo tempore dormiens uel sepulta, nunc à Dormitantio suscitata est. Miror, quod non dicas nequaquam perpetranda martyria, deum enim qui sanguinem hircorum taurorumq; non quærat, multo magis hominum non requirere. Quod cum dixeris, imò & si non dixeris, ita habebis quasi dixeris. Qui enim reliquias martyrum asseris calcandas esse, prohibes sanguinē fundi, qui nullo honore dignus est. De uigilijs & pernoctationibus in basilicis martyrum sæpe celebrandis, in altera epistola, quam fermè ante biennium sancto Ripario presbytero scripseram, respondi breuiter. Quod si ideo eas existimas respuendas, ne sæpe uideamur pascha celebrare, & non solennes post annum exercere uigilias: ergo & die dominico non sunt Christo offerenda sacrificia, ne resurrectionis domini crebro pascha celebremus: & incipiamus non unum pascha habere, sed plurima. Error autem & culpa iuuenum uilissimarumq; mulierum, qui per noctē sæpe deprehenditur, non est religiosi hominibus imputandus: quia & in uigilijs paschæ tale quid fieri plerumq; conuincitur, & tamen paucorum culpa non præiudicat religioni: qui & absq; uigilijs possunt errare uel in suis, uel in alienis domibus. Apostolorum fidem, Iudæ proditio non destruxit. Et nostras ergo uigilias, malæ aliorum uigiliæ non destruent, quin potius pudicitia uigilare cogantur, qui libidini dormiunt. Quod enim semel fecisse bonum est, non potest malum esse, si frequenter fiat: aut si aliqua culpa uitanda est, non ex eo quod sæpe, sed ex eo quod fit aliquid quando culpabile est. Non uigilemus itaq; diebus paschæ, ne expectata diu adulterorum desideria compleantur, ne occasionem peccandi uxor inueniat, ne maritali non possit recludi claue. Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Non possum uniuersa percurrere, quæ sanctorum presbyterorum literæ comprehendunt, de libellis illius aliqua proferam. Argumentatur contra signa atq; uirtutes, quæ in basilicis martyrum fiunt, & dicit eas incredulis prodesse, non credentibus: quasi nunc hoc quærat quibus fiant, & non qua uirtute fiant. Esto signa sint infidelium, qui quoniam sermoni & doctrinæ credere noluerunt, signis adducantur ad fidem: & dominus incredulis signa faciebat, & tamen non idcirco domini suggillanda sunt signa, quia illi infideles erant: sed maiori admirationi erunt, quia tantæ fuere potentia, ut etiam mētes durissimas edomarent, & ad fidem cogerent. Itaq; nolo mihi dicas, signa infidelium sunt: sed responde quomodo in uilissimo puluere & fauilla, nescio qua, tanta sit signorum uirtutumq; præsentia. Sentio, sentio infelicissime mortalium, quid doleas, quid timeas. Spiritus iste immundus qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc uilissimo tortus est puluere, imò hodieq; torquetur, & qui in te plagas dissimulat, in cæteris confitetur. Nisi forte in morem gētilium impiorumq; Porphyrij & Eunomij has præstigias dæmonum esse cōfingas, & non uere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Do consilium, ingrediere basilicas martyrum, & aliquando purgaberis: inuenies ibi multos socios tuos, & nequaquam cereis martyrum, qui tibi displicent, sed flammis inuisibilibus combureris: & tunc fateberis, quod nunc negas: & tuum nomē, qui in Vigilantio loqueris, libere proclamabis, te esse aut Mercurium

C rium propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum iuxta Plauti Amphitryonem, quo dormiente, in Alcmenæ adulterio duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur: aut certe Liberum patrem pro ebrietate & cantaro ex humeris dependente, & semper rubente facie & spumantibus labijs effrenatisq; conuicijs. Vnde & in hac prouincia cum subitus terræmotus, noctis medio omnes de somno excitasset: tu prudētissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de paradiso: & illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs; tu & tunica & fide nudus, subitoq; timore perterritus: & aliquid habens nocturnæ crapulæ, sanctorum oculis obscenam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Tales habet aduersarios ecclesia. Hi duces contra martyrum sanguinem dimicant, huiuscemodi oratores contra apostolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Christi latrant discipulos. Ego confiteor timorem meum, ne forsitan de superstitio ne descendat. Quando iratus fuero, & aliquid mali in meo animo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit, basilicas martyrum intrare non audeo: ita totus & corpore & animo pertremisco. Rideas forsitan, & muliercularum deliramenta subsannes. Non erubescor earum fidem, quæ primæ uiderunt dominum resurgentem, quæ mittuntur ad apostolos, quæ in matre domini saluatoris, sanctis apostolis commendantur. Tu ructato cum seculi hominibus, ego ieiunabo cum sceminis, imò cum religiosis uiris qui pudicitiam uultu præferunt, & pallida iugi continentia ora portantes, Christi ostendunt uerecundiam. Videris mihi dolere & aliud, ne si inoluerit apud Gallos continentia & sobrietas atq; ieiunium, tabernæ tuæ lucra non habeant; & uigilias diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere non possis. Præterea iisdem ad me relatum est epistolis, quod contra autoritatem apostoli Pauli, imò Petri, Ioannis & Iacobi, qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ communicationis; & præceperunt eis, ut pauperum memores essent: tu prohibeas Hierosolymam in usus sanctorum aliqua sumptuum solatia dirigi. Videlicet si ad hæc respondero, statim latrabis, meam me causam agere, qui tanta cunctos largitate donasti: ut nisi uenisses Hierosolymam, & tuas uel patronorum tuorum pecunias effudisses, omnes periclitaremur fame. Ego hoc loquor, quod beatus apostolus Paulus in cunctis penè epistolis suis loquitur, & præcipit in ecclesijs gentium per unam sabbati, hoc est, in die dominico omnes conferre debere, quæ Hierosolymam in sanctorum solatia dirigantur; & uel per discipulos suos, uel per quos ipsi probauerint: & si dignum fuerit, ipse aut dirigat, aut perferat quod collectum est. In Actibus quoque apostolorum loquens ad Felicem præsidem: Post annos, ait, plures elemosynam facturus in gentem meam, ueni Hierosolymam, & oblationes & uota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarum, & in his ecclesijs, quas nascentes fide sua erudiebat, quæ ab alijs acceperat, diuidere non poterat? Sed sanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui suas pro Christo facultatas relinquentes, ad domini seruitutem tota mente conuersi sunt. Longum est nunc, si de cunctis epistolis eius omnia testimonia reuoluere uoluerò, in quibus hoc ait: & tota mente festinat, ut Hierosolymam & ad sancta loca credentibus pecuniæ dirigantur, non in auariciam, sed in refrigerium: non ad diuitias congregandas, sed ad imbecillitatem corpusculi sustentandam, & frigus atq; inediam declinandam. Hac in Iudæa usque hodie perseverante consuetudine, non solum apud nos, sed & apud Hebræos: ut qui in lege domini meditantur die ac nocte, & patrem non habent in terra, nisi solum deum, synagogarum & totius orbis foueantur ministerijs, ex æquitate duntaxat; non ut alijs refrigerium, & alijs sit tribulatio; sed ut aliorum abundantia, aliorum sustentet inopiam. Respondebis, hoc unumquocq; posse in patria sua facere; nec pauperes defuturos, qui ecclesiæ opibus sustentandi sint. Nec nos negamus cunctis pauperibus etiam Iudæis & Samaritanis, si tanta sit largitas, stipes porrigendas. Sed Apostolus facientem quidem docet ad omnes elemosynam, sed maxime ad domesticos fidei. De quibus

& saluator

A & saluator in Euangelio loquebatur: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, qui uos recipiant in aeterna tabernacula. Nunquid isti pauperes, inter quorum pannos & illuuiem corporis, flagrans libido dominatur, possunt habere aeterna tabernacula; qui nec praesentia possident, nec futura? Non enim simpliciter pauperes, sed pauperes spiritu beati appellantur: de quibus scriptum est: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. In uulgi pauperibus sustentandis nequaquam intellectu, sed cleemosyna opus est. In sanctis pauperibus beatitudo est intelligentiae, ut ei tribuat, qui erubescit accipere: & cum acceperit, dolet; metens carnalia, & seminans spiritualia. Quod autem asseris eos melius facere, qui utuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum suarum pauperibus diuidunt, quam illos qui possessionibus uenundatis, semel omnia largiuntur; non a me eis, sed a domino respondebitur: Si uis esse perfectus, uade & uende omnia quae habes, & da pauperibus: & ueni sequere me. Ad eum loquitur, qui uult esse perfectus, qui cum apostolis patrem, nauiculam & rete dimittit. Iste quem tu laudas, secundus & tertius gradus est, quem & nos recipimus, dummodo sciamus prima secundis & tertijs praeferenda. Nec a suo studio monachi deterrendi sunt a te lingua uiperea & morsu saeuissimo, de quibus argumentaris, & dicis: Si omnes se clausurint, & fuerint in solitudine, quis celebrabit ecclesias; quis seculares homines lucrifaciet; quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo si omnes tecum fatui sint, sapiens quis esse poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines fuerint, nuptiae non erunt: interibit humanum genus: infantes in cunis non uagient; oblectrices absque mercedibus mendicabunt; & grauissimo frigore solus atque contractus Dormitantius uigilabit in lectulo. Rara est uirtus, nec a pluribus appetitur. Atque utinam hoc omnes essent, quod pauci sunt, de quibus dicitur: Multi uocati, pauci autem electi; uacui essent carceres, Monachus autem non doctoris, sed plangentis habet officium: qui uel se uel mundum luceat, & domini pauidus praestoletur aduentum: qui sciens imbecillitatem suam, & uas fragile quod portat: timeat offendere, ne impingat, corruat atque frangatur. Vnde & mulierum maximeque adolescentularum uitat aspectum, & intantum castigatorem sui est, ut etiam quae tuta sunt pertimescat. Cur, inquit, pergis ad eremum? uidelicet ut te non audiam, non uideam; ut tuo furore non mouear, ut tua bella non patiar; ne me capiat oculus meretricis; ne forma pulcherrima ad illucitos ducat amplexus. Respondebis: hoc non est pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersarijs armatus obfiste: ut postquam uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare uictoriae, ne perdam aliquando uictoriam. Si fugero, gladium deuittui; si stetero, aut uincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse est certa dimittere, & incerta sectari? Aut scuto, aut pedibus mors uitanda est. Tu qui pugnas, & superari potes, & uincere. Ego cum fugero, non uincam in eo quod fugio, sed ideo fugio, ne uincam. Nulla securitas est uicino serpente dormire. Potest fieri, ut me non mordeat, tamen potest fieri ut aliquando me mordeat. Matres uocamus sorores & filias, & non erubescimus uitijs nostris nomina pietatis ostendere. Quid facit monachus in cellulis foeminarum? quid sibi uolunt sola & priuata colloquia, & arbitros fugientes oculi? Sanctus amor impatientiam non habet. Quod de libidine diximus, referamus ad auaritiam, & ad omnia uitia quae uitantur solitudine. Et idcirco urbium frequentias declinamus, ne facere compellamur, quae nos non tam natura cogit facere, quam uoluntas. Haec (ut dixi) sanctorum presbyterorum rogatu, unius noctis lucubratione dictaui, festinante admodum fratre Sisinnio, & propter sanctorum refrigeria ad Aegyptum ire properante; alioquin & ipsa materia apertam habuit blasphemiam, quae indignationem magis scribentis, quam testimoniorum multitudinem flagitaret. Quod si Dormitantius in mea rursus maledicta uigilauerit, & eodem ore blasphemo, quo apostolos & martyres lacerat, de me quoque putauerit detrahendum: nequaquam illi breui lucubratiuncula, sed tota nocte uigilabo, & socijs illius imò discipulis uel magistris, qui nisi tumentes uteros uiderint foeminarum, maritos earum Christi ministerio arbitrantur indignos.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1 **M**Vita in orbe.) Mire à conuicijs aufpicatur, id est suo more. Centauros.) Centauri monstra sunt apud poetas, superne homines, inferne bestiae. Onocentauri, inferne asini. Hippocentauri, inferne equi. Onocrotalos.) Aues sunt monstruosae, à strepitu quem edunt, non ita dissimilem a fino rudenti, sic appellatae. *δύο* afinus, *ἡγορή* plaudere siue strepere. Sirenas ululas.) Sirenium fabula notissima est. Ululas non legimus apud Esaiam, nec uideo quid habeant monstri. Quancumque de nominibus animantium non nihil uariant interpretes, nisi forte pro ululas, scribendum est lamias: quarum meminit Esaias, quas Hebraei furias esse putant. Iob Leuiathan.) Nempe cap. 3. Behemoth cap. 40. Cerberum.) Tricipitem canem apud inferos, quem Hercules extraxit in lucem, Stympthalidas.) Aues prodigiosae, quas Hercules occidit, similes Harpyias, à palude sic appellatae.
- 2 Aprum Ericimanthium.) Refertur & hic inter Herculis labores belua prodigiosa magnitudinis, ab Ericimantho sic dictus. Leonem Nemaum.) Est & hic inter huius labores, à Nemaea sylua cognominatus. Chimera.) Hoc monstrum ita describit Ouidius: Quocumque Chimera iugo medijs in partibus hircum, Pectus & ora lea, caudam serpentis habebat. Quancumque poetae in hoc monstro describendo uariant. Hydra multorum.) Hanc excetra Lerneâ postremo labore uix deuicit Hercules. Cacum describit Vergilius.) Nempe Aeneidos lib. octauo, quem semihominem uocat, & ore uomentem ignem facit. Triformem Geryonem.) Huic Vergilius dicit fuisse tria corpora. Hesiodus *τρικεφαλόν* uocat, id est, tricipitem. Et quomodo Euphorbus.) Euphorbus Panthoi filius, tempore Troiani belli fuit: cuius meminit Homerus. Huius animam in se demigrasse dixit Pythagoras: & clypeum suum post tot annos agnouit, quo tum in bello fuerat usus. Semen pessimum.) Ita legis Esaiam cap. 14. Non uocabitur in terra semen pessimorum: praeparate filios eius occisioni in iniquitate patris eorum. Phasides.) Quas alias Phasianos uocant, à Phaside Scythiae amne. Carnes suillas.) Sues in delicijs fuisse apud ueteres, multis locis testatur Lucianus, nominatim in Saturnalibus. Quin & Varro Pliniusque testantur hoc animal epulis & conuiuijs nasci. Caupo Calagurritanus.) Ex Calagurra Hispaniae uico quidam natum autumant Quintilianum rhetorem, dissentientibus nonnullis eruditis, qui hunc Romae natum malint. Quancumque & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti sunt, non ignobiles & ipsi rhetores. Etiam si Seneca negat referre, quomodo senior Quintilianus declamauerit. Vnde false Vigilantium mutum Quintilianum appellat Hieronymus, quod homo infans in ea regione cauponem ageret, quae facundissimum rhetorem addidisset. Et pro rhetore lepide supposuit cauponem. Strabo Calagurium uocat oppidum, Martialis patriam. Miscet aquam uino.) Nam haec est ars cauponum, quam hodie quoque nimium callent. Idem postea fecit in scriptis, quod ante fecerat in caupona sua: illic uitiat uina, hic scripturas diuinas corrupit. Dauid, Idithun, &c.) Palam est non omnes psalmos à Dauid esse compositos. Nam horum quoque nomine reperuntur aliquot. Mire autem iunxit psalmos Dauid cum phialis & placentis, inter quas foedae cantuunculae solent audiri. Nulli coelestium.) Suspiciatur enim aut scortatorum, aut turpius aliquid esse, cui non sit uxor: cum hoc habeant semel persuasum, neminem absque Veneris usu uti uere. Equi infantes.) Ita legis Hieremiae cap. quinto: Equi amatores & emissarii facti sunt. Fieri enim potest.) Propemodum fatetur argumentum de matre & filia reconciliandis, ad morem scholae declamatoriae propositum fuisse. Quancumque hic quoque uasre ludit, & data opera loquitur ambigue, quo pariter & candidus eruditusque lector intelligat quid uelit, nec habeat tamen calumniator quod mordeat. Quod etiam si non significasset Hieronymus, tamen ipse libri gustus hoc mihi persuaserat. Itaque si subaudias, sicut illam finxi, palam fatetur sese illam finxisse. At si subaudias, dixit fictam, calumniam excludit, non agnoscat crimen. Et uerbis & scientia.) At huic Gennadius orationis politiem tribuit. Conuenarum natus.) Conuenae dicuntur, qui è diuersis mixti nationibus, in unam coaluerunt ciuitatem, qualis est origo Venetorum. Vectonibus, Arbais.) Vectonum meminit Strabo lib. 3. Sunt in Hispania uicini Celtiberis. Quancumque hic locus habebatur uarie confusus. Sui nominis.) Nam Pöpeopolis dicta, quam Pompeius uictis piratis possidendam tradidit, olim Soloem dictam, & Rhodij atque Argiui possessam. Incurset Galliam.) Quod isti in finitimos Gallos latrocinij incurfare consueuerint. Morti capitis.) Id est, insanum: sic & commotae mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro quouis medicum posuit. Balsamum & Barbelum.) Haec sunt illa prodigiosa uocabula, quae Basilidiani, uelut ex Hebraeorum fontibus hausta commenti fuerant, ad decipiendos stultissima superstitione simplices: de quibus alias à nobis est dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leusibora. Thesaurum Manichaei.) Nam is uelut in aeterno quodam thesauro duas naturas repositas esse uoluit, quarum una esset principium omnis mali, altera principium omnis boni. Haec quoniam sunt ridicula commenta hominum, & tamen literis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos citabat Vigilantius. Vicinusque Hiberiae.) Quod quicquid uehementer frivolum sit ac portentosum, Hiberas naenias uocent. Porro quae Basilides tradidit & Manichaeus, non solum impia sunt, sed multo magis prodigiosa, uelut trecentos sexagintaquinque caelos esse: & mundum hunc non à deo fuisse creatum, sed ab extremo illo coelo. Et Christum non fuisse crucifixum à Iudaeis, sed Simonem Cyrenensem. Et duo inter se pugnantia principia: lunam & solem, duas esse naues de pura dei substantia fabricatas, quibus

A bus animæ in proprias sedes reuehantur. Ex quinque elementis, quinque progenitos principes tenabrarum, atque id genus innumera deliramenta. In ultimas terras.) Erat olim supplicij genus, deportatio. Porro grauissimum deportationis genus erat, si quis relegatus fuisset in extremas solitudines. Scorpiacum.) Hunc titulum indiderat suo uolumini, quod remedium inesset aduersus ictum scorpij. Nā habentur apud Italos parata in hunc usum remedia. Ne maritali.) Aut legendum est, ne nisi maritali. &c. aut nē maritali recludat conclaue. Te esse Mercuriū.) Quod is præfectus sit lucris: & Vigilantium fecit cauponē. Aut Nocturnū.) Sic Plautus appellat deū, qui noctē moderatur. Ad hūc em̄ modum in huius Amphitryone loquitur Sosia seruus. Credo ego hac nocte Nocturnū obdormisse ebrīum. Quancūq; in nōnullis codicibus scriptū erat, Nocturnū. Duas noctes.) Nā una nox uidebatur angustior, ut ingens ille Hercules, & tot certaminibus suffecturus nasceretur. Itaque Mercurius cōcumbente Ioue noctem stare iussit, atque hinc ^{της αρις} Græcis est dictus. Liberum patrē.) Sic poetæ uocant Bacchū uini deum. Effrenatisq; cōiicijs.) Respexit ad ueterē consuetudinē, qua scommata in obuium quencūq; magna libertate iaciebantur ab his qui Bacchi sacra peragebant.

ANTIDOTVS. In hoc libello scribit martyres nō esse adorādos. Ait enim; Quis enim o insanū caput, aliquando martyres adorauit; Verum de eo genere sensit adorationis, quod unī deo præstatur; id quod liquet ex his quæ mox subiicit: Quis hominem putauit deum;

Præterea, quod scribit monachi institutum infirmitatis esse, quasi non sit perfectionis, hoc modestiæ causa ad suā personam retulit. Nam qui fugit omnem peccandi occasionem, nec aliter putat se bonum esse, nisi male facere non liceat: is imbecillitatem suam uidetur agnoscere, & suis diffidere uiribus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Refellit paucis Montani hæretici dogmata, & in quibusdam in quibus uidebatur ecclesiastica consuetudo non nihil conuenire cum illius institutis, ostendit quid intersit inter illius errores & ecclesiæ sententiam. Licet autem conijcere, Marcellam ob id admonuisse Hieronymum, quod quidā calumnia rentur eum de monogamia cum Montani sectatoribus consentire.

HIERONYMVS. AD MARCELLAM ADVERSUS MONTANVM.

Estimonia de Ioannis Euangelio congregata, tibi quidam Montani sectator in-
gessit, in quibus saluator noster se ad patrem iturum missurumq; paracetum pol-
licetur. Quæ in quod promissā sint tēpus, & quo completa sint tempore, aposto-
lorum acta testantur. Decima die dixit post ascensum domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem spiritum sanctum descendisse, linguasq; credentium esse diuisas, ita ut unusquisq; omnium gentium locuteretur, quare quidam hæc parum credentium multo eos ebrios allecebant, & Petrus stans in medio apostolorum omnise; comē-
tens ait. Viri Iudæi, & omnes qui habitatis in Hierusalem, hoc uobis nouit. & quibus per-
dote uerba mea. Non enim sicut uos existimatis habitum tantum esse horum uerba: sed hoc est quod dictum est per Iob prophetam. In nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem: & prophetabunt filij, & filia: eorum. & iuuenes uisiones uidebunt, & seniores somnia somniabunt: & quidem in seruos meos & ancillas meas effundam de spiritu meo. Si igitur apostolus Petrus, super quem dominus fundauit ecclesiam, & prophetiam & promissionem domini, illo tempore completam memorauit, quomodo possumus nobis aliud tempus uindicare: Quod si uoluerint respondere, & Philippi deinceps quatuor filias prophetasse, & prophetam Agabum reperiri, & in diuisionibus spiritus inter apostolos & doctores, prophetas quoque apostolo scribente formatos: ipsumq; Paulum apostolum, multa de futuris hæresibus, & de fine seculi prophetasse: sciant à nobis non tam prophetiam repelli, quæ domini est signata passione: quæ eos nō recipi, qui cum scripturæ ueteris & nouæ autoritate nō congruant. Primū in fidei regula discrepamus. Nos patrem & filium & spiritum sanctum in sua unumquęq; persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellij dogma sectantes, trinitatem in unius personæ angustias cogunt. Nos secundas nuptias non tam appetimus, quā cōcedimus, Paulo iubente, ut uiduæ adolescentulæ nubāt: illi intantum putant scelerata coniugia iterata, ut quicūq; hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unā quædragessimam

- C dragestimam secundum traditionem apostolorum, toto anno, tempore nobis cōgruo, ieiunamus: Illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores. Non quo & per totum annū, excepta Pentecoste ieiunare nō liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre. Apud nos apostolorum locum episcopi tenent; apud eos episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepusa Phrygiæ patriarchas, Secundos, quos appellant Cenones; atq; ita in tertium, id est penē ultimum locum episcopi deuoluuntur, quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit. Illi ad omne penē delictum ecclesiæ obferant fores, nos quotidie legimus; Malo pœnitentiam peccatoris, quàm mortem. Et nunquid qui cadet, non resurget, dicit dominus; Et conuertimini ad me filij conuertentes, & ego curabo contritiōnes uestras. Rigidī autem sunt, non quo & ipsi peiora non peccent; sed hoc inter nos & illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata, quasi iusti; nos dum pœnitentiam agimus, facilius ueniam promeremur. Prætermitto scelerata myrica que dicitur de lactente puero; & de uicturo martyre confarrata. Malo inquam non credere. si saltum omne quod sanguis est. Apeata est conuincenda blasphemā dicitur deum primum uoluisse in ueteri testamento per Moysen, & prophetas saluare mundum; sed quia non potuerit ex plere, corpus sempiternū de uirgine, & in Christo sub specie filij præcancem, mortem obisse pro nobis. Et quia per duos gradus mundum saluare nequiuert, ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas sceminas descendisse, & plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicens; Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus; & nunc uidemus per speculum in ænigmate, abscisum & semiuirum habuisse Montanum. Hæc sunt quæ coargutione non indigent; perfidiam eorum exposuisse, superasse est. Nec necesse est ut singula deliramenta quæ proferunt, breuior epistolæ sermo subuertat, cum & tu ipsas scripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota sis quæstiones, quàm quid sentirem, à me uolueris sciscitari.

PRÆCEDENTIS EPISTOLÆ SCHOLIA.

- 1 Ngeffit.) Recte ingessit, de re improba ac molesta. In hoc autem ingesserat, ut ostēderet quæ illic promittuntur, in apostolis nondū fuisse completa. Nam ille promiserat: Ille uos docebit omnia, & apostoli quædam ignorabant. Prophetam Ioël.) Est apud hunc cap. secundo.
- 2 Et Philippi dein.) Legis in Actis apostolorum capite uicesimo primo. Et prophetam Agabū.) Is prædixit famē futurā in toto orbe. Legis in Actis apostolorum capite undecimo. Illi Sabellij dogma.) Hæc hæresis à uarijs autoribus, sed idē sententijs diuersa reperit cognomina. Nam eadē & Sabelliana & Noëtiana uocatur. Docebant Christum eundem esse patrē & filium & spiritū sanctum, ut refert Augustinus in libro ad Quoduultdeum. Excepta pentecoste.) Id est, quinquagesima; sic em̄ appellat interuallum inter pascha & diē pentecostes. Iterata cōiugia.) Cataphryges enim, quos Montanus induxit, iteratas nuptias pro fornicatione habebant. De Pepusa Phrygiæ.) Montanus Phryx erat, unde & huius sectatores, ut modo dixi, Cataphryges sunt dicti. Cæterū Pepusam quidam arbitrantur Montani uillam fuisse, & prophetarū illius Maximillæ & Priscillæ, quæ ob id appellarint Hierusalem, quod illic uixerit, in quē spiritus sanctus à Christo promissus descenderit. Vnde & Pepusani sunt dicti. Apud hos & mulieres sacerdotio fungūtur. Autor Augustinus. Quos appellant Cenones.) Vocabulo, ni fallor, Phrygio barbaroq; quo magis sit ridiculum. De lactente puero.) Sanguinem quem minutis punctiōibus foflo pueri anniculi corpore excipiunt, miscent farinæ, atq; inde panem conficiunt; unde consecrant eucharistiā. Quod si contingat puerum mori, pro martyre habetur; sin uixerit, pro magno sacerdote. Et ex parte prophetamus.) Sic enim interpretantur, quod sequitur: Cum autem uenerit quod perfectum est, euabitur

A cuabitur quod ex parte est: quasi Paulus scintillam dumtaxat acceperit spiritus sancti in Montanum autem totus descenderit. Semiuitum.) Quod Phrygij sacerdotes Cybelis soleant caltrari. Et absurdum est ei perfectum tributum: qui ipse perfectus non fuerit uir, sed semiuir. Ita Vergilius de Troianis, qui & ipsi Phryges uocantur, cum semiuiro comitatu.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Riparius presbyter summo studio adnatebatur, ut ecclesias ab haereticorum dogmatis purgaret. Vnde & aduersus Vigilantium incitauerat Hieronymum; huic scripserat de suo conatu, & uicissim ex Hieronymo cupiebat discere, quid actum esset de dogmatis Origenicis, quae per Ruffinum & alios sectatores inflaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO.

Christi te aduersum hostes catholicae fidei bella bellare, & tuis literis & multorum relatione cognoui, uentosque esse contrarios, & in perditionem mutuum fautores esse perditionis, qui defensores seculi esse deberent; tamen scias in hanc prouinciam nullis humanis auxilijs, sed proprie Christi sententia pulsus esse, non solum de urbe, sed de Palaestinae quoque finibus Catilinam; nosque dolere plurimum, quod cum Lentulo multi coniurationis socij remanserunt, qui in Ioppe remorantur. Nobis autem melius uisum est locum mutare, quam fidei ueritatem; aedificiorumque & mansionis amoenitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus impraesentiarum, aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladijs dimicandum. Quanta autem passi sumus, & quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem saeuierit, puto te celebri nuncio omnium cognouisse. Quaeso ergo te, ut arreptum opus impleas; nec patiaris te praesente non habere Christi ecclesiam defensorem. Certe scit uniuersusque quod uel tibi sufficiat pro uirili parte; quia non uiribus corporis, sed charitate animi dimicandum, quae superari nunquam potest. Sancti fratres, qui cum nostra sunt paruitate, plurimum te salutant. Puto autem & sanctum fratrem Alentium diaconum tuae dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumem te & memorem mei, Christus dominus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & suscipiende frater.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Christi te.) Christi bella uocat dimicationes aduersus haereticos. Ventos esse contrarios.) Quia parum succedebat, idque propter studia fauentium, & inter se dissidentium episcoporum. Defensores seculi.) Id est, suorum temporum inuicem aut episcopos intelligit, aut imperatores, inter quos & ipsos saepe dissidium erat, & aliquoties haereticis fauebant, praesertim Arianis. Finibus Catilinam.) Ruffinum, ni fallor, sentit. Verum ob metum usus est allegoria, quod ferè facit, quoties illum insectatur; cuius dogmata primum prodita sunt, ac damnata opera Marcellae. Deinde in Syria quoque propulsata Epiphanijs opera, & Theophili episcopi Alexandrini, neque non opera Paulae & diui Hieronymi. Nam coeperat ea pestis late iam serpere. Pulchre autem quadrat, quod ut Catilinam coniuratio, ita horum haeresis per foeminam detecta fuerit. Nisi forte totum hunc locum maui: ad Arianam referre haeresim, & pulsus Catilinam ad Arium ipsum presbyterum Alexandrinum. Cum Lentulo.) Ita uocat socios Arii, qui illius dogma defendebant. In Ioppe.) Oppidum est maritimum Palaestinae, siue quia uere illic resederant amici Arianorum, siue quod innuat, eos ipsos paratos ad fugam: sed magis opinor, uere, quod Hieronymus ob illorum uiciniam cogatur mutare locum. Non lingua, sed gladijs.) Nam Ruffinus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Nisi, ut dixi, maui: de Arianis, qui rem ferro gerebant plerumque. Atque haec sententia mihi magis probatur, quod opinor, cum haec scriberet Hieronymus, adhuc illi conuenisse cum Ruffino.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De eadem re tractat, de qua superior, licet stilus non admodum sapiat Hieronymum, tamē suo loco reliquimus. Alioquin ubi legimus Hieronymi domum, haereticorum persecutionibus fuisse subuersam: Nisi forte hoc sentit de mutata sede, qua de re meminit in epistola superiore.

HIERONYMVS APRONIO.

Nescio qua tentatione diaboli factum sit, ut & tuus labor, & sancti Innocentij presbyteri industria, & nostrum desiderium ad praesens nequaquam uideatur habere effectum. Deo gratia, quod te sospitem & fidei calore feruentem, inter ipsa tentamenta diaboli cognoui. Hoc meum gaudium est, quando in Christo audio filios meos dimicare: & istum zelum in nos ipse confirmet, cui credimus; ut pro fide eius sanguinem uoluntarie fundamus. Euerfam nobilē domum funditus doleo; & tamē quid in causa sit, scire non potui. Nec enim

C Necq̄ enim portitor literarum nosse se dixit. Vnde dolere possumus pro amicis communibus & Christi, qui solus potens & dominus est, & eius clementiam deprecari: licet ex parte dei mereamur offensam, qui inimicos domini fouerimus. Optimum autem facies, si cunctis rebus omissis Orientem & præcipue sancta loca petas, hic enim quæta sunt omnia. Et licet uenena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non audent aperire: sed sunt sicut aspidēs surdæ & obturantes aures suas. Sanctos fratres saluta. Nostra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persecutionibus penitus euersa, Christo propitio spiritalibus diuitijs plena est. Melius est enim panem manducare, quàm fidem perdere.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Hanc epistolam scripsit, cum primū in Syriā demigrasset, & in ea habitaret parte, qua Antiochia proxima est. Quo tēpore factiones Arianorū quancūq̄ expulsæ pleriq̄ locis, tamen in aliquot adhuc ecclesijs aut regnabāt, aut ambiebāt regnum. Antiochena ecclesia iam pridē magnis rerū uicibus iactata, uidebatur adhuc Arianam hæresim sapere, & tres hypostasēs ab omnibus exigebat. Eam professionē Hieronymus suspectam habens, consulit Damasum Romanæ urbis episcopū, ut suis literis significet, num eam sequi debeat: præmonens illum, uenenum latere in uerbis, ne Campensibus id ambientibus assentiatur. Est autem epistola accuratius scripta, utpote ad eruditū pontificem, de re quæ cordi erat.

HIERONYMVS DAMASO.

1 **Q**uoniam uetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam domini tunicam, & desuper textam, minutatim per frustra discerpit: & Christi uineam ex terminat uulpes, ut inter lacus cōritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus, & hortus ille cōclusus sit, possit intelligi: Ideo mihi cathedram Petri & fidem apostolicam ore laudatā censui cōsulendam: inde nunc meæ animæ postulās cibum, unde olim Christi uestimēta suscepi. Necq̄ uero tanta uastitas elementi liquentis, & interiaccens longitudo terrarum, me à preciosæ margaritæ potuit inquisitione prohibere. Vbiunque fuerit corpus, illuc cōgregantur aquilæ. Profligato à sobole mala patrimonio: apud uos solos incorrupta patrum seruat hæreditas. Ibi cespitē terra fecundo, dominici seminis puritatem cerno fructu refert. Hic obruta sulcis frumētā in lolium auenasq̄ degenerāt. Nunc in Occidēte sol iusticiæ oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui ceciderat, supra sydera posuit thronum suum. Vos estis lux mundi, uos sal terræ, uos aurea uasa & argentea: hic testacea uasa uel lignea, uirgam ferream & æternum operiuntur incēdium. Quanquam igitur tui me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas. A sacerdote uictimam salutis, à pastore præsidium ouis flagito. Faceat inuidia: Romani culminis recedat ambitio, cum successore piscatoris, & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri, cōmunionē cōsocior: super illam petram ædificatā ecclesiā scio. Quicunq̄ extra hanc domum agnum comederit, prophanus est. Si quis in arca Noë non fuerit, peribit regnante diluuiō. Et quia pro meis facinoribus ad eam solitudinem cōmigravi, quæ Syriam iuncto Barbariæ sine determinat: nec possum sanctum domini tot interiaccibus spatijs à sanctimonia tua semper expetere: ideo hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor: & sub onerarijs nauibus, parua nauicula delitescō. Non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicunq̄ tecum non colligit, spargit, hoc est, qui Christi non est, Antichristi est. Nunc igitur prohdolor post Nicenam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypostasēon ab Arianorum præfule & Campensibus, nouellum à me hominē Romano nomen exigitur. Qui quæso ista apostoli prodidit? Quis nouus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypostasēs posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant: quia nescio quid ueneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostasēs, aut tria eny postata, hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia uocabula non edificimus, hæretici iudicamur. Si quis autē hypostasin usian intelligens, nō in tribus personis unam hypostasin dicit, alienus à Christo est: & sub hac confessione uobiscum pariter cauterio unionis

A unionis inurimur. Discernite si placet obsecro, non timebo tres hypostasas dicere: si iuberis, condatur noua post Nicenam fides; & similibus uerbis, cum Arianis confiteamur orthodoxi. Tota secularium literarum schola nihil aliud hypostasin, nisi usiam nouit. Et quis rogo ore sacrilego tres substantias prædicabit? Vna est dei & sola natura, quæ uere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Cætera quæ creata sunt, etiam si uidentur esse non sunt, quia aliquando non fuerunt; & potest rursus non esse, quod non fuit. Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentia nomen uere tenet. Idcirco & ad Moysen de rubo loquitur: Ego sum qui sum. Et rursus: Qui est, me misit. Erant utiq; tunc angeli, coelum, terra, maria, Et quomodo comune nomen essentia, proprie sibi uindicat deus? Sed quia ille sola natura est perfecta, & in tribus personis deitas una subsistit, quæ est uere & una natura est; quisquis tria esse, hoc est tres esse hypostasas, id est, usias dicit; sub nomine pietatis, tres naturas conatur asserere. Et si ita est; cur ab Ario parietibus separamur, perfidia copulati? Iungatur cum beatitudine tua Ursicinus, cum Ambrosio societur Auxentius. Absit hoc à Romana fide; sacrilegium tantum; religiosa populorum corda non hauriant. Sufficiat nobis dicere, unam substantiam, tres personas subsistentes, perfectas, æquales, coæternas. Tacentur tres hypostasas: si placet, & una teneatur. Non bonæ suspicionis est, cum in eodem sensu uerba differunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut si rectum putatis tres hypostasas cum suis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenum sub melle latet, transfigurauit se angelus satanæ in angelum lucis. Bene interpretantur hypostasin, & cum id quod ipsi exponunt habere me dicam, hæreticus iudicor. Quid tam anxie unum uerbum tenent? Quid sub ambiguo sermone latitant? Si sic credunt, ut interpretantur, non damno quod retinent. Si sic credo, ut ipsi sentire se simulant, permittat & mihi meis uerbis suum sensum loqui. Quamobrem obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homouisionem trinitatem: ut mihi epistolis tuis, siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur autoritas. Et ne forte obscuritas loci, in quo dego te fallat, per baiulos literarum ad Euagrium presbyterum, quem optime nostri dignare scripta transmittere, simul etiam cui apud Antiochiam debeam communicare significes: quia Campeser cum Tharsensibus hæreticis copulati, nihil aliud ambiunt, quam ut autoritate communionis uestræ fulti, tres hypostasas cum antiquo sensu prædicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 **V**estusto.) Nam antiquissimæ hæreses ex oriente sunt ortæ, hoc est, Syria Phrygiæq;. In difficillimam.) Sic enim interpretatur domini tunicam inconsutilem: nempe concordiam ecclesie catholice. Et Christi uineam.) Interpretatur illud quod est in cantico mystico cap. secundo. Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoluntur uineas. Lacus contritos.) Alludit ni fallor, ad illud quod est in epistola Petri secunda cap. secundo. Hi sunt fontes sine aqua & nebulae turbinibus exagitatae. Quibus uerbis hæreticos describit. Fons signatus.) Hunc opponit lacus contritis, & ecclesie ueritatem intelligit. Elementi liquentis.) Sic appellat mare: ita Vergilius: Camposq; liquentes. Vbicunq; fuerit corpus.) Locus est Lucae cap. 17. Corpus, intelligit Christum, aquilas pios, iuxta, illud: Sanctorum uelut aquilæ iuuentus renouabitur. Profligato.) Id est profuso. Alludit ad parabolam euangelicam de filio prodigo & fugi. Seminis puritatem.) Semen accipit, euangelicam doctrinam. Atq; hæc mira extulit grandiloquentia, pompaq; uerborum.

2 **O**bruta fulcis.) Conduntur enim semina, idq; in fulcis arui potissimum. Patrum seruator.) Opinor legendum, patris. Meminit enim parabolæ euangelicæ. In lolium auenasq;. Eleganter dixit, degenerant. Nam hæc non sunt sui generis, sed ex degenerantibus frumentis, & uelut in aliam speciem transeuntibus. Idcirco superius dixit, referunt puritatem, quod opposuit degeneracioni.

Nunc in occidente.) Nam Romam in occidente ponunt, & occidentalis uocatur ecclesia. Hic fides integra seruabatur, cum oriens uarijs erroribus diffideret. Aurea uasa.) Alludit ad locum qui est in secunda ad Thimotheum epistola cap. 2. de uasis diuersis in magna domo. Virgam ferream. Alludit ad illud psalmographi. Confringes eos in uirga ferrea. Et æternum operiuntur.) Hoc ad lignea uasa retulit. A sacerdote uicissimam.) Argutissima distributio; pastoris est tueri gregem: sacerdotis

M dare

- C dare uictinam. Victinam autem appellat sacram doctrinam, qua populus pascitur. Faceffat inuidia. Inuidiam uocat, atrocitatem & odium, quod odiosum fit ad hunc modum interpellare Romanū pontificem. Et flagitamus, quod exigimus improbe. Cum successore piscatoris. Ostendit Romanū pontificem oportere ab omni fastu alienissimum esse, qui piscatori successerit, & qui crucifixi uices gerat, hoc est, humillimi. Super illam petram. Non super Romam ut arbitror. Nam fieri potest ut Roma quoque degeneret, sed super eam fidem, quam Petrus professus est, & quam hactenus Romana seruauit ecclesia, qua nō alia minus laborauit heresibus. Extra hanc domum. Hic Hieronymus omnino uidetur sentire omnes ecclesias debere subesse Romanæ sedis, aut certe ab hac nō alienas, quæ peculiariter hoc apostolo gloriatur, qui inter apostolos primas tenuit, & sic est orthodoxa, ut sit orthodoxarum prima dignitate. Allusit autem ad domum in qua Christus cum duodecim apostolis comedit agnum paschalem. Pro meis facinoribus. Id est, acturus poenitentiam. Syriam iuncta Barbaria. Est uastissima solitudo inter Syriam & Agarenos siue Saracenos, in qua primum uixit Hieronymus: aut certe secundo, hoc est post primam migrationem. Sanctum domini. Vult eximi à communionē Antiochenæ ecclesiæ, & subijci Romanæ. Sanctum domini uocat corpus Christi. Collegas tuos. Adhærentes Romanæ sedis confessores, uocat sanctos monachos, uel potius episcopos.
- 4 Nam illic erat Teophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus. Quæ maximæ sunt. Ignoro Paulinum. Is fuit Antiochenæ ecclesiæ episcopus à Lucifero institutus, cæteri quoque eiusdem ecclesiæ fuerant episcopi, qui nec ipsi Arianæ hæreseos nota caruerunt. Nam Vitalis uigelimus eiusdem ecclesiæ fuit episcopus, Paulinus uigelimus secundus. Pro Mlesio repositimus Meletium, ex ipso diui Hieronymi Catalogo, in quo decem & septem enumerat episcopos, quos hostes potius habendos putat quam episcopos. Meletius autem prius Sebastæ Armeniorum episcopus, ab Arianis Antiochiam translatus fuit, in qua habita synodo, reiecto quoque uerbo homousij, Macedonianum dogma uindicauerunt. Nicæna Synodus. Ea prima fuit, ad quam conuenerant trecenti & octodecim episcopi: in hac datus est Arianus error de homousio, hoc est, quo negabant patrem, filium & spiritum sanctum eiusdem esse essentia. Est autem Nicæna oppidum Bithyniæ. Post Alexandrinum. Nam huius ecclesiæ primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulsus totum ferè mundum traxit in suum errorem, fauentibus aliquoties & imperatoribus. Ac parum abfuit, quin Romam quoque possederit. Vnde legimus post damnatum in Nicæna Synodo Arium, rursus Alexandriæ concessisse episcopos, inter quos fuerint & Romani aut certe occidentalis ecclesiæ nonnulli, & ob id ante collegas uocat. Id factum est Athanasio ac cæteris episcopis per Constantem imperatorem ab exilio reuocatis. Trium hypostaseon. ὑποστάσεις Græcis uarie significat. Aliquando substantiam, ut in epistola ad Hebræos, ἡ οὐσία ἡ προσώπων, id est, figura substantiæ. Aliquoties fundamentum aut materiam, ut ad Hebræos: Fides est substantia rerum sperandarum ὑποστάσεις, & ad Corinthios, in hac substantia gloriæ, ἐν ταύτῃ ὑπόστασι. Philosophi substantiam uocant, quæ non sit accidens, uel quod per se sit & non insit, uel quod substat accidentibus. Græci tres hypostases ponunt accipientes hypostasin pro persona. Porro uox ea inaudita erat Romanis. Campensibus nouellum. In fine huius epistolæ scribit, Campenses cum Tharsensibus hæreticis copulatos fuisse. Porro campe Græce sonat flexus, & Ptolemæus Campas Ciliciæ partem facit, ni fallor eam, qua inflexo littore Illici sinus deflectit ad Syriam qua uicina est Antiochia iuxta Chalcidem. Vlian. ὑποστάσις, quod Quintilianus uertit essentiam. Nam hypostasis ambiguum est nomen. Caetero inurimur. Caeterium καυτήριον ferrum est ignitum, quo inuruntur notæ. Id olim fiebat tyronibus ad militare sacramentum admittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus loquens de baptismo. Per homousiam. Homousion arbitror legendum. Nam est communis generis ὁμοῦσιον, ut sit adiectiuum, ab ὁμοῦ simul, & ὁμοῦ essentia, hoc est eiusdem siue consimilis essentia. Secularium ille. Hoc est philosophorum, ut dictum est. Vna est. Sic ordina. Vna & sola dei natura est, hoc est uere habet esse. Quod subsistit. Exponit uocem hypostasis dictam ἡ ὑπόστασις, hoc est à subsistendo. Vrsinus. Vrsicinum opinor legendum. Nam hic diaconus Damasus in suscipiendo pontificio competitor fuit, res in basilica Sicinini ferro gesta est, adeo ut multi utriusque ceciderint. Sed uicit Damasus, Vrsicinum in Neapolitanam ecclesiam transtulit. Vrsicinum autem hunc Vrsicinum Arianæ factionis fuisse. Ambrosio societur Auxentius. Auxentius præcessit Ambrosium, sed Arianæ factionis. Post cuius feram mortem Ambrosio subrogato, omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Obscuritas loci. Quoniam in humili & ignoto loco latitabat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Cum uehementer uexaretur Hieronymus, & Damasus non responderet, de eadem re iterum interpellat, blanditijs & obtestationibus adnitens ut impetret responsum.

Hieronymus

HIERONYMVS DAMASO.

Mportuna in euāgelio mulier, tandem meruit audiri: & clauso cum seruis ostio: media licet nocte ab amico panes amicus accepit, Deus ipse qui nullis cōtra se uiribus superari potest, publicani precibus uincitur. Niniue ciuitas, quæ peccato perijt, fletibus stetit. Quorsum ista tam longo repetita principio: uidelicet, ut paruū magnus aspicias: ut diues pastor morbidam non contemnas ouem, Christus in paradysum de cruce latronem intulit, Et ne quis aliquando seram conuersionem putaret, fecit homicidij pœna martyrium. Christus, inquam, prodigum filium reuertentem lætus amplectitur, & nonagintanouem pecudibus derelictis, una ouicula quæ remanserat, humeris boni pastoris aduenit. Paulus ex persecutore fit prædicator, oculis carnalibus excæcatur, ut mente plus uideat: & qui uinctos Christi famulos ducebat ad concilium Iudæorum: ipse postea etiam de Christi uinculis gloriatur. Ego igitur, ut ante iam scripsi, Christi uestem in Romana urbe suscipiens, nunc Barbaro Syriæ limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuisse sententiam, quid mererer, ipse constitui. Verum, ut ait gentilis poëta: Cœlum non animum mutat, qui trans mare currit. Ita me incessabilis inimicus post tergum secutus est, ut maiora in solitudine bella nunc patiar. Hinc enim præsidij sulta mundi Ariana rabies fremit, Hinc in tres partes scissa ecclesia ad se rapere me festinat. Monachorum circa manentium, antiqua in me surgit autoritas. Ego interim clamito, si quis cathedræ Petri iungitur, meus est. Meletius, Vitalis, atque Paulinus tibi hæere se dicunt, posse credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor beatitudinem tuam, per crucem domini, per necessarium fidei nostræ decus, per passionem Christi, ut qui apostolos honore sequeris, sequaris & merito: ita in solio cum duodecim iudicaturus sedes, ita te alius senem cum Petro cingat: ita municipatum cœli cum Paulo consequaris: ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam communicare significes. Noli despiciere animam, pro qua Christus mortuus est.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Mportuna in euāgelio.) De Chananæa sentit, de qua legis Mat. cap. 15. Et clauso cum seruis.) De improbo petitore panis: legis Lucae cap. 11. De uinculis gloriatur.) Vinctus in domino: & in carceribus sæpe. Christi uestem.) Nempe in baptismo, nisi manus accipere de presbyterio. Hoc dicit ut ostēdat à quo honore, quo se pœnitentiæ causa desecisset. Syriæ limite.) Qui Syriam à Saracenis determinat. Ipse quid mererer.) Suapte sponte relegatus fuit in uastam illam solitudinem, non ab alio damnatus, uelut pœnā irrogans sibi, quo peccata lueret adulescentiæ. Cœlum non animum mutat.) Horatij carmen ex epistolis, in eos qui commutato loco putant se felicius uicturos, cum frustra mutetur cœlum, si idem animus circumferatur. Præsidij sulta mundi.) Hoc est fauore imperatoris & armis militum. In tres parteis.) Vel propter tres hypostases, uel propter tres episcopos, inter se certantes, Meletium, Vitalem atq; Paulinum. Ita in solio.) Obtestantis est sermo. Ita te alius.) Alludit ad prædictum à Christo Petri martyrium: Cum autem tenueris, alius cingat te, & ducet quod non uis. Optat autem Damaso martyrium. Municipatum cœli.) Quod Paulus munciceps fuerit Romanæ urbis, natus in Tharso Ciliciæ.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS

Nulla hæresis grauius afflixit totius orbis ecclesias, quam Arianorum, adeo ut & ipsos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis. Cæteri tres hypostases ob uocabuli nouitatem exhorrebant. Ariani *ουσιον* & *ουσιον* uelut inauditas uoces res fugiebant. Sed Ariani hoc fuere pestilētiore, quod secularibus literis & Aristotelicis argutijs essent instructi, quod hic & ipse testatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexandrinæ ecclesiæ presbytero, qui depulsus ab ecclesia, multos in suam traxit factionem, Aduersus quam Nicena Synodus primum collecta est, frequentissimo episcoporum cōuentu, damnatum Arianorum dogma. Deinde uisum est, orbem in concordiam redigere, receptis qui uellent respicere. Id actum est in concilio Ariminensi, sub Claudio. Recepti complures episcopi, qui cum Ario senserant. Damnata Arii doctrina, pronuntiata est catholica fides, in quam unanimiter conclamatum est ab omnibus. Solum id concessum Arianis petentibus, ut usiæ & homusij uocabulum tolleretur, quod multos sua offensa

- C deret nouitate, præsertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum studio pacis simpliciter donatum est, ne res pusilla obstaret publicæ concordiæ. At ex subdola pace natum est acrius bellum, Ariani eius synodi autoritatem ad suæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi uasriq̃. Proinde multis denuo concilijs actum est aduersus Arianos, quibusdam episcopis conuenientibus, quibusdam palàm Arianam hæresim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures episcopi restituti sunt ab exilio, inter quos præcipui Athanasius, & Hilarius. Atque rursus damnata passim synodis minoribus hæresi Ariatorum, disputari coeptum: an episcopi qui cum Ario senserant, recipi debuerint non adempto prius honore episcopali. Nam non conuenire simul & poenitentis agere personam & episcopi. Deinde an essent rebaptizandi, qui ab Arianis fuissent baptizati. Hieronymus non uult adimi honorem episcopo resipiscenti, in eo duntaxat casu. Deinde dissentiens à Cypriano & Hilario, non uult rebaptizari, quos Ariani baptizauerant. Atque hisce de rebus disputat per dialogum, facitq̃ Luciferianum quempiam, cum orthodoxo disputantem, perinde quasi res agatur in porticu quadam, frequenti hominum corona, & notarijs excipientibus quæ dicuntur, id quod fieri solitum in huiusmodi disputationibus, uel ex Augustini libris palàm est. Inducit autem Luciferianum, cedentem minimeq̃ pertinacem, id quod non solent hæretici, nimirum quo certior esset uictoria. Porro Luciferianorum hæresis nata est, ut putat, à Lucifero quodam episcopo Smyrniensi, qui prius in ecclesiasticam communionem clementer recepti, rursus in ueterem factionem relapsi sunt. At diuus Augustinus in libello ad Quoduultdeum meminit de Luciferiano quodam episcopo Caralitano: cuius tamen neque Philaster nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionem. Meminit huius & Platina in Liberio, sed inter eos qui in exilium fuerant relegati, quod à Liberio missi ad Constantium noluerint Nicenam damnare fidem. Meminit eiusdem & Hilarius in primo libro ad Casarem Constantium, sed honorifice. Meminit & Hieronymus in appëdice Chronicon Eusebij, Luciferi cuiusdam, qui post restitutum Athanasium, fuerit unâ cum Eusebio reuocatus. Meminit & in Catalogo scriptorum illustrum: uerum hunc testatur nunquam Ariana prauitate contaminatum fuisse, quo loco mortem hominis recenset. Vnde palàm est Augustinum ambiguitate nominis fuisse deceptum. Liber autem est in primis lectu dignus, quippe qui multa salutaria præcepta complectatur, de uita episcoporum, uariam item suppeditet historiæ noticiam, de primis hæresibus, de actis synodi Ariminienis. Atque utinam diuus Hieronymus ad eundem modum, cum cæteris quoq̃ disputasset, & minus conuiciorum ingessisset. Quanquam hoc uitij, si modo uitium fuit, ingenti cuidam & impotenti Christianæ fidei zelo condonari par est. Hic minus iniquus est in Arianos, fortasse ob id quod Ariatorum dogma uideatur ex Origenis haustum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarserat illa in Origenianum nomen inuidia, Cyprianum amice excusat, at in Hilarium non sine stomacho loquitur, quem & aliàs notauit in expositione osanna, sed tamen citra conuicium, & in epistola ad Paulinum stilum taxat, quod interdum longioribus periodis sit inuolutor, etiam si eodem in loco sanctum illum uocat. Quanquam omnes ecclesiastici tum sancti uocabantur.
- D

HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI
DIALOGVS.

Roxime accidit, ut quidam Luciferi sectator, cum alio ecclesiæ alumno odiosa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit. Asserebat quippe uniuersum mundum esse diaboli: & ut iam familiare est eis dicere, factum de ecclesia supanar. At ille e contrario, rationaliter quidem, sed importuno & loco & tempore defendebat, non sine causa Christum mortuum fuisse, nec ob Sardorum tantum mastrucam dei filium descendisse. Quid plura? dum audientiam & circulum lumina iam in plateis accensa soluerent, & inconditam disputationem nox interrumperet, consputa penè inuicem facie recesserunt. Hoc tamen his qui assuerunt statuentibus, ut in secretam porticum primo mane conueniretur, quò cum iuxta placitum omnes conuenissent, uisum est utriusque sermonem à notarijs excipi. Atq̃ ita cunctis residentibus, Helladius Luciferianus dixit. Hoc primum mihi responderi uolo, utrum Ariani Christiani sint, an non? ORTHOD. d. Ego plus, inquit, interrogo, utrum ne omnes hæretici Christiani sint? LVCIFERIANVS dixit, quem hæreticum dixeris, Christianum negasti. ORTHOD. dixit. Omnes ergo hæretici Christiani non sunt? LVCIF. d. Iam superius audisti. ORTHOD. d. Si Christi non sunt, diaboli sunt. LVCIF. d. Nemo dubitat. ORTH. d. Si autem diaboli sunt, nihil refert hæretici sint, an gentiles.

A an gentiles. LVCIFER.d. Non refello. ORTHOD.d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico sic loquendum, sicut de gentili; LVCIFER.d. Plane fixum. ORTHOD.d. Quære nunc ut libet quoniam inter nos constat hæreticos gentiles esse. LVCIFER.d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expressum est, hæreticos Christianos non esse. Nunc restat conclusio. Si Arriani hæretici sunt, & hæretici omnes gentiles sunt; & Arriani gentiles sunt. Si autem Arriani gentiles sunt, & constat nullam societatem ecclesiæ esse cum Arrianis, id est cum gentilibus; manifestum est uestram ecclesiam quæ ab Arrianis, id est, à gentilibus, episcopus suscipit, non tam episcopos recipere, quàm de capitolio sacerdotes, ac per hoc antichristi magis synagoga, quàm Christi ecclesia debeat nuncupari. ORTHOD.d. Ecce impleta est prophetia; Parauit mihi foueam, & ipse incidit in eam. LVCIFER.d. Quo nam modo? ORTHOD.d. Si Arriani, ut dicis gentiles sunt, & Arrianorum conuenticula castra sunt diaboli, quomodo in castris diaboli baptizatum recipis? LVCIFER.d. Recipio sed poenitentem. ORTHOD.d. Prorsus quid dicas non intelligis. Quisquam ne gentilem recipit poenitentem? LVCIFER.d. Ego simpliciter in exordio sermonis omnes hæreticos gentiles esse respondi. Verum quia captiosa interrogatio fuit primæ quæstionis, tibi palmam tradens, ad secundam ueniam, in qua aio laicum ab Arrianis uenientem recipi debere poenitentem, clericum uero non debere. ORTHOD.d. Atqui in prima quæstione quam obtinuisse me dicis, etiam secundam obtinui. LVCIFER.d. Doce quomodo obtinueris. ORTHOD.d. Nescis & laicos & clericos unum habere Christum, nec alium neophytis, alium episcopis esse deum? Cur ergo non recipiat clericos, qui recipit laicos poenitentes? LVCIFER.d. Non est episcopi, ipsum lacrymas fundere pro peccatis, & corpus attrahere domini. Non est episcopi ad fratrum genua prouolui; & de sublimi loco eucharistiam ministrare populo. Aliud est lugere quod fueris, aliud neglecto peccato, in ecclesia uiuere gloriosum. Tu qui hesternum die sacrilegus creaturam dei filium prædicabas, qui quotidie peior Iudæis, blasphemiarum lapides in Christum iactabas; cuius manus sanguine plenæ sunt; cuius stilus lancea militis fuit, ad unius horæ conversionem uirginem ecclesiam, adulter ingredieris? Si peccasse te poenitet, officium deponere sacerdotis; si te non peccasse confidis, permane quod fuisti. ORTHOD.d. Rhetoricaris, & à disputationum spinetis, ad campos liberæ declamationis excurris. Verum desine quæso à communibus locis, et in gradum rursum ac lineas regredere; postea si placuerit, latius disseremus. LVCIF.d. Nulla declamatio hic est. Dolor patientiam superat, propone ut libet, argumentare ut libet, nunquam persuadabis id esse episcopum, quod laicum poenitentem. ORTHOD.d. Quoniam obstinate tenes aliam esse rationem episcopi, aliam laici, ad compendium concertationis tribuo quod postulas; nec me pigebit locum te faciente, manum tecum conferere; Expone mihi quare laicum uenientem ab Arrianis recipias, episcopum non recipias? LVCIF.d. Recipio laicum, qui errasse se confitetur, & dominus mauult poenitentiam peccatoris, quàm mortem. ORTHOD.d. Recipe ergo & episcopum, qui & errasse se confitetur, & dominus mauult poenitentiam peccatoris, quàm mortem. LVCIFE.d. Si errare se confitetur; cur episcopus perseuerat? Deponat sacerdotium, concedo ueniam poenitenti. ORTHOD.d. Respondebo tibi & ego sermonibus tuis. Si laicus errasse se confitetur, quomodo laicus perseuerat? Deponat sacerdotium laici, id est, baptisma, & ego do ueniam poenitenti. Scriptum est enim; Regnum quippe nos & sacerdotes deo patri suo fecit. Et iterum; Gentem sanctam, regale sacerdotium, populum acquisitum. Omne quod non licet Christiano; commune est tamen episcopo quàm laico. Qui poenitentiam agit, priora contemnat. Si non licet episcopo poenitenti perseuerare quod fuerat, non licet & laico poenitenti permanere in eo propter quod poenitentiam confitetur. LVCIF.d. Recipimus laicos, quoniam nemo conuertetur si se scierit rebaptizandum, & ita fiet, ut nos simus causa perditionis eorum si repudiatur. ORTHOD.d. Tu in eo quod recipis laicum unam animam recipiendo saluas, & ego in recipiendo episcopum, non dicam unius ciuitatis populos, sed uniuersam cui præest prouinciã ecclesiæ socio,

- C quem si repellam, multos secum in ruina[m] trahet. Quamobrem quaeso uos ut eam ratione[m], quam in paucis recipiendis habere uos existimatis, etiam ad totius orbis salutem concedatis. Quod si displicet, & tam duri estis, imò tam irrationabiliter inclementes, ut eum qui dederit baptisma, hostem Christi; eum qui acceperit, filium putetis; nos uobis aduersa non facimus; aut episcopum cum populo recipimus quem facit Christianum; aut si episcopum non recipimus, scimus etiam nobis populum reiiciendum. LVCIFE, d. Oro te no[m]ine legisti de episcopis dictum: Vos estis sal terrae; Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur; ad nihilum est utile, nisi ut proijciatur foras, & conculetur ab hominibus. Sed & illud, quod pro populo peccatore sacerdos deum exoret, ac pro sacerdote nullus sit alius, qui deprecetur. Quae quidem duo scripturarum capitula in sententiam concurrunt unam. Nam ut sal omnem cibum condit; nec est aliquid per se tam suaue, quod absque eo gustum demulceat. Ita mundi totius & proprie ecclesiae condimentum episcopus est; qui si infatuatus fuerit, siue per negationem, siue per haeresim, siue per libidinem, & ut simul dicam per uniuersa peccata, à quo alio poterit condiri, cum ipse fuerit omnium condimentum; Sacerdos quippe pro laico offert oblationem suam, imponit manum subiecto, reditum sancti spiritus inuocat; atq[ue] ita eum qui traditus fuerat satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus fieret, indicta in populum oratione, altario reconciliat; nec prius unum membrum restituit sanitati, quam omnia simul membra confluerint. Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro uisceribus suis deprecatur. Si ergo hoc quem diximus gradu laicus poenitens restituitur ecclesiae; ibiq[ue] sequitur uenia, ubi luctus praecesserat; manifestum est sacerdotem de gradu suo motum, in eundem locum non posse restitui, quia aut poenitens sacerdotio carebit; aut in honore persistens, reduci in ecclesiam non poterit per ordinem poenitentis. Tu mihi nunc infatuato sale, ecclesiae saporem contaminas: tu eum qui proiectus foras, iacere deberet in stercore à cunctis hominibus conculecandus, super altarium reponis; Et ubi erit illud Apostoli praecipuum: Oportet episcopum esse sine crimine, quasi dispensatorem dei. Et iterum: Probet autem se unusquisq[ue] & sic accedat: Vbi dominica denunciatio est; ne miseritis margaritas uestras ante porcos; Quod si de omnibus generaliter dictum intelligis, quanto magis de sacerdotibus praecauendum est, cum etiam de laicis sic cauetur: Separamini, inquit, dominus per Moysen, à tabernaculis istorum hominum durissimorum, & nolite tangi ab omnibus quae sunt eorum, ne simul pereatis in peccato eorum. Et rursus in duodecim prophetis; Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea, contaminabuntur. Et in euangelio dominus; Lucerna, inquit, corporis est oculus, id est, ecclesiae lumen est episcopus. Si autem oculus tuus simplex est, totum corpus tuum lucidum erit. Sacerdote enim fidem ueram praedicante, ex omnium corde tenebrae discutiuntur. Et causam reddit; Neq[ue] enim lucerna accenditur & ponitur subter modium; sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt; hoc est, ideo deus scientiae suae igniculum in episcopo succendit, ut non sibi tantum luceat, sed omnibus profit. Et in consequenti; Si, inquit, oculus tuus nequam fuerit, omne corpus tenebrosum est. Si autem lumen quod in te est tenebrae sunt; ipse tenebrae quantae erunt; Et recte. Nam cum ideo episcopus in ecclesia constituitur, ut populum coerceat ab errore, quantus erit error in populo, cum errat ipse qui doceat; Quomodo potest peccata dimittere, qui ipse peccator est; quomodo sanctum sacrilegus faciet; unde ad me lumen introiet, cum oculus meus caecus sit; Prohdolor antichristi discipulus ecclesiam Christi gubernat. Et ubi est illud, non potestis duobus dominis seruire; Sed & illud, quae communicatio luci ad tenebras; qui consensus Christo ad Belial; Legimus in ueteri testamento; Homo in quo fuerit macula & uitium, non accedat offerre dona domino. Et rursus; Sacerdotes qui accedunt ad dominum deum ut sacrificent, mundi sint, ne forte derelinquat eos dominus. Et in eodem; Et cum accedunt ministrare sancta, non adducant in se delictum, ne moriantur. Et multa alia, quae persequi infinitum est, studio breuitatis omitto. Neque enim numerus testimoniorum, sed autoritas ualeat. Ex quibus ostenditur

A ditur uos per modicum fermentum totam ecclesie massam corrupisse: & de eius manu hodie eucharistiam accipere, quem heri quasi idolum respuebatis. **ORTHOD.** d. Multa quidem de sacris uoluminibus memoriter copioseque dixisti: sed cum totum circumieris saltum, meis cassibus concluderis. Sit quippe, ut uis Arianorum episcopus hostis Christi, sit infatum sal, sit lucerna sine igniculo, sit oculus sine pupilla: nempe eo peruenies, ut salire non possit, qui sal ipse non habeat, non illuminet cæcus, non accendat extinctus. Tu autem cum conditum ab eo cibum deuores: cur insulsum arguis conditorem? De igniculo eius ecclesia tua lucet, & lucernam eius criminariis extinctam? Oculos tibi præbet, & cæcus est? Quam ob rem oro te, ut aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptisma probas: aut reprobos eius baptisma, quem non existimas sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut qui in baptisma te sanctus est, sit apud altare peccator. **LVCIFER.** d. Sed ego recipio laicum pœnitentem per manus impositionem, & inuocationem spiritus sancti, sciens ab hæreticis spiritum sanctum non posse conferri. **ORTHOD.** d. Omnes propositionum ueststrarum calles ad unum compitum confluunt, & pavidorum more ceruorum dum uanos pennarum euitatis uolatus, fortissimis retibus implicamini. Nam cum in patre & filio & spiritu sancto baptizatus homo templum domini fiat, cum ueteri æde destructa, nouum trinitatis delubrum ædificetur: quomodo dicis sine aduentu spiritus sancti apud Arianos peccata posse dimitti? Quomodo antiquis fordibus anima purgatur, quæ sanctum non habet spiritum? Neque enim aqua lauat animam, sed prius ipsa lauatur à spiritu, ut alios lauare spiritualiter possit. Spiritus, inquit, Moyses domini ferebatur super aquas. Ex quo apparet baptisma non esse sine spiritu sancto. Bethesda lacus Iudææ nisi per aduentum angelis, debilitata corporaliter membra sanare non poterat: Et tu mihi aqua simplici, quasi de balneo animam lotam producis. Ipse dominus noster Iesus Christus qui non tam mundatus est in lauacro, quam lauacro suo uniuersas aquas mundauit, statim ut caput extulit de fluente, spiritum sanctum accepit: non quod unquam sine spiritu sancto fuerit, quippe qui de spiritu sancto in carne natus est: sed ut illud nobis monstraretur uerum esse baptisma, quo spiritus sanctus adueniat. Igitur si Arianus spiritum sanctum non potest dare, ne baptizare quidem potest, quia ecclesie baptisma sine spiritu sancto nullum est. Tu uero cum baptizatum ab eo recipias: & postea inuoces spiritum sanctum, aut baptizare eum debes, quia sine spiritu sancto non potuit baptizari: aut si est baptizatus in spiritu, desine ei inuocare spiritum, quem tunc cum baptizaretur accepit. **LVCIFER.** d. Obsecro te nonne legisti in Actibus apostolorum eos qui iam à Ioanne baptizati fuerant, cum ad interrogationem apostoli respondissent: se nec auditu quidem comperisse, quid esset spiritus sanctus, postea fuisse spiritum sanctum consecutos? Vnde manifestum est posse aliquem baptizari, & tamen non habere spiritum sanctum. **ORTHOD.** d. Non tam imperitos diuinorum uoluminum eos qui audiunt puto, ut ad hanc quæstiunculam dissoluendam longo sermone opus sit. Verum priusquam quid in eam sententiam loquar, ausculta iuxta sensum tuum, quanta scripturarum turbatio oritur. Quid est hoc, quod Ioannes in baptisate suo alijs spiritum sanctum dare non potuit, qui Christo dedit? Et quis est iste Ioannes? Vox clamantis in deserto, parate uiam domini: rectas facite semitas dei nostri, ille qui dicebat: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Misus dico: ille qui ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? spiritum sanctum non dedit, quem Philippus diaconus eunucho dedit: quem Ananias Paulo dedit? Audacter forsitan uidear Ioannem præferre cunctis. Audi dominum loquentem: Non est in natis mulierum maior Ioanne Baptista. Nulli enim contigit prophetarum, & annunciare Christum, & digito demonstrare. Et quid mihi necesse est in talis uiri laudibus immorari, cum à deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui post materni uentris hospitium eremi deserta sectatus, paruulus de serpentibus ludit: qui oculis spectantibus

- C Christum, nihil aliud est dignatus aspiciere: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora sunt, dignam deo uocem erudiuit. Et ne quæstionem morer, sic decebat crescere præcursores domini. Iste ergo talis tantusq; spiritum sanctum non dedit, quem Cornelius centurio antequam baptizaretur, accepit: Responde quæso cur non dederit: sed ignoras. Audi quid scripturæ doceant: Ioannis baptisma non tam peccata dimisit, quàm baptisma pœnitentiæ fuit in peccatorum remissionem, id est, in futuram remissionem, quæ esset postea per sanctificationem Christi subsequutura, Scriptum est enim: Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans euangelium pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et post modicum: Et baptizabantur ab eo in Iordane consentientes peccata sua. Ut enim ante præcursor domini ipse: sic & baptisma eius præuium dominici baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, terrena loquitur: at qui de supernis uenit, super omnes est. Et iterum: Ego baptizo uos in aqua, ille baptizabit uos in spiritu. Si autem Ioannes, ut confessus est ipse, non baptizauit in spiritu: consequenter neq; peccata dimisit, quia nulli hominum sine spiritu sancto peccata dimittuntur. Aut si contentiose argumentaris, ideo Ioannis baptisma dimississe peccata, quia de cœlis fuit: edoce quid amplius in Christi baptismo consequamur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod à gehenna liberat, perfectum est. Perfectum autem baptisma non est, nisi quod in cruce & in resurrectione Christi est. Ita tu in peruersum duceris irreligiosus, dicente ipso Ioanne: Illud oportet crescere, me autem minui: dum serui baptismi plusquàm habuit tribuis, dominicum destruis, cui nihil amplius relinquis. Quorsum ista tendit assertio? Videlicet, ut non tibi durum uideatur, si hi qui à Ioanne fuerant baptizati, postea per impositionem manus apostolorum, sint spiritum sanctum consecuti, cum constet eos ne peccatorum quidem sine subsequutura fide remissionem consecutos. Tu uero qui ab Arrianis recipis baptizatum, & ei tribuis baptisma, quod perfectum est: quo pacto quasi modicum quid ei defuerit, sanctum aduocas spiritum, cum baptisma Christi sine spiritu sancto nullum sit? Verum longius excessi, & cum æqua fronte aduersarij potuerim impetum submouere, leuiores eminus tela direxi. Ioannis autem baptisma intantum imperfectum fuit, ut constet postea Christi baptismate baptizatos, qui ab eo fuerant baptizati. Ita enim historia refert: Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, & cum Paulus pertransiret superiores partes Asiæ, deuenit Ephesum, & cum inuenisset quosdam discipulos, dixit ad eos: Si spiritum sanctum accepistis, cum credidistis? At illi responderunt: Sed nec si spiritus sanctus sit, audiuius. Dixit autem ad eos: In quo ergo baptizati estis? Responderunt, in Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus: Ioannes quidam baptizauit baptismate pœnitentiæ plebem, dicens in aduenientem post eum, ut crederent, hoc est in Iesum, in remissionem peccatorum. His auditis baptizati sunt in nomine domini nostri Iesu Christi. Et cum imposuisset illis manus Paulus, continuo cecidit spiritus sanctus super eos. Si ergo baptizati sunt uero & legitimo ecclesiæ baptismate, & ita postea spiritum sanctum consecuti sunt: & tu apostolorum sequere auctoritatem, & baptiza eos, qui Christi non habent baptismata, & poteris inuocare spiritum sanctum. LVCIF. d. Qui dormientes sitiunt, a uide fauces fluminibus ingurgitant, Et quanto plus hauserint, tanto plus sitiunt. Ita mihi & tu uideris aduersus quæstionem quam proposui hinc atq; illinc argumenta quæsisse, & nihilominus in eadem quæstionum siti perseverare. An nescis etiam ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponatur, & ita inuocetur spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actibus apostolorum. Etiam si scripturæ auctoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per traditionem in ecclesijs obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis usurpauerunt, uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægulare cœcordiam, ad infantie significationem: die dominico & per omnem pœtecosten, nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multa q; alia scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio uindicauit. Ex quo animaduertis nos ecclesiæ cōsuetudinem sequi: licet ante aduocationem spiritus cōstet aliquem baptizatum. ORTH. d. Non quidem

A quidem abnuo hanc esse ecclesiarum consuetudinem, ut ad eos qui longe in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos baptizati sunt; episcopus ad inuocationem sancti spiritus manum impositurus excurrat. Sed quale est, ut leges ecclesie ad haeresim transferas; & uirginis tuae integritatem, per meretricum lupanaria patiaris spurcari? Episcopus si imponit manus, his imponit qui in recta fide baptizati sunt; qui in patre & filio & spiritu sancto tres personas, unam substantiam crediderunt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quae sunt aures qui audiri estis, ne tantae impietatis uocibus polluamini) nisi in patre solo uero deo & in Iesu Christo saluatore creatura, & in spiritu sancto utriusque seruo; quomodo spiritum sanctum ab ecclesia recipiet, qui necdum remissionem peccatorum consecutus est? Spiritus quippe sanctus, nisi mundam fidem non incolit; nec habitator eius templi efficitur, quod antistitem non habet, ueram fidem. Quod si hoc loco quaeris; quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi, non accipiat spiritum sanctum; quem nos asserimus in uero baptismate tribui; discere hanc obseruationem ex ea autoritate descendere, quod post ascensum domini spiritus sanctus ad apostolos descendit. Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius sacerdotij quam ad legis necessitatem. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem spiritus sanctus defluit; lugendi sunt, qui in uiculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati ante dormierunt, quam ab episcopis inuiserentur. Ecclesiae salus in summi sacerdotis dignitate pendet; cui si non exors quaedam & ab omnibus eminens detur potestas, tot in ecclesijs efficiuntur schismata, quot sacerdotes. Inde uenit, ut sine chrismate & episcopi iussione, nec presbyter, nec diaconus ius habeant baptizandi. Quod frequenter, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere laicis. Ut enim accipit quis, ita & dare potest, nisi forte eunuchus à Philippo diacono baptizatus, sine spiritu sancto fuisse credendus est, de quo scriptura ita loquitur: Et descenderunt ambo in aquam; & baptizauit eum Philippus. Et cum abscenderent ab aqua spiritus sanctus uenit in eunuchum. Si autem illud obijciendum putas, quia cum audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quia recepit Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, qui cum uenissent ad eos orauerunt pro eis ut acciperent spiritum sanctum; nondum enim ceciderat super ullum illorum. Cur ita factum sit in consequentibus discere. Ipse enim ait; Sed solum baptizati erant in nomine domini Iesu. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant spiritum sanctum. Hoc loco si & tu similiter te facere dicis, quia haeretici non baptizauerunt in spiritu sancto; scias Philippum ab apostolis non fuisse diuisum, eandem habuisse ecclesiam; eundem dominum Iesum Christum praedicasse; diaconum certe fuisse eorum, qui postea manus imposuerunt. Tu uero cum apud Arianos non ecclesiam dicas esse, sed synagogam; nec clericos dei, sed creaturae & idolorum cultores; quomodo in dispari causa eandem asseris rationem te tenere?

LVCIFERIANVS d. Valenter quidem & fixo gradu me tibi in faciem dimicantem repellis; sed post tergum cederis, & nuda à spiculis dorsa non protegis. Esto quippe apud Arianos ne baptismus quidem esse, & ideo spiritum sanctum ab eis non posse dari, quia necdum remissionem peccatorum acceperint; totum hoc uictoriae meae proficit, & argumentorum tuorum palestra, mihi palmam uictoriae sudat. Arianus baptismus non habet, & quomodo sacerdotium habet; Laicus apud eos non est, & quomodo episcopus esse potest? Mihi recipere mendicum non licet, tu recipis regem? Vos hosti castra traditis, & à nobis perfuga reijciendus est? ORTHODOXVS dixit. Si priorum meminisses, iam scires tibi fuisse responsum; sed dum amorem contradicendi sequeris, à quaestionum lineis excidisti; more quorundam loquacium potius quam facundorum; qui cum disputare nesciant, tamen litigare non desinunt. Ego enim non tam in praesenti Arianos, uel improbo, uel defendo, quam illam cursus mei metam circumeo, eadem ratione à nobis episcopum recipi, quia laicus à uobis recipitur. Si erranti concedis ueniam; & ego ignosco poenitenti. Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit, & in fide sua sacerdotem constitutum constituens non inquinauit.

Subtilis

C Subtilis est hæresis, & ideo simplices animæ facile decipiuntur. Deceptio tam laici quàm episcopi communis est; at episcopus errare non potuit. Reuera de Platonis & Aristophanis sicut in episcopatum alleguntur. Quotus enim quisque est, qui non apprime in his eruditus sit? Denique ex literatis quicumque hodie ordinantur, id habent curæ non quomodo scripturarum medullas ebibant: sed quomodo aures populi declamatorum flosculis mulceant. Accedit ad hoc, quod Ariana hæresis magis cum sapientia seculi facit: & argumentationū riuos de Aristotelis fontibus mutuatur. Igitur paruulorum inter se certantium ritu, quicquid dixeris, dicam: affirmabis, affirmabo; negabis, negabo. Arianus baptizat: ergo episcopus est: non baptizat: tu refuta laicum, & ego non recipio sacerdotem. Sequar te quocumque ieris, aut pariter in luto hæsitabimus, aut pariter expediemur. LVCIFER, d. Sed laico ideo ignoscendum est: quia ecclesiam dei putans simpliciter accessit: & iuxta fidem suam credens baptizatus est. ORTHOD, d. Nouam rem asseris, ut Christianus quisquam factus sit ab eo, qui non fuit Christianus. Accedens ad Arianos in qua fide baptizatus est? Nempe in ea quæ habebant Arianis. Aut si iam ipse bene credebat: & sciens ab hæreticis baptizatus est, erroris ueniam non metur. Verum hoc penitus absurdum est, ut discipulus ad magistrum uadens ante sit artifex, quàm doceatur: ut modo ab idolorum ueneratione conuersus nouerit Christum melius, quàm ille qui doceat. At dicis, simpliciter in patre & filio & spiritu sancto credidit: et ideo baptismum consecutus est. Quæ est ista quæso simplicitas, nescire quod credas? Simpliciter credidit. Quid credidit? certe aut tria nomina audiens, tres deos credidit, & idololatra effectus est, aut in tribus uocabulis trinominem credens deum, in Sabellij hæresim incurrit. Aut edoctus ab Arianis, unum esse uerum deum patrem, filium & spiritum sanctum credidit creaturas. Aut extra hæc quid credere potuerit nescio: nisi forte homo iam edoctus in capitolio, hominum dicerat trinitatem. Sciebat patrem, filium & spiritum sanctum; non natura, sed personis esse diuinos. Sciebat & filij nomen in patre, & patris nomen in filio. Ridicula penitus assertio ante de fide quenquam disputare, quàm credere: ante mysterium scire, quàm initiatus sit: aliter de deo sentire baptizantem, & aliter baptizatum. Præterea cum solenne sit in lauacro post trinitatis confessionem interrogare: credis in sanctam ecclesiam? credis remissionem peccatorum? In quam ecclesiam credidit eum dicis? in Arianorum? sed non habent. In nostram, sed extra hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam nesciuit. LVCIFER, d. Quoniam ad omnia argutaris, & emissa à nobis spicula scuto orationis eludis unam hastam iaciam, quæ umbonem tegminis tui: & uerba crepitantia, uis sua penetret, nec diutius patiar fortitudinem arte superari. Laicus etiam extra ecclesiam fide baptizatus, poenitens recipitur. Episcopus uero aut poenitentiam non agit, & sacerdos est: aut si poenitentiam egerit, esse episcopus definit. Quamobrem recte nos laicum & suscipimus poenitentem, & episcopum si in sacerdotio perseverare uult, repudiamus. ORTHOD, d. Sagitta quæ contento neruo dirigitur, difficile uitatur. Ante enim ad eum ad quem iacta est peruenit, quàm obice clypei frustratur. Econtrario tuæ propositiones, quia sine ferri acumine mittuntur; hostem non ualent perforare. Hanc igitur hastam quam totis uiribus misisti, de qua nobis minitaris: uno, ut aiunt, digitulo repellam. Neque enim hoc modo quaeritur: an episcopus poenitens esse non possit, & laicus possit: sed an hæreticus baptismum habeat: qui si, ut constat, baptismum non habet: quomodo potest esse poenitens, antequàm Christianus? Proba mihi ab Arianis uenientem laicum habere baptismum, & tunc ei poenitentiam non negabo. Si uero Christianus non est, si non habuerit sacerdotem qui eum faceret Christianum: quomodo aget poenitentiam homo qui necdum credit? LVCIFER, d. Oro te ut philosophorum argumentatione deposita, Christiana mecum simplicitate loquaris, si tamen non dialecticos sequaris, sed piscatores. Aequum ne tibi uideatur, ut Arianus episcopus sit? ORTHOD, d. Tu eum episcopum probas, quia ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es: quare à nobis parietibus separaris, cum in fide & in Arianorum nobiscum receptione consentias? LVCIFER, d. iam &

A Iam & superius rogauī, ut non philosophice, sed Christiane mecum loquaris. ORTHOD, d. Discere uis, an contendis? LVCIF, d. Vtūque contendo, quia facti tui à te quaero rationem. ORTHOD, d. Si contendis, iam tibi responsum est. Eadem enim ratione episcopum ab Arianis recipio: qua tu recipis baptizatum. Si discere cupis, in meam aciem transgredere. Aduersarius enim uincitur, discipulus docetur. LVCIF, d. Non possum ante esse discipulus, quàm magistrum audiam prædicantem. ORTHOD, d. Quoniam tergiuersaris, & sic uis à me doceri, ut

4 aduersarium in integro habeas; tuo animo te docebo. Consentimus in fide, consentimus in hæreticis recipiendis, consentiamus etiã in conuentu. LVCIF, d. Hoc non est docere, sed argumentari. ORTHOD, d. Quia tu pacem cum scuto petis, & nos oliuæ ramum gladio inferimus. LVCIF, d. En tollo manus, cedo, uicisti. Verum cum arma deponam, sacramenti in quod me iurare compellis, quaero rationem. ORTHOD, d. Gratulor interim tibi, & Christo deo meo gratias ago: quia animo bono à falsitatis ardore ad totius orbis te saporem contulisti, nec dicis more quorundam; Saluum me fac domine, quoniam defecit in me spiritus: quorum uox impia, crucem Christi euacuat; dei filium subiugat diabolo, & illam complorationem, quæ à domino de peccatoribus prolata est; non de uniuersis hominibus dictam intelligit: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Sed absit, ut frustra deus mortuus sit. Alligatus est fortis, & uasa eius direpta sunt. Allocutio patris impleta est; Postula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam; & possessionem tuam, terminos terræ. Apparuerunt fontes aquarum; & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum. In sole posuit tabernaculum suum, nec est qui se abscondat à calore eius. Deo plenus psalmista canit: Inimici defecerunt frameæ in sinem, & ciuitates eorum destruxisti. Et ubi quaeso isti sunt nimium religiosi, imò nimium profani, qui plures synagogas asserunt esse, quàm ecclesias? Quomodo destructæ sunt diaboli ciuitates; & in fine, hoc est in seculorum cõsummatione, idola corruerunt; Si ecclesiam non habet Christus, aut si in Sardinia tantum habet; nimium pauper factus est. En si Britannias, Gallias, orientem, Indorum populos, Barbaras nationes; & totum semel mundum possidet satanas; quomodo ad angulum uniuersæ terræ crucis trophæa collata sunt? Nimirum aduersarius potens cõcessit Christo Hiberiam & Celtiberos luridos homines, Aethiopumq; provinciam dedignatus est possidere. Quod si de illa quæ in euãgelio scripta est, sibi sententia blandiuntur: Putas ne cum uenerit filius hominis inueniet fidem super terrã; sciant illam fidem nominari, de qua ipse dominus, aiebat: Fides tua te saluam fecit. Et alibi de Centurione: Non inueni tantam fidem in Israël. Et rursus ad apostolos: Quid timidi estis modicæ fidei? Nec non & in alio loco: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, transmigra, & transmigrabit. Neq; enim Ceturio aut illa muliercula, quæ per duodecim annos fluxu sanguinis tabescebat, in trinitatis sacramenta crediderat, quæ post resurrectionem Christi apostolis manifestata sunt: ut merito fides horum quæ in mysterio est, laudaretur; sed simplicitas mētis & deuota deo suo anima approbata est: Dicebat enim in corde suo, si tetigero uestimētum eius tātum, salua siam. Hæc est fides, quam raro inuentam deus pronunciauit. Hæc est fides, quæ etiã apud eos qui bene credunt, difficile perfecta inuenitur. Fiat tibi, inquit, deus secundum fidem tuam: Hanc ego uocem audire nolo. Si enim secundum fidem meam fiat mihi, peribo. Et certe credo in deum patrem, credo in deum filium, & credo in deum spiritum sanctum. Credo in unum deum, & tamen secundum meam fidem nolo mihi fieri. Sæpe quippe uenit inimicus homo, & inter dominicam messem zizania interfert. Neq; hoc dico, quod maius quicq; sit, quàm sacramenti fides, quàm puritas animæ; sed indubitata ad deum fides, ardue reperitur. Verbi gratia dictum sit, ut quod uolumus perspicuum fiat: ad orationē assisto; non orarem, si nō crederem, sed si uere crederē, illud cor quo deus uidetur mundarē, manibus tunderem pectus, genas lachrymis rigarem, corpore inhorrescerē, ore pallerem, iacerē ad domini mei pedes, eosq; fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certe trunco crucis, nec prius amitterē, quàm misericordiam impetrarem. Nunc uero creberrime in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de scenore

C de foenore computo, aut abductus, turpi cogitatione, etiam quæ dictu erubescenda sunt, gero. Vbi est fides; sicine putamus orasse Ionam; sic tres pueros; sic Daniele inter leones; sic certe latronem in cruce; Et hæc ego exempli causa ad intelligentiam sensus protuli. Cæterum conueniat unusquisque cor suum, & in omni uita inueniet, quam rarum sit fidem animam inueniri, ut nihil ob gloriæ cupiditatem, nihil ob rumusclos hominum faciat. Neque enim statim qui ieiunat, deo ieiunat; aut extendens pauperi manum, deo scenerat. Vicina sunt uitia uirtutibus. Difficile est deo tantum iudice esse contentum. LVCIF. d. Præuenisti interrogationem meam; hanc enim scripturam mihi in ultimo referuabam. Et ferè omnes nostri, imò iam non mei, hoc quasi ariete in disceptationibus utuntur, quem contractum ac cōminutum uehementer gaudeo. Sed quæso te, ut mihi omnem causam quare ab Arianis uenientes ecclesia recipiat, non quasi aduersario, sed quasi discipulo explices. Nam cum tibi uerbo respondere non possim, animo tamen necdum assentior. ORTHOD. d. Sub rege Constantino, Eusebio & Hippatio consulibus; nomine unitatis & fidei infidelitas scripta est, ut nunc agnoscitur. Nam illo tempore, nihil tam pium, nihil tam conueniens seruo dei uidebatur, quam unitatem sequi, & à totius mundi communionem non scindi. Præsertim cum superficies expositionis, nihil iam sacrilegum præferret. Credimus, aiebant, in unum uerum deum patrem omnipotentem. Hoc etiam nos confitemur. Credimus in unigenitum dei filium, qui ante omnia secula, & ante omne principium natus est ex deo. Natum autem unigenitum solum ex solo patre, deum ex deo; similem genitori suo patri secundum scripturas; cuius natiuitatem nullus nouit, nisi qui solus eum genuit pater. Nunquid hic insertum est, erat tempus, quando non erat? Vel de nullis extantibus, creatura est filius dei; Perfecta fides est, deum de deo credere. Et natum aiebant unigenitum solum, ex solo patre. Quid est natum? Certe non factum. Natiuitas suspicionem auferebat creaturæ. Addebant præterea qui de caelo descendit, conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, crucifixus à Pontio Pilato, tertia die resurrexit, sedet ad dexteram dei patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Sonabāt uerba pietatem, & inter tanta illa præconia; nemo uenenum insertum putabat. De usiæ uero nomine abiiciendo, uerisimilis ratio præbeatur. Quia in scripturis, aiebant, non inuenitur, & multos simpliciores nouitate sua scandalizat. Placuit auferrī. Non erat curæ episcopis de uocabulo, cum sensus esset in tuto. Denique ipso in tempore cum fraudem fuisse in expositione rumor populū uentilaret; Valens Mursensis episcopus, qui eam conscripserat præsentē Tauro prætorij præfecto, qui ex iussu regis synodo aderat, professus est se Arianum non esse, & penitus ab eorum blasphemijs abhorrere. Res secrete gesta, opinionem uulgi non extinxerat. Itaque alia die in ecclesia, quæ est apud Ariminum, & episcoporum simul & laicorum turbis concurrentibus; Muzonius episcopus prouinciæ Byzantinæ, cui propter ætatem primæ ab omnibus deferebantur, ita locutus est: Ea quæ sunt iactata per publicum, & ad nos usque perlata, aliquem è nobis sanctitati uestræ legere præcipimus; ut quæ sunt mala, & ab auribus & à corde nostro abhorrere debent, omnium una uoce damnentur. Responsum est ab uniuersis episcopis, placet. Itaque cum Claudius episcopus prouinciæ Picenæ ex præcepto omnium blasphemias quæ Valentis ferebantur, legere cepisset; Valens suas esse negans, exclamauit, & dixit; Si quis negat Christum deum dei filium ante secula ex patre genitum, anathema sit. Ab uniuersis consonatum est. Anathema sit. Si quis negat filium similem patri secundum scripturas, anathema sit. Omnes responderunt, anathema sit. Si quis filium dei non dixerit æternum cum patre, anathema sit. Ab uniuersis conclamatum est, anathema sit. Si quis dixerit creaturam filium dei, ut sunt cæteræ creaturæ, anathema sit. Similiter dictum est, anathema sit. Si quis dixerit de nullis extantibus filium, & non de deo patre, anathema sit. Omnes conclamauerunt, anathema sit. Si quis dixerit, erat tempus quando non erat filius, anathema sit. In hoc uero cuncti episcopi, & tota simul ecclesia plausu quodam & tripudio Valentis uocem exceperunt. Quod si quis à nobis fictum putat, scrinia publica scrutetur. Plenæ sunt certæ ecclesiarum arcæ, & recens adhuc rei memoria est.

Super sunt

A Superfunt homines, qui illi synodo interfuerunt, & quod ueritatem firmet: ipsi Ariani hæc ita ut diximus, gesta non denegant. Cum ergo cuncti Valentem ad cælum laudibus tollerent, & suam in eum suspicionem cum pœnitentia damnarēt: idem Claudius qui supra legere cœperat, ait: Adhuc sunt aliqua quæ subterfugerunt dominum & fratrem meum Valentem: quæ si uobis uidetur, ne quis scrupulus remaneat, in cōmune damnemus. Si quis dixerit filium dei esse quidem ante omnia secula, sed non ante omne omnino tempus, ut ei aliquid anteferat, anathema sit. Dixerunt cuncti, anathema sit. Multa quæ alia quæ suspiciosa uidebantur, ad pronuntiationem Claudij, Valens condemnauit. Quæ si quis plenius discere cupit, in Ariminensis synodi actis reperiet, unde & nos ista libauimus. His itaque gestis concilium soluitur, Latini omnes ad prouincias reuertuntur. Idem enim regi & bonis omnibus curæ fuerat, ut Oriens atque Occidens cōmunionis sibi uinculo necerētur. Sed diu scelera non latent: & cicatrix male obducta, incocto pure dirumpitur. Cœperunt postea Valens & Ursacius, cæteri quæ nequitia eorum socij, egregij uidelicet Christi sacerdotes, palmas suas iactitare: dicentes se filium non creaturam negasse, sed similem cæteris creaturis. Tunc usiæ nomen abolitum est, tunc Nicenæ fidei damnatio conclamata est. Ingemuit totus orbis, & Arianum se esse miratus est. Igitur alij intra suam communionem remanere, alij ad eos confessores qui sub nomine Athanasij exulabant, cœperunt literas mittere: nonnulli in uitam societatem meliorum desperatione planxerunt. Pauci uero (ut se natura hominum habet) errorem pro consilio defensauerunt. Periclitabatur nauicula apostolorum, urgebant uenti, fluctibus latera tundeantur, nihil iam supererat spei. Dominus excitatur, imperat tempestate, bestia moritur, tranquillitas redijt. Manifestius dicam. Omnes episcopi qui de proprijs sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui principis ad ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit: tunc Hilarium de prælio reuertentem, Galliarum ecclesia complexa est: tunc ad reditum Eusebij lugubres uestes Italia mutauit. Concurrerunt episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti, sine conscientia hæretici ferebantur, contestantes corpus domini, & quicquid in ecclesia sanctum est, se nihil mali in sua fide suspicatos. Putauimus, aiebant, sensum congruere cum uerbis: nec in ecclesia dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labijs proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio. Non sumus arbitrati sacerdotes Christi, aduersus Christum pugnare. Multa quæ alia, quæ breuitatis studio prætereo, flentes asserunt, parati & subscriptionem pristinam, & omnes Arianorum blasphemias condemnare. Hoc loco interrogo istos nimium religiosos, quid de confessoribus agendum putauerint: Depositis, inquit, ueteribus episcopis, nouos ordinassent. Tentatum est. Sed quotus quisque bene sibi conscius patitur se deponi: Præsertim cum omnes populi, sacerdotes suos diligentes penè ad lapides & ad interemptionem deponentium eos conuolauerint: Mansissent, aiunt, intra suam cōmunionem, hoc est dicere, irrationabili crudelitate orbem totum diabolo cōdonassent. Cur damnassent eos qui Ariani non erant: Cur ecclesiam scinderent in concordia fidei permanentem: Cum denique credentes bene, obstinatione sua facerent Arianos. Nam cum in synodo Nicena, quæ propter Arianam perfidiam congregata est, octo episcopos Arianos susceptos sciamus: & episcopus iam in mundo nullus sit, nisi quos synodus illa ordinauit: quomodo potuerunt aduersum eam facere, propter quam exilium sustinuerunt: LVCIF. d. An tandem & tunc recepti sunt Ariani: qui nam quæso? ORTHOD. d. Eusebius episcopus Nicomedien-sis, Theogonus episcopus Nicenus. Saras tunc presbyter Libya. Eusebius episcopus Cæsareæ Palæstinæ, & reliqui, quos enumerare longum est. Ipse quoque caput horum & causa maiorum Arius presbyter, & Euzoius diaconus, qui postea sub Theodosio Antiochenus episcopus fuit, & Achilles lector. Hi quippe tres Alexandrinæ ecclesiæ clerici, autores huius hæreseos extiterunt. LVCIF. d. Si quispiam eos neget fuisse susceptos, quomodo reuincetur? ORTHO. d. Superfunt adhuc homines, qui illi synodo interfuerunt. Et si hoc parum est, quia propter tēporis antiquitatem rari admodum sunt, & in omni loco testes non possunt:

N legamus

- C legamus acta & nomina episcoporum synodi Nicenæ: & hos quos supra diximus fuisse susce-
 pros, subscripsisse homision, inter cæteros reperiemus. LVCIF. d. Si potes, ostende post syno-
 dum Nicenam illos in perfidiam declinasse. ORTHO. d. Recte proposuisti. Solent enim ocu-
 lis clausis denegare, qui non credunt factum esse quod nolunt. Sed quomodo postea non de-
 clinarunt, propter quos synodus congregata est? Et quorum epistolæ & libri impietatis ante
 synodum æditi, usq; ad præsentem diem durant? Igitur cum illo tẽpore trecenti & eo amplius
 episcopi, paucos homines, quos sine damno ecclesiæ abjicere poterāt, susceperint: miror quos-
 dam & certe Nicenæ fidei sectatores, tantæ duritiæ existere, ut tres confessores de exilio reuer-
 tentes, non putent id ob totius orbis salutem necessitate facere debuisse, quod tot & tales uiri
 uoluntate fecerunt. Sed (ut dicere coeperamus) post reditum confessorum in Alexandria
 postea synodo constitutum est: ut exceptis autoribus hæreseos, quos error excusare, non pos-
 terat, poenitentes ecclesiæ sociarentur: non quod episcopi possunt esse qui hæretici fuerant, sed
 quod constaret eos qui reciperentur, hæreticos non fuisse. Assensus est huic sententiæ Occi-
 dens: & per tam necessarium concilium, Satanæ faucibus mundus ereptus est. Ventum est ad
 asperrimum locum, in quo aduersum uoluntatem & propositum meum cogor de beato LUCI-
 cifero, secus quicquam, quàm & illius meritum, & mea humanitas poscit, existimare. Sed quid
 faciam? ueritas os referat, & inuitam linguam conscium ad eloquendum pectus impellit. In tali
 articulo ecclesiæ, in tanta rabie luporum, segregatis paucis ouibus, reliquum gregem deseruit.
 Bonus quidem ipse pastor, sed multam prædam bestijs relinquēs. Prætereo illa, quæ quidam
 ex maledicis, quasi fati firma defendunt: hoc illum non amore gloriæ, & nominis in poste-
 ros transmittendi fecisse: necnon & pro similitudine, quam aduersus Eusebium propter Antio-
 chenam dissensionem susceperat. Nihil istorum de tali uiro credo: unum est quod etiam in
 præsentem constanter loquar, uerbis eum à nobis dissentire, non rebus: si quidem recipiat, qui ab
 Arianis baptisma consecuti sunt. LVCIF. d. Quàm longe alia, & ut nunc intelligo, errori ma-
 gis quàm spei proficientia, mihi antea afferebantur. Verum gratias ago Christo deo, qui in pe-
 ctus meum ueritatis lumen infudit: ne adhuc ore sacrilego, uirginem eius scortum diaboli cla-
 marem. Restat unum, quod quaeso te ut edisseras, quid aduersum Hilarium dicendum sit, qui
 ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. ORTHO. d. Hilarium cum diaconus de ecclesia
 recesserit, solusq; ut putat turba sit mundi, neque eucharistiam conficere potest, episcopos &
 presbyteros non habens: neq; baptisma sine eucharistia tradere. Et cum iam homo mortuus
 sit, cum homine pariter interiit & secta, quia post se nullum clericum diaconus potuit ordina-
 re. Ecclesia autem non est, quæ non habet sacerdotem. Sed omittis paucis homunculis, qui ipsi
 sibi & laici sunt & episcopi, ausculta quid de omni ecclesia sentiendum sit. LVCIFER. d. Tri-
 bus, ut aiunt, uerbis tam grandem quaestionem dissoluisti, & quidem dum loqueris, uideo
 mihi tecum facere. Si uero obticueris, nescio quid rursus scrupuli nascitur: quare ab hæreticis
 baptizati suscipiuntur. ORTHO. d. Hoc est quod & ego dixi, ausculta quid de omni ecclesia
 sentiendum sit. Iste enim, ut ais, scrupulus multos titillat. Et longus fortasse ero in enar-
 rando, uerum tanti est lucrum ueritatis, Arca Noë ecclesiæ typus fuit, dicente Petro apostolo:
 In arca Noë pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam, quod & nos nunc similis
 formæ baptisma saluos facit. Vt in illa omnium animalium genera, ita & in hac uniuersarum
 & gentium & morum homines sunt. Vt ibi pardus & hædi, lupus & agnita & hic iusti &
 peccatores, id est, uasa aurea & argentea, cum ligneis & sicilibus commorantur. Habuit arca
 nidos suos: habet ecclesia plurimas mansiones. Octo animæ hominum in arca Noë seruata
 sunt: Et nobis Ecclesiastes iubet dare partes septem, dare partes octo, id est, credere utrique tes-
 tamento. Ideo quidam psalms pro octaua inscribuntur, & per octonos uersus, qui singulis
 literis subiecti sunt: in centesimo decimo octauo psalmo iustus eruditur. Beatitudines quoque
 6 quas dominus discipulis in monte pronuncians, ecclesiam delinuit, octo sunt. Et Ezechiel
 in ædificationem templi, octonarium numerum assumit. Multa etq; alia in hunc modum per
 scripturas

- A scripturas significata reperies. Emitteretur itaque de arca coruus, & non rediit; & postea pacem terræ columba nunciat. Ita & in baptisinate ecclesiæ terribilissimo alite expulso, id est, diabolo, pacem terræ nostræ columba spiritus sancti nunciat. A triginta cubitis incipiens, & usque ad unum cubitum paulatim decrescens, arca cõstruitur. Similiter & ecclesia multis gradibus consistens, ad extremum diaconis, presbyteris, episcopisq; finitur. Periclitata est arca in diluuiio, periclitatur ecclesia in mundo. Egressus Noë uineam plantauit, & bibens de ea inebriatus est; natus quoq; in carne Christus, ecclesiam plantauit, & passus est. Nudatum patrem irrisit maior filius, & minor texit; & deum crucifixum illuserunt ludæi, & honorauerunt gentiles. *nota* Dies me deficiet, si omnia arcae sacramenta cum ecclesia componens, edisseram. Qui sint inter nos aquilæ, qui columbæ, qui leones, qui cerui, qui uermiculi, qui serpentes, quod ad præsens negocium pertinet, breuiter expediam. Non solum in ecclesia morantur oues, nec mundæ tantum aues uolitant, sed frumētum in agro seritur, & inter nitentia culta. Lappæq; & triboli, & steriles dominantur auenæ. Quid faciat agricola? Euellat lolium? Sed tota pariter messis euertitur. Quotidie industria rusticana aues sonitu abigit, imaginibus exterrit; hinc flagello crepitat, hinc formidines tēdit. Attamen aut ueloces capræ, aut lasciuus onager incurrit; hinc in effosa horrea mures frumenta comportant, hinc feruenti agmine segetem formica populatur. Ita res se habet. Nemo securus agrum possidet. Dormiente patrefamilias, inimicus homo zizaniam superseminauit; ad quam eradicandam cum serui ire proponerent, dominus prohibuit, sibi seruans palæarum & frumenti discretionem. Hæc sunt uasa iræ & misericordiæ, quæ in domo dei ab Apostolo prædicantur. Veniet ergo dies quādo thesauro ecclesiæ aperto proferet dominus uasa iræ suæ, quibus exeuntibus sancti dicent: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utiq; nobiscum. Nemo potest Christi palmam sibi assumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam mūdta est ecclesia, quid domino reseruamus? Est uia quæ uidetur esse apud homines recta, nouissima autem eius ueniunt in profundum inferni. In hoc errore iudicij quæ potest esse certa sententia? Conatus est beatus Cyprianus contritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena; & idcirco hæreticorum baptisina reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ urbis episcopum, qui à beato Petro uigessimus sextus fuit super hac re Africanam synodum direxit, sed conatus eius frustra fuit. Deniq; illi ipsi episcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo statuerant, ad antiquam consuetudinem reuoluti, nouum emiserunt decretum. Quid facimus? ita & nobis maiores nostri, & illis sui tradidere maiores. Sed quid de posterioribus loquar? Apostolis adhuc in seculo superstitibus, adhuc apud ludæam Christi sanguine recenti, phantasma domini corpus asserbatur. Galatas ad obseruationem legis traductos, Apostolus iterum parturit. Corinthios resurrectionem carnis non credentes, pluribus argumentis ad uerum iter trahere conatur. Tunc Simon Magus & Menander discipulus eius, dei se asseruere uirtutes; tunc Basilides summum deum Abraxas cum trecentis sexagintaquinque æditionibus commentatus est; tunc Nicolaus, qui unus de septem diaconis fuit, die noctuq; nuptias faciens, obscenos & auditu quoq; erubescendos coitus, somniauit. Taceo de Iudaismi hæreticis, qui ante aduentum Christi, legem traditam dissiparunt; quod Dositheus Samaritanorum princeps prophetas repudiavit; quod Sadducaei ex illius radice nascentes, etiam resurrectionem carnis negauerunt; quod pharisæi à ludæis diuisi, propter quasdam obseruationes superfluas, nomē quoq; à dissidio susceperunt; quod Herodiani Herodem regem susceperunt pro Christo. Ad eos uenio hæreticos, qui Euangelia laniauerunt, Saturninum quendam & Ophitas & Choitam & Carpocratem & Cherinthum, & huius successorem Hebionem, & cæteras pestes; quorum plurimi uiuente adhuc Ioanne apostolo eruperunt, & tamen nullum eorum legimus rebaptizatum. Quoniam autem talis uiri fecimus mentionem, de Apocalypsi quoque eius approbemus, hæreticis sine baptisinate debere pœnitentiam concedi. Angelo Ephesi deserta charitas imputatur. In angelo Pergamenæ ecclesiæ, idolothytorum esus, & Nicolaitarum doctrina reprehenditur. Item

- C apud angelum Thiatyrorum, Hiezabel prophetissā, & simulacrorum escæ & fornicationes increpantur. Et tamen omnes hos ad pœnitentiā dominus hortatur, sub cōminatione quoq; futuræ pœnæ, nisi conuertantur. Non autem cogeret pœnitere, si non esset pœnitentibus ueniam concessurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarum fide baptizati sunt; uel imponantur eis manus, qui eo tempore apud Pergamēnos crediderunt, qui disciplinam tenebant Balaam; Quin potius age, inquit, pœnitentiā; sin autem, ego ueniam tibi cito, & pugna bo tecum in romphea oris mei. Verum si uoluerint hi qui ab Hilario instituti sunt, & oues sine pastore esse cœperunt, de scripturis ea proferre, quæ beatus Cyprianus ob hæreticos nō rebaptizandos in epistolis suis reliquit; sciant illum hæc non cum anathemate eorum qui se sequi noluerant, ædidiisse. Siquidem in cōmunionē eorum permanfit, qui sententiæ suæ cōtraierant; sed hortatum potius fuisse propter Nouatum, & alias tunc hæreses multas enascētes, ne quib; quam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur. Sermonem deniq; suum, quem super hac re ad Stephanum Romanum pontificem habuit, tali fine compleuit; Hæc ad conscientiam tuam frater charissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione protulimus; credentes etiā tibi pro religionis tuæ & fidei ueritate placere, quæ & religiosa pariter & uera sunt. Cæterum scimus quosdam, quod semel imbibierunt nolle deponere, nec propositum suum facile mutare; sed saluo inter collegas pacis & concordie uinculo, quædam propria quæ apud se semel sint usurpata, retinere. Qua in re non uim cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in ecclesiæ administratione uoluntatis suæ arbitrium liberum; unusquisq; sit præpositus, rationem actus sui domino redditurus. Ad Iubanum quoque de hæreticis rebaptizandis scribens, in fine libelli sic locutus est; Hæc tibi breuiter pro nostra mediocritate scripsimus frater charissime, nemini præscribentes aut præiudicantes, quo minus unusquisq; episcoporum
- D quod putat, faciat, habens arbitrij sui liberam potestatem. Nos, quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis & cœpiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam & dominicam pacem tenemus, maxime cum Apostolus dicat; Si quis autem putauerit se contentiosum esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec ecclesia dei. Seruatur a nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, uinculum fidei, concordia sacerdotij. Est præterea aliud quod inferemus, aduersum quod ne mutare quidam audeat Hilarius Deuocalion orbis. Si enim hæretici baptismum non habent; & ideo rebaptizandi ab ecclesia sunt, quia in ecclesia non fuerunt, ipse quoq; Hilarius non est Christianus. In ea quippe ecclesia baptizatus est, quæ semper ab hæreticis baptismum recepit. Antequam Ariminensis synodus fieret, antequam Lucifer exularet, Hilarius Romanæ ecclesiæ diaconus ab hæreticis uenientes, in eo quod prius acceperant, baptismate suscipiebat. Nisi fortè tantum Ariani hæretici sunt, & ab his solis baptismum recipere non licet, ab alijs licet. Diaconus eras ô Hilari, & à Manichæis baptizatos recipiebas. Diaconus eras, & Hebionis baptismum comprobabas, repete postquam exortus est Arius, totus tibi displicere cœpisti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouum balneum aperis. Si te angelus aliquis aut apostolus rebaptizauit, non infringo quod sequeris. Si uero in sinu meo natus; si uberum meorum lacte nutritus, aduersum me gladium leuas; redde quod dedi, & esto, si potes, aliter Christianus. Meretrix sum, sed tamen mater tua sum. Non seruo unius thori castitatem; talis eram quando conceptus es; cum Ario adulteria committo, feci & antea cum Praxea, cum Hebione, cum Cerintho. Nouato; hos amplexaris, hos in matris tuæ domum iam adulteros recipis. Nescio quid te unus adulter offendat. Quod si negandum quispiam putauerit, hæreticos à maioribus nostris semper fuisse susceptos; legat beati Cypriani epistolas, in quibus Stephanum Romanæ urbis episcopum, & inueteratæ consuetudinis lacerat errorē. Legat & ipsius Hilarij libellos, quos aduersus nos de hæreticis rebaptizandis ædidi, & ibi reperiet ipsum Hilarium confiteri, à Iulio, Malcho, Syluestro & cæteris ueteribus episcopis, similiter in pœnitentiā omnes hæreticos susceptos; nec tamen sibi met ueritatis consuetudinē præiudicare debere. Synodus quoq; Nicena, cuius paulò ante fecimus mentionem,
- omnes

A omnes hæreticos suscepit, exceptis Pauli Samosatani discipulis. Et quod his maius est, episcopo Nouatianorum, si conuersus fuerit, presbyterij gradum seruat, quæ sententia & Luciferum impugnat, & Hilarium; dum idem & clericus est & baptizatus. Poteram diem istiusmodi eloquio ducere, & omnes propositionum riuulos uno ecclesiæ sole siccare. Verum quia iam multum sermocinati fumus; & prolixitas concertationis audientium studia lassauit, breuem tibi apertamque animi mei sententiam proferam: in illa esse ecclesiã permanendum, quæ ab apostolis fundata, usque ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicuntur Christi, non à domino Iesu Christo, sed à quocumque alio nuncupari: utputa Marcionitas, Valentinianos, Montenses siue Campanates: scito non ecclesiã Christi, sed Antichristi esse synagogã. Ex hoc enim ipso quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus prænuñciauit. Nec sibi blandiantur, si de scripturarum capitulis uidentur sibi affirmare quod dicunt, cum & diabolus de scripturis aliqua sit locutus, & scripturæ non in legendo consistant, sed in intelligendo. Alioqui si literã sequimur, possumus & nos quocumque nouum nobis dogma componere: ut asseramus in ecclesiã non recipiendos, qui calciati sint, & duas tunicas habeant. LUCIF. d. Non solum te uicisse existimes, uicimus utriusque uterque nostrum, palmam refer tu mei, & ego erroris. Utinamque mihi sic semper disputare contingat, ut ad meliora proficiens, deseram quod male tenebam. Vnum tamen tibi confiteor, quia mores meorum apprime noui, facilius eos uinci posse quam persuaderi.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 **E**cclesiæ alumno.) Id est, Orthodoxo. Caninam faciendam.) Dicitur est Appij, quo Hieronymus libenter utitur, uel hoc argumento quod crebro utitur. Lupanar.) Id est, undique contaminatam. Importuno & loco.) Quod parum tutum esset in circulo fauentium hæretico; aut loco, nempe in mediã uia: tempore, quia iam ingruente nocte. Ob sardorum tantum mastrugam.) Quid attinet commemorare quæ portenta scilicet quidam, ac prorsum mei similes in hunc induxerint locum; Restituimus autem sagaciter omnia subodorati, ad hunc modum, ut legamus: Nec ob Sardorum tantum Mastrucam dei filium descendisse. Est autem Mastruca uestis Barbaricæ genus, quam Sardis sua lingua Mastrucam appellant. Eandem Hispani, Strigium; Germani, Renonem appellabant. Vnde Plautus: Mastrucatus & plenus puluere. Porro quoniam aduersarij spurco & sordido uocabulo Christi ecclesiã dixerant lupanar, Hieronymus uolens retaliare conuicium, barbarum ac ridiculum regerit uocabulum: significans multos adhuc superesse bonos Christianos, etiam si nulli essent in Sardinia, in qua sola ille Christi ecclesiã esse uolebat; neque enim Christum ob illos solos descendisse in terram, id quod aliquanto post explicat Hieronymus. De Sardiensi synodo meminit & Hilarus in libro de synodis. Item in libris ad Constantium. Et ut ridicule notaret Sardorum gentem, Mastrucæ meminit, quod & uestis & uox esset illius gentis, utraque ridicula. Apparet autem Luciferum huius autorem hæreseos Sardum fuisse: tametsi Isidorus tradit illum Syrmiaë episcopum fuisse. Atque hinc præmiserat, importuno & loco & tempore, quod apud Sardum, Sardorum Mastrucam taxaret. Vnde & consputus discessit. Alium neophytis.) Neophytis uocabantur, qui nuper uenissent ad fidem Christi. Ex his Paulus uetat episcopum eligi, unde illos opposuit episcopis. Ac lineas.) Metaphora est à certantibus infra præscriptum, hoc est, certum spacium lineis circumscriptum. Circumieris saltum.) Sumptum à uenatu feræ. Nam saltus indagine cinguntur, ne possit elabi fera. Ad unum compitum.) Hic corruerant pro compitum, compitum. Est autem compitum spacium illud medium inter multas uias inter se concurrentes. Vanos pennarum.) Id fit arte uenatorum, ut motis alis facticijs, cerui in fugam adigantur, hoc est, in insidias & in casses. Paruulus de serpentibus lusit.) Alludit ad illud Esaiæ cap. ii. in quo Baptistam ueluti depingit: Et erit iusticia cingulum lumborum eius &c. Ac paulo post: Et delectabitur infans ab ubere super foramina aspidis, & in foramina reguli qui ablactatus fuerit, manum mittet &c. Velut in lauacro.) Animaduerte lector ueteres in baptismo ceremonias. Claudite quæso.) Mire per apostrophem uersus ad auditores, ostendit abominandum quod diciturus est. Inde uenit.) Nota Christmasis unctionem proprie ad episcopum pertinere. De Platonis & Aristophanis sinu.) Hoc est, statim à studio secularis philosophiæ, & lectione poetarum, necdum exercitatus in diuinis literis. Et alleguntur legendum, non eliguntur, attestantibus peruetustis exemplaribus. Ariana hæresis.) Hæc lege theologe, qui nihil nisi Aristotelem crepas. In luto hæsitabimus.) Ita Terentius: In eodem hæsitatas luto Trinominem credens.) Nam Sabellius sustulit distinctionem personarum, affirmans in uno Christo simul fuisse patrem, filium & spiritum, atque hæc esse uocabulis distincta, non re. Verum deum.) Hoc est, à nullo creatum, cum filius sit creatus à patre, iuxta Arianos: & spiritus sanctus sit creatus à creato filio. Edoctus in capitolio.) Locatur, Nam in capitolio non discuntur mysteria fidei, sed pro-

- C fana tractantur negocia, & dediscitur Christiana religio. Vno, ut aiunt, digitulo.) Id est, facillime nulloq; negotio. Oro te ut.) Vides ut recusatur in negotio fidei, philosophorum argumentatio, & requiritur simplicitas. Quanquam hic nulla mentio de primis aut secundis intentionibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de echeitatibus, deq; similibus ridiculis argutis. In integro habeas.) Hoc est, ut liberum tibi sit cum pro aduersario ferire si uelis. Oliuæ ramum.) Mira allegoria rem extulit. Solebant olim oliuæ ramum prætere, qui pacem petitori uenissent. Sed qui ramum oliuæ gladio inserit, ita petit pacem, ut si non detur quod petit, paratus sit ad pugnam. En tollo.) A gladiatoribus sumptum est, qui hoc signo agnoscebant uictorem prostrati. Sacramenti in quod.) Victor uicto dictabat iurandum quod ab illo exigebat. Concessit Christo.) Alij legunt Hiberniam, legendum arbitror Hiberiam, nimirum eam quæ est in Hispania iuxta columnas Herculis, non eam quæ est finitima Hircaniæ. Et Celtiberos.) Quæ uergunt ad Galliam, gens omnium immanissima, ut testis est Strabo. Hos luridos appellat, quod colore sint huiusmodi, quo uidemus esse Saracenos. Hoc dictum est per ironiam, quasi diabolus non fuerit à Christo uictus, & toto expulsus orbe, sed luridas quasdam nigras ac barbaras modo nationes Christo concesserit, ne nihil haberet ipse reliqui orbis dominus. Hoc quasi ariete.) Aries militaris est machina, qua portæ urbium moentiaq; impulsu quantuntur. Vsiæ nomen.) Quod hypostasis uocabulum reijceret, inuentum ab Ario. Incocto pure.) Hic mendose legebatur, in corpore. Ex uetustissimo codice restitutum, incocto pure. Pus enim sanies est uomica; quod ubi maturuit, ulcere rupto erumpit. Aegyptus recepit.) Nam Alexandria in Aegypto est, unde pulsus Athanasius factione Arianorum, ad Constantinum confugerat, & Constantis literis est restitutus. Tunc Hilarium.) Is factione Saturnini Arelatenfis, & aliorum Arianorum pulsus, in Phrygiam confugerat; ubi triennium commoratus, librum scripsit de religione Christiana. Qua de re meminit ipse in libro de Synodis. Ad reditum Eusebij.) Qui unâ cum Lucifero post Athanasium restitutus, fuit ab exilio reuocatus. Is fuit episcopus Nicomedienfis, à quo quidam Constantinum magni Constantini filium rebaptizatum tradunt, quod ab Arianis baptizatus esset; cuius mox facit mentionem. Quancq; nominat & alterum Eusebium Cæsareæ Palæstinæ.
- 6 Eusebij & Hilarij pariter meminit Auxentius Mediolanensis episcopus Arianus ad Valentem imperatorem. Ecclesiam delinuit.) Hoc est, depinxit. Sed quotus quisque est hodie episcoporum, qui hoc exemplar non rideat, non abominetur? Lappæq; & triboli.) Intertexuit Maronis carmen ex Georgicis. Africanam synodum direxit.) Quidam habebant, indixit. Christi sanguine recenti.) Quidam habebant, calente; fortassis scriptum erat, recens calente. Simon Magus.) Hic à Philippo diacono fuerat baptizatus; unde apud Augustinum primum inter hæresiarchas locum obtinet. Ab huius discipulo Menandro, Menandriani dicti sunt, qui dicebant mundum non à deo, sed ab angelis fuisse conditum. Deum Abraxas.) Nam huius dictionis *Ἀβραξας* literis, iuxta Græcorum supputationem tot cælos inducebat, ut aliàs exposuimus. Nicolaus.) Hic uxores uoluit esse communes;
- 7 Vnus fuit ex septem diaconis; ut habes in Actis apostolorum. Dositheus.) Hæresiarcha, unde Dositheani, Samaritanus erat. Docuit prophetas non fuisse loquutos afflatu spiritus sancti. Huius & aliàs meminit. Samaritani & ante Christum uelut hæretici erant; neq; enim totam legem reijciebant, sed in quibusdam dissidebant. Saturninum quendam.) Quendam addidit ueluti de obscuro. Is cum Simone & Menandro sensit, & discipulos habuit Saturninianos dictos. Ophitas.) Incredibile dictu, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus. Hi dicti sunt à serpente; colunt enim pro deo colubrum, qui seduxit Euam, ueluti cognitionis autorem, & eundem affirmant esse Christum. Et Chaldæam.) Legendum arbitror Catanos. Nam hæc quoque fuit antiquissima hæresis. Honorabant Cain & Iudam, quod illum dicerent esse fortissimæ uirtutis, hunc pio consilio prodidisse Christum, quod præsciret quantum boni esset illinc profecturum orbi. Et Choitas.) Legendum arbitror Gnoitas, ut sint isdem cum Gnosticis, quos sic appellabāt, ab usurpatione sciētiae. Nisi maus Chnoitas, à puluere. Nam Augustinus testatur Gnosticos à nonnullis *Κοινοίτας* fuisse uocatos, à cæno ob spurcitiem. Fit & horum mentio in decretis caus. 24. quæst. 3. Perpende lector, num legendum sit pro Choitam, Sethoitam. Nam Sethoita præter alia dicebant Seth filium Noë fuisse Christum, ut indicat Augustinus. Addam & aliam coniecturam, quid si legas, Choitam Carpocratem, expuncta coniunctione. Et Choitam appellat, quod dixerit Christum terrenum, hoc est, nihil aliud fuisse quam hominem, nimirum hoc est lanare Euangelium. Carpocratem.) Vnde Carpocratiani sunt dicti; negabant corporum resurrectionem. Cerinthum.) Vnde Cerinthiani. Dicebant Iesum hominem tantum fuisse; nec resurrexisse, sed resurgiturum. Hebionem.) Nam de Christo idem sensit quod Cerinthus; hi Moisaicæ legis obseruationem cum Christo copulant. Cyprianus ad hæreticos.) Extat hæc epistola inter illius opera. Deucalion orbis.) Non sine stomacho dictum, quasi totus mundus in baptismo hæreticorū, uelut in diluio periturus fuerit, nisi ab uno Hilario seruarietur. Notissima fabula est apud Ouidium de Deucalione & Pyrrho. Montenses siue Campates.) Lusit in astititate uocum. Montes enim campis respondent. Ut ante dixit, Campenses cum Tharsensibus Arianis fuisse coniunctos. Et in Montensibus, ad Montanum hæresiarcham allusit. Vicimus utriq; nostrum.)

A *strum.*) Nihil dici potuit argutius, neque lepidius.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus, opinor, male uerterat librum Origenis $\omega\sigma\tau\iota \delta\epsilon\chi\omega\mu$, Proinde ad Pammachij preces ipse denuo uertit, nihil immutans. Verum quoniam Arianorum hæresis, & aliorum, in multis uidebatur Origenis decretis consentire, Hieronymus, quo posset citra religionis periculum legi tam eruditum opus, indicat quæ sint illic impie dicta: hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeretur. At illud assequutus est sua industria Hieronymus, ut perditio libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ sola profuerat ignorasse.

AD AVITVM, QUID CAVENDVM IN
libris $\omega\sigma\tau\iota \delta\epsilon\chi\omega\mu$.

Ante annos circiter decem, sanctus uir Pammachius ad me cuiusdam schedulas misit, quæ Origenis $\omega\sigma\tau\iota \delta\epsilon\chi\omega\mu$ interpretata uolumina continerent, imò uitiata: hoc magnopere postulans, ut Græcam ueritatem Latina seruariet translatio: & in utranq; partem seu bene seu male dixisset ille qui scripsit, absq; interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut uoluit, misiq; ei libros quos cum legisset, exhorruit: & reclusit scrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerarēt. A quodam fratre qui habebat zelum dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddituro, propter angustiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notarijs opus omne descripsit: & multo celerius quàm promiserat, codicem reddidit. Eademq; temeritate & (ut leuius dicam) ineptia, quod male surripuerat, peius alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus mysticis disputantes, notarum possunt seruare cõpendia, præsertim qui furtim celeriterq; dictantur: ita in illis cõfusa sunt omnia, ut & ordine in plerisq; & sensu careant. Quamobrē petis Auite charissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam, quod à me olim translatum, & nulli alij traditum, à supradicto fratre peruersè æditum est. Accipe igitur quod petisti: sed ita, ut scias detestanda tibi in eis esse quàm plurima: & iuxta sermonē domini, inter scorpiones et colubros incedendum: ut est illud statim in primo uolumine: Christum filium dei nō natum esse, sed factum. Deum patrem per naturā inuisibilem, etiam à filio nō uideri. Filium, qui sit imago inuisibilis patris, comparatum patri, non esse ueritatem: apud nos autem qui dei omnipotentis nō possumus recipere ueritatem, imaginariam ueritatem uideri: ut maiestas ac magnitudo maioris, quodammodo circumscripta sentiatur in filio. Deum patrem esse lumen incomprehensibile. Christum collatione patris, splendorem esse perparuum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse uideatur. Duarum statuarum maioris & paruulæ: unius, quæ mundum impleat, & magnitudine sua quodammodo inuisibilis sit: & alterius, quæ sub oculos cadat, ponit exemplum: prior, patrem: posteriori, filium comparans. Deum patrem omnipotentem appellat bonum, & perfectæ bonitatis, Filium non esse bonum, sed auram quandam & imaginem bonitatis: ut non dicatur absolute bonus, sed cum additamento pastor bonus, & cætera. Tertium dignitate & honore post patrem & filium, asserit spiritum sanctum. De quo cum ignorare se dicat, utrum factus sit, an infectus: in posterioribus quid de eo sentiret, expressit: nihil absque solo deo patre infectum esse confirmans. Filium quoque minorem patre, eo quod secundus ab illo sit: & spiritum sanctum inferiorem filio, in sanctis quibusq; uersari. Atque hoc ordine maiorem patris fortitudinem esse, quàm filij & spiritus sancti. Et rursum maiorem filij fortitudinem esse, quàm spiritus sancti: & consequenter ipsius sancti spiritus, maiorem esse uirtutem cæteris, quæ sancta dicuntur. Cumq; uenisset ad rationales creaturas, & dixisset eas per negligentiam ad terrena corpora esse delapsas, etiam hoc addidit: Grandis negligentia atq; desidæ est, intantum unumquenque defluere atque euacuari, ut ad uitia ueniens, irrationalium iumentorum possit crasso corpore colligari. Et in consequentibus: Quibus, in-

Facta, forte.

C quit, moti disputationibus, arbitramur sua sponte alios esse in numero sanctorum, & ministerio dei: alios ob culpam propriam de sanctimonia corruentes, in tantam negligentiam corruisse, ut etiam in contrarias fortitudines uerterentur. Rursumque nasci ex fine principium, & ex principio finem, & ita cuncta uariari, ut & qui nunc homo est, possit in alio mundo daemone fieri: & qui daemon est, & negligentius egerit, in crassiora corpora relegatur, id est, ut homo fiat. Sicque permiscet omnia, ut de archangelo possit diabolus fieri, & rursus diabolus in angelum reuertatur. Qui uero fluctuauerint, & motis pedibus nequaquam corruerint, subiciuntur omnino dispensandi & regendi, atque ad meliora gubernandi principatibus, potestatibus, thronis, dominationibus: & forsitan ex his hominum constabit genus, in uno aliquo ex mundis: quando iuxta Esaiam coelum & terra noua fient. Qui uero non fuerint meriti, ut per genus hominum reuertantur ad pristinum statum, fient diabolus & angeli eius, & pessimi daemones: ac pro uarietate meritorum in singulis mundis diuersa officia fortientur. Ipsosque daemones ac rectores tenebrarum, in aliquo mundo, uel mundis, si uoluerint ad meliora conuerti, fieri homines, & sic ad antiquum redire principium: Ita duntaxat, ut per supplicia atque tormenta, quae uel multo uel breui tempore sustinuerint, in hominum eruditi corporibus, rursus ueniant ad angelorum fastigia. Ex quo consequenti ratione monstrari, omnes rationabiles creaturas ex omnibus posse fieri: non semel & subito, sed frequentius: nosque & angelos futuros daemones, si egerimus negligentius: & rursus daemones, si uoluerint capere uirtutes, peruenire ad angelicam dignitatem. Corporales quoque substantias penitus dilapsuras. Aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est aether & caelum, & si quod aliud corpus sincerius & purius intelligi potest. Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat perspicuum est. Solem quoque & lunam & astra caetera esse animantia: imò quomodo nos homines, ob quaedam peccata his sumus circumdati corporibus, quae crassa sunt & pigra: sic & caeli luminaria, talia uel talia accepisse corpora, ut uel plus uel minus luceant: & daemones ob maiora delicta, aereo corpore esse uestitos. Omnem creaturam, secundum Apostolum, uanitati esse subiectam, & liberari in reuelationem filiorum dei. Ac ne quis putet nostrum esse quod dicimus, ipsius uerba ponamus: In fine atque consummatione mundi, quando uelut de quibusdam repagulis atque carceribus missae fuerint à domino animae & rationabiles creaturae, alias earum tardius incedere ob segnicem, alias perniciosius uolare cursu, propter industriam. Cumque omnes liberum habeant arbitrium, & sponte sua uel uirtutes possint capere uel uitia: illae multo in peiori conditione erunt, quam nunc sunt. Haec ad meliorem statum peruenient: quia diuersi motus & uariae uoluntates in utraque partem diuersum accipient statum, id est, ut angeli homines uel daemones, & rursus ex his homines uel angeli fiant. Cumque omnia uario sermone tractasset, asserens diabolum non incapacem esse uirtutis: & tamen necdum uelle capere uirtutem, ad extremum sermone latissimo disputauit, angelum siue animam aut certe daemone, quos unius asserit esse naturae, sed diuersarum uoluntatum, pro magnitudine negligentiae & stultitiae iumentum posse fieri: & pro dolore poenarum & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal sit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus assumere huius uel illius pecoris: ut nobis non solum quadrupedum, sed et piscium corpora sint timenda. Et ad extremum ne teneretur Pythagorici dogmatis reus, qui asserit μετεμύχουσι: post tam nefandam disputationem, qua lectoris animu uulnerauit: Haec, inquit, iuxta nostram sententiam non sint dogmata, sed quaesita tantum atque proiecta, ne penitus intractata uiderentur. In secundo autem libro mundos asserit innumerabiles, non iuxta Epicurum uno tempore plurimos & sui similes, sed post alterius mundi finem, alterius esse principium. Et ante hunc nostrum mundum, alium fuisse mundum: & post hunc alium esse futurum, & post illum alium: rursusque ceteros post caeteros. Et dubitat utrum futurus sit mundus alteri mundo, ita ex omni parte consimilis, ut nullo inter se distare uideantur: aut certe nunquam mundus alteri mundo ex toto indiscretus & similis sit futurus. Rursumque post modicum: Si omnia, inquit (ut ipse disputationis ordo compellit) sine corpore

A pore uixerint, consumetur corporalis uniuersa natura: & redigetur in nihilum, quæ aliquādo facta est de nihilo: eritque tempus, quo usus eius iterum necessarius sit. Et in consequentibus: Sin autem, ut ratione & scripturarum autoritate monstratum est, corruptiuum hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, absorbebitur mors in uictoriam, & corruptio in incorruptionem: & forsitan omnis corporea natura tolletur e medio, in qua sola potest mors operari. Et post paululum: Si hæc non sunt contraria fidei, forsitan sine corporibus aliquando uiuemus. Sin autem qui perfecte subiectus est Christo, absque corpore intelligitur: omnes autem subiecti sunt Christo: & nos erimus sine corporibus, quando ei ad perfectum subiecti fuerimus. Et in eodem loco: Si subiecti fuerint omnes deo, omnes deposituri sunt corpora: & tunc corporalium rerum uniuersa natura soluetur in nihilum: Quæ si secundo necessitas postularit, ob lapsum rationabilium creaturarum rursus existet. Deus enim in certamen & luctam animas dereliquit, ut intelligant plenam consummatamque uictoriam, non ex propria se fortitudine, sed ex dei gratia consecutas. Et idcirco arbitror pro uarietate causarum diuersos mundos fieri: & elidi errores eorum, qui similes sui mundos esse contendunt. Et iterum: Triplex ergo suspicio nobis de fine suggeritur: e quibus quæ uera & melior sit, lector inquirat. Aut enim sine corpore uiuemus, cum subiecti Christo subijciemur deo, & deus fuerit omnia in omnibus: aut quomodo Christo subiecta, cum ipso Christo subijcientur deo, & in unum coeclum artabuntur: ita omnis substantia redigetur in optimam qualitatem, & dissoluetur in ætherem, quod purioris simpliciorisque naturæ est: aut certe sphaera illa, quæ supra appellauimus ^{ἀστρον}, & quicquid illius circulo continetur, dissoluetur in nihilum: illa uero qua ^{ἀντιβόνη} ipsa tenetur & cingitur, uocabitur terra bona: nec non & altera sphaera, quæ hanc ipsam terram circumambit uertigine, & dicitur coelum, in sanctorum habitaculum conseruabitur. Cum hæc dicat, nonne manifestissime gentium sequitur errorem: & philosophorum deliramenta, simplicitati ingerit Christianæ: Et in eodem libro, Restat ut inuisibilis sit deus. Si autem inuisibilis per naturam est, neque saluatori uisibilis erit. Et in inferioribus: Nulla alia anima, quam ad corpus descendit humanum, puram & germanam similitudinem signi in se prioris expressit, nisi illa de qua saluator loquitur: Nemo tollet animam meam a me, sed ego pono eam a meipso. Et in alio loco: Vnde cum infinita cautione tractandum est, ne forte cum animæ salutem fuerint consecutæ: & ad beatam uitam peruenerint, animæ esse desistant. Sicut enim uenit dominus atque saluator querere & saluum facere quod perierat, ut perditum esse desistat: sic anima quæ perierat, & ob cuius salutem uenit dominus, cum salua facta fuerit, animæ esse cessabit. Illud quoque pariter requirendum, utrum sicut perditum aliquando non fuit perditum, & erit tempus quando perditum non erit: sic & anima aliquando fuerit non anima, & fore tempus, quando nequaquam anima perseueret. Et post multum de anima tractatum hæc intulit, ^{ὄψ}, id est, mens corruens, facta est anima: & rursus anima instructa uirtutibus mens fiet. Quod & de anima Esau scrutantes possumus inuenire, propter antiqua peccata eum in deteriori uita esse damnatum. Et de celestibus requirendum est, quod non eo tempore quo factus est mundus, solis anima, uel quodcumque eam appellari oportet, esse coeperit, sed antequam lucens illud & ardens corpus intraret. De luna & stellis similiter sentiamus, quod ex causis præcedentibus, licet inuite compulsa sint, subijci uanitati, ob præmia futurorum: non suam facere, sed creatoris uoluntatem, a quo in hæc officia distributæ sunt. Ignis quoque gehennæ & tormenta, quæ scriptura sancta peccatoribus comminatur, non potuit in supplicijs, sed in conscientia peccatorum, quando dei uirtute & potentia omnis memoria delictorum ante oculos nostros ponitur. Et ueluti ex quibusdam seminibus in anima derelictis, uniuersa uitiorum seges exoritur. Et quicquid feceramus in uita uel turpe uel impium, omnis eorum in conspectu nostro pictura describitur, ac præteritas uoluptates mens intuens conscientia, punitur ardore, & poenitudinis stimulis cofoditur. Et iterum: Nisi forte corpus hoc pingue atque terrenum caligo & tenebræ nominandæ sunt: per quod consummato hoc mundo, cui necesse fuerit in alium transire mundum, rursus nascendi sumet

C sumet exordia, Hæc dicens, perspicue ^{μετεμύχως} Pythagoræ Platonisq; defendit. Et in fine secundi uoluminis de perfectione nostra disputans, intulit: Cumq; intantum profecerimus, ut nequaq; carnes & corpora, forsitan ne animę quidem fuerimus, sed mens & sensus ad perfectum ueniens, nulloq; perturbationum nubilo caligans: intuebitur rationabiles intelligibilesq; substantias, facie ad faciem. In libro quoq; tertio hæc uitia continentur, Sin autem semel recipimus, quod ex præcedentibus causis aliud uas in honorẽ, aliud in contumeliam fit creatum, cur non recurramus ad animæ arcanum, & intelligamus eam egisse antiquitus, propter quod in altero dilecta: in altero odio habita sit, antequã in Iacob corpore supplantaret, & in Esau planta teneretur à fratre: Et iterum: Vt autem aliæ animæ fierent in honorẽ, aliæ in contumeliam, materiatarum causarumq; merita præcesserunt. Et in eodem loco; Iuxta nos autem ex præcedentibus meritis, uas quod in honorẽ fuerit fabricatum, si non dignũ uocabulo suo opus fecerit, in alio seculo fiat uas cõtumeliæ: & rursum uas illud, quod ex anteriori culpa cõtumeliæ nomen acceperat; si in præsentī uita corrigi uoluerit, in noua creatione fiet uas sanctificatũ: & utile domino, in omne opus bonũ paratum; statimq; subiungit: Ego arbitror posse quosdam homines, à paruīs uitijis incipientes, ad tantã nequitiam peruenire: si tamen noluerint ad meliora cõuerti, & poenitentia emendare peccata; ut & contrariæ fortitudines fiant, et rursum ex inimicis contrarijsq; uirtutibus, intantũ quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinam; & fluentia prius delicta constringere, ut ad locum transeant optimorum. Sæpius diximus, in infinitis perpetuisq; seculis, in quibus anima subsistit & uiuit, sic nonnullas earum ad peiora corruiere, ut ultimũ maliciæ locum teneant; & sic quasdam proficere, ut de ultimo maliciæ gradu, ad perfectam ueniant consummatamq; uirtutem. Quibus dictis conatur ostendere & homines, id est, animas posse fieri dæmones, & rursum dæmones in angelicam redigi dignitatẽ. Atq; in eodem uolumine, Sed & hoc requirendum, quare humana anima nunc ab his, nunc ab alijs uirtutibus ad diuersa moueatur. Et putat quorundã anteq; uenirent in corpore merita præcessisse: ut est illud Ioannis exultantis in utero matris suæ, quãdo ad uocem salutationis Mariæ, indignam se consabulatione eius Elizabeth confiteatur: statimq; subiungit: Et ecõtrario paruuli licet & penè lactentes malis replentẽs spiritibus, & in diuinos atq; hariolos inspirantur; intantũ, ut etiam dæmon Pythonicus quosdam à tenera ætate possideat; quos derelictos esse apud prouidentiam dei, cum nihil tale fecerint, ut istiusmodi insaniam sustinerent, non est eius qui nihil uult absq; deo fieri, & omnia illius iusticia gubernari. Rursumq; de mundo; Nobis autem (inquit) placet, & ante hunc mundum alium fuisse mundũ: & post istum, alium futurum. Vis discere, quod post corruptionẽ huius mundi alius sit futurus? Audi Esaiam loquentẽ: Erit cælum nouũ & terra noua, quæ ego facio permanere in conspectu meo. Vis nosse, quod ante fabricam istius mundi, alij mundi in præterito fuerint? Ausculta Ecclesiasten: Quid est quod fuit; ipsum quod erit. Et qd est quod factum est; ipsum quod futurum est. Et non est omne nouũ sub sole, quod loquatur & dicat: Ecce hoc nouũ est. Iam em̃ fuit in seculis pristinis, quæ fuerũt ante nos. Quod testimoniũ nõ solum fuisse, sed futuros mũdos esse testatur; nõ quod simul & pariter omnes fiant, sed alius post alium; statimq; subiungit. Diuinitus habitaculũ & ueram requiẽ apud superos existimo intelligi; in qua creaturæ rationabiles cõmorantes anteq; ad inferiora descenderent; & de inuisibilibus ad uisibilia cõmigrarẽt; ruentesq; ad terram, crassis corporibus indigerẽt, antiqua beatitudine fruebantur. Vnde conditor deus fecit eis cõgrua humilibus locis corpora, & mũdum istũ uisibile fabricatus est; ministrosq; ob salutẽ & correptionẽ eorũ qui ceciderũt, misit in mũdũ; ex quibus alij certa obtinerẽt loca, & mundi necessitatibus obedirẽt; alij iniuncta sibi officia, singulis quibusq; temporibus, quæ nouit artifex deus sedula mente tractarent. Et ex his sublimiora mundi loca, sol & luna & stellæ, quæ ab Apostolo creatura dicitur, acceperunt. Quæ creatura uanitati subiecta est, eo quod crassis circũdata corporibus, & aspectui pateat, Et tamen nõ sponte subiecta est uanitati; sed propter uoluntatem eius, qui eam subiecit in spe,

A in spe. Et iterum: Alij uero in singulis locis atq; temporibus, quæ solus artifex nouit, mundi gubernaculis seruiunt, quos angelos eius esse credimus. Et post paululum: Quem rerū ordinem & totam mundi prouidentiam; dum aliæ uirtutes de sublimioribus corruunt, aliæ paulatim labuntur in terras. Istæ uoluntariæ descendunt, alię præcipitatur inuitæ. Hæ sponte suscipiunt ministeria, ut reuentibus manū porrigant. Illæ coguntur ingratae, ut tanto tēpore in suscepto officio perseuerent. Et iterum: Ex quo sequit̄, ut ob uarios motus, uarij creentur & mūdi; & post hunc quē incolimus, alius multo dissimilis mundus fiat. Nullusq; alius diuersis ca-sibus & profectibus, & uel uirtutum præmijs, uel uitiorū supplicijs, & in præsentī, & in futuro, atq; in omnibus & retro, & priora temporibus potest merito dispēsare: & ad unū rursū finem cūcta pertrahere, nisi solus conditor omnium deus; qui scit causas propter quas alios permittat sua perfrui uoluntate, & de maioribus ad ultima delabi, alios incipiat uisitare, et gradatim quasi manu data, ad pristinum retrahere statum, & in sublimibus collocare. Cumq; de fine disputare cœpisset, hæc intulit: Quia (ut crebro iam diximus) principium rursū ex fine generatur, quæritur utrum & tunc futura sint corpora, an sine corporibus aliquando uiuendum sit, cum redacta in nihilum fuerint, & incorporaliū uita, incorporalis esse credenda sit; qualem & dei nouimus. Nec dubium est, quin si omnia corpora ad mundum istū sensibilem pertineant, quæ appellantur ab Apostolo uisibilia; futura sit uita incorporaliū incorporalis. Et paulō post: Illud quoq; quod ab eodem Apostolo dicitur: Omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum dei; sic intelligimus, ut primā creaturam rationabiliū & incorporaliū esse dicamus, quæ nō seruiat corruptioni, eo quod non sit uestita corporibus; & ubicunq; corpora fuerint, statim corruptio subsequatur. Postea autem liberabitur de seruitute corruptionis, quādo receperint gloriā filiam dei, & deus fuerit omnia in omnibus. Et in eodem loco: Vt autē incorporeum finem omnīū rerum esse credamus, illa nos saluatoris oratio prouocat, in qua ait: Vt quō ego & tu unū sumus, sic & isti in nobis unum sint. Etenim scire debemus, quid sit deus, & quid sit futurus in fine saluator: & quomodo in sanctis similitudo patris & filij repromissa sit; quomodo in se illi unū sunt, sic & isti in eis unum sint. Aut enim suscipiendum est uniuersitatis deum, uestiri corpore; & quomodo nos carnibus, sic illū qualibet materia circundari: ut similitudo uitæ dei, in fine sanctis possit æquari. Aut si hoc indecens est, maxime apud eos, qui saltem ex minima parte dei sentire cupiunt maiestatem, & ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriā suspicari; è duobus alterum suscipere cogimur, ut aut desperemus similitudinem dei, si eadem semper sumus corpora habituri; aut si beatitudo nobis eiusdem cum deo uitæ promittitur, eadem qua uiuit deus, nobis conditione uiuendum est. Ex quibus omnibus approbatur, quid de resurrectione sentiat, & quod omnia corpora interitura confirmet; ut simus absq; corporibus, quomodo prius fuimus, anteq; crassis corporibus uestiremur. Rursūq; de mundorū uarietate disputans, & uel ex angelis dæmones, uel de dæmonibus angelos siue homines futuros esse cōtestans & e contrario ex hominibus dæmones, & omnia ex omnibus, sententiā suam tali fine cōfirmat. Nec dubiū est, quin post quædam interualla temporum, rursū materia subsistat, et corpora fiant, & mūdi diuersitas cōstruatur: propter uarias uolūtates rationabiliū creaturā, quæ post perfectā beatitudinē usq; ad finē omnīū rerum paulatim ad inferiora dilapsæ, tantā maliciā receperūt; ut in contrariū uerterentur: dum nolunt seruare principī, & incorruptam beatitudinē possidere. Nec hoc ignorandū, quod multæ rationabiles creaturæ, usq; ad secundū & tertium & quartū mundū seruent principī, nec mutationi in se locū tribuāt. Alię uero tā parū de pristino statu amissuræ sint, ut penē nihil perdidisse uideantur: & nonnullæ grandī ruina, in ultimū p̄cipitandæ sint barathrū. Nouitq; dispensator oīm deus, in cōditione mūdorū singulis abuti iuxta meritū, & oportunitates & causas, quibus mūdi gubernacula sustentantur & inicianur: ut q̄ oēs uicerit nequitia, & penitus se terræ coæquauerit; in alio mūdo, q̄ postea fabricandus est, fiat diabolus, principīū plasmationis domini; ut illudat̄ ei ab angelis

C gelis, qui exordij amifere uirtutem, Quibus dictis, quid aliud conatur ostendere, nisi huius mundi homines peccatores, in alio mundo posse diabolum et dæmones fieri: Et rursus nunc dæmones, in alio mundo posse uel angelos, uel homines procreari: Et post disputationē longissimam, qua omnem creaturam corpoream in spiritalia corpora & tenuia dicit esse mutandam: cunctamque substantiam in unū corpus mundissimū, & omni splendore purius conuertendam: & talem, qualem nunc humana mens non potest cogitare, ad extremum intulit: Et erit deus omnia in omnibus, ut uniuersa natura corporea redigatur in eam substantiam, que omnibus melior est: in diuinā scilicet, qua nulla est melior. In quarto quoque libro, qui operis eius extremus est, hæc ab ecclesia Christi damnanda interferit. Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis & animæ: iuxta operum differētiā, diuersa apud inferos obtinent loca: sic qui de cœlestis Hierusalē (ut ita dicam) administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt: ut pro qualitate meritorum, diuersa in terris possideant loca. Et iterum: Et quia comparauimus, de isto mundo ad inferna pergentes animas, ijs animabus, quæ de superiori cœlo ad nostra habitacula perueniētes quodāmodo mortuæ sunt, prudenti inuestigatione rimandum est: an hoc ipsum possimus etiam in natiuitate dicere singularum, ut quomodo quæ in ista terra nostra nascuntur animæ, uel de inferno rursus meliora cupientes, ad superiora ueniunt, & humanū corpus assumunt, uel de melioribus locis ad nos usque descendunt, sic & ea loca quæ supra sunt in firmamento, aliæ animæ possideant, quæ de nostris sedibus ad meliora proficiant: aliæ quæ de cœlestibus ad firmamentum usque delapsæ sunt: nec tantum fecere peccatum, ut ad loca quæ incolimus truderentur. Quibus dictis nititur approbare, & firmamentum, id est, cœlum, ad comparationē superioris cœli esse inferos: & hanc terram quā incolimus, collatione firmamenti: inferos appellari: & rursus ad comparationē inferorum, qui subter nos sunt, nos cœlum dici: ut quod alijs infernus est, alijs cœlum sit. Nec hac disputatione contentus, dicit in fine omnium rerū, quando ad cœlestem Hierusalē reuersuri sumus, aduersariarum fortitudinum contra populum dei bella cōsurgere: non sit eorum ociosa uirtus, sed exerceantur ad prælia: & habeant materiam roboris, quam ut consequi non possint, nisi fortes primum aduersarijs insiterint: quos ratione & ordine & solertia repugnandi, in libro Numerorum legimus esse superatos. Cumque dixisset iuxta loannis Apocalypsim Euangelium sempiternū, id est, futurum in cœlis, tantum præcedere hoc nostrum Euangelium, quantum Christi prædicatio legis ueteris sacramenta: ad extremū intulit (quod & cogitasse sacrilegum est) pro salute dæmonū, Christum etiā in aëre & in supernis locis esse passurum. Et licet ille nō dixerit, tamen quod cōsequens sit intelligitur: sicut pro hominibus homo factus est, ut homines liberaret: sic & pro salute dæmonū, deum futurum quod sunt hi, ad quos uenturus est liberandos. Quod ne forsitan de nostro sensu putemur asserere, ipsius uerba ponenda sunt. Sicut enim per umbram Euangelij, umbram legis impleuit: sic quia omnis lex exemplū & umbra est ceremoniarū cœlestium, diligentius requirendum, utrum recte intelligamus legem quoque cœlestem, & ceremonias superni cultus plenitudinem non habere: sed indigere Euangelij ueritate, quod in Ioannis Apocalypsi Euangelium legimus sempiternū, ad comparationem uidelicet huius nostri Euangelij, quod temporale est: & in transitorio mūdo ac seculo prædicatum. Quod quidem etiā si usque ad passionē domini saluatoris inquirere uouerimus, quantum audax & temerariū sit in cœlo, eius querere passionē: tamen si spiritalia nequitiae in cœlestibus sunt, & non erubescimus crucem domini cōfiteri propter destructionem eorū, quæ sua passione destruxit: cur timeamus etiam in supernis locis, in cōsummatione seculorum aliquid simile suspicari, ut omnium locorum gentes illius passione saluentur: Rursusque blasphemans de filio sic locutus est: Si enim patrem cognoscit filius, uidetur in eo quod nouit patrē, posse eum comprehendere: ut si dicamus artificis animū artis scire mensuram. Nec dubium, quin si pater sit in filio, & comprehendatur ab eo in quo est. Sin autē comprehensionē eam dicimus, ut nō solum sensu quis & sapientia cōprehendat, sed &

A sed & uirtute & potentia cuncta teneat, qui cognouit; non possumus dicere, quod comprehendat filius patrem: pater uero omnia comprehendit. Inter omnia autem & filius est, ergo & filium comprehendit. Et ut sciremus causas, quibus pater comprehendat filium, & filius patrem non queat comprehendere: hæc uerba subnectit. Curiosus lector inquirat, utrum ita à semetipso cognoscatur pater, quomodo cognoscitur à filio: sciensque illud quod scriptum est: Pater qui me misit, maior est omnibus: uerum esse contendet, ut dicat, & in cognitione filio patrem esse maiorem, dum perfectius & purius à semetipso cognoscitur, quam à filio. *μεταμύη*
χρῆσι quoque & abolitionem corporum, per hoc rursus sentire conuincitur. Si quis autem posuerit ostendere incorporealem rationabilemque naturam, cum expolauerit se corpore, uiuere per semetipsam: & in peiori conditione esse, quando corporibus uestitur: in meliori, quando illa deponit: nulli dubium est corpora non principaliter subsistere, sed per interualla & ob uarios motus rationabilium creaturarum nunc fieri: ut qui his indigent, uestiantur: & rursus cum illa deprauatione lapsum sed ad meliora correxerint, dissolui in nihilum: & hac semper successione uariari. Et ne paruam putaremus impietatem esse eorum, quæ premiserat, in eiusdem uoluminis sine coniungit; omnes rationabiles naturas, id est, patrem & filium & spiritum sanctum, angelos, potestates, dominationes, cæterasque uirtutes; ipsum quoque hominem secundum animæ dignitatem unius esse substantiæ. Intellectualem, inquit, rationabilemque naturam sentit deus & unigenitus filius eius & spiritus sanctus: sentiunt angeli & potestates, cæteræque uirtutes: sentit interior homo, qui ad imaginem & similitudinem dei conditus est. Ex quo concluditur deum & hæc quodammodo unius esse substantiæ. Vnum addit uerbum, quodammodo, ut tanti sacrilegij crimen effugeret: & qui in alio loco filium & spiritum sanctum non uult de patris esse substantia, ne diuinitatem in partes secare uideatur: naturam omnipotentis dei, angelis hominibusque largitur. Cum hæc ita se habeant, quæ insania est, paucis de filio & spiritu sancto commutatis, quæ apertam blasphemiam præferebant; cætera ita ut scripta sunt protulisse in medium, & impia uoce laudasse: cum utique & illa & ista de uno impietatis fonte processerint; Aduersum omnia scribere; nec huius est temporis; & omnes qui aduersus Arium & Eunomium Manichæumque & diuersas scripserunt hæreses, his quoque impietatibus respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terram repromissionis pergere; necubi à serpentibus mordeatur, & arcuato scorpionis uulnere uerberetur, legat prius hunc librum; & antequam ingrediatur uiam, quæ sibi cauenda sint, nouerit.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1 **A**nte annos, Vide ut distulit rem in decimum annū, adhuc fauens Origenis ingenio. Cuiusdam, Abstinet à nomine cum Ruffinum significet. Schedulas, Ita uocant tabellas rudes & nondum emendate scriptas. Vnde & Græcis uerbum *σχιδίαι*, & nomen *σχιδίον*. *πρὸ ἀρχῆς*. Id est, de principijs. Nam hic est libro titulus. Aethera & cœlum. Veteres purissimam aëris partē aethera uocabant, ab ardore siue luce, Aëreo corpore. Fuit & Augustinus in hac sententia, ut crederet dæmones habere corpora aërea, non assumpticia, sed sua & naturalia: id quod palam declarat, cum alijs locis, tum in libello de diuinatione dæmonum, Nisi forte sic uelimus interpretari, illic corpus accipi pro substantia, quomodo ueteres aliquoties usurpabant eam uocem: ut apud Gellium, ubi disputatur ex Platone, uox corpus sit an accidens: & aërea pro subtilibus ac tenuibus. Verum si quis exactius perpendat totam illam disputationem, intelliget eum ita tribuisse corpora dæmonibus, ut tribuit Origenes & Plato. Afferit *μετεμύησις*. Id est, transmutationem, hoc est, migrationem animæ de corpore in corpus. Appellauimus *ἀπλανή*. Id est, expertē erroris, quod fixa sit & nō erret more cæterarū. *ἀντιζώνη* ipsa tentetur. Antizonam uocat, quod opponatur & respondeat zonæ. *Νῆε*. Summā animi partem & longissime femotam à materia, aut certe minimum immersam materiæ, sic appellant Theologi. De qua quærit Aristoteles in libris de anima, num quid agat in corpore absque corporis organis. Dæmon Phytomicus. Id est, diuinus, à Pythone serpente, quem iaculis suis interemit Apollo. Vnde & Pythium dictum uolunt. Nescio uero qua de causa nostri addant aspirationem primæ mutæ. Calciatis, hoc est, armatis aduersus serpentes. Arcuato Scorpionis uulnere, Sic enim ferit scorpionis, utroque brachio comprehendit quod uult ferire; deinde nitens his, supra tergum inflectit caudam in arcus morem, & aculeum infigit, cuspidē adeo subtili, ut aciem fallat.

fallat oculorum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Epiphanius episcopus Salaminae Cypr̄i excusat se Ioanni episcopo Hierosolymitano, quod presbyterum ordinasset in illius diocesi, ipso inconsulto. Deinde comonet, ut ab Origenis erroribus abstinereat. Hanc epistolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini Latinam fecit.

EPIPHANIUS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMORVM.

Domino dilectissimo fratri Ioanni episcopo Epiphanius. Oportebat nos dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum dei & obseruatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta scriptura loquitur: cleri eorum non proderunt eis, quae arrogantia clericatus conducere nobis poterit: qui non solum cogitatione & sensu, uerum etiam sermone peccamus. Audiui quippe quod tumeas contra nos & irascaris, & miniteris scribere in extremos fines terrae, ut loca prouinciasque non nominem. Et ubi est dei timor, qui nos debet illo tremore concutere, qui deus est a domino: Si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio: Non quod magno pere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim & epistolae biblynae iuxta Esaiam: & mitebantur super aquas, quae cito cum seculo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriae fecimus, nec quicquam uiolenter extorsimus. In monasterio fratrum, & fratrum peregrinorum, qui prouinciae nihil tuae deberent: & propter nostram paruitem & literas, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuae coeperunt habere discordiam, ne uideretur quaedam duritia & conscientia nostra, antiquae fidei ab ecclesia separari, ordinauimus diaconum: & postquam ministravit, rursus presbyterum, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob dei timorem hoc sumus facere compulsi: maxime cum nulla sit diuersitas in sacerdotio dei, & ubi utilitati ecclesiae prouidetur. Nam et si singuli ecclesiarum episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam uidentur impendere, & nemo super alienam mensuram extenditur, tamen praepositur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est: nec considerandum quid factum sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factum sit. Cum enim uidissem, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, & sancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiam & humilitatem nollent debita nomini suo exercere sacrificia: & laborare in hac parte ministerij, quae Christianorum praecipua salus est: inuenire autem & comprehendere seruum dei non posses, qui te, eo quod graue onus fuerat, nollet suscipere, saepe fugiebat: sed nec alius quis episcoporum facile eum reperiret. Vnde & satis miratus sum, quomodo dispensatione dei ad nos uenerit cum diacono monasterij & caeteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid aduersum eos habebam tristitiae. Cum igitur celebraretur collecta in ecclesia uillae, quae est iuxta monasterium nostrum, ignorantem eum, & nullam penitus habentem suspensionem, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius: ne forte liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi: & primum diaconum ordinauimus, proponentes ei timorem dei, & compellentem ut ministraret. Valde quippe obnitebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, & persuadere potuimus testimonijs scripturarum, & propositione mandatorum dei. Et cum ministraret in sanctis sacrificijs, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius, ordinauimus presbyterum: & iisdem uerbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyterij. Post haec scripsimus ad sanctos presbyteros monasterij, & caeteros fratres: & increpauimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annum multos eorum queri audissem, cur non haberent, qui sibi domini sacramenta conficerent, & illum omnes suo poscerent testimonio, & grandem utilitatem in comune monasterij testarentur: quare tunc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neque super ordinatione eius aliquid poposcissent. Haec ita acta sunt, ut loquutus sum, in charitate Christi, quam te erga paruitem nostram habere credebam: quam in monasterio ordinauerim, & non in parochia, quae tibi subiecta sit. O uere benedicta episcoporum Cypr̄i mansuetudo & bonitas, & nostra rusticitas sensu tuo & arbitratu digna misericordia

A cordia dei. Nam multi episcopi cōmunionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos cōprehendere nō poteramus: & miserunt ad nos diaconos & hypodiasconos, quos suscepimus cū gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoriæ Philonē episcopū & sanctum Theoprobum, ut in ecclesijs Cypri, quæ iuxta se erant, ad meæ aut parochiæ uidebantur ecclesiā pertinere, eo quod grandis esset, & late patens prouincia, ordinarent presbyteros, & Christi ecclesiæ prouiderēt. Nunquā aut ego ordinaui diaconissas, & ad alienas missi prouincias, neq; feci quicquid ut ecclesiā scinderem. Quid ergo tibi uisum est, sic grauiter intumescere & iactari cōtra nos pro opere dei, quod in ædificationē, & nō in destructionē fratrum factū est? Sed & illud uehementer admiratus sum, quod meis loquutus es clericis, asserens te per sanctum presbyterū & abbatē monachorū Gregoriū mandasse mihi, ne quenquā ordinarerem: & ego hoc pollicitus sim, dicēs: Nūquid iuuenis sum, aut canones ignoro? Audi igit ueritatem in sermone dei, me hoc nec audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspiciatus aut sum, ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus essem: & ob hanc causam sanctum Gregoriū sciscitatus sum, & Zenonē presbyterū, qui cū eo est. E quibus abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon aut dixit, quia cū ei presbyter Rufinus, nescio quæ, alia transitorie loqueretur, etiam hoc dixerit: Putas ne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus? Et hucusq; stetit sermone. Ego autē Epiphanius nec audiui quicquid, nec respondi. Vnde dilectissime non te præueniat furor, nec occupet indignatio, nec frustra mouearis: & aliud dolens, te uertas ad alia, ut peccandi occasionē inuenisse uidearis. Quod propheta deuitans, dñm precatur, dicens: Nō declines cor meum in uerba maliciæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Illud quoq; audiens admiratus sum, quod quidam qui solent ultro citroq; portare rumusculos, & his quæ audierūt semper addere, ut tristitias & rixas inter fratres concitent, te quoq; turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus sacrificia deo, soleamus pro te dicere: Dñe, præsta Ioanni ut recte credat. Noli nos intantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quancquā enim hoc in corde meo semper orem, tamen ut simpliciter fatear, nunquā in alienas aures protuli, ne te uiderer paupendere dilectissime me. Quando aut cōplemus orationē secundū ritum mysteriorum, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Custodi illū qui prædicat ueritatē. Vel certe ita: Tu præsta dñe & custodi, ut ille uerbū prædicet ueritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiā. Quapropter obsecro te dilectissime, & aduolutus pedibus tuis p̄cor, præsta mihi & tibi ut salueris, sicut scriptū est, à generatione peruersa, & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Video enim quod ppter hanc causam omnis uestra indignatio cōcitata sit, quod dixerim uobis, Arii patrem Origenē scilicet & aliarū hæreseon radicē, & parentē laudare nō debetis. Et cū uos rogare, ne ita erraretis & monerē, cōtradixistis & me ad tristitiā atq; lachrymas adduxistis. Non solum aut me, sed & alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo hæc est omnis indignatio, & iste furor. Et idcirco cōminamini, quod mittatis aduersum me epistolas, ut huc illucq; sermo uester discurrat, & propter defensionē hæreseos aduersum me odia suscitantes, rumpitis charitatē quā in uos habuimus: intantum ut feceritis nos etiā pœnitentiam agere, quare uobis cōmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentes. Simpliciter loquor: nōs secundū quod scriptū est, nec oculo nostro parcimus, ut nō effodiamus eū, si nos scandalizauerit: nec manū, neq; pedē, si nobis scandalum fecerit. Et uos ergo siue oculi nostri, siue manus, siue pedes fueritis, similia sustinebitis. Quis em catholicorum possit æquo animo sustinere, & eorum qui fidem suā bonis operibus exornāt, ut audiant Origenis doctrinam atq; consilium, & credant præclaræ illius prædicationi: non potest filius uidere patrē, neq; spiritus sanctus uidere filiū? Hæc in libris ^{ἡγι} ^{ἀρχαῖου} scribuntur, his uerbis legimus, & ita loquutus est Origenes. Sicut enim incongruum est dicere, quod possit filius uidere patrē, sic inconsequens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filiū. Illud quoq; quis Origenem dicentē patiat, quod animæ, angeli fuerint in cœlis: & postq;

- C peccauerint in supernis, deiectas esse in istū mundum, & quasi in tumulos & sepulchra: sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorū luere peccatorū: & corpora credentium non templa Christi esse, sed carceres damnatorū: Exinde ueritatem historiæ, allegoriæ deprauans mēdacio infinita uerba multiplicat: & simplices quosq; uaria persuasione supplantans, nūc asserit animas, iuxta Græcam etymologiam *ψυχὰς ἀπο τῆ ψυχῆς* idcirco uocitatas: quia de cœlestibus ad inferiora uenientes, calorē pristinū amiserint; nunc corpus hoc, ob id iuxta Græcos *σῶμα*, id est, uinculū, siue iuxta aliam proprietatem, cadauer dicitur: quia animæ de cœlo ruerint: à ple-
 2 risq; autē secundū uariam Græci sermonis supellectilē *σῶμα*, id est, corpus: *σῶμα*, id est, monu-
 mentū interpretari: eo quod ita animā in se clausam habeat, quomodo sepulchra & tumuli ca-
 dauera mortuorum. Et si hoc uerū est, ubi est fides nostra; ubi præconiū resurrectionis: ubi apostolica doctrina, quæ in ecclesijs Christi hucusq; perdurat; ubi illa benedictio ad Adam, & ad femē eius, & ad Noē, & ad filios eius; Crescite & multiplicamini, & replete terram; Jam enim non erit benedictio, sed maledictio, iuxta Origenē, qui angelos uertit in animas: & de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere, quasi deus generi humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccauerint, & tot in cœlo sint ruinae, quot in terra natiuitates, Dimittenda ergo nobis est doctrina apostolorū & prophetarum, & legis & ipsius dñi saluatoris in Euangelio per tonantis, Econtrario Origenes præcipit, & legem dar, ut non dicā constringit discipulos suos: ne quis oret in cœlū ascendere, ne peius iterū peccans quàm in terris ante peccauerat, præcipitur in mundū. Quanq̃ istiusmodi nugas & deliramenta soleat ille scripturarum interpretatione peruersa & aliud significante quàm quod uerum est affirmare, dicens: Prius quàm à malicia humiliarer, ego deliqui. Et illud: Reuere anima mea in requiem tuam, Nec non & illud: Educ de carcere animā meā. Et in alio loco: Con-
 D fitebor dño in regione uiuorū; cum alius proculdubio sensus scripturæ diuinæ sit, quā ille in hæresim suā maligna interpretatione detorquet, Quod faciunt & Manichæi, & Gnostici, & Hebionitæ, & Marcionis sectatores, & aliæ hæreses numero octoginta, quæ de purissimo scripturarum fonte assumentes testimonia: non ita interpretantur ut scripta sunt, sed simplicitatē sermonis ecclesiastici, id uolunt significare, quod ipsi sentiunt. Illud quoq; quod asserere nititur, doleam ne an rideam nescio, Doctor egregius Origenes aude docere diabolus id rursum futurū esse quod fuerat; & ad eandē rediturū dignitatē, & conscensurū regna cœlorum. Proh nephas, quis tam uecors & stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Ioannes baptista, & Petrus, & Ioannes apostolus & euangelista, Esaias quoq; & Hieremias, & reliqui prophetae cohæredes fiant diaboli in regno cœlorum; Prætereo friuolā eius expositionē super tunicis pelliceis, quanto conatu, quantisq; egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse corpora crederemus, Qui inter multa ait: Nunquid corarius aut fordiscarius erat deus, ut conficeret pelles animalium, & consueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Eua; Manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur. Et si hoc ita est, quomodo legimus ante pelliceas tunicas, & ante inobedientiā, & de paradiso ruinam Adam loquentē nō secundū allegoriam, sed uere; Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea; Aut unde assumptum est illud, quod diuinus sermo testatur; Et iniecit deus soporem in Adam, & dormiuit; & sumpsit unā de costis eius, & adimpleuit pro ea carnē, & ædificauit costam, quam tulerat ex eo, illi in uxore; Aut quæ corpora cōtegebat Adam & Eua folijs ficus postq̃ comederunt de arbore uetita; Quis autē patienter ferat Origenem lubricis argumentationibus resurrectionem carnis huius negantem; sicut declarat manifestissime in uolumine explanationum primi psalmi, & in alijs multis locis; Aut quis audiat in tertio cœlo donantem nobis Origenem paradysum; & illum quem scriptura cōmemorat, de terra ad cœlestia transferentē; & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem; quod scilicet arbores, angelicæ fortitudines sint, cum hoc ueritas non recipiat; Neque enim dixit scriptura diuina: Deposuit deus Adam & Euam in terram, sed eiecit eos de paradiso, & habitare fecit eos contra paradysum.

A sum. Nō ait, sub paradiso. Et posuit romphæam flammeā, & Cherubim custodire introitum
 ligni uitæ. Non dixit, ascensum. Et fluuius egrediebatur ex Eden: nō dixit, descendit ex Eden.
 Iste diuiditur in quatuor principia: nomen uni Phison, & nomen secundi Geon. Ego uidi
 aquas Geon. Aquas quas his carnis oculis aspexi. Iste est Geon, quem Hieremias demon-
 strat, dicens: Quid uobis & uitæ Aegypti, ut bibatis aquam Geon turbidam? Bibi & de hoc
 magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore forbere, non a-
 quas spiritales. Vbi autem flumina sunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi consequens est
 quod & ficus & alia ligna sint; de quibus dicit deus: Ex omni ligno quod est in paradiso co-
 medes: similia sunt lignis alijs & arboribus, sicut flumina similia sunt fluminibus & aquis. Si
 autem aqua quæ cernitur, uere aqua est, necesse est ut & ficus uera sit, & alia ligna: & Adam
 uerus statim à principio plasmatus in corpore sicut & Eua, & nō in phantasmate: & post rui-
 nam (ut uult Origenes) propter peccatū postea corpus acceperit. Sed dicitis: Legimus quod
 sanctus Paulus raptus sit usq; ad tertium cœlum, & usq; in paradysum. Bene dicitis. Quando
 ponit tertium cœlum, & postea addit: & in paradysum, ostendit alibi esse cœlum, & alibi pa-
 radysum. Illas uero præstigias quis non statim abiiciat atq; contemnat, dicente Origene, de
 aquis quæ super firmamentum sunt, non esse aquas sed fortitudines quasdam angelicæ po-
 testatis: & rursum aquas quæ super terram sunt, hoc est, sub firmamento, esse uirtutes contra-
 rias, id est, dæmones: Et quomodo legimus, in diluuiō apertas cataractas cœli, & aquas inun-
 dasse diluuij; Vnde aperti sunt fontes abyssi, & totus mundus opertus est aquis: O furor ho-
 minum iunctus stulticiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbijs dicitur: Audi fili sermo-
 nem patris tui, & ne abiicias legem matris tuæ: & conuersi sunt ad errorem: & dicunt stulto,
 ut princeps sui sit; nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, sicut scriptura testatur:
 B Fatuus autem fatua loquitur, & cor eius uana intelligit. Vnde obsecro te dilectissime, & quasi
 membris meis parcens, propter charitatem quam in te habeo, precor scribens & orans, ut
 impleas illud quod dicitur: Nōne odientes te domine odiui, & super inimicos tuos tabesce-
 bam: Inimica & digna odio Origenis uerba sunt, & deo repugnantia, & sanctis eius: & non
 ista sola quæ dixi, sed & alia innumerabilia. Neq; enim nunc mihi propositum est aduersus
 omnia Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatio-
 ne fuit, nec propter aliquas res mundi & hæreditatem, odium aduersum illū pugnasq; susce-
 pi; sed (ut simpliciter fatear) doleo, & ualde doleo, uidens plurimos fratrum, & eorum præci-
 pue qui professionem habent non minimam: & in gradum quoque sacerdotij maximum
 peruenerūt, eius persuasionibus deceptos, & peruersissima doctrina cibos factos esse diabolici:
 in quibus completum est illud, quod dicitur: Super omnem munitionem ludit, & escæ eius
 electæ, & congregauit sicut arenam captiuitatem. Te autem frater liberet deus & sanctum po-
 pulum Christi, qui tibi creditus est, & omnes fratres qui tecum sunt, & maxime Ruffinum
 presbyterum ab hæresi Origenis, & ab alijs hæresibus & perditione earum. Si enim propter
 unum uerbum, aut duo quæ contraria fidei sunt, multæ hæreses abiecte sunt ab ecclesia: quā-
 to magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas peruersitates, & tam mala dogmata con-
 tra fidem adinuenit, deiq; & ecclesiæ hostis extitit: Inter multa enim mala etiā illud ausus
 est dicere, perdidisse imaginem dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco scriptura signifi-
 cet. Si autem ita esset, nunquam omnia quæ in mundo sunt seruirent semini Adam, id est,
 uniuerso generi hominum: sicut & Iacobus apostolus loquitur: Omnia domantur & subie-
 cta sunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuersa subiecta essent hominibus, si non habe-
 rent homines iuxta id quod uniuersis imperarent imaginem dei. Coniungens autem atque
 confocians scriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam donauerat, & generationi-
 bus quæ ex eo erant, ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gra-
 tiam dei, & illum solum factum esse ad imaginem dei: quia plasmatus esset ex humo, & uxo-
 rem eius quā creasset de costa uiri; eos uero qui cōciperentur in utero, & non ita nascerentur
 O 3 ut Adam,

C ut Adam: dei non habere imaginem, statim per ordinem iungit, & dicit: Et uixit Adam ducentos triginta annos, & cognouit Eua uxorem suam, & peperit ei filium iuxta speciem & iuxta imaginem eius, & uocauit nomen eius Seth. Rursumque in decima generatione post annos bis mille ducentos sexaginta duos, uindicans deus imaginem suam, & ostendens, quod gratia quam dedisset hominibus perseveraret in eis, ait: Ne comederitis carnem in sanguine, ego enim ulciscar sanguinem uestrum de manu omnis hominis effudentis illum: quia ad imaginem dei feci hominem. Nec non post alteras decem generationes usque ad Abraham, & ab Abraham usque ad Dauid alias generationes quatuordecim: quae uiginti quatuor generationes simul faciunt annos bis mille centum decem & septem: spiritus sanctus in tricesimo octauo psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in uanitate ambularent, & peccatis essent obnoxij, loquitur: Veruntamen in imagine perambulat omnis homo. Nec non post Dauid, etiam sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super dei imagine nominatum. Dicit enim in sapientia, quae titulo eius inscribitur: Creauit deus incorruptum hominem, & imaginem suae proprietatis dedit ei. Et rursum post annos trecentos undecim plus minus, in nouo legimus testamento, quod non perdidit homines imaginem dei. Iacobus enim apostolus & frater domini, cuius & supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominem imaginem & similitudinem dei. Nam cum de lingua hominis latius disputasset, adiecit: Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus deum patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem dei conditi sunt. Paulus quoque uas electionis, & qui doctrinam euangelicam sua praedicatione compleuit, docet nos, quod homo ad imaginem & similitudinem dei conditus sit, dicens: Vir non debet nutrire comam, cum gloria & imago dei sit: imaginem simpliciter appellans suo nomine, similitudinem autem gloriae appellatione significans. Pro tribus igitur testimonijs, quae tibi si de scriptura sancta reperire dicebas posse sufficere: ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias: ut non grauius aliquid loquar: & similis efficiar uel ipsi uel discipulis eius, qui audent in periculo animae suae asserere, quodcumque eis in buccam uenerit: & magis iubere deo, & non ab eo uel orare uel dicere ueritatem. Quidam enim eorum dicunt, quod imago dei, quam prius accepit Adam, illo peccante perierit. Alij suspicantur corpus, quod filius dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginem: alij sensum, alij uirtutem: isti baptisma, hi quod homo ad imaginem dei dominetur omnibus: ebriorum more haec uel illa ruciantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quae loquitur deus, & credentes simpliciter saluos fieri, deoque concedere donationis suae certamen, & ueram scientiam, in qua potissimum parte homines condiderit ad imaginem & similitudinem suam. Qui haec relinquentes, multis se quaestionibus implicarunt, & per has in oceanum demersi sunt peccatorum. Nos autem dilectissime credimus his, quae loquutus est dominus: & scimus, quod in cunctis hominibus imago dei permaneat: ipsique concedimus nosse, in qua parte homo ad imaginem dei conditus sit. Sed neque illud, quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt, quatenus decipiat, ubi loquitur: Nunc filij dei sumus, & nondum apparet quod erimus. Nouimus autem, quia cum ille reuelatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eum sicuti est. Hoc enim propter gloriam quae ibi reuelanda est sanctis eius, dictum est: sicut & in alio loco legimus: A gloria in gloriam: cuius gloriae iam in isto seculo sancti arrabonem & portiunculam susceperunt. Primus eorum Moyses, cuius fulsit facies ualde, & radiabat ueluti fulgor & sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in caelum, & ignis detrimenta non sentiens. Stephanus lapidabatur, & faciem habebat angeli, quae ab omnibus cernebatur. Hoc autem quod in paucis diximus, de omnibus intelligendum est, ut impleatur illud quod scriptum est: Omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Cum haec ita se habeant dilectissime, custodi animam tuam, & desine circa nos murmurare. Dicit enim scriptura diuina: Nolite murmurare adinuicem, sicut quidam murmurauerunt, & a serpentibus perierunt: magis ac quiete

A quiesce ueritati, & dilige diligētes te, & ueritatem. Deis autem pacis præstet nobis iuxta suam clementiam, ut conteratur Iatanas sub pedibus Christianorum, & abijciatur omnis occasio peruersa, ne scindatur in nobis uinculum charitatis & pacis, & rectæ fidei prædicatio. Præterea quod audiui quosdam murmurare contra me, quia quādo simul pergebamus ad sanctum locum qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, & uenisset ad uillam quæ dicitur Anablatha, uidiſsem tibi ibi præteriens lucernā ardentem, & interrogassem, quis locus esset, didicissem tibi esse ecclesiam, & intrassem ut orarem: inueni ibi uelum pēdens in foribus eiusdem ecclesiæ tinctum atq; depictum, & habens imaginem quasi Christi, uel sancti cuiusdam. Nō enim satis memini cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidiſsem in ecclesia Christi cōtra autoritatem scripturarum hominis pēdere imaginem, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obuoluerēt & efferrent. Illi tibi contra murmurantes dixerunt: Si scindere uoluerat, iustum erat, ut aliud daret uelum atq; mutaret. Quod cum audissem me daturum esse pollicitus sum, & ilico esse missurum. Paululum autem morarum fuit in medio, dum quæro optimum uelum pro eo mittere. Arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittēdum. Nunc autē misi quod potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiusdē loci suscipere uelum à latore, quod à nobis missum est: & deinceps præcipere, in ecclesia Christi istiusmodi uela, quæ cōtra religionem nostram ueniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hāc magis habere sollicitudinē, ut scrupulositatē tollat, quæ indigna est ecclesia Christi & populis qui tibi crediti sunt. Palladium uero Galatā, qui quondā nobis charus fuit, & nunc misericordia dei indiget, caue, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne fortē alii quos de populo tibi credito ad peruersitatē sui inducat erroris. Opto ut ualeatis in domino.

PRAEDECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 **S**cribuntur his uerbis. Nempe his quæ mox sequuntur. Iuxta Græcam etymologiam, *ψυχας ἀπο το ψυχραδου.* Id est, animas à refrigerando. Torquet autem hanc etymologiam, cum potius dicatur à uerbo *ψυχο*, quod est uiuifico, siue animo: quanquam & refrigero significet, sed proprie respirando *ψυχο*, quod spiritus refrigeret. Iuxta Græcos *δέρμα*, δέω uincio, 2 *δέρμα* uinculum, quod corpori sit illigatum. Cadauer dicit. Vt *σώμα* dicatur, quasi *πῶμα*, quod à cadendo dictum est. Plato putat *σώμα* dici posse quasi carcerem, quod illic anima seruetur, donec pœnas luerit. *σῆμα*, *σημα* sepulchrum est, siue monumentum. Nam *σημα* quasi signum dicitur, quod indicet titulum sepulchri. De his etymologijs Plato differit in Cratilo, & Macrobius in cōmentarijs, quos scripsit in Somnium Scipionis. Cortianus, aut Corticarius. In nōnullis scriptum habebatur, sordis carnis. Ego legendum arbitror, aut scortifarius, à pellibus animantium, quæ scorta uocantur: aut scortarius, à genere uestis pellicæ. Horatius: Vilia uendentem tunicato scruta popello.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ioannes episcopus Hierosolymitanus, suspectus erat, quod Origenis & Arianorum dogmatibus esset infectus. Proinde ab huius communionē diuus Hieronymus abstinebat. Congregato autē super hac re sub Epiphania monachorum & presbyterorum concilio apud Antiochiam, efflagitatus est Ioannes ut se purgaret de infamia hæreseos. Is diu tergiversatus, tandem misso quodam, sed sine literis magis auxit suspicionem male conscientie. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperte aut hæresim suam profiteatur, aut Christianum esse se declaret. Hæc tametsi sunt erudita, tamen absq; dolore legi non possunt, inter tantos uiros, tantas factionum & simultatum turbas incidisse.

HIERO. AD PAMMACHIVM ADVERSVS ERRORES IOAN. HIEROSOL.

Si iuxta Paulum apostolum quod sentimus orare non possumus, ac propriæ mentis cogitationem sermo non explicat: quanto magis periculofum est de alterius animo iudicare, & singulorum dictorum atque uerborum inuestigare atque proferre rationem? Natura hominum prona est ad clementiam, & in alieno peccato sui quisque miseretur. Si ergo reum in sermone reprehenderis, simplicitatem uocabit. Si calliditatem argueris, imperitiam confitebitur, ut suspicionem uitet malicie. Atque ita fiet, ut tu qui arguis, calumniator: ille qui reprehenditur, non hæreticus, sed rusticus iudicetur. Nosti Pammachi, nosti me ad hoc opus non inimicitijs, non gloriæ cupiditate descendere, sed prouocatum literis tuis ex ardore fidei, ac uelle si fieri posset, omnes idipsum sapere, nec impatientie ac te-

C meritatis posse reprehendi, si post triennium loquor. Denique nisi ad apologiam, de qua nunc scribere institui, multorum animos dices perturbatos, & in utranque partem fluctuare sententiam, decreueram in incepto silentio permanere. Faceat itaque Nouatus errantibus manus non porrigens, Montanus cum infans sceminis prosternatur, iacentes in barathrum, praecipitans ne leuentur. Quotidie peccamus omnes, & in aliquo labimur. Qui ergo in nos clementes sumus, rigorem contra alios non tenemus; quin potius oramus, petimus, obsecramus, ut aut simpliciter nostra fateatur, aut aperte defendat aliena. Nolo uerborum ambiguitates; nolo mihi dici, quod & aliter possit intelligi. Reuelata facie gloriam domini cōtemplemur. Claudicabat quondam & Israëliticus populus in utroque pede. Sed Elias, qui interpretatur fortis domini; usquequo (ait) claudicatis in utroque uestigio; Si dominus est deus, ambulate post eum; si autem Baal, sequimini eum. Et ipse dominus de Iudaeis; Filij alieni mentiti sunt mihi; filij alieni inueterauerunt, & claudicauerunt à semitis suis. Certe si haereseos nulla suspicio est (ut cupio & credo) cur non uerbis meis meum sensum loquitur? Quam ille simplicitatem uocat, ego maliciam interpreto. Persuadere mihi uult, quod pure credat, pure ergo & loquatur. Et siquidem unum uerbum uel unus sensus esset ambiguus, si duo, si tres, ignorantiae ueniam tribuerem; nec ea quae aut obscura uel dubia sunt, de certis & perspicuis aestimarem. Nunc uero quae ista simplicitas est, quasi super oua & aristas inter theatrales praestigias pendenti gradu incedere; ubique dubium, ubique suspectum? Putes eum non expositionem fidei, sed figuratam controuersiam scribere. Quod iste nunc appetit, olim in scholis didicimus. Nostra aduersum nos dimicat armatura. Etiam si bene credit, & circumspice & timide loquitur, suspensionem mihi facit nimia diligentia. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Stultum est frustra infamiam sustinere. Obijcitur ei crimen, cuius non habet conscientiam. Ergo crimen quod totum pendet in uerbo, neget confidenter, ac libere faciat inuidiam aduersario suo. Eadem audacia qua ille insultat, hic defendat. Cumque omnia dixerit quae uoluerit, quae proposuerit, quae suspensionibus carent; si perseverat calumnia, conferta manu in ius trahat. Nolo in suspensione haereseos quens quam esse patientem, ne apud eos qui ignorant innocentiam eius, dissimulatio conscientia iudicetur si taceat; licet superfluum sit eius praesentiam quaerere, & extorquere silentium, cuius apud te literas teneas. Scimus omnes, quid tibi scripserit, quid in te arguerit, in quo (ut tu uis) calumniatus sit. Responde ad singula, per epistolae huius gradere uestigia, ne punctum quidem & apicem calumniae transeas. Si enim egeris negligenter, & (ut ego tibi credo iuranti) casu aliqua transieris, statim ille clamabit & dicet; Hic hic te uictum teneo; hic totius negotij cardo uersatur. Non aequae inimici audiunt, & amici. Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quaerit; amicus praua quoque recta iudicat. Scribunt seculi literae, amantium caeca esse iudicia, quae tu forsitan sacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunquam de amicorum iudicio glorieris. Illud uerum est testimonium, quod ab inimica uoce profertur. Alioqui si amicus pro te dixerit, non testis aut iudex, sed fautor putabitur. Haec & huiusmodi loquentur inimici tui, qui tibi forte non credant, & mouere cupiant stomachum. Caeterum ego quem nunquam uolens laesisti, cuius semper in epistolis tuis nomen cogeres uentilare; do consilium, ut aperte aut fidem ecclesiae praedices, aut loquaris, ut credis. Dispensatio etenim ac libratio ista prudens uerborum, indoctos decipere potest. Cautus auditor & lector cito deprehendet insidias; & cuniculos quibus ueritas subuertitur, aperte in luce demonstrabit. Et Ariani, quos optime nosti, multo tempore propter scandalum nominis ^{ἡμῶν} se damnare simulabant, uenena quoque erroris circumlinebant melle uerborum. Sed tandem coluber se tortuosus aperuit, & noxium caput, quod spiris totius corporis tegebatur, spiritali mucrone confossum est. Recipit, ut scis, ecclesia poenitentes; & numero superata peccantium, dum deceptis gregibus consulit, pastorum uulneribus ignoscit. Eadem nunc in ueteri & noua haeresi consuetudo seruatur, ut aliud populi audiatur, aliud praedicent sacerdotes. Ac primum antequam epistolam tuam, quam scripsisti ad episcopum Theophilum, interpretatam huic uolumini inferam, & ostendam tibi, me

*quas, opinor legendū.

intelligere

A intelligere nimis cautam prudentiam tuam, ex postulare tecum libet. Quæ hæc est tanta arrogantia, non respondere de fide interrogantibus; Tantam fratrum multitudinem, & monachorum choros, qui tibi in Palæstina non cōmunicant, quasi hostes publicos æstimare; Dei filius propter unam morbidā ouem, non agintanouē in montibus derelictis, alapas, crucem, flagella sustinuit, & suis humeris portauit ad coelos baiulans, & patiens delicatā peccatricem. Tu bea-
tissimus papa, & fastidiosus antistes, solus diues, solus sapiens, solus nobilis ac disertus; confer-
uos tuos, & redēptos sanguine domini tui, rugata fronte & obliquis oculis despicias; Hoc est il-
lud, quod Apostolo præcipiēte, didicisti; Parati semper ad satisfactionem omni poscētī uos ra-
tionem de ea quæ in uobis est spe; Finge nos occasione quærere, & sub prætextu fidei lites se-
rere, schisma cōficere, iurgia cōcitare. Tolle occasionem uolētibus, ut postq̄ de fide satisfeceris,
& omnes nodos qui cōtra te nectuntur absolueris, tunc liquido omnibus probes nō dogma-
tum, sed ordinationis esse certamen. Nisi forte prudētī cōsilio, ideo de fide interrogatus taces,
ne uidearis hæreticus esse, cum satisfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accusantur homines,
refutare non debēt; ne postquam negauerint, criminosi sint. An cōtemnis laicos, diaconos atq̄
presbyteros. Potes enim (ut gloriaris & iactitas) in una hora mille clericos facere. Habes papā
Epiphaniū, qui te aperte missis literis hæreticum uocat. Certe nec ætate, nec sciētia, nec uitæ
merito, nec totius orbis testimonio, maior illo es. Si ætatem quæris, iuuenis ad senem scribes.
Si scientiam, non sic eruditus ad doctum: licet te fautores tui, disertio-rem Demosthene, acutio-
rem Chrysiippo, sapiētio-rem Platone cōtendāt, & tibi ipsi forte persuaserint. De uita autem &
fide nihil amplius dicam, ne te lædere uidear. Eo tēpore quo totum Orientem (excepto papa
Athanasio atq̄ Paulino) Arianorum & Eunomianorum hæresis possidebat, quādo tu Occi-
dentalibus & in medio exilio cōfessoribus, non cōmunicabas; ille uel presbyter monasterij ab
Eutychio audiebatur, uel postea episcopus Cypri a Valente nō tangebatur. Tantæ enim uene-
rationis semper fuit, ut regnātes hæretici, ignominia suam putarent, si talem uirum persequer-
entur. Scribe igitur ad hunc, Responde epistolæ eius, sentiāt cæteri fidem, eloquētiam, pruden-
tiam tuam, ne tibi solus disertus esse uidearis. Cur ab alio prouocatus, aliorum arma conuer-
tis; Palæstinæ interrogaris, & respōdes Aegypto. Alijs lippientibus, unguis oculos non dolens
tium. Si placitura nobis alteri loqueris, satis superbe; si aliud quā quærimus, satis superflue.
Sed dicis, epistolā meam probauit Alexandrinus episcopus. Quid probauit? contra Ariū,
cōtra Photinū, contra Manichæum bene loquutum. Quis enim te hoc tēpore arguit Ariū-
num; quis tibi nunc Photini Manichæiq̄ crimen impingit? Olim ista emēdata sunt atq̄ con-
cussa. Non eras tam stultus, ut aperte defenderes hæresim, quam sciebas ecclesiæ displicere.
Noueras te si hoc fecisses, statim loco mouēdum, & solij tui delicias suspirabas. Sic sententiam
tēperasti, ut nec simplicibus displiceres, nec tuos offenderes. Bene scripsisti, sed nihil ad causam
pertinēs. Vnde nouerat Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, in quibus arguereris; quorum a te con-
fessio postularetur; Debueras tibi obiecta proponere, & sic ad singula respondere. Vetus nar-
rat historia; Quidā cum diserte diceret, ferreturq̄ impetu ac uolubilitate uerborum, causamq̄
omnino non tangeret, prudens auditor & iudex; Bene (inquit) bene, sed quod istud tam bene?
Imperiti medici ad omnes oculorum dolores uno utuntur collyrio. Qui arguitur in pluribus,
& in dilutione criminum aliqua prætermittit, quicquid tacuerit, confitetur. An non respondi-
disti ad epistolam Epiphaniij, & proposuisti ipse quæ dissolueres; Nimirum hac fiducia respon-
disti; Nullus fortiter a semetipso cæditur. Elige è duobus, quod uis. Optio tibi dabitur, aut
respondisti ad epistolam Epiphaniij, aut non. Si respōdisti, cur maxima & plurima de his quæ
tibi obiecta sunt reliquisti? Si non respondisti, ubi est illa apologia tua, in qua gloriaris apud
simplices; & quasi ignorantibus causam, huc illucq̄ disseminas? Octo tibi (ut statim probabo
de spe fidei Christianæ) quæstionum capita obiecta sunt. Tria tātum tāgis, & præteris. In cæte-
ris grande silētium est. Si ad septem absolutissime respōdistes, hærerem tamē in uno crimine;
& quod tacueras, hoc tenerē. Nunc uero quasi auribus lupum apprehēderis, nec tenere potes,
nec audes

C nec audes dimittere. Ipsa quoque tria quasi negligēs atque securus, quasi quē aliud agens: & in quibus aut nulla aut parua sit quæstio, præteruolas atque perstringis. Et ita opertus ac tectus incedis, ut plus confitearis tacendo quàm reuoluendo disputando. Quis nō protinus tibi potest dicere: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Si tres quæstiuiculæ, de quibus uisus es aliquid dicere, suspitione & culpa non carent, & fraudulēter ac lubricè scriptæ coarguuntur; quid faciemus de quinq; reliquis, in quibus quia nulla ambigui sermonis dabantur occasio; nec illudere poteras audiētes, maluisti omnino reticere, quàm aperte quod tectum fuerat confiteri. Et primum de libro $\eta\delta\iota\ \delta\epsilon\ \alpha\gamma\ \delta\epsilon\ \rho$, ubi loquitur: Sicut enim incongruum est dicere, quod possit filius uidere patrem: ita inconueniens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filium. Secundum, quod in hoc corpore quasi in carcere sunt animæ religatæ: & anteq̄ homo fieret in paradiso, inter rationabiles creaturas in cœlestibus cōmoratæ sunt: Vnde postea in consolationē suam anima loquitur in psalmis: Priusquàm humiliarer, ego deliqui. Et: Reuertere anima mea in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam: & cætera his similia. Tertium, quod dicat, & diabolus & dæmones acturos poenitentiā aliquādo, & cum sanctis ultimo tēpore regnuros. Quartum, quod tunicas pelliceas humana corpora interpretetur, quibus post offensam & eiectionē de paradiso Adam & Eua induti sunt, haud dubium quin ante in paradiso sine carne, neruis & ossibus fuerint. Quintum, quod carnis resurrectionem, membrorum quē cōpagem, & sexum quo uiri diuidimur à fœminis, aperitissime neget: tam in explanatione primi psalmi, quàm in alijs multis tractatibus. Sextum, quod sic paradysum allegorizet, ut historiæ auferat ueritatē, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes cœlestes intelligens, totam quē paradysi cōtinentiam tropologica interpretatione subuertat. Septimum, quod aquas quæ super cœlos in scripturis esse dicuntur, sanctas supernas quē uirtutes, quæ super terrā & infra terram cōtrarias & dæmoniicas esse arbitretur. Octauum, quod extremum obijcit, imaginē & similitudinē dei, ad quam homo cōditus fuerat, dicit ab eo perditā, & in homine post paradysum nō fuisse. Hæc sunt sagittæ, quibus cōfoderis: hæc tela, quibus in tota epistola uulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduolutus, sanctam quē caniciem seposito parumper sacerdotis honore substernēs, deprecatur salutem tuam, & his uerbis loquitur: Præsta mihi & tibi ut salueris, sicut scriptum est: A generatione peruerfa: & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Et infra. Propter defensionem hæreseos aduersum me odia suscitantes rumpitis charitatē, quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiā poenitere, quare uobis cōmunicauerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic mihi disputator egregie de octo capitulis, ad quæ respōderis. Paulisper de cæteris taceo. Prima illa blasphemia, quod nec filius patrem, nec filium potest uidere spiritus sanctus, quibus à te telis confossa est: Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem, eiusdem substantiæ, & coæternam, eiusdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruū, aut inæquale, aut uisibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed sicut incorporalem, inuisibilem, & æternum dicimus patrem: sic incorporalem, inuisibilem & æternum dicimus filium & spiritum sanctum. Nisi hoc diceres, ecclesiā non teneres: & tamē non quæro, si ante non dixeris: nō euentilabo, si amaueris eos qui talia prædicauerunt: cum quibus fueris, quando ista dicentes exilia sustinebāt: quis sit ille, qui Theone presbytero spiritum sanctum deum in ecclesia prædicante, clausit aures, foras quē cum suis cōcitus fugerit, ne tantum audiret piaculum. Statim sera conuersione fidelem, inquit, uolo. Miserabilis prætextatus, qui designatus consul est mortuus. Homo sacrilegus, & idolorum cultor, solebat ludens beato papæ Damaso dicere: Facite me Romanæ urbis episcopum, & ero protinus Christianus. Quid mihi longo sermone & laciniosis periodis Arianum te non esse demonstras? Aut nega hoc dixisse eum, qui arguitur: aut si loquutus est talia, eum dāna qui dixerit. Vis scire quātus sit ardor bene credentium? audi Apostolum: Et si nos, aut angelus de cœlo aliter euāgelizauerit uobis quàm annunciamus, anathema sit: Tu mihi ut crimē extenues, & dissimulato nomine criminosi, quasi secura

sint

A sint omnia, & nullus in blasphemijs arguatur, erosam fidem artifici sermone contexitis. Dic statim, & epistola tua hoc habeat exordium, anathema ei, qui talia ausus est scribere. Fides pura moram non patitur. Vt apparuerit scorpium, ilico conterendus est, Dauid inuentus secundum cor domini: Nonne, inquit, odientes te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Ego si patrem, si matrem, si germanum aduersum Christum meum audiuissem ista dicentes, quasi rabidi canis blasphemantia ora lacerassem, & fuisset in primis manus mea super eos. Qui patri & matri dixerunt, non nouimus uos, hi impleuerunt uoluntatem domini. Qui diligit patrem aut matrem super Christum, non est deo dignus. Obijcitur tibi, quod magister tuus, quem catholicum uocas, quem defendis obnixè, dixerit: Filius non uidet patrem, & filium non uidet spiritus sanctus, & tu mihi dicis: Inuisibilis pater, inuisibilis filius, inuisibilis spiritus sanctus; quasi non & angeli & cherubim & seraphim, secundum naturam suam oculis nostris inuisibiles sint? Certe Dauid etiam de aspectu cœlorum dubitans: Videbo, inquit, cœcos, opera digitorum tuorum. Videbo, non uideo. Videbo, quando facie reuelata gloriam domini fuero contemplatus; nunc autem ex parte uidemus, & ex parte cognoscimus. Quæritur an patrem uideat filius; & tu dicis, inuisibilis pater est. Deliberatur an filium uideat spiritus sanctus; & tu respondes, inuisibilis est filius. Versatur in causa, an se inuicem trinitas uideat, humanæ aures tantam blasphemiam ferre non sustinent; & tu dicis, inuisibilis trinitas est. In laudes cæteras euagaris; peroras in his, quæ nullus inquirat. Auditorem aliorum trahis, ut quod quærimus, non loquaris. Verum hæc ex superfluo dicta sint. Donamus tibi, ut non sis Arianus; imò plus, ut nunquam fueris. Concedimus, ut in expositione primi capituli, aduersum te nulla suspicio sit, & totum pure, totum simpliciter sis loquutus, eadem simplicitate & nos tecum loquimur. Num papa Epiphanius accusauit te, quod Arianus esses? Num Eunomij ^{ἄθεου} tibi impexit hæresim? Hoc per totam epistolam quæritur, quod Origenis dogmatum sequaris errores, & quosdam habeas huius hæreseos socios. Cur aliud interrogatus, respondes aliud; & quasi cum stultis loquaris, dissimulatis criminibus, quæ in literis continentur, replicas quid in ecclesia præsentè Epiphaniò dixeris? Confessionem fidei postularis, & disertissimos tractatus tuos nolentibus ingeris? Quæso lector, ut memor tribunalis domini, & de iudicio tuo te intelligens iudicandum, nec mihi, nec aduersario faueas, neue personas loquentium, sed causam cõsideres. Dicamus ergo quod cœpimus. Scribis in epistola tua, quod antequàm Paulinianus presbyter fieret, nunquam te papa Epiphanius super Origenis errore conuenit. Primum dubium est, & de personis disputo. Ille obiecit se dicit, tu negas; ille testes profert, tu non uis audire productos. Ille etiam commemorat alium esse conuentum, tu pro utroque dissimulas; mittit tibi per clericum suum epistolam, responsionem flagitat; taces, mutire non audes; & Palæstinæ prouocatus Alexandriæ loqueris. Inter illum & te, cui accommodanda sit fides, non est meum dicere. Puto quod nec ipse audeas aduersum talem ac tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed fieri potest, ut unusquisque pro se loquatur. Te ipsum contra te testem uocabo. Si enim nulla de dogmatibus quæstio uersabatur; si stomachum senis non moueras; si ille tibi nihil responderat, quid necesse erat, ut in uno ecclesiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo non satis eloquens, disputares de trinitate, de assumptione dominici corporis, de cruce, de inferis, de angelorum natura, de animarum statu, de resurrectione saluatoris, & nostra; & interea quæ forsitan oblitus es scribere, præsentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, & omnia una salua continuares? Vbi sunt ueteres ecclesiæ tractatores, qui uix singulas quæstiones explicare multis uoluminibus potuerunt? ubi electionis uas, tuba Euangelij, rugitus leonis nostri, tonitruus gentium, flumen eloquentiæ Christianæ; qui mysterium retro generationibus ignoratum, & profundum diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei magis miratur, quàm loquitur? Vbi Elías uirginis demonstrator, qui in una quæstione succumbens ait: Generationem eius quis enarrabit? Repertus est seculis nostris haud grandis homunculus, qui de

C qui de cunctis ecclesiæ quæstionibus, uno linguæ rotatu sole clarius coruscaret. Si nemo à te postulabat, & tranquilla erant omnia, stulte tanta disputandi uoluisti subire discrimina. Si iam tunc in sanctificatione fidei loquebaris, ergo nō est ordinatio presbyteri: causa discordiæ: quem constat multo post tempore constitutum. Fefellisti absentes, & literæ tuæ peregrinis auribus blandiuntur. Nos hic eramus, cuncta nouimus, quando contra Origenem in ecclesia tua, papa Epiphanius loquebatur, quando sub illius nomine in uos iacula torquebantur. Tu & chorus tuus canino rictu, naribusq; contractis, scalpentes capita, delirum senem nutibus loquebamini. Nōne ante sepulchrum domini missō archidiacono præcepisti, ut talia disputans conticesceret? Quis hoc usquam presbytero suo coram plebe imperauit episcopus? Nōne cum de anastasi pergeretis ad crucem, & ad eum omnis ætatis & sexus turba confluere, offerens paruulos, pedes deosculans, simbras uellens; cumq; non posset promouere gradum, sed in uno loco uix fluctus undantis populi sustineret, tu tortus inuidia aduersus gloriosum senem clamitabas; nec erubiuisti in os ei dicere, quod uolens & de industria moraretur. Recordare quæso illius diei, quando ad horam septimam inuitatus populus spe sola, quasi postea auditurus Epiphanium esset, detinebatur: quid tunc concionatus sis. Nempe contra Anthropomorphitas, qui simplicitate rustica deum habere membra quæ in diuinis libris scripta sunt arbitrantur, furens & indignans loquebaris: oculos & manus & totius corporis truncum, in senem dirigebas, uolens illum suspectum facere stultissimæ hæreseos. Postquam lassus ore arido, resupinaq; ceruice ac trementibus labijs conticuisti, & tandem totius populi uota completa sunt, quid tibi fecit delirus & fatuus senex? Surrexit, ut se indicaret pauca dicturum esse, salutataq; & uoce & manu ecclesia, cuncta (inquit) quæ locutus est collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomorphitarum hæresim, bene & fideliter locutus est, quæ mea quoque damnatur uoce. Sed æquum est, ut quomodo hanc hæresim condemnamus, etiam Origenis peruerfa dogmata condemnemus. Qui risus omnium quæ acclamatio consequuta sit, puto quod retineas. Hoc est illud, quod in epistola tua dicis loquentem illum ad populum quæ uellet, & qualia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuam sententiam loquebatur. Quæ uellet, inquis, & qualia uellet. Vel lauda, uel reprobata. Quid & hic dubius incedis? Si bona erant quæ loquebatur, cur non aperte prædicas? Si mala, cur non constanter reprehendis? Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audeat dicere, loquente illo ad populum quæ uellet, & qualia uellet; de seipso quàm prudenter & uerecunde, quàm humiliter referat, consideremus. Cum (inquit) & nos quadam die ante eum loquuti essemus; & præsens lectio prouocasset, audiente illo, & uniuersa ecclesia; de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus hæc loquuti sumus, quæ & semper gratia dei indefinenter in ecclesia docemus, & in catechesibus. Rogo quæ est ista confidentia, qui tantus animi tumor? Gorgian Leontinum cuncti philosophi & oratores lacerant, quod ausus sit publice sella posita, polliceri responsurum se, de qua quisque re interrogare uoluisset. Nisi me honor sacerdotij, & ueneratio nominis refrenaret, & scirem illud Apostoli: nesciebam fratres, quia pontifex est; scriptum est enim; Principem populi tui non maledices: quia uociferatione & indignatione uerborum, de tua narratione conquereris. Licet ipse nominis tui extenues dignitatem, cum patrem penè omnium episcoporum; & antiquæ reliquiæ sanctitatis & opere & sermone despicias. Dicis te quadam die, cum præsens lectio prouocasset audiente illo & uniuersa ecclesia, de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus disputasse. Nunc est mirari Demosthenem, qui pulcherrimam orationem contra Eschinem multo tempore dicitur exarasse. Frustra suspicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsentem huiusdem penè uerbis quibus ædita est, eam pro Cornelio seditionoso tribuno defensionem peroratum. En Lysias noster, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferam, Qu. Ateius, qui ingenium in numero habebat; ut sine monitore tacere non posset; de quo egregie Cæsar Augustus, Quintus (inquit) noster sufflammandus est, Quisquam ne prudentum & sani capitis

A **capitis**, in uno ecclesiæ tractatu, de fide & de omnibus ecclesiasticis dogmatibus se asserat disputasse: Quæso te ut ostendas mihi, quæ sit illa lectio, toto scripturarum sapore cõdita, cuius te occasio prouocarit, ut repente ad periculum ingenij descenderes? Et nisi tibi disertitudinis tuæ fluuius inundasset, poteras argui, quod non posses ex tempore de cunctis dogmatibus dicere. Verum quid hoc est; aliud promittis, & aliud exhibes. Consuetudo autẽ apud nos istiusmodi est, ut his qui baptizandi sunt, per quadraginta dies, publice tradamus sanctam & adorandam trinitatem. Si te præsens lectio prouocauit, ut de cunctis dogmatibus una hora diceres, quid necesse fuit quadraginta dierum replicare doctrinam? Sin autem ea referebas, quæ per totam quadragesimam locutus es, quomodo te quadam die, ut de cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed & hic ambigue loquitur; Potest enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere solebat in ecclesia baptizãdis, hæc sub unius lectionis occasione perstrinxerit. Eiusdem enim eloquentiæ est, & pauca multis, & multa paucis uerbis posse dicere, Hoc quoque intelligi datur, quod postquam illum una lectio prouocauit, inflammatu ardore discendi, per quadraginta dies nunquam tacuerit; sed & ociosus senex, ex eius ore dependens, dum res inauditas scire desiderat, penè dormiens ceciderit. Vtuncq; toleranda sunt, forsitan & hæc simpliciter more suo sit locutus. Ponamus reliqua, in quibus post lacinosæ disputationis labyrinthos, nequaquam dubiam, sed apertam ponit sententiam, & miros tractatus suos hoc sine concludit. Cum hæc ipso præsentem locuti essemus, & ipse post nos causã honoris, quem ei super omnem mensuram exhibuimus, prouocatus esset ut diceret; prædicationem nostram laudauit, atque miratus est, & catholicam fidem esse omnibus declarauit. Quantum ei super omnem mensuram honoris exhibueris, declarant supra mensuram exhibitæ contumeliæ, quando eum per archidiaconum tacere iussisti; & morantem in populis, laudis cupidum pertonabas. Docent præsentia de præteritis. Ille per totum exinde triennium suas iniurias deuorat, priuataq; similitate contempta, fidei tantum correctionem postulat. Tu qui sumptibus abundas, & totius orbis religio lucrum tuum est, grauissimos illos legatos tuos huc illucq; transmittis, & dormientem senem ad respondendum suscitās. Et reuera cui tantum honoris detuleras, iustum erat, ut tua præsertim extemporalia dicta laudaret. Quia uero solent interdum homines laudare quod non probant, & alienam stulticiam callis nutrire præconijs; non solum tua dicta laudauit, sed laudauit & miratus est; & ne miraculum quoq; paruum esset, catholicæ esse fidei omni populo declarauit. Hæc quàm uere dixerit, & nos testes sumus qui audiuius, ad quos tuis uocibus perturbatus uenit exanimis, temere se communicasse, dicens; Rogatusq; ab omni monasterio, ut ad te de Bethlehem reuerteretur, tantorum preces non ferens; sic reuersus est uespere, ut medio noctis aufugeret, & literæ ad papam Syritum probant; quas si legeris, peruidebis, quomodo tua dicta miratus sit, & catholica declarauerit. Verum nugas terimus, & aniles & superfluas cantilenas longo sermone conuincimus. Transeamus ad secundam quæstionem, in qua quasi nihil sibi propositum sit, securus & ructans dormire se simulat, ut legentes faciat dormire. Sed de reliquis quæ ad fidem pertinent, sermo nobis erat, id est, omnium uisibilem & inuisibilem, cœlestium fortitudinum, & terrestrium creaturarum, unum & eundem esse conditorem deum, id est, sanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem; Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum; quod simpliciter ostendit & hominis creatio. Ipse est enim, qui accepto limo de terra, plasmavit hominem; & per gratiam propriæ insufflationis animam donauit rationabilem; & liberi arbitrij, non partem aliquam suæ naturæ, iuxta quosdam, qui hoc impie prædicant, sed propriam conditionem. Et de sanctis angelis æque credunt, secundum diuinam scripturam de deo dicentem; Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem; de quibus credere quod immutabilis naturæ sint, non concedit nobis scriptura, dicens; Angelos quoque qui non custodierunt suum principatum, sed dereliquerunt domicilium in iudicium magni dei, uinculis æternis in tenebris custodiuit; quia immutati sunt, & ex propria dignitate & gloria, magis in

- C dæmonum ordinem abisse eos cognouimus. Animas uero hominum ex angelorum ruina, aut ex conuersione fieri; nequæ credidimus aliquando, neque docuimus (absit enim) & alienum hoc esse à prædicatione ecclesiastica confitemur. Quærimus utrum animæ antequàm homo in paradiso fieret, & plasmaretur Adam de terra, inter rationabiles fuerint creaturas: utrum proprium statum habuerint, uixerint, moratæ sint, atque subsisterint; & an Origenis doctrina sit uera, qui dicit cunctas rationabiles creaturas, incorporales & inuisibiles, si negligetiores fuerint, paulatim ad inferiora labi, & iuxta qualitates locorum ad quæ defluunt, assumere sibi corpora. Verbi gratia, primum ætherea, deinde aërea. Cum quæ ad uicina terræ peruenerint, crassioribus corporibus circundari, nouissime humanis carnibus alligari; ipsos quæ dæmones, qui proprio arbitrio cum principe suo diabolo de dei ministerio recesserunt, si paululum respiscere ceperint, humana carne uestiri; ut acta deinceps poenitentia, post resurrectionem eodem circulo quo in carnem uenerant, reuertantur ad uisionem dei, liberati etiam aëreis æthereis quæ corporibus; & tunc omnia genua curuent deo, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & sit deus omnia in omnibus. Cum ergo ista querantur, cur tu omittis super quibus pugna est, de stammate & loco certaminis egrediens in peregrinis & longe alienis disputationibus immoraris? Credis quod cunctas uisibiles & inuisibiles creaturas unus deus fecerit: hoc & Arius confitetur, qui dicit cuncta creata per filium, Si de Marcionis arguereris hæresi, quæ alterum bonum, alterum iustum deum serens; illum inuisibilem, hunc uisibilem asserit creatorem: recte mihi de huiusmodi satisfeceris quæstione. Credis quod uniuersitatis trinitas sit creatrix: Istud Ariani & Emeriani negant, spiritum sanctum non conditorem, sed conditum blasphemantes. Sed te quis hoc tempore insinuat Arianum? Dicis animas hominum non partem dei esse naturæ, quasi Manichæus non ab Epiphanio sis uocatus. Detestaris eos, qui animas ex angelis asserunt fieri; & illorum ruïnã nostrã dicunt esse substantiam. Noli dissimulare quod nosti, nec simplicitate quod non habes fingere; nec Origenes unquam dixit ex angelis animas fieri, cum ipsos angelos nomen esse officij doceat, non naturæ. In libris enim $\pi\alpha\sigma\iota\ \delta\epsilon\ \alpha\gamma\gamma\epsilon\lambda\omega\sigma\iota$, & angelos, & thronos, & dominationes, potestates, & rectores mundi, & tenebrarum, & omne nomen quod nominatur, non solum in præsentī seculo, sed in futuro, dicit animas esse eorum corporum, quæ uel desiderio uel ministerio susceperint. Solem quæ ipsum & lunam, & omnium astrorum chorum, esse animas rationabilium quondam & incorporalium creaturarum; quæ nunc uanitati subiectæ, ignitis uidelicet corporibus, quæ nos imperiti & rudes luminaria mundi appellamus, liberabuntur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. Vnde omnis creatura congemiscit & parturit. Et Apostolus deplorat, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Non est istius temporis contra dogma gentilium & ex parte Platonici scribere. Ante annos ferme decem in commentarijs Ecclesiastæ, & in explanatione epistolæ ad Ephesios, arbitror sensum animi mei prudentibus explicatum. Hoc nunc rogo, qui tanta loqueris, qui de cunctis sermonibus sub uno tractatu edisseris ueritatem, ut respondeas sciscitantibus breuem absolutam quæ sententiam. Quando plasmavit deus hominem ex limo, & per gratiam propriæ insufflationis ei animam tribuit; utrum illa anima fuerit ante & subsisterit, & ubi uersata sit, quæ dei postea insufflatione donata est; an in sexto die quando corpus ex limo formatum est, & esse & uiuere, dei potestate susceperit. De hoc taces, & quid queratur scire dissimulans, in superfluis quæstionibus occuparis. Origenem relinquis intactum, & contra Marcionem, Apollinarem, Eunomium, Arium, Manichæum, cæterorum quæ hæreticorum ineptias debaccharis. Manum peteris, & pedem porrigis; & tamē dogma quod retines, latenter insinuas. Sic nos rusticos placas, ut tuis penitus non displiceas. Dicis ex angelis dæmones potius quàm animas fieri; quasi non & ipsi dæmones iuxta Origenem, hoc est piū, animæ sint aërei corporis; & ex dæmonibus postea si respuerint, humanæ animæ sint futuri. Angelos scribis esse mutabiles, & sub eo quod piū est, illud quod impiū est introducis, ut multis periodicis animæ fiant, non ex angelis, sed ex his uocabulis, in quæ prius angeli mutati

A mutati sunt. Volo quod dico, manifestius fieri: sicut aliquem tribunitiæ potestatis suo uitio regradatum, per singula militiæ equestris officia, ad tyronis uocabulum deuolutum, nunquid ex tribuno statim fit tyro: Non, sed ante primicerius, deinde senator, decenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanquam tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Docet Origenes per scalam Iacob paulatim rationabiles creaturas ad ultimum gradum, id est, ad carnem & sanguinem descendere; nec fieri posse, ut de centenariio numero subito quis ad unum numerum præcipitetur: nisi per singulos numeros, quasi per scalam gradus, ad ultimum usque perueniat: & tot mutare corpora, quot de cælo ad terram mutauerint mansiones. Hæ sunt strophæ uestræ atque præstigiæ, quibus nos Pelusiotas & iumenta & animales homines ducitis, quia non recipimus ea quæ spiritus sunt. Vos Hierosolymitæ etiã angelos deridetis. Pertrahuntur in medium uestra mysteria, & de gentiliū fabulis dogma contextum, Christianis auribus publicatur. Hoc quod uos miramini, olim in Platone contempsimus. Contempsimus autem, quia Christi stulticiam recepimus. Recepimus Christi stulticiam, quia fatuum dei sapientius est hominibus. Non pudet Christianos & sacerdotes dei, quasi de rebus ludicris agatur, uerbis dubijs hæerere: & ambiguas librare sententias, quibus loquens magis quàm audiens decipitur. Vnus ex choro uestro cum à me teneretur, ut diceret quid sentiret de anima, fuisse ne ante carnem an non fuisse: Fuisse respondit simul & corpus & animam. Sciebam hominem hæreticum laqueos in sermone quærere. Tandem repperi eum, ex quo corpus animasset; ex tunc eam dicere animam nuncupatam, quæ prius uel dæmon, uel angelus Satanæ, uel spiritus fornicationis; aut in parte contraria, dominatio, potestas, administrator spiritus, aut nuncius appellata sit. Si fuit anima æquàm Adam in paradiso formaretur, in quolibet statu & ordine, & uixit & egit aliquid (neque enim possumus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem torpentem; sentire) necesse est ut aliqua causa præcesserit, cur quæ prius sine corpore fuit: postea circumdata sit corpore. Et si animæ est naturale esse sine corpore, ergo contra naturam est esse in corpore. Si contra naturam est esse in corpore, ergo resurrectio corporis contra naturam erit. Sed non fiet resurrectio contra naturam, ergo iuxta sententiam uestram corpus quod contra naturam est resurgens, animam non habebit. Dicitis animam non esse de dei substantia. Pulchre. Damnas enim impijssimum Manichæum, quem nominare pollutio est. Dicitis ex angelis animas non fieri. Acquiesco paulisper, licet nouerim quo sensu dixeris. Quia ergo didicimus, quid neges, uolumus scire quid credas. Accepto, inquis, de terra limo, plasmavit deus hominem, & per gratiam propriæ insufflationis animam donauit rationabilem; & liberi arbitrij, non partem aliquam suæ naturæ (iuxta quosdam, qui hoc impie prædicant) sed propriam conditionem. Videte quanto circumitu quod non quærimus, eloquatur. Scimus quod de terra deus plasmavit hominem, nouimus quod insufflauit in faciem eius, & factus est in animam uiuentem: non ignoramus quod anima rationalis sit, & proprii arbitrij, & scimus quod dei illa conditio sit. Nemo dubitat errare Manichæum, qui dicit eam esse dei substantiam. Hoc nunc interrogo: Anima ista dei conditio, liberi arbitrij, rationalis, neque de substantia creatoris, quando facta sit: utrum eo tempore quo de limo factus est homo, & insufflatum est spiraculum uitæ in faciem eius: an quæ prius fuerat, & inter rationabiles creaturas & incorporeas erat atque uiuebat, dei postea insufflatione donata sit? Hic taces, hic simplicem ac rusticum te simulas: & sub uerbis scripturæ, ea quæ scriptura non sentit, abscondis. In eo loco ubi dicitis quod nullus quærat, non illam partem aliquam esse suæ naturæ, iuxta quosdam qui hoc impie prædicant: illud magis debueras dicere, quod omnes quærimus, non eam quæ prius fuerat, non eam quam ante condiderat, quæ inter rationabiles atque incorporeas & inuisibiles creaturas multo iam tempore uersabatur: Nihil horum loqueris, producis nobis Manichæum, & abscondis Origenem; & sicut paruulis cibum poscentibus, ludicra quædam offerunt gerulæ, ut auocent mentes eorum; sic tu nos rusticos auocas ad alia, ut dum alterius personæ nouitate tenemur,

- C quod uolumus non quæramus. Esto, hoc non loquaris, & simplicitas tua nihil in se habeat quod callide taceas. Qui ergo de anima semel dicere cœperas, & de re tanta ab exordio conditionis humanæ repetere: cur disputatione pendente, ad angelos & ad dispensationem dominici corporis repente transcendis: & tam grandi in medio prætermittâ salebra, dubios nos in luto hærere pateris? Si insufflatio dei (quod non uis, & quod nunc relinquis ambiguum) humanæ animæ conditio est: Eua, in cuius faciem non insufflauit deus, unde animam habuit? Taceo de Eua, quæ in typo ecclesiæ de costa uiri ædificata, non debet post tanta secula nepotum calumnias sustinere, Cain & Abel, primi ex primis hominibus, unde habuere animas? Omne deinceps humanum genus, quibus animarum censetur exordijs: Vtrum ex traduce, iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore, sic anima generetur ex anima? an rationabiles creaturæ desiderio corporum paulatim ad terram delapsæ, nouissime etiam humanis illigatæ corporibus sint? An certe (quod ecclesiasticum est secundum eloquia saluatoris) pater ulque modo operatur, & ego operor. Et illud Esaia: Qui format spiritum hominis in ipso. Et in psalmis: Qui fingit per singulos corda eorum, quotidie deus fabricetur animas: cuius uelle fecisse est, & conditor esse non cessat? Scio quæ contra hæc soleatis dicere, & adulterina nobis atque incausta proponere: quæ longior pugna est, nec huius temporis patitur angustias. Eadem controuersia & in uos retorqueri potest: & quodcunque in conditorem præsentis temporis uidetur indignum, hoc etiam eo donante non est indignum. Nasci de adulterio, non eius culpa est qui nascitur, sed illius qui generat. Quomodo in feminibus non peccat terra quæ fouet, non semen quod in sulcis iacitur, non humor & calor, quibus temperata frumenta in germen pullulant (sed uerbi gratia, fur & latro qui fraude & ui eripit semina) sic in generatione hominum recipit terra, id est, uulua quod suum est: & receptum confouet, confortum corporat, corporatum in membra distinguit. Et inter illas secretas uentris angustias, dei manus semper operatur: Idemque est corporis & animæ creator: Noli despiciere bonitatem figuli tui, qui te plasmauit, & fecit ut uoluit. Ipse est dei uirtus & dei sapientia, qui in utero uirginis ædificauit sibi domum. Iepte inter uiros sanctos Apostoli uoce numeratus, meretricis est filius. Sed audi, ex Rebecca & Isaac Esau genitus hispidus, tam mente quam corpore, quali bonum triticum in lolium auenâsque degenerat: quia non in feminibus, sed in uoluntate nascens causa est uitiorum atque uirtutum. Si offensa est nasci in corporibus humanis, quomodo Isaac, Sampson, Ioannes Baptista de repromissione nascuntur? Intelligis quid sit fides suam audacter ac libere profiteri? Pone errare me, aperte dico quod sentio. Et tu igitur aut libere nostra profiteri, aut constanter tua loquere. Noli statuere te in acie mea, ut rusticitate simulata in tuto abeas, cum uolueris pugnantis terga confodere. Non est istius temporis contra Origenis dogmata conscribere: alteri istud, si Christus uitam dederit, operi deducabimus. Nunc quæritur, an qui arguitur, ad interrogata responderit, & simplex sit & aperta eius responsio. Transeamus hinc ad famosissimam de resurrectione carnis & corporis quæstionem, in qua te rursum lector admonitum uolo, ut cum timore & iudicio dei me scias loqui, & te audire debere. Neque enim tantæ stulticiæ sum, ut si in expositione illius fides mera est: & perfidiæ nulla suspicio, quæram accusandi rationem: & dum uolo alium notare culpæ, ipse noter calumniæ. Lege ergo de resurrectione carnis, quæ subdita sunt: & cum legeris & non placuerint (scio enim haud placitura ignorantibus) suspende iudicium, expecta paulisper usque ad finem responsionis nostræ, cohibe sententiam: & si tibi postea non placuerint, tunc nos calumniæ denotabis. Passionem quoque eius in cruce & mortem ac sepulturam, quæ uniuersa seruauit, ac resurrectionem ueritate & non putatiue confitemur: qui & primogenitus ex mortuis, primitias massæ corporum nostrorum quas in sepulchro positas suscitauit, peruexit ad cælum, spem nobis resurrectionis in resurrectione proprii corporis tribuens: unde & omnes sic speramus resurgere ex mortuis, sicut ille resurrexit. Non in alijs quibusdam peregrinis & in alienis corporibus, quæ assumuntur in phantasmate: sed sicut ipse in illo corpore,

A pore, quod apud nos in sancto sepulchro conditum resurrexit; ita & nos in ipsis corporibus, quibus nunc circundamur, & in quibus nunc sepelimur, eadem ratione & uisione speramus resurgere. Quæ enim iuxta Apostolum seminantur in corruptione, surgent in incorruptione quæ seminantur in ignobilitate, surgent in gloria. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale; de quibus & saluator docens loquutus est: Qui enim digni fuerint seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent neque nubentur; neque enim ultra mori poterunt, sed erunt sicut angeli dei, cum sint filij resurrectionis. Rursum in alia parte epistolæ, hoc est, in fine suorum tractatum, ut auribus illuderet nescientium, strepitum resurrectionis ac pompam hac uerborum ambiguitate librauit; Sed neque de secundo glorioso aduentu domini nostri Iesu Christi intermisimus, qui uenturus est in gloria sua iudicare uiuos & mortuos; ipse enim suscitabit omnes mortuos, & ante suum tribunal esse faciet; & unicuique reddet secundum quod egit per corpus, siue bonum siue malum; scilicet aut coronandus in corpore, quod caste egit & iuste; aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitatibusque seruiuit. Hoc quod in Euangelio legimus; In consummatione mundi, si fieri potest, seduci etiam electos, in hoc capitulo comprobamus. Audit uulgus indoctum mortuos & sepultos; audit resurrectionem mortuorum, ueritate & non putatiue; audit primitias massæ nostrorum corporum, in domini corpore, ad cœlestia peruenisse; audit resurrecturos, non in peregrinis alienisque corporibus, quæ assumuntur in phantasmate; sed sicut surrexit dominus in corpore, quod apud nos in sancto sepulchro conditum iacuit; ita & nos in ipsis corporibus, quibus nunc circundamur & sepelimur, in die iudicij resurrecturos. Et ne hoc parum quis existimaret, addit in extremo capitulo: Et unicuique reddet secundum quod egit in corpore, siue bonum siue malum; scilicet aut coronandus in corpore, quod caste egit & iuste; aut condemnandus in uoluptatibus iniquitatibusque seruiuit. Hæc audiens indoctum uulgus, in tanto mortuorum sepulti corporis resurrectionis sonitu, nullam stropham, nullas insidias suspicatur. Credit esse quod dicitur. Sanctiores enim sunt aures populi quàm sacerdotis animus. Iterum atque iterum relector commoneo, ut patientiam teneas, & discas quod ego quoque per patientiam didici; & tamen antequàm uultum draconis euoluam, & dogma Origenis de resurrectione breuiter exponam (non enim poteris uim scire antidoti, nisi uenena perspexeris) illud diligenter obserua, & caute relegens numera: quod nouies resurrectionem nominans corporis, ne semel quidem carnis inseruit; suspectumque tibi sit, quod de industria prætermisit. Dicit ergo Origenes in pluribus locis, & maxime in libro de resurrectione quarto, & in expositione primi psalmsi, & in Stromatibus, duplicem errorem uersari in ecclesia; nostrorum, & hæreticorum. Nos simplices & philofarcas dicere, quod eadem ossa & sanguis & caro, id est, uultus & membra, totiusque compago corporis resurgat in nouissima die; scilicet ut pedibus ambulemus, opere mur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus, circumferamusque uentrem insatiabilem, & stomachum cibos concoquentem. Consequens autem esse, qui ista credamus, dicere nos quod & comedendum nobis sit & bibendum, digerenda stercorea, effundendus humor, descendæ uxores, liberi procreandi. Quod enim membra genitalia, si nuptiæ non erunt; Quod dentes, si cibi non molendi sunt; Quod uenter & cibi, si iuxta Apostolum & hic & illi destruentur; ipso iterum clamante: Caro & sanguis regnum dei non possidebunt, neque corruptio incorruptionem. Hæc nos innocentes & rusticos asserit dicere. Hæreticos uero, in quorum parte sunt Marcion, Apelles, Valentinus, Manes, nomen insanix, penitus & carnis & corporis resurrectionem negare; & salutem tantum tribuere animæ, frustraque nos dicere ad exemplum domini resurrecturos, cum ipse quoque dominus in phantasmate resurrexerit; & non solum resurrectionis eius, sed & ipsa natiuitas ^{τοῦ σωτῆρος}, id est, putatiue uisa magis sit quàm fuerit. Sibi autem utranque displicere sententiam, fugere se & nostrorum carnes, & hæreticorum phantasmata; quia utraque pars in contrarium nimia sit, alijs id uolentibus se esse quod fuerunt, alijs resurrectionem corporum omnino denegantibus. Quatuor, inquit, elementa sunt, phi-

- C Iosophis quoque nota & medicis, de quibus omnes res & corpora humana compacta sunt, terra, aqua, aer, & ignis, Terram in carnibus, aërem in halitu, aquam in humore, ignem in calore intelligi. Cum ergo anima caducum hoc frigidumq; corpusculum dei iussione dimiserit, paulatim omnia redire ad matrices suas substantias; carnes in terram relabi, halitum in aëra misceri, humorem reuerti ad abyssos, calorem ad aëthera subuolare. Et quomodo si sextarium lactis & uini mittas in pelagus, ueliscq; rursum separare quod mixtum est; uinum quidem & lac quod miseras non perire, non tamen posse quod fufum est separari; sic substantiam carnis & sanguinis non perire quidem in originalibus materijs, non tamen in antiquam redire compagem, nec posse ex toto eadem esse quæ fuerint. Cum autem ista dicantur, solitas carniū, sanguinis liquor, crassitudo neruorum, uenarumq; perplexio, & ossium durities denegatur. Alia ratione resurrectionem corporum confitemur, eorum quæ sepulchris posita sunt, dilaplaq; in cineres; Pauli Pauli, & Petri Petri, & singula singulorum; neque enim fas est, ut in alijs corporibus animæ peccauerint, in alijs torqueantur; nec iusti iudicis alia corpora pro Christo sanguinem fundere, & alia coronari. Quis hæc audiens, resurrectionem carnis eum negare putet? Est, inquit, singulis seminibus ratio quædam à deo artifice insita, quæ futuras materias in medullæ principijs tenet. Et quomodo tanta arboris magnitudo, truncus, rami, poma, folia non uidentur in semine, sunt tamen in ratione seminis, quam Græci σπυρματισμορ uocant; & in grano frumenti est intrinsecus, uel medulla, uel uenula; quæ cum in terra fuerit dissoluta, trahit ad se uicinas materias, & in stipulam, folia aristasq; confurgit; aliudq; moritur, aliud resurgit. Neque enim in grano tritici, radices, culmus, folia, arista, paleæ sunt dissolutæ; sic & in ratione humanorum corporum manent quædam surgendiantis qua principia, & quasi ἀντίστοιχα, id est, seminarium mortuorum, sinu terræ confouetur. Cum autem iudicij dies aduenerit, & in uoce archangeli, & in nouissima tuba tremuerit terra, mouebuntur statim semina, & in puncto horæ mortuos germinabunt; non tamen easdem carnes, nec in his formis restituent quæ fuerunt, Vis scire uerum esse quod dicimus, audi Apostolum. Sed dicit aliquis, quomodo resurgent mortui? quo autem corpore uenient? Inspiciens, quod tu feminas, non corpus quod futurum est feminas, sed nudum granum; ut puta tritici, uitis, & arboris. Et quia de grano tritici ac semente arborum ex parte iam diximus, nunc de acino uinacij disseramus. Granum paruum est, ita ut uix duobus digitulis teneri possit. Vbi sunt radices; ubi radicum & trunci & propaginum tortuosa perplexio? Vbi pampinorum umbracula, & uuarum pulchritudo, futura uina parturiens? Aridum est quod tenetur, & penè uix cernitur; sed in siccio illo grano, potentia dei & occulta ratione sementis, spumantia multa fundentur. Hæc ligno tribuis, quod periturum est; sic ornatur, quod mansurum non est, nec pristinam recipiet uilitatem; & uis rursus ossa, sanguinem, membra, ut crescentibus capillis tonsore egeas; natus pituitas digerat; incrementa unguium secanda sint, ut per inferiores partes uel stercorea uel libidines effluant? Si affers istas ineptias rusticorum & carnis, in qua deo placere non possumus, quasi inimici, obliuisceris resurrectionem mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in contumelia, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Nunc oculis uidemus, auribus audimus, manibus agimus, pedibus ambulamus. In illo autem corpore spiritali toti uidebimus, toti audiemus, toti operabimur, toti ambulabimus; & transfigurabit dominus corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ gloriæ.
- S Quando dixit transfigurabit, id est, μετασχηματισίαι, membrorum quibus nunc utimur, diuersitas denegatur. Aliud nobis spirituale & æthereum promittitur: quod nec tactui subiacet, nec oculis cernitur, nec pondere prægrauatur; & pro locorum in quibus futurum est uarietate mutabitur. Alioqui si eadem carnes erunt, & corpora quæ fuerunt, rursum mares & feminae, rursum nuptiæ, uiris hirsutum supercilium, barba proluxa, muliebres leues genæ, & angusta pectora; ad concipiendos & pariendos fœtus, uenter & femora dilatanda sunt. Resur-
- gent

A gent etiam infantuli, resurgent & senes: illi nutriendi, hi baculis sustentandi. Nec uos o simplices resurrectione domini decipiat, quod latus & manus monstrauerit, in litore steterit, in itinere cum Cleopha ambulauerit, & carnes & ossa habere se dixerit. Illud corpus alijs pollet priuilegijs, quod de uiri femine & carnis uoluptate non natum est. Comedit post resurrectionem suam & bibit, & uestitus apparuit, tangendum se praeiuit: ut dubitantibus apostolis, fidem faceret resurrectionis. Sed tamen non dissimulat naturam aerei corporis & spiritualis. Clausis enim ingreditur ostijs, & in fractione panis ex oculis euanescit. Ergo & nobis post resurrectionem bibendum erit & comedendum, & post cibum stercora egerenda: Et ubi erit illa promissio: Oportet mortale hoc induere immortalitatem: Haec est omnis causa, cur in expositione fidei tuae, ad decipiendas aures ignorantium, nouies corpus, & ne semel quidem carnes nominas: dum homines putant te carnes in corporibus confiteri, & idem carnem esse quod corpus. Si idem est, non diuersum significat. Scio enim te hoc esse dicturum. Putaui idem corpus esse quod carnem: simpliciter sum loquutus. Quare non carnem potius nominas, ut corpus significes: & indifferenter nunc carnem, nunc corpus: ut corpus in carne, & caro in corpore demonstraretur: Sed mihi crede, non est simplex silentium tuum. Alia enim carnis, alia corporis definitio est: omnis caro est corpus, non omne corpus est caro. Caro est proprie, quae sanguine, uenis, ossibus, neruisque constringitur. Corpus quanquam & caro dicitur, interdum tamen aethereum uel aereum nominatur: quod tactui uisuique non subiacet, & plerunque uisibile est atque tangibile. Paries est, corpus est, sed non caro. Unde Apostolus corpora caelestia appellat, & corpora terrestria. Coeleste corpus, solis, lunae, stellarum. Terrestre, ignis, aeris, aquae, terrae, & reliquorum, quae absque anima his sentiuntur elementis. Vides nos intelligere subtilitates uel tras, & arcana, quae in cubiculis & inter perfectos loquimini: & quae populus foris stans, nec meretur audire, proferre in medium: Hoc est illud quod reducta ad auriculam manu, & concrepantibus digitis, ridentes dicitis: Omnis gloria filiae regis intrinsecus. Et: Introduxit me rex in cubiculum suum. Patet quare corporis, & non carnis resurrectionem dixeris: scilicet, ut nos rudes carnem te dicere putaremus in corpore, & hi qui perfecti sunt intelligerent carnem in corpore denegari. Denique Apostolus in epistola sua ad Colossenses, uolens corpus Christi carneum & non spirituale, aereum, tenuerit demonstrare, significanter loquutus est, dicens: Et uos cum essetis aliquando alienati a Christo, & inimici sensus eius in operibus malis, reconciliauit in corpore carnis suae per mortem. Rursumque in eadem epistola: In quo circumcisi estis circumcissione non manufacta, in expoliatione corporis carnis. Si corpus carnem solum significat: & non est nomen ambiguum, nec ad diuersas intelligentias trahi potest: satis superflue corporeum & carneum dicit, quasi caro non intelligatur in corpore. In simbolo fidei & spei nostrae, quod ab apostolis traditum, non scribitur in charta & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus, post confessionem trinitatis & unitatem ecclesiae, omne Christiani dogmatis sacramentum, carnis resurrectione includitur. Et tu intantum in corporis, & iterum corporis & tertio corporis, & usque nouies corporis, uel sermone uel numero immoraris: nec semel nominas carnem: quod illi semper nominant carnem corpus uero tacent. Sed & illud quod argute subnectis, & prudenter praecauens dissimulas, scito nos intelligere. His enim testimonijs ueritatem resurrectionis probas, quibus Origenes negat: & de dubijs incerta confirmans, certam fidei domum, subita tempestate subuertis. Seminatur (inquit) corpus animale, surget corpus spirituale. Neque enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in caelis. Quae alia exempla assumeres, si resurrectionem negares: Vis resurrectionem carnis, ueritate & non putatiue, ut loqueris confiteri. Post illa quibus ignorantium blanditus es auribus, quod in ipsis corporibus, in quibus mortui sumus, & sepulti resurgamus: hoc potius adiunge, & dic: Quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere: et proprie ad Thomam: Infer digitum tuum in manus meas, & manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Sic & nos

- C post resurrectionem eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, easdem carnes & sanguinem & ossa: quorum in scripturis sanctis opera, non natura damnantur. Denique in Genesi scriptum est: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Et Paulus apostolus de prava doctrina & operibus Iudaeorum: Non acquievi, ait, carni & sanguini. Et ad sanctos qui utique in carne erant, dicit: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen dei spiritus habitat in uobis. Negans enim eos in carne, quos in carne esse constabat; non carnis substantiam, sed peccata damnabat. Hæc est uera resurrectionis confessio, quæ sic gloriam carni tribuit, ut non auferat ueritatem. Quod uero dicit Apostolus, corruptibile hoc & mortale, hoc ipsum corpus, id est, carnem, quæ tunc uidebatur, ostendit. Quod autem copulat, induere incorruptionem & immortalitatem: illud indumentum, id est, uestimentum, non dicit corpus abolere quod ornat in gloria: sed quod ante inglorium fuit, efficere gloriosum: ut mortalitatis & infirmitatis uiliore ueste deposita, immortalitatis auro: & ut ita dicam, firmitatis atque uirtutis beatitudine induamur, uolentes non spoliari carne, sed superuestiri in gloria, & domicilium nostrum quod de cælo est, superindui desiderantes, ut deus retur mortale à uita. Certe nemo superinduitur, nisi qui ante uestitus est. Sic & dominus noster in monte transfiguratus est in gloria, non ut manus ac pedes, cæteraque membra perderet, & subito in rotunditate uel solis uel sphaeræ uolueretur: sed eadem membra solis fulgore rutilantia, apostolorum oculos præstringerent: unde & uestimenta eius mutata sunt in candorem, non in aërem, ne fortè & uestes eius afferas spirituales: Et facies eius, inquit, fulgebatur sicut sol. Vbi autem facies nominatur, existimo quod & cætera membra conspecta sint. Enoch translatus est in carne, Elias carneus raptus est in cœlum: necdum mortui & paradisi iam coloni, habent membra cum quibus rapti sunt atque translati. Quod nos imitatur ieiunio, illi possident dei consortio. Vescuntur cœlesti pane, & saturantur omni uerbo dei: eundem habentes dominum, quem & cibum. Audi saluatorem dicentem: Et caro mea requiescet in spe: Et in alio loco: Caro eius non uidit corruptionem. Et rursum: Omnis caro uidebit salutare dei. Et tu semper corpus ingeminas? Profer magis Ezechiel, qui ossa iungens ossibus, & educens ea de sepulchris suis, & super pedes stare faciens, carnibus neruisque cōstringit, & cute desuper tegit: donec Iob tormentorum uictor, & testa radens putridæ carnis saniem, miseras suas resurrectionis spe & ueritate soletur: Quis mihi det, inquit, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina, uel cælesti sculpanitur in silice? Scio enim quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea uidebo deum: quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Quid hac prophetia manifestius? Nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum de resurrectione loquitur. Vult uerba sua in perpetuum durare: & ut nulla possint uetustate deleri, exarari ea uult in plumbi lamina, & sculpi in silice. Sperat resurrectionem, imò nouit & uidit, quod uiuit Christus redemptor eius, & in nouissimo die de terra resurrecturus sit. Necdum mortuus erat dominus, & athleta ecclesiæ redemptorem suum uidebat ab inferis resurgentem. Illud uero quod infert: Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum: puto quod nō loquatur, quasi amator carnium, quas putridas foetentesque cernebat: sed ex fiducia resurgendi contemnit præsentia, solatio futurorum. Rursum ait, circumdabor pelle mea. Vbi hic corpus æthereum? ubi aëreum, & spiritui & auræ simile? Certe ubi pellis & caro, ubi ossa & nerui & sanguis & uenæ, ibi carnis structura, ibi sexus proprietates. Et in carne, inquit, mea uidebo deum. Quādo omnis caro uidebit salutare dei, & Iesum deum, tunc & ego uidebo redemptorem & saluatorem & deum meum. Videbo autem in ista carne, quæ me nunc cruciat, quæ nunc præ dolore distillat. Idcirco deum in carne conspiciam, quia omnes infirmitates meas sua resurrectione sanauit. Nōne tibi uidetur iam tunc Iob contra Origenem scribere: & pro carnis ueritate, in qua tormenta sustinuit, alterum contra hæreticos habere

A habere certamen: Dolet enim, si tanta sit frustra perpeſſus; & alia ſpiritualiter reſurgente, iſta carnaliter cruciata ſit. Vnde inculcat & exaggerat, & omnia lubricæ conſeſſionis arcana ma- niſteſta uoce concludit, dicens: Quem uiſurus ſum ego ipſe & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Is ſi non in ſexu ſuo reſurrecturus eſt; ſi non eiſdem membris, quæ iacere in ſter- core; ſi non eoſdem oculos aperiat ad uidentium deum, quibus tunc uidebat uermiculos, ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus ſubſtitit Iob, & donas mihi inane uocabulum reſurgentis: quomodo ſi nauim poſt naufragium reſtitutam uelis, ac neges ſingula de quibus nauis con- ſtruitur. Ego libere dicam, & quanquam torqueatis labia, trahatis capillum, applaudas tiſ pede, ludæorum lapides inquiratis, fidem eccleſiæ apertiffime conſitebor. Reſurrectio- nis ueritas catholicæ, ſine carne & oſſibus, ſine ſanguine & membris intelligi non poteſt. Vbi caro & oſſa & ſanguis & membra ſunt, ibi necelle eſt ut ſexus diuerſitas ſit. Vbi ſe- xus diuerſitas eſt, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorum nuptias, qui etiã ante mortem in ſexu ſuo ſine ſexus opere uixerunt. Quando dicitur: In illa die neque nu- bent neque nubentur: de his dicitur qui poſſunt nubere, & tamen non nubent. Nemo em̄ dicit de angelis, non nubent neque nubentur. Ego nunquam audiui ſpiritualium uirtutum in cælo nuptias celebrari: ſed ubi ſexus eſt, ibi uir & foemina. Vnde & tu inuitus licet cogen- te ueritate conſeſſus es, & dixiſti; aut coronandus in corpore, quod caſte egit & iuſte; aut con- demnandus in corpore, quod uoluptatibus iniquitatibus ſeruiuit. Tolle corpus & pone car- nem, & uirum ac foeminam non negaſti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitia, qui non ha- bet ſexum per quem committi potuit impudicitia? Quis enim unquam lapidem coronauit, quia uirgo permanſerit? Angelorum nobis ſimilitudo promittitur, id eſt, beatitudo illa, in qua ſine carne & ſexu ſunt angeli, nobis in carne & ſexu noſtro donabitur. Mea ruſticitas ſic credit, & ſic intelligit ſexum conſiteri ſine ſexuum operibus; homines reſurgere, & ſic eos an- gelis adæquari. Nec ſtatim ſuperflua uidebitur membrorum reſurrectio, quæ caritura ſint officio ſuo, cum adhuc in hac uita poſiti, nitamur opera non implere membrorum. Similitu- do autem ad angelos, non hominum in angelos demutatio, ſed profectus immortalitatis & gloriae eſt. Argumenta uero illa puerorum & infantium & ſenium & ciborum & ſtercorum, quibus aduerſum eccleſias uteris, non ſunt tua, de gentiliū fonte manarunt. Eadem enim opponunt nobis ethnici. Qui Chriſtianum eſſe te dicis, gentiliū arma depone. Diſcant illi magis à te reſurrectionem carnis conſiteri, quàm tu ab illis negare. Aut ſi et tu de hoſtium nu- mero es, oſtende te libere aduerſarium, ut ethnicorum ſuſcipias uulnera. Dono tibi nutritu- las tuas, ne uagiant infantes; dono decrepitos ſenes, ne hyberno frigore contrahantur. Fru- ſtra etiam tonſores artificia didicerunt, ſcientes Iſraeliticum populū per quadraginta annos, nec unguium, nec capillorum incrementa ſenſiſſe; & quod his maius eſt, non ſunt attrita ue- ſtimenta eorum, nec inueterauerunt calciamenta eorum. Enoch et Elias, de quibus dudum di- ximus, tanto tempore in eadem permanent ætate, qua rapti ſunt. Habent dentes, uentrem, genitalia; & tamen nec cibis, nec uxoribus indigent. Quid potentiam dei calumniaris? qui po- teſt de medulla illa & de ſeminario ueſtro interiori, non carnes tantum de carnibus, ſed cor- pus educere, & aliud ex alio facere; & de aqua, id eſt: de uilitate carniū, precioſa & aëri cor- poris uina mutare: poteſt utique eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus eſt, reddere quæ fuerunt: quia multo minus eſt reſtituere quod fuerit, quàm facere quod non fuit. Mira- ris ſi de infantibus & ſenibus in perfecti uiri ætatem reſurrectio fiat, cum de limo terræ abſeque ullis ætatum incrementis, conſummatus homo factus ſit? Coſta mutatur in foeminam, & ter- tio hmanæ conditionis modo uilia & pudenda noſtræ natiuitatis elementa mutantur in car- nes; ligantur membris, diſcurrunt in uenas, in oſſa durantur. Vis & quartum genus huma- næ generatiōis audire? Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiffimi obumbrabit tibi. Propterea quod nateſtur ex te ſanctum, uocabitur filius dei. Aliter Adam, aliter Eua, ali- ter Abel, aliter homo Ieſus Chriſtus, Et in omnibus diuerſis exordijs, una hominis natura non

C non differt. Resurrectionem carnis, omniumq; membrorum si uelim probare, & ad singula testimonia explanationes adiungere, multis libris opus erit: sed praesens causa hoc non desiderat. Propolui enim non Origeni in omnibus respondere, sed fraudulentæ satisfactionis aperire mysteria. Attamen quia longus fui in assertionem contraria & uereor ne dum fraudes pandere studeo, scādalum lectori reliquerim, acruatim testimonia ponam, cursimq; perstrin gam, ut toto contra uenenatam argumentationem scripturarum pondere dimicemus. Qui uestem non habet nuptialem, nec seruauit illud mandatum: Candida sint uestimenta tua: semper manibus pedib; constringitur: ne recumbat in conuiuio, sedeat in folio, stet ad dexteram dei, mittitur in gehennam, ubi fletus oculorum & stridor dentium est. Capilli capitis uestri numerati sunt. Si capilli, puto facilius dentes. Frustra autem numerati, si alii quando perituri, Veniet hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei & procedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fecerat. Procedent autem de monumentis, id est, qui monumentis illati fuerant, uenient mortui, & resurgent de sepulchris suis. Ros enim qui à deo est, medulla est ossibus ipsorum. Tunc implebitur quod dominus loquitur per prophetam: Populus meus intra in cellaria tua alii quantulum donec ira mea transeat. Cellaria sepulchra significant, de quibus hoc utique profertur, quod conditum fuerat: Et exhibunt de sepulchris suis ueluti hinnuli de uinculis soluti. Gaudebit cor eorum, & ossa eorum sicut sol orientur; ueniet omnis caro in conspectu domini, & mandabit piscibus maris, & cruciabant ossa quæ comederant, & faciet compagem ad compagem, & os ad os: & qui in terræ puluere dormierunt, resurgent; alij in uitam æternam, alij in opprobrium & confusionem æternam. Tunc uidebunt iusti impiorum pccnas atque cruciatus: quoniam uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in conspectu omnis carnis.

D Quotquot igitur habemus hanc spem, sicut exhibuimus membra nostra famulantia immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea famulantia iusticiæ ad sanctificationem; ut resurgentes ex mortuis, in nouitate uitæ ambulemus. Quomodo & uita domini Iesu manifestatur in nostro mortali corpore; et q̄ suscitauit Iesum Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Iustum enim est, ut qui semper mortificationem Christi in corpore nostro circumtulimus, uita quoq; Iesu manifestetur in corpore nostro mortali, id est, in carne mortali secundum naturam, æterna autem secundum gratiam. Vidit & Stephanus stantem Iesum ad dexteram patris, & manus Moysi mutata est in candorem niuis, & deinceps color pristino restituta. In utraq; diuersitate manus fuit. Figulus ille Hieremite, cuius per duriciam lapidum uas quod fecerat cōfractum est, de eadem massa & de eodem luto redintegrauit quod ceciderat. Sed & ipsum resurrectionis uocabulum significat non aliud ruere, aliud suscitari: & quod adijcitur mortuorum, carnem propheta demonstrat: quod enim in homine moritur, hoc & uiuificatur. Vulneratus ille itineris Iericho totus refertur ad stabulum, & delictorū plagæ immortalitate sanantur. Aperta sunt & sepulchra in domini passione, quādo sol fugit, terra tremuit, & multa corpora sanctorū surrexerunt, & uisa sunt in sancta ciuitate. Quis est, inquit Esaias, qui ascendit ex Edom; fulgida uestimenta eius ex Bofor, sic formosus in stola candida? Edom aut terrenus interpretatur, aut cruētus, Bofor, aut caro, aut in tribulatione. Paucis uerbis totum resurrectionis mysterium demonstrat, id est, & ueritatem carnis & augmentū gloriæ. Et est sensus: Quis est iste qui ascendit de terra, ascendit de sanguine? Cuius uestimenta iuxta prophetiam Iacob, qui alligauit pullum suum ad uitem: & torcular calcauit solus, multo rubentia sunt. De Bofor, id est, de carne siue tribulatione mundi; ipse enim uicit mundū. Ideoq; rubra & fulgida sunt uestimenta eius, quia speciosus forma fuit præ filijs hominum: propter gloriam triumphantis in stolam candidam commutata sunt; & tūc uere de Christi carne completum est: Quæ est ista quæ ascendit dealbata, innitens super fratrualem suam? Et quod in eodem libro scribitur: Fratruelis meus rubicūdus & candidus. Hunc imitantur: qui

A qui uestimenta sua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanferunt, qui se castrauerunt propter regna caelorum. Itaq; in albis erunt uestibus. Eo tempore sententia domini opere perfecta monstrabitur: Omne quod dedit mihi pater, nō perdam ex eo quicquam, sed resuscitabo illud in nouissimo die. Totum uidelicet hominem, quem totum nascendo susceperat. Tunc ouis quæ perierat, & in inferioribus oberrabat, humeris saluatoris tota portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis sustentabitur. Tunc uidebunt illum qui compunxerunt, qui clamauerunt: Crucifige, crucifige talem. Tribus & tribus cædet pectora, ipsi & mulieres eorum. Illæ mulieres, quibus dominus locutus est crucē portans: Filia Hierusalem nolite flere super me, sed super uos flere & super filios uestros. Tunc angelorum uaticinium complebitur, qui stupentibus apostolis euntem in caelum dixerunt: Hic Iesus qui à uobis assumptus est in caelum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in caelum. Quale est autem, idcirco dicere dominum post resurrectionem quadraginta diebus comedisse cum apostolis, ne phantasma putaretur: & hoc ipsum quod comedit in carne & in membris uisus est in phantasmate cōfirmare? Aut uerum est quod uidebatur, aut falsum. Si uerum est, ergo uere comedit & uere membra habuit. Si autem falsum, quomodo res falsas ostendere uoluit, ut resurrectionis ueritatem probaret? Nemo enim falso uerum probat. Ergo, inquires, & nos post resurrectionem comeduri sumus? Nescio. Non enim scriptum est: & tamen si quæretur, non puto comeduros. Legi enim non esse regnum dei cibum & potū, repromittens nobis quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt. Moyses & Elias quadraginta diebus ieiunauerunt ac noctibus. Hoc hominum natura non patitur, sed quod homini impossibile est, deo impossibile non est. Sicut qui futura prædicat, non interest utrum post decem annos, aut post centum futura pronunciet; quia una est scientia futurorum: sic qui quadraginta diebus potest ieiunare & uiuere, imò non potest ieiunare, sed uiuit uirtute dei; & æterno tempore poterit absq; esca & potu uiuere. Quare fauam comedit dominus? Ut resurrectionem probaret, non ut tuis faucibus mella permitteret. Piscem in prunis assum petijt, ut dubitantes confirmaret apostolos, qui ad illum accedere non audebant, quod putarent se spiritum uidere, non corpus. Archisynagogi filia suscitatur, & cibū accipit. Lazarus quatrīduanus mortuus resurgit, & prandens inducitur: non quia apud inferos esuriebat, sed quia difficultas operis, scrupulositatem fidei requirebat. Quomodo ueras manus & uerum ostendit latus: ita uere comedit cum discipulis; uere ambulauit cū Cleopha; uere lingua loquutus est cum omnibus; uero accubitu discubuit in cena; ueris manibus accepit panem, benedixit ac fregit & porrigebat illis. Quod autē ab oculis repente euanuit, uirtus dei est, non umbræ & phantasmatis. Alioquin & ante resurrectionem, cum eduxissent eum de Nazareth, ut præcipitarent de supercilio montis, transiuit per medios, id est, elapsus est de manibus eorum. Nunquid iuxta Marcionem dicere possumus, quod ideo natiuitas eius in phantasmate fuerit, quia contra naturam qui tenebatur, elapsus est? Quod Magis licet, hoc domino non licet? Apollonius Tyaneus scribitur, cum ante Domitianum staret in consistorio, repente non comparuisse. Noli potentia domini Magorū præstigijs adæquare, ut uideatur fuisse quod non fuit, & putetur comedisse sine dentibus, ambulasse sine pedibus, fregisse panem sine manibus, locutus esse sine lingua, & latus monstrasse sine costis. Et quomodo, inquires, non cognoscebāt eum in itinere, si ipsum habebat corpus quod ante habuit? Audi scripturam dicentem: Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerēt. Et rursum: Aperti sunt oculi eorū, & cognouerunt eum. Nunquid alius fuit quando non agnoscebatur, & alius quando agnitus est? Certe unus atq; idem erat. Cognoscere ergo & non cognoscere, oculorum fuit, non eius qui uidebatur, licet & ipsius fuerit. Oculos enim tenebat eorum, ne se agnoscerent. Deniq; ut scias errorem qui uersabatur in medio, nō corporis domini, sed oculorum fuisse clausorum: Aperti sunt oculi eorū, inquit, & cognouerūt eum. Vnde & Maria Magdalene quamdiu non agnoscebat Iesum, & uiuū quærebat inter mortuos, hortulanū putabat.

Agnoscit,

C. Agnoscit, & dominum uocat. Post resurrectionē Iesus stabat in littore: discipuli in nauī erāt, Cæteris non cognoscentibus eum, dicit discipulus quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoscit. Idem erat, & nō idem omnibus uidebatur. Statimq; subiungitur: Et nemo audebat interrogare eum, tu quis es? scientes quod dominus est. Nemo audebat, quia deum sciebant. Vescabantur cum prandente, quia hominem & carnem uidebant, non quod alter deus, alter homo esset, sed unus atq; idem filius dei cognoscebatur ut homo, adorabatur ut deus. Scilicet nunc mihi philosophandum est, incertos esse sensus nostros, & maxime uisum. Carneades aliquis ab inferis excitandus, ut proferat remū in aqua fractum, uideri porticus longius angustiores, rotundos procul turrium angulos, columbarum colla, ad singulas conuersiones colorem mutantia. Cum Rhode Petrum nunciaret & apostolis diceret, ob periculi magnitudinem euasisse: non credunt, phantasma suspicantur. Porro quod clausis ingressus est ostijs, eiusdem uirtutis fuit, cuius & ex oculis euasescere. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem, dominus clausis ostijs nisi phantasma fuerit intrare non poterit: Aquilæ & uultures transmarina cadauera sentiunt. Saluator apostolos suos nisi ostium aperuerit, non uidebit: Dic mihi acutissime disputator, quid est maius, tantam terræ magnitudinem appendere super nihilum, & super aquarum incerta librare; an deum transire per clausam portam, & creaturam cedere creatori? Quod maius est tribuis; quod minus est calumniaris. Petrus super aquas ambulat graui & solido corpore. Mollis unda non cedit: paululum fides dubitat, & statim naturam suam corpus intelligit; ut sciamus super aquas non corpus ambulasse, sed fidem. Oro te, qui tantum contra resurrectionem sentis, argumentaris, an simpliciter mecum loqueris? Credis uere dominum resurrexisse, in eodem quo mortuus, quo sepultus est corpore, an non credis? Si credis, cur ista proponis, per que resurrectio denegatur? Si non credis, quid ita imperitorum lætas animas, & resurrectionem casto nomine uentilas? Audiui nuper de Marcionis schola: uæ, inquit, ei, qui in hac carne, & in his ossibus resurrexerit: gaudēs animus statim intulit: Consepulti enim sumus, & consurreximus cum Christo per baptismum. Animæ, an carnis resurrectionem dicis? Respondi, non solius animæ, sed carnis, quæ cum anima renascitur in lauacro. Et quomodo peribit, quæ in Christo renata est: Quia scriptum est, ait, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Attende obsecro te, quod dicitur: caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Nunquid non resurgent? Absit, sed non possidebunt. Quare non possidebunt? Quia sequitur, neque corruptio incorruptionem possidebit. Tam diu ergo regnum dei non possidebunt, quam diu caro tantum sanguisq; permanserint. Cum autem corruptiuium induerit incorruptionem, & mortale induerit immortalitatem: & lutum carnis in testam fuerit excoctum, quæ prius graui pondere premebatur in terram, acceptis spiritus pennis, & immutatio nis abolitionis, noua gloria uolabit ad cælum: & tunc implebitur illud quod scriptū est: Absorpta est mors in uictoria. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Præpostero ordine de animarum statu & carnis resurrectione respondimus: omissisq; principis epistolæ, tota nobis cōtra egregios tractatus eius fuit disputatio. Maluimus enim de dei rebus, quàm de nostris iniurijs dicere. Si peccauerit homo in hominem, rogabunt pro eo ad dominum. Si autem in deum peccauerit, quis orabit pro eo? Nunc ediuerso, super omnia nostros aduersarios immortalī odio persequimur: blasphemantibus deum, clementem porrigimus manum. Scribit ad Theophilum episcopum apologiam, cuius istud exordium est: Tu quidem ut homo dei, & apostolica ornatus gratia, curā omnium ecclesiarū, maxime eius que in Hierosolymis est, sustines: cum ipse plurimis sollicitudinibus ecclesiæ dei, quæ sub te est, distringaris. Laudat faciem, ad personam principū trahit. Tu qui regulas queris ecclesiasticas, & Niceni concilij canonibus uteris: & alienos clericos, & cum suis episcopis cōmorantes tibi niteris usurpare: responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? Nihil fallor, hoc tibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsaria sit, & totius Orientis Antiochia.

Aut igitur

A Aut igitur ad Cæsariensem episcopum referre debueras; cui spreta communione tua cōmunicare nos noueras. Aut si procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ dirigēdæ. Sed noui cur Cæsariam, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid uitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quàm debitum metropolitano tuo honorem reddere. Nec hoc dico, quod præter amicitias, quæ suspicionem generant, quicquam in legatione reprehendam, sed quia apud interrogantes magis & præsentem te purgare debueris. Misisti religiosissimum hominem dei Isidorum presbyterum, uirum potentem tam ex ipsa incessus & habitus dignitate, quàm diuinæ intelligentiæ, curare etiã eos, qui animo uehementer ægrotant, si tamen sensum sui languoris habeant. Homo dei mittit hominem dei; nihil interest inter presbyterum & episcopum, eadem dignitas mittentis & missi; hoc satis imperite; in portu, ut dicitur naufragium. Iste Isidorus qui in cælum tuis laudibus tollitur, id ipsum infamatur Alexandriæ, quod tu Hierosolymæ; ex quo non legatus aduenisse uideatur, sed socius. Alioquin & literæ manu eius scriptæ, quæ ante tres menses legationis ad nos directæ erant, portantes errorem; Vincentio presbytero redditæ sunt, quæ usq; hodie ab eo tenentur; quibus cohortatur ducem exercitus sui, ut super petram fidei, stabili persistat gradu; nec nostris nænijs terreatur. Pollicetur se antequam legationis esset ulla suspitio uenturum Hierosolymam, & ad aduentum suum ilico aduersariorum cuneos proterendos. Et inter cætera his etiã uerbis utitur. Quomodo fumus in aëre dissoluitur, & cera ad uiciniam ignis liquefcit; ita dissipabuntur qui semper ecclesiasticæ fidei resistentes, nunc per homines simplices eandem fidem inquietare conātur. Rogo te lector, qui hoc scribit antequam ueniat, quid tibi uideatur; Aduersarius an legatus? Iste est quem nos pijsimum uel religiosissimum, & ut uerbum exprimamus è uerbo, deicolam possumus dicere. Iste est homo diuinæ intelligentiæ,

B tam potens & tanta incessus ac habitus dignitate, ut quasi spiritualis Hippocrates, languorē animarum nostrarum, sua potuerit præsentia mitigare, si tamē nos uoluerimus suæ medicinæ acquiescere. Curet se tali medicamine, qui etiã alios curare consueuit. Nobis diuina illa intelligentia pro Christo stulticia est. Libenter nostra rusticitate languemus; ne collyrio uestro impie uidere discamus. Tuæ uero sanctimonix, pro optima uoluntate quasi ad finem usq; perducta sit; deprecamur dominum in sanctis locis nocte ac die, ut ei reddat perfectam mercedem, & coronam uitæ largiatur. Recte gratias agis; nisi enim uenisset Isidorus, tu in tota Palæstina tam fidem sodalem non inuenisses. Nisi ille tibi promissum apportasset auxilium; hæreres in turba rusticorum, quæ sapientiam tuam intelligere nō posset. Hæc ipsa apologia, de qua nunc sermo est, Isidoro præsentem & multum collaborante dictata est, ut idem esset & dictator & baiulus literarum. Cum ergo huc uenisset, & accessisset ad nos tribus uicibus & admouisset tam diuinæ sapientix tuæ quàm propriæ intelligentiæ habentia medicinam uerba, nec profuit alicui, nec profuit ei quisquam. Hic qui ad tres uices dicitur ad nos accessisse; ut & in ueniendo mysticum numerum conseruaret, qui Theophili episcopi mandatum nobis loquebatur; literas ad nos ab eo missas noluit reddere. Cum q; diceremus, si legatus es, redde legationis epistolas; si epistolas non habes, quomodo legatum te probabis? Respondit se habere quidem literas ad nos; adiuratum tamen ab Hierosolymorum episcopo ne nobis eas redderet. En legati constantia; qui ut pacem faceret, & suspicionem in alterā partem fauoris excluderet, æquum se utrisque tribuit. Et quia sine emplastro uenerat, & medicorum armamenta non habebat, idcirco eius medicina non profuit. Hieronymus & hi qui cum eo sunt, & secreto & coram omnibus, frequentissime & sub iuristurandi testificatione satis ei fecerunt, quod nunquam de nobis ambiguitatem aliquam habuerint fidei, dicentes: Quomodo eo tempore quando communicabamus ei nunc similiter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat concordia dogmatum. Isidorus qui ut hæc significaret, eius socius erat, homo dei & presbyter ^{deus & presbyter}, & uir potens & sacro ac uenerabili incessu & diuinæ intelligentiæ, & Hippocrates Christianorum uocatur. Ego misellus dum in solitudine

Q delitefco

C delitescō, à tanto pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi. Et tamen iste Hieronymus, cum pannosa turba & fordidatis gregibus, quid Isidoro illi fulmineo ausus est respondere? At ne fortè ille non crederet, & opprimeret eos præsentia, & mole corporis sui, non semel, non tertio, sed frequentissime iurauerunt, se cum de quo quæstio erat scire orthodoxum; nec unquam in suspitione habuisse hæreseos. O apertum impudensq; mendacium. O testimonium pro se, nec Catoni creditum. In ore enim duorum uel trium testium stat omne uerbum. Alicubi ne dictum, aut tibi alicubi mādatum est, quod sine satisfactione fidei communionem tuam subiremus? Quando per uirum disertissimum & Christianissimum Archelaū comitem, qui sequester pacis erat, condictus locus scederis fuit; nōne hoc in primis postulatū est, ut futuræ concordiaē fides iaceret fundamenta? Pollicitus est esse se uenturum. Instabat dies paschæ; frequens monachorum turba conuenerat; expectabaris in loco, quid faceres nesciebas. Repente mandasti agrotare, nescio quam; illo die te non posse uenire. Ludicrone an episcopus hæc loquitur? Pone uerum esse quod dicis; propter unius mulierculæ delicias, ne te absente doleat caput, fastidium sustineat, stomacho perfrigescat; ecclesie causam negligis; tot uirorum & Christianorum & monachorum contemnis præsentiam? Noluimus occasionem dare; uidebamus enim stropham, dilationis tuæ iniuriam, patientia uicimus. Rescribit Archelaus; monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus; muliercula enim uomere non cessauit; dū nauseam euasisset; nostri penitus oblitus est. Post duos ergo menses tandem expectatus uenit Isidorus; qui non, ut tu fingis, pro te testimonium, sed causam postulatæ satisfactionis audiuit. Cum enim obijceret nobis, quare ei communicastis, si hæreticus erat; audiuit ab omnibus, communicauimus nihil de hæresi suspicantes. Postquam uero à beato papa Epiphanio conuentus, tam sermone quàm literis respondere contempsit; cunctis monachis ab eodem Epiphanio scripta uenerunt, ut absque satisfactione fidei, nullus ei temere communicaret. Præsto sunt literæ, nec super hac re dubitari potest. Hæc sunt quæ fratrum turba respondit; non, ut tu argumentaris, ex eo te non esse hæreticum, quia aliquando non dictus sis. Hæc enim ratione agrotare non debuit, qui ante agrotationem sanus fuit. Quando autem cceptum est de ordinatione Pauliniani, & aliorum qui cum eo sunt, uentilari, uidentes se reprehendi; cum propter charitatem atq; concordiam concederentur eis omnia; hoc autem solum expeteretur, ut licet ab alijs cōtra regulas ordinati essent, tamen subijcerentur ecclesie dei; ut non scinderent eam, neque proprium sibi facerent principatum. In hoc non acquiescentes, cceperunt proponere de fide, & omnibus notum facere, quod si non arguerentur hi qui cum Hieronymo presbytero erant, nil culparet in nobis. Sin autem arguerentur erroris & culpæ, cum pœnitentia non queant de istiusmodi quæstionibus disputare, satisfactionem errati proprii non inuenientes ad ista confugerent; non quo sperarent nos posse conuinci; sed famam nostram lædere niterentur. Quod perplexa oratio est; nemo uitium interpretationis putet. Talis enim & Græca est. Interim ego gaudeo, quod qui me decollatum putabam, subito mihi presbyterij caput uideo repositum. Dicit nos omnino conuinci non posse, & uenire ad prælium perhorrescit. Si causa discordiaē, non ex dissensionibus occasionem dare, nolle respondere; Confitere fidem, sed tamen responde quod quæreris, ut omnibus luceat non de fide, sed ordinatione esse certamen. Quàm diu enim interrogatus de fide tacueris, potest tibi aduersarius dicere; Non est ordinationis causa sed fidei. Si ordinationis causa est; stulte facis de fide interrogatus, tacere. Si fidei, stulte prætendis ordinationem. Porro quod dicis te petisse ut subijcerentur ecclesie dei; & non scinderent eam, neq; proprium sibi facerent principatum, de quibus dicas nō satis intelligo. Si de me & de presbytero Innocentio, satis multo dormisti tempore, qui post annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego Antiochiam, & ille Constantinopolim urbes celeberrimas deseruimus; non ut te in populis prædicantem laudaremus; sed ut in agris et in solitudine adulescentia

A Iescentiæ peccata deslentes, Christi in nos misericordiam deflecteremus. Sin autem de Pauliniano tibi sermo est: uides eum episcopo suo esse subiectum, uersari Cypri, ad uisitationem nostram interdum uenire: non ut tuum, sed ut alienum, eius uidelicet à quo ordinatus est. Quod si hic etiam esse uoluerit, & in exilio quietus in solitudine uiuere: quid tibi debet, nisi honorem quem omnibus debemus episcopis? Fac à te ordinatum; idem ab eo audi te, ut ordinarer? Si sic presbyterium tribuis, ut monachum nobis nō auferas: tu uideris de iudicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi, propter quod seculum dereliqui: ego habeo quod semper habui: nullum dispendium in ordinatione passus es. Vt non scinderent, inquit, eam; neq; proprium sibi facerent principatum. Quis scindit ecclesiā? Nos quorum omnis domus Berthelem in ecclesia communicat: an tu qui aut bene credis, & superbe de fide taces; aut male, & uere scindis ecclesiam? Nos scindimus ecclesiam, qui ante paucos menses circa dies pentecostes, cum obscurato sole omnis mundus iamamq; uenturum iudicem formidaret, quadraginta diuersæ ætatis & sexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos: Et certe quinq; presbyteri erant in monasterio: qui suo iure poterant baptizare, sed noluerunt quicquam contra stomachum tuum facere, ne & hæc tibi de fide reticendi daretur occasio. An non tu potius scindis ecclesiam, qui præcepisti Berthelem presbyteris tuis: ne competitibus nostris in pascha baptismum traderent, quos nos Diospolim ad confessorum & episcopum misimus Dionysium baptizandos? Ecclesiam scindere dicimur, qui extra cellulas nostras locum ecclesiæ non habemus? An non tu scindis ecclesiam, qui mandas clericis tuis: ut si quis Paulinianum ab Epiphania episcopo consecratum presbyterum dixerit: ecclesiam prohibeatur intrare. Ex quo tempore usque in præsentem diem uidemus tantum specum domini; & hæreticis intrantibus procul positi suspiramus. Nos ne sumus, qui ecclesiam scindimus; an ille qui uiuis habitaculum, mortuis sepulchrum negat, qui fratrum exilia postulat? Quis potentissimam illam feram totius orbis ceruicibus imminuentem contra nostras ceruices spiritualiter incitauit? Quis ossa sanctorum & innoxios cineres hucusq; uerberari ab imbribus sinit? His nos blandimentis bonus pastor inuitat ad pacem, & proprium arguit facere principatum; qui omnibus episcopis rectam duntaxat fidem tenentibus, & communionem & charitate sociamur. An tu solus ecclesia es; & qui te offenderit, à Christo excluditur? Si proprium defendimus principatum, ostende nos in parochia tua habere episcopum. Quod tibi non communicamus, fidei est; responde, & ordinationis erit. Occasionem quoque fingunt aliarum literarum, quas dicunt sibi scripsisse Epiphanium. Quanquam dabit ille rationem pro omnibus quæ gesta sunt ante tribunal Christi, ubi maior & minor absq; ulla personarum acceptione iudicabitur. Attamen quomodo possunt illius niti epistola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & illorum qui cum eo sunt à nobis coargutus scripsit: sicut & ipsa epistola eius in exordio suo significat? Rogo quæ tanta est cæcitas, & Cimmerijs, sicut aiunt, tenebris inuoluta? Dicit nos occasionem fingere, & Epiphanijs aduersus se literas nō habere, statimq; subiungit. Quomodo possunt illius niti epistola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & eorum qui cum eo sunt, à nobis coargutus scripsit: sicut & ipsa eius epistola in exordio suo significat? Non habemus epistolam. Et quæ est illa epistola quæ in exordio suo de Pauliniano loquitur? Est aliquid post exordium: cuius tu times facere mentionem. A te est coargutus ætatis, qua Paulinianus erat: presbyterum ordinas & legatum mittis ac socium: tantamq; habes fiduciam, ut ubi Paulinianum mentitus es puerum; illuc puerum mittas presbyterum. Itemq; Theosebam Thiræ ecclesiæ diaconum facis presbyterum, & contra nos armas, illiusq; in nos abuteris eloquentia. Tibi soli licet ecclesiæ iura calcare: tu quicquid feceris, nostra doctrinæ est; & non erubescis ante tribunal Christi iudicandum tecum Epiphaniū pro uocare. Quæ sequuntur post hoc capitulum, hæc sunt: Mensæ suæ & domus contubernium imputat Epiphania, scribitq; eum nunquam esse secum de Origenis dogmatibus loquutū,

- C & sub iurifurandi testificatione confirmat, dicens: ne suspicionem quidem, sicut deus testis est, peruersæ in nos fidei se habere monstrauit. Nolo respondere & arguere acriter: ne periturus episcopum conuincere uidear. Præsto sunt plures epistolæ Epiphaniij: una ad ipsum, aliæ ad episcopos Palæstinos: & nuper ad Romanum pontificem: in quibus dicit se eum coram multis, de dogmatibus arguentem non meruisse responsum, totumque nostræ paruitatis est monasterium.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- N** Ouatus.) Qui non recipiebat eos, qui semel desciuissent à Christo. Montanus.) Nec is admittit ad poenitentiam qui semel essent à baptismo prolapsi. Sed Elias.) Locus est libro Regum tertio capite decimo octauo. Super oua & aristas. Id machinis quibusdam fiebat in profcenio, ut quidam uiderentur è caelo delabi & pendere in aëre, quidam ambulare super oua & aristas, quo populus miraculo delectaretur, ut nunc hodie sunt qui ambulent in cuspidibus gladium. Figurata controuersiam. Eam intelligit, in qua ductus est obliquus: hoc est, aliud agitur & aliud uidetur agi: Veluti, si Pisistratus suadendo, ut dedatur hostibus, distuadeat. Aut si quis laudando uituperet, aut defendendo accuset. Nunc appetit.) Hoc est figuratas orationes, mihi non ignotas. Oculorum medici.) ὀφθαλμοῖ Græce. Vnde iocus est Martialis in eum qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lupum.) Quoniam breues habet aures. Adagium est, quod in nostris explicuimus Chiliadibus. Aliud agens.) Id est, obiter, quod Græci ἀγνοῦσθαι. Audiret paculum.) Per Ironiam accipiendum est. Nam illi paculum erat. Statim se ra conuersione.) Vox erat impij, qui testabatur se nondum esse Christianum, nec uelle fieri nisi in fine uitæ, quo diu possit frui mundo. Vnde & miserabilem uocat prætextatum, qui non diu sit fructus suo honore. Miserabilis prætextatus.) In hunc extat iocus Ciceronis. Nam admirabatur uigilantem consulem, qui toto consulatu suo somnum oculis non uidisset: quod inito consulatu, mox eodem die sit mortuus. Laciniolis periodis.) Lacinia sinus uestis fluens. Periodus circuitus.
- E** nosam fidem.) In quibusdam scriptum erat, ociosam fidem. Nonnullis placuit, erosam, pro lacera tam ac reprehensam. Mihi legendum uidetur enodam, siue enodem, hoc est simplicem, & nihil habentem distorti, quā tamen ille tortuoso sermone contexuit. Eunomij ἀδελφῆ.) Id est, sine deo. Id enim sonat ἀδελφῆ, quod nominis tribuunt & Luciano. Caterum Eunomius episcopus fuit Cozicenus, sectator Aetij, cum quo consuetudinem habuit, cuius & dogma sequutus est & stilum. Nam is cognominatus fuit ἀδελφῆ, stilo fuit sophistico, sed sacrarum literarum non satis eruditus, in multis cum Ario sensit. Contra Anthropolomorphitas.) ἀνθρωπομορφῆ homo, ἀεφῆ forma. Hæretici fuerunt, qui deum faciebant corporeum, existimantes eum humanis constare membris, & humana figura. Collegio frater.) Quia episcopus. Honorifica præfatio, sed non caret morsu. Non est mirari.) Nam, inquit, non est quod miremur egregiam illam orationem Demosthenis aduersus Aeschinem. Nihil enim magnum si bella est, cum sit elaborata & scripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Frustra suspicimus.) Id est, admiramur. Nam is eam orationem scribitur ex tempore dixisse, teste Cornelio Nepote. Lysias noster.) Hos nominat, quod ex temporali dictione ualuerint, quemadmodum & Gorgias. In numerato haberet.) Seneca narrat hoc dictum de Vincio in declamationibus. Lucius, inquit, Vincius, quo nemo ciuis Romanus in agendis causis, præstantius habuit ingenium: quicquid longa cogitatio illi præstatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus: Vincius ingenium in numerato habet. In numerato dixit, pro eo quod est in promptu: unde & numero dicimur dicere, quod statim ac facile dicimus, translatum est à pecunia numerata. Sufflammandus est.) Pro eo quod est, tacite admonendus ut desinat. De stammate tuo.) Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet σάμνα uerbum esse militare, à stando dictum, quo significetur locus cuius militi designatus, unde turpissimum erat cedere. In quo & hodie miramur Germanos quosdam, qui magno cum uitæ contemptu, locum tuentur in acie. Tribunicia potestatis.)
- E**r hic locus confusissimus habebatur. Restituimus ut licuit ad hunc modum. Finge aliquem tribunicia potestatis, suo uitio regradatum, per singula militiæ equestris officia ad tyronis uocabulum deuolutum. Nunquid ex tribuno statim fit tyro? Non, sed ante primicerius. Deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, dein tyro: & quanquam tribunus quondam miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est. Summa dignitas secundum imperatorem erat pænes tribunum militiæ: infima tyronum, proxima à tribuno primicerio, tertia Senatori. Ducenarius autem dicitur, qui duabus præesset centurijs, ut testatur Vegetius libro de re militari secundo. Biarchus opinor dicitur, quod comæatui præfectus esset, ἑπῆ enim uictus est. Circitor à circumuendo dicitur, castrorum custos dicitur. Eques opponitur gregario.) Nam gregarius miles, qui nulla re præ

- A re præminet, sed de mediâ militum turba est. Salebra.) Est obstaculum occurrens in uia, truncus aut saxum quod transfiliendum sit. Philofarcus.) *ἠλοσάριος*, siue *ἠλοσάριος*, id est, amatores carnis, dictione Græcis composita à *ἠλ* & *σάριος* studiosus siue amans, & *σάρξ* caro, sed animantis & uiui corporis. Nomen infantiæ.) *μανός* enim Græcis infans dicitur. Huc torquet nomen Manichæorum, cum uocabulum sit Persicum. Nam Manichæus ille Persa fuisse legitur apud Augustinum. Sua lingua dicitur Manin, quum ante proditam insanam doctrinam uocaretur Vrbicus. Caterum Græcis Manichæus sonat fuforem infantiæ, unde & discipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare ceperunt Mannichæum conduplicato n, quasi mannæ fuforem. *τῶ δονει*.) Apparendo, quod alibi expositum hic repetimus, quo minus facile uitetur scriptura. In ratione seminis quam Græci *σπέρμα* ματολογίᾳ.) Nam *σπέρμα* semen, à *σπείρω* & *λόγος* ratio. Sentit autem uim illam finalem, quæ forma ratione habet & actus. Quatenus è quorundam exemplarium uestigijs licet olfacere, fortasse scriptum erat *σπινθηρισμὸς*, siue *σπινθηρισμός*, quod seminis uis instar scintillæ sit. Nam *σπινθηρισμός* aliquis, ut expleret lacunam ascriptisse uidetur ex Latinis, quæ præcedunt. Nam *σπινθηρισμός* potius significat sermonem de semine. Dubitat Aristoteles an foeminis insit semen, quum dubium non sit, quin ex harum substantia nascatur corpus humanum. Et quasi *ἀντίειναι*. Ita in plerisque scriptum erat exemplaribus: Fortasse legendum est *ἀπείριστος*, ut intelligas illud, per quod instauratur aliquid, siue *ἀπείριστος*, nisi mauiis *σπυρίδιος*, siue *ἀντήριος*. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inuenire. Id est *μεταχρηματισίς*.) Addidit Græcam uocem, quæ est apud Paulum. Ea significat in aliam figuram traducere. Et inimici sensus eius.) Græce est, *ἐχθρὸς τῆς διανοίας*, id est, inimicos menti, siue cogitationi: eius additum est & ab Ambrosio & ab Hieronymo, ut explicarent sensum. Alterum contra hæreticos.) Nam unum certamen erat cum ipsis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis. Quidam codices mutarant, alterum in altum. Iudæorum lapides.) Alludit ad illud euangelicum de Iudæis quærentibus lapides, ut iacerent in Iesum. Apollonius Tyaneus.) Huius uitam descripsit Philostratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis. De Cyrenensi sensit, qui fuit princeps nouæ Academiæ. Porro Academiici dicebant, nihil certo sciri, quandoquidem nec id certum esset, quod oculis cerneremus. Scripsit super hisce rebus Cicero & diuus Augustinus.
- Remum in aqua.) Hæc sunt exempla rerum in quibus uisus hominum fallitur. Lynceus.) Hic frater fuit Idæ. De quo prodidit Aristophanes in Danaïs, quod per abietem uiderit Castorem dolo occidentem fratrem suum. Pindarus refert eum & terram ipsam oculorum acie penetrasse. De quo plura diximus in Adagionum Chiliadibus. Aquilæ & uultures.) Nam leguntur & triduo præuolare eò, ubi cadauera sint futura. In portu naufragium.) Id est, statim in ipso negocij ingressu offendere. Vide prouerbium, In portu impingere. Deicolam.) Nam Græce uocauerat illum *θειοσβέστατον*, aut certe *θειοσβή*. Nam id subiicit aliquando post, homo dei & presbyter *θειοσβέστατος*, id est, summus dei cultor. Nec Catoni.) Qui summæ fuit autoritatis apud Romanos, cui sine teste credendum erat, si cuiquam credi par esset. Monet altero & tertio die.) Hic locus uarie deprauatus ferebatur. Restituimus ad hunc modum: Monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus muliercula, uomere enim non cessauit, dum nauseam euasisset, nostri penitus oblitus est. Apparet enim illum excusasse morbum alicuius matronæ, propter quem non licuisset uenire. Hoc enim uocat uomere. Cimmericis sicut aiunt tenebris.) Hoc adagio significat summas tenebras, à populo Cimmericorum, apud quos sol nunquam apparet, ob nubium densitatem. Vide super hoc nostras Chiliadas.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus uiserat Syriam, ut dissidium inter episcopos & monachos componeret. Huic igitur purgat se Hieronymus, de his quæ ab Ioanne Helleni episcopo obijciebantur, ac de illo uicissim queritur, sed ita ut multa reticeat, ob reuerentiam episcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROSOLYMITANVM AD THEOPHILVM.

Tu epistola tua hæreditatis dominicæ te indicans possessorem, qui pergens ad patrem apostolis loquebatur: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis: illius quoque felicitatis compotem te esse testata est, in qua beati pacifici nuncupantur. Blandiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex. Venisti ad nos non in austeritate uirgæ, sed in spiritu benignitatis & lenitatis & mansuetudinis: ut humilitatem Christi, primo statim sermone resonares: qui mortalium genus non fulminans & tonans, sed in præsepi uagiens, & tacens saluauit in cruce. Legeras enim in typo illius ante prædictum: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, & in ipso postea præsentatum: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Vnde & multa de sacris uoluminibus super pacis

C laude perstringens, ac per uarios scripturarum campos more apum uolans, quicquid dulce
 & aptum concordie fuit, artificii eloquio melluisti. Currentes igitur ad pacem incitati sumus;
 exposita ad nauigandum uela crebrior exhortationis tue aura compleuit, ut non tam retru-
 stantibus & fastidiosis, quam ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluentia biberemus.
 Verum quid facimus, in quorum potestate uoluntas tantum pacis est, non effectus? Et quanquam
 uoluntas quoque apud deum propositi sui mercedem habeat: tamen imperfectum opus
 etiam uolentes moerore contristat. Quod sciens & Apostolus, perfectissimam uidelicet pa-
 cem in utriusque partis uoluntate consistere; Quantum inquit, ex nobis est: cum omnibus ho-
 minibus pacem habentes. Et propheta: Pax pax. Et ubi est pax? Nihil enim grande est, pa-
 cem uoce pretendere, & opere destruere. Aliud niti, aliud demonstrare: uerbis sonare con-
 cordiam; re exigere seruitutem. Volumus & nos pacem. Et non solum uolumus, sed & roga-
 mus. Sed pacem Christi, pacem ueram, pacem sine inimicitijs, pacem in qua non sit bellum
 inuolutum, pacem quam non ut aduersarios subiiciat, sed ut amicos iungat. Quid dominatio-
 nem pacem uocamus, & non reddimus unicuique rei uocabulum suum? Vbi odium est, ap-
 pellentur inimicitiae; ubi charitas, ibi tantummodo pax uocetur. Nos nec ecclesiam scindimus,
 neque a patrum communionem diuidimur: sed ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholico
 sumus lacte nutriti. Nemo namque magis ecclesiasticus est, quam qui nunquam haereticus
 fuit. Sed ignoramus absque charitate pacem, sine pace communionem. Legimus quoque in eu-
 gelio; Si offers munus tuum ad altare; & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid
 aduersum te dimitte ibi munus tuum coram altari, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc
 ueniens offer munus tuum. Si munera nostra absque pace offerre non possumus: quanto ma-
 gis & Christi corpus accipere? Qua conscientia ad eucharistiam Christi accedam, & respon-
 debo amen, cum de charitate dubitem porrigentis? Quaeso te, ut patienter me audias, nec ue-
 ritatem adulationem putes. Quisquam ne tibi inuitus communicat? Quisquam ne extenta
 manu uertit faciem, & inter sacras epulas, Iudae osculum porrigit? Ad aduentum igitur, ut
 reor, tuum, non pauet monachorum turba, sed gaudet. Certatim tibi procedunt obuiam: &
 de eremi latibulis exeuntes, sua te cupiunt humilitate superare. Quis eos compellit exire? Non
 ne amor tui? Quis per eremum separatos in unum cogit? Nonne tua dilectio? Amare enim
 parens debet. Amari parens & episcopus debet, non timeri. Antiqua sententia est: quem me-
 tuit quis, odit: quem odit, perire cupit. Vnde & in nostris literis cum initia paruulorum in
 timore consistant, perfecta dilectio foras mittit timorem. Nonne quæris monachos tibi esse sub-
 iectos: ideo magis subiectos habes. Tu offers osculum, illi colla submitunt. Exhibes militem,
 & ducem impetras: quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex pluribus. Cito indignatur liber-
 tas, si opprimitur. Nemo plus impetrat a libero, quam qui seruire non cogit. Nouimus cano-
 nes ecclesiasticos. Non ignoramus ordines singulorum; & lectione & quotidianis exemplis,
 usque ad hanc ætatem multa didicimus, multa experti sumus. Qui scorpionibus cedit; & lum-
 bis patris habere se putat digitos grossiores, cito regnum mansueti Dauid dissipat. Certe Ro-
 manus populus, ne in rege quidem superbiam tulit. Dux ille Israelitici exercitus, qui decem
 plagis afflixerat Aegyptum, & ad cuius imperium cælum & terra & maria seruebant, inter
 cunctos homines, quos tunc terra generauit, mansuetissimus prædicatur. Et ideo per quadra-
 ginta annos obtinuit principatum: quia potestatis superbiam, lenitate & mansuetudine tem-
 perabat. Lapidabatur a populo, & pro lapidantibus rogabat, quia potius deleri ipse uult de
 libro dei: ne commissus sibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari pastorem, quem scie-
 bat etiam errantes oues suis humeris portaturum. Pastor, inquit, bonus, ponit animam suam
 pro ouibus suis. Boni quippe pastoris discipulus, optat anathema esse pro fratribus suis
 atque cognatis, qui sunt Israelitæ secundum carnem. Et si ille perire cupit, ne perditii pereant:
 quanto magis bonis parentibus prouidendum est: ne ad iracundiam prouocent filios suos,
 & nimietate duritiæ, etiam lenissimos, asperos esse compellant. Epistola cogit me breuius lo-
 qui; dolor

A qui; dolor longius, Scribit in suis illis, ut ille uult, pacificis, ut ego sentio, mordacissimis literis, quod nunquam à me læsus sit, nec dictus hæreticus. Quo nam igitur modo, me ipse lædit, ægrotantem morbo pessimo, & rebellem ecclesiæ uentilans? Ab alijs laceffitus, accurrat ad uersarijs parcere, lædere non lædentem? Antequàm ordinaretur frater meus, nunquam dixit fuisse inter se & sanctum papam Epiphanium de dogmatibus quæstionem. Et quæ eum ratio compellebat, sicut ipse tandem scribit, inde inter populos disputare, unde nemo quærebatur? Scit enim prudentia tua periculosas esse huiusmodi quæstiones, & nihil esse tutius quàm tacere; nisi fortè necesse est loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingenium flumenq; eloquentiæ fuit, ut in uno ecclesiæ tractatu, cuncta comprehendisse se dicat, de quibus singulis nouimus eruditissimos uiros infinita uersuum milia conscripsisse. Sed hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit, sciat ipse qui scripsit, meq; ab accusatione sui ipse etiam liberet. Ego nec interfui, nec audiui. Unus è populo sum, imò ne unus quidem, quia multis clamantibus tacui. Conferamus arguentis accusatiq; personas; & cuius uel meritum, uel uita, uel doctrina præcesserit, illi magis accommodemus fidem. Vidēs ne, quod clausis, ut dicitur, oculis summa quæq; perstringam: non tam eloquens quod mente concepi, quàm indicans quid reticeam. Intellexi te, & probaui disputationem tuam, quod ecclesiasticæ paci consulens, quasi Sireneos cantus obturata aure pertransis. Alioquin quia à parua ætate sacris literis eruditus es, nosti quo sensu unumquodq; dicatur: quomodo in ambiguis sententijs, tuus sermo libratus, & aliena non damnet, & nostra non denegat. Sed fides pura & aperta confessio, non quærit strophas, & argumenta uerborum. Quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. Poteram quidem libere proclamare; & inter gladios quoque ignesque Babylonios dicere: cur aliud respondetur quàm quæritur? cur non simplex est, nec aperta confessio? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, & quasi super aristas graditur. Verum studio & expectatione pacis, feruente stomacho, uerba non quomodo quæruntur, respondet. Lædunt libere alij, quos lædere læsus ipse non audet. Ego interim sileo; nunc & dispensationem meam uel imperitiam simulabo, uel metum. Quid mihi accusanti facturus est; qui ut ipse testatur, laudanti detrahit? Tota eius epistola, non tam expositione, quàm nostris plena est contumelijs. Nomen meum absque ullis officijs, quibus nos inuicem palpare solemus homines, frequenter assumitur, carpitur, uentilatur, quasi de libro uiuentium deletus sim. Quasi illius me literæ suggillauerint, aut istiusmodi nugas unquam quæsierim; qui ab adolescentiâ in monasterij clausis cellulis, magis esse uoluerim aliquid, quàm uideri. Quosdam ex nobis sic cum honore appellat, ut laceret, quasi & nos non possimus dicere, quæ nemo tacet. E seruo clericum factum criminatur, cum & ipse nonnullos eiusmodi clericos habeat, & Onesimum legerit inter Pauli renatum uincula, diaconum cœpisse esse de seruo. Sycophantam iactitat, & ne probare cogatur, audisse se dicit. O si & mihi liberet dicere, quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquiescerem; iam & nos intelligeret scire quæ omnes sciunt, & me quoque audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia restituta. Quis tam argutum & callens non perhorrescat ingenium? Quis tanto potest eloquentiæ fulmini respondere? Quid est plus, sustinere calumniam, an facere? Accusare quem postea diligas, an peccati ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de sycophanta ædilem fieri, an consulem? Scit & ipse quid taceam, quid loquar, quid & ego audierim; quid pro Christi metu fortasse non credam, Origenem me arguit uertisse in Latinum. Hoc non solus ego feci, sed & confessor Hilarius fecit; & tamen uterque nostrum noxia quæq; detruncans, utilia transtulit. Legat ipse si nouit (arbitror enim eum assidua confabulatione & quotidiano Latinorum consortio Romanum non ignorare sermonem) aut si certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui solent, & tunc sciet me in hoc ipso laudandum esse quod detrahit. Sicut enim interpretationem & idiomatica scripturarum Origeni semper attribui, ita dogmatum constantissime abstuli ueritatem. Nunquid ego in

C urbam mitto Origenem: Nunquid cæteros tractatores: Scio me aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores. Illos semper uera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. Nouum defensionis genus, sic Origenis uitia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet cum aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis. Sex milia Origenis Tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit: faciliusque credo testem huius sermonis quàm autorem esse mentitum. Fratrem meum causam dicit esse discordiæ: hominem, qui quiescit in monasterij cellula: & clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumque nos usque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactauerit, Occidentalium sacerdotum commouit aures, dicens eum adolescentulum & penè puerum in parochia sua Bethlehem presbyterum constitutum. Si hoc uerum est, cuncti Palæstini episcopi non ignorant. Monasterium enim sancti papæ Epiphaniij nomine uetus Ad dictum, in quo frater meus ordinatus est presbyter in Eleuteropolitano territorio, & non in Helienfi situm est. Porro ætas eius, & beatitudini tuæ nota est: & cum ad triginta annorum spacia iam peruenerit, puto eam in hoc non esse reprehendam, quæ iuxta mysterium assumpti hominis in Christo perfecta est. Recordetur legis antiquæ, & post uiginti quinque annos à Leuitica tribu, eligi in sacerdotium peruidebit. Aut si in hoc testimonio solo Hebraicam sequitur ueritatem, nouerit triginta annorum fieri sacerdotem. Ac ne forsitan dicat, uetera transierunt, & facta sunt omnia noua, audiat cum Timotheo: Adolescentiam tuam nemo contemnat. Certe ipse quando episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat ætate. Vel si hoc in episcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antiphrasim à suo nomine discrepare uideatur: cur ipse aut eius, aut minoris ætatis, & quod his amplius est, ministrum alterius ecclesiæ ordinauit presbyterum? Quod si non potest pacem habere cum fratre, nisi cum subdito & ordinationis suæ episcopo renunciante, ostendit se non tam pacem cupere quàm sub pacis occasione uindictam: nec aliter quietis & pacis ocio esse contentum, nisi integrum habeat quod minatur. Etiam si ipse eum ordinasset, & sic secreti amator quiescere uellet: nequicquam exerceret. Quod si ecclesiam scinderet, nihil ei deberet præter honorem cunctis sacerdotibus debitum. Hucusque apologia eius, imò categoria & laciniosus contra nos sermo protractus est. Cui ego quidem in epistola breuiter præteriensque respondi, ut ex his quæ dixi intelligat quid tacuerim: & nouerit nos homines esse rationale animal, & prudentiam suam posse intelligere: nec ita obtusi cordis, ut instar brutorum animalium, uerborum tantum sonum & non sententias audiamus. Nunc quæso te, ut ueniam tribuas dolori meo. Et si superbum est respondisse, multo sit superbius accusasse. Quanquam ita responderim, ut silentium potius meum indicauerim quàm sermonem. Quid procul pacem quærunt, & uolunt eam nobis ab alijs imperari? Sint pacifici, & ilico pax sequetur. Cur nomine sanctitudinis tuæ contra nos terrore abutuntur, cum epistola tua pacem & mansuetudinem sonet: illorum uerba duriciem comminentur? Denique quàm pacificas & ad concordiam pertinentes per Isidorum presbyterum literas nobis miseris, hinc probamus, quod illas quæ pacem falso iactant, reddere noluerit. Eligant itaque quod uolunt. Aut boni sumus, aut mali. Si boni, dimittant quiescere. Si mali, quid malorum expetunt societatem? Quantum ualeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc diluit, quæ suo consilio olim disiuncta sociauit, probat se nunc ad alterius uoluntatem, tunc copulata discerpere. Nuper nobis postulauit & impetrauit exilium: atque utinam implere potuisset; ut sicut illi uoluntas imputatur pro opere, ita & nos non solum uoluntate, sed & effectu coronam haberemus exilij. Fundendo sanguinem, & patiendò magis quàm faciendo contumelias, Christi fundata est ecclesia. Persecutionibus creuit, martyrij coronata est. Aut si isti soli iuxta quod legimus amant rigorem, & non nouerunt persecutionem sustinere, sed facere, sunt & hic Iudæi: sunt uariorum dogmatum hæretici, & maxime impurissimi Manichæi, cur eorum ne uerbo quidem quempiam audent lædere? Nos solos expellere cupiunt? Nos soli qui ecclesiæ cõmunicamus, ecclesiã scindere dicimur? Oro te, nõnne æqua est

A æqua est ista postulatio, ut aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant: Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab hæreticis separant. Monachus prohdolor, monachis & minatur & impetrat exilium: & hoc monachus, apostolicam cathedram habere se iactans, Non nouit terrori natio ista succumbere, & impendenti gladio magis ceruices quam manus subiicit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exul est mundi? Quid opus est autoritate publica, & rescripti impendijs: & toto orbe discursibus? Tangat saltem digitulo, & ultro exhibimus. Domini est terra, & plenitudo eius, Christus loco non tenetur inclusus. Præterea quod scribit nos pergere, tecum Romam & ecclesiæ communicare ei, à qua uide-
mur communione separati; non necesse est ire tam longe, & hic in Palæstina eodem modo ei iungimur. Et ne hoc quod procul sit, in uiculo Bethlehem presbyteris eius, quantum in nobis est, communione sociamur. Ex quo perspicuum est, dolorem proprium causam ecclesiæ non putandum; nec stomachum unius hominis, imò per illum aliorum generali ecclesiæ uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epistolæ dixi, etiam nunc repeto, nos uelle pacem Christi, optare concordiam; & te rogare, ut illos moneas, pacem non extorque, sed uelle. Sit præteritarum nostrarum contumeliarum dolore contentus, Veterata uulnera, saltem noua obliteret charitate. Sit talis qualis ante fuit, quando nos suo arbitrio diligebat, Verba ei de alieno stomacho non fluant. Faciat quod uult, & non quod uelle compellitur. Aut quasi pontifex cunctis æqualiter imperet, aut quasi imitator Apostoli, uniuersorum saluti ex æquo seruiat. Si talem se præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia, amicos & parentes habeat; & sentiat in Christo, sicut omnibus sanctis: ita & sibi nos esse subiectos. Charitas patiens est, charitas benigna est, charitas non æmulatur, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit, Cunctarum uirtutum mater est charitas, & quasi spartum triplex Apostoli sententia robaratur dicentis, fides, spes, charitas. Credimus, speramus; atque ita per fidem & spem dilectionis uinculo copulemur. Idcirco enim & nos patrias nostras dimisimus, ut quieti absque ullis simultatibus in agris & in solitudine uiueremus: ut pontifices Christi, qui tamen rectam fidem prædicant; non dominorum metu, sed patrum honore ueneremur, ut deferamus episcopis ut episcopis, & non sub nomine alterius, alijs quibus nolumus, seruire cogamur. Non sumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeat sacerdotibus Christi. Qui enim eos recipit, non tam eos recipit, quam illum cuius episcopi sunt. Sed contenti sint honore suo. Patres se sciant esse, non dominos, maxime apud eos qui spretis ambitionibus seculi, nihil quieti & ocio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Christus deus omnipotens: ut pacis non ficto nomine, sed uero & fideli amore sociemur; ne mordentes inuicem, consumamur ab inuicem.

B

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

QUærentes igitur.) Prouerbiū retulit, incitare currentem, hoc est, ultro promptum adhortari, addidit autem de suo bellissimam metaphoram. Qui scorpionibus cedit.) Locus est Regum libro, 3, cap. 12. Ab alijs laceffitus.) Hic locus ferebatur corruptus. Opinor ita legendum. Ab alijs laceffitus, ad me currit: aduersarijs parcens, lædens non lædentem. Et Onesimum legerit.) Hunc Paulus miro studio commendat Philemoni. Sycophantam.) Id est, calumniatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuslibet de rebus alios in ius uocabant. Aedilem fieri an consulem.) Innuit ipsum Ioannem e sycophanta factum episcopum, id enim intelligi uult per consulem, cum ille sit aedilis, qui est infimus magistratus, hoc est, clericus. Agit enim de illo, quem e seruo clericum factum dicebat. Per Antiphrafin.) Quod *ἡσυχία* Græcis dicatur senior.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac præfatione ingens natum est incendium inter Hieronymum & Rufinum, quod figurata laude, uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origenistarum.

Præfatio

C PRAEFATIO RVFFINI IN LIBROS ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ ORIGENIS.

Cio quàm plurimos fratrum scientiæ scripturarum desiderio prouocatos, poposcisse ab aliquantis eruditissimis uiris, & Græcarum literarum peritis, ut Origenem, Romanum facerent, & Latinis auribus eum donarent. In quod etiam frater & collega noster ab episcopo Damaso deprecatus, cum Homilias duas de Cantico canticorum in Latinum transfuisset ex Græco: ita in illo opere ornate magnificèq; præfatus est, ut cuius legendi Origenem, & audissimè perquirendi desiderium commoueret, dicens illius animæ conuenire quod dictum est: Introduxit me rex in cubiculum suum: afferens eum, quod cum in cæteris libris omnes uincat, in Cantico canticorum etiam ipse se uicerit. Pollicetur sanè in ipsa præfatione, se & ipsos in Cantico canticorum libros, & alios quàm plurimos Origenis Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut uideo, in stilo proprio placens: rem maioris gloriæ sequitur, ut pater uerbi sit potius, quàm interpres. Nos ergo rem ab illo quidem ceptam sequimur & probatam: sed non æquis eloquentiæ uiribus, tanti uiri ornare possumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat: ut uir quem ille alterum post apostolos ecclesiæ doctorem scientiæ ac sapientiæ merito comprobauit: inopia sermonis nostri longè esse inferior uideatur. Quod ego sæpe considerans reticebam, nec deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebam. Sed tua uis fidelissime frater Macari, tanta est, cui obistere ne imperitia quidem potest, propter quod ne te ultra tam grauem paterer exactorem, etiam contra propositum meum cessi: ea tamen lege atque ordine, ut quantum fieri potest, interpretando sequar regulam præcessorum. Et eius præcipue uiri, cuius superius fecimus mentionem: qui cum ultra septuaginta libellos Origenis: quos Homilios appellauit, aliquantos etiam de Tomis in Apostolum scriptis transfuisset in Latinum: in quibus cum aliquanta offendicula inueniantur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atque purgauit, ut nihil in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiæ uiribus, disciplinæ tamen regulis in quantum possumus sequimur, obseruantes scilicet, ne ea quæ in libris Origenis à seipso discrepantia inueniuntur atque contraria, proferamus. Cuius diuersitatis causam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilus pro libris ipsius Origenis scripsit, ædidimus, breuissimo libello superaddito: in quo euidentibus ut arbitror probamentis corruptos esse in quàm plurimis ab hæreticis & maliuolis libros eius ostendimus: & istos præcipue, quos nunc exigis ut interpreter, id est *αρχων*, quod de principijs uel de principibus dici potest, qui sunt reuera aliàs & obscurissimi & difficillimi. De rebus enim ibi talibus disputat: in quibus philosophi omni sua ætate consumpta nihil inuenire potuerunt. Hic uero noster quantum potuit id egit, ut creatoris fidem & creaturarum rerum rationem, quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipse conuerteret. Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab eo cæteris locis fideliter, pie de trinitate fuerat definitum: ueluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus affirmatam. Si qua sanè, uelut peritis iam & scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit: nos ut manifestior fieret locus: ea quæ de ipsa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi studètes, nihil tamen nostrum diximus. Sed licet in alijs locis, dicta sua tamen sibi reddidimus. Hoc autè idcirco in præfatione commonui: ne fortè calumniatores iterum se criminandi putarèt inuenisse materiam. Sed uiderint ipsi, quid peruersi & cõtentionosi homines agant. Nobis interim tantus labor, si tamen orãtibus uobis deus annuerit, idcirco susceptus est: non ut calumniosorum ora (quod fieri non potest, licet fortè etiam hoc deus faciet) clauderemus: sed ut proficere ad scientiã rerum uolentibus, materiã præberemus. Illud sanè omnem qui hos libros uel descripturus est, uel lecturus, in conspectu dei patris & filij & spiritus sancti contestor atq; conuenio per futuri regni fidẽ, per resurrectionis ex mortuis sacramentum, per illum qui præparatus est diabolo & angelis suis æternum ignẽ, si nõ illum locum æterna hæreditate possideat: ubi est

A ubi est fletus & stridor dentium; & ubi ignis eorum non extinguetur, & uermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic scripturæ, ne auferat, ne inlerat, ne immutet; sed conferat cum exemplaribus unde scripserit, & emendet ad literam & distinguat, & in emendatum uel non distinctum codicem non habeat; ne sensuum difficultas si distinctus codex non sit, maiores obscuritates legentibus generet.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum, ut à calumnijs Ruffini, & hominum suspitionibus se purget, & ostendat se ab Origenistarum errore alienum.

PAMMACHIVS ET OCEANVS HIERONYMO.

Sanctus aliquis ex fratribus schedulas ad nos cuiusdam detulit, quæ Origenis uolumen quod *αὐτοῦ* inscribitur in Latinum sermonem uersum tenerent. Et quoniam in his multa sunt quæ tenuitatem nostri ingenij permouent, quæq; minus catholice dicta existimamus; suspicamur etiam ad excusationem auctoris multa de libris eius esse subtracta, quæ apertam impietatem eiusdem monstrare potuissent, quæsumus præstantiam tuam, ut & hoc specialiter, non tam nobis quàm uniuersis qui in urbe habitant, profuturum opus, digneris impendere, ut supra dictum librum Origenis quemadmodum ab ipso auctore æditus est ad fidem, tuo sermone manifestes, & quæ à defensore eius interpollata sunt, prodas. Et quæ etiam in his schedulis quas ad sanctitatem tuam direximus, uel contra catholicam regulam uel imperite ædita sunt, redarguas atq; conuincas. Sanè subtiliter in præfatione operis sui mentionem tacito nomine tuæ sanctitatis expressit, quod à te promissum opus ipse completerit; illud oblique agens, etiam te simili ratione sentire. Purga ergo suspitiones hominum, & conuince criminantem; ne si dissimulaueris, consentire uidearis.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

B Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, si fieri possit absque periculo pietatis; & æmulorum calumnias refellit, ac suspitiones hominum diluit. Coarctusq; prodit errores Origenis, quos frustra conabantur defendere, qui suam hæresim illius prætextu defendere studebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO.

Schedulæ quas misistis, honorifica me afficere contumeliâ; sic ingenium prædicantes, ut fidei tollerent ueritatem. Et quia eadem & Alexandria & Romæ audieram, & in toto penè orbe boni homines super meo nomine iactare consueverunt; & tantum me diligunt, ut sine me hæretici esse non possint; omittam personas, rebus tantum & criminibus respondebo. Neque enim causæ prodest male dicentibus remaledicere, & aduersarios talione mordere, cui præcipitur malum pro malo non reddere, sed uincere in bono malum, saturari opprobrijs, & alteram uerberanti præbere maxillam. Obijciunt mihi, quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca sunt, in quibus eum laudauit; præfatiuncula ad Damasum in Homilijs Cantici canticorum, & prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus ecclesiæ dicitur? Quid de patre & filio & spiritu sancto? Quid de carnis resurrectione? Quid de animæ statu atque substantia? Simplex interpretatio atque doctrina, simplici uoce laudata est. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. Moralis tantum tractatur locus, & allegoriæ nubilum, serena expositione discutitur. Laudauit interpretem, non dogmatistam; ingenium, non fidem; philosophum, non apostolum. Quod si uolunt super Origene meum scire iudicium; legant in Ecclesiasten commentarios; replicent in epistolam ad Ephesios tria uolumina, & intelligent me semper eius dogmatibus contraisse. Quæ enim stulticia est; sic alicuius laudare doctrinam, ut sequaris & blasphemiam? Et beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur, ut eius scripta probant, cumq; eruditi & ardentis uiri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillanq; non sequitur. Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Appollinaris, Ecclesiasticam

C Ecclesiasticam pulchre Eusebius historiam texuit: alter eorum dimidiatam Christi introduxit
 2 xit ceconomiam, alter impietatis Arii apertissimus propugnator est. Væ, inquit Esaias, qui
 dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.
 Nec bonis aduersariorum (si honestum quid habuerint) detrahendum est, nec amicorum lau
 danda sunt uita, & unumquodq; non personarum, sed rerum pondere iudicandum est.
 Mordetur & Lucilius, quod incomposito currat pede, & tamen sales eius leposq; laudantur.
 Dum essem iuuenis, miro discendi ferebar ardore, nec iuxta quorundā præsumptionem, ipse
 me docui. Apollinarium Laodicenum audiui Antiochiæ frequenter, & colui, & cum me in
 sanctis scripturis erudiret, nunquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi. Iam ca
 nis spergebatur caput, & magistrum potius quàm discipulum decebat. Perrexi tamen Alexan
 driam, audiui Didymum: in multis ei gratias ago. Quod nesciui, didici, quod sciebam illo do
 cente non perdididi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursus Hierosolymam
 & Bethlehem. Quo labore, quo precio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Ti
 mebat enim Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter
 in opusculis meis facio mentionem. Certe Apollinarij & Didymi inter se dogma contrarium
 est. Rapiat me ergo utraque turma diuersum altrinsecus, quia magistrum utrunq; confiteor.
 Si expedit odisse homines, & gentem aliquam detestari, miro odio auerfor circuncisos. Vtq;
 hodie enim persequuntur dominum nostrum Iesum Christum in synagogis satanæ. Obij
 ciat mihi quispiam; cur hominem Iudæum habuerim præceptorem. Et audet quidam pro
 ferre literas meas ad Didymum, quasi ad magistrum. Grande crimen discipuli, si hominem
 eruditum & senem magistrum dixerim. Et tamen uolo inspicere ipsam epistolam, quæ tan
 to tempore in calumniam referuata est. Nihil præter honorem & salutationem continet. Ine
 pta sunt hæc & friuola. Arguite potius ubi hæresim defenderim, ubi prauum Origenis dog
 ma laudauerim. In lectione Esaiæ, in qua duo Seraphim clamantia describuntur; illo inter
 D pretante filium & spiritum sanctum, nonne ego detestandam expositionem in duo testamen
 ta mutauit? Habetur liber in manibus, ante uiginti annos æditus. Tot opuscula mea, & maxime
 me commentarij, iuxta opportunitatem locorum gentilem sectam lacerant. Quod autem op
 ponunt congregasse me libros illius, super cunctos homines; utinam omnium tractatorum
 haberem uolumina; ut tarditatem ingenij, lectionis diligentia compensarem. Congregauit li
 bros eius, fateor. Et ideo errores non sequor, quia scio uniuersa quæ scripsit. Credite experto,
 quasi Christianus Christianis loquor. Venenata sunt illius dogmata, aliena à scripturis san
 ctis, uim scripturis facientia. Legi inquam, legi Origenem. Et si in legendo crimen est, fateor:
 & nostrum marsupium, Alexandrinæ chartæ euacuarunt. Si mihi creditis, Origenistes nun
 quam fui. Si non creditis, nunc esse cessauit. Quod si nec sic adducimini ad fidem, compellit
 me ad defensionem mei, contra Amasium uestrum scribere; ut si non creditis neganti, creda
 tis saltem accusanti. Sed libentius mihi erranti creditur, quàm correcto. Nec mirum, putant
 enim me suum esse *ουκ ομολογῶ*, & propter animales & luteos nolle palam dogmata confiteri.
 Ipsorum enim decretum est, non facile margaritas ante porcos esse mittendas, nec dandum
 sanctum canibus, & cum Dauid dicere: Abscondi in corde meo eloquia tua, ut non peccem tibi
 bi. Et in alio loco super iusto: Qui loquitur, inquit, ueritatem cum proximo suo, id est, cum his
 qui domestici fidei sunt. Ex quo uolunt intelligi, nos qui necdum initiati sumus, debere au
 3 dire mēdacium; ne paruuli atq; lactentes, solidioris cibi edulio suffocemur. Quod autem per
 iuriorum atque mendacij inter se orgijs fœderentur: sextus Stromateon liber (in quo ex Pla
 tonis sententia nostrum dogma componit) planissime docet. Quid igitur faciam? Negem me
 eiusdem dogmatis esse? Non credent. Iurem? Ridebunt, & dicent; domi nobis ista nascuntur.
 Faciam (quod solum cauent) ut sacra eorum atque mysteria in publicum proferam, & omnis
 prudentia eorum qua nos simplices ludunt, in propatulo sit; & qui neganti uoci non credunt,
 credant saltem arguenti stilo. Hoc enim uel maxime cauent, ne quando contra autorem suum
 eorum

A eorum scripta teneantur. Facile dicunt cum iuramento, quod postea alio soluant periurio. Ad subscriptionem tergiuerantur, quærunť; suffugia. Alius, non possum, inquit, damnare, quod nemo damnauit. Alius, nihil super hoc à patribus statutum est; ut dum totius orbis prouocatur autoritas, subscribendi necessitas differatur. Quidam Constantius, quomodo, inquit, damnabimus, quos synodus Nicena non tetigit? Quæ enim damnauit Arium, damnasset utiq; & Origenem, si illius dogmata reprobasset. Scilicet uno medicamine omnes simul morbos debere curare. Et idcirco spiritus sancti neganda maiestas est, quia in illa synodo super substantia eius silentium fuit. De Ario tunc, non de Origene quæstio fuit; de filio, non de spiritu sancto. Confessi sunt quod negabatur, tacuerunt de quo nemo quærebat. Quanquam latenter Origenem fontem Arij percusserunt. Damnantes enim eos, qui filium de patris negant esse substantia; illum pariter Ariumq; damnauerunt. Alioqui hoc argumento, nec Valentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent; quia synodus Nicena eos non nominat, quos certe ante synodum fuisse, non dubium est. Quod si quando urgeri cœperint, & aut scribendum eis fuerit, aut exeundum de ecclesia, miras strophas uideas. Sic uerba temperant, sic ordinem uertunt, & ambigua quæque concinnant; ut & nostram & aduersariorum confessionem teneant; ut aliter hæreticus, aliter catholicus audiat, quasi non eodem spiritu & Apollo Delphicus, atq; Loxias oracula fuderit Croeso & Pyrrho diuersis temporibus, sed pari illudens strophæ. Exempli causa pauca subiiciam. Credimus, inquit, resurrectionem futuram corporum. Hoc si bene dicatur, pura confessio est. Sed quia corpora sunt cœlestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis, iuxta naturam suam corpora nominantur; corpus ponunt non carnem, ut orthodoxus corpus audiens, carnem putet; hæreticus spiritum recognoscat. Hæc est eorum prima decipula, quæ si deprehensa fuerit, instruunt alios dolos, & innocentiam simulant, & maliciosos nos uocant, & quasi simpliciter credentes, aiunt; Credimus resurrectionem carnis. Hoc uero cum dixerint, uulgus indotum putat sibi sufficere, maxime quia id ipsum & in symbolo creditur. Interrogas ultra, circuli strepitus commouetur, fautores clamitant; Audisti resurrectionem carnis; quid quæris amplius? Et in peruersum studijs commutatis, nos sycophantæ, illi simplices appellantur. Quod si obduraueris frontem, & urgere cœperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturam, quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit & loquitur; primo rident, deinde annuunt. Dicentibusq; nobis, utrum capillos & dentes, pectus & uentrem, manus & pedes, cæterosq; artus ex integro resurrectio exhibeat; tunc uero risu se tenere non possunt, cachinnosq; ora soluentes, tonsores nobis necessarios & placentas & medicos ac sutores ingerunt. Vltroq; interrogant, utrum credamus & genitalia utriusque sexus resurgere, nostras genas hirtas, sceminarum leues fore, & habitudinem corporis pro maris ac foeminae distinctione diuersam. Quod si dederimus, statim expetunt uulnam & coitum, & cætera quæ in uentre sunt & sub uentre. Singula membra negant, & corpus quod constat ex membris, dicunt non resurgere. Non est huius temporis contra dogma peruersum, rhetoricum iactare sermonem. Non mihi diues Ciceronis lingua sufficiat; non feruens Demosthenis oratio, animi mei possit implere feruorem, si uelim hæreticorum fraudulentias prodere, qui uerbotenus resurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum mammas tenere, uentri applaudere, lumbos & foemora & putres atrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodest resurrectio, si fragile corpus resurget? Et futuræ angelorum similes, habebimus & naturam; Dedignantur uis delicti cum carne & ossibus resurgere, cum quibus resurrexit & Christus. Sed fac me errasse in adolescentia, & philosophorum, id est, gentilium studijs eruditum, in principio fidei dogmata ignorasse Christiana; & hoc putasse in apostolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. Cur paruuli in Christo atque lactentis errorem sequimini? Cur ab eo impietatem discitis, qui necdum pietatem nouerat? Secunda post naufragium tabula est, culam simpliciter confiteri. Imitati estis errantem, imitamini & correctum. Errauimus iuuenes,

R emendemur

C emendemur senes, Iungamus gemitus, lachrymas copulemus, ploremus, & conuertamur ad dominum, qui fecit nos: non expectemus diaboli poenitentiam. Vana est illa praesumptio, & in gehennae trahens profundum: hic aut quaeritur uita, aut amittitur. Si Origenem nunquam sequutus sum, frustra infamare me quaeritis. Si discipulus eius fui, imitami poenitentem, Credidistis confitenti, credite & neganti. Si ista, ut ais, inquit, noueras, cur eum laudasti in opusculis tuis? Et hodie laudarem, nisi uos eius laudaretis errores. Non mihi displiceret ingenium, nisi quibusdam eius placeret impietas. Et Apostolus praecipit: omnia legentes, quae bona sunt retinentes. Lactantius in libris suis, & maxime in epistolis ad Demetrianum, spiritus sancti negat substantiam: & errore Iudaico dicit eum uel ad patrem referri uel ad filium: & sanctificationem utriusque personae sub eius nomine demonstrari. Quis mihi interdicere potest, ne legam Institutionum eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda est? Apollinarius contra Porphyrium egregia scripsit uolumina. Probo laborem uiri, licet fatuum in plerisque dogma contemnam. Confitemini & uos in quibusdam errare Origenem, & mihi ultra non faciam. Dicite eum male sensisse de filio, peius de spiritu sancto; animarum de caelo ruinas impie protulisse: resurrectionem carnis uerbo tantum confiteri; caeterum assertionem destruere, & post multa secula atque unam omnium restitutionem, id ipsum fore Gabrielem quod diabolus, Paulum quod Caipham, uirgines quod prostibulas. Cum haec reieceritis, & quasi censoria uirgula separaueritis a fide ecclesiae, tutam legam caetera: nec uenena iam timebo cum antidotum praebibero. Non mihi nocebit si dixeris: Origenes cum in caeteris libris omnes uicerit, in Cantico canticorum ipse se uicit. Nec formidabo sententiam, qua illum doctorem ecclesiarum quondam adulescentulus nominauit, nisi forte accusare debui, cuius rogatus opuscula transfererebam, & dicere in prologo: Hic cuius interpretor libros haereticus est. Caue lector, ne legas, fuge uiperam. Aut si legere uolueris, scito a malis hominibus & haereticis corrupta esse quae transuli, quamquam timere non debeas. Ego enim omnia quae uitiata fuerunt correxii. Hoc est alijs uerbis dicere, ego qui interpretor catholicus sum, hic quem interpretor haereticus est. Denique & uos satis simpliciter & ingenue, & non maliciose, parui scilicet pendentes praecipua rhetorica, & praestigias oratorum, dum libros eius *πρὸς ἁγίων* haereticos confitemini, & in alios crimen transferre uultis, inuestigatis legentibus scrupulum, ut totam autoris uitam discuterent, & ex caeteris libris eius coniecturam praesentis facerent quaestionis. Ego callidus qui emendaui, silens quod uolui, & dissimulans crimina, non feci inuidiam criminoso. Atunt & medici grandes morbos non esse curandos, sed dimittendos naturae, ne medela languorem exasperet. Centum quinquaginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri. Quis Latinorum ausus est unquam transferre libros eius, de resurrectione, *πρὸς ἁγίων, ἑρωματίας, & τόμουε*? Quis per infame opus seipsum uoluit infamari? Nec disertiores sumus Hilario, nec fideiiores Victorino, qui eius tractatus, non ut interpretes, sed ut autores proprii operis transtulerunt. Nuper sanctus Ambrosius sic Hexaemeron illius compilauit, ut magis Hippolyti sententias Basilij sequeretur. Ego ipse, cuius aemulatores esse uos dicitis, & ad caeteros talpa, caprearum in me oculos posidistis: si malo animo fuisset erga Origenem, interpretatus essem hos ipsos quos supra dixi libros, ut mala eius etiam Latinis nota facerem. Sed nunquam feci, & multis rogantibus acquiescere nolui. Non enim consueui eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Ipse si adhuc uiueret Origenes, irasceretur uobis fautoribus suis: & cum Iacob diceret, odiosum me fecistis in mundo. Vult aliquis laudare Origenem? Laudet ut laudo. Magnus uir ab infantia, & uere martyris filius; Alexandriae ecclesiasticam scholam tenuit, succedens eruditissimo uirō Clementi presbytero. Voluptates intantum fugit, ut zelo dei, sed tamen non secundum scientiam, ferro truncaret genitalia. Calcauit avaritiam, scripturas memoriter tenuit. Et in studio explanationis earum, diebus defudauit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia loquutus est addidit. Innumerabiles praeterea commentarios, quos ipse appellat

- A appellat *τόμους*, & quos nunc prætereo, ne uidear operum eius indicem texere. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? Quis ardentem in scripturis animum non miretur?
- 6 Quod si quis Iudas zelotes opposuerit nobis errores eius, audiat libere. Interdum magnus dormitat Homerus. Verum operi longo fas est obrepere somnum. Non imitemur eius uisita, cuius uirtutes non possumus sequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini, quorum non necesse est proferre nomina, ne uideamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. Hoc non est, inquit, excusare Origenem, sed accusare cæteros. Pulchre, si eum errasse non dicerem, si in fidei prauitate saltem apostolum Paulum uel angelum de cælo audientem crederem. Nunc uero cum simpliciter errorem eius fatear, sic legam ut cæteros, quia sic errauit ut cæteri. Sed dicas, si multorum communis est error, cur solum persequimini? Quia uos solum laudatis ut apostolum. Tolle amoris *ὑπερβολὴν*, & nos tollimus odij magnitudinem. Cæterorum uitia de libris suis ad hoc tantum excerptis, ut huius defendatis errorem. Origenem sic fertis in cælum, ut nihil eum errasse dicatis. Quisquis es assertor nouorum dogmatum, quæso te, ut parcas Romanis auribus; parcas fidei, quæ Apostoli uoce laudata est. Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nesciuimus? Cur profers in medium, quod Petrus & Paulus ædere noluerunt? Usque ad hunc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. Illam senex tenebo fidem, in qua puer natus sum. Pelusiotas nos appellat, & luteos animalesq; & carnos, quod non recipiamus ea quæ spiritus sunt, illi scilicet Hierosolymitæ, quorum mater in cælo est. Non contemno carnem, in qua Christus natus est, & resurrexit; non despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in cælo. Et tamen miror, cur carni detrahentes uiuant carnaliter, & inimicam suam foueant, & nutriant delicatè, nisi fortè implere uolunt scripturam dicentem: Amate inimicos uestros; benefacite his qui persequuntur uos. Amo carnem castam, uirginem, ieiunantem; amo carnis non opera, sed substantiam. Amo carnem, quæ iudicandam se esse nouit. Amo illam, quæ pro Christo in martyrio cæditur, laniatur, exuritur. Illud uero quod asserunt à quibusdam hæreticis & maleuolis hominibus, libros eius esse uiolatos, quàm ineptum sit, hinc probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquentior Eusebio & Didymo, assertoribus Origenis, inueniri potest? Quorum alter sex uoluminibus *τῆς ἀπολογίας* ita eum ut se sensisse confirmat; alter sic eius errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserens. Aliud est si quæ ab hæreticis addita sunt, Didymus quasi bene dicta defendat. Solus inuentus est Origenes, cuius scripta in toto orbe falsarentur; & quasi ad Mithridatis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus illius raderetur. Si unus uiolatus est liber, num uniuersa eius opera, quæ diuersis & locis & temporibus ædidi, simul corrumpi poterunt? Ipse Origenes in epistola, quam scribit ad Fabianum Romanæ urbis episcopum, poenitentiam agit cur talia scripserit; & causas temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto ædita in publicum protulerit; & quid adhuc *ἀτιμολογῆσιν* aliena esse quæ displicent. Porro quod Pamphilum proferunt laudatorem eius, gratias illis ago meo nomine, quod dignum me putauerunt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros eius dicitis esse uiolatos ut infamarentur, quare mihi non liceat dicere, ab amicis eius & sectatoribus compositum esse sub nomine Pamphili uolumen, quod illum testimonio martyris ab infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in Origenis libris, quod ille non scripsit; & miramini, si ædat aliquis librum, quem ille non ædidi. Vos in ædito opere potestis coargui; ille qui nihil aliud ædidi, facilius patet calumniæ. Fate quodlibet aliud opus Pamphili, nusquam reperietis. Hoc unum est. Vnde etiam sciam quod Pamphilus sit. Videlicet scilicet & sciam docere me poterit. Nunquam credam quod id opus, ut primos ingenitum, in cuius questionibus & infamix dedicarit, & ipsum nomen apologetici ostendit accusationem. Non enim defenditur, nisi quod in crimine est. Vnum nunc proferam, cui contradicere uel stulti sit, uel impudētis. Sexti libri Eusebii super Origenis defensione principium usque ad mille fermè uersus liber iste qui

C Pamphili dicitur, continet. Et in reliquis scriptor eiusdem operis profert testimonia, quibus nititur approbare Origenem fuisse catholicum. Eusebius & Pamphilus tantam inter se habuere concordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomen acceperit. Quomodo igitur inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, & Pamphilus Nicenæ synodi quæ fuit postea, defensor est? Ex quo ostenditur uel Didymi uel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri capite detruncato, cætera membra sociarit. Sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit, sed necdum martyr. Ante enim scripsit quàm martyrrium perperetur. Et quomodo, inquires, martyrio dignus fuit? Scilicet ut martyrio deleter errorem; ut unam culpam, sanguinis sui effusione purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequàm cæderentur, uarijs subiacuere peccatis? Defendamus ergo peccata; quia qui postea martyres, prius peccatores fuerunt. Hæc fratres amantissimi ad epistolam uestram celeri sermone dictaui, uincens propositum, ut contra eum scriberem, cuius ingenium ante laudaueram, malens existimatione periclitari, quàm fide. Hoc mihi præstiterunt amici mei, ut si tacuero, reus; si respondero, inimicus iudicer. Dura utraque conditio. Sed è duobus eligam, quod leuius est. Simultas redintegrari potest, blasphemia ueniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis ^{καὶ ἀγχοῦ} sustinuerim uestro iudicio derelinquo; dum & mutare quippiam de Græco non est uertentis, sed euertentis; & eadem ad uerbum exprimere, nequaquam eius qui seruare uelit eloquij uenustatem.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 **M**onorifica contumelia.) Mira gratia coniunxit inter se pugnancia, honorem & cōtumeliam, Cause prodest.) Causam uocat rem de qua agitur, idē rhetoricorum more. Talione mordere.) Talio pœnæ genus est ex duodecim tabulis, quo damnum illatum, simili damno pensabatur; uel ut si oculus eruatur ei, qui oculum excusserit alteri. Vnde retaliare dicimus, cum par pari refertur. Non dogmatisten.) Dogma decretum, ^{δογματιστής}, qui leges ac decreta præscribat. Terrulliano magistro.) Sic enim solitus est eum appellare Cyprianus, quoties libros illius posceret sibi dari. Date, inquit, mihi magistrum meum. Huic Hieronymus tribuit eruditionem, & ardens tribuit ingenium; quem tãdem ait in hæresim Montani prolapsum, sed ut id mali magis tribuat inuidiæ clericorum, quàm uitio Tertulliani. Augustinus dicit eum ob id inter hæreticos habitum, quod ad Cataphrygas descuerit, & iteratas nuptias pro stupro dānarit. Dimidiatam Christi.) Nam Apollinaristæ dicunt Christum corpus humanū duntaxat accepisse; cæterum loco animæ fuisse uerbum, atq; hoc ipsum uerbum ita factum carnem, ut Christi caro & uerbum eiusdem essent substantiæ. Ita diuus Augustinus œconomiam uocat, quod parcus dispensator partem hominis tribuat Christo, partem detrahat. Impietatis Arij.) Qui in personis induxit inæqualitatē, quem errorem Arius ex Origenis hauserat libris. At Origenis defensor est Eusebius. Mordetur & Lucilius.) Ita Flaccus in Satyris. Nempe incōposito dixi pede currere uersus Lucillū. Ac paulo post. At idem, quod sale multo urbem defricuit, charta laudatur eadem. Damnat igitur in Lucillio, quod est damnādum, nempe quod est incōditus. Laudat quod est probādum, uidelicet sales & Iepōres. Certe Apollinarij ac Didymi.) Nam Ambrosius Alexādrinus Didymi discipulus, scripsit uolumen aduersus Apollinarium; ut testatur Hieronymus in catalogo uirorum illustrium. Cæterū hic Apollinarius Laodicenæ ecclesiæ fuit episcopus. Alexādrinæ chartæ.) Lepos est in allusione tacita. Nam Origenes Alexādrinæ ecclesiæ presbyter fuit, & ex Aegypto biblinæ chartæ adferebatur. Suum esse ^{συμμεσίου}.) Mystæ, sacris initiati. Symmistæ ipsi initiati sacris. Et luteos.) Quos aliquādo uocāt Pelusiotas. Orgijs foederetur.) Mysteria uocat Orgia, quanq; orgia proprie dicuntur Bacchi. Ex Platonis sententiā.) Is enim in Reipublicæ libris, uult ciuitatis custodes callere artē mentiēdi, & populo imponere, quoties id ipsius exigit utilitas; reliquos mētiri uetat, ne perniciosum exēplū latius serpat. Et omnino uulgu crassum nō ducitur ueris.

Domī nobis ista nascuntur.) Locus hic ob ignoratum prouerbium in omnibus exemplaribus habebatur deprauatus; sed uarie, ut est fecunda imperitia. Significat autem hoc ipsorum esse peculiare, mentiū ac peierare, cum sint Originistæ. Quidam constantius.) Non est hic constantius nomen proprium, sed aduerbium, ut intelligas hoc liberius & audacius suam hæresim defendere. Scilicet uno me.) Scilicet, Irontam habet. Atq;

- A Atq; Loxias.) Cognomen est Apollinis propter obliqua responsa, quæ reddebant huius uates, quo facilius imponeret consultoribus. *λοξίας* enim Græcis obliquum significat: sic Aristophanes in Pluto: *τοῦ δ' ἰ λοξία μέμνη δινάων μέμφομαι ταύτην.* Cræso & Pyrrho.) De oraculis Cræso redditis legis apud Herodotum libro primo. Pyrrho respondit ad hunc modum: Dico te Aeacida Romanos uincere posse. Pari strophæ.) Stropham uocat obliquam & figuratam orationem, quo uerbo Hieronymus perquam libenter utitur. Pyrrhum sefellit amphibologia, Cræsum ænigmate mulat. Nos sycophantæ.) Id est, calumniatores, hoc est, qui uitio accusant non recte. Et puras attrere maxillas.) Variæ mendosæ erant exemplaria. Legendum, lumbos ac foemora, & putres attrere axillas; ut intelligas partes quæ sub alis sunt, sudore plerumq; infectas. Aut si cui hoc non placet, legat, lumbos ac foemora & suas. Deinde post stigmata, adijciat, attrere mammillas. Et futuræ angelorum.) Natura hoc loco membrum est mulieris pudendum, quod & Græci uocant *φύσις* uerecundiæ causa. Hic locus in quibusdam codicibus ad hunc modum erat immutatus. Futuræ similes angelis, angelorum habebimus & naturam: Sed mendose, nec enim cohæret cum reliquo disputationis contextu. Et mi ultra non faciam.) Perlongum sit dicere, quot modis hic locus sit deprauatus. Quidam habebant: & uim ultra non faciam. Quidam, nutum non faciam. Alij, mutuū non faciam. Alij, motum non faciam; ut sit quoties semel à uero fuerit aberratum. Ego pensatis diligenter omnibus, reposui: Et my, siue mu, ultra non faciam, hoc est, uerbum non faciam, iuxta illud Ennij: Neq; ut aiunt, mu facere audent, hoc est, uel minimum uerbum. Nam hæc syllaba mutorum est, unde & muti dicti: & mussare, quod Græci *μύσσειν*. Verum de hoc copiosius dictum est in Chiliadibus nostris. Quod prostibulas.) Id est, publice prostantes ad quæstum meretrices. De resurrectione *περὶ ἀρχῶν ἑρωματίας, & τόμου.*) Nam ex uestigijs exemplarium ita censeo legendum, id est, de principijs, Stromatenens, ut ita uertam, docedi gratia, & tomos. Ac perijt quidem index librorum Origenis: non solum ipsi libri, quem Hieronymus in catalogo scriptorum illustrium prudens, sed infeliciter omisit, quod eum in epistola quadam ad Paulam posuisset. Ac perijt ipsa quoq; epistola. Cæterum collectanea Suidæ testantur, hunc scripsisse librum *περὶ τοῦ ἀναστάσεως*, id est, de resurrectione, & decem quos inscripserit *ἑρωματίας*, ueluti dicas, ex uarijs consarcinatos partibus, more stromatum. Scripsit & τόμου, quos nos uolumina possumus dicere, siue sectiones. Compilauit.) Vel hinc liquet aliena compilari, non nostra, quemadmodum nunc uulgo scribunt compilauit hunc librum, pro eo quod erat, collegit. Ambrosius Origenis Hexæmeron compilauit, id est, sublegit illinc ueluti furto, quæ uidebantur: & compilantur, qui furto spoliatur. Operis eius indicem.) Latine dixit, quam uulgo uocant tabulam. Plinius elenchum uocat Græco uocabulo, *ἐλεγχθῶν*. Iudas zelotes.) Arbitror hoc nomen Iudas à librarijs additum, nihil enim facit ad sententiam, imò officit: neq; enim quisquam fuit hoc nomine. De Simone zelota legitimus: & huius collega Iurda, sed laudato. *βιλωτής* Græce æmulator, siue inuidus. Interdum magnus dor.) Aut Hieronymus memoria lapsus est, aut scriptor immutauit non nihil. Siquidem Horatius sic habet: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Amoris *ὑπερβολῶν*.) Id est, excessum & nimietatem. Nam quod est supra modum supraq; fidem, *ὑπερβολῶν* uocat Græci. Est hoc nomine rhetorum exornatio, quam quidam uertunt superlatiorem. Pelusiotas nos appellat.) Est Pelusium urbs in extremo Nilus ostio sita, Syriam uersus: à limo nomen habens, quem illic, opinor, inuehit Nilus: atque illic nati Pelusiotæ uocantur. Est & Thessaliæ portus eius nominis, *πυλός* autem lutum est, siue limus. *ὑσία* substantia. Vnde, Pelusium, quasi luteæ substantiæ. Festiuitas est in ambiguo uerbi. Scilicet Hierosolymitæ.) Scilicet, ironiam habet. Hierosolymitæ, respondet ad hoc, quod ante dixerat Pelusiotas. Obiter notat episcopum Hierosolymitanum infectum Origenis dogmatis. *ἡ ἀπολογία.*) Id est, defensionis, siue excusationis. Aliud est.) Hic loquendi modus peculiaris est Hieronymo, cum infert absurdum aliquid & incredibile. Quis enim credat Didymum tam stultum, ut hoc uelit? Ad Mithridatis literas.) Respexit ad id quod est in oratione M. Tullij, pro lege Manilia. Delenda est, inquit, uobis illa macula Mithridatica, superiore bello suscepta, quæ penitus iam insedit atq; inueterauit in po. Ro. nomine, quod is qui uno die tota Asia tot in ciuitatibus uno nuncio, atq; unica significatione literarum ciues Romanos necandos trucidandosq; denotauit &c.) *ἀτιολογίστην.*) Id est, causantur. Sic enim esse legendum ex uarijs exemplariorum uestigijs censeui. Stilus & salua.) Stilus instrumentum est areum, quo ueteres scribebant in tabellis ceratis. Is aliquando ponitur pro charactere scribendi. Saluam appellat gustum quandam orationis peculiarem. Nam lingua superiori admota palato, & interueniente salua gustamus. Quæstionibus.) Id est, accusationibus, siue controuersijs. Nam & hoc significat quæstio. Dedicarit.) Id est, initiarit. Nomen apologetici.) Id est, libri defensorij. Argumentum est à relatiuis. Nam ex defensione colligitur fuisse qui accusauit.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ex hac epistola apparet & ante intercessisse inter Hieronymum & Ruffinum similitatem, uerum eos tum in gratiam redisse. Sed ut inquit Horatius: Male facta gratia nequicquam coit, & rescinditur.

- C Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in suspensionem traheretur hæresis Origenicæ, incitantibus etiam amicis recruduit pristinum inimicitiae uulnus, & in apertum bellum erupit illa qualiscunque concordia. Admonet autem, ne se posthac simili modo laudet.

SCHOLIUM.

- Figuratas controuersias.) De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

HIERONYMVS RVFFINO.

- D**u te Romæ moratum sermo proprius indicauit. Nec dubito spiritualium parentum ad patriam reuocatum desiderio, quem matris luctus ire prohibebat, ne magis coram doleres, quod absens uix ferre poteras. Quod quereris stomacho suo unumquench seruire, & nostro non acquiescere iudicio, conscientiae nostrae testis est dominus, post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne saltem casus in maleuolentiam uerteretur. Sed quid possumus facere, si unusquisque iuste putat se facere quod facit: & uidetur sibi remorderi potius quam mordere. Vera amicitia quod sentit, dissimulare non debet. Praefati uincula librorum *περὶ ἀρχαῶν* ad me missa est, quam ex stilo intellexi tuam esse. In qua oblique, imò aperte ego petor. Qua mente sit scripta, tu uideris: qua intelligatur, & stultis patet. Poteram & ego, qui sapissime figuratas controuersias declamaui, aliquid de uetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed absit à me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita sententiam temperaui, ut & obiectum crimen effugerem, & amicum quantum in me est, ne læsus læderem. Sed obsecro te, ut si deinceps aliquem sequi uolueris, tuo tantum iudicio sis contentus. Aut enim bona sunt quæ appetimus, aut mala, si bona, non indigent alterius auxilio. Si mala, peccantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius exoptulare uolui, quam laceffitus publice desæuire, ut animaduertas me recõciliatas amicitias pure colere, & non iuxta Plautinam sententiam, altera manu lapidem tenere, panem offerre altera. Frater meus Paulinianus necdum de patria reuersus est, & puto quod cum Aquilegiæ apud sanctum papam Chromatium uideris. Sanctum quoque presbyterum Ruffinum ob quamdam causam per Romam Mediolanum misimus, & orauimus, ut nostro animo & obsequio nos uideret. Cæterisque amicis eadem significauimus, ne mordentes inuicem, consumamur ab inuicem. Iam tuæ moderationis est, & tuorum, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorum ad se literis intellexerat. Idcirco facit maiori fortasse stomacho, quam ut talem decuerit uirum, nisi intolerabilis esset calumniæ hæreseos insimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymum scriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alioqui non uideo magnopere, cur legi debeant) reperiet eos in secunda parte tomi, qui in prima æditione secundus erat.

AD PAMMACHIVM ET MARCELLINVM

Apologia Hieronymi aduersum Ruffinum.

Tuestris & multorum literis didici, obijci mihi in schola tyrannica, lingua canum meorum ex inimicis ab ipso, cur *περὶ ἀρχαῶν* libros in Latinum uerterim. O impudentiam singularem, accusant medicum quod uenena prodiderit, ut scilicet *φάρμακον δονασίμων* suum non innocentiae merito, sed criminis communionem tueantur, quasi culpam numerus peccantium minuat, & in personis non in rebus sit accusatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non æduntur, ut simplicium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant respondendi. Nouum maliciae genus, accusare, quod prodi timeas: scribere, quod occultes. Si sunt uera quæ scripsit, cur publicum timuit? Si falsa, cur scripsit? Olim pueri legimus, intemperantis esse arbitror scribere

A bere quicquam, quod occultari uelis. Rogo quis est iste dolor? Quid aestuant? quid insaniunt? Quod præconem repuli figuratū; quod nolui me subdolo ore laudari; quod sub amici nomine, inimici insidias deprehendi; Frater & collega in præfatiuncula uocor, & satis aperte exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in cælum Origenem laudibus leuaerim. Bono animo fecisse se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obijcit, quæ tunc amicus laudauerat? Voluerat me in interpretatione quasi præuium sequi, & auctoritatem operi suo ex nostris opusculis mutuari. Suffecerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, & frequenter ingerere; & quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta replicare? Non est tam sollicita de audientium fide, simplex & pura laudatio. Quid metuit ne illi sine testimonijs dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intelligere prudentiam eius, & prædicationis diafyrtaica strophis in scholis sæpe lusisse? Simplicitatem obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum his errasse sit casus, cur prudenter errat & crebro; & sic per totum textit errorem, ut mihi non liceat negare quod laudat; Prudentis fuerat & amici post reconciliatam simultatem etiam leues suspiciones fugere: ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur. Vnde & Tullius in cōmentarijs caularum pro T. Gabinio; Ego, inquit, cum omnes amicitias tuendas semper putauim, summa religione & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitijs reuocatae in gratiam; propterea, quod integris amicitijs officium prætermisissum, imprudentiæ, uel (ut grauius interpretemur) negligentia excusatione defenditur. Post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed uiolatum putatur; nec imprudentiæ, sed perfidia assignari solet. Flaccus quoque in epistola quã scribit ad Florum; Male, ait, facta gratia ne quicquam coit, & rescinditur. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat? Ecce obijciuntur mihi laudes eius, & crimini datur simplicissimi amici, non simplex nec pura laudatio. Si autoritatem suo operi præstruebat, uolens quos sequeretur ostendere, habuit in promptu Hilariū confessorum, qui quadraginta ferme milia uersuum Origenis in Iob & psalmos transtulit. Habuit Ambrosium, cuius penè omnes libri huius sermonibus pleni sunt; & martyrem Victorinum, qui simplicitatem suam in eo probat, dum nulli molitur insidias. De his omnibus tacet, & quasi columnis ecclesiæ prætermisissis me solum publicat, & nihili hominem per angulos consecratur. Nisi forte eadem simplicitate, qua amicū nescius accusauit, illos ignorasse se iuret. Et quis ei credet uiro eruditissimo, & qui tantam habeat scientiam scriptorum ueterum, maxime Græcorum; ut dum peregrina lectatur penè sua amiserit; quod recentissimæ memoriæ uiros & Latinos nesciat; Ex quo apparet non tam me ab eo laudatum, quàm illos non accusatos; ut siue laus illa est, ut stultis persuadere conatur; siue accusatio, ut ego ex uulneris mei dolore sentio, nec in laude haberem æqualium gloriam, nec in uituperatione solatiū. Teneo epistolas uestras, quibus accusatum me scribitis esse; & hortamini ut respondeam criminanti; ne si tacerim, uidear crimen agnoscere. Ad quas respondi, fateor; & quamuis læsus sic amicitia iura seruaui, ut me sine accusantis accusatione defenderem; & quod unus Romæ amicus obiecerat, à multis in toto orbe inimicis dicerem iactitatum, ut non uiderer homini, sed criminibus respondere. Aliud est, si pro iure amicitiae acutus tacere debui, & dum lutam habeo faciē, atque (ut ita dicam) hæretico fetore conspersam, ne simplici quidē aqua diluere, ne ille mihi fecisse putaretur iniuriam. Hæc uox nec hominis est, nec ad hominem, aperte amicū petere, crimina eius sub persona laudatoris exponere; & illi ne hoc quidē liberū derelinqui, ut se catholicū probet, & laudationem hæretici quæ illi obijcitur, nō de assensu hæreticos, sed de ingenij extitisse admiratione respōdeat. Placuerat ei, siue ut ipse uult uideri, compulsus erat in Latinā linguam uertere, quod nolebat. Quid necesse fuit me latentem, & tantis maris atque terrarū diuisum spacijs inferere quæstioni; opponere inuidiæ plurimorum; ut plus mihi laudando noceret, quæ sibi prodesset exemplo; Nunc quoque quia renui laudatorē, & uerso stilo docui me nō esse, quod meus necessarius prædicauit, dicitur furere & tres contra me lib

C brosus uenustate attica texuisset: eadem accusans, quæ ante laudauerat, & obijciens mihi in translatione Origenis nefaria dogmata, de quo in præfatiuncula laudationis suæ dixerat: sequar regulam præcessorum, & eius præcipue uiri, cuius superius fecimus mentionem; qui cum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiam de tomis in Apostolum scriptis, transfuisset in Latinum; in quibus cum aliquanta offendicula inueniantur in Græco: ita eliminauit omnia interpretando atque purgauit, ut nihil in illis quod à fide de nostra discrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiæ uiribus, disciplinæ tamen regulis in quantum possumus, sequimur. Certe hæc illius uerba sunt, negare non potest. Ipsa stili elegantia & sermo compositus, quod quibus his maius est, simplicitas Christiana, auctoris sui characterem probant. Aliud est, si ista Eusebius deprauauit, & accusator Origenis me quibus studiosus in uno eodemque opere, & illum & me uel errasse uel benefuisse testatus est. Non potest me nunc inimicus hæreticum dicere, quem à fide sua dudum non discrepare præfatus est. Simul quibus & hoc ab eo quaero, quid sibi uelit sermo moderatus & dubius: Nihil, inquit, in illis quod à fide nostra discrepet, Latinus lector inueniet. Fidem suam quam uocat: Eam ne qua Romana pollet ecclesia: an illam, quæ in Origenis uoluntatibus continetur: Si Romanam responderit, ergo catholici sumus, qui nihil de Origenis errore transfuimus. Sin autem Origenis blasphemia, fides illius est: dum mihi inconstantiæ crimen impingit, se hæreticum probat. Siue bene credit laudator meus, confessione sua me assumit in socium. Siue male, ostendit me ideo ante laudatum, quia participem sui putabat erroris. Sed aduersus illos libros, qui per angulos garrunt, & furtiua accusatione me mordent, cum æditi fuerint, & de tenebris ad lucem processerint: atque ad nos uel studio fratrum, uel temeritate æmulatorum potuerint peruenire: respondere conabor. Neque enim magnopere formidandi sunt, quos metuit auctor suus prodere, & tantum cunctoeratis legendos esse decreuit. Tunc aut agnoscam crimina, aut diluam, aut in accusatorem quæ sunt obiecta retorquebo: & ostendam quod hucusque silentium modestiæ fuerit, non male conscientiæ. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatum me esse uolui, & grauissimum inter amicos crimen refellere, ne prior læsisse uidear, qui & uulneratus nequaquam contra persecutorem tela direxi, sed meo tantum uulneri admoui manum. Quem obsecro, ut absque præiudicio personarum culpam in eum referat qui lacessit. Nec læsisse contentus, quæ si aduersus elinguem semper quibus taciturnum tres elucubrauit libros, Et ἀγριώτατος Marcionis de meis opusculis fabricatus est. Gestit animus, & illius repete doctrinam, & meam insperatam ueritatem cognoscere. Fortasse breui tempore didicit, quod nos docere debeat, & quod illum scire nullus putabat, subitum eloquentiæ flumen ostendet. Sic pater ille deus faciat, sic magnus Iesus. Incipiat conferre manum. Quamuis librauerit accusationis suæ hastas, & totis aduersum nos uiribus intorserit: credimus in deo saluatore, quod scuto circumdabit nos ueritas eius; & cum psalmista cantare poterimus. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Et si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meum. Si steterit aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Sed hæc aliàs. Nunc ad id reuertamur quod coeperamus. Obijciunt mihi sectatores eius, cerealiaque arma expediunt fessis rerum, quare ἄλλοις quibus libros Origenis noxios, & ecclesiasticæ fidei repugnantes, in Latinum sermonem uertim. Ad quos breuis & succincta responsio est: Tuæ me frater Pammachi & tuorum literæ compulerunt, dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos, & interpolata nonnulla, & uel addita uel mutata. Ac ne parum epistolis haberem fidem, misistis exemplaria eiusdem translationis, cum præfatiuncula laudatrice mea. Quæ cum legissem, contulisse quibus cum Græco, ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & spiritu sancto impie dixerat: Et quæ Romanæ aures ferre non poterant: in meliorem partem ab interprete commutata. Cætera autem dogmata, de angelorum ruina, de animarum lapsu, de resurrectionis præstigijs, de mundo uel mundis Epicuri, de restitutione omnium in æqualem statum, & multo his deteriora.

A riora, quæ longum esset retexere; uel ita uertisse, ut in Græco inuenerat; uel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & firmiora posuisse: ut qui in trinitate catholicum legerat, in alijs hæreticum non caueret. Alius forsitan, qui non esset amicus eius diceret; aut totum muta, quod malum est; aut totum prode, quod optimum putas. Si propter simplices noxia quæq; detrunças, & ea quæ ab hæreticis addita simulas, in peregrinum non uis transferre sermonem, cede quicquid est noxium. Sin autem ueritatis fidem in translatione conseruas, cur alia mutas, & alia dimittis intacta? Quanquam aperta confessio est, in eodem prologo emendasse te praua, & optima reliquisse. Ex quo non interpretis libertate, sed scriptoris autoritate teneberis; si quid in his quæ uertisti hæreticum comprobetur, & manifesti criminis argueret; idcirco te ueneni calicem circumlinere melle uoluisset, ut simulata dulcedo, uirus pessimum tegetet. Hæc & multa his duriora inimicus diceret; & te non ut interpretem mali operis, sed ut astipulatorem in ius ecclesiæ traheret. Ego autem me met tantum defendisse contentus, in libris *πρὸς ῥωφίον* simpliciter, quod in Græco habebatur expressi; nõ ut crederet lector his quæ interpretabar, sed ne crederet illis, quæ tu ante transferas. Duplex in opere meo utilitas fuit, dum & hæreticus autor proditur, & non uerus interpretis arguitur. Ac ne quis me putaret his consentire quæ uerterã, interpretationis necessitatem præfatione muniui & docui, quibus lector non deberet credere. Prior translatio laudæ autoris continet; secunda uituperationem. Illa lectorem prouocat ad credendum, ista ad nõ credendum mouet. Ibi & ego inuitus laudator assumor, hic intantum nõ laudo quem transfero ut cogar accusare laudantem. Eadem res non eadem mente perfecta est, imò unum iter diuersos exitus habuit. Abstulit quæ erant, dicēs ab hæreticis deprauata; & addidit quæ non erant, asserens ab eodem in locis alijs disputata, quod nisi ipsa loca monstrauerit, unde transfulisse se dicit, probare non poterit. Mihi studio fuit nihil mutare de uero. Ad hoc enim interpretabar, ut mala interpretata conuincerem. Putatis me interpretem? Proditor fui, prodidi hæreticum, ut ecclesiam ab hæresi uindicarem. Cur Origenem in quibusdam ante laudauerim, prælatus huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meæ causa rediditur, quæ cum pietatis habeat uoluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium, quod quasi pium ecclesijs tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius criminatur, in Latinum uerteram; & multa de tomis. Nunquam de opere meo fuit quæstio, nunquã Roma commota est. Quid necesse erat Latinis auribus tradere, quod detestatur & Græciã? quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquam scandalo fui. Tu ad primum & solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipsa præfatio, & Pamphili martyris librum pro defensione Origenis à te esse translatum. Et hoc agis totis uiribus: ut cuius fidem martyr probat, ecclesia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Eusebius Cæsariensis episcopus, Arianæ quondam signifer factionis, pro Origene scripsit, lausissimum & elaboratum opus; & multis testimonijs approbauit Origenem iuxta se catholicum, id est, iuxta nos Arianum esse. Horum tu primum librum uertis sub nomine martyris. Et miramur, si me homunculum parui precij, Origenis laudatorem uellis, cum martyri calumniam feceris? Paucisq; testimonijs de filio dei & spiritu sancto commutatis, quæ sciebas displicitura Romanis, cætera usque ad finem integra dimisisti. Hoc idem faciens in apologia, quasi Pamphili, quod & in Origenis *πρὸς ῥωφίον* translatione fecisti. Si iste Pamphili liber est de sex libris, quis erit primus Eusebij? In ipso uolumine, quod tu Pamphili simulas, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoque & reliquis dicit Eusebius, quid in primo libro ante iam dixerat, & quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphili est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius, cur nomen immutas? Taces, ipsæ res loquuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorum principem detestaturi erant. Quid tibi animi fuisse dicam amice simplicissime? te ne potuisse hæretici hominis libro, martyris nomen imponere? Et ignoras te sub autoritate testis Christi, Origenis

C si, Origenis facere defensores: Pro eruditione qua polles & inclytus *σαυτάτης* in Occidente laudaris, ita ut *κορυφαίον* te omnes tuæ partis nominent: non reor te ignorasse Eusebii *σαυταγμα*, & Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim Eusebius amator & præco contubernalis Pamphili treis libros scripsit elegantissimos, uitam Pamphili continentes. In quibus cum cætera miris laudibus prædicaret, humilitatemque eius ferret in cœlum, etiam hoc in tertio libro addidit. Quis studiosorum amicus non fuit Pamphili? Si quos uidebat ad uictum necessarijs indigere, præbebat large quæ poterat. Scripturas quoque sanctas non ad legendum tantum, sed & ad habendum tribuebat promptissime. Nec solum uiris, sed & foeminis, quas uidisset lectioni deditas. Vnde & multos codices præparabat, ut cum necessitas poposcisset, uolentibus largiretur. Et ipse quidem proprii operis nihil omnino scripsit, exceptis epistolis, quas ad amicos fortè mittebat, intantum se humilitate deiecerat. Veterum autem tractatus scriptorum legebat studiosissime, & in eorum meditatione iugiter uersabatur. Defensor Origenis, & laudator Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec proprii quicquam condidisse sermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio coronato, ne habeas suffugium post æditos ab Eusebio libros hoc Pamphilum scripsisse. Quid facies? Eo libro quem sub nomine martyris ædidisti, uulneratæ sunt conscientiæ plurimorum. Non ualet apud eos super Origenis damnatione episcoporum autoritas, quem putant à martyre prædicatum. Quid facient epistolæ Theophili episcopi? quid papæ Anastasij in toto orbe hæreticum persequentis, cum liber tuus sub nomine Pamphili æditus pugnet contra epistolas eorum, & episcopali nomini testimonium martyris opponatur? Quod fecisti in libris *πρὸ ἀρχαίων*, hoc facito & in isto uolumine *ἰουδαϊκῶν*. Audi consilium amici, nō te poeniteat artis tuæ: uel dicito tuum non esse, uel ab Eusebio presbytero deprauatum. Vnde probari tibi poterit, quod à te translatum est: Non manus tua tenetur: non tantæ es eloquentiæ, ut nullus te possit imitari. Aut certe si res ad probationem uenerit, & impudentiam frontis opprefferint testimonia plurimorum, palinodiam Stesichori more cantato. Melius est poenitere facti tui, quàm & martyrem in calumnia, & deceptos in errore persistere. Nec erubescas de commutatione sententiæ, non es tantæ autoritatis & famæ, ut errasse te pudeat. Imitare me, quem plurimum amas, sine quo nec uiuere nec mori potes: & mecum clama, quæ ego laudatus à te in defensione mei loquutus sum. Eusebius Cæsariensis episcopus, cuius supra memini in sexto libro *πρὸς ἀπολογία* Origenis, hoc idem obiicit Methodio episcopo & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui hæc & hæc de Origenis loquutus est dogmatibus? Non est huius loci pro martyre loqui: neque enim omnia in locis omnibus differenda sunt, nunc tetigisse sufficiat hoc ab Ariano homine obiçi clarissimo & eloquentissimo martyri, quod tu in me & amicus laudas, & offensus accusas. Habes occasionem & de præsentis loco, si uelis, mihi calumniam struere; cur nunc & Eusebio detraham, quem in alio loco ante laudauis? Alterum quidem nomen Eusebii, sed eadem quæ super Origenis uocabulo est calumnia. Laudauis Eusebium in ecclesiastica historia, in digestionem temporum in descriptione sanctæ terræ; & hæc ipsa opuscula in Latinum uertens, meæ linguæ hominibus dedi. Nunc ex eo Arianus sum, quia Eusebius qui hos libros condidit, Arianus est? Si ausus fueris me hæreticum dicere, memento præfatiunculæ *πρὸ ἀρχαίων*, in qua fidei tuæ me esse testaris: simulque obsecro, ut amicum quondam tuum exposulantem patienter audias. Contra alios digladiaris, aut facis calumniam, aut pateris. Quos accusas, & à quibus accusaris, ordinis tui sunt: recte an perperam, uos uideritis. Mihi etiam uera accusatio contra fratrem displicet, nec reprehendo alios, sed dico quid ipse non facerem. Tantis spatijs terrarum separatus quid peccaui in te? Quid commerui? An quia Origenistam me non esse respondi? Nunquid defensio mea accusatio tua est? Et tu si non es Origenistes, uel non fuisti, credo iuranti. Si fuisti, suscipio poenitentem. Quid doles, si id sum, quod esse te dicis? An

A An quia $\tau\eta\iota$ ἀρχαῖον Origenis libros post te transferre ausus sum, & interpretatio mea suggillatio putatur operis tui: Quid poteram facere? Missa mihi est laudatio tua, id est, accusatio mea. Tam fortiter me prolixèq; laudaueras, ut si tuis laudibus acquieuissem, omnes hæreticum me putarent. Vide quid Romanæ ad me epistolæ clausula teneat: purga suspiciones hominum, & conuince criminantem, ne si dissimulaueris, consentire uidearis. Tali cōstrictus articulo, interpretaturus eosdem libros, ausculta quid scripserim. Hoc mihi præstiterūt amici mei (non dixi amicus meus, ne te uiderer arguere) ut si tacuero, reus: si respondero, inimicus iudicer. Dura utraq; conditio, sed è duobus eligam quod leuius est. Simultas redintegrari potest. Blasphemia ueniam non meretur. Animaduertis inuito mihi & repugnanti hoc onus impostum: & futuram ex huiuscemodi opere similitatem, necessitatis excusatione curatam. Si interpretatus esses libros $\tau\eta\iota$ ἀρχαῖον absq; meo nomine, recte querereris in reprehensionem tuam à me postea esse translatos. Nunc autem iniuste doles, in eo opere à me tibi esse responsum, in quo à te laudando accusatus sum. Quam enim tu laudem uocas, omnes accusationē intelligunt. Constet apud te quod accusaueris, non indignaberis quod responderim. Esto, tu bono animo scripseris, & homo innocens & amicus fidelissimus, de cuius nunquam egressum est ore mendacium, me nescius uulneraris: quid ad me, qui percussus sum? Num ideo curari non debeo, quia tu me bono animo uulnerasti? Confossus iaceo, stridet uulnus in pectore; candida prius sanguine membra turpantur, & tu mihi dicas; Noli manum adhibere uulneri, ne ego te uidear uulnerasse? Quanquam & ipsa translatio magis Origenem quàm te arguit. Tu em̄ emendasti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego prodidi, quod ab illo scriptum Græcia uniuersa conclamat. Quis rectius arbitratus sit, nec meum, nec tuum iudicium est. Vtriusque scripta censoriam lectoris uirgulam sentiant. Tota illa epistola qua pro me satisfacio, contra hæreticos & accusatores meos dirigitur: quid ad te, qui & orthodoxum & laudatorem meum te esse dicis: si asperior sum in hæreticos, & illorum in publicum strophas profero? Lætare inuectione mea, ne si dolueris, hæreticus esse uidearis. Quando sine nomine contra uitia scribitur: qui irascitur, accusator sui est. Prudentis hominis fuerat, etiam si dolebat, dissimulare conscientiam: & cordis nubillum, frontis serenitate discutere. Alioqui si quicquid contra Origenem & sectatores eius dicitur, in te dictum putas: ergo & epistolæ papæ Theophili & Epiphani, & aliorum episcoporum: quas nuper ipsi iubentibus transtulisti, te petunt, te lacerant. Imperatorum quoque scripta, quæ de Alexandria & Aegypto Origenistas pelli iubent, me suggerente dictata sunt. Vt Romanæ urbis pontifex miro eos odio detestetur, meum consilium fuit. Vt totus orbis post translationem tuam in Origenis odia exarserit, quem antea simpliciter lectitabat, meus operatus est stilus. Si tantum possum, miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epistola publica, qui diligenter caui, ne quid in te dictum putares, scripsi ad te statim breuem epistolam, exoptulans super laudibus tuis. Quam, quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea conuersatione iactitare. Cuius exemplū huic uolumini subdidi, ut scias quantum dolorem, quanta moderatione necessitudinis temperaui. Audio præterea te quædam de epistola mea philosophice carpere, & hominem rugosæ frontis adductiq; supercilij, Plautino in me sale ludere, eo quod Barrabam ludæum dixerim præceptorem meum. Nec mirum si pro Barhanina, ubi est aliqua uocabulorum similitudo, scripseris Barrabam, cum tantam habeas licentiam nominum immutandorum: ut de Eusebio Pamphilum, de hæretico martyrem feceris. Cauendus homo & mihi maxime declinandus, ne me repente, dum nescio, de Hieronymo Sardanapalum nomines. Audi ergo sapientiæ columen, & norma Catonianæ seueritatis, Ego non illum magistrum dixi, sed meum in scripturas sanctas studium uolui comprobare: ut ostenderem me sic legisse Origenem, quomodo & illum audieram. Nec enim Hebræas literas à te discere debui. An iniuria tibi facta est, quod pro te Apollinarium Didymumq; sectatus sum? Nunquid in illa epistola

C epistola Gregorium uirum eloquentissimū non potui nominare; qui sui apud Latinos impar est, quo ego magistro gloriōsior & exultor; Sed eos tantum posui, qui in reprehensione erant: ut similiter me Origenem non ob fidei ueritatem, sed ob eruditionis meritum legisse testarer. Ipse Origenes & Clemens & Eusebius, atq; alij complures, quando de scripturis aliqua disputant, & uolunt approbare quod dicūt, sic solent scribere: Referebat mihi Hebræus, & audiui ab Hebræo, & Hebræorum ista sententia est. Certe etiā Origenes patriarchen Huillum, qui temporibus eius fuit, nominat; & tricesimum tomum in Esaiam, in cuius fine edisserit: Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid; illius expositione concludit, ut cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo, id quod est uerius confitetur. Octogesimum quoq; nonum psalmum, qui scribitur: Oratio Moysi hominis dei; & reliquos undecim, qui nō habent titulos, secundum Huilli expositionem, eiusdem Moysi putat: nec dedignatur Hebræā scripturam interpretans per singula loca, quid Hebræis uideatur, inferere. Lectis nuper papæ Theophili epistolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturasse aures suas; & autorem tanti mali clara corā omnibus uoce damnasse; & dixisse usq; ad illud tempus se ignorasse, quod tam nefaria scripserit. Non recuso, nec dico quod alius diceret forsitan, non potuisse eum ignorare, quod interpretatus est: cuius apologiam scriptam ab hæretico sub nomine martyris ædidit; cuius defensionem etiam proprio uolumine professus est: aduersum quod in sequentibus, si dictandi spacium fuerit, disputabo. Hoc loquor, cui contradicere non potest. Si illi licet non intellexisse quod transtulit, quare mihi non liceat ignorasse libros ^{ἡδὲ ἀρχαίους} quos ante non legi; & eas tantum homilias legisse, quas transtuli; in quibus nihil esse mali, ipsius testimonium est; Sin autem contra sententiam suam nunc me in eis arguit, in quibus ante laudauerat, undique strictus tenebitur. Aut enim idcirco me hæreticum hominem laudauit, quia eiusdem mecum dogmatis erat; aut nunc frustra inimicus accusat, quem prius ut orthodoxum prædicauit. Sed forsitan tunc errores meos quasi amicus tacuit, & nunc iratus profert quod prius cælauerat. Quanquam non mereatur fidem inconstantia, & professæ inimicitiae suspicionem habeant mendacij; tamen audacter conferam gradum, uolens scire quid hæreticum scripserim: ut aut cum illo agam pœnitentiam, & Origenis mala ignorasse me iurem; ac nunc primum à papa Theophilo didicisse impietates eius; aut certe doceam me quidem bene sensisse, sed illum more suo non intelligere. Neque enim fieri potest ut in eisdem ad Ephesios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim; & de eodem fonte dulce amarumq; processerit; ut qui toto opere damnauerim eos qui credunt animas ex angelis conditas; subito mei oblitus, id defenderem quod ante damnauit. Stulticiam mihi obijcere non potest, quem disertissimū & eloquentissimum in suis opusculis prædicauit. Alioqui stulta uerbositas, fabulæ potius & garruli hominis quàm eloquentis putanda est. Quid in illis libris proprie accuset, ignoro. Fama enim ad me criminum eius, non scripta uenerunt; & stultum est (iuxta Apostolum) pugnis aërem uerberare. Tamen in incertū respondebo, donec ad certa perueniam, ἀντιμωχοῦ meum docebo senex, quod puer didici, multa esse genera dictionum; & pro qualitate materiæ, non solum sententias, sed & scripturarum uerba uariari. Chrysiippus & Antipater inter spineta uersantur. Demosthenes & Aeschynes contra se inuicem fulminant. Lysias & Isocrates dulciter fluunt. Mira in singulis diuersitas, sed omnes in suo perfecti sunt. Lege ad Herennium Tullij libros, lege rhetoricos eius; aut quia illa sibi dicit inchoata & rudia excidisse de manibus; reuolue tria uolumina de oratore, in quibus introducit eloquentissimos illius temporis oratores, Crassum & Antonium disputantes, & quartum oratorem, quem iam senex scribit ad Brutum; tunc intelliges aliter componi historiam, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epistolas, aliter cōmentarios. Ego in cōmentarijs ad Ephesios sic Origenem & Didymum & Apollinarium sequutus sum; qui certe contraria inter se habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem ueritatem. Cōmentarij quid operis habent; Alterius dicta edisserunt, quæ obscure scripta sunt, plano sermone manifestant.

A nifestant: multorum sententias replicant: & dicunt, hunc locū quidam sic edisserunt: alij sic interpretantur: illi sensum suum & intelligentiam his testimonijs, & hac nituntur ratione firmare: ut prudens lector, cum diuersas explanationes legerit: & multorum uel probanda, uel improbanda didicerit: iudicet quid uerius sit: & quasi bonus trapezita, adulterinae monetæ pecuniam reprobet. Num diuersæ interpretationis & contrariorum inter se sensuum tenebitur reus: qui in uno opere quod edisserit, expositiones posuerit plurimorū? Puto quod puer legeris, Asperi in Vergilium & Sallustium commentarios, Vulcatij in orationes Ciceronis, Victorini in dialogos eius, & in Terentij comedias præceptoris mei Donati: æque in Vergilium: & aliorum in alios, Plautum uidelicet, Lucretium, Flaccum, Persium atq; Lucanum. Argue interpretes eorum: quare non unam explanationem secuti sint: & in eadem re quid, uel sibi, uel alijs uideatur, enumerent. Prætermitto Græcos, quorum tu iactas scientiā, & dū peregrina sectaris, penè tui sermonis oblitus es: ne ueteri prouerbio: sus Mineruam docere uidear: & in syluam ligna portare. Illud miror, quod Aristarchus nostri temporis, puerilia ista nescieris. Quanquam tu occupatus in sensibus, & ad struendam mihi calumniam cernuus, grammaticorum & oratorum præcepta contempseris, paruipendens ^{in uisibilia} post anfractus reddere, asperitatem euitare consonantium, hiulcam fugere dictionem. Ridiculum est debilitati & fracti totius corporis uulnera pauca monstrare. Non eligo quod reprehendam, eligat ipse quod uitio careat. Ne illud quidem Socraticum nosse debuerat: scio quod nescio. Nauem agere ignarus nauis timet. Abrotanum ægro nō audet, nisi qui didicit, dare. Quod medicorum est, promittant medici: tractant fabrilia fabri. Scribimus indocti, doctiq; poemata passim. Nisi fortè se literas non didicisse iurabit, quod illi & absq; iuramento perfacile credimus: uel ad Apostolum confugiet profitentem: & si imperitus sermone, non tamen scientia. Ille Hebræis literis eruditus, & ad pedes doctus Gamalielis: quem non erubescit, iam apostolicæ dignitatis, magistrum dicere, Græcam facundiam contemnebat, uel certe quod erat humilitatis, dissimulabat: ut prædicatio eius, non in persuasione uerborum, sed in signorum uirtute consisteret: spernens alienas opes, qui in suis diues erat, quanquam ad imperitum & per singulas instar tui sententias corruentem, nunquam pro tribunali sedens Festus diceret: insanis Paule, insanis: multæ te literæ ad insaniam conuertunt. Tu qui in Latinis nullitas, & testudineo gradu moueris potius, quàm incedis: uel Græce debes scribere, ut apud homines Græci sermonis ignaros, aliena scire uidearis. Vel si Latina tentaueris, ante audire grammaticum, ferulæ manum subtrahere, & inter paruulos ^{ἀπὸ πωροῦ} artem loquedi discere. Quàmuis Cræcos qui spiret & Darios, literæ marsupium non sequuntur. Sudoris comites sunt & laboris, sociæ ieiuniorum non saturitatis, continentia non luxuriæ. Demosthenes plus olei quàm uini expendisse dicitur: & omnes opifices, nocturnis semper uigilijs præuenisse. Quod ille in una litera fecit exprimenda, ut à cane rho disceret: tu in me criminaris: quare homo ab homine, Hebræas literas didicerim. Inde est quod quidam inerudite sapientes remanent, dum nolunt discere quod ignorant. Nec Oratium audiunt commonentem. Cur nescire prudens prauè, quàm discere malo? Loquitur & sapientia, quam sub nomine Solomonis legimus: In maliuolam animam nunquam intrabit sapientia: nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus eruditionis fugiet dolum, & recedet à cogitationibus stultis. Aliud est, si uulgi lectione contenti, doctorum aures despiciunt: & contemnunt illud eloquium, quo procax imperitia denotatur. Non tu in triuijs indocte solebas, Stridenti miserū stipula disperdere carmen: quasi non cirrhatum turba, Milesiorum in scholis signmēta decantet: & testamentum suis, Bessorum cachinno membra cōcutiat, atq; inter scurrarum epulas, nugæ istiusmodi frequententur. Quotidie in plateis fictus hariolus stultorum nares uerberat: & obtorto scorpione, dentes mordentium quatit: & miramur si imperitorum libri lectorem inueniant: Indignantur quare Origenistas scripserim inter se orgijs mendaciorum fœderari. Nominaui librum, in quo hoc scriptum legerim, id est, sextū Stromateon Origenis: in

C nis: in quo Platonis sententiæ, nostrum dogma componens: ita loquitur Plato in tertio de re publica libro: Veritas quoque sectanda magnopere est. Si enim ut paulo ante rectissime dicebamus: deo indecens, & inutile mendacium est hominibus quandoque utile: ut utantur eo quasi condimento atque medicamine: nulli dubium est, quin huiusmodi licentia medicis data sit: & ab imprudentibus remouenda. Vera, inquit, asseris: ergo principes urbium si quibus & alijs hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, uel contra hostes, uel pro patria & ciuibus.

6 Ab alijs uero qui uti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium. Origenes. Et nos igitur illius præcepti memores: loquimini ueritatem uniusquisque cum proximo suo: non debemus dicere, quis est proximus meus: sed considerare quomodo philosophus caute dixerit: deo indecens & inutile esse mendacium: hominibus interdum utile, & quod ne pro dispensatione quidem putandus sit deus aliquando mentiri. Sin autem commodum audientis exegerit: uerbis loquitur ambiguus, & per ænigmata quæ uult, proferret: ut & ueritatis apud eum dignitas conseruetur: & quod noxium esse poterat, si nudum proferretur in uulgus, quodam tectum uelamine proferatur. Homo autem cui incumbit necessitas mentiendi: diligenter attendat, ut sic utatur interdum mendacio, quomodo condimento atque medicamine: ut seruet mensuram eius: ne excedat terminos, quibus usa est Iudith contra Holofernem: & uicit eum prudenti simulatione uerborum. Imitetur Hester, quæ Artaxerxis sententiam, diu tacita gentis ueritate correxerat. Et in primis patriarcham Iacob: quem legimus benedictiones patris, artificii impetrasse mendacio. Ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiti fuerimus: ut magnū nobis ex hoc aliquod quaeratur bonum: iudicandi sumus, quasi inimici eius, qui ait: Ego sum ueritas. Hæc Origenes scripsit, negare non possumus: scripsit in his libris: quos ad perfectos & ad discipulos loquebatur: docetque magistris mentiendum: discipulos autem non debere mentiri. Qui ergo bene mentitur: & absque ulla uerecundia quicquid in buccam uenerit, cōfingit in fratres: magistrum se optimum probat. Illud quoque carpere dicitur, quod secundum psalmum interpretans, pro eo quod legimus in Latino, apprehendite disciplinam: & in Hebraico uolumine scriptum est $\text{בָּרַךְ אֶת־בָּרְכָה}$ nalsu bar, dixerim in commentariolis meis, adorate filium. Et rursus omne psalterium in Romanum uertens sonum: quasi immemor expositionis antiquæ posuerim, adorate pure: quod utique sibi esse contrarium omnibus patet. Et reuera ignoscendum est ei, si ignoret linguæ Hebræicæ ueritatem, qui interdum & in Latinis hæsitat. אֶת־בָּרְכָה nalsu, ut uerbum de uerbo interpreter, καταφιλιώσατε , id est, deosculamini dicitur: quod ego nolens transferre putide, sensum magis secutus sum, ut dicerem, adorate. Quia enim qui adorant solent deosculari manum, & capita submittere, quod se beatus Iob elementis & idolis fecisse negat, dicens: Si uidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare: & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ iniquitas maxima est, & negatio contra deum altissimum. Et Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatē, deosculacionem pro ueneratione ponunt, id transtuli, quod ipsi intelligunt, quorum uerbum est בָּרַךְ . Bar autem apud illos diuersa significat. Dicitur enim & filius, ut est illud: Bariona, filius colūbæ, & Barptolemaeus, filius Ptolemæi, & Barchineus, et Barchiseus & Barrabas. Triticū quoque & spicarum fasciculus & electus ac purus. Quid igitur peccaui, si uerbum ambiguum diuersa interpretatione conuertit: & qui in commentariolis, ubi libertas est differendi, dixeram: adorate filium, in ipso corpore, ne uiolentus uiderer interpretis, & Iudaicæ calumniæ locum dare, dixerim: adorate pure siue electe, quod Aquila quoque & Symmachus transtulerunt. Quid ergo ecclesiasticæ fidei nocet, si doceatur lector, quot modis apud Hebræos unus uersiculus explanetur: Origeni tuo licet tractare μετεμύχασται , innumerabiles mundos introducere, & rationabiles creaturas alijs atque alijs uestire corporibus: Christum quoque dicere sæpe passum, & sæpius passurum: ut quod semel profuit, semper proficit assumptum: tibi quoque ipse tantam assuetis autoritatem: ut de hæretico martyrem, de Origenis libris, hæreticorum adulteria mentiaris, mihi non licebit disputare de uerbis, & in commentariorum opere Latinos docere quod ab Hebræis

A ab Hebræis didici: Nisi enim & prolixum esset, & redoleret gloriolam: iam nunc tibi ostenderem, quid utilitatis habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere; & uideres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguum nominū atque uerborum, Quæ res diuersæ interpretatiōni materiā præbuit; dum unusquisq; inter dubia, quod sibi consequentius uidetur hoc transfert, Quid ad peregrina te mitto? Reuolue Aristotelem & Alexandrū Aristotelis uolumina differentem, & quanta ambiguum sit copia, eorum lectiōne cognosces; ut tandem desinas amicum tuum in eo reprehendere, quod ne per somnium quidē aliquid quando didicisti, Sed quia Paulinianus frater meus, de commentarijs ad Ephesios quædam ab eo reprehensa narrauit, & pauca ex his memoriæ tradidit, mihiq; ipsa demōstrauit loca; nō debeo subterfugere, quæsoq; lectorem; ut si paululo in proponendis & diluēdis criminibus longior fuero, necessitati det ueniam. Non enim alterum accuso, sed me nitor defendere, & obiectam hæreseos calumniam refutare. In epistolam Pauli ad Ephesios, tria Origenes scripsit uolumina, Didymus quoque & Apollinarius propria opuscula condidere. Quos ego uel transferens uel imitans, quid in prologo eiusdem operis scripserim, subiiciam, Illud quoque in præfatione commoneo: ut sciatis Origenem tria uolumina in hanc epistolam conscripsisse; quem & nos ex parte secuti sumus; Apollinarium etiam & Didymum quosdam commentarios ædidisse. Ex quibus licet pauca decerpimus; & nonnulla quæ nobis uidebantur, adiecimus, siue subtraximus; ut studiosus statim in principio lector agnoscat hoc opus uel alienum esse uel nostrum. Quicquid ergo in explanatione huius epistolæ uitij potuerit demonstrari, si ego illud in Græcis uoluminibus, unde in Latinum uertisse me dixi, ostendere non potuero; crimen agnoscam, & meum erit, quod alienum non fuerit. Tamen ne rursum uidear cauillari; & hac excusationis strophæ, gradum non audere conferre: ponam ipsa testimonia, quæ uocantur in crimen. In primo statim uolumine testimonium Pauli, in quo loquitur; sicut elegit in ipso nos ante constitutionē mundi; ut essemus sancti & immaculati coram ipso; sic interpretati sumus; ut electionem non iuxta Origenem eorum diceremus, qui prius fuerant, sed ad dei præscientiam referremus. Denique diximus; quod autem electos nos, ut essemus sancti & immaculati coram ipso; hoc est deo, ante fabricam mundi, testatus est, ad præscientiam dei pertinet; cui omnia futura iam facta sunt; & antequam fiant uniuersa sunt nota. Sicut & Paulus ipse prædestinatur in utero matris suæ; & Hieremias in uulua sanctificatur, eligitur, roboratur, & in typo Christi propheta gentibus mittitur. Certe in expositione ista nullum crimen est; & Origene dicente contraria; nos ecclesiasticum sensum secuti sumus. Et quia commentatoris est officium multorum sententias ponere; & hoc me facturum in præfatione promiseram; etiam Origenis absque inuidia nominis eius explanationem posui, dicens; Alius uero qui deum iustum conatur ostendere, quod non ex præiudicio scientiæ suæ, sed ex merito electorum unumquemq; eligat; dicit ante uisibiles creaturas, cœlum, terram, maria, & omnia quæ in eis sunt, fuisse alias inuisibiles creaturas in quibus & animas, quæ ob quasdam causas soli deo notas deiectæ sunt deorsum, in uallem lachrymarum, in locum afflictionis & peregrinationis nostræ, in quo sanctus constitutus orabat, ut ad sedem pristinam reuenteretur, dicens; Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus cedar, multum peregrinata est anima mea. Et Apostolus: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et, melius est reuerti, & esse cum Christo. Et alibi: Anteq̃ humiliarer ego peccaui; & cætera his similia, quæ longum est scribere. Animaduerte quid dixerim; Alius uero qui deum iustum conatur ostendere; conatur ostendere inquam, non ostendit. Si autē in eo scandalū pateris, quare latissimam Origenis disputationem breui sermone comprehenderim, & lectori sensum eius aperuerim; atque ex eo tibi occultus illius uideor esse sectator, quia nihil ab eo dictum prætermiserim, uide ne hoc dicere fecerim, ut uestram calumniam declinarem, ne me diceretis quæ ab eo fortiter sunt dicta, tacuisse; & illum in Græco robustius disputare. Posui ergo omnia, licet breuius, quæ in Græ-

C co reperiri; ut nihil haberent discipuli eius noui, quod latinorum auribus ingererent. Facilius enim nota quam repentina contemnimus. Exposita autem interpretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, ausculta. Non enim ait Apostolus, elegit nos ante constitutionem mundi, cum essemus sancti & immaculati; sed elegit nos ut essemus sancti & immaculati: hoc est, qui sancti & immaculati ante non fuimus, ut postea essemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuersis dici potest; & stabit illa sententia; Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens: id est, in tota uita sua, in omni quo in mundo isto uersatus est tempore. Quod quidem ita intellectum, & aduersum eum facit, qui antequam mundus fieret, animas dicit esse electas propter sanctitatem, & nullum uitium peccatorum. Non enim (ut ante iam diximus) eliguntur Paulus, & qui ei similes sunt, quia erant sancti & immaculati, sed eliguntur & predestinantur: ut in consequenti uita per opera atque uirtutes, sancti & immaculati fiant. Et audet quisquam post huiusmodi sententiam; nos Origenis hæreseos accusare? Decem & octo ferme anni sunt, ex quo istos dictaui libros, eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, quo *ἡγήσθη* illius opus, latinæ aures ignorabant; Et tamen professus sum fidem meam, & quid mihi displiceret, ostendi. Ex quo etiam si in cæteris aliquid hæreticum monstrare potuisset inimicus; non tam dogmatum peruersorum; quæ hic & in alijs libris sæpe damnaui, quam improuidi tenerer erroris. Secundum locum quem mihi ab eo reprehensum frater ostendit; quia ualde friuolus est; & apertam sui præfert calumniam, posui breuiter. In eo testimonio ubi Paulus loquitur; Sedere eum faciens ad dexteram suam in cælestibus, super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur; non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, post multiplicem expositionem, cum ad ministrorum dei officia peruenissem, & de principatibus ac potestatibus & uirtutibus ac dominationibus dicerem, etiam hoc addidi: Necessè est, ut subiectos habeant, & timentes se, & seruietes sibi, & eos qui à sua fortitudine roborentur. Quæ distributiones officiorum; non solum in præsentiarum, sed etiam in futuro seculo erunt; ut per singulos profectus & honores, ascensiones & descensiones, uel crescat aliquis uel decrescat; & sub alia atque alia potestate, uirtute, principatu, & dominatione fiat. Et post exemplum terreni regis, totamque palacij descriptionem; per quam diuersa ministeriorum dei officia demonstrabam, addidi; Et putamus deum, dominum dominorum, regemque regnantium, simplici tantum ministerio esse contentum; Quomodo archangelus non dicitur, nisi qui prior est angelorum; sic principatus & potestates & dominationes non appellantur, nisi subiectos aliquos habeant & inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem sequi; quia profectus & honores, ascensiones & descensiones, incrementa & imminutiones, in expositione mea posui; sciat multum interesse de angelis & seraphim & cherubim dicere daemones & homines fieri, quod affirmat Origenes; & ipsos inter se angelos diuersa officiorum genera esse sortitos, quod ecclesiæ non repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignitatum ex laboris uarietate diuersus est, cum episcopus & presbyter, & omnis ecclesiasticus gradus habeat ordinem suum; & tamen omnes homines sunt; sic & inter angelos merita esse diuersa; & tamen in angelica omnes persistere dignitate; nec de angelis homines fieri, nec rursus homines in angelos reformari. Tertius est reprehensionis locus, quod dicente Apostolo; Ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu; nos triplicem expositionem posuimus. In prima quid nobis uideretur; in secunda quid Origenes opponeret; in tertia quid Apollinarius simpliciter explanaret. Quorum si nomina non posui, ignosce uerecundiæ meæ; non debui eos carpere, quos imitabar ex parte; & quorum in latinam linguam sententias transferebam; sed dixi, qui diligens lector est; statim requiret & dicet; & rursus in fine; alius uero hoc quod ait, ut ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ; ad illam intelligentiam transfert, Ecce (inquies) sub diligentis lectoris persona, Origenis sententias explicasti. Fator errorem,

A errorem, non debui diligentem dicere, sed blasphemum; quod si fecissem, & aliquo scissem uaticinio te istiusmodi nœnias sectaturum, etiam calumniæ uerba uitalsem. Grande crimen si Origenem diligentem dixi esse lectorem; cuius septuaginta libros interpretatus sum; quem in coelum laudibus tuli, pro quo compulsus sum ante biennium breui libello tuis contra me præconijs respondere. Ecclesiarum magistrum à me dictum esse Origenem, in tuis laudibus obijcis: & putas quod pertimescere debeam, si diligentem lectorem me illum dixisse inimicus accuses. Solemus & negociatores parcissimos, & frugi seruos, & molestos pædagogos, & argutissimos fures, diligentes uocare. Et in euangelio uillicus iniquitatis prudenter quædam fecisse dicitur; & prudentiores sunt filij huius seculi filijs lucis in generatione sua; & serpens sapientior erat omnibus bestijs, quas fecit dominus super terram. Quartus reprehensionis locus, exordium secundi libri possidet, in quo hoc Pauli testimonium exposuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi pro uobis gentibus; & quia per se locus ipse manifestus est, eam tantum partem ponam explanationis, quæ patet calumniæ. Vinctum Christi Iesu Paulum esse pro gentibus, potest & de martyrio intelligi; quod Romæ in uincula coniectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonem, & ad Colossenses, & Philippenses, in alio loco scriptas esse monstrauimus. Vel certe, quia in plurimis locis lectum est uinculum animæ corpus hoc dici, quo quasi clausa teneatur in carcere; dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri; nec reuerti & esse cum Christo, ut perfecta in gentes per eum prædicatio impleatur; licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus prædestinatus & sanctificatus ex utero matris suæ ad prædicationem gentium antequam nasceretur; postea uincula carnis acceperit. Et in hoc loco triplicè, ut supra, expositionem posui. In prima quid mihi uideretur; in secunda quid Origenes assereret, in tertia quid Apollinarius contra illius uadens dogmata sentiret. Lege Græcos commentarios, & nisi ita repperis crimen fatebor. Quod est in isto loco peccatum meum; Illud nimirum, pro quo supra respondi, quare non eos à quibus dicta sunt, nominarim; Superfluum erat per singula apostoli testimonia, eorum nomina ponere, quorum me opuscula translaturum in præfatione signaueram. Et tamen uinctam dici animam corpore; donec ad Christum redeat, & in resurrectionis gloria, corruptiuum & mortale corpus, in corruptione & immortalitate commutet, non absurdæ intelligentiæ est. Vnde & Apostolus; Miser ego (inquit) homo; quis me liberabit de corpore mortis huius; Corpus mortis appellans, quod uitij & morbis & perturbationibus ac morti subiaceat; donec cum Christo resurgat in gloria; & fragile prius lutum, excoquatur feruore spiritus sancti in testam solidissimam; demutans gloriam, non naturam. Quintus locus ualidissimus est, in quo exponentes illud Apostoli testimoniũ; Ex quo totum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate; latissimam Origenis expositionem, & eisdem sensus per diuersa uerba uoluentem, breui sermone constrinximus; nihil exemplis & assertionibus illius auferentes. Cum q̄ peruenissemus ad finem, hæc subiecimus. Igitur & in restitutione omnium, quando corpus totius ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum, uerus medicus Christus Iesus sanaturus aduenerit; unusquisque secundum mensuram fidei & agnitionis filij dei; quem ideo agnoscere dicitur, quia prius nouerat, & postea nosse desijt, suum recipiet locum, & incipiet id esse quod fuerat; ita tamen, ut non iuxta hæresim aliam omnes in una ætate sint, id est, omnes in angelos reformentur; sed unumquodque membrum iuxta mensuram & officium suum perfectum sit. Verbi gratia, ut angelus refuga id esse incipiat, quod creatus est; ut homo qui de paradiso fuerat eiectus, ad culturam iterum paradisi restituatur; & reliqua. Miror te hominem prudentissimum non intellexisse artem expositionis meæ; Quando enim dico (ita tamen ut non iuxta aliam hæresim omnes in una ætate sint positi; id est, omnes in angelos reformentur) ostendo & ea de quibus disputo esse hæretica, & ab

- C alia hæresi discrepare. Quæ sunt ergo duæ hæreses: Vna, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera, quæ asserit unumquodq; in restitutione mundi id fore quod conditum est. Verbi gratia: quia ex angelis dæmones sunt, rursum dæmones angelos fieri; & animas hominum, ita ut sunt conditæ: non in angelos, sed in id quod à deo sunt conditæ reformari, ut & iusti & peccatores æquales fiant. Deniq; ut scias me non meam explicasse sententiam, sed inter se hæreses comparasse, quarum utranq; in Græco legeram, disputationem meam hoc fine compleui. Idcirco, ut supra diximus, hæc apud nos obscuriora sunt, quia *μεταφορικά* dicuntur in Græco: & omnis metaphora, si de alia in aliam linguam transferatur ad uerbum, quibusdam quasi sentibus, orationis sensus & germina suffocantur. Nisi hæc eadem in Græco repereris, quicquid dictum est meum putato. Sextum quod & extremum mihi obijcere dicitur, si tamē nihil in medio frater oblitus est: Cur illū locum Apostoli interpretans, ubi ait: Qui uxorem suam diligit, seipsum diligit: Nemo enim unquam suam carnem odit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam; post simplicem expositionem, Origenis posuerim quæstionem, ex cuius persona tacito nomine dixerim: Opponi nobis potest, quod non sit uera sententia dicentis Apostoli: Nemo unquam carnem suam odit: cum morbo regio laborantes, pthisi, & cancro & distillationibus, mortem uitæ præferant, & sua oderint corpora; & statim quid ipse sentirem adiunxi: magis itaque ad tropicam intelligentiam sermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non esse quod dicitur, sed allegoriæ nubilo figuratū. Ponamus tamen ipsa uerba quæ in Origenis libro tertio continentur: Dicamus quod illam carnem quæ uisura sit salutare dei anima diligit, & nutrit, & foueat eam, disciplinis erudiens, & cœlesti saginans pane, & Christi sanguine irrigans: ut ressecta & nitida, possit libero cursu uirum sequi; & nullo debilitatis pondere prægruari. Pulchre etiam in similitudinem Christi nutriētis & fouentis ecclesiam, & dicētis ad Hierusalem: Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluit, animæ quæq; fouent corpora sua, ut corruptiuum hoc induat incorruptionem, & alarum leuitate suspensum, in aërem facilius subleuetur. Foueamus igitur & uiri uxores nostras, & animæ nostræ corpora: ut & uxores in uiros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam sit sexuū ulla diuersitas: Sed quomodo apud angelos, non est uir & mulier, ita & nos qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse quod nobis in cœlestibus repromissum est. Supra simplicem expositionem quæ nobis in testimonio isto esse uidebatur expressimus, dicentes: Quantum ad simplicem intelligentiam pertinet, sancta inter uirum & uxorem charitate præcepta; nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus coniuges: ut scilicet eis uictum & uestitum, & ea quæ sunt necessaria præbeamus. Hæc nostra sententia est. Igitur omne quod sequitur deinceps, opponi nobis potest: ostendimus non ex nostra, sed ex cōtradicentium intelligi debere persona. Quæ cū sit breuis: & absoluta respōsio, & iuxta id quod supra diximus, etiā allegoriæ umbris, de eo quod est, ad id quod non erat deprauata: tamen accedā propius, et sciscitabor quid tibi in hac disputatione displiceat. Nempe quia dixerim, animas ut uiros fouere quasi uxores copora sua, ut corruptiuum hoc induat incorruptionē, & alarum leuitate suspensum in aërem facilius subleuetur. Quando dico, corruptiuum hoc induat incorruptionem: non muto naturam corporum, sed augeo gloriam. Necnon quod sequitur, alarum leuitate suspensum in aërem facilius subleuetur: qui alas assumit, id est immortalitatem, ut leuius ad cœlum uolet, non perdit esse quod fuerat. Sed dices: mouent me quæ sequuntur: Foueamus igitur & uiri uxores & animæ nostræ corpora, ut & uxores in uiros, & corpora redigantur in animas, & nequaquam sit sexuū ulla diuersitas: sed quomodo apud angelos non est uir, neq; mulier: ita & nos qui similes angelis futuri sumus, iam nunc incipiamus esse in terris, quod nobis in cœlestibus repromissum est. Recte mouerent, nisi post priora dixissem, iam nunc incipiamus esse, quod nobis in cœlestibus repromissum est. Quando dico, hic esse incipiamus in terris, naturam non tollo sexuū, sed libidinē & coitū

- A uiri & uxoris aufero, dicente Apostolo: Tempus breue est, reliquum est: ut & qui habent uxores, sic sint quasi non habeant. Et dominus interrogatus in euangelio: cuius de septem fratribus in resurrectione esse deberet uxor, ait: Erratis nescientes scripturas, neque uirtutem dei: in resurrectione enim neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli dei in caelo. Et reuera ubi inter uirum & mulierem castitas est: nec uir incipit esse, nec foemina: sed adhuc in corpore positi, mutantur in angelos: in quibus non est uir neque mulier. Quod & in alio loco ab eodem Apostolo dicitur: Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Iudaeus neque Graecus, non est seruus neque liber, non est masculus neque foemina. Omnes enim unum uos estis in Christo Iesu. Sed quoniam de confragosis & asperis locis enauigauit oratio, & haereos crimen impactum tota frontis libertate repulimus, ad alias eius accusationis partes, quibus nos mordere nititur, traeseamus. E quibus prima est, me hominē maledicum, omnium detractorem, in praecessores meos genuinum semper infigere. Det unum, cuius in opusculis meis nomen taxauerim; uel quem iuxta artem illius, figurata laude perstrinxerim. Sin autem contra inuidos loquor; & L. Lauinium uel Asinium Pollionem de genere Corneliorum, stili
- 7 mei mucro conuulnerat; si histricosae & liuidae mentis hominem a me submoueo, & ad unum stipitem, cuncta iacula dirigo: quid uulnera sua partitur in multos? Quid ex impatientia respondendi, ostendit se esse qui petitur? Objicit mihi mixtum periurium sacrilegio, quod in libro quo ad instituendam Christi uirginem loquor; ante tribunal iudicis dormiens pollicitus sim, nunquam me literis secularibus daturum operam, & nihilominus damnatae eruditionis interdum meminerim. Nimirum iste est Sallustianus Calphurnius; qui nobis per magnum oratorem, non magnam mouerat quaestionem: cui libello breui satisfecimus. Nunc quod instat pro sacrilegio atque periurio somnij respondendum est. Dixi me seculares literas deinceps non lecturum; de futuro sponso est, non praeteritae memoriae abolitio. Et quomodo (inquires)
- B tenes, quod tanto tempore non relegis? Rursum si aliquid de ueteribus libris respondero & dixerō: adeo in teneris consuefcere multum est; dum renuo, crimen incurro; & pro me testimonium proferens, hoc ipso arguor; quo defendor. Scilicet nunc longo sermone texendum est, quod probant conscientiae singulorum. Quis nostrum non meminit infantiae suae? Ego certe, ut tibi homini seuerissimo risum moueam; & imiteris aliquando Crassum; quem semel in uita dicit risisse Lucilius; memini me puerum cursitasse per cellulas seruulorum; diem feriatum duxisse iustibus; & ad Orbiliū fauientem de auiae sinu tractum esse captiū. Et quo magis studeas, nunc cano & recaluo capite, saepe mihi uideor in somnis comatulus; & sumpta toga, ante rhetorem controuersiolam declamare. Cumq; experrectus fuero, gratulor me dicendi periculo liberatum. Crede mihi multa ad purum recordatur infantia. Si literas didicisses; oleret testa ingenioli tui, quo semel fuisset imbuta. Lanarum conchylia nullae aquae diluunt. Etiam asini & bruta animalia, quamuis in longo itinere, nouerunt secundo diuerticula. Miraris si ego literas Latinas non sum oblitus, cum tu Graecas sine magistro didiceris? Septem modos conclusionum, dialectica me elementa docuerunt; quid significet ἀζωπια, quod nos pronunciatum possumus dicere, quomodo absque uerbo & nomine nulla sententia fit. Soritarum gradus, pseudomeni argutias, sophismatum fraudes. Iurare possum me postquam egressus de schola sum, haec nunquam omnino legisse. Bibendum mihi erat igitur de Lethaeo gurgite iuxta fabulas poetarum; ne arguar scire quod didici. En tu qui in me paruam criminariis scientiam, & uideris tibi literatulus atque rabbi; responde, cur scribere aliqua ausus sis, & uirum disertissimum Gregorium pari eloquij splendore transferre. Vnde tibi tanta uerborum copia: sententiarum lumen, translationum uarietas, homini, qui oratoriam uix primis labris in adolescentia degustasti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronem occulte lectitas. Et ideo tam disertus es, mihiq; lectionis eius crimen intendis, ut solus inter ecclesiasticos tractatores eloquentiae flumine gloriaris: licet magis philosophos sequi uidearis, spinas Cleantis: & contorta Chryssippi non ex arte quam nescis; sed de ingenij magnitudine. Et quoniam Stoici logicam

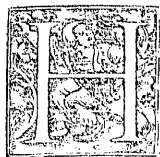
C sibi uindicant; & tu huius scientiæ deliramenta contemnis; in hac parte Epicuræus es. Nec quæris quomodo, sed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, si alius non intelligat, quid uelis dicere; quia non ad omnes, sed ad tuos loqueris? Denique & ego scripta tua relegens quanquam interdum non intelligam quid loquaris; & Heraclitum me legere putem; tamen non doleo, nec me pœnitent tarditatis. Id enim in legendo patior, quod tu pateris in scribendo. Hæc dicerem, si quippiam uigilans promississem. Nunc autem nouum impudentiæ genus, obijcit mihi somnium meum. Utinam celebritas loci & sanctorum de toto orbe conuentus, sineret me diuinas scripturas legere. Intantum spacia non habeo externa meditandi. Sed tamen qui somnium criminatur; audiat prophetarum uoces, somnijs non esse credendum; quia nec adulterium somnij ducit me ad tartarum; nec corona martyrij in cœlum leuat. Quoties uidi me esse mortuum, & in sepulchro positum? Quoties uolare super terras, & montes ac maria natatu aëris transfretare? Cogat ergo me non uiuere, uel pennas habere per latera; quia uagis imaginibus mens sæpe delusa est. Quanti in somnis diuites, apertis oculis repente mendici sunt? Sitientes flumina bibunt; & experrecti, siccis faucibus æstuant. Tu à me somnij exitus sponsonem; ego te uerius strictiusq; conueniam. Fecisti omnia quæ in baptisinate promissisti? Quicquid monachi uocabulum flagitat, nostrum uterque compleuit. Caue quæso, ne per trabem tuam, festucam meam uideas. Inuitus loquor, & retractantem linguam, dolor in uerba compellit. Non tibi sufficiunt, quæ de uigilante confingis; nisi & somnia crimineris. Tantam habes curiositatem meorum actuum; ut quid dormiens fecerim, dixerim ue, discutiatis. Prætermitto, quæ contra me loquens, propositum tuum deturpasti; quæ in depompationem omnium Christianorum, & uerbis & opere feceris. Hoc unum denuncio, & repetens iterum iterumq; monebo. Cornutam bestiam petis, & nisi cauerem illud Apostoli; maledicti regnum dei non possidebunt; & mordētes inuicem, consumpti estis ab inuicem; iam nunc sentires de paruula subdolaq; concordia, magnam tibi in mundo ortam esse discordiam. Quid tibi prodest, apud notos pariter & ignotos in nos maledicta congerere? An quia Origenistæ non sumus, & in cœlo nos peccasse nescimus, in terris arguimur peccatores? Et ideo in concordiam rediimus; ut mihi loqui contra hæreticos non liceret, ne si illos descripsero, tu te appetitum putes? Quamdiu non renuebam laudationem tuam; sequebaris ut magistrum, fratrem & collegam uocabas, & catholicum in omnibus fatebaris. Postquam non agnoui laudes tuas, & me indignum tanti uiri præconio iudicauit, ilico uertis stilum, & omnia laudata prius uituperas; de eodem ore & dulce proferens & amarum. Sentis ne quid taceam? Quod æstuantis pectori uerba non commodem; & cum psalmista loquar: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis; Non declines cor meum in uerba malitiæ. Et alibi: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & filii à bonis. Et rursum: Factus sum quasi homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. Sed pro me ultor tibi dominus respōdebit; qui dicit per prophetam: Mihi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Et in alio loco: Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scādalum. Hæc fecisti & tacui, existimasti inique, quod ero tui similis; arguam te, & statuam cōtra faciem tuam; ut in te uideas cōdemnata, quæ falso in alijs criminaris. Audio præterea obijci mihi à Chrylogono sectatore eius: cur in baptisinate dixerim uniuersa peccata dimitti; & mortuo himarito, nouum uirum in Christo resurgere; atq; istiusmodi sacerdotes in ecclesijs esse nonnullos. Cui breui sermone respondebo; habent libellum, quem in crimen uocant; ille respōdeat; hunc sua disputatione subuertat, & scripta scriptis arguat. Quid austeritate frontis & contractis rugatisq; naribus, concava uerba trutinatur; & sanctitatem apud uulgus ignobile simulato rigore mēitur? Audiat nos iterum proclamātes: ueterem Adam in lauacro totum mori, & nouum cum Christo in baptisinate suscitari; perire Choicum, & nasci supercœlestem. Hæc dicimus, non quod ipsi propicio Christo hac quæstione teneamur; sed interrogati à fratribus; quid nobis uideretur, respondimus; nulli præiudicantes sequi quod uelit; nec alterius

A nec alterius decretum, nostra sententia subuertentes. Neque enim ambimus sacerdotium, qui latemus in cellulis; nec humilitate damnata, episcopatum auro redimere festinamus; nec electum pontificem à deo, rebelli cupimus mente iugulare; nec fauendo hæreticis, hæreticos nos docemus. Pecunias nec habemus, nec habere uolumus; habentes uictum & uictum his contenti sumus; illud de ascensore montis dominici iugiter decantantes: Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera super innocentem non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. Ergo qui non facit, iam corrui in æternum.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1 **Φ** Ἀρμακὸν δαιμόνιον.) Id est, uenenum mortiferum. Prædicationis diafyrcticæ strophis.) Ἰστοίω Græce est distraho, siue dilacero. Stropha est oblique tortus sermo, id est, cum aliud agimus, quam oratio præ se ferat; ut si quid dissuadendo suadeamus, laudando uituperemus. Figuratum itaq; mortuum, diafyrcticæ strophas appellat. Male facta.) Id est reconciliata; nequicquam coit, id est, frustra connectitur, & rescinditur. Translatum est à sartura uestis. Est autem carmen ex epistolis Horatianis. Et nihil hominem.) Id est, nullius precij, & contemptissimum. Hoc admonuit, quod hunc locum offenderim mire deprauatum, sed non uno modo. Et ἐπιπέρας Marcionis.) Nam id scriptum fuisse coniecto ex uestigijs quibusdam codicum, ἀετῶσις Græce instauratio est. Sentit enim illum renouasse Marcionis hæresim ex suis libris. Et illius repente doctrinam.) Hæc ironiam habent, cum ille nunquam fuerit doctus, & ipse pro docto sit habitus. Sic pater ille deus.) Verba sunt Acneæ optantis ut Mezentius secum congregiatur, ita ut minitabatur. Locus est Aeneidos libro decimo. Aliquot uerbis commutatis, Hieronymus carmen ad suam accommodauit sententiam. Quamuis libras uerit.) In nonnullis erat, limauerit. Fortè uibraverit legendum. Cerealiq; arma.) Palam irridet aduersarios. Cerealia arma dicuntur, quibus frumentum molitur, pinsitur & coquitur; quæ omnia sordida sunt. Et addidit, fessi rerum, hoc est, adacti inopia. Alludit autem, imò retulit uerba Maronis è primo Aeneidos. De mundis uel intermundis.) Sic enim habebant quædam exemplaria. Sic autem dixit intermundum ut nos interregnum. Sub autoritate testis.) Nam martyr Græce testem significat. Et inelytus ἀσώτως.) Sic habebatur. Quidam codices indicant scribendum esse συγγραφεύς, id est scriptor. Mihi magis probatur συντάκτης, id est compositor. Nam illud tractator, ab interprete quopiam additum est. Et σύνταγμα, librum studio elaboratum significat, & mox sequitur de synagmate. Ita ut corruptum.) κορυφαῖον legendum est, non corruptum, hoc est ducem & antesignanum. κορυφαῖον Græce uertex & apex est. Vade Coryphæum uocant summum & principem caterorum um. Et in isto uolumine Ἰουδαϊκῶν.) Id est, falsæ inscriptionis siue falsi tituli. Palinodiam.) Id est recantationem, quod uulgò uocant reuocationem. Stefichorus enim uituperata uersibus Helena oculis orbatus est, donec eadem laudata recepit. τῆς ἀπολογίας.) Id est defensionis. Sardanapalum.) Rex Assyriorum fuit Sardanapalus, uir quauis muliere corruptior. Sapientiæ columen.) Ironia amarulenti. Columna uocantur principes & summos, quasi columnas. Qui sui apud Latinos impar est.) Imparem dixit pro dissimilis. Notat enim Ruffinum qui Gregorij uerterat Latine, sed parum feliciter. Proinde qui apud suos eloquentissimus erat, interpretis uitio dissimilis erat apud Latinos. Ad certa perueniam.) Ex Latinis uestigijs codicum coniectio subiiciendam hoc loco Græcam uocem ἀντιμαχόν, id est aduersarium, uel ἀντιήλον, id est æmulum, uel ἀντιπαλόν, id est aduersarij. Malim ὀμογενεῖα aut ἀδελμογενεῖα, si quid suffragarentur exemplaria, ut intelligas senem discipulum. Hac uoce & aliâs in Ruffinum utitur. Bonus trapezita.) Id est argentarius siue menfarius. Sus Mineruam.) Minerva dea iuxta fabulas poetarum præses est ingeniorum & artium. Sus animal stupidissimum & indocile. Ita dicunt sus Mineruam, subaudi docet, cum indoctus docet doctissimum, stultus consilium dat sapienti. In syluam ligna.) Qui docet eum qui abundat doctrina, ligna deportat in syluam, unde petuntur ligna. Alludit ad Horatianum illud: In syluam non ligna feras insanius. Aristarchus nostri.) De Aristarcho censore scriptorum, aliâs diximus. Cernulus.) Legendum opinor cernuus, hoc est pronus & intentus, quod Græci dicunt ἐπικνήπων. Vtus est hoc uerbo Prudentius in hymno ante cibum dicendo. Quod modo cernua femineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata.) Cum multis interiectis uerbis, sermonis series perturbatur. Fit autem aliquando ut in huiusmodi scriptor parum attentus; non reddat id quod cœpit, oblitus sui. Hiulcam fugere.) Creber consonantium concursus asperiores facit orationem. Creber uocalium coitus, hiulcam, hoc est hiantem facit. Nam uocales oris hiatus pronunciantur. Eligat ipse quod uitio.) Significat nihil illic esse non uitiosum. Ne illud quidem socrati.) Hoc loco uerbum, debuerat, additum uidetur ab indocto quopiam. Satis erat, ne illud quidem Socraticum nosse; ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admirationis. Nauem agere ignarus timet.) Versus sunt Horatij ex epistola ad Augustum. Abrotanum

- C Abrotanum herba medica est, quæ minore tamen periculo datur quam elleborum. Vultum Draconis euoluam.) Alludit ad locum qui est in Iob cap. 41. de Leviathan. Quis reuelabit faciem indumentum eius. Ac mox, portas uultus eius quis aperiet? Dissimulabat.) Scriuit argumentationi Hieronymus. Nam in alia quadam epistola, palam dicit Paulum ignorasse Græcam grammaticam. Multitare.) Est tacite timideq; loqui. Inter paruulos.) Græca defunt. Ex Latinis literarum uestigijs legendum coniectio *ἀπινογέωυς*, quasi dicas, senex scholasticus. Nam Minerua studijs præsidet, quæ Græcis Athena dicitur. Crescos.) Venuste mutauit numerum, id est quamuis elatus sit diuitijs. Plus olet.) Quia ad lucernulam lucubrabat. Vt à cane *ζωα*.) Demosthenes cum primum accederet ad Rhetoricam primam rhetoricæ literam non poterat exprimere, nempe, r, quam literam caninam uocant; hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triujs.) Ex Aeglogis Vergilianis. Cirrhatorum turba.) Cirrhatos pueros appellat ob capillos nondum attonfos, ita Persius: Ten Cirrhatorum centum dictata fuisse. Milesiorum.) Milesia uocat lasciuas fabulas, cuiusmodi sunt Apulei de asino aureo. De quo copiose politissimus ille Politianus in sua centuria. Testamentum suis.) Apparet simile fuisse argumentum de sue testamentum condente, quod Bessos, hoc est, barbaros magnopere delectaret. De Bessis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus Hariolus.) Qui fingit se posse diuinare. Nares uerberat.) Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita risus causa nasum feriat, aut gustandum offert, ut os pungat. Scorpionem uocat unicum ferrum, aut simile quiddam. Origenis & uos.) Quidam addiderant, hæc Origenis, omnem uno pronomine subuertentes sententiam. Nam hæcenus Origenes recitauit Platonis uerba, Quæ sequuntur ipsius sunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab ipso subijci non ex Platone citari. *καταλιόνατε*.) Id est, deosculamini. Nam hanc uocem reposui ex uestigijs Latinorum codicum, quam & alibi in huius scriptis deprehendimus, ueteres enim osculo adorabant. Alexandrum.) Aphrodisæum intelligit, cuius extant problemata. Ne per somnium quidem.) Prouerbialiter dictum est, *εὐδὲ κατόνος* pro eo quod est, ne leuiter quidem. Quia prius uerbat.) Indicat elegantiam uerbi. Agnoscimus enim proprie prius cognita. Cognoscimus quæ discimus. Quia *ἀδινυγείωυς*.) Allegorice, quidam codices *ματαφρεζικώυς*. Nihil autem interest, nisi quod allegoria perpetua metaphora est. Morbo regio.) Hic est quem Græci uocant Ictericum. Phthisi.) Id est tæbe, Græce *φθίσσις*. Quanquam magis arbitror legendum *φθίσις*, id est morbo pediculari, qui foedus est, & intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinius.) Lauinius inuidebat Terentio. Afinius Pollio inensus erat Ciceroni & inuidebat gloriæ illius, ut testatur Seneca in controuersijs. Si histriculæ.) Quidam codices habebant histricolæ, legendum opinor histricofæ. Histrix animal est ex genere erinaceorum, quod tergum habet spinis obsitum, quas cum uult eiacularur. Vnde histricofæ mētis uocat, qui spinas in animo habet, quibus alios petat. Sallustianus Calphurnius.) Ita subinde uocat *Ruffinum*, ut indoctum & crassum. Quis autem is fuerit, quoniam huius historiæ intercederunt exceptis pauculis fragmentis, non facile est explicare. Adeo in teneris.) Hemistichium est Vergilianum, & ideo addit, dum renuo crimen incurro. Dum negat se legere poëtæ, citat carmen poëtæ. Ad Orbilius sæuiententem.) Orbilius ludæ literarij magister fuit, quem Horatius plagosum uocat, cuiusmodi sunt ferme omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribilium personas pauentem. Comatulus.) Id est cirrhatas, ut ante dixit, hoc est somniabat se puerum adhuc. Conchylia.) Id est purpuræ. *ἀέτωμα*.) Quam nunc propositionem uocant, ueteres uarijs appellabant nominibus, ut testatur Gellius. Soritarum gradus.) Soriten Græci, Latini uocant acers ualem, insidiosum syllogismum, Vt, triginta annos natus, non est senex. Quid si accedat dies? Non, quid si alter? Et sic gradatim interrogando nunquam fiet senex. Vnus nummus non facit diuitem, quid si accedat unus? quid si unus? Pseudomeni argutias.) *ἔσθ' ὁ μὲν* Græce mentiens. Est & hoc insidiosum syllogismi genus, seipsum destruentis, Cretenses mendaces. Si uerum est, non sunt mendaces, cum Epimenides qui hoc dixit fuerit Cretensis. Si falsum est, non dixit uerum Epimenides. Igitur mendaces Cretenses. Sophismatum fraudes.) Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt. Equiuocatione, Amphibologia, Diuisione, & alijs huiusmodi rationibus, quas tradidit Aristoteles.
- 9 De Letheo gurgite.) Videlicet ut posset obliuisci. Et Heraclitum.) Heraclitus data opera obscurus fuit in libris. Vnde cognomen inditum Scotini, id est tenebrosi. De hoc Socrates dixit, ad illius libros intelligendos, opus esse Delio natatore. At o deus bone, quid si Hieronymus audisset quosdam huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyssalem illam suam sapientiam prodigiosis schematis efferentes. Nonnullis in locis uidetur diuus Hieronymus secum pugnare. Si quidem in epistola, in qua narrat hoc somnium, plane negat fuisse somnium, sed reperisse se scapulas plagis luentes: hic ridet tanquam frivolum somnium. Propositum tuum.) Cum & ipse monachus esset. In deumpationem.) Id est in traductionem & infamationem. Nam in pompis circumferebantur quædam spectanda populo. Perire Choicum.) *χοϊκόυς*, id est terrenum, dictum, apparet Græce quasi *χοϊκός*, id est puluereus. Nam *χρῶς* puluis.

C
APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSUS RVFFINVM
LIBER SECVNDVS.

Vucisque de criminibus, imò pro criminibus meis: quæ in me quondam sub-
 dolus laudator ingessit, & discipuli eius constantius arguunt: non ut debui, sed
 ut potui, moderato dolore respondi. Propositum quippe mihi est, non tam
 alios accusare, quàm me defendere. Veniam ad apologiam eius, qua sancto
 Anastasio, Romanæ urbis episcopo satisfacere nititur: & in defensionem sui,
 mihi rursus calumniam struit, tantumq; me diligit, ut raptus turbine: & in profunda demer-
 1 sus, meum potissimum inuadat pedem, ut mecum aut liberetur, aut pereat. Dicit se primum
 respondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur fides, hominis probatissimi tam in fide,
 quàm in charitate dei. Et nisi post triginta annos parentibus redditus; nollet eos deserere, quos
 tam tarde uiderat, ne inhumanus putaretur, aut durus: & tam longi itineris labore fragilior,
 ad iterandos labores esset infirmus, ipsum uenire uoluisse. Quod quia non fecerit, contra latra-
 tores suos misisse baculum literarum: quem ille teneret in dextera, & saeuientes contra se abige-
 ret canes. Si probatus est cunctis, & maxime ipsi cui scribit episcopo in fide & charitate dei;
 quomodo Romæ mordetur & carpitur, & appetitæ æstimationis eius fama crebrescit; Deins-
 de cuius est humilitatis, probatum se dicere in fide & charitate dei, cum apostoli petant; Do-
 mine adauge nobis fidem: & audiant; Si habueritis fidem, ut granum sinapis, Et ad ipsum di-
 catur Petrus; Modicæ fidei, quare dubitasti? Quid loquar de charitate, quæ & fide & spe ma-
 ior est: & quam Paulus optat potius quàm præsumit; sine qua & martyrio sanguis effusus,
 corpusq; flammis traditum, coronam non habet præmiorum? Harum utranque iste sic sibi
 uindicat; ut tamen contra se habeat latratores; qui nisi inuicti pontificis baculo repellantur, la-
 2 trare non cessant. Illud uero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reuersum esse
 iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem; & quos uiuentes iuuenis dereliquit, mortuos
 fenex desiderat; nisi fortè parentes militari uulgariq; sermone, cognatis & affines nominat;
 quos quia non uult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, iccirco patria derelicta, Aquilæ
 D legiæ habitat, Periclitatur Romæ illa probatissima fides eius; & hic supinus & lassulus post
 triginta annos per mollissimum Flaminiam iter, esse uenire non potest; sicq; præterit longi
 itineris lassitudinem, quasi triginta annis semper cucurrerit; aut biennio Aquilegiæ sedens,
 præteriti itineris labore confectus sit. Carpanus reliqua, & ipsa epistolæ eius uerba ponas
 mus. Quamuis igitur fides nostra; persecutionis hæreticorum tempore, cum in sancta Alexan-
 drina ecclesia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro fide inferebantur, probata sit. Miror
 quod non adiecerit, uinctus Iesu Christi, & liberatus sum de ore leonis; & Alexandriæ ad bes-
 tias pugnaui; & cursum consummaui; fidem seruaui, superest mihi corona iusticiæ. Quæ, ma-
 lum, exilia, quos iste carceres nominat; Pudet me apertissimi mendacij; quasi carceres & exilia
 absque iudicium sententijs irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciæ
 rum se dicat exilia sustinuisse. Et utique habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs
 unum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ acta, quæ hucusque nesciuimus; ut
 inter alios Alexandriæ martyres huius quoq; gesta recitemus; & contra latratores suos possit
 dicere. De cætero nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata domini nostri Iesu Christi in
 corpore meo porto. Tamen & si quis nunc est, qui uel tentare fidem nostram cupit, uel audire,
 uel discere; sciat quod de trinitate ita credimus; & reliqua. Supra cõtra canes tuos baculum epi-
 scopo porrigis; quo pro te munitus incedat; Nunc quasi ambigens dicis; Si quis est qui tentare
 fidem nostram cupit; denuo dubitas, cum multorum latratus ad te usque peruenerint. Non
 discussio parumper elocutiones tuas, quas & tu contemnis & despicias, tantum sensibus re-
 spondebo. Aliud à te quæritur, & pro alio satisfacis. Contra Arii dogmata, iam Alexandriæ
 in carceribus & exilijs dimicaueras, non uoce sed sanguine; Nunc super Origenis hæresi tibi
 calumnia

C calumnia commouetur. Nolo cures quæ sana sunt, uulnera medicare. Trinitatem dicis unius esse deitatis. Hoc toto credente iam mundo: puto quod & dæmones confiteantur filium dei natum de Maria uirgine, & carnem naturæ humanæ atq; animam suscepisse. Si arctius quid rogauero, contentiolum uocabis. Si dicis filium dei humanæ naturæ carnem atque animam suscepisse; oro te, ut absque stomacho respondeas: anima ista quam suscepit Iesus, erat ne antequam nasceretur ex Maria; An in origine uirginali, quæ de spiritu sancto nascebatur, cum corpore simul creata est, uel iam in utero corpore figurato, statim facta & missa est de cælo? Et tibus unum quid sentias, scire desidero. Si fuit antequam nasceretur ex Maria: necdum ergo erat anima Iesu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum postea facta est anima eius. Si cepit, ex traduce, humanarum igitur animarum, quas æternas fatemur, & brutorum animantium, quæ cum corpore dissoluuntur, una conditio est. Sin autem figurato corpore statim creatur & mittitur: fatere simpliciter, & nos scrupulo libera. Nihil horum loqueris: sed occupatus in alijs, simplicitate nostra abuteris, & præstigijs pompaq; uerborum hæere nos non finis quæstioni. Quid, inquires, nonne quæstio erat de resurrectione carnis & pocnis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureq; responde. Non quæro quod scribis eandem carnem resurgere, in qua uiuimus, nullo membro amputato: nec aliqua parte corporis defecta: hæc enim tua uerba sunt: sed quæro, quod Origenes negat, utrum in eodem sexu quo mortua sunt corpora suscitentur: & Maria Maria, Ioannes resurgat Ioannes: An commixto sexu atque turbato, nec uir, nec foemina sit, sed utrunque uel neutrum: Et an ipsa corpora incorrupta & immortalia: & ut argute præmones, iuxta Apostolum spiritalia permaneant in æternum: & non solum corpora, sed caro & sanguis infusus uenis & ossibus irrigatus, quæ Thomas tetigit. An certe paulatim resoluantur in nihilum, & ad quatuor unde compacta sunt elementa, retrahantur? Hæc aut dicere debueras, aut negare, & non ea loqui quæ subdole Origenes fatetur, ut quasi fatuis & pueris illudens, nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte defecta.

D Scilicet hoc timuimus, ne sine naso & auribus surgeremus, & amputatis scrotisq; genitalibus eunuchorum in cælesti Hierusalem ciuitas conderetur. Porro de diabolo sic sententiam temperat. Dicimus quoque & iudicium futurum, in quo iudicio unusquisq; recipiet propria corporis, prout gessit, siue bona siue mala. Quod si homines recepturi sunt pro operibus suis: quanto magis & diabolus: qui omnibus extitit causa peccati? De quo illud sentimus quod scriptum est in euangelio: quia & ipse diabolus, & omnes angeli eius, cum his qui opera eius faciunt, id est, qui criminantur fratres, cum ipso pariter æterni ignis hæreditate potentur. Si quis ergo negat diabolum æternis ignibus mancipari: partem cum ipso æterni ignis accipiat, ut sentiat quid negauit. Repetamus singula. Dicimus, inquit, futurum iudicium: in quo iudicio, & cætera. Super uerborum uitijs tacere decreueram, sed quia discipuli eius mirantur eloquentiam præceptoris, pauca perstringam. Dixerat iudicium futurum, sed homo cautus timuit solum dicere, in quo, & posuit, in quo iudicio: ne si non secundo repetisset iudicium: nos oblitum superiorum, pro iudicio alinum putaremus. Illud quoque quod postea infert: qui criminantur fratres, cum ipso pariter æterni ignis hæreditate potentur, eiusdem est uenustatis. Quis enim unquam audiuit potiri ignibus, & frui supplicijs? Sed homo Græcus uidetur mihi seipsum interpretari uoluisse, & pro eo quod apud eos dicitur *καταγομομοσιστιμ*, & apud nos uno uerbo dici potest hæreditabunt, compositius & ornatius dixisse, hæreditate potentur. Istiusmodi nugis & acyrologijs, omnis eius scatet oratio. Sed reuertamur ad sensum. Grandi diabolus lancea percutitur (qui omnibus extitit causa peccati) si pro operibus suis, quasi homo redditurus est rationem, & cum angelis suis æterni ignis hæreditate potietur. Hoc enim deerat, ut hominibus tormento subditis: ille potiretur ignibus æternis, quos tanto tempore desiderauerat. Et uideris mihi calumniam in hoc loco facere diabolo, & criminatorem omnium, falsis criminibus accusare. Dicis enim, qui omnibus extitit causa peccati, & dum in illum refers crimina, homines culpa liberas, tollisq; arbitrij libertatē, saluatore dicente, quod de corde nostro exeunt cogitationes

A gitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemia. Et rursum de Iuda in Euangelio legimus: Post bucellam intrauit in eum satanas, quia ante bucellam sponte peccauerat; & nec humilitate, nec clementia saluatoris flexus est ad poenitentiam. Vnde Apostolus: Quos tradidi, inquit, satanae, ut discant non blasphemare. Et in alio loco: Tradidi huiusmodi satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Tradidit eos satanae, quasi tortori ad puniendum; qui antequam traderentur, uoluntate propria blasphemauerant. Et Dauid: Ab occultis, inquit, meis munda me domine; & ab alienis parce seruo tuo: breuiter & suae uoluntatis errorem & uitiorum incentiua significans. In Ecclesiastico quoque legimus: Si spiritus potestatem habentis ascenderit super cor tuum, locum tuum ne dimiseris. Ex quo liquido apparet, si dederimus ascendenti locum, nos peccasse qui dederimus, & ascendentem muros hostem non praecipitem deturbauerimus. Quod autem imprecaris fratribus, hoc est, criminatoribus tuis, aeternos ignes cum diabolo; non tam fratres mihi uideris premere, quam diabolus subleuare, cum isdem quibus homines Christiani ignibus puniendus sit. Ignis autem aeternos, quos intelligere solet Origenes, puto quod te non fugiat, conscientiam uidelicet peccatorum, & poenitentiam interna cordis urentem. De qua & Elaias loquitur: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et ad Babylonem scriptum est: Habes carbones ignis, sedebis super eos: hi erunt tibi in adiutorio. Et in psalmo poenitens audit: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam; Sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatorijs; ut linguam dolosam, sagittae praceptorum dei (de quibus in alio loco propheta dicit: Versatus sum in miseria, dum configitur mihi spina) uulnerent atque confodiant, & peccatorum in ea solitudinem faciant. Illud quoque testimonium, in quo dominus loquitur: Ignem ueni mittere super terram, & quem uolo ut ardeat: sic interpretatur: Omnes cupio agere poenitentiam, & excoquere spiritu sancto uitia atque peccata. Ipse enim sum de quo scribitur: Deus ignis consumens est. Non ergo grande

B est hoc de diabolo dicere, quod & hominibus praeparatum est. Magis debueras (ut suspicionem salutis diabolicæ declinares) dicere, perditio factus es, & non eris in aeternum; & ex persona domini loquentis ad Iob de diabolo: Ecce spes eius frustrabitur eum, & uidentibus cunctis praecipitabitur. Non quasi crudelis fuscitabo eum. Quis enim resistere potest uultui meo? Quis autem dedit mihi ut reddam ei? Omnia quae sub caelo sunt, mea sunt. Non parcam ei, & uerbis potentibus, & ad deprecandum compositis. Verum haec possunt quasi simplicis hominis excusari; & cum eruditos non subterfugiant, apud indoctos praeferre innocentiae similitudinem. Quod sequitur de animarum statu, excusari omnino non potest. Dicit enim: Audio & de anima quaestiones esse commotas; de qua re utrum recipi debeat querimonia an abijci, uos probate. Si autem & de me quid sentiam quaeritur, fateor me de hac quaestione apud quam plurimos tractatorum diuersa legisse. Legi quosdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani corporis traducem etiam animae diffundantur; & haec quibus poterant assertionibus confirmabant, quod puto inter Latinos Tertullianum sensisse, uel Lactantium, fortassis & nonnullos alios. Alij asserunt, quod formati in utero corporibus, deus quotidie faciat animas & infundat. Alij factas iam olim, id est, tunc cum omnia creauit deus ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Hoc sentit & Origenes, & nonnulli alij Graecorum. Ego uero cum haec singula legerim (deo teste dico) quia usque ad praesens certi & definiti aliquid de hac quaestione non teneo, sed deo relinquo scire quid sit in uero; & si cui ipse reuelare dignabitur. Ego tamen haec singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor; praeter hoc quod manifeste tradit ecclesia, deum esse & animarum & corporum conditorem. Antequam de sensibus disputem, Theophrasti uerba mirabor. Audio, inquit, de anima quaestiones commotas esse; de qua re utrum recipi debeat querimonia, aut abijci, uos probate. Si quaestiones de animae statu in urbe commotae sunt, quae est ista querimonia uel querela; quae utrum recipi debeat, episcoporum iudicio derelinquitur: nisi forte quaestionem & querimonia

T

- C querimoniam idipsum significare putat; quia in Capri commentarijs huiusmodi figuram repperit. Deinde ponit, legi quosdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani feminis traducem etiam animæ disfundantur, & hæc quibus poterant assertionibus confirmabant. Rogo quæ est ista licentia figurarum; quæ modorum & temporum perturbatio; Legi dicentes, quibus poterant assertionibus confirmabant. Et in consequentibus; Alij asserunt, quod formati in utero corporibus deus quotidie faciat novas animas, & infundat. Alij, factas iam olim, id est, tunc cum omnia deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenfet in corpore. Et hic ordo pulcherrimus. Alij, inquit, asserunt hoc uel illud; alij factas iam olim, id est, tunc cum omnia deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenfet in corpore. Tam putide & confuse loquitur, ut plus ego in reprehendendo laborem, quam ille in scribendo. Ad extremum posuit; ego uero cum hæc singula legerim, & adhuc pendente sententia quasi nouum aliquid protulisset, adicit; Ego tamen hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor. O infelices animas, quæ tantis uitiorum lanceis uulnerantur, non eas puto iuxta Origenis errorem tantum laborasse, cum de cælo in terras ruerent, & crassis corporibus uestirentur; ut nunc & uerbis & sententijs hincinde collisas, ut prætermittam ^{νεκρῶν} quo de humani feminis traduce disfundi animæ dicuntur. Scio inter Christianos uerborum uitia non solere reprehendi, sed ex paucis ostendere uolui, cuius temeritatis sit docere quod nescias, scribere quod ignores, ut similem prudentiam & in sensibus requiramus. Mittit epistolam, id est, robustissimum baculum, quo Romanæ urbis armetur episcopus; & in ipsa quæstione pro qua canes latrant, dicit se nescire quod quæritur. Si ignorat, pro quo sibi calumnia commouetur; quid necesse est apologiam mittere, quæ non habet defensionem sui, sed ignorantia confessionem? Hoc est suspiciones hominum non sopire, sed ferere. Tres super animarum statu ponit sententias, & in fine concludens; singula, inquit, me legisse non nego, & adhuc ignorare confiteor. Arcefilaum, aut Carneadem putes, qui omnia incerta pronunciant, licet & illos superet cautione. Illi enim omnium philosophorum inuidiam non ferentes, quod ^{*uide nimirum le} uitam è uita tollerent; uerisimilia repperunt, ut ignorantiam rerum probabili assertionem ^{gendum, ueritatem è uita.} perarent; iste se dicit incertum, & è tribus omnino nescire quid uerum sit. Si hoc erat responsurum, quæ eum ratio impulit, ut tantum pontificis incertitæ suæ testem faceret? Nimirum hæc illa est lassitudo, quod triginta annorum itinere confectus, Romam uenire non potuit. Quanta & alia nescimus, & tamen imperitiæ nostræ testes non quærimus? De patre, filio, & spiritu sancto, de natiuitate domini saluatoris, super qua Esaias clamitat; Generationem eius quis enarrabit; audacter loquitur, & mysterium omnibus retro sæculis ignoratum, scientiæ suæ uindictat; & hoc solum ignorat, quod ignoratum cunctis scandalum facit. Scit quomodo deum uirgo generarit, & nescit quomodo ipse sit natus. Animarum & corporum conditorem fateatur dominum, siue animæ ante corpora fuerint, siue cum corporum nascantur exordijs, siue iam formati in utero figura tiscy corporibus immittantur. In omnibus nouimus autorem dominum. Nec de hoc nunc quæstio est, utrum deus an alius eas fecerit; sed è tribus, quas posuit, quæ sit illarum sententia uera, nescire se dicit. Vide ne statim tibi obijciatur, idcirco te trium ignorantiam confiteri, ne unum damnare cogaris; & Tertulliano & Lactantio ideo parcere, ne Origenem cum illis iugules. Quantum memoria suggerit, nisi tamen fallor, nescio me legisse Lactantium ^{συναρτηρομένης} animam dicere. Cæterum qui legisse te scribis, dic in quo libro legeris, ne ut me dormientem, sic illum mortuum calumniatus esse uidearis. Sed & in hoc contabundus incedis & cautus. Dicis enim; Puto inter Latinos Tertullianum sensisse, uel Lactantium, fortassis & alios nonnullos. Non solum de animarum statu dubitas, sed de autorum sententijs putas, & tamen aliquid interest. De animabus autem aperte nescis, & incertitiam confiteris; de autoribus sic nosse te dicis, ut putes potius quam præsumas. In solo Origenem non ambigis. Dicis quippe, hoc sentit Origenes. Interrogabo te, bene sentit, an male? Nescio, inquis. Quid me igitur missis tabellarijs & creberrimis nuncijs docere conaris, ut sciam quod

A sciam quod nescias: Et ne forte non credam imperitiæ tuæ, & arbitrer te callide reticere quod nosti: iuras deo teste, quod usque ad præsens certi & definiti aliquid de hac quæstione non teneas; & deo relinquas scire quid sit in uero, & si cui ipse reuelare dignabitur. Per tanta secula tibi nullus uideretur dignus fuisse, cui de hac quæstione dominus reuelaret: Non patriarcha, non propheta, non apostolus, non martyr: Ne tibi quidem quando in carceribus & exilijs moraberis, huiusmodi sacramenta patuerunt: Dominus in Euangelio, Pater, inquit, reuelauit nomen tuum hominibus. Qui patrem reuelauit, de animarum statu tacuit; & miraris si contra te fratrum scandala concitentur, cum id nescire te iures, quod Christi ecclesiæ se nosse fateantur: Exposita fide sua, imò inficitæ confessione transit ad aliud; & excusare se nititur, cur libros *πρὸς Ἀρχεπίσκοπον* in Latinum uerterit. Et hæc scribit ad uerbum. Sanè quia audio etiam inde esse disputatum quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinum transtulit: puto quod omnes intelligant, hæc pro solo liuore culpari. Si enim aliquid est quod displiceat in autore, quare id ad interpretem detorquetur? Sicut in Græcis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem, Græcis sensibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea; siue culpa, similiter non est mea. Audio, inquit, etiam inde esse disputatum. Quàm prudenter accusationem suam, disputationem uocat. Quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinum transtulit. Quæ sunt illa quædam? Nomen non habent: Taces: Libelli accusatorum loquuntur. Puto, ait, quod omnes intelligant hæc pro solo liuore culpari. Pro quo liuore? Num inuidet eloquentiæ tuæ? Aut fecisti quod nullus hominum unquam facere potuit: Ecce & ego Origenis multa transtulit; & præter te nemo nec inuidet, nec calumniatur. Si enim, inquit, aliquid est quod displiceat in autore, quare id ad interpretem detorquetur: sicut in Græcis habetur, rogatus sum ut Latinis ostenderem, Græcis sensibus uerba dedi Latina tantummodo. Siue ergo in illis sensibus laus inest aliqua, non est mea; siue culpa, similiter non est mea. Et miraris si de te homines male sentiant, cum de apertis blasphemijs dicas, si est aliquid quod displiceat in autore. Omnibus quæ in illis libris dicta sunt, displicent: & tu solus dubitas, & quereris cur ad interpretem detorqueatur, quod in translationis tuæ præfatione laudasti. Rogatus eras, ut quomodo habebatur in Græco, in Latinum uerteres. Utinam fecisses quod rogatum te esse simulas, nulli nunc inuidiæ subiaceres. Si tu translationis seruasses fidem, mihi necessitas non fuisset interpretationem falsam uera interpretatione subuertere. Nouit conscientia tua, quæ addideris, quæ subtraxeris, quæ in utranque partem, ut tibi uisum fuerit, immutaris: & post hæc audes dicere, quod & bona & mala non tibi, sed autori debeant imputari. Et oppressus inuidia adhuc uerba moderaris, & quasi super aristas pendenti incedens gradu loqueris: Siue in illis sensibus laus est, siue culpa, Defendere non audes, & tamen damnare non uis. Elige è duobus quod uis, optio tibi datur; si bona est interpretatio tua, lauda; si mala, condemna. Verum excusat se, & subnectit aliam stropham. Dicit enim, quinimò etiam aliud adieci; sicut in præfatiuncula mea designaui; ut in quantum possem aliquanta deciderem; illa tamen quæ mihi ad suspicionem ueniebant, quod non ab ipso Origene ita dicta, sed ab alijs uiderentur esse inserta, propter hoc quod de eisdem rebus in alijs autoris eiusdem locis catholice dictum legerem. Mira eloquentia, & Attico flore uariata, quinimò etiam & quæ mihi ad suspicionem ueniebant, Ausum illum esse hæc Romam uerborum portenta transmittere: Compeditam putes linguam eius, & inextricabilibus nodis ligatam, uix in humanum sonum erumpere. Sed ad causam redeam. Quis tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras, ut Græca in Latinum uerteres, non ut emendares; ut alterius dicta proferres, non ut tua conderes. Non fecisse te quod rogatus es, recidendo plurima confiteris. Atque utinam præcidisses mala, & non in assertionem malorum, tua multa posuisses. E quibus unum proferam, ut ex hoc cognoscantur & cætera. In primo libro *πρὸς Ἀρχεπίσκοπον*, ubi Origenes lingua sacrilega blasphemauit, quod filius patrem non uideat; tu etiam causas

- C reddis, quasi ex persona eius qui scripsit; & Didymi interpretaris ^{egadion}, in quo ille casto la-
 4 bore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit, sed nos sim-
 plices homines & cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam qui interpretatus es, intelli-
 gere possumus. Præfatio tua quam nominas, & in qua me miris ornas laudibus, te reum pes-
 simæ translationis facit. Dicis enim quod de Græco multa decideris, licet taceas quod addide-
 ris. Quæ decidisti, mala erant, an bona? Vtique mala. Quæ referuasti, bona an mala? Vtique
 bona. Neque enim mala transferre poteras. Ergo mala amputasti, & reliquisti bona? nulli du-
 bium est. Probantur autem quæ translata sunt, penè omnia mala. Quicquid igitur in transla-
 tione monstrauero, tibi imputabitur, qui illud pro bono transtulisti. Aliud est, si iniquus cen-
 sor eiusdem criminis reus, alios de senatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis, omnia mutare
 non poteram, sed ea tantum, quæ addita ab hæreticis arbitrabar mihi amputanda credidi.
 Pulchre. Si amputasti quæ addita ab hæreticis existimabas; ergo quæ reliquisti, eius sunt
 quem interpretaberis. Si eius sunt quem interpretatus es, responde, utrum bona an mala sint?
 Mala transferre non poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerant amputasti. Nisi
 fortè hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinum integros uertes
 re. Dic ergo quare Origenis mala in Latinum uerteris, ut autorem mali proderes, an ut lau-
 dares? Si prodis, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Restat, ut quasi
 bona protuleris. Si hæc omnia probantur mala, igitur unius & autor & interpret rei crim-
 nis erunt, & implebitur illa sententia; Videbas furem, & currebas cum eo; & cum adulteris
 portionem tuam ponebas. Non est necesse rem planam, argumentatione dubiam facere.
 Quod sequitur, respondeat; unde illi sit orta suspicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inquit,
 de eisdem rebus in alijs locis eiusdem autoris catholice dictum legeram. Videamus quod pri-
 mum est, ut ordine uenerit ad secundum. Probo ego inter multa Origenis mala, hæc maxie
 D me hæretica: Dei filium creaturam, spiritum sanctum ministrum, mundos innumerabiles,
 æternis sibi seculis succedentes; angelos uersos in animas hominum; animam saluatoris fuisse
 antequàm nasceretur ex Maria; & hanc esse, quæ cum in forma dei esset, non est rapinam arbi-
 trata æqualem se esse deo; sed se exinaniuit, formam serui accipiens; resurrectionè nostrorum
 corporum sic futuram, ut eadem membra non habeant; quia cessantibus membrorum offi-
 cijs, superfluo membra reddantur, ipsaq; corpora tenuia & spiritalia paulatim euanescere,
 & in auram tenuem atque in nihilum dissipari; in restitutione omnium, quando indulgentia
 principalis uenerit, cherubim & seraphim, thronos, principatus, dominationes, uirtutes, pote-
 states, archangelos, angelos, diabolium, dæmones, animas omnium hominum, tam Christiano-
 norum, quàm Iudæorum & gentilium, unius conditionis & mensuræ fore. Cumq; ad for-
 mam & libram æquitatis peruenerint, & rationabiles creaturas omni corporum fece deposi-
 ta, nouus de mundi exilio populi reuertentis monstrauerit exercitus, tunc rursus ex alio prin-
 cipio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus labentes de cælo animæ uestiantur; ut ue-
 rendum nobis sit, ne qui nunc uiri sumus, postea nascamur in foeminas; & quæ hodie uirgo,
 tunc prostibulum sit. Hæc in Origenis libris ego hæretica doceo; tu ostende, in quo eius opere
 his contraria legeris. Nolo dicas, quæ de eisdem rebus in alijs locis eiusdem autoris catholice
 dicta legeram, ne me mittas ad sex milia librorum eius, quos legisse beatum papam Epipha-
 nium criminari, sed ipsa loca nomina; nec hoc mihi sufficiet, nisi eadem dicta ad uerbum pro-
 tuleris. Non est fatuus Origenes, & ego noui, contraria sibi loqui non potest. Igitur ex hac
 supputatione illa summa nascitur, non hæreticorum esse quæ amputasti, sed Origenis, cuius
 ideo mala interpretatus es, quia putasti bona; & tibi tam bona quàm mala illius imputanda;
 cuius scripta in prologo comprobasti. Sequitur in eadem Apologia: Origenis ego neque des-
 fensor sum, nec assertor, nec primus interpret. Alij ante me hoc idem opus fecerunt, feci & ego
 postremus rogatus à fratribus. Si iubetur ne fiat, iussio obseruari solet in posterum. Si cul-
 pantur qui ante iussionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uoles
 bat, &

A bat, & omnis animi tumor in nostræ accusationis erupit inuidiam. Vbi interpretatur libros
 περὶ ἀρχῶν, me sequi se dicit; ubi accusatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum: & securus
 & periclitans sine me uiuere non potest. Audiatur igitur quod nescire se simulat. Nemo tibi
 obijcit, quare Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambrosius hoc crimine tene-
 buntur: sed quia interpretatus hæretica, præfationis tuæ laude firmasti. Ego ipse, quem in cri-
 men uocas, sic septuaginta homilias eius transtuli, & nonnulla de tomis, ut & mala in bono-
 rum interpretatione subtraherem; & aperte in libris περὶ ἀρχῶν ad coarguendam translatio-
 nem tuam, quid lector uitaret ostenderem. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes mul-
 tas homilias eius & tomos, in quibus moralis tractatur locus, scripturarum panduntur obs-
 scura. Hæc interpretare: hæc rogantibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab infamia?
 Cur translaturus hæretica, in defensionem eorum præmittis quasi martyris librum, & id Ro-
 manis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expauit? Aut certe si ideo interpreta-
 ris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipsum præfatione testare, quod
 prudentissime papa Anastasius in epistola, quam contra te scribit ad episcopum Ioannem,
 suo sermone complexus est: me liberans qui id feci, & te arguens qui facere noluisti. Ac ne
 forsitan hoc quoque neges, subiici exemplum eius: ut si non uis audire fratrem monentem, au-
 dias episcopum condemnantem. Dicit te non esse defensorem neque assertorem Origenis:
 iam nunc tibi proferam librum tuum, de quo in famosa illa præfatiuncula præclari operis
 tui his uerbis loqueris. Cuius diuersitatis causam plenius tibi in apologetico, quem Pamphi-
 lus in libris suis scripsit ædidimus, breuissimo libello superaddito: in quo euidentibus (ut ar-
 bitror) probamentis deprauatos esse in quàm plurimis ab hæreticis & maleuolis libros eius
 ostendimus: & præcipue istos, quos nunc exigis ut interpreter, id est περὶ ἀρχῶν. Non tibi fuf-
 fecerat Eusebii, uel certe (ut tu uis) Pamphili pro Origene defensio, nisi quod ab illis minus
 dictum putabas, tu quasi sapientior & doctior adderes? Longum est, si uelim totum librum
 tuum huic operi inserere: & propositis capitulis ad singula respondere, quid in his uitiorum
 sermo habeat, quid mendaciorum assertio, quid inconsequens textus ipse uerborum. Vnde
 de laciniosæ disputationis fastidia fugiens, & in arcum uerba compingens, tantum uerbi-
 bus respondebo. Statim de portu egrediens, nauem impexit. Referens enim de apologia,
 Pamphili martyris, quam nos Eusebii Arianorum principis probauimus: de qua dixerat,
 prout potuimus uel res poposcit, Latino sermone digessimus, intulit: Illud est quod deside-
 riorum uir Macari te admonitum uolo, ut scias hanc quidem fidei regulam, quam de libris
 eius supra exposuimus esse talem, quæ & amplectenda & tenenda sit. In omnibus enim his
 catholicum inesse sensum euidenter probatur. Quamuis de Eusebii libro multa subtraxe-
 rit, & in bonam partem de filio & spiritu sancto nifus sit commutare; tamen multa in illo
 scandala reperiuntur, & apertissimæ blasphemix, quæ iste sua negare non poterit, catholi-
 ca esse pronuncians. Dicit Eusebius, imò (ut tu uis) Pamphilus in isto uolumine, filij & pa-
 tris ministrum spiritum sanctum, non de eadem patris filijque substantia; animas hominum la-
 psas esse de celo: & in hoc quod sumus, de angelis commutati, in restitutione omnium æqua-
 les & angelos & dæmones & homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam
 replicare sit criminis. Quid faciet assertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ
 emendauit tanta blasphemia est, in illis quæ ab hæreticis falsata confingit, quanta sacrilegia
 continentur? Cuius opinionis causam hanc suspicatur, quod uir neque stultus neque insanus
 dicere sibi repugnantia non potuerit. Et ne forsitan putaremus diuersis eum uaria scripsisse
 temporibus, & pro ætatibus ædidisse contraria, addidit: Quid facimus quod interdum in
 eisdem locis atque (ut ita dixerim) in consequenti penè capite sententia contrarij sensus inue-
 nitur inserta? Nunquid in eodem opere eiusdem libri & interdum (ut diximus) statim in con-
 sequenti capitulo oblitus sui esse potuit? Verbi gratia: ut qui superius dixerat, nusquam inue-
 niri in omni scriptura, ubi spiritus sanctus factus uel creatus esse diceretur, continuo subiice-

C ret, inter cæteras creaturas factum esse spiritum sanctum; Aut iterum, qui patrem & filium unius substantiæ, quod Græce *δμοῖον* dicitur, designauit; in consequentibus statim capitulis alterius esse substantiæ, & creatum poterat dicere eum, quem pauloante de ipsa natura dei patris pronunciauerat natum: Hæc ipsius uerba sunt, negare non potest. Nolo dicas, uerbi causa, ut qui superius dixerat; sed ipsum librum nomina, ubi prius bene dixerit, & postea male; ubi spiritum sanctum & filium de dei patris scribens esse substantia, statim in consequentibus asseruerit creaturas. Nescis ne me Origenis habere omnia; legisse quàm plurima: Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui, Vir doctissimus Eusebius (doctissimum dixi, non catholicum, ne more solito mihi & in hoc calumniam struas) per sex uolumina nihil aliud agit, nisi ut Origenem suæ ostendat fidei, id est, Arianae perfidiæ. Et multa ponit exempla & hoc constanter probat. Tibi ergo in quo somnio Alexandrini carceris reuelatum est; ut quæ ille uera profitetur, falsata confingas; Sed forsitan hic, ut Arianus, ab hæreticis addita, in occasionem sui traxit erroris, ne solus male sensisse contra ecclesiam putaretur. Quid respondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus est; Cuius etiam nos de spiritu sancto librum in Latinam linguam uertimus. Certe hic in his, quæ ab hæreticis in Origenis operibus addita sunt, consentire non potuit; & in ipsis *κατὰ ἄρχαίον*, quos tu interpretatus es, libris breues dictauit commentariolos, quibus non negaret ab Origene scripta quæ scripta sunt, sed nos simplices homines non posse intelligere quæ dicuntur, & quo sensu in bonam partem accipi debeant, persuadere conatur. Hoc duntaxat de filio & spiritu sancto. Cæterum in alijs dogmatibus & Eusebius & Didymus apertissime in Origenis scita cōcedunt; & quod omnes ecclesiæ reprobant, catholice & pie dictum esse defendunt. Videamus tamen quibus argumentis probare nitatur Origenis ab hæreticis scripta uitiosa. Clemens, inquit, apostolorum discipulus, qui Romanæ ecclesiæ post apostolos episcopus & martyr fuit, libros ædidi, qui appellantur *ἀποδοκίμοι*, id est, recognitio; in quibus cum ex persona Petri apostoli doctrina, quasi uere apostolica in quàm plurimis exponatur; in aliquibus ita Eunomij dogma inseritur, ut nihil aliud quàm ipse Eunomius disputare credatur, filium dei creatum de nullis extantibus asseuerans. Et post alia, quæ prolixum est scribere; Quid quæso, ait, de his sentiedum est, quod apostolicus uir hæretica scripserit; An id potius credendum, quod peruersi homines ad assertionem dogmatum suorum sub uirorum sanctorum nomine tanquam facilius credenda interferuerint, ea quæ illi nec sensisse nec scripsisse credendi sunt; Clementem quoque Alexandrinæ ecclesiæ presbyterum, uirum catholicum, scribit in libris suis interdum dei filium dicere creaturam; & Dionysium Alexandrinæ urbis episcopum uirum eruditissimum, contra Sabellium quatuor uoluminibus disputantem, in Arianum dogma delabi. Et sub his exemplis illud agit, ut non ecclesiasticos & catholicos uiros male sensisse, sed ab hæreticis eorum scripta corrupta esse testetur; & concludat ad extremum, dicens: De Origene quoque, in quo similiter, ut in his quos supra diximus, quædam diuersitas inuenitur; istud non sufficiat sentire, quod de præiudicatis iam catholicis sentitur uel intelligitur uiris, ne similis causæ, similis sufficiat excusatio. Si conceditur, ut quicquid in libris omnium reperitur, ab alijs corruptum sit; nihil eorum erit quorum fertur nominibus; sed his deputabitur, à quibus dicitur esse uitiatum. Quanquam & illorum non erit, quorum incerta sunt nomina; atque ita fiet, ut dum omnium omnia sunt, nihil alicuius sit. Hac defensionis perturbatione nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt; quia quicquid nos ab his inimicis esse uiolatum. Hoc genere & iste ipse tuus liber, tuus non erit, sed forsitan meus. Et meus liber, quo tibi accusatus respondeo; si in illo aliquid reprehenderis, non erit meus, sed tuus à quo reprehenditur. Et dum omnia ad hæreticos refers, quid ecclesiasticis tribues, quibus proprium nihil relinquis; Et quomodo, inquires, in libris eorum uitiosa nonnulla sunt; Si me causas uitiorum nescire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest, ut uel

A ut uel simpliciter errauerint, uel alio sensu scripserint, uel à librarijs imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint. Vel certe antequàm in Alexandria quasi demonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam & minus caute loquuti sunt, & quæ non possint peruerforum hominum calumniam declinare. Obijciuntur Origeni crimina, & tu non illum defendis, sed alios accusas: nec crimen renuis, sed criminoforum turbam requiris. Si tibi diceretur, quos habet Origenes in hæresi socios, recte ista proferres. Nunc à te quaeritur, hæc quæ in Origenis libris scripta reperiuntur, bona sint an mala. Taces, & pro his alia loqueris: Clemens hoc ait, Dionysius in isto errore deprehenditur, Anastasius episcopus sic Dionysij defendit errorem, Apostolorum scripta similiter deprauata sunt: quomodo & nunc ab alijs tibi hæreseos crimen impingitur, & tu pro te taces, & pro me confiteris, Ego neminem accuso, pro me tantum respondisse contentus. Non sum quod arguis, si tu es quod accusaris, ipse uideris. Nec absolutio mea me, nec reatus te, aut innocentem, aut obnoxium crimini probabunt. Præmissa fallatione ab hæreticis apostolorum, & utriusque Clementis atque Dionysij uenit ad Origenem, & his uerbis loquitur: Ipsius hoc conquerentis & deplorantis scriptis ac uocibus probauimus. Quid enim ipse cum adhuc in carne uiuens, sentiens uidentisq; perpeffus sit de librorum suorum uel sermonum corruptionibus, uel adulterinis æditionibus: ex ipsius epistola, quam scribit ad quosdam charos suos Alexandriam, euidenter docetur: statimq; exemplum subiungit epistolæ. Et qui falsitatem scriptorum Origenis hæreticis imputat, ipse incipit à falsitate: non ita interpretans ut habetur in Græco: nec id Latinis insinuans, quod ipse in suis literis profitetur. Cumq; illa epistola tota Demetrium Alexandrinæ urbis pontificem laceret, & in totius orbis episcopos & clericos inuehatur: & frustra ab ecclesijs excommunicatum esse se dicat, nec uelle in maledictis referre uicem, ne scilicet maledicus uideatur esse homo, qui intantum cautus sit ad maledicendum, ut ne diabolo quidem audeat maledicere: unde & Candido Valentiniani dogmatis sectatori, calumniandi se occasionem dedit, quod diabolus saluandæ dixerit esse naturæ: hic dissimulato argumento epistolæ fingit pro Origene, quod ille non loquitur. Vnde epistolæ ipsius partem paululum ex superioribus transtuli: & his iunxi, quæ ab ipso commatice doloseq; translata sunt: ut quo consilio superiora tacuerit, ipse lector agnoscat. Contra sacerdotes ergo ecclesiæ generaliter disputans, à quibus indignus communionem eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid necesse est de prophetarum sermonibus dicere, quibus sæpissime pastoribus & maioribus natu, & sacerdotibus, ac principibus populi comminantur, & arguunt eos? Quæ absque nobis de sanctis scripturis elicere potestis, & liquido peruidere quod forsitan hoc tempus sit, de quo dicitur: Nolite credere amicis, nec speretis in principibus. Et nunc implete uaticinium: Duces populi mei me nescierunt, filij stulti sunt, & non sunt sapientes. Sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciunt, quorum magis misereri, quam eos odisse debemus: & orare pro illis, quam eis maledicere. Ad benedicendum enim & non ad maledicendum creati sumus. Vnde & Michaël cum aduersus diabolum disputaret de Moyse corpore, ne tanto quidem malo ausus est iudicium inferre blasphemiae, sed dixit: Increpet tibi dominus, Cui quid simile etiam in Zacharia legimus: Increpet tibi dominus diabole: & increpet dominus in te, qui elegit Hierusalem. Itaq; & nos cupimus increpari à domino eos qui nolunt à proximis increpari. Dicente autem Michaële: Increpet tibi dominus diabole: et Zacharia similiter: utrum increpet, an non increpet deus diabolus, ipse uiderit. Et si increpat, quomodo increpet, ipse agnoscat. Et post multa, q̄ proluxū est scribere, addit: Nos hoc sentimus, quod efficiuntur de regno caelorum, non solū qui grandia peccauerunt: uerbi gratia, fornicatores & adulteri, & masculorum concubitores & fures, sed & qui minora deliquerunt: ex eo quod scriptum est: Neque ebriosi, neq; maledici regnum dei possidebunt: & tam in bonitate quam in seueritate dei esse mensuram. Vnde cuncta nitimur agere consilio:

C in uini quoque potu, & in moderatione sermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cum propter dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius dicti, non fuit ausus iudicium inferre blasphemiam, quod dicitur de Michaële contra diabolium & in alio loco: Dominationes quidem reprobant, glorias autem blasphemant. Quidam eorum qui libenter contentiones reperiunt, ascribunt nobis & nostræ doctrinæ blasphemiam, super qua ipsi uiderint, quomodo illud audiant; Neque ebriosi, neque maledici regnū dei possidebunt; licet patrem maliciæ & perditionis eorum qui de regno dei eijciuntur, dicant posse saluari; quod ne mente quidem quis captus dicere potest. Cætera quidem ex eadem epistola transtulit pro hoc, quod in fine uerborū Origenis interpretati sumus. Ergo cum propter timorem dei caueamus in quempiam maledicta conferre, & reliqua; iste fraudulenter amputatis superioribus quibus inferiora dependent, sic cœpit transferre epistolam quasi hoc sensu superius esset exordium, & ait: Quidam eorum qui libenter habent criminari proximos suos, ascribunt nobis & doctrinæ nostræ crimen blasphemiam, quod à nobis nusquam audierunt; de quo ipsi uiderint, nolentes obseruare mandatum illud quod dicit: Quia maledici regnum dei non possidebunt; dicentes asserere me patrem maliciæ & perditionis eorum qui de regno dei eijciuntur, id est, diabolium esse saluandum; quod ne aliquis quidem mente motus, & manifeste insaniens dicere potest. Conferre Origenis uerba, quæ supra ad uerbum transtuli, his quæ ab isto non uerba sunt, sed euerfa; & quantum inter se, non solum uerborū, sed & sensuum habeat dissonantiam, perspicietis. Obsecro ne molesta sit uobis prolixior interpretatio. Idcirco enim omnia uertimus, ut quo consilio superiora tacuerit, probaremus. Habetur dialogus apud Græcos Origenis, & Candidi Valentinianæ hæreseos defensoris, in quo duos Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor. Dicit Candidus filium de patris esse substantia, errans in eo quod *πρωτογενής* asserit. E regione Origenes iuxta Arium & Eunomium repugnat, eum uel prolatum esse uel natum, ne deus pater diuidatur in partes; sed dicit sublimem & excellentissimam creaturam uoluntate extitisse patris, sicut & cæteras creaturas. Rursus ad secundam ueniunt quæstionem. Asserit Candidus diabolium pessimæ esse naturæ, & quæ saluari nunquam possit. Contra hoc recte Origenes respondit, non eum perituræ esse substantiæ, sed uoluntate propria corruisse, & posse saluari. Hoc Candidus uertit in calumniam, quasi Origenes dixerit, diaboli naturam esse saluandam; quod ille falso obiecerat, hic refutat. Et intelligimus in hoc tantū dialogo ab Origene argui hæreticam falsitatem, & non in cæteris libris, de quibus nunquam quæstio fuit. Alioqui si omnia quæ hæretica sunt, non erunt Origenis, sed hæreticorum; omnes autem propemodum illius tomi his erroribus pleni sunt; nihil Origenis erit, sed eorum, quorum ignoramus uocabula. Non ei sufficit Græcos & antiquos calumniari, de quibus pro uetustate temporum & longinquitate regionum habet licentiam quicquid uoluerit mentiendi. Venit ad Latinos, & primum ponit Hilarium confessorem, quod post Ariminensem synodum liber illius falsatus ab hæreticis sit. Et ob hanc causam cum in concilio episcoporum ei quæstio moueretur, proferri librū de domo sua iusserit; qui, nesciente se, in scrinijs suis hæreticus tenebatur. Cumque prolatus fuisset, & ab omnibus hæreticus iudicatus, autor libri excommunicatus, de concilij conuentione discesserit. Et tantæ autoritatis se putat, ut cum hoc familiaribus suis narrat somnium, nemo ei contra confessorem ista simulanti audeat contradicere. Responde quæso: Synodus, à qua excommunicatus est, in qua urbe fuit? Dic episcoporum uocabula: profer sententias subscriptionum uel diuersitatem uel consonantiam. Doce qui eo anno consules fuerint, quis Imperator hanc synodū iusserit congregari: Galliæ ne tantum episcopi fuerint, an & Italiæ & Hispaniæ; certe quam ob causam synodus cōgregata sit. Nihil horum nominas, sed uirum eloquentissimum & contra Arianos Latini sermonis tubam, ut Origenem defendas, excōmunicatum à synodo criminari. Sed confessoris calumnia utcumque toleranda est. Transit ad indyætum martyre Cyprianū, & dicit Tertulliani librū, cui titulus est de trinitate, sub nomine eius Constantinopoli

A Constantinopoli à Macedonianæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo. Nam nec Tertulliani liber est, nec Cypriani dicitur, sed Nouatiani, cuius & inscribitur titulus: & auctoris eloquium, stili proprietates demonstrat. Et superfluum puto apertas ineptias confutare, cum mihi mea ingeratur fabella, à synodo uidelicet, & sub nomine eiusdem amici Damasi Romanæ urbis episcopi ego petar, cui ille ecclesiasticas epistolâs dictandas tradidit, & Apollinariorum uerfutia describantur, quod Athanasij librum ubi dominicus homo scriptus est, ad legendum acceptum, ita corruerit, ut in litura id quod raserint rursus scriberet, ut scilicet non ab illis falsatum, sed à me additum putaretur. Quæso te amice charissime ut in ecclesiasticis tractatibus, ubi de ueritate dogmatum quaeritur, & de salute animarum nostrarum maiorum flagitatur autoritas, huiuscemodi deliramenta dimittas, & prandiorum cenarumque fabulas pro argumento non teneas ueritatis. Fieri enim potest, ut etiam si à me uerum audisti, alius qui huius rei ignarus est, dicat à te esse compositum: & quasi minimum Philistionis uel Lentuli ac Marilli stropham eleganti sermone confictam. Quod non perueniat semel effrenata temeritas? Post excommunicationem Hilarij, post Cypriani ^{κατωχισμοῦ} hæreseos librum, post Athanasij me dormitante lituram, simul & inscriptionem, erupit aliquid quando contra papam Epiphanium, & dolorem pectoris sui: quod eum in epistola quam ad Ioannem episcopum scripserat, hæreticum arguit, in apologia pro Origene digerit, & his se sermonibus consolatur. Quin potius aperienda est hoc in loco ueritas latens. Non enim possibile est, tam iniquo iudicio uti quenquam hominum, ut de causa æquali non æqualiter sentiat. Sed quod autores obtrektorum eius hi sunt, qui uel in ecclesia disputare latius solent, uel etiam libros scribere, qui totum de Origene uel loquuntur uel scribunt. Ne ergo plures ipsorum furta cognoscant, quæ utique si ingrati in magistrum non essent, nequaquam criminosa uiderentur, simpliciores quosque ab eius lectione deterrent. Denique quidam ex ipsis

B qui se uelut euangelizandi necessitatem per omnes gentes & per omnes linguas habere putat, de Origene male loquendi; sex milia librorum eius se legisse, quàm plurima fratrum multitudine audiente confessus est. Qui si utique (ut ipse dicere solet) pro cognoscendis eius malis legebatur, sufficere poterant decem libri ad cognoscendum, aut uiginti certe, aut ut plurimum triginta. Sex milia autem librorum legere, non iam est errores ac mala uelle cognoscere, sed totam penè uitam disciplinis eius ac studijs dedere. Quomodo ergo iste merito audiendus est, cum eos culpat, qui instructionis suæ causa perpauca eius (salua fidei regula atque integra pietate) legerunt? Qui sunt isti, qui in ecclesia disputare latius solent? Qui libros scribere? Qui totum de Origene loquuntur & scribunt? Qui dum sua nolunt furta cognosci, & ingrati sunt in magistrum, idcirco simplices ab illius lectione deterrent. Nominatim debes dicere, & ipsos homines denotare. Ergo beati episcopi Anastasius & Theophilus & Venerius & Chromatius, & omnis tam Orientis quàm Occidentis catholicorum synodus, qui pari sententia, quia pari & spiritu, illum hæreticum denunciant populis, fures librorum illius iudicandi sunt, & quando in ecclesijs prædicant, non scripturarum mysteria, sed Origenis furta commemorant? Non tibi sufficit passim contra omnes detractio, nisi specialiter contra beatum & insignem ecclesiæ sacerdotem stili tui lanceam dirigas? Quis est ille, qui uel necessitatem euangelizandi per omnes gentes, & per omnes linguas habere se putat, de Origene male loquendi, qui sex milia librorum eius se legisse, quàm plurima fratrum multitudine audiente, confessus est? In qua multitudine & caterua fratrum tu quoque medius eras, quando ille in sua epistola queritur, pro Origenis hæresi nefaria à te dogmata esse prolata? Crimini ei dandum est quare Græcam, Syram, & Hebræam & Aegyptiacam linguam, ex parte & Latinam nouerit? Ergo & Apostolus & apostolici uiri, qui linguis loquebantur, in crimine sunt; & me trilinguem bilinguis ipse ridebis?

7 De sex milibus autem librorum, quos ab eo lectos esse confingis, quis credet aut te uerum dicere, aut illum potuisse mentiri? Si enim Origenes sex milia scripisset librorum, potuerat fieri

ut uir

C ut uir eruditus, & ab infantia sacris literis institutus, pro curiositate & scientia legisset aliena. Quod uero ille non scripsit, quomodo iste legere potuit; Numeri indices librorum eius, qui in tertio uolumine Eusebii, in quo scripsit uitam Pamphili, continentur; & non dico sex milia, sed tertiam partem non reperiēs. Habemus epistolam supradicti pontificis, in qua huic calumnix tuæ dum adhuc esses in Oriente, respondet; & apertissimū mendaciū libera ueritatis fronte confutat. Post hæc & tanta audes in apologia tua dicere, te non esse defensorē Origenis, neq; assertorem illius, pro cuius defensione Pamphilus & Eusebius tibi parum dixisse sunt uisi. Aduersum quæ uolumina (si dominus uitæ huius dederit spaciū) aliās respondere conabor. Nunc tantum tuis assertionibus obuiasse sufficiat, & hoc breuiter prudētem instruxisse lectorem, me istum librum qui sub nomine Pamphili ferebatur, uidisse primū scriptum in codice tuo; & quia non erat mihi curæ quid pro hæretico diceretur; sic semper habuisse, quasi diuersum esset opus Pamphili & Eusebii; postea uero quæstione mota, scriptis eorum respondere uoluissē; & ob hanc causam legissē, quid pro Origene uniusquisq; sentiret; perspicuēq; deprehendissē, quod primus liber sex uoluminū Eusebii ipse esset, qui unus sub nomine Pamphili à te æditus est, tam Græce quàm Latine, immutatis dumtaxat sensibus de filio & spiritu sancto, qui apertam blasphemiam præferebant. Vnde etiam ante annos ferme decem cū Dexter amicus meus, qui præfecturā administrauit prætorij, me rogasset, ut autorum nostræ religionis ei indicem texerem; inter cæteros tractatores posui & hunc librum à Pamphilo æditum, ita putans esse, ut à te & tuis discipulis fuerat diuulgatū. Sed cū ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse, exceptis breuibus epistolis ad amicos; & primus liber sex uoluminum illius, eadem & eisdem uerbis contineat, quæ sub nomine Pamphili à te facta sunt; perspicuū est te idcirco librum hūc disseminare uoluissē, ut sub persona martyris hæresim introduceres. Cumq; de ipso libro quem Pamphili simulas multa peruerteris, & aliter in Græco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim eius esse librum, quæ titulus præferebat, sicut *ἡ ἐπιστολὴ*, & multa alia Origenis opera, plurimumq; Græciæ tractatorū, quæ aut ante non legi, aut nunc cōpellor legere quæstione hæreseos suscitata; ut sciam quæ uitare debeam, quæ probare. Vnde & in adolescentia homilias tantū eius quas loquebatur ad populum, & in quibus nō tanta scandala tenebantur, simplici ter rogantibus transtuli, nullis præiudicans ex his quæ probantur, illa suscipere quæ manifeste hæretica sunt. Certe (ut compendium longi sermonis faciam) sicut ego ostendo me ab his accepissē librum, qui de tuo codice transcriplerunt; sic tu doce à quo exemplar acceperis, ut qui autorem libri dare alium non potuerit, ipse falsitatis reus teneatur. Bonus homo de bono cordis thesauro profert illa quæ bona sunt; atque ex pomorum dulcedine generosi seminis arbor agnoscitur. Scribit frater Eusebius se apud Afros episcopos, qui propter ecclesiasticas causas ad comitatum uenerant, epistolam quasi meo scriptam nomine recepissē, in qua agerem poenitentiam, & me ab Hebræis in adolescentia inductum esse testaret, ut Hebræa uolumina in Latinum uerterem, in quibus nulla sit ueritas. Quod audiens obstupui. Et quia in ore duorum uel trium stat omne uerbum; unīq; testi, nec Catoni creditum est, idipsum multorum me ex urbe fratrum scripta docuerunt, sciscitantium an ita se haberet, & à quo ipsa epistola disseminata esset in uulgus lachrimabiliter indicantium. Qui hoc ausus est facere, quid aliud non audeat; Bene, quod malicia non habet tantas uires, quantos conatus. Perierat innocentia, si semper nequitix iuncta esset potentia; & totum quicquid cupit calumnia, præualeret. Stilum meum qualiscunq; est & formam eloquij uir disertissimus exprimere non potuit; sed inter ipsas præstigias, & alterius personā, qua se fraudulēter induerat, quis esset ostendit. Ergo ille qui epistolam sub nomine meo poenitentix finxerat, quod male Hebræa uolumina transtulissē, obijcere dicitur me in Septuaginta condemnationē scripturas sanctas interpretatum: ut siue falsa sunt, siue uera quæ transtuli, in crimine maneam; dum aut in nouo opere fateor me errasse, aut recens æditio ueteris condemnatio sit. Miror quomodo in

A do in eadem epistola homicidam, & adulterum, & sacrilegum, & parricidam me esse non dixerit: & quicquid potest tacita mentis cogitatio intra se turpitudinis uoluere. Gratas ei de beo agere, quod cum tanta sylua sit criminum, unum mihi erroris uel falsitatis crimen obiecerit. Ego ne contra Septuaginta interpretes aliquid sum loquutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos, meae linguae studiosis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum edissero: quorum psalmos iugi meditatione decanto: Tam stultus eram, ut quod in puericia didici, senex obliuisci uellem: Vniuersi tractatus mei horum testimonijs texti sunt. Commentarij in duodecim prophetas, & meam & Septuaginta aeditionem edisserunt. O labores hominum, semper incerti: o mortalium studia, contrarios interdum fines habentia. Vnde me putabam bene mereri de Latinis meis, & nostrorum ad discendum animos concitare, quod etiam Graeci uersum de Latino post tantos interpretes non fastidiunt, inde in culpam uocor, & nauseanti stomacho cibos ingero. Et quid in homine tutum sit, si innocentia criminosa est: Dormiente patrefamilias inimicus homo zizania superseminauit, Exterminauit uineam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam, Ego taceo, & literae non meae loquuntur contra me. Ignoro crimen, & crimen in toto orbe confiteor. Heu mihi mater mea, ut quid me genuisti, uirum qui iudicet & discernat omni terrae: Omnes praefatiunculae ueteris testamenti, quarum ex parte exempla subieci, huic rei testes sunt. Et superfluum est, quod in illis dictum est, aliter quam ibi dictum est scribere. Incipiam igitur a Genesi, cuius prologus talis est: Desiderij mei desideratas accepi epistolas, qui quodam praefatio futurorum, cum Daniele sortitus est nomen, obsecrans ut translatum in linguam Latinam de Hebraeo sermone Pentateuchum nostrorum auribus traderem. Periculolum opus certe, & obrectatorum latratibus patens, qui me asserunt in Septuaginta interpretum suggillationem, noua pro ueteribus cudere, ita ingenium quasi uinum probantes: cum ego sapillime testatus sim, me pro uirili portione in tabernaculo dei offerre quae polim; nec opes alterius, aliorum paupertate scedari. Quod ut auderem, Origenis me studium prouocauit, qui aeditioni antiquae translationem Theodotionis miscuit, asterisco & obelisco, id est, stella & ueru, opus omne distinguens: dum aut illustra facit, quae minus ante fuerant, aut superflua quaeque iugulat & confodit, maximeque quae euangelistarum & apostolorum autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri testamento legimus, quae in nostris codicibus non habentur, ut est illud: Ex Aegypto uocauit filium meum, Et: Quoniam Nazaraeus uocabitur, Et: Videbunt in quem compunxerunt, Et: Flumina de uentre eius fluent aquae uiuae, Et: Quae nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit deus diligentibus se, & multa alia, quae proprium *διωρογμα* desiderant. Interrogemus ergo eos, ubi haec scripta sint: & cum dicere non potuerint, de libris Hebraeis proferamus. Primum testimonium est in Osee. Secundum in Esaia. Tertium in Zacharia. Quartum in Prouerbijs. Quintum aequae in Esaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum delirameta sectantur: & Hiberas naenias libris authenticis praefereunt. Causas erroris non est meum exponere. Iudaei prudenti factum dicunt esse consilio, ne Ptolemaeus unius dei cultor, apud Hebraeos etiam duplicem diuinitatem deprehenderet: quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere uidebatur. Denique ubicumque sacratum aliquid scriptura testatur de patre & filio & spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacerunt: ut & regi satisfacerent, & arcanum fidei non diuulgarent. Et nescio quis primus autor, septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scripturarum, cum Aristaeus eiusdem Ptolemæi *ἱερογλωσσιστῆς*, & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in una basilica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim uatem, aliud interpretem esse. Ibi spiritus uentura praedicat, hic eruditio & uerborum copia, ea quae intelligit transfert. Nisi forte putandus est Tullius economicum Xenophontis & Platonis Protagorae, & Demosthenis pro Ctesiphonte orationem afflatus rhetorico spiritu transfuisse, ut aliter de eiusdem libris per Septuaginta interpretes: aliter per apostolos

C stolos spiritus sanctus testimonia texuerit: ut quod illi tacuerint, hi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur? Damnamus ueteres? Minime. Sed post priorū studia, in domo domini quod possumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentum Christi: & quod nesciebant, dubijs protulere sententijs. Nos post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam quam historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter uisa narrantur. Quod melius intelligimus, melius & proferimus. Audi igitur æmule, obrectator ausculta. Non damno, nō reprehendo Septuaginta, sed confidenter cunctis illis apostolos præfero. Per istorum os mihi Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritalia charismata positos lego: in quibus ultimum penè gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos contra me concitas? Sicubi tibi in translatione errare uideor, interroga Hebræos, diuersarum urbium magistros consule: quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est, si contra se postea ab apostolis usurpata testimonia probauerunt: & emendatiora sunt exemplaria Latina, quam Græca, Græca quam Hebræa. In libris quoque Samuel & Malachim, quos nos regnorum quatuor nominamus, post catalogū diuinæ scripturæ hæc intuli. Quæ cum ita se habeant, obsecro te lector, ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum. In tabernaculo dei offert unusquisque quod potest. Alij aurum & argentum & lapides preciosos; alij byssum & purpuram & coccum offerunt & hiacynthum. Nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles & caprarum pilos. Et ramen Apostolus cōtemptibilia nostri magis necessaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species ecclesiæ præsentis futuræq; distinctio, pellibus tegitur & cilicij, ardoremq; solis & iniuriam imbrium, ea quæ uisiora sunt prohibent. Vide quanto contra Septuaginta interpretes tumeam superciliosus, ut illos aurum & preciosos lapides & purpuram, me pelles & pilos caprarum in tabernaculo dei obtulisse profitear. Ponam & aliud testimonium, ne nunc me rerum necessitate compulsus dicas mutasse sententiam. In libro temporum, id est, Paralipomenon: qui Hebraice dicitur דברי הימים דבירה דבירה Dibre haiamim, ad sanctum Chromatium præfatum uincula usus sum. Si septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Græcum uersa est æditio permaneret, superflue me mi Chromati episcoporum sanctissime atq; doctissime impelleres, ut tibi Hebræa uolumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascentis ecclesiæ roborauerat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc uero cum pro uarietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; translatio corrupta sit atque uiolata, nostri arbitrij putas; aut ex pluribus iudicare quid uerum sit, aut nouum opus in ueteri opere cudere, illudentibusq; Iudæis cornicum (ut dicitur) oculos configere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis Helychium laudat autorem. Constantinopolis usq; ad Antiochiam, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ, Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus uulgauerunt, totusq; orbis hac inter se trifaria uarietate compugnat. Et certe Origenes non solum exēpla cōposuit quatuor æditionum, è regione singula uerba describens; ut unus dissentiens, statim cæteris inter se consentientibus arguatur: sed quod maioris audaciæ est, in æditione septuaginta, Theodotionis æditionem miscuit; asteriscis uidelicet designans quæ minus fuerant; & uirgulis quæ ex superfluo uidebantur apposita. Si igitur alijs licuit non tenere, quod semel susceperant; & post septuaginta cellulas, quæ uulgò sine autore iactantur, singulas cellas aperuere; hocq; in ecclesijs legitur, quod Septuaginta nescierunt; cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata æditione ueteri, ita nouam condidi, ut laborem meum, Hebræis & (quod his maius est) apostolis autoribus probē. Scripsi nuper per librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de Euangelio: Ex Aegypto uocauit filium meum. Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem compunxerunt. Et illud Apostoli: Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendebunt, quæ præparauit dominus diligentibus se; cæteraq; his similia, in Hebræorum libris inueniri

A ueniri. Certe Apostolus & euangelistæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc dicere, quod in Septuaginta non habetur: Et Christus dominus noster, utriusque testamenti conditor, in euangelio secundum Ioannem: Qui credit (inquit) in me: sicut dicit scriptura: flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ. Vtiq; scriptum est quod saluator scriptum esse testatur. Vbi scriptum est: Septuaginta non habent, apocrypha nescit ecclesia. Ad Hebræos igitur reuertendum: unde & dominus loquitur: & discipuli exempla præsumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes legentes in angulis, iidem & accusatores & defensores: cum in alijs probent, quod in me reprobant: quasi uirtus & uitium non in rebus sit, sed cum autore mutetur. Cæterum memini æditionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris: nec inimicum debere existimari eorum, quos in conuentu fratrum semper edissero. Et quod nunc דברי הימים ב' dibre haiamim, id est, uerba dierum interpretatus sum: idcirco feci: ut inextricabiles moras, & syluam nominum quæ scriptorum confusa sunt uitio, sensuumq; labyrinthos apertius & per uersuum cola, digererem, mihi me ipsi & meis iuxta Hismeniam canens, si aures surdæ sunt cæterorum. In Esdre quoque uolumine, similia præfatus sum: & post multa hæc addidi. Quod illaturus sum, æquissimum est. Aedidi aliquid, quod non habetur in Græco: uel aliter habetur, quàm à me uersum est. Quid interpretem laniant? Interrogent Hebræos, & ipsis autoribus translationi meæ, uel arrogent uel derogent fidem. Porro aliud est, si clausis (quod dicitur) oculis mihi uolunt maledicere: & non imitatur Græcorum studium & beneuolentiam: qui post Septuaginta translatore*s* iã Christi euangelio coruscante, Iudæos & Hebionitas legis ueteris interpretes, Aquilam uidelicet, Symmachum & Theodotionem, curiose legunt, & per Origenis laborem ecclesijs dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberent, quod exultantem Græciam cernerent aliquid à se mutuari. Primum enim magnorum sumptuum est, & infinitæ difficultatis, exëpla habere omnia. Denique & qui habuerint, & Hebræi sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis uerius dixerit. Quod etiam sapientissimo cuidam, nuper apud Græcos accidit: ut interdum scripturæ sensum relinquens, uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebrææ linguæ saltem paruam habemus scientiam: & Latinus nobis utcunq; sermo nõ deest: & de alijs magis possumus iudicare: & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua exprimere. Transibo ad librum Iob, quem post Septuaginta interpretum æditionem, quã Origenes obelis asteriscisq; distinxit, ante annos plurimos Latino sermoni datum: cum rursus iuxta ipsum Hebraicum uerterem: sic locutus sum. Cogor per singulos scripturæ diuinæ libros, aduersariorum respondere maledictis, qui interpretationem meam, reprehensionem Septuaginta interpretum criminantur: quasi non & apud Græcos, Aquila, Symmachus & Theodotion uel uerbum è uerbo, uel sensum è sensu, uel ex utroq; commixtum & mediæ temperatum genus translationis expresserint: & omnia ueteris instrumenti uolumina Origenes obelis asteriscisq; distinxerit: quos uel additos uel de Theodotione sumptos translationi antiquæ inseruit, probans defuisse quod additum est. Discant igitur obrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest: ut quos plura intermisisse perspexerint, nõ eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur, præcipue in Iob: cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt subtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos, ante eam translationem quam sub asteriscis & obelis nuper ædidimus, septingenti ferme aut octingenti uersus defunt: ut decurtatus & laceratus corrosusq; liber, fœditatem sui publice legentibus præbeat. Et post multa quæ studio breuitatis prætereo, hæc in fine subiunxi. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc uolumine laborasse: non ut interpretationem antiquam reprehenderem: sed ut ea quæ in illa, aut obscura sunt, aut omi*ssa*, aut certe uitio scriptorum deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent: qui &

- C Hebraicum sermonem ex parte didicimus, & in Latino penè ab ipsis incunabulis inter grammaticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post Septuaginta æditionem, iam Christi euangelio coruscante, Iudæus Aquila, & Symmachus ac Theodotion Iudaizantes hæretici sunt recepti; qui multa mysteria saluatoris, subdola interpretatione cælarunt, & tamen in exaplis habentur apud ecclesias, & explanantur ab ecclesiasticis uiris; quanto magis ego Christianus, de parentibus Christianis natus, & uexilum crucis in mea fronte portans; cuius studium fuit omnia repetere, deprauata corrigere: & sacramenta ecclesiæ, puro & fideli aperire sermone, uel à fastidiosis, uel à malignis lectoribus non debeo reprobari: Psalterium quoque quod certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes nostro labore dudum Roma suscepit, rursus iuxta Hebraicum uertens, præfatione munus ui; & sic in parte prologi sum locutus, Quia igitur nuper cum Hebræo disputans: quædam pro domino saluatore de psalmis testimonia protulisti; uolensq; ille te illudere, per sermones penè singulos afferebat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponebas: studiosissime postulasti; ut post Aquilam, Symmachum & Theodotionem nouam æditionem Latino sermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum uarietate turbari; & pro amore quo laboris, uel translatione, uel iudicio meo esse contentum. Unde impulsus à te; cui & quæ non possum, negare non debeo: rursus me obtrectatorum lacerationibus tradidi, maluiq; te uires potius meas quam uoluntatem in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis testes citabo; me nihil duntaxat scientem de Hebraica ueritate mutasse. Sicubi ergo æditio mea à ueteribus discrepat; interroga quælibet Hebræorum, & liquido peruidebis, me ab æmulis frustra lacerari; qui malunt contemnere uideri præclara, quam discere, peruersissimi homines. Nam cum nouas semper expetant uoluptates, & gulæ eorum uicina maria non sufficiant: cur in solo studio scripturarum ueteri sapore contenti sunt; Nec hoc dico, quod præcessores meos mordeam, aut quicquam de his arbitrer detrahendum: quorum translationem diligentissime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dedi; sed quod aliud sit in ecclesijs Christi credentium psalmos legere, aliud Iudæis singula uerba calumniantibus respondere. Solomonis etiam libros, quos olim iuxta Septuaginta additis obelis & asteriscis in Latinum uerteram, ex Hebraico transferens; & dedicans sanctis episcopis Chromatio & Heliodoro, hæc in præfatiunculæ meæ fine subieci. Si cui Septuaginta interpretum magis æditio placet, habet eam à nobis olim emendatam. Neque enim sic noua cudimus, ut uetera destruamus. Veniam & ad Esaiam; & partem prologi eius super Septuaginta interpretatione subiungam. Quem cum magis euangelistâ quam prophetam dicerem; eo quod uniuersa Christi ecclesiæ mysteria sic ad liquidum persecutus esset; ut non de futuro uaticinari, sed de præteritis historiam texere crederetur; etiam hoc addidi. Unde conicio noluisse tunc temporis Septuaginta interpretes, fidei suæ sacramenta perspicue ethnicis proderet; ne sanctum canibus, & margaritas porcis darent. Qui cum hanc æditionem legeritis, ab illis animaduertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere; nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit antequam legerit. Nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante inuidia: quod consequi non ualent despiciunt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum. Et nihilominus à fastidiosis lectoribus hoc precor; ut quomodo Græci post Septuaginta translatores Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt, uel ob studium doctrinæ suæ, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant; sic & isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & postea despiciant; ne uideantur non ex iudicio, sed ex odij præsumptione, ignorata damnare. De Daniële autem breuiter respondebo, me non negasse eum prophetam, quem statim in fronte prologi prophetam esse confessus sum; sed quid Hebræi dicerent, & quibus argumentis suam niterentur probare sententiam, uoluisse monstrare; & docuisse lectorem, ecclesias Christi hunc prophetam iuxta Theodotionem legere, &

A gere: & nō iuxta Septuaginta translatores. Quorum si in isto libro additionem dixi multum à ueritate distare, & recto ecclesiarum Christi iudicio reprobam; non est meae culpae qui dixi; sed eorum qui legunt. In promptu sunt quatuor additiones, Aquilae, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Ecclesiae iuxta Theodotionem legunt Danielem. Ego quid peccauit, si ecclesiarum iudicium secutus sum; Quod autem refero, quid aduersum Susannae historiam & hymnum trium puerorum & Belis draconis fabulas, quae in uolumine Hebraico non habentur, Hebraei soleant dicere; qui me criminatur stultum, se sycophantam probat. Non enim quid ipse sentirem; sed quid illi contra nos dicere soleant, explicauit, Quorum opinionem, si non respondi in prologo breuitati studens, ne non praefationem, sed librum uideret scribere, puto quod statim subiecerim. Dixi enim, de quo nō est huius temporis differere. Alioquin & ex eo, quod asserui Porphyrium contra hunc prophetam multa dixisse, uocauit; huius rei testes Methodium, Eusebium & Apollinarium, qui multis uersuum milibus, illius uersantiae responderunt; me accusare poterit, quare non in praefatione contra libros Porphyrij scripserim. Qui istiusmodi naenias consecratur, & scripturae Hebraicae ueritatem non uult recipere, audiatur libere proclamantem. Nemo enim cogitur legere, quod non uult. Ego petentibus scripti, non fastidiosis; gratis, non inuidis; studiosis, non olcitantibus, Et tamē miror quomodo Theodotionem haereticum & Iudaizantem legit, & qualiscumque peccatoris Christiani translationē fastidit. Quae so te amice dulcissime, qui tā curiosus es, ut etiā somnia mea noueris; omniaque quae per tot annos absque metu futurae scripsi calumniae, in accusationem uocas; ut respondeas quomodo eorum praefationes librorū nescias, quos accusas; quae quodam uaticinio, futurae calumniae responderunt; implentes proverbium: Prius antidotum quam uenenū. Quid nocet ecclesijs nostra translatio; Magnis (ut scio) sumptibus redemisti, Aquilae & Symmachi & Theodotionis, quintaeque & sextae additionis Iudaicos translatores. Origenes tuus, & (ne forte queraris figurata te laude percussum) Origenes noster (nostrum uoco ob eruditionem ingenij, non ob dogmatum ueritatem) in omnibus libris suis post Septuaginta interpretes, Iudaeorum translationes explanat & edisserit. Eusebius quoque & Didymus idem faciunt. Praetermitto Apollinarium, qui bono quidem studio, sed nō secundum scientiam de omnium translationibus in unum uestimentū pannos assuere conatus est; & consequentia scripturae, non ex regula ueritatis, sed ex suo iudicio texere. Apostolici uiri scripturis utuntur Hebraicis; ipsos apostolos & euangelistas hoc fecisse perspicuum est. Dominus atque saluator ubique ueteris scripturae meminit, de Hebraicis uoluminibus ponit exempla; ut est illud: Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de uentre eius fluent aquae uivae. Et in ipsa cruce $\text{אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵינוּ}$ Eli Eli Iammaafabihani; quod interpretatur; Deus meus deus meus, quare me dereliquisti; non ut à Septuaginta positum est; Deus deus meus, respice in me, quare me dereliquisti. & multa his similia. Et hoc dicimus, quod Septuaginta interpretes inuicem, sed quod apostolorum & Christi maior sit autoritas; & ubique Septuaginta in Hebraeo nō esse data; quae sola de interpretatione non uenturum esse, nisi in Hebraeo scriptum sit, posse in Graeco, quod apud Hebraeos dicitur, in Graeco obsequio multa in nouo testamento posita de ueteribus libris, quae in Septuaginta nō habentur; & haec scriptura in Hebraeo doceo; sic accusator ostendat aliquid scriptum esse in nouo testamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico nō habeatur; & finita cōtentio est. Ex quibus omnibus approbatur, & Septuaginta interpretum additionē quae legentium uetustate firmata est; utilē esse ecclesijs, dum ante gentes audiunt Christum uenturum esse quae ueniat; & ceteros interpretes non reprobandos; quia non sua, sed diuina uolumina transfulerunt, & familiarē meū id à Christiano & amico debere suscipere, quod magno sumptu sibi à Iudaeis describere festinauit. Excessi epistolae modum, & qui contra nefariam haeresim iam stilum fixerā, pro me respondere cōpulsus sum, expectans tria amici uolumina; & ad congeriem criminum eius tota mente suspensus; nisi quod

C

- M** Eum potissimum inuadat.) Hunc aiunt esse morem periclitantium in aquis, ut quicquid manibus nacti fuerint, id pertinacissime teneant, etiam suo malo. Nisi inflicti.) Quidam codices habent inclyti. Ex varietate conijcitur locus deprauatus. Fortè legendum est, inflicto pontificis baculo. Militari uulgaritè.) Ethodie Galli quocunq; modo cognatum, parentem uocant sua lingua. Flaminiae iter.) Est una uia Romana quae Flaminia, sicut Appia, Saecra, caeteraeq;. Mollissimum appellat, quod ea pars minime montuosa sit. Resupinus.) A gestu significauit desidiam. Recumbunt enim qui lassii sunt, & qui effedo uehuntur, quod ipsum genus est delicati uehiculi. Lassulus.) Diminutio commode exprimit Ironiam. Quae malum.) Malum, hic interfectionis uice ponitur, qua solemus tedium aut iram exprimere. Potiri ignibus & frui.) Improprietas notauit. Nam potimur rebus, pro quibus certauimus: & fruimur rebus, pro quibus laborauimus. Apud eos dicitur *κατανομισησιν*. Id est, haereditate capient. Acyroglogis.) Id est, improprijs locutionibus. Id enim Graece sonat *ἀκυρολογία*. Et à Grammaticis commemoratur inter uita sermone, ut si quis diceret sperare pro timere. Hoc enim deerat: ut hominibus tormento subditis, ille non potiretur ignibus aeternis, quos tanto tempore desiderauerat.) Negatio expungenda est, ut legas ille potiretur. Nam iridet usurpationem uerbi impropriam: potimur enim his rebus quas desiderauimus. Et quem uolo ut ardeat.) Graeci codices sic habent, *ὅτι τὸ πῦρ ἐστὶν ἀνεπίδητον*: id est, & quid uolo si iam accensus est? Theophrasti uerba.) Per Ironiam appellat Theophrastum Ruffinum, propter balbutiem & infantiam. Theophrastus enim philosophus admirabili quadam fuit eloquentia: unde & nomen uidetur inditum, quod diuine loqueretur. Temporum ac modorum legi dicentes.) Commiscuit praefens cum praeterito: rectius erat, legi qui diceret. Item legi, male respondet ad confirmabant. Praeterea, & copula parum concinne connectit legi, & confirmabant. Postremo quis legit dicentes, ac non potius audit: Vide quantum interfit inter locutuleium, & hominem uere eloquentem. Ut praetermittam *καταμφορτα*.) Cacemphaton. Donatus refert inter decem orationis uitia. Id fit, cum quis utitur dictione quae habet obscenae rei significationem, Veluti, Arrige aures Pamphile. Nam arrigo per se obscenitatem uerbum est. Hic Hieronymus putat obscenitatem subesse, in traduce humani seminis. Arcesilaum.) Hic mediae Academicae fuit autor, & singulis de rebus ambigere disputabat illud addens *φύλαξ ἑγώ*, id est sic mihi uidetur. Carneadem.) Hic nouae Academicae princeps fuit. Erat autem id omnibus Academicis commune, nihil affirmare, sed probabilia seque. Cautione.) Nam illi uerum nescire se dicebant, tamen quid esset uerisimile, se scire profitebantur. Ruffinus ne hoc quidem audent pronuciare, sed omnino nescire se fateur. Inuidiam.) Pro odio & molesta posuit. Vitam è uita.) Nam sublato delectu rerum, ratio uiuendi tollitur è uita. Ad hanc inuidiam uitandam, confugerunt ad uerisimilia. Vide num pro uitam legendum sit ueritatem.
- L**actantium ex traduce factam.) Pro his uerbis ex traduce factam, quidam codices habent *συνωστὸς γορδύλιον*, id est, confeminatam, hoc est pariter cum semine immixtam. Interpretaris *ἐξ ὄρου*, *ἐξ ὄρου*, cautum significat: quanquam hic accipi uidetur, pro commentario in librum Exodi. Sed puto scribendum *ἐξ ὄρου*. Et Cicures.) Quidam codices habent, cicures Enniani. Quidam cicures Senniani. Quae drupedes, quae ferae non sunt, cicures dicuntur. Fortassis Ennius alicubi simplices, & qui facile quous adducantur, cicures appellauit. Quid inconsequens.) Quod Graeci uocant *ἀνεπισησθησιν*: cum frequentia non respondent superioribus. Lacinosae.) Id est, superfluentis. Nam lacinae sunt uestium appendices, quibus olim utebantur, & adhuc utuntur nonnulli. Tantum uersibus.) Non singulis uerbis, sed uersibus. Versus est, quod uulgo lineam uocant.

- V**erum hi longe dissentunt ab Hieronymo, qui nihil existimant, neque sanctum, neque doctum, quod idem non sit egregie barbarum. Nauem impetit.) Impetit legendum est, id est, illisit in scopulum. Pro uerbum est, ubi quis statim in aggreffu operis offendit. Ad populum phaleras.) Hoc Persiano uersu nimis uidetur Hieronymus delectatus: hoc est, apud uulgus te facta, mihi penitus notus es. In Origenis scita.) Scita uocat quae Graeci *δύματα*, nos decreta, siue placita. *ἀναθεωρησμοσ*, id est, *ἀναθεωρησμοσ*, considerare est, siue contemplari, *ἀναθεωρησμοσ*, id est, reconsiderare. Inde *ἀναθεωρησμοσ*, recognitio. Commatice.) Id est, concisum, nam *κόπῳ* incido, *κόμμα* incisio. Vnde & Michaël.) Hic locus est in epistola Iudae apostoli ex apocryphis, ut apparet, Hebraeorum sumptus. Increpet tibi, *ἐπιτιμῶσαι σοὶ ὁ κύριος*, id est, increpet te dominus. Quanquam Graece dandi casus est. Nostri codices pro increpet habent, imperet, sed mendose. Duos Andabaras.) Andabatae clausis oculis congregiuntur. De hoc uide Pro uerbum à nobis explicatum in Chiliadibus. Subscriptionum.) Subscribebant enim, qui sententiam alicuius comprobabant.

A ~~Quidam~~ Cum mihi mea ingeratur fabella.) Quidam codices habent tabella. Vtrunque tolerari potest. Fabella, id est sermo leuiter inter conuiuia dictus: uel tabella, id est, mensula, hoc est, quod in mensa dictum est. A synodo uidelicet. Nonnulli codices habebant, asino uidelicet lyra. Verum mihi probatur, a synodo, id est, a synodis alieno, *δυναστος*, ut intelligas nihil opus esse ingerere sermones prandiorum ei, qui omnia synodorum acta nouerit. Quasi mimum Philistionis.) Philistion Sardanianus, quanquam de patria ambigunt auctores, ad risum scripsit comoedias quasdam: unde & praenimio risu mortuus est. Mimum.) Hic uocat carmen ipsum ludicum. Marulli.) Et hic mimographus fuit. Cuius meminit Spartianus in uita Antonij. Huius generis fuit & Lentulus, quanquam de eo nihil nominatim comperi, nisi quod hunc memorat alibi Hieronymus. Stropham.) Vocat obliquum sermonem: cum aliud agimus, quam praenobis ferimus. Sic enim mimi sub alterius nomine, alium taxant apud populum. Cypriani *Κυπριακή*.) Id est, falsae inscriptionis: *Κεῖν* mendacium, & *ἐπιγέγραφο* inscribo. Ipse bilinguis.) Id est, Graece peritus & Latine, quanquam interim scomma est, ex allusione bilinguis. Numeri indicem.) Indicem uulgo tabulam uocant, Graeci *ἰνδύχρον*.

7 Cum Danielem.) Nam huic dictum est: Vir desideriorum es tu, ut habetur apud ipsum capite nono, quod esset discendi cupidus. Aut illustria.) Nam praenotatis stellulis illustrabat & ueru iugulabat & confodiebat. Est enim obeliscus gladij, siue teli genus. Asteriscus stellula. Proprium *συνταγμα*.) *συντάξις*, id est, compono. Inde *σύνταγμα*, opus compositum. Hiberas Naenias.) Naenias hoc loco nugae uocat aniles. Hiberas autem dixit, quod in Hiberia multa nascantur uenena, maleficis apta, sicut in Odis testatur Horatius. Vnde propter prodigiosa maleficiorum fabulamenta, fabulae aniles, Hibericae naeniae dictae sunt. Est enim Hiberia finitima Colchidi, quae similibus fabulis infamis est.

Mendacio suo extruxerit.) Festiuit dicit eas cellulas non faxis, sed mendacio constructas fuisse. Ridet hoc figmentum scribens ad Augustinum, qui serio credidit. Neque defunt hodie qui credant, cum diuus Hieronymus plane mendacium esse pronunciet. Hyperaspistes.) *ἄσπίς* Graece clypeus est, *ὑπερασπιστής*, qui in clypeo suo protegit aliquem. Vnde non inepte addidit quisquis is fuit, id est, factelles & armiger: maxime cum de rege loquatur. Nam regij corporis custodes satellites appellantur.

8 Non solum exempla composuit quatuor aditionum.) Suspicor ab Hieronymo scriptum fuisse, exapla composuit quatuor aditionum. Cōtexuerat Origenes opus sex columnis distinctum, quemadmodum fit in canonibus: Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis descripta. Secunda e regione demonstrabat Hebraica uerba Graecis literis descripta, propter eos, qui literas Hebraeorum non didicissent. Tertia deinceps annectebat aditionem Aquilae, quarta Symmachi, quinta Septuaginta interpretum, sexta Theodotionis. Hoc opus appellauit *ἑξαπλόα*, quod omnia ex simplici ordine essent digesta. Sic enim interpretatur Ruffinus, ecclesiasticae historiae libro sexto. Apud Suidam quidam idem opus appellat *ἑξαπλόα* quasi *ἑξαπλόα*, dicerentur a numero sex columnarum, quanquam apud Graecos semper inuenio uocem hanc prima uocari exili. Et in psalmos quintam etiam ac sextam septimamque citat aditionem, certe Graecis *ἑξαπλόα* significat explano. Quae oculus non uidit.) Vel ex hoc loco licebit emendare uulgatam aditionem nostram, quae perperam habet, quod pro qua, & descendit pro descenderunt, tamen si Graecis uerbum *ἑξῆς* singularis est numeri, tamen usurpatur pro plurali, propter nominatiuum pluralem neutri generis, ad quem refertur, nempe &, id est, quae.

B Moras.) Salebras & impedimenta uocat, quae lectorem offendunt ac remorantur. Syluam nominum.) Confusam & indigestam congeriem, syluam appellat. Sensuumque labores.) Hoc loco labores uerto in labyrinthos, ut intelligas difficultates inexplicabiles sententiarum. Nam locum fuisse corruptum, uel ipsa lectio arguit uarietas. Per uersuum cola.) *κόλαρος*, id est, membrum, cum absoluta est sententia: hinc apparet olim singulos uersus singula cola complecti solere: commata quoque sua habuisse interualla. Mirum est horum nihil obseruatum fuisse a nostris, neque de commatis & colis, neque de obelis & asteriscis, neque canonibus, cum uehementer ad rem pertineant. Iuxta Ismenium.) Ismeniam legendum est. Hic fuit discipulus Antigenidis Thebani cantoris, qui cum populo non probaretur, Antigenidas praceptor illius, Mihi (inquit) cane & musis. Meminit Valerius Maximus libro 3, cap. de fiducia sui. Clausis quod dicitur oculis.) Allusio ad Andabatas, qui clausis oculis sese periebant. Clausis oculis, id est, nullo iudicio. Sycophantam.) Id est, calumniatorem de nihili, id enim significat sycophanta. Sed quid contra.) Hic Hieronymus uafre respondet. Siquidem ex ipsa praefatione plane apparet eum ita sensisse. Ad eundem modum respondet de somnio. Figura rata laude.) Id est, non simplici, sed stropham habeat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

3 Miserat ut apparet Ruffinus epistolam contumelijs ac minis plenam ad Hieronymum, ac praeter ea libros, quos in illum scripserat, ad publicum certamen inimicitiae prouocans. Ad quae magna libertate respondet, in quo non oportebit offendi lectorem. Sua cuique dolent in alienis facile temperati sumus. Erat Hieronymus natura ingenio uehementi. Deinde bene sibi conscia mentis fiducia, dicendi libertatem addebat, ad haec lacerator improbus, & iuxta Publicanam sententiam, furor fit, laesa sapienter patientia. Postremo contumelia erat intolerabilis, quippe, quae notam haereseos impingebat. Super

C omnia memineras & Hieronymum licet eruditissimum, licet sanctum, hominem tamen fuisse.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM.

Hæc literis prudentiæ tuæ, quibus in me inueheris; & laudatum quondam tuum quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nunc libris ad respondendum prouocas, terresq; criminibus; intellexi illud Solomonis in te esse completum; In ore stulti baculus contumeliæ. Et non recipit fatuus uerba prudentiæ; nisi ea dixeris, quæ uersantur in corde eius. Et Esaias; Fatuus, inquit, fatua loquetur, & cor eius uana intelliget; ut compleat iniquitates, & loquatur contra deum mendacium, Quid enim necesse fuit accusationis uolumina mittere, & maledicta proferre in medium: si tu in ultima parte epistolæ, denunciata morte me deterres, ne audeam respondere criminibus, imò laudibus tuis; Eadem quippe & prædicas & accusas, & de uno fonte dulce amarumq; procedit. Vnde obsecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me exigis, prior exhibeas; & qui mendacij alterum criminaris, desinas ipse mentiri. Ego nulli scandalum facio, nec accusator interim tui sum. Non etenim considero, quid tu merearis, sed quid me deceat; & saluatoris eloquium pertimesco dicentis; Qui scandalizauerit unum de pusillis istis, qui in me credunt; expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo eius; & demergatur in profundum maris. Et, uæ mundo ab scandalis. Necesse est enim ut ueniant scandala: sed uæ homini per quem scandalum uenit. Poteram & ego in te falsa congerere; & dicere me uel audisse, uel uidisse, quæ nullus norat; ut apud ignorantes impudentia ueritas, & furor constantia putaretur. Sed absit ut imitator tui sim; & quod in te reprehendo, ipse faciam. Ille loquatur spurcitiis; qui potest spurca committere. Malus homo de malo cordis thesauro profert ea quæ mala sunt. Ex abundantia cordis os loquitur. Habeto interim lucrū, quod amicus quondam tuus nunc accusatus; turpia tibi non uult obijcere. Et hoc dico: non quod accusationis tuæ gladios pertimescam; sed quod magis accusari uelim, quam accusare; & pati iniuriam, quam facere; sciens præceptum ab Apostolo: Non uosmetipsos ulciscentes charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim: Mihi uindicta, & retribuam dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus; ciba illum. Si sitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbores ignis congeres super caput eius. Qui enim seipsum uindicat, ultionem domini non meretur. Et tamen antequam respondeam epistolæ, expostulare tecum libet; uenustissime monachorum, bone presbyter, imitator Christi, fratrem tuum potes occidere; quem si tantum oderis, homicida es; Hoc à saluatore didicisti, ut uerberanti maxillam præberes alteram; Sic ipse respondit percussori suo: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; Si bene, quid me cædis; Mortem minaris, quam & serpentes inferre possunt. Mors omnium est, homicidium pessimorum. Quid enim, nisi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habeo gratiam, quod facis de necessitate uirtutem. Nonne & apostoli saluis inter se amicis tuis dissenserunt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum stomachati sunt; & separauit eos nauigatio, quos Christi euangelium copulabat; Nonne idem Paulus in faciem Cephæ restitit, quod non recto pede incederet in euangelio; Et tamen præcessorem suum & columnam ecclesiæ uocat; & exponit prædicationem, ne in uacuum curreret, aut cucurisset. Nonne in religione etiam liberi à parentibus; & coniuges à maritis salua pietate dissentiunt; Vos si ita habetis, ut habemus, cur nos odistis; Si aliter creditis, quid uultis occidere; An qui à uobis dissenserit, occidendus est; Testem inuoco Iesum conscientiæ meæ; qui & has literas & tuam epistolam iudicaturus est, me ad commonitionem sancti papæ Chromatij uoluisset reticere; & finem facere simultatum, & uincere in bono malum; sed quia minaris interitum, nisi tacuero; respondere compellor, ne uidear tacere crimen agnoscere; & lenitatem meam, malæ conscientiæ signum interpreteris. Hoc est uerū dilemma tuum; non ex dialectica arte quam nescis, sed ex carnificum officina & meditatione prolatum.

A latum. Si tacuero, criminofus ero: si respondero, maledicus. Tu me ergo & prohibes & cogis, ad respondendum. In quo utrunque moderabor: ut & obiecta diluam, & ab iniuria temperem. Quis enim cum non timeat, qui est paratus occidere? Sequar quæ uestigia propositionis tuæ, seruans cætera illis eruditissimis libris, quos antequam legerem, confutauit. Dicis te accusationem meam ad eos tantum misisse, qui meis uerbis læsi fuerant, & non ad plures: quia non ad ostentationem, sed ad ædificationem Christianis loquendum est. Et unde oro te librorum tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Romæ? quis in Italia, quis in Dalmatia dillemis nauit? Si in scrinijs tuis & amicorum tuorum latebant, ad me quomodo mea crimina peruenierunt? Et audes dicere te non ad ostentationem, sed ad ædificationem quasi Christianum loqui: qui de sene senex tanta confingis, quanta non diceret de latrone homicida, de scorto meretricis, scurra de mimo? Qui parturis mihi montes criminum, & gladios quos defigas in iugulum meum, tanto ante tempore excuiss? Idcirco ne cereales & anabasi tui per diuersas prouincias cucurrerunt, ut laudes meas legerent? Vt panegyricum tuum per angulos & plateas: ac muliercularum textrinas recitarent? Hæc est tua illa sancta uerecundia: hæc ædificatio Christiana, sic modestus es, sic pudens: ut cateruatim de occidente uenientes mihi tua maledicta narrauerint: ita memoriter & consentaneè: ut ego cogere non scriptis tuis, quæ necdum legeram, sed scriptorum respondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falsitatis, clypeo ueritatis excipere. Sequitur in epistola tua. Noli multo auro redimere notarium meum: sicut amici tui de meis ^{ἡμετέροις} schedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digestis, fecerunt: ut facilius fallare possent: quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis à me missum suscipe codicem: quem censu magno cuperes comparatum. Non te pudet procemijs? Ego auro redimerem notarium tuum: Et quis talis ac tantus est: ut audeat cum Craeso & Dario pugnare diuitijs? Vt subitum Demaratum, & Crassum non pertimescat? Vsq̄ adeo ne obdurasti frontem, ut mendacium ponas spem tuam: & existimes te protegì posse mendacior: & quicquid sinxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubiculo fratris Eusebij furatus est epistolam laudatricem tuam? Cuius artificio: & à cuius ministris in sanctæ Fabiolæ hospitio & uiri Christiani & prudentis, Oceani inuentus est codex, quem illi nunquam uiderant? An idcirco te existimas innocentem si quicquid tuum est, in alios conferas? Quicumque te offenderit, quamuis simplex, quamuis innoxius sit: ilico criminofus fiet? Habes enim, per quod Danaës est uicta pudicitia, quod Giezi magistri prætulit sanctitati, propter quod Iudas tradidit dominum suum. Videamus tamen quid meus necessarius de schedulis tuis, necdum emendatis & nondum ad purum digestis, falsauerit: & ob id facilius ei falsatæ fuerint, quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et ante scripsi: & nunc eadem deo audiente professor, me non approbasse accusationem eius: nec cuiusquam Christiani in Christianum. Quid enim necesse est, in multorum scandala ruinaque proferri: quæ secreto aut corripere ualeas, aut emendare? Sed quia unusquisque uiuit stomacho suo: & amicus non statim dominus est alterius uoluntatis: sicut accusationem etiam ueram reprehendo: sic falsitatem schedularum in sancto uiro non suscipio. Quid enim homo Latinus de interpretatione Græca potuit immutare? Aut quid subtraheret uel adderet in libris ^{ἡμετέροις}, ubi sic contexta sunt omnia, & alterum pendet ex altero: ut quicquid tollere uolueris uel addere, quasi pannus in uestimento statim appareat? Quod ergo me mones, ipse facito: paululum saltem humani, si non Christiani pudoris assume: ne despecta & calcata conscientia tua, uerbis te purgatum putes, qui rebus urgeris. Si Eusebius auro redemit inemendatas schedulas, quas falsaret: tu profer tuas, quæ falsatæ non sint: & si probaueris nihil in eis hæreticum: tunc ille crimine tenebitur falsitatis. Quamuis mutes, quamuis corrigas: catholica non probabis. Si enim error est in uerbis aut in paucis sensibus, possunt detruncari mala: & bona pro his reponi. Vbi autem tota disputatio æqualis est: ut uniuersæ rationabiles creaturæ: quæ propria uoluntate corruerāt: in unum postea reuertantur statum: ut rursus ex eodem principio aliæ sint ruinae: quid habes

C emendare, nisi cuncta mutaueris: Quod si facere uolueris, iam non libros alienos interpreta-
beris, sed condes tuos. Hoc autem cuiusmodi argumentum sit, non intelligo. Quia (inquit)
inemendatæ, & nondum ad purum digestæ erant schedulæ: idcirco facilius ab Eusebio falsas
tæ sunt. Aut ego tardior sum, aut mihi satis fatuum & obtusum uidetur: Si nondum emenda-
tæ, nec ad purum digestæ erant schedulæ: error earum non Eusebio imputabitur, sed moræ &
tarditati tuæ, qui emendare cessasti. Et in eo solo erit ille culpabilis: quia scripta tua cito disse-
minauit in uulgus, quæ tu paulatim emendare decreueras. Sin autem (ut tu uis) eas falsauit
Eusebius: quid caufaris atque præ tendis inemendatas, & necdum ad purum digestas in publi-
cum prorupisse: Et emendatæ enim & non emendatæ similem recipiunt falsitatem. Nullus
(inquit) eos habebat libros, aut admodum pauci. In uno sermone quanta diuersitas: Si nullus
eos habebat, quomodo apud paucos erant: Si pauci habebant, cur nullum habuisse mentiris:
Cum autem dicas apud paucos fuisse: & teipso confitente subuersum sit, quod nullus habue-
rit: ubi est illud, quod quereris auro redemptum notarium tuum: Dic nomen notarij, quan-
tum auri datum sit: ubi, per quem, aut cui datum. Utique proditorem tuum abiecasti à te, &
tanti facinoris reum à tuo consortio separasti. Vide ne magis illud uerum sit à paucis illis ami-
cis tuis, & Eusebio & cæteris data exemplaria: quæ ita inter se congruunt, atq; consentiunt, ut
ne puncto quidem alterum ab altero differat. Deinde cuius prudentiæ est, dare exemplar alijs,
quod nondum emendaueras: Scriptæ ad purum non erant schedulæ: & emendandos errores
tuos iam alij possidebāt. Sentis ne non hæere inter se mēdacium: Et quid tibi in articulo tem-
poris profuit: ut episcoporum sententias subterfugeres, patere discessum: & tuis te uerbis re-
dargui: Ex quo apparet iuxta inelyti oratoris elogium, te uoluntatem habere mētiendi, artem
fingēdi non habere. Sequar ordinem epistolæ: & ipsa ut locutus es uerba subnectam. Eloquen-
tiam, ut dicis tuam: & in præfatione mea laudasse me fateor: etiam nunc laudarem, nisi tu eam
D contra Tullij tui sententiam, multa iactantia faceres odiosam. Vbi iactaui eloquentiam meam,
qui etiam à te laudatam non libenter accepi: An hoc dicis, quia non uis subdola prædicatione
palpari: Aperte accusaberis: ut qui laudantem respicis, sentias criminantem. Imperitiam autem
tuam, non tam stultus eram, ut reprehenderem: quam nemo potest fortius accusare, quam
tu ipse, dum scribis. Sed uolui ostendere cōdiscipulis tuis qui tecum nō didicerunt literas: quid
per triginta annos in oriente profeceris: qui συγγραφεὶς ἀγράμματος procacitatem difertitudinem,
& maledicere omnibus, bonæ cōscientiæ signum arbitraris. Nec tibi ut dicis ferulas adhibeo,
neq; athenogeronta meum scutica & plagis literas docere contendo, sed quia fulmen eloquen-
tiæ tuæ atq; doctrinæ omnes tractatores ferre non possumus, & ingenij acumine præstringis
oculos nostros, intantum, ut omnes tuos inuidos putes: certatim opprimere te cupimus: ne si
semel in scribendo obtinueris principatum: & in eloquentiæ arce steteris: cunctis nobis qui alii
quid scire uolumus, mutire non liceat. Ego philosophus, rhetor, grammaticus, dialecticus,
Hebræus, Græcus, Latinus trilinguis. Hoc modo & tu bilinguis eris: qui tantam habes Græci
Latiniq; sermonis sciētiam: ut & Græci te Latinum: & Latini te Græcum putent, & papa Epi-
phanus πεντάγλωσος, quia quinq; linguis contra te, & Amasium tuum loquitur. Simulq; admi-
ror qua temeritate contra tantarum artium uirum audeas dicere: tu qui tot disciplinarum ocu-
lis uigilas, quomodo uenia donandus es, si erraueris: & non perpetuo pudoris silentio conte-
gendus: Quod cum legissem, & me putarem alicubi in sermone lapsum (qui enim in uerbo
non peccat, iste perfectus est:) & suspicarer eum aliquid meorum prolaturum esse uitiorum:
subito intulit: Ante biduum mihi quàm proficisceretur harum baiulus, in manus uenerunt,
quæ in me declamasti. Vbi est ergo quod minaris & dicis, quomodo donandus es uenia, si er-
raueris, & non perpetuo pudoris silentio contegendus: Nisi fortè præ angustia temporis non
potuisti ea in ordinem digerere. Aut aliquem de eruditis conducturus eras, qui in opuscu-
lis meis gemmarum eloquentiæ tuæ ornamenta perquireret. Supra scripsisti, gratis à me mis-
sum codicem suscipe, quem censu magno cuperes cōparatum: & nunc humilitatis præstigijs
loqueris,

A loqueris, imitari te uolui; sed festinante eo qui ad te remeabat, malui paucis ad te quàm ad alios pro tuis maledictis latius scribere. Et interim audacter frueris imperitia tua. Semel enim confessus es, dicens, superflua tibi reprehensio fuit in paucis, quæ professâ nobis habetur in omnibus. Nec reprehendam, quod comparatum codicem pro empto posueris; cum comparatio æqualium sit, emptio precij annumeratio; & refestinante eo, qui ad te remeabat, fordidissimæ elocutionis *πρωολογίας*, tantum sensibus respondebo; & te nequaquàm solocistam ac barbarum, sed mendacem, subdolum, impudentem conuincam. Si ad me tantum epistolam scribis; ut me commoneas & emendatum uelis, ne cæteris scandalum facias; & alijs furentibus iugulentur alijs; cur libros contra me scribis ad alios; & legendos per satellites tuos toto orbe dispergis? Vbi est syllogismus tuus, quo me irretire conaris & loqueris; Quem in hoc magister optime emendare cupiebas; si illi ad quos scribis nihil deliquerant; Si me quem arguis; non ad me scripseras; & ego tuis tibi respondebo sermonibus. Quem emendare cupiebas magister indoctus? Eos ne qui non peccauerant? An me, ad quem non scripseras? Brutos putas esse lectores, & omnes non intelligere prudentiam tuam; imò maliciam, qua & serpens prudentior fuit cunctis bestijs in paradiso; ut à me secretam admonitionem flagites, quem publica accusatione persequeris; & non te pudet accusationem tuam Apologiam uocare? Querisq; cur opponam clypeum pugioni tuo; & tibi quasi religiosulus & sanctulus personam humilitatis imponis, & dicis; Si erraueram; quare scribis alijs, & non me ipsum redarguis? Hoc ipsum in te retorquebo. Quicquid enim me non fecisse causaris, quare non ipse fecisset? Velut si quis pugnis aliquem calcibusq; collidens, si resistere uoluerit, dicat ei; Nonne tibi præceptum est; qui te percusserit in maxillam, præbe illi & alteram? Quid enim bone uir, tibi præceptum est ut me uerberes? Oculum mihi effodias; & si paululum me commouero, euangelij mihi præcepta cantabis? Vis scire tortas argutiarum tuarum strophas, & uulpecularum insidias, quæ habitant in parietinis; de quibus Ezechiel loquitur: Quasi uulpes in deserto prophetæ tui Israël; Ausculta quid feceris. Ita me in tua præfatione laudasti; ut obijcerentur mihi laudes tuæ; & nisi me alienum à tanto laudatore dixissem, hæreticus iudicaretur. Postquam repuli crimina, id est, laudes tuas; & absque inuidia tui nominis, respondi criminibus non criminatori; atque ut me catholicum à te infamatus probarem; inuectus sum in hæreticos; irascens, furis, & luculentissimos libros contra me cudis; quos cum legendos & cantandos omnibus tradidisses; certatim ad me de Italia & urbe Roma atque Dalmatia scripta uenerunt, quibus me laudator pristinus ornasses præconijs, Fateor ilico ad obiecta respondi; & me non esse hæreticum totis uiribus probare conatus sum. Misiq; hos ipsos Apologiæ meæ libros, ad eos quos tu uulneraueras; ut uenena tua, nostra sequeretur antidotus. Ob hanc culpam mittis mihi & priores libros, & recētem epistolam, plenam iniuriarum & criminum. Quid me uis facere bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoscere. Loquar? Terres me gladijs tuis; & accusationem non iam ecclesiasticam, sed tribunalium comminaris. Quid feci? Quid commerui? In quo te læsi? Quia me negauit hæreticum; quia me tuis laudibus duxi indignum; quia hæreticorum fraudulentias & periuria aperto sermone descripsi? Quid ad te; qui & catholicum & ueracem te esse iactas; qui libentius me accusas, quàm te defendis? Num mea defensio, accusatio tua est? Aut aliter orthodoxus esse non poteris, nisi me hæreticum comprobaueris? Quid tibi prodest societas mea? Aut quæ est ista prudentia? Accusatus ab alijs accusas alium. Ab alio appeteris; & illi tergum obuertens, quiescentem contra te prouocas. Testor mediatorem Iesum, inuitum me & repugnantem ad hæc uerba descendere; & nisi tu prouocares, semper taciturnum fuisse. Denique noli accusare, & ego cessabo defendere. Quæ enim est audientium ædificatio; duos senes inter se propter hæreticos digladiari; præsertim cum ambo catholicos se uideri uelint? Omittamus hæreticorum patrocinium; & nulla erit inter nos contentio. Eodem seruore quo Origenem ante laudauimus, nunc damnatum toto orbe, damnemus, Iungamus dexteras, animos copulemus; & duos orientis

C orientis atque occidentis *προσωποφάνεια*, alacri sequamur incessu. Errauimus iuuenes, emende-
 3 mur senes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus sum; de conuersione tua debeo gratu-
 lari. Quamdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam fidem, necessitate ducere non uo-
 luntate. Inimicitiae nostrae, inuicem nobis tollunt testimonium uerae poenitentiae. Si unum cre-
 dimus, si idem & uolumus & nolumus, ex quo firmas nasci amicitias, etiam Catilina testa-
 tur; si haereticos pariter odimus, & ueterem aequae damnamus errorem; quid contra nos tendi-
 mus, cum eadem oppugnemus, eadem defendamus? Ignosce mihi, quod Origenis eruditio-
 nem & studium scripturarum, antequam eius haeresim plenius nossem, in iuuenili aetate lau-
 dauit; & ego tibi dabo ueniam, quod Apologiam librorum eius cano scripseris capite. Ante
 biduum, quam ad nos epistolam scriberes, libellos meos in manus tuas uenisse testaris, & id-
 circo non habuisse spacium ex ocio respondendi; alioqui si meditatus in nos paratusque dixis-
 ses, fulmina iacere, non crimina uidereris. Et quis tibi credet homini ueracissimo: ut negocia-
 tor orientalium mercium; qui & hinc deportata uendere necesse habebat, & ibi emere, quae
 huc rursus adueheret, biduum tantum Aquilegiae fuerit, ut raptum & ex tempore contra nos
 dictare epistolam cogereris? Libri enim tui quos limasti per triennium disertiores sunt; Nisi
 forte non fuit impraesentiarum qui tuas emendaret naenias; Et idcirco omne iter dictionis
 tuae, absque Palladis arte, salebris & uoraginibus uitiorum inciditur. Tam apertum temporis
 mendacium est, ut non dicam respondere, sed legere biduo, mea scripta non potueris. Ex quo
 apparet te illam epistolam, aut pluribus diebus scripsisse, ut stili ipsius elegantia probat; aut
 si tumultuaria dictio est, nimium te esse negligentem, qui cum extemporalis talis sis, medi-
 tatus deterior fueris. Illud autem quod tergiuerfaris; & dicis te ea transfulisse de Graeco, quae
 ego prius Latino sermone transtulerim, non satis intelligo quid uelis dicere; nisi forte adhuc
 commentarios ad Ephesios criminaris, & quasi nihil tibi super hoc responsum sit, obduras
 D frontis impudentiam; nec auribus obturatis uoces recipis incantantis. Nos in commenta-
 rijs, & illis & alijs, & nostram & aliorum sententiam explicauimus, aperte contentes quae sunt
 haeretica, quae catholica. Hic est enim commentariorum mos, & explanantium regula: ut opi-
 niones in expositione uarias persequantur, & quod uel sibi uel alijs uideatur, edisserant. Et
 hoc non solum sanctarum interpretes scripturarum; sed secularium quoque literarum ex-
 planatores faciunt, tam Latinae linguae, quam Graecae. Tu in libris *πρὸς ἀρχαίον* idipsum obten-
 dere non potes. Arguet enim te praefatiuncula tua; in qua polliceris, detruncatis malis, & quae
 ab haeticis addita fuerant, optima remansisse; ut quicquid ibi uel bonum uel malum dixe-
 ris; iam non ei imputetur, quem transfers, sed tibi qui interpretatus es; nisi forte haeticorum
 errores emendare debueras, & Origenis mala proferre in medium. Sed de hoc quia nos re-
 mittis ad codicem; ante tibi respondimus, quam tua scripta legeremus. De Pamphili libro:
 non ridiculosa, ut tu scribis, sed ridicula mihi forte res accidit, ut postquam Eusebii asseruerim
 esse non Pamphili; ad extremum dixerim, etiam me annos plurimos hoc putasse; quod Pam-
 phili fuerit, & a te exemplar huius uoluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos
 tuos, ut etiam nunc eadem ingeram. De tuo codice quasi Pamphili exemplar accepimus.
 Credidi Christiano & credidi monacho; non putauit tantum sceleris a te posse confingi.
 Postea uero per interpretationem tuam, quaestione contra Origenem toto orbe commota,
 in quaerendis exemplaribus diligentior fui; & in Caesariensi bibliotheca, Eusebii sex uolumi-
 na reperi *ἀπολογίας ἀγιάνους*. Quae cum legissem, primum eum librum deprehendi; quem tu
 solus sub nomine martyris adidisti, de filio & spiritu sancto; in bonam partem plerisque
 blasphemijs commutatis. Et hoc uel Didymum uel te, uel alium fecisse nescio quem, quod tu
 apertissime in libris *πρὸς ἀρχαίον* fecisse conuinceris; maxime cum idem Eusebius (ut iam duobus
 libris docui) scribat Pamphilum, nihil proprii operis adidisse. Dic ergo & tu, a quo exemplar
 acceperis, nec mihi ad subterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines; ut cum autorem
 ostendere non potueris; illum proferas qui non possit respondere. Sin autem riuulus ille in
 tuis

A tuis scrinijs fontem habet: quid sequatur, etiam me tacente non dubitas. Verum fac ab alio quolibet amatore Origenis, libri huius titulum, & auctoris uocabulum commutatam; cur hoc in Latinam linguam uertis? Videlicet ut testimonio martyris, omnes Origenis scriptis crederent: præmissa munitione tanti auctoris & testis. Nec tibi sufficit doctissimi uiri Apologia, nisi scribas & proprium uolumen pro defensione eius; quibus per multos disseminatis, tuto iam libros *πρὸς ἄλλους* uertis è Græco: & hos ipsos præfatione commendas, dicens: nonnulla in his ab hæreticis deprauata, quæ tu de aliorum librorum Origenis lectione correxeris. Me quoque laudas, ne tibi amicorum meorum quispiam contradicat Origenis *ῥημῶν* prædicæ, eloquentiam meam fers in cælum, ut fidem in cœnum deprimas, fratrem & collegam uocas, & imitatore te mei operis confiteris. Cumq; à me translatas Origenis septuaginta Homilias; & nonnullos Tomos in apostolum iactes; in quibus sic cuncta limauerim; ut nihil in illis, quod à fide catholica discrepet, Latinus lector inueniat; nunc eosdem libros, hæreticos criminariis; & uerso stilo quem prædicaueras, quia consortem putabas, accusas; quoniam per fidæ tuæ cernis inimicum. Quis è duobus calumniator est martyr? Ego qui illum dico hæreticum non fuisse, nec scripsisse librum, qui ab omnibus reprehenditur; an tu, qui uolumen hominis Ariani, titulo commutato sub nomine martyris ædidisti? Non tibi sufficit scandalum Græciæ, nisi illum & Latinorum auribus ingeras, & inclytum martyrem, tua quantum in te est translatione deformes. Tu quidem alia mente fecisti; non ut martyrem argueres, non ut me accusares; sed ut Origenis per nos scripta defenderes. Attamen scito Romanam fidem, apostolica uoce laudatam istiusmodi præstigias non recipere, etiam si angelus aliter annunciet, quàm semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari. Ergo frater, siue à te falsatus est liber, ut multi putant; siue ab altero, ut forsitan persuadere conaberis, & temere credidisti, hæretici hominis *ἀσπαρχῶνα* esse martyris; muta titulum, & Romanam simplicitatem tanto periculo libera. Non tibi expedit; ut per te clarissimus martyr hæreticus iudicetur; ut qui effudit pro Christo sanguinem, contrarius fidei Christi approbetur. Dic potius, inueni librum, putauit illum martyris, ne timeas pœnitentiam. Iam te non urgebo, non quæram à quo acceperis; uel mortuorum aliquem nominato; uel in platea ab ignoto homine te emisse dicito. Non enim damnationem tuam quærimus, sed conuersionem. Melius est, ut tu erraueris, quàm ut martyr hæreticus fuerit. Interim de præsentî compede, utcunq; erue pedem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad martyris contra te respondeas quærimonias. Proponis etiam tibi, quod nemo obiicit; & diluis quod nullus accusat. Ais enim quod in meis literis legeris; Dic quis tibi permisit, ut interpretans, quædam auferres, quædam mutares, quædam adderes? Statimq; tibi ipsi respondes & contra me loqueris; En tibi dico; Quæso quis permiserit, ut in commentarijs tuis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipso scriberes, & non de Origene totum, aut ex te, aut ex alio? Interim in te dum aliud agis, crimen fortissimum prodidisti; & oblitus es ueteris prouerbij, mendaces memores esse debere. Dicis enim me in commentarijs meis, quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam ex me ipso posuisse. Si ergo Apollinarij sunt & Origenis quæ sub aliorum nomine posui; quomodo in libris tuis mihi crimen impingis; quod quando scribo, alius hoc dicit; quidam sic suspicatur; alius ille, & quidam, ego sim. Inter Apollinarium & Didymum explanationis, stili & dogmatum magna diuersitas est. Cum in uno capitulo diuersas pono sententias, num contrarios sensus sequi credendus sum? Sed hæc aliàs. Nunc quæro à te; quis tibi obiecerit; quare de Origene uel abstuleris quædam, uel addideris, uel mutaueris; & te quasi in eculo appensum interrogauerit, bona sunt, an mala quæ transtulisti? Frustra simulas innocentiam; ut interrogatione stulta, ueram percontationem extenues. Ego non accusaui quare Origenem pro uoluntate transtuleris; hoc enim & ipse fecit, & ante me Victorinus, Hilarius, Ambrosiusq; fecerunt; sed quare translationem hæreticâ, præfationis tuæ testimonio roborasti? Cogis me eadem rursus iterare, & per meas lineas incedere. Dicis enim in eodem

prologo

C prologo te ea quæ ab hæreticis addita fuerant, amputasse, & pro his reposuisse bona. Si hæreticorum mala abstulisti, ergo quæ dimisisti uel addidisti, aut Origenis erunt aut tua, quæ utique quasi bona posuisti. Sed multa in his mala negare non poteris. Quid, inquires, ad me? Origeni imputa. Ego enim ea tantum quæ ab hæreticis addita fuerunt, commutavi. Expo-
ne causas, quare hæreticorum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nonne perspicuum est quod mala Origenis ex parte sub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex parte susceperis: quia non mala, sed bona, & tuæ esse fidei iudicabas? Hæc sunt de quibus quæsiui, utrum bona essent, an mala: quæ in præfatione laudasti: quæ amputatis pellimis, quasi optima remansisse confessus es, & te in ueræ argumentationis appendi eculo: ut si bona dixeris, hæreticus comproberis: si mala, statim audias: cur ergo quæ mala sunt in præfatione laudasti? Et non illud adiunxi, quod tu callide simulas: cur quæ mala erant ad Latinorum noticiam transfulisti? Mala enim ostendere interdum non docentis est, sed uitantis: ut caueat lector, non ut sequatur errores, ut nota contemnat, quæ nonnunquam ignota miraculo sunt. Et audes post hæc dicere, quod ego autor talium scriptorum sim, tu autem ut interpretis: in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quàm interpretis: in quibus non potueris, solum interpretis fueris. Recte ista diceris, si libri tui *ἡμεῖς ἀρχαῖοι*, præfatiunculam non haberent. Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpreti, sed suo imputarentur autori. Si non dixisses, amputasse te pessima & optima reliquisse, ut cunque de luto euaderes. Hoc est quod destruit strophas ingenio tui, & te hincinde constructum euadere non sinit. Nec intantum abutare simplicitate lectoris, & sic omnes qui tuam scripturam lecturi sunt brutos putes, ut cum uulnera putrescere sinas, sano corpori te imponere emplastra non rideant. De carnis resurrectione quid sentias, iam in Apologia tua didicimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis defecta. Hæc est tuæ simplicitatis pura & aperta confessio, quam ab omnibus Italiæ episcopis asseris esse susceptam. Crederem dicenti, nisi me dubitare de te iste liber, non Pamphili faceret. Et tamen miror quomodo probauerit Italia, quod Roma contempsit: Episcopi susceperint, quod fides apostolica condemnauit. Scribis quoque me literis indicasse, quod papa Theophilus expositionem fidei nuper ædiderit, quæ ad uos necdum peruenit, & polliceris quod quicquid ille scripserit, tu sequaris. Ego me hoc scripsisse non noui, nec istiusmodi unquam literas direxisse. Sed tu idcirco ad incerta consentis, & his quæ qualia futura sint nescis: ut certa declines, & ad eorum non tenearis assensum. Duas, synodicam & paschalem eius epistolas contra Origenem illiusque discipulos, & alias aduersum Apollinarium & eundem Origenem per hoc fermè biennium interpretatus sum, & in ædificationem ecclesiæ, legendas nostræ linguæ hominibus dedi. Aliud operum eius nescio me transfulisse. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus sententiam sequi: caue ne hoc magistri & condiscipuli tui audiant, & offendas quàm plurimos: qui me latronem, te martyrem uocant: ne irascatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad te epistolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate, & non mutares ullo terrore sententiam. Quæ epistola holographa tenetur ab his, ad quos perlata est. Et post hæc more tuo loqueris, ut de quo supra dixeras: ego tibi etiam furenti satisfaciam. Nunc dicis quid tibi uideatur: habes ne ultra aliquid, quo neruos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, si putide te loqui arguam, cum comœdiarum turpitudines & scortorum amatorumque ludicra, ecclesiasticus scriptor assumas. Porro quod interrogas, quando papæ Theophili sententiam sequi coeperim: ei que fidei communionem sociatus sim, & ipse tibi respondes: tunc credo: quando Paulum quem ille damnauerat, summo nisu & omnibus studijs defendebas: quando eum per imperiale scriptum recipere sacerdotium quod episcopali iudicio amiserat, instigabas. Non prius pro me respondebo, quàm de aliorum iniurijs loquar. Cuius est humanitatis, cuiusue clementiæ: insultare aliorum miserijs, & uulnera cunctis aliena monstrare? Siccine te docuit ille Samarites, seminecem ad stabulum reportare? oleum plagis infundere? merce-

dem, sta

A dem stabulario polliceri: Sic reuēctam ouem, repertam drachmam, prodigum filium legis esse susceptum: Esto, ego te læseram: & quibusdam, ut dicis, stimulis ad maledictorum infamiam prouocaram: quid meruit homo latens, ut nudares cicatricem eius; & obductam cutem, insperato dolore rescinderes: Nonne etiam si ille dignus esset contumelijs, tu facere non deberes: Aut ego fallor, aut illud est uerum quod plurimi iactitant, te Origenistarum hostes in illo persequi, & sub occasione unius in utrunque sæuire. Si Papæ Theophili sententijs delectaris, & nefas putas pontificum decreta cōuelli; quid de cæteris dicis, quos ipse damnauit: Quid de Papa Anastasio, de quo nulli, ut ais, uerum uidetur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocenti tibi iniuriam facere potuerit, uel absenti: Nec hoc dico, quod de episcoporum sententijs iudicem, aut eorum cupiam statuta rescindi; sed quod unusquisque suo periculo faciat, quod sibi uidetur; & ipse nouerit, quomodo de suo iudicio iudicandum sit. Nobis in monasterio hospitalitas cordi est, omnesq; ad nos uenientes, læta humanitatis fronte suscipimus. Veremur enim ne Maria cum Ioseph locum non inueniat in diuersorio, ne nobis Iesus dicat exclusus: Hospes eram, & non suscepisti me. Solos hæreticos non recipimus, quos uos solos recipitis. Propositum quippe nobis est pedes lauare uenientium, non merita discutere. Recordare fratres confessionis eius & pectoris, quod flagella secuerunt. Memento carceris, tenebrarum, exilij, metallorum; & non indignaberis hospitio transeuntem esse susceptum. An ideo tibi rebelles uidemur, quia calicem aquæ frigidæ in nomine Christi sitientibus porrigimus: Vis scire unde illum & nos plus amare, & tu odisse plus debeas: Hæreticorum factio nuper fugata de Aegypto & Alexandria, se Hierosolymam contulit; & huic uoluit copulari, ut quorum unus esset dolor, una fieret & accusatio. Quos ille repulit, spreuit, abiicit, dicens se non esse inimicum fidei, nec cōtra ecclesiam bella suscipere: quod prius tentauit, doloris fuisse, non perfidiæ: nec alterius appetisse innocentiam, sed suam probare uoluisse. Impium putas, post sententias sacerdotum, imperiale rescriptum: quod quale sit, nouerit ille qui meruit. Quid tibi uidetur de his, qui damnati, palatia obsidēt; & facti cuneo, fidem Christi in uno homine persequuntur: Meæ autem cōmunionis, & Papæ Theophili: nullum alium testem uocabo, nisi ipsum quem à me læsum simulas: cuius epistolas ad me semper datas, etiam eo tempore non ignoras, quo mihi eas reddi prohibebas; & quotidie missis tabellarijs, inimicum eius, amicum nostrum & familiarissimum iactitabas; & ea quæ nunc impudēter scribis, mentiebaris; ut illius contra nos odia concitares; & iniuriæ dolor, fidei fieret oppressio. Sed uir prudens & apostolicæ sapiētiae, tempore ac rebus probauit, & nostrum in se animum, & uestras cōtra nos insidias. Si discipuli mei, ut scribis, tibi Romæ insidias concitarunt, & inemendatas schedulas, te dormiente, furati sunt; quis Papam Theophilum aduersus peruelles in Aegypto suscitauit: Quis regum scita: Quis orbis in hac parte consensum: Et gloriaris te ab adolescentia Theophili fuisse auditorem & discipulum: cum & ille antequam episcopus fieret, pro humilitate sibi insita nunquam docuerit; & tu postquam hic episcopus factus est, Alexādræ non fueris. Et audes dicere in suggestionem mei, magistrōs meos, nec accuso, nec muto. Quod si uerum est, suspectam mihi facis cōuersationē tuam. Nec enim damno, ut criminaris, institutores meos, sed metuo illud Esaiæ: Væ qui dicunt malum bonum, & bonum malum; qui ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras; qui dicunt amarum dulce, & dulce amarum. Tu autē dum inter nullum magistrorum & uenena pariter bibis, à magistro Apostolo recessisti; qui docet etiam angelum & se, si in fide errauerint, non sequendos. In Vigilantijs nomine quid somnies, nescio. Vbi enim eum scripti hæretica apud Alexādriam cōmunionē maculatum: Da librum, profer epistolam, nusquam omnino reperies; & eadem licentia, imò impudentia mentiendi, qua putas omnes tuis sermonibus credituros, addis: quando testimonium de scripturis in eum tam iniuriose posuisti, ut ego id repetere meo ore non audeam. Non audes repetere, qui tacendo amplius criminaris: Et quia non habes quod obijcias, simulas uerecundiam; ut lector te putet mihi parcere, qui mentiens nec tuæ animæ pepercisti. Quod est illud testimonium de scripturis, quod de tuo

C illo pudentissimo ore non exeat: Aut quid in sanctis libris potest turpe memorari? Si erubescis loqui, scribe saltem, ut nos procacitatis proprius sermo conuincat. Vt cætera fileam, ex hoc uno capitulo comprobabo, ferream te frontem possidere fallaciæ. Vide quãtum timeam criminationem tuam. Si protuleris quod minaris, mea erunt uniuersa quæ tua sunt. Ego in Vigilantio tibi respondi. Eadem enim accusabat, quæ tu postea & amicus laudas, & inimicus accusas. Scio à quo illius contra me rabies concitata sit, noui cuniculos tuos. Simplicitatem quam omnes prædicant, non ignoro. Per illius stulticiam tua in me malicia debacchata est: quam ego si epistola mea reppuli, ne solus habere uidearis baculum literarum; non debes turpitudinem simulare uerborum, quam nusquam omnino legisti; sed intelligere & confiteri per illius uecordiam, tuis calumnijs fuisse responsum. In epistola sancti Papæ Anastasij lubricus extitisti & turbatus, in quo figas gradum non reperis. Modo enim dicis à me esse compositam; nunc ab eo ad te debuisse transmitti, cui missa est. Rursum iniustitiam scribentis arguis, etiam si scripta sit ab illo, siue non scripta, ad te nihil pertinere testaris; qui præcessoris eius habes testimonium, & rogantem Romam, ut eam illustrares præsentia tua, oppiduli tui amore contempseris. Si à me fictam epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ ecclesiæ chartario non requiris; ut cum deprehenderis ab episcopo non datam, manifestissime criminis reum teneas; & nequaquam aranearum mihi opponas cassiculos, sed fortissimo me & solidissimo constringas reti. Si autem Romani episcopi est, stulte facis ab eo exemplar epistolæ petere, cui missa non est; & non ab illo qui miserit de Oriente expectare testimonium, cuius autorem & testem habeas in uicino. Vade potius Romam, & præsens apud eum exposculta, cur tibi & absentis & innocenti fecerit contumeliam. Primum, ut non reciperet expositionem fidei tuæ, quam omnis, ut scribis, Italia comprobauit; & baculo tuarum uti uoluerit literarum contra canes tuos. Deinde, ut epistolas cõtra te ad Orientem mitteret, & cauterium tibi hæreseos, dum nescis, inureret; diceretq; libros Origenis *πρωτὸν ἀρχαῖον* à te translatos; & simplici Romanæ ecclesiæ plebi traditos, ut fidei ueritatem quam ab Apostolo didicerant, per te perderent; & quod tibi maiorem faceret inuidiam, ausus sit criminari hos ipsos, præfationis tuæ testimonio roboratos. Non est leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex, uel ab alio obiectum temere suscepit. Vociferare & clamita per compita, per plateas, non est meus liber; & si meus est, schedulas inemendatas Eusebius furto abstulit. Aliter ego ædidi, imò nec ædidi. Nulli eas dedi, aut certe paucis; & tam sceleratus inimicus, tam negligentes amici fuerunt, ut omnium codices ab eo pariter fallarentur. Hæc frater charissime facere debueras; & non illi tergum obuertens, in me transmarinas maledictorum tuorum sagittas dirigere. Quid enim uulneribus tuis prodest, si ego fuero uulneratus? An solatium percussus est, amicum secum uidere morientem? Syritij iam in domino dormientis profers epistolam, & uiuentis Anastasij dicta contemnis. Quid enim tibi, ut ais, officere potest, quod te ignorante, aut scripsit, aut fortè non scripsit? Et si scripsit, sufficit tibi totius orbis testimonium; quod nulli uerum uidetur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocenti iniuriam facere potuerit, uel absentis. Innocentem te uocas, ad cuius interpretationem Roma contremuit. Absentem, qui accusatus respondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudicium fugis; ut magis obsidionem barbaricam, quàm pacatæ urbis uelis sententiam sustinere. Esto, præteriti anni ego epistolam sinxerim. Recentia ad Orientem scripta quis misit? In quibus Papa Anastasius tantis te ornat floribus; ut cum ea legeris, magis te uelle defendere incipias, quàm nos accusare. Simulq; considera illam inimitabilem prudentiam tuam, & sales atticos, & sancti eloquij uenustatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione confoderis; & contra me furibundus iactaris, & loqueris; Nunquid & ego non possum enarrare, tu quomodo de urbe discesseris? Quid de te in præsentis iudicatum sit; quid postea scriptum; quid iuraueris; ubi nauim conscenderis, quàm sancte periurium uitaueris? Poteram pandere, sed plura seruare statui quàm referre. Hæc sunt tuorum ornamenta uerborum. Et post ista si quid in te asperum dixerò, statim mihi proscriptionem & gladios comminaris. Et interim homo eloquentissimus

A quentissimus arte Iudis Rhetorica, & simulas te præterire quæ dicis: ut qui obiecta probare non poteris, quasi prætermissa facias criminosa. Hæc est tua simplicitas: sic amico parcis, & reseruas te ad tribunalia iudicium: ut aceruum criminum mihi dum parcis, obieceris. Vis nosse protectionis meæ de urbe ordinem: Narrabo breuiter. Mense Augusto, flantibus etejijs, cum sancto Vincentio presbytero & adolescente fratre, & alijs monachis, qui nunc Hierosolymæ commorantur, nauim in Romano portu securus ascendi, maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Rhegium, in Scyllæo littore paululum steti: ubi ueteres didici fabulas, & præcipitè fallacis Vlyxis cursum, & Sirenarum cantica, & insatiabilem charybdis uoraginem. Cumq; mihi accollæ illius loci multa narrarēt, darentq; cōsiliū, ut non ad Protei columnas, sed ad Ionæ portum nauigarem: hunc enim fugientium & turbatorum, illum securi hominis esse cursum, malui per Malæas, & Cycladas Cyprum pergere. Vbi susceptus à uenerabili episcopo Epiphanio, cuius tu testimonio gloriaris: ueni Antiochiam, ubi fruius sum cōmunionē pontificis confessorisq; Paulini: & deductus ab eo mediâ hyeme & frigore grauissimo, intraui Hierosolymam. Vidi multa miracula: & quæ prius ad me fama pertulerat, oculorum indicio comprobauī. Inde contendi Aegyptum, Iusttraui monasteria Nitriæ, & inter sanctorum choros aspides latere perspexi. Protinus concito gradu Bethlehem meam reuersus sum, ubi adoraui præsepe & incunabula saluatoris. Vidi quoque famosissimum lacum: nec me inerti tradidi ocio, sed multa didici, quæ ante nesciebam. Quid autem de me Romæ iudicatum sit, & quid postea scriptum, nolo taceas, præsertim cum habeas testimonium scripturarum: & ego non uerbis tuis quæ simulare potes, & impunito iactare mendacio, sed scriptis ecclesiasticis arguendus sum. Vide quantum te timeam: Si uel paruam schedulam contra me Romani episcopi, aut alterius ecclesiæ protuleris, omnia quæ in te scripta sunt, mea crimina cōfitebor. Nunquid & ego non possē protectionē tuam discutere: Cuius ætatis fueris, unde, quo tempore nauigaris: Vbi uixeris: Quibus interfueris: Sed absit, ut quod in te reprehendo, faciam: & in ecclesiastica disputatione, anisilium iurgiorum deliramenta compingam. Hoc solum prudētiae tuæ dixisse sufficiat, ut caueas in alterum dicere, quicquid in te statim retorqueri potest. In sancti Epiphanijs nomine mira tua tergiversatio: ut post osculum, post orationem, neques eum contra te potuisse scribere, quomodo si cōtendas non potuisse eum mori, qui paulò ante uixerat: aut certior sit tui reprehensio, quàm post pacem ex cōmunicatio. Ex nobis, inquit, exierunt: sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, māsissent utiq; nobiscum. Hæreticum, post unam & alteram commonitionem uitandum Apostolus præcipit: qui utiq; antequam uitetur atque damnetur, ecclesiastici gregis portio fuit. Simulq; risum tenere non possum, quod à quodam prudente commonitus, in laudes Epiphanijs personas: Hic est ille delirus senex: hic est anthropolomorphites: hic qui sex milia Origenis libros, te præsentē cantauit: qui omnium gētium linguas prædicationem sibi contra Origenem iniunctam putat: qui ideo eum legi prohibet, ne alij eius furta cognoscāt. Lege scripta tua & epistolam eius, imò epistolas: è quibus unum proferam tuæ fidei testimonium, ut non immerito nunc à te laudatus esse uideatur. Te autē frater liberet deus, & sanctum populum Christi, qui tibi creditus est: & omnes fratres qui tecum sunt, & maxime Rufinum presbyterum, ab hæresi Origenis, & alijs hæresibus, & perditione earum. Si enim propter unum uerbum, aut duo, quæ contraria fidei sunt, multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas peruersitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, dei ecclesiæ hostis extitit: Hæc est uiri sancti de te testificatio: sic ab eo ornatus, sic laudatus incedis. Ista est epistola, quam de cubiculo fratris Eusebij nummis aureis produxisti: ut calumniaris interpretem, ut me apertissimi teneres criminis reum: quare pro honorabili charissimum transulisse. Sed quid ad te, qui prudenti consilio cuncta moderaris: & sic medius incedis, ut si inueneris qui tibi credant, nec Anastasius contra te, nec Epiphanius scripserint: nisi ipsæ epistolæ reclamauerint, & fregerint tuæ frontis audaciam: statim iudicium utriusque contemnas, & non ad te pertineat, siue scripserint, siue non

- C scripserint: quia de innocente & absente scribere non potuerunt. Nec in sanctum uirum hæc mala conferenda sunt, ut ostendatur ore quidem & osculo pacem dedisse; mala autē & dolum in suo corde seruasse. Sic enim argumentaris, & hæc sunt uerba defensionis tuæ. Ipsius esse aduersum te epistolam, & orbis agnoscit, & authenticam in manus tuas uenisse cōuincimus; & miror quo pudore, imò qua impudentia neges, quod uerum esse non ambigis? Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacem dedit, & in suo corde dolum seruauit. Cur non illud uerius sit, quod te primum monuerit? Quod uoluerit emendare, & ad rectum iter reducere, ut Iudæ osculum non refutaret, ut proditorem frangeret patientia; & postquam se intellexit casso sudare labore, nec pardum mutare uarietates, nec Aethiopem pellem suam; quod mente conceperat, literis indicasse? Tale quid & cōtra Papam Anastasium disputas; ut quia Siritij episcopi habes epistolam, iste cōtra te scribere non potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriam suspiceris. Nescio quomodo homo acutus & prudens ad has ineptias deuoluaris; ut dum stultos lectores putas, te stultum esse demonstras. Post egregiam argumentationem ponis in clausula; Absit hoc à uiris sanctis. De uestra schola solent ista procedere. Vos nobis pacem proficiscentibus dedistis, & à tergo iacula uenenis armata iecistis; & in hac eadem prudentia, imò declamatione disertus esse uoluisti. Pacem dedimus, non hæresim suscepimus. Iunximus dexteras; abeuntes profecuti sumus, ut uos essetis catholici, non ut nos essemus hæretici. Volo tamen scire, quæ sunt ista iacula uenenata, quæ post tergum uestrum nos iecisse conquereris. Vincentius, Paulinianus, Eusebius, Rufinus presbyteri; quorum Vincentius multo tempore ante uos Romam uenit; Paulinianus & Eusebius post annum uestræ nauigationis profecti sunt; Rufinus in causa Claudij post biennium missus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni. Numquid nosse potuimus, quod ingrediēte te Romam, uir nobilis somniaret nauim plenam mercium, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduersum quæstiones, non fatua solueret interpretatio? Quod librum Eusebij pro Pamphili uerteres, quod tuum quasi operculum uenenatæ patellæ imponeres; quod famosissimum opus ^{αρετι} ^{ἀρετι} eloquij tui maiestate trāsferres? Nouum calumniæ genus; ante accusatores misimus, quàm tu accusanda cōmitteres. Non fuit, nō fuit, inquam, nostri consilij, sed dei prouidentia; ut missi ad aliud, contra nascentem hæresim dimisissent; & in morem Ioseph famem futuram, fidei ardore subleuarēt. Quo non erumpat semel dictum est, in se refert; & purgans externa peccata, tantum de sua securus est innocentia, iurat enim se epistolam non scripsisse ad Aphros sub nomine meo, in qua consistat inductum me à Iudæis, mendacia transulisse; & mittit libros eadem omnia continentis, quæ nescisse se iurat. Et miror quomodo prudentia eius, cum alterius nequitia conuenerit; ut quod alius in Aphrica mentitus est, hic concorditer uerum diceret; stiliq; eius elegantiam, nescio quis imperitus posset imitari. Tibi soli licet hæreticorum uenena transferre; & de calice Babylonis cunctis gentibus propinare. Tu Latinas scripturas de Græco emendabis, & aliud ecclesijs trades legēdum, quàm quod semel ab apostolis susceperunt, mihi non licebit post Septuaginta æditionem, quam diligentissime emendatam, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi; ad confutandos Iudæos, etiam ipsa exemplaria uertere, quæ ipsi uerissima confitentur; ut si quando aduersum eos Christianis disputatio est, non habeant subterfugiendi diuerticula, sed suomet potissimum mucrone feriantur. Plenius super hoc & in multis alijs locis, & in fine secundi libri, ubi accusationi tuæ respondi, scripsisse me memini; & popularitatem tuam, qua mihi inuidiam apud simplices & imperitos niteris concitare, perspicua ratione compescui, illucq; lectorem transmittēdum puto. Hoc intactum præteriri non patiar, ne doleas falsatorem schedularum tuarum, cōfessoris apud me gloriā possidere; cum tu eiusdem criminis reus, post Alexandrinum exilium & tenebrosos carceres, à cunctis Origenis sectatoribus martyr & apostolus nomineris. Super excusatione imperitiæ tuæ, iam tibi respondi. Sed quia eadē repetis, & quasi superioris tuæ defensionis oblitus, rursus admones; ut sciamus te per triginta annos Græcis uoluminibus

A uoluminibus deuoratis Latina nescire; paulisper attende, me non pauca in te uerba reprehendere; alioquin omnis tibi scriptura delenda est, sed uoluisse ostendere discipulis tuis, quos magno studio nihil scire docuisti; ut intelligerent cuius uerecundia sit, docere quod nescias, scribere quod ignores; & eandem magistri sapientiam, etiam in sensibus quærerent. Quodque addis, peccata putere, non uerba, mendacium, calumniam, detractionem, falsum testimonium; & uniuersa conuicia, & os quod mentitur occidit animam; monesque ne ille foetor nares meas penetret; crederem dicenti, nisi facta contraria deprehenderem, quasi si fullo & corarius moneant pigmentarium; ut naribus obturatis, tabernas suas prætereat. Faciam ergo, quod præcipis: claudam nares meas; ne ueritatis & benedictionum tuarum suauissimo odore crucientur. In laude & detractione mea, quia uarius extitisti; miro acumine argumentatus es; sic tibi licere de me, & bene & male dicere; quomodo & mihi licuerit Origenem & Didymum reprehendere, quos ante laudauerim. Audi ergo uir sapientissime, & Romanæ dialecticæ caput, non esse uirtij hominem unum laudare in alijs, & in alijs accusare, sed eadem rem probare & improbare. Ponam exemplum, ut quod non intelligis, prudens mecum lector intelligat. In Tertulliano laudamus ingenium, sed damnamus hæresim. In Origene miramur scientiam scripturarum, & tamen dogmatum non recipimus falsitatem. In Didymo uero & memoriam prædicamus, & super trinitate fidei puritatem; sed in cæteris quæ Origeni male credidit, nos ab eo retrahimus. Magistrorum enim non uitia imitanda sunt, sed uirtutes. Grammaticum quidem Aphrum habuit Romæ uirum eruditissimum; & in eo se æmulum præceptoris putabat, si stridorem linguæ eius & uitia tantum oris exprimeret. In præfatiuncula *ἄρχον* fratrem me nominas & collegam; dicis, eloquentissimum, fidei meæ prædicas ueritatem. His tribus detrudere non poteris, cætera carpe ut libet, ne uidearis tuo de me testimonio repugnare. Cum fratrem & collegam dicis, amicitia tua dignum fateris. Cum eloquentem prædicas; imperitiæ ultra non arguis. Cum catholicum in omnibus profiteris, hæreseos non poteris mihi crimen impingere. Extra hæc tria si quid in me reprehenderis, non tibi uideberis esse contrarius. Ex qua supputatione illa summa nascitur; & te errare ea in me reprehendentem, quæ prius laudaueras; & me non esse in uitio, si in eisdem hominibus & laudanda prædicem, & uituperanda reprehendam. Transis ad animarum statum, & prolixius fumos meos increpas; atque ut tibi liceat ignorare, quod cõsulto te scire dissimulas. Quæris à me primum, de cœlestibus, quomodo angeli, quomodo archangeli sint; quæ eis uel qualis habitatio; quæ uel inter ipsos differentia, aut si nulla omnino; quæ solis sit ratio; unde augmenta lunæ; unde defectus; quis uel qualis sit syderum cursus. Miror quomodo oblitus sis illos uersiculos ponere: Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescant Obicibus ruptis; rursusque in seipsa residant. Defectus solis uarios, lunæque labores Vnde hominum genus, & pecudum; unde imber & ignes: Arcturum pluuiasque hyadas, geminosque triones. Quid tantum, oceano properent se tingere soles Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet. Deinde cœlestia deserens, & ad terrena descendens, in minoribus philosopharis. Interrogas enim me. Dic nobis quæ fontium ratio? Quæ uentorum? Quid grando? quid pluuiæ? quid mare salsum? quid flumina dulcia? quid nubes, aut imbres, fulgura, aut tonitrua, aut fulmina? Ut postquam me hæc nescire respondero, tuto tibi liceat de animabus ignorare; & unius rei scientiam, tantarum rerum ignoratione compenses. Tu qui per singulas paginas, fumos meos ueritas; non intelligis uidere nos caligines tuas & turbines? Nam ut tibi sciolus esse uidearis, & apud Calphurnianos discipulos doctrinæ gloriā teneas; totam mihi physicam opponis, ut frustra Socrates ad ethicam transiens dixerit; quæ supra nos, nihil ad nos. Ergo nisi tibi rationem reddidero; quare formica paruum animal, & punctum, ut ita dicam, corporis, sex pedes habeat; cum elephans, tanta moles quatuor pedibus incedat; Cur serpentes & colubri uentre labantur & pectore; Cur uermiculus quem uulgus millipedam uocat, tanto pedum agmine scateat; de animarum statu scire non potero? Quæris à me quid ipse de animabus sentiam; ut cum professus fuero, statim inuadas. Et si dixerō

C illud ecclesiasticum: quotidie deus operatur animas: & in corpora eas mittit nascentium: ilico magistri tediculas proferas: & ubi est iusticia dei, ut de adulterio incoestitibus nascētibz animas largiatur: Ergo cooperatur est malorum hominum: & adulteris seminātibz corpora, ipse fabricatur animas: quasi uitium semētis in tritico sit, quod furto dicitur esse sublatum: & non in eo qui frumenta furatus est. Idcircoq; terra non debeat gremio suo semina cōfouere: quia sator immunda ea proiecerit manu. Hinc est & illa tua arcana interrogatio: quare moriantur infantes: cum propter peccata, corpora acceperint. Extat liber Didymi ad te: quo sciscitanti tibi respondit: non eos multa peccasse, & ideo corporum carceres tātum eis tetigisse sufficere. Magister meus & tuus eo tempore, quo tu ab eo ista quærebas: treis explanationum in Osee prophetam libros ad me, me rogāte, dictauit. Ex quo apparet quid me, quid te docuerit. Virges ut respondeā de natura rerum. Si esset locus: possem tibi uel Lucretij opiniones iuxta Epicurum: uel Aristotelis iuxta Peripateticos, uel Platonis atq; Zenonis secundum Academicos & Stoicos dicere. Et ut ad ecclesiam transeam, ubi norma est ueritatis: multa & Genesis & prophetarum libri ac Ecclesiastes nobis de huiuscemodi quæstionibus suggerunt. Aut si hæc ignoramus, quomodo de animarum statu, debueras in Apologia tua omnium rerum ignorantiam cōfiteri: & à calumniatoribus quærere, cur à te unum impudēter expeterent, cum ipsi tanta nescirent? O triremem locupletissimā, quæ orientalibus & Aegyptijs mercibus, Romanæ urbis ditare uenerat paupertatem. Tu maximus ille es unus, qui nobis scribendo restituis rem. Ergo nisi de oriēte uenisses eruditissimus uir: hæret adhuc inter Mathematicos: & homines Christiani quid cōtra fatum dislererēt, ignorarent. Merito à me quæris de Astrologia, & cæli ac siderum cursu: qui tātarum mercium plenā nauem detulisti. Fateor paupertatē, nō sum ita ut tu in oriente ditatus. Te multo tēpore Pharus docuit, quod Roma nesciret. Instruxit Aegyptus, quod Italia hucusq; non habuit. Scribis apud ecclesiasticos tractatores, treis de animabus esse sentētiās. Vnam, quam sequitur Origenes. Alteram, quam Tertullianus & Lactātius: licet de Lactātio apertissime mētiaris. Tertiam, quam nos simplices & fatui homines nō intelligimus: quod si ita sit, iniustus à nobis arguatur deus. Et post hæc iuras te nescire quid sit uerum. Dico oro te: putās ne extra hæc tria esse aliquid in quo ueritas sit? Et in tribus istis mēdacium? An de tribus unum esse quod uerum sit? Si est aliquid, cur disputātium libertatē angusto sine concludis, & cum mēdacia protuleris, de ueritate taces? Sin autē è tribus unum uerum est: & reliqua duo falsa sunt: cur simili ignorātia ignoras falsa cum ueris? An idcirco uerum dissimulas, ut tibi tutum sit cum uolueris falsa defendere? Hi sunt fumi: hæc caligines, quibus ex oculis hominum conaris lumē auferre. Aristippus nostri tēporis, qui plenā cunctarum mercium nauē Romano inuehis portu: & sella publice posita, Hermagorā nobis & Gorgiā exhibes Leontinum: dum nauigare festinas, unius quæstiunculæ mercimonium, in oriēte oblitus es. Et iterum clamas: & Aquileiæ atq; Alexandriæ te didicisse iactas: quod sit deus & animarum & corporum creator. De hoc scilicet quæstio uētilatur: utrum deus an diabolus animas fecerit: & nō utrum animæ ante corpora fuerint, quod uult Origenes, & egerint aliquid propter quod sint crassis corporibus alligatæ: an in morem glirium torpētes consopitæq; dormierint. Hæc taces, quæ omnes flagitāt: & ad illa respōdes, quæ nullus inquirīt. Fumos quoq; meos frequēter irrides, eo quod simulē me scire quod nesciā: & enumeratione doctorum, rude uulgus inducā. Tu uidelicet flāmeus, imò fulmineus: qui in loquēdo fulminas, & flammam ore cōceptas tenere non potes, atq; ut ille Barthochabas autor seditionis Iudaicæ, stipulam in ore succensam anhelitu uentilabat, ut flāmas euomere putaretur, ita & tu nobis alter Salmoneus omnia per quæ incedis illustras: & nos fumosos arguis, de quibus fortē dicatur: Qui tangis mōtes & fumigāt: nec intelligis quid fumus in propheta significet locustarum: & quod pulchritudo oculorum tuorum, amaritudinem fumi nostri ferre non potest. De crimine autem periurij, quia me remittis ad codicem tuum: & ex magna parte in alijs libris, tibi Calphurnioq; respondit: nunc breuiter dixisse sufficiat, te exigere à dormiente quod nunquam uigilans præstitisti. Magni criminis reus

A reus sum, si puellis & uirginibus Christi, dixi seculares libros non legendos; & me in somnis commonitum promississe ne legerem. Tua nauis Romanae urbis reuelatione promissa, aliud pollicetur, & aliud efficit. Mathematicorum uenerat soluere quaestione; & soluit fidem Christianorum. Quae per Ionium & Aegaeum Adriaticum atq; Tyrrhenū, plenis cucurrerat uelis, in Romano portu naufragium fecit. Nonne te pudet istiusmodi deliramenta conquirere, & mihi similia obijciendi imponere necessitatem? Esto alius de te somnium uiderat gloriosum: uerecundiae tuae fuerat, & prudentiae dissimulare, quod audieras & non quasi magno testimonio, alterius somnio gloriari. Vide quid inter tuum & meum sit somnium. Ego me humiliter reprehensum refero; tu iactanter laudatum te esse cogeminas. Nec dicere potes: nihil mea refert quid alius uiderit; cū in luculentissimis libris tuis, hac te ad interpretandū dicas ratione comotum; ne uir illustris, de te somniū perderet. Hic est omnis conatus tuus; si me per iurum docueris, tu haereticus non eris. Venio ad grauissimum crimen, in quo post recōciliatas amicitias, me infidelitatis accusas. Fateor inter cuncta maledicta; quae uel obijcis, uel minaris; nihil à me ita repellendū est, q̄ fraudis, dolus, infidelitas. Peccare enim hominis est; insidias tendere diaboli est. Ergo ideo in Anastasij immolato agno dexteram iunximus; ut tuas Romanae schedulas furaremur? Ut immisili canes, in emēdatas chartulas, te dormiente corroderēt? Et hoc credibile est; ante nos accusatores parasse, q̄ tu crimē admitteres? Scilicet noueramus quid in animo uolueres? quid alius de te somniaturus esset? Ut impleretur in te Graecū pro uerbium; Et sus doceret Mineruam. Si Eusebium ego ad latrandum miseram; quis Aterbij contra te & ceterorum rabiem concitauit? Nonne ille, qui & me haereticum ex tuis amicitijs iudicabat? Cui cum satisfecissem, damnatione dogmatum Origenis, tu clausus domi, nunq̄ eum uidere ausus es; ne aut damnares quod nolebas; aut aperte resistens, haereseos inuidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse non poterit; quia accusator tui est? Anteq̄ sanctus Epiphanius uenisset Hierosolymam; & ore quidem & osculo tibi pacem daret, mala autē & dolos in suo corde feruaret; anteq̄ nos ei in suggillationem tui epistolas dictarem, ut haereticum scriberet, quem osculis orthodoxum comprobauit, Aterbius contra te latrabat Hierosolymis; & nisi cito abisset, sensisset baculum non literarum, sed dexteræ tuæ, quo tu canes abigere consueuisti. Cur, inquit, falsatas meas schedulas suscepisti? Quare post interpretationem meam, ausus es in libris *ἡδὲ ἀρχαῖου* stilum figere? Aut si erraueram ut homo, debuisti me priuatis literis conuenire; & sic mihi blandiri, quomodo & ego tibi nunc in epistolis meis blandior. Hæc tota mea culpa est; quare subdolis laudibus accusatus, purgare me uolui; & hoc sine inuidia nominis tui; ut quod tu solus accusaueras, ad multos referrem; non tibi hæresim obijciens, sed à me repellens. Nunquid sciui quod irascereris, si contra haereticos scriberēs? Dixeras te de Origenis libris haeretica sustulisse; fautorem te haereticorū, iam non esse credebā, & ideo non in te, sed in haereticos inuectus sum; in quo si uehementior fui, ignosce mihi. Putaui, quod & tibi placerem. Furto & insidijs ministrorum meorū dicis schedulas tuas in publicum prolatas fuisse; quae latebant in cubiculo tuo, uel apud eum solum erant qui rem sibi geri iniunxerat. Et quomodo supra confiteris, quod aut nullus eas habuerit, aut admodum pauci? Si in cubiculo tuo latebant; qua ratione apud eum erant qui sibi rem geri iniunxerat? Sin aut unus cui scriptae fuerant occultandas suscepit, ergo non latebant tantum in cubiculo tuo; nec habuerunt eas pauci, quos habuisse testatus es. Furto sublatas arguis; & rursus emptas magna pecunia, & infinitis mercibus criminaris. In una re, & in parua epistola uarietas & dissonantia mentiendi. Tibi licet accusare, mihi defendere nō licebit. Quando criminaris, amicū nō cogitas. Quando respōdeo; tūc tibi ius amicitiae in mentem uenit. Dic oro te, caelandas schedulas scripseras, an prodendas? Si ut caelares, cur scripsisti? Si ut proderes, cur caelabas? Sed in eo reprehendendus sum; quare accusatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam literas eorum, in quibus me hypocriseos arguunt, quod te sciens haereticum tacuerim? Quod dum pacem incautus praebeo, intestina ecclesiae bella suscepi?

- C Tu discipulos uocas: qui me tuum condiscipulum suspicantur. Et quia parcius fui in refellendis laudibus tuis: putant me tuum esse symmysten. Hoc mihi praestitit prologus tuus: ut plus me amicus laederes, quam inimicus. Semel sibi persuaserant: recte an perperam ipsi uiderint, te esse haeticum. Si defendere uolueris: hoc solum proficiam, ut me tecum pariter accusent. Denique mihi obijciunt laudationem tuam: & te non putant insidiosè scripsisse, sed uere: & quod tu in me semper ante laudabas, uehementer insimulant. Quid me uis facere: ut discipulos accusatores pro te habeam: ut contorta in amicum iacula, meo suspiciam pectore? De libris autem *ἡσυχαστικῶν*, debes mihi & gratias agere. Tu enim, ut dicis, noxia quaeque detruncans, meliora posuisti. Ego ita ut habebantur in Graeco expressi. Ex quo & tua apparet fides: & eius quae interpretatus es, haereticis. Scribebatur mihi de urbe à uiris in Christo praecipuis: responde criminanti: ne si tacueris, consensisse uidearis. Consona omnes uoce poscebant: ut Origenis uersutias proderem, ut uenena haeticorum Romanis auribus cauenda monstrarem. Quid hoc ad iniuriam tuam pertinet? Num solus interpretatus es istos libros: & alios huius operis non habes participes? Nunquid & tu de Septuaginta interpretibus es: ut post additionem tuam alijs transferre non liceat? Ecce & ego multos, ut dicis libellos de Graeco in Latinum transtulisti: habes potestatem & tu rursus eos uertendi, ut uolueris, & bona enim & mala suo imputantur auctori. Quod & in te fieret, nisi dixisses te amputasse haetica & optima transtulisse. Hic est enim nodus tuus, qui solui non potest. At si errasti ut homo, priorem damnata sententiam. Sed quid facies de Apologetico tuo, quae pro Origenis scripsisti operibus? Quid de uolumine Eusebii, in quo cum multa mutaueris: & sub nomine martyris, haeticus hominis scripta transtuleris: tamen plura posuisti, quae ecclesiasticae fidei non conueniunt. Tu etiam Latinos libros in Graecum uertis, nobis dare nostris externa prohibebis? Si in alio opere respondissem, in quo me non laeseras, uideri poteram in iniuriam tuam transferre quod uerteras: ut te uel imperitum, uel subdolum demonstrarem. Nunc uero nouum querimoniarum genus: doles tibi in eo esse responsum, in quo à te accusatus sum. Dicebatur ad interpretationem tuam Roma subuersa: postulabant omnes à me huius rei remedium. Non quo ego alicuius momenti essem, sed qui petebant, me esse aliquid arbitrabatur. Tu amicus eras, qui illa transtuleras, quid me uis facere. Obedire deo magis oportet, an hominibus? Domini custodire substantiam, an furtum caelare conserui? Aliter te non placabo, nisi & ego tecum accusanda commiseris? Si nullam fecisses mei nominis mentionem: si me non ornasses egregijs laudibus, poteram aliquid habere sustugium: & diuersa obtendere: ne rursus interpretata transferrem. Tu me amice copulisti: ut aliquot dies in hoc opere perderem: ut proferrem in medium quod Charybdis debuit deuorare: & tamen laesus, amicitiae in te iura seruaui: & quantum in me fuit, sic me defendi, ut te non accusarem. Tu nimium suspiciosus & querulus, qui dicta in haeticos ad tuam refers contumeliam. Quod si aliter amicus tuus esse non possum, nisi & haeticorum amicus fuero: leuius tuas inimicitias, quam illorum amicitias sustinebo. Nouum quoque me putas finxisse mendacium: ut epistolam ad te meo nomine componerem, quasi olim scriptam, quo bonus esse uidear & modestus, quam tu nunquam omnino susceperis. Haec res perfacile probari potest. Multi Romanae eius exemplaria habent, ante hoc circiter triennium, qui tibi eam mittere noluerunt: scientes quae de meo nomine iactitares, & quam indigna proposito Christiano ac nefanda confingeres. Ego scripsi nesciens quasi ad amicum. Illi non reddiderunt ei, quem inimicum noverant: parentes & meo errori, & tuae conscientiae. Et simul argumentaris, quod si talem tibi epistolam scripseram, non debueram contra te in alio libello multa mala scribere. Hic est totus error tuus, & haec iusta querimonia: quod quae nos in haeticos dicimus, tu in te dicta congingis: & nisi illis perpecerimus, te putas esse uiolatum. An ideo panem tibi non damus, quia haeticorum cerebro lapidem illidimus? Et ut nostram epistolam non probes, Papae quoque Anastasii simili dicis fraude subnixam, de qua tibi ante respondi: quam si suspicaris ipsius non esse: habes ubi apud eum nos arguas falsitatis. Sin autem eius est, ut huius quoque anni contra te epistolae

A te epistola probat, frustra & falso fallam arguere niteris, cum ex illius vera epistola, nostram ueram esse doceamus. In excusando mendacium tuum quam elegans esse uoluisti: & ne sex milia Origenis libros proferas, Pythagorae à me exigis monumenta. Vbi est illa fiducia, qua inflatis buccis creberrime personabas: te quae in alijs libris Origenis legeras, emendasse in libris *ἡδὲ ἀρχαῖς*, & non aliena, sed sua reddidisse suis: De tanta librorum sylua unum fruticem ac surculum proferre non potes. Hi sunt ueri fumi, haec nebulae: quas dum in me criminaris, in te extinctas dissipatasque per me cognoscis: nec fractam ceruicem desicis, sed maiori impudentia quam imperitia, dicis me negare quae in promptu sunt: ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne scortum quidem nummum de thesauris tuis proferas, iusta contra me odia recognosco, & uera in nos debaccharis infania. Nisi enim ego quod non est, audacter exigere rem, tu uidebaris habere quod non habes. Pythagorae à me libros flagitas. Quis enim tibi dixit illius extare uolumina: Nonne in epistola mea quam criminaris haec uerba sunt: Sed fac me errasse in adulescentia, & philosophorum, id est, gentilium studijs eruditum, in principio si dei ignorasse dogmata Christiana: & hoc putasse in apostolis quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. De dogmatibus eorum, non de libris locutus sum, quae potui in Cicerone, Bruto ac Seneca discere. Lege pro Vatinius oratiunculam, & alias ubi localitiorum mentio fit, Reuolue dialogos Tullij, Respice omnem oram Italiae, quae quondam magna Graecia dicebatur: & Pythagoricorum dogmatum incisa publicis literis ara cognoscet. Cuius enim sunt illa *ἡδὲ ἀρχαῖς* *ἡδὲ ἀρχαῖς*: nonne Pythagorae: In quibus omnia eius breuiter dogmata continentur, & in quae latissimo opere philosophus commentatus est Iamblichus, imitatus ex parte Moderatum uirum eloquentissimum, & Archippum ac Lysidem Pythagorae auditores. Quorum Archippus ac Lysides in Graecia, id est, Thebis scholas habuere: qui memoriter tenentes praecipua doctoris ingenia pro libris utebantur, à quibus illud est: *φάντερον πάντα τάσσοι ἢ ἔπισητόν, ἀδινεία μὲν τῶν σώματεσσι, ἀσώτων δὲ τῶν ψυχῶν, ἀνολεσίτην δὲ τὴν γαστέρα, εἶσαυ δὲ τὴν πόλιν, τὴν δὲ διαφορίαν ἀπὸ τῆς οὐσίας, ἢ ἢ κοινὴ ἀπὸ πάντων τὸ ἀκρετέεσσι*, quod in Latinum ita possumus uertere: Fuganda sunt omnibus modis & abscondenda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à uentre, à ciuitate seditio, à domo discordia, & in commune à cunctis rebus intemperantia. Pythagorica & illa praecipua sunt: Amicorum omnia esse communia. Et amicum seipsum esse alterum: duorumque temporum maxime habendam curam, mane & uesper, id est, eorum quae acturi sumus, & eorum quae gesserimus. Post deum ueritatem colendam, quae sola homines deo proximos faciat. Illaque aenigmata, quae diligentissime Aristoteles in suis libris prosequitur. Stateram ne transilias, id est, ne praetergrediare iusticiam. Ignem gladio ne fodias, Iratum uidelicet & tumidum animum uerbis maledicis ne laceffas. Coronam minime carpendam, id est, leges urbium conseruandas. Cor non comedendum, id est, moerore de animo proiectendum. Cum profectus fueris, inquit, ne redeas, id est, post mortem uitam istam ne desideres. Per uiam publicam ne ambules, id est, ne multorum sequaris errores. Hirundinē in domum non suscipiendam, id est, garrulos & uerbosos homines sub eodem tecto non habēdos. Oneratis superponendum onus: deponentibus non communicandum, id est, ad uirtutem incedentibus, augmentanda praecipua: tradentes se ocio, relinquendos. Et quia Pythagorica dogmata legisse me dixeram: audi quid apud Graecos Pythagoras primus inuenerit. Immortales esse animas: & de alijs corporibus transire in alia. Quod quidem & Vergilius in sexto Aeneidos uolumine sequens, loquitur: Has omnes ubi mille rotā uoluere per annos, Lethaeum ad fluuiū deus euocat agmine magno. Scilicet immemores supra ut conuexa reuisant, Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti. Se primū fuisse Euphorbū, secundo Callidem, tertio Hermodimum, quarto Pyrrhum, ad extremū Pythagorā: & post certos temporum circulos, ea quae fuerant, rursus fieri: nihilque in mundo uideri nouum. Philosophiam meditationem esse mortis: quotidie de corporis carcere nitentem animae educere libertatem: *ἡδὲ ἀρχαῖς ἀνολεσίταις εἶναι*, & multa alia, quae Plato in libris suis, & maxime in Phaedone, Timaeoque prosequitur

C profecquitur. Nam post Academiam & innumerabiles discipulos, sentiens multū suæ deesse doctrinæ, uenit ad magnam Græciam, ibiq; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrensi, Pythagoræ doctrina eruditus, elegantiam & leporem Socratis, cum huius miscuit disciplinis; quæ omnia nomine cōmurato, Origenes in libros suos *πρὸς ἑξῆς* transfuisse conuincitur. In quo igitur erraui, si adolescens dixi me ea putasse in apostolis, quæ in Pythagora & Platone & Empedocle legeram; Nō ut tu calumniaris & fingis, in Pythagoræ & Platonis & Empedoclis libris, sed quæ in illis fuisse legerā, & aliorū me scripta eos habuisse docuerunt, & hoc genus elocutionis frequentissimū est: ut si dicam, quæ in Socrate legi dogmata, putauī uera. Non quod Socrates libros ullos scripserit, sed quæ legi apud Platonem & alios Socraticos illum habuisse. Et rursum, imitari uolui gesta, quæ in Alexandro & Scipione legeram. Non quod ipsi sua gesta descripserint, sed quod apud alios legerim, quæ illos gessisse mirabar. Igitur etiam si docere non possem ipsius Pythagoræ extare monumenta, nec à filio eius ac filia, alijsq; discipulis probata conuincerem; me non teneres mendacij, quia nō libros, sed dogmata legisse me dixi; & te frustra errare, me tuum protegere mendacium uoluisse; ut nisi ego unū librum Pythagoræ protulero, tu sex milia Origenis libros perdideris. Veniam ad epilogos, id est, maledicta tua, in quibus me ad pœnitentiam cohortaris; & nisi conuersus fuero, id est, nisi te accusante siluero, mihi minaris interitum. Et hoc scandalum redundaturum in caput meū denuncias, qui te hominē lenissimū & Mosaicæ mansuetudinis, responsione mea ad scriptionis insanā prouocauerim. Scire enim te iactas crimina, quæ tibi soli amicissimo sim confessus, & hæc in medium prolaturū; meisq; me coloribus esse pingendū, & debere meminisse, quod iacuerim ad pedes tuos, ne gladio oris tui amputares caput meū. Et post multa, in quibus furibūdus exultas, reuocas te, & dicis optare pacē cū denūciatione duntaxat, ut deinceps taceam, id est, ut non scribam contra hæreticos, nec audeam respondere accusationi tuæ. Si hoc fecero, frater ero & collega, & uir eloquentissimus & amicus ac sodalis; & quod his maius est, omnia quæ de Origene transfuli, catholica iudicabis. Sin aut mutiero, & me cōmouero, ilico impurus ero & hæreticus, & tua indignus necessitudine. Hæc sunt præconia mea, sic me hortaris ad pacem, & ne gemitum quidem ac lachrymas dolori liberare esse concedis. Possem & ego tuis te coloribus pingere, & insanire contra insanientē, & dicere quicquid uel scio uel nescio; & eadem licentia imō furore & amentia, uel falsa, uel uera cōgerere: ut & me loqui, & te pūderet audire; & obijcere tibi, quæ aut accusantem damnarēt, aut accusatum; ut ex frontis duritia, fidem lectori facerem; ut quod impudenter scriberem, uere scribere iudicaret. Sed procul sit à moribus Christianis, ut dum aliorum petunt sanguinem, suū offerant; & sine gladio, uoluntate homicidæ sint. Tuæ hoc bonitati, tuæq; mansuetudini & simplicitati cōuenit, qui de uno pectoris sterquilinio, & odorem rosarum, & foetorem profers cadauerum; & contra sententiā prophetalem, amarum dicis esse, quod quasi dulce laudaueras. Nec necesse est, ut in ecclesiasticis tractatibus rem tribunalē uentilemus. Nihilq; super hoc amplius audies, nisi illud è tritū; cum dixeris quod uis, audies quod non uis. Aut si tibi uile uidetur uulgare prouerbiū, & homo sapientissimus, magis philosophorum ac poëtarum sententijs delectaris, lege illud Homericum: *ὄπιπτόν ἢ ἐπιπτόν ἕσπερ ποτόν ἢ ἐπιπτόσασα*. Hoc solum requiro ab eximia sanctitate & censura tua (cuius tanta est puritas, ut ad sudaria & semicinctia tua dæmones rugiant) cuius exemplum in scribendo sequaris. Quis unquam catholicorum in disputatione sectarum, turpitudinem ei, aduersum quem disputat, obiecit? Sic te docuerunt magistri tui? Talibus institutus es disciplinis, ut cui respondere non potueris, caput auferas, & linguā quæ tacere nō potest, feces? Nec magnopere gloriaris, si facias quod scorpiones possunt facere & cantharides. Fecerunt hæc & Fulvia in Ciceronem, & Herodias in Ioannem; quia ueritatem non poterant audire; & linguam ueriloquam, discrimināli acu confoderunt. Canes latrant pro dominis suis, & tu non uis me latrare pro Christo? Scripserunt multi contra Marcionem, Valentinum, Arium, & Eanomū. A quo eis obiecta est turpitudō? Nōne toti in conuincenda

A uincenda hæresi incubuerūt. Istæ machinæ hæreticorum, id est, magistrorum tuorum sunt: ut conuicti de perfidia, ad maledicta se conferant. Sic Eustathius Antiochenus episcopus, filios dum nescit, inuenit. Sic Athanasius Alexandrinæ urbis pontifex, tertiam Arsenij amputauit manum. Duas enim qui mortuus prius fingebatur, uiuens postea habere monstratus est. Talia & condiscipuli tui & magistri nunc de eiusdem ecclesiæ sacerdote confingunt; & auro, id est, tuis tuorumq; uiribus oppugnant fidei ueritatem. Quid loquar de hæreticis, qui licet foris sint, tamen se nominant Christianos? Aduersum impijssimos Celsum atq; Porphyriū, quanti scripsere nostrorum? Quis omiſsa causa, in superflua criminum obiectione uersatus est; quæ non chartæ ecclesiasticæ, sed libelli debent iudicium continere. Aut quid refert, si causa cadas, & crimine superes? Non necesse est, ut cum periculo tui capitis accuses. Vno percussore cōducto, satis potes facere desiderio tuo. Et scandalum timere te simulas; qui dudum fratrem nunc accusatum, semper inimicum, es paratus occidere. Et tamen miror, quomodo homo prudens, furore præuentus, uelis mihi beneficium tribuere; ut educas de carcere animam meam, & non patiaris tecum in tenebris huius seculi commorari. Vis ergo me tacere? Ne accuses. Depono gladium, & ego scutum abiiciam. In uno tibi consentire non potero, ut parcam hæreticis, ut me catholicum non probem. Si ista est causa discordiæ, mori possum, tacere non possum. Deberam quidem de omni scriptura tuæ insanæ respondere, & diuinis uocibus in modum Dauid citharizantis lenire furorem pectoris tui, sed contentus ero unius libri paucis testimonijs, & opponam sapientiam stulticiæ; ut si humana contemnis, saltem diuina non negligas. Audi igitur quid de te, & de omnibus inuidis ac maledicis & contumeliosis loquatur sapiens Solomon: Inſipientes dum iniurijs cupidi sunt, impij facti oderunt sensum. Ne fabriceris in amicum tuum mala. Et ne inimiceris aduersum hominem sine causa. Impij exaltant contumeliam. Circumcide à te os prauum, & iniqua labia longe repelle abs te; oculos contumeliosi, linguam iniqui, manus effundentes sanguinem iusti, cor fabricans cogitationes malas, & pedes festinantes ad malefaciendum. Qui nititur mendacio, patet uetus & sequitur aues uolantes. Derelinquit enim uias uinæ suæ, & axes culturæ suæ fecit errare. Perambulat aridum ac desertum, et colligit manibus suis sterilitatem. Os procacis appropriat contritioni; & qui profert maledicta, stultissimus est. Anima benedicta, omnis simplex uir. Animofus in honestus est. Per delicta labiorum incidit in laqueum peccator. Itinera stultorum recta in cōspectu suo. Stultus eadem die ostendit iram suam. Abominatio est domino, labia mendacia. Qui custodit os suum, seruat animam. Et qui temerarius est labijs, terrebit seipsum. Malus cum contumelia agit mala, & insipiens expandit maliciam suam. Quæres apud malos sapientiam, & non inuenies. Suis itineribus saturabitur temerarius. Sapiens timendo declinat malum. Stultus confidens miscetur ei. Longanimus uir multus in prudentia est; pusillanimus ualde imprudens est. Qui calumniatur pauperem, lacessit factorem eius. Lingua sapientum bona nouit, & os stultorum pronunciat malum. Vir animofus parat rixas; & immunus est apud deum omnis qui exaltat cor suum. Manus inferens iniuste, non erit impunitus. Qui diligit uitam, parcat ori suo. Ante contritionem præcedit contumelia. Et ante ruinā mala cogitatio. Qui obfirmat oculos suos, cogitat peruersa; & prouocat labijs suis omnia mala. Labia stulti ducunt eū in mala, & os audax mortē inuocat. Malignus uir multa detrimenta patietur. Melior est pauper iustus, q̄ mendax diues. Gloria est uiro, qui auertit se à maledictis; qui autē stultus est, talibus se obligat. Noli amare detrahere, ne eradiceris. Suauis est homini panis mendaci; postea implebit os eius calculo, q̄ operatur thesauros. Lingua mēdacis uana sectatur, & ueniet in laqueos mortis. In aure stulti noli quicq; dicere, ne fortē irrideāt sapiētes sermones tuos. Claua & gladius & sagitta pernicioſa sunt: sic & uir, qui contra amicū suū falsum dicit testimoniū. Sicut aues auolant & passerēs, ita maledictū uanū non superueniet illi. Noli respondere imprudēti ad imprudentiā eius, ne similis ei fias. Sed respōde stulto ad stulticiā eius, ne sibi sapiēs esse uideatur. Qui insidiatur amicis suis, cū uisus fuerit, dicit: ludēs feci.

Craticula

- C Craticula carbonibus, & ligna igni, & uir maledicus ad tumultum rixæ. Si te rogauerit inimicus tuus, parcens uoce magna, ne consentias ei: septem enim nequitia sunt in anima eius. Grauis est lapis, & uix portabilis arena: sed ira stulti grauior utroque. Crudelis est indignatio, & acuta ira & zelus impatiens est. Impius calumniatur pauperes: & qui confidit in cordis auaricia, stultissimus est. Totam iram suam profert insipiens, sapiens dispensat in partes. Filius malus gladios dentes habet, & cultros molas, ut consumat infirmos de terra, & pauperes ex hominibus. His ergo doctus exemplis, nolui mordere mordentem, nec uicem talionis implodere: maluitq; insaniam excantare furibundi, & unius libri antidotorum ueneno pectori infundere. Sed uereor ne nihil proficiens, illud Dauidicum cantare compellar, & his me sermonibus consolari: Alienati sunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero. Locuti sunt falsa, furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non audiat uocem incantatum & uenefici incantantis sapienter. Deus conteret dentes eorum: in ore ipsorum molas leonum confringet deus. Ad nihilum deueni, tanq; aqua decurrens. Intendit arcum suum, donec infirmetur. Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non uiderunt solem. Et iterum: Lætabitur iustus cum uiderit uindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicit homo: si utiq; est fructus iusto, utiq; est deus iudicans eos in terra. In extrema epistola scribis manu tua: Opto te pacem diligere. Ad quod breuiter respondebo. Si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non tamen comminantem. Sit inter nos una fides, & ilico pax sequetur.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1 **M**ihi uindicta, & ego.) Vulgò uindictam legunt, cum hic uindicta sit: ut est & in Græcis codicibus, ἐμοὶ ἐκδίκησις, hoc est, meum est uindicare non tuum. Hoc est uerum dilemma tuum.) Dilemma cornutus est syllogismus, cum duo sic proponuntur, ut necesse sit in alterum incurrere. Dicitur enim δῆλον, quod duplex habeat cornu, siue argumentum, Cereales & Anabasis.) Cereales appellat nuncios missos, qui quaquaversum per orbem rumorem spargant. Sicuti Ceres Neoptolemum misit, qui ex alto triticum spargeret in uniuersum mundum. Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti sint ædiles rei frumentariae praefecti. Quidam pro cereales deprauauerant cursales. Et Anabasis.) Sic appellat, quod consensit curribus aut equis, celerius perferunt. Anabasis enim Græce ascensus est: & rursus alludit ad Neoptolemum, qui consensu curru, è sublimi spargebat semina. Ut panegyricum.) Id est, orationem in laudem mei scriptam. Atque hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet proemij.) Ad hunc modum scriptum erat in plerisque codicibus: in nonnullis loco proemij erat præmij, Neutra uox uel tantulum ad sensum facit. Vnde suspicor scriptum fuisse: Non te pudet parcentij, aut certe parcentia. Nam παρκεν est temulëtorum in morem temere debacchari in quempiam, nullo delectu, nulloq; iudicio: inde παρκενία, & ut à λοιδορεῖν, λοιδορία & λοιδοριον, sic à παρκενέω, παρκενία & παρκενιον, pro conuicio stulte ac temere dicto, uelut inter pocula. Neque quicquam addubitem ita scriptum ab Hieronymo fuisse.
- 2 Demaratum & Crassum.) Hos duos pro ditissimis posuit. Opinor eum sentire de Demarato nepote Patrocli. De Crasso meminere multi, cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit subitum, ad maiorem inuidiam: quod non ex patri monio, sed malis artibus repente factus sit diues, Darium.) Darius Persarum rex opulentissimus. Croesus rex Lydorum, nobilitatus diuitijs suis quemadmodum & Mida. Per quod Danaës est.) Pro Danaës plerique codices habebant Diana. Danaë fuit Acrisij filia, quam Iuppiter uersus in aurum uitiauit, cum à patre esset inclusa turri aërea. Horatius sic interpretur fabulam, ut ostendat nihil esse tam repositum, neq; tam custoditum, ad quod non penetretur auro. συγκαρπύς ἀργύμματι.) Id est, conscriptor absq; literis. Athenogeronta.) Si sincera scriptura est, significat senem uersantem in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis Minerva. Ea præfecta est studijs, & Athenarum scholam appellant: de quo superius quoque meminimus. πεντάγλωσσος.) Id est, quinque linguas habens. Elocutionis περυσολογία.) Perissologia uitiū est sermonis, cum oratio superfluis uerbis redundat. Solœcistam.) Solœcista qui uitiōse loquitur, quod uulgò uocant incongruum, à uerbo σολοικίζω. Atq; Occidentis τροπαιοφύτος.) Id est, trophæum ferentes, quasi dicat, antesignanos & uexilliferos. Sic enim ex uarijs exemplarijs uestigijs restituumus. Absq; Palladis arte.) Oblique notauit Palladium Galatam, quem subornauerat Ruffinus in Hieronymum, ut interpretationem illius calumniaretur, quemadmodum alibi testatur ipse. Erat autem & hic factionis Origenicæ, unde & cauendum admonet Epiphanius in epistola sua. Porro quod ait, arte, alludit ad Palladem artium præsidem. Salebris & uoraginis.) Duo sunt impedimenta uitæ:

- A rum, Salebræ aspera quædam obstacula: & uoragines, cum uia est profundior. Απολογία ἀρηγία. Id est defensionis Origenis. Origenis κήρυμα. Id est, præconem: id enim Græcis ceryx. Mendacē memorem.) Citatur ab Apuleio & Quintiliano: Mendacia potissimum confutari solent inconstantia sermonis, unde illis memoria est opus. Holographa.) Id est, integra, ut erat scripta, & non mutata, ab ἁλῶ & ἡρίφω. * Cuniculos tuos.) Machinamenta clancularia: à cuniculis, quibus hostes
- 4 urbes suffodiunt. Flantibus Etesijs.) Etesia uenti sunt certis anni temporibus spirantes, hoc est, post caniculæ exortum, uelut in hoc à natura dati, ut pomeridianum æstum temperent, alioquin intolerabilem. Ad Protei columnas.) Hæc columnæ & statuæ fuerunt apud Aegyptios, quemadmodum Baccho apud Indos, Herculi apud Hispanos. Sed Ionæ portum.) Quidam codices habebant, Dionis portum. Si Ionæ portum legis, intellige Tharsis oppidum Ciliciæ, quod Ionas propheta destitabat ire: de quo superius dictum est. Per Maleas & Cycladas.) Malea promontorium est contra Peloponnesum, periculosissimum præternauigantibus. Cyclades insulæ sunt in medio mari, quod in orbem iacent sic dictæ. Famossimum lacum.) Asphaltiten intelligit, qui nihil gignit præter bitumen, Nullum corpus animantium recipit, tauri camelique fluitant: hæc & alia multa Plinius libro quinto. Hic est ἀνθρωπομορφίτης.) Anthropomorphitæ inter hæreticos recententur in Decretis, qui deo tribuebant corpus, quale nos habemus: unde & nomen habent. Hic error ortum duxit à simplicibus quibusdam & imperitis monachis Aegypti, qui quum in scripturis legerent, faciem, oculos, aures, os, brachia, manus & pedes dei, putabant hæc iuxta corpus intelligenda: lege Tripartitæ historiae librum decimum.
- Quod tuum quasi operculum uenenatæ.) Prouerbialiter dictum est. Quod alibi sic extulit: Dignū patella cooperculum: cum rei malæ additur id quod congruit. Et eandem magistri sapientiam etiam in sensibus quærent.) Vide ut diuus Hieronymus sententias æstimari uult ex uerborum diligentia.
- 6 Calphurnianos discipulos.) Ruffinum sapiens Calphurnium Salustianum uocat: huius igitur discipulos Calphurnianos appellat: de quo meminimus & antea. Ad ethicam transiens.) Socrates apud Platonem, siue uere siue iocans, narrat se ob tarditatem ingenij à naturalium rerum cognitione ad morem philosophiam traduxisse studium. Lucretij opinionones.) Lucretius Epicuri sectator, de naturis rerum carmine scripsit. Maximus ille.) Alludit ad Fabium Maximum, de quo uersus ille Ennius celebratur: Vnus qui nobis cunctando restituit rem. Aristippus nostri.) Is Socraticus philosophus, primus Socraticorum mercede docuit. Hic Syracusas nauigauit ad Dionysium, Hermægoram nobis & Gorgiam.) Hi rhetores erant, qui, sella posita, profitebantur se omnibus omni de re ex tempore responsuros. In morem glirium.) Gliræ hyeme conduntur, ac somno seu quiete non pinguescunt solum, sed etiam reuiuescunt, autore Plinio. Barthochabas.) Historia est apud Iosephum. Alter Salmoneus.) De Salmoneo est in fabulis, qui curru aereo, & tedis ardentibus imitatus est tonitru ac fulmen Iouis. Hypocriseos.) Id est, simulationis. Symmysten.) Id est, socium mysteriorum, & eisdem mysterijs initiatum. An ideo tibi panem non damus.) Alludit ad illud Plautinū: Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera, Montes aureos.) Prouerbiale est, de promissis imensis. Modo non montes auri pollicens. Scortum nummum.) Id est, coriaceum. Nam olim in corio signabant. Vnde pro uilissimo nummo scortum posuit, qui ne plumbeus quidem sit aut aureus, Oram Italia.) In hac Pythagoras docuit. Cuius enim sunt illa ἡυσὸν παρορμήματα. Id est, aurea præcepta. Illæq; ænigmata.) Id est, obscure dicta. De his nos in principio Prouerborum nonnulla tradidimus ex diuersis autoribus. Μοδίσεις ἀναμνήσεις εἰναι. Id est, discere esse reminisci, ut sensum magis reddamus quæ uerba. Te tuis coloribus pingere.) Id est, describere qualis es. Est autem figura pro uerbialis, similis illi: Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homericum.) Est in Iliados ὁμοίωσις ἢ ἑπινοήσατο. τῶν ἢ ἐπακρίσεις, id est, Quaecumque dixeris uerbum, tale audies. Cantharides.) Cantharis insectum est, lætale habens uenenum. Fulua in Ciceronem.) Fulua uxor Antonij, cuius instinctu Ciceronem occidit, quæ & acu dicitur linguam extincti confodisse.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Elagius Brito monachus post Arium successit, noui erroris autor, Cœlestinoq; ac Iuliano fautoribus & adiutoribus, multos in suam pertraxit factionem. Is tantum tribuit libero arbitrio, ut diceret absq; gratia Christi, solis meritis hominem posse salutem consequi. Atque super hac re primum increpatus à fratribus, eatenus cessit admonitioni, ut non excluderet gratiam, sed diceret, hac accedente facilius posse perueniri ad salutem, quasi & absq; hac perueniri posset, licet difficilius: Oraciones quæ fierent in ecclesia, uel pro fidelibus, uel pro infidelibus, ut superuacuas damnabat: quod diceret id quod peteretur, sibi quæq; sua industria præstare posse. Verum hoc in concilio Anthiocheno cum metueret ne damnaretur, recantauit: etiam si non desijt deinceps in scriptis suis eadem docere. Addebat Adæ peccatum nulli nocuisse, nisi ipsi qui commiserat. Omnes infantes tam infantes nasci, quæ ipse Adam fuisset conditus à deo. Baptizandos autem, non ut à peccato exuerentur, quo carerent, sed ut sacramento adoptionis honorarentur. Scripsit tres de fide trinitatis libros, & eclogas, hoc est, excerptiones ex libris diuinis, in morem indicis per capita digestas. Publica

C tus hæreticus scripsit in defensionem sui dogmatis. Damnatus est à pontifice Zosimo insectantibus Afris, & potissimum Augustino reliquias factionis persequente: idq; concilio apud Carthaginem habito ducentorum & quatuordecim episcoporum. Nam ipse Pelagius, antequam de hoc pronunciasset Zosimus iam ab Innocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Prospero, partim ex Augustino & Genadio ac Platina. Hunc Augustinus tradit sua tempestate recentissimum hæresiarcharum extitisse, hominem eloquentia, ut apparet, munitum. Huius dogma rogatu Ctesiphontis refellit Hieronymus, ostendens e quorum fontibus hic error fuerit natus. Atq; hæc quidem epistola ceu uelutatus est in Pelagianos pollicetur autem, se per ocium iusto uolumine respondurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM AD CTESIPHONTEM.

Non audacter (ut falso putas) sed amanter studiosèq; fecisti, ut nouam mihi ex uetere mitteres quæstionè, quæ ante literas tuas pleròq; in Oriente decepit; ut per simulatam humilitatem, superbiam discerent; & dicerent cum diabolo: In cœlum ascendam, super sydera cœli ponam thronum meum, & ero similis altissimo. Quæ enim potest alia maior esse temeritas, quam dei sibi non dicam similitudinè, sed æqualitatè uendicare; & breui sententiâ, omnium hæreticorum uenena complecti, quæ de philosophorum & maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt: Illi enim quæ Græci appellant, nos perurbationes possumus dicere, ærgitudinem uidelicet & gaudium, spem & metum: quorum duo præsentia, duo futura sunt; asserunt extirpari posse de mentibus, & nullam fibram radicemq; uitiorum in homine omnino residere, meditatione & assidua exercitatione uirtutum. Aduersum quos & Peripatetici, qui de Aristotelis fonte descendunt, fortissime disputant; & Academici noui, quos Tullius sequitur; & coram non dico res quæ nullæ sunt, sed umbras & uota subuertunt. Hoc est enim hominem ex homine tollere, & in corpore constitutum esse sine corpore; & optare potius quam docere, dicente Apostolo: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius; Et quia epistolæ breuitas non potest omnia comprehendere, strictim tibi uitæ da describam. Vnde & illud Vergilianum est: Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras respiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco. Quis enim potest aut non gestire gaudio, aut mœrore contrahi, aut spe extolli, aut timore terreri? Quamobrem & grauissimus poeta Flaccus scripsit in Satyra: Nam uitæ nemo sine nascitur; optimus ille est. Qui minimis urgetur. Pulchre quidam nostrorum ait: Philosophi patriarchæ hæreticorum, ecclesiæ puritatè peruersa maculauere doctrina; ut nesciant illud dictum de humana fragilitate: Quid gloriatur terra & cinis; præsertim cum de ipsdem Apostolus dicat: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & ducentem me in captiuitatè. Et iterum: Non enim quod uolo, hoc ago; sed quod nolo, id operor. Si quod non uult operatur, quomodo stare potest hoc quod dicitur; posse hominem sine peccato esse, si uelit; Qua ratione potest esse quod uelit, cum Apostolus asserat se quod cupiat, implere non posse: Cumq; ab eis quærimus, qui sint illi, quos absq; peccato putent, noua strophæ eludere cupiunt ueritatem: se non eos dicere, qui sint uel fuerint, sed qui esse possint. Egregij doctores dicunt esse posse quod nunc fuisse demonstrant, dicente scriptura: Omne quod futurum est, iam factum est in priori tempore. Neque nunc mihi necesse est ire per singulos sanctorum, & quasi in corpore pulcherrimo neuos quosdam & maculas demonstrare; quod pleriq; nostrorum simpliciter faciunt, cum paucis sententiosis scripturarum possint hæreticorum, & per eos philosophorum argumenta conuinci. Quid enim dicit uas electionis: Conclufit deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Et in alio loco: Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei. Ecclesiastes quoq;, per quem se cecinit ipsa sapientia, libere protestatur, & dicit: Non est enim homo iustus super terram, qui faciat bonum & non peccet. Et iterum: Si peccauerit populus tuus, non est enim homo qui non peccet. Et quis gloriabitur castum se habere cor; & non est mundus à sordibus, nec si unius diei fuerit super terram uita eius. Vnde & Dauid dicit: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Et in alio psalmo: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quod testimonium sub nomine pietatis noua argumentatione deludunt. Aiunt enim ad comparisonem dei nullum esse

- A lum esse perfectum, quasi scriptura hoc dixerit. Neque enim ait: Non iustificabitur omnis uiuens, sed, non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quando enim dicit, in conspectu tuo, hoc intelligi uult, quod etiam qui hominibus sancti uidentur, dei scientiæ atque noticiæ nequaquam sancti sint. Homo enim uidet in facie, deus autem in corde. Si autem inspiciens te deo & omnia contemplante, quem cordis arcana non fallunt, nullus est iustus; perspicue ostenditur, hæreticos non hominem in excelsa sustollere, sed dei potentiæ derogare, multa & alia, quæ si de scripturis sanctis uolueris congregare, non dicam epistolæ sed uoluminis quoque excedam modum. Nihil noui asserunt, qui in huiusmodi applaudente sibi perfidia, simplices quidem & indoctos decipiunt; sed ecclesiasticos uiros, qui in lege dei die ac nocte meditantur, decipere non ualent. Pudeat ergo eos principum & sociorum suorum, qui aiunt: posse hominem sine peccato esse si uelit, quod Græci dicunt ἀναμάσθητον. Et quia hoc ecclesiarum per Orientem aures ferre non possunt; simulant se sine peccato quidem dicere, sed ἀναμάσθητον dicere non audere, quasi aliud sit sine peccato, aliud ἀναμάσθητον, & non Græcum sermonem, qui apud illos compositus est, duobus uerbis sermo Latinus expresserit. Si absque peccato dicis, & ἀναμάσθητον dicere te diffiteris; damna eos ergo qui ἀναμάσθητον prædicant. Sed non facis.
- 5 Nosti enim quid intrinsecus discipulos tuos doceas, aliud ore commemorans, & aliud cæcans conscientia; nobis & alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem mysteria confiteris; & hoc iuxta scripturam te facere iactas: quia dictum est, turbis Iesus in parabolis loquebatur; & ad discipulos in domo dicit: Vobis datum est scire mysteria regni cælorum, illis autem non est datum. Sed ut dicere coeperam, exponam breuiter principum & sociorum tuorum nomina: ut animaduertas, qualium consortio gloriaris. Manichæus electos suos, quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit omni carere peccato; nec si uelint, posse peccare. Ad tanta enim eos uirtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant.
- 6 Priscillianus in Hispania pars Manichæi, de turpitudine cuius te discipuli diligunt plurimum, uerbum perfectionis & scientiæ sibi temere uendicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum amplexusque decantant: Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther coniugis in gremium lætæ descendit; & omnis Magnus alit, magno commixtus corpore, foetus. Qui quidem partem habent Gnosticæ hæreseos, de Basilidis impietate uenientem. Vnde & uos asseritis eos, qui absque legis scientia sunt, peccata uitare non posse. Quid loquar de Priscilliano, qui & seculi gladio, & totius orbis autoritate damnatus est?
- 7 Euagrius Ponticus Hyperborita, qui scribit ad uirgines, scribit ad monachos, scribit ad eam cuius nomen nigredinis testatur perfidiæ tenebras, ædedit librum & sententias τῆς ἀκαθαρσίας, quam nos impassibilitatem uel imperturbationem possumus dicere, quando nunquam animus ullo perturbationis uitio commouetur; & ut simpliciter dicam, uel saxum uel deus est. Huius libros per Orientem Græcos, & interpretante discipulo eius Rufino, Latinos plerique in Occidente lectitant; qui librum quoque scripsit, quasi de monachis; multosque in eo enumerat, qui nunquam fuerunt, & quos fuisse scribit Origenistas; & ab episcopis damnatos esse non dubium est, Ammonium uidelicet & Eusebium & Euthymium, & ipsum Euagrium, Or quoque & Isidorum, & multos alios, quos enumerare tædium est; & iuxta illud Lucretij: Ac uelut pueris absinthia tetra medentes Cum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt dulci mellis flauoque liquore; ita ille unum Ioannem in ipsius libri posuit principio, quem & catholicum & sanctum fuisse non dubium est, ut per illius occasionem cæteros quos posuerat hæreticos, ecclesiæ introduceret. Illam autem temeritatem, imò insaniam eius, quis digno possit explicare sermone, quod librum Xysti Pythagorei, hominis absque Christo atque ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanæ ecclesiæ episcopi prænotauit; in quo iuxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exæquant deo, & de eius dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur, ut qui uolumen philosophi nesciunt, sub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Denique in ipso uolumine nulla prophetarum, nulla pa-

- C triarcharum, nulla apostolorum, nulla Christi fit mentio: ut episcopū & martyre sine Christi fide fuisse contendat. Vnde & uos plurima contra ecclesiam usurpatis testimonia. Fece-
 rat hoc & in sancti Pamphili martyris nomine, ut librum primum sex librorum defensionis
 Origenis, Eusebij Cæsariensis (quem fuisse Arianum, nemo est qui nesciat) nomine Pamphi-
 li martyris prænotaret, quo scilicet egregia illa quatuor Origenis $\pi\eta\iota\ \delta\epsilon\chi\omega\sigma\iota\mu$, uolumina Latinis
 infunderet auribus. Vis adhuc & alium nosse tui erroris principem? Doctrina tua Origenis
 ramusculus est. In eo enim psalmo, ubi scriptum est (ut de cæteris taceam.) Insuper & usque
 ad noctem erudierunt me renes mei: asserit uirum sanctum, de quorum uidelicet & tu nume-
 ro es, cum ad uirtutum uenerit summitatem; ne in nocte quidē ea pati, quæ hominum sunt,
 nec cogitatione uitiorum aliqua titillari. Nec erubescas de societate talium, renuens eorum
 nomina quorum blasphemijs iungeris. Iouiniani secunda quæstio, tui ingenij disciplina est.
 Quicquid illi responsum est, tibi resposum credito. Nec fieri potest, ut diuersus sit eorum exi-
 tus, quorum est una sententia. Cum hæc ita se habeant, quid uolunt miseræ mulierculæ ones-
 rata peccatis, quæ circumferuntur omni uento doctrinæ, semper discentes & nunquam ad
 scientiam ueritatis peruenientes; & cæteri muliercularum socij, prurientes auribus, & igno-
 rantes quid audiant, quid loquantur, qui uenustissimum cœcum, quasi nouam suscipiunt
 temperaturam: qui (iuxta Ezechielem) liniunt parietem absque temperamento, & superue-
 niente ueritatis pluuia, dissipantur; Simon magus hæresim condidit, Helenæ meretricis ad-
 iutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor, choros duxit foe-
 mineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet.
 Apelles Philomenem suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus
 prædicator, multas ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas foeminas,
 primum auro corrupit; deinde hæresi polluit. Dimittam uetera, ad uiciniora transcendam.
- D Arius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decepit. Donatus per Aphricam ut infeli-
 ces quosq; fecerentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpi-
 dium, mulier uirum, cæcum cæca duxit in foueam, successorēq; sui Priscillianum habuit
 Zoroastris magi studiosissimum, & ex mago episcopum, cui iuncta Galla non gente, sed
 nomine, germanam huc illucq; currentem, alterius & uicinæ hæreseos reliquit hæredem.
- 10 Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur. Duplex sexus utrunque supplantat, ut illud
 propheticum cogamur assumere: Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit, faciens di-
 uitias suas, non cum iudicio. In dimidio dierum derelinquet eas, & nouissimum eius erit insu-
 piens. Illud uero quod ad decipiendos homines quosque postea huic sententiæ coaptarunt
 (non absq; dei gratia) cum prima legentes fronte decipiat, introspectū & diligentissime uen-
 tilatum, decipere non potest. Ita enim dei gratiam ponunt, ut non per singula opera eius ni-
 tamur & regamur auxilio: sed ad liberum referunt arbitrium, & ad præcepta legis, ponentes
 illud Esaia: Legem enim deus in adiutorium posuit, ut in eo deo referendæ sint gratiæ, quod
 tales nos condiderit, qui nostrō arbitrio possimus & eligere bona, & uitare mala: & non in-
 telligunt ista dicentes, quod per os eorum, intolerabilem blasphemiam diabolus sibilat. Si
 enim in eo tantum dei est gratia, quod propriæ nos condidit uoluntatis, & libero arbitrio cō-
 tenti sumus; nec ultra eius indigemus auxilio, ne si indigerimus liberum frangatur arbitriū
 ergo nequaquam ultra orare debemus; nec illius clemētiam precibus flectere, ut accipiamus
 quotidie, quod semel acceptum in nostra est potestate. Istiusmodi homines tollunt oratio-
 nem: & per liberum arbitriū, non homines propriæ uoluntatis, sed dei potentiæ factos se esse
 iactant, qui nullius ope indigent. Tollantur & ieiunia omnisq; continentia. Quid enim mi-
 hi necesse est laborare, ut accipiam per industriam, quod semel meæ factum est potestatis?
 Hoc quod dico, non meum est argumentum: Vnus discipulorum eius, imò iam magister &
 totius ductor exercitus, & cōtra Apostolū uas perditionis, per solocccimorū, & nō (ut sui iac-
 citant) syllogismorum spineta decurrēs, sic philosophatur & disputat: Si nihil ago absque
 dei

A dei auxilio: & per singula opera, eius est omne quod gesserō; ergo nō ego qui laboro, sed dei in me coronabitur auxiliū, frustra q̄; dedit arbitrii potestatem, quam implere non possum, nisi ipse me semper adiuuerit. Destruitur enim uoluntas, quæ alterius ope indiget. Sed liberū dedit arbitrium deus, quod aliter liberum nō erit, nisi fecero quod uoluerō. Ac per hoc ait: Auctor semel potestate quæ mihi data est, ut liberū seruetur arbitriū; aut si alterius ope indigeo, libertas arbitrii in me destruetur. Qui hæc dicit, quam non excedit blasphemiam; quæ hæreticorum uenena non superat; Asserunt se per arbitrii libertatem nequaquā ultra necessarium habere deum, & ignorant scriptum: Quid habes quod nō accepisti; si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis; Magnas agit deo gratias, qui per libertatem arbitrii rebellis in deū est; quam nos libēter amplectimur, ita duntaxat, ut agamus semp̄ gratias largitori; sciamus q̄; nos nihil esse, nisi quod donauit, in nobis ipse seruauerit, dicente Apostolo: Non est uolentis neq̄ currentis, sed miserentis dei. Velle & currere meū est; sed ipsum meum, sine dei semper auxilio non erit meū. Dicit enim idem Apostolus: Deus est qui operatur in nobis & uelle & perficere. Et saluator in Euangelio: Pater meus usq̄ modo operatur, & ego operor. Semper largitor, semper q̄; donator est. Nō mihi sufficit, quod semel donauit, nisi semper donauerit. Peto, ut accipiam; & cū accepero, rursus peto. Auarus sum ad accipienda beneficia dei, nec ille deficit in dando, nec ego satior in accipiendo. Quanto plus bibero, tanto plus sitio. Legi enim à psalmista cantari: Gustate & uidete, quoniā suauis est dominus. Omne quod habemus bonum, gustus est domini. Cum me putauero ad calcē peruenisse uirtutum, tunc habebō principium. Principiū enim sapientiæ timor domini; qui expellitur atq̄ destruitur charitate. Hæc hominibus sola perfectio, si imperfectos esse se nouerint. Et uos, inquit, cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus. Si inutilis est qui fecit omnia, quid de illo dicendum est, qui explere nō potuit; Vnde & Apostolus, ex parte accepisse, & ex parte comprehendisse se dicit, & necdum esse perfectum; præteritorum q̄; obliuisci, & in futurū se extendere. Qui semper præteritorum obliuiscitur, & futura desiderat, ostendit se presentibus non esse contentum. Quod autē sursum deorsum iactitant, liberū à nobis arbitrium destrui, audiant e contrario eos arbitrii destrui libertatem; qui male eo abutuntur aduersum beneficium largitoris. Quis destruit arbitriū; Ille, qui semper deo agit gratias; & quodcūq̄ in suo riuulo fluit, ad fontē refert; an qui dicit; Recede à me, quia mundus sum, non habeo te necessariū; Dediti enim mihi semel arbitrii libertatem, ut faciam quod uoluerō; quid rursus te ingeris, ut nihil possim facere, nisi tu in me tua dona cōpleueris; Fraudulenter prætendis, ut dei gratiam ad conditionē hominis referas, & non in singulis operibus auxiliū dei requiras, ne scilicet liberū arbitrium uidearis amittere; & cum dei contempnas adminiculū, hominū quæras auxilia. Audite quæso, audite sacrilegum. Si, inquit, uoluerō curuare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, discurrere, sputa iacere, duobus digitulis narium purgamēta decutere, releuare aluum, urinā digerere; semp̄ mihi auxiliū dei necessariū erit. Audi ingrante, imò sacrilege, Apostolū prædicantem: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid agitis, omnia in nomine domini agite. Et illud Iacobi; Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras proficemur in illam ciuitatē, & faciemus illic annum, ut negociemur & lucremur, qui nescitis de crastino. Quæ enim est uita uestra; Aura est enim siue uapor paululum apparens; deinde dissipatur, pro eo quod debeatis dicere; si dominus uoluerit, & uiuerimus, faciemus aut hoc aut illud. Nunc aut exultatis in superbis uestris, omnis istiusmodi gloriatio pessima est. Iniuriam tibi fieri putas & destrui arbitrii libertatē, si ad deū semp̄ autorē recurras, si ex illius pendeas uoluntate, & dicas; Oculi mei semp̄ ad dñm, quoniā ipse euellet de laqueo pedes meos; Vnde & audes lingua pferre temeraria, unumquēq̄ arbitrio suo regit; Si suo arbitrio regitur, ubi est auxiliū dei; Si Christo rectore nō indiget, quomodo scribit Hieremias; Nō est in homine uia eius, & à dño gressus hominis diriguntur; Facilia dicis dei esse mandata, & tamen nullum proferre potes, qui uniuersa cōpleuerit, Respōde mihi, facilia sunt an difficilia; Si facilia pro-

C fer quis ea impleuerit, & cur Dauid in psalmo canat: Qui singis laborem in praecepto. Et iterum: Propter uerba laborum tuorum ego custodiui uias duras. Et dominus in Euangelio: Intrate per angustam portam. Et: Diligite inimicos uestros. Et: Orate pro his qui persequuntur uos: Sin autem difficilia, cur ausus es dicere, facilia esse dei mandata, quae nullus impleuerit: Non intelligis tuas inter se repugnare sententias: Aut enim facilia sunt, & infinita est multitudo hominum qui ea impleuerint, aut difficilia: & temere dixisti esse facile, quod difficile est. Soletis & hoc dicere, aut possibilia esse mandata, & recte à deo data, aut impossibilia: & non in his esse culpam qui acceperunt mandata, sed in eo qui dedit impossibilia. Nunquid praecepit mihi deus, ut essem quod deus est, ut nihil inter me esset & dominum creatorum: ut maior essem angelorum fastigio, ut haberem quod angeli non habent: De illo scriptum est quasi proprium: Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Si hoc & mihi cum Christo commune est, quid ille habuit proprium: alioqui per se tua sententia destruetur. Asseris posse hominem esse sine peccato, si uelit: & post grauissimum somnum ad decipiendas rudes animas frustra conaris adiungere, non absque dei gratia. Si enim semel homo per se potest esse sine peccato, quid necessaria est dei gratia: Sin autem sine illius gratia nihil potest facere, quid necesse fuit dicere, posse quod non potest: Potest, inquit, esse sine peccato, potest esse perfectus si uoluerit. Quis enim Christianorum non uult esse sine peccato, aut quis perfectionem recusat, si sufficit ei uelle: & statim sequitur posse, si uelle praecesserit: Nullusque Christianorum est, qui nolit esse sine peccato: omnes ergo sine peccato erunt, quia utique omnes cupiunt esse sine peccato. Et in hoc ingratus teneberis, ut quia nullum, aut rarum quaequam sine peccato proferre potes, omnes sine peccato esse posse fatearis. Possibilia, inquit, mandata dedit deus. Et quis hoc negat: Sed quomodo haec intelligenda sit sententia, uas electionis apertissime docet: ait enim: Quod erat impossibile legis, in quo infirmabatur per carnem: deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatum in carne. Et iterum: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quod ne de lege Moyse tantum dictum putes, & non de omnibus mandatis, quae uno legis nomine continentur, idem Apostolus scribit, dicens: Consentio enim legi dei iuxta interiorum hominum: uideo autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius: Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Cur autem hoc dixerit, alio sermone demonstrat. Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato. Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo, illud operor: sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam operor illud, sed quod in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Reclamabis & dices: Manichaeorum dogma nos sequi, & eorum qui de diuersis naturis ecclesiae bella concinnant, asserentium malam esse naturam quae immutari nullo modo possit, Et hoc non mihi, sed Apostolo imputa, qui nouit aliud esse deum, aliud esse hominem: aliam carnis fragilitatem, aliam spiritus fortitudinem. Caro enim desiderat contra spiritum, & spiritus contra carnem: & haec inuicem sibi aduersantur, ut non quae uolumus, ipsa faciamus. A me nunquam audies malam esse naturam. Sed quomodo sit carnis fragilitas differenda, ipso qui scripsit docente, discamus. Interroga eum quare dixerit: non enim quod uolo, hoc operor: sed quod odi, malum, illud facio. Quae necessitas illius impediatur uoluntatem, quae tanta uis, odio digna imperet facere: ut non quod uult, sed quod odit & non uult, facere compellatur: Respondet tibi: o homo, tu quis es qui respondeas deo: Nunquid dicit figmentum figulo: quare me fecisti sic: An non habet potestatem figulus luti, de eadem massa, aliud quidem uas facere in honorem, aliud

autem

A autem in contumeliam: Obijce deo fortio rem calumniam, quare adhuc cum in utero essent Esau & Iacob, dixerit: Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Accusa eum iniquitatis, cur Achar filius Charim, de Hierichuntina præda aliqua furatus sit, & tanta milia hominum illius uitio trucidata sint. Quamobrem filij Eli peccauerint, & omnis penè populus extinctus, arcaq; sit capta, Dauid peccauit ut enumeraret populum, & cur in toto Israël tanta hominum cæsa sint milia. Et ad extremum (quod solet nobis obijcere contubernalis uester Porphyrius) qua ratione clemens & misericors deus ab Adam usq; ad Moysen, & à Moysē usq; ad aduentum Christi passus sit uniuersas gentes perire ignorantia legis & mandatorum dei. Neq; enim Britannia fertilis prouincia tyrannorum & Scotticæ gentes, omnesq; usque ad Oceanum per circuitum barbaræ nationes, Moysen prophetasq; cognouerant. Quid necesse fuit eum in ultimo uenire tempore, & non priusquam innumerabilis periret hominum multitudo? Quam quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissime uentilat, ignorans hæc, & dei concedens scientiæ. Dignare & tu ista nescire, quæ quæris. Concede deo potentiam sui, nequasquam te indiget defensore. Ego miserabilis, qui tuas expecto contumelias, qui illud semper lego; Gratia salui facti estis. Et: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata; ut de mea fragilitate loquar, noui me multa uelle, quæ faciēda sunt, & tamen implere non posse. Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, sed carnis fragilitas ducit ad mortem. Et audio dominum cōmonentem; Vigilate & orate, ne intretis in tentationem, Spiritus promptus est, caro autem infirma. Frustra blasphemias & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille qui damnat. Cæterum non ex eo differimus à brutis animalibus, quod liberi arbitrij conditi sumus, sed ipsum liberum (ut diximus) arbitrium dei nititur auxilio, illiusq; per singula ope indiget; quod uos non uultis. Sed id uultis, ut qui semel habet liberum arbitrium, deo adiutore non egeat. Liberum arbitrium dat liberam uoluntatem, & non statim ex libero arbitrio homo facit, sed domini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu ipse qui perfectam & deo æqualem in hominibus iusticiam iactitas, & peccatorem te esse confiteris: responde mihi, uelis an nolis carere peccato? Si uis, quare iuxta sententiam tuam non imples quod desideras? Sin autem non uis, contemptorem te præceptorum dei esse demonstras. Si contemptor es, utique & peccator. Si peccator, audi tibi scripturam loquentem: Peccatori dixit deus: Quare tu enarras iusticias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinam & proiecisti uerba mea retrorsum. Verba dei dum non uis facere, post tergum tuum proijcis. Et nouus Apostolus, orbi terrarum faciēda & non faciēda discernis. Sed non est ita: ut loqueris; aliud in tua mente uersatur. Quando enim te dicis peccatorem, & posse hominem sine peccato esse, si uelit; illud uis intelligi, te quidem sanctum esse, & omni carere peccato; sed per humilitatem, peccati nomen assumere; ut alios potius laudes, & tibi detrahas. Illud quoque argumentum uestrum ferre quis possit? Dicitis his uerbis: Aliud est esse; aliud esse posse. Esse non est in nostra positum potestate, esse autem posse generaliter dici. Quod licet aliud non fuerit, tamen possit esse qui esse uoluerit. Rogo quæ est ista argumentatio, posse esse, quod nunquam fuerit; posse fieri, quod nullum fecisse testeris; id cuiuslibet tribuere, qui an futurus sit ignores; & dare nescio cui, quod in patriarchis & prophetis & apostolis fuisse nequeas approbare? Audi ecclesiasticam simplicitatem, siue rusticitatem, aut imperitiam, ut uobis uideatur. Loquere, quod credis; publice prædica, quod secreto discipulis loqueris. Qui dicis te habere arbitrij libertatem, quare non libere quod sentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorum tuorum secreta, aliud rostrorum populi. Etenim uulgus indoctum non potest arcanorum tuorum onera sustentare, nec capere solidum cibum, quod infantia lacte contentum est. Necdum scripsi, & comminaris mihi rescriptorum tuorum fulmina, ut scilicet hoc timore perterritus, non audeam ora referare; & non animaduertis idcirco nos scribere, ut uos respondere cogamini; & aperte aliquādo dicere, quod pro tempore perfonis & locis uel loquimini uel tacetis. Nolo uobis liberum esse, negare quod semel scripseritis.

- C Ecclesiae uictoria est, uos aperte dicere quod sentitis. Aut enim idem responsuri estis, quod & nos loquimur; & nequaquam eritis aduersarii, sed amici. Aut si contraria nostro dogmati dixeritis, in co uincemus, quod omnes cognoscent ecclesiae, quid sentiat. Sententias uestras prodidisse, superasse est. Patet prima fronte blasphemia. Non necesse habet conuinci, quod sua statim professione blasphemum est. Minamini nobis responsione, quam uitare nullus potest, nisi qui omnino non scribit. Vnde nostis quid dicturi simus, ut responsione pareatis; Forfitan uestra dicemus, & idcirco ingenij uestri acuetis stilum, Eunomiani, Ariani, Macedoniani, nominibus separati, impietate concordes, nullum nobis laborem faciunt. Loquuntur enim quod sentiunt. Sola haec haereticis est, quae publice erubescit loqui, quod secreto docere non metuit. Magistrorum silentia profert rabies discipulorum. Quod audierunt in cubiculis, in tectis praedicant: ut si placuerit auditoribus quod dixerint, referatur ad gloriam magistrorum: si displicuerit, culpa sit discipuli, non magistri. Ideo creuit uestra haereticis, & decepistis plurimos: maximèque eos, qui adhaerent uel mulieribus, & sciunt se peccare non posse: quia semper docetis, semper negatis; & audire meremini illud propheticum: Gloria in partibus & partitionibus da illis domine. Quid dabis illis; Vuluam sterilem & ubera arentia. Feruet animus, nec possum uerba cohibere. Epistolae ris angustia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius in hoc opusculo nomen proprie tangitur. Aduersus magistrum peruersi dogmatis loquuti sumus. Qui si iratus fuerit atque rescripterit, suo quasi mus prodetur indicio, ampliora in uero certamine uulnera suscepturus. Multi anni sunt, quod ab adolescentia usque ad hanc aetatem, diuersa scripsi opuscula, semperque habui studio audientibus loqui, quod publice in ecclesia didiceram: nec philosophorum argumenta sectari, sed apostolorum simplicitati acquiescere, sciens illud scriptum: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et: Fatuum dei sapientius est hominibus. Cum haec se ita habeat, prouoco aduersarios, ut omnes retro chartulas ex integro discutiant; & si quid in meo ingenio uitae repererint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicentia eorum calumniae: aut reprehensibilia, & confitebor errorem, malens emendare quam perseverare in prauitate sententiae. Et tu, ergo doctor egregie, aut defende quod loquutus es; & sententiarum tuarum acumina astrue eloquio subsequenti: ne quando tibi plaquerit, neges quod loquutus es; aut si certe errasti, quasi homo, libere confitere; & discordantium inter se redde concordiam. In mentem tibi ueniat, tunica saluatoris nec a militibus fuisse concessam. Fratrum inter se cernis iurgia, & rides atque laetas, quod alij tuo nomine, alij Christi appellentur. Imitare Ionam, & dicito: Si propter me est ista tempestas, tollite me, & mittite in mare. Ille humilitate deiectus est in profundum, ut in typum domini gloriosus resurgeret. Tu per superbiam ad astra sustolleris, ut de te loquatur Iesus: Videbam satanā sicut fulgur cadentem de caelo. Quod autem in scripturis sanctis multi iusti appellantur, ut Zacharias & Helisabet, Iob, Iosaphat, & Iosias, & multi quorum nominibus sacra scriptura contexta est; quanquam in promisso opere plenius (si gratiam dominus dederit) dicturus sum; tamē in praesenti epistola hoc breuiter strinxisse sufficiat, quod iusti appellantur, non quod omni uitio careant, sed quod maiori parte uirtutum commendentur. Denique & Zacharias silentio condemnatur, & Iob suo sermone reprehenditur, & Iosaphat & Iosias, qui iusti absque dubio dicti sunt, fecisse narrantur, quae domino displicerent. Quorum alter impio auxilium tulit, & correptus est a propheta; alter contra praecceptum domini ore Hieremiae, occurrat Nechao regi Aegypto, & interfectus est; & tamen uterque iustus appellatur. De caeteris non est huius temporis scribere: neque enim a me librum, sed epistolam flagitasti; qui dictandus est ex ocio, & omnes oblationes eorum, Christi auxilio destruendae, quod nobis sanctarum scripturarum testimonijs asserendum est, in quibus quotidie credentibus loquitur deus. Illudque te per sanctae & illustris domus conciliabulum precor, atque commoneo. ne per unum aut ut multum, tres homunculos suscipiant tantarum feces haeresion, aut (ut parum dicam) infamiam; ut ubi primum uirtus & sanctitas laudabatur, ibi praesumptionis diabolicae & fordidissimae societatis turpitudine uersetur. Sciantque qui huiusmodi hominibus opes

A opes suggerunt, hæreticorum multitudinem cōgregare; & Christi hostes facere & enutrire aduersarios eius, frustra; aliud lingua prætere, cum manu sentire aliud comprobentur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

- 1 **E**d æqualitatem.) Vt per nos ipsos & nostrapte uirtute boni simus, & nullis affectibus obnoxij. (Pythagoræ & Zenonis.) Nam Pythagoras diuinitatem affectabat, hominem dicebat esse dei substantiam, ut paulò inferius explicat; & Zenon inducebat ^{deus} hoc est, uacuitatem affectuum, quam Aristoteles improbat, & posteriores etiam Stoici. (Græci ^{uobis}.) Quos aliquando uertunt affectus, aliquando perturbationes animi, aliquando motus & impetus, aliquando morbos. Nam passionis ut recentiores loquuntur, nō probant antiqui. (Aegritudinem.) Sunt quatuor affectus præcipui: Dolor, uoluptas, spes & metus: quos & Vergilius complexus est in sexto Aeneidos: Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq;. Quamquam Aristoteles in genere definit affectus, quos uel dolor uel uoluptas comitatur, cuiusmodi sunt cupiditas, ira, metus, fiducia, inuidia, gaudium, amicitia, odium, desiderium, æmulatio, misericordia. (Peripatetici.) Hi uolunt affectus esse stimulos quosdam ad uirtutes. At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uo-
- 2 **U**mbras, quod imaginentur sapientem qui nusquam sit. Vota, quod optent magis, quam præsentent. Hoc est enim hominem ex homine.) Demitror cur Hieronymus tam iniquus sit huic Stoicorum paradoxo, quo nihil esse possit Christianus, si quis recte interpretetur. Etenim si non assequaris, est tamen aliquid, ad id quod est optimum niti, Deinde Christianum est ex homine in deum transfigurari quoad licet; nec hoc est superbiam, sed pietatis. Deus autem nullis mouetur affectibus. Porro ob misericordiam Augustinus est infensus Stoicis, quasi non possim subuenire proximo, nisi dolore stimulatus. Beneficium elemosina est, non animi dolor. Porro quod Paulus ait: Miser ego homo, alienam personam in se transfudit. Nam hoc ipsum quod scripsit de angelo Satanæ, Hieronymus alticubi de uehementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt, cupiunt.) Hoc ex opinione Platonis dixit Vergilius, qui putauit animas è celo delapsas, & crassis immerfas corporibus, huiusmodi affectibus obnoxias reddi. (Quidam nostrorum.) Dicitur est alicuius Christiani, fortasse Cypriani aut Tertulliani. Nostrorum enim addit, ne putares ethnicum. Patriarchæ hæreticorum.) Significat omnem hæreses è philosophorum literis esse natas; & puritatem Christianæ sapientiæ doctrina illorum non adiuuari, sed conspurcari.
- 3 **B**

- 4 **V**ideo altam legem.) Et hæc, mea sententia, Paulus in suam personam transfudit, quo minus molesta esset disputatio: non quod ipse iam huiusmodi uexaretur affectibus, utpote perfectus. (Nostra strophæ.) Strophæ est obliqua sermonis figura, cum aliud agimus, aliud præ nobis ferimus, hoc est, cum laudando mordemus, obiurgando adulamur, à ^{στρέφω} torqueo. Hoc admonui, ne quis è strophæ faceret seropham, ut non raro solet accidere. Sed qui esse possint.) Itidem respondent Stoici de suo sapiente. Itidem Tullius & Quintilianus de suo Oratore; & recte mea quidem sententia, oportet enim exemplar absolutissimum esse. Omne quod fuit.) Est in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole &c. In corpore pulcherrimo.) Alludit ad illud Horatianum: Velut si egregio in sperfos reprehendas corpore neuos. Concluit deus.) Obsecro, quid hæc aduersus Stoicos: Neq; enim cōsequitur ex his, omnes semper peccaturos, si semel peccatores deprehensi sunt. Qui apud illos compositus est.) α particula est priuatiua, & ἀμαρτάνω, pecco siue erro. Vnde composita uox ἀνομαρτητός, interiecta litera π propter hiatum uocalium, Hieronymus putat nihil interesse inter Græcum sermonem & Latinum; tamen Græca uox magis sonat habitum quam actum, quasi dicas impeccabilem, aut qui possit non peccare; non qui careat peccato. Quamquam hinc quoque consequitur quod infert Hieronymus.
- 5 **N**osti enim.) Quod hic torquet Hieronymus in Pelagium, id in superioribus epistolis pro se torquet ad eum nouit huiusmodi locis in utranque partem uti. (Manichæus.) Nam is aiebat animas auditorum suorum in electos reuolui, aut maiore compendio in escas electorum; ut inde purgatæ, in nulla iam corpora reuoluerentur. Cæterorū enim animas in pecudum corpora retrudi; autor Augustinus. Addidit autē animas Platonis, quod hic error Platoniciū quiddā sapit, qui scripsit animas olim in cælo apud Iouē uixisse; inde quasdam fractis alis delapsas, in humana corpora demersas, in quibus si degenerassent, rursus in asinorū, pisciū & cæterorū animatiū corpora demigrare, donec purgatæ resipiscant.

- C Pars Manichæi.) Nam cum illo in plerisque cōsentit, in alijs sentit cum Pelagio, nonnulla ex sese reperit. Quod autem ait de turpitudine, significat illos secretis cōgressibus turpitudines exercere solitos, quas ut tegerent, hoc uersu solent suos admonere: lura, periura, secretum prodere noli. Tum pater omnipotens.) His uersibus Vergilius describit coitū Iouis cum sua Iunone: quos Hieronymus ridendi causa torquet ad turpitudines Priscillianistarum. Gnosticæ hæreseos.) Gnostici dicti sunt Græco uocabulo ob insignem eruditionē, quam sibi uindicabāt, cum nihil istis nec indoctius, nec stultius. Turpissimas libidines in sacris suis exercebāt, unde & *Βασίλειου* dicti sunt à cœno. Hi animam hominis dicunt esse particulam diuinæ naturæ. Hos Hieronymus in chronicis exortos putat à Basilde, Augustinus à Nicolaitis. Qui seculi gladio.) Nam is in cōcilio Burdegalensi se damnandum intellegens, ad imperatorem Maximum prouocauit, auditusq; Treueris ab Euodio præfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum Eucratia Delphidij rhetoris coniuge, & Latroniano, alijsq; erroris cōsortibus, ibidem alia quædam Priscilliani discipula, nomine Urbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem uulgi, lapidibus extincta est. Atq; ita cœpere tum reuinci hæretici, nō syllogismis, sed saxis ac ferro. Ita Prosper in Chronicōn appendice. Attestatur & Hieronymus in catalogo scriptorum illi strium. Euagrius.) Meminit Hieronymus in catalogo scriptorum Euagrii cuiusdam, cui tribuit ardens ingenium, cum quo consuetudinē habuerit, sed opinor diuersum ab hoc. Nam cōplures fuerunt huius nominis. Opinor esse eum, quem Gennadius cōmemorat Macarij discipulum. Nam operum tituli satis cōueniunt cum his, quos recenset Hieronymus. Cuius nomen.) Apparet Melaniam uocant, quandoquidem scripsit Græce. Fuit alia, opinor, Melania laudatissima femina, cuius aliās meminit Hieronymus. *νεγι ἀνορθόλογος*.) ἀνορθόλογος, uacuitas affectuū. Sic autem Stoici uocant habitū illum constantem animi imperturbati. Discipulo eius Rufino.) Hæc non sine stomacho dicitur, & apparet iam tum inter eos occultā fuisse similitatem. Or quoq;.) Nomen Aegyptium est, pro quo quidā mutarant Origenem. At ueluti pueris) Versus sunt Lucretij, quos citat & Quintilianus. Sensus est, paululum mellis prælini, quo deceptus haurias deinde rem amarissimam abstinthium. Xysti Pythagorei.) Extant huius sententiæ aliquot. Huius nomen mutauit in Sixtum Romanum pontificem. Vnde & uos.) Manet adhuc in apostropha, quam instituerat. Nam id hæreticis dicit, non Ctesiphonti. Ne in nocte quidem.) Sentit imaginationē Veneris in somno. Mirus uero error Origenis, & non tolerandus, si scripserit huc proficere posse Christianū, adiutum gratia Christi, ut nō sentiat obscena somnia: quod Plinius herba quadam effici posse creditit: aut uti careat foedis cogitationibus, quæ uero nō tribuuntur hanc in parte. ~~non ipse Hieronymus in laudibus uirginis prædicat eos, qui angelorū exēplo in carne uirginitatis uerant. Cur nunc uisus adeo displicet, nihil turpe somnare, & nihil obscenū cogitare: iam ut Stoicorum paradoxon non defendam, uero fatere cōuenit, ut quod nobis spem faciat ad summa proficiendi. Qui ad summū nititur, aliquoties in medio subicit. At qui medium designauit, in eo saepenumero relidit. Quid est hic? In quibus extremis, cur hæreticos iaculemus uocabulum. Atq; hæc quidē obiter cum Hieronymi prædicæ xena, quem in similitudinem fuisse cōfiteor, in hominē tamen in nonnullis fuisse sentiam. Iulianus in epistola ad Hieronymum. Quia est simul in Christo uel baptizatos, uel in peccati non posse. Non iam suscipiant temperatam.) Temperatam uocant argillam ad uacariæ structuram temperatam, paleis aut culmis, pilis aut similibus, quo tenacius adhæreat. Locus est apud Ezechielem cap. 13. ~~Meretrix meretricis.~~ Nam hic dicebat spiritum à Christo promissum in se descēdisse, & duas feminas Priscam & Maximillam; quem Hieronymus nō sanctum, sed immundum uocat Sororem principis.) Id est, imperatoris Constantij, quem in suam traxit factionem, usus opera sororis. Donatus per Aphricam.) Cum hac factione perpetuum bellum fuit Augustino, orta à Donato quodam Numida. Porro quod ait, foetentibus aquis pollueret, intelligit illorum baptismam, quod contra consuetudinem ecclesiæ, quæ nec ab hæreticis baptizatos rebaptizaret, ipsi catholicos etiā rebaptizaret: ut testatur Augustinus. Mysterium iniquitatis.) Alludit ad uerba Pauli quæ legis 2. ad Thessalonic. epistola, cap. 2. Illud propheticum.) Est apud Hieremiā cap. 17. Non absq; gratia dei.) Id enim addiderūt libero arbitrio, ne caperentur, quod hac adiuuante facilius assequeremur salutē, quam tamen per liberū arbitrium & nostra merita poteramus assequi. Orare debemus.) Nam Pelagiani damnabāt deprecationes ecclesiæ, quas faceret uel pro infidelibus, ut cōuerterētur; uel pro fidelibus, ut illorū aueretur fides, quod dicerent hæc à se cuiq; esse præstāda. Vnus discipulorū.) Significat, opinor Iulianū, eius sectæ acerrimū defensorē, cuius putatur illa epistola ad Demetriadē. Vas perditionis.) Cum ille dictus sit uas electionis. Per solœcismorū.) Iucunditas schematis est in allusione uocum solœcismi & syllogismi. Solœcismus uitium est orationis. Spineta uocat ob acumen & insuauitatem disputationis.~~

A Britannia fertilis, Olim Britannia in plures reges erat distributa; unde fertilem tyrannorum appellat.
 Nunc Anglia uni pareat regi, & satis est culta commercio gentium exterarum. Scotticae gentes. Eadem
 insula duo regna complectitur, Angliam & Scottiam. Quidam codices pro Scotticae habebant Scythicae.
 Gloriam illis in partibus. Est Osee cap. 9. Quasi mus suo prodetur iudicio. Ita Tertianus Parme-
 no: Ego met meo iudicio, quasi forex, hodie perij. Nam foricum est arrodere friuola, eoque strepitu pro-
 dunt sese, ut per tenebras etiam confodiatur. Nec philosophorum argumenta.

At si quid alicubi scripsit in poetas, memoriter dicunt. De his nulla
 mentio. Cum manu. Id est, liberalitate & largitione. Nam hoc ipsum arguit illos favere factioni.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quoniam vita Pelagij praedicabatur a multis, & uir erat eruditionis haudquaquam aspernanda, diuus Hieronymus rem agit fictis nominibus, quo pariter & minus laederet aduersarium, & ansam daret respiciendi. Id quod primum se quoque fecisse scribit Augustinus, ut nomini parceret.

IN DIALOGOS ADVERSVS PELAGIANOS PROOEMIVM.

Scripta iam ad Ctesiphontem epistola, in qua ad interrogata respondi, crebra frustra expositulatio fuit, cur promissum opus ultra disterrē, in quo pollicitus sum, me ad cunctas eorum qui *ἀποδοκῶν* praedicant, quaestiunculas responsurum. Nulli enim est dubium, quin Stoicorum & Peripateticorum, hoc est, ueteris Academiae, ista contentio sit; quod alij eorum asserant *πάθος*, quas nos perturbationes pollumus dicere; agritudinem, gaudium, spem, timorem eradicari & extirpari posse de mentibus hominum; alij frangi eas, regi atque moderari; & quasi infrenes equos quibusdam lupatis coerceri. Quorum sententias & Tullius in Tusculanis disputationibus explicat; & Origenes ecclesiasticae ueritati in Stromatibus suis miscere conatur; ut praeteream Manichaeum, Priscillianum, Euagrium Hyperboritā, Louinianum, & totius penes Syriae haereticos, quos sermone gentili Abin & Paanin, id est, peruersos & Massilianos, Graece *βυζύρας* uocant; quorum omnium ista sententia est, posse ad perfectionem; & non dicam ad similitudinem, sed aequalitatem dei, humanam uirtutem & scientiam peruenire; ita ut asserant se ne cogitatione quidem & ignorantia, cum ad consummationis culmen ascenderint posse peccare. Et quanquam superiori epistola quam ad Ctesiphontem scripsi contra errores eorum pro angustia temporis pauca perstrinxerim; hic liber quem nunc eudere nitimur, Socraticorum consuetudinem seruabit, ut ex utraque parte quid dici possit exponat; & magis perspicua ueritas fiat, cum proposuerit unusquisque quod senserit. Illud autem Origenis proprium est, impossibile esse humanam a principio usque ad mortem non peccare naturam. Et rursum esse possibile, cum se aliquis ad meliora conuerterit, ad tantam fortitudinem peruenire, ut ultra peccare non possit. Aduersum eos autem, qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiae facibus scribere; breuiter respondebo, nunquam me haereticis pepercisse; & omni egisse studio ut hostes ecclesiae, mei quoque hostes fierent. Heluidius scripsit contra sanctae Mariae uirginitatem perpetuam. Nunquid ut ei responderem, ductus inuidia sum, quem omnino in carne non uidi; Louinianus, cuius de Pelagi a te nunc haeresis suscitatur, Romanam fidem, me absente, turbauit, tam elinguis & sermonis putidi, ut magis misericordia dignus fuerit, quam inuidia. Illi quoque respondi ut potui, Rufinus non uni urbi, sed orbi blasphemias Origenis & *πρὸς ἀρχαίον* libros, quantum in se fuit, intulit; ita ut Eusebij quoque primum librum defensionis Origenis sub nomine Paphili martyris aederet; & quasi ille parum dixisset, nouum pro eo uolumen euomeret. Num inuidemus ei, quia respondimus; & tanta in eo eloquentiae fuere fulmina, ut me a scribendi atque dictandi studio deterrent? Palladius seruilis nequitiae, eandem haeresim instaurare conatus est; & nouam translationis Hebraicae mihi calumniam struere. Num & illius ingenio nobilitateque inuidemus? Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur; & garrit unusquisque quod sentit; ego solus sum, qui cunctorum gloria mordere; & tam miser, ut his quoque inuideam, qui non merentur inuidiam. Unde ut omnibus probarem me non odisse homines, sed errores, nec aliquorum infamiam quaerere, magisque dolere uicem eorum, qui falsi nominis scientia supplantatur Attici & Critobuli nomina posui, per quos & nostra pars & aduersariorum quid sentiret, expromeret.

Quin potius

C Quin potius omnes qui catholicam sectamur fidem, optamus & cupimus damnare hæresim, homines emendari. Aut certe si in errore uoluerint permanere: non nostram culpam esse qui scripsimus, sed eorum, qui mendacium prætulere ueritati. Breuiterq; calumniatoribus respondemus, qui sua in nos maledicta cõferunt, Manichæorum esse, hominum damnare naturam, & liberum auferre arbitrium, & adiutorium dei tollere. Rursumq; apertissimæ infantiæ, hoc hominem dicere quod deus est. Et sic ingrediendum uia regia, ut nec ad sinistram nec ad dextram declinemus. Appetitumq; propriæ uoluntatis, dei semper credamus auxilio gubernari. Si quis autem falso se infamari clamitat, & gloriatur nostra sentire, tunc ueræ fidei probabit assensum, cum aperte & absque dolo aduersa damnauerit; ne audiat illud propheticum; Et in omnibus his non est conuersa ad me præuaricatrix soror eius Iuda ex toto corde suo, sed in mendacio. Minorisq; peccati est, sequi malum quod bonum putaueris, quam non audere defendere, quod bonum pro certo noueris. Qui minas, iniuriam, paupertatem ferre non possumus, quomodo flammam Babylonis uincemus? Quod bellum seruauit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam discere, cum ueram fidem meæ Christus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIUM
LIBER PRIMVS.

Dic mihi Critobule: Verum ne est quod à te scriptum audio; posse hominē sine peccato esse si uelit, & facilia dei esse præcepta? CRITOBVLVS, Verum Attice, sed non eodē sensu ab æmulis accipitur, quo à me dictum est. ATTICVS, Quid enim ambiguitatis in dicto est, ut diuersæ intelligentiæ tribuatur occasio? Nec quaero ut de utroque pariter respondeas, Duo enim à te proposita sunt. Vnum, posse hominē sine peccato esse, si uelit, Alterum, facilia dei esse præcepta. Licet ergo simul dicta sint, tamen per partes singulas differantur; ut quorum una uideatur fides, nulla sit in sententiæ diuersitate contentio. CRITO, Ego Attice dixi hominē absq; peccato posse esse, si uelit, nō ut quidam maledici calumniātur, absq; dei gratia; quod etiam cogitare sacrilegium est; sed simpliciter posse si uelit, ut subaudiatur cum dei gratia. ATTI, Ergo & malorum in te operum autor est deus? CRITO, Nequaquam ita ut autumas, Sed si quid in me boni habeo, illo suggerente & adiuuante completur. ATTI, Non de natura quaero, sed de actu, Quis enim dubitat deum omnium creatorem? hoc mihi respondeas uelim, quod agis bonum, tuum est an dei? CRITO, Meum est & dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATTI, Et quomodo hæc omnium opinio est, quod dei auferas gratiam; & quicquid homines agimus, propriæ tantum asseras uoluntatis? CRITO, Miror Attice, cur erroris alieni à me causam rationemq; flagites; & id quaeras quod scriptum non est, cum perspicuum sit quod scripserim, Dixi hominem sine peccato esse posse si uelit, Nunquid addidi, absque dei gratia? ATTI, Sed ex eo quod non addidisti, uideris negare. CRITO, Imò ex eo quod non negaui, dixisse existimandus sum. Neque enim quicquid non dicimus, negare arbitrari sumus. ATTI, Confiteris ergo, posse hominem sine peccato esse, si uelit, cum dei gratia? CRITOBVL, Non solum fateor, sed & libere proclamo. ATTI, Errat ergo, qui dei gratiam tollit? CRITOBVL, Errat, Quin potius arbitrandus est impius, cum dei nutu omnia gubernentur; & hoc quod sumus & habemus appetitum propriæ uoluntatis, dei conditoris sit beneficium, Vt enim liberum possideamus arbitrium, & uel ad bonam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate, eius est gratiæ, qui nos ad imaginem & ad similitudinem sui tales condidit. ATTI, Nulli ò Critobule dubium est, ex eius cuncta pendere iudicio, qui creator est omnium; & quicquid habemus, illius beneficio deputandum, Sed quaero, hoc ipsum quod dei asseris gratiæ, utrum ad conditionis referas beneficium; an in singulis rebus putes esse quas gerimus, ut scilicet illius in omnibus utamur auxilio; an semel ab eo liberi arbitrij conditi, nostra uoluntate uel uiribus agamus quod uolumus? Noui enim, plerosque uestrum ita ad dei cuncta referre gratiam, ut non

A ut non in partibus, sed in genere, hoc est, nequaquam in singulis rebus: sed in conditione arbitrij intelligant potestatem. CRITOBVL. Non est ita ut autumas, sed à me utrunque dicitur, ut & dei gratiæ sit, quod tales cõditi sumus, & per singula opera, illius adminiculo fulciamur. ATTI. Constat ergo inter nos, in bonis operibus post propriam uoluntatem, dei nos niti auxilio: in malis diaboli. CRITOB. Constat, & super hoc nulla contentio est. ATTI. Male ergo sentiunt, qui per singulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium: & illud quod Psal mista canit; Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborant qui ædificant eam; Nisi dominus custodierit ciuitatem; frustra uigilat qui custodit eam; & cætera huiuscemodi, per uersis interpretationibus, imò risu dignis, ad alios sensus detorquere nituntur. CRITOBVL. Quid mihi necesse est contra alios dicere, cum meum responsum habeas? ATTIC. Tuum responsum cuiusmodi? Eos bene sentire, an male? CRITOBVL. Et quæ me cogit necessitas, ut contra alios promam sententiam? ATTI. Disputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicitur, aut esse, aut non esse; & aut inter bona, aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interrogo, aut bene dici aut male, ingratum tibi fatendum est. CRITOBVL. Si in singulis rebus quas gerimus, dei utendum est adiutorio: ergo & calamum temperare ad scribendum; & temperatum pumice terere; manumq; aptare literis, tacere, loqui, sedere, stare, ambulare, currere, comedere, ieiunare, flere, ridere; & cætera huiuscemodi, nisi deus iuuerit, non poterimus. ATTI. Iuxta meum sensum non posse perspicuum est. CRITOB. In quo igitur liberum habemus arbitrium; & dei in nos gratia custoditur, si ne hoc quidem absq; deo possumus facere? ATTI. Non sic donata est liberi arbitrij gratia, ut dei per singula tollatur adminiculum. CRITO. Non tollitur dei adiutorium, cum creaturæ ex semel dati liberi arbitrij gratia conferentur. Si enim absque deo, & nisi per singula ille me iuuerit nihil possum agere; nec pro bonis me iuste operibus coronabit, nec affliget pro malis: sed in utroque suum uel recipiet, uel damnabit auxilium. ATTI. Dic ergo simpliciter, cur dei auferas gratiam. Quicquid enim tollis in partibus, necesse est ut & in genere neges. CRITOB. Non nego gratiam, cum ita me à deo asseram conditum, ut per dei gratiam meæ datum sit uoluntati, uel facere quid, uel non facere. ATTI. Dormitat ergo deus in operibus nostris, semel data liberi arbitrij potestate; nec orandus est, ut in singulis operibus nos iuuet, cum uoluntatis nostræ sit & proprii arbitrij, uel facere si uolumus, uel non facere si nolumus. CRITO. Quomodo in cæteris creaturis conditionis ordo seruetur; sic concessa semel liberi arbitrij potestate, nostræ uoluntati omnia derelicta sunt. ATTI. Ergo (ut dixi) non debeo à deo per singula auxilium deprecari, quod semel meo datum est iudicio? CRITO. Si in omnibus ille cooperatur, non est meum, sed eius qui adiuuat, imò qui in me cooperatur, præsertim cum absque eo facere nihil possim. ATTI. Oro te non legisti; Non enim uolentis neque currentis, sed miserentis est deus; Ex quibus intelligimus nostrum quidem esse uelle & currere: sed ut uoluntas nostra compleatur & cursus, ad dei misericordiam pertinere; atque ita fieri, ut & in uoluntate nostra & in cursu, liberum seruetur arbitrium; & in consummatione uoluntatis & cursus, dei cuncta potentiæ relinquuntur. Scilicet nunc mihi scripturarum testimonia replicanda sunt, quomodo per singula, dei à sanctis flagitetur auxilium; & in singulis operibus suis, illo adiutore & protectore uti desiderent. Lege totum psalterium, omnes sanctorum uoces, nihil erit, nisi ad deum in cunctis operibus deprecatio. Ex quo perspicue ostenditur; te aut dei negare gratiam, quam tollis in partibus; aut si in partibus dederis, quod nequaquam te uelle manifestum est, in nostram sententiam transire; qui sic liberum homini seruamus arbitrium, ut dei per singula adiutorium non negemus. CRITOBVL. Captiosa ista est conclusio, & de dialecticorum arte descendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrij potestatem; ne si in operibus meis deus adiutor extiterit, non mihi debeatur merces, sed ei qui in me operatus est. ATTI. Fruere liberi arbitrij potestate, ut contra deum armes linguam tuam; & in eo te liberum probes, si tibi liceat blasphemare. Verum super hoc quid sentias, nulli dubium est, & præstigia confessionis

C tua, apertissima luce claruerunt. Nunc reuertamur ad id unde differere coepimus. Dic mihi, si tibi uideatur hoc quod cum dei adiutorio paulò ante dicebas, posse hominem non peccare si uelit; in perpetuum dicas; an ad tempus & breue? CRITOBVL. Superflua interrogatio est. Si enim ad tempus & breue dixerò; nihilominus referetur ad perpetuum. Quicquid enim ad breue dederis; hoc concedes & in perpetuum. ATTI. Quid dicas non satis intelligo. CRITO. Ità ne durus es; ut manifesta non sentias? ATTI. Non me pudet nescire quod nescio. Et de quo futura est disputatio, debet inter utrumque conuenire quem sensum habeat. CRITO. Ego hoc assero, qui potest uno die se abstinere à peccato, posse & alterò; qui duobus, posse & tribus; qui tribus, posse & triginta, atq; hoc ordine posse & trecentis & tribus milibus, & quamdiu uincit se uoluerit abstinere. ATTI. Dic ergo simpliciter posse hominem in perpetuum esse sine peccato si uelit. Possumus ne omne quod uolumus? CRITO. Nequaquam. Neque enim possum quicquid uoluerò; sed hoc solum dico, hominem sine peccato posse esse, si uelit. ATTI. Quæso ut mihi respondeas. Hominem me putas, an beluam? CRITO. Si de te ambigo; utrum homo, an belua sis, ipse me beluam confitebor. ATTI. Si ergo (ut dicis) homo sum, quomodo cum uelim & satis cupiam non peccare, delinquo? CRITO. Quia uoluntas imperfecta est. Si enim uere uelles; uere utique non peccares. ATTI. Ergo tu qui me arguis non uere cupere, sine peccato es, quia uere cupis? CRITOB. Quasi ego de me dicam; quem peccatorem esse confiteor; & non de paucis & raris, si qui uoluerint non peccare. ATTI. Interim ex meo tuòq; iudicio, & ego qui interrogo, & tu qui respòdes peccatores sumus. CRITO. Sed possumus non esse si uelimus. ATTI. Dixi me uelle non peccare, te quoque hoc sentire non dubium est. Quomodo ergo quod uterque uolumus, uterque non possumus? CRITO. Quia plene non uolumus. ATTI. Da ergo qui maiorum nostrorum plene uoluerint & potuerint. CRITOB. Hoc quidem non facile est ostendere. Neq; enim quando dico hominem posse esse sine peccato si uelit; aliquos fuisse contendo, sed simpliciter posse esse si uelit. Aliud nanque est esse posse quod Græce dicitur *δυναμις*, aliud est esse quod ipsi appellant *ἐνέργεια*. Possum esse medicus; sed interim non sum. Possum esse faber, sed necdum didici. Quicquid igitur possum; licet necdum sim, tamen ero si uoluerò. ATTI. Aliud sunt artes, aliud id quod per artes est. Medicina & fabrica, & artes cæteræ inueniuntur in plurimis; sine peccato autem esse perpetuo, diuinæ solius est potestatis. Itaque aut da exemplum qui absque peccato fuerint in perpetuum; aut si dare non potes, confitere imbecillitatem tuam; & noli ponere in cœlum os tuum, ut per esse & esse posse, stultorum illudas aures. Quis enim tibi cōcedet; posse hominem facere, quod nullus unquam hominum potuerit? Nè tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim potest homo, non posse tollitur. Si autem non potest, posse subuertitur. Aut concede mihi aliquem potuisse, quod fieri posse contendis; aut si nullus hoc potuit, inuitus teneberis, nullum posse; quod possibile iactitas. Inter Diodorum & Chrysippum ualentissimos dialecticos *ωπεὶ ἀδυνατοῦ* ista contentio est. Diodorus id solum posse fieri dicit, quod aut sit uerum; aut uerum futurum sit. Et quicquid futurum sit, id fieri necesse est. Quicquid autem non sit futurum id fieri non posse. Chrysippus uero & quæ non sunt futura, posse fieri dicit; ut frangi hoc margaritum, etiam si id nunquam futurum sit. Qui ergo aiunt hominem posse esse absque peccato si uelit, non poterunt hoc uerum probare, nisi futurum docuerint. Cum autem futura incerta sint omnia, & maxime ea quæ nunquam facta sunt; perspicuum est eos id futurum dicere, quod non sit futurum; Ecclesiaste hanc confirmante sententiam: Omne quod futurum est, iam factum est in priori seculo. CRITOBVLVS. Oro te ut hoc mihi respondeas; possibilia deus mandata dedit, an impossibilia? ATTIC. Cerno quò tua tendat assertio. Sed de hoc in posterioribus differendum est, ne dum miscemus quæstionibus quæstiones, obscuram audientibus intelligentiam relinquamus. Reseruato igitur hoc quod fatemur; possibilia deum dedisse mandata, ne ipse autor iniusticiæ sit; si id exigat fieri, quod fieri non potest; nunc illud imple quod proposueras, posse hominem sine peccato esse si uelit.

Aut enim

- A Aut enim dabis eos qui potuerunt; aut si nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuum uitare peccata non posse. CRITOBVLVS, Quoniam urges me ut dem quod dare non debeo; illud quaeso considera, quod dominus dixerit, facilius camelum per foramen acus intrare posse, quam diuitem in regnum caelorum. Et tamen dixit fieri posse, quod nunquam factum est. Neque enim camelus unquam per foramen acus ingressus est. ATTI, Miror hominem prudentem proposuisse testimonium, quod contra se faciat. In hoc enim non quod fieri possit, dictum est; sed impossibile impossibili comparatum. Quomodo enim camelus non potest intrare per foramen acus; ita & diues non ingredietur in regna caelorum. Aut si potueris ostendere, quod diues ingredietur regna caelorum; sequitur ut & camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abraham & caeteros quos in ueteri testamento diuites legimus, exemplo proponas, qui diuites ingressi sunt regna caelorum; cum ipsis diuitijs ad bona utentes opera, diuites esse deserint; imò cum non sibi, sed alijs diuites fuerint; & dispensatores magis dei, quam diuites appellandi sint. Sed nobis euangelica perfectio requisita est; in qua praecipitur; Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quae habes, & da pauperibus, & ueni sequere me. CRITOBVL, Dum nescis, proprio captus es laqueo. ATTI, Quo nam modo? CRITOBVL, Ex sententia domini asseris posse hominem esse perfectum. Quando enim dicit; Si uis perfectus esse, uende omnia quae habes, & da pauperibus, & ueni sequere me; Ostendit hominem si uoluerit & fecerit quae praecipita sunt, posse esse perfectum. ATTI, Validissimo quidem pugno me percussisti, ita ut caligo mihi ante oculos obseruari coeperit; sed tamen hoc ipsum quod dicit; Si uis perfectus esse, ei dicitur, qui non potuit imò noluit; & idcirco non potuit. Tu autem ostende mihi, qui & uoluerit & potuerit, quod nunc pollicitus es. CRITO, Quae enim me cogit necessitas ostendere qui perfecti fuerint; cum perspicuum sit posse esse perfectos, ex eo, quod uni à saluatore sit dictum, & per unum omnibus, si uis esse perfectus. ATTI, Tergiuersaris; in eodem luto haesitas. Aut enim quod potest fieri, aliquando factum est; aut si nunquam factum est, fieri non posse concede. CRITO, Quid ultra differo? Scripturarum autoritate uincendus es. Vt caetera intermittam; nonne his duobus testimonijs tibi imponetur silentium; in quibus Iob & Zacharias Helisabetque laudantur? Nisi enim fallor in Iob ita scriptum est; Homo quidam erat in regione Hus nomine Iob; & erat homo ille uerax & sine crimine; uerus dei cultor; abstinens se ab omni re mala. Et iterum; Quis est qui arguit iustum meum sine peccato; & loquitur uerbis suis per ignorantiam? In euangelio quoque secundum Lucam; Fuit in diebus Herodis regis Iudae sacerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia; & uxor illi de filiabus Aaron, & nomen illius Helisabet. Erant autem ambo iusti ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini, sine querela. Si uerus dei cultor est; & immaculatus, ac sine crimine; & qui ambulabant in cunctis iustificationibus domini; iusti sunt in conspectu eius; puto quod peccato careant; & nulla re indigeant; quae ad iusticiam pertinet. ATTI, Proposuisti testimonia quae non de alterius scripturae loco; sed de proprijs libris absoluta sunt. Nam & Iob postquam percussus est plaga multa; aduersus dei sententiam (prouocans eum ad iudicium) dixisse conuincitur; Atque utinam sic iudicaretur uir cum deo; quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. Et iterum; Quis mihi tribuat auditorem; ut desiderium meum omnipotens audiat; & librum scribat ipse qui iudicat; Et rursum; Si enim fuero iustus, os meum impia loquetur; & si absque crimine, prauus inueniar; & si purificatus niue & lotus manibus, fatis me sorde tinxisti; execratum est in me uestimentum meum. Et de Zacharia scriptum est; quod angelo natiuitatem filij pollicente dixerit; Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex & uxor mea processit in diebus suis; ob quae statim silentio condemnatur; Eris tacens & loqui non poteris usque ad diem quo fient haec, quia non credidisti uerbis meis quae implebuntur in tempore suo. Ex quo perspicuum est, iustos quidem & immaculatos dici; sed si negligentia subreperit posse concidere; & semper hominem in meditullio positum;

C ut & de uirtutum culmine ad uitia delabatur; & de uitijs ascendat ad sublimia, & nunquam eum esse securum, sed semper metuere in tranquillitate naufragium; ac per hoc hominem sine peccato esse non posse, dicente Solomone; Non est homo iustus super terram, qui faciat bonum, & non peccet. Et eodem in Regum libro; Neque enim est homo qui non peccet; ac beato David; Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Et iterum; Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et multa alia quibus scripturae sanctae plenae sunt. CRITO. Quid ergo respondebis ad illud exemplum quod ponit euangelista Ioannes; Scimus quod omnis qui natus est ex deo non peccat; sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tangit eum? Scimus quoniam ex deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. AT TI. Par pari referam, & paruam euangelistae epistolam, secundum sensum tuum docebo sibi esse contrariam. Si enim omnis qui natus est ex deo; peccatum non facit, quoniam semen eius manet in eo; & non potest peccare, quia ex deo natus est; qua consequentia idem in eodem loco loquitur; Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est? Ignoras rationem, haesitas atque turbaris. Audi eundem euangelistam; Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, ut dimittat nobis peccata nostra, & mundet nos ab omni iniquitate. Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fateamur; & iusticia nostra non ex proprio merito, sed ex dei consistit misericordia, dicente sancta scriptura; Iustus accusator sui est in principio sermonis. Et in alio loco; Dic tu peccata tua, ut iustificeris. Conclufit enim deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur. Et haec hominis summa est iusticia, quicquid potuerit habere uirtutis, non suum putare esse, sed domini qui largitus est. Qui ergo natus est ex deo, non peccat, quia diu semen dei manet in eo; & non potest peccare, quia ex deo natus est. Sed quia in agro dominico dormiente patrefamilias inimicus homo zizania superfeminat; & frumento

D to bono dum nescimus, lolium auenasque steriles, sator nocturnus interferit, ideo parabola ista euangelici patrisfamilias formidanda est; qui purgat aream, & frumento horreis condito, paleas uentorum flatibus dispergendas & urendas ignibus derelinquit. Vnde & in Hieremia scriptum legimus; Quid paleis ad frumentum dicit dominus? Paleae autem a frumento in consummatione seculi separantur. Ex quo approbatur dum sumus in corpore isto mortali, mixtos esse cum tritico. Quod si oppofueris quare dixerit; Et non potest peccare, quia ex deo natus est; audies, & ubi erit praemium uoluntatis? Si enim ideo non peccat, quia peccare non potest, liberum tollitur arbitrium; & nequaquam nostrum fiet, sed naturae bonum quae peccata non capiet. CRITO. Dudum faciliora proposui, ut te ad maiora exercerem; quid ad illud dicere potes, quod quamuis sis ingeniosus, nulla ualebis arte subuertere? Primum ponam de ueteri testamento; deinde de nouo; Veteris testamenti princeps Moyses est; noui, dominus atque saluator. Moyses loquitur ad populum; Perfecti estote in conspectu domini dei uestri. Et saluator ad apostolos; Estote perfecti sicut pater uester coelestis perfectus est. Aut enim possibile est audientibus facere quod Moyses & dominus praeeperunt; aut si impossibile est, non est culpa eorum qui obedire non possunt, sed eius qui impossibilia praecipit. AT TI. Hic locus apud imperitos; & scripturarum sanctarum meditationem usumque & scientiam non habentes, uidetur opinioni tuae prima fronte blandiri. Caeterum discussus facile soluitur. Et cum testimonia scripturarum alijs comparaueris testimonijs; ne sibi spiritus sanctus pro qualitate locorum & temporum uideatur esse contrarius, secundum illud quod scriptum est; Abyssus abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarum; tunc ueritas apparebit, hoc est, Christum possibilia praecipisse dicentem; Estote perfecti sicut pater uester coelestis perfectus est, & tamen apostolos non fuisse perfectos, CRITO. Non dico quid apostoli fecerint, sed quid Christus praeeperit. Neque enim culpa imperantis est, sed eorum qui audierunt imperium, quod utique potuisse fieri ex iusticia eius qui imperabat agnoscitur. AT TI. Pulchre. Nolo ergo mihi dicas posse hominem sine peccato esse si uelit, sed posse hominem id esse quod apostoli non

A stoli non fuerunt, CRITO. Tam stultum me putas, ut audeam hoc loqui? AT TI. Licet non loquaris tamen ex propositione tua, ipsa consequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim potest esse homo sine peccato: quod apostolos non fuisse perspicuum est: posset esse super apostolos homo, ut taceam de patriarchis & prophetis, quorum in lege non fuit perfecta iusticia, secundum illud Apostoli: Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei: iustificati gratis per dei gratiam, per redemptionem quae est in Christo Iesu: quem proposuit deus propiciatorem. CRITO. Haec argumentatio tortuosa est, ecclesiasticam simplicitatem inter philosophorum spineta concludens. Quid Aristoteli & Paulo? Quid Platoni & Petro? Ut ille enim princeps philosophorum; ita hic apostolorum fuit, super quem ecclesia domini, stabili mole fundata est: quae nec impetu fluminis, nec ulla tempestate concutitur. AT TI. Rhetoricaris: & dum mihi obijcis philosophiam, ad oratorum castra transcedis. Verum audi quid idem dicat orator tuus. Desine communibus locis: domi nobis ista nascuntur, CRITO. Nulla hic eloquentia est: nullus oratorum tumor, quorum definitio est, dicere ad persuadendum accommodate, sed puram puro sermone quaerimus ueritatem: aut dominum non impossibilia praecipisse, ut sint in culpa qui impossibilia non fecerint: aut si non possunt fieri, non eos qui impossibilia non faciunt: sed eum qui impossibilia praecipit, quod nefas dictu sit, conuinci iniusticiae. AT TI. Video te contra mores tuos uehementer esse commotum, & propterea argumentari desinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apostoli loco sentias, quem scribit ad Philippenses: Non quia iam accepi, aut iam perfectus sum. Persequor autem si comprehendam: in quo apprehensus sum a Christo. Fratres, ego me necdum arbitror comprehendisse. Vnum autem, posteriorum obliuiscens: ad ea quae priora sunt me extendens, iuxta propositum sequor ad brauium supernae uocationis dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti: hoc sapiamus: & si quid aliter sapitis, hoc quoque deus uobis reuelabit: & cetera, quae te scire non dubito & nos breuitatis studio praeterimus. Dicit se necdum comprehendisse, & nequaquam esse perfectum, sed instar sagittarij ad propositum & ad signum iacula dirigere, quae significantius Graeci *σκόπον* nominant, ne sagitta ad partem declinans alteram, imperitum ostendat sagittarium. Et asserit praeteritorum se semper obliuisci, & ad priora semper extendi: per quae docet praeterita negligenda & futura cupienda: ut quod hodie perfectum putauit, dum ad meliora & priora extenditur, cras imperfectum fuisse conuincat. Atque ita per singulos gradus, dum nunquam in statione, sed semper in cursu est, imperfectum doceat, quod homines putabamus esse perfectum: solamque perfectionem & ueram iusticiam, dei tantum uirtutibus coaptandam. Secundum propositum, inquit, sequor ad brauium supernae uocationis dei in Christo Iesu. O apostole Paule, ignosce mihi quasi homunculo mea uitia confitenti, si audacter interrogem. Dicus te necdum accepisse, & necdum comprehendisse, & necdum esse perfectum, & praeteritorum semper obliuisci, & ad priora te extendi: si quo modo possis occurrere in resurrectione mortuorum, & consequi brauium supernae uocationis. Et quomodo statim infers: Quoquot ergo perfecti, hoc sapiamus siue sapiamus, diuersa enim sunt exemplaria, & quid sapiamus siue sapiamus nos esse perfectos: comprehendisse quod non comprehendimus, accepisse quod non accepimus, esse perfectos qui nondum perfecti sumus: Quid ergo sapiamus, imò quid sapere debemus qui perfecti non sumus? Imperfectos nos esse confiteri, & necdum comprehendisse, necdum accepisse. Haec est hominis uera sapientia, imperfectum esse se nosse: atque, ut ita loquar, cunctorum in carne iustorum imperfecta perfectio est. Vnde & in Prouerbijs legimus: Ad intelligendam iusticiam ueram. Nisi enim esset & falsa iusticia, nunquam dei uera iusticia diceretur. Et in eodem Apostoli loco sequitur. Et si quid aliter sentitis, & hoc uobis deus reuelabit. Rem nouam audio. Qui paulò ante dixerat, non quia iam accepi, aut iam perfectus sum, & uas electionis qui pro confidentia habitantis in se Christi audebat loqui: An experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus: & tamen simpliciter fatebatur se non esse perfectum: nunc quod sibi proprie denegabat mittit in turbam,

C iungit; se cum cæteris, & ait: Quotquot ergo perfecti, hoc sapiamus. Sed quæ ratione hoc dixerit: exponit in sequentibus. Hoc, inquit, sapiamus, qui uolumus secundum humanæ fragilitatis modulum esse perfecti, necdum nos accepisse, necdum comprehendisse, necdum esse perfectos. Et quia necdum perfecti sumus, & forsitan aliter sapiamus, quàm possit uera & perfecta perfectio: si quid aliter sapiamus, & aliter intelligimus quàm dei habet scientia: & hoc nobis deus reuelabit, ut precemur cum Dauid atq; dicamus: Reuela oculos meos, & considera bo mirabilia de lege tua. Ex quo perspicuum est, duas in scripturis sanctis esse perfectiones, duasq; iusticias, & duos timores. Primam perfectionem & incomparabilem ueritatem perfectamq; iusticiam, dei uirtutibus coaptandam. Secundam autem, quæ competit nostræ fragilitati: iuxta illud quod in psalmis dicitur: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens, ad eam iusticiam quæ non comparatione, sed dei scientia dicitur esse perfecta. Iob quoq; & Zachariás & Helizabet iusti dicti sunt, secundum eam iusticiam, quæ possit in iniusticiam aliquando mutari: & non secundum illam, quæ nunq; mutari potest, de qua dicitur: Ego deus & non mutor. Et hoc est quod Apostolus alio loco scribit: Etenim non est glorificatum quod glorificatum est, propter excellentem gloriam, quod uidelicet legis iusticia ad comparationem euangelicæ gratiæ, non uideatur esse iusticia. Si enim, ait, quod destruitur gloriosum est, multo magis quod permanet, erit in gloria. Et iterum: Ex parte scimus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectum est: destruentur illa quæ ex parte sunt. Et uidemus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autē facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut & cognitus sum. Et in psalmis: Mirabilis facta est scientia tua ex me, cõfortata est, & non potero ad eam. Et iterum: Existimabam cognoscere, hoc labor est in conspectu meo, donec introeam in sanctuarium dei, & intelligam in nouissimis eorum. Et in eodem loco: Ut iumentū factus sum apud te, & ego semper tecum. Et Hieremias: Stultus factus est omnis homo à scientia. Et idem Paulus apostolus: Fatuū, inquit, dei, sapientius est hominibus. Et multa alia, quæ studio breuitatis omitto. CRITO, Argute quidem mi Attice, memoriterq; dixisti. Sed labor tuus & multiplex testimoniõ replicatio, meæ parti proficit. Neq; enim ego esse perfectus. Ac per hoc quando dicitur, homo potest esse sine peccato si uoluerit: iuxta mensuram hominis, nõ iuxta dei dicitur maiestatem: cuius cõparatione nulla creatura potest esse perfecta. ATTI, O Critobule hæc memorans mecū facis. Et ego enim hoc sentio, nullam creaturam secundum ueram consummatamq; iusticiã, posse esse perfectam. Cæterum aliū differre ab alio, & diuersas esse in hominibus iusticias, nulli dubiū est: & uel maiorem esse alium uel minorem, & tamen secundum statum & mensuram suam posse iustos nominari, qui aliorum comparatione iusti non sunt: Verbi gratia, Paulus apostolus, uas electionis, qui plus omnibus apostolis laborauit: utiq; iustus erat, scribens ad Timotheum: Certamen bonum certauimus, cursum consummauimus, fidem seruauimus, de cætero reposita est mihi corona iusticiæ: quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: non solum autē mihi, sed omnibus qui diligunt aduentum eius. Iustus erat & Timotheus discipulus eius & imitator, quem docet quid agere debeat: & quem modum tenere uirtutum. Putamus ne unam & eandem in utroq; fuisse iusticiam, & non plus habere meritorum eum, qui plus omnibus laborauit? Multæ mansiones sunt apud patrē, quia & merita diuersa. Stella à stella differt in claritate: & in uno ecclesiæ corpore, membra diuersa sunt. Habet sol fulgorem suum: luna quoq; noctis tenebras temperat: & quinque sidera alia quæ uocantur errantia, diuersis & cursibus & luminibus coelum peragunt. Innumerabiles sunt aliæ stellæ, quas micare in firmamento cernimus. In singulis diuersa sunt lumina, & tamen in suo unaquæq; perfecta est, ita duntaxat, ut comparatione maioris perfectione careat. In corpore quoq; cuius membra diuersa sunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Vnde & Apostolus dicit: Non potest oculus dicere manui, non es mihi necessaria: aut iterum caput pedibus, non desidero operam uestram. Nunquid omnes apostoli; nunquid omnes

A omnes prophetæ: nunquid omnes magistri: nunquid omnes cunctas habent uirtutes: nunquid omnes donationes habent sanitarum: nunquid omnes linguis loquuntur: nunquid omnes interpretantur: Aemulamini dona maiora. Omnia autem hæc operatur unus atque idem spiritus, diuidens propria unicuique prout uult. In quo diligenter attende, quod non dixerit, secundum quod unumquodque membrum cupit, sed secundum quod ipse uult spiritus. Nec enim dicere potest uas figulo suo, quare ita uel ita me fecisti: An non habet figulus potestatem de eodem luto, aliud uas facere in honorem, aliud in contumeliam: Vnde consequenter adiecit, aemulamini dona maiora: ut in fide & industria plus cæteris charismatibus habere mereamur, melioresque simus his qui comparatione nostri in secundo uel tertio gradu positi sunt. In magna domo uasa diuersa sunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea, ligneaque. Et tamen secundum modulum suum, cum æneum uas perfectum sit, comparatione argentei uasis imperfectum dicitur: rursumque argenteum aurei collatione deterius est. Atque hoc modo, dum sibi inuicem comparantur, imperfecta & perfecta sunt omnia. In agro terræ bonæ, ex una semente tricenarius & sexagenarius & centenarius fructus exoritur: ipsis numeris indicatur impar esse quod nascitur: & tamen in suo genere perfecta sunt singula. Helizabet & Zacharias quo testimonio, quasi impenetrabili uteris clypeo, nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ matris domini sanctitate, quæ conscientia in se habitantis dei libere proclamat: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius à progenie in progenies timens tibus eum. Fecit potentiam in brachio suo. In quo animaduerte, quod beatam se esse dicat, non proprio merito atque uirtute, sed dei in se habitantis clementia. Ipse quoque Ioannes, quo maior non fuit inter natos mulierum, parentibus suis melior est. Non enim solum hominibus, sed & angelis testimonio domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus erat maior in terra, minimo in regno cælorum minor fuisse perhibetur. Quid mirum in collatione sanctorum, alios esse meliores, & alios inferiores, cum e contrario in collatione peccatorum hoc intelligi possit: Ad Hierusalem dicitur, quæ multis peccatorum erat consolla uulneribus: Iustificata est Sodoma ex te; non quod Sodoma per se iusta sit, quæ in æternos collapsa cineres, audit per Ezechielem: Sodoma restituetur in antiquum, sed quod comparatione sceleratoris Hierusalem hæc iusta uideatur. Illa enim dei filium trucidauit, hæc propter abundantiam panis & per luxuriæ magnitudinem excessit modum libidinis. Publicanus in euangelio, qui percutiebat pectus quasi thesaurum cogitationum pessimarum; & conscientia delictorum, oculos non audebat attollere: superbientis pharisæi collatione fit iustus. Et Thamar sub specie meretricis fallit Iudam; & ipsius sententia qui deceptus est, meretur audire: Iustificata est Thamar magis quam ego. Ex quibus omnibus approbatur: non solum ad comparationem diuinæ maiestatis homines nequaquam esse perfectos, sed ne angelorum quidem & cæterorum hominum, qui uirtutum culmina conscenderunt, cum & tu qui melior es alterius collatione, quem imperfectum esse monstraueris, rursum ab alio te præeunte uincaris: ac per hoc non habeas ueram perfectionem: quæ si perfecta sit, nulla re indiget. CRITO. Et quomodo Attice ad perfectionem diuinus sermo prouocat? ATTI. Hac ratione qua dixi, ut secundum uires nostras unusquisque nostrorum quantum ualuerit extendatur: si quo modo possit peruenire, & comprehendere brauium supernæ uocationis. Denique omnipotens deus: cui docet Apostolus iuxta dispensationem carnis assumptæ subiiciendum filium, ut sit deus omnia in omnibus: perspicue demonstrat sibi cuncta esse subiecta. Vnde & propheta subiectionem sui in finem præsumit, dicens: Nonne deo soli subiecta erit anima mea: ab ipso enim est salutare meum. Et quia in corpore ecclesiæ caput Christus est: quibusdam adhuc repugnantibus membris: uidetur corpus quoque capiti non esse subiectum. Namque si patitur unum membrum, cõpatiuntur omnia: & totum corpus, dolore unius membri cruciatur. Quod dico ita manifestius fiet. Quamdiu habemus thesaurum istum in uasis fictilibus; & fragili carne

- C circundamur, imò mortali & corruptibili: beatos esse nos credimus, si in singulis uirtutibus, partibusq; uirtutum deo subiecti sumus. Cū autem mortale hoc indutum fuerit immortalitate, & corruptiuum hoc incorruptione uestitum, & absorpta mors fuerit in Christi uictoria: tunc deus erit omnia in omnibus, ut non sit tantum in Solomone sapientia, in Dauid animi mansuetudo, in Elia & Phinees zelus, in Abraham fides, in Petro cui dictum est: Simon Ioanis amas me, perfecta dilectio, in electionis uase studium prædicandi: & in cæteris uel bina uel trina: sed totus in cunctis sit, & omni uirtutum choro, sanctorum numerus gloriatur & sit deus omnia in omnibus. CRITO. Nullus ergo sanctorum quàm diu in isto corpusculo est, cunctas potest habere uirtutes? ATTI. Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoscimus. Nec enim possunt omnia esse in omnibus hominibus: quia non est immortalis filius hominis. CRITO. Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes uidetur habere uirtutes? ATTI. Participatione non proprietate: Necesse est enim, ut singuli excellant in quibusdam, & tamen hoc quod legisse te dicis: ubi scriptum sit nescio. CRITO. Ignoras hanc philosophorum esse sententiã? ATTI. Sed non apostolorum. Neq; enim mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. CRITO. Obsecro te, nõne Iacobus apostolus scribit: qui in uno ostenderit eum esse omnium reum? ATTI. Ipse locus se interpretatur. Non enim dixit unde ceperat disputatio: qui diuitem pauperi in honore prætulit, reus est adulterij uel homicidij. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes esse peccata. Sed ita: qui dixit, nõ meecharis, dixit: & non occides: quod & si non occidis, meecharis autem, factus es transgressor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauib; comparatur. Nec ferula dignum uitium, gladio uindicandum est: nec gladio dignum scelus, ferula coercendum. CRITO. Esto, ut nullus sanctorum omnes uirtutes habeat: hoc certe dabis, in eo quod potest facere si fecerit, esse perfectum. ATTI. Non tenes quid supra dixerim? CRITO. Quid nã illud est? ATTI. Perfectum esse in eo quod fecit: & imperfectum in eo, quod facere non potuit. CRITO. Sed sicut perfectus est in eo, quod fecit, quia facere uoluit: ita & in eo, per quod imperfectus est, quia non fecit: perfectum esse potuisse, si facere uoluisset. ATTI. Quis enim non uult facere quod perfectum est? Aut quis nõ cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tollis rerum diuersitatem & gratiarum distantiam, & creatoris artificis uarietatem, cuius sacro propheta sonat carmine: Omnia in sapientia fecisti. Indignetur Lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna super suis defectibus & labore causetur, cur annum solis circuli, singulis mensibus expleat. Sol queratur, quid offenderit, ut lunæ cursu tardior sit. Clamemus & nos homunculi, quid causæ extiterit, ut homines & nõ angeli facti simus, quanq; magister uester d' *ἀρχαίος*, de cuius hæc fonte procedunt, omnes rationales creaturas, æquo allerat iure conditas: ut instar quadrigarum & curruum de carceribus exeuntes, in medio spatio, uel corruant, uel præteruolent, & ad optata perueniant. Elephantum tantæ molis, & gryphes in sua grauitate causentur, cur quaternis pedibus incedant, cū muscæ culicesq; & cætera huiusmodi animantia sub pennulis senos pedes habeant: & aliqui uermiculi sint, qui tantis pedibus scauteant, ut innumerabiles simul motus, nulla acies cõprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui creatoris operibus illudunt. Vestrum decretum huc usq; perueniet, ut dū singula calumniantur, manū injiciant deo, cur solus deus sit, cur inuiderit creaturis, ut nõ omnes eadem polleant maiestate. Quod licet non dicatis (neque enim tam infani estis, ut aperte pugnetis deo) tamen alijs uerbis loquimini, rem dei, homini copulantes, ut sit absque peccato, quod & deus est. Vnde Apostolus super diuersis intonans gratijs loquitur: Diuisiones dominationum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, sed idem dominus: & diuisiones operationum sunt: unus autem deus, qui operatur omnia in omnibus. CRITO. Nimius es in una atque eadem quaestione, ut persuadere coneris hominem uniuersa simul habere non posse, quasi aut inuiderit, aut non potuerit deus præstare imaginem & similitudinem suam, ut in omnibus respondeat suo creatori. ATTI. Ego ne nimius an tu? qui soluta proponis,

A ponis, & non intelligis aliud esse similitudinem, aliud æqualitatem: illud picturam, hoc esse ueritatem. Verus equus camporum spatia transuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani dei filio non concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Christo hominem confiteri: ne suscipere in eo hominis peccata cogantur: quasi potentior sit creatio creatoris: & id ipsum tantum filius hominis, quod dei filius. Aut igitur propone alia, quibus respondeam; aut desine superbire, & da gloriam deo. CRITO. Immemor es responsionis tuæ: & dum argumenta argumentis connectis: ac per scripturarum latissimos campos, infrenis equi libertate baccharis: super fortissima quæstione: cui pollicitus es te in consequentibus respondurum omnino tacuisti: obliuionem simulans, ut necessitatem responsionis euaderes. Sed ego stultus ad horam tribui, quod petebas: existimans oblaturum spon te quod acceperas: & nõ admonitum reddere quod debebas. AT TI. Nisi fallor, de possibilibus mandatis dilata est responsio. Pone igitur ut uolueris, CRITO. Aut possibilia deus mandata dedit, aut impossibilia. Si possibilia: in nostra potestate est ea facere si uelimus. Si impossibilia: nec in hoc rei sumus si non facimus, quod implere non possumus. Ac per hoc siue possibilia dedit deus mandata, siue impossibilia: potest homo sine peccato esse si uelit. AT TI. Quæso ut patienter audias, non enim de aduersario uictoriam, sed contra mendacium quærimus ueritatem. Deus possibilem dedit humano generi omnes artes, quippe quas plurimi didicerunt: ut taceã de his quas Græci *βασίλειους* uocant, nos ad opera manuum pertinentes possumus dicere: uerbi gratia: Grammaticam, Rhetoricam; philosophiæ tria genera, Physicam, Ethicam, Logicam: Geometriam quoque & Astronomiam, Astrologiam, Arithmeticam: quæ & ipsæ partes philosophiæ sunt. Medicinam etiam quæ in tria diuiditur *θερμια, μέσος* *διος, ἐμμετριον*, Iuris quoque & legum scientiam. Quis nostrum (quamuis sit ingeniosus) poterit omnia comprehendere: cum eloquentissimus orator de rhetorica & iuris scientia disputans, dixerit: Pauci unum possunt, utrumque nemo. Vides ergo quod deus possibile iussit: & tamen id quod possibile est, per naturam nullum posse complere. Dedit itaque præcepta diuersa: uirtutesque uarias, quas omnes simul habere non possumus. Atque ita fit: ut quod in alio, aut primum, aut totum est: in alio ex parte uersetur, & tamen non sit in crimine, qui non habet omnia: nec condemnetur ex eo quod non habet, sed iustificetur ex eo quod possidet. Definit Apostolus qualis episcopus esse debeat, scribens ad Timotheum: Oportet episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docilem: non uiolentum, non percussorem: sed mansuetum, non litigiosum, sine avaricia, domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni pudicitia. Et iterum: Non neophytum, ne inflatus in iudicium incidat diaboli, Oportet autem eum etiam testimonium de foris habere bonum, ne in opprobrium incidat & laqueum diaboli. Tito quoque scribens discipulo, quales episcopos debeat ordinare: breui sermone demonstrat. Ideo reliqui te Cretæ: ut quæ reliqua sunt, corrigas: constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego præcepi tibi: Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, nec in accusatione luxurie, aut non subiectos. Oportet autem episcopum esse sine crimine, siue sine accusatione: hoc enim magis *ἀνεγκλήτου* sonat, sicut dispensatorem dei, non proteruum, non iracundum, non uiolentum, non percussorem, nõ turpis lucri appetitorem, sed hospitalem, benignum, pudicum, iustum, sanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem sermonem: ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicentes coarguere. Ut diuersarum personarum uaria præcepta nunc sileam, circa mandata episcopi me tenebo. Vult certe deus tales esse episcopos siue presbyteros, quales uas electionis docet. Primum quod dixit, irreprehensibilis, aut nullus, aut rarus. Quis est enim qui non quasi in pulchro corpore, aut neuum, aut uerrucam habeat: Si enim ipse Apostolus dicit de Petro, quod non recto pede incesserit in euangelij ueritate: & intantum reprehensibilis fuerit: ut & Barnabas adductus sit in eandem simulationem: quis indignabitur id sibi denegari, quod princeps apostolorum non habuit: Deinde unius uxoris

C uxoris uirum, sobrium, pudicum ornatum, hospitalem, ut reperias: illud certe quod sequitur *διδασκαλίας* qui possit docere: non ut interpretatur Latina simplicitas, docilem, cum cæteris uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum quoque & percussorem: & turpis lucri cupidum, repudiat Apostolus: & pro his cupit mansuetum, absque iurgio, sine auaricia: & ut domum suam optime regat, quodque difficillimum est: ut filios habeat subiectos, cum omni pudicitia, uel filios carnis, uel filios dei. Cum omni inquit pudicitia, Non enim sufficit propria habere pudicitiam, nisi ea filiorum & comitum ac ministrorum pudore decoretur, dicente Dauid: Ambulans in uia immaculata, hic mihi ministrabit, Consideremus quoque *ἐπίσκοπος* pudicitia, filios habentem subditos in omni pudicitia: ut non solum opere, sed sermone quoque & nutibus se abstineant ab impudicijs: ne forte illud incidat Heli: qui certe increpauit filios suos dicens: Nolite filij mei, nolite: non bonam famam audio ego de uobis. Corripuit & punitus est: quia non corripere debuit, sed abijcere, Quid faciet qui gaudet ad uitia: qui emendare non audet: qui conscientiam suam metuit: & quod cunctus populus clamitat, nescire se simulat: Quodque sequitur, *καὶ νεώφυτον*, ut etiam à nullo accusetur: ut bonam opinionem ab his qui foris sunt, habeat: ut etiam maledictis aduersariorum careat: & quibus doctrina displicet, placeat conuersatio: puto quod non facile sit reperire: maximeque illud, ut potens sit aduersarijs resistere, & peruersas opprimere & superare doctrinas. Vult ut non neophytus episcopus ordinetur: quod uidemus nostris temporibus pro summa eligi iusticia. Si baptismum statim iustum faceret & omni plenum iusticia: nequaquam utique Apostolus neophytum refutaret: sed baptismus uetera peccata conscindit: nouas uirtutes non tribuit: dimittit è carcere & dimisso si laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus inquam, aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet episcopus. Et tamen si unum uel duo de catalogo uirtutum episcopo cuiquam defuerint, non tamen iusti carebit uocabulo: nec ex eo damnabitur, quod non habet: sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, uirtutis eius est, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit, qui confidenter uirtutum conscientia loquebatur: Ecce uenit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Qui cum esset in forma dei, nequaquam rapinam arbitratus est æqualem se esse deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea donauit ei deus nomē quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu flectant genu, cœlestia, terrestria & inferna. Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta, aut nequaquam, aut difficulter inuenies: quid facies de omni homine, qui cuncta debet implere mandata: Ex corporalibus considerare mus spiritualia. Alius uelox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus incessu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed raucae uocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illum ingeniosum, sed obliuiosum. Hunc memorem, sed tardi uidemus ingenij. In ipsis controuersijs: in quibus quondam pueri lusimus, non omnes similiter, uel in processibus, uel in narrationibus, uel in excessibus, uel in argumentis, aut exemplorum copia, & epilogorum dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ, alia atque alia in parte dissimiles sunt. De uiris magis ecclesiasticis loquar: Multisuper euāgelia bene disserunt: sed in explanatione Apostoli, impares sui sunt. Alij cum in instrumēto nouo optime senserint, in psalmis & ueteri testamento muti sunt. Hoc totum dico, quod non omnia possumus omnes: rarusque aut nullus est diuinitus, qui in omni substantia sua paria uniuersa possideat. Possibilia præcepit deus, & ego fateor. Sed hæc possibilia cuncta, singuli habere non possumus: non imbecillitate naturæ, ne calamnitiam facias deo: sed animi lassitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere uirtutes. Quod & si in eo arguis creatorem, quare te talē cōdiderit, qui deficias atque lassescas: dicā iterū, maior erit reprehensio, si eū uolueris accusare, quare te deum non fecerit. Sed dices: Si non possum, ergo peccatū non habeo. Habes peccatū quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumque ille, cuius tu cōparatiōe deterior es: uel tu in alia uirtute, uel alterius erit collatione peccator:

- A peccator; atque ita fit, ut quemcunq; primum putaueris, minor sit eo, qui se in alia parte maior est, CRITO, Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Iudas scribit Apostolus: Eius autem qui potens est uos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos: Quo testimonio comprobatur posse hominem esse sine peccato, & maculam non habere, ATTI, Non intelligis quæ proposueris, Neque enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sententiâ: sed potest si uoluerit deus hominem seruare sine peccato, & immaculatum sua misericordia custodire, Hoc & ego dico, quod deo cuncta possibilia sunt, Homini autem non quicquid uoluerit possibile est, & maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturam, CRITO, Non dico hominem esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile uidetur: sed posse esse si uelit, Aliud est enim esse, aliud posse, Esse, quærit exemplum: posse, ostendit imperij ueritatem, ATTI, Nugaris, nec meministi illius prouerbij, actum ne agas, & in eodem cœno uoluaris, imò laterem lauas, Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec est, nec fuit, & forsitan nec futura est,
- 6 Atque ut ipso uerbo utar, & stulticiam *ἀνοσιότητος* argumentationis ostendam, esse posse te aio dicere, quod esse non possit, Hoc enim quod proposuisti posse hominem sine peccato esse si uelit, aut uerum est, aut falsum est, Si uerum est, ostende quis fuerit; si falsum quicquid falsum est, nunquam fieri potest, Verum hæc quasi explosa taceantur, & in scriniolis uestris tantum mustitent, publicam faciem formidantia, Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendum est; ita duntaxat, ut habeas potestatem refellendi & quærēdi si quid uolueris, CRITO, Audiam patienter: non enim dicam libenter: & magis mirabor ingenium, cuius stupeo falsitatem, ATTI, Vtrum falsa sint an uera quæ dicturus sum, cum audieris tunc probabis, CRITO, Loquere ut uis, mihi decretum est si respondere non potero, magis silere quàm mendacio acquiescere, ATTI, Quid interest utrum te tacentem an loquentem superem; & iuxta Protei fabulam, uigilantem capiam an dormientem? CRITO, Cum dixeris quæ uolueris; audies quæ nequaquam uelis, Veritas enim laborare potest, uinci non potest, ATTI, Libet sententias tuas parumper discutere; ut intelligant sectatores tui, quàm diuinum in te mirentur ingenium, Dicis sine peccato esse non posse, nisi qui scientiam legis habuerit: per quod magnam partem Christianorum excludis à iusticia; & qui prædicator es impeccantiæ; omnes propè peccatores esse pronuncias, Quotus enim quisq; Christianorum habet legis scientiam; quam in multis doctoribus ecclesiæ, aut raro, aut difficulter inuenias; Verum tu tantæ es liberalitatis; ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies, ut in alio loco scripseris, scientiam legis etiam scæminas habere debere; cum Apostolus doceat esse tacendum mulieribus in ecclesia; & si quid ignorant, domi uiros suos debere consulere, Nec sufficit tibi dedisse agmini tuo scientiam scripturarum; nisi earum uoce & canticis delecteris, Iungis enim & ponis in titulo, quod & scæminæ deo psallere debeant, Quis enim ignorat Psallendum esse scæminis in cubiculis suis; & absq; uirorum frequentia & congregatione turbarum; Verum tu donas quod non licet; ut quod uerecunde facere debeant, & absque ullo arbitrio magistris autoritate proclament, Decimoquarto titulo, Addis præterea seruum dei, nihil amarum de ore suo; sed semper quod dulce est & suaue debere proferre: & quasi alius sit seruus dei; alius doctor & sacerdos ecclesiæ, prioris oblitus sententiæ; ponis in alio titulo uigesimo secundo, sacerdotem siue doctorem omnium actus speculati debere; & fiducialiter corripere peccantes; ne pro isdem rationem reddant; & eorum sanguis de suis manibus requiratur, Nec semel dixisse contentus; id ipsum replicas; & inculcas trigesimo primo titulo, sacerdotem siue doctorem nemini adulari debere, sed audenter omnes corripere; ne & se & eos qui eum audiunt, perdat, Tantâ ne est in uno opere dissonantia; ut quid prius dixeris nescias; Si enim seruus dei nihil amarum de suo debet ore proferre, sed semper quod dulce & suaue est; aut sacerdos & doctor serui dei non erunt; qui fiducialiter debent corripere peccantes; & nulli adulari, sed audacter omnes increpare; aut si sacerdos & doctor; non

solum

C solum serui dei, sed inter seruos eius principalem tenent locum, frustra seruis dei blanditias & dulcedines seruasti; cum hoc proprie hæreticorum sit: & eorum qui decipere cupiunt au dicentes: dicente Apostolo: Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo uentri. Et per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Semper inuisiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchreque adulator apud philosophos definitur blandus inimicus. Veritas amara est, rugosæ frontis ac tristis, offenditque correctos. Vnde & Apostolus loquitur: Inimicus uobis factus sum, ueritatem dicens uobis. Et Comicus: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Quapropter & pascha cum amaritudinibus comedimus: & uas electionis docet pascha celebrandum, in ueritate & sinceritate. Veritas in nobis sit & sinceritas, & amaritudo ilico consequetur. Illud uero quod in alio ponis loco, omnes uoluntate propria regi, quis Christianorum potest audire? Si enim non unus; nec pauci, nec multi, sed omnes reguntur propria uoluntate; ubi erit auxilium dei? Et quomodo illud exponis? A domino grellus hominis diriguntur; Et, non est in homine uia eius. Et, nemo potest quicquam accipere, nisi datum fuerit ei desuper; Et in alio loco: Quid enim habes quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? dicente domino saluatore: Non descendi de cælo, ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit patris. Et in alio loco: Pater si fieri potest; transcat à me calix iste. Veruntamen non quod ego uolo, sed sicut tu. Et in oratione dominica: Fiat uoluntas tua, sicut in cælo & in terra. Qua sententiæ temeritate aufers dei omne præsidium: & quod in alio loco frustra conaris adiungere, non absque dei gratia; quomodo sentire uelis; ex hoc loco intelligitur; dum gratiam eius nõ ad singula refers opera, sed ad conditionis ac legis & liberi arbitrij potestatem. Septuagesimo secundo titulo. Illud uero quod in sequenti ponis capitulo; in die iudicij iniquis & peccatoribus non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos, ferre quis potest; & interdicare te misericordiam dei; & ante diem iudicij de sententia iudicis iudicare; ut si uoluerit iniquis & peccatoribus parcere, te præscribente non possit; Dicis enim. Scriptum est in centesimo tertio psalmo; Deficiant peccatores à terra & iniqui, ita ut non sint. Et in Esaia; Comburentur iniqui & peccatores simul, & qui relinquunt deum consummabuntur. Et non intelligis comminationem dei interdum sonare clementiam; Non enim dicit æternis ignibus exurendos, sed à terra deficere & iniquos esse cessare. Aliud enim est ipsos à peccato & iniquitate desistere; & aliud ipsos perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Denique Esaia de quo ponis testimonium; Comburentur (inquit) peccatores & iniqui simul; non addidit in æternum. Et qui relinquunt deum consummabuntur. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectum fidei tramitem relinquentes consummabuntur, si noluerint ad dominum reuerti, quem dereliquerunt. Quæ sententia & tibi parata est, si neglexeris ad meliora conuerti. Deinde cuius est temeritatis, iniquos & peccatores impijs iungere; qui à nobis sic definiuntur. Omnis impius iniquus est, & peccator; nec recipitur, ut possimus dicere: Omnis peccator & iniquus, etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam dei non habent, uel cognitam transgressione mutarunt. Peccatum autem & iniquitas, pro qualitate uitiorum, post peccati & iniquitatis uulnera recipit sanitatē. Vnde scriptum est; Multa flagella peccatoris: Et non interitus sempiternus; Et per omnia flagella atque cruciatus emendatur Israël. Quem enim diligit dominus corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit. Aliud est cedere magistri & parentis affectu, aliud contra aduersarios crudeli animo desæuire. Quam ob causam, & in primo psalmo canitur; Quoniam non resurgunt impij in iudicio. Iam enim in perditionem sunt præiudicati. Neque peccatores in consilio iustorum. Aliud enim est gloriam perdere resurgendi, aliud perire perpetuo. Veniet (inquit) hora, in qua omnes qui in sepulchris sunt, audient uocem eius; & egredientur qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ; qui autem mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Vnde & Apostolus eodem sensu; quia eodem & spiritu, loquitur ad Romanos; Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt

A peribunt. Et quicumq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sine lege impius est, qui in aeternum peribit. In lege peccator credens in deum, qui per legem iudicabitur, & nō peribit. Si peccatores & iniqui aeternis ignibus exuruntur, non times sententiam tuam, qui ini- quum & peccatorem te esse dicis. Et argumentaris hominem non esse sine peccato, sed esse posse. Ergo solus ille saluetur, qui nunquam fuit, nec est, sed futurus est, aut forsitan nec fu- turus; & pereant omnes, quos retro fuisse legimus. Tu ipse qui Catoniana nobis inflaris su- perbia, & Milonis humeris intumescis, qua temeritate peccator, magistri nomen assumis? Aut si iustus es, & humilitate simulas peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te solum & possidere cum socijs, quod nec patriarcharum, nec prophetarum, nec apostolo- rum quispiam habuit. Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse per- dendas, & diabolo tribuit poenitentiam; quid ad nos, qui & diabolum & satellites eius o- mnesq; impios & prauaricatores dicimus perire perpetuo; & Christianos si in peccato pra- uenti fuerint, saluandos esse post poenas. xx. ti. Iungis praeterea duo capitula inter se discre- pantia; quae si uera sint, os aperire non poteris; non habentem sapientiam & intellectum scri- pturarum, nisi qui didicerit, scire non posse. xx. ti. Et iterum; Scientiam legis non usurpare debere indoctum. Aut enim magistrum, à quo didiceris proferre cogaris, ut tibi scientiam legis liceat usurpare; aut si magister talis est, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipse ignorabat; restat ut non recte facias, qui indoctus usurpas scientiam scripturarum; & ma- gister prius quam discipulus esse coepisti. Nisi forte humilitate solita, magistrum tuum ias- citas dominum, qui docet omnem scientiam; & cum Moysē in nube & caligine facie ad fa- ciem audias uerba dei; & inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc sufficit, sed repente mutaris in Stoicum, & de Zenonis nobis tonas supercilio. Lxxiiij. ti. Christianum illius de- bere esse patientiae, ut si quis sua auferre uoluerit, gratanter amittat. Nonne nobis satis est, pa- tienter perdere quod habemus, nisi uiolento atque raptori agamus gratias, & eum cunctis benedictionibus prosequamur? Docet Euangelium, ei qui nobiscum uelit iudicio con- tendere, & per lites ac iurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum, non praeci- pit, ut agamus gratias, & laeti nostra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid sceleris in hac sententia sit, sed quod ubiq; mediocria *ὑπεβολικῶς* transeas, & magna sceleris. Vnde adiun- gis, gloriam uestium & ornamentorum deo esse contrariam. Quae sunt, rogo, inimicitiae con- tra deum, si tunicam habuero mundiorem; si episcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida ueste processerint; Cauete cleri- ci, cauate monachi, uiduæ & uirgines; periclitamini, nisi sordidas uos atq; pannosas uulgus aspexerit. Taceo de hominibus seculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitiae contra deum, si preciosis atq; nitentibus utantur exuuijs. Clxiiij. ti. Audiamus & caetera. Inimicos ut proximos diligendos, statimq; oppressus grauissimo lethargo, ponis & dicis. Clxi. ti. ini- mico nunquam esse credendum; quod sibi esse contrarium, etiam me silente, perspicuum est. Sed dices utrunque uocibus scripturae contineri; non animaduertes, quo sensu in suis locis dicta sint. Praeceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Nunquid iustum est, ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos & amicos; ut inter æmulum & necessarium nulla distantia sit; Si inimicos diligo quasi proximos, amicis quid amplius ex- hibebo? Aut si hoc dixeris, illud tacere debueras, ne contraria sibi in eodem loco dicere ui- dearis, inimico nunquam esse credendum. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet; lumentum aduersarij si ceciderit, subleuandū. Et Apostolus; Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitierit, da illi potum. Hoc enim faciens, carbones ignis cōgregabis super caput eius; non in maledictum & condemnationem (ut plerique existimant) sed in correctionem & poe- nitentiam; ut superatus beneficijs, excoctus feruore charitatis, inimicus esse desistat. Cxxiiij. Addis praeterea regnum caelorum etiam in testamento ueteri repromitti; ponisq; testimo- nia de apocryphis, cum perspicuum sit, regnum caelorum primum in Euangelio praedicari

C per Ioannem baptistam & dominum saluatorem & apostolos. Lege Euangelia. Ioannes baptista clamat in deserto: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et de saluatore scriptum est: Ex eo tempore coepit prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et iterum: Circuibat Iesus ciuitates & uicos, docens in synagoga eorum & prædicans regnum dei. Et apostolis præcipit: Ite & prædicare dicentes, quoniam appropinquauit regnum cœlorum. Tu autem nos Manichæos uocas, cur legi Euangelium præferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem esse dicamus: & non intelligis stultitiam tuam impudentiæ copulatam. Aliud est damnare legem, quod Manichæus facit; aliud legi præferre Euangelium, quæ apostolica doctrina est. In illa enim serui, in hoc præsens dominus loquitur; ibi promittitur, hic impletur; ibi initia, hic perfectio est; in illa operum fundamenta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc posuimus, ut egregij præceptoris doctrina monstraretur. Centesimus titulus est, posse hominem sine peccato esse, & dei munda facile custodire, si uelit; de quo abunde dictum est. Cumq; se imitatore; imò expletorē operis beati martyris Cypriani, scribentis ad Quirinum, esse fateatur, non intelligit se in eodem opere dixisse contraria. Ille in quinquagesimo quarto titulo tertij libri, ponit, neminem sine sordibus & sine peccato posse esse; statimq; iungit testimonia, in quibus scriptum est apud Iob: Quis enim mundus à sordibus; ne si unius etiam dici sit uita eius in terra. Et in psalmo quinquagesimo: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Et in epistola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis non est. Tu è diuerso alleris, posse hominem sine peccato esse; & ut hoc uerum dixisse uidearis, statim adiungis; & dei mandata facile custodire, si uelit; quæ aut rarus, aut nullus impleuit. Si enim facilia sunt, debent à pluribus custodiri. Sin autem ut concedamus tibi, rarus quisquam ea implere potest, manifestum est esse difficile quod rarum est. Atque ut hoc

D augeas, & magnitudinem tuæ uirtutis ostendas, quod scilicet de bono conscientia thesauro eructare credaris, ponis in titulo centesimo uigesimo tertio; ne leuiter quidem esse peccandū. Et quid sit hoc leuiter, ne fortè in opere te aliquis dixisse existimaret, adnectis centesimo tricesimo primo titulo; malum uero nec cogitandum; neq; illius sententiæ recordaris: Delicta quis intelligit; ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce seruo tuo; cum ecclesia etiam ea quæ per ignorantiam delinquimus, & sola cogitatione peccamus, delicta esse fateatur; intantum, ut hostias pro errore iubeat offerri; & pontifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro se offerat uictimas; qui certe nunquam pro alijs iuberetur offerre, nisi iustus ipse esset; nec rursus pro se offerret, si peccato careret ignorantia. Scilicet nunc mihi latissima scripturarum spacia peragranda sunt, ut doceam errorem & ignorantiam esse peccatum.

CRITO, Obsecro te, nonne legisti; Qui uiderit mulierem ad concupiscendum, iam moechatus est eam in corde suo; Non ergo solus aspectus & incentiua uitiorum reputantur in peccatum, sed ea quibus attribuimus assensum. Aut enim uitare possumus malam cogitationem, & consequenter possumus carere peccato; aut si uitare non possumus, non reputatur in peccatum, quod caueri non potest.

ATTI, Callide quidem argumentaris, sed non intelligis argumentationem tuam contra sacras scripturas facere. Voluit enim eloquia scripturarum etiam ignorantiam habere peccatum. Unde & Iob offert hostias pro filijs suis, ne fortè per ignorantiam in cogitatione peccauerint. Et qui ligna cædit, si securi ac ferro fugiente de ligno homo fuerit occisus, pergere iubetur ad urbem fugitiuorum; & tamdiu ibi esse, quamdiu sacerdos maximus moriatur, id est, redimatur sanguine saluatoris; aut in domo baptisimatis, aut in pœnitentiâ, quæ imitatur baptisimatis gratiam per ineffabilem clementiam saluatoris, qui non uult perire quenquam, nec delectatur mortibus peccatorum, sed ut conuertantur & uiuant.

CRITO, Rogo quæ est ista iusticia, ut in peccato tenear erroris, cuius reatum non habet conscientia; Nescio me peccasse, & eius rei quam nescio, pœnas luo; Et quid plus faciam, si sponte peccauero; ATTI, A me sententiæ & dispositionis dei causas requiris; Respondet stultitæ interroga

A tæ interrogationi tuæ liber Sapientia: Altiora te ne quaeris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et alibi: Noli esse sapiens multum, & noli argumentari plus quam oporteat. Et in eodem loco: In sapientia & in simplicitate cordis quaerite deum. Ac ne forte huic uolumini contradiccas, audi Apostolum, Euangelica clangentem tuba: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiae eius. Quis enim cognouit sensum domini: aut quis consiliarius eius fuit: Istae sunt quaestiones, de quibus & in alio scribit: Stultas autem & ineruditas quaestiones deuota, sciens quoniam lites generat. Et Ecclesiastes (de quo certe libro nulla est ambiguitas) Dixi, inquit, sapiens efficiar, & ipsa longe facta est a me. Profunda profunditas, quis eam inueniet: A me quaeris, quare figulus aliud uas fecerit in honorem, aliud in contumeliam; & non uis acquiescere Paulo pro suo domino respondentis: O homo, tu quis es, qui respondes deo: Audi ergo breuiter testimonia scripturarum: ut stulta, imò impia sciscitatio tua in perpetuum conticeat. Loquitur deus in Genesi: Non adijciam ultra maledicere terrae propter opera hominum: quia apposta est mens hominis diligenter ad mala à pueritia, Abraham & Sara, audita repromissione filij Isaac, ridet in corde suo, & tacita cogitatio non latet scientiam dei. Arguuntur in risu; & ipsa cogitatio, quasi pars infidelitatis reprehenditur. Attamen non ex eo quod risere, diffidentiae condemnantur, sed ex eo quod postea crediderunt, iusticiae palmam acceperunt. Lot nescit in concubitu filiarum quid fecerit: & inebriatus ab eis non habet crimen conscientiae, & tamen error in uitio est. Argue sanctum uirum Iacob, quare Rachel formosam dilexerit, pro qua & seruiuit multo tempore, & in Liae primo concubitu fuerit contristatus; & acquiesce tandem humanae fragillitati, quae etiam pulchra corpora diligit, & deformia detestatur. Luget Iacob mortem filij sui Ioseph, & multo tempore consolationem non recipit filiorum: respondetque lugens & gemens: Vadam ad infernum; & probat se hominem, dum iustus ignorat quid actum sit de iusto filio Ioseph. In Exodo scriptum est: Si percusserit aliquis quempiam, & mortuus fuerit, morte moriatur. Sin autem non uolens, sed deus tradidit eum in manibus eius, dabo tibi locum, ad quem confugiat qui occiderit. In quo notandum est, quod deus tradidit hominem in manus eius; & ille qui occidit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Leuitico lex ponitur: Anima si peccauerit in conspectu domini: non sponte ex omnibus praecipis domini, quae oportet fieri: feceritque unum ex eis, siue pontifex fuerit, siue omnis synagoga, & reliquus populus; & postea didicerit peccatum suum, quod peccauit per ignorantiam: offert munus, hircum de capris, maculatum immaculatum; & ponet manus suas super caput eius, interficietque illum in loco ubi mactantur holocausta coram domino, quia pro peccato est. Statimque in sequentibus: Si tetigerit aliquid immundum, quod non liceat tangere, & fecerit per ignorantiam; & postea didicerit siue promiserit aliquid, & fuerit oblitus, pronuntiabit peccatum suum, in quo peccasse se perspicit: & offeret domino pro his quae peccauit, agnam siue capram pro peccato suo quod peccauit; & precabitur pro eo sacerdos super peccato, & dimittetur ei peccatum. Sin autem non praualuerit manus eius, ut offerat ouem pro peccatis suis quibus peccauit: duos turtures, aut duos pullos columbarum offeret domino: unum pro peccato, & unum in holocaustum; & portabit ea ad sacerdotem, & offeret sacerdos id quod pro peccato est primum; & in ipso reconciliabitur pro peccato quod peccauit, & dimittetur ei. Caeteraque his similia, quae studio breuitatis omitto, ne fastidium stomacho tuo faciam. In consequentibus quoque narrat Moyses, quod in consecratione Aaron & filiorum eius obtulerit uitulum pro peccato, & posuerit Aaron & filij eius manus super eum, super caput uidelicet uituli, qui erat pro peccato; & mactauerit eum, & tulerit de eius sanguine & posuerit super cornua altaris in circuitu digito suo, atque altare mundauerit. Similiter in ariete fecerit, & de sanguine eius tetigerit auriculam eius dexteram & manum dexteram, & summitatem pedis dextri. Et post multa alia, quae narrare longissimum est, enumeratis diebus septem ita legimus: Factum est quoque die octauo, & uocauit Moysen, Aaron, & filios eius, & omnes seniores Israel, & dixit ad Aaron: Tolle uitulum de bobus pro peccatis, & arietem in holocaustum immaculatum

- C maculatū, & offeres eos in conspectu domini; & senioribus Israël loquere, dicens: Tollite hircum de capris uiuū pro peccato, & uitulū immaculatū anniculū in holocaustum. Dixitq; Moyse ad Aaron: Accede ad altare, & fac pro peccato tuo; & reliqua. Rursumq; eleuauit Aaron manus suas super populū, & benedixit eis. Descenditq; cū fecisset pro peccato & holocausto & saluari. Mulier generat liberos lege naturali et immūda est, si masculū pepererit, diebus quadraginta: si fœminā, diebus octoginta. Accusa creatorē, cur immundū quicquam nominet quod ipse condidit. Et nō solum ipsa immūda est, sed & omne quod tetigerit. Cūq; dies, inquit, purgationis eius cōpleti fuerint super filio aut filia, offeret agnum anniculum immaculatū, & pullum columbarum, & turturem pro peccato, ad ostiū tabernaculi testimonij sacerdoti, qui offeret in conspectu domini, & expiabit pro ea sacerdos. De leproso quoq; dicitur, quod in die purgationis eius offeratur pro eo uictima pro peccato, duoq; turtures & duo pulli columbarum: unus pro peccato, alius in holocaustum. Et qui fluxum seminis patitur, eodem sacrificij ordine pro peccato & holocausto liberatur. Et ad extremū inferitur: Timoratos facite filios Israël ab immunditijs suis, & non morientur pro peccato suo, si cōtaminauerint tabernaculum testamenti. Ipsi quoq; Aaron præcipitur, ut non omni tempore ingrediatur in sancta sanctorum, ne fortè moriatur. Cumq; ait, uoluerit intrare, offerat uitulū pro peccato, & arietem in holocaustū, duosq; hircos accipiat ab uniuerso populo: unū ex eis offerat pro peccato suo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocaustum. Alter hircum cuncta peccata suscipit populi, in typum domini saluatoris, & effert in solitudinem; & sic placatur deus omni multitudini: Ad extremū dicitur: Si comederit homo de sanctificatis per ignorantiam, imputatur ei iniquitas atque delictum & uoti reus erit. Vnde & Apostolus monet eucharistiam domini cum cautione sumendam; ne in condemnationem nobis sumamus atque iudicium. Si damnatur in lege ignorantia, quanto magis in Euangelio conscientia: Transamus ad Numeros, & ob contentiosorum impudentiam refutandā, summa quæq; carpamus. Nazareus sancto crine uenerabilis, alterius subita morte maculatur, & omnes dies consecrationis eius præteriti irriti fiunt: posteaq; pro eo offeruntur duo turtures, & duo pulli columbarum: unus pro peccato, & alter in holocaustum. In die quoq; consummationis eius offertur agnus cū holocausto & agna pro peccato. Et post multa scriptum est: Vt nunc magnificetur fortitudo domini, sicut loquutus est, dicens: Dominus longanimis & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, & mundans non faciet innocentem; pro quo Septuaginta interpretati sunt; & emundans non mūdabit reum; quod scilicet etiam post indulgentiam, reus sit propriæ conscientiæ. Cumq; ait, ignorauerit populus, & fecerit unū ex his quæ facere non debuit, post ceremoniarum longum ordinem inferitur & dicitur: Offerte hircum caprarum pro peccato, & placabit sacerdos pro omni synagoga filiorum Israël, & propiciabitur ei dominus, quia ignorantia est; & ipsi offerent oblationem suam in sacrificiū domino pro peccato suo in conspectu eius, quoniam nescierunt. Ibiq; additur: Si anima una peccauerit per ignorantiam, offeret capram anniculam pro peccato ignorantiae coram domino, & deprecabitur pro ea sacerdos, eo quod ignorauerit, pro peccato ignorantiae coram domino, & rogabit pro ea & propiciabitur ei. In kalendis singulorum mensium offertur hircus caprarum pro peccato domino. In pascha quoq; per dies octo, à die decimo quarto mensis primi, usq; ad uigesimalimum primum diem sacrificium pro peccato est. In pentecoste hircus pro peccato offertur; & in kalendis mensis septimi, quando tubarum clangor concinit, eadē hirci pro peccato religio conseruatur. Die quoque decimo eiusdem mensis septimi, quoniam ieiunium est usque ad uesperum, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircum, qui ante holocaustum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoque Scenopegiæ, quando figebantur tabernacula, à die decimo quinto eiusdem mensis septimi usq; ad diem uigesimalimum secundū, inter alias uictimas semper pro peccato hircus offerebatur, ut illud impleatur beati Dauid; Tibi soli peccauit, & malū coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum

A cas cum iudicaris, Sex ciuitates eliguntur exilij eorū, qui non sponte, sed per ignorātiā, uel iactu lapidis, uel impulsione manus, uel ioco, uel lasciuia absq; inimicitijs, infelicitate magis quā uoluntate peccauerunt, & tamen nō absq; crimine sunt dū relegantur in perpetuū, & ante cōstitutum diem, nec supplicatione, nec precio eorum reuersio impetrari & redimi potest. In Deuteronomio, qui liber præteritorū enumeratio est, perspicue demonstratur non in operibus nostris atq; iusticia, sed dei misericordia nos conseruari, dicente domino per Moyse: Ne dicas in corde tuo, cum subuerterit eos dominus deus tuus à facie tua, in iusticia mea introduxit me dominus, ut possideam terram hanc; quia in impietate gentium istarum dominus consumet eos à facie tua; nō in iusticia tua et dilectione cordis tui intrabis, ut possideas terram eorum: sed in impietate eorum dominus deus tuus consumet eos à facie tua, ut suscipiet uerbum quod loquutus est patribus tuis Abraham, Isaac & Iacob, Et scies quod non in iusticia tua dominus deus tuus dabit tibi terram optimam, ut possideas eam: quia populus duræ ceruicis es tu. In eo autem quod dixit: Perfectus eris cum domino deo tuo: quo sensu dixerit, ex consequentibus approbatur: Cum ingressus, inquit, fueris terram, quam dominus deus tuus dabit tibi, non discēs facere abominationes gentium illarum: nec inuenietur in te qui traducat filium uel filiam suam per ignem. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incantationibus nō seruiēs, ut interrogēs magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini est omnis qui facit hæc. Et propter has abominationes dominus deus tuus consumet eas à facie tua, perfectus eris cum domino deo tuo. Deniq; infert: Quia gentes istæ quas tu possidebis, hariolos & diuinos audiunt. Tibi autem non sic dedit dominus deus tuus. Statimq; subiungit: Prophetam unum ex te de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus, ipsum audies. Ex quo ostenditur perfectum hic dici, non qui cunctas uirtutes habeat, sed qui perfectum & unum sequatur deum. Narratq; similiter de conditione exulum, qui per ignorantiam peccauerunt, quo cōfugere debeant, atq; subiungit: Quando ædificaueris domum nouam, facies loriculam tecto tuo in circuiu, ne sanguinis reus sis, cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum: Si fuerit in te uir, qui non sit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra castra, & non ingredietur medium castrorum: cumq; aduenerit uespera, lauabit se aqua, & post occubitum solis ingredietur medium eorum. De Iesu filio Naue duo tantum ponam testimonia. Peccauit Achan, & totus populus offendit. Dixitq; dominus ad Iosue: Non poterunt stare filij Israël in conspectu inimicorum suorum, sed dorsa uertent ad uersarijs suis: quia factum est anathema in eis. Et non addam ut sim uobiscum, nisi contritū fuerit anathema de medio uestro. Cumq; sacrilegium quæreretur, & fors latentem inuenisset reum, interficiuntur cum Achan filij eius, & filia, boues, asini, pecora, tabernaculū, & quæcuncq; habere potuit, igne deleta sunt. Esto ipse peccauerit, quid commiserit filijs: quid boues: quid asini: quid pecora: Fac ergo calumniam quare unus peccauerit, & pars populi trucidata sit: Cur & ipse lapidatur, & omnia quæ habere potuerit, ultrix flamma consumpserit: Dicamus & aliud: Non erat, inquit, ciuitas quam nō tradidit dominus filijs Israël, absque Eueo qui habitabat in Gabaon, omnes pugnando ceperunt: quia à domino factum erat, ut induraret cor eorum, & pugnarent contra Israël, ut interficerentur: & non fieret in eis misericordia, & perirent, sicut præcepit dominus Moyse. Si domini factum est uoluntate, ut pacem nō reciperent, nec susciperent Israël, dicamus iuxta Apostolum. Quid ergo quæritur? Voluntati enim eius quis potest resistere? De Samuel & Malachim: Ionathan fauum mellis gustauit in scepro, & illuminatis oculis periclitatur, quod nesciens fecerit. Hoc enim scriptura testatur, quod ignorauerit à patre esse præceptum ne quisquam gustaret, donec uictoria domini cōpleretur. Intantum autem iratus est dominus, ut fors inueniret occultum, & ipse fateretur, dicens: Gustauit in summitate scepri, quod est in manu mea parum mellis, & ecce ego morior. Et postea intercessione & precibus populi liberatus est, dicentis ad Saul: Num Ionathan morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israël: Absit, Viuit dominus: si ceciderit de capillis

Capitis eius in terram, quia cum domino fecit diem hanc; & liberauit dominus Ionathan, & non est mortuus, Samuel irascitur Sauli, & non uult ire cum rege. Postea precibus uincitur, ut ostendat humani animi in diuersum mutationem. Pergit Bethlechem, singulos filiorum Iesse putat ipsos esse, quos dominus requirebat. Cumque uidisset Eliab, ait: Ecce in conspectu domini Christus eius. Et ait dominus ad eum; Ne respicias ad uultum eius, & ad staturam corporis illius, quoniam abieci eum. Aliter enim uidet homo, aliter deus. Homo enim uidet in facie, deus in corde. Atque in hunc modum per omnes errat, per omnes corrigitur, ut pateat humanae mentis infirmitas. Mephinoseth Saul filius interficitur dolo à Rechab & Baana filiis Remmon Berotitae. Cumque nunciassent Dauid, & caput aduersarii demonstrarent, occisi sunt à Dauid dicente: Viri impij occiderunt uirum iustum in domo sua & in lectulo suo. Certe Mephinoseth iustus non erat, & tamen in eo iustus appellatur, quod absque noxa interfectus est. Oza leuites, cum arca domini transferretur Hierusalem, & lasciuientes boues, plastrum in partem alteram declinassent, misit manum ut sustentaret inclinatum arcam. Statimque sequitur: Iratus est furor domini in Ozam, & percussit eum deus ibi pro ignorantia, & mortuus est iuxta arcam dei. Contristatusque Dauid, quod percussisset dominus Ozam, timuit dominum in illa die, & ait: Quomodo ingredietur ad me arca domini. Dauid iustus & propheta & unctus in regem quem elegit dominus secundum cor suum, ut faceret cunctas uoluntates eius; ut uidet ignorantiam, domini furore punitam, terretur atque tristatur: nec quaerit causam à domino, qua percussisset ignorantem, sed similem sententiam pertremisit. Praecipit Dauid principi exercitus Ioab, ut numeret populum; statimque scriptura commemorat: Et percussit cor suum Dauid, & dixit ad dominum; Peccaui uehementer, quia hoc feci. Cui iuberet ut fieret, utique quid diceret, ignorabat, & tamen se ipse reprehendit; & pro hac culpa septuaginta milia hominum angeli gladio trucidantur. Solomon completis templi ceremonijs, utraque palmas tetendit ad dominum, & ait: Cum peccauerit tibi populus, non est enim homo qui non peccet. Ahia propheta Sionites nesciebat ad se uenire uxorem Hieroboam: dixitque dominus: Ecce uxor Hieroboam ingredietur, ut quaerat uerba à te pro filio suo qui aegrotat, iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam. Heliseus sedebat in monte, uenit ad eum mulier, cuius filius mortuus erat, & amplexata pedes eius uociferatur. Repellente autem eam Giezi, dixit ad eum uir dei; Dimitte eam, quoniam anima eius in amaritudine est; & dominus caelauit à me, ut non annunciarer mihi. In libro dierum legimus; Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim, qui prophetabat ex dimidio. Et iterum; Filij autem Salma patris Bethlechem & Nerophathi corona domus Ioab, & qui prophetabat ex dimidio Zarai, & caetera. Similiter utique sancti erant qui prophetabant, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam; nequaquam de futuro secundum tropologiam, sed impraesentiarum iuxta historiam prophetantes. Habacuk propheta canticum suum hoc inscribit titulo; Oratio Habacuk prophetae pro ignorantibus. Loquutus enim fuerat audacter ad dominum, & dixerat; Usquequo domine clamabo, & non audies; Vociferabor ad te uim patiens, & non saluabis; Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem, uidere praedam & iniusticiam; Contra me factum est iudicium, & contradictio potentior; propter haec lacerata est lex; & non peruenit usque ad finem iudicium; quia impius praeualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Pro quo se ipse reprehendens, quod per ignorantiam sit loquutus, scribit canticum poenitentiae. Si peccatum non erat ignorantia, superfluo scribit librum poenitentiae; & inaniter uoluit id luere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per aedificium templi in monte siti, ecclesiae multa post secula futurae sacramenta narrantur; primo & septimo die mensis primi, offeruntur uictimae pro peccatis omnium; in quo per errorem, aut ignorantiam peccauerunt. Septem quoque diebus paschae, hircus semper pro peccato mactatur. Septimi mensis quintadecima die, idem pro peccatis sacrificiorum ordo celebratur. Et post alia plura, quae non est istius temporis replicare, scriptum est; Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitque

A dixitq; ad me: Iste est locus, ubi coquere debent sacerdotes hostiam pro peccato & pro ignorantia. Hieremias loquitur ad deum: Scio domine, quod non est hominis uia eius; nec uiri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Ideoque prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud? In Prouerbijis legimus: Est uia quae uidetur recta esse apud homines, & nouissima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeste ignorantia condemnatur, cum aliud putat homo, & sub specie ueritatis ad inferna delabatur. Multae, inquit, cogitationes in corde hominis; sed non tamen illius uoluntas, quae incerta & fluctuans atq; mutabilis est, sed dei consilium obtinet. Quis, inquit, gloriabitur castum se habere cor? Et quis confidet mundum se esse a peccato? Dulcis est enim homini panis mendacij, & postea implebitur os eius calculo. A domino gressus hominis diriguntur; mortalis autem quomodo scire poterit uias suas? Omnis uir uidetur sibi iustus, sed corrigit corda omnium deus. Filius malus iustum se facit, & non leuat exitum suum. Filius malus excelsos habet oculos, & palpebris suis eleuatur. Est enim iustus, qui perit in iusticia sua. Vnde dicitur ad eum: Ne sis iustus multum, nec quasi per sapientiam quaeras superflua, ne forte obstupescas. Quaecumq; enim laborauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit sapiens se intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum est malicia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS
LIBER SECVNDVS, CRITOBVLVS.

B **M**ulta quidem de scripturis sanctis memoriter copioseq; dixisti, & quasi quibusdam nubibus, clarum uisus es ueritatis lumen operire, sed quid ad rem? His enim cunctis testimonijs, uideris hominum accusare naturam; ac per hoc inuidiam referre in deum, si tales homines condidit; ut obliuione & ignorantiae peccato, carere non possint. Ex quo perspicuum est, hominem posse, si uoluerit, non peccare. Id enim fecit, quod uitare non potuit. Vbi autem aufertur possibilitas, aufertur & uitium. Memo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. **ATTI.** Saepe dixite non intelligere conatus meos, nec considerare quid argumenteris, sed quid deus iusserit. Pro obliuione, errore & ignorantia, quasi pro peccato offeruntur sacrificia; siue hoc male iuxta te, siue bene iuxta me; deus praecipit; meum est obseruare quod iussit, tuum dei iussa reprehendere. **CRITO.** Quoniam uim facis perspicuae ueritati, & me trahis ad blasphemiam; concedam tibi hoc in ueteri lege praecipitum, de qua scriptum est: Vetera transferunt, ecce facta sunt omnia noua. Nunquid & de Euangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quispiam pro eo quod nesciat; & ante poenas luat, quam reus sit ignorantiae? **ATTI.** Dum ignoramus, Manichaeus nobis confurgit repente, qui legem dicit abolitam, & solos noui testamenti legendos libros. **CRITO.** Quid enim a me audiuisti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore iusta & sancta; & ueniente Euangelij perfectione, uisiora cessarunt. **ATTI.** Ergo nequaquam obseruandum est, quod lege praecipitur? **CRITO.** Quaedam obseruanda, quaedam praetermittenda sunt. **ATTIC.** Quoniam te uideo esse doctissimum, dic mihi quae de ueteri testamento obseruare debeam, & quae relinquere. **CRITOBVLVS.** Mandata obseruare debemus, quae ad uitam & mores pertinent corrigendos; de quibus dictum est: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos. Quae autem ad ceremonias legis, & ritus sacrificiorum pertinent, relinquenda sunt. **ATTICVS.** Ignosce mihi, cum legis & omnium scripturarum scientiam iactites, non animaduertis quid uelim dicere. **CRITO.** Hoc intelligo quod loqueris, & non quod taces. **ATTI.** Tacere uideor, qui tantis exemplis docere te uolui, peccare hominem per ignorantiam; & pro peccato ut in lege hostias, ita & in Euangelio offerendam poenitudinem? **CRITOBVLVS.** Da testimonium noui instrumenti, ubi error & ignorantia & impossibilitas mandati teneatur in crimine. **ATTI.** Non necesse est multa proferre. Vnum proferam, cui certe contradicere non poteris.

C Vas electionis perspicue loquitur; Consentio enim legi dei iuxta interiorem hominem, Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, CRITO, Protulisti testimonium, quod pro me facit. Liberati ergo de corpore huius mortis per gratiam domini nostri Iesu Christi, nequaquam ultra peccare debemus. ATTI, Liberati quidem sumus baptismo saluatoris, Sed id mihi ediffere, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae in membris meis est. Quae est ista lex regnans in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Responde simplicitate. Taces? Audi eundem Apostolum apertissime praedicantem: Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo, operor; sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam ego operor illud, sed quod in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, operari autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonum, hoc ago; sed quod nolo, malum, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ego facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. CRITO, Miror te hominem prudentem sic intelligere Apostolum, ut cum ex persona sua, & non ex aliorum haec dicere sentias: Qui enim conscientia in se loquentis Christi libere proclamant; an experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus? Et in alio loco: Cursum consummaui, fidem seruauit, de caetero reposita est mihi corona iusticiae; iste hoc de se dicere poterat, operari bonum non inuenio; & non quod uolo, bonum, hoc facio; sed quod nolo, malum, hoc ago? Quid illud erat boni, quod uolebat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & tamen uitare non poterat? Ergo non ex sua persona hoc dicit, sed ex persona generis humani, quae utriusque subiaceat ob carnis fragilitatem. ATTI, Parum mihi tollis, ut totum tribuas. Ego enim unum hominem, licet apostolum, intelligo subiaccere peccato; tu totum humanum genus asseris. Quod si uerum est in genere, tenemus & speciem. Nam & apostolus homo est, & si homo est, uel de alijs, uel de se quasi homo loquitur: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et: Quoniam non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum, Corruptibile enim corpus aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa curantem, CRITO, Sic loqueris, quasi ego hoc ex persona generis humani accipiam, & non ex persona peccatorum, ATTI, Et quis tibi hoc concedet, ut ex persona peccatoris hoc loquatur Apostolus? Si enim ex persona peccatoris hoc accipis, debebat dicere: Miser ego peccator, & non, miser ego homo. Homo quippe naturae est, peccator uoluntatis. Nisi forte & illud, quod scriptum est: Vanitas uanitatum & omnia uanitas; ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterum: Veruntamen & in imagine perambulabat homo, ac deinde: Homo uanitati assimilatus est, dies eius uelut umbra pertranseunt. Si hoc Pauli testimonio non moueris, audi aliud eiusdem, cui contradicere non potes: Nihil mihi conscius sum; & caetera. Mire, nec me ipsum iudico, nihil mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Qui hoc dicebat, nullius utique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sunt uiae quae uidentur uiro iustae, nouissima autem earum respiciunt in profundum inferni. Et iterum: Omnis uir uidetur sibi iustus, deus autem corda hominum dirigit; idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset, maxime cum scriptura testetur: Est iustus, qui perit in iusticia sua. Et alibi: Iuste quod iustum est sectaberis, ne opinione ueritatis a iusticia declinemus, recordantes Saulis & Achan, CRITO, Ne contendere uidear, & in diuersum absque mensura funem trahere, saltem hoc mihi concede: iustos in scripturis plurimos appellari. ATTI, Non solum plurimos, sed innumerabiles. CRITO, Si innumerabiles iusti sunt, & hoc negari non possit, quid male locutus sum, posse esse hominem sine peccato, si uelit? Hoc est alijs uerbis dicere, posse iustum sine peccato esse, in eo quod iustus est. ATTI, Iustos esse cōcedo, sine

A do: sine omni autem peccato omnino, non assentior. Etenim absque uitio, quod Græce dicitur *ἁγιασία*, hominem posse esse aio: *ἁγιασῶσθε τὸν κύριον*, id est, sine peccato esse, nego: id enim soli deo competit, omnisque creatura peccato subiacet, & indiget misericordia dei, dicente scriptura: Misericordia domini plena est terra. Et ne quasi maculas quasdam in sanctis uiris uidear perscrutari: in quibus errore sunt lapsi, pauca proferam, quæ non ad singulos, sed ad omnes in commune pertineant. In trigesimo primo psalmo scriptum est: Dixi, pronuntiabo aduersum me iniusticiam meam domino, & tu dimisisti impietatem cordis mei. Statimque sequitur: Pro hac, hoc est, impietate, siue iniquitate (utrumque enim intelligi potest) orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Si sanctus est, quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatem habet, qua ratione sanctus appellatur? Iuxta illum uidelicet modum, qui & in alio loco scribitur: Septies cadit iustus, & resurget. Et iustus accusator sui est in principio sermonis. Et aliàs: Alienati sunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero, loquuti sunt falsa. Vel statim ut nati sunt subiacere peccato in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri: uel certe statim, ut de utero uirginali natus est Christus, de quo scriptum est: Omnis qui aperit uulua, sanctus domino uocabitur. Omnes hæretici errauerunt, non intelligentes mysterium natiuitatis eius: magisque ad specialem natiuitatem saluatoris, quam ad omnium hominum referri potest hoc quod dicitur: Qui aperit uulua, sanctus uocabitur domino. Solus enim Christus clausas portas uulua uirginalis aperuit, quæ tamen clausæ iugiter permanserunt. Hæc est porta Orientalis clausa, per quam solus pontifex ingreditur & egreditur, & nihilominus semper clausa est. Illud quoque quod in uolumine Iob scriptum est: Nunquid mundus erit homo coram deo, aut in operibus suis irreprehensibilis uir? Si aduersus famulos suos non credit, & contra angelos prauum quid reperit: quanto magis in his, qui habitant domos luteas, è quibus & nos de eodem luto sumus? Quod si asserueris hoc dici ex persona Eliphaz Themanitæ, intellige non ab eo dici, sed ab illo, qui sub persona angeli in uisione & reuelatione loquitur ei sententias dei. Sed esto ut loquatur Eliphaz, quod perspicue angelus loquitur nunquid non hoc ex persona Iob proprie dicitur: Tentatio est uita hominis super terram. Et: Si ego peccauit, quid possum facere? Et: Quare oblitus es, nec fecisti iniquitatis meæ obliuionem, & emendationem peccati mei? Quomodo enim potest esse iustus homo super terram apud deum? Et iterum: Si fuero iustus, non audiet me, sed iudicio eius indigebo. Et rursum: Quia sum impius, cur frustra laboro? Si lotus fuero nitro, & mundis manibus, satis me sorde tinxisti. Si peccauero, custodies me. Ab iniquitate autem me non facies innocentem. Et: Si imple egero, uae mihi. Et: Si fuero iustus, non potero respirare. Plenus enim ego sum ignominia. Et iterum: Quis enim erit mundus à sorde? Ne unus quidem, etiam si unius diei fuerit uita eius super terram, & numerabiles menses illius. Quod si dixeris pronomen quis, non pro impossibili, sed interdum pro difficili accipi, respondebo tibi: Et ubi est illud, quod temere protulisti? Facilia dei esse madata, & ea facile posse compleri, dicente scriptura: Vir in dolore laborat sibi, & uim facit perditioni suæ, ut oppressa & subiugata & moriente carne, uiuat in eo spiritus: ridiculamque illam expositionem Demosthenis uestri non dixisse Iob: Quis erit mundus à peccato, sed quis erit mundus à sorde, pretereo: qua probare conatur, sordes pannorum significari in infantia, non uitia peccatorum. Aut certe si non sic intelligit, dicite uos quid sentiat. Tam enim inuolutus dictor est, & nimio uerborum squalore coopertus, ut suspicionem magis quam intelligentiam lectori præbeat. Ad extremum infert: Ego autem ad hoc quid respondebo? Manum meam ponam super os meum, semel loquutus sum, in secundo non addam. Ecce Iob noster immaculatus, & sine querela, & abstinentis se ab omni malo: quali sine iusticie coronatur, ut misericordia dei indigeat. Hoc est illud, quod in Prouerbis legimus. Quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis confidit se mundum esse à peccato? Fac quod & hic, quis, non pro impossibili, sed pro difficili dixerit. Tolle ergo sententiam, & rade de libro tuo facilia dei esse madata. Quod si illud Ioannis apostoli opposueris, madata eius non sunt grauia: & de euangelio: Iugum meum suauis est, & onus meum leue: facile

C facile reuinceris: leuia enim certum est dixisse Euangelij mandata ad comparationem super-
 stitionis Iudaicæ, in qua uaria ceremoniarū genera quærebant, quæ iuxta literam & apostoli
 Petri sententiā nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apostolorum scribitur: Nunc ergo
 quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorū, quod neq; patres nostri, neq; nos
 portare potuimus; sed per gratiā dñi Iesu saluari credimus, quæadmodū & illi. Iacobus apo-
 stolus scribit: Si iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Ille iudicat legē, qui dicit, aliquid
 nō iuste præceptum, & ignorantia non habere peccatū; & frustra offerri uicimas pro errore,
 quod peccati nō habet conscientiam. Neq; enim in lege ratio quaeritur, sed autoritas. Idem in
 eadem dicit epistola: Ira uiri iusticiam dei non operat, & quis nostrū carere potest ira, de qua
 scriptum est: Ira perdit etiam sapientes; Significanterq; non iram dei, sed iram uiri posuit. Ira
 enim dei iusta est; ira autem uiri de perturbata mente procedit. Vnde & in psalmo dicitur: Ira-
 scimini & nolite peccare; qui uersiculus quem sensum habeat, Apostolus docet: Sol non occi-
 dat super iracundiam uestram, ut peccatum omnino sit uel leuiter irasci. Iusticia autem iram
 celeri penititudine mitigare. Vnde pro ocioso uerbo reddituri sumus rationem in die iudicij.
 Et in eodem Euangelio legimus: Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Licet in
 plerisq; codicibus antiquis, sine causa, additum non sit, ut scilicet ne cum causa quidem debeat
 irasci. Quis hominum poterit dicere, quod ira quæ absq; iusticia est in sempiternum uir-
 tio careat; Et iterum: Ne glorieris in crastinum, nescis enim quid adueniens pariat dies. Vnde
 scriptum est: Ne beatum dixeris quempiam ante mortem. Quandiu enim uiuimus, in certamine
 sumus; & quandiu in certamine, nulla est certa uictoria: quæ etiam Apostolo fortissime
 prælianti in futuro seculo reseruatur. Dominus atq; saluator sub persona assumpti hominis
 loquitur: In sapientissimus enim omnium hominū sum, & non est hominis prudentia in me.
 Et in sexagesimo octauo psalmo: Deus tu scis insipientiam meam; sed fatuum dei, sapientius
 est hominibus. In Ecclesiaste quoq; scriptum est: In multitudine sapientiæ multitudo scientiæ:
 & qui addit scientiam, addit dolorem; intelligens quod perfectione careat; & ex eo quod no-
 uit, quanta non nouerit. Et odio, inquit, habui uitam, quoniam malum est opus quod operor
 super terram. Omnia enim uanitas, & præsumptio spiritus. Nemo scit quid futurum sit; quia
 sicuti est, quis annūciabit ei? Sunt iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum. Et sunt impij,
 ad quos peruenit quasi opus iustorū. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium solius dei est:
 & quos putamus iustos, sæpe peccatores inueniuntur; & quos ecōtrario peccatores, apud dei
 scientiam iusti sunt. Quantūcūq; laborauerit homo, ut inquirat, non reperiet. Et si dixerit sa-
 piens nosse se, inuenire nō poterit. Omnium enim unus occurfus est, cordaq; filiorū hominū re-
 pleta sunt malicia, & incerto statu, quæ Græce *ἠδιδέξα* dicit. Muscæ morituræ, siue (ut in He-
 braico habetur) mortuæ, demolunt atq; corrumpunt suauitatē olei. Quis mortalium aliquo
 errore non capitur? Quæ hæreticorū & falsorū dogmatū uenena nō maculant? Tempus, in-
 quit, est ut incipiat iudicium à domo dei. Si aut̄ primum à nobis, quis finis eorū qui nō cre-
 dunt Euangelio? Et si iustus uix saluabitur, impius & peccator ubi parebūt? Certe iustus est,
 qui in die iudicij uix saluat. Saluaret aut̄ facile, si nihil in se haberet maculæ. Ergo iustus est in
 eo, quod floret multis uirtutibus; & uix saluat in eo, quod in quibusdā dei indiget misericor-
 dia. Quatuor sunt perturbationes, quibus genus uexatur humanū: duæ præsentis, & duæ su-
 turæ; duæ honorū, & duæ malorum. Aegritudo, quæ Græce dicitur *ἀλγία*, & gaudiū quod illi
ἡδέσια, uel *ἡδονή* uocant; quæq; *ἡδονή* uoluptas à plerisq; dicit; alterū mali, alterum boni; exce-
 dimusq; mensurā, si gaudeamus super his, quæ nō debemus, diuitijs, potentia, honoribus, ini-
 micorum infelicitate, uel mortibus; aut ecōtrario præsentium malorū dolore cruciamur, aduer-
 sis, exilijs, paupertate, languore, & mortibus p̄pinquorū: quod Apostolus fieri phibet; & rur-
 sum si cupiamus ea quæ arbitramur bona, hæreditates, honores, prosperitates omnium rerū, &
 corporū sanitatē; & cætera quorū præsentia gaudio fruimur; & metuamus illa, quæ putamus
 aduersa; quibus ad p̄fectū carere iuxta Stoicos, Zenonē uidelicet & Chrysiippū, possibile est:
 iuxta

A iuxta peripateticos autem & difficile & impossibile est, cui sententiæ omnis scripturæ sanctæ cōsentit autoritas. Vnde & Iosephus Machabæorū scriptor historiæ, frangi & regi posse dixit perturbationes animi, non eradicari; & quinq; Tusculanarum quæstionū Ciceronis libri, his disputationibus referri sunt. Pugnat enim (iuxta Apostolum) aduersum nos fragilitas corporis, & spiritalia nequitæ in cœlestibus. Manifesta sunt, dicente eodem, opera carnis & opera spiritus, & hæc sibi inuicē aduersantur: ut non quæ uolumus, illa faciamus. Si nō quod uolumus, facimus; sed quod nolumus, illud operamur: quomodo dicitis, posse hominē sine peccato esse, si uelit? Ecce Apostolus, omnesq; credentes, quod uolūt, implere non possunt. Charitas operit multitudinem peccatorum, non tam præteritorū quàm præsentium, ne ultra, dei in nobis manente charitate, peccemus. Quamobrem de muliere peccatrice dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniā dilexit plurimū. Ex quo intelligimus non nostræ solum esse potestatis facere quod uelimus, sed & dei clementiæ, si nostram adiuuet uoluntatem, Deus lux appellatur, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Quando dicit nullas tenebras in dei lumine reperiri, ostendit omnia aliorum lumina aliqua forde maculari. Denique & apostoli appellātur lux mundi. Sed non est scriptum, quod in apostolorum luce nullæ sint tenebræ. Et de Ioanne scribitur: Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera quæ illuminat omnem hominē uenientē in hunc mundū. Vnde & de eo scriptū est: Qui solus habet immortaliatē, & lucem habitat inaccessibilem. Et certe legimus immortales angelos, immortales thronos & dominationes, cæterasq; uirtutes. Sed solus deus est immortalis, quia non est per gratiā, ut cætera, sed per naturam. Quam ob causam idē Apostolus scribit deū solum esse sapientem; cū & Solomon, & multi alij sancti sapientes uocentur, & dicatur iuxta Hebraicum ad principem Tyri: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo solus lux, solus immortalis, & solus sapiens appellatur, cum multi immortales & luces & sapientes sint? Sic perfectio hominis non ex natura, sed ex gratia ueniens, imperfectos eos qui perfecti uidentur esse demonstrat. Quod autem scriptum est: Et sanguis Iesu filij eius mūdāt nos ab omni peccato, tam in confessione baptismatis, quàm in clementia pœnitentiæ accipiendum est. Sed aliud est mundari à deo, aliud per se esse sine uitio. Si enim iuxta Iob: Luna non splendet; & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius, quanto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim os obstruitur, & obnoxius est omnis mundus deo: quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram eo; nullaq; distantia est personarū. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria dei: iustificati gratis per gratiā ipsius. Sin autem scribit: Existimamus fide iustificari hominē sine operibus legis; siquidē unus est deus, qui iustificat circumcisionē ex lege, & præputium ex fide; manifeste ostendit, nō in hominis merito, sed in dei gratia esse iusticiā, qui sine legis operibus credentium suscipit fidē. Vnde sequitur: Peccatū uestri non dominabitur. Cur? quia non estis sub lege, sed sub gratia. Non enim uolentis, neq; currentis, sed miserētis est dei. Vnde & gentes quæ non sectabantur iusticiā, cōprehenderunt iusticiam; iusticiā autem ex fide. Israël autem sequens legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit: quoniam non ex fide, sed ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni credenti. Cunctæ propè epistolæ apostoli hoc habent principium: Gratia uobis & pax à deo patre & Christo Iesu domino nostro; & simili sine clauduntur. Ad Corinthios quoq; scribitur: Ut non indigeatis ulla donatione, expectantes reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit uos usque in finem sine crimine in die domini nostri Iesu Christi. Licet ergo nulla indigeamus donatione, tamē expectamus reuelationē domini nostri Iesu Christi, qui tunc nos in omnibus confirmabit, & ostendet sine crimine, cum dies domini nostri Iesu Christi & mundi finis aduenerit, ut non gloriatur omnis caro in cōspectu eius. Paulus plantauit, Apollo rigauit, sed dominus incrementū dedit; ergo neq; qui plantat, neq; qui rigat est aliquid, sed qui incrementū dat, deus. Ipsius em̄ agricultura, ipsius ædificatio sumus.

Iuxta

C Iuxta gratiam dei, quasi sapiens architectus ponit fundamentum. Nolite, inquit, uosmetipsos decipere. Si quis sapiens est in uobis in seculo isto, fatuus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim mundi, stulticia est apud deum. Dominus cognoscit cogitationes hominum, quia uanae sunt. Et iterum: In nullo enim mihi conscius sum, sed nec in hoc iustificatus sum: quia qui me iudicat, dominus est. Dicitur & uobis, qui sine peccato uos esse dicitis, quid habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini quasi non acceperitis? Iam saturati estis; iam diuites facti estis. Et ut sciamus non ex nobis, sed ex dei cuncta pendere iudicio: Veniam, inquit, citius ad uos, si dominus uoluerit. Qui enim dicit, ueniam ad uos, ostendit se uelle, monstrat cupere, promittit aduentum. Sed ut cautius haec loquatur, infert, si dominus uoluerit. Si quis enim putat se quid nolle, necdum nouit sicut nosse oportet. Vas electionis humilitate deiectus, imò conscientia fragilitatis suae loquitur: Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus: quoniam persecutus sum ecclesiam dei: gratia autem dei sum id quod sum, & gratia ipsius in me uacua non fuit, sed omnibus illis amplius laboraui: non ego autem, sed gratia dei, quae mecum est. Dicit se plus omnibus apostolis laborasse, statimque laborem suum ad dei refert auxilium: Non ego, inquit, sed gratia dei, quae mecum est; sicut & in alio loco loquitur: Fiduciam autem talem habemus per Iesum Christum ad deum: non quia ex nobis ipsis sufficientes sumus reputare aliquid, quasi ex nostro: sed sufficientia nostra ex deo est; qui & nos dignos fecit ministros noui testamenti. Non enim iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Vnde infert: Et nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Si enim ex lege iusticia, ergo Christus sine causa mortuus est. In lege maledictio est: scriptum est enim: Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea: Christus nos redemit de maledictione legis, factus pro nobis maledictio. Si enim data esset lex, quae posset uiuificare, uere ex lege esset iusticia. Sed concludit scriptura omnia sub peccato, ut repromissio per fidem Iesu Christi daretur credentibus. Lex ergo paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur. Vnde addit, & uno uersiculo omnia comprehendit, dicens: Euacuati estis à Christo: qui enim in lege iustificamini, à gratia excidistis. Haec cuncta percurro, ut ostendam à nullo legem esse completam, & per legem mandata omnia quae continentur in lege. Deus est enim qui operatur in nobis, & uelle & perficere. Laborat Apostolus, & iuxta iusticiam quae in lege est, sine querimonia conuersatus; omnia pro Christo ducit quisquillas, ut inueniatur in Christo, non habens suam iusticiam quae ex lege, sed quae ex fide Christi est à deo. Vnde scribit ad Thessalonicenses: Fidelis autem est dominus, qui seruabit uos, & custodiet à malo. Ergo non liberi arbitrij potestate, sed dei clementia conseruamur. Ac ne putes argumentationibus uanis, quae mouent audientibus quaestiones, ueritatem posse fidei subuerti: idem Apostolus scribit ad Timotheum: O Timothee, depositum custodi, deuotans prophanas uocum nouitates & contradictiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes, circa fidem errauerunt. Bonitas enim & misericordia saluatoris nostri, non ex operibus iusticiae quae fecimus, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, ut iustificati illius gratia, haeredes simus secundum spem uitae aeternae. Haec breuiter quasi ex latissimo atque pulcherrimo apostolicae doctrinae prato carpsimus, ut durae frontis impudentia conteratur. Transeamus ad Euangelia & apostolicos igniculos clarissima Christi lampade compleamus: Omnis, ait, qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio. Qui autem dixerit raka, quod interpretatur uanus & absque cerebro, reus erit concilio; haud dubium quin sanctorum & angelici senatus. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennae ignis. Quis nostrum potest huic uitio non subiacere, cum etiam pro ocioso uerbo reddaturi simus rationem in die iudicij? Si ira & sermone iniuria atque interdum iocus, iudicio, concilioque, & gehennae ignibus delegatur: quid mereturur turpium rerum appetitio, & auaricia, quae radix est omnium malorum? Si, inquit, of-
 fers donum

A fers donum tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid aduersus te; dimitte ibi donum tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Meæ est potestatis, ut non habeam aliquid contra fratrem meum. Ut autem ille aduersus me habeat, aut non habeat, in illius uoluntate consistit. Quid ergo faciam, si ille reconciliari noluerit? Obsecrem? flectam genua? Sed audire contemnet. An oborto collo nolentem in ius amicitiae traham? Et quæ est maior inimicitia, quam amicitias necessitate sociare? Neque enim dixit: roga eum ut tibi concilietur, sed reconciliare primum fratri tuo; & sic offeres munus tuum ad altare. Non quod impossibilia deus præceperit, sed in tantum patientiæ culmen ascendit, ut propè impossibilia pro difficultate nimia præcepisse uideatur, ad destruendam sententiam tuam, qua scribis facilia esse dei mandata. Scandalizantem manum, oculum & pedem iubemur abscindere. Esto per tropologiam dictum sit, pro amicissimis, & pro consanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore sociatis: facile ne arbitramur ob quasdam offensas tantam subito abscindere charitatem? Quodque dicitur: Sit sermo uester, est est, non non; quod autem amplius est, à malo est: forsitan de uestra schola reperiatur, qui nunquam mentitus sit, nec audierit illud propheticum & apostolicum; Ego dixi in excessu mentis meæ, omnis homo mendax, & nesciat scriptum in alio loco: Os quod mentitur, occidit animam. Verberanti maxillam, alteram iubemur opponere. Tollenti tunicam etiam pallium concedendum est. Angarienti se mille passibus; duobus milibus colla præbenda sunt. Petenti te da, & uolentem à te accipere mutuum, ne auerferis. Si duos nummulos habuero, & alius poposcerit, aut dabo ipsi, & mihi mendicandum erit; aut si non dederò, transgressor legis inueniar. Illud autem quod dicitur: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos; forsitan in uestro cœtu inuenitur, apud nos rara auis est. Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam saluatoris. Quodque sequitur: Cauete, ne iusticiam, hoc est elemosynam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis; nescio quis possit implere. Ad largiendum frustum panis & binos nummulos præco conducitur; & extendentes manum, huc illucque circûspicimus, quæ si nullus uiderit, contractior fit. Esto unus de mille inueniatur, qui ista non faciat. Responsum de quæso, ubi sunt facilia mandata: Nolite, inquit, solliciti esse de crastino. Crastinus enim dies sollicitus erit pro se. Sufficit diei malicia sua. Vos de crastino non cogitatis, & instar auium præsentibus contenti estis, quorum epistolæ bibliinæ uolunt trans flumina Aethiopiæ: ut inter simias & pauos, noua de Ophir Solomoni dona mittantur. Vis audire facilitatem præceptorum dei; ausculta quod dicitur: Quàm arcta uia & angusta est, quæ ducit ad uitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Non dixit, qui gradiuntur per eam: hoc enim difficillimum est, sed qui inueniunt eam. Pauci enim inueniunt, & multo pauciores ingrediuntur per eam. Filius, inquit, hominis non habet ubi caput suum reclinet, qui dicit in Esaia: Suscipite lassum, & hæc est requies mea. Si non habet ubi caput suum reclinet, & quo requiescat, dicens in alio loco: Super quem requiescam nisi super humilem, & quietum, & trementem uerba mea; ubi est mandatorum facilitas? Multi hoc quod scriptum est: Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam, simpliciter accipiunt; iuxta illum sensum: Non indigent sani medico, sed hi qui male habent. Alij uero interpretantur coactius. Non ueni uocare iustos, nullus enim ad perfectum iustus est, sed ex aliqua parte peccator; sed peccatores quibus mundus refertus est, dicente Dauid: Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus, & corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Nolite, inquit, possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis uestris, non peram in uia, non panem, neque duas tunicas, neque calciamenta neque uirgam. Hæc, inquires, præcepta apostolica sunt. Et certe Petrus apostolus caligas habuisse narratur, dicente ad eum angelo: Præcingere & calciare caligis tuis. Duas autem tunicas, ut de cæteris taceam, puto quod & ego & tu possideamus; si tamen amplius non

- C habemus. Hæc dico: & iterum iterumq; ac per singula ingeram: ut crubescas ad sententiam tuam, facilia esse dei mandata. Fratrem tradet frater in mortem, & pater filium, confurgentq; filij contra parentes, & interficient eos: & eritis, inquit, odio cunctis hominibus propter nomen meum. Et quia facilia iusserat, & sciebat facile ea posse compleri, propterea ut rei facilitatem ostenderet, copulauit dicens: Qui perseverauerit usq; in finem, hic saluus erit. Non ueni, inquit, pacem mittere super terram, sed gladium. Veni diuidere hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem, & nurum contra focrum. Et ne omnia percurrendo longiorem sententiam faceret, uno cuncta sermone comprehendit, dicens: Inimici hominis, domestici eius. Cumq; posuisset: Qui amat patrem, aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amat filium, aut filiam supra me, non est me dignus, ob facilitatem præceptorum intulit. Et qui non tollit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Crux Christi facilis est; nudū post Christum ire, ludus est, iocus est. Et ubi præmia quæ difficultate superata quærentur: Nō colliguntur zizania in præsentī seculo, ne & frumentum pariter eradicetur. Palca dominica, futuro iudicio referuatur; quando iusti fulgebunt quasi sol; & egredientur angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Petrus mergitur, & meretur audire: Modicæ fidei, quare dubitasti. Si in illo modica fides, in quo magna sit, nescio. De corde, inquit, egrediuntur cogitationes pessimæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemix. Hæc sunt quæ cor inquinant homines. Proccdat qui in corde suo, hæc non esse testetur: & plenam in corpore isto mortali iusticiam confitebor. Qui uult, inquit, saluare animam suam, perdet eam; & qui perdidit animam suam propter me, saluam faciet eam. Iterum dico: Hæc sunt facilia mandata: Væ mundo à scandalis, necesse est enim ut ueniant scandala. Et propterea in alio loco scriptum est: In multis offendimus siue erramus omnes. Non pauca peccata, sed multa; nec quorundam, sed omnium posuit; Omnes enim quæ sua sunt quærit, & non ea quæ dei sunt.
- D Vnus bonus deus dicitur; & magistri quasi hominis bonitas referatur. In lege doctissimus omnia fecisse se dicit; quamobrem & amatur à domino: & tamen plenam iusticiam non habet; quia noluit substantiam suam pauperibus erogare. Vnde difficultas difficultati, imò impossibile impossibili tunc comparatur, quia nec camelus ingredi potest per foramen acus, nec diuites peruenire in regna cælorum. Quis nostrum non lauat exteriora calicis & paropsidis; & interiora habet nequaquam sordibus inquinata? Quis sepulchrorum extrinsecus dealbatorum potest similitudinem declinare; ne & nobis dicat Iesus: De foris quidem uidemini hominibus iusti; intus autem pleni estis hypocrisis & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere possimus; hypocrisicos maculam habere non posse, aut paucorum est, aut nullorum. Pater, inquit, si possibile est, transeat calix iste à me. Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu. Filius dei qui dixit, & facta sunt, mandauit & creata sunt omnia; secundum hoc quod filius hominis dicitur, sententiam temperat; Pater si possibile est; uerūtamen non sicut ego uolo, sed sicut tu; & Critobulus meus adducto supercilio loquitur: Potest homo sine peccato esse si uelit. Apostoli audiunt; Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Non dixit, nolulistis, sed non potuistis. Apostoli una hora uigilare non possunt, somno, mœrore & carnis fragilitate superati; & tu potes longo tempore omnia peccata superare? Marcus euangelista scribit de domino; Et non poterat ibi ne unam quidem facere uirtutem, nisi paucis ægrotantibus manus imponens sanauit eos, & admirabatur propter incredulitatem eorum. Dominus dicitur nō potuisse in Nazareth ne unam quidem facere uirtutem, & infidelitatis alienæ stupore retinetur, & uos potestis omne quod uultis? Deniq; in consequentibus scribitur; Abijt in fines Tyri & Sidonis, & ingressus domum neminem uolebat scire; & latere non potuit. Vere utiq; cupiebat latere, & quod cupiebat quare facere non poterat; ut in aduentu suo omnium conscientiam declinaret; Quæris causas cur latere non potuerit; Cogita assumpti hominis ueritatem, & omni carebis scandalo. Si filius dei aliquid in carne & propter carnem non potuisse narratur; nos qui toti carnei sumus, & quotidie spiritus operibus repugnamus; cōtra Apostoli sententiam

A rentiam quæ uolumus cuncta faciemus? Petrus apostolus tria uult facere in monte tabernacula: unum domino, alterum Moyfi, tertium Eliæ, nesciens quid loquitur timore perterritus: & nos Pythagoricæ philosophiæ ructamus superbiam? De die & hora consummationis ultimæ, & angelos cælorum & filium ignorare respondit: & nos plenam scientiam pollicemur? Carnis infirmitas deo habitatore gaudebat: & tamen mensuram fragilitatis suæ excedere non potuit, ut non ^ἡ ^{σοφία}, iuxta ueteres hæreticos, sed uere dei filius, hominis filius crederetur: apostolos parumper relinquens, cecidit in terram pronus, & orabat dicens: Pater si possibile est, Cur quæso sententiam ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat: quæ apud homines impossibilia, apud deum possibilia sunt? Sed homo passurus, hominis loquitur uerbis. Ille dicit: Si possibile est, una hora prætereat. Tu dicis possibile est omni tempore peccata uitare. In quibusdam exemplaribus & maxime in Græcis codicibus, iuxta Marcum in fine eius euangelij scribitur: Postea cum accubissent undecim, apparuit eis Iesus: & exprobrauit incredulitatem & duriciam cordis eorum, quia his qui uiderant eum resurgentem, non crediderunt: & illi satisfaciebant dicentes: Seculum istud, iniquitatis & incredulitatis substantia est: quæ nõ finit per immundos spiritus, ueram dei apprehendi uirtutem: idcirco iam nunc reuela iusticiam tuam. Cui si contradicitis, illud certe renuere non audebitis: Mundus in maligno positus est: & quod dominum suum satanas tentare ausus sit: & uictus atq; confusus recesserit, usq; ad tempus utiq; passionis. Ille tentatur & successor Iouiniani audet loqui: eos qui plena fide baptisma consecuti sunt, non posse tentari: imò alijs uerbis, posse hominem baptizatum, si uoluerit, nequaquam ultra peccare, Zacharias iustus audit ab angelo: Quia non credidisti uerbis meis, eris tacens & non poteris loqui, usq; in diem natiuitatis eius. Pater Iunatici de apostolis loquitur: Rogauit discipulos tuos, ut eijcerent eum, id est dæmonem, & non potuerunt. Et ipsi discipuli interrogant saluatorem: Quare non potuimus eijcere illum? Et audiunt, propter incredulitatem uestram. Cur quæso? quia omnia posse, domino seruabatur. Intrauit cogitatio in apostolos, quis eorum maior esset: & emendantur doctrina saluatoris: dum minimus maior agnoscitur: & humilitas sublimitate mutatur. Non recipitur ab urbe Samaritanorum, quia facies eius erat euntis Hierusalem. Iacobus & Ioannes uere filij tonitru, & zeli ardore feruentes, Phinees & Eliæ ignem de cælo deducere cupiunt, & corripiuntur à domino. Qui utiq; non corripentur, si absq; errore talia uoluissent. Ibant cum illo populi, hoc est cum domino, qui conuersus dixit: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, in super & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et, qui non portat crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo. Potest homo si uelit omnia peccata uitare. Facilia eñ sunt mandata eius. Qui merentur audire à domino saluatore: Vos estis qui iustos uos esse dicitis coràm hominibus, deus autem nouit corda uestra, quia quod apud homines excelsum est, abominabile est coràm deo. Impossibile est, inquit, ut scandala non ueniant. Puto quod peccatum scandalum sit, quod per scandalum uenit. Nisi fallor enim ^{σκάνδαλον} & ^{σικάνδαλον} apud Græcos ex offensione & ruina nomen accepit. Propterea in multis offendimus omnes. Fac ut non corruerim: certe offendit: & non in uno, sed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offensus peccatum sit. Dixerunt domino apostoli: Auge nobis fidem. Qui respondit eis: Si habueritis fidem, quasi granum sinapis: quod utiq; minimum est omnium seminum: & Critobulus meus fidei nobis montibus intumescit. Dicebat autem, inquit, & parabolam illis, quod semper oportet orare & nunquam deficere. Frustra semper oramus, si in nostro arbitrio est facere quod uolumus. Dixerunt apostoli: Et quis potest saluus esse? Audiunt à domino: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia apud deum sunt. Ergo aliqua quæ apud homines impossibilia sunt, certe ea esse possibilia ex eo ostenditur, quod apud deum possibilia sunt. Sit ergo & apud deum possibile: homini si uelit donare impeccantiã non ipsius merito, sed sua clementia, & apud homines nequaquam possibile liberi arbitrij potestate quod

C nutu donātis accipitur. Non suffecerat apostolis dudum super dignitate quæsisse, quis eorum maior esset, sed in ipso necessitatis & passionis articulo scribitur de eis: Facta est contentio inter illos, quis illorum maior esset. Optimum reuera tempus instante cruce de dignitate contendere. Simon, inquit, Simon: ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficeret fides tua. Et certa iuxta uos in apostoli erat positum potestate: si uoluisset ut non deficeret fides eius: qua utiq; deficiente, peccatum subingreditur. In quibusdam exemplaribus tam Græcis quàm Latinis inuenitur, scribente Luca: Apparuit illi angelus de cælo confortans eum: haud dubium quin dominum saluatorem, Et factus in agonia prolixius orabat, factusq; est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Saluator in passione ab angelo confortatur: & Critobulus meus non indiget auxilio dei, habens liberi arbitrij potestatem: & tam uehementer orabat, ut guttæ sanguinis prorumperent ex parte, quem totum erat in passione fufurus. Quid, inquit, dormitis? surgite & orate, ne intretis in tentationem. Debuit iuxta uos dicere: Quid dormitis? surgite & resiste, liberum enim habetis arbitrium, & semel uobis concessa à domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Si enim hoc feceritis, non intrabitis in tentationem. Non possum, ait, ego facere à me metipso aliquid: sed sicut audio ita iudico. Ariani obijciunt calumniam: sed respondet ecclesia ex persona hominis hæc dici qui assumptus est. Tu econtra loqueris: Possum sine peccato esse, si uolero. Ille nihil potest ex se facere, ut hominis indicet ueritatem. Tu potes omnia peccata uitare, ut adhuc in corpore constitutus ^{ἀντὶ τοῦ σώματος} esse te doceas. Negat fratribus & propinquis ire se ad scenopogiam. Et postea scriptum est: Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad solennitatem, non manifeste, sed quasi in abscondito. Iturum se negauit, & fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius: inconstantia ac mutationis accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda. Moyses, inquit, dedit uobis legem: & nemo ex uobis facit legem, utiq; possibilem: & tamen quod erat possibile, nemo impleuerat: neque enim culpa imperantis est, sed fragilitas audientis, ut omnis mundus subditus fiat deo. In euangelio secundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud dominum. Accusabant autem & uehementer urgebāt scribæ & pharisæi, iuxta legem eam lapidare cupientes. At Iesus inclinans, digito scribebat in terra: eorum uidelicet qui accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta: Relinquentes autem te, in terra scribentur. Tandem caput eleuans dixit eis: Qui sine peccato est uestrum, primus mittat super eam lapidem. Hoc quod dicitur sine peccato, Græce scriptum est ^{ἀνομιῶν ἄνευ}. Qui ergo dicit, aliud esse sine peccato, & aliud ^{ἀνομιῶν ἄνευ}, aut Græcum sermonem nouo uerbo exprimat: aut si expressum est à Latinis, ut interpretationis ueritas habet, perspicuum est, ^{ἀνομιῶν ἄνευ} nihil aliud esse, nisi sine peccato. Et quia accusatores omnes fugiunt (dederat enim uerecundia eorum clementissimus iudex spacium recedendi) rursumq; in terra scribens, terramq; despiciens; paulatim discedere, & oculos illius declinare ceperunt: solusq; remansit cum muliere; cui locutus est Iesus: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnauit? Quæ ait: Nullus domine. Respondit ei Iesus: nec ego te condemnabo. Vade & ammodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret: sicuti & alia similiter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, scriptura non dicit: Omnes, inquit, qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Si omnes, nullus excipitur. Qui uenerunt, inquit, non qui missi sunt, de quibus propheta ait: Ipsi ueniebant à se, & ego non mittebam eos. Quo uerbo solius Christi potentia reseruatur, qui ad sua uenerat: & sui eum non receperunt. Dum essem, inquit, in mundo cum eis: ego seruabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodiui, & nullus ex eis perijt, nisi unus filius perditionis. Non dixit: dedi eis liberi arbitrij potestatem: ut ipsi se suo labore saluarent, sed ego custodiui eos, ego seruauit. Deniq; infert: Non peto ut eos auferas de mundo, sed ut custodias illos à malo. In Actibus apostolorum scriptum est: inter Paulum & Barnabam propter Ioannem, qui cognominatus est Marcus, or-
tam

A tam diffensionem, ita ut separarentur: & Barnabas, Marcum, & Paulus Syleam affumeret in euangelij ministerium, Paulus seuerior, ille clementior, uterq; in suo sensu abundat. Et tamen diffensio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Transierunt Phrygiam & Galatiam regionem prohibiti à spiritu sancto loqui uerbum in Asia: quo maledicto, in ipsa prouincia puto usq; hodie hæreticos, qui contra spiritum sanctum faciunt, plurimos reperiri. Cumq; uenissent, ait, in Mysiam; tentabant ire in Bithyniam, sed non dimisit eos spiritus Iesu. Nota quod spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter unitatem substantiæ, patris spiritus appellatur. Voluerunt loqui in Asia, & prohibentur à spiritu sancto. Tentant ire in Bithyniam, & non eos permittit spiritus Iesu. Satis importune, si eis faciendi, uel non faciendi semel dederat liberi arbitrij potestatem. Sequitur: Tempora, inquit, ignorantia respiciens deus, nunc præcepit hominibus ubiq; pœnitentiam agere. Significanter præterita in lege tempora; tempora ignorantia demonstrauit. Rursum ait: Veniam ad uos deo uolente. Cur interposuit uoluntatem dei, si habebat sui arbitrij potestatem? Iacobus apostolus: Si quis, ait, seruauerit totam legem, offenderit autem in uno, reus est omnium factus. Quis nostrum in nullo aliquando peccauit? Si autem peccauit (quod negari non potest) & per unum peccatum, omnium est reus peccatorum, non suis uiribus, sed dei misericordia saluatur. Si quis in uerbo non peccauit, hic perfectus est uir. Si aliquando in sermone peccasti, ubi est apud te præsumpta perfectio; maxime cum sequatur: Linguam autem hominum nullus potest domare, incontinens malum, plena ueneni mortiferi? Rogo te ut mihi respondeas; si lingua incontinens est malum, & plena ueneni mortiferi, & nullus potest domare linguam mortaliū, & tanti criminis reus es; ubi in perpetuum peccatorum fuga? Vnde bella, & unde rixæ inter uos? Nonne ex uoluptatibus, quæ militant in membris uestris? Aut membra non habetis humana; aut si homo non potest esse sine membris; confitemini uoluptatem atq; luxuriam in uestris artubus militare. Dauid qui dixerat confidenter: Proba me domine, & tenta me; ure renes meos, & cor meum, quia ante oculos meos misericordia tua est, & complacui in ueritate tua. Et iterum: Ego autem in innocentia mea ingressus sum, & pes meus stetit in directo, quanquam iudicij ueritatem dei misericordia mitigaret, tamen quia hoc ausus est dicere, relinquitur parumper fragilitati suæ, & ut uos dicitis, arbitrij libertati; & per adulterium lapsus in homicidium, postea loquitur: Misere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Nec hoc dico, quod uirum sanctum accusem, de quo scriptum est: quod fecerit omnes uoluntates dei; sed quod multis alijs bonis hæc uitia compenlarit, & saluatus sit misericordia dei, cuius iudicium est in ponderibus, & ad quem Asaph loquitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura. Neq; enim iniustus est dominus; ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum; Domine in uoluntate tua præstitisti decori meo uirtutem. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum cōturbatus. Dixi enim pronuntiabo contra me iniusticiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei, Iustoq; præcipitur: Reuela ad dominum uiam tuam & spera in eum, & ipse faciet. Et educet quasi lumen iusticiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Salus enim iustorum à domino, quia non est sanatio in carne eorum à facie iræ eius; Et quotidie iuxta Apostolum qui dixerat: Non enim habitat in carne mea bonum, ingemiscunt dicentes: Renes mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. Breues enim posuit dies nostros, & substantia nostra quasi nihilum in conspectu eius. Vniuersa uanitas omnis homo uiuens, uel uiuens in corpore, uel uiuens in uirtutibus; & tamen omnia uanitas. Incerto enim statu fluctuat, & dum non timet, in sereno patitur tempestatem. Cum enim esset in honore non intellexit; comparatus est iumentis insipientibus; & similis factus est illis. Pro nihilo, inquit, saluos faciet eos; haud dubium quin iustos, qui non proprio merito, sed dei saluantur clementia. Et delicta

mea à te non sunt abscondita. Hoc ex persona Christi dicitur. Si ille qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, pro nobis doluit, & peccata nostra portauit: quanto magis nos debemus nostra uitia confiteri? Renuit, inquit, consolari anima mea: considerans delicta quæ feceram, Recordatus sum dei & lætatus sum; cogitans me illius clementia conseruandum. Nocte cum corde meo meditabar, & scopebam spiritum meum. Et dixi nunc ceepi; hæc est mutatio dexteræ excelsi, Iusti uox est, qui post meditationem somnij & conscientia crucis, ad extremum, ait; Nunc ceepi, uel penitentiam agere, uel scientia lumen intrare: & hæc ipsa de bonis ad meliora mutatio; non mearum uirium, sed dexteræ & potentia dei est. In æternum misericordia edificabitur. Nullum enim tempus est, quo non edificetur misericordia in singulis quibusq; sanctorum, & his qui de peccatis transeunt ad uirtutes. A sagitta uolante per diem; a negotio perambulante in tenebris; quis nostrum poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderunt arcum, ut sagittent in obscuro rectos corde. Nolunt prauos uulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diem uolat, per hæreticos in sanctorum intelligentia scripturarum. Negotium in tenebris & nocte perambulat, per philosophos, qui per obscuritatem sermonum inuolucere cupiunt ueritatem. Plantato in domo domini, in atrijs dei nostri fiorebunt. Plantati in domo domini, iusti sunt, in ecclesia confirmati. Sed hi non in præsentiarum, sed in futuro in atrijs domini fiorebunt; ubi est certa & secura possessio. Misericors & miserator dominus, longanimis & multæ miserationis, Suauis dominus omnibus, & misericordia eius super omnia opera illius, Tantas audis misericordias, & in tua audes uirtute confidere? Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Si de cunctis operibus dei & homines sunt; ergo omnes homines sua peccata confiteantur. Legimus in Samuele dictum de Solomone; Ipse edificabit domum nomini meo, & firmabo regnum eius usq; in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et iterum; Si inique egerit, corripiam eum in uirga hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cum egisset Dauid gratias deo, ad extremum intulit; Et hæc est lex hominis; Domine deus, semper respice ad clementiam tuam, & infirmitatem carnis, diuino auxilio sustentata. Quid mihi, inquit, & uobis filij Saruia? Maledicat Semei. Dominus præcepit ei ut maledicat Dauid; Et quis respondebit ei; quare hoc fecisti? Voluntas enim dei, non discutienda, sed cum gratiarum actione patienda est; Et in alio loco; Dominus mandauit, ut dissiparet consilium Achitophel bonum, ut adduceret super Absalon malum: cuius certe consilium erat, quali consilium dei. Et qua ratione potestas liberi arbitrij, maiore potestate subuersa est; Hieroboam qui peccare fecit Israël; arguitur quare reliquerit præceptum domini, diciturq; ad eum; Dedi tibi regnum domus Dauid, & non fuisti sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & ambulabat post me in toto corde suo, & fecit placitum in conspectu meo. Ergo & possibilia sunt dei mandata, quæ Dauid fecisse cognoscimus, & tamē lassescere sanctos ad perpetuitatem iusticia. In multis regibus legimus de stirpe Dauid, quod non suo merito, sed Dauid patris uirtutibus conseruati sint; qui tegerit placitum in conspectu dei; Et uenitur ad Aza regem Iuda; de quo scriptum est; Fecit Aza rectum in conspectu domini sicut Dauid pater eius. Cumq; in multis laudibus eius immorata esset historia ad extremum intulit, sed excelsa non abstulit. Attamen cor eius perfectum erat cum deo, omnibus diebus uitæ suæ. Ecce & iustus dicitur, quippe cuius cor perfectum erat cum deo; & tamen in hoc errauit quod excelsa non abstulit; quæ Ezechiam & Iosiam legimus abstulisse. Elias, in cuius spiritu & uirtute uenit Ioannes Baptista, ad cuius imprecationem uenit ignis de ecclo, & Iordanis fluenta diuisa sunt; timuit Iezabel & fugit; lassusq; in solitudine sedit sub arbore; & pressus angustia, mortem rogauit, dicens; Sufficit mihi domine, tolle animam meam, neq; enim melior sum patribus meis. Hunc iustum negare quis potest? Et tamen non dicam mulierem, sed hominem formidare, de animi perturbatione descendit, quæ uitio carere non potest, dicente Dauid; Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. De Iosaphat rege Iuda scriptum est; Et fuit dominus cum Iosaphat, qui ambulauit in uis Dauid patris

A patris suis prioribus. Ex quo intelligitur primas eum Dauid habuisse iusticias, & nouissima non habuisse peccata. Non sperauit, ait, in Baalim, sed in deo patris sui, & ambulauit in praeceptis illius; & non iuxta peccata Israel. Confirmauitque dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Iosaphat, factaque sunt ei infinitae pecuniae atque diuitiae & multa gloria. Cumque sumpisset cor eius audaciam propter uias domini, etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit. Hic Ahab regi impijssimo affinitate coniunctus est. Cumque post praelium reuerteretur Hierusalem, occurrit ei Hieui filius Anani uidens, & ait ad eum: Impio praebes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris; Et idcirco iram domini quidem mereris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & praeparaueris cor tuum, ut requireres dominum. Ac ne putemus praeteritas iusticias hoc peccato & increpatione prophetica fuisse deletas; postea de Ochozia stirpe eius scriptum est, quod inuenerit eum Hieui latentem in Samaria; adductumque occiderit; Et sepelierunt, inquit, eum; eo quod esset filius Iosaphat, qui quaeserat dominum in toto corde suo. De Ezechia scriptum est; Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia quae fecerat Dauid pater eius. Iste abstulit excelsa & contriuit statuas & incendit lucum, contriuitque serpentem aeneum, quem fecerat Moyses. Et iterum in domino deo Israel confusus est; & post ipsum non fuit similis ei in cunctis regibus Iuda, qui fuerunt ante eum. Adhaesit domino, & non recessit ab eo, & custodiuit mandata eius, quae praecipit dominus Moysi; & erat dominus cum eo, & in omnibus in quibus incedebat, sapienter agebat. Cumque rex Assyriorum Sennacherib cepisset uniuersas urbes Iudae, misit ad eum Ezechias in Lachis dicens; Peccaui recede a me, quodcunque iusseris, dabo. Imposuitque rex Assyriorum Ezechiae trecenta talenta argenti & triginta talenta auri; & dedit Ezechias omnem pecuniam, quae inuenta est in domo domini & in thesauris domus regis. In tempore illo concidit ualuas templi domini; & clypeos quos deaurauerat; & omnia dedit regi Assyriorum. Cumque de eo tanta dicatur, non timuit necessitate cogente, quae domino consecratur regi offerre Assyrio; diciturque ad eum; Ego custodiam ciuitatem hanc propter me & propter Dauid seruum meum; non propter te, quia superiora fecisti; quando centum octogintaque milia exercitus Assyriorum, angelo cadente prostrata sunt. Illud quoque diligentius attendendum, quod scriptura commemorat; Aegrotauit Ezechias usque ad mortem; uenitque ad eum Esaias filius Amos, dicens; Praeceptum domui tuae, quia morieris tu. Qui conuertit faciem suam ad parietem, & orauit ad dominum dicens; Obsecro domine, memento quomodo ambulauerim in conspectu tuo, in ueritate & corde perfecto, & bonum in oculis tuis fecerim; Fleuitque Ezechias fletu magno. Certe iustus erat Ezechias & corde perfecto. Iturus erat ad dominum, plorare non debuit. Quae ratione fletuum? Si cogitaueris hominem, non miraberis causas doloris. Nullus enim intrepidus uadit ad iudicium domini, habens conscientiam peccatorum. Cumque fleuisset, factus est sermo domini ad Esaiam prophetam, dicens; Reuere & dic Ezechiae duci meo. Dux dei appellatur, cui mors fuerat nunciata, quia humilitate prostratus est; Haec (inquit) dicit dominus deus Dauid patris tui; Audiui orationem tuam, & uidi lachrymas tuas. Additur ei tempus uitae, & de Assyriorum manibus liberatur; & tamen signum postulat; ut credat uerum esse, quod deus repromiserat, quod saltem paruae fidelitatis indicium est. Misit quoque rex Babylonis nuncios & legatos qui ei congratularentur ob restitutam corporis sanitatem; qui ostendit eis omnes thesauros aromatum, auri quoque & argenti, & uasorum supellectilem. Non fuit (inquit) res quam non ostenderet eis Ezechias in domo domini & in omni potestate sua. Ex quo intelligimus etiam uasa templi Babylonis monstrata legatis. Vnde & ira domini concitatur, & postea Esaiam uaticinatione cognoscit; de filiis tuis eunuchi erunt, & omnia uasa templi transferentur Babylonem. Ob quam causam etiam in libro dierum scriptum est; Cecidit Ezechias elatione cordis sui. Certe Ezechiam iustum nemo nisi impius denegabit. Dicas, peccauit in quibusdam, & idcirco iustus esse desijt, sed hoc scriptura non loquitur; Non enim ex eo quod parua peccauit,

- C iusticiæ nomē amisit: sed ex eo quod multa bona fecit, iusti uocabulum possidet. Hoc totum dico, ut scripturarum sanctarum testimonijs comprobetur: non ex eo peccatores esse iustos, quod aliquando peccauerunt: sed ex eo iustos permanere, quod multis uirtutibus florent. De Iosia scriptum est: Fecit rectum in conspectu domini, & ambulauit in uia David patris sui. Non recessit, neq; ad dexteram, neque ad sinistram: & tamen cum esset iustus, tempore necessitatis & angustie mittit ad Oldam prophetissam uxorem Sellum filij Tecuæ, filij Aaras custodis uestium. Et hæc, inquit, habitabat Hierusalem in secunda: haud dubium quin urbis partem significet: quæ interiori muro uallabatur. Et illa respondit: hæc dicit dominus deus Israël, ite & dicite uiro qui misit uos ad me. In quo occulta & regis & sacerdotum & omnium uirorum reprehensio est, quod nullus uirorum sanctus potuerit reperiri, qui posset futura prædicere. Deniq; interficitur Iosias à Pharaone rege Aegypti, eo quod noluerit audire uerba domini, ex ore Hieremias prophetae: siue ut in Paralipomenis scriptum est: Noluit Iosias reuerti, sed parauit contra eum bellum: nec acquieuit sermonibus Nechao ex ore dei. Et inferitur: Mortuusq; est & sepultus in mausoleo patrum suorum: & uniuersus Israël Iuda & Hierusalem luxerunt eum: præcipueq; Hieremias, cuius omnes cantatores atque cantatrices usque in præsentem diem, lamentationes super Iosiam replicant, & quasi lex obtinuit in Israël. Ecce scriptum fertur in lamentationibus. Puto quod sermonibus dei per quemlibet non acquieuisse peccatum sit. De ipso Hieremias loquitur, quãquam hoc pleriq; secundum Anagogen intelligant de domino saluatore: Spiritus faciei nostræ. Christus dominus captus est pro peccatis nostris. Cui diximus: sub umbra tua uiuemus in gentibus. Moyses cui locutus est dominus facie ad faciem, & salua facta est anima eius, ad aquas contradictionis offendit: nec meruit cum fratre Aaron terram repromissionis intrare. De quibus & psalmista canit: Absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum, audient uerba mea, quoniam potuerunt.
- D Et est sensus, iudices populi Iudæorum, Moyses & Aaron, deuorati sunt à peccato populi iuxta petram: de qua aquarum fluentia manarunt: & certe cum isti iusti fuerint, & obediuerint sermonibus dei: qui per se suauissimi sunt. Denique sequitur de cadaveribus in solitudine mortuorum: Quasi crassitudo terræ dirupti sunt super terram. Dispersa sunt ossa nostra secundum infernum. In Osee loquitur deus: Desponsabo te mihi in iusticia & in iudicio. Statimq; subiungit: Et misericordia & miseratiõibus, & in fide: ut largitoris premio recognoscat, quod ipse sit dominus. In eodem scriptum est libro: Deus ego sum & non homo, in medio tui sanctus & non ingrediar ciuitatem, uitiorum scilicet conciliabulum. Ipse solus hanc non ingreditur ciuitatem: quã ædificauit Cain in nomine filij sui Enoch: quæ omnia sacerdotum quotidie ora concelebrant, *ὁ μόνος ἀναμάρτητος* quod in lingua nostra dicitur, qui solus est sine peccato. Quæ laus iuxta sententiam tuam frustra deo reputatur, si est communis cum cæteris. Nos enim iuxta Amos conuertimus iusticiam in absinthium, & fructus iudicij in amaritudinem. Loquuntur nauæ atque rectores in libro Ionæ: Rogamus domine ne perdas nos propter hominem iustum, neque inducas super nos sanguinem innocentem. Sicut enim placuit tibi, sic factum est domine. Nesciunt causas quid mereatur propheta, seruus fugiuus: & tamen iustificat deum, & sanguinem innocentem fatentur, cuius opera non norunt. Et ad extremum, sicut placuit tibi domine, sic factum est. Non quærunt iusticiam sententiæ dei, sed ueritatem iusti iudicij consententur. Micheas lachrymabili uoce testatur: Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est: omnes in sanguine insidiantur: unusquisq; fratrem suum uenatur ad mortem. Malum manuum suarum dicunt bonum. Et iterum: Qui optimus inter eos est, quasi paliurus est: & qui rectus, quasi spina de sepi. Hæc hominum iusticia est: ut iuxta uerba eiusdem prophetae: nec amico, nec coniugi, nec filijs sit credendum: quia inimici hominis domestici eius. Quam sententiam etiã sermo dominicus comprobauit. Vnde datur consilium per eundem prophetam. Indicabo tibi o homo quid sit bonum, & quid dominus quærat à te: utique facere iudicium & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare

A ambulare cum deo tuo. Nunquid dixit, habeto æqualitatem dei; & non hoc, quod maximū est, sollicitum ambulare cum deo tuo? Vt nunquam securus sis, ut omni obseruantia custodias cor tuum, ut consideres, quoniam in medio laqueorum ambules, & sub murorum pinis ingrediaris; ut illud quotidie mediteris: luxta semitam scandalum posuerunt mihi. Superbis enim resistit deus, humilibus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus est, potest ad tempus uitare peccata: qui securus est de iusticia sua, repugnat deo: illiusq; auxilio destitutus, insidijs hostium patet. Computrescant dicit Habacuk ossa mea, & subter me uermes scateant: tantum ut requiescam in die angustia, ut ascendam ad populum fortem meū. Hic tribulationes & angustias afflictionemq; animi deprecatur, ut in futuro, uirorum iam cum Christo regnantium numero societur. Ex quo perspicuum est, hic pugnam atque certamen; & in futuro esse uictoriam, Iesus filius Iosedech, quod interpretatur iustus domini, sacerdos magnus, indutus describitur uestibus sordidis: qui peccatum non fecit, & tamen nosstra peccata portauit: ad cuius dextram stabat satanas, ut aduersaretur ei. Diciturq; ad eum post pugnam atque uictoriam; Auferte uestem sordidam ab eo; & ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & hæres Iouiniani loquitur: Sine omni omnino peccato sum: sordida uestimenta non habeo, proprio regor arbitrio, maior apostolo sum. Ille facit quod non uult, & quod uult non facit: ego facio quod uolo, & quod nolo non facio: præparata sunt mihi regna cælorum; imò ipse ea mihi meis uirtutibus præparauit. In quo Adam tenetur obnoxius, & alij qui reos se putant, in similitudinem præuaricationis Adæ; ego solus cum mea caterua non teneor. Alij clausi cellulis & sceminas non uidentes, quia miseri sunt & uerba mea non audiunt, torquentur desiderijs; Ego etiam si mulierum uallor agminibus, nullam habeo concupiscentiam. De me enim dictum est; Lapidēs sancti uoluuntur super terram; & ideo non sentio, quia liberi arbitrij potestate Christi trophæum circumfero. Audiamus per Esaiam clamantem deum; Populus meus qui beatos uos dicunt, seducunt uos & semitam pedum uestrorū supplantant. Quis magis supplantat populum dei, qui liberi arbitrij potestate subnixus despicit auxilium conditoris, & in sua uoluntate securus est; an qui ad singulas sententias præceptorum domini iudicium pertimescit; Ad huiuscemodi homines loquitur deus; Væ uobis, qui sapientes estis apud uos, & intelligentes uestro iudicio. Esaias iuxta Hebraicum plorat, & dicit; Væ mihi, quia tacui, quia immunda habens labia, & in medio populi immunda habitans, uidi dominum sabaoth oculis meis. Ille uirtutum merito, dei fruebatur aspectu; & conscientia peccatorum, labia sua fatebatur immunda. Non quod locutus esset aliquid quod uoluntati domini repugnaret; sed quod siluisset, uel timore, uel pudore perterritus, nec arguisset libertate prophetica populum delinquentē. Nos peccātes quando corripimus, qui adulamur diuitibus; & personas accipimus peccatorum, turpis lucri gratia; nisi fortè tota eis loquimur confidentia quorū opibus indigemus. Vt alia non agamus, ut abstinemus nos ab omni specie peccatorum, certe uerum tacuisse, peccatum est. Quamquā apud Septuaginta non sit scriptum, quia tacui; sed quia compunctus sum, conscientia scilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticū; Versatus sum in miseria, dum infigitur mihi spina. Ille peccati spina compungitur; tu uirtutum floribus uernas. Erubescet, inquit, luna & confundetur sol, quādo uisitauerit dominus super militiam cæli in excelsis; hoc est quod in alio loco scriptum est; Astra quoque non sunt munda in conspectu eius; & aduersum angelos suos, peruersum quid reperit. Luna erubescit; sol confunditur, & cælum operitur cilicio; & nos intrepidi atque lætantes, quasi omni careamus uitio, occurremus iudicis maieitati, quando tabescent montes, erecti uidelicet in superbiam; & omnis militia cælorum, uel angelicæ dignitates; & complicabuntur sicut libri cæli; & omnis exercitus eorum instar foliorum defluet. Quomodo inebriatus est, inquit, in cælo gladius meus; & nūc super Idumæam descendet. Gladius dei inebriatur in cælis, & tuum solum erit in sanctitate securum; In Idumæam descendet; quæ interpretatur, uel sanguinaria, uel terrena; ut prophetica autoritate discamus,

C discamus, omnem terram indigere iudicio. Vnde sequitur: Victima domini in Bosra, quæ interpretatur caro; & interfectio eius multa in terra Edom, id est, in sanguine; iuxta quod ponit Apostolus: Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Væ qui contradicit fictori suo, uæ qui dicit patri, ut quid me generasti; & matri, quare me peperisti? Hoc ad eos pertinet, qui dicunt: quare talis conditus sum, qui non possum in perpetuum carere peccato. Quare tale uas fictum, ut non adamantinum permanerem, sed ad omnem tactum fictile atque fragile. Omnes sicut oues errauimus, & omnium nostrum dominus peccata portauit. Intuitus est enim, & diligenter inspexit, nullumque reperit, qui iudicaret iuste, qui suam in omnibus faceret uoluntatem. Et idcirco brachium eius salutem præbuit, & iusticia sua saluauit omnia; ut omnis mundus subiiciatur deo & illius clementia conseruetur. Fuimus enim immundi non pauci, sed omnes. Quasi pannus menstruatae, reputata sunt omnia in lege opera nostra. Ad Hierusalem in Ezechiel loquitur deus: Perfecta eras in decore meo; & est sensus, non in tuis operibus, non in tua conscientia cordisque iactantia, sed in meo decore; quo te clementia mea libertate donaueram. Denique in consequentibus loquitur ad eam; quando saluatur non suo merito, sed eius misericordia: Recordabor pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ, & suscitabo tibi pactum sempiternum, & recordaberis uiarum tuarum, & confunderis. Et iterum: Suscitabo pactum meum tecum, & scies quia ego dominus; ut recorderis & confundaris, & non sit tibi ultra aperire os, præ confusione tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ fecisti, ait dominus deus: Ecce aperte diuino sermone monstratur quid in alio loco dixerit: Et mundans te non faciet innocentem, quod iusti quoque & post peccatum in statum pristinum restituti, os aperire non audeant, sed cum Apostolo dicant: Qui non sum dignus uocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Denique & in alio loco per eundem prophetam ad eos, qui illius misericordiam consecuti sunt, loquitur deus: Et recordamini uiarum uestrarum, & omnium scelerum uestrorum, quibus polluti eratis, & displicebit uobis in conspectu uestro, in cunctis malicijs quas fecistis; & scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomen meum, non secundum uias uestras malas, neque secundum scelera uestra pessima. Erubescamus atque dicamus, quod loquuntur hi qui iam præmia consequuti sunt: loquamur peccatores super terram, & in fragili mortalique corpore constituti, quod sanctos uidemus in caelis dicere, etiam incorruptione et immortalitate donatos. Et dicitis, inquit: Non est recta uia domini, cum uestræ uiaë prauæ sint. Phariseorum est hoc supercilium, ut peccata propriæ uoluntatis referant ad conditoris iniuriam, & illius iusticiam calumnientur. Sacerdotes templi mystici, quod interpretatur ecclesia filij Sadoch, cum uestimentis ministerij non egrediuntur ad populū, ne humana conuersatione sanctificati maculentur. Et tu in medio uulgi unusquisque de populo mundum esse te credis? Hieremiam prophetam breuiter percurrentes sensu magis quam sermone carpamus. Circuite, inquit, in exitibus Hierusalem, & quærite in plateis eius scibi reperire poteritis uirum: qui iuxta iusticiam uiuat & fidem; & ero propicius propter eum. Quamuis enim dicant: uiuit dominus, fraudulentè iurant, & hoc ipsum in mendacio. Refutat peccatorum sacrificia: uescendas detrahit offerentibus hostias, dicens se non mandasse patribus eorum; quando deduxit eos de terra Aegypti, ut offerrent huiusmodi sacrificia. Non enim uoluntate, sed idolorum comparatione mādauit, mādens sibi offerri uictimas quā dæmonibus. Omnes recesserunt ab eo, nullus est qui loquatur bona, & agat pœnitentiā de peccatis suis. Sequuntur proprias uoluntates, quasi equus promptus ad prælium. Intēdunt linguam suam, quasi arcum; mentiuntur omnia, & non est in eis ueritas. Amicorum quoque cauendas insidias præcipit & nulli credere proximorū. Singulos enim insidiari amicis, & fratrem à fratre decipi; & hoc facere non naturæ malo, sed propria uoluntate: quia docuerūt linguā suam mendaciū, & proni ferūtur ad iniusticiam. Si Aethiops, ait, mutauerit pellem suā, & pardus uarietatem suā; & uos poteritis facere bonū, cum didiceritis mala. Ergo pelles Aethiopicæ & pardorum uarietas, disciplinæ est, non naturæ, quæ docetur

- A docetur & discitur; tamen auferri non potest uitium inoliti mali, nisi per eum cui omnia possibilia sunt. Vnde loquitur ad eum, qui solus uerus medicus est; Sana me domine, & sanabor; saluum me fac domine, & saluus ero; tu es gloria mea, & spes mea. Si enim ad conditionem meam infelicitatemque respiciam, nihil aliud nisi hoc possum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus est tibi puer; fiat homo ille similis urbibus, quas subuertit deus. Quare enim in uulua, non statim perij; & fuisset mihi sepulchrum mater mea, & uulua eius infernus sempiternus. Quare egressus sum ex utero, ut uiderem labores & miseria; & consumerentur dies mei in erumnis: Tantum de sua conditione securus est; & sic confidit in fortitudine, ut mortem praeferat uitae. Nouerat enim uulnus suum & potentiam eius, quem caelare nihil potest, qui loquitur per prophetam: Deus appropinquans ego, & non procul. Qui enim caelum replet & terram, nullus potest uitare eius noticiam, & cordis occulta caelare. Qui scrutatur renes, introspicit. Et ut sciamus dei esse bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, plantabo eos: ut nequaquam eradicentur; & ego dabo eis cogitationem & sensum, ut intelligant me. Si cogitatio & sensus dantur a deo; & intellectus domini ex illius, qui noscendus est radice pullulat; ubi est liberi arbitrij tantum superba iactatio: Volumus scire conditionem nostram, audiamus historiã, Ioachim rex Iuda, cunctique socij eius & principes eius auditis sermonibus Vriã; uoluerunt occidere eum. Quod cum ille didicisset, timore perterritus fugit in Aegyptum. Cur mortem timebat, qui explicauit sententiam domini, & qui a se nunciari domini nouerat uoluntatem? Deditur per singula auxilium dei; & ad illius nutum cuncta gerere negligimus, cum legamus sanctos uiros, etiam hominum indignum praesidio: Periclitatur Hieremias & manifeste dicitur: quod auxilio ei fuerit manus Ahikam filij Saphan, ne traderetur in potestatem uulgi; & obrueretur lapidibus. Abolitis legis ceremonijs & duro pondere ueterum praceptorum, repromittitur euangelij gratia; legemque dominus pollicetur: ut omnes eum nouerint a minimo, usque ad maximum, dicens: Dimittam peccata eorum, & iniquitatem illorum, ultra memor non ero. Quam autem habuerint sancti uiri in lege ueteri iusticiam, sequenti sermone demonstrat: Filij Israël, & filij Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conspectu meo; ab adolescentia sua, usque ad diem praesentem; & ciuitas Hierusalem ab initio conditionis suae, usque ad diem euerisionis suae: me ad iracundiam prouocauit. Attende quid dicat; finem iunge principio, omne medium tempus in uitio est. Hieremias sanctificatus in utero antequam natus; uirgo, propheta ueteris testamenti pertimescit Sedechiam; & flebiliter obsecrat, dicens: Nunc ergo domine mi rex, audi deprecationem meam, & praeualeat apud te obsecratio mea; ne remittas me in domum Ionathan scribae, ne ibi peream. O propheta, cur times impium regem? Cur eum metuis; quem nosti iam iamque periturum? carcerem reformidas; cui paratur paradysus? Respondebit mihi; homo sum in mortali carne & corruptibili constitutus; dolorem sentio, horresco cruciatus; quos etiam dominus meus pro mea salute sensurus est. Miseretur humano generi deus; & non uult perire quod fecit; Noli timere Iacob dicit dominus; Ego enim sum tecum & interficiam omnes gentes in quas dispersi te; te uero ipsum perire non faciam, sed castigabo te in iusticia; & ita miserebor tui, ut te innoxium non relinquam. Vnde & nos dicimus esse iustos, sanctos uiros, & post peccata placetes deo; non suo tantum merito, sed eius clementiae, cui omnis creatura subiecta est; & indiget misericordia eius. Audiant haeretici qui eleuantur per superbiam, & dicunt: ipsi nobis fecimus cornua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuimus superbiam Moab, superbus est ualde. Altitudinem illius, & elationem & glorificationem, & inflationem cordis ego cognoui dicit dominus; quoniam nequaquam iuxta inflationem eius, & fortitudo illius est. Diciturque ad huiusmodi homines: Inimici autem eorum (haud dubium quin gregis domini) confirmant, dicentes: non peccauimus cum peccauerint in pulchritudinem iusticie, & in expectationem patrum. Vis scire quando omnia peccata finiantur. Audi eundem prophetam: In tempore illo dicit dominus, quaeretur iniquitas in Israël, & non erit; & peccatum in Iuda, & non inuenietur. Cur quaeos?

Sequitur

C Sequitur: quia propicius ero illis. Vbi autem propiciatio est, præcessit ante peccatum. Tolle igitur polle, & concedam omnia donante deo subsistere. Bonum est præstolari cum silentio salutare domini, bonum est ponere in puluere os suum, dare percutienti se maxillam, saturari opprobrijs, spem habere in domino. Si enim abiicit, & miserebitur iuxta multitudinē misericordiarum suarū. Neq; enim humiliavit corde suo & abiicit filios hominū. Frustra murmurat homo pro peccatis suis. Scrutemur vias nostras, & queramus & reuertamur ad dominum. Leuemus corda cum manibus ad dominum in cælū, dicamusq; ei. Inique egimus & ad iracundiā prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es. Daniël propheta loquitur ad Nabuchodonosor: quod dominetur excelsus regno hominum, & dei illud cuiuscq; uoluerit & extremum atq; proiectum constituat super illud. Interroga eum qua causā ultimū atq; despectum constituat in regem, & faciat quod uoluerit: & discute, utrū ipsius uoluntas iusta sit, de quo scriptum est: Qui suscitāt de terra humilem, & de stercore eleuat pauperem: ut collocet eū cū principibus, cū principibus populi sui. An forsitan iuxta te absq; iudicio atq; iusticia gloriam quærit, auramq; popularem, ut humiles erigat in regnū, & potentes humilitate cōmutet. Audi prophetam dicentem: Omnes habitatores terræ, quasi nihil reputati sunt apud eū. Fecit enim quodcuncq; uoluit in cælo & in terra, & nemo est qui resistat uoluntati eius: aut possit dicere, quare hoc fecisti: cuius sunt omnia opera in ueritate, & uia illius iusticia, & superbiētes potest ipse humiliare. Antiochus Epiphanes rex crudelissimus, subuertit altare, ipsamq; iusticiam fecit conculcari, quia concessum erat ei à domino. Causasq; reddit propter peccata plurima. Ergo non fecit quod ipse tātum uoluit, sed quod propter peccata populi cōcessit dominus. Deniq; sequitur, quod non ex propria fecerit fortitudine, sed ex eius imperio qui præcepit ut fieret. Illud autē quod in oratione sua loquitur: Peccauimus, inique egimus, iniuste gessimus: & recessimus à mandatis & iusticijs tuis, & cætera huiuscemodi, soletis dicere, quod & Dauid, & Daniël, & omnes prophetæ, non pro se, qui sancti erant, sed ex persona populi sunt locuti. Aduersum quam opinionem ipse respondebit, & dicit: Cum adhuc orarem, & cōfiterer peccata mea, & peccata populi mei Israël. Vides ergo quod tam p peccatis suis, quam pro peccatis populi dñm sit deprecatus, & effuderit deprecationes suas in conspectu domini dei sui. Vis iterū nosse, quando peccatū & iniquitas finiatur? Quancq; diuersa sit autorum interpretatio: audi eundem prophetā. Septuaginta hebdomadæ completæ sunt super populum tuū, & super ciuitatem tuam sanctā, ut cōpleantur iniquitates: & finē accipiat peccatum, ut dispereat iniquitas, & reueletur iusticia sempiterna. Quādiu ergo ille finis adueniat, & corruptiuum hoc atq; mortale, incorruptione & immortalitate mutetur: necesse est nos subiacere peccato, nō naturę & cōditionis, ut tu calumniaris uitio: sed fragilitate & cōmutatione uoluntatis humanæ, quæ per momenta uariatur: quia deus solus est immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch, ubi Iesus filius Naue, ubi Heliseus, cæteri q; sanctorum peccauerint. Non est necesse nodum in scirpo quærere: utinam possem & manifesta reticere peccata. Si uis à me uerum audire, nescio. Nihil, inquit, mihi conscius sum, nec tamen in hoc iustificatus sum. Homo uidet in facie, deus in corde. Apud eius conscientiam atq; cōspectum nullus iustificatur. Vnde & Paulus loquitur cōfiteri: Omnes peccauerunt, & indigēt gloria dei: & conclusit deus omnia sub peccato, ut omnium miseratur: & cætera quæ sæpe replicauimus.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS
LIBER TERTIVS. CRITOBVLVS.

Electatus sum tuorum multiplicatione sermonum, de quibus scriptum est: In multiloquio non effugies peccatum: sed quid ad causam? Certe hoc fateberis eos qui Christi baptisma consecuti sunt, non habere peccatum. Et si absq; peccato sunt, iustos esse. Cumq; semel iusti fuerint, si egerint sollicitate, posse in sempiternum iusticiam custodire, ac per hoc omne uitare peccatū. ATTI. Nō erubescis

A erubescis explosam atque damnatam Iouiniani sententiam sequi? Et ille enim his testimonijs tuisq; nititur argumentis, imò tu illius inuenta sectaris; in Oriëte docere desiderans quæ olim Romæ, & dudum in Aphrica condemnata sunt. Lege ergo quid illi responsum sit, & tibi responsum ducito. In dogmatibus enim & quæstionibus differendis non persona, sed causa quærenda est. Et tamen hoc scito, baptismum præterita donare peccata, non futuram seruare iusticiam, quæ labore & industria, ac diligentia, & semper super omnia dei clementia custoditur: ut nostrum sit rogare, illius tribuere quod rogatur: nostrum incipere, illius perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. Nisi enim dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilat qui custodit eam. Vnde & Apostolus præcipit: Sic currite, ut comprehendatis. Omnes quidem currunt, sed unus accipit coronam. Et in psalmo scriptum est: Domine, ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. Nostra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo paratur: & hic currimus, ut in futuro comprehendamus: ibi accipiet coronam, qui in hoc seculo uictor extiterit; nobisq; post baptismum dicitur: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid deterius tibi cõingat. Et: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis: Si quis templum dei uiolauerit, disperdet eum deus. Et in alio loco: Dominus uobiscum est quàm diu uos estis cum eo: si reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius putas delubro atque sacrario Christi puritas permanet, templiq; serenitas nullo nubilo contristatur? Eundem semper uultum habere nõ possumus,

I quod de Socrate falso philosophi gloriantur, quanto magis animum? Multæ facies hominum, sic & corda diuersa. Si fieri possët, ut semper aquæ baptismatis merfos tenerent, uoluntaria nos desuper peccata non tangerent, spiritus sanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, sed semper in insidijs est, ut sagittet in occulto rectos corde. In euangelio

B iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroq; sermone, sed Hebraicis literis scriptum est: quo utuntur usque hodie Nazareni secundum apostolos, siue ut plerique autumant iuxta Matthæum: quod & in Cæsariensi habetur bibliotheca, narrat historia: Ecce mater domini & fratres eius dicebant ei: Ioannes baptista baptizat in remissionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccaui ut uadam & baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi, ignorantia est. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus eius: Septies in die? Respondit dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi usque septuagies septies. Etenim in prophetis quoque postquàm uncti sunt spiritu sancto inuentus est sermo peccati. Ignatius uir apostolicus & martyr scribit, audacter: Elegit dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant. De quorum celeri conuersione Psalmista canit: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum postea accelerauerunt. Quibus testimonijs, si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem quid omnes ecclesiastici uiri senserint. Fac aliquem baptizatum, uel statim, uel in ipsis diebus morte subtractum: & concedam tibi, quod concedere non debeo; nec cogitasse aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorantia laberetur. Num ideo sine peccato erit, quia uidebitur non superasse, sed fugisse peccatum: ac non potius, quia dei misericordia de peccatorum carcere liberatus migravit ad dominum? Hoc & nos dicimus, posse deum quicquid uoluerit: & hominem per se & propria uoluntate, quod tu asseris, sine peccato esse non posse. Sin autem potest, frustra nunc iungis & gratiam, qua potens non indiget. Quod si non potest absque dei gratia, stulte tu dixisti posse quod non potest. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio, non eius est quem posse contendis: sed illius, sine quo eum non posse perspicuum est. CRITO, Rogo, quæ est ista prauitas, imò absque ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut egressus aquas baptismatis sine peccato sit? ATTI, Aut ego sensum meum uerbis explicare non ualeo; aut me explicante, tu ad intelligendum tardior es. CRITO, Quo nam modo? ATTI, Recordare

- C quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Posuisti hominem sine peccato esse, si uelit. Ego im-
 possibile hoc in homine esse respondeo; non quia statim à baptisinate homo peccato non ca-
 reat, sed illud tempus quando sine peccato est, nequaquam possibilitati humanæ, sed dei gra-
 tia deputatur. Tolle igitur posse, & ego esse concedam. Quomodo enim potest, qui per se
 non potest? Aut quæ est illa impeccantia, quæ statim corporis huius morte finitur? Aut cer-
 te si ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantia periculo subiacet. CRITO, Dialectica me
 arte concludis, & non Christiana loqueris simplicitate; nodos mihi quosdam inter esse, & esse
 posse concinnans. ATTI, Ego ne uerborum strophis ludo, cum hoc de tua processerit officina:
 Tu enim dicis, non esse hominem sine peccato, sed esse posse: cum e contrario ego tibi
 tribuam quod negasti, esse hominem sine peccato per dei gratiam, & tamen per se non posse,
 CRITO, Frustra ergo dantur præcepta, si ea implere non possumus. ATTI, Deus possibi-
 lilia mandauit, hoc nulli dubium est, sed quia homines possibilia non faciunt, idcirco omnis
 mundus subditus est deo, & indiget misericordia eius. Aut certe si ostendere potueris, qui
 uniuersa compleuerit, tunc poteris demonstrare esse hominem qui non indiget misericor-
 dia dei. Omne enim quod fieri potest, tribus constat temporibus, aut præterito, aut præsen-
 ti, aut futuro. Hoc quod asseris, posse hominem sine peccato esse si uelit; monstra factum esse
 de præterito, aut certe nunc fieri, de futuro postea uidebimus. Quod si nullum potes ostens-
 dere, qui sine omni omnino peccato, aut sit aut fuerit; restat, ut de futuro tantum disputatio
 sit. Interim in duobus temporibus, præterito, atque præsentis uictus teneris. Si aliquis fuerit
 postea maior patriarchis, prophetis, apostolis, qui peccato careat: tunc futuris de futuro, si
 potueris, persuadeto. CRITO, Loquere ut uis, argumentare ut libet; nunquam mihi libe-
 rum arbitrium extorquebis, quod semel concessit deus; nec ualebis auferre quod mihi tribuit
 deus, posse si uolucro. ATTI, Exempli gratia, uno tantum utamur testimonio: Inueni Da-
 uid filium Iesse, uirum secundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas, David san-
 ctum esse non dubium est; & tamen qui electus est, ut omnes dei uoluntates faceret, aliqua
 fecisse reprehenditur. Vtique possibile erat ei facere, qui ad hoc electus est, ut omnes dei uo-
 luntates faceret. Nec deus in culpa est, qui prædixit cum cunctas suorum præceptorum fa-
 cere uoluntates, sed ille qui prædicta non fecit. Neque enim dixit inuenisse se uirum, qui cum-
 ctas in perpetuum suæ iussione faceret uoluntates. Hoc & nos dicimus, posse hominem non
 peccare, si uelit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est ani-
 mus, quamdiu chorda, nullo uitio laxatur in cithara. Quod si paululum se remiserit, quomo-
 do qui aduerso flumine lembum trahit; si remiserit manus, statim retrolabitur; & fluentibus
 aquis, quod non uult ducitur; sic humana conditio, si paululum se remiserit, discit fragilitatem
 suam, & multa se non posse cognoscit. Putas ne apostolum Paulum eo tempore quo scribe-
 bat; Lacernam, siue penulam, quam reliqui Troadæ apud Carpum, ueniens affer ac libros
 & maxime membranas, de cœlestibus cogitasse mysterijs, & non de his quæ in usu commu-
 nis uitæ uel corporis necessaria sunt; Da mihi hominem qui non esuriat, non sitiât, neque ala-
 geat, non doleat, non febricitet, non torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur; & ego tibi
 concedam, posse hominem nihil nisi de uirtutibus cogitare. Cæditur apostolus à minis-
 tro, & contra pontificem qui cædere imperauerat, sententiam dirigit; Percutiet te deus paries
 dealbate. Vbi est illa patientia saluatoris, qui quasi agnus ductus ad uictimam, non aperuit
 os suum, sed clementer loquitur uerberanti; Si male loquutus sum, argue de malo: si autem
 bene, quid me cædis; Non apostolo detrahimus, sed gloriam domini prædicamus; qui in
 carne passus, carnis iniuriam superat & fragilitatem; ut taceam illud, quod commemorat;
 Alexander ararius multa mihi mala ostendit; reddet illi dominus in illa die iustus iudex.
 CRITO, Cogis me ut loquar quod iam dudum gestio, & tamen erumpentia uerba non pro-
 mo. ATTI, Quis enim te prohibet, quod sentis dicere? Aut enim quod dicturus es bonum
 est, & nos bono fraudare non debes; aut malum, & idcirco non nostri gratia, sed pudore si-
 luisti

A Iuisti, CRITO, Dicam dicam aliquando quod sentio. Omnis disputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuses, & culpam referas ad deum, qui talem hominem condidit, ATTI. Hoc illud erat quod uolebas, & uolebas dicere: dic dic quæso, ut omnes tua fruantur prudentia. Reprehendis deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli, cur angeli sint. Omnis creatura causetur, quare id sit quod condita est, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum est: & à culice atque formica usq; ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non singula in meliori statu condita sint. Cumq; ad excelsas uenero potestates, causabor & dicam: quare deus solus tantum deus sit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impossibilitatis, aut inuidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo esse concedat, & aufer coronam cum certamen abstuleris, CRITO. Non sum tam uecors, ut querar cur diabolus sit: cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum: sed hoc doleo, cur uiri ecclesiastici, & qui magistrorum sibi usurpant uocabulum, tollant liberum arbitrium: quo sublato, Manichæorum secta construitur, ATTI. Ego ne liberum tollo arbitrium, qui in tota disputatione mea nihil aliud egi, nisi ut omnipotentiam dei cum libero arbitrio conseruarem: CRITO. Quomodo seruas liberum arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere, nisi deus semper adiuuerit: ATTI. Si in culpa est, qui libero arbitrio iungit dei adiutorium: ergo ille laudetur, qui dei tollit auxilium, CRITO. Non tollo dei auxilium, quippe per cuius gratiam possumus omne quod possumus, sed utrunque suis finibus terminamus: ut & dei sit gratiæ, quod dedit liberi arbitrij potestatem: & nostræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod facientibus præmium, & non facientibus poena seruetur, ATTI. Videris mihi obliuiosus esse, & quasi nihil supradictum sit, per easdem disputationis reuerti lineas. Hoc enim longa disputatione conclusum est, ut gratia sua dominus, qua nobis concessit liberum arbitrium in singulis operibus iuuet atque sustentet, CRITO. Quid ergo iuuat atque coronat in nobis & laudat quod ipse operatus est: ATTI. Uoluntatem nostram, quæ obtulit omne quod potuit, & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ semper respexit ad auxilium dei, CRITO. Ergo si non fecimus quod præcipit, aut uoluit nos adiuuare deus, aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, sed ille superatus est. Si autem noluit adiuuare, non est culpa eius qui uoluit facere, sed illius qui adiuuare potuit, & noluit facere, ATTI. Non intelligis ^{stultum} tuum in grande blasphemiarum decidisse baratrum: ut ex utraque parte, aut inualidus sit deus, aut inuidus: & non tantum ei laudis sit, quod bonorum autor est & adiutor, quantum uituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum esse permiserit, cur passus sit, & hucusque patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant testamentum, & huiusmodi syllogismum texere consueuerunt. Aut sciuit deus hominem in paradiso positum, præuaricaturum esse mandatum illius, aut nesciuit. Si sciuit, non est in culpa is qui præscientiam dei uitare non potuit: sed ille qui talem condidit, ut dei non posset scientiam deuitare. Si nesciuit, cui præscientiam tollis, auferis & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum postea regem impiissimum. Et saluator aut ignorantia, aut iniusticia tenebitur reus, cur in Euangelio sit loquutus: Nonne uos duodecim ego elegi apostolos, & unus de uobis diabolus est: Interroga eum, cur Iudam elegerit proditorem: Cur ei loculos commiserit, quem furem esse non ignorabat. Vis audire rationem. Deus præsentia iudicat, non futura. Nec condemnat ex præscientia, quem nouerit talem fore, qui sibi postea displiceat: sed tantæ bonitatis est, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim bonum cernit, & scit malum futurum, dans ei potestatem conuersionis & poenitentia: iuxta illum sensum Apostoli: Ignoras quia benignitas dei ad poenitentiam te adducit: secundum duritiam autem tuam & cor impoentens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. Neq; enim ideo peccauit Adam, quia deus hoc

- C futurum nouerat, sed præsciuit deus, quasi deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Accusa ergo deum mendacij, quare dixerit per Ionam: Adhuc tres dies & Niniue subuertetur. Sed respondebit tibi per Hieremiam: Ad summam loquar contra gentem & regnum, ut eradice & destrua & disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum aduersus eam, agam & ego poenitentiam super malo quod cogitauit ut faceretur ei. Et ad summam loquar de gente & regno, ut ædificem & plantem illud: si fecerit malum in conspectu meo, ut non audiat uocem meam: poenitentiam agam super bono, quod loquutus sum ut facerem ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur deo fuerit iubente mentitus: sed iniusti meritis arguitur, malens cum pernicie innumerabilis populi uerum dicere, quam cum tantorum salute mentiri. Ponitur ei exemplum: Tu doles super hedera, siue cucurbita, in qua non laborasti; neque fecisti ut cresceret, quæ sub una nocte nata est, & una nocte perijt; & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plus quam centum uiginti milia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram & sinistram suam. Si in paruulorum ætate & simplicium, quos certe peccatores fuisse non poteris approbare, tata fuit hominum multitudo; quid dicemus de utriusque sexus ætate diuersa, quæ iuxta Philonem & prudentissimum philosophorum, ab infantia usque ad decrepitam senectutem, septenario ordine deuoluitur, dum sibi sic inuicem ætatum incrementa succedunt: ut quando de alia transcamus ad aliam, sentire minime ualeamus? CRITO. Tota argumentatio tua huc tendit, ut quod Græci dicunt *ἄνευ βουλοῦ*, & nos liberum appellamus arbitrium: uocabulo tribuas, re auferas. Tu enim autorem peccatorum facis deum, dum asseris nihil hominem per se posse facere, sed adminiculo dei, cui imputetur omne quod facimus. Nos autem, siue bonum, siue malum homo fecerit, per liberi arbitrij potestatem ei dicimus imputari, qui fecit quod uoluit; & non ei, qui semel concessit liberum arbitrium. ATTI. Quamuis tergiuerseris, laqueis ueritatis innecteris; hoc enim modo, etiam si ipse non adiuuat, tamen iuxta te autor erit malorum: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim sententia est, homicidam esse eum, qui cum possit hominem de morte liberare, non liberet. CRITO. Iam iam tollo manum, cedo, uicisti; si tamen uincere est, ueritatem uelle subuertere, non rebus, sed sermonibus, id est, non ueritate, sed mendacio. Possum enim illud tibi Apostoli respondere: Et si imperis tus sermone, non tamen scientia. Quando enim loqueris, coactus argumentationum strophis tibi uideor assentire; cum autem tacueris, ex animo rursus elabitur: ut liquido appareat disputationem tuam non ex fontibus ueritatis & Christiana simplicitate, sed, ex philosophorum minutijs & arte descendere. ATTI. Vis ergo me rursus uti testimonijs scripturarum? Et quomodo iactant discipuli tui nullum argumentationi tuæ posse & problematibus respondere? CRITO. Non solum uolo, sed & cupio. Doce me de scripturis sanctis, ubi sublata liberi arbitrij potestate faciat homo, quod per se aut noluit, aut non potuit. ATTI. Non ita, ut proponis, sed ut ueritas poscit & ratio, scripturarum uocibus est utendum. Loquitur Iacob in oratione sua: Si fuerit dominus deus mecum, & custodierit me in uia, per quam ego pergo; & dederit mihi panem ad manducandum, & uestimentum ad operiendum; & reduserit me cum salute in domum patris mei, erit mihi domus in deum; & lapis iste quem posui in titulum, erit mihi domus dei; & omnium quæcunque dederis mihi, decimas offeram tibi. Nunquid dixit, si liberum arbitrium seruaueris, & cibum & uestimentum meo labore quæfiero, & reuertero in domum patris mei? Omnia dat domini uoluntati, ut mereatur accipere quod precatur. Reuertenti de Mesopotamia Iacob, angelorum occurrit exercitus, & uocantur castra dei. Postea pugnat cum angelo sub figura hominis, & à domino confortatur. De supplantatore, Iacob rectissimus dei nomen accepit. Neque enim ad fratrem crudelissimum audebat reuerti, nisi domini præsidio roboratus. Scriptum est in consequentibus: Ortus est ei sol, postquam transiuit Phanuel, quod interpretatur facies dei. Vnde loquitur & Moyfes: Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima

A anima mea: non proprietate naturæ, sed dignatione miserentis. Oritur ergo nobis sol iusticiæ, quando uultu dei cōfirmamur. Ioseph in Aegypto clauditur carcere, ibi cōfertur, quod custos carceris omnia potestati eius fidei cōcommiserit. Causa cō redditur, quia dominus erat cum eo; & quæcunque faciebat, prosperabantur à domino in manibus eius. Vnde & eunuchis somnia suggeruntur, & Pharaon uidet somnium inextricabile, ut per hanc occasionem liberaretur Ioseph, pater pasceretur & fratres, Aegyptus tempore famis saluaretur. Sequitur: Dixit autem deus ad Israël in uisione noctis; Ego sum deus patrum tuorum, noli timere descendere in Aegyptum, in gentem enim magnam faciam te ibi; & ego descendam tecum in Aegyptum, & educam te inde; & ponet Ioseph manus suas super oculos tuos. Vbi hic est liberi arbitrii potestas? An non totum quod ire audet ad filium, & genti se committere dominum nescienti, dei patrum eius auxilium est? Liberatur populus de Aegypto in manu forti & brachio excelso: non Moyse & Aaron, sed eius qui signorum miraculis populum liberauit; & ad extremum percussit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ardentem exire compellerent. Solomon loquitur; Esto cōfidens in dominum in toto corde tuo: in tua autem sapientia ne exalteris: in omnibus uis tuis cognosce eum, ut rectas faciat uias tuas. Intellige quid loquitur; Nec in sapientia nostra, nec in ullis uirtutibus confidendum, sed in solo domino, à quo gressus hominis diriguntur. Denicō præcipitur, ut ostendamus ei uias nostras, & notas esse faciamus, quæ non labore proprio, sed illius adiutorio, atque clementia rectæ sunt. Vnde scriptum est; Rectam fac in conspectu meo uiam tuam, siue ut alia exemplaria habent; Rectam fac in conspectu tuo uiam meam; ut quod tibi rectum est, etiam mihi rectum esse uideatur. Idem Solomon loquitur; Deuolue super dominum opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Tunc enim nostra cogitatio confirmatur, quando omne quod agimus, quasi super stabilem & solidissimam petram, domini adiutorio deuoluimus, eicō cuncta reputamus. Apostolus Paulus cum dei beneficia celeri sermone narrasset, ad extremum intulit; Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit; Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos fecit nos noui testamenti ministros; non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Adhuc audemus per liberum arbitrium superbire, & abuti beneficijs dei in contumeliam largitoris; cum idem uas electionis aperitissime scribat; Habemus autem thesaurum istum in uasis fictilibus, ut abundantia fortitudinis nostræ sit ex deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorum impudentiam loquitur; Qui gloriatur, in domino gloriatur. Neque enim qui seipsum commendat, ipse probatus est, sed quem deus commendat. Et iterum; Nihil enim mihi defuit ab his, qui supra modum sunt apostoli, licet nihil sim. Petrus loquitur ad dominum signorum magnitudine conturbatus; Recede à me quia homo peccator sum, Et dominus ad discipulos; Ego sum uitis & uos rami; qui manet in me, & ego in eo, iste affert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabescunt, cum fuerint à matrice præcisæ; ita omnis hominum fortitudo marcescit & deperit, si à dei auxilio deseratur. Nemo, inquit, potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum, Quando dicit, nemo potest uenire ad me, frangit superbientem arbitrii libertatem; quod etiam si uelit ad Christum pergere, nisi fiat illud quod sequitur; nisi pater meus celestis traxerit eum, nequicquam cupiat & frustra nitatur. Simul & hoc animaduertendum, quod qui trahitur, non sponte currit; sed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non potest suis uiribus & labore uenire ad Iesum, quomodo potest omnia simul peccata uitare. Et uitare in perpetuum, & dei sibi potentia nomen assumere? Si enim ille ἀναμάπτως, & ego ἀναμάπτως; quæ inter me & deum erit distantia; Vnum adhuc ponam testimonium, ne tibi & auditoribus fastidium faciam. Assuero quem septuaginta interpretes ἀποστόλων uocant, somnus aufertur ab oculis, ut commentarios in se fidelium replicans ministrorum, inueniat Mardochæum

- C chæum, cuius indicio de infidijs liberatus est, ut & Hester commendabilior fieret, & cunctus populus ludæorum iminentem vitaret necem. Certe rex potentissimus, qui ab India usq; ad Septentrionem & Aethiopiã cunctum possidebat Orientem, post largissimas epulas & cibos toto orbe quaesitos dormire cupiebat, & somno requiescere, ac liberum arbitrium implere dormiendi: nisi dominus prouisor bonorum omnium impedisset naturæ ordinem, ut contra naturam, tyranni crudelitas uinceretur. Longum est si uoluerò cuncta sanctarum scripturarum exempla proferre. Totus sermo sanctorum ad deum oratio est; tota oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris: ut qui nostris uiribus & studio saluari non possumus, illius misericordia conseruemur. Vbi autem misericordia & gratia est, liberum ex parte cessat arbitrium: quod in eo tantum est, ut uelimus atq; cupiamus, & placitis tribuamus assensum. Iam in domini potestate est, ut id quod cupimus, quod laboramus, ac nitimur, illius ope & auxilio implere ualeamus. CRITO. Ego simpliciter dixeram, non in singulis operibus nostris, sed in gratia conditionis & legis sentiri auxilium dei, ne liberum frangeretur arbitrium. Cæterum sunt pleriq; nostrorum, qui omnia quæ agimus, dicant fieri præsidio dei. ATTI. Qui hoc dicit, uester esse cessabit. Aut ergo & tu ista dicito, ut noster esse incipias: aut si non dicis, alienus eris cum his qui nostra non dicunt. CRITO. Tuus ero, si mea dixeris: imò tu meus, si aduersa non dixeris. Sana corpora confiteris, & animæ quæ fortior est, denegas sanitatem. Vt enim morbus & uulnus in corpore, ita peccatum in anima. Qui ergo sanum aliquando hominem confiteris ex ea parte qua caro est, quare non sanum dicas & ex ea qua spiritus est? ATTI. Sequor propositionem tuam. Nunquam hodie cflugies, ueniam quocunq; uocaris. CRITO. Paratus sum ad audiendum. ATTI. Et ego ad loquendum surdis auribus. Respondebo igitur ad propositum. Ex anima & corpore compacti utriusque substantiæ naturam consequimur. Quomodo corpus sanum dicitur, si nullo languore uexetur: ita anima absque uitio, si nulla perturbatione quatitur. Et tamen quamuis corpus sanum sit integrumq; & uegetum, & cunctorum sensuum integritate robustum, aut crebris, aut raris infirmitatibus condoleat: & ut firmissimum sit, interdum pituitæ molestiam patitur: ita anima cogitationum & perturbationum impetus sustinens, ut superet naufragia, non absque periculo nauigat, consideransq; fragilitatem suam semper de morte sollicita est: secundum illud quod scriptum est: Quis est homo qui uiuet, & non uidebit mortem? Quæ cum ceteris intenta est mortalibus, non naturæ dissolutione, sed morte peccati: iuxta illud propheticum: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Alioquin hanc communem mortem, qua & bruta soluantur animalia, Enoch & Eliam nondum uidisse cognoscimus. Da mihi corpus quod nunquam languerit, aut quod post languorem perpetua sanitate securum sit: & dabo tibi animam quæ nunquam peccauerit, nec post uirtutes deinceps peccatura sit: præsertim cum uicina sint uitia uirtutibus. Et si paululum declinaueris, aut errandum tibi sit, aut in præceps cadendum. Quantum enim inter se distant pertinacia & perseverantia, parsimonia & frugalitas, liberalitas & profusio, prudentia & calliditas, fortitudo & temeritas, cautela & timiditas: quorum alia ad bona, alia referuntur ad mala. Quod quidem & in corporibus inuenitur. Si fellis prouideris temperando, pituita succrescit. Si humores siccare festines, inardescit sanguis bili uitiatus, & luteus color ora perfundit. Certe ut cunctam medicorum adhibeamus diligentiam, & castigatis uiuamus cibis, & morborum fomitibus careamus & crudelitate, occultis quibusdam & soli deo cognitis causis, uel frigore inhorrescimus, uel febre exardescimus, uel torminibus eiulamus, & ueri medici saluatoris imploramus auxilium, dicimusq; cum apostolis: Magister, saluos nos fac, perimus. CRITO. Esto, ut nullus potuerit omne uitare peccatum in puericia, adulescentia & iuuentute, nunquid negare potes plurimos iustos & sanctos uiros post uitia, omni se ad uirtutes animo contulisse, & per has caruisse peccato? ATTI. Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse positum potestate, uel peccare, uel non peccare: & uel ad bonum, uel ad malum extendere manum, ut liberum seruetur ar-

bitrium

A bitrium: sed hoc pro modo & tempore & conditione fragilitatis humanae perpetuitatem autem impeccantiæ soli referuari deo, & ei qui uerbum caro factus, carnis detrimenta & peccata non pertulit. Nec quia ad breue possum, coges me ut possim iugiter. Possum ieiunare, uigilare, ambulare, legere, psallere, federe, dormire, nunquid in perpetuum? CRITO. Et quare in scripturis sanctis ad perfectam iusticiam prouocamur, ut est illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Et: Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Et dei loquentis ad Abraham: Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula uel querela: & ponam testamentum meum inter me & te, & multiplicabo te nimis: Si enim non potest fieri quod scriptura testatur, frustra præcepit ut fieret. ATTICVS. Diuersis testimonijs scripturarum eandem quæstionem teris in theatrales præstigijs, quæ unum eundemq; hominem personarum uarietate mutata, in Martem Veneremq; producant: ut qui prius rigidus & truculentus inceserat, postea soluatur in molliciem sceminarum. Hoc enim quod nunc quasi nouum obijcis: Beati mundo corde: & beati immaculati in uia: & esto sine macula: & cætera huiuscemodi, Apostolo respondente conuictum est: & ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: & nunc per speculum uidemus in ænigmate: cum autem uenerit quod perfectum est, id quod ex parte fuerat, destruetur. Et mundum igitur cor quod postea sit uisurum deum & beatitudinem uitæ immaculatæ, & immaculatum cum Abraham uiuere, in umbra possidemus & imagine. Quamuis aliquis patriarcha sit, quamuis propheta, quamuis apostolus, dicitur eis à domino saluatore: Si uos cum sitis mali, scitis bona dare filijs uestris: quanto magis pater uester qui in cælis est, dabit bona petentibus se: Deniq; & Abraham, cui dictum est: Esto sine querela & sine macula, consciëntia fragilitatis suæ cecidit pronus in terram. Cunctq; loquutus esset ei deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra Sarai, sed Sara erit nomen eius: & dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges gentium ex ipso erunt, statim infertur: Cecidit Abraham in faciem suam, risitq; & dixit in mente sua: Si centenarius nascetur filius, & si Sara nonaginta annorum pariet: Dixitq; Abraham ad deum: Ismaël uiuat in conspectu tuo. Cui respondit Deus: Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Isaac, & reliqua. Certe audierat à deo: Ego sum deus tuus, placeto in conspectu meo, & esto sine macula: quare non credidit quod deus repromisit, sed risit in corde, putans se cælare deum, & aperte ridere non audens: Denique causas incredulitatis exponens dicit in corde suo: Quomodo potest fieri, ut centenarius de nonagenaria uoxe pariat filium? Viuat, inquit, Ismaël in conspectu tuo, quem semel dedisti. Difficilia non quæro, contentus sum beneficio quod accepi. Quem occulta responsione arguens deus, ait: Etiam. Et est sensus: Fiet quod existimas non futurum. Sara uxor tua pariet tibi filium: & antequàm ista concipiat, priusquàm ille nascatur, puero nomen imponam. Ex errore enim tuo, quo risisti tacitus, filius tuus Isaac risus nomen accipiet. Sin autem ab his qui sunt mundo corde in hoc seculo putas uideri deum, quare Moyses qui prius dixerat: Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: postea deprecatur, ut eum uideat cognoscens: quem quia dixerat se uidisse, audit à domino: Non potes uidere faciem meam. Non enim uidebit homo faciem meam, & uiuet. Vnde & Apostolus, inuisibilem solum deum, qui & lucem habitat inaccessibilem, & quem nullus hominum uiderit, neq; possit uidere, appellat. Et Ioannes euangelista sacra uoce testatur, dicens: Deum nemo uidit unquam. Unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse narrauit. Qui uidet, & narrat, non quantus est ille qui uisus est, nec quantum nouit ille qui narrat: sed quantum potest mortalium sensus accipere. Quod autem putas beatum esse, qui sit immaculatus in uia, & ambulet in lege eius, ex sequenti sensu priorem intellige. Multis testimonijs supra didicisti legem nullum potuisse complere. Si autem Apostolus ad comparationem gratiæ Christi, quæ prius lucra arbitrabatur in lege, reputauit quasi stercora, ut Christum lucrifaceret: quanto magis nos scire debemus, ideo Christi & euangelij gratiã successisse: quia in lege nemo iustificari potuit: Si autem in lege nullus iustificatur,

- C quomodo ad perfectum immaculatus est in uia, qui adhuc ambulat, & ad calcem uenire festinat: Certe qui in cursu est, & in uia graditur, minor est eo qui peruenit ad finem. Si ergo immaculatus est ille atq; perfectus, qui adhuc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus habebit ille qui ad terminum uitæ legisq; peruenit? Vnde & Apostolus de domino loquitur: quod in fine mundi, & in consummatione uirtutum exhibeat sibi sanctam ecclesiam, non habentem maculam, necq; rugam: quam uos putatis iam in ista carne mortali & corruptibili esse perfectam, & audire meremini cum Corinthijs: iam perfecti estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnaremus uobiscum: cum uera & absque omni sordē perfectio in cœlestibus referuetur, quando sponsus loquetur ad sponsam: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, iuxta quod & illud intelligitur: Vt sitis irreprehensibiles & simplices sicut filij dei immaculati: quod non dixerat estis, sed sitis, in futurum differens, non in præsentī esse contestans: ut hic labor sit atq; contentio, ibi laboris uirtutisq; præmia. Deniq; Ioannes scribit: Dilectissimi, filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quando eum uidebimus sicuti est. Quanquam ergo filij dei simus, tamen similitudo dei, & uera contemplatio, tunc nobis repromittitur, quando apparuerit in claritate sua. De hoc superbiæ tumore, & illa orandi prorumpit audacia: qua scribens ad uiduam, quomodo sancti debeant orare pronuncias. Ille enim, inquis, merito ad deum extollit manus: ille preces bona conscientia fundit, qui potest dicere: Tu enim nosti domine, quàm sanctæ, quàm innocentes, quàm puræ sint ab omni fraude, & iniuria, & rapina, quas ad te expando manus, quàm iusta, quàm immaculata labia, & ab omni mendacio libera: quibus tibi, ut mihi misereris preces fundo. Christiani est hæc, an pharisæi superbientis oratio: qui etiam in Euangelio loquebatur: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, iniusti, adulteri, & sicut hic publicanus: iesuino bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. Ille agit gratias deo, quia ipsius misericordia non sit sicut cæteri homines, peccata detestans, non allumens iusticiam. Tu dicis: Domine tu nosti quàm sanctæ, quàm innocentes, quàm puræ sint ab omni fraude, iniuria & rapina, quas ad te expando manus. Ille bis in sabbato se ieiunare dicit, ut affligat carnem uitij lasciuientem: & omnis substantiæ suæ dat decimas. Redemptio enim animæ uiri, propriæ diuitiæ. Tu cum diabolo gloriaris, dicente: Super sydera ascendam, ponā in cœlo thronum meum, & ero similis altissimo. Dauid loquitur: Lumbi mei impleti sunt illusionibus, & computruerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, & non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Tu sanctum & innocentem & purum te esse iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec sufficit tibi in cunctis operibus gloriari, nisi ab omni sermonis orisq; peccato mūdum esse te dicas: inferēs quàm iusta, quàm immaculata labia, & ab omni mendacio libera. Ille canit: Omnis autem homo mendax: & hoc ipsum confirmat apostolica autoritas, ut sit deus uerax, omnis autem homo mendax: & tu ab omni mendacio immaculata & iusta & libera possides labia. Esaias plangit: Heu mihi misero, quoniam compunctus sum: quia cum sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoq; populi immunda labia habentis ego habito: & postea Seraphim ignitum carbonem forpice comprehensum defert ad prophetæ labia purganda: non ut tu loqueris arrogantis, sed sua uitia confitentis. Iuxta illud quod in psalmo dicitur: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutiæ cum carbonibus desolatorijs. Et post tantum tumorem, orantisq; iactantiam & confidentiam sanctitatis quasi stultus stultis persuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi misereris preces fundo. Si sanctus es, si innocens, si ab omni sordē purgatus: si nec sermone, nec opere peccasti, dicente Iacobo: Qui in uerbo nō peccat, iste perfectus est uir: & nemo potest refrenare linguā suam: quomodo misericordiā deprecaris, ut uidelicet plangas te & fundas preces: quia sanctus & purus es & innocēs imaculatisq; labijs, & ab omni liber mendacio, dei similis potestatis: Sic Christus orauit in

A uit in cruce: Deus deus meus, ut quid dereliquisti me: longe à salute mea, uerba delictorum meorum, Et rursum: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, Et: Pater, ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt; qui pro nobis agens gratias dixerat: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ. Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui; Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, Illi nomen dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt; tu dicis, nostri domine quàm sanctæ & quàm innocentes & quàm puræ manû meæ sint, Illi inferunt; Adueniat regnum tuum; spem regni futuro tempore præstolantes; ut regnante Christo, nequaquam regnet peccatum in mortali eorum corpore, iunguntq;: Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra; ut imitetur angelos humana fragilitas, & uoluntas domini compleatur in terra, Tu dicis potest homo si uoluerit omni carere peccato, Panem quotidianum siue super omnes substantias, uenturum apostoli deprecantur, ut digni sint assumptione corporis Christi, Et uos per nimiam sanctitatem, securamq; iusticiam, audaçter uobis cœlestia dona uendicatis, Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in dominum saluatorem; impleto illo, quod de se scriptum est; Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata; statim in prima corporis communionem Christi dicunt; Et dimitte nobis debita nostra; quæ illis fuerant in Christi confessione dimissa; & tu arrogans & superbus de sanctarum puritate manuum, & mundicia eloqui gloriaris, Quamuis sit hominis perfecta conuersio, & post uitia atque peccata uirtutum plena possessio; nunquid possunt sic esse sine uitio, quomodo illi, qui statim de Christi fonte procedunt; Et tamen iubentur dicere; Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; non humilitatis mendacio, ut tu interpretaris, sed pauore fragilitatis humanæ suam conscientiam formidantes, Illi dicunt: Ne nos inducas in tentationem; tu cum Iouiniano loqueris; eos qui plena fide baptismata consequuti sunt, tentari ultra & peccare non posse, Ad extremum inferunt: Sed libera nos à malo, Quid precantur à domino, quod habent in liberi arbitrii potestate; O homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur; Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratrualem suum; ut lota quidem sit, sed custodire non ualeat puritatem, nisi à domino deo sustentetur, Quomodo cupis dei misericordia liberari, qui paulò ante liberatus es à peccatis, nisi hac ratione qua diximus; ut cum omnia fecerimus, nos inuites esse fateamur, Oratio erga tua, pharisæi uincit superbiam, & publicani comparatione damnatur; qui de longe stans, oculos ad deum non audebat attollere, sed percutiebat pectus suum, dicens; Deus propicius esto mihi peccatori, Vnde profertur domini sententia; Dico uobis, descendit hic iustificatus in domum suam, plus quàm ille, Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur, Apostoli humiliantur, ut exalcentur, Discipuli tui eleuantur, ut corruant, Eidem adulans uisus non erubescis dicere pietatem, quæ nusquam reperitur in terra; & ueritatem, quæ ubique peregrina sit, in illa potissimum commorari; nec recordaris illius sententiæ; Populus meus, qui beatum te dicunt, seducunt te, & semitas pedum tuorum supplantant; laudasque eam uocibus, & dicis; O te felicem nimium, ò beatam, si iusticia quæ esse iam non nisi in cœlo creditur, apud te solam inueniatur in terris, Docere est hoc an occidere; Leuare de terra, an præcipitare de cœlo; id mulierculæ tribuere, quod angeli non audeant usurpare; Si autem pietas, ueritas atque iusticia non inueniuntur in terris, nisi in una muliere; ubi erunt iusti tui, quos absque peccato in terris esse iactabas; Quæ duo capitula orationis & laudis, fortes cum tuis iurare discipulis non esse tua, cum perspicue in eis stili tui splendor eluceat; & tanta sit uenustas eloqui Tulliani, ut testudineo incedens gradu; quæ secreto doces, mittisq; uenalia, publice non audeas profiteri, O te felicem, cuius præter discipulos nemo conscribit libros; ut quicquid uideris displicere, non tuum, sed alienum esse contendas, Et quis ille tantus erit ingenij, ut iepòrem tui sermonis possit imitari; CRITOBVLVS, Non possum ultra dis-

ferre

- C ferre, omnis vincitur patientia uestrorum iniquitate uerborum. Oro te, quid infantuli peccauerit; nec conscientia eis delicti imputari potest, nec ignorantia, qui iuxta Ionam prophetam manum dexteram nesciunt & sinistram. Peccare non possunt & possunt perire: genua labant, uagitus uerba non explicant, balbutiens lingua ridetur, & aeternae miseriae cruciatus miseris praeparantur. ATTI. Ah nimium disertus esse ceppisti (ut non dicam eloquens) postquam discipuli tui uersi sunt in magistros. Antonius orator egregius, in cuius laudibus Tullius pertonat; disertos se ait uidisse multos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi Oratorum & non tuis floribus ludere, per quos solent imperitorum atque puerorum aures decipi, sed simpliciter dic mihi quid sentias. CRITO. Hoc dico, concedas mihi saltem eos esse sine peccato, qui peccare non possunt. ATTI. Concedam si in Christo fuerint baptizati; nec me tenebis in assensum sententiae tuae, qua dixisti posse hominem sine peccato esse si uelit. Isti enim nec possunt, nec uolunt; sed sine ullo peccato per dei gratiam sunt, quam in baptismo susceperunt. CRITO. Cogis me, ut ad inuidiosum illud ueniam, & dicam tibi: Quid enim peccauerunt, ut statim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non potes, uoluntate interficias? ATTI. Ille haereticum interficit, qui esse haereticum patitur. Caeterum nostra correptio, uiuificatio est; ut haeresi moriens, uiuas catholicae fidei. CRITO. Si nos scitis haeticos, cur non accusatis? ATTI. Quia Apostolus me docet haereticum post unam & secundam correptionem uitare non accusare, sciens quia peruersus sit, & suo iudicio damnatus, Alioqui stultissimum est, super fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid enim si te alius catholicum dixerit, statim ne assensum tribuam? Quicumque te defenderit, & peruersa credentem bene sentire dixerit: non hoc agit ut te infamia liberet, sed ut se infamet perfidia. Multitudo sociorum nequaquam te catholicum, sed haereticum esse demonstrabit. Verum haec ecclesiastico calcentur pede, ne quasi paruulis flentibus tristior quaedam imago monstretur. Hoc nobis praestet dei timor, ut omnes alios contemnamus timores. Proinde aut defende quod credis, aut relinque quod defendere non potes. Quemcumque in defensionem tui adduxeris, non patronum, sed locum nominabis. CRITO. Dic quaeso, & me omni libera quaestione, quare infantuli baptizentur? ATTI. Ut eis peccata in baptismo te dimittantur. CRITO. Quid enim commercere peccati? Quisquam ne soluitur non ligatus? ATTI. Me interrogas? Respondebit tibi euangelica tuba, doctor gentium, uas aureum in toto orbe resplendens; Regnauit mors ab Adam, usque ad Moysen; etiam in eos, qui non peccauerunt, in similitudinem praeruaricationis Adam, qui est forma futuri. Quod si obieceris dici, esse aliquos qui non peccauerunt; intellige eos illud non peccasse peccatum, quod peccauit Adam praeruaricando in paradiso praecceptum dei. Caeterum omnes homines, aut antiqui propagatoris Adam, aut suo nomine tenentur obnoxij. Qui paruulus est, parentis in baptismo uinculo soluitur. Qui eius aetatis est, quae potest sapere, & alieno & suo, Christi sanguine liberatur. Ac ne me putes haeretico sensu hoc intelligere, beatus martyr Cyprianus, cuius te in scripturarum testimonijs digerendis aemulum gloriaris, in epistola quam scribit ad episcopum Fidum de infantibus baptizandis haec memorat. Porro autem si etiam grauissimis delictoribus, & in deum multo ante peccantibus cum postea crediderint remissio peccatorum datur, & a baptismo atque gratia nemo prohibetur; quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquae, prima natiuitate contraxit? Qui ad remissionem peccatorum accipiendam, hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Et idcirco frater charissime, haec fuit in concilio nostra sententia, a baptismo atque gratia dei, qui omnibus misericors & benignus & pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa uniuersos obseruandum sit atque retinendum, magis circa infantes ipsos & recens natos obseruandum puta, qui hoc ipso de ope nostra ad diuinam misericordiam plus merentur, quod in primo statim natiuitatis suae ortu plorantes ac flentes, nihil aliud faciunt quam deprecantur. Scriptit
dudum
- D

- C dudum uir sanctus & eloquens episcopus Augustinus ad Marcellinum, qui postea sub inuidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cæsus est, duos libros de infantibus baptizandis contra hæresim uestram, per quam uultis asserere baptizari infantes, non in remissionem peccatorum, sed in regnum cælorum; iuxta illud quod scriptum est in Euangelio: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum cælorum. Tertium quoque ad eundem Marcellinum contra eos, qui dicunt idem quod uos, posse hominem sine peccato esse, si uelit, absque dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium contra doctrinam tuam, multa peruersa fingentem. Alios quoque specialiter tuo nomini cudere dicitur, qui necdum in nostras uenere manus. Vnde super sedendum huic labori cæseo, ne dicatur mihi illud Horatii: In syluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex superfluo, aut si noua uouerimus dicere, à clarissimo ingenio occupata sunt meliora. Hoc unum dicam, ut tandem finiatur oratio; aut nouum uos debere symbolum tradere, ut post patrem & filium & spiritum sanctum baptizetis infantes in regnum cælorum; aut si unum & in paruulis & in magnis habetis baptismum, etiam infantes in remissionem peccatorum baptizandos in similitudinem præuicationis Adam. Quod si iniusta uobis uideretur alienorum remissio peccatorum, qua non indiget qui peccare non potuit; transite ad Amasium uestrum, qui præterita in cælis & antiqua delicta solui dicit in baptismo; ut cuius in cæteris autoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAG. SCHOLIA.

- 1 **Q**uibusdã lupatis.) Lupata sunt frena asperiora, quibus indomiti cohibentur equi. Ita Vergilius: Et duris parere lupatis. Euagrius Hyperbortam.) Ad didit patriam, quod eius nominis complures sint. Sunt autem Hyperborei, Scythiæ populi in Asiatico littore ad Aquilonem in montibus Ripheis. Abin & Paamin.) Meminit Augustinus in libro de hæresibus ad Quoduultdeum de Psallianis, siue ut in alijs habetur codicibus, Massilianis, qui Græce dicti sint Euchtæ, quod indefinenter orarent. Socraticorum consuetudinem.) Qui dialogis rē tractant, ut Plato & Xenophon. Inuidiæ facibus.) Id etiam literis prodidit Gennadius, obtractorem Rufini, liuore commotum, ad obloquium uertisse stilum. Eloquentiæ fulmina.) Hoc per Ironiam est accipiendum. Nam ipsi in libris infantiam exprobrat. Squidem id agit hoc loco Hieronymus, non fuisse causam cur Rufino inuideret. Palladius seruilis nequitia.) Nequitiam non ad libidinem retulit, sed ad contemptum. Ita Plautus piscem non recentem appellat nequam, quod nullius esset precij.

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

- 1 Dic mihi.) Posteaquã decretum erat fictis nominibus rem agere, demiror, cur hæc uocabula potissimum placuerint Attici & Critobuli. Nisi ob id sibi sumpsit Attici nomen, quod hic data opera Atticum dicendi genus affectauit, hoc est dilucidum, & elegans magis quam uehemens. Quod idem fecit in dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduersarium autem ideo uocauit Critobulum, quod innuat in consilio condemnandum, à uerbo κριτικός & βούλη. Nam huius hæresis damnata fuit primum ab Innocentio, deinde à Zosimo, postremo à concilio Carthaginensi; quemadmodum ante retulimus. Ingratis tibi fatendum est.) Ingratis aduersarialiter dixit, pro eo quod est nolenti. Scilicet nunc mihi.) Scilicet Ironiam habet, sentit enim non esse necesse. Fruere liberi arbitrij.) Hoc non est approbantis, sed abominantis, δυνατός, hoc est, tibi habe. Ita Iuuenalis: Viuas & imaginis huius gaudia longa feras, utiq; cum contemptu eius cui hæc dicit. Quod Græce dicitur δυνάμις.) Philosophorum uocabula δυνάμις, quam potentiam uocant Latini, & ἐνεργεία, quam actum appellant; hæc inter se pugnant. Nam δυνάμις dicitur esse, quod nondum est; sed tamen ita conditum, ut esse possit, quemadmodum granum pomi potentia est arbor, & materia prima quidlibet est. At ἐνεργεία, quod iam uere est, & in quo agit inducta forma. Ne dialecticis.) Varie deprauatus erat hic locus in exemplaribus, legendum arbitror: At tu nãnijs dialecticis imbutus quidem es. Vt sit sensus, illum degustata dialectica facile posse sentire, id neminem concessurum. Aut certe in hunc modum. An tu ne his quidem dialecticis imbutus es? hoc est, his rudimentis, quæ norunt, qui uel leuiter attigere dialecticam. In terra Hus.) Quam uocem Hæbraicam Septuaginta uerterunt Ausitide. Et paruum euangelistæ.) Nam magis mirandum erat, si apostolus in eadẽ epistola ea quæ parua sit secum ipse pugnaret. Quid paleis ad.) Hiere. ca. xxiiij. Ad oratorũ castra.) Translatũ à militibus perfugis, ad hostiũ castra se trãsferentibus. Orator tuus.) Nẽpe Cicero. Cõmunibus locis.) Subaudi uti. Nã domi nobis ista nascũt, rhetorũ enim ppria sunt. Diuidēs ppria.) Id est Græce, hoc est, pprie, siue priuatim. Si legas id est, ppria sunt. Atq; id uerbi in nostra additione non reperitur. Magister uelster δάκτυλος.) id est, uetus ille, Origenem

- C Origenem, ni fallor, significat, aut certe Platonem, unde hausit hæc Origenes. Maluit autem Græce dicere, ut alluderet ad libros $\pi\epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\ \chi\epsilon\lambda\upsilon\sigma\upsilon$. Deinde luderet amphibologia uocis. Nam Archæus Græcis & uetustum significat & stultum ac delirum. Manum injiciant deo.) hoc est, deum in ius trahant infecta manu. Quas Græci $\kappa\alpha\tau\alpha\ \sigma\upsilon\sigma\epsilon$.) Quod ad uerbum dicere possis caminarias, quod in fornacibus & caminis exercentur: à $\kappa\alpha\tau\alpha\ \sigma\upsilon\sigma\epsilon$ camino, & $\alpha\iota\upsilon\sigma\upsilon$ incendere. Deinde translata uox ad quaslibet artes, quæ manuū opificio peraguntur. In tria diuiditur.) Hic supposuerant eruditi diuisionem medicinæ, aliunde sumptam. Verum ex antiquorum codicum uestigijs, ad hunc restitutum modum $\delta\iota\gamma\mu\omicron\varsigma, \mu\epsilon\delta\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma, \xi\epsilon\mu\pi\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$, id est, decretum, rationem, & experientiam, ut prima pars pertinet, ad præceptiones: secunda ad rationem accommodandis; tertia ad exercitationem, siue administrationem artis. Utitur hac eadem diuisione in epistola ad Paulinum. At eruditus aliquis supposuerat hoc loco, partitionem Cornelij Celsi, quæ medicinam in tres diuidit partes, $\delta\iota\alpha\tau\eta\tau\iota\sigma\iota\varsigma, \phi\alpha\varsigma\mu\alpha\sigma\alpha\iota\tau\iota\sigma\iota\varsigma, \chi\epsilon\iota\varsigma\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\sigma\iota\varsigma$, quarum prima tradit rationem uictus: secunda curationem & apparatus remediorum: tertia manuū constat officio, nempe ea quæ sectionibus, emplastris, & inuentionibus curat. Magis sonat $\alpha\iota\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\sigma\iota\varsigma$.) Sine crimine uidetur uulgò dici, qui caret flagitijs. At $\alpha\iota\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\sigma\iota\varsigma$ dicitur is, in quem nullum crimen possis impingere. Nam multorum innocentia non caret infamia: ueluti Catonis, qui toties accusatus fuit, sed absolutus. $\xi\gamma\mu\alpha\sigma\iota\varsigma$ est in ius uocare: & dicam impingere: $\xi\gamma\mu\alpha\tau\iota\sigma\iota\varsigma$ crimen, unde $\alpha\iota\epsilon\gamma\mu\alpha\tau\iota\sigma\iota\varsigma$, quasi dicas in criminabilis. Aut uerrucam.) Neuis est macula, uerruca tuberculum. Cōsideremus quoq; $\iota\sigma\tau\epsilon\tau\epsilon\sigma\iota\varsigma$ id est intensionem, siue exaggerationem. Quod sequitur $\mu\iota\ \nu\omicron\sigma\phi\upsilon\tau\omicron\upsilon$ id est, non nouitium. Sic enim uocat, qui nuper ad fidem accesserit. Vel in excessibus.) Excusibus opinor legendum, quam $\epsilon\upsilon\delta\alpha\sigma\iota\varsigma$ uocant. Receptum autem erat in declamationibus, ut statim à narratione in locum aliquem amœnū excurreret is qui dicebat, quo uoluptate præpararet auditorem ad futuram argumentationem. Id quod & Hieronymus in aliquot libris suis fecit, sicuti suis indicauimus locis: Epilogorum dulcedine.) Nam in hac parte potissimū delectare conantur, in qua locus est prius mouendorum affectuum. Actum ne agas.) Est apud Terentiū in Phormione, id est, ne frustra labores: translatum à iudicijs, in quibus non licebat eandē causam, de qua pronunciatum esset, de nouo agere. Stulticiam $\alpha\upsilon\sigma\epsilon\lambda\epsilon\tau\epsilon\sigma$ argumentationis.) Inter uitia argumentationis refertur $\alpha\iota\upsilon\sigma\alpha\tau\omicron\upsilon$, id est, inconsistentis: simile ei, quod appellant $\iota\delta\iota\delta\omicron\mu\epsilon\tau\omicron\upsilon$. Dicitur autem $\alpha\iota\upsilon\sigma\alpha\tau\omicron\upsilon$ quoties eiusmodi res proponitur, ut ne possit quidem esse quod fingitur: ut lex indicit talionem uulneris, cum id ne fieri quidem possit, ut enim nihil aliud accedat: ille imprudens uulnerauit, hic prudens. Vigilantē causam.) Alludit ad Aristum, de quo meminit Vergilius in quarto Georgicōn, qui matris adiutus cōsilio, Proteum uinculis irretuit: sed dormientē ex insidijs adortus. Laborare potest.) Laborat aliter quando, qui periclitatur. Est autem Liiij sententiā prouerbialis. Amazonas tuas.) Mulieres hæreticis fauentes: in quas iocatur & in libris aduersus Iouinianum. Decimoquarto titulo.) Citat librū Pelagij. Sed quod ubiq; $\epsilon\upsilon\pi\epsilon\gamma\epsilon\lambda\mu\omicron\varsigma$ id est, immodica & fidem excedentia loquens.

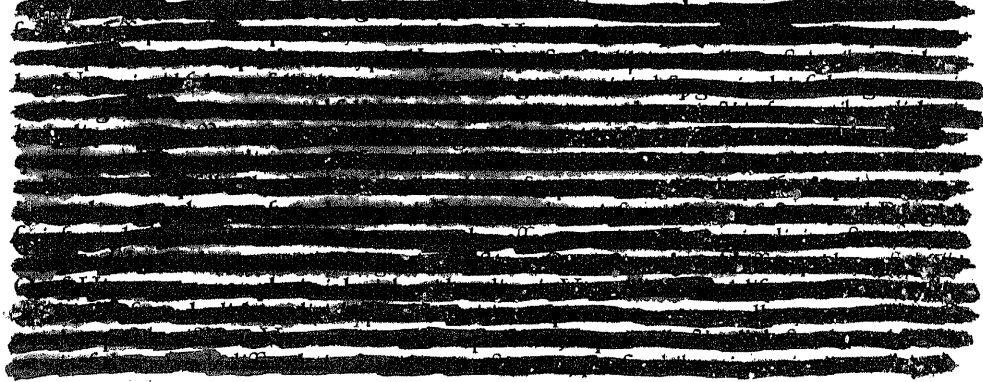
IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA.

- 1 Quod Græce $\alpha\iota\alpha\mu\omicron\sigma\tau\iota\tau\omicron\upsilon$ id est, impeccabile: ut in superioribus demonstratum est. Demosthenis uestri.) Apparet notare interpretem Origenem, aut Origenistam quempiam. Quæ Græce $\pi\epsilon\gamma\epsilon\phi\epsilon\gamma\epsilon\iota\alpha$ id est, circumferentia, siue circumlatio, aut rotatio, quod in morem rotæ uoluantur assidue res mortalium. $\lambda\iota\pi\eta$.) Dolor, siue molestia, $\chi\epsilon\upsilon\sigma\alpha$ gaudium, à uerbo $\chi\epsilon\alpha\sigma\iota\mu$, $\iota\delta\omicron\upsilon\eta$ uoluptas, à uerbo $\iota\delta\omicron\sigma\mu\alpha$. Gaudiū ad animū pertinet, $\iota\delta\omicron\upsilon\eta$ magis ad corpus: quanq; & hæc uox ad animum, & in bonam partem torquetur à Latinis. Epistolæ biblinæ.) id est, papyraceæ. Notat Pelagiū & Iulianū, quod procul mittant suas epistolas, ut inde redeant munera. Noua de Ophir.) Alludit ad id, quod legitur, ex longinquis regionibus dona peregrina missa Solomoni, ob admirationem sapientiæ. Inter simias & pauos.) Quæ animantia eius sunt regionis: & alterum habetur in delitijs apud magnates, alterum etiam in cibus gratum magnatum mensis. $\tau\omicron\delta\ \delta\omicron\kappa\iota\mu$ id est, apparendo, aut sic ut uidetur, aut putaretur. Est enim uerbum infinitiui modi, nominis loco positū. Nisi fallor enim $\sigma\iota\kappa\omega\lambda\omicron\mu$ & $\sigma\iota\alpha\upsilon\delta\alpha\lambda\omicron\mu$.) Vtrumq; ductum uidetur à $\sigma\iota\alpha\upsilon\delta\alpha$, quod est claudico: quod obiectum offendiculum cogat claudicare, & ad ruinam tendere. Optimum reuera.) Hoc $\kappa\alpha\tau\ \alpha\upsilon\tau\iota\phi\epsilon\alpha\sigma\iota\mu$ est accipiendum. $\alpha\upsilon\tau\iota\phi\epsilon\alpha\sigma\iota\mu$ esse doceas.) Verbum est Homericum, quo significat dijs æquiparandum, & numini parē. Quo maledictio.) Phrygiæ fortuitam mentionem torfit in Cataphrygas hæreticos, Montani discipulos: qui dicebat spiritum sanctum non in apostolos, sed in se descendisse. $\delta\ \mu\omicron\upsilon\eta\ \alpha\iota\alpha\mu\omicron\sigma\tau\iota\tau\omicron\upsilon$ id est, ille qui solus est sine peccato. Filius Iosedech.) Ut distinguat à filio Nauæ. Locus autem est apud Zachariam cap. iij. Lapidēs sancti uoluuntur.) Locus est apud eundem cap. ix. Antiochus Epiphaneus.) $\epsilon\pi\iota\phi\alpha\upsilon\eta\varsigma$ id est, illustris.

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

- 1 Quod de Socrate.) Is Agelastos est dictus, semper eodem uultus habitu, nec alio fuit cum ebiberet cicutam, quam quo solet uinum bibere. Lacernam siue penulam.) Nam de Græca uoce $\phi\epsilon\alpha\iota\lambda\omicron\eta$ quid significet, ambigunt, Alij pallij genus esse putant, quam hic lacernam uocat: alij thecā librorum. Nō intelligis

- A Non intelligis.) *διλημματων*, siue *διλημμα*, id est dilemma, genus est syllogismi cornuti, quo modo
 1 usus est Critobulus. Nisi matris *δισημματων*, id est peruerfum dilemma. Nam id ex quorundam co-
 2 dicum uestigijs propemodum licet odorari, ut intelligas dilemma uitiosum. *θεατρικον*.) Id est qui sui
 iuris est, suæq; potestatis, *εξουσια* potestas, *αυτου* ipse. Theatrales præstigijs.) Præstigijs appellat,
 quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm est. Fit autem aliquoties in Tragœdijs ut idem
 histrion nunc prodeat Neptunus, nunc Venus, nunc Apollo, aut aliud quidlibet. Testudineo.) Ad
 fastum incessus retulit, ita solent, qui superciliosam præ se ferunt sanctimoniam. Episcopus Augu-
 3 stinus.) Nemo plura conscripsit aduersus Pelagianos quàm diuus Augustinus. Extant hi libri, sed
 hoc titulo, de peccatorum meritis, & remissione. Ad Hilarium.) Non Pictauiensem, sed Syracusa-
 num, qui proponit illi quædam Pelagianorum dogmata, Nusquam de Augustino locutus est hono-
 rificentius Hieronymus quàm hoc loco. In syluam ne.) Prouerbiale est, illi simile; Ne addas aquam
 mari. Amasium uestrum.) Origenem sentit.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

- B Theophilus episcopus Alexandrinus adhortatur Epiphanium episcopum Salaminæ Cypri, ut mo-
 dis omnibus adiuuatur, quo conuocata synodo, Origenistarum hæresis publica autoritate damnetur.

THEOPHILVS EPIPHANIO.

Dominus qui locutus est ad prophetam: Ecce constitui te hodie super gentes & re-
 gna, eradicare, & suffodere, & disperdere; & rursum, ædificare ac plantare, singulis
 temporibus eandem ecclesiæ suæ largitur gratiam; ut integrum corpus conferuetur,
 & in nullo hæreticorum dogmatum uenena præualeat. Quod quidem nunc
 uidemus expletum. Nam ecclesia Christi, quæ non habet maculam, nec rugam, aut aliquid
 istiusmodi, egredientes de cauernis suis, Origenis colubros euangelico ense truncavit; & secun-
 dum Nitriæ monachorum agmen, contagione pestifera liberauit. Pauca ergo ex his quæ ge-
 sta sunt, in generali epistola, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angus-
 tia temporis, comprehendendi. Dignationis tuæ est, quæ in huiuscemodi certaminibus sæpe an-
 te nos pugnavit, & positos in prælio consolari, & congregare totius insulæ episcopos; ac syno-
 dicas literas, tam ad nos, quàm ad Constantinopolitanæ urbis episcopum, & si quos alios pu-
 taueris, mittere; ut consensu omnium, & ipse Origenes nominatim & hæresis nepharia con-
 demnetur. Didici enim quod calumniatores ueræ fidei, Ammonius, Eusebius, & Eutinius,
 nouo pro hæresi furore bacchantes, Constantinopolim nauigarint, ut & nouos si quos uo-
 luerint, decipiant; & ueteribus suæ impietatis focijs coniungantur. Curæ igitur tuæ sit, ut cun-
 ctis episcopis per Isauriam atq; Pamphiliam, & cæterarum prouinciarū, quæ in uicino sunt,
 rei ordinem pandas; & nostram, si dignum putas, epistolam subiicias; ut omnes uno spiritu
 congregati, cum uirtute domini nostri Iesu Christi tradamus eos satanæ in interitum impie-
 tatis, quæ possidet eos. Et ut celerius nostra Constantinopolim scripta perueniant, mitte in-
 dustrium uirum, & aliquem de clericis, sicut & nos de ipsis Nitriæ monasterijs patres mona-
 chorum, cum alijs sanctis & continentissimis uiris missimus, qui possint cunctos in præsentī
 docere, quæ gesta sunt; & super omnia quæsumus, ut impensas ad dominum fundas preces:

Dd quo

- C quo possimus etiam in isto certamine uictoriam consequi. Non enim parua laetitia, & in Alexandria & per totam Aegyptum populorum corda peruasit: ex quo pauci homines eiectioni sunt, ut purum corpus ecclesiae permaneret. Saluto fratres qui tecum sunt. Te plebs quae nobiscum est, in domino salutat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilum episcopum Alexandrinum extimulat in Origenistarum factionem. Verum in his epistolis tamen si doctae sunt, admiror aequalitatem stili, cum Theophilus, ni fallor, Graece scripserit. Vnde mihi uidetur et uidetur aliquis ex actis haec conscripsisse. Sed integrum esto nihilo secius suum cuius iudicium. Hic Theophilus pessimis coloribus depingitur libro Tripartitae historiae decimo, homo uas & fraudulentus, ingenijque tyrannici, cuius artibus Chrysostomus in exilium actus est.

HIERONYMVS THEOPHILO.

Meruit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiscum manebas, nunquam ab officijs, meus sermo cessauerit, nec considerauerim, quid tu pro dispensatione tunc faceres, sed quid me facere contemneret. Et nunc sumptis dignationis tuae epistolis, fructum aliquem cecepisse me uideo euangelicae lectionis. Si enim dura iudicis sententiam, crebra mulieris inflexit pectus: quanto magis paterna uiscera interpellatione sedula molimur? Quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus. Quem enim diligere dominus, corripit, & flagellat omnem filium, quem recipit. Sed tamen scito nobis nihil esse antiquius, quam Christi iura seruare, nec patrum transire terminos, semperque meminisse Romanam fidem, apostolico ore laudatam, cuius se esse participem Alexandria ecclesia gloriatur. Super nepharia haeresi, quam in multa patientia geris, & putas ecclesiae uisceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis sanctis displicere, ne dum paucorum praenitiam praeholans, nutrias audaciam perditorum, & factio robustior fiat. Vale in Christo.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

- D Theophilus scribit Hieronymo uictos & explosos ac damnatos Origenistas.

THEOPHILVS HIERONYMO.

Sanctus episcopus Agatho, cum dilectissimo diacono Athanasio in ecclesiastica directus est causa: quam cum didiceris, non ambigo quin nostrum studium probes, & in ecclesiae uictoria glorieris. Namque Origenis haeresim in monasterijs Nitriam quidam nequam & furiosi homines serere & fundare cupientes, prophetica falce succisi sunt. Quia recordati sumus commonentis apostoli: Argue eos seuerè. Festina igitur & tu, parte huius praemij recepturus, deceptos quosque emendare sermonibus. Optamus, si fieri potest, in diebus nostris catholicam fidem, & ecclesiae regulas cum subiectis nobis populis custodire, & omnes nouas sopire doctrinas.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hieronymus collaudat industriam Theophili, cuius prudenti lenitate uicta sit Origenistarum factio.

HIERONYMVS THEOPHILO.

Vper tuae beatitudinis percepi scripta, emendantia uetus silentium, & me ad solitum officium prouocantia. Vnde licet per sanctos fratres, Priscum & Ebulum, tuus ad nos sermo cessauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Palaestinae lustrasse regiones, & dispersas regulos usque ad suas latebras persecutos: breuiter scribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs gloriatur. Eretumque Alexandriae uexillum crucis, & aduersus haeresim trophaea fulgentia, gaudens populorum turba prospectet. Macie uirtute, macie zelo fidei, ostendisti, quod hucusque taciturnitas dispensatio fuit, non consensus. Libere enim reuerentiae tuae loquor. Dolebamus te nimium esse patientem: & ignorantes magistrum gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut uideo, exaltasti manum diu, & suspensisti plagam, ut ferires fortius. Super susceptione cuiusdam non debes contra urbis huius dolere pontificem: quia nihil tuis literis praecipisti: & temerarium fuit de eo quod

A quod nesciebat ferre sententiam: tamen reor illū, nec audere, nec uelle te in aliquo lædere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS,

Scribit in eandem fermē sententiam, eius opera non solum Aegyptum & Syriam, sed & Italiam omnem liberatam ab hæresi Origenistarum.

HIERONYMVS THEOPHILO.

DVplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præstiterunt: quod & sanctos & uenerabiles Agathonem episcopum, & diaconum Athanasium habuerint portitores: & aduersum sceleratissimam hæresim, zelum fidei demonstrarint. Vox beatitudinis tuæ in toto orbe per tonuit, & cunctis Christi ecclesijs lætantibus, diaboli uenena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat, sed contortus & euisceratus, in cauernarum tenebris delitescens: solem clarum ferre non sustinet. Qui quidem super hæc, & antequam scriberes, ad occidentem epistolas miseram, ex parte hæreticorum strophas, meæ linguæ hominibus indicans. Ex dispensatione dei factum puto, ut eo in tempore tu quoq; ad Anastasium papam scriberes, & nostram dum ignoras sententiam roborares. Verum à te nunc admoniti, magis studium accommodabimus, ut hic & procul simplices ab errore reuocemus. Nec timeamus subire odia quorundam. Nec enim debemus hominibus placere, sed deo: quanquam ardentius ab illis defendatur hæresis, quam à nobis oppugnetur: Simulq; obsecro: ut si qua synodica habes, ad me dirigas: quo possim tanti pontificis autoritate firmatus, liberius & confidentius pro Christo ora referare. Vincentius presbyter ante biduum, quam hanc epistolam darem, de urbe uenit, & suppliciter te salutat, crebroq; sermone concelebrat Romam & totam Italiam, tuis post Christum epistolis liberatam. Adnitere ergo papa amantissime atq; beatissime, & per omnem occasionem ad occidentales episcopos scribe, ut mala germina acuta, ut ipse significas, succidere falce non cessent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS,

B Monet, ut explosa factione Origenistarum, & eos eijciat qui clam & oblique essent Origenistæ, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO,

Didici quod & sanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiusq; studium comprobauit, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret: noluit ante proficisci, nisi te & sanctos fratres qui tecum sunt in monasterio, quasi sua uiscera amplexaretur & inuiseret. Quem cum susceperis, pro ecclesiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monasteria, & referre potest continentiam & mansuetudinem monachorum. Quomodo extinctis & fugatis Origenis sectatoribus: pax ecclesiæ reddita sit, & disciplina domini conseruetur. Atq; utinam apud uos quoq; deponerent hypocrisim, qui occulte dicuntur subruere ueritatem. De quibus non bene sentientes, in his regionibus fratres, hæc me scribere prouocarunt. Quamobrem caute: & effugite huiusmodi homines: iuxta quod scriptum est: Si quis non aliter ad uos ecclesiasticam fidem, huic nec aue dixeritis. Quamquam ex superfluo faciam, hæc tibi scribere, qui errantes potes ab errore reuocare: tamen nihil nocet & prudētes & eruditos uiros pro sollicitudine fidei commoneri. Omnes fratres qui tecum sunt, nomine meo saluari uolo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS,

Nunciat Hieronymo Origenistarum factionem, opera Theophili damnatam: exemplar epistolæ ad eum, uelut huius rei præcipuum adiutorem, mittens. Tacite adhortans, ut quos aduersus eam scripsisset libros æderet.

EPIPHANIVS HIERONYMO,

Qeneralis epistola, quæ ad omnes catholicos scripta est: ad te proprie pertinet, qui zelum fidei aduersus cunctas hæreses habens, Origenis proprie, & Apollinarij discipulis aduersaris: quorum uenenatas radices, & in altum defixam impietatem, omnipotens deus protraxit in medium: ut in Alexandria proditæ, in toto

c orbe areferent. Scito enim fili charissime, Amalech usq; ad stirpem esse deletum, & in monte Raphadim erectum trophæum crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moysi manibus, uincebat Israël; sic dominus confortauit famulum suum Theophilum; ut super altare ecclesiæ Alexandrinæ, contra Origenem uexillum poneret; & impleretur in eo quod dicitur: Scribe signum hoc; quia delebo funditus Origenis hæresim à facie terræ cum ipso Amalech. Et ne uidear eadem rursus iterare, & prolixiorē epistolam texere; ipsam ad uos scriptam direxi; ut scire possitis, quæ nobis scripserit; & quantum boni ultimæ ætatis meæ concesserit dominus; ut quod semper clamabam, tanti pontificis testimonio probaretur. Iam autem puto & te aliquid operis ædidisse, & iuxta priorem epistolam qua te super hac re fucram cohortatus, elinasse librum, quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad occidentem quorundam hominum naufragia peruenisse; qui non contenti perditione sua, uolunt plures mortis habere participes, quasi multitudo peccantium scelus minuat; & non numerositate lignorum, maior gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio domino seruiētes, & tecum & per te plurimum salutamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Excusat se quod paucis scripserit, nimirum occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum æditione Aquilæ. *παραγραφή* autem uocat, non quod sit superuacaneum, sed alienum ab opere suscepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

M tam paruam epistolam scriberem, causæ duplicis fuit; quod & tabellarius festinabat, & ego alio opere detentus hoc quasi *παραγραφή*, me occupare nolui. Quæris quid nam illud sit, tam grande, tam necessarium, quo epistolice confabulationis munus exclusum sit. Iam pridem cū uoluminibus Hebræorum æditionē Aquilæ confero, ne quid forsitan propter odium Christi, synagoga mutauerit; & ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Solomonone, Psalterio Regnorumq; libris examussim recensitis, Exodum teneo, quem illi Elesemoth *אֵלֶּסְמוֹת* uocant, ad Leuiticum trāsiturus. Vides igitur; quod nullum officium, huic operi præponendum est. Attamen ne Currentius noster fortè frustra cucurrerit, duas epistolas, quas ad sororem tuam Paulam eiusq; pignus Eustochium miseram, huic fermunculo annexui; ut dum illas legeris; & in his aliquid doctrinæ pariter ac lepōris inueneris, putes tibi quoq; scripta esse, quæ illis scripta sunt. Albinam communem matrem ualere cupio, de corpore loquor; ut spiritu ualeat, non ignorans. Eamq; per te salutari obsecro; & duplici pietatis officio focillari, quod in una atq; eadem Christiana simul diligatur & mater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantium, ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit; & hortatur ut aliquando respiciat, ac desinat calumniari.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

Nustum quidem fuerat, nequaquam tibi literis satisfacere, qui tuis auribus non credidisti; neq; enim schedulæ potes acquiescere, qui uiuo sermone non accommodasti fidem. Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit; dans osculum proditori, & latronis poenitentiam in patibulo suscipiens; eadem absenti significo, quæ præsentī quoq; locutus sum, me ita Origenē legisse uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores; quorum in quibusdam libros, non recipit ecclesia. Non quo omnia dicam esse damnanda, quæ in illorum uoluminibus continentur; sed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei est & studij, multos legere; ut ex plurimis diuersos flores carpam; non tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt electurus; assumo multos in manus meas; ut à multis multa cognoscam, secundum illud quod scriptum est: Omnia legentes; quæ bona sunt retinentes. Vnde satis miror te uoluisse Origenis mihi obijcere do-

- A cere dogmata, cuius in plerisque errorem usque ad hanc aetatem penitus ignoras. Ego ne haereticus: & cur me quaeso haeretici non amant: Tu orthodoxus: Qui etiam contra sententiam tuam, & linguam alia praedicantem, aut inuitus subscripsisti: & prauiator es; aut uolens, & haeticus. Dimisisti Aegyptum, & proprias prouincias reliquisti; in quibus sectam tuam, libera plerique fronte defendunt: & elegisti me ad infectandum: qui omnia contra ecclesiam dogmata reprehendo, & publica uoce condemno. Origenes haeticus; quid ad me, qui illum in plerisque haeticum non nego: Errauit de resurrectione corporis, errauit de animarum statu, de diaboli poenitentia: & quod his maius est, filium dei & spiritum sanctum in commentarijs Esaiæ; Seraphim esse testatus est. Si errasse non dicerem eum, & haec quotidie non anathematizarem, essem erroris illius socius. Neque enim ita debemus bona eius recipere; ut mala quoque suscipere cogamur. At idem & scripturas in multis bene interpretatus est: & prophetarum obscura differuit, & tam noui quam ueteris testamenti reuelauit maxima sacramenta. Si igitur quae bona sunt, transtuli; & mala, uel amputaui, uel correxi, uel tacui; arguendus sum, cur per me Latini bona eius habeant, & mala ignorent: Si hoc crimen est; arguatur & confessor Hilarius qui psalmodum interpretationem, & Homilias in Iob ex libris eius, id est, ex Graeco in Latinum transtulit. Sit in culpa eiusdem confessionis Vercellensis Eusebius: qui omnium psalmodum commentarios haetici hominis uertit in nostrum eloquium; licet haetica praetermittens, optima quaeque transtulerit. Taceo de Victorino Pictauiouensi; & caeteris, qui Origenem in explanatione duntaxat scripturarum secuti sunt, & expresse runt; ne non tam me defendere, quam socios criminis uidear quaerere. Ad te ipsum ueniam; cur tractatus eius in Iob descriptos habes: In quibus contra diabolum, & de stellis caelorum disputans; quaedam locutus est, quae ecclesia non recipit: Tibi soli licet *ἑστὶ σοφωτάτω κρημίνω*, de cunctis, & Graecis & Latinis tractatoribus ferre sententiam; & quasi censoria uirgula, alios eijcere de bibliotheca, alios recipere; & cum tibi placuerit, me uel catholicum, uel haeticum pronunciare; nobis non licet peruersa respuere & damnare, quae saepe damnauimus: Lege ad Ephesios libros; lege caetera opuscula mea, & maxime in Ecclesiasten commentarios; & liquido peruidebis, me ab adolescentia nunquam alicuius autoritate deterritum, acquiescisse haeticae prauitati. Non parum est scire quod nescias; prudentis hominis est nosse mensuram suam; nec zelo diaboli concitatum, imperitiae suae cunctum orbem testem facere. Sed gloriari cupis, & in patria tua iactitas, me non potuisse respondere eloquentiae tuae, & acumen in te Chryssippi formidasse. Christiana uerecundia teneor; & cellulae meae latebras nolo mordaci sermone referare. Alioqui proferrem, *πάντα τὰ ἀριστία καὶ τὸ ἱερολογίον*. Sed haec alijs, aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego quasi Christianus cum Christiano loquens, obsecro te frater; ne plus uelis sapere, quam sapias; ne uel innocentiam, uel simplicitatem tuam, uel certe ea quae taceo; & te non intelligente, caeteri intelligunt, stilo proferas, & ineptiarum tuarum cunctis cachinnum praebes. Aliud a parua aetate didicisti; alijs assuetus es disciplinis. Non est eiusdem hominis; aureos nummos & scripturas probare; & degustare uina, & prophetas, uel apostolos intelligere. Me laceras, sanctum fratrem Oceanum in culpam haeseos uocas; presbyterorum tibi Vicentij & Pauliniani, & fratris Eusebij iudicium displicet. Solus es Cato Romani generis disertissimus, qui testimonio tuo, & prudentiae uelis credi. Recordare quaeso illius diei; quando me de resurrectione & ueritate corporis praedicante, ex latere subsultabas, & plaudebas manu & applodebas pede, & orthodoxum clamabas. Postquam nauigare coepisti; & ad intimum cerebrum tuum sentinae putredo peruenit; tunc nos haeticos recordatus es. Quid tibi faciam: Credi di sancti presbyteri Paulini epistolis; & illius super nomine tuo non putauit errare iudicium.
- 2 Et licet statim accepta epistola *ἀσώλεττον* sermonem tuum intelligerem; tamen rusticitatem & simplicitatem magis in te arbitrabar, quam ueritatem. Nec reprehendo sanctum uirum. Maluit enim apud me dissimulare quod nouerat, quam portitorem clientulum in suis literis accusare. Sed memetipsum arguo, qui alterius potius acquiesci quam meo iudicio; & oculis

C
lis aliud cernentibus, aliud schedulæ credidi quàm uidebam. Quamobrem desine me laceſſe
re, & uoluminibus tuis obruere. Parce ſaltem nummis tuis, quibus notarios librariosq; con-
ducens: eiſdem & ſcriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forſitan laudant, ut lucrum in
ſcribendo faciant. Si libet exercere ingenium; trade te grammaticis atq; rhetoribus: diſce dia-
lecticam; ſectis inſtruere philoſophorum; ut cum omnia didiceris, ſaltem tunc tacere incipias.
Quamquam ſulte faciam, magiſtro cunctorum magiſtros quaerere; & ei modum imponere
qui loqui neſcit; & tacere non poteſt. Verum eſt illud apud Græcos prouerbi-
um *ὄνος πρὸς λό-
γον*. Ego reor, & nomen tibi *κατ' ἀντιφρασίην* impoſitum. Nam tota mente dormitas, & profun-
diſſimo, non tam ſomno ſtertis quàm lethargo. Inter cæteras quippe blaſphemias: quas ore
ſacrilego protuliſti, auſus eſ dicere: mōtem de quo abſciſus eſt in Danièle lapis ſine manibus,
eſſe diabolum; & lapidem Chriſtum; qui quia allumpſit corpus ex Adam, qui diabolo ante
per uicia cohæſerat, natum eſſe de uirgine; ut à monte, hoc eſt, à diabolo hominem ſepararet.
O præcidendam linguam; ac per partes & fruſta lacerandam. Quiſquàm ne Chriſtianus
deum patrem omnipotentem in perſonam diaboli interpretatur; & tanto piaculo, totius or-
bis aures maculat; Si interpretationem tuam, quiſquàm non dicam catholicorum, ſed hære-
ticorum ſiue gentilium unquam recepit: pium ſit quod locutus eſ. Sin autem tantum neſas,
nunquam audiuit Chriſti eccleſia; & per tuum primum os, ipſe ſe montem interpretatus eſt
qui dixerat: ero ſimilis altiſſimo; age poenitentiam in ſacco, uerſare & cinere; & tantum ſcelus,
iugibus abſterge lachrymis; ſi tãdem tibi dimittatur hæc impietas; & iuxta errorem Origenis
tunc ueniã cōſequaris; quando cōſecuturus eſt & diabolus, qui nuncq; plus q; per os tuum de-
prehenditur blaſphemare. Meam iniuriã patienter tuli. Impietatē cōtra deũ terre non potui.
Vnde & uiſus ſum mordacius in extrema epiſtola ſcribere, quàm promiſeram; quanq; poſt
priorem poenitentiam qua à me ueniã deprecatus eſ; iterũ cōmiſiſſe unde agas poenitentia
ſtolidiſſimum ſit. Tribuat tibi Chriſtus, ut audias & taceas; ut intelligas, & ſic loquaris.

D

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1
Ibi ſoli *τὸ σφωτάειον κενύειν*.) Cranium Græce ſummum eſt capitis hemiſphærium, quod La-
tini caluariam uocant; in ea quoniam ſunt organa mentis, hominem ſtultiſſimum iucundiſ-
ſima figura, ſapientiſſimam caluariam uocat. Cenſoria uirgula.) Cenſores Romani ius
habebant ſenatu mouendi, ſi quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilantius eſt biblio-
2
theca. Alioquin proferrem.) Græca quæ ſequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codi-
ce quodam antiquo, ſic legi, tamenſi formulis peſſime Græcis ſcriptum, *τῶν ἀσπιδίων ὅτι καὶ
ἱστολοφωγία*, id eſt omnia tua præclara facinora, & pompam trophæorum; ut ſenſum magis reddam
quam uerba, *Ἀγιστεύειν* enim ſignificat egregie ſe gerere in negotio quopiam, præſertim in bello, aut cer-
tamine. *ἱστολοφωγία*, dicitur cum in pōpa circũferuntur monumēta uictoriæ. Porro Latina quæ neſcio
quis addidit uolens interpretari, dediſſe uidentur occaſionem, ut Græca quoq; uitarentur. Et hæc
Latina.) Id eſt, omnia prælia tua, & trophæum, paruulorũ quoq; humero, portatũ & eorũ uoce cantatũ,
non habentur in antiquis ſcriptis codicibus. Forte legendum *ἱστολοφωγία*, ut adijcias ea quæ in qui-
buſdam exemplaribus adduntur; paruulorum quoq; uoce cantatũ. Niſi forte mauis *ἱστολοφωγία*, ut
intelligas cantionem, qua celebrabantur laudes fortium uirorum. Et licet ſtatim accepta epiſtola.)
Vox Græca quæ hic ſubiicitur uarie ſcribitur. Quidam habent aſynaphron, quidam aſynerton, qui-
dam aſynartiton. Ex horum poſtremo conſicio ſcriptum fuiſſe, *ἀσυνάστιστον*, id eſt incompoſitum. Nec
male quidam addidit inconditum, *ἀστίζω* enim Græce eſt compono ſiue concinno. *ὄνθ' πρὸς λόγον*.
2
Id eſt aſinus ad lyram, ſiue ut quidam habent codices, *ὄνθ' ἴβας*, id eſt aſynus lyra, ut ſubaudias audie-
tor, utrumq; dicitur de indocili.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Tranquillinum amicũ docet, quatenus amplectendus ac legendus ſit Origenes.

HIERONYMVS TRANQVILLINO

Aiora ſpiritus uincula eſſe quàm corporum; ſi olim ambigebamus, nunc proba-
uimus; dum & mihi ſanctitas tua hæret animo, & ego tibi Chriſti amore coniun-
gor. Vere enim & ſimpliciter candidiſſimo pectori tuo loquor; ipſa ſchedula &
muti apices literarum, inſpirant in nos tuæ mentis affectum. Quod dicis Orige-
nis multos

A nis multos errore deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorum infaniae repugnare; & doleo simul & gaudeo; dum aut supplantati sunt simplices; aut ab erudito uiro, erratibus subuenitur. Et quia meae paruitatis quaeris sententiam; utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit; an secundum quosdam legendus ex parte; ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinarium; & nonnullos ecclesiasticos scriptores Graecos pariter & Latinos; ut bona eorum eligamus, uitemusque contraria, iuxta apostolum dicentem: Omnia probate, quae bona sunt tenete, Caeterum qui uel in amorem eius nimium, uel in odium stomachi sui prauitate ducuntur; uidentur mihi illi maledicto prophético subiacere: Vae his, qui dicunt bonum malum, & malum bonum; qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec enim propter doctrinam eius, praua suscipienda sunt dogmata; nec propter dogmatum prauitatem, si quos commentarios in scripturas sanctas utiles addidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores eius & obrectatores funem duxerint; ut nihil medium appetant; nec seruent modum; sed totum aut probent, aut improbent; libentius piam rusticitatem, quam doctrinam blasphemiam eligam, Sanctus frater Tatianus diaconus te impendio resalutat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Ab Arianorum factionibus agitatus; cum primum uenisset in Syriam, exponit Marco suae fidei professionem, quae cum Romana & Alexandrina ecclesia consentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI,

Decreueram quidem utendum mihi psalmistae uoce dicentis: Cum confisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis. Et iterum: Ego uero tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum, & factus sum ut homo non audiens. Sed quia charitas omnia superat, & propositum uincit affectus; non tam iniuriam facientibus reddo uicem, quam tibi respondeo postulant. Apud Christianos enim, non qui patitur, ut ait quidam, sed qui facit contumeliam, miser est. Et primo quidem antequam de fide mea, quam optime nosti, tecum loquar, aduersus barbariem istius loci: uersu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominum? quaeue hunc tam barbara morem Permittit patriae; hospitio prohibemur arenae. Bella cient; primaque uetant consistere terra &c. Quae idcirco de gentili poeta sumpimus; ut qui Christi pacem non seruat, pacem saltem discat ab ethnico. Haereticus uocor, hominon praedicans trinitatem. Sabellianae impietatis arguor; tres subsistentes, ueras, integras, perfectasque personas indefessa uoce pronuncians. Si ab Arianis, merito; si ab orthodoxis, qui huiusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierunt; aut si eis placet, haereticum me cum occidente, haereticum cum Aegypto, hoc est cum Damaso Petroque condemnent. Quid unum hominem exceptis socijs criminantur? Si riuus tenuiter fluit, non est aluei culpa, sed fontis. Pudet dicere: de cauernis cellularum damnamus orbem. In sacco & cinere uolutati, de episcopis sententiam ferimus. Quid facit sub tunica poenitentis regius animus? Catenae sordes & comae, non sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me quaeso nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non meretur inuidiam? Haereticus sum, quid ad te? quiesce, iam dictum est. Plane times, ne eloquentissimus homo in Syro sermone, uel Graeco ecclesias circumueam; populos seducam, schisma conficiam. Nihil alicui praeripui, nihil ociosus accipio. Manu quotidie & proprio sudore quaerimus cibum, scientes ab Apostolo scriptum esse: Qui autem non operatur, nec manducet. Haec uenerabilis & sancte pater; cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim; testis est Iesus. Tacui, nunquid semper tacebo, dicit dominus? Non mihi conceditur unus angulus eremi. Quotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Confiteor, ut uolunt; non placet. Subscribo; non creditur. Vnum tantum placet; ut hinc recedam. Iam iam cedo, abrupterunt partem a me animae meae, charissimos fratres; ecce discedere cupiunt, imo discedunt, melius esse dicentes, inter feras habitare, quam cum talibus Christianis; & ego ipse, nisi me & corporis

C imbecillitas & hyemis retineret asperitas, iam modo fugerem. Veruntamen dum uernū tempus adueniat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium; aut si hoc tardum uidetur, abscedo. Domini est terra & plenitudo eius. Ascendant soli cœlum: propter illos tantum Christus mortuus sit, habeant, possideant, glorientur. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. De fide autem quam dignatus es scribere sancto Cyrillo, dedi conscriptam fidem. Qui sic nō credit, alienus à Christo est. Cæterum ego fidei meæ testes habeo aures tuas, & beati fratris Zenobij, quem tecum omnes qui hic sumus plurimum salutamus.

SCHOLIUM.

Homusion *ὁμοσιον*. Id est eiusdem essentia. Aluei culpa.) Alueus est, in quo riuus, aut flumen fluit, hoc est cauum illud, cinctum ripis hinc & hinc. Ne eloquentissimus homo.) Hæc per Ieroniā dicuntur, quod Syri sermonis esset imperitus, nec poterat eloquens esse in peregrino sermone. Suspirator autem hæc uerba, uel Græco, abs quopiam sciolo addita esse.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Nunciat studium Theophilii episcopi Alexandrini, in opprimenda factione Origenistarum; adhortans, ut quod per eum sit actum apud orientales, Romana confirmet autoritas.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET MARCELLAE,

Rursum orientalibus uos locupletato mercibus; & Alexandrinas opes primo Romanam uere transmitto. Deus ab austro ueniet; & sanctus de monte Pharam, umbra condensa; unde & sponsa lætatur in Canticocanticorum, dicens: In umbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Vere nunc completur Esaiæ uaticinium prædicantis: In die illa erit altare domini in medio terræ Aegypti. Vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Qui paruulum Christum fouerant, adultum fidei calore defendunt; ut qui per illos effugerat Herodis manus; effugiat hæreticum blasphemantem. Quem Demetrius Alexandri urbe pepulit; toto orbe fugat Theophilus; ad quem Lucas scripsit Actus apostolorum, qui ex amore dei nomen inuenit. Vbi nunc est coluber toruosus; Vbi uenenatissima uispera; Prima hominis facies, utero commissa luporum. Vbi hæresis, quæ sibilabat in mundo; & me & papam Theophilum sui iactabat erroris; latratuq; impudentissimorum canum ad inducendos simplices, nostrum mentiebatur assensum; Oppressa est eius autoritas, & eloquentia, & in morem dæmoniorum spirituum de terra loquitur. Nescit enim eum qui de sursum ueniens ea loquitur quæ sursum sunt; atque utinam serentina generatio, aut simpliciter nostra fateatur, aut constanter defendat sua; ut scire ualeamus qui nobis amandi sint, qui cauendi. Nunc autem nouum pœnitentiæ genus; oderunt nos, quasi hostes; quorū fidem publice negare non audent. Rogo quis est iste dolor, qui nec tempore, nec ratione curatur; Inter micantes gladios, iacentia corpora, riuos sanguinis profluentes iunguntur sæpe hostiles dextræ; & belli rabiem, pax repentina commutat. Soli sunt huius hæreseos sectatores, qui cum ecclesiasticis non ualent foederari; quia quod sermone coguntur dicere, mente condemnant. Et si quādo aperta blasphemia publicis auribus fuerit reuelata; & uiderint contra se audientium turbam circumfremere; tunc simulata simplicitate dicunt audisse se primum, quæ magistrum dicere ante nescierint. Cumq; eorum scripta teneantur, uoce negant, quod literis confitentur. Quid necesse est obsidere Propontidem, mutare loca, diuersas iustrare regiones, & clarissimum pontificem Christi, eiusq; discipulos rabido ore discerpere; Si uera loquimini, pristinum erroris ardorem, ardore fidei commutate. Quid maledicorum pannos hinc inde consuitis; & eorum carpitis uitam, quorum fidei resistere nō ualeatis; Num idcirco nō estis uos hæretici, si nos quidam assertionem uestram crediderint peccatores; & os impietate foedum non habebitis, si cicatricem potueritis in nostra aure monstrare; Quid iuuat uestram perfidiam, uel prodest pellis Aethiopica & pardī uarietas, si in nostro corpore

A corpore neuus apparuerit: En papa Theophilus tota Origenem arguit libertate hæreticum esse: nec illi dicta defendunt, sed fingunt ab hæreticis immutata, multorumq; dicunt libros sit militer deprauatos: ut illum non sua fide, sed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduersum hæreticos dicta sint, qui iniusto contra nos odio fauientes, mentis fatentur arcanum: & uenena pectoris, irremediabili dolore testantur. Vos Christiani senatus lumina: accipite & Græcam & Latinam, etiam hoc anno epistolam: ne rursus hæretici mentiamur à nobis pleraq; uel addita, uel mutata, in qua laborasse me fateor, ut uerborum elegantiam pari interpretationis uenustate seruarem. Et intra definitas lineas currens, nec in quoquam excedens loco, eloquentiæ eius fluente nō perderem: easdemq; res, eodem sermone transferrē. Quod utrum consecutus sim nec ne, uestro iudicio relinquo. Quam sciatis in quatuor partes esse diuisam. In primo credentes hortatur ad dominicum pascha celebrandum. In secundo & tertio loco Appollinarium & Origenem iugulat. In quarto, id est extremo, hæreticos ad poenitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus aduersus Origenem dictum est: & in præteriti anni epistola continetur: & hæc quam modo uertimus breuitati studens, dicere plura non debuit. Porro contra Apollinarium succincta fides & pura professio, nō caret subtilitate dialectica: quæ aduersarium suum extorto de manibus eius pugione confodit. Orate igitur dominum: ut quod in Græco placet, in Latino non displiceat: & quod totus oriens miratur & prædicat, lacto sinu Roma suscipiat. Prædicationem quoq; cathedræ Marci euangelistæ, cathedræ Petri apostoli sua prædicatione confirmet. Quanquam celebri sermone uulgatum sit: beatum quoque Anastasium, eodem seruore, quia eodem spiritu est, lauitantes in foueis suis hæreticos persecutum: eiusq; literæ doceant, damnatum in occidente quod in oriente damnatum est. Cui multos imprecamur annos: ut hæreseos rediuiua plantaria, per illius studium longo tempore arefacta, moriantur.

B

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Augustino gratulatur, cuius opera Celestiana hæresis sit extincta. Celestius enim sectator fuit Pelagij, tam uehemens, ut ab huius nomine Pelagianorum hæresis Celestiana sit dicta. Excusat quod nondum scripserit aduersus libros Anniani diaconi, qui & ipse Celestij discipulus fuit.

HIERONYMVS ALIPIO ET AVGVSTINO.

Sanctus Innocentius presbyter, qui huius sermonis est portitor: anno præterito, quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem uestram scripta non sumpsit. Tamen deo gratias agimus, quod ita euenit: ut nostrum silentium, uestris epistolis uinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo uestræ reuerentiæ: testem inuocans deum: quod si possit fieri, assumptis alis columbæ uestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito uirtutum uestrarum: sed nunc maxime, quia cooperatores & auctoribus uobis, hæresis Celestiana iugulata est: quæ ita infecit corda multorum: ut cū superatos damnatosq; esse se sentiant: tamen uenena mentium non omittant: & quod solum possunt, nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. Quod aut quæritis, utrum rescripserim contra libros Anniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissime pascitur, ut alienæ blasphemis, uerba friuola subministret: sciat me ipsos libros in schedulis missos à sancto fratre nostro Eusebio presbytero suscepisse, non ante multū temporis: & exinde uel ingruentibus morbis, uel dormitione sanctæ & uenerabilis filiæ uestræ Eustochij, ita doluisse: ut propemodum contemnendos putarem. In eodē enim luto hæsitat, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus: ut dum epistolæ meæ respondere conatur, apertius se proderet, & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Dispolitana dixisse se denegat, in hoc opere cōfiteatur. Nec grande est ineptissimis nænijs respondere. Si autē dominus uitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondēbimus: non ut conuincamus hæresim mortuam, sed ut imperitam atq; blasphemiam eius, nostris

C nostris sermonibus confutemus, Meliusq; hoc faceret sanctitas uestra: ne compellamur contra haereticum nostra laudare. Sancti filij communes Albinus, Apinianus & Melania plurimum uos salutant. Has literas de sancta Bethlehem, sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis uestra Paula miserabiliter deprecatur: ut memores eius sitis, & multum uos salutet. Incolumes uos & memores mei, domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, domini uere sancti atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Gratulatur eius industriae, per quam haereticorum factiones extinctae sint & extinguantur quae quidem in re suum quoq; studium testificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Mni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo decet honore, ueneratus sum, & habitantem in te dilexi dominum saluatorem; & nunc, si fieri potest, cumulo aliquid addimus, & plene complemus, ut absq; tui nominis mentione, ne unam quidem horam praeterire patiamur, qui contra flantes uentos ardore fidei persististi. Maluisti, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Maeste uirtute, in urbe celebraris; catholici te conditorem antiquae rursus fidei uenerantur atq; suspiciunt; & quod signum maioris gloriae est, omnes haeretici detestantur; & me pari persequuntur odio: ut quos gladijs nequeunt, uoto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tueatur domine uenerande & beatissime papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

D Significat palam extinctas ac damnatas haereses, clam & oblique adhuc moliri, & episcopum Hierosolymitanum dissimulanter fauere Arianis.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Mlti utroq; claudicant pede; & ne fractis quidem ceruicibus inclinantur; habentes affectum erroris pristini, cum praedicandi eandem non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, praecipue sanctae ac uenerabiles filiae tuae, suppliciter te salutant. Fratres tuos dominum meum Alipium, & dominum meum Euodium, ut meo nomine salutes, precor coronam tuam. Capta Hierusalem tenetur a Nabuchodonosor, nec Hieremiae uult audire consilia; quin potius Aegyptum desiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi seruitute pereat sempiterna.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De origine animarum, de qua rogatus erat, ut responderet quid sentiret, iubet ut potius ex Augustino discat, aut ex libris quos scripsit aduersus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem, narrat sibi olim ceptos, uerum ob hostium barbarorum incurrationes nondum absolutos. Duos commentarios operis initium, iubet ut a Fabiola petat. Oceanum doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSYCHIAE.

Indem ex Africa uestrae literas unanimis accepit; & non me poenitet impudenter, qua tacentibus uobis, epistolas meas frequenter ingessi, ut rescriptum merer; & uos esse sospites, non alijs nunciantibus, sed uestro potissimum sermone cognoscerem. Super animae statu memini uestrae quaestiuiculae; imò maxime ecclesiasticae quaestionis: utrum lapsa de caelo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesq; Platonicus & Origenes putant; an a propria dei substantia, ut Stoici, Manichaeus, & Hispaniae Priscilliani haereses suspiciantur; an in thesauro habeantur dei, olim conditae; ut quidam ecclesiastici, stulta persuasione confidunt; an quotidie a deo fiant, et mittantur in corpora; secundum illud quod in euangelio scriptum est: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor; an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius & maxima pars occidentalium autumant: ut quomodo corpus ex corpore; sic anima nascatur ex anima; & simili cum brutis animantibus conditione

A ditione subsistat. Super quo quid mihi uideatur, in opusculis contra Ruffinum scripsisse me noui, aduersus eum libellum, quem sanctæ memoriæ Anastasio episcopo Romanæ ecclesiæ ædidi; in quo lubrica & subdola, imò stulta cōfessione, dum auditorum simplicitati illudere nititur, suæ fidei, imò perfidiæ illudit. Quos libros reor sanctum parentem uestrum habere Oceanū. Olim enim æditi sunt multis Ruffini libris aduersus calumnias respondentes. Certe habes ibi uirum sanctum & eruditum Augustinum episcopum; qui uiua, ut aiūt, uoce docere te poterit; & suam, imò per se nostram explicare sententiā. Ezechielis uolumen olim agredi uolui; & sponsonem creberrimam, studiosis lectoribus reddere; sed in ipso dictādi exordio; ita animus meus occidentalium prouinciarum, & maxime urbis Romanæ uastatione cōfusus est: ut iuxta uulgare prouerbum, proprium quoq; ignorarem uocabulum; diuq; tacui, sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicassem libros, subitus impetus barbarorum de quibus tuus dicit Vergilius: Lataq; uagātes Barchæi; & sancta scriptura de Ismahel, contra faciem omnium fratrum suorum habitabit; sic Aegypti litem Palæstinæ, Phœnicis, Syriæ percurrit, et instar torrentis cuncta secum trahens; ut uix manus eorum, misericordia Christi potuerimus euadere. Quod si iuxta inelyum oratorem, silent inter arma leges; quanto magis studia scripturarum; quæ & librorum multitudine & silentio, ac librarium sedulitate, quodq; proprium est, securitate & ocio dictantium indigent? Duos itaq; libros mihi sanctæ filix meæ Fabiolæ; quorum exempla si uoueris, ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe temporis alios describere nō potui; quos cum legeris & uestibula uideris, facilis coniectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in dei misericordia, qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuuet, & in penultimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrātur; & in extremis, in quibus

B sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, uarietas, mensuraq; describitur. Sanctus frater noster Oceanus; cui uos cupitis commendari; tantus & talis est, & sic eruditus in lege domini, ut absq; nostro rogatu instituere uos possit; & nostram super cunctis questionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sententiā. Incolumes uos & proluxa ætate florentes, Christus deus noster tueatur omnipotens domini uere sancti;

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eos qui nolebant eum, qui ante baptismum habuisset uxorem, & ea mortua post susceptū alteram duxisset, creari episcopum, & horum opinionem hæresim Cainan appellat, quamquam & illis temporibus secus erat cautum constitutionibus episcoporum, & hodie iure pontificio, quam sentit Hieronymus. Atq; hoc quoq; unum est de numero criminum, quæ Hieronymo Ruffinus obiicit, episcoporum constitutiones contempnisse.

HIERONYMVS OCEANO NVM REPETENS MATRIMONIUM à baptismo possit fieri sacerdos.

NVnquam fili Oceane fore putabam, ut indulgentia principis, calumniam sustineret reorum; & de carceribus exeuntes, post sordes ac uestigia catenarum dolerent alios relaxatos. In euāgelio audit inuidus salutis alienæ: Amice, si ego bonus; quare oculus tuus nequam est; Conclufit deus omnia sub peccato; ut omnibus miseretur; ut ubi abundauit peccatum, superabundet & gratia. Cæsa sunt Aegypti primogenita, & ne iumentum quidem Israëliticum in Aegypto derelictum est; Et consurgit mihi Caina hæresis; atque olim emortua uipera; contritum caput leuat, quæ non ex parte ut ante consueuerat, sed totum Christi subruit sacramentū. Dicit enim esse aliqua peccata; quæ Christus non possit purgare sanguine suo; & tam profundas scelerum pristinorum inhærere corporibus atq; animis cicatrices; ut medicina illius attenuari nō queat. Quid aliud agit, nisi ut Christus frustra mortuus sit. Frustra autē mortuus est; si aliquos uiuificare non potest. Mentitur

Ioannes

C Ioannes Baptista: & digito Christum & uoce demonstrans: Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi: si sunt adhuc in seculo, quorum Christus peccata non tulerit. Aut enim ostendendi sunt non esse de mundo, quos Christi ignoret indulgentia: aut si de mundo sunt, eligendum est duobus alterum. Liberati à peccatis, Christi potentiam probant. Non liberati, quasi adhuc rei, imbecillitatem demonstrant. Sed absit hoc de omnipotente credere, quod in aliquo impotens sit. Omnia quæ pater facit, & filius facit similiter. Infirmitas filij redundat ad patrem. Cuncta ouiculæ membra portata sunt: totæ Apostoli epistolæ, Christi gratiam sonant. Et ne parum uideretur simplex gratiæ nuncupatio: Gratia, inquit, uobis, & pax multiplicetur. Multiplicatio promittitur, & à nobis paucitas affirmatur: Quorsum ista? Nosti problemata. Carterius Hispaniæ episcopus, homo & ætate uetus & sacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram post lauacrum priore mortua duxit uxorem; & arbitraris cum contra Apostoli fecisse sententiam, qui in catalogo uirtutum, episcopum unius uxoris uirum præceperit ordinandum. Miror autem te unum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinibus plenus sit; non dico de presbyteris: non de inferiori gradu: ad episcopos uenio, quos si sigillatim uolueris nominare: tantus numerus congregabitur, ut Ariminensis synodi multitudo superetur. Sed indecens est, sic unum tueri, ut plures accusare uidearis: & quem ratione non possis, societate peccantium defendas. Sustinui Romæ à uiro eloquentissimo cornutum, ut dicitur, syllogismum, ut quocumque me uerterem, strictius tenerem. Uxorem, inquit, ducere peccatum est, an non? Ego simplex & qui infidias uitare nescirem, dixi non esse peccatum. Rursum aliud proposuit, in baptisate bona opera dimittuntur, an mala? Et in hoc eadem simplicitate respondi peccata dimitti. Cum me securum putarem, ceperunt mihi hinc inde cornua crescere, & absconditæ prius acies dilatari. Si, inquit, uxorem ducere, non est peccatum: baptisus autem peccata dimittit: quicquid non dimittitur, reseruatur. Illico mihi, quasi à fortissimo pugile percussus essem, ante oculos caligo obuersari cepit: statimque recordatus Chryssippi sophismatis: Si mentiris, idque uere dicis mentiris, & in me reuersus conuerti in aduersarium propositionis stropham. Quæso, inquam, te ut respondeas. Baptisus hominem facit nouum, an non? Vix dedit quod nouum faceret. Gradatim intuli: ex toto nouum facit, an ex parte? Respondit, ex toto. Deinceps interrogauit: nihil ergo ueteris hominis in baptisate reseruatur? Mouit caput, Cecpi protinus texere: Si baptisus nouum hominem facit, & ex toto nouum creat, nihilque in eo ueteris hominis reseruatur, non potest nouo imputari, quod in ueteri quondam fuit. Primum spinosulus noster obmutuit: postea uero Pisonias no uicio, cum loqui nesciret, tacere non potuit. Sudare tamen frons, pallere genæ, tremere labia, hæere lingua, saliuæ siccare: & plus timore quam ætate contrahi; erupit aliquando. Nonne legisti ab Apostolo, unius uxoris uirum assumi in sacerdotium: & rem non tempora desiniri? Quia me syllogismis prouocauerat: & uidebam tendere hominem ad interrogatiunculas tortuosas, sua contra illum tela iaciebam. Baptizatos, inquam, Apostolus elegit in episcopatum, an catechuminos? Respondere uolebat. Ego tamen id ipsum ingerere, & secundo ac tertio sciscitari cepi. Nioben putares: quæ nimio fletu in lapidem uersa est. Verti me ad auditores: nihil interest à boni iudices, aduersarium uigilantem, an dormientem ligem, nisi quod facilius est quiescenti quam reluctanti uinacula innectere. Si Apostolus non catechuminos in clerum elegit, sed fideles: fidelis autem est qui episcopus ordinatur: uitia catechumini non imputabuntur fidei. Torquebam istiusmodi spicula & uibrantes hastas in lethargicum dirigebam. Oscitabat tandem, & quasi per mentis crapulam ructans & nauseans euomebat: apostolus, dixit, Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo Apostoli epistolæ: una ad Timotheum, altera ad Titum. In prima scriptum erat: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse: unius uxoris uirum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, non uinolentum, non percussorem: sed modestum, non litigiosum, non auarum, domum suam bene regentem: filios habentem subditos cum omni castitate

- A stitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesiæ dei diligentiam adhibebit: Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem eum & testimonium habere bonum, ab his qui foris sunt, ut nō in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Ad Titum statim in principio hæc mandata ponuntur. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & constituas per ciuitates presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet ergo episcopum esse sine crimine tanquam dei dispensatorem, non proteruum, non iracundum, non uinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitem, beneuolum, prudentem, iustum, sanctum, continentem, obtinentem eum, qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. In utraque epistola, siue episcopi, siue presbyteri (quanquam apud ueteres idem episcopi & presbyteri fuerint; quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis) iubentur monogami in clerum eligi. Certe de baptizatis Apostoli sermonem esse, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ in ordinatione quærunt episcopi, non præiudicant ordinando, licet ea ante baptismum non habuerit: quæratur enim quid sit, & non quid fuerit, quare solum nomen uxoris impediat, quod solum peccatum non fuit: Dicis, quia peccatum non fuit, idcirco non est dimissum in baptismo. Rem nouam audio: quia peccatum non fuit, in peccatum reputabitur. Omnia scorta, & publicæ colluionis sordes, impietas in deum, parricidium, & incestus in parentes, atq; in extraordinarias uoluptates utriusque sexus mutata natura, Christi fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferentur: Ego non tibi imputo meretricum exercitus, exoletorum greges, effusionem sanguinis, & instar suis in omnino ceno libidinum uolutabra: & tu mihi olim mortuam de sepulchro uxoreulam protrahis:
- B quam ideo accepi, ne facerem quod fecisti: Audiant ethnici messes ecclesiæ, de quibus quotidie horrea nostra complentur, audiant catechumini, qui sunt fidei candidati, ne uxores ducant ante baptismum, ne honesta iungant matrimonia, sed Scottorum & Azotorum ritu, ac de Republica Platonis, promiscuas uxores, communes liberos habeant: imò caueant qualecunque uocabulum coniugis, ne postquam in Christo crediderint, noceat eis quod aliquando non concubinas, nec meretrices, sed uxores habuerint. Recolat unusquisque conscientiam suam, & totius uulnera plangat ætatis: cumq; uerum iudicem priorum se exhibuerit delictorum, audiat increpantem Iesum: Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de oculo fratris tui. Vere scribarum & phariseorum similes, culicem liquantes & camelum glutientes, decimamus mētā & anethum, & dei iudicium præmittimus. Quid simile uxor & scortum? Imputatur infelicitas coniugis mortuæ, & libido meretricia coronatur: Ille si prior uxor uiueret, aliam coniugem non haberet; tu ut passim caninas nuptias iungeres, quid potes excusare? Forsitan timuisti te dicas, ne si matrimonium copulasses, non posses aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optauit liberos, tu in meretrice sobolem perdidisti. Illum naturæ & benedictioni domini seruientem: Crescite & multiplicamini, & replete terram: cubiculorum secreta texerunt; te subantem ad coitum publica facies execrata est. Ille quod licebat, uerecundo pudore cælauit; tu quod non licebat, impudenter omnium oculis ingessisti. Illi scriptum est: Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatum, tibi legitur: Fornicatores autem & adulteros iudicabit deus: & qui corrumpit templum dei, corrumpet illum deus. Omnia, inquit, nobis in baptismo condonata sunt crimina: nec post indulgentiam, iudicis est metuenda seueritas, dicente Apostolo: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Omnia peccata donata sunt, bene & fideliter. Sed quæro quomodo tuæ sordes lotæ sint, & meæ mundiciæ sordidatæ. Non dico, ais, tuas sordidatas, sed in eodem statu mansisse quo fuerant. Si enim sordes fuissent, lotæ utique fuissent ut meæ. Rogo quæ est ista tergiuersatio, & acumen omni pistillo retusius: Quia non est peccatum, peccatum est; quia non est sordidum,
- E e sordidum

- C fordidum est. Non dimisit dominus, quia non habuit quod dimitteret, & quia non dimisit: idcirco manet, quod dimissum non fuit. Quantum uim habeat baptisma, & aqua in Christo sanctificata gratiam, paululum post docebo: interim iuxta uulgare prouerbiū: Malo nodo, malus cuneus requirendus est. Hoc quod dicit, unius uxoris uirum, potest & aliter differi. Ex Iudeis erat Apostolus, Prima Christi ecclesia, de Israël reliquijs congregabat. Sciebat lege cōcellum, & exemplo patriarcharum ac Moyfi familiari populo nouerat in multis uxoribus liberos spargere: ipsis quoq; sacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium. Præcepit ergo, ne eandem licentiam ecclesiæ sibi uendicent sacerdotes; ne bina pariter & trina coniugia fortiantur, sed ut singulas uno tempore uxores habeant. Ne contentiosum clames esse quod diximus, accipe & aliam explanationem; ne tibi soli liceat, non uoluntatē legi, sed legem iungere uoluntati. Quidam coacte interpretantur uxores pro ecclesijs, uiros pro episcopis debere accipi. Et hoc in Nicæna quoq; synodo à patribus esse decretum, ne de alia ad aliam ecclesiam episcopus transferatur; ne uirginis pauperulæ societate contempta, ditioris adulteræ querat amplexus: ut quomodo culpa & filiorum uitii in λογισμοῖς, id est, in cogitationibus, accipitur; domusq; dispensatio ad animam refertur & corpus: ita & uxores pontificum dici ecclesias. De quibus in Esaia scriptum est: Mulieres properantes de spectaculo uenite: non est enim populus habens intelligentiam. Et rursum: Mulieres diuites, surgite & audite uocem meam. Et in Prouerbij: Mulierem fortem quis inueniet? Honorabilior est preciosis lapidibus, quæ talis est. Confidit in ea cor uiri sui. Et in eodem uolumine: Sapientes mulieres ædificauerunt domum, insipiens autem destruxit manibus. Nec hoc, inquit, episcopis uideatur indignum, cum de deo quoq; scriptum sit: Sicut despicit uxor uirum suum, sic despexit me domus Israël. Et in Apostolo: Despondi enim uos uni uiro, uirginem castam exhibere Christo. Mulierem autem, id est, γυναικα iuxta Græci sermonis ambiguitatem: in his omnibus testimonijs uxorem potius intellige. Violenta est, inquit, & satis dura etiam hæc interpretatio. Redde igitur scripturæ simplicitatem suā, ne tuis contra te legibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptismum habuerit cōcubinam, & illa mortua, baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Respondebis posse fieri; quia concubinam habuerit, non uxorem. Coniugales ergo tabulæ & iura dotalia, non coitus ab Apostolo condemnatur. Multos uidemus ob nimiam paupertatem, uxorū sarcinam declinare, & ancillas suas habere pro uxoribus, susceptosq; ex his liberos colere ut proprios: qui si fortē ditati ab imperatore, stolam illius meruerint, confestim Apostolo colla submittent, & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale rescriptum, eadem tenuitas impetrare nō quiuerit, cum Romanis legibus, scita ecclesiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur: unius uxoris uirum, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quàm ad dotales tabulas. Hæc uniuersa proferimus, non quo ueræ & simplici intelligentiæ resistamus: sed ut doceamus te scripturas sanctas sic intelligere ut scriptæ sunt: nec euacuare baptismū saluatoris, & totum patibuli sacramētum irritum facere. Reddamus quod paulò ante promissimus, & de schola rhetorum, aquarum laudes & baptismi prædicemus. Rudis mundus, necdum sole rutilante, nec pallente luna, nec astris micantibus, incompositam & inuisibilem materiam, abyssorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus spiritus dei in aurigæ modum super aquas ferebatur, & nascentem mundum in figura baptismi parturiebat. Inter cœlum & terram, medium extruitur firmamentum; & iuxta Hebraici sermonis ἕρμιος λογίων cœlum, id est, מַיִם שַׁמַיִם samaim ex aquis sortitur uocabulum; & aquæ quæ super cœlos sunt, in laudes dei separantur. Vnde & in Ezechiele propheta, Crystallum super Cherubim uidetur extensum, id est, compactæ & densiores aquæ. Primum de aquis, quod uiuit, egreditur, & pennatos fideles de terra ad cœlum leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus dei aquarum sacramenta uersantur. Plantatur paradísus in Eden, & unus fons in quatuor principia diuiditur: qui postea egrediens de templo, & contra solis ortum uadens, amaras aquas

- A aquas mortuasq; uiuificat. Peccat mundus & sine aquarum diluio non purgatur. Statimq; columba spiritus sancti, expulso alite teterrimo, ita ad Noë quasi ad Christum in Iordane deuolat; & ramo refectionis ac luminis, pacem orbi annunciat. Pharaon cum exercitu suo nolens populum dei permittere exire de Aegypto in typo baptismatis suffocatur. Et in psalmis de interfectione illius scribitur: Tu confirmaisti in uirtute tua mare: contribulasti capita draconum in aquis, tu cofregisti capita draconis. Vnde & reguli & scorpiones arentia quæque festantur. Et postquam ad aquas uenerint, ^{ἰσχυροδύνας} & lymphaticos faciunt. Mara mutatur sacramento crucis; & septuaginta palmæ apostolorum, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Isaac puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Bersabeæ ciuitas iuramenti, regnumq; Solomonis nomen sumit à fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter aquas, supplantatoris osculo salutatur. Moyses filias sacerdotis Madian aperto putco ab iniuria uindicat. Præcurfor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax siue perfectio, Christo populum parat. Ipse saluator post baptismum, & sanctificatas suo lauacro Iordanis aquas, regnum cælorum incipit prædicare. Primum signum ex aquis facit. Samaritana uocatur ad puteum, sitiens inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrare eum in regnum cælorum. Quia ab aquis coepit, finiuit in aquis. Latus Christi percutitur lancea, & baptismi atque martyrii pariter sacramenta funduntur. Post resurrectionem mittit apostolos ad gentes, & præcipit eis, ut baptizent eos in mysterio trinitatis. Pœnitent facti populum Iudæorum, & statim à Petro ad baptismum mittitur. Antequam parturiat, parit Sion, & nascitur gens simul. Paulus persequutor ecclesiæ, & lupus rapax Beniamin. Ananiæ oui submittit caput: nec ante recuperat aspectum, quàm curet baptismum cæcitatem. Eunuchus Candacis reginæ Aethiops, lectione prophetica, Christi baptismi præparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem suam, & pardus uarietates suas. Qui Ioannis acceperat baptismum, quia spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur, ne quis putaret gentibus ac Iudæis, aquas sine spiritu sancto ad salutem posse sufficere. Vox domini super aquas, dominus super aquas multas, dominus diluuium inhabitare facit. Dentes eius sicut grex detonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellos habentes foetus, & infœcunda non est in eis. Si non est infœcunda, nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apostolo possint dicere: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis; & lac uobis potum dedi, non escam. Micheas de baptismi gratia uaticinatur: Ipse auertet & miserebitur nostri; demerget iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Quomodo in lauacro omnia peccata merguntur, si una uxor supernatat? Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus uir, cui non imputabit dominus peccatum. Arbitror quod possumus & nos huic aliquid cantico iungere: Beatus uir, cui non imputabit dominus uxorem. Audiamus & Ezechielem filium hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis futurus est filius: Assumam uos de gentibus, & aspergam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immundicijs uestris; & dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum. Ab omnibus, inquit, mūdabo uos sordibus. In omnibus nihil prætermittitur. Si sordes emūndantur, quanto magis mundiciæ non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum. In Christo enim Iesu, neque circumcisio aliquid ualet, neque præputium, sed noua creatura. Vnde cantamus canticum nouum; & uetere homine deposito, non ambulamus in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Hic est calculus nouus, cui nouum nomen inscribitur; quod nemo scit legere, nisi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte illius baptizati sumus. Consepulti enim ei sumus per baptismum in morte: ut quomodo surrexit Christus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Toties nouitatem legimus, & tam maculosum nomen uxoris non potest ulla nouitate deleri; Consepulti sumus Christo in baptisate, & resurreximus per fidem operatio-

C nis dei, qui suscitauit cum à mortuis. Cumq; essemus mortui in delictis, & præputio carnis nostræ, conuiuificauit nos cum illo, donans omnia delicta; delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; & ipsum tulit de medio, affligens illud cruci. Omnia nostra cum Christo mortua sunt, uniuersa chirographi ueteris peccata deleta sunt, solum nomen uiuit uxoris: Dies me deficiet, si cuncta quæ ad potentiam baptismi pertinent, de scripturis sanctis uoluero digerere; & natiuitatis secundæ, imò in Christo primæ ponere sacramenta. Antequam dictandi finem faciam (iam enim intelligo mensuram me excedere epistolæ) uolo superiora capitula, in quibus futuri episcopi uita describitur, cursim exponere; ut Apostolum non in unius uxoris elogio, sed in omnibus quæ præcipit doctorẽ gentium suscipiamus. Simul obsecro, ne quis me in fugillationem istius temporis sacerdotũ scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in ecclesiæ utilitatem. Ut enim oratores & philosophi describentes qualem uelint esse perfectum oratorem, & philosophum, non faciunt iniuriam Demostheni & Platoni, sed res ipsas absq; personis definiunt; sic in descriptione episcopi, & in eorum expositione quæ scripta sunt, quasi speculum sacerdotij proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant; ut uel dolere ad deformitatem, uel gaudere ad pulchritudinem possint. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Opus, non dignitatem, laborem, non delicias; opus per quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse. Id ipsum quoq; ad Titum: Si quis est sine crimine, Omnes uirtutes in uno sermone comprehendit, & penè rem cõtra naturam exigit. Si enim omne peccatum, etiam in ociofo uerbo reprehensione dignum est; quis est ille, qui absq; peccato, id est sine reprehensione, uersetur in hoc mundo? Sed futurus pastor ecclesiæ, talis eligitur, ad cuius comparationem recte grex cæteri nominentur. Definiunt rhetores oratorem, qui sit uir bonus, dicendi peritus. Ante uita, sic lingua irreprehensibilis quaritur, ut doctus merito suscipiatur. Perdit enim autoritatem docendi, cuius sermo opere destruitur. Vnius uxoris uirum; de hoc supra diximus. Nunc hoc tantum admonemus, ut si unius uxoris uir, etiam ante baptismum quæratur; cætera quoq; quæ præcepta sunt, ante baptismum requiramus. Neq; enim competit uniuersa post baptismum, & unum hoc mandatum intelligere ante baptismum. Sobrium siue uigilantem, ^{νιφελιος} quippe utriq; significat. Prudentẽ, ornatum, hospitalem, doctorem. Sacerdotes qui ministrant in templo dei, prohibentur uinũ & siceram bibere; ne in crapula & ebrietate aggrauentur corda eorum; & ut sensus officium exhibens, deo uigeat semper & tenuis sit. Quod autem infert prudentem, excludit eos, qui sub nomine simplicitatis excusant stulticiam sacerdotum. Nisi enim cerebrum sanum fuerit, omnia membra in uitio erunt. Ornatum quoq; ^{επιτιμιος} est prioris uerbi, id est, irreprehensibilis. Qui uitia non habet, irreprehensibilis appellatur; qui uirtutibus pollet, ornatus est. Possumus et aliud intelligere ex hoc uerbo, iuxta illud Tullij; Caput est artis, decere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam, & tantæ stoliditatis ac uecordiæ, ut & in motu & in incessu, & in habitu, & in sermone cõmuni, risum spectantibus præbeant; & quasi intelligentes quid sit ornatus, comunt se uestibus & mundicijs corporis, & lautioris mensæ epulas parant; cum omnis istiusmodi ornatus & cultus, sordibus scedior sit. Quod autẽ doctrina à sacerdotibus expetatur, & ueteris præcepta sunt legis, & ad Titum plenius scribitur. Innocens enim & absq; sermone cõuersatio; quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. Nam & latratu canum, baculoq; pastoris, luporum rabies deterrenda est. Non uinolentum, nõ percussorem. Virtutibus uitia opposuit. Didicimus quales esse debeamus; discamus quales non esse debeant sacerdotes. Vinolentia scurrarum est, & comestatorum; uenterq; merito astuans, cito despumat in libidines. In uino luxuria, in luxuria uoluptas, in uoluptate immodestia est. Qui luxuriatur, uiuens mortuus est; ergo qui inebriatur, & mortuus & sepultus est. Noë ad unius horæ ebrietatem nudat femora sua, quæ per sexcentos annos sobrietate contexerat. Lot per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum; & quæ Sodoma non uice-

rat, uina

- A rat, uina uicerunt. Percussorem autē episcopum ille condemnat, qui dorsum posuit ad flagella; & maledictus nō remaledixit. Sed modestum, Duobus malis unum opposuit bonum; ut temulentia & ira, modestia refrenentur. Non litigiosum, non auarum. Nihil enim impudentius arrogantia rusticorum, qui garrulitatem autoritatem putant; & parati semper ad lites, in subiectum sibi gregem tumidis sermonibus tonant. Auariciam in sacerdote uitandam, & Samuel docet; nihil coram populo eripuisse se cuiquam probans; & apostolorū paupertas, qui refrigeria sumptuum à fratribus accipiebāt, & præter uictum atq; uestitum nihil se aliud nec habere, nec uelle gloriabantur. Quam ad Timotheum auariciam, ad Titum turpis lucri cupiditatem apertissime notat. Domum suam bene regentem: non ut opes augeat, non ut regias pareat epulas; non ut caelatas patinas fruatur; nō ut Phasides aues lentis uaporibus coquat, qui ad ossa perueniant, & superficiē carnis non dissoluant artificii temperamento; sed ut quod populo præcepturus est, prius à domesticis exigat. Filios habentem subditos, cum omni castitate; ne scilicet imitentur filios Eli, qui in uestibulo templi cum mulieribus dormiebant; & religionem prædam putantes, quicquid optimum in hostijs erat, in suas delicias conuertebant. Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Mirari satis non queo, quæ hominum tanta sit cecitas, de uxoribus ante baptismum disputare; & rem in baptismo te mortuam, imò cum Christo uiuificatam in calumniā trahere, cum tam apertum evidensq; præceptum nemo custodiat. Heri catechumenus, hodie pontifex; heri in amphitheatro, hodie in ecclesia; uespere in circo, mane in altario; dudum fautor histrionum, nunc uirginum cōsecrator. Num ignorabat Apostolus tergiuersiones nostras, & argumentorum ineptias nesciebat? Qui dixit unius uxoris uirum, ipse mandauit irreprehensibilem, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, modestum, non uinolentum, non percussorem, non litigiosum, non auarum, non neophytum. Ad hæc omnia claudimus oculos, solas uidemus uxores. Quod autem ait; Ne in superbiam elatus, incidat in iudicium diaboli, quis non exemplo uerum prober? Ignorat momentaneus sacerdos humilitatem, & mansuetudinem rusticorum; ignorat blanditias Christianas; nescit seipsum contemnere; de dignitate transfertur ad dignitatem; non ieiunauit, non fleuit, non mores suos sæpe reprehendit, & allidua meditatione corripit; non substantiam pauperibus erogauit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id est, de superbia ad superbiam. Iudicium autem & ruina diaboli, nulli dubium, quin arrogantia sit. Incidunt in eam qui in puncto horæ, necdum discipuli iam magistri sunt. Oportet autem eum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Quale principium, talis & clausula. Qui irreprehensibilis est, non solum à domesticis, sed ab alienis confono ore laudatur. Alieni & extra ecclesiam sunt Iudæi, hæretici atq; gentiles. Talis ergo sit pontifex Christi; ut qui religioni detrahunt, uitæ eius detrahere non audeant. At nunc plerisque cernimus, uel fauorem populi, in aurigarum morem precio redimere, uel tanto omnium hominū odio uiuere; ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant gestibus. Hæc fili Oceane sollicito timore perquirere, hæc magistri ecclesiæ custodire debent; hos in sacerdotibus eligendis canones obseruare; nō iuxta propria odia & priuatas similtates carpentemq; semper auctorem suū inuidiam, legē Christi interpretari. Vide quantum sit testimonium huius quæ arguunt mariti, cui præter uinculū coniugale, & hoc ante baptismū, nihil aliud ab æmulis obijci potest. Qui præcipit nō mœchandū, ipse dicit, & nō occides. Si nō mœchamur, sed occidimus, transgressores legis sumus. Qui totam legem seruauerit, & offenderit in uno, sit omnium reus. Itaq; cum opposuerint nobis uxore ante baptismū, nos ab eis omnia quæ post baptismum præcepta sunt requiramus. Prætereunt quod non licet, & obijciunt quod concessum est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ~~Interpreti mihi Caina hæretis. Quidam hic deprauauerunt pro Caina Canina. De Caina hæretis meminit Augustinus in libro ad Quodm. in deum. Dicitur Caini siue Caianti; nam ita legitur, quod Cain et Iscaiotem uenerunt. Quod quo minus mireris, & Iudæi & Iscaiotem colunt,~~

- C deniq; Sodomitas, Core, Dathan & Abyron, Blasphemant legem, & deum legis autorem. Carnis resurrectionem negant; quanquam hoc sancto loco Hieronymus respexerit ad historiam Cain, qui dixerit maius esse peccatum suum, quam ut ueniam mereretur. At hic aduersarius Hieronymi dicebat, esse quod non remitteretur in baptismo. Ariminensis synodi multitudo. Hec erat synodus, in qua Valens imperator palam abnegauit Arianam haeresim in frequentissimo episcoporum, & laicorum coetu, ut Ariminensis concilij multitudo penè in prouerbum abierit. Meminit eius rei Hieronymus in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum ut dicitur syllogismum. Huiusmodi syllogismos colligit Chrysippus, acrualem, quem foritem uocat, crocodilitem, *κροκοδιλοῦ*, quem Seneca uertit mentientem, & *κροκοδιλοῦ*, id est, cornutum, quod utrinque occurrit in quod impingas; id quod accidere solet in dilemmate. Velut cum interrogat aduersarius: In baptismo bona opera dimittuntur an mala? Si dixeris bona, incurris in alterum cornu, & absurde respondisti. Si mala, incidisti in alterum. Ergo matrimonium manet, quod malum non est. Chrysippi sophismatis. Hic Chrysippus usque ad nugacissimam delirationem fuit in dialectica curiosus. Hieronymus hoc loco significat syllogismum, qui dicitur *κροκοδιλοῦ*, id est, mentiens; hoc est, qui refellit seipsum. Vt si quis dicat se mentiri. Nam si uere mentitur, hoc ipso non mentitur quod mentitur. Et si non mentitur, hoc ipso mentitur quod non mentitur. Item Epimenides dicit Cretenses esse mendaces. Si uerum dixit, Non sunt mendaces Cretenses cum uerum dicat Cretensis. Sin mentitus est, non sunt mendaces, quia falsum dixit, & ob hoc ipsum rursus mendaces, quia Cretensis mentitus est. Hæc tamen non sunt exacta ad summum ius, ut uocant, dialectice; tamen ad explicandum hunc locum sufficiunt. Sic enim de his ueteres dialectici nugabantur. Propositionis stropham. Strophas uocat figuram orationis oblique tortam; ueluti si quis laudans uituperet, aut dissuadens suadeat, aut placans incitet; à *στροφῶν*, quod est torqueo. Pisoniano uirtio. Extat inuectiua Ciceronis in Pisonem, in qua illi obijcit hæsitantiam oris, balbutiem linguæ; & tamen cum loqui nesciret, tacere non potuit. Non *νύμφη*. Id est, nuper in situm, siue plantatum; à *νύμφη* nuper, & *φυτῶν* planto, siue gigno, uel nascor. Illud nomen dignitatis. Nempe presbyteri, *πρεσβύτεροι* seniores significat. Et apud ueteres tanta erat ueneratio senectutis, ut honoris causa nomē hoc tribuerint. Et sapius apud Homerum *ὄ γέρον, ὄ γέρον*, ὄ senex, & *γέρον* honor, siue præmium; cum *γέρον* significet senectutem. Episcopus autem *ἐπίσκοπος*, id est, ab *ἐπι* uisitare, id est, intendere & curam agere. Exoletorum græges. Exoleti grandifculi adolescentes. Significat autem turpiter obsequiosos. Ethnici messes ecclesiæ. Alludit ad uerba Christi, messis quidem multa. Ex gentibus enim augetur numerus fidelium. Audiant catechumeni. Catechumeni scribendum est, à uerbo *κατεχέω*, quod est instruo siue erudio. Dicitur uidetur ab *ἔχον* sonus siue uox, quod mysteria olim non scriptis, sed uoce traderentur. Fidei candidati. Candidati qui ambiunt magistratum. Vnde qui rem affectant, & omnia faciunt ut assequantur, eius candidati dicuntur, id est, petitores. Quintilianus filium suum acuta, siue ut ego legendum arbitror, autitæ eloquentiæ candidatum uocat. Et in uita diui Martini legis, quod bonis operibus egerit quondam baptisimatæ candidatum. Scottorum & Afotorum ritu, ut intelligamus barbarissimas nationes, quæ sine legibus uiuant, adeo ut nec matrimonia nouerint, Plutarchus scribit Hyrcanos ante aduentum Alexandri Magni nescisse matrimonia. Et Afotorum luxuries etiam in prouerbum abiit. Mentam & anethum. Matthæus anethum ponit, Lucas rutam. Te sudantem ad coitum. Quidam pro coitum, scortum habent. Ego pro sudantem, subantem lego. Nam apparet facile uerbum hoc à sciolo quopiam immutatum fuisse. Est autem subare, suum ritu moliri, & sonare in coitu. Vt ut hoc uerbo Horatius in Odis, & diuus Hieronymus alibi. Et hæc quidem fuistis. Legendum est, & hæc quidam; quod Græce est *τινές*, quod nihil habet commune cum quidem, id est, *μήν*. Hydropas & Lymphaticos. Quidam codex habebat hydrophabas; ex quo legendum conijcio hydrophobos, *ὑδροφοβῶν* dicuntur Græce morsu à cane rabido, quod hi aquam horreant. Et Lymphatici dicuntur infanti, & hoc ab aqua; unde quidam eam infantiam contrahi putant. Allophylis. Id est, diuersæ nationis. Nam *φύλον* natio, siue genus, & *ἄλλο* aliud. Sobrium siue uigilantem. Græce *νυκταγῶν*, à uerbo *νύκτω*, quod utrinque significat, & sobrium atque abstemium, & uigilantem, quod ebrij plerumque dormitabundi sint, qui bibunt aquam minime somni. Quin & *νυκταγῶν* dicebantur olim sacra, quæ absq; uino peragebantur; nec libabatur quicquam præter aquam, *ἐπιτραπέζιον*. Id est, intenso, hoc est, exaggeratio, ab *ἐπι* intendo. Plus enim est ornatum esse uirtutibus quam carere uitijs. In aurigarum morem. Intelligit, ni fallor, aurigas certaminum equestrium, qui populi fauorem aliquando pecunia redimebant. Quod minime impetrant. Ita plerique codices habent, sed deprauate legendum est, mimi, impetrant. Mimi, id est, histriones gestibus impetrant, ut sibi populus faueat; non etiam numerant, ut quidam faciunt episcopi. Et mimi habetur in quibusdam exemplaribus emendatoribus.

C

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus subornarat Magnum quendam oratorem Romanum, qui quæreret ab Hieronymo, cur libris ecclesiasticis admisceret literas ethnicorum, & sacra prophanis contaminaret. Huic rationem reddit, ostenditq; quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

Libellum nostrum tuis monitis profecisse, non tam epistola tua quam ipsius pœnia
 tudine didicimus. Et mirum in modum, plus correptus placuit, quam errans læ-
 serat. Certauerunt inter se indulgentia parentis, & filij pietas; dum alter præterito-
 rum non meminit, alter in futurum quoque officia pollicetur. Vnde & mutuo no-
 bis tibiq; gaudendum est; quia nos filium recepimus, tu discipulum comprobasti. Quod au-
 tem quæris in calce epistolæ tuæ; cur in opusculis nostris, secularium literarum interdum po-
 namus exempla; & candorem ecclesiæ, ethnicorum sordibus polluamus. Responsum breuis-
 ter habeto. Nunquam hoc quæreres, nisi te totum Tullius possideret, si scripturas sanctas le-
 geres, si interpretes earum, omisso Volcatio euolueres. Quis enim nesciat & in Moyse, & in
 prophetarum uoluminibus quædam assumpta de gentiliū libris & Solomonem philoso-
 phis Tyri, & nonnulla proposuisse, & aliqua respondisse? Vnde in exordio prouerbiorum
 commonet, ut intelligamus sermones prudentiæ, uersutiasq; uerborum, parabolas, & obscu-
 rum sermonem, dicta sapiētum, & ænigmata quæ proprie dialecticorum & philosophorum
 sunt. Sed & Paulus apostolus Epimenidis pœtæ abusus uersiculo est, scribens ad Titum:
 κρητες ἀει ψεύσασθαι, καὶ ἀθεῖα, γαστέρες ἀγραί. id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestię, uentres pi-
 gri, Cuius heroici hemistichij postea Callimachus usurpauit. Nec mirum si apud Latinos me-
 trum nõ seruet, ad uerbū expressa trāslatio, cū Homerus eadē lingua uersus in profam, uix co-
 hæreat. In alia quoq; epistola. Menandri ponit senarium: φθειροσπιμ γὰρ ἦν χρεὼ ἐμιλιῶν κακοῦ. id
 est; Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Et apud Athenienses in Martis curia dis-
 sputans, Aratiū teste uocat. Ipse em̄ & genus sumus, quod Græce dicitur: τοι γὰρ ἡ γένος ἐσμῆμ.
 Et est clausula uersus heroici, Ac ne parum hoc esset, ductor Christiani exercitus & orator in-
 uictus pro Christo causam agens; etiā in inscriptionē fortuitā, arte torquet in argumentum fidei.
 Didicerat enim à uero Dauid, extorquere de manibus hostium gladium, & Goliæ superbissi-
 mi caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio domini uoce præceptum,
 mulieris captiuæ radendum caput, supercilia, omnes pilos & unguis corporis amputandos,
 & sic eam habendā in coniugio. Quid ergo mirum, si & ego sapientiā secularem propter elo-
 quij uenustatē, & membrorum pulchritudinē, de ancilla atq; captiua Israëlitiidē facere cu-
 pio; & si quicquid in ea mortuum est, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum, uel præcido,
 uel rado; & mixtos purissimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth; Labor me-
 us in familiā Christi proficit, stuprū in alienā, auget numerū cōseruorum. Osee accepit uxore
 fornicariam Gomer filiā Debelaim, & nascitur ei de meretrice filius Iezrael, qui uocatur semen
 dei, Esaias nouacula acuta; barbam, & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis
 Hierusalem tondet cæsariem suam; ut quicquid in ea absq; sensu & uita est, auferatur. Cypria-
 nus uir eloquentia pollens & martyrio, Firmiano narrante mordetur, cur aduersus Demetria-
 num scribens testimonijs usus sit prophetarum, & apostolorum; quæ ille ficta & commētia
 esse dicebat, & non potius philosophorum & pœtarum, quorum autoritati ut ethnicus con-
 traire non poterat. Scripserunt contra nos Celsus atq; Porphyrius, priori Origenes, alteri
 Methodius, Eusebius & Apollinarius fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scri-
 psit libros. Methodius usq; ad decem milia procedit uersuum. Eusebius & Apollinarius uis-
 ginti quinque & triginta uolumina condiderunt. Lege eos & inuenies nos comparatione
 runt imperitissimos; & post tanti temporis octiū, uix quasi per somniū quod pueri didic-
 erant recordari. Iulianus Augustus septem libros in expeditione Parthica, aduersum Christu euo-
 muit, & iuxta fabulas pœtarū, suo se ense lacerauit. Si contra hunc scribere tentauero, puto

C interdices mihi ne rabidum canē, philosophorū & Stoicorum doctrinis, id est, Herculis claua
 repercutiā: quanquā Nazarenū nostrū, & (ut ipse solebat dicere) Galilæū statim in prælio sen
 ferit; & mercedem linguæ putidissimæ, contumelijs perfoffus acceperit. Iosephus antiquitatē
 approbās Iudaici populi, duos libros scripsit cōtra Appionem Alexandrinum grammaticū:
 & tanta secularium profert testimonia, ut mihi miraculum subeat, quomodo uir Hebræus &
 ab infantia sacris literis eruditus, cunctam Græcorum bibliothecam euoluerit. Quid loquar
 de Philone, quem uel alterum uel secundum Iudæum Platonem critici pronūciant: Curram
 per singulos. Quadratus apostolorum discipulus, & Atheniensis pontifex ecclesiæ, nōne
 Adriano principi, Elcusinæ sacra inuisenti, librum pro nostra religione tradidit: Et tantæ ad
 mirationi omnibus fuit, ut persecutionem grauissimā, illius excellens sedaret ingenium. Aristi
 des philosophus, uir eloquentissimus, eidem principi apologeticum pro Christianis obtulit,
 contextum philosophorum sententijs: quem imitatus postea Iustinus: & ipse philosophus,
 Antonino Pio & filijs eius senatuiq; librum contra gentiles tradidit, defendens ignominiam
 crucis, & resurrectionem Christi tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardenfi
 episcopo: Quid de Apollinario Hierapolitanæ ecclesiæ sacerdote, Dionysioque Corinthio
 rum episcopo, & Taciano, & Bardeſane, & Hirenæo Photini martyris succellore: qui Orige
 nis hærescon singularum uenena, ex quibus philosophorum fontibus emanarint, multis
 uoluminibus explicarunt: Pantænus Stoicæ sectæ philosophus, ob præcipuæ eruditio
 nis gloriam, à Demetriano Alexandriæ episcopo, missus est in Indiam: ut Christum apud
 Brachmanas, & illius gentis philosophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ ecclesiæ presby
 ter, meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros, & totidem ^{in uolūminibus}
 & alium contra gentes, pædagogico quoque tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid
 non è media philosophiā est: Hunc imitatus Origenes, decem scripsit Stromateas, Christi
 norum & philosophorum inter se sententias comparās: & omnia nostræ religionis dogmata
 de Platone & Aristotele, Numenio, Cornutoque confirmans. Scripsit & Milciades cōtra gen
 tes uolumen egregium. Hippolytus quoque & Apollonius, Romanæ urbis senatores, pro
 pria opuscula condiderunt. Extant & Iulij Aphricani libri, qui temporum scripsit historias: &
 Theodori, qui postea Gregorius appellatus est, uiri apostolicorum signorum atq; uirtutum,
 & Dionysij Alexandrini episcopi: Anatolij quoque Laodicenæ ecclesiæ sacerdotis, necnon
 presbyterorum Pamphili, Pierij, Luciani, Malchionis, Eusebij Cæsariensis episcopi, & Eusta
 thij Antiocheni, & Athanasij Alexandrini: Eusebij quoque Emiseni, & Triphillij Cyprij, &
 Asterij Scithopolitæ, & Serapionis confessoris: Titi quoque Bostrensis episcopi: Cappado
 cumq; Basilij, Gregorij, Amphiloehij: qui omnes intantum philosophorum doctrinis atq;
 sententijs suos refarciunt libros; ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem
 seculi, an scientiam scripturarum. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditus, quid acu
 tius: Apologeticus eius & contra gentes libri, cunctā seculi obtinent disciplinam. Minutius fe
 lix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octauius est: & in altero cōtra mathematicos,
 si tamen inscriptio non mētatur autorem, quid genulium scripturarum dimisit intactum: Se
 ptem libros aduersus gentes Arnobius ædidi: totidēq; discipulus eius Lactantius, qui de ira
 quoq; & opificio dei duo uolumina condidit, quos si legere uolueris, dialogorū Ciceronis in
 eis ^{in uolūminibus} reperijs. Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, tamen non deest erudi
 tionis uoluntas. Cyprianus quod idola dij non sint, qua breuitate, qua historiarum omnium
 scientia: quorum uerborum & sensuum splendore perstrinxit: Hilarius meorum confessor
 temporū & episcopus, duodecim Quintilianii libros & stilo imitatus est, & numero: breuiq;
 libello quē scripsit contra Dioscorū medicū: qd in literis possit, ostendit. Iuuenus presbyter,
 sub Constantino historiā dñi saluatoris uersibus explicauit; nec primuit Euāgelij maiestātē, sub
 metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuētibus taceo: quorum in scriptis suis & uires
 manifestæ sunt & uoluntas. Nec statim praua opinione fallaris contra gentes hoc esse licitum,
 in alijs

A in alijs disputationibus dissimulandum: quia omnes penè omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæq; plenissimi sunt. Quanquam ego illud magis reor, quod dictanti uenit in mentem, non te ignorare quod semper à doctis uiris usurpatum est: sed per te mihi proponi ab alio quæstionem, qui forte propter amorem historiarum Salustij, Calphurnius cognomento Lanarius sit, Cui quæso ut suadeas, ne uescientium dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearum, talpa contemnat. Diues (ut cernis) ad disputandum materia, sed iam epistolaris angustia finienda est.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA,

- 1 Misso Volcatio euolueres.) Volcatius commentaria scripsit in Cicerone, ut testatur Seneca. Pro Volcatio quidam inepti supposuerant supercilio, Oaudaciam, statim mutare, quod non intelligas. Dialecticorum.) Ad hos refert uersutias argutiarum propter elenchos. Ad Titum.) κρητες, αει ψευδαι κωνσταντια γαστρις αργυρι. id est, Cretenses semper mendaces, malæ bestiae, uentres inertes, κρητων proprie bestiam significat noxiam, ut uiperam, crocodilum, Et ipsos uentres uocat, homines uentri deditos. Hic uersus celebris factus est syllogismo, qui uocatur, ελκυστικος, id est, mentiens: hunc enim in exemplum adducunt. Ponit senarium.) Nam est iam bicus trimeter: φθισκουσι ηδη χρησιδ' εμυλια κωνσταντια id est, Mores probos, colloquia corrumpunt mala. Quod Graece dicitur: τω γω και γινθη εσπλην.) id est: Huius enim & genus fumus: est hemistichium Arati in Phaenomenis, quod opus adhuc extat. Inscriptionem fortuitam.) Quia inuenerat Athenis, aram inscriptam ignoto deo. Est autem maxime rhetoricum, cum id quod suademus ut fiat, iam factum esse dicamus. Suadeo ut colatis deum, quem iam colitis, sed ignotum. Item de Leone narrat Philostratus, cum prodisset ad populum suaturus concordiam, statimq; populus risisset obesum, ut erat. Ridetis, inquit: Est mihi uxor me crassior, tamen unus lectulus capit concordem: discordes ne tota quidem domus. Atq; ita fortuitum risum uertit in argumentum suadendae concordiae. Et mixtus.) Graeci misceri pro coire dicunt, quod & hic significat. Vernaculos. Vernas uernaculos uocat, Ver na seruus est domi tuae natus, quod genus seruatorum simillimum erat liberis. Contumelijs perfoffus.) Quid est contumelijs perfoffus, an magnum si quis illi beluae maledixerit? Legendum igitur, conto perfoffus: sic enim scribit Orosius, dum post sceleratissimum uotum, quo monachos & episcopos oēs incendio destinarat, ab obuiuo quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel secundum ludæum.) Codices dissident. Legendum cenfeo: uel alterum, uel ludæum Platonem. Critici.) Critici uocabantur censores alienorum operum, à κριτες iudico, υποκριτωσων.) In quibusdam libris additum est, id est, dispositionum: opinor legendum, expositionum. Nam υποκριτωσιν est, cum res explicatur & oculis proponitur. In eis επιτομης.) id est, compendij, siue abbreviationem. Calphurnius.) Saepius inculcat hunc Calphurnium Salustianum, nec adhuc liquet quisnam sit, nisi quod à calidis furis & Ianionibus dicta uidentur cognomina, ut luxuriosum intelligas simul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim, opinor, notat.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero aequabant, ostendens quid sit discriminis inter episcopum, sacerdotem, presbyterum & diaconum.

HIERONYMVS EVAGRIO.

- 1 egimus in Esaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tantam erupisse uerborum concordiam, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferet. Nam cum Apostolus perspicue doceat eosdem esse presbyteros quos episcopos: quid patitur mensurarum & uiduuarum minister, ut supra eos se tumidus efferat: ad quorum preces Christi corpus sanguisq; conficitur? Quæris auctoritatem? Audi testimonium, Paulus & Timotheus serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconis. Vis & aliud exemplum? In Actibus apostolorum, ad unius ecclesiae sacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, ut regeretis ecclesiam domini, quam acquisiuit sanguine suo. Ac ne quis contumeliose in una ecclesia plures episcopos fuisse contendat, audi & aliud testimonium, in quo manifestissime comprobatur eundem esse episcopum atq; presbyterum. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæderant corrigeres, & constitueres presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mandauim. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos, Oportet enim episcopum sine crimine esse, quasi dei dispensatorem, Et ad Timotheum:

C theum. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, p̄ impositionē manuum presbyterij. Sed & Petrus in prima epistola; Presbyteros, inquit, in uobis precor com-
 2 presbyter, & testis passionum Christi, & futuræ gloriæ quæ reuelanda est, particeps, regere gregem Christi, & inspicere non ex necessitate, sed uoluntarie iuxta deum. Quod quidem Græce significantius dicitur ἐπισκοπῶντες, id est, super intendentes; unde & nomen episcopi tractum est. Parua tibi uidentur tantorum uirorum testimonia; Clangat tuba euangelica, filius tonitruī, quem Iesus amauit plurimum; qui de pectore saluatoris doctrinarum fluente potauit; Presbyter, electæ dominæ & filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epistola; Presbyter, Caio charissimo, quem ego diligo in ueritate. Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est; ne unusquisq; ad se trahens Christi ecclesiam rumperet. Nam & Alexandria à Marco euangelista usq; ad Heraclam & Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant; quomodo si exercitus imperatorem faciat; aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & archidiaconum uocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat; Nec altera Romanæ urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, & Britanniæ, & Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbaræ nationes, unum Christum adorant; unam obseruant regulam ueritatis. Si autoritas quæratur, orbis maior est urbe. Vbicunq; fuerit episcopus, siue Romæ, siue Eugubij; siue Constantinopoli, siue Rhegij, siue Alexandriæ; siue Tanis; eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij, Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas, uel sublimiorem uel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes apostolorum successores sunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi proferis unius urbis consuetudinem?
 D Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium in leges ecclesiæ, uindicas? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere præciosius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit. Cæterum etiam in ecclesia Romæ, presbyteri sedent, & stant diaconi; licet paulatim increbrescentibus uitijs, inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum uiderim; & in domesticis conuiujs, benedictiones presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt non se recte facere, & audiant apostolos; Non est dignum, ut relinquentes uerbum dei, ministremus mensis. Sciant quare diaconi constituti sint. Legant Acta apostolorum, recordentur conditionis suæ. Presbyter & episcopus aliud ætatis, aliud dignitatis est nomen. Vnde & ad Titum, & ad Timotheum de ordinatione episcopi & diaconi dicitur; de presbyteris omnino reticetur; quia in episcopo & presbyter continetur. Qui prouehitur, de minori ad maius prouehitur. Aut igitur ex presbytero ordinetur diaconus, ut presbyter minor diacono comprobetur, in quæ crescit ex paruo; aut si ex diacono ordinatur presbyter, nouerit se lucris minorem, sacerdotio esse maiorem. Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de ueteri testamento, quod Aaron & filij eius atq; leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi & presbyteri & diaconi uendicent in ecclesia.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Legimus in Esaia.) Nempe capite trigesimo secundo: Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana intelliget. Eandem sententiam totidem uerbis extulit Euripides; *Μωραὶ γὰρ μαωρὸς λέγει*, id est, stultus enim stulta loquitur. Quid patitur.) Græcam loquendi figuram haud scio an imprudens expressit Hieronymus, *τί ἐποιδεῖς*, id est, quid illi accidit; ita loquimur, cum rem nouam & absurdam significamus.

Et uiduorum minister.) Locus est in Actis apostolorum cap. sexto, de creatis septē diaconis; qui, quo quietiores essent apostoli, mensæ ministrauerunt; unde *δῆκον* Græce minister appellatur. Verū hic locus mihi uidetur nō uacare mēdo; quaq; cōsentientibus exēplaribus, nolui mutare scripturā; nec em̄ legimus diaconos ministrasse uiduis magis q̄ cæteris Christianis. Fortasse legendū, mēsarū minister, & uiduorum successor, aut tale quippā. Siquidē hinc orta fuit diaconorum institutio, quod crescente discipulorum multitudine, natū sit murmur Græcorū aduersus Hebræos, quod illorū uiduæ despicerentur in quotidiano ministerio, cum apostoli suas quasclā circumducerent; ut indicat & Paulus in priore epistola ad Corinthios cap. nono; Nunquid nō habemus potestatem circumducendi sororem mulierculam, sicut &

A sicut & cæteri apostoli, & fratres domini & Cephas? Atq; ob hanc causam, exclusi ut apparet à ministerio uideus, ordinati sunt diaconi. Et inspicere, non ex.) In prima epistola Petri, capite quinto, Sed uidetur Hieronymus paulo aliter legisse, quàm nostra habent exemplaria, in quibus scriptum est: ποιμαίνετε ἐπισκοπῶντες, id est pascite inspicientes. Quanquam neutrum uerbum commode Latinis reddi poterat. Necq; enim ποιμαίνω simpliciter est pascere, seu regere, sed pascere gregem; & ἐπισκοπῶν πρῶτον non est inspicere cognoscendi causa, quod ea uox significat Latinis, sed aduigilare, ut de necessarijs provideas. Romæ siue Eugubij.) Oppidorum nomina sunt diuersis distita locis. Eugubium in Italia est, Constantinopolis in Macedonia est, haud procul à Thracia, Rhegium in Graecia, Alexandria & Tanis in Aegypto: sed ita uidetur coniunxisse, semper celebri urbi, frigidum aliquod oppidulum opponit: colligit enim episcopi dignitatem, non æstimari magnitudine ditionis, sed merito uitæ officio omnes esse æquales. Pulegiū apud Indos.) Pulegiū herba est in Italia uilis, quod illic passim nascatur. Apud Indos charissima, quod illic non proueniat. Contra piper apud Indos uile, quod illic plurimum est, à nobis magno emitur, quia rarum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Origenes ex sententia Platonis permittebat sapienti bonoq; uiro mendacium, modo salutare ijs, quorum gratia fieret. Et Hieronymus non caruit omnino suspitione Origenici dogmatis. Nam huius sequutus sententiam in cōmentarijs quos ædidi in epistolam ad Galatas scripserat, utrosq; Petrum ac Paulum, pro tempore simulatione uos. Petrum cum se subduceret à mensa, superuenientibus Hebraeis. Paulum, cum illum in os acriter obiurgaret, ut per eum alios detereret. Augustinus igitur ad huc iuuenis, blande quidem, sed tamen suspiciose Hieronymum admonet de hac re, negans in literis diuinis ullam mendacij suspitionem esse recipiendam. Deinde non probat eius translationem ex Hebraica ueritate, quod nefas esse duceret usquam à Septuaginta discedere autoritate.

SCHOLIUM.

Regulam mordacius (ut fertur) tenerent.) Refragantibus licet omnibus exemplaribus, lego mordicus, pro mordacius. Nam mordicus tenere dicimur, quod pertinacius tenemus: non unguibus solum, uerum & dentibus. Necq; uero mihi displicuerit, si pro uitam, uim legamus.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Nunquam æque quisquam tam facile cuiilibet facie innotuit, quàm mihi tuorum in domino studiorum quieta læticia, & uere exercitatio liberalis. Quanquã ergo percipiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo præsentiam uidelicet corporis: quam ipsam etiã postea quàm te beatissimus nunc episcopus: tunc uero iam episcopatu dignus, frater Alipius uidit: remeansque à me uisus est: negare non possum, magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditum cum te ille ibi uidebat, & ego uidebam, sed oculis eius. Non enim animo me atq; illum, sed corpore duos, qui nouerit dixerit, concordia duntaxat & familiaritate fidissima: non meritis, quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communionem spiritus, quo in unum nitimur: deinde illius ex ore iam diligis, nequaquam impudenter, quasi aliquis ignotus, commendo germanitati tuæ fratrem profuturum, quem nostris conatibus, deinde adiutorio tuo uere profuturum speramus: nisi fortè quod talis est, ut ipse tibi per eum fiam commendatior, quàm ille per me. Hactenus fortasse scribere debueram, si esse uellem epistolarum solennium more cōtentus. Sed scætet animus in loquelas cōmunicandas tecum de studijs nostris, quæ habemus in Christo Iesu domino nostro: qui nobis multas utilitates & uiatica quædam demonstrauit itineris, & iam per tuam charitatem non mediocriter ministrare dignatur.

Petimus

- C Petimus ergo, & nobiscum petit omnis Africarum ecclesiarum studiosa societas: ut in interpretandis eorum libris, qui Græcè scripturas nostras quàm optime tractauerunt, curam atq; operam impendere non graueris. Potes enim efficere, ut nos quoq; habeamus illos tales uiros; & unum potissimum, quem tu libentius in tuis literis sonas. De uertendis autem in linguam Latinam sanctis literis canonicis, laborare te nollem, nisi eo modo quo Iob interpretatus es; ut signis adhibitis, quid inter hanc tuam & septuaginta, quorum est grauissima autoritas, interpretationem distet, appareat. Satis autem nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis literis & exemplaribus inuenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum uel consilij, uel maiore spiritus concordia, quasi unus homo esset; non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis præminentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent, qui cum potiores interpretarentur, & uerborum locutionumq; licentiarum uariarumq; regulas morales uel sententiarum non solum inter se non consentirent, sed etiam reliquorum multa, quæ tantis possent idcirco pro uerba remanere. Si enim obscura sunt, te quoq; in illis falli potuisse credam. Si autem manifesta, si manifestum est, te uoluisse explanare, quid illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate expositis causis, certum me facias oblectauerim. Legi etiam quaedam scripta, quæ ita dicebantur, in epistolas apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas, cum enodare uelles, uenit in manus locis illis, quò apostolus Petrus a pernitiosa simulatione reuocatur. Ibi patrociniū mendacij susceptum esse, uel abs te falsuū, uel à quopiam, si alius illa scripsit, fateor non mediocriter dolere, donec rescellantur; si forte refelli possunt, ea quæ me mouent. Mihi enim uidetur exitiosissime credi aliquod in sanctis libris haberi mendacium; id est eos homines, per quos nobis illa scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos. Alia quippe quæstio est; sit ne aliquando mentiri uiri boni, & alia quæstio est; Vtrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit; imò uero nō alia, sed nulla est quæstio. Admissio enim semel in tantū autoritatis fastigium, officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorū particula remanebit, quæ nō ut cuiq; uidebitur, uel ad mores difficilis, uel ad fidem incredibilis; eadem pernitiosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumq; referatur. Si enim mentiebatur apostolus Paulus, cum apostolum Petrum obiurgans diceret; Si tu, cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaice uiuis, quemadmodum cogis gentes Iudaizare? Et recte illi uidebatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse & dixit & scripsit; ut quasi animos tumultuantium deliniret. Quid respondebimus, cum exurrexerint peruersi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænucciavit; & dixerint, totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorum iure firmando loquutus est; propter homines qui dilectione coniugum tumultuari poterant, fuisse mentitum; scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur aduersitas? Non enim opus est multa commemorare. Possunt enim uideri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio eius ardeat; atq; ita nusquam certa erit in sanctis literis castæ ueritatis autoritas. Nonne attendimus eundem Apostolum, cum ingenti cura ueritatis commendandæ dicere? Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes dei; quia testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauit Christum, quem non suscitauit. Si quis huic diceret; quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit ad laudem dei maxime pertinet? Nonne huius de testatus insaniam, quibus posset uerbis & significationibus in lucem, penetralia sui cordis aperiret? Clamans non minore, aut fortasse etiam maiore scelere in deo laudari falsitatem, quàm ueritatem uituperari? Agendum est igitur, ut ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sancte & ueraciter aestimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia; potiusq; id quod non intelligit, transeat, quàm cor suum præferat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit, credi sibi expetit; & id agit, ut diuinarum

A narum scripturarum autoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuscunque uiribus, quas dominus suggerit, omnia illa testimonia quæ adhibita sunt, astruendæ utilitati mendacij, aliter oportere intelligi ostēderem: ut ubiq; eorum firma ueritas doceretur. Quam enim testimonia mendacia esse non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligentiori consideratione, multo id fortasse facilius uidebis: quàm ego. Ad hanc autem considerationem coget te pietas, qua cognosceis fluctuare autoritatem scripturarum diuinarum: ut in eis quod uult quisq; credat: quod nō uult, non credat: si semel fuerit persuasum, aliqua ratione illos uiros per quos nobis hæc ministrata sunt, in scripturis suis officiose potuisse mentiri: nisi forte regulas quasdam daturus es: quibus nouerimus ubi oportet mentiri, & ubi non oporteat. Quod si fieri potest: nullo modo mendacibus tuisq; rationibus id explices quæso. Nec me onerosum, aut impudentem iudices: per humanitatem ueracissimam domini nostri. Nam ut non dicam nulla: certe non magna culpa, meus error ueritati fauet: si recte in te ueritas potest fauere mendacio. Multa alia cum syncerissimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio cōferre: sed huic desiderio meo nulla epistola fatis est. Vberius id ipsum possum per fratrem Profuturum, quem miscendum & alendum dulcibus atq; utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Et tamen quantum uellem, nec ipse, quod eius pace dixerim, forsitan capit, quanquā nihilo me illi prætulērīm. Ego enim me fateor tui capatiorem, sed ipsum uideo fieri pleniorē, quo me sine dubitatione antecellit, & posteaquam redierit, quod domino adiuuante prosperato fiat cursu, cum eius pectoris abs te cumulati particeps fuero: non est impleturus, quod in me adhuc uacuum erit, atq; auidum sensuum tuorum. Ita fiet, ut & ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis, si dignationem adhibueris; etiam synceram fraternamq; seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum; nisi quia magis amat obiurgator sanans, quàm adulator unguens caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum uitia mea; sed ea malo audire à melioribus; ne cum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar; & meticulosam mihi uidear in me potius, quàm iustam tulisse sententiam.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Iterum de eadem re scribit. ostendens eum Pauli locum alia ratione potuisse exponi.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

MAbeo gratiam, quod pro subscripta salutatione, mihi plenam epistolam reddidisti, sed breuiorem multo quàm ex te uellem suscipere tali uiro: à quo tempora quātalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quanquam itaq; nos negociorum alienorum, eorumq; secularium, curis circumstemur ingentibus; tamen epistolæ tuæ breuitati, facile non ignoscerem; nisi cogitarem quàm paucioribus uerbis meis redderetur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam colloctionem, ne multum ad nos disiu-gendos liceat absentia corporali; quanquam simus in domino spiritus unitate coniuncti, etiam si ab stilo quiescamus atq; taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaborasti, penè totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non nouimus, quia faciem corporis tui non uidimus: hoc modo nec ipse te nosti; nam tu quoq; non uides eam. Si autem tibi non ob aliud notus es; nisi quia nosti animum tuum; & nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis; in quibus benedicimus dominum, quod tibi & nobis omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidam tuus, inter cætera non diu est, quod uenit in manus nostras: quæ sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse; ut assolet, in liminari pagina prætendebat. Epiphanium tamen appellari dicebat frater, apud quem inuentus

Ff est, quod

C est: quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur crederemus, si eorum tantum hominum uel uitas, uel scripta legissemus, qui iam defuncti essent. Cum uero multorum & eo tempore quo scribebatur; & nunc usque uiuentium, ibi commemorentur opuscula: miramur cur hunc ei titulum, uel imposueris, uel imposuisse credaris. Tamen utiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoque epistola: Pauli apostoli ad Galatas: inuenimus aliquid, quod nos multum moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint, uelut officiosa mendacia: quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur: cuius pondere contentiosæ falsitatis subruatur improbitas? Statim enim ut protuleris: si aliter sapit qui contra nititur: dicit illud quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit: si poterit in ea narratione, qua exorsus Apostolus, ait: Quæ autem scribo uobis; ecce coram deo quia non mentior: credi a firmariis; mentitus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba; Cum uiderem, quia non recte ingrediebantur ad ueritatem euangelij? Si enim recte ingrediebantur illi: iste mentitus est. Si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit? An ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lector sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid occurrerit: officioso mendacio deputabitur. Non enim deesse poterunt causæ, cur existimetur; non solum potuisse, uerum etiam debuisse mentiri: si huic regulæ conceditur locus. Non opus est hanc causam multis uerbis agere, præsertim apud te; cui sapienter prouidenti dictum est satis. Nequaquam uero mihi arrogauerim, ut ingenium tuum diuino dono aureum, meis obolis ditare contendam; nec est quisquam te magis idoneus, qui opus illud emendet. Neque enim à me docendus es, quomodo intelligatur, quod idem dicit: Factus sum Iudæis tanquam Iudæus; ut Iudæos lucrifacerem, & cætera: quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam ægrotus, qui ministrat ægrotis, non cum se febres habere mentitur; sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi seruire uellet, si ipse ægrotaret. Nam utique Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Sed ideo susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset apostolus: ut doceret non esse perniciose his qui ea uellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum in Christo credidissent; non tamen in eis iam constituerant spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa, quæ ipsis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus, quod insuetos à fide reuocarent onere graui & non necessario, nullo modo inponenda esse censebat. Quapropter non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obseruaret, quod si facere uellet, nec mendaciter, nec incongrue faceret: quàmuis enim iam superflua, tamen solita non nocerent; sed quoniam gentes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret; tanquam adhuc etiam post domini aduentum necessaria saluti forent, quod uehementer per apostolatum Pauli ueritas dissuasit. Nec apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat; timens eos qui ex circumcisione erant. Itaque & ipse uere correctus est; & Paulus uera narrauit; ne sancta scriptura, quæ ad fidem posteris ædita est, admissa autoritate mendacis, tota dubia nutet ac fluctuet. Non enim potest aut oportet literis explicari, quanta & quàm inexplicabilia mala consequantur, si hoc concesserimus. Posset autem opportune minusque periculose demonstrari, si coram inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorum Paulus dimiserat quod malum habebant; & in primis illud, quod ignorantes dei iusticiam, & suam iusticiam uolentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum ordinem Melchisedek, adhuc putabant uetera sacramenta, non ex consuetudine solennitatis; sed ex necessitate salutis, esse celebranda; quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Postremo illud Iudæis, quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequabantur. Hoc itaque atque huiusmodi errores & uitia, dicit se damnare, & ut stercora arbitratum; ut Christum

lucrifera

A lucrifaceret, non obseruationes legis si more patrio celebrarentur: sicut & ab ipso celebratae sunt, sine ulla salutis necessitate: non sicut Iudaei celebrandas putabant: aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat. Nam: si propterea illa sacramenta celebrauit: quia simulauit se Iudaeum, ut illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gentibus: quia & his qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est: ut eos quoque lucrifaceret: nisi quia & illud fecit, ut natura Iudaeus: & hoc totum dixit: non ut fallaciter se fingeret esse quod non erat, sed ut misericorditer eis ita subueniendum esse sentiret: ac si ipse in eodem errore laboraret: non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Sicut eo ipso loco generaliter intulit: Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem, ut sequens conclusio: Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem: ad haec referenda intelligatur, ut cuiusque infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim & cum diceret: Quis infirmatur, & ego non infirmor: infirmitatem alterius simulasse potius quam doluisse, uolebat intelligi. Quare arripe obsecro te in genuam & uere Christianam cum charitate seueritatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, & *παρανομιαν*, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior est ueritas Christianorum, quam Helena Graecorum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroës aduersus Troiam dimicauerunt. Nec ego hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias: quos absit ut amiseris, sed ut aduertas: quos cum habeas sanos & uigiles, nescio, qua dissimulatione auertisti: ut non intenderes quae consequantur aduersa: si semel creditum fuerit posse honeste atque pie accipi, scriptorem diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri. Scripseram iam hinc aliquando ad te epistolam, quae non peralata est: quia nec is perrexit, cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est: cum ista dictarem, quod in hac quoque praetermittere non debui: ut si alia est sententia tua, eademque est melior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis, uerumque tu sentis, nam nisi uerum sit, melius esse non potest: ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error ueritati fauet: si recte in quoquam ueritas potest fauere mendacio. De Origene autem quod rescribere dignatus es: iam sciebam non tantum in ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & uera quae inuenerimus approbare atque laudare: falsa uero & praua improbare atque reprehendere. Sed illud de prudentia doctrinaque tua desiderabam, & adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus à fide ueritatis ille uir tantus recessisse conuincitur. In libro etiam quo cunctos, quorum meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorum scripta commemorasti, commodius ut arbitror fieret, si nominatis eis quos haereticos esse nosti, quando ne ipsos quidem praetermittere uolueris, subiungeres, etiam in quibus cauendi essent, quam nonnullos etiam praetermiseris, quod scire cuperem, quo consilio factum sit. Aut si illud uolumen forte onerare noluisti, ut commemoratis haereticis, non adderes, in quibus eos catholica damnarit autoritas: quaeso ne graue sit literario labori tuo: quo non mediocriter perdomini nostri gratiam in Latina lingua sanctorum studia & accendisti & adiuuisti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, ut si occupationes tuae sinunt, omnium haereticorum peruersa dogmata qui rectitudinem fidei Christianae usque ad hoc tempus, uel imprudentia, uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati sunt, uno libello breuiter digesta aetas, in noticiam eorum, quibus aut non uacat propter alia negocia, aut non ualent propter alienam linguam tam multa legere atque cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus de charitate praesumentis. Hunc interea fratrem nostrum in Christo Paulum multum commendo benignitati tuae: cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram deo testimonium perhibemus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum non responderet Hieronymus, Augustinus eadem inculcat, Quod nouum testamentum ex Graecorum fontibus restituerit, probat. Caeterum nolit idem fieri in ueteri testamento, ex Hebraeorum literis: ac narrat in urbe quadam periculosum tumultum exortum inter episcopum ac populum, ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

C

SCHOLIUM.

Quod euangelium ex Græco.) Hieronymus dicit se castigasse magisq; sensum quàm uerba, quam nec illam habemus castigationem.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Xquo ceppi ad te scribere, ac tua scripta desiderare: nunquam mihi melior occurrit occasio, quàm ut per dei seruum, ac ministrum fidelissimum mihiq; charissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certe ita spero literas tuas, ut certius in hoc rerum genere quicquàm sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit; nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantum si aliquo modo mereat; adiuet dominus, & adsit cordi tuo, & desiderio meo: ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediât. Quia ergo duas iam epistolas misi; nullam autem tuam postea recepi; easdem ipsas rursus mittere uolui, credens eas non peruenisse: Quod si & peruenerunt, aut fortasse tuæ potius ad me minime peruenire potuerunt; ea ipsa scripta, quæ iam misisti, iterum mitte, si forte referuata sunt. Sin minus, rursus dicta quod legam; dum tamen his respondere non graueris; quod iam diu est, ut expecto primas etiam, quas ad te adhuc presbyter literas præparaueram mittendas, per quemdam fratrem nostrum Profuturum, qui postea nobis collega factus, iam ex hac uita migravit; nec eas tunc ipse perferre potuit; quia continuo dum proficisci disposuit, episcopatus sarcina detentus; ac deinde in breui defunctus est, etiam nunc mittere uolui; ut scias in tua colloquia, quàm olim inardescam; & quam uim patiar, quod à me tam longe absunt sensus corporis tui; per quas adire possit ad animum tuum animus meus mi frater dulcissime, & in domini membris honorande. In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Job à te interpretatum, cum iam quãdam haberemus interpretationem tuam eiusdem prophetæ ex Græco eloquio uersam in Latinum; ubi tamè asteriscis notasti, quæ in Hebræo sunt, & in Græco defunt. Obeliscis autem, quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo nō sunt; tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad singula uerba singulas stellas uideamus, significantes eadem uerba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porro in hac posteriore interpretatione, quæ uersa est ex Hebræo, non eadem uerborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitantem, uel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci; ut minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: uel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit; ut non eadem particulae locis suis inuenirentur. Aliquid inde exempli gratia uolui ponere; sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non solum quid dixerim; uerum etiam quid dicere uoluerim; satis, ut opinor, intelligis, ut causa reddita quod mouet edisseras. Ego sanè te malle Græcas potius canonicas nobis interpretari scripturas, quæ Septuaginta interpretum autoritate perhibentur. Perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas ecclesias frequentius ceperit lectitari, quod à Græcis ecclesijs Latinæ ecclesiæ dissonabunt, maxime quia facile contradictor conuincitur, Græco prolato libro, id est lingua notissimæ. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen intenderit; aut uix, aut nūquam ad Hebræa testimonia peruenitur, quibus defendatur obiectum. Quod si etiam peruentum fuerit, tot Latinas & Græcas autoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi, possunt aliud respondere; ut tu solus necessarius uidearis, qui etiam ipsos possis conuincere; sed tamen qui iudicet, mirum si potueris inuenire. Nam quidam frater noster episcopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter abs te positum apud Ionam prophetam, quàm erat omnium sensibus memoriæq; inueteratum; & tot ætatum successibus decantatum; factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus, & inclamantibus
ca lumniam

D

A calumniam falsitatis; ut cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia, an malicia in Hebræis codicibus responderunt quod & Græci & Latini habebant. Quid plura? coactus est homo uelut mendositatem corrigere, uolens post magnum periculum, non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et uide hoc quale sit, in eis literis, quæ non possunt collatis usitatarum linguarum testimonijs emendari. Proinde non paruas deo gratias agimus de opere tuo, quod euangelium ex Græco interpretatus es: quia penè in omnibus nulla offensus est, cum scripturam Græcam contulerimus. Vnde si quisquam ueteri falsitati contètiolosauerit, prolatis collatisque codicibus, uel docetur facillime, uel refellit. Et si quædam rarissima merito mouent, quis tam durus est qui labori, tam utili non facile ignoscat, cui uicem laudis referre non sufficit? Quid tibi autem uideatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum autoritas, aliter Græcorum, quæ dicitur Septuaginta, uellem dignareris aperire. Neque enim paruum pondus habet illa, quæ sic meruit distamari; & qua ufos apostolos, non solum res ipsa indicat; sed etiam te attestatum esse memini; ac per hoc plurimum profueris, si eam scripturam Græcam quam Septuaginta interpretati sunt, Latine ueritati reddideris, quæ in diuersis codicibus ita uaria est; ut tolerari uix possit; & ita suspecta, ne in Græco aliud inueniatur; ut inde aliquid proferri, aut probari dubitetur. Breuem putabam futuram hanc epistolam, sed nescio quomodo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per dominum, ne te pigeat ad omnia respondere, & præstare mihi quantum potueris præsentiam tuam.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

B Respondet tandem ad superiores Augustini literas Hieronymus, copiose quidem, sed ita ut Andabatas inter se commissos esse dicas. Nam Pauli locus de dissimulatione ac simulatione tractat, non de mendacio. Et Augustinus tantum agit de mendacio. Suam interpretationem acriter tuetur Hieronymus, & Augustini argumenta de non uertendo ueteri instrumento rejicit, irridens fabulam illam de tumultu exorto inter plebem & episcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Res simul epistolas, imò libellos breues per diaconum Cyprianum tuæ dignationis accepi, diuersas, ut tu nominas, quæstiones, ut ego sentio, reprehensiones opusculorum meorum continentes. Ad quas si respondere uoluerò, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor quantum facere possum; modum non egredi longioris epistolæ; & festinanti fratri moram non facere: qui ante triduum quàm prolecturus erat, à me epistolas flagitauit; ut penè in procinctu hæc qualiacumque sunt, effutire compelleret & tumultuario respondere sermone, non maturitate scribentis, sed dicentis temeritate; quæ plerumque non in doctrinam, sed in casum uertitur; ut fortissimos quoque milites subita bella conturbant; & ante coguntur fugere, quàm possint arma corripere. Cæterum nostra armatura Christus est, & apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios; Assumite arma dei, ut possitis resistere in die malo. Et rursum; State succincti lumbos uestros in ueritate, & induti lorica iusticiæ, & calciati pedes in præparationem euangelij pacis; super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere; & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, quod est uerbum dei. His quondam telis rex David armatus procedebat ad prælium; & quinque lapides de torrente accipiens leuigatos, nihil asperitatis & fardium inter huius seculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat; bibens de torrente in uia, & idcirco exaltauit caput; & superbissimum Goliath, suo potissimum mucrone truncauit; percutiens in fronte blasphemum; & in ea parte corporis uulnerans, in qua & præsumptor sacerdotij Ozias, lepra percutitur & sanctus gloriatur in domino, dicens; Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Dicamus igitur & nos; Paratum cor meum deus, para-

A tum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo: ut in nobis possit impleri; Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Et dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa, Te quoque hoc ipsum orare non dubito: ut inter nos contendentes ueritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi. Cùmque tu uiceris, & ego uincam, si meum errorem intellexero; & ccontrario me uincente, tu superas; quia non filij parentibus, sed parentes filijs thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filij Israël ad pugnandum processerint mente pacifica: inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis & cadauera prostratorum, non suam sed pacis uictoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia; ac multiplices quæstiones si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput; taceo de blanditijs, quibus reprehensionem meam niteris consolari; ad ipsam causam ueniam. Dicis accepisse te librum meum à quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo scriptores ecclesiasticos tam Græcos quàm Latinos enumerauerim. Cùmque ab eo quæres, ut tuis uerbis utar, cur liminaris pagina non esset inscripta, uel quo censeretur nomine; respondisse appellari Epitaphium; & argumentaris, quod recte sic uocaretur, si eorum tantum uel uitas uel scripta ibi legisses, qui iam defuncti essent. Cum uero multorum & eo tempore quo scribebatur; & nunc usque uiuentium ibi commemorentur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui uitas uiuorum illustrium descriperunt, quod nunc quam Epitaphium titulum indiderint, sed de illustribus uiris; uerbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, physicis, tragicis, comicis. Epitaphium autem proprie inscribitur mortuorum; quod quidem in dormitione, sanctæ memoriæ, Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber uel de illustribus uiris; uel proprie de scriptoribus ecclesiasticis appellandus est, licet à plerisque emendatoribus imperitis, de autoribus dicatur inscriptus. Secundo loco quæris, cur dixerim in commentarijs epistolæ ad Galatas, Palum id in Petro non potuisse reprehendere, quod ipse fecerat; nec in alio arguere simulationem, cuius ipse tenebatur reus; & asseris reprehensionem apostolicam non fuisse dispensatoriam, sed ueram; & me non debere docere mendacium, sed uniuersa quæ scripta sunt ita sonare, ut scripta sunt. Ad quæ primum respondeo, debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ cōmentariorū meorum meminisse, dicentis ex persona mea. Quid igitur ego stultus, aut temerarius, qui id pollicear, quod ille non potuit? Minime; Quin potius in eo mihi uideor cautior atque timidior, quod imbecillitatem uirium mearum sentiens, Origenis commentarios secutus sum. Scripsit enim ille uir in epistolam Pauli ad Galatas quinque propria uolumina; & decimum Stromateon suorum librum, comatico super explanatione eius sermone compleuit. Tractatus quoque uarios & excerpta, quæ uel sola possent sufficere, cōposuit. Prætermitto Didymum uidentem meum; & Apollinarium Laodicenum, de ecclesia nuper egressum; & Alexandrum ueterem hæreticum. Eusebium quoque Emisenum & Theodorum Heracleotæ; qui & ipsi nonnullos super hac re cōmentarios reliquerunt. E quibus si uel pauca decerperem; fieret aliquid, quod non penitus contemneretur. Itaque ut simpliciter fatear, legi hæc omnia; & in mente mea plurima coaruerans, accito notario; uel mea, uel aliena dictaui, nec ordinis; nec uerborum interdum, nec sensuum memor. Iam domini misericordiæ est; ne per imperitiam nostram ab alijs bene dicta dispareant; & non placeant inter extraneos, quæ placent inter suos. Si quid igitur reprehensione dignum putaueras in explanatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quærere: utrum ea quæ scriptissima haberentur in Græcis, ut si illi non dixissent, tunc meam proprie sententiam condemnares; præsertim cum libere in præfatione confessus sim, Origenis cōmentarios me esse secutum, & uel mea, uel aliena dictasse; & in fine eiusdem capituli, quod reprehendis, scripserim. Si cui iste non placet sensus; quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorē:

A maiorem: debet exponere qua consequentia Paulus in altero reprehendat, quod ipse commisit. Ex quo ostendi, me non ex definito id defendere, quod in Graecis legeram: sed ea expressisse quae legeram: ut lectoris arbitrio derelinquerem, utrum probanda essent, an improbanda. Tu igitur ne quod ego petieram faceres: nouum argumentum reperisti: ut assereres gentiles qui in Christum credidissent, legis onere liberos: eos autem qui ex Iudaeis crederent, legi esse subiectos: ut per utrorumque personam, & Paulus recte reprehenderet eos qui legem seruarent, quasi doctor gentium: & Petrus iure reprehenderetur, qui princeps circumcisionis id imperauerit gentibus, quod soli qui ex Iudaeis erant, debuerunt obseruare. Hoc si placet, imo quia placet: ut quicumque credunt ex Iudaeis, debitores sint legis faciendae: tu ut episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiam: et in assensum tuum omnes coepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo cum monachis, id est cum coepccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenue confiteri, me maiorum scripta legere: & in commentarijs secundum omnium consuetudinem, varias ponere explanationes, ut e multis sequatur unusquisque quod uelit. Quod quidem te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & probasse. Hanc autem explanationem, quam primus Origenes in decimo Stromateon libro: ubi epistolam Pauli ad Galatas interpretatur: & caeteri deinceps interpretes sunt secuti: illa uel maxime causa subintroducunt: ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguit proacacitatem, quod principem apostolorum Petrum ausus est reprehendere, & arguere in facie: ac ratione constringere, quod male fecerit, id est in eo errore fuerit: in quo fuit ipse, qui alium arguit delinquentem. Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontificali gradu, Constantinopolitanam rexit ecclesiam: & proprie super hoc capitulo latissimum exarauit librum: in quo Origenis & ueterum sententiam est secutus. Si igitur me reprehendis errantem, patere me quae

B so errare cum talibus: & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu ueritatis tuae saltem unum astipulatorem proferre debebis. Haec de explanatione unius capituli epistolae ad Galatas. Sed ne uidear aduersus rationem tuam niti testium numero & occasione uirorum illustrium subterfugere ueritatem, nec manum audere conferere, breuiter de scripturis exempla proponam. In Actibus apostolorum uox facta est ad Petrum, dicens: Surge Petre, occide & manduca, id est, omnia animalia quadrupedum & serpentium terrae, & uolatilium caeli. Quo dicto, ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum, sed aequaliter omne ad Christi gratiam prouocari. Ad quod respondit Petrus: Absit, quia nunquam manducaui commune & immundum. Et uox ad eum de caelo secundo facta est, dicens: Quae deus mundauit, tu ne commune dixeris, iuit itaque Caesaream: & ingressus ad Cornelium, aperiens os suum dixit: In ueritate conperi, quia non est personarum acceptor deus: sed in omni gente qui timet eum & operatur iusticiam, acceptus est illi. Denique cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui uenerant cum Petro, quod & in nationes gratia spiritus sancti fuisse effusa. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest: ut non baptizentur hi, qui spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierunt autem apostoli & fratres, qui erant in Iudaea, quia & gentes receperunt uerbum dei. Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum, qui erant ex circumcisione, dicentes quare introisti ad uiros praeputium habentes, & manducaisti cum illis? Quibus omni ratione exposita: nouissime orationem suam hoc sermone conclusit. Si ergo eandem gratiam dedit illis deus, sicut & nobis, qui credidimus in dominum Iesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & gentibus poenitentiam deus ad uitam dedit. Rursum cum multo post tempore Paulus & Barnabas uenissent Antiochiam: & congregata ecclesia, retulissent quanta fecisset deus cum illis: & quia aperuisset deus gentibus ostium fidei, quidam descendentes de Iudaea docebant fratres atque dicebant: Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potes

C

 his salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulum & Barnabam, stas-

 tuerunt ascendere & ipsi qui accusabantur, & hi qui accusabant ad apostolos & presbyteros

 Hierosolymam super hac quaestione. Cumq; Hierosolymam perrexissent, exurrexerunt quid-

 dam de haeresi pharisaeorum, qui crediderant in Christum, dicentes: Oportet circumcidi eos

 & praecipere illis, ut seruent legem Moysi. Et cum magna super hoc uerbo oriretur quaestio:

 Petrus solita libertate: Viri, inquit, fratres, uos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis

 elegit deus per os meum audire gentes uerbum euangelij & credere: & qui nouit corda deus

 testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos

 & illos, fide purificans corda illorum. Nunc autem quid tentatis imponere iugum super cer-

 uicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gra-

 tiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis

 multitudo, & in sententiam eius Iacobus apostolus, & omnes simul presbyteri transierunt.

 Hac non debent molesta esse lectori, sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apostolum

 Paulum non ignorasse Petrum principem huius esse decreti, legem post euangelium non esse

 seruandam. Denique tantae autoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: Deius

 de post annos tres ueni Hierosolymam uidere Petrum, & mansi apud eum diebus quinde-

 cim. Rursumq; in consequentibus: Post annos quatuordecim ascendi iterum Hierosolymam

 cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui cum

 eis euangelium quod praedico in gentibus, ostendens se non habuisse securitatem praedican-

 di euangelij, nisi Petri & caeterorum apostolorum qui cum eo erant, fuisset sententia roboran-

 tum. Statimq; sequitur: Separatim autem his, qui uidebantur aliquid esse, ne forte in uacuum

 currerem, aut cucurrissem. Quare separatim & publice? Ne forte fidelibus qui ex numero Iu-

 daeorum, legem putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scan-

 dalum nasceretur. Ergo & eo tempore cum Petrus uenisset Antiochiam: licet hoc apostolo-

 rum Acta non scribant, sed affirmanti Paulo credendum sit: in faciem illi Paulus restitisse

 se scribit: quia reprehensibilis erat. Prius enim quam uenirent quidam a Iacobo, cum genti-

 bus edebat: cum autem uenissent, subtrahebat se & segregabat: timens eos qui ex circumcissione

 erant. Et consenserunt simulationi eius caeteri Iudaei: ita ut Barnabas adduceretur ab his in

 illam simulationem. Sed cum uidissem, inquit, quod non recte ingrediebantur ad uerita-

 tem euangelij: dixi Petro coram omnibus: Si tu cum sis Iudaeus, gentiliter & non Iudaice

 uiuis, quomodo cogis gentes Iudaizare? & caetera. Nulli ergo dubium est, quod Petrus

 apostolus sententiae huius, cuius nunc praeuaricator arguitur, primus autor extiterit. Causa

 autem praeuaricationis, timor est Iudaeorum. Dicit enim scriptura, quod primum edebat

 cum gentibus; cum autem uenissent quidam a Iacobo, subtrahebat se & segregabat: timens

 eos qui ex circumcissione erant. Timebat autem Iudaeos, quorum erat apostolus; ne per occa-

 sionem gentilium a fide Christi recederent: & imitator pastoris boni, perderet gregem sibi

 creditum. Sicut ergo ostendimus Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Moisaicae:

 sed ad simulationem obseruandae eius timore compulsus; uideamus an ipse Paulus qui alium

 arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro; Perambulabat autem Paulus Syriam &

 Ciliciam confirmans ecclesias: peruenitq; in Derben & Listras; & ecce discipulus quidam

 erat ibi nomine Timotheus filius mulieris uiduae fidelis, patre autem gentili. Huic autem testi-

 monium reddebant qui Listris erant, & Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus secum proficisci,

 & allumens circumcidit eum propter Iudaeos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes

 quod pater eius gentilis esset. O beate apostole Paule qui in Petro reprehederas simulationem,

 quare subtraxisset se a gentibus propter metum Iudaeorum, qui ab Iacobo uenerant: cur Timo-

 theum filium hominis gentilis, utiq; & ipsum gentilem, neq; enim Iudaeus erat, qui non fuerat circū-

 ciscus, contra sententiam tuam circumcidi coegisti? Respondebis mihi: Propter Iudaeos, qui erant

 in illis

A in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circumcisiōe discipuli uenientis ex gentibus ignosce & Petro præcessori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rursum scriptum est: Paulus uero cum adhuc sustinisset dies multos, fratribus ualedicens nauigauit Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput: uotū enim habuerat. Esto ibi timore Iudæorum cōpulsus sit facere quod nolebat, quare comā nutriuit ex uoto: & postea cā in Cenchreis totondit ex lege, quod Nazargi qui se deo uouerint, iuxta præceptum Moyse si facere consueuerunt: Verum hæc ad comparationem eius rei quæ sequitur parua sunt. Refert Lucas sacræ scriptor historix: Cum uenisset Hierosolymam, libenter susceperunt nos fratres; & sequenti die Iacobus & omnes seniores, qui cum eo erant, euangelio illius comprobato, dixerunt ei: Vides frater, quot milia sunt in Iudæa, qui crediderunt in Christo: & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quod discessionem doceas à Moyse; eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens: non debere eos circumcidere filios suos; neq; secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet cōuenire multitudinem. Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uotum habentes super se. His assumptis sanctifica te cum ipsis & impende in eos, ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Paulus assumptis uiris, postero die purificatus: intrauit cum illis in templum, annuncians expletionem dierum purificationis: donec offerretur pro unoquoq; eorum oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo: cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremonijs Iudæorum; cur obtuleris sacrificia: & secundum legem pro te hostiæ fuerint immolatae: Vtiq; respondebis, ne scandalizarentur, qui ex Iudæis crediderunt. Simulasti ergo Iudæum, ut Iudæos lucrifaceres; & hanc ipsam simulationem Iacobus, & cæteri te docuere presbyteri: sed tamen euadere non potuisti: Orta enim seditione, cum occidēdus esses; raptus es à tribus

B no: & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militum diligenti, ne te Iudæi quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent. Atq; inde Romam perueniens, in hospitio quod tibi cōduxeras, Christum & Iudæis & gentibus prædicasti, & sententia tua, Neronis gladio confirmata est. Didicimus, quod propter metū Iudæorū & Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendit, quod ipse commisit: Ego, imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant: non officiosum mendacium defendentes, sicut tu scribis: sed ostendentes honestam dispensationē, ut & apostolorum prudentiam demonstrarent, & blasphemantis Porphyrij impudentiā cōcerent, qui Paulum & Petrum puerili dicit inter se pugnasse certamine: imò exarsisse Paulum in inuidiam uirtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ uel nō fecerit; uel si fecerit, procaciter fecerit; id in alio reprehendens quod ipse cōmiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt, Tu quomodo istum locum edisseras; utiq; meliora dicturus: qui ueterum sententiam reprobasti:

Scribis ad me in epistola tua, neq; em̄ à me docendus es, quomodo intelligatur, quod idē dicit: Factus sum Iudæis tanq; Iudæus, & cætera, quæ ibi dicuntur cōpassione misericordiæ: non simulatione fallaciæ. Fit enim tanq; æger, qui ministrat ægrotis, non cum se febres habere mentitur: sed cū animo cōdolentis cogitat, quemadmodū sibi seruari uellet, si ipse ægrotaret. Nam utiq; Iudæus erat, Christianus autē factus: non Iudæorum sacramenta reliquerat: quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; suscepit ea celebranda, cum iam Christi esset apostolus: ut doceret non esse perniciofa his, qui ea uellent sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum in Christo credidissent: non tamen in eis iam cōstituerent spem salutis: quoniā per dominū Iesum salus ipsa quæ illis sacramētis significabatur, aduenerat. Totius sermonis tui, quē disputatione iōgillima protraxisti, hic sensus est: ut Petrus nō errauerit in eo, quod his qui ex Iudæis crediderant, putauerit legē esse seruandam; sed in eo à recta linea deuiarit, quod gentes cōegerit Iudaizare. Cōegerit autē, non docentis imperio, sed conuersationis exemplo. Et Paulus non contraria sit locutus his, quæ

C quæ ipse gesserat: sed quare Petrus eos qui ex gentibus erant Iudaizare compelleret. Hæc ergo summa est quæstionis, imò sententiæ tuæ: ut post euangelium Christi, bene faciant Iudæi credentes, si legis mandata custodiant: hoc est, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circumcidant, si sabbatū seruēt, ut Paulus in Thimotheo, & omnes obseruauere Iudæi. Si hoc uerum est: in Cherinithi & Hebionis hæresim dilabimur, qui credentes in Christo propter hoc solum à patribus anathematizati sunt, quod legis ceremonias, Christi euangelio miscuerunt: & sic noua confessi sunt, ut uetera non amitterent. Quid dicam de Hebionitis, qui Christianos esse se simulant: Vsq; hodie per totas orientis synagogas inter Iudæos hæresis est, quæ dicitur Mineorum, & à pharisæis nunc usq; damnatur: quos uulgò Nazareos nuncupant, qui credunt in Christum filium dei natum de uirgine Maria, & cum dicunt esse qui sub Pontio Pilato passus est & resurrexit: in quem & nos credimus: sed dum uolunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi sunt, nec Christiani. Oro ergo te, ut qui nostro uulnusculo mendandum putas, quod acu foratum, imò punctum, ut dicitur, huius sententiæ medearis uulneri, quod lancea: & ut ita dicam, phalaricæ mole percussum est. Neq; enim eiusdem est criminis in explanatione scripturarum diuersas maiorum sententias ponere: & hæresim sceleratissimam rursus in ecclesiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit necessitas, ut Iudæos cum legitimis suis suscipiamus: & licebit eis obseruare in ecclesijs Christi, quod exercuerunt in synagogis satanæ: dicam quod sentio; non illi Christiani fient, sed nos Iudæos facient. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur. Iudæus erat Paulus, Christianus autē factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ cōuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, ideoq; suscepit celebranda ea, cum iam Christi esset apostolus: ut doceret non esse perniciosam his qui ea uellent sicut à parentibus per legem acceperant, custodire. Rursus obsecro te: ut pace tua, meum dolorem audias, Iudæorum Paulus ceremonias obseruabat, cū iam Christi esset apostolus: & dicis eas non esse perniciosas his qui eas uellent sicut à parentibus acceperant, custodire: Ego e contrario loquar, & reclamante mundo, libera uoce pronuncio: ceremonias Iudæorum & perniciosas esse & mortiferas Christianis: & quicumq; eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni credenti, Iudæo scilicet & gentili. Neq; enim omni credenti erit finis ad iusticiam, si Iudæus excipitur. In euangelio legimus: Lex & prophetæ usq; ad Ioannem Baptistā. Et in alio loco: propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia nō solum soluebat sabbatum: sed & patrē suum dicebat esse deū, æqualem se faciens deo. Et iterum: De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia autē & ueritas per Iesum Christum facta est. Pro legis gratia quæ præterijt, gratiam euangelij accepimus permanentem: & pro umbris & imaginibus ueteris instrumenti, ueritas per Iesum Christum facta est. Hieremias quoq; ex persona dei uaticinatur: Ecce dies ueniunt dicit dominus, & consummabo domui Israël, & domui Iuda testamentū nouum: nō secundū testamentum quod disposui patribus eorum, in die qua apprehendi manū eorū, ut educerem eos de terra Aegypti. Obserua quid dicat, quod non populo gentiliū, ei qui ante non receperat testamentū: sed populo Iudæorum cui legem dederat per Moysen, testamentum nouum euāgelij repromittat: ut nequaquā uiuant in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Paulus autē super cuius nunc nomine quæstio uentilatur, crebras huiusmodi ponit sententias: è quibus breuitatis studio pauca subnectam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam si circumcidamini, Christus uobis nihil prodest. Et iterum: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et infra: Si spiritus ducimini, iam nō estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est: nō dispensatione, ut nostri uoluerunt maiores: sed uere, ut tu intelligis, eū spiritū sanctum non habere. Qualia autē sint præcepta legalia, domino docente discamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta non bona, & iustificationes, in quibus nō uiuāt in eis. Hæc dicimus; nō quo legē iuxta Manichæū & Marcionem destruas

- A destruamus; quam & sanctam & spiritualem iuxta Apostolum nouimus, sed quia postquā uenit fides & temporum plenitudo; misit deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret; ut adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquam sub pædago; sed sub adulto & domino hærede uiuamus. Sequitur in epistola tua; Non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obseruaret; quod si facere uellet, nec mēdaciter, nec incongrue faceret. Iterum dico; quandoquidem episcopus es, ecclesiarum Christi magister, ut probes uerum esse quod asseris; suscipe aliquem Iudæorum, qui factus Christianus, natum sibi filium circumcidat; qui obseruet sabbatū, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad utendum cum gratiarum actione, qui quartadecima die mensis primi agnum mactet ad uesperam, & cum hoc feceris, imò non feceris (scio enim te Christianum, & rem sacrilegā non facturum) uelis nolis, tuam sententiā reprobabis; & tunc scies opere, difficilius esse confirmare sua; quàm aliena reprehendere. Ac ne forsitan tibi non crederemus, imò non intelligeremus quid diceres (frequēter enim in longum sermo protractus caret intelligentiā; & dū non sentitur, minus reprehēditur) inculcas & replicas. Hoc Iudæorū Paulus dimiserat, quod malum habebant. Quod est malum Iudæorum quod Paulus dimiserat; Vtq; illud quod se quitur; quod ignorantes dei iusticiam, & suam uolentes cōstituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedek; adhuc putabant uetera sacramenta, non ex consuetudine solennitatis; sed ex necessitate salutis esse celebrāda, quæ tamen si nunq; fuissent necessaria, infructuose atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Postremo illud quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanq; hostes legis persequerentur. Hos atque huiusmodi errores & uitia dicit se damnare; & ut stercorea arbitratur, ut Christū lucrifaceret. Didicimus per te; quæ apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorum; rursum te docente discamus,
- B quæ bona eorum tenuerit. Obseruationes, inquires, legis; quas more patrio celebrant; sicut ab ipso Paulo celebratæ sunt, sine ulla salutis necessitate. Id quid uelis dicere, sine ulla salutis necessitate, nō satis intelligo. Si enim salutē non asserunt, cur obseruantur; Si autē obseruanda sunt; utiq; salutem asserunt; maxime quæ obseruata, martyres faciunt. Non enim obseruaretur; nisi asserrent salutē. Neq; enim indifferentia sunt inter bonum & malū; sicut philosophi disputant. Bonum est continentia; malū est luxuria. Inter utrunq; indifferens, ambulare, digere alui stercorea, capitis naribus purgamenta proijcere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum, nec malum est; siue enim feceris, siue non feceris, nec iusticiam habebis, nec iniusticiam. Obseruare autē legis ceremonias, nō potest esse indifferens; sed aut bonū est, aut malum est. Tu dicis bonum; ego assero malum; & malū non solum his qui ex gentibus; sed & his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, loco, dum aliud uitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem; in Hebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Iudæis obseruandam legem esse decernēs. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis uerbis temperare conaris, sine ulla salutis necessitate; non sicut Iudæi celebranda putant, aut fallaci simulatione, quod Paulus in Petro reprehenderat. Petrus igitur simulauit legis custodiam. Iste autem reprehensor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequitur enim in epistola tua; Nam si propterea illa sacramenta celebrauit, quia se simulauit Iudæum, ut illos lucrifaceret; cur non etiam sacrificauit cū gētibus, quia & his qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est; ut eos quoq; lucrifaceret; nisi quia & illud fecit, ut natura Iudæus, & hoc totum dicis; non ut Paulus se fingeret esse quod non erat, sed ut misericorditer ita subuenien dū esse sentiret; ac si ipse in eo errore laboraret, nō scilicet mentientis astu, sed cōparientis affectu. Bene defendis Paulum, quod non simulauerit errorē Iudæorū; sed uere fuerit in errore; Neq; imitari Petrū uoluerit mentientē; ut quod erat, metu Iudæorum dissimularet; sed tota libertate Iudæum esse se diceret. Noua clementia apostoli; dum Iudæos Christianos uult facere, ipse Iudæus factus est. Non enim poterat luxuriosos ad frugalitatem reducere, nisi se

C nisi se luxuriosum proballet; & misericorditer, ut ipse dicis, subuenire miseris; nisi se miserum ipse sentiret. Vere enim miselli & misericorditer deplorandi, qui contentione sua & amore legis abolitæ, apostolum Christi fecere Iudæum. Nec multum interest inter meam & tuam sententiam; qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorum, legis exercuisse, imò simulatè mandata. Tu autem asseris hoc eos fecisse clementer: non mentientis astu, sed compatiens affectu dūmodo illud constet, uel metu, uel misericordia eos simulatè se esse quod non erant. Illud autem argumentum quo aduersum nos uteris, quod & gentilibus debuerit gentilis fieri, si Iudæus Iudæus factus est; magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit uere Iudæus; sic nec uere gentilis erat. Et sicut nō fuit uere gentilis; sic nec uere Iudæus erat. In eo autē imitator gentium est, quia præputiū recipit in fide Christi; & indifferēter permittit uesci cibis quos damnant Iudæi, non cultū, ut tu putas, idolorū. In Christo enim lesu, nec circumcisio est aliquid, nec præputium, sed obseruatio mandatorum dei. Quæso igitur te; & iterum atq; iterum obsecro, ut ignoscas disputatiunculæ meæ; & quod modum meū egressus sum, tibi imputes, qui coëgisti ut scriberem, & mihi cum Stesichoro oculos abstulisti. Nec; me putes magistrum esse mendacij, qui sequor Christum dicentem: Ego sum uia, ueritas, & uita: nec potest fieri, ut ueritatis cultor, mēdacio colla submittam. Nec; mihi imperitorum plebeculam concites, qui te uenerantur ut episcopum; & in ecclesia declamantem, sacerdotij honore suscipiunt; me autem ætatis ultimæ & penè decrepitem, ac monasterij & ruris secreta sectantem paruipendunt. Et quæras tibi quos doceas, siue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq; terrarum spacijs à te diuisos, uix uocis tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris, ante eas Italia ac Roma suscipiet, quàm ad me cui mittendæ sunt, deferantur.

3 Quod autem in alijs quæris epistolis; cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat & uirgulas prænotatas; & postea aliam translationem absq; his signis ædiderim: Pace tua dixerim, uideris mihi non intelligere, quod quæsis. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum est; & ubicunq; uirgulæ, id est obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo. Vbi autem asterisci, id est stellulæ prælucentes, ex Theodotionis æditione ab Origine additum est: Et ibi Græca translulimus; hic de ipso Hebræico, quod intelligebamus, expressimus: sensum potius ueritatem, quàm uerborum ordinem interdum conferuantes. Et miror quomodo Septuaginta interpretum libros legas, nō puros, ut ab eis æditi sunt, sed ab Origine emendatos, siue corruptos per obelos & asteriscos; & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris; præsertim cum ea quæ addita sunt, ex hominis Iudæi atq; blasphemij post passionem Christi, æditione transfulerit. Vis amator esse uerus Septuaginta interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imò rade de uoluminibus, ut ueterum te fauorē probes. Quod si feceris, omnes ecclesiarum bibliothecas damnare cogaris. Vix enim unus aut alter inuenietur liber, qui ista non habeat. Porro quod dicis nō debuisse me interpretari post ueteres; & nouo uteris syllogismo; aut obscura fuerunt quæ interpretati sunt Septuaginta, aut manifesta. Si obscura, te quoq; in illis falli potuisse credendum est. Sin manifesta, illos in eis non falli potuisse perspicuum est. Tuo tibi sermone respondeo. Omnes ueteres tractatores qui nos in domino præcesserunt, & qui scripturas sanctas interpretati sunt: aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, tu quomodo ausus es post eos disserere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifesta, superfluum est te uoluisse disserere, quod illos latere nō potuit: maxime in explanatione psalmodum, quos apud Græcos interpretati sunt multis uoluminibus, primus Origenes, secundus Eusebius Cæsariensis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris Laodicensis, sextus Didymus Alexandrinus. Ferūtur & diuersorum in paucos psalmos opuscula. Sed nunc de integro psalmodum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictauiensis; & Eusebius Vercellensis episcopus, Origenem & Eusebium transfulerunt, quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdā secutus est.

Respondeat mihi prudentia tua,
 quare

A quare tu post tantos & tales interpretes in explanatione psalmorum diuersa senseris. Si enim obscuri sunt psalmi, te quoque in eis falli potuisse credendum est. Si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per hoc utroque modo superflua erit interpretatio tua, & hac lege post priores nullus loqui audebit: & quodcumq; alius occupauerit, alius de eo licentiam scribendi non habebit. Quin potius humanitatis tuæ est, in quo ueniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim non tam uetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emenda data de Græco in Latinum transtuli, quàm ea testimonia quæ à Iudæis prætermilla sunt uel corrupta, proferre in medium: ut scirent nostri, quid Hebraïca ueritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit inuitum. Bibat uinum uetus cum suauitate, & nostra musta cõtemnat, quæ in explanatione priorum ædita sunt: ut sicubi illa non intelliguntur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autē genus interpretationis in scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiuncula diuinorum uoluminum, quas ædicioni nostræ præposuimus, explicant: ad illasq; prudentem lectorem nitendum puto. Et si me (uti dicis) in noui testamenti emendatione suscipis, exponisq; causam cur suscipias: quia plurimi linguæ Græcæ habentes scientiam de meo possint opere iudicare: eandem integritatem debueras etiam in ueteri credere testamento, quod non nostra confinximus: sed ut apud Hebræos inuenimus, diuina transtulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed dicis: quid si Hebræi aut respondere noluerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit: Nullusq; inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam? Aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Aphricæ reppertos oppidulo, in meam conspirasse calumniam? Huiuscemodi enim in epistola tua tæxis fabulam. Quidam frater noster cõepiscopus, cum lectitari instituisset in ecclesia cui præest, interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter à te positum apud Ionam prophetam, quàm erat omnium sensibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum successionebus decantatum. Factusq; est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calumniam falsitatis: ut cogere tur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia, an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus Græcis responderunt: quod & Græci & Latini habeant, atque dicebant. Quid plura? Coactus est homo uelut mendacium corrigere, uolens post magnum periculum non remanere sine plebe. Vnde etiam nobis uidetur aliquando in nonnullis te quoque falli potuisse. Dicis me in Ionam prophetam male quiddam interpretatum, & seditione populi conclamante, propter unius uerbi dissonantiam episcopum penè sacerdotium perdidisse: & quid sit illud quod male interpretatus sim subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meæ: ne quicquid dixeris, me respondente soluatur: nisi fortè ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, afferente illis temporibus Cornelio & Asinio Pollione, me hæderam pro cucurbita transtulisse. Super qua re in commentario Ionæ prophetæ plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse cõtenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis hæderam transtulerunt, id est, *κισσός*, in Hebræo uolumine *צִיִּיִן* Ciceion scriptum est: quam uulgo Syri elceroa uocant. Est autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumq; plantatum fuerit, cito confurgit in arbusculam absque ullis calamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hæderæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo uerbum de uerbo edisserens, si ciceion transferre uoluisset, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur. Hæderam posui, ut cæteris interpretibus consentirem. Sin autem Iudæi uestri, ut ipse asseris, malicia uel imperitia hoc dixerunt esse in uoluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur: manifestum est eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios uoluisset mentiri. Peto in fine epistolæ, ut quiescentem senem olimq; ueteranum militare non cogas, & rursum de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis

C Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato, Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperulo in angulo monasterij susurrare.

PRÆCEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA,

Qui uitas uirorum.) Extat apud nos incerto autore libellus de uiris illustribus, Plinij nomine inscriptus. Quidam Tranquilli esse putant. Item alter de claris oratoribus & grammaticis, Extat & Ciceronis commentarium de claris oratoribus, Epicis, tragicis.) Epicis dicuntur Lyrici, ^{σφαιροειδῶν} sphaeroides uirorum.) Stroma possumus Latine dicere stragulas, à sternendo, siue tapetate, ea solent contexti è uarijs coloribus. Hinc autem Origenes quædam opuscula sua uocauit ^{σφαιροειδῶν} sphaeroides, quasi supellectilem è diuersis locis conflatam. Commatico super his.) Comma Latini uocant incisionem. Vnde significat orationem commatibus distinctam. Quod olim aliquoties etiam in oratione soluta faciebant. De hæresi Phariseorum.) Hic hæresim simpliciter sectam uocat. In hoc Pharisei differabant à Sadduceis, quod & angelos esse crederent, & resurrectionem futuram; quorum utrunque negant illi. Cerinthi & Hebionis.) Duo sunt hæresiarchæ; unde dicti Cerinthiani, qui ijdem dicuntur Chiltastæ, & Hebionitæ; in hoc conueniunt, quod utriusque exigunt à fidelibus circumcisionem & obseruationem legis Mosaicæ. Phalaricæ mole.) Phalaricæ genus est machinæ bellicæ, nempe uoluta ingens hasta, ferro præmunita, quæ necuis tortilibus magno impetu mittebatur. Vergilius; Conserta phalarica uenit, fulminis acta modo. Illis temporibus Cornelio.) Arbitror legendum, illius temporis Cornelio & Asinio Pollione; hoc est, criticis & censoribus literatorum; quasi dixisset illius temporis Aristarchi. Frequenter enim.) Taxat stilum diui Augustini. Nec sine causa. Siquidem est paulo uerbosior, & periodis in inmensum productus. Quod illi, ni fallor hinc accidit, quod nihil uellet omittere eorum quæ scribenti ueniebant in mentem; ueniebant autem per multa. Itaque utrunque insulciendum erat, quod nolebat abijcere. Quidam codices hoc loco addiderant hæc uerba, dum non sentitur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur ascriptum in margine, uidelicet in fauorem Augustini; & id scriptor aliquis in contextum retulit. Metuis Porphyrum blasphemantem.) Porphyrus legem damnabat, quemadmodum Manichæus & Marcion. At Hebion & Cerinthus nimum tribuebat legi Mosaicæ. Asteriscos habeat & uirgulas.) Asteriscus Græcè stellulam significat. Obelus, uerū. Obeliscus, paruū uerū. Asteriscus illustrabant, id quod approbabant, obelis iugulabant, si quid adulterinum & supposititium in libris iudicabant. Quemadmodū olim in Homerum fecit Aristarchus. Porro uirgula oblonga, obeli speciem imaginabatur. Si obscura, tu quo.) Mire retorquet in ipsum dilemma uitiosum, quod ^{ἀντιλογίαν} antilogiam uocat. Ut cogeretur episcopus.) Hoc loco uidetur omissum nomen ciuitatis. Nam plerique codices sic habent: Ut cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat. Iudæorum testimonium flagitare. Ergo post episcopus, opinor, positum fuisse nomen ciuitatis. Quod quia barbarum erat, & Hieronymo ignotum, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc est, nam id erat nomen ciuitati. Vtrum autem.) Et hic uidentur aliquot deesse uerba, nempe incertum est, aut aliquid simile. Rursum ea uerba quæ adijciuntur, atque dicebant, prorsus adulterina sunt.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Intellexerat Augustinus indigne ferre Hieronymum, quod audisset librum aduersus se scriptum. Id pernegat Augustinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epistolam librum appellasset.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

Adiui peruenisse in manus tuas literas meas: sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnosco dominum à me potius deprecandum, ut tuæ uoluntati det facultatem mittendi, quod rescripseris. Nam rescribendi iam dedit, quia cū uolueris, facillime poteris. Etiam hoc quod ad me sanè perlatum est; utrum quidem crederem, dubitari: sed hinc quoque tibi aliquid utrum scriberem, dubitare non debui. Hoc autem breue est, suggestum esse charitati tuæ, à, nescio quibus, fratribus mihi dictum est, quod librum aduersus te scripserim, Romamque miserim. Hoc falsum esse noueris; dominum meum lesum testor, hoc me non fecisse; sed si fortè aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quam tu sensisse reperior: non contra te dictum, sed quid mihi uidebatur, à me scriptum esse, puto te debere cognoscere; aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, ut ego non tantū paratus sim, si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere, quid contra sentias; aut de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus; uerum etiā hoc à te postulem & flagitem. O si licuisset & si non cohabitante, saltem uicino te in dño perfrui, ad crebrum & dulce colloquiū. Sed quia id nō est datum, peto ut hoc ipsum quod in dño, qua

A qua possumus, simul simus, conseruari studeas, & augeri ac perfici; & rescripta quamuis rara non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum ac de te in domino gloriantur. Memor nostri exaudiaris à domino in omni sancto desiderio tuo, domine charissime, & desiderantissime, & honorande in Christo frater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Aperit Hieronymus de epistola, quã, nescio quis, librũ appellat. Excusat se quod nondũ respõderit, adhortans illum ad mutuum amorem, non nihil querens de Ruffini aduersus se debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

IN ipso profectiois articulo sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarii mei, beatitudinis tuæ literæ ad me peruenerunt, quibus satisfaci, te contra paruitatem meam librum Romam non misisse. Hoc nec ego factum audieram, sed epistolæ cuiusdam quasi ad me scriptæ per fratrem nostrum Syfinnium diaconum huc exemplaria peruenerunt; in qua hortaris me, ut *παλινοδοσίῳ* super quodam Apostoli capitulo canam; & imiter Stefichorum inter uituperationem & laudes Helenæ fluctuantem: ut qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stilius & *ἐπιχρηματω*. tua mihi uiderentur; tamen non temere exemplaribus literarum credendum putauit, ne fortè me respondente læsus, iuste expostulares, quod probare ante debuissẽm tuum esse sermonem, & sic rescribere. Accessit ad moram, sanctæ & uenerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assidemus, penè epistolæ tuæ, uel eius qui sub tuo nomine scripserat, obliui sumus, memores illius uersiculi: Musica in luctu, importuna narratio. Itaq; si tua est epistola, aperte scribe, uel mitte exemplaria ueriora: ut absq; ullo rancore stomachi in scripturarum disputatione uersetur, & uel nostrum emẽdemus errorem, uel alium frustra reprehendisse doceamus. Absit autem à me, ut quicquam de libris tuæ beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Cæterum optime nouit prudentia tua, unumquẽq; in suo sensu abundare, & puerilis esse iactantia, quod olim adulescentuli facere consueuerant, accusando illustres uiros, suo nomini famam quærere. Nec tam stultus sum, ut diuersitate explanationum tuarum me lædi putẽ: quia nec tu læderis, si nos contraria senserimus. Sed illa est uera inter amicos reprehensio, si nostram peram non uidentes, aliorum (iuxta Persium) manticam consideremus. Superest, ut diligas diligentem te: & in scripturarum campo, iuuenis senem non prouoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus; nunc te corrente & longa spacia transmeante, nobis debetur ocium; simulq; (ut cum honore tuo & uenia dixerim) ne solus mihi de poetis aliquid proposuisse uidearis, memento Daretis & Entelli, & uulgaris prouerbij: quod bos lassius fortius figat pedem. Tristes hæc dictauimus: utinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Misit mihi temeritate solita, sua maledicta Calphurnius, cognomento Lanarius, quæ ad Aphricam quoq; studio eius didici peruenisse. Ad quæ breuiter ex parte respõdi, & libelli eius uobis misit exemplaria, latius opus cum opportunum fuerit primo missurus tempore; in quo illud caui, ne in quoquam existimationem læderem Christianam, sed tantum ut delirantis imperitiq; mēdacium ac uercordiam confutarem. Memento mei sancte & uenerabilis papa; uide quantum te diligam, ut ne prouocatus quidem uoluerim respondere: nec credam tuum esse quod in altero fortè reprehenderem. Frater communis suppliciter te salutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

I*παλινοδοσίῳ*, ad uerbũ sonat recãtare. Historia Stefichori, qui ob uituperatam Helenam oculos amisit, recepit autẽ recantatis ijs quæ scripserat, est apud Platonẽ in Phædro. *ἐπιχρηματω*. Id est, aggressiones: sic enim oratores uocant argumētationes, nõ multũ differentes à syllogismis, nisi quod illa magis circa probabilia uersantur q̃ necessaria: ut autor est Fabius libro quinto. Si nostram peram nõ uidentes. Quidã hic legunt, nostra opera, pro nostram perã, sed deprauate. Alludit Gg 2 autem

- C autem ad apologū Aescopi, qui finxit singulos mortales, binas gestantes peras siue manticas: alteram à tergo propendentē, alterā à fronte. Magnā ac plenā uitijis nostris propendere à tergo: paruam in qua sint aliena uitia pendere à fronte. Quo significabat nos oculatos esse in perspicendis alienis uitijis, in nostris ipsorum cæcutire: unde & Persius in Satyris: Ut nemo in sese tentat descendere nemo: Sed præcedenti spectatur mantica tergo. Daretis & Entelli.) Est apud Vergiliū in quinto Aeneidos libro: Dares Troianus iuuenis, puocat Entellū senē, ad certā mē cestuū: grauatim procedit Entellus, Daretē multū exultante. Tandē lapsu & pudore prouocatus incandescit, recalcsciente uirtute senili: & adeo urget cestu iuuenē, ut nī Aeneas diremisset, occisurus fuerit Daretē. Bos lassus for.) Id sumptum est à bubus triturā exercentibus. Etenim in quibusdā regionibus, boues circumfacti per manipulos triticū unguis excutunt: & quo bos lassior, hoc magis ad triturā idoneus, propterea quod fortius figat pedem. Ita qui sero prouocantur ad iram, prouocati grauius incandescunt. Calphurnius.) Nisi fallor sentit Ruffinū, quē ita subinde uocat, uelut indoctum, & culinae q̄ literarum studiofiorem: alludens ad Persianū illud: Cōtinuo Crassum ridet Vulphernius ingens. Et centū Græcos curto centusse licetur: quandoquidē in nōnullis Persij codicibus Calphurniū legi, pro Vulphernio. Videtur autē uox conficta, à calido furno, ut & cognomentum Lanarij, à lanionibus, qui carnes uendunt in macello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum adhuc erraret Augustinus in nomine libri, cum epistolam sentiret, & tamē crebris literis e flagitaret responsum: hortatur Hieronymus, ut certū opus mittat cui uelit responderi, iuuenē admo-nens ne temere suoq; malo prouocet senem ad huiusmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

- Rebras ad me epistolas dirigit, & sæpe compellas, ut respondeā cuidam epistolæ tuæ, cuius ad me (ut ante iam scripsi) per fratrem Syinnium diaconum exemplaria peruenerunt absq; subscriptione tua: & quam primum per fratrem Profuturum, secundo per quendam alium te misisse significas: & interim Profuturum retractum de itinere, & episcopum constitutum, ueloci morte subtractum: illum cuius nomē retices, maris timuisse discrimina, & navigationis mutallē consiliū. Quæ cum ita sint, satis mirari nequeo, quomodo ipsa epistola & Romæ & in Italia haberi à plerisque dicatur, & ad me solum non peruenerit, cui soli missa est: præsertim cum idem frater Syinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africā, non apud te, sed in insula Adriæ ante hoc fermē quinquennium reperisse. De amicitia omnis tollenda suspicio est: & sic cū amico, quasi cum altero se loquendum. Nonnulli familiares mei & uasa Christi, quorum Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est: suggerebant, non simplici animo à te factum, sed laudem atque rumusculos & gloriolam populi requirentem: ut de nobis cresceres, ut multi cognoscerent te prouocare, me timere: te scribere ut doctum, me tacere ut imperitum: & tandem reperisse, qui garrulitati meæ silentiū modumq; imponeret. Ego autē (ut simpliciter fatear) dignationi tuæ primum idcirco respondere nolui: quia tuam liquido epistolam nō credebam: nec (ut uulgi de quibusdam proverbium est) litum melle gladium. Deinde illud cauebam, ne episcopo communionis meæ uiderer procaciter respondere, & aliqua in reprehendentis epistola reprehendere: præsertim cum quædam in illa hæretica iudicarem. Ad extremum: ne tu iure exposulares, & diceres: Quid enim? epistolā meā uideras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehēderas: ut tam facile amicū læderes, & alterius maliciā in meam uerteres contumeliā. Igitur ut ante iam scripsi, aut mitte eandem epistolam, tua subscriptam manu: aut senē latitantē in cellula laceffere desine. Sin autē tuā uis uel exercere uel ostentare doctrinam, quære iuuenes & disertos & nobiles: quorū Romæ dicitur esse quā plurimi, qui possint & audeant tecum congregari: & in disputatione sanctarum scripturarū, iugū cū episcopo ducere. Ego quondā miles, nūc ueteranus, & tuas & aliorū debeo laudare uictorias, non ipse rursus effeceto corpore dimicare, ne si me frequenter ad rescribendū impuleris: illius recorder historiæ, quod Hannibalē iuueniliter exultantē, Qu. Maximus patiētia sua fregerit. Omnia fert ætas, animum quoq; sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles. Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoq; Moerim iam fugit ipsa. Et ut magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis David beneficia, omnesq; delicias iuueni delegans

- A delegans filio: ostēdit senectutem hæc nec appetere debere, nec oblata suscipere. Quot autem iuras te aduersum me librum nec scripsisse, neq; Romā misisse, quē non scripseris: sed si fortē aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ à meo sensu discrepent: nō me à te læsum, sed à te scriptum, quod tibi rectum uidebatur, quæso ut me patiēter audias. Nō scripsisti librum, & quomodo mihi reprehensionis à te meæ per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia quod tu non scripsisti? Qua ratione poscis ut rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas? Non tam habes sum, ut si diuersa senseris, me à te læsum putem, Sed si mea comitibus dicta reprehendas, et rationem scriptorum expetas: & quæ scripserim, emendare compellas, & ad *παραλιποσ* pro uoces, & oculos mihi reddas; in hoc læditur amicitia: in hoc necessitudinis iura uiolantur. Ne uideamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem uel detractoribus nostris tribuere materiā contendendi; hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio: nec quicquam in mea mēte retinere, quod distet à labijs. Non enim conuenit, ut ab adolescentia usq; ad hanc ætatem in monasteriolo cum sanctis fratribus labore desudans, aliquid contra episcopum communionis meæ scribere audeam; & eum episcopum, quem ante cepi amare quàm nosse, qui me prior ad amicitias prouocauit, quem post me orientem in scripturarum diuinarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato librum, si fortē non tuus est; & desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti; aut si tuus est, ingenue confitere; ut si in defensionē mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui prouocasti, nō in me, qui respondere compulsum sum. Ad disceptationem te paratum esse, ut si quid me in tuis scriptis mouerit, & corrigere uolueris, fraterne accipias; & non solum mea in te beneuolentiā gauisurum, sed ut hoc ipsum faciam, deprecaris. Rursum dico quod sentio, prouocas senem, tacentem stimulas, uideris iactare doctrinā. Non est autem ætatis meę putari maleuolum erga eum, cui magis fauorem debeo. Et si in euangelij ac prophetis peruersi homines inueniunt quod nitantur reprehendere; miraris si in tuis libris, & maxime in scripturarū expositione, quæ uel obscurissimæ sunt, quædam à recta linea discrepare uideantur? Et hoc dico, non quod in operibus tuis quædam reprehendenda iam censeam; neq; enim lectioni eorum unquam operam dedi; nec horum exemplariorum apud nos copia est, præter Soliloquiorum tuorum libros, & quosdam cōmentarios in psalmos; quos si uellem discutere, non dicam à me, qui nihil sum, sed à ueterum Græcorum doctorum interpretationibus discrepare. Vale mihi amice charissime, ætate filii, dignitate parēs; & hoc à me rogatus obserua, ut quicquid mihi scripseris, ad me primum facias peruenire.
- B

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Conatur placare Hieronymum, quē senserat suis epistolis nō nihil offensum. Deplorat simultatē tam atrocem ortā inter Ruffinū & Hieronymū quondā amicissimos, adhortans illos ad concordiam.

SCHOLIUM.

- a Grandibus atq;.) Huc respexit quod apud Vergiliū: Entellus senex ingentes duos cestus proiecit in medium.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

QVAMUIS existimem antequam istas sumeres, uenisse in manus tuas, literas meas, quas per dei seruum, filium nostrum Cyprianū diaconum misi; quibus certissime agnosceres meam esse epistolam, cuius exemplaria illuc uenisse commemorasti: unde iam me arbitror rescriptis tuis, uelut Entellinis grandibus atq; acribus cestibus, tanq; audacem Daretem cepisse pulsari atq; uersari; nunc tamē eisispisis respondeo literis tuis, quas mihi per sanctū filium nostrū Asteriū iam mittere dignatus es; in quibus multa in me cōperi tuæ beneuolentissimæ charitatis; & rursus quædam nonnullius à me tuæ offensionis indicia. Itaq; ubi mulcebar legens, ibi cōtinuo feriebar; hoc sanē uel maxime admirās, quod cū te dicas exemplaribus literarū mearū ideo nō temere putauisse credendum, ne fortē te respondente læsus iuste expostularē, quod pbare ante debuisses, meū esse sermonē, & sic rescribere: postea iubeas si mea est epistola, aperte me scribere; aut mittere exemplaria ueriora,

Gg 3 ut abiq;

C ut absque ullo rancore stomachi, in scripturarum disputatione uersemur. Quo enim pacto possumus in hac disputatione sine rancore uersari, si me lædere paras; aut si non paras, quomodo ego te non lædente, abs te læsus iuste exposculari: quod probare ante debuisses meum esse sermonem; & sic scribere, hoc est, & sic lædere. Nisi enim rescribendo læsisses, ego iuste exposculari non possem. Proinde cum ita rescribis, ut lædas, quis locus nobis relinquitur in disputatione scripturarum sine ullo rancore uersandi? Ego quidem, absit ut lædar, si mihi certa ratione uolueris & potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli; uel quid aliud scripturarum sanctorum te uerius intellexisse, quam me; imò uero absit, ut non cum gratiarum actione lucris meis deputem, si fuero te docente instructus, aut emendante correctus. Verum tamen tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me putares lædi posse rescriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quod te non arbitrans læsum, si tamen rescribis ut lædas; aut si te non sic rescribente, ego propter nimiam stulticiam lædi posse putatus sum, hoc ipso læsisti plane, quod de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me, quem nunquam talem expertus es, temere talē crederes, qui literarum mearum exemplaribus, etiam cum stilum meum nosset temere credere noluisse. Si enim non immerito uidisti me iuste exposcularum fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ; quanto iustius exposcularum me ipsum temere putatum talem, qualē me expertus non esset, qui putauisset. Nequaquam ergo ita prolabereris, ut non te rescribente quo læderer, me tamen existimares nimis insipientem, etiam tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur ut lædere me rescribendo disponereres, si certo documento meas esse illas literas nosset. Atque ita, quia non credo quod iniuste me lædendum putares; superest, ut agnoscam peccatum meum, quod prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac non potius ueniā peto? Obsecro ergo te per mansuetudinē Christi, ut si te læsi, dimittas mihi, nec me uicissim lædēdo, malum pro malo reddas. Lædes enim, si mihi tacueris errorem meum, quem forte inuenieris in scriptis uel in dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis, quæ reprehēdenda non sunt, te potius lædis quam me; quod absit à moribus & sancto proposito tuo, ut hoc facias uoluntate lædēdi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente ueridica scis non esse culpandum. Ac per hoc aut bene uolo corde arguas, etiam si caret delicto quod arguendum putas; aut paterno affectu mulceas, quem abijcere nequeas. Potest enim fieri ut tibi uideatur aliud quam ueritas habet, dum tamen aliud abs te non fiat, quam charitas habet. Nam & ego amicissimam reprehensionem tuam gratissime me accipiam; etiam si reprehendi non merui, quod recte defendi potest. Aut agnoscam simul & beneuolentiā tuam & culpam meam; & quantum dominus donat, in alio gratus, in alio emendatus inueniar. Quid ergo; fortasse dura, sed certe salubria uerba tua tanquam cestus Entelli pertimescam. Cædebatur ille, non curabatur; & ideo uincebatur, non sanabatur. Ego autem si medicinalē correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo. Si uero infirmitas uel humana, uel mea etiam cum ueraciter arguitur, non potest non aliquantulum contristari. Melius tumor capitis dolet, cum curatur, quam dum ei parcitur & non sanatur. Hoc est enim quod acute uidit, qui dixit: utiliores esse plerumque inimicos obiurgantes, quam amicos obiurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando uera quæ corrigamus; isti autem minorē quam oportet exhibent iusticiæ libertatē, dum amicitiam timēt exasperare dulcedinē. Quapropter & si forte bos (ut tibi uideris) lassus senectute corporis, non uigore animi; tamen in area dominica fructuosus labore desudans, Ecce sum, si quid perperam dixi; fortius fige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desiderij suspirio uel lego uel recolo. Utinam, inquis, mereremur complexus tuos; & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Ego autem dico, utinam saltem propinquis terrarum locis habitarem; ut si non possent misceri nostra colloquia, literæ possent esse crebriores. Nunc uero tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris, ut de illis uerbis Apostoli ad Galatas, iuuenem me ad tuam sanctitatem scripsisse

A p̄fisse meminere; & ecce iam senex, necdum rescripta meruerim, faciliusq; ad te exemplaria epistolæ meæ peruenierint, nescio qua occasione præueniēte, quàm ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autē mihi in literis tuis (quæ in manus nostras peruenire potuerunt) apparent res: ut nihil studiorū meorum mallet si possem, q̄ inhaerere lateri tuo. Quod ego quia non possum, alique nostrorū in domino filiorum erudiendum nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. Nam neq; in me tantum scientiæ diuinarum scripturarum est: aut esse iam poterit, quantum inesse tibi uideo. Et si quid in hac re habeo facultatis, utcunque impendo populo dei. Vacare autem studijs diligentius, q̄ quæ populi audiunt instruendis, propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam peruenisse audiuius. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis respondens maledictis. Quo perlecto fateor multum dolui, inter tam charas familiaresq; personas, cunctis penē ecclesijs notissimo amicitie uinculo copulatas, tantum malū exitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantumq; teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Verū tamen si eas ipsas cū legittem, contabui dolore, & obrigui timore: quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas fortē uenissent: Væ mundo ab scandalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod ueritas ait: Quoniā abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quæ sibi enim iam fida peccata tuto refundantur? In cuius sensus tota se projiciat secura dilectio? Quis deniq; amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum & Ruffinum hoc quod plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio, O infida in uoluntatibus amicorū sciētia presentium, ubi nulla est præscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putes, quando ne ipse quidē sibi homo est notus in posterū? Nouit enim utcunq; uix fortē, nunc qualis sit: qualis autē postea sit futurus, ignorat. Hæc porrò non tantum scientia qualis quisq; sit, uerum etiā præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit beatus diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus esset, sciēs futuram iniquitatem suam, & sempiternū supplicium, omnino non uideo. De qua re, si tamen eam nosse opus est, uellem audire quid sentias. Vide quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epistola mea, quam legis ego essem, iam mihi diceres, quod quæsiui: nunc uero quando rescribes? quando mittes? quando perueniet? quando accipiā? & tamē utinam quandoq; fiat, quod tā cito fieri non posse q̄ uolumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa uerba epistolæ tuæ dulcissima, sanctiq; desiderij tui plenissima, & ea facio uicissim mea: Vtinam mereremur cōplexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus: si tamen esse ullo modo posset, quod ego te docerē. In his autē uerbis, nō iam tuis tantum, sed etiam meis, ubi delector & reficior, & ipso quamuis pendente & non attingente utriusque nostrum desiderio, nō parua ex parte consolor: tibi rursus acerrimis dolorum stimulis fodior, dum cogito inter uos quibus deus hoc ipsum quod uterque uestrum optauit, largum prolixumq; concesserat: ut coniunctissimi & familiarissimi mella scripturarum sanctarum pariter lamberetis, sic tantæ amaritudinis irrepressibilem perniciem, quando non, ubi non, cui non homini formidandā: cum eo tempore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iam expediti dominū sequebamini: & in ea terra uiuebatis simul, in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pacem, inquit, meā do uobis: pacem meā relinquo uobis: uiris ætate maturis, & in eloquio domini habitantibus uobis accidere potuit: Vere tentatio est uita humana sup̄ terram. Heu mihi, qui uos simul alicubi inuenire non possum, fortē ut moueor, ut doleo, ut timeo, prociderem ad pedes uestros, flerem quantum ualerem, rogarem quantum amarem. Nunc unumquēq; uestrū pro seipso, nunc utrūq; pro alterutro, & pro alijs ac maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est: qui uos tanquā in teatro uitæ huius cum magno sui periculo spectant, ne de uobis ea conscribendo spargatis, quæ quandoque concordantes de-

C lere nō poteritis, qui nunc concordare nolitis; aut quæ concordare legere timeatis, ne iterū li-
 tugetis. Verum dico charitati tuæ, nihil me magis quàm hoc exemplū tremuisse, cū quædam
 ad me in epistola tua legerem, tuæ indignationis indicia, nō tam illa de Entello & boue lasso;
 ubi mihi potius hilariter iocari, quàm iracunde minari uisus es, quàm illud quod serio te scri-
 ptū esse latet appareat; unde supra loquutus sum plus fortallē cū debui, sed nō plus cū timui, ubi
 astiti. Ne forte læsus iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos quæramus & disse-
 ramus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem nō pos-
 sum dicere, quid mihi emendandum uideatur in scriptis tuis; nec tu in meis, nisi cum suspicio-
 ne inuidiæ, aut læsione amicitiae; quiescamus ab his, & nostræ uitæ salutis parcamus. Mi-
 nus certe allèquatur illa quæ inflat, dum non offendatur illa quæ ædificat. Ego me longe esse
 sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est; Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est
 uir. Sed planè in dei misericordia puto me posse facile abs te petere ueniam, si quid offendi
 quod mihi aperire debes; ut cum te audiero, lucreris fratrem tuum. Nec enim quia hoc pro-
 pter longinquitatē terrarum nō potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me.
 Prorūsus (quod ad ipsas res quas nolle uolumus attinet) si quid ueri me tenere, uel scio, uel pu-
 to, uel credo: in quo tu aliter sentis, quantum dat dominus, sine tua iniuria conabor allèrere.
 Quod autem pertinet ad offensionem tuam, cū te indignatum sensero, nihil aliud quàm uer-
 niam deprecabor. Nec omnino arbitror te succensere potuisse, nisi aut hoc dicerē quod nō
 debui, aut non sic dicerem ut debui; quia nec miror nos minus scire inuicē, cū scimur à cōiun-
 ctissimis & familiarissimis nostris; in quorū ego charitatē fateor facile me totū projicio, præ-
 fertim fatigatū scandalis seculi; & in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Deum quippe illic esse
 sentio, in quē me securus projicio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate, cras-
 tinum illud humanæ fragilitatis incertū, de quo superius gemui, omnino formido. Cū enim
 hominem Christiana charitate flagrantē, atq; mihi fidelē amicū factum esse sentio, quicquid
 D ei consiliorū meorū cogitationumq; cōmitto, nō homini cōmitto, sed illi in quo manet, ut ta-
 lis sit. Deus enim charitas est; & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo; quam si
 deseruerit, tantū faciat necesse est dolorem, quantū manens fecerat gaudiū. Veruntamen ex
 amico intimo factus inimicus, quærat sibi potius quod fingat astutus; nō inueniat quod pro-
 dat iratus. Hoc autem unusquisq; facile assequitur, nō occultando quod fecerit, sed non faciē-
 do quod occultare uelit. Quod si misericordia dei bonis pijsq; cōcedit, ut inter inimicos quos-
 liber futuros liberi securiq; uersentur, aliena peccata sibi cōmissa non prodant, quæ proditi-
 ment, ipsi nulla cōmittant. Cum enim falsum quid à maledico fingitur, aut omnino non cre-
 ditur, aut certe integra salute sola fama uexatur. Quod aut malum perpetratur, hostis est in-
 timus, etiam si nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur. Quapropter quis prudentiū non
 uideat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amicissimi quondam & familiarissimi incredibiles
 nūc inimicitias, consolante conscientia, & quemadmodum uel quod iactitat, uel quod à quis-
 busdam forsitan creditur, in sinistris armis deputes, quibus nō minus quàm dextris contra
 diabolū dimicatur. Verūtamen illū maluerim aliquo modo mitiorem, quàm te isto modo
 armatiore. Hoc magnum & triste miraculū est, ex amicitijs talibus ad has inimicitias perue-
 nisse. Lætum erit, & multo maius, ex inimicitijs talibus ad pristinam concordiam reuertisse.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Paulus Orosius in fine historię suæ testatur sibi cum Hieronymo fuisse colloquium, libros duos,
 alterum de origine animæ, alterum de loco explicando ex epistolis Iacobi probat. Cæterum excusat se
 quod non responderit. Eos libros amice lector reperies in secundi tomi parte secunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Irum honorabilem fratrem meum; filium dignationis tuæ Orosium presbyterum,
 & sui merito & te iubente suscepi. Sed incidit tempus difficillimum, quando mihi
 tacere melius sit quàm loqui; ita ut nostra studia cessarent, & iuxta Appium, ca-
 nina

A nina exerceatur facundia. Itaq; duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti, eruditiffimis & omni eloquentiæ ſplendore fulgentibus, ad tempus reſpondere non potui. Non quo quies quam in illis reprehendendum putem: ſed quia iuxta Apoſtolum unusquisque in ſuo lenſu abundet; alius quidem ſic, alius autē ſic. Certe quicquid dici potuit, & ſublimi ingenio de ſcripturarum ſanctarum hauriri fontibus, à te poſitum atq; diſſertum eſt. Sed quæſo reuerentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſa diſſerimus. Cæterum æmuli & maxime hæretici, ſi diuerſas inter nos ſententias uiderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere. Mihi autem decretum eſt te amare, te ſuſpicere, colere, mirari, tuæq; dicta quaſi mea defendere. Certe & in dialogo quem nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignum fuerat recordatus ſum; magisq; demus operam, ut pernicioſiſſima hæreſis de eccleſijs auferatur, que ſemper ſimulat pœnitentiam, ut docendi in eccleſijs habeat facultatem: ne ſi aperta ſe luce prodiderit, foras expulſa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filie tuæ Euftochium & Paula, & genere ſuo, & exhortatione tua digne gradiuntur: ſpecialiterq; ſalutant beatitudinem tuam: omnis quoq; fraternitas, quæ nobiſcū domino ſaluatori ſeruire conatur. Sanctum preſbyterum Firmum, anno præterito ob rem earum Rauennam, & inde de Aphricam, Siciliamq; direximus: quem putamus iam in Aphricæ partibus commorari. Sanctos tuo adherentes lateri, ut meo obſequio ſalutes, precor. Literas quoq; meas ad ſanctū preſbyterum Firmum direxi: quæ ſi ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumem te & mei memorem Chriſtus dominus cuſtodiat, domine uere ſanctæ & beatiſſime papa. Grandem Latini ſermonis in iſta prouincia notariorum patimur penuriã: & idcirco præceptis tuis parere non poſſumus: maxime in æditione Septuaginta, quæ aſterifcis ueribusq; diſtincta eſt. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem cuiuſdam amiſimus.

B ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS,

Rogat ut ſuam epiſtolam curet Hieronymo reddendam, utq; eundē ſibi ſuis quoq; mitiget literis.

AVGVSTINVS PRAESIDIO

Sicut præſens rogauit ſinceritatem tuam, nunc quoq; commoneo, ut literas meas ſancto fratri & compreſbytero noſtro Hieronymo mittere non graueris. Ut autem nouerit charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea cauſa ſcribere debeas, miſi exemplaria literarum & mearum ad ipſum, & ad me ipſius. Quibus lætis pro tua ſancta prudentia facile uidebis & modum meum, quem ſeruandum putauit, & motum eius quem non fruſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid ſcripſi, non ad illum de me, ſed ad meipſum potius fraterna dilectione mitte ſermonem: quo correctus petam ut ignoſcat, ſi meam culpam ipſe cognouero.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS,

Reſalutat Auguſtinum, excuſans quod liberius reſponderit, & ruriſum de cucurbita meminit, hortans ut ſuper hac re ſua legat commentaria; deniq; inuitans ut omiſſis contentioſis quaſtionibus uerſentur in campo ſacrarum ſcripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Cum à ſancto fratre noſtro Firmo ſollicite quaererē quid ageres, ſoſpitem te lætus audiui. Ruriſum cum tuas literas non dico ſperarem, ſed exigerem, neſciente te ex Aphrica profectum ſe eſſe dixit. Itaq; reddo tibi per eum ſalutationis officia, qui te unico amore complectitur: ſimulq; obſecro ut ignoſcas pudori meo, quod diu ut reſcriberem præcipienti, negare non potui: nec ego tibi, ſed cauſa cauſæ reſpondit. Et ſi culpa eſt reſpōdiſſe, quæſo ut patiet̄er audias: multo maior eſt prouocaffe. Sed faceſſant iſtiusmodi querimonix, ſit inter nos pura germanitas: & deinceps non quaſtionum, ſed charitatis ad nos ſcripta mittamus. Sancti fratres qui nobiſcū domino ſeruiūt, aſſatim te ſalutant. Sanctos qui tecū Chriſti leue trahūt iugum, præcipue ſanctū & ſuſpiciendū papā Alipiū, ut meo obſequio ſalutes precor. Incolumē te & memorē mei, Chriſtus deus noſter tueatur omnipotens;

Gg 5 domine

- C domine uere sancte & beatissime papa. Si legisti librum explanationum in Ionam, puto quod ridiculā cucurbitæ non recipias quæstionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petijt, stilo repulsus est, sit humanitatis tuæ atq; iusticiæ accusantem reprehendere, non respondentem. In scripturarum si placet campo sine nostro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet accurate libro quo Hieronymus illi responderat de interpretatione loci qui est in epistola ad Galatas. Et cum Hieronymus adiecisset se necessitate compulsus, ut eam interpretationem sequeretur, Augustinus eam difficultatem alia uia potuisse explicari demonstrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

- Ampridem charitati tuæ prolixam epistolam misi, respōdens illi tuæ, quam per sanctum filium tuum Asterium, nunc iam non solum fratrem, uerum etiam collegam meum misisse te recolis: quæ utrum in manus tuas peruenire meruerit adhuc nescio, nisi quod per fratrem syncerissimum Firmum scribis: si ille qui me primum gladio petijt, stilo repulsus est: ut sit humanitatis meæ atq; iusticiæ, accusantem reprehendere, non respondentem. Hoc solo tenuissimo indicio utcumq; conijcio, legisse te illam epistolam meam. In ea quippe deploraui tantam inter uos extitisse discordiam: de quorum tanta amicitia quaquauersum eam fama distuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam: cuius in ea re aliquam culpam me cognouisse, non ausus sum dicere: sed dolendo humanam miseriam, cuius in amicitijs mutua charitate retinendis, quantalibet illa sit, incerta permansio est. Verum illud malueram tuis nosse rescriptis: utrum mihi ueniam, quam poposceram, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam uultus literarum tuarum, etiam hoc me impetrasse significare uideatur: si tamen post lectam illam missæ sunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubes, ut in scripturarum campo sine nostro inuicem dolore ludamus.
- D Et quidem quantum ad me attinet, serio nos ista, quam ludo agere mallet. Quod si hoc uerbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uirium tuarum, prudentiaq; tam docta & ociosa, annosa, studiosa, ingeniosa diligentia: hæc tibi non tantum donante, uerum etiam dictante spiritu sancto, ut in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanquam ludentem in campo scripturarum, sed in montibus anhelantem adiuues. Si autem propter hilaritatem, quam esse inter charissimos disserentes decet, putasti dicendum esse, ludamus: siue illud apertum & planum sit, unde colloquimur: siue arduum atq; difficile: hoc ipsum edoce obsecro te, quo nam modo assequi ualeamus: ut cum forte te aliquid nos mouet, quod nobis, & si non cautius attendentibus certe tardius intelligentibus non probatum est: & quid nobis uideatur contra conamur asserere, si hoc aliquanta securiore libertate dicamus, non incidamus in suspicionem puerilis iactantiæ, quasi nostro nomini famam, uiros illustres accusando, quæramus. Si autem aliquid asperum refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circumfundamus eloquio, ne litum melle gladium stringere uideamur. Nisi forte ille modus est, quo utrumq; hoc uitium, uel uitij suspicionem caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus: ut quicquid dixerit, necesse sit approbare: nec quærendi saltem causa liceat aliquantulum reluctari. Tum uero sine ullo timore offensionis tanq; in campo luditur: sed mirum si nobis nō illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremq; deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. At si aliquid in eis offendero literis, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud q; uel mēdosum esse cōdicem, uel interpretem nō assequutum esse quod dictū est, uel me minime intellexisse nō ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaq; præpolleant: non ideo uerum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi uel per illos autores canonicos, uel probabili ratione, quod à uero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te mi frater sentire aliquid aliter

A aliter existimo; proorsus, inquam, non te arbitror, sic legi tuos libros uelle, tanq̄ prophetarum & apostolorum; de quorū scriptis quod omni errore careant dubitare nefariū est. Absit hoc à pia humilitate, & ueraci de temetipso cogitatione, qua nisi effēs praxditus, non utique dicerēs; utinam mereremur cōplexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus. Quod si teipsum consideratione uitæ ac morū tuorū, nō simulate, nō fallaciter dixisse credo; quāto magis æquū est me credere apostolū Paulum non aliud sensisse q̄ scripserit, ubi ait de Petro & Barnaba; Cū uiderē quia nō recte ingrediebantur ad ueritatē Euangelij, dixi Petro corā omnibus; Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & nō Iudaice uiuis, quomodo gentes cogis Iudaizare? De quo enim certus sim, quod me scribendo uel loquendo nō fallat; si fallebat apostolus filios suos, quos iterum parituriēbat, donec in eis Christus, id est, ueritas formaret. Qui bus cū praxmisisset, dicens: Quæ autē scribo uobis, ecce corā deo, quia nō mentior; nō tamē ueraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, uidisse se Petrum & Barnabam nō recte ad Euangelij ueritatē ingredientiē, ac Petro in faciē restitisse; nō ob aliud nisi quod gentes cogeret Iudaizare. At em̄ fatius est credere apostolū Paulum aliquid uere non scripisse, q̄ apostolū Petrū non recte aliquid egisse. Hoc si ita est, dicamus (quod absit) fatius esse credere mentiri Euangelij, q̄ negatū esse à Petro Christū; & mentiri Regnorū librum, q̄ tantū prophetā à dño deo tam excellenter electum, & in concupiscenda atq; abducēda uxore aliena commisisse adulteriū; & in marito eius necando, tam horrendū homicidium, Imò uero sanctam scripturam in summo, & celesti autoritatis culmine collocatam, de ueritate eius certus ac securus legam; & in ea homines uel approbatos, uel emēdatos, uel damnatos ueraciter discam, potius q̄ facta humana; nedum in quibusdā laudabilis excellentiæ personis aliquando credere timeo reprehendēda, ipsa diuina eloquia mihi sint ubique suspecta. Manichæi plurima diuinarum scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate conuincitur; quia in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse cōtendunt; ita tamen ut candē falsitatē nō scribentibus apostolis tribuant, sed nescio quibus codicū corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus siue antiquioribus exēplaribus, nec praxcedētis linguæ autoritate (unde Latini libri interpretati sunt) probare aliquando potuerunt; notissima omnibus ueritate superati, confusi q; discedunt. Itā ne non intelligit prudentia sancta tua, quāta maliciæ illorum pateat occasio; si non ab alijs apostolicas literas esse falsatas, sed ipsos apostolos falsa scripisse dicamus? Non, inquis, credibile est hoc in Petro Paulum, quod ipse Paulus fecerat, arguisse. Nō nūc inquirō quid fecerit, sed quid scripserit quæro. Hoc ad quæstionem quam suscepi maxime pertinet; ut ueritas diuinarū scripturarū ad nostrā fidem ædificandam memoriæ cōmendata, nō à quibuslibet, sed ab ipsis apostolis; ac per hoc in canonicū autoritatis culmē recepta, ex omni parte uerax atq; indubitāda persistat. Nā si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mētutus est Paulus, quod eū uiderit nō recte ingrediētiē ad ueritatē Euangelij. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utiq; facit; & ideo falsum de eo dicit, qui dicit eū nō recte fecisse, quod eū nouit facere debuisse. Si autē uerū scripsit Paulus, uerū est quod Petrus nō recte tunc ingrediebatur ad ueritatē Euangelij. Id uero faciebat quod facere nō debebat; & si tale aliquid Paulus ipse iam fecerat, correctū potius etiā ipsum credā, coapostoli sui correctionem nō potuisse negligere, q̄ mēdaciter aliquid in sua epistola posuisse. Et si hoc nō in epistola qualibet, quanto magis in illa, in qua praxloquutus ait: Quæ autem scribo uobis ecce corā deo quia nō mentior; Ego quidē illud Petrū sic egisse credo, ut gentes cogeret Iudaizare. Hoc enim lego scripisse Paulum, quē mentitum esse non credo; & ideo nō recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra Euangelij ueritatem, ut putarent qui credebant in Christum, sine illis ueteribus sacramentis saluos se esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex circumcisione crediderant. Contra quos Paulus perseveratē acriter q; configit. Ipsum uero Paulum non ad hoc id egisse, quod uel Timotheum circumcidit, uel Cenchreis uotum persoluit, uel Hierosolymis à Iacobo admonitus, cum eis qui uouerant, legitima illa celebranda

- C celebranda suscepit: ut putari uideretur per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari. Sed ne illa quæ prioribus, ut congruebant temporibus, in umbris rerum futurarum deus fieri iusserat, tanquam idololatriam gentiliū damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Iacobus ait: auditum de illo esse, quod discissionem doceat à Moysē. Quod utiq; nefas est, ut credentes in Christum discendantur à prophetis Christi, tanquam eius doctrinam detestantes atq; damnātes; de quo ipse Christus dicit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Attende obsecro ipsa uerba Iacobi: Vides, inquit, frater quot milia sunt in Iudæa, qui crediderunt in Christum, & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discissionem doces à Moysē, eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens: non debere circuncidere eos filios suos, neq; secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem, audierunt enim te superuenisse: hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor, uotum habentes super se: his assumptis sanctifica te cum ipsis, & impende in eos ut radant capita: & sciant omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt; sed sequeris & ipse custodiens legem: de gentibus autem qui crediderunt nos mandauimus, iudicantes nihil eiusmodi seruare illos, nisi ut se obseruent ab idolis immolato, & à sanguine & à fornicatione. Non, ut opinor, obscurum est, & Iacobum hoc ideo monuisse, ut scirent falsa esse quæ de illo audierant, hi qui cum in Christum ex Iudæis credidissent; tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Christi, uelut sacrilega, nec deo mandante conscripta damnari putarentur, quæ per Moysen patribus fuerant ministrata: hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo animo à Iudæis fidelibus obseruari tunc ista deberent, propter commendandam scilicet auctoritatem diuinam, & sacramentorum illorum propheticam sanctitatem: non propter adipiscendam salutem, quæ iam in Christo reuelabatur, & per baptismi sacramentum ministrabatur. Sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic ea uolebant obseruari, tanquam sine his in Euangelio salus credentibus esse non posset. Ipsum enim senserant uehementissimum gratiæ prædicatorem, & intentioni eorum maxime aduersum, docentem non per illam hominem iustificari, sed per gratiam Iesu Christi, cuius prænunciandæ causa, illæ umbræ in lege mandatæ sunt. Et ideo illi inuidiam & persecutionem molientes concitare, tanq; inimicum legis mandatorumq; diuinorum criminabantur; cuius falsæ criminatōnis inuidiam congruentius deuitare non posset, quàm ut ea ipsa celebraret, quæ damnare tanq; sacrilega putabatur: atq; ita ostenderet, nec Iudæos tunc ab eis tanq; à nefarijs prohibendos, nec gentiles ad ea tanq; ad necessaria compellendos. Nam si reuera sic ea reprobareret, quemadmodum de illo auditum erat: & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam: non ei diceret Iacobus, & scient omnes: sed diceret: & putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt falsa sunt, præsertim quia in ipsis Hierosolymis apostoli iam decreuerant, ne quisquam gentes cogeret Iudaizare: non autem decreuerant ne quisquam tunc Iudæos Iudaizare prohiberet, quamuis etiam ipsos iam doctrina Christiana non cogeret. Proinde si post hoc apostolorum decretum, Petrus habuit illam in Antiochia simulationem, qua gentes cogeret Iudaizare; quo iam nec ipse cogebatur, quamuis propter commendanda eloquia dei, quæ Iudæis sunt credita, non prohibeatur: quid mirum si constringebat eum Paulus libere asserere, quod cum cæteris apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat. Si autem hoc (quod magis arbitror) ante illud Hierosolymitanū concilium Petrus fecit: nec sic mirum est, quod eum uolebat Paulus non timide obtegere, sed fidenter asserere: quod eum pariter sentire iam nouerat: siue quod cū eo cōtulerat Euangelium, siue quod in Cornelij centurionis uocatione, etiā diuinitus eū de hac re admonitum acceperat: siue quod anteq; illi quos timuerat, uenissent Antiochiam, cum gentibus eū cōuesci uiderat. Neq; em̄ negamus in hac sententia fuisse iā Petrū, in qua & Paulus fuit. Nō itaq; tunc eum quid in ea re uerum esset docebat: sed eius simulationē, qua gētes Iudaizare cogebant arguebat: non ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tanq; uerum esset quod illi dicebāt, qui sine circumcissione

A cisione præputij atq; alijs obseruationibus quæ umbræ erant futurorum, putabant credentes saluos esse nõ posse. Ergo & Timotheũ circumcidit propterea, ne Iudæis & maxime cognationi eius maternæ sic uiderentur qui ex gentibus in Christũ crediderant detestari circumcisionẽ, sicut idololatria detestanda est; cum illam deus fieri præceperit, hanc Satanus persuaserit. Et Titũ propterea non circumcidit, ne occasione daret eis qui sine ulla circumcissione dicebant credentes saluos esse nõ posse: & ad deceptionẽ gentiũ hoc etiã Paulum sentire iactarent. Quod ipse factis significat, ubi ait: Sed neq; Titus qui mecũ erat cũ esset Græcus cõpulsus est circumcidi; propter subintroductos aut falsos fratres qui subintroierant perferuari libertatẽ nostrã, ut nos in seruitutem redigerent: quibus nec ad horam cessimus subiectioni, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos. Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut non faceret quod in Timotheo fecerat: & quod ea libertate facere poterat, qua ostenderat illa sacramenta, nec tanq; necessaria debere appeti, nec tanq; sacrilega debere damnari. Sed cauendum est uidelicet in hac disputatione, ne sicut philosophi, quædam facta hominũ media dicamus, inter recte factum & peccatum: quæ neq; in recte factis, neq; in peccatis numerentur: & urgeamur eo, quod obseruare legis ceremonias non potest esse indifferens: sed aut bonũ, aut malum, Vt si bonum dixerimus, eas nos quoq; obseruare cogamur. Si autem malum, non uere, sed simulate ab apostolis obseruatas esse credamus. Ego uero apostolis, non tam exemplum philosophorũ timeo, quãdo & illi in sua disputatione ueri aliquid dicunt, q̄ forensiũ aduocatorum, quando in alienarum causarũ actione mentiuntur. Quorũ similitudo, si in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationẽ Petri & Pauli putata est decenter induci: quid ego apud te timeã nomen philosophorum: qui non propterea uani sunt, quia omnia falsa dicunt, sed quia & falsis plerique confidunt: & ubi uera inueniuntur dicere, à Christi gratia, qui est ipsa ueritas, alieni sunt. Cur autem non dicam præcepta illa ueterum sacramentorum, nec bona esse: quia non eis homines iustificantur. Umbræ enim sunt prænunciantes gratiam, qua iustificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta sunt, temporibus personisq; congruentia: cum me adiuuet etiam prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse præcepta non bona. Forte enim propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est, non talia, ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna sinceritas tua, utrum simulate quisquam sanctus Orientalis cum Romam uenerit, ieiunet sabbato: excepto illo die paschalis uigiliæ. Quod si malum esse dixerimus, non solum Romanam ecclesiam, sed etiam multa ei uicina, & aliquanto remotiora damnabimus, ubi mos idem tenetur & manet. Si autem non ieiunare sabbato malum putauerimus tot ecclesias Orientis, & multo maiorẽ orbis Christiani partem, qua temeritate criminabimur? Placẽt ne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate, sed congruenti societate atq; obseruantia fecerit: Et tamen nihil inde legimus in canonicis libris præceptum esse Christianis: quãto magis illud malum dicere non audeo, quod deum præcepisse ipsa Christiana fide negare non possum: quia didici non eo me iustificari, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: Dico ergo circumcisionẽ præputij, & cætera huiusmodi, priori populo per testamentum, quod uetus dicitur, diuinitus data ad significationẽ futurorũ, quæ per Christum oportebat impleri: quibus aduenientibus remansisse illa Christianis legenda tantũ ad intelligentiam præmissæ prophetiæ, non autem necessãrio faciendã: quasi adhuc expectandum esset, ut ueniret fidei reuelatio, quæ his significabatur esse uentura. Sed quibus gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auferri à cõsuetudine Iudæorum, tanq; detestanda atq; damnãda. Sensim proinde atq; paulatim feruente sanè predicatione gratiæ Christi, qua sola nosse credentes se iustificari saluosq; fieri, nõ illis umbris rerũ antea futurarũ, tunc iam uenientium atq; præsentium, ut in illorũ Iudæorũ uocatione, quos præsentia carnis dñi & apostolica tẽpora sic inuenerãt, omnis illa actio cõsumeret umbrarũ, hoc eis sufficisse ad cõmẽdationem: ut nõ tanq; detestanda & similis idololatriæ uitaret, ultra uero nõ haberet pgressum, ne putaretur

A tur necessaria, tanquam uel ab illa salus esset, uel sine illa esse non posset. Quod putauerunt haeretici, qui dum uolunt & Iudaei esse & Christiani, nec Iudaei nec Christiani esse potuerunt. Quorum sententiam mihi cauendam, quamuis in ea nunquam fuerim, tamen beneuolentissime me admonere dignatus es; in cuius sententiae non consensionem, sed simulationem Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus uerissime scriberet, quod cum eum uidisset non recte ingredientem ad ueritatem Euangelij, eique uerissime diceret, quod gentes Iudaizare cogebat, quod Paulus utique non cogebat. Ob hoc illa uetera ueraciter ubi opus esset obseruans, ut damnanda non esse monstraret; praedicans tamen instanter non eis, sed reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quemquam uelut necessaria suscipienda compelleret. Sic autem credo apostolum Paulum ueraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quemquam factum ex Iudaeo Christianum, uel cogo, uel sino talia ueraciter celebrare: sicut nec tu cui uidetur Paulus ea simulasse cogis istum, uel sinis talia simulare. An uis ut etiam ego dicam hanc esse summam quaestionis, in qua sententiae tuae; ut post euangelium Christi, benefacient credentes Iudaei, si sacrificia offerant, quae obtulit Paulus; si filios circumcendant; si sabbatum obseruent; ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruauerit Iudaei, dummodo haec simulate ac fallaciter agant; Hoc si ita est, non iam in haeresim Hebionis, uel eorum quos uulgo Nazaraeos nuncupant, uel quolibet aliam ueterem; sed nescio in quam nouam delabimur, quae sit eo perniciosior, quo non errore, sed proposito est ac uoluntate fallaci. Quod si respondeas, ut te ab hac purges sententia, tunc apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarentur infirmi, qui ex Iudaeis multi crediderant, & ea respuenda nondum intelligebant; nunc uero confirmata per tot gentes doctrina gratiae Christianae; confirmata etiam per omnes Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quomodo haec intelligenda non obseruanda recitentur; quisquis ea simulando agere uoluerit, uideatur insanire; cur mihi non licet dicere apostolum Paulum, & alios rectae fidei Christianos, tunc illa uetera sacramenta paululum obseruando, ueraciter commendare debuisse, ne putarentur illae propheticae significationis obseruationes, a piissimis patribus custoditae tanquam sacrilegia diabolica a posteris detestatae: iam enim cum uenisset fides, quae prius illis obseruationibus praenunciata, post mortem & resurrectionem domini reuelata est, amiserant tanquam uitam officij sui. Veruntamen sicut defuncta corpora, necessariorum officij, deducenda erant quodammodo ad sepulturam; nec simulate, sed religiose; non autem deserenda continuo, uel inimicorum obretractionibus tanquam canum morsibus projicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum quamuis sit ex Iudaeis, similiter ea celebrare uoluerit, tanquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor, uel baiulus corporis, sed impius sepulturae uiolator. Fateor sane in eo quod epistola continet mea, quod ideo sacramenta Iudaeorum Paulus celebranda susceperat, cum iam Christi esset apostolus; ut doceret non esse perniciosam his qui ea uellent sicut a parentibus per legem acceperant custodire, minus me posuisse, illo dumtaxat tempore, quo primum fidei gratia reuelata est. Tunc enim hoc non erat perniciosum, progressu uero temporis erat perniciosum, nisi illae obseruationes ab omnibus Christianis desererentur; ne si tunc fierent, non discerneretur quod deus populo suo per Moysen praecipit, ab eo quod in templis demoniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligentia mea; quia hoc non addidi, quam obiurgatio tua. Veruntamen longe antequam literas tuas accepissem, scribens contra Faustum Manichaeum; quomodo eundem locum, quamuis breuiter explicauerim, & hoc illi non praetermiserim; & legere poterit si non dedignetur benignitas tua, & a charissimis nostris per quos nunc haec scripta misi, quomodo uolueris tibi fides fiat; illud me ante dictasse, mihi quoque de animo meo crede, quod coram deo loquens, iure charitatis exposco, nunquam mihi uisum fuisse; etiam nunc Christianos ex Iudaeis factos sacramenta illa uetera quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis ullo modo coli; cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literae innotuerunt; sicut nec tibi uidetur hoc tempore cuiusque esse simulanda ista, cum hoc fecisse apostolos credas. Proinde sicut tu e contrario loquaris; & licet reclamante (sicut scribis) mundo libera uoce

A ta uoce pronuncias, ceremonias Iudaeorum & perniciosas esse & mortiferas Christianis: & quicumque eas obseruauerit, siue ex Iudaeis, siue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum: ita ego hanc uocem tuam omnino confirmo, & addo: Quicumque eas obseruauerit, siue ex Iudaeis siue ex gentibus, non solum ueraciter, uerumetiam simulate, eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quaeris amplius? Sed sicut tu simulationem apostolorum ab huius temporis ratione secernis, ita ego Pauli apostoli ueracem tunc in his omnibus conuersationem ab huius temporis, quamuis minime simulata ceremoniarum Iudaicarum obseruatione secerno: quoniam tunc fuit approbata, nunc detestanda. Ita quamuis legerimus: Lex & prophetae usque ad Ioannem Baptistam; & quia propterea quaerebant Iudaei Christum interficere: quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, aequalem se faciens deo: & quia gratiam pro gratia accepimus; & quoniam lex per Moysen data est, gratia autem & ueritas per Iesum Christum facta est: & per Hieremiam promissum est, daturum deum testamentum nouum domui Iuda, non secundum testamentum quod disposuit patribus eorum: non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter a parentibus circumcisum, Aut si hoc propter aetatem minime prohibebat; nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certe non illa per Moysen praecipua obseruatio, sed ipse mundauerat; Vade & offer pro te sacrificium quod praecipit Moyses in testimonium illis, Nec fallaciter ascendit ad diem festum usque adeo non causa ostentationis coram hominibus, ut non euidenter ascenderit, sed latenter, At enim dixit idem Apostolus; Ecce ego Paulus dico uobis: quia si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum; An quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit, nec ait: si circumcidamini ueraciter, sicut nec fallaciter, sed sine ulla exceptione dixit: si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Sicut ergo tu uis hic locum dare sententiae tuae, ut uelis subintelligi, nisi fallaciter, ita non impudenter flagito; ut etiam nos illic intelligere finas eis dictum: si circumcidamini: qui propterea uolebant circumcidi, quod aliter se putabant in Christo saluos esse non posse. Hoc ergo animo, hac uoluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidebatur, Christus ei nihil omnino proderat: sicut alibi aperte dicit: Nam si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est. Hoc ergo declarat, quod & ipse commemorat: Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini: a gratia excidistis. Illos itaque arguit, qui se iustificari in lege credebant; non qui legitima illa in eius honore, a quo mandata sunt obseruabant intelligentes, & qua praenunciandae ueritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare. Vnde est illud quod ait: Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. Vnde uelut colligis apparet, qui sub lege est, non dispensatiue, ut nostros putas uoluisse maiores; sed uere, ut ego intelligo, eum spiritum sanctum non habere. Magna mihi uidetur quaestio: quid sit esse sub lege sic, quemadmodum Apostolus culpatur. Neque enim propter circumcisionem hoc eum arbitror dicere; aut illa sacrificia, quae tunc facta a patribus, nunc a Christianis non fiunt; & caetera huiusmodi, sed hoc ipsum etiam quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certe Christianos debere obseruare, atque euangelica maxime illustratione praedicari. Legem dicit esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Deinde subiungit: Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum. Quod autem hic dicit peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi ait: Lex subintravit, ut abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi, cum superius de dispensatione gratiae loqueretur, quod ipsa iustificet, uelut interrogans ait: Quid ergo lex? Atque huic interrogationi continue respondit: Praeuaricationis gratia posita est, donec ueniret semen, cui promissum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex: non implentes legem, dum non intelligendo gratiae beneficium ad facienda dei praecipua, quasi de suis uiribus supra elatione presumunt. Pleni tudo enim legis charitas, Charitas uero dei diffusa est in cordibus nostris, non per nos ipsos, sed per spiritum

- C per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quatum satis est explicandae, prolixior fortalle, & sui proprii uoluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet; & prauaricatorem potius damnat, quam liberat peccatorem: quanto magis illa, quae significationis causa praecipua sunt circumcisio: & caetera quae reuelatione gratiae latius innotescente necesse fuerat aboleri, iustificare neminem poterant: Non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam coeperat reuelari, quae umbris talibus fuerat praenunciata: sed permittenda paululum eis, maxime qui ex illo populo, cui data sunt uenerant. Postea uero tanquam cum honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deferenda: Hoc autem quod dicis, non dispensatiue, ut nostri uoluerunt maiores, quid sibi uult oro te. Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendacium: ut haec dispensatio sit officium, uelut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino, non uideo, nisi forte addito nomine dispensationis, fiat ut mendacium non sit mendacium. Quod si absurdum est, cur ergo non aperte dicis officiosum mendacium defendendum, nisi forte nomen te mouet: quia non tam usitatum est in ecclesiasticis libris uocabulum officij, quod Ambrosius noster non timuit, qui suos quosdam libros utilium praecipuum plenos, de officijs uoluit appellare. An si officiose mentiatur quisque culpandus est, si dispensatiue approbandus? Rogo te mentiatur, ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quaestio est: sit ne aliquando mentiri uiri boni, imo uiri Christiani, qualibus dictum est: Sit in ore uestro, est est, non non: ut non sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Sed, ut dixi, & alia magna quaestio est: eligat quod uoluerit, qui hoc existimat ubi mentiatur: dum tamen a scribentibus autoribus sanctarum scripturarum, & maxime canonicarum, inconcussus credatur, & defendatur omnino abesse mendacium: ne dispensatores Christi, de quibus dictum est: Hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur: tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse uideantur pro ueritatis dispensatione mentiri, cum ipsa fides in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utique non est locus. Fidelis igitur dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem: quia ueritatis dispensator erat, non falsitatis. Ac per hoc uerum scripsit uidisse se Petrum, non recte ingredientem ad ueritatem Euangelij: eique in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipse uero Petrus, quod a Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atque ita rarius & sanctius exemplum posteris praebuit, quo non dedignarentur sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam a posterioribus corrigi, quam Paulus, quo confidenter auderent, etiam minores maioribus pro defendenda euangelica ueritate, salua fraterna charitate resistere. Nam cum satius multo sit a tenendo itinere in nullo quam in aliquo declinare, multo est tamen mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentem, quam audacter corrigere deuiantem. Est laus itaque iustae libertatis in Paulo, & sanctae humilitatis in Petro: quae quantum mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduersus calumniantem Porphyrium defendenda, quam ut ei daretur obrectandi maior occasio: qua multo mordacius criminaretur Christianos fallaciter uel suas literas scribere, uel dei sui sacramenta tractare. Flagitas a me, ut aliquem saltem unum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus, cum tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo quod astruis praecesserunt: petens ut in eo si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus. Quorum ego fateor neminem legi: sed cum sint ferme sex, uel septem, horum quatuor autoritatem tu quoque infringis. Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de ecclesia dicis nuper egressum. Alexandrum autem ueterem hereticum, Origenem uero ac Didymum reprehensos abs te, lego in recentioribus opusculis tuis: & non mediocriter, nec de mediocribus quaestionibus, quamuis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto, quia nec te ipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur: ac si in hac sententia non errauerint

A errauerint. Nam quis est qui se uelit cum quolibet errare? Tres igitur restant: Eusebius Emis-
 fenus, Theodorus Heracleotes; & quem paulo post commemoras Ioannes; qui dudum in pon-
 tificali gradu, Constantinopolitanam rexit ecclesiam. Porro si quæras, uel recolas; quid hic sen-
 serit noster Ambrosius; quid noster itidem Cyprianus; inuenies fortasse, nec nobis defuisse,
 quos in eo quod asserimus sequeremur, quanquam sicut paulò ante dixi; tantummodo scriptu-
 ris canonicis hanc ingenuam debeam seruitutem; qua eas solas ita sequar; ut conscriptores ear-
 rum, nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde cum quæro ter-
 tium, ut tres etiam ego tribus opponam; possem quidem, ut arbitror, facile reperire si multa le-
 gissem. Verum tamē ipse mihi pro his omnibus, imò supra hos omnes apostolus Paulus oc-
 currit; ad ipsum confugio, ad ipsum ab omnibus qui aliud sentiunt literarum tractatoribus
 prouoco, ipsum interrogans interpello & requiro in eo quod scripsit ad Galatas; uidisse se Pe-
 trum non recte ingredientem ad ueritatem euangelij; eique in faciem propterea restitisse, quod
 illa simulatione gentes Iudaizare cogebat. Vtrum uerum scripserit, an fortè nescio qua dispen-
 satiuâ falsitate mentitus sit; & audio eum paulo superius, in eiusdem narrationis exordio re-
 ligiosa uoce mihi clamantem; Quæ autem scribo uobis; ecce coram deo quia non mentior.
 Dent ueniam quilibet aliud opinantes; ego magis credo tanto apostolo in suis, & pro suis li-
 teris iuranti, quam cuiquam doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo; sic Paulum de-
 fendere, quod non simularit errorem Iudæorum, sed uere fuerit in errore. Quoniã nec simulabat
 errorem, qui libertate apostolica, sicut illi tempori congruebat; uetera illa sacramenta, ubi
 opus erat agendo, cõmendabat ea; non solum satanæ uersutia decipiendis hominibus, sed dei
 prouidentia, prænunciandis rebus futuris prophetice constituta. Nec uere fuerat in errore Iu-
 dæorum; qui non solum nouerat; sed etiã instanter & acriter prædicabat eos errare, qui puta-
 bant gentibus imponenda, uel iustificationi quorūcūq; fidelium necessaria. Quod aut̄ dixi eum
 B factum Iudæis tanquam Iudæum, & tanquam gentilem gentibus, non mentientis astu, sed cõpatien-
 tis affectu; quemadmodum dixerim, parum mihi uisus es attendisse, imò ego fortasse non fa-
 ctis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulauerit; sed
 quia sic ea non simulauit, quæ faciebat similia Iudæis; quemadmodum nec illa quæ faciebat si-
 milia gentibus, quæ tu quoque commemorasti; atque in eo me, quod non ingratis fateor, adiuuisti.
 Cum enim abs te quæsissem in epistola mea; quomodo putetur ideo factus Iudæis tanquam
 Iudæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Iudæorum, cum & gentibus tanquam gentilis factus sit;
 nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentium. Tu respondisti in eo factum gentibus tanquam
 gentilem, quod præputium receperit; quod indifferenter permisit uesci cibis, quos damnat Iu-
 dæi. Vbi ego quæro; utrum & hoc simulate fecerit? Quod si absurdissimum atque falsissimum est;
 sic ergo & illa, in quibus Iudæorum consuetudini congruebat libertate prudēti, non necessitate
 seruilis, aut quod est indignius dispensatione fallaci potius quam fideli. Fidelibus enim & his qui cog-
 nouerunt ueritatem, sicut ipse testatur, nisi forte & hic fallit, omnis creatura dei bona est, & ni-
 hil abiiciendum quod cum gratiarum actione accipitur. Ergo & ipsi Paulo, non solum uero,
 uerum etiam dispensatori maxime fideli, non solum cognitori, uerum etiam doctori ueritatis,
 omnis utique in cibis creatura dei, non simulate, sed uere bona erat. Cur igitur nihil simulate sus-
 cipiendo sacrorum, ceremoniarumque gentilium; sed de cibis & præputio uera sentiendo atque
 docendo, tamen tanquam gentilis factus est gentibus, & non potuit fieri tanquam Iudæus Iudæis;
 nisi fallaciter suscipiendo sacramenta Iudæorum? Cur oleastro inserto obseruauit dispensatio-
 nis ueracem fidem; & naturalibus ramis non extra, sed in arbore constitutis, nescio quod dispē-
 satoris uelamen simulationis obtendit? Cur factus tanquam gentilis gentibus, quod sentit docet,
 quod agit sentit; factus autem tanquam Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud pro-
 mit in uerbis, in factis, in scriptis? Sed absit hoc sapere; Vtrisque enim debebat charitatē de cor-
 de puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes
 lucrifaceret; non mentientis astu, sed cõpatientis affectu, id est, non omnia mala hominum
 Hh fallaciter

- C fallaciter agendo: sed aliorum omnium malis omnibus, tanquam si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam procurando. Cum itaq; illa testamenti ueteris sacramenta, etiam sibi agenda minime recusabat: non misericorditer fallebat, sed omnino non fallens, atq; hoc modo à domino deo illa usq; ad certi temporis dispensationem iussa esse commendans: à sacris legis sacris gentium distinguebat. Tunc autē, non mentientis astu, sed compatientis affectu, Iudæis tanquam Iudæus fiebat: quando eos ab illo errore, quo uel in Christum credere uolebant, uel per uetera sacerdotia sua, cerimoniarumq; obseruationes se à peccatis posse mundari fieriq; saluos existimabant: sic liberare cupiebat tanquam ipse illo errore teneretur: diligēs utiq; proximum tanquam seipsum, & hæc alijs faciens, quæ sibi ab alijs fieri uellet, si hoc illi opus esset. Quod cum dominus monuisset, adiunxit: Hæc est enim lex & prophetæ. Hunc compatientis affectum, in eadem epistola ad Galatas præcipit, dicens: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: uos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, in tendens teipsum, ne & tu tenteris. Vide si non dixit: fieri tanquam ille, ut illum lucrifacias. Non utiq; ut ipsum delictū fallaciter ageret: aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet: atq; ita alteri tanquā sibi ab altero uellet, misericorditer subueniret: hoc est non mentientis astu, sed cōpatientis affectu. Sic Iudæo, sic gentili, sic cuiilibet homini Paulus in errore, uel peccato aliquo constituto, nō simulando quod nō erat, sed compatiendo, quia esse potuisset, tanq; qui se hominem cogitaret: omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. Te ipsum si placet obsecro, te paulisper intuere: te ipsum in quā erga meipsum & recole: uel si habes cōscripta, relege uerba tua in illa epistola quam mihi per fratrem nostrum, iam collegam meum Cyprianum breuiorē misisti, q̄ ueraci, q̄ germano, q̄ pleno charitatis affectu, cum quædā me in te cōmississe expositulas grauitè, subiunxisti: In hoc læditur amicitia: in hoc necessitudinis iura uiolantur, ne uideamur certare pueriliter &
- D fauoribus inuicem, uel detractoribus nostris tribuere materiam cōtendendi. Hæc abs te uerba, non solum ex animo dicta sentio, uerum etiam benigno animo ad consulendū mihi. Deinde addis quod etiam si non adderes, appareret, & dicit: Hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio, nec quicquam in mea mente retinere quod distet à labijs. O uir sancte mihi: ut deus uidet animam meā ueraci corde dilecte, hoc ipsum quod posuisti in literis tuis: quod te mihi exhibuisse, non dubito: hoc ipsum omnino apostolū Paulum credo exhibuisse in literis suis, non unicuique homini, sed Iudæis & Græcis & omnibus gentibus filijs suis: quos in euangelio genuerat, & quos pariendos parturiebat, & deinde posterorū tot milibus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ commendabatur epistola, ut nihil in sua mente retineret quod distaret à labijs. Certe factus es etiam tu, tanq; ego, non mentientis astu, sed compatientis affectu: cum cogitares tam me non relinquendum in ea culpa, in quam me prolapsus existimasti, quā nec te uelles, si eo modo prolapsus esses. Vnde agēs gratias beniuolæ menti erga me tuæ, simul posco, ut etiam mihi non succēseas, quod cū in opusculis tuis, aliqua me mouerent, motum meū intimaui tibi: hoc ergo me ab omnibus obseruari uolens: quod erga te ipse seruauit, ut quicquid improbandum putant in scriptis meis, nec claudant subdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, ut taceant apud me: hinc potius existimans lædi amicitiam & necessitudinis iura uiolari. Nescio enim utrū amicitia Christianæ putandæ sint: in quibus magis ualet uulgare prouerbiū: Obsequium amicos, ueritas odium parit, q̄ ecclesiasticum: Fideliora sunt uulnera amici, quā uoluntaria oscula inimici. Proinde charissimos nostros, qui nostris laboribus syncerissime fauent, hoc potius quāta possumus instantia doceamus: quo sciant fieri posse, ut inter charissimos aliquid alterutro sermone contradicatur: nec tamen ipsa charitas minuatur: nec ueritas odium pariat quæ debetur amicitia: siue illud uerum sit, quod contradicatur: siue corde ueraci qualecunq; sit dicitur, non retinendo in mente quod à labijs distet. Credant igitur fratres nostri familiares tui quibus testimonium perhibes, quod sint uasa Christi, me inuito factum: nec mediocrem de hac re dolorem

A lorem inesse cordi meo, quod literæ meæ prius in multorum manus uenerint, quàm ad te ad quem scriptæ sunt, peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum est enarrare, & nisi fallor superfluum; cum sufficiat si quid mihi in hoc credatur, non eo factum animo quo putatur; nec omnino meæ fuisse uoluntatis, aut dispositionis, aut consensionis, aut saltem cognitionis ut fieret. Hoc si non credunt (quod deo teste loquor) quid amplius faciam non habeo. Ego tamen absit, ut eos credam, hæc tuæ sanctitati maliuola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas misericordia domini dei nostri auertat à nobis; sed sine ullo nocendi animo, facile de homine humana uitia suspicari. Hoc enim me de illis æquum est credere, si uasa sunt Christi, non in contumeliã, sed in honorem facta; & disposita in domo magna à deo, ad omne opus bonum. Quod si post hanc attestationem meam, si in noticiam eorum uenerit, facere uoluerint, quàm non recte faciant, & tu uides. Quod sane scripseram, nullum me librum aduersus te Romam misisse, ideo scripseram; quia & libri nomen ab ipsa epistola discernebam. Vnde omnino nescio quid aliud te audisse existimaueram; & Romam nec ipsam epistolam, sed tibi miseram; & aduersus te non esse arbitrabar: quod synceritate amicitia, siue ad admonendum, siue ad te, uel me abs te corrigendum fecisse me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, te ipsum obsecro per gratiam qua redempti sumus: ut quæcunq; tua bona, quæ domini pietate tibi concessa sunt, in literis meis posui; non me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te, nescio cuius poetæ factum; ineptius fortasse quàm literatius à me commemoratum est; amplius quàm dixi, ad te trahas; cum continuo subiecerim, non hoc ideo me dixisse; ut oculos cordis reciperes, quos absit unquam ut amiseris; sed ut aduerteres, quos sanos ac uigiles haberes. Propter solam ergo *περὶ τῶν ἱερῶν*, si scripserimus aliquid quod scripto posteriore destruere debeamus, imitandam, non propter Stesichori cæcitatem quam cordi tuo, nec tribui, nec timui, attingendum illud existimauit; atq; identidem rogo: ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse prospexeris. Quancq; enim secundum honorum uocabula, quæ iam ecclesiæ usus obtinuit, episcopatus presbyterio maior sit; tamen in multis rebus Augustinus, Hieronymo minor est; licet etiam à minore quolibet non sit refugienda, uel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi persuasisti; qua utilitate scripturas uolueris transferre de Hebræis: ut scilicet ea quæ à Iudæis prætermissa, uel corrupta sunt proferres in medium. Sed insinuare digneris peto à quibus Iudæis, utrum ab eis ipsis qui ante aduentum domini interpretati sunt; & si ita est, quibus uel quo nam eorum; an ab istis posterius, qui propterea putari possunt aliqua de codicibus Græcis, uel subtraxisse, uel in eis corrupisse, ne illis testimonijs de Christiana fide conuincerentur. Illi autem anteriores, cur hoc facere uoluerint, non inuenio. Deinde nobis mittas obsecro interpretationem tuam de Septuaginta; quam te ædidisse nesciebam. Librum quoq; tuum cuius mentionem fecisti de optimo genere interpretandi, cupio legere; & adhuc nosse quomodo coæquanda sit in interprete peritia linguarum, coniecturis eorum qui scripturas edisserendo pertractant; quos necesse est etiam si recte atq; unius fidei fuerint, uarias parere in multorum locorum obscuritate sententias; quamuis nequaquam ipsa uarietas ab eiusdem fidei unitate discordet, sicut etiam unus tractator secundum eandem fidem, aliter atq; aliter eundem locum potest exponere; quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tanta Latinorum interpretum, qui qualescunq; hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus; & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis; tandem aliquando si fieri potest intelligant, propterea me nosse tuam ex Hebræo interpretationem in ecclesijs legi, ne contra Septuaginta auctoritatem tanq; nouum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aures & corda illam interpretationem audire consueuerunt, quæ etiam ab apostolis approbata est. Vnde illud apud Ionam, uirgultum si in Hebræo, nec hædera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixum, nullis sustentandum adminiculis

erigatur, mallem iam in omnibus Latinis cucurbitam legi. Nō enim frustra hoc puto Septuaginta posuisse; nisi quia & huic simile sciebant. Satis me, imō fortasse plus quā satis, tribus epistolis tuis respondisse arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. Rescribe quod uisum fuerit ad nos uel alios instruendos. Dabo autem operam diligentiolem quantum me adiuuat dominus, ut literæ quas ad te scribo, prius ad te perueniant, quā ad quenquā, à quo latius dispergantur. Fateor enim nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factum iustissime exposulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantum charitas, uerum etiā libertas amicitiae, nec apud me taceas, uel ego apud te, quod in nostris literis uicissim nos mouet, eo scilicet animo qui oculis dei, in fraterna dilectione non displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis perniciofa ostensione non putas, non fiat. Illa enim charitas quam tecum habere uellem profecto maior est, sed melior hæc minor, quā nulla est.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Testatutur se proximo anno scripsisse per Asterium, nunc Præsidium Romam euntem per quem denuo scribit, commendat, non ut iuuetur pecunia qua non eget, sed ut in amicitiam recipiatur. Quæritur se uexari tumultibus hæreticorum, illud annotandum in hac epistola, quod Alipium cum suum fratrem appellet, tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

Anno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram: promptum reddens salutationis officium; quam tibi arbitror redditam. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Præsidium diaconum; obsecro primum ut memineris mei. Deinde ut baiulum literarum habeas commendatum, & mihi scias germanissimū, & in quibuscunquē necessitas postulauerit, foueas atque sustentas; non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat; sed quo bonorum amicitias auidissime me expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consecutum. Cur autem ad occidentem nauigauerit; ipso poteris narrante cognoscere. Nos in monasterio constituti, uarijs hincinde fluctibus quatimur; & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego uici mundum; quod ipso tribuente & præfule; contra hostem diabolum uictoriam consequamur. Sanctum & uenerabilem fratrem nostrum papam Alipium, ut meo obsequio salutes, obsecro, Sancti fratres qui nobiscum in monasterio domino seruire festināt; oppido te salutant. Incolumem te & memorem mei, Christus dominus noster tueatur omni potens, domine uere sancte & suspiciende papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ingens apud Romanos odium sibi confluera Hieronymus, quod Paulam & Eustochium primarias feminas traxisset ad monachorum institutum, neque caruit suspitione quod Paulam adamaret. Huiusmodi obrectatorum obloquijs respondet; ac deplorat hominum malevolentiam.

HIERONYMVS ASELLAE.

Si tibi putem gratias à me referri posse, non sapiam. Potens est deus super persona mea sanctæ animæ tuæ restituere quod meretur. Ego enim indignus, nec aestimare unquam potui, nec optare; ut mihi tantum in Christo largireris affectū. Et licet me sceleratum quidam putāt; & omnibus flagitijs obrutum; & pro peccatis meis, etiam hæc parua sint; tamen tu benefacis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculosum quippe est de seruo alterius iudicare; & non facilis uenia, praua dixisse de rectis. Veniet illa dies in qua & mecum dolebis ardere non paucos. Ego probrosus, ego uersipellis & lubricus, ego mendax & satanæ arte decipiens. Quid enim est tutius, hæc uel credidisse, uel finxisse de infantibus; an etiam de noxijs credere noluisse? Osculabantur mihi manus quidam, & ore uipereo detrahebant; & uolebant labijs; corde gaudebant. Videbat dominus & subsannabat illos; & miserum me seruum suum, futuro cum eis iudicio referuabat. Alius incessum meum calumniabatur & risum; & ille uultui detrahebat; hic in simplicitate aliud suspicabatur. Penè

A Penè certe triennium cum eis uixi. Multa me uirginum crebro turba circumdedit, Diuinos liberos ut potui, nonnullis sæpe disserui. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant, quid unquē in me aliter senserint, quā Christianum decebat: Pecuniam cuiuscūq; accepi; Munera uel parua, uel magna non spreui; In manu mea, aēs alicuius insonuit; Obliquus sermo, oculus petulans fuit; Nihil mihi aliud obijcitur nisi sexus meus; & hoc nunquē obijcitur; nisi cum Hierosolymam Paula & Melania proficiscuntur. Ipsi crediderunt mentienti; cur non credunt neganti; Idem est homo ipse qui fuerat; fatetur infontem; qui dudum noxium loquebatur, & certe ueritatem magis exprimunt tormenta quā risus; nisi quod facilius creditur; quod aut fictum libenter auditur, aut non fictum, ut fingatur impelliur. Antequē domum sanctæ Paulæ nossem; totius in me urbis studia consonabant, Omnium penè iudicio, dignus summo sacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damafus meus sermo erat. Dicebar sanctus; dicebar humilis & disertus. Nunquid domum alicuius lasciuioris ingressus sum; Nunquid me uestes sericæ, nitentes gemmæ, picta facies, auri rapuit ambitio; Nulla fuit alia Romæ matronarum, quæ meā posset edomare mentē; nisi lugens atq; ieiunans, squalens fordibus, fletibus penè cæcata, quā cōtinuis noctibus misericordiā domini deprecantem sol sæpe deprehendit. Cuius canticum psalmi, sermo euangelium, delitiæ continentia, uita ieiunium. Nulla me potuit delectare; nisi illa quam manducantem nunquē uidi. Sed postquē eā pro suæ merito castitatis uenerari, colere, suspicere cepi; omnes me ilico deseruere uirtutes. O inuidia primum mordax tui, O fatanæ calliditas semper sancta persequens. Nulla alia Romæ urbi fabulā præbuerunt; nisi Paula & Melania, quæ cōtempitis facultatibus, pignorigibusq; desertis; crucē domini, quasi quoddā pietatis leua uere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerent, diuitias & uiduitatē, haberent materiem luxuriæ & libertatis, dominæ uocarentur & sanctæ. Nunc in sacco & cinere formosæ uolunt uideri, & in gehennā ignis cum ieiunijs & pœdore descēdere; uidelicet nō licet eis applaudente populo perire cum turbis. Si gētiles hanc uitam carperent, si Iudæi, haberent solatium nō placendi eis, quibus displicet Christus. Nunc uero, pro nefas, homines Christiani, prætermittit domorum suarū cura; & proprii oculi trabes neglecta; in alieno oculo festucam quærunt. Lacerant sanctum propositum; & remedium pœnæ suæ arbitrantur, si nemo sit sanctus; si omnibus detrahatur; si turba sit pereuntium; si multitudo peccantium. Tibi placet lauare quotidie; alius has mundiciēs sordes putat. Tu atagenem ructas; & de comeso acipensere gloriaris; ego faba uentrem impleo. Te delectant cacinnantium greges; me Paula; Melaniaq; plangentes. Tu aliena desideras; illæ contemnunt sua. Te delibuta melle uina delectant; illæ putant aquam frigidam suauiore. Tu te perdere existimas, quicquid in præsentī nō habueris, comederis, deuoraueris; illæ futura desiderant, & credunt uera esse quæ scripta sunt. Esto inepte & inaniter, quibus resurrectio corporū persuasit; quid ad te; Nobis econtrario tua uita displicet. Bono tuo crassius sis, me macies delectat & pallor. Tu tales miseros arbitraris; nos te miserabiliorem putamus. Par pari refertur, & inuicem nobis uidemur insanire. Hæc mi domina Asella; cum iam nauem conscenderem, raptim flens dolensq; conscripsi; & gratias ago deo meo, quod dignus sim, quem mundus oderit. Ora autem ut de Babylone, Hierosolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonosor, sed Iesus filius Iosedech; ueniat Esdras & reducat me in patriam suam. Stultus ego qui uolebam cantare canticum domini in terra aliena; & deserto monte Sina, Aegypti auxiliū flagitabam; Non recordabar euangelistæ, quia qui de Hierusalem egreditur; statim incidit in latrones, spoliatur, uulneratur, occiditur. Sed licet sacerdos despiciat atq; leuites, Samaritanus ille misericors est; cui cum diceretur; Samaritanus es, & dæmonium habes; dæmonium reuens, Samaritem se non negauit. Quia quem nos custodem, Hebræi Samaritem uocant. Maleficum quidam me garriunt; titulum fidei seruus agnosco. Magum uocant, & Iudæi dominum meum. Seductor & Apostolus dictus est. Tentatio me non apprehendat, nisi humana. Quotam partem angustiarum perpeffus sum; qui mihi cruci militos. Infamiam falsi

A criminis imputarunt. Sed scio per bonam & malam famam perueniri ad regna caelorum. Saluta Paulam & Eustochium, uelit nolit mundus, in Christo meas. Saluta matrem Albinam, sororemque; Marcellam, Marcellinam quoque & sanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Christi simul stabimus, ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pudicitiae & uirginitatis insigne; fluctusque maris tuis precibus mitiga.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

Onasum obrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in suis libris aduersus uitia scripserat, ad suam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

M Edici quos uocant chirurgicos, crudeles putantur, & miseri sunt. An non est miseria, alienis non dolere uulneribus; & mortuas carnes inclementi secare ferro? Non horrere curantem, quod horret ipse qui patitur, & inimicum putari? Ita se natura habet; ut amara sit ueritas, blanda uitia existimentur. Esaias in exemplum captiuitatis futurae, nudus non crubescit incedere, Hieremias de media Hierusalem ad Euphratem fluuium Mesopotamiae mittitur; ut inter inimicas gentes, ubi est Assyrius, & castra sunt Chaldaeorum, ponat *σπίλον* corrupendum, Ezechiel stercore primum humano, deinde bubulo, panem de omni semente conspersum edere iubetur; & uxoris interitum siccis oculis uidet, Amos de Samaria pellitur. Cur quaeso? Nempe ideo; quia chirurgici spirituales, secantes uitia peccatorum, ad poenitentiam cohortabantur, Paulus apostolus: Inimicus, inquit, uobis factus sum uerum dicens. Et quia saluatoris dura uidebantur eloquia plurimi discipulorum retrorsum abierunt. Vnde non mirum est, si & nos ipsi uitij detrahentes, offendimus plurimos. Disposui nasum secare scitentem, timeat qui strumofus est. Volo corniculae detrahere garrienti, rancidulam se intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana est; qui habeat truncas in honesto uulnere nares? Nunquid solus Bonafus Segestanus caua uerba, & in modum uesicarum tumentia, buccis trutinatur inflatis? Dico quosdam scelere, periurio, falsitate, ad dignitatem nescio quam peruenisse. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatum, qui patrono egeat; quadrante dignam eloquentiam nare subsanno; quid ad te, qui disertus es? Volo in nummarios inuehi sacerdotes; tu qui diues es, quid irasceris? Clausum cupio suis ignibus ardere Vulcanum, Nunquid hospes eius es, aut uicinus; quod a delubris idoli nitentis incendia submouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere portentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcumque uitium, stili mei mucro contorquetur, te clamitas designari, Conserta manu in ius uocas; & satyricum scriptorem in prosa arguis. An ideo tibi bellus uideris; quia fausto uocaris nomine; quasi non & lucus ideo dicitur, quod minime luceat; & parca, quod nequaquam parcant; & Eumenides furiae, quod non sint benignae; & uulgo Aethiopes uocentur argentei. Quod si in descriptione foedorum semper irasceris, iam tibi cum Persio cantabo. Optent te generum rex & regina, puellae Te rapiant; quicquid calcaueris hoc rosa fiat. Dabo tamen consilium, quibus absconditis, possis pulchrior apparere. Nasus non uideatur in facie; sermo non sonet ad loquendum: atque ita & formosus & disertus uideri poteris.

SCHOLIA.

Q Vos chirurgicos.) Ita uocantur, qui non medentur pharmacis, sed manibus, hoc est, sectionibus, uisuris & huiusmodi. (Strumam.) Tumorem appellat, quem in naso quorundam uidemus deformem. (Truncas in honesto.) Hemistichion est ex Aeneidos libro sexto. (Nunquid Onasus.) Forte legendum, Bonafus. Nam id animal est, in Paonia. Cuius meminit Plinius, ut sit allusio ad bonum nasum, nam postea dicit: An ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine. (Iam tibi Persium.) Est in Satyra secunda. Hunc optent generum rex & regina, puellae Hunc rapiant, quicquid calcauerit hic rosa fiat.

B

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus subornauerat Palladium quendam Galatam, aduersus Hieronymum qui illius interpretationem calumniaretur. Huius calumnias refellit, explicans officium ueri interpretis. Imitatus est autem titulum Ciceronis, de optimo genere dicendi.

HIERO. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPRAETANDI.

Aulus apostolus praesente rege Agrippa, de criminibus responsurus, quod posset intelligere qui auditurus erat, securus de causae uictoria, statim in principio sibi gratulatur, dicens: De omnibus quibus accusor à Iudæis ò rex Agrippa, existimo me beatum, cum apud te sim hodie defendendus, qui praecipue nostri cunctas quae in Iudæis sunt consuetudines & quaestiones, Legerat enim illud Esaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis; & nouit tantum oratoris uerba proficere, quantum iudicis prouidentia cognouisset, Vnde & ego beatum me in hoc duntaxat negotio iudico, quod apud eruditas aures imperitæ linguæ responsurus sum; quæ obijcit mihi, uel ignorantiam uel mēdaciū, si aut nesciui alienas literas uere interpretari, aut nolui; quorum alterum error, alterū crimen est. Ac ne forsitan accusator meus facilitate, qua cūcta loquitur; & impunitate, qua sibi licere omnia putat, me quoque apud uos argueret ut papam Epiphanium criminatus est; hanc epistolā missi, quæ te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat. Ante hoc ferme biennium miserat Iohanni episcopo, supradictus papa Epiphanius literas, arguens eum in quibusdam dogmatibus, & postea clementer ad penitentiam prouocans. Harum exemplaria certatim Palæstinæ rapiabantur; uel ob autoris meritū; uel ob elegantiam scriptionis. Erat in monasterio nostro uir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis; qui cum hæc epistola per multorum ora uolitaret, & mirarentur eam pro doctrina & puritate sermonis, docti pariter & indocti; coepit à me obnixè petere, ut sibi eā in Latinum uerterem, & propter intelligēdi facilitatem apertius explicarē; Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Accitoque notario, raptim celeriterque dictaui; ex latere in pagina breuiter annotans, quem intrinsecus sensum singula capitula continent. Si quidem & hoc, ut sibi soli facerem, oppidò flagitauerat. Postulauique ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar; nec facile in uulgus proderet. Res ita anno & sex mensibus transijt: donec supradicta interpretatio, de scrinijs eius nouo praestigio Hierosolymā cōmigrauit. Nā quidā pseudomonachus, uel accepta pecunia, ut perspicue intelligi datur; uel gratuita malicia, ut in casum corruptor nititur persuadere, cōpilatis chartis eius & sumptibus, Iudas factus est proditor; deditque aduersarijs latrandi contra me occasiōnem, ut inter imperitos concionentur, me falsarium; me uerbum non expressisse de uerbo, pro honorabili dixisse charissimum; & maligna interpretatione quod nefas dictū sit, ἀδελφίμου ὁσίου ἐπάντω, id est reuerendum auribus omnium, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nugæ, crimina mea sunt. Ac primum antequam de translatione respondeā, uolo interrogare eos, qui maliciam prudentiam uocant, unde apud uos exemplar epistolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit; si ne parietibus quidem & scrinijs nostra possumus secreta caelare? Si ante tribunalia iudicum, hoc uobis crimen impingerem; reos legibus subiugarem, quæ etiam pro utilitatibus fisci, noxijs delatoribus pœnas statuunt; & cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum uidelicet placet; uoluntas displicet. Dudum Elychium uirum consularem; contra quem patriarcha Gamaliel grauiissimas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite damnauit, quod sollicitato notario, chartas illius inuasisset. Legimus in ueteribus historijs, Iudi magistrum qui Faliscorum liberos prodiderat; uinctum pueris traditum; & ad eos quos prodebat, remissum; nec sceleratam populum Romanum suscepisse uictoriam. Pyrrhum Epirotarum regem cum in castris ex uulnere curaretur, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabritius, quin potius uinctum remisit ad dominum, ut scelus nec in aduersario comprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tuentur, quod inter bella & gladios sanctum est; hoc nobis inter monachos & sacerdotes

- C Christi, intutum fuit. Et audet quidam ex eis adducto supercilio & concrepantibus digitis eructare & dicere, Quid enim si redemit, si sollicitavit: fecit quod sibi profuit. Mira sceleris defensio, quasi non & latrones & fures & pyratae faciāt, quod sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducendo infelicem Iudam, fecerunt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere: commentari de scripturis, remordere laedentes, digrere stomachum, in locis me exercere communibus, & quasi limatas ad expugnandum sagittas reponere. Quādiu non profero cogitata, maledicta, non crimina sunt: imò ne maledicta quidem, quae aures publicae nesciant. Tu corrupas servulos, sollicites clientes; & ut in fabulis legimus, auro ad Danaem penetres, dissimulatoque quod feceris, me falsarium uoces: cum multo peius crimen accusando in te cōfitearis, quā in me arguis. Alius te haereticum, alius te insinulat dogmatum peruersorem. Taces ipse: respondere non audes: interpretem laceras: de syllabis calumniaris, & totam defensionem tui putas, si tacenti detrahas. Finge in trāsferendo, uel errasse, uel intermissile me quippiā. Hic totius negocij tui cardo uersatur: haec tua est defensio. Num idcirco tu non es haereticus, si ego malus interpretes sim? Non hoc dico, quod te haereticum nouerim, sciat ille qui accusauit: nouerit ille qui scripsit, sed quod stultissimum sit accusatum ab alio alium criminari: & confosso undique corpore, è dormientis uulnere solatium quaerere. Haec locutus sum, quasi aliquid de epistola commutauerim, & simplex translatio possit errorem habere, non crimen. Nunc uero cum ipsa epistola doceat nihil mutatum esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictum, faciunt nae intelligendo, ut nihil intelligant: & dum alienam imperitiā uolunt coarguere, suam produnt. Ego enim non solū fateor: sed libera uoce profiteor, me in interpretatione Graecorum, absque scripturis sanctis, ubi & uerborum ordo & mysterium est, non uerbum è uerbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoque huius rei magistrum Tullium, qui Protagoram Platonis, & Oeconomicon Xenophontis, & Aeschynis ac Demosthenis duas contra se orationes pulcherrimas transtulit. Quanta in illis praetermiserit, quanta addiderit, quanta mutauerit: ut proprietates alterius linguae, suis proprietatibus explicaret, non est huius temporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in prologo earundem orationum locutus est. Putaui mihi suscipiendum laborem utilem studiosis, mihi quidem ipsi necessarium. Conueri enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes, inter seque contrarias, Aeschynis & Demosthenis: nec cōuertit, ut interpretes, sed ut orator, sententias ipsarum & earum formis, tam figuris quā uerbis ad nostram cōsuetudinem aptis. In quibus non uerbum pro uerbo necesse habui reddere: sed genus omne uerborum uimque seruauit. Non enim me annumerare ea lectori putaui oportere, sed tanquam appendere. Rursum in calce sermonis: Quorum ego, ait, orationes, sicut spero, ita expressero, uirtutibus utres illorum omnibus, id est sententias, & earum figuris, & rerum ordine: uerba persequens eatenus: ut ea non abhorreant à more nostro. Quae si è Graecis omnia conuersa non erunt: tamen ut generis eiusdem sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus, hoc idem in arte poetica erudito interpreti praecipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus interpretes, Terentius, Menandrum, Plautus & Cecilius, ueteres comicos interpretati sunt. Nunquid haerent in uerbis: ac non decorem magis & elegantiam in translatione conseruant: quā ueritatem interpretationis? Hanc eruditi *κακογλωσσοι* nuncupant. Vnde & ego doctus à talibus ante annos circiter uiginti, & simili tunc quoque errore deceptus, certe hoc mihi à uobis obijciendum nesciens, cum Eusebii Caesariensis *ἑρμηνεύω* in Latinum uerterem, tali inter caetera usus sum praefatione. Difficile est alienas linguas insequentem, non alicubi excidere: & arduum, ut quae in alia lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translatione conseruent. Significatum est aliquid unius uerbi proprietate: non habeo meum quo id efferam, & dum quaero implere sententiam, longo ambitu, uix breuis uiae spatia cōsummo. Accedunt hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, uarietates figurarum. Ipsum postremo suum: & ut ita dicam, uernaculum linguae genus. Si ad uerbum interpretor, absurde resonant: si ob necessitatem aliquid in ordine, uel in sermone mutauero, ab interpretis uidebor

- A uidebor officio recessisse. Et post multa, quæ nunc prosequi ociosum est, etiam hoc addidi. Quod si cui non uideatur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerum ad uerbum exprimat in Latinum. Plus aliquid dicam: eundem sua in lingua prosæ uerbis interpretetur; uidebis ordinem ridiculum; & poetam eloquentissimum uix loquentem. Verum ne meorum scriptorum parua sit autoritas, quanquam hoc tatum probare uoluerim, me semper ab adolescentia non uerba, sed sententias transulisse: qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonij uita describitur; ipsius lectione cognosce. Ex alia in aliam linguam expressa ad uerbum trãslatio, sensum operit; & ueluti læto gramine, sata strãgulat. Dum enim casibus & figuris seruit oratio, quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circũacta uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatum Antonium te petente transposui: ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis. Alij syllabas aucupentur & literas, tu quære sententias. Dies me deficiet, si omnium qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. Sufficit in præsentem nominasse Hilarium confessorem, qui Homilias in Iob, & in psalmos tractatus plurimos in Latinum uertit è Græco, nec assedit literæ dormitanti; & putida uulgarum interpretatione se torfit; sed quasi captiuos sensus in suam linguam, uictoris iure transposuit. Nec hoc mirum in cæteris seculi uidelicet, aut ecclesiæ uiris, cum Septuaginta interpretes & Euangelistæ atque Apostoli idem in sacris uoluminibus fecerint. Legimus in Marco, dicentem dominum: *Tabitá cumi*, statimq; subiectum est, quod interpretatur, puella tibi dico surge. Arguatur euangelista mendacijs, quare addiderit, tibi dico, cum in Hebræo tantum sit, puella, surge. Sed ut ἐμφατικώτερον faceret; & sensum uocantis atq; imperantis, exprimeret, addidit, tibi dico. Rursum in Matthæo redditis ab proditore Iuda triginta argenteis; & empto ex eis agro figuli, scribitur, tunc impletum est, quod scriptum est per Hieremiam prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quod appreciauerunt à filijs Israël; & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi dominus. Hoc in Hieremia penitus non inuenit, sed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine discrepãte: Vulgata quippe aeditio ita se habet: Et dicam ad eos: si bonum est coram uobis: date mercedem mihi aut reuinite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitq; dominus ad me. Pone illos in conflatorium, & considera si probatum sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domo domini in conflatorium. Quantum distet ab euangelistæ testimonio Septuaginta translatio, perspicuum est. Sed & in Hebræo cũ sensus idem sit, uerba præpostera sunt, & penè diuersa. Et dixi, inquit, ad eos: Si bonum est in oculis uestris, afferite mercedem meam; & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum precium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo domini ad statuarium. Accuserent apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta congruat translatoribus; & quod his maius est, erret in nomine, pro Zacharia quippe Hieremiam posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere: cui curæ fuit non uerba & syllabas aucupari; sed sententias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud eiusdem Zachariæ testimonium, quod Ioannes euangelista assumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus, καὶ ἐπιβλέσονται πρὸς με, ἀνδρῶν ἐνορχήσαντων, quod interpretati sunt Latini. Et aspicient ad me, pro his quæ illuserunt siue insultauerunt. Discrepat Euangelistæ, Septuaginta interpretum nostrarq; translatio; & tamē sermonum uarietas, spiritus unitate concordat. In Matthæo quoque legimus dominum prædicentem apostolis fugã, & hoc ipsum Zachariæ testimonio confirmantem. Scriptum est, ait: Percutiam pastorem & dispergentur oues. At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter est. Non enim ex persona dei dicitur: ut Euangelista uult, sed ex prophetæ deum patrem rogantis. Percute pastorem, & dispergentur oues. In hoc, ut arbitrator, loco, iuxta quorundam prudentiam, euangelista piaculi reus est, quod ausus sit prophetæ uerba, ad dei referre personam. Scribit supradictus euangelista,

- C sta, ad angeli monitum, tulisse Ioseph paruulum & matrem eius; & intrasse in Aegyptum, ibi; mansisse usq; ad obitum Herodis: ut impleretur quod dictum est à domino per prophetam: Ex Aegypto uocauit filium meum. Hoc nostri codices nō habent: sed in Osee iuxta Hebraicā scribitur ueritatē: Quia puer Israël est, & dilexi eū; & ex Aegypto uocauit filiū meū. Pro quo & in eodem loco Septuaginta transfulerunt: quia paruulus est Israël, & dilexi eum; & ex Aegypto uocauit filios eius. Num omnino repudiādi sunt; quia istum locū qui ad Christi maxime pertinet sacramentum, aliter transfulerūt: An danda potius uenia ut hominibus, iuxta Iacobi sententiam, dicentis: Multa peccamus omnes; & si quis in uerbo non offendit: iste perfectus est uir; & potest refrenare omne corpus. Illud uero quod in eodem euangelista scribitur: Et ueniens habitauit in ciuitate quae dicitur Nazareth; ut impleretur quod dictum est per prophetas, quia Nazareus uocabitur. Respondeant λογισμοὶ ἀλογοὶ & fastidiosi aestimatores omnium tractatorum, ubi legerint, discant; & in Esaia positum. Nam in eo loco ubi nos legimus atq; transfulimus: Exiet uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet; in Hebræo iuxta linguā illius *יְהוֹשֻׁעַ*, ita scriptum est: Exiet uirga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius crescet. Cur hoc omiserunt Septuaginta; si non licet transferre uerbum pro uerbo? Sacriligium est, uel celsasse, uel ignorasse mysterium. Transeamus ad cætera. Neque enim epistolæ breuitas patitur diutius singulis immorari. Idem Matthæus loquitur: Hoc autem totum factum est, ut completeretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emanuel. Quod Septuaginta transfulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet filium, & uocabitis nomen eius Emanuel. Si uerba calumniantur; utique non est idem, habebit & accipiet, neque uocabunt & uocabitis. Porro in Hebræo legimus ita scriptum: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabit nomen eius Emanuel. Non Achaz, qui arguebatur infidelitatis, non Iudæi qui erant dominum negaturi; sed uocabit (inquit) ipsa quae concipiet, ipsa uirgo, quae pariet. In eodem euangelista legimus, Herodem ad aduentum Magorum fuisse turbatum; scribis; & sacerdotibus congregatis, sciscitatum ab eis ubi Christus nasceretur; illos; respondisse; in Bethlehem Iudæ: Sic enim scriptum est in propheta: Et tu Bethlehem terra Iuda; nequaquam minima es in ducibus Iuda; Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Israël. Hoc exemplum in uulgata æditione sic fertur: Et tu Bethlehem domus Ephrata, modicus es ut sis in milibus Iuda; de te mihi egredietur ut sit princeps in Israël. Quanta sit inter Matthæum & Septuaginta uerborum ordinis; & discordia, sic magis admiraberis, si Hebraicum uideas, in quo ita scriptum est: Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël. Considera gradatim, quae ab euangelista sint posita. Et tu Bethlehem terra Iuda. Pro terra Iuda, in Hebraico habet Ephrata, in Septuaginta, domus Ephrata. Et pro, nequaquam minima es in ducibus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut sis in milibus Iuda; in Hebræo, paruulus es in milibus Iuda. Sensus; & contrarius est, Septuaginta sibi in hoc duntaxat loco & Hebraico concordante. Euangelista enim dixit, quod non sit paruulus in ducibus Iuda, cum è regione sit positum, paruulus quidem es & modicus, sed tamen de te mihi paruulo & modico egredietur dux in Israël, secundum illud Apostoli: Elegit infirma mundi deus, ut confundat fortia. Porro quod sequitur, qui regat, uel qui pascat populum meum Israël; aliter in propheta esse perspicuum est. Hæc replico non ut euangelistas arguam falsitatis (hoc quippe impiorum est, Celsi, Porphyrij, Iuliani) sed ut reprehensorum meos arguam imperitia; & impetrem ab eis ueniā, ut concedāt mihi in simplici epistola, quod in scripturis sanctis, uelint nolint, apostolis concessuri sunt. Marcus discipulus Petri ita suum orditur euangelium: Principiū euāgelij Iesu Christi; sicut scriptū est in Esaia propheta: Ecce ego mitto angelum meū ante faciē tuā, qui præparabit uiam tuā ante te. Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Hoc exemplū ex duobus prophetis compositū est, de Malachia uidelicet & Esaia. Nam primū quod dicitur: Ecce ego mitto angelum meum

A meum ante faciem tuam qui præparabit uiam tuam ante te: in Malachiæ sine scriptum est. Sequens autem quod infertur: Vox clamantis in deserto &c. in Esaia legimus. Et quomodo Marcus statim in principio uoluminis sui posuit, sicut scriptum est in Esaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum, quod non scribitur in Esaia, ut diximus: sed in Malachia nouissimo duodecim prophetarum. Soluat hanc quæstionculam imperita præsumptio: & ego erroris ueniam deprecabor. Idem Marcus inducit ad pharisæos saluatorem loquentem: Nunquam legistis quid fecerit Dauid, quâdo necessitatem habuit, & esuriuit ipse & focij eius, quomodo ingressus domum dei sub Abiathar pontifice, & panes propositionis comedit, quibus non licebat uesci, nisi solis sacerdotibus? Legamus Samuelem: siue (ut in communi titulo habetur) Regnorum libros, ibi quæ reperiemus non Abiathar scriptum esse: sed Abimelech pontificem, qui postea à Doëc cum cæteris sacerdotibus Saul iubente percussus est. Pergamus ad apostolum Paulum. Scribit ad Corinthios: Si enim cognouissent dominum gloriæ, non crucifixissent. Sed sicut scriptum est: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Solent in hoc loco apochryphorum quidam deliramenta sectari & dicere, quod de Apocalypsi Helix, testimonium sumptum sit: cum in Esaia iuxta Hebræicum ita legatur. A seculo non audierunt, nec auribus perceperunt. Oculus non uidit deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Hoc Septuaginta multo aliter transtulerunt. A seculo non audiuius, neque oculi nostri uiderunt deum absque te: & opera tua uera, & facies expectantibus te misericordiam. Intelligimus unde sumptum sit testimonium: & tamen Apostolus non uerbum expressit è uerbo, sed ^{ἀποφασίζουσας} eundem sensum alijs sermonibus indicauit. In epistola ad Romanos idem apostolus Paulus exemplum de Esaia sumens: Ecce (inquit) ponam in Sion lapidem offensionis, & petram scandalum: discordat à translatione ueteri: & tamen cum Hebræica ueritate concordat. In Septuaginta enim contrarius sensus est.

B Non ut lapidi offensionis occurreris, neque ut petræ ruina: cum apostolus quoque Petrus Hebræis Pauloque consentiens ita posuerit: Incredulis autem lapis offensionis & petra scandalum. Ex quibus uniuersis perspicuum est, apostolos & euangelistas in interpretatione ueterum scripturarum, sensum quæsiisse, non uerba, nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, dum intellectui res pateret. Lucas uir apostolicus & euangelista, scribit Stephanum primum Christi martyrem in Iudaica concione narrantem: In Septuaginta quinque animabus descendit Iacob in Aegyptum: & defunctus est ipse, & patres nostri translati sunt in Sychem: & positi sunt in sepulchro quod emit Abraham precio argenti à filiis Emor patris Sychem. Hic locus in Genesi multo aliter inuenitur, quod scilicet Abraham emerit ab Ephron Etheo filio Sëor, iuxta Hebron quadringentis drachmis argenti speluncam duplicem: & agrum circa eam, sepelieritque in ea Saram uxorem suam. Atque in eodem legimus libro, postea reuertentem de Mesopotamia Iacob cum uxoribus & filiis suis posuisse tabernaculum, ante Salem urbem Sychemorum, quæ est in terra Chanaan, & habitasse ibi & emisse partem agri, in quo habebat tentoria, ab Emor patre Sychem centum agnis, & statuisse ibi altare, & inuocasse ibi deum Israël. Abraham non emit specum ab Emor patre Sychem: sed ab Ephron filio Sëor: nec sepultus est in Sychem, sed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem patriarcharum, non sunt sepulti in Arboch, sed in Sychem, qui ager non est emptus ab Abraham, sed à Iacob. Differo solutionem & istius quæstionculæ: ut obrectatores mei quærant, & intelligant, non uerba in scripturis consideranda, sed sensus. Vicesimi primi psalmi iuxta Hebræos id ipsum exordium est, quod dominus locutus est in cruce ^{אֱלֹהִים אֱלֹהִים לָמָּה אַזְבַּחְתָּנִי} Eli Eli lamma azabathani, quod interpretatur, deus meus, deus meus quare me dereliquisti: Reddant rationem, cur Septuaginta translatores interposuerint, respice in me. Ita enim uerterunt: Deus deus meus, respice in me, quare me dereliquisti: Respondebunt utique nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint addita. Audiant & à me non periclitari ecclesiarum statum, si celeritate dictandi, aliqua uerba dimiserim. Longum est nunc euoluere, quanta Septuaginta de suo addiderint, quanta dimiserint, quæ in exemplaribus

- C exemplaribus ecclesiæ, obelis asteriscisq; distincta sunt. Illud enim quod legimus in Esaia: Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalem, solent Hebræi deridere cum audierint. Necnon & in Amos post descriptionem luxuriæ: Stantia putauerunt hæc, & non fugientia. Reuera sensus rhetoricus & declamatio Tulliana. Sed quid faciemus ad autenticos libros, in quibus hæc non feruntur ascripta, & cætera his similia, quæ si proferre nitamur, infinitis libris opus est. Porro quanta dimiserint, uel asterisci testes ut dixi sunt, uel nostra interpretatio, si à diligenti lectore translationi ueteri cõferatur, & tamen iure Septuaginta æditio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta aduentû: uel quia ab Apostolis, in quibus tamen ab Hebraico non discrepat, usurpata. Aquila autẽ profelytus & contentiosus interpres, qui non solum uerba, sed & etymologias uerborû trãsferre conatus est, iure proijci tur à nobis. Quis enim pro frumento & uino & oleo possit, uel legere, uel intelligere, *χρῆμα, ὀπωρισμὸν ἐπιλόγηται*, quod nos possumus dicere fusionem pomationemq; & splendentiam. At
- 4 qui non solum Hebræi habent *ἄρρα*, sed ille *κατώζηνος* qui syllabas interpretatur & literas, ut dicat *ὅσα τὸν δὲ γὰρ ἡδὲ ὅσην πλὴν γὰρ*, quod Latina lingua omnino non recipit. Cuius rei exemplum nos ex nostro sermone carpere possumus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad uerbum transferamus, in Latino non resonant; & è regione, quæ apud nos placent: si uertantur iuxta ordinẽ, apud illos displicebunt. Sed ut infinita præteream & ostendam tibi uir omnium nobilium Christianissime, & Christianorû nobilissime, cuiusmodi falsitatis me in epistolæ translatione reprehendant, ipsius epistolæ ponam cum Græco sermone principium, ut ex uno crimine intelligantur & cætera, *ἴδεν ὅτι ἡμᾶς ἀγαπήσει μὴ τῆ διήσει τῶν κληρῶν φέρειν*, quod me ita uertisse memini. Oportebat nos dilectissime clericatus honore non abuti in superbiam; Ecce, inquit, in uno uersiculo quanta mendacia. Primum *ἀγαπήσει* dilectus est, non dilectissimus. Deinde *διήσει* existimatio dicitur, non superbia. Non enim dixit *διδήματι*, sed *διήσει*.
- D Quorum alterum tumorem, alterum arbitrium sonat. Totumq; quod sequitur, clericatus honore non abuti in superbiam, tuum est. Quid agis ô columen literarum & nostrorum temporum Aristarche, qui de uniuersis scriptoribus sententiã feras; Ergo frustra tanto tempore studuimus; & sæpe manum ferulæ subduximus. Egrediẽtes de portu, statim impigimus. Igitur quia & errasse humanum est; & confiteri errorem prudentis; tu quicunq; reprehensor es; tu me obsecro emenda præceptor, & uerbum de uerbo exprime. Debueras, inquit, dicere: Oportebat enim nos dilecte, non æstimatione clericorum ferri. Hæc est Plautina eloquentia, hic lepos Atticus, & musarum, ut dicunt, eloquio comparãdus. Completur in me tritum uulgi sermone proverbiũ; Oleum perdit & impensas, qui bouem mittit ad ceroma. Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit Tragœdiam, sed Ruffini & Melaniæ magistrorum eius; qui illum magna mercede nihil scire docuerunt. Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiã, atq; utinam Socraticum illud haberemus; Scio, quod nescio. Et alterius sapientis; Te ipsum intellige. Venerationi mihi semper fuit; non uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui sermone imitari se dicit apostolos; prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatem excusabit sanctimonix magnitudo; & syllogismos Aristotelis contortaq; Chrysiippi acumina, resurgens mortuus confutauit. Cæterum ridiculum; si quis è nobis manes inter Croesi opes, & Sardanapali delicias, de sola rusticitate se iactet, quasi omnes latrones, & diuersorum criminum rei deserti sint; & cruentos gladios, philosophorû uoluminibus, ac non arborum truncis oculant. Excessi mensuram epistolæ, sed non excessi doloris modum. Nam qui falsarius uocor; & inter mulierum radios & textrina dilanior, contentus sum crimen abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto; ut legas ipsam epistolam, tam Græcam quàm Latinam. & ilico intelliges accusatorum meorum nœnias; & probrofas querelas. Porro mihi sufficit amicum instruxisse charissimum; & in cellula latitantem diem tantum expectare iudicij. Optoq; si fieri potest; & si aduersarij siuerint, commentarios potius scripturarum, quàm Demosthenis & Tullij Philippicas tibi scribere.

A

- 1 **N**ouo praestigio.) Praestigium uocat artem miram, qua oculis illuditur, uelut si quis corā ad-
 flet, inuisibilis tamen. Legimus in ueteribus.) Historia est apud Titum Liuium primae
 decadis lib. 5. Volo in chartulis.) Non sic accipiendum, quasi uere uelit eiusmodi uerum
 intelligit hoc sibi citra ullius iniuriam licere si libeat. In locis exercere communibus.) Lo-
 ci communes, ut pro iusticia, contra iusticiam, contra libidinem, pro castitate. De ijs quidam etiā scrip-
 serunt: & nos in Copia nostra non nihil attigimus. Videtur autem Hieronymus in his locis studio-
 sissime fuisse exercitatus. Auro ad Danaën penetres.) Fabulam Danaës quam pater turri areae in-
 cluserat, quamq; Iupiter uersus in hymbrem aureum stuprauit, Horatius ad hunc modum interpreta-
 tur in Odis, quasi significet, nihil tam esse sepositum & abstrusum, ad quod non penetratur auro, in-
 clusam Danaën turris aënea &c. Totius negocij tui cardo.) Cardinem Latini uocant, quod Graeci
 κερδαιολογία, id est caput. Faciunt nae.) Ex prologo Terentij in Andriam: Nae hic aduerbiū est con-
 firmandi, quasi dicas, adeo intelligunt, ut nihil intelligant. Et earum formis.) Extat haec Ciceronis
 praefatio, quanquam orationes interciderunt. In ea sic legitur, Sententijs ijsdem, & earum formis, tan-
 quam figuris, uerbis ad consuetudinem aptis, Sentit enim Cicero senihil mutasse de sententijs, neque
 formis earum, quas alij figuras uocant, uerba duntaxat delegisse ad Latini sermonis consuetudinem
 accommoda. Sed genus omne.) Genus naturam uocat, puta pro splendido splendidum, pro uehe-
 menti uehemens, pro significanti significans. Sed tanq; appendere.) Annumerat, qui uerba totis-
 dem uerbis reddit, more eorum, qui pro decem argenteis nummis, decem reddunt. Appendit autem,
 qui pondus idem sententiæ reddit, uerbis non omnino ijsdem; ut qui pro tribus nummis unum red-
 dat qui tribus aequipolleat. Hanc eruditi κερδαιολογία, Id est peruersam imitationem, quoties in sci-
 te affectantes uirtutem aliquam, in uitium labimur; ueluti si quis male affectans atticisum, icinum
 euadat & aridus in dicendo; si quis copiam, in futilem incidat loquacitatem; ita qui perperam affe-
 ctat fidem in uertendo, fit ineptus. Caesariensis χρονικόν.) Id est temporarium. Nos annales postu-
 mus uertere. Alienat lineas.) Translatum à pictoribus. Hyperbatorum anfractus.) Hyperba-
 tum est transcensio quaedam uerborum, ordinem perturbans. Id fit uel inuersione ordinis, uel inter-
 iectione. Anfractus autem dicuntur uiarum flexus. Ut ἐμφατικὸν ἑρῶν.) Id est significantius. Cū enim
 habes? Non significat simpliciter hominem in Creta natum, sed perfidum, pro gentis ingenio. Affe-
 dit literæ.) Assidet, qui non audet digredi. Sumptum ab his qui assident aegrotis. Putida rusticorū
 rum.) Putidum, anxiosum uocat, ac morosum. Vnde putida uocamus molesta & insuauia. Quorsum haec
 tam putida tendunt? Porro rusticorū, ego sanè puo uocabulū submissitium, nihil enim hoc loco signi-
 ficat. Legendum opinor rusticorum; quo quidē uerbo usus est Suetonius in Augusto. Xystus Grae-
 ce porticus est, unde xystici siue xustici qui illic exercerentur, uelut athletæ. Ita uidetur uocare Hiero-
 nymus circumforaneos illos, parumq; doctos. Quancq; uidetur alludere ad Graecam significationem
 huius uerbi ξύω quod est rado siue polio, unde xystus Graecis deducitur. Pro quo in Septuaginta
 leg.) Graeca ex uestigijs restituiimus ad hunc modum, ἡρώ) τῶν ἀθλητῶν τῶν δὲ μέγιστων ἀθλητῶν, id est, &
 aspicient me, eo quod saltauerunt. Sic enim uerterunt Septuaginta, decepti similitudine literarum.
 Respondeant rogo Dædali.) Manifestum erratum librarij. Logodædali legendum, sic enim Graeci
 uocant artifices sermonis, à Dædalo architecto. Quancq; quicquid est ingeniosum, Dædalu uocatur.
 Vnde Vergilius; Dædala Circe. Sed ἀπαφρασικός.) Antea dictū est quid sit paraphrasis. Nempe libe-
 rior interpretatio, in qua nonnulla mutes. Vnde paraphrastæ. Authenticos.) Authenticos scribens-
 dum. Nā Graeci ἀθεντικός potestatem & autoritatem uocant. Fusionē.) χεῖμα ἀ χεῖω fundo, ὁπωρισμός.)
 Ab ἐπιπέσει, id est poma, hoc est arborū fructus. Splendentiam.) εὐλαμπία, id est relucentiam, à εὐλαμπία,
 quod est splendo; quancq; accipitur & pro niteo, quemadmodū nitent bene palsti. Apparet hūc locum
 sumptum ex psalmo quarto. Atqui solum Hebraei habent.) Hic locus adeo uariis habetur in ex-
 emplaribus, ut sensus non possit liquido percipi. Quidā codices habent, quæ aut Hebraei nō solum ha-
 bent arthra. καὶ ὁ ἀθεῖς ille.) Ille indoctus affectator fidelis interpretationis. σεία τὸν θυγατῶν.) Id est cō-
 cute cœlum; σεία τὴν γῆν, id est concute terram. ὀνομα.) Id est existimatio, ab ὄμα, quod est puo. Co-
 lumen literarum.) Sic eos uocabant, in quibus praesidium erat praecipuum ac decus. Terentius: Co-
 lumen uero nostræ familiae. Dictum est per Ironiam. Aristarchus.) Hic Aristarchus Homeri
 Rhapsodias redegit in ordinem, & uersus adulterinos obeliscis iugulauit, Homericos stellulis praes-
 notauit. Vnde uelut in prouerbij uicem abiit, ut censors alienorum operum Aristarchi dicantur
 Lepos atticus.) Venustas peculiaris est Atticorum. Musarum eloquio.) Vnde dictum est mus-
 fas si Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.) Oleum & operam
 perdere dicitur, qui frustra laborat. Ceroma ungentum est, quo athletæ inungebantur: id conficieba-
 tur ex oleo & certis terræ generibus. Porro ad palæstram, & huiusmodi certamina, bos inutilis est.
 Ruffini & Melantæ.) Allusit ad colorem. Melan enim Graece nigrū. Et Ruffinus à colore dicitur ui-
 detur. Alibi quocq; iocatur in cognomē nigredinis. Te ipsum intel.) ἑνὸς σαυτῶν, id est, nosce te ipsum;
 quod

C quod dictum quidam asseribunt Chiloni. Resurgens mortuus confu.) Siquidem illi docent, hoc necessario consequi: mortuus est, igitur non uiuet: quod à priuatione non sit reditus ad habitum. At Christus ea confutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. (Cræsi.) Cræsus Lydorum rex in opulentiæ prouerbium abiit. (Sardanapalus.) Assyriorum rex, quauis muliere corruptior: mollicie sua nobilitatus est. (Inter radios.) Hoc loco intellige instrumenta textoria. (Demosthenis & Tullij.) Intelligit inuectiua: sic enim appellat Cicero suas orationes habitas in Antonium, ad imitationem Olympiæ thiacarum, quas Demosthenes dixit in Philippum regem Macedonum.

ARGUMENTVM EPISTOLAE SEQUENTIS.

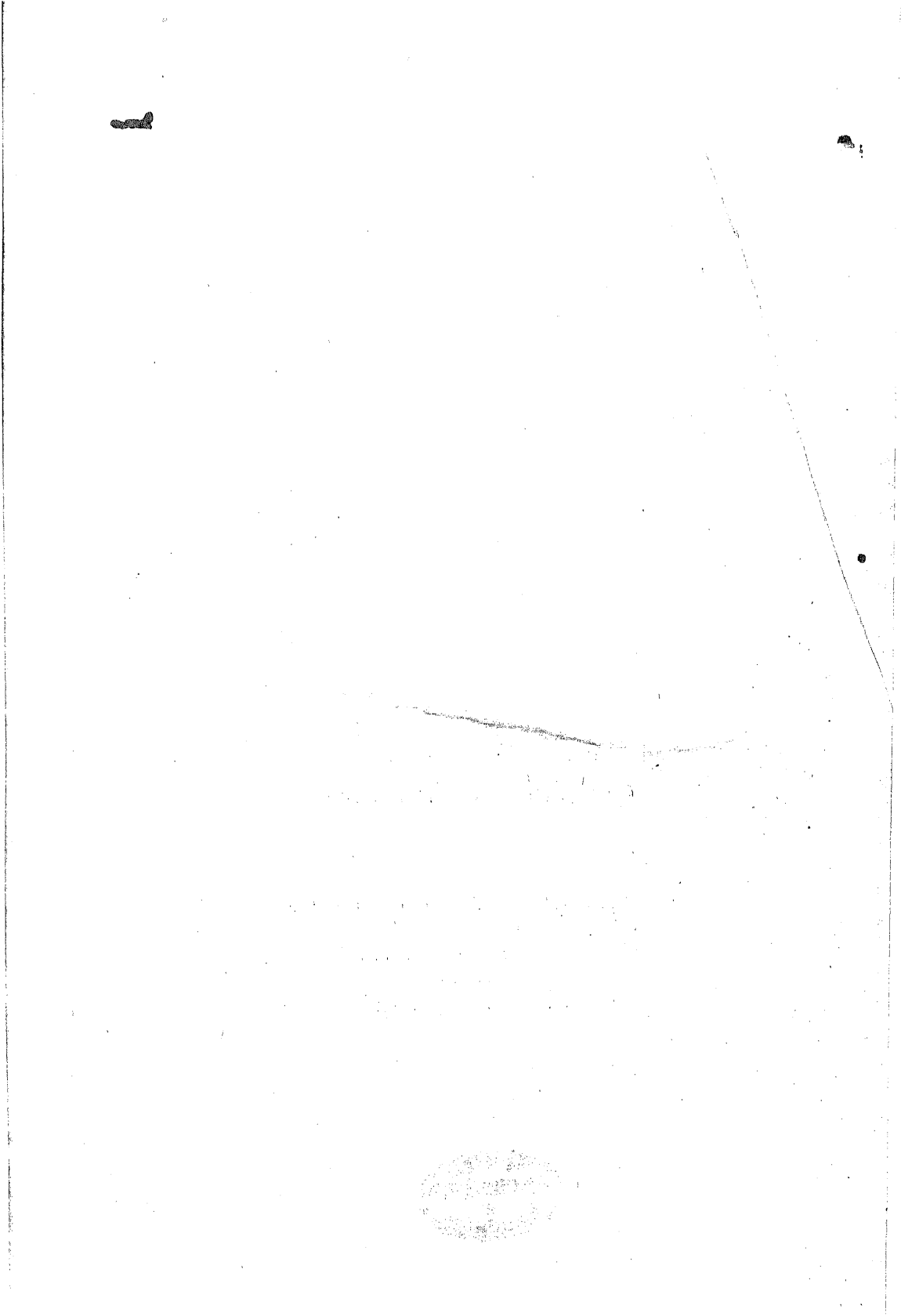
Respondet ijs qui obtrecebant, quod de Græcis & Hebræis literis quaedam iam recepta mutasset, immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quasi sola insectia Christianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

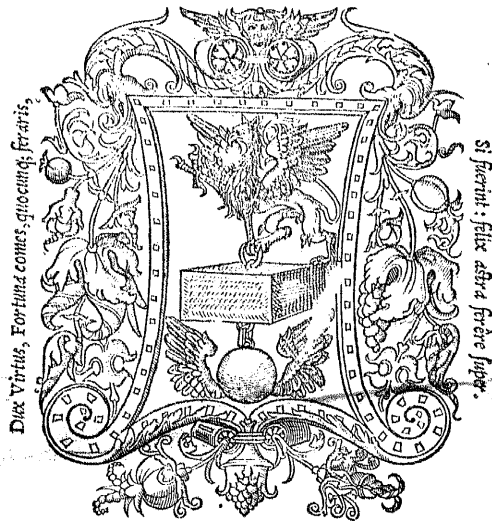

D **R**ost priorem epistolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perstrinxeram; ad me repente perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahere: cur aduersum auctoritatem ueterum, & totius mundi opinionem, aliqua in euangelij emendare tentauerint. Quos ego cum possem meo iure contemnere (Asino quippe Iyra sua perflue canit) tamen ne nos superbiæ, ut facere solent, arguant, ita responsum habeant; non adeo me hebetis fuisse cordis, & tam crassæ rusticitatis (quam illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi idcirco sancti sint si nihil scierint) ut aliquid de dominicis uerbis, aut corrigendum putauerimus, aut non diuinitus inspiratum; sed Latinorum codicum uitiositatem, quæ ex diuersitate librorum omnium comprobatur; ad Græcam originem, unde & ipsi translata non denegant, uoluisset reuocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi; cœnosos riuulos bibant; & diligentiam qua auium syluas, & concharum gurgites norunt; in scripturis legendis abiciant; sintque in hac tantum simplices, & Christi uerba existiment rusticana; in quibus per tanta iam secula, tantorum ingenia sudauerunt, ut rationem uerbi, uniuersiuisque magis opinati sint quam expresserint. Apostolum arguat imperitiæ, qui ob multas literas insanire dicatur. Scio te cum ista legeris, rugare frontem, & libertatem meam rursum seminarium timere rixarum; ac meum si fieri potest, os digito uelle comprimere; ne audeam dicere quæ alij facere non erubescunt. Rogo quid à nobis libere dictum est? Nunquid in lancibus, idola caelata descripsi? Nunquid inter epulas Christianas, uirginalibus oculis baccharum satyrorumque complexus innexui, aut unquam aliquem amarior sermo pulsauit? Nunquid ex mendicis diuites fieri dolumus? Nunquid reprehendi hæreditarias sepulturas? Vnum miser locutus, quod uirgines sæpius deberent cum mulieribus esse, quam cum masculis; totius oculos urbis offendi; cunctorum digitis notor. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, & factus sum eis in parabolam; & tu putas me aliquid deinceps locuturum? Verum ne Flaccus nobis rideat; Amphora cœpit institui corrente rota, cur urceus exit; reuertimur ad nostros bipedes asellos; & illorum in aure buccina magis quam cithara concrepamus. Illi legant, spe gaudentes, tempori seruietes. Nos legamus, spe gaudentes, domino seruietes. Illi aduersus presbyterum accusationem omnino putent recipiendam; nos legamus, aduersus presbyterum accusationem ne receperis; nisi sub duobus, aut tribus testibus; peccantes autem coram omnibus argue. Illis placeat humanus sermo & omni acceptione dignus; nos cum Græcis, id est, cum Apostolo, qui Græce locutus est, erremus; Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ad extremum illi gaudeant gallicis canterijs; nos solutus uinculis & in saluatoris mysterium præparatus, Zachariæ asellus ille delectet; qui postquam domino terga præbuit; cœpit Esaïæ consonare uaticinio; Beatus qui seminat secus omnem aquam, ubi bos & alinus calcant.

F I N I S.

PO VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

SEBASTIANVS GRYPHIVS
GERMANVS EXCVDE
BAT LVGDVNI
ANNO
M. D. XXX.

